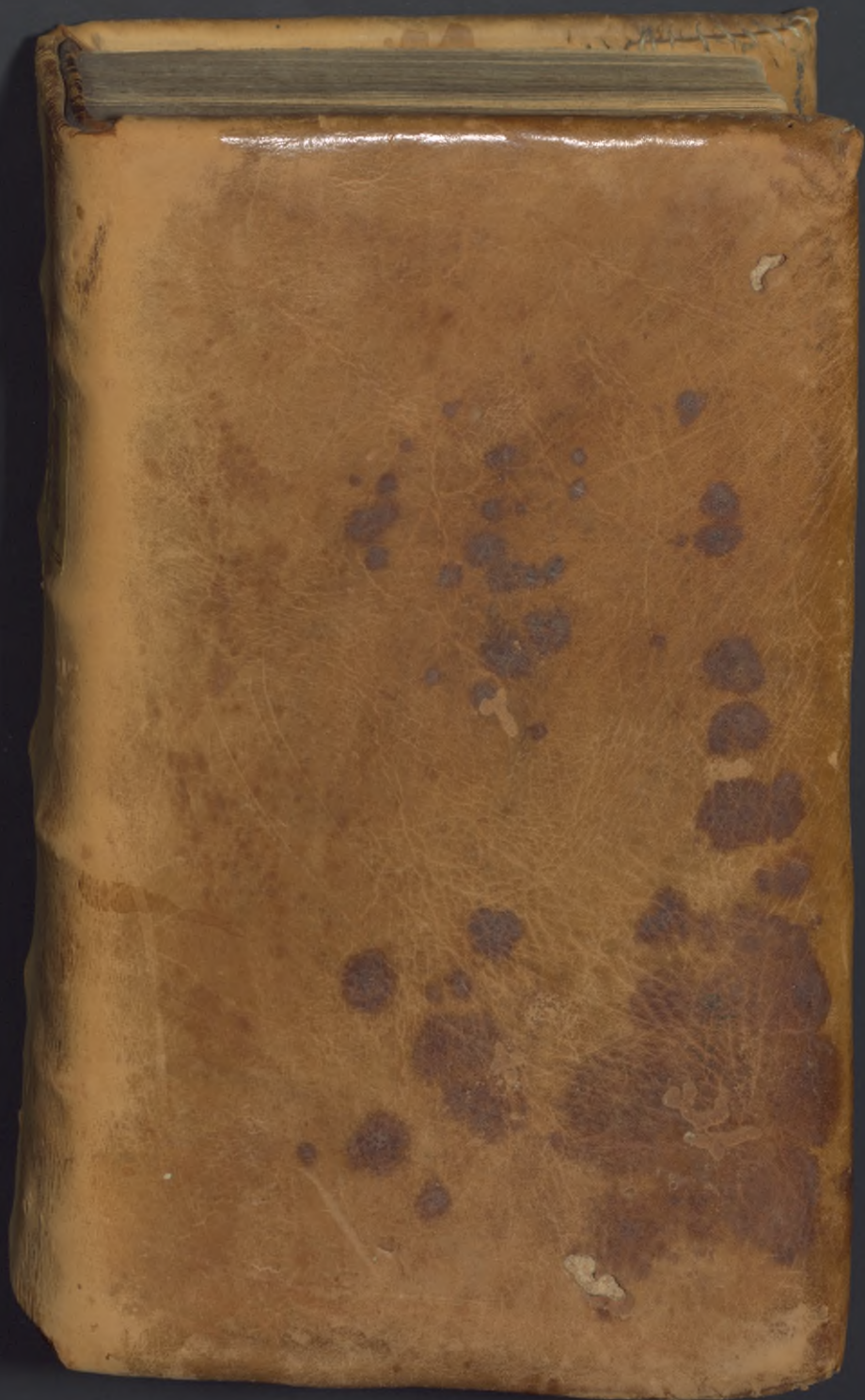

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

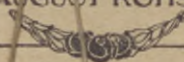

Kycklingst.
31.

TRÄNEMÅLA
SÄMLINGEN

SKANKT TILL
GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK
AF
AUGUST RÖHSS

Lars Larsson
Graremåla

Allmänna Sektionen

Kyrkohist.
Sv.

Historiska
Anmärkingar
Om
Kyrko-
Seremonierna,

Så wäl
Wid den offentliga Gudstjensten,
Som
Andra tillfällen hos de första Christna,
Och i Swea Rike;

I synnerhet
Efter Reformationen til när-
warande tid;

Författade
Af

SVEN BÆLTER,

För detta S. S. Theol. Doct. och Domprobst i Wexjö.

Stockholm,

Tryckt hos PETER HESSELBERG,
På egen bekostnad År 1762.

Imprimatur.
AND. WILDE.
Loc. Conf. Reg.

Benågne Läsare,

Där lämnas tig, Min Läsare, sista fullmogna fructen af framledne Dom-Probstens, Högwördige Herr Doctor Sven Bälters, rena nit och brinnande åhoga, at tjena Guds Församling och förnöja sine wetgirige Landsmän.

Et arbete, hwilket behöfwer så mycket mindre någon förespråkare,
) 2 som

Företal.

som thet kommit ifrån en sådan
Mästares hand, hwilkens skrifter
lärda werlden redan flere resor god-
kånt åga sin rätta stämpel, både i
styrka och intagande behagelighet:
Twenne här åfwen förenade egenka-
per, som sällan falla på en Mans
lott.

Mitt enda giöromål blifwer,
at, til fulgiörande af Anke Dom-
Probstinnans, Högwälborna Fri-
Herrinnans Fru Ulrica Altea Grun-
dels åstundan, underrätta Läsaren,
om the ordsaker, som föranlåtut Sal.
Herr Doctorn och Dom-Probsten,
at lägga handen wid thetta arbete,
och, til theß fullbordan, upoffra sine
ytterste, at en tårande siukdom och
mycket arbete afsmattade, swage
krops och sinnens krafter.

Företal.

Under sit trägna Predikoarbete, wid the måst lysande ställen i riket, hade han förmärckt, thet orätta begrep någre hyste, om vår Swenska Församlings Kyrcko-Ceremonier, anseendes them, til en stor del, såsom öfwerleswor, af de Påtwiskas wilfarelser, hwilke kunde och borde atskaffas; eller åtminstone annorlunda inrättas, och mycket förbättras: The kunde, efter hwar och ens fria behag följas, eller aldeles utur ackt lämnas.

Sal. Hr. Doctorn fattade thesfore strax thet uppsät, at gå längre in uti grunden, af en så betydande sak. Upsökte med mycken grandlagenhet, uti älderdommens häfder, hwad ther fans antecknat, om första Apostoliska Församlingens bruk, wid then offenteliga Gudstjenstens begående.

Företal.

Följde tätt the säkraste spår, at
iuse Grunden och ordsakerna, til alla
merkelige ändringar, wid Församlin-
gens olika skiften, ifrån sin början, in
til Reformationen och alt sedermera
i synnerhet uti den Västerländska
Christna Församlingen:

Underrättade sig sedan, utaf vår
Svenska Rikets Historia, om alla
the författningar, som af högsta Öf-
verheten, uti thetta granlaga ämne,
blifwit tagne, uti vårt kära Fädernes-
land, ifrån början, in til närvarande
tid; gjorde en noga samling af alla the
skrifter, som uti thenna sak af våra
Prestes utkommit, eller hwad eljest
af våre lärde här om blifwit antecknad.
Hwad tid, möda och arbete thet kostat,
at trampa en så mörk och obanad väg,
är lätt at dömma, för rätte kännare,
af förtidens häfder.

Med

Företal.

Med thetta förråd anlände Sal. Herr Doctorn och Dom-Probsten hit til orten år 1751, icke i then tanckan, at lägga sine samlingar, i thetta ämne, för almenhetens ögon, utan endast at nyttia, til egen ro, och säkra ste wägwisare, wid the flera förefallande sine wigtige Ambets göromål.

Men någon tid therefter, under samtal, yttrade jag mine ensaldige tankar, om thenna sak, och äfwen upwiste någre hit hörande stycken, them jag, wid ledige stunder i pennan satat, om the ämnen, som wid then Projecterade Nya Kyrko-ordningen måsta granskning och twiswels mål warit underkastade. Och så lämnade Sal. Herr Doctorn och Dom-Probsten mig del, af sine redan gjorde samlingar öfwer the flere, til thenna sakens grunde

Företal.

deliga uplysning, tjenande delar. Swilket gaf mig anledning, at med bindande skäl söka förmå, til thesse myttige samlingars widare öfwerseende och utgifswande at trycket, til Almenhetens tjenst, uti en tid, så wår Swenska Församling mycktes bäst fordra et dylikt arbete, af en så förfaren wäcktare på wårt andeliga Zions murar.

Men många mötande hinder och then fattade föresats, at utarbete och först fullborda Wärs Herras och Frälsares Jesu Christi Historia, lämnade ringa hopp, at thesse rare samlingar skulle af en så godkänd Mästares hand beredas, utur sitt mörker, och med sin behageliga dragt tråda för Almänhetens ögon. Dock så snart thet första arbetet, uti en wälsignad stund war ändat: Underlåt jag intet, giöra trägne

Företal.

trågne påminnelser, at the förr gif-
ne löften, om Kyrko-Ceremonier-
nas utarbetande, til mångas nöje
och gagnande undervisning måtte
winna sin önskade fullbordan.

Arbetet blef lyckeligen widslut-
tet af år 1758. påbegynt, och
snarare fullbordat, än någon wiste
thet wara påtänkt. Then som kände
Sal. Herr Doctorns, under
thenne tiden, af en långwarig sjuk-
dom, aldeles utmattade krafter,
som hotade nästan hwar dag, med
en säker död; måtte med förun-
dran wörda theß brinnande lust, in-
til sista andedrägten, at tjena thet
almänna och gagna sine Landsmän,
hållandes thet för sin gladaste skyld-
dighet, at, under trågnaste arbete,
så nedlägga sin herdastaf och ant-

Företal.

warda sin hjäl, uti sin högst älska-
de Trälsares händer.

Så snart thetta arbete war
färdigt, understälte han det först the
för sin grundeliga lärdom, rare
samlingar och äfwen uti thetta
granliga ämne förtarnaste wida be-
römtige Herrars: neml. Revisions
Secreterarens, Wälborne Herr Da-
vid Ehrensträhles och Historiarum
Professorens wid Kongl. Acade-
mien i Lund, Höglärde Herr Sven
Brings, nogare granskning; hwil-
ke, med sine lärde påminnelser och
gynnande omdömen, wärlets skynds-
amma utgifwande af trycket til-
styrkte.

Hwarefter Sal. Herr Doctorn
och Dom-Probsten, uppå sin so-
tesång,

Företal.

tesång, och någre dagar för sin döb,
öfverlämnade thetta arbetet til tryck-
fet, såsom then sista pant, af theß
brinnande nit, at besordra then sto-
re Öfwer-Herdans ära, som honom
til skaffare uti sin wingård antaget,
och med så store andans gäfwor
intrustat hade; hwilke han ej neder-
grafwit, utan med sine många redan
tryckte upbyggelige Predikningar, och
lärde arbeten, äfwen efter döden utbre-
der, til många själars andeliga tröst
och wedergweckelse.

Kongl. Hof-Predikanten Herr
Magister Johan Christopher Stricker
har ej allenast uppå Sal. Herr Doct.
och Dom-Probstens egen skrifteliga
anmodan haft inseende wid tryckningen
af thetta werk, utan ock widare försedt
thet samma med så fullständigt Regi-
ster

Företal.

ster, som förmodeligen lärer förnöja
Läsaren.

Men Gud, som är fridsens och
all ordnings Gud, och wil, at all
ting årliga och stickeliga tilgå skal, så
wål wid trones lärdom och theß före-
dragande, som en nyttig Kyrcosför-
fattning, wid then offenteliga Guds-
tjenstens begående, och Sacramenter-
nas heliga bruk:

Han behålle sitt ord rent och klart
ibland oss, och gitte oss nåd, at, med
sackmodighet och hälsofam lärdom,
kunna öfwerwinna them, som theremot
säga! Wexiö, d. 2. Apr. 1762.

JOHAN ROGBERG.

Græcæ Lingvæ Lector.

Capit

Capitlens Innehåll.

1. Cap.	Om de första Christnas offentliga Gudstjenst i gemen	Pag. I
2. Cap.	Om den offentliga Gudstjensten i Swea Rike, efter Reformations tiden	9
3. Cap.	Om de Christnas Kyrko-ceremonier i gemen	42
4. Cap.	Om Kyrko-ceremonierna i Swea Rike, ifrån Reformations tiden til Upsala möte år 1593	55
5. Cap.	Om Kyrko-ceremonierne i Swea Rike ifrån Upsala möte år 1593 til närvarande tid	78
6. Cap.	Om Swea Rikes Kyrkolag	107
7. Cap.	Om Rummet til den offentliga Gudstjensten hos de första Christna	137
8. Cap.	Om Rummet til den offentliga Gudstjensten i Sverige	150
9. Cap.	Om Kyrkornas innanrede, fäville, klädre med mera	162
	10. Cap.	

Innehåll.

10. Cap.	Om tiden til den offentliga Guds- tjensten i gemen	206
11. Cap.	Om Nya Testamentsens Sab- batsdag, som är Söndagen	215
12. Cap.	Om de tre årliga Fester	229
13. Cap.	Om de årliga Högtids-dagar	242
14. Cap.	Om de årliga mindre Helgedagar	260
15. Cap.	Om Fastelagen och Dymbelveckan	271
16. Cap.	Om Stora Bönedagar, Lof- och Tacksägelse-dagar, Klagodagar samt Jubelfester	285
17. Cap.	Om Hof-Rätts, Rådhus- och Lag- mans- och Härads Tings Pre- dikningar, Becko-predikningar, samt våra dageliga Bönestunder	300
18. Cap.	Om Ottesång, Högmåsa och Af- tonsång	314
19. Cap.	Om sättet til den offentliga Guds- tjensten uti Högmåsan hos de första Christna	325
20. Cap.	Om sättet til den offentliga Hög- måso Kyrkotjensten i Sverige, efter Reformation med des förän- dringar	333
21. Cap.	Jämnförelse emellan de första Christnas och vår Högmåso Kyrkotjenst	350
22. Cap.	Om Kyrkosången hos de första Christna	361
23. Cap.	Om Kyrkosången i Sverige	367
24. Cap.	Guds ords läsning och predikan hos de första Christna	384
25. Cap.		

Innehåll.

25. Cap.	Om Guds ords föreläsning och predikan i Sverige	392
26. Cap.	Om den offentliga bönen hos de första Christna	418
27. Cap.	Om den offentliga bönen i Sverige	429
28. Cap.	Om Herrans Nattward hos de första Christna	451
29. Cap.	Om den Helga Nattwarden i Sverige	468
30. Cap.	Jämnförelse emellan den H. Nattwardens begående hos de första Christna och i Sverige	496
31. Cap.	Om Skriftermål och aflösning, som föregår den H. Nattwarden	507
32. Cap.	Om Döpelsen hos de första Christna	536
33. Cap.	Om Döpelsen i Sverige	561
34. Cap.	Jämnförelse emellan Döpelsen hos de första Christna och i Sverige	593
35. Cap.	Om Nöddöop och öchristnas Döpelse	610
36. Cap.	Om kroppsens åthäswor wid Guds-tiensten	621
37. Cap.	Om allmosors samling wid Guds-tiensten	631
38. Cap.	Om Trolofningar och äktenskap hos de första Christna	643
39. Cap.	Om Trolofningar och äktenskap i Sverige	656
40. Cap.	Om Barnaqvinnors Kyrkogång	707
	41. Cap.	

Innehåll.

41. Cap.	Om de sjukas wårdande och besök hos de första Christna	720
42. Cap.	Om de sjukas wårdande och besök i Sverige	730
43. Cap.	Om Jordafärd och begrafning hos de första Christna	756
44. Cap.	Om Jordafärd och begrafning i Sverige	778
45. Cap.	Om Kyrko-aga och Församlingens disciplin hos de förste Christna	840
46. Cap.	Om Kyrko-disciplinen i Sverige	854
47. Cap.	Om uppenbar skrift och aflösning hos de förste Christna	887
48. Cap.	Om uppenbar skrift och aflösning i Swea Rike	899
49. Cap.	Om Biskopar, och Prester, deras invigning, samt huru en Kyrkoherde uti Församlingen inställes i Sverige	950

I IESU Namn!

Första Capitel.

Om de Första Christnas offentliga
Gudstienst i gemen.

§. 1.

Wed de Första Christna förstå
wi den Christeliga Församlingen
uti de try första århundrade,
efter wår Frälsares födelse a).
Någre inskränka denna bemärkelsen, menande,
at den Apostoliska Församlingen uti det första Se-
culo bör allena hedras med detta namn b).
Andre åter utwidga den, innefattande alla fyra
första seclerna c). De, som på de tiderna bes-
kände Christi namn, woro ej mindre angelagne
om en offentlig, än enskyt Gudstienst.

A

§. 2.

a) BOEHMERUS in Jure parochiali Sect. II. C. 2.
§. 34. p. 77. Disp. de Precum formulis sub Prae-
sid. D. Prof. BRING §. 1. p. 3. 4. b) GER-
HARDUS in Loc. Theol. T. V. p. 223. c) BEN-
ZELII Repet. Theol. Art. XVII. Qu. 7. p. m. 359.

§. 2. Den offentliga Gudstjensten består uti wiså utwärtens gudeliga förrättningar, hwarmedelst flere personer, eller en hel menighet, på föresatt tid och rum, gemensamt lägga å daga, at de erkänna och fruckta Gud, skånde de trognas stadfästelse i gudaktighet, samt de willfarandes omwändelse. Hos de första Christna war icke någøt antagit bruk, eller en blott wana, utan en redig öfvertygelse, som samlade dem til en sådan offentlig Guds dyrkan. De märkte sakens höga billighet. En menighet, som fågnades af samma gudomeliga wålgårningar, och hotades af samma hemsökkelser, borde ju enhälligt framkomma in för sin Gud med tackfågelse och bøn? Det war icke anständig, at de skulle dölja för hwar andra den högaktning, wördnad och förtroende, som de i sina hjertan hyste emot det Högsta Wåsendet. De kunde så mycket mindre föra den offentliga Gudstjensten til de Levitiska stadgar, som samma ceremonialiska författningar woro långt yngre. Redan i Enochs tid **begynte man predika om Herrans namn.** 1 Mos. 4: 26. Abraham bygde altare, och hölt offentliga predikningar. 1 Mos. 12: 8. Hans son Isaac likaledes, (1 Mos. 26: 25). hwilken dødde 200. år, förr ån den Levitiska Gudstjensten tog sin början. De förste Christne hade jämwål Guds uttryckeliga befallning för ögonen, om den sjunde dagens helgaude, hwilken egenteligen war utsedd til en gemensam Guds tjenst. De sunno wål, huru Frålsaren Jesus, under sin jordiska wandel, och igenom sit lidande,

de, lade grunden til affkaffande af alle ceremonialiska srick i den Judiska Församlingen; Men den lagen, at en dag i weckan skulle til offentlig Guds dyrkan användas, wördade de likwäl så som fast och oombytlig. För öfrigit woro de ock mera uplyste, än at den nytta och fördel, som igenom offentlig Gudstienst tilfaller et samhälle och hwar och en des ledamot, skulle hafwa undgått deras upmärksamhet. Huru bibehålles båt tre en broderlig kärlek emellan menniskio slägtet, än på detta sätt? Då Öfwerhetspersoner och undersåtare, Herrskaper och tienare, träda tillsammans, at hålla offentlig Gudstienst, bekänna de der med, at de äga en och samma Gud, och böra så umgås, at de måga tackas den stora Öfwerherren. Hwarest finner den ene med den andra beqwämligare tilfälle, at wära til uti Guds Kännedom, och styrkas uti sina pluckters iacttagande, än wid en offentlig Gudstienst? Man förstöres då icke af hushålls buller: Ordet, som predikas, hafwer mera intryck, än när det läses: Sängen är rörande, och den endrägtiga bönen upmuntrande. Genom detta medel lida jämwäl odygder och laster det största nederlag. Apostlars ne och deras efterträdare kunde mycket wäl se förut, at när deras förströdda och förföljda församling fick framdeles träda uti et borgelligt samfund, skulle Öfwerheten långt oftare beswäras, och swerdet tidigare skärpas, om icke Guds ord skulle utströs i allmänna sammankomster, och återkalla öfwerdådiga syndare ifrån deras vordenteligheter.

S. 3. Dessa woro de orsaker, som föransåto de första Christna, at hålla den offentliga Gudstiensten uti tilbörligt wärde och anseende. Jesu lärjungars antal efter Hans upståndelse besteg sig öfwer 500. personer, (1 Cor. 15: 6.) som lefde kringströdde i Galileen, Judeen och Samarien *d*). Så snart Han hållit sin himmelsfärd, fant man 120. af dem i Jerusalem, när wi inberäkne Apostlarna, Jesu moder, Hans öfriga släktingar, Apostlarnas hustrur, och några gudfruktiga Galileeska qvinnor, som sett Hans korsfästelse, död och begrafning, samt anstaltade om Hans smörjande. Alle desse woro ständigt **tilhoppa, endrägtige i böner och förmanelse**, (Aps. G. 1: 14.) föreställande den första Christeliga församlingen uti des spåda början. Snart infunno de sig uti deras wanliga öfwersal (Aps. G. 1: 13.), snart åter i Jerusalems tempel, under Guds lofwande och prisande. (Luc. 24: 53. Aps. G. 2: 46.) De woro ej allenast endrägteliga tillsammans, när den Helige Ande i synlig måtto blef utguten; (Aps. G. 2: 1); utan förenade sig jämswäl federmåra som oftast uti brinnande bön och åkallan, (Aps. G. 4: 23. 31.), wid hwilka sammankomster de hörde Guds ord och samlade allmosor, (Aps. G. 20: 7. 1 Cor. 16: 2. Apostlarna biewistade sielfwe den offentliga Gudstiensten *e*), och förmanade äfwen sina åhörare til det samma. Ibland de omwända Hebreer sunnos någre, som antins

d) SAURINS Betr. 4. Th. p. 795. *e*) Aps. G. 13: 14. sölj. 44. 16: 13. 17: 1, 2. 18: 4.

antingen af högfvård, eller andra sårånga orsaker, blefwo aldeles borta, eller sällan insunno sig i de allmänna sammankomster. Sådant ossicet wille Paulus afsböja; hwarföre han förmanade, at **man icke skulle öfwergifwa församlingen, wäl wetande, at en sådan försumelse och kallsinighet skulle af Gud hemsökas.** Ebr. 10: 24, 25.

S. 4. Uti andra århundrade förmärkes, at Biskopen Ignatius, som ägde bekantskap med Evangelisten Johanne och de andra Apostlarna, icke gillade enskylda sammankomster; utan fordra de en offentlig och endräctig Gudstienst *f*). Plinius den andre, Landshöfdinge i Bithynien, berättar i sin skrifwelse til Kaiser Trajanus år 107, at de Christne woro wane, at komma tilsammans på en wis dag, då de hade åtskilliga gudeliga öfningar för händer *g*). Den hedniske Philosophen Justinus Martyr, som wid påf år 133, omwändes til den Christeliga tron, bestyrker jämwal, at de Christne, både i städerne och på landet, samlade sig til en ort, och förrättade sin andakt *h*). Tertullianus, som lefde i slutet af det andra och början af det tredje Seculo, yttrar sig sålunda: **Wi komme tilsammans i en församling; på det wi, ej annorlunda än en samlad trigsår, måge med böner föra wäld på himmelen. Och et sådant wäld är Gudi behageligt *i*).** De Apostoliska stadgar, (Con-

21 3 sti-

f) IGNATHI Epist. ad Magnesios. *g*) PLIN. Lib. X. Epist. 97. *h*) JUSTINI Apol. II. *i*) TERTULL. Apologet. C. 39.

stitutiones Apostolicæ) som förmodeligen antingen i det tredje eller fierde århundrade äro sammansatte, innehålla huru Biskopen i församlingen fogade den anstalt, at menigheten med all wördnad trådde tillsammans k). På den tiden ansåg man icke för tilsäckeligit, at bedja och lofwa Gud, samt läsa hans ord enskylt hemma i sit hus. Man gjorde sig samwete der öfwer, när man någon gång försumade den offentliga Gudstiensten. Ingen ting kunde afhålla der ifrån de första Christna, utan en hotande nöd och krankhet. Sångar, siuke och landsflychtige woro öfwer ingen ting högre bekymrade, än at de icke fingo förena sin andacht med den allmänna Församlingen l).

S. 5. Uti det fierde seculo kunde ingen med lama ursäkter enskylla sit uteblifwande ifrån den offentliga Gudstiensten. På mötet i Spanien och Illiberis, wid lag år 305, stadgades, at den som bodde i en stad, och tre Söndagar å rad icke kom til kyrkan, skulle på wis tid uteslutas ifrån Herrans Mattward; på det hwar och en måtte finna, at Hans förbrytelse icke lemnades ostraffad m). Inga hemliga sammankomster tilstaddes; utan borde den ene med den andra insinna sig på det offentliga stället. Mötet i den Paphlagoniska hufwudstaden Gangris, wid påß år 369, öfvertygar oss här om med detta sit beslut: Om någon föraktade Guds

k) CONSTIT. Apost. Lib. II. & VIII. l) WILLIAM CAVE Erstes Christenthum I Th. C. 7. p. 139. m) Coneil. Illiberit. Can. XXI.

Guds hus och de sammankomster, som der hållas, predikade hemma, och, til kyrkans wandra, förrättade sådana erender, som allenast tilhörde kyrkan, utan någon Prests biträde och Biskopens tillåtelse; han skulle uteslutas ifrån församlingen ^{u)}). Biskopen i Cesarea Eusebius Pamphili, som dödde år 340, utlåter sig, at alle, som behodde jordenes krets, de måtte hafwa sina hemwist på fasta landet, eller på öjarna, skulle alla weckor komma tillsammans at fira Herrens dag, icke til at gödda sina kroppar, utan at wedergwäcka sina själar med Guds ord ^{o)}). Swad de följande tidehwarf beträffar, så behöllo de ei allenast den offentliga Gudstiensten; utan ock inträttade der til flera dagar, än tilföre. Men derjämte blef den efter hand så misstald med hwarjehanda åthafwor och påfund, at den som sider med sina widskiepelser liknade et uppenbart afgudereri, til des et nytt ljus upgick, för 230 år sedan, hwilket skingrade de förra mörker.

§. 6. I den Apostoliska församlingen uti Österlandet förrättades Gudstiensten på bekant språk, (1 Cor. 14: 2, 23), först på Judiska, och sedan på Grefiska, efter tidernas omstiften ^{p)}). De folkslag, som antogo den Christeliga religion, behöllo sit egit språk wid sina heliga förrättningar. De Greker, säger Origenes ^{q)}), bruka Grefiska,

U 4

och

^{u)} Concil. Gangrenf. Can. IV. V. CAVE l. e. p. 140.

^{o)} EUSEB. in Orat. de laudibus Const. M. C. XVII.

^{p)} BENZELII H. E. Sec. II. §. 4. ^{q)} Contra,

Celsum Lib. VIII. p. 402.

och de Romare Latin, när de bedja, och alle bedja Gud på deras egit tungomål 1). Ingen ting war billigare, än at Latinen brukades i de Romerska ländery, så länge den war der öfwer alt bekant. Men när samma språk astog, tillika med det Romerska wäldet; så hade hwart och et folkslag bordt äga frihet at betiena sig wid Gudsstiensten af sit tungomål. Men icke des mindre införde Påfwen Vitalianus, år 666, det Latinska språket uti hela den Wästerländska Församlingen, i det Gregorii Magni Latinska Måsa bles allmänt påbudet, äfwen på de ställen, der man ingen Latin förstod 2). Detta behagade så ganska wäl de följande Påfwar, at Hildebrand, uti det elofte seculo, utfärdade et strängt förbud emot Gudstienstens förrättande på något för menigheten begripeligt språk 3). Påfwarnas högmod och en otidig wördnad för älderdomens bruk, måtte hafwa warit orsaken til en så orimlig författning. Således ökades ofunnigheten hos folket, och gudlösheten ägde öppen wag til sit utbredande, när man ej den ringaste nytta kunde hämta af den offentliga Gudstiensten.

Andra

- 1) JOSEPHI BINGHAMI Origines Ecclesiasticae L. XIII. C. 4. p. 84. seqq. 2) CASP. CALVÖR Rituale Ecclesiast. P. II. Sect. 4. C. 12. p. 577. HOLBERGS Rytshist. T. I. p. 295. 3) BENZEL. H. E. Sec. XI. §. 4. MOSHEM. Inst. Hist. Christ. Antiqu. p. 663. 664.

Andra Capitel.

Om den offentliga Gudstiensten i
Swea Rike, efter Reformations
tiden.

S. I.

Sedan Swenske Mån, til en wålsignad början, wid påf år 830, befriades ifrån sit hedniska mörker, och fingo fågnas af Evangelii, lius, måste de småningom underkasta sig de bördor, som den Romerske Antichrist, af egen myndighet, pålagt den Christeliga Församlingen. Den syndastod, som då och sedermera öfverswemmade den Romerska kyrkan, skonade ej eller wårt kära Fädernesland. Så länge Biskoparne waldes af allmogen och tillsattes af Konungen, war Däfwens wälde i Sverige nog inkränkt. Mötet i Linköping år 1152. war et steg til hans större makt^{u)}, hwilken ansenligen ökades först genom Archi-Biskopsdömetts inrättande, sedan genom Persterkastets befrielse ifrån skatter och werldsliga domstolar, samt ändteligen år 1248, då jus Canonicum blef antagit, och Presternas giftermål affskaffades. Menigheten wändes med sin förtrostan ifrån Gud, til liflösa bilder, som åkallades; Det, som skulle heta offentlig Gudstienst, böner, psalmer, måssa, barndop och brudwigningar, förwärtades merendels i

A 5 främ

^{u)} Herr von DALINS Swea: Rikes Histora 2 D.
P. 87. följ.

främmande språk *). De affomnade Helg-
nens förböner, Väfvens aflatsbref och egna ut-
värtas ärbara gärningar värderades såsom me-
del och förtjenster til saligheten. Bibelen war för
gemene Man aldeles undanstucken, och Christi blods
delaktighet, under det wälsignade winet, betogs
honom uti den H. Nattwarden. Med en beta
bröd, som Presterne låst öfwer, bedref man grof-
waste widskiepelse. Man trodde, at den war
Christus self, förde den omkring med mycken ärebe-
tygelse, och mente sig offra Gudi en försoning för
leswande och döda. Unge personer af bägge kö-
nen såto i kloster, och tjente lättian och hennes
döttrar. Biskoparne höllo för nedrigt at sköta
Läro-Embetet, inbillande sig wara rätte ägare
af Rikets fördelaktigaste inkomster och bästa lä-
genheter; på det de måtte styra landet, och, efter
behag, kasta Regenterna ifrån deras throner.
Blödiga sinnen, som kämpade med döden, sakna-
de ej allenast all upmuntran, at med bötfsärdiga
och trogna hjertan wända sig til Guds nåd i Chris-
to Jesu; utan bleswo jämnwäl strända til testa-
menten för själamåsor, at derigenom winna we-
derqwäckelse uti skärselfden.

S. 2.

*) Man har anledning at tro, det några delar af all-
männa Gudstiensten skiedt på Swenska, åtminstone
på landet. Ty ibland statuta Sveciae Provincia-
lia finnes denna punct: Item *Pater noster, ave
Maria, Credo*, in lingvam maternam translata
legantur coram Parochianis, ut ea addiscant.
NETTELBLADT Swed. Biblioth. P. 2. p. 177.

§. 2. Sådana woro de band, som Konung GUSTAF den I, i en lycklig stund år 1521, sig företog at sönderslita, och wärkeligen, på Westeras Riksdag år 1527, genom den Högstas bistånd, sönderstet. Rikens Ständer antogo då den rena Evangeliska läran x), som de år 1520. på Riksdagen i Stregnes stadfastade y). Ifrån den tiden hafwer en rätt Evangelisk Guds dyrkan blifwit planterad och stadgad uti wårt Rike, fast än under hwarjehanda och stundom nog widriga omskiften. Det war så långt ifrån, at den osfenteliga Gudstiensten då uphofs och affkaffades, at den fast mer renades ifrån sit förra slagg, och sattes uti tilbörligt stic. Den nyknämde store Konungen tillät icke, at någon af Hans Evangeliska undersåtare skulle der uti finnas försumelig. Han slog dem på böter, som, utan laga förfall, woro borta ifrån kyrkan z). De sattes ifrån Herrans Mattward a), och måste undergå uppenbar kyrkioplickt. De skontes ej eller för werldsligit straff, särdeles om de besökte krogar för kyrkan, eller allenast några få gångor om året insunno sig wid den allmänna Församlingen. Man betygade, at sådane lefde såsom hedninggar b).

x) Se Westeras Recess år 1527. Herr von STIERNMANS Samling af Riksdags Beslut T. I. p. 56. följ. y) Herr von STIERNMAN I. c. p. 98. följ. z) Acta Ecclesiastica constituta à Rege GUSTAVO Ino. Anno 1554. §. 5. Se Justitie Wärfet p. 31. a) Kyrko ordningen af år 1571. fol. XXXIX. a.

gar b). Konung GUSTAF war så nogråknad, at den, som allenast satt ute och samallrade, sedan Gudstiensten war begynd, eller eljest dref ut och in i kyrkan, så länge måhan och predikan påstod, blef til böter plictfald c). Allt ifrån år 1577, hotades wäl wår församling, hela 15. år, at den ofsenteliga Gudstiensten torde åter bringas på Wapstifts fot; Men både förut och under samma tid försumade sig icke Hertig Carl af Södermanland, at åtminstone sättia sit Hertigdöme i säkerhet.

S. 3. När han förnam, at många wisade sig ganska obenågne, at i kyrkan sig infinna wid Gudstiensten, utfärdade han år 1573. den 6 Junii en befallning, at Presterne, hwar i sin församling, skulle granneligen gifwa akt uppå, huru många personer funnos i hwar gård så til ålders komna, at de med nytta kunde höra Guds ord. Sedan skulle de förmana husfadren och husmodren, at åtminstone en person af gården måtte komma til kyrkan, när de dagar i weckan inföllo, på hwilka Guds ord predikades. Borgare och Borgare = hustrur, som af motwillighet och utan laga förfall, afhölllo sig ifrån kyrkan, sedan de första, andre och tredie gången blifwit derom påmint och åtvarnade, skulle, för hwar gång Gudstiensten försumades, straffas med wiså penningeböter, som til kyrkornas förbättringar borde amvändas d).

Lika

- b) Kyrkof. ord. 1571. fol. IX. a. c) Konung GUSTAFS stadga An. 1554. om Kyrkofred etc. §. §. 4. 5. Just. W. p. 30. d) WERWINGS Historia Sigismundi & Caroli IX. P. I. p. 32.

Likaledes förklarade Hertigen år 1586. sin allsvär-
liga vilja, at bönderne, genom förflor, skallebåd
och tingsstämmingar, icke måtte hindras ifrån den
offenteliga Gudstiensten e). Rikens Ständer
hade wäl sökt, genom Upsala Möte, at förskantsa
sin Religions frihet; men icke des mindre fants
Gudstiensten uti ganska bedröfweliga omständig-
heter, strax efter Konung SIGISMUNDI fröning,
färdeles i Stockholm. Den förvåttades af wå-
ra Evangeliska Prester med rådhoga och fara;
så at om dem måste hållas wackt, när de stodo på
Predikstolen. Polackar och Swenskar, som hade
antagit den Påswiska läran, gingo under predi-
kingarna fram och tillbaka i kyrkan, med mycket
buller och förargeliga åthäfwor; hwar uppå wäl
följde klagomål, men ingen näpsti f). Drottning
CHRISTINA hölt aldeles billigt, at Gudstiensten
borde hållas i kyrkiorna, och icke uti enskylta hus;
Men at alle; som bodde i Swea Rike, skulle gå
i wåra kyrkior, önskade hon måtte winnas genom
förmaningar, emedan de främmande icke borde
tvingas g). Till den offentelige och enskylte
Gudstienstens befordran åskade Konung CARL
GUSTAF en trogen åtgärd af alla lärare, både wid
kyrkior, Academier, Gymnasier och Scholar,
samt præceptorer i husen. De skulle råfna
ibland

- e) Articuli Orebrogienses A:o 1586. i Måji månad.
Herr VON STIERNMANS Saml. af Riksd. Besl.
T. I. p. 364. f) WERWING l. c. p. 233-
234. g) Kongl. Resol. på Presters. Besw.
d. 4. Apr. 1647. §. 1.

ibland sina förnämsta plikter, at förmana och tillhålla sina åhörare och anförtrodda ungdom af högre och nedrigare stånd, ingen undantagandes, at med devotion och wördnad göra sin Guds-tienst, så wäl offenteligen med Guds församling å kyrkiodagar, som ock hemma i husen *b*).

§. 4. Hwad hålsosamma anstalter gjordes icke, angående denna saken, i Konung CARL den Ellostes regering? Stadgan om Eder och Sabbatsbrott af år 1665. kunde ensam lämna der om nog öfvertygande bewis. I kraft der af skola Herrar, Husfruer, Föräldrar, Husfäder och Matmödrar, så ock Mästare, Præceptorer och Lärofäder, med flera andra, hwilka öfwer någon hafwa til at bjuda, befalla, eller upseende hafwa, så wäl sjelfwe gå sina underhafwande före med goda exempel, som ock tillhålla dem, at slitigt och med alt hjerta, upwackta och förätta deras Gudstienst, samt ingalunda tilstådja dem taga sig något före, som förargeligt är, eller lånder til förenämde Gudstiensts hinder, försur-melse och förakt, mindre dem befalla något, som kan dem ifrån den samma afhålla. Befinnes någon här uti brottslig, då skal den samme böta, lika som hade han sielf Sabbaten misbrukat *i*). Öfwerheten beflagade, at många funnos, som sällan eller aldrig kommo til kyrkian. Deras ond-ska gick så wida, at de ej wärdade, hwarken

hwad

b) Religions Stadgan år 1655. §. 6. *i*) Konal. Stadga om Eder och Sabbatsbrott d. 2. Okt. 1665. membr. polt. §. 3.

hwad Gud befalte, eller hwad andre Christne derom dömdes. Och til öfwerflöd sökte de med förargeliga ord och försmädelser at sin synd försäckta. Dese menniskior blefwo hållne för ochristna och wederskyggeliga. Och derföre, när en sådan, efter föregångne åtvarningar, sig ej bättrade, skulle han både under kyrkoaga och werldslig dom wara förfallen, samt, efter omständigheterna af sin hårdhet och ogudaktighet, ålder och wilkor, straffas med hugg, häcktelse, böter, tiensts förlust, eller ock, om han lifafult fortfor, anses som en Guds ords försmädare k).

§. 5. Konungen war angelågen om en gudsfruktig krigsmakt, til hwilken ända han år 1683. och 1685. gjorde de berömligaste författningar. Ringen, wære sig öfwer- eller Under-Officerare, får försuma Gudstjensten, wid straff til görandes l). När wære Krigsmän wistas hemma i landet, åligger det Presterskapet uti de församlingar, hwarest de äro boende, at hafwa med dem slitigt upseende, huru de sig wid deras Söknö kyrkior til Gudstjensten infinna och salighetsmedlen bruka. Kyrkoherdarne böra ock meddela dem der öfwer wederbörliga bewis, som wid Compagnie-möten kunna framtes m).

§. 6.

k) Ibid. §. 7. l) Kongl. Krigs- Artiklar 1683. Tit. 2. Art. 14. Sid. Artikl. 1685. Tit. 2. Art. 9. 10. m) Kongl. Förordningen samt Kongl. Preswet til alla indelta Regementen, den 28. Sept. 1685.

§. 6. Det är nog bekant, hwad Kyrkio-
lagen af år 1686. stadgar och innehåller. Den
allmänna Gudstiensten skal alltid och noga
wid mækt hållas, och alle, som i försam-
lingarne boendes äro, böra den samma uti
Guds Hus och Kyrkian biwista, och der
sammastädes bruka sina Salighets medel *n*).
Folket skal och tillsägas, at icke gå utur kyr-
kan, förr än den S. Mattwarden är hållen,
och Gudstiensten med Wälsignelse slutet;
Så framt icke någon, af des skäligare or-
saker, blifwer der til föränledd, eller för
opaflighet skull, icke förmår ändan afbida *o*).
Ej en gång de barn, hwilkas föräldrar bekänna
sig til en främmande Religion, äro ifrån denna
skyldighet undantagna; så framt de hos oss wil-
ja burskap njuta. Jämte det, at de skola upfostras
uti den rätta Christeliga läran, efter den oförän-
drade Augsburiska bekännelsen, äro de och för-
pliktade, at på alla Söndagar, Högtids- och
allmänna Bönedagar, sig infinna i våra kyr-
kior, och dersammastädes Gudstiensten ifrån be-
gynnelsen til ändan biwista *p*). Behagar och
någon af annan Religion sig derwid inställa, är
sådant honom så mycket mera tillåtit, som han
torde dermedst komma på Christeligare tan-
kar *q*). Och då Hwiter-Statthållaren i Stock-
holm

n) C. XIX. §. 31. *o*) Ibid. C. XI. §. 12.

p) Ibid. C. I. §. 5. *q*) Kon. Eric XIV.

Religions påbnd d. 29. Aug. 1563. Religions
Stadg. år 1655. §. 6.

holm den 29 Maji 1693. ibland annat hemstälte, om icke främmande Religions förwanter, Catholiquer, så wäl som Calvinister, borde anklagas efter Bönedags-Macaten, när de icke på Bönedagarna ifrån begynnelsen til ändan bivitade Gudstjensten i de Lutheriska Kyrkorna, helst äfwen en Fransösk. Lutherisk Kyrka til deras tjenst war i Stockholm inrättad; lemnade Konung CARL XI derpå til swar, at som detta med mera war wäl påmint, så wille ock Hans Kongl. Maj:it dertil i nåder samtycka *).

§. 7. Den förnyade Kongl. Stadgan om Eder och Sabbatsbrott, som år 1687. utkom, är icke mindre allvarsam. Den fordrar af alla, at de skola begå den allmänna Gudstjensten. Orden lyda sålunda: „Såsom det är Guds bud och befallning, at helga Hwidodagen, och icke et wilkorligit ting; så skola alle föräldrar, husbönder och matmödrar, och de, som eljest hafwa på et eller annat sätt öfwer andra at säga och befälla, icke allenast selskive wara förpliktade, oförsumeligen, och med andact, at förrätta deras Gudstjenst på Sabbatsdagen, och at använda den samma til Guds den aldraghögstas lef och ära; utan ock med all flit at tilhålla sina undergifne, at göra det samma, och ingalunda tilstadsja dem, taga sig något före, som är förargeligt, eller lårder til Gudstienstens hinder, förackt och försumelse, wid sålika straff til görande, för den, som håller och hindrar

*) Se Konungens rescript här om af d. 31. Maji 1693.

„hindrar andra der ifrån, som för den, som sielf
 „uteblifwer 1)”. Med de owilliga och försume-
 lliga böra följande grader i akt tagas: „Finnes
 „någon så gudlös, at han sällan eller aldrig
 „kommer til Kyrkian, och der Guds ord warder
 „predikadt, eller det som än wärre är, denna sin
 „synd med förargeliga ord förfäckt, han skal
 „första, andra och tredie resan, åtwarnas, och
 „med honom äfwen så förfaras, som i andra
 „puncten om Eder och swordom förmåles. Och
 „om der med intet uträttas, skal han ställas för
 „werldslig Rätt, och plichta lika med den, som
 „i Kyrkian förtörnar Gud, och förargar sin nästa,
 „med Eder och banskap. Förewänder någon
 „det, at han hemma läser i Postillor, så står
 „fuller hans uteblifwande at ursäccta, om han
 „är swag, sjuklig och oför, eller eljest på sådan
 „oläglig och aflägen ort stadd, at han icke kan,
 „utan med altfom största beswär och äfwentyr,
 „komma til Guds Hus; allenast at den samme,
 „när krafterne bättre tola, och sielfwa omögelig-
 „heten icke ligger honom i wägen, inställer sig.
 „Men om det märkes, at han gör af sit Postille-
 „läsande et Kyrkio föräckt, så skal han af Kyr-
 „kio-Herden första resan rättas och förmanas,
 „och der sådant intet wärkar, af Kyrkio-Herden
 „och de älska i Församlingen tillika; men der
 „och det frucktlöst afföper, ställas för Domaren
 „och plichta 1)”. Således stadgade Konungen

i ges

i gemen för alla Sveriges undersåtare. Men han underlåt ej eller, at åfröwen på samma tid i synnerhet tilhålla sit Hoffolk, at wid prediko- och bönestunder sig enhälligt infinna 1).

S. 8. På det också den ofreden, at komma sent uti Kyrkan, och at gå der utur, förv ån Gudstjensten år åndad, måtte blifwa hämmad, förordnade samme Gudfrucktige Monarch, at de, som befinnas af egenwilsa och sjelfswåld, och utan nöd gå utur Kyrkan, och de, som icke under, eller strax efter sammanringningen, sig der instålla, skola plicкта med sex mark(er) silfwermynt hwar gång, uti Ståderna. Men om någon på Landsbygden kommer sent, och witterligt eller bewisligt år, at han, såsom långt boendes ifrån Kyrkan, icke har hört ringningen, eller kunnat så just träffa tiden; så skal den samme första gången warnas, at stålla sig dernåst i rättan tid in, och andra gången plicкта med en mark silfwermynt. Men kommer han tredje, eller flera gånger igen, och således skönjeligit år, at han upsåteligen härutinnan förser och försumar sig; så skal han böta dubbelt så mycket 2). År 1746. befalte Konung FREDRICH samtliga Sveriges Presterskap, at de, när Sön- och Högtdags texterna der til anledning gifwa, skola drifwa läran om hwilodagens tilbörliga helgande, samt de högwardiga Sacramentens bruk,

B 2

13

1) Kongl. Hof. Artiklar år 1687. C. 1. §. 3. 2) Kgl. Et. 1687. membt. post. §. 7. Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. d. 10. Mart. 1719. §. 2.

så och nyttan af den allmänna Gudstjenstens
 bivistande; samt at de och derjämte skola före-
 ställa sina åhörare angelägenheten af den enskyl-
 ta och dageliga Guds dyrkan x). Samma gång
 utkom jämwal Kongl. Maj:ts Söreställning
 och Warning, til samtliga Undersåtarena
 i Riket om Sön- och Högtidsdagars behöri-
 ga firande. Den hafwer wår nu warande
 Allernådigste Konung funnit så wigtig och an-
 gelägen, at han år 1754. förordnade, at den
 twänne gångor hwarje år skal upläsas å Predik-
 stolarna, då och Presterne med et bewekeligt
 och tjenligt tal skola sina åhörare til de plikter
 upmuntra, som uti samma föreställning äro an-
 förda y). Det blefwe förlängt, at anföra flera
 handlingar, som i detta ämnet äro utkomne, un-
 der Swea Regenters höga hand. Et enda
 rum utur Sveriges allmänna lag kan göra til-
 fyllest för dem alla: „Gjör någor förackt af den
 „allmänna Gudstjensten, så at han sällan kom-
 „mer til kyrkio på Söndagar och Högtidsdagar:
 „Är han derföre warnad, som i kyrkio-Ord-
 „ningen sägs; böte tijo daler. Håller någor sit
 „Husfolk ifrån kyrkio, således som sagt är; wa-
 re lag samma z)„.

S. 9. Frysamwåm, som söka skydd under
 namn af Gudstjenst, hafwa som ofkast bidragit
 til den offentliga Gudstjenstens förackt och för-
 su-

x) Kongl. Bref. til Consist. d. 28. Maji 1746.

y) Kongl. Bref. til Consist. d. 1. Okt. 1754.

z) Missg. Ball. III. Cap. 3. §.

sumelse, och äro derföre dels förbudna, dels mycket inkränkt. Wi tale om **Suspredikningar, Främmande Gudstjensters öfning,** och de så kallade **Semliga Sammantomster.**

Drottning CHRISTINA förmodade år 1647, at det missbruk, som sig hos en och annan inuitat, at för ganska ringa orsaker, hålla Gudstjenst hemma i husen, skulle utan något stort besvär stå at afhjelpa ^{a)}. Men Ridderskapet och Adelen fant sig likwäl år 1649. icke särdeles nögd, at Hon uti Presterskapets privilegier låtit införa, at alle utaf Ridderskapet och Adelen, som icke hade något laga förfall, skola, när Gudstjensten hålles, komma til kyrkiorna med deras husfolk, at der göra deras Gudstjenst, sina barn låta döpa, begå Herrans Nattward och brudwigselre. förrätta. Drottningen wisade, at Hon til detta förordnande hade wigtiga orsaker. En rättsinnig Öfwerhet, sade hon, borde förefomma förargeliga oordningar, utan anseende til något stånd. Kyrkiorna woro för alla, och upbygde til en allmännelig Gudstjenst, at uti dem skola Sacramentens utdelande, brudwigning och barnadop, samt andra slika öfliga Christeliga ceremonier, förrättas i hela Församlingens åsyn. Ehuru en eller någre få af Ridderskapet och Adelen funnos något långt affides ifrån deras Sötn kyrkio boende, at dem understundom kunde falla litet beswärligt, at komma med deras husfolk til kyrkan; så war dock fördensfull icke skäligt, utan mycket förar-

B 3

a) Kongl. Resol. på Präst. Besw. d. 4. Apr. 1647. §. 1.

förargeligit och oordenteligit, at de skulle hålla sina egna Husprester, och kyrkiogången försu-
ma. Landet skulle således uppfyllas med flera
Prester, än som med lågenheter kunde tilböriligen
förefes, de der ändteligen skulle nödgas, Riket
til wanheder, och sielfwa Ståndet til förackt,
sättja sig neder på hemman å landet, och blifwa
bönder, eller ock låta sig bruka hos Adelen, så-
som andra deras tjenare. De af Ridderskapet,
som hade någon skällig enskyllan, at undertiden
afhålla sig ifrån deras Sockne-Kyrkor, kunde i
sådana fall, antingen sielfwe, eller genom deras
barns præceptorer, hålla bönstunder hemma
för sit husfolk. Och i fall någon sjukdom til-
stötte, kunde de kalla til sig den ordenteliga
Socknepresten b). Drottningen stadgade för-
denstull år 1650, såsom en beständig lag, at
efter som många private Huspredikningar förör-
sakade stor oordning, och gjorde folket säkert och
sielfsvördigt, födde af sig Guds ords och Predi-
koembetets förackt och misfwoordning; ty skulle Rid-
derskapet och andre i Riket boende, som icke nå-
got lagligt hinder kunde förebåra, på de tider,
som Gudstjensten hölts, anten uti deras egna
Sockne-Kyrkor, eller på andra orter, der de
kunde stadde vara, komma med sina tjenare och
husfolk, tilstådes uti Guds hus och HErrans
tempel, och dersammastådes gudeligen, androm
til exempel, göra sina böner och Gudstjenst,
enkan-

b) Rgl. Resolut. på Ridderst. och Ad. Besw. d. 29. Mart.
1649. §. 5.

enkannerligen dersamma städes låta döpa sina barn, begå Herrans Mattward, förrätta brudvigsel och kyrkogång efter barn, uti Församlingens närvaro och åsyn. Men hwar nödfall wore, der måtte man alltid lämpa sig efter tiden *).

§. 10. Hempredikningar hade dock år 1665. så inritat sig, at de ej allenast höllos ibland dem af Adels stånd och förnåma personer, som der til, för wigtiga orsaker, ågde frihet; utan ock ibland många andra, som dem icke behöfde. Af sjelfs wäld och högmod drogo de sig ifrån den öfriga allmänna Församlingen, och låto Gudstjensten förrättas hemma i husen, mera af plågsed, än för någon gudelighet. Regeringen fant derföre nödigt, at föreskrifwa några gränser, utom hwilka ingen borde tråda. De personer, för hwilka en sådan enskilt Gudstjenst kunde tillåtas, utmärktes under följande omständigheter. De skulle af ålder wara så förswagade, eller af annan sjukdom så betagne, at de ej förmodde komma til kyrkan. De skulle för någon oundwärlig händelse, såsom håstig öfverkommen olycka, sjukdom och sorg, en eller annan gång, hindras ifrån den allmänna Gudstjensten. De skulle räknas ibland Ridderskapet och Adelen på landsbygden, som bodde så wida ifrån kyrkorna, at de icke, utan stort besvär, särdeles i de obeqwäma årstider, kunde sig der infinna. Eller ock skulle de hafwa så stora Hof och widlyftigt hus-håll, som gjorde en Församling. Dock skiedde

*) Presters Privil. d. 28. Nov. 1650. §. 20.

tillåtelsen med den förmodan, at hwar och en skulle finnas benägen, af offentligen lemna up- wäckande exempel, och håldre förätta sin Guds- tjenst uppenbarligen med den öfriga Guds För- samling, än ibland få i löndom c).

§. II. Detta hindrade likwäl icke, at ju Presterskapet wid 1668. års Riksdag klagade, huru den allmänna Gudstjensten i kyrkiorna kom i föracktt, och den enskylta hemma i husen tilwänte. Öfwerheten utlät sig, at Pres- terskapet måtte widare upträcka och föreslå, med hwad medel de förmente at alt misbrud och oordning härutinnan skulle stå til at förekom- ma; så skulle dem all handräckning wedersfaras. Det ålåg dem förnämligast at sådant hämma, dels igenom goda förmaningar, dels medelst et sparsamt ordinerande af Prestes, hwar om de samtelige borde sig förena. Inge owigde stu- denter skulle egenwilligt, och utan sina förmåns lof, löpa til at predika. Ei eller borde någon til Prest wigas, förr än Biskopen war försäkrad om wis tjenst och lägenhet för den samma. Til böners och predikningars hållande hos någon en- skylt, kunde Biskoparne och Capitlen förordna owigda personer, som då fingo tid, at bättra öfwa sig; men Sacramenternas utdelande skulle för- rättas af Kyrkoherdarna i Församlingarna d). Uppå Presterskapets förnyade klagan år 1672, swarade Konungen nästan på samma sätt. De skulle

c) Kongl. Stadg. om Eder och Sabbats br. år 1667. membr. post. §. 6. d) Kongl. Resol. på Prest. Besw. d. 27. Aug. 1668. §. 2.

skulle upptänka och föreslå medel til misshandels
 hämmande. Han wille bidraga til alt, hwad
 som skäligen söktes, och pröfwades af nöden.
 Omständigheterna af stora familier, lång kyr-
 kiowäg, sjukdom och andra sådana förfall, ut-
 säktade icke allenast en sådan Gudstienst, som
 skeddde hemma i husen, utan gjorde den jämwäl
 nödwändig. Biskoparne torde finna, om icke
 til ofwentyrs något misshand med Presters ordi-
 nerande gifwit anledning til det myckna hempre-
 dikande. De kunde derföre förena sig här uti
 om en nyttig medelwäg e). Hwärdheten tilstod
 sjelf år 1675, at de många enskylda Huspredi-
 ningar förorsakade en stor oordning, gjorde folket
 säkert och sjelfwördigt, samt födde af sig Guds
 ords och Prediko-embetets föracht och misshand-
 ning. Förden skull blef påbudt, at ehwareff
 Ridderskapet och andre i Riket bodde, och icke
 något lagligt hinder kunde hafwa at förebara,
 skulle de, på de tider Gudstienst hålles, med sit
 husfolk komma tilstådes uti Guds hus och HErr-
 rans tempel. Der skulle de, androm til exem-
 pel, med andakt göra sina böner och Gudstienst.
 Der borde de ock låta döpa sina barn, och begå
 HErrans Nattward, uti Församlingens närwar-
 ro och åsyn. Men wid nödfall måste man läm-
 pa sig efter tiden, såsom i Kyrkoordningen skulle
 klarligen utfördt blifwa f).

B 5

§. 12.

e) Kongl. Resol. på Prest. Besw. d. 10. Dec. 1672.
 §. 2.

f) Presters. Privileg. d. 1. Oct. 1675.
 §. 20.

§. 12. Icke des mindre hörde man befalligen år 1678, at huspredikningar blefvo i oträngt mål hållna, och at Sacramenterne emot Guds ord och Christenhetenes rätta ordning för rättades hemma i husen. Och då läsvade Konungen, at låta här öfver en särskild Förordning utgå *e*). Men när samma besvär kom under skårskådande år 1680, efterlät Konungen Ridderskapet och Adelen tjenlige Hof-Predikanter, så vida de dem til deras barns information och dagelig Gudaktighets öfning för sig och sit husfolk kunde betarfa. Dock skulle den åtskildnad här wid tagas i acct, at ingen annan af bemålte Ridderkap och Adeln måtte hafva Predikanter, som Gudstjensten i deras hus föråttade, än de, som hade stora familier, eller isfrån kyrkan långt aflågne woro *b*). Omfider gjorde Kyrkoordningen af år 1686. tydeligit slag i detta så länge omtvistade erendet. Utom de Prester, som den offentelige Gudstjensten föråttade, måga icke särdeles Prester förordnas, til at betjena en eller annan i deras hus med predikande. Allenast Konungens och Rikens Råd behålla den friheten, at antaga och bruka hemma i husen goda och skickeliga Prester. De af Ridderskapet och Adelen, som sådant åstunda, skola först hos den Biskop och Consistorium, som wederbör, angifwa de skäl, som dem der til föranleda. Och böra de detta til

g) Kongl. Resol. på Prest. Besw. d. 2. Mart. 1678. §. 1. *b*) Kongl. Resol. på Prest. Besw. d. 15. Nov. 1680. §. 2.

tillstånd med hempredikningar så nyttja, at det ej måstie oftare, än när någon sjukdom, eller andre laglige orsaker det fordra, och på de samma stunder, som Gudstjensten i Kyrkiorna plågar förvättas. Äfwen jakttages här wid det förord, at den, som en sådan Prest antager och begävar, icke må derföre minska eller afhorta något i den rättighet, som Kyrkoherden och Capellanerne i Församlingen tillkommer, ej eller förskjuta den antagna Presten, så länge han wäl och sticketligen sig förhåller; utan behålla honom, til des han på annat sätt kan blifwa förefedd *i*). Til den ändan bör en skriftelig förbindelse, med den källandes och kallades egenhändiga underskrift, angående tjenst, lön och underhåll, jämte flera förbehåll och försäkningar, upwisas i Consistorio och der förwaras *k*).

**S. 13. Grämmande Gudstjensters oin-
stränkta öfningar** hafwa altid i vår Swenska Evangeliska Församling varit illa anskrefna, i anseende til den oro, som der af både hos oss och i andra Riken blifwit upväckt *l*). På det namnkunniga Upsala Möte år 1593. yttrade man sig der om sålunda: „Ändock dem icke borde lidne
„eller efterlätit warda, sig här i Riket nedfattja,
„som med någon falsk lärdom umgå, och med oss
„uti

i) Kyrkoord. 1686. C. XIX. §. 31. *k*) Kongl. Br. till Consist. d. 19. Dec. 1748. *l*) Decretum Upsal. d. 20. Mart. 1593. Riksb. Besl. år 1674. §. 12. Kongl. Placat om Doct. Terleri Cateches d. 9. Aug. 1663.

„uti läran icke ense äro, på det de andra med sig
 „icke förföra måtte: Likväl efter sådant för handel
 „och wandel skull, icke wäl kan förhindradt war
 „da; så är så widt samtyckt, at dem, som nå
 „gon kätterisk lärdom hafwa, icke skal tilstätt el
 „ser efterlätit vara, at hålla några uppenbara
 „samqwäm i hus eller annorstädes. Så framt
 „någre der med befinnas, eller de, som eljest för
 „snådeligen tala om wår Religion, de skola til
 „börligen straffas ”). När år 1594. frågan
 upkom angående några kyrkiors inrymmande til
 de Påfwiiska, swarade Hertig CARL: Jag styr
 ker ingen, wälwetandes, at uti min Sal.
 Sere faders Konung GUSTAFS testamente
 förbiudes hans barn och afföda all främman
 de Gudstjenst, utom den Evangeliska ”).
 Då, så wäl som sedermera på Riksdagen i Ar
 boga år 1597. stadfästade Ständerne det beslut,
 som af dem alla samnhällesigen war i Upsala
 gilladt och underskrifwit. De funno, at alla be
 mångde religioner woro Gudi misshagelige, och
 lände til mångas själawåda och förförljelse, samt
 inbördes ägg och oenighet. De förfäkrade, at
 ingen annan religions öfning, ehwad namn den
 hälst hafwa kunde, uti större eller mindre sam
 qwäm, skulle, jämte den rena Evangeliska, på
 något ställe här i Riket inrymmas och tilstådjas.
 Konung SIGISMUNDS Catholiska Capel blef alle
 nast undantagit, när han sjelf wistades i landet o).
 Ifrån

87) Decretum Upsaliense d. 20. Mart. 1593. 88)
 WERWING l. c. p. 213. 89) Rikens Ständers

Från den tiden är samma angelägenhet flera gånger heligt stadfäst; så at ingom, af hwad höghet, wårde eller Nation de ock äro, tillåtes at anställa, antingen offentliga eller lönliga samwård till deras Gudstjenst ¹⁾, der icke igenom pacta några wisa orter sådant är förbehållit ²⁾.

§. 14. Främmande Potentaters Gändes bud, som bekänna sig til annan lära, warder dock icke betagit, at hålla deras Religions öfning på deras tungomål, uti sina hus, för sig och sit husfolk allena, som äro af deras Religion. Och kommer icke der på an, om de sig längre eller kortare tid här uppehålla. Men hwarken innom eller utom huset få deras Prester med predikande och Sacramenternas utdelande några andra betjena ³⁾. Finnes någon Prest, som detta

förening öfwer Religionen, d. 16. Febr. 1594.
 Urboga Riksd. Best. d. 5. Mart. 1597. §. 1. ¹⁾
 Kongl. Försäkringar d. 31. Dec. 1611. §. 1. d. 7.
 Dec. 1644. §. 1. d. 6. Junii 1654. §. 1. d. 18.
 Dec. 1672. §. 1. d. 22. Mart. 1720. §. 1.
 Ständernas förklaring öfwer Kon. CARL GUSTAFS
 succession d. 10 Mart. 1649. Religions Stadgan
 d. 25. Julii 1655. §. 2. Regeringsformen d. 3.
 Nov. 1660. §. 1. Kongl. Br. til Abgesanten AP-
 PELBOHM d. 26. Oct. 1670. Presters. Privil. d. 16.
 Oct. 1723. §. 1. ²⁾ Ryttsl. 1686. C. I. §. 3.
³⁾ Kongl. Försäkringar d. 6. Junii 1654. §. 3. d. 18.
 Dec. 1672. §. 3. d. 21. Febr. 1719. §. 3. Reli-
 gions Stadg. 1655. §. 4. Regeringsform d. 3. Nov.

detta öfverträder, blifwer han ej mer ackrad, så som en privilegerad person; utan förwises landet, och tillåtes aldrig, at komma här in. En Jesuit, som år 1670. hade betjent den Kåiserliga Envoyen Basslerode, samt, efter hans död, fortfor uti sin religions öfning, så wäl i huset som eljest på andra ställen i Stockholm, blef ståld under laglig ransakning. Konungen lät wid det tillfället förklara sin åstundan, at de hitkommande Ministrer af den Catholiska Romerska Religion, wille låta sig behaga, at wid sin Gudstjenst hållt bruka egenteliga Prester, och icke någon af Munke-Order, särdeles den Jesuitiska, som uti sjelfwa Påwiska orterna, genom sina oroliga uptåg, gjordt sig mistänkt. Han förordnade tillika, at ingen Jesuit, efter den dagen, under hwad ursäckt det ock wara måtte, skulle hafwa frihet, at komma hit in i Riket, eller sig här uppehålla. I öfrigt förklarades, at under det ordet **Sändebud**, skeddades allenast en Extraordinarie Legat, eller Legat, Extraordinarie Envoye, eller ock Resident, som uti samma embeten med sina Herrars fullmakter woro föresedde. Alle andre, som icke hade sådan caractere, skulle icke åga tillstånd, at här uti sina hus uppehålla någon Religions öfning, wackadt at dem af en eller annan Potentat kunde någon förrättning wara anbefald. De ansågos ej annorlunda, än andre en-
skyle

1660. §. 1. Religions placat d. 19. Mart. 1667.

§. 5. Korfiol. 1686. C. I. §. 4. 1) Religions

placat d. 19. Mart. 1667. §. 5.

skulte personer, och borde således ingen Prest hos sig underhålla x).

§. 15. Inge, ehö de ock äro, få besöka och bivrifva samma främmande Sändebuds Guds-tjenst. Antingen de äro af enahanda Religion med Sändebudet, eller af någon annan, och icke äro stadde uti hans enskylta tjenst, utan wistas här i Riket för andra orsaker, böra de sig der ifrån afhålla. Fast mera förbiudas alle de, som bekänna sig til vår Gudstjenst, at derwid sig inkålla u). Om än dessa senare resa utomlands, äro de dock förpliktade, at wackta sig för främmande Guds-tjenster x).

§. 16. De, som hos oss stå i Krigstjenst, eller wistas här i Riket såsom handlande och handt-wärksmän, och äro af främmande Religion, få der uti lefwa orubbade, så länge de hålla sig stilla och utan förargelse. När de wilja förwätta sin Gudstjenst med läsande och sjungande, skola de det gjöra uti sina hus och herbergen, innom lyckta dörrar, för sig allena, och utan anstånd samman-komst

- 1) Kongl. Förklar. öfwer främmande Potentaters Sändebuds Religions öfning, d. 21. Febr. 1671. u)
Kongl. Försäkringar 1654. §. 3. 1672. §. 3. 1719. §. 3. Religions Stadg. 1655. §. 4. Kongl. förbud, at bivrifva främmande Legaters Religions öfningar d. 8. Apr. 1666. Kongl. Befallning, at de förra Religions Stadgar må tagas i akt, d. 21. Febr. 1671. Körtiol. 1686. C. I. §. §. 3. 4. Kongl. Privileg. för Alingsås Manufacturie d. 22. Dec. 1724. §. 2. x) Religions Stadg. 1655. §. 7.

Komst med andra. Och är dem strängeligen förbudt, at draga någon lärare in i landet, under hwad skien det ock wara må y). Handtwärkarne af den Reformerta läran, wid Alingsås wärkstäder, erhöilo likwäl år 1724. någon större frihet. Dem stilstaddes wäl inga kyrkior til deras Guds tjenssts offentliga förrättning, ej eller några Scholar. Dock skulle de få obehindrade öfwa sin Guds tjensst, med hwad den samma fordrade, uti de hus och herbergen, som de bebodde. Man gjorde der wid ej widare förbehåll, än at sådant borde ske på de tider och stunder, som til det allmänna Guds dyrkande här i Riket woro utsatte, i tyshet utan teckn med flockor, och på deras egit moders mål, eller annat språk, men ingalunda på Swenska z). Omfider öppnades år 1741. fri Religions öfning uti wårt Fädernesland at alla dem, som äro af den Engelska och Reformerta kyrkan. Siöstäderna, undantagandes Carlscrona, äro de orter, hwarest de få upbygga och hafwa sina egna kyrkior 4).

§. 17. **Semliga Sammantomster**, de der anställas, under skien af Gudaktighet, af sådana, som säga sig wara wara trosförwanter, hafwa ock

y) Kongl. Försäkringar 1654. §. 3. 1672. §. 3. 1719. §. 3. Religions Stadg. 1655. §. 3. Kongl. Befallning nr. 1671. Kyrkiol. 1686. C. I. §. §. 3. 5. Prestersk. Priv. vil. d. 16. Oct. 1723. §. 1. z) Kongl. Privileg. för Alingsås Manufacturie, d. 22. Dec. 1724. 4) Kongl. Kundgörelse angående fri Religions öfning nr. d. 27. Aug. 1741.

och ståligen blifwit mistänkte och förbudna. Så snart Konung CARL den Ellostes år 1694. kom i erfarenhet, at åtskillige swärmerier, om Chiliafmo, besynnerliga uppenbarellser och bortryckningar, fortplantades genom sådana hemliga samqwäm, lät han strax deremot utfärda sit förbud *b*). Zinnu tydligare försporde man år 1713. påföljden af dessa Församlingar. Många, som dem hiwistade, föräcktade eller egenswilligt uttydde Siferhetens påbud. De lastade och förringade Prediko-embetet, förebarande, at alle kunde wara andelige Prester. War offentliga Gudstienst, kyrkiogång och Christeliga ceremonier ansågos med föräckt. Den Heliga Natwarden wördades litet eller intet. Döressen utropades såsom onödig. Skriftermål och aflösning kallades inrättningar för enfalldige. De inbillade sig en besynnerlig fulkämilighet framför andra; berömdes sig af en särdeles innerlig uplysning, uppenbarelse och erfarenhet; talade föräkteligen om äckta ståndet; satte besynnerlig helighet uti afhållandet ifrån den lekammelige och tillåtna wedergwäckelsen, samt höllo alla Prediko-embetets förrättningar för kraflösa, när något fel förmärktes hos läraren. Hwad kunde derföre Siferheten annat, wid dessa omständigheter, än gripa til roten, de hemliga sammankomsterna, hwar ifrån dessa förgiftiga fructer bekom

b) Offener Brieff und Edict wieder alle Schwärmerey der Enthusiasten, Chiliafsten &c. d. 6. Oct. 1694.

bekommit både blomma och mognad c)? De hade likväl, år 1721. och de följande, så innästlat sig, särdeles uti Huswudstaden, at Konung FREDRICH nödgades, til deras hämmande, låta förnya de förra stränga påbud, med utfatt straff för öfwerträdarena. Understod sig någon, at hålla och tillåta sådana olofliga sammankomster, skulle han första gången böta 200, andra gången 400. daler Silfvermynt, eller i mangel af böter, plickta första gången med fiorton dagars, och andra gången med tre weckors fängelse wid watten och bröd. Men kom han tredje gången igen, skulle han på twänne år Riket förwisas. Alle, som sig der wid instälte, borde och hwar för sig första gången böta fyratio mark silfvermynt, andra gången dubbelt, och tredje gången fyra dubbelt d).

S. 18. Öfwerheten försäkrade, at den insgalunda tänkte härmedelst förbinda någon enskyldt Gudaktighets öfning. Den wille fast mera der til förmana sina undersätare. Alle husbönder och föräldrar, så högre som lägre, borde uti sina hus

c) Regeringens åtwarning angående hwarjehanda willefarelser och swärmeri, d. 1. Dec. 1713. d) Spittbref til Riks-Rådet, Feltmarskalken och Öfvertiåthållaren Grefwe GUSTAF ADAM TAUBE, angående de irritade och sig insmygande swärmeriers förebyggande och hämmande, som ske förmedelst conventicula och enskylda flera personers sammankomster, d. 8. Dec. 1721. Kongl. Maj:ts förnyade Placat och förbud, angående de olofliga sammankomster, hvilka uti enskylda hus, til en särskild och erkännerlig Gudstjenst förrättande, anställas, d. 12. Januarii 1726.

Hus öfwa sig i gudaktighet, och lära eller låta underwisa sina barn, anhöriga och tjenstefolk uti deras Christendom. De skulle efterfråga, hwad de wid Guds ords predikan fattat och behållit, dageligen hålla med dem bön, samt läsa utur Bibelen och andra gudeliga böcker, som här i Riket äro wedertagna. Dem tillkom jämwäl, at hafwa et trogit upseende på deras lefwerne, och föregå dem med egit exempel til gudaktighet. Wid alt detta wore intet mer at påminna, än at man skulle afhålla sig ifrån djupsinniga frågor, och lärostridigheter, som äro för höga för de enfaldiga, och kunna gifwa anledning til någon willfarelse. Men de samqwäm, som blefwo förbudna, hade en helt annan beskaffenhet. Uti enskylda boningar kommo tillsammans, ifrån andra hus, man- och qwinnoftön, gamle och unge, kände och okände, få eller flere. Der företogs någon andakt; Man utlade den Heliga Skrift, eller de wanliga Sön- och Helgedags texterna, och brukade nya bönesätt, under obetänkta omdömen om den allmänna Gudstjensten. Siencare wåg kunde icke banas til ordnings förstorande i den Christeliga Församlingen, till misbruk, sjelfswäld, irriga meningar, och många farliga oredor. Derföre blefwo ock sådana oordenteliga samsund aldeles utdömde c).

E 2

§. 19.

c) Regeringens åttworing d. 1. Dec. 1713. Kongl. Brefwet til R. R. Gref. TAUBE d. 8. Dec. 1721. Kongl. Placat om olofliga Sammantowser d. 12. Jan. 1726.

§. 19. Vår Christeliga Öfverhet hafwer icke varit mindre sorgfällig, at taga vår Guds-tienst uti tilböreligt hägn, emot alla de ord och utlåtelse, som kunde kränka den samma. Konung CARL GUSTAF försäkrade, at om någon, af hward Religion den ock wore, innom Riket eller des Provincier, funnos, som bruste ut med ord eller gärningar, at förtala eller försmåda Guds ord och vår Christeliga Gudstienst; den skulle, som en Guds ords försmådare, efter föregången dom, ifrån sin tjenst sättas, och efter brottet til lifwet straffad blifwa *f*). Hans store Son bekräftade det samma *g*). Den Gudfructiga Drottningen ULRICA ELEONORA war af lika tankar *h*). Konung FREDRICH wisade jämwäl sit rena nit för vår Christeliga Religion *i*), och vår nu warande allernådigste Konung träder uti sina Glorwördigste Företärdares fotspår *k*).

§. 20. Det minsta barn i vår tid kan begripa, at den offentliga Gudstiensten bör hållas uppå et språk, som af de församlade kan förstås. Men det war denna samningen, som retade våra förfäder til misnöje och uprör under Konung GUSTAF den förstas regering. En antagen plågsed, fast den wore den orimligaste, kan icke så lätt afläggas, och en invrotad wid-

- f*) Kongl. Försäkr. 1654. §. 3. *g*) Kongl. Försäkr. 1672. §. 3. *h*) Drott. Försäkr. 1719. §. 3. *i*) Presterst. Privil. 1723. §. 1. Missgärn. Balf. I cap. §. 2. *k*) Kongl. Försäkr d. 25. Nov. 1751. §. 3.

Kiepelte är mächtig at förtiusa all förnuftig efter-
 tanka. Utan twifwel planterades Christendomen
 i Sverige af de Engelska Prestes på deras språk,
 hwilket då ägde en stor öfwerensstämmelse med
 vårt *). När Christendomen någorlunda hun-
 nit til stadga, under Konung Olof Skötkonung,
 började man införa uti den Swenska Församlin-
 gen Mässan på Latin, som då uti hela den Ro-
 meriska Kyrkan allmänt brukades. Man håller
 S. SIGFRID för den första, som förde in Latin-
 ska språket til andeligt bruk i Sverige 1). All-
 så woro wåre Swenske, wid reformationen,
 en ganska lång tid wane, at låta öronen upfyllas
 med Latinska böner och sånger, under inbillning,
 at der uti låg en ganska stor kraft och nytta.
 Olof PETRI NERICIUS war den, som år 1524,
 först började i Stockholm bruka det Swenska
 tungomålet wid den allmänna Gudstjensten.
 Konungen försökte ock år 1526, wid Gamla
 Upsala höggar, at bewisa allmogen orimligheten
 af en Gudstienst på främmande språk. Men
 den förnuftigaste möda kunde icke öfwerwinna
 en wantrogen enwished 2). År 1528 wille han
 erhålla en likhet uti alla Stads Församlingarna
 i Stockholm. Han tänkte då aldeles afrysa den
 Latin

E 3

Latin

*) PERINSK. Monum. Upl. p. 182. BENZELII Col-
 leg. Hist. Svec. Mscr. L. III. C. 14. ORNHIELMS
 H. E. p. 184. 1) Mag. SVEN STRANDMARK
 in Disp. de Ortu, progressu atque occasu lingue
 Latine in Sacris Svecanis, Upsaliae hab. 2)
 Doct. OL. CELSI Hist. GUSTAVI Lmi p. 276.

Latinska Gudstjensten, och låta den förrättas på Swenska öfwer alt. Rådet hördes deröfwer, och efter meningarne woro delade, dömde Konungen, det Gudstjensten skulle, efter Presternas godtfinnande, ymsom hållas på bägge språken *n*). Men på landsbygden wille Han icke tillåta någon ändring med den Latinska Mässan. Landshöfdingarne begynte wäl tilhålla Presterskapet, at förrätta Gudstjensten på modersmälet; men Konungen lät förstå, at sådant war ännu för bittida, och at allmogen borde förut grundeligen underwisas genom Christeliga Predikanter och lärare *o*). Han hade största orsak, at bruka denna försigtighet. Ty på de orter, hwarest man böd til, at låta Guds lof och pris af menigheten begripas, fölgde säkert buller och upresning ***). Det gick så långt, at Dal-allmogen, uti sina beswärs punkter emot Konungen, år 1527. anförde, det han tillät Mässan hållas på Swenska *p*). Äfwen ifrån Westergötzland hördes samma orsak til upror, hwar til Konung GUSTAF swarade på Riksdagen i Strengnes år 1529, at han om Swenska Mässan ingen ting befalt eller förbudit, at de, som der om anstaltat, beropade sig uppå Guds ord, hwar öfwer han ågde ingen makt, samt at

den

n) Doct. CELSIUS l. c. p. 373. *o*) Kon. GUSTAFS swar til Herr Måns Johansson. Se Doct. CELSII Monumenta Politico-Ecclesiastica ex Archivo Palmiskiöldiano p. 14. 15. ***) BAAZII Invent. p. 211. 212. *p*) TEGELS Hist. GUSTAVI I. p. 146.

den Latinska Måsan war äfwen bortlagd i Dyfl-
land, Liffland, Dannemarf, Hollsten och andra
länder 7).

§. 21. Man kunde icke komma til något wift be-
slut, at döpfelsen skulle skie på wårt tungomål, förr
än år 1529, på det Môte, som hölts uti Örebro 8).
OLAVI PETRI penna hade et besynnerligt efter-
tryck både hos wänner och orwänner. Uti sit fö-
retal til Kyrkohandboken, som samma år utkom,
förestälte han orimligheten, at de heliga förrätta-
ningar skulle skie på främmande tungomål. För-
samlingen borde swara Amen til de Latinska Bön-
erna, och war likwäl okunnig om deras innehåll.
Likaledes, när Döpfelsen skiedde på Latin, wiste
ju icke Faddearne, hwad de, på barnets wagnar,
skulle affäga och utläsna. Han bewisade ock uti
en särskild skrift år 1531, at Gudstjensten borde
nödvändigt förrättas på bekant tungomål. 9). Wi
finne jämwäl af hans första Måsfordning, som
utkom samma år, at man tänkte låta hela Guds-
tjensten strax skie i Swenska språket. Nyttan
och nödwändigheten der af wisade Archi-Bisko-
pen LAURENTIUS PETRI uti en tractat, som
han

E 4

7) Strengnes Herredag år 1529. §. 6. Herr von
STIERNMANS Nicksdags Besl. T. I. p. 104. r)
Se företalet til Handboken af år 1529. s) Den
utkom under sådan titel: Orsack hwar före Måsan
bödd wara på thet tungomål som then menig-
he man förstondelighit är. D. P. Stockholm
M. D. XXXI.

han år 1542. sammanstref om Måsan 2) Men upfåtet kunde ej så snart wårkstållas, som det war påtånkt och bewisadt. Månge höllo Latinen ännu för omistelig. De sade, at man icke borde så förskiuta en sed, som den wördige ålderdomen hade helgat. Åtfillige funnos åfwen, som förstodo det Latinska språket, och en del wille lära det samma. Det blef derföre tillåtit uti den Handbok, som utgafs år 1557, at både ingången i Måsan, Graduale och sielswa Trosbekännelsen kunde stie antingen på Swenska eller Latin. Samma förbehåll finnes ock uti Kyrkoordningen af år 1571, särdeles hwad Städerna betråffade, som ågde Scholar och Dieknar at underhålla den Latinska sången. Swenska och Latinska psalmer blandades om hwar andra, och den Latinska trosbekännelsen brukades på Apostladagarna, uti städerna, efter all liknelse, alt til år 1614. Men ifrån år 1571. sief Gudstjensten på Landsbygden altid och hel och hållen föråttas på Swenska *). År 1548. och 1557. tillåts Presten at offenteligen göra sin syndabekännelse för altaret på Latin, sedan han låst **Jag fattig syndig menniska **)**. Men år 1571. skulle han enskylt låsa samma Latinska bön, når han kom för altaret ***). Sådana små

2) LAURENTII PETRI Dialogus om then förwandling, som med Mesjonne skedde, så Evangelium i wår tijdh först uti Huset upkom. fol. 40. seqq. *) Kyrkol. 1571. fol. XXXVI. b. Se nedanföre 23. Cap. 9. 3. **) Se Handböckerna af samma år. ***) Kyrkol. 1571. fol. XXXVII. a.

små steg måste man taga, för än Guds dräpeliga
wärt fingr förkunnas af Swenska tungor †).

C 5

Tredje

†) Swad som angående detta erendet finnes uti gamla
handbinaar, rörande Lunds Biskopsstift, har Herr
Professör SVEN BRING mig gunstigt meddelat.

Synodus Hafniensis 1540. d. 20. Aug. E-
mendatio aliquot ceremoniarum in missa.

§. 3. In cathedralibus Ecclesiis canatur introi-
tus semper latine propter scholas: in reliquis vero
urbanis Ecclesiis liberum permittatur. Ruri autem
in tribus summis festis tantum introitus, præfatio
et Sanctus latine canantur in ornamentum et decus
scholarum et latinæ linguæ.

§. 6. Symbolum sive Credo in Cathedralibus
aliquando latine propter scholam, semper vero alias
Danice canatur, Et minister verbi incipiat. In
aliis vero ecclesiis, tam urbanis quam ruralibus,
perpetuo Danice, nisi in summis tribus festis, tan-
tum in urbanis ecclesiis, ubi etiam latine canatur.

Decreta Synodi Anduorshoensis A. 1546.

d. 24. Oct.

§. 13. Gloria in excelsis Danice inchoetur et ca-
natur semper ruri nimirum Alleniste Gud ic. sed in
urbibus ad exercendam scholasticam juventutem
Gloria in excelsis latine in tribus majoribus festis
canatur.

Synodal. Lundensia A. 1569. De Disciplina.

§. 12. Parochus ad altare accedens non legat
antiquum illud et abolitum confiteor, propter in-
vocationem sanctorum et beatæ virginis, quam
continet, sed alias apud semetipsum se peccatorem
confiteatur Latine vel Danice.

Tredje Capitel.

Om de Christnas Kyrko-Ceremonier i gemen.

S. I.

En offentlig Gudstjenst kan icke umbåra en anständig ordning, om man må vinna det ändamål, för hwilket den är inrättad. Buller och officier skulle wisserligen mer förarga de fromma, än stadfästa dem i deras plikter, samt längre bortföra de onda i deras galenskaper, än leda dem til några sunda tankar. De släste menniskior äro ock af den beskaffenhet, at de wid andeliga wärf måste likasom ledas genom något, som intager och samlar deras sinnen. Skal man derföre med nytta höra Guds ord och des förklaring, bedja, sjunga, förstå Döpselsen och begå Herrens Natward; så bör alt detta ske efter wisshantag

§. 14. Latinum exercitium scholæ in templo fiat uniformiter in omnibus civitatibus mane et vespere.

§. 15. Nemo sit ruri Diaconus, nisi scit latine canere, atque etiam scribere propter singulares causas.

Desa anmärkningar äro tagna af en Handskrifwen bok, som är Skrifwen antingen af Tycheus Asmundius sjelf, som blef Biskop i Lund år 1560, eller des Son. Af desa anförda Synodalibus äro Decreta Hafnienfia tryckta uti Pontoppidans Annal. T. 3. p. 248. Synodalia Anduorsch. finnas ock der p. 287. Men Lundensia äro ingenstädes tryckta.

antagna reglor, på wiså tider och ställen, samt på et sätt och med sådan anständighet, som upwäcker och underhåller en gudelig andakt. Detta är grunden til våra Christeliga Ceremonier, hwilka egenteligen bestå uti den gudeliga ordning, samt sådana anständiga seder och åthärfwor, som wål icke äro af Gud anbefalta, men dock af Församlingen uti et godt upsat fritt antagna, at brukas wid de förväntningar, som tillkomma Prediko-embetet. Sådana utwärtens stück äro nödige icke för Guds skull, som ser til hjertat, och wil tilbedjas i andanom och sanningene Joh. 4: 24); utan i anseende til oss, at den ene Christen icke må förhindra den andras andakt och upbyggelse. Hwilket äfwen AUGUSTINUS låter förstå, då han säger: *Sine externis ceremoniis impossibile est servare Religionem.* Utan utwärtens ceremonier är omögeligt, at bewara Religion, och hålla wid mått den offentelige Guds dyrkan *).

§. 2. Apostlarne wille icke låta alla Ceremonier saknas wid sin offentelige Gudstjenst. Hwad oförlifneliga reglor och rättesnören finne wi icke uti deras skrifter, angående den saken 1)? Anskönt de låto fara de Levitiska kyrkiobruk, opnade de likwål icke dören för oordning och förwirring i Församlingen. De kunde icke prisa, at man kom tilhopa, icke til förbättring, utan til förs

*) Lib. IX. contra Faustum. 1) I Cor. II: 2. följ. 14. Cap. Col. 3: 16. I Thess. 5: 11, 12. Ebr. 10: 24, 25.

förvärring i Cor. II: 17). De woro angelägne, at deras sammankomster måtte sse til gagn och fördel, (i Cor. 14: 26). De påminte, at Gud är icke oskickelighetenes, utan fridsens Gud, såsom uti alla de heligas Församlingar. (i Cor. 14: 33). Deras omsorg gick fördensfull der up på ut, at all ting, både i lörande, bedjande och Herrans Nattwards begående, måtte **ärliga och stickeliga tilgå**. (i Cor. 14: 40). Til den ändan utwalde de några få och enfsaldiga Kyrkofeder, hwilka icke kunde umbäras til ordnings widmakthållande. De woro inwät. de efter den tidens omständigheter, och påfode efter Församlingens fattiga och tryckta tilstånd *u*). Deribland råknar man, at flere kunde tala til Församlingens uppbyggelse, den ene efter den andra; (i Cor. 14: 29, 31). at de församlade skulle beswara böner, loffånger och tacksågelsor med Amen (i Cor. 14: 16); at qwinnorna icke hade frihet, til at offentligan lära och predika i Cor. 14: 34); at de skulle betäckte bhwista den offentliga Guds-tjensten, men at männerne borde bedja med bart hufwud. (i Cor. II: 4, 5). Hit höra ock anstaltarna om kärleks måltiderna och allmosor. (i Cor. II: 21, 22. 16: 1, 2). Man går likwål för wida, när man tänker, at Apostlarna om dessa erender författat en beständig lag, som skulle binda alla Christna på alla orter och alla tider. Allt hwad Apostlarna, i stöd af Christi befallning och Religionens natur, stadgade, blifwer bestån-

u) BENZELI H. E. Sec. I. Intervall. Post. §. 4.

ständigt. Swilken kan förändra, at ja en dag i weckan skal hållas helig, och at i Församlingarne må Guds ord föreläsas, predikas och bedjas?

Men somliga Apostoliska författningar kunna utan synd och skade umfåras i våra tider; emedan deras orsaker uphört. Genom kärleks måtternerna wille Apostlarna stifta förtrolighet emellan de bägge fins emellan stridande folkslagen, Judar och hedningar. Denna affikt finner hos oss intet rum; ty kunne wi mycket wäl wara för utan denna anstalt. Qwinspersonerna i Corintho skulle ej komma i Församlingen, utan med hölgda ansikten. Detta hänledes ifrån Österlänningarnas wedertagna bruk, och kan således tola förändring. Apostlarna lämpade sig i ceremonierne efter sina åhörarens bestaffenhet. Uti de Församlingar, som til större delen bestodo af Judar, bibehöllos åtskilliga Judiska bruk, hwar ifrån andre befriades, som härstammade ifrån andra folkslag *). För öfrigit lemnade Apostlarna hwar och en sin tanka. Uti sådana saker, som icke hörde til trones wäsende, utan endast angingo de yttre seder och bruk, wille de icke inlåta sig i några stridigheter. De försäkrade oss, at de Christeliga Församlingar, som redan uti många landstaper woro planterade, plågades ej eller åstunda, at enahanda bruk skulle tagas i acft wid Gudstjensten, utan lemnade hwar och en menighet sin frihet. At något ibland edet,

*) MOSHEMIUS l. c. p. 106. 107. WEISMANNI H. E. T. I. p. 113.

eder, säger Paulus, den i detta erendet entråten är, han wete, at wi icke hafwe den seden; och icke Guds Sörsamlingar eller.
I Cor. II: 16.

S. 3. Wid slutet af det andra seculo, men i synnerhet uti det tredje, bekommo ceremonierna en stor tilökning, för åtskilliga orsaker. Af den enfaldighet, som befants wid den Christeliga Gudstjensten, togo de utrogne anledning till förmodelser, utropande de Christna för Ateister; efter de icke ägde tempel, altare, offer, eller någon annan ståt, hwar med hedningarne plågade dyrka sina afgudar. Dersöre actade de Christelige Lärare nödigt, at antaga några utwärtas bruk, som skulle falla folket i ögonen. och tjena till bewis, at föremände anstalter ej eller hos dem saknades. Både Judar och hedningar woro wane wid åtskilliga sedwånjor, inbillande sig, at der uti bestod en del af Religion. De Christne wille här uti låmpa sig efter dessa folkslag, och, til deras winnande, antaga åtskilliga af deras ceremonier och inrättningar y). När
stätt

y) De hac imitandi consuetudine THOMASIVS conqueritur in Dissertatione de Jure Principis circa adiaphora, C. I. §. 3. ubi ita verba facit: Sed in hac simplicitate, aliena ab omni pompa, non diu substituit Religio Christiana; sed postquam diversi generis homines, Judaei praecipue et Graeci, quippe quorum commercio Apostoli maximo usi sunt, illi accesserunt, omni studio in id incubuerunt, ut ceremonias illas, quibus hactenus

fran alla Österländska hedningar plågade förvärt
 ta sina böner emot den upgående solen; ty de
 trodde, at Gud, som de liknade wid liuset och
 kallade et lius, bodde i den werldenes del, der
 solen upgick. Så snart dessa bleswo Christne,
 lade de wäl bort sin wisfarelse, men behöllo dock
 den antagna äthäswan under sina böner. Juz
 Darne, då de uppehöll sig i de länder, som lägo wä
 ster ut ifrån Jerusalem, wände sig ock under sin
 andakt emot öster *). Wanan hade blifwit dem
 en lag; för hwilken orsak äfwen de, som ibland
 dem gingo öfwer til de Christna, woro så wäl
 denna, som flera andra sina Judiska ceremonier
 tilgifne.

§ 4. Det är bekant, at åtskilliga delar af
 den Christna Religion jämföras i Nya Testa
 mentens skrifter med de Levitiska bruk, och näm
 nas med sådana ord, som äro lånta af Judar
 nas ceremonialiska lag. Detta drogo någre af
 de Christnas lärare utom sina gränser, och ans
 tingen af oförstånd, ovarsamhet eller list, påstod,
 at sådana ordalag icke woro förblomerade,
 utan kommo öfwerens med sakens natur. Bis
 kopar och lärare, som i början utan åtal kallas
 des Öfwerste Prestes, Prestes och Leviter,
 missbrukade sedermera så aldeles dessa namn, at
 de trodde sig wara insatte i samma rum och med
 same

*assueti erant, in religionem suam hanc novita
 tem introducerent, iisque quasi spendidiorem
 redderent.* Conf. MOSHEM. l. c. p. 178.

*) Vid. BUXTORF. Synag. Jud. C. X. p. 222.

samma rättigheter, som Gamla Testamentsens Presterskap och tjenare. Här ifrån upkom sedermera den präktiga klädningen wid Guds-tjensten, och nödvändigheten af tiöndens erlag-gande want der af et märkeligit understöd. Jäm-förelsen emellan de Christnas gäswor och Gamla Testamentsens offer alstrade ock af sig åtskilliga sedwånjor, samt efter hand kränkte sjelfwa läran om den *H. Nattwarden* z).

S. 5. Hos de Greker och Österländska hed-ningar war ingen ting heligare, än deras så kal-lade Mysteria och *Zemligheter*. De Christne wille äfwen synas hafwa sådana heliga och hemliga förrättningar; på det de skulle förwärf-wa sin Gudstjenst anseende ibland hedningarna. De lämpade förden skull förbemålte ord enkans nerligen til *Herrans Nattward* och *Döpsfen*, och införde åtskilliga bruk, som woro tjenande til samma ändamål. Egyptierne och nästan alla folkslag uti Österlandet gäfwor tillkänna sina lä-rosatser genom utwärtas teckn och bilder. Sam-ma plågsed efterföljde de Christne. När de wil-le underwisa, at de, som döptes, blefwo på nytt födde, och borde i sina gärningar bewisa en barna uprichtighet och enfaldighet, gäfwor de dem miölk och honung, som war en mat för barn. Likaledes länte de några åthäswor ifrån frigswär-sendet; hwar med skulle beteknas, at de döpte befriades ifrån satans fångenskap, och sworo *JE-su fana* a).

S. 6.

z) MOSHEM. l. c. p. 179. a) MOSHEM. l. c. p. 179. 180.

S. 6. Någre lärde Män tillägga, at den Platoniska läran om dieflarna, som de Christne Fäder efterföljde, skal hafwa varit en stor orsak til ceremoniernas tilwärt i det tredje århundrade. Denna läran, säga de, åstadbom offentliga besvärjelser, fastors myckenhet, och mindre wordsamma tankar för äckenskapet. Den afskrådde ifrån umgänge så wäl med de odöpta, som med dem, hwilka woro uteslutne ifrån Församlingens gemenskap; efter de ansågos såsom underlagde någon oren andas herrawälde. Den stjärpte jämwäl straffet för dem, som föllo i någon uppsätelig synd *b*). Men män wäl de store och renlärige Fäder i det tredje seculo inbillade sig för någon del, at hwar och en, som döptes, war lekameligen besatt? Ginstiont man wil medgifwa, at de hade några Platoniska mindre grundade sätser och talesätt; så kunne wi likwäl icke widgå, at de fallit uppå så handgripeliga grofheter, som uppenbarligen stridde emot Guds ord *c*). De kunde ju finna af sielfwa den Heliga Skrift, at oomwände menniskior stodo under satans makt, och at uppsätelige syndare kastade sig under hans herrawälde *d*)? Af det, som redan är anfördt, kan nog stionjas, at rätta orsakerna til de många ceremonier, som på denna tiden upfommo, woro förnämligast, at förskaffa de heliga förwättningar större anseende

D och

- b*) MOSMEM. l. c. p. 238. 240. *c*) Se unschuldige Nachrichten för år 1711. p. 491. hwar rest talas om en i Paris utkommen strift, under titel: Defense des S. Peres aculés de Platonisme. *d*) WEISMANNI H. E. T. I. p. 285.

och wördnad; at foga sig efter dem, hwilke lika som med modersmjölken indruckit tycket för ceremonier; samt at med utwärtens teckn undervisa de enfalldigare. Man kan jämnväl tillägga, at Församlingen welat wisa prof af sin frihet i sådana mål, och så mycket estertryckeligare tilhålla alla til gudaktighet e).

S. 7. I samma grad, som Kajsarena uti det fierde seculo uphögde den Christeliga Religion, så ökade Kyrkans föreståndare ceremonierna, utan särdeles fog och nytta. Nu upbygdes de präctigaste tempel; nu upständes brinnande warlius om litusa dagen, hwilket Vigilantius ansåg för orimligt; wid Döpsen och den 5. Nattnwarden infördes nya seder; Presterne fingo en besynnerlig och kostsam klädnad; rökward anstältes; Flösterlefnaden befordrades; Mötet i Illiberis år 305, och et annat i Rom år 386. påböd, at Presterne skulle gå ogifte; wallfarter togo sin början, och mycket annat lades på Församlingens skuldror. Sedan de Christnas Lärare bekommit de hedniska Presternas rättigheter och förmåner, wille de tjena den sanna Guden med lika ståt och ceremonier, som deras företrädare dyrkat sina afgudar. Man såg derföre liten eller ingen skildnad emellan de Grekers och Romares samt de Christnas offentliga Gudstjenst. På alla ställen fant man kostliga klädebonader, Biskopsmössor, warlius, Biskopsstafwar, Bönefaster, gyllene och silfwerkärille f).

S. 8.

e) FRED. SPANHEM. H. E. Sec. III. p. 387. WEISM. l. c.

f) WEISM. l. c. p. 435. MOSHEM. l. c.

§. 8. Uti femte seculo tilstogo ceremonierna, och pålades såsom en nödvändighet. Och det som mer är, de undertryckte ock den rätta Guds dyrkan, till de rättfärdigas stora bedröfvelse. AUGUSTINUS var der öfver ganska misnögd.

an kunde wäl icke finna, såde han, at sådana ceremonier stridde emot den rätta tron; dock måste han tilstå, det Religion dermedst lades under sådana tråldoms bördor, at Judarnas wilkor woro långt drageligare ^g). Men ännu war deras antal ringa, emot de följande tider. At öka den utwärtens Gudstjenstens anseende, war en wäg för Presterna til befrämjande af sin egen bättnad och höga aktning. De Nestorianiska och Eutychianska traktorna alstrade af sig flera kyrkofeder för den Östra Församlingen i det siette seculo. I Westerlandet fanns GREGORIUS MAGNUS der uti tåmmeligen fintlig och ifrig. Han blef Biskop i Rom år 590, och war en af de myndigaste Män, som någontid setat på den Romerska stolen; ty wunno hans anordningar om ceremonierna snart insteg, och hans Måseordning efterföljes ännu i den Romerska kyrkan, såsom et monster. Och som han wille tillika, genom utwärtens teckni och åthäfwor, föreställa Religionens lärdestycken; så upkom här af en ny wettenskap i Församlingen, som skulle upträcka orsakerna til ceremonierna, men förföll i hwarjehanda orimligheter ^h). I det siunde

D 2

seculu-

^g) AUGUSTINI Epistola CXIX ad Januarium.

^h) HEINSII H. E. T. I. p. 979. HOLBERGS Rhetorik, T. I. p. 279. MOENEM. I. c. p. 455. 456.

seculo, på Mötet, som kallas Quinifextum, stadgas de de Greker år 692. åtskilligt, som gick ifrån de Romares bruk. Under samma tidehvarf inbillade sig de Romerske Påfwar, at de ej nog wärdigt kunde förwalta sit embete, så framt de icke såg nade menigheten med några nyheter. Nästan hela Guds dyrkan såg man i det ottonde seculo bestå uti utwärtas handlingar, och et långt större bemödande spordes om deras bibehållande och förökande, än at förtaga ofunnigheten och förelomma de många grofwa laster, som allestädes tagit öfwerhand. Kåiser CARL den Store böd wäl till, at hämma de widskjepeliga ceremoniernas fria loyp; Men hans omätteliga ynnest för de Romerska Påfwar gjorde hans goda upått nästan aldeles fructlös. Huru mycket Kyrkosederna tilstogo i det nionde seculo, inhämtas af dem, som skrifwit deröfwer förklaringar, til menighetens underrättelse. Dessa uttydningar stiedde wäl uti god mening; men befästade tillika folket uti sit tycke för sådana fåfånga uptåg, med den samma Gudaktighetens beklageliga förfall. Elend det wårte i tionde seculo, och uti det ellofte sökte Påfwarne med all slit, at öfwer alt införa en likhet i ceremonierna. Rupertus Twitiensis wisar uti sin bok om Kyrko-ceremonier, (de Divinis officiis), hwad seder upkommo i det tolfte seculo, hwilka åfwen betungade deföljande tidehwarf i). Och under alt detta hade den förderfveliga lärwatsatsen wunnit burskap, at Kyrko-ceremonier woro

en

i) MOSHEM. l. c. p. 492. 542. 662. CALVÖR l. c. P. 2. Epilog. Scut. p. 705. 706.

en Guds dyrkan, til saligheten nödwändig och förtjenande.

S. 9. Så stod det til med Guds Församling, när den wälsignade Mannen Doctor Lutherus i det sextonde seculo upkom, och öppnade mängas ögon, som härtills swäfwat i mörker. På Riksdagen i Augsburg år 1530. framlades den Evangeliska Församlingens trosbekännelse, som ibland annat innehölt, „at de Ceremonier, som icke woro „syndige, utan nyttige til god ordning i Församlingen, skulle behållas: At samweten likwäl „icke skulle beswäras, likasom sådana seder woro „en nödig Gudstienst til saligheten: At folket skulle „underwisas, huru alla menniskio stadgar, som „woro insticktade at blidka Gud, förtjena Guds „nåde, och göra tillfyllest eller betala för synderna, „äro twärt emot det Heliga Evangelium och tro- „nes lära &). Och til föle der af förklarade Lutherus, at kyrkiostuden, Måsekläder, altare och ljus wäl kunde behållas wid Gudstiensten, eller ock ändras, såsom man funne med tiden h. Men uti slika ändringar wille man gå småningom til wärka, och steg ifrån steg; på det de enfsaldige måtte förut underwisas, och icke förargas m).

D 3

Sier

- k) Augsburgiska Bekännelsen, 15. Artikel. h) LUTHERUS in der Deutschen Mäße und ordnung des Gottesdienstes Tom. III. Altenb. p. 471. HEIN-SII H. E. T. 2. p. 171. b. m) BENZELI H. E. Sec. XVI. §. 4.

Fjerde Capitel.

Om Kyrko-Ceremonierna i Swea Rike,
ifrån Reformationens tiden til Upsala
Möte år 1593.

S. I.

Den Swenska-Församlingens Kyrko-Ceremonier hafwa varit en föll till flera twifstigheter och mycken oreda. De twänne widtbekante bröderna ifrån Nerike, Laurentius och Olavus Petri, Doctor Lutheri trogne lärjungar, anlände år 1519. ifrån Wittenberg til sit fadersnesland Sverige, med Lutheri tankar och upfat; men icke med hans mogenhet. Dem fattades ännu understöd af öfning och försicketighet. Så snart de uti Stregnes begynte utströ de frön, som skulle besfordra en lyckelig reformation uti läran, wille de ock strax bortkasta de Påfwiska ceremonierna, icke besinnande, at detta war en sak, som borde winnas med låmpa och tidens utdrag. Man såg här af et prof wid deras Faders begrafning i Örebro. De inlät sig i tåkian med Munfarna, bortwisade dem med deras Latinska Måsa, kofande och wigwattu, och lät den döda begrafwas på Evangeliskt sätt. Bullret här öfwer hade säkerligen blifwit större och afwentyrligare, om icke Konung CHRISTIERNs blodbad i Stockholm fatt menigheten i försträckelse, och GUSTAF ERICSSONS wapn dragit til sig allas upmärksamhet n).

n) Doct. CELSI Hist. Gust. p. 185. 186. HALLMAN in vita Olavi et Laurentij Petri p. 19.

På Nifsbagen i Stregnes år 1523, predikade Olof Petri uppenbarligen, at många uti Församlingen brukelige ceremonier woro onödige, förargelige och widskjepelige o). De Evangeliske, hwilkas antal dageligen förstärktes, fördubblade sin iswer uti detta ämnet, och ådrogo sig den rättmätiga beskyllning, at de gingo allför strängt och bröfsgänges til warka. Dertil kom Wederdöparenas tiltagsenhet, år 1524, med Kyrkioprydnadens utkastande i Stockholm p). Sådant sats te menigheten uti obehagelig rörelse, och styrkte dem uti deras fattade mistänka och wedervillia för den Evangeliska läran. Saken hade warit förlorad, om ej Konung GUSTAF, under sin resa omkring Nifet år 1524, bragt den til rätta. Han kallade för sig de hitsiga Evangeliska Presterna, som här och der i orterna woro utspridde, och lärde dem hwad försiktighet åskades hos Lärwembetet, hållt wid sådana omständigheter. De borde icke med emwighet göra sig förhateliga hos menigheten; utan håldre gifwa efter uti det, som icke rör de tronens grund. Af egit bewåg skulle de inga ändringar företaga med Kyrkiostadgar och ceremonier, mindre förkasta något sådant, som föll allmogem för mycket i ögonen. Han förestälte, at sådant kunde winnas med tiden, och ej med wåld q).

S. 2. Uti den täflan och ordwärling, som samma år (1524), anställes i Konungens närwaro på Dom-

D 4

capit

- o) Doct. CELSIUS l. c. p. 188. p) Ibid. p. 241.
 TEGEL l. c. P. I. p. 99. q) D. CELSIUS l. c.
 P. 243. 244.

capitlet i Upsala, emellan Catholiken Professor Peter Galle, och Lutheranen Olof Petri, blef första frågan, om **Kyrkionas brukningar och sedwänjor kunde ändras?** Olof Petri påstod, at aldrig bewisat kunde, det Apostlarna warit deras uphöfsmän, ehuru han medgaf, at de förmodeligen gjordt åtskilliga anstalter, som icke woro uppfrefna. Några få delar der af woro wäl behållna uti Församlingen ifrån Apostlarnas tid, såsom Söndagens, Påsta- och Pingest-högtidernas firande; Men som der uti bestod ingen nödwändighet til saligheten, så kunde de wäl, om lägenheten så krafde, undergå samma förändring, som andra inrättningar, hwilka ifrån Apostlarna upkommit, och sedan blifwit afslagde. Ho wiste icke af det Apostoliska förbudet om blods åtande, samt at man på den tiden ingen skuldnað gjorde emellan Biskop och Prest? Men huru hade icke wåre Christelige försäder uphåfwit sådana förordningar? Om de kunnat tilwälla sig en sådan frihet; hwilken skulle då förwågra oss samma mækt uti de erender, som icke woro grundade i Guds klara ord? Wille man kasta ögonen på den Papistiska kyrkan, så funnos många bewis, at hon ej eller warit nogkrånad uti de älska kyrkofedernas ombytande. Fördom blef den Biskop och Prest, som inlåt sig i werldsliga gjöromål, satt ifrån sit embete. Om någon ibland dem sökte sin befördran genom penningar; så aflopp det icke utan med tjensts förlust, både för den sökande och tagande. Detta wore nu afslagdt. Alle Christne Församlingar hade ej eller brukat enahanda seder; utan på något sätt

skilt sig ifrån hwar andra. Hwarföre skulle då icke slika åthåfvor än i dag kunna ombytas, om så nödigt pröfwades *)? Dessa Olavi Petri föreställningar satte Gallen i trängsel; men sågnade Konungen, som intet högre önskade, än se sina undersåtare lösta ifrån det Påswiska öket.

S. 3. Konungen hade redan, til en början, tillåtit, at Måsan, på et och annat ställe uti Huswudstaden, förrättades på Swenskt tungomål. Han trodde, at folket skulle hafwa någon hog at förstå sin Gudstjenst, och låta sig framdeles småningom feras vidare. Men huru wiste icke Mun-
karne betjena sig af denna förändring, at upstudsa allmogen? Dock kunde de icke hindra, at ju Lutheriska och Påswiska ceremonier blandades om hwar andra uti Församlingarna, efter det lhus och insteg, som de Lutheriske lärare erhöles. Denna blandning astlopp icke utan split och oenighet. Derföre wille Konungen sättja den Evangeliska ordningen på en stadgad fot, och, efter all görlighet, fastställa en likhet uti Gudstjensten öfwer hela Riket. I sådant afseende sammankallade han år 1529, et allmänt Môte til

D 5

Öre-

*) Alla frågorna och swaren å ymsa sidor blefwo tryckta år 1527, under sådan titul: Swar påå tiyo spörs-mål om noghor stycke the then euangeliske lærdom och the Papisters lærdom icke dragha offuer eens, och drifwes tillbaka the swar som doctor Pedher Halle om samma spörs-mål giffuit hawer. Olauus Petri Stroholm N. S. R. X. vij. År 1605. uplades denna tractat å nyo. Men på första uplagan finnes et stort tycksel; ty der står Tjo i stället för Tolf spörs-mål. Conf. TEGEL I. c. P. I. p. 100. seqq.

Orebro. Här kommo tilstådes, jämte Biskoparna, fullmäktigade Präster ifrån de förnämsta Församlingarna i Riket. Men affictien kunde icke, til alla delar, winnas. Det af Påfwen inträngda Kyrkioregementet war wäl redan, år 1527, på Riksdagen i Westerås, genom en allmän stadga, affkaffadt och förändradt; Men de fläste, som bivitade Mötet, besunnos dock ännu de Påfwissta inrättningarna tilgifsne. Cancelleren och Archi-Dieknen Laurentius Andreæ, som på Konungens wägnar præsiderade, wågade sig derföre knapt nämna Doctor Lutheri namn. Och således gafs nu ingen annan utwäg, än foga sig efter omständigheterna.

S. 4. Några Påfwissta ceremonier blefwo wäl utinömsrade; men de, som lupo måst i menighetens ögon, kunde omögeligen på en gång affkaffas. Man måste behålla Wigwattn, Belåten, Palm, Ljus, Smörjelse, och hwarjehanda Inwigningar, samt låta sig nöja, at rånfa dem ifrån misbrök, och göra der öfwer nyttiga förklaringar. Wigwatnet skulle tjena til erindran, at wi wore döpte; men icke förringa Jesu blods renande kraft. Belåten singo behållas, icke til någon dyrkan; utan til Christi och de Heligas äminnelse. Palm skulle få inwigas och brukas, men icke til någon annan besynnerlig kraft, än allenast at påminna os folkets wördnad för Frälsaren wid hans inwidande i Jerusaleem. Ljus wid Kyndersmåsan hörde wäl icke til Guds-tjensten, såsom dem ej eller tilkom någon särdeles wärkan; Dock skulle de upwäcka åtancka af det
sanz

fanna Ljuset, Christo Jesu, som på den dagen i templet blef framburen. Smörjelsen skulle anses såsom et utvärtens teken af den invärtens smörjelsen, genom den Heliga Andan. Och hvad Guds namns åkallande wid Kyrko- Salt- och Matvigningar beträffar; så borde man tänka, at dessa ting dermedelst icke gjordes bättre, utan at sådant skiedde til vår förbättring, på det wi ej måtte dem misbruka 1).

S. 5. De Påswiske hade sina Breviarier, som innehöllo böner, wisa stycken af Bibelen och de Heligas sagor och Historier, hwar af någre efter hand på alla Sön- och Helgedagar skulle upläsas. Deras Missalier förestälte sättet och ceremonierna wid den offentliga Gudstjensten och flera tilfällen *) I stället för sådana Missalier fastställte bemälte Möte, at en Swenskt Kyrko- Agenda, eller Handbok, efter Evangeliskt sätt, skulle skyndsamligen utkomma, som kunde tjena Presterna til ordning och rättelse uti deras förväntningar 1). Kyrkoherden wid Stora Kyrkan i Stockholm Olof Petri åtog sig den omsorgen, dröjandes så litet med des sammansättjande, at Handboken samma år, 1529, framgafs

1) TEGEL I, c. P. I, p. 216. seqq. Herr von STIERNMANS Riksd. Besl. T, I, p. 92. Doct. CELSIUS l. c. P. 380. 381. *) De om talas och upräknas af Herr Cansellie- Rådet och Riddaren von STIERNMAN uti dess witttra Tal om de lärda Wetenskapers tilstånd i Swes Rik; under Hedendoms och Påswedoms tiden, p. 59. följ. 1) Se företalet til Handboken af år 1529.

gafs af trycket ^{u)}. Upmärksamheten der wid blef så mycket större, som den war den aldra första uti sit ämne på vårt tungomål. Der uti förestältes följande Capitel: 1. „Huru Döpsbelsen skulle förättas. 2. Huru man skulle handla med dem, som wille gifwa sig i åkten. 3. Huru äkta hustrur skulle tagas i kyrko. 4. Om de sjukas besökande. 5. Huru man skulle wiga lif. 6. Huru lif skulle jordas. 7. Huru man borde handla med dem, som skulle afstättas. I alt detta stälte sig Olof Petri Mötets beslut til rättelse. Han gick ifrån den Latinska Handboken, hwar rest den stridde emot Guds ord, eller brukade onödigg widlystighet. Men på det icke altför stort owäsende måtte yppas i landet, hwilket ännu med många widstiepelser war beswäradt; så behöfde han många wanliga, fast än mindre nödiga, ceremonier, som i sig sielfwa icke woro emot den H. Skrift, affskaffandes allenast den förra der wid hängande wantron och misbruket. Ibland dem woro salt, olja, hwitt kläde och lius wid döpsbelsen, samt smörjelsen på de sjuka. Men han förklarade tillika, at han ingen wille binda til sina föreskrifna bönesätt. Om någon fant större behag för dem, som woro anförde i den Latinska Handboken, kunde man följa sit tycke, alle

^{u)} Med en sådan titel: Een handbock på Swensko, Ther doopet och annat mera dthi stäär. O. P. Stockholm MDCXXIX. Genom Kongl. Bibliothecariens Herr Magni Cellii benägenhet, har jag fått se denna rara boken.

allenast at de måtte läsas på Swenska, och komma öfwerens med Guds ord x).

S. 6. Konung GUSTAF lät sig nöja med denna början, och wille förbida en tid, då folket, efter inhämtad nödig undervisning och grundelig öfvertygelse, skulle sielfkraft yttra sin åstundan, at bortkasta alla onödigheter, och orimliga åthäfwor wid de Gudeliga förrättningar y). Ceremonierne hade och säkert fort der efter komma uti det stånd, som Konungen och wåre förste Evangeliske lärare hade sig föresatt, så framt Calvinisterne innehållit med sina försmädelser. Den Swenske Församlingen tvingades, at emot dem försvara sin frihet, och, såsom prof der af, behålla åtskilliga af de kyrkiobruk, som man i början satt sig före at aflägga. I medletid lærer icke efterwerlden wågra dem, som bewakade den Evangeliska kyrkans fördel på Mötet i Örebro, det loford, at de, wid då warande sakernas belangenhet, utwalde de lämpeligaste mått, som försigtigheten kunde meddela. Men waktad den medelwäg, som då togs, mötte likwål Presterskapet många swårigheter, när de skulle följa den ordning och ceremonier, som uti bemänte Handbok woro förefresna. I synnerhet kunde icke qwinfolken ställas tilfrids, när de funno någon saknad, emot förra wanligheten. Man måste foga sig der efter, och Presterne fingo ytterligare besfall

x) Se Fbretalet til samma Handbok. Om denna bok kan man läsa BAAZII Invent. Eccl. Sv. Goth. L. II. C. 18. p. 245. HALLMAN l. c. p. 58. y) BAAZII l. c. p. 163.

fallning af Konungen, at icke, genom för stor sträng-
het uti sådana erender, som ej rörde tronens
grund, upväcka misnöje hos menigheten z).

§. 7. Icke des mindre togs på samma tid
et annat stort steg med ceremonierna. Man lät
en Måsförordning på Svenska utkomma, af Ola-
vo Petri likaledes sammanskrifven a). Et för-
sök, som uti Swea Församling för detta varit
ohördt. Just på det året 1531, då Dalekarlar-
ne, uppstufsig emot Konungen, som måst förswa-
rade sina heliga och Christnade flockor, och ut-
skrefwo et Möte til Arboga, at der öfverläggä
om twedrägten uti Religion b), lades denna
Måsförordning fram för allas ögon. Den inne-
hölt de gjöromål, som borde tagas i acft wid
den offentliga Gudstjensten, när Herrans Natt-
ward utdelades; hwarjemte Olof Petri samma
gång beswarade deras inkast, som inbillade sig,
at den Svenska Måsan borde i seder och åts-
häfwoor wara inrättad efter den Latinska. Kyr-
ko-handboken utkom å nyo år 1533. och 1537, på
hvilket sistnämde år äfwen Måsförordningen åter
utgafs. Dock war icke Konungens upsåt, at
ännu skynda med ceremoniernas ändring, hvil-
ket han år 1520. rätt afsvarsamt förestälte Archi-
Biskopen. Man skulle, sade han, „först skaf-
„så goda och Christeliga Predikanter, de der
„kun-

z) Doct. CELSIUS l. c. p. 382.

a) Med sådan
titul: Then Swenska Måsan epter som hon nu
holles i Stocholm med orsaker hwarfdre hosi
så hallen wardher. Stocholm M. D. XXXI.

b) TEGEL l. c. P. I. p. 276. seqq.

„Kunde lära den meniga ensaldiga allmogon tro-
 „na och tronens frukt; Sådant war måst af nö-
 „den, och sedan skulle man reformera med
 „Måfbor och annat mera, hwad behof gjordes, c).
 Uti den Handbof, som trycktes år 1541, befinnes
 smörjelsen wid Döpseln wara utesluten och Lita-
 nien införd d); och den, som i Stockholm ut-
 kom år 1548, utelennade de slukas smörjelse,
 och tillade et Capitel, huru handlas skulle med
 de barn, som hemma döpte woro. Af-
 wen samma år 1548. utgafs Swenska Måfbo-
 ken förbättrad *). Men til at sättja dessa föres-
 krifter uti allmän wärkställighet, fordrades än-
 nu en kraftigare åtgjård. Archi-Biskopen Lau-
 rentius Petri anställte fördenstul wid pås år 1553
 en visitation öfwer hela Sweriges Rike; på
 det den Evangeliska läran och en Christelig ord-
 ning måtte så mycket bättre blifwa stadgad och
 grundad i landet. Efter Konungens befallning;
 bor

- c) Kon. GUSTAF den I:s Swar til Archi-Biskop Lars,
 d. 24. Apr. 1539. Doct. CELSI Monum. Polit.
 Eccles. p. 33. d) Den hafwer en sådan på-
 skrift: En Handboof, ther uti Döpseln och
 annat mer Christeliga förhandlas. Upsala. 1541.
 Innehållet är upptecknad på främsta bladet sålunda:
 I. Döpseln. II. Huru handlas skal med dem,
 som wilja gifwa sig i Åtrenska. III. När hustru
 går i fyrto efter barn. IIII. Huru them sluka
 skal göras theras reda. V. Förr än lif utbåres
 af huset. VI. Huru lif skal jordes. VII. Huru
 handlas skal med dem som skola aflitwas. VIII.
 Litania. *) Under titul: Mefan på Swenske
 förbättrat. Stockholm 1557.

borde hwar och en Biskop wara honom följaktig uti sit Stift, hwar och en Landshöfdinge och Lagman uti sit Höfdinge och Lagmans dôme, och hwar och en Crono-Befallningsman uti sit Härad, med de andra Crono-betsjenterna, hvilcke alle skulle wara behjelpelige, at hålla allmoggen i lydno, och at de brotflige måtte näpasas e). Fyra år der efter, nemligen år 1557, såg man en ny och förbättrad uplaga, så wäl af Swenska Måsboken, som af Kyrkioboken, uti hwilken senare en märkelig ändring förspordes wid de dödas begrafsningar; emedan hela det Capitlet uteflöts, som tilföre handlat om förrättningar na förr än liket utbars af huset. Men med allt både Konungens och Archi-Bisfopens bemödande, war likwäl Församlingens anseende, wid Konungens död år 1560, så beskaffadt, at man ännu icke hunnit til någon likhet uti ceremonier na f). Ständerne försäkrade likwäl samma år, at blifwa wid sit förra beslut, angående de Papistiska ceremoniernas bortkastande och kyrkiobalkens förbättring g).

S. 8. Under Konung ERIC den fiortonde's bullersamma regering, war ingen mögelighet, at hinna til någon stadgad ordning. Wårt Swenska Sion befant sig då uti rätt bekymmersam

e) HALLMAN l. c. p. 114. f) KOR. CARL. XI:s Stadsfästelse på Kyrkiolagen af år 1686. g) Sweriges Rikes Ständers Beslut och förskrifning, om trohet emot H. R. M:t och Hertig Eric, d. 30. Junii 1560. Herr von STIERNMANS Riksd. Besl. T. I. p. 223.

samma omständigheter, hwar till ceremonierna afwen gifwo stor anledning. På Riksdagen i Arboga år 1561, blef wäl något handladt om Sacramentets uphögelse och tilbedning, så ock om belåten, altare-ljus och måsflåder *b*); men denna rådplåging aflopp utan wårkan. Wår Evangeliska Församling ansattes af twänne fiendelaiga flockar på en gång, hwilke hade i sinnet at bestorma wåra författningar om ceremonierna. De Påswiske bullrade öfwer förändringarna, som redan stjedit; och Calvinisterne ropade, at man ändrat för lit:t, ibland hwilka senare Dionysius Beurres roar den, som förledt Konungen, at wilja i Sverige införa den Calvinstiska läran *i*). Men Archi-Biskopen Laurentius Petri ågde både lärdom och dristighet, at möta dessa anfall. År 1563. wederslode han Beurres försmädliga och Rättersta skrift. Och tillika åtog han sig utarbetandet af det wigtiga ämne: Om **Kyrkio Stadgar och Ceremonier**, hurudana och hwilka man uti en Christelig Församling bruka må eller ej. Och wisar han uti företalet, at denna tractat war stånd emot de Påswiskas och Calvinisternas försök. Wårket war färdigt år 1566, med så grundelig penna, at intet syntes återstå, hwad til den saken hörde *k*).

E

S. 9.

- b*) TEGELS Histor. Erics XIV:i p. 30. *i*) HALLMAN l. c. p. 124. *k*) Denna bok trycktes i Wittenberg på Swenska år 1587, genom Abrahami Andrea Angermanni försorg som sedan blef Archi-Biskop i Upsala.

S. 9. Han affhandlade först „alla nödorsti-
 „ga och hålsosamma Stadgar och Ceremonier,
 „som höra til et Christeligt och godt kyrko-rege-
 „mente, och hjelpa til Församlingens uppbyggelse
 „uti den sansfylliga Religion D„. Det måste
 nödvändigt vara ordning och stic, sade han,
 med wisa tider och rum til den offentliga Guds-
 tjensten, med kyrko-personer och deras underhåll,
 med scholar, hospitaler och begravnings ställen.
 Wid hwar och en förättning uti Församlingen
 behöfdes äfwen något wisst förordnad och stad-
 gadt sätt, hwar wid man, för enighetens skull,
 borde hålla sig. Om hwar och en finge döpa,
 måsa, begrafwa och wiga, efter eget godtycke;
 hwad ostickelighet, förargelse och twedragt skulle
 icke der af upkomma emellan Församlingarna?
 Men uti dessa nödvändiga stycken, som en För-
 samling icke kan umbära, ägde likwäl de Christne
 frihet, at sådant sätt wälja, och så laga, stad-
 ga och förwandla, som lägenheten krafde, och nyt-
 tigast pröfwades.

S. 10. Dernäst förestälte han de Ceremo-
 nier, „som i sig sielfwa äro wilkorliga, och uti
 „en Christelig Församling synas någorlunda fun-
 „na lidas, eller ock utan skada umbäras och af-
 „skaffas. m)„ Af detta slaget funnos wid Dö-
 pelsen beswärjelserna, förskande, tecknande, salt
 och ljus: Wid **S**Errans **T**attward måskekläder,
 altare, altare-kläder, kalkar och patener af guld
 och silfwer, allehanda sång efter Papistiska sättet,
 wänningar för altaret, uphögelse med brödet och
 winet

D) Ifrån fol. 15. til 33.

m) Ifrån fol. 33. til 65.

winet, måsebokens flyttande til och ifrån på altaret: Afwen och i kyrkiorna belåten, tafsor, måsning, orgor, med mera. Fyra skjal anförde hon, hwarföre åtskilliga sedwånjor af detta slaget blifwit behållne uti vår Församling. Man måste i början låmpa sig efter de swaga och ensaldiga uti de stycken af Religion, som kallas medelsting, och i den H. Skrift hwarken äro förbudna eller befalta. Verldsliga regementet tillåt icke någon hastig förändring, som kunde åstadkomma uprör ibland meniga man. Man borde bewisa prof af den Christeliga friheten emot dem, som wille fränka den samma. Och utom des stridde icke dessa ceremonier emot Guds ord; utan kunde wäl lidas. Til slut omtalades och „sådana Kyrkio- stadgar, som i sig sielfwa icke äro wilkorlige, utan wederskyggelige och ochristelige, och fördenksfull uti en Christelig Församling icke kunna lidas.“ Hit höra de Påswiskas otillbörliga sedwånjor, at tilbedja Helgonen, deras ben, kläder och belåten, at sålja syndernas förlåtelse, at hålla otaliga Måsor, wigelser och beswårjelser, at förbjuda åktenskapet och stympa Altarens Sacrament, utom mycket annat.

S. II. Dessa grundeliga tankar förnyades, och sammansattades skrifteligen uti företalet frammanföre vår första Swenska Evangeliska Kyrkio-ordning, som utkom, på andra året efter Konung JOHAN den tredies kröning, år 1571. Man såg förut, at de Påswiske icke skulle erkänna henne för Catholisk, efter den uti många

stycken afwel ifrån den Romerska Kyrkan; och at de Sacramenterare, och andre, som smickrade sig at wara rätte Evangeliske, skulle falla henne Papistisk, af orsak, at der uti behöllos några af de ceremonier, som hos de Påswiske woro gångse. Emot bågge dessa tilwitelser måste man sättja sig i försvars stand, och undanrödja deras ofog.

S. 12. At många af den Romerska Kyrkans stadgar och ceremonier woro uti denna Kyrkiolag förbigångne och affskaffade, försåtrade man wara skiedt, icke af förwett, utan för nödwändighet skull. Den rena Evangeliska läran kunde emögeligen bestå med de många hinderliga och förderfweliga Kyrkiostadgar, samt de grofwa och wederstyggeliga misbruk, som de Påswiske woro underkastade. Uti deras Agende-böcker finnos ochristeliga wigelser och beswårjelser, hwar med man dels tillade kreaturen en kraft, som dem hwarken naturligen eller öfweraturligen tilkom, dels utmanade den orene andan, för hwilken man tilförene, genom Guds beskärn, war fri och ledig. Man hörde ibland dem sådana sånnger, hwarigenom den åra, som tilkom Jesu den endaste Medlaren, blef lemnad åt framledna Helgon, twårt emot Guds klara ord. Den Heliga Nattwarden, som Krålsaren insticktat til sin döds åminnelse, war förkränkt, och ombytt uti et Presta-offer för lefwande och döda. Ho kunde ock gilla Påswens bedrägeliga Afstatts kram, och det stora skrymteriet, som förhadades med Munk- och Nunnelesnaden, hwilket at war upsyldt

upfyllt med falsk förtrostan på säfånga menniskjors gärningar? Hela werlden måtte förden skull döma, om man icke hade största orsak, då man, medelst närvarande Kyrkio: ordning, skilde sig i många delar ifrån den Romerska Kyrkian och hennes seder.

§. 13. Icke des mindre trodde man sig med lika fjål kunna gå emot den Calvinska swärmen, och förswara de åtskilliga stycken, som under Påstwen brukades, samt här gillades och behöllos. Det war mycket, som, utan märkelig skada och oordning i Församlingen, icke kunde bortläggas. Man borde, så wäl nu som för, hafwa bestämde tider och beqwämliga rum til Gudstjensten, förordna wisa personer til Lärare, tillägga dem deras underhåll, upfostra ungdomen i Scholar, och iakttaga en wis ordning wid alla christeliga handlingar, såsom Predikan, Döpselen, Herrens Nattward, de siutas besök, begrafningar, skriftermål, banlyfningar och brudwigningar; på det ingen twist och oskickelighet måtte upkomma af owissheten och olikheten. Sådane och flere hälsofamme anstalter borde icke bortläggas, af den grund, at de äro i bruk uti Påstwedömet; utan behållas och lydast, såsom nyttige och anständige. Dock woro icke de Christne så bundne til dessa stadgar, som Judarne til sin Ceremonialiska lag. Man kunde med godt samwete hålla dem, jämwäl ock gjöra der uti någon ändring och förbättring, efter omständigheterna. Men en sådan förändring borde icke ske efter hwar mans hufvud, eller af förwetenhet och uti oskränkt

trångt mål, såsom en del lätt sinnige swärmare förvandlade deras kyrko-ordningar nästan hvar månad. Der lägenheten så krafde, skulle sådant förättas med grundelig estertänka af dem, som der til kunde wara bäst betrodde.

S. 14. Men Calvinisterne invände, at man uti denna kyrkolag äfwen behållit åtskilliga andra Papistiska åthäfwor, som tjente til ingen nytta. Detta blef ej eller lemnadt obefwaradt. Man tilstod, at man lät målningar och belåten blifwa orubbade: Man brukade wid Döpelsen beswårjelse, salt, ljus, Christninga-kläder och Faddrar: Man kallade Herrans Nattward Måsa, så som de Påswiske, och betjente sig der wid af Måse-kläder, altare, altare-kläder, guld- och silfwer-kalkar och patener: Man uphöjde Sacramentet, och brukade flera dylika Påswiska seder med försande och tecknande. Man widgicf gärna, at dessa bruk icke woro så enkannerligen af nöden; men påstod likwäl tillika, at de borde anses, så som res indifferentes, eller sådana wilkorliga ting, dem en Christelig Församling kunde med godt samwete, efter lägenheten, antingen hålla, eller låta falla. Målningar och belåten, som förestälte Bibliska Historier, kunde icke kallas försängelige och skadelige, så wida de icke tilbådos. Emot ceremonierna wid Döpelsen och Herrans Nattward hade man uti Skriften inter förbud; utan woro de lemnade til Församlingens frihet. Man wille ej döma de Församlingar, som, i kraft af samma frihet, sådant hade affkassat, hwilkas efterdöme wi kunde följa, om oss behagade.

Men

Men man påstod ock, at ej eller någon måtte
bränka vår frihet, hwar med wi, för wisa or-
saker, faststält, at ännu behålla dessa oskyldiga
seder och bruk. Med sådana förskansningar
framträdde bemänte kyrkolag för det Allmännas
ögon.

§. 15. Uppå dessa grunder woro vår För-
samlings kyrko-seder nyss inrättade, när man
begynte fruckta, at deruti lida någon obehagelig
förändring. De hotande moln, som upstego
ifrån den Papistiska Drottningens Hof-Capell
i Sverige, genom insända Jesuiter, kunde icke
dölias för den älderstegna Archi-Biskopens Lau-
rentii Petri skarpsynta ögon. I upsat, at före-
komma deras skadeliga påföljd, anhölth han hos
Konung JOHAN om et Wdte. Det hölts uti
Upsala år 1572. af Rikens Presterkap, då en-
hälligen blef beslutit, „at man ej allenast skulle
„örbyggeligen förblifwa wid den rätta Evangeliska
„Läran, utan ock i alla landsändar här i Riket
„sesterleswa de Ceremonier och kyrko-seder, som
„här til dags i de Swenska Församlingar warit
„i bruk, och nu woro författade i den genom
„trycket utgångna kyrko-ordningen. Ingen
„skulle hafwa frihet, at antingen sielf dicke, el-
„ler ifrån främmande Församlingar införa, nå-
„gra andra ceremonier. Ty der med upwäcktes
„endast twist, buller och orolighet emellan Stif-
„ten och Församlingarna, såsom man spordt
„ifrån andra orter. o),, Man anser så wäl
E 4 detta,

*) En Copia af det som handlat, beslutit, beseglat och
underskrifwit blef af Clerkeijt i Concilio, som stod i

detta, som det senare Mötet, hwilket et och tjuugu år här efter anstältes äfwen i Upsala, för de twänne hufvud-Concilier uti Swea Rike, hwilka stadfästas hos oss wår rena Evangeliska Religion med des anständiga ceremonier; hwarföre och wårre Evangeliske Regenter sig deruppå beropat p).

S. 16. Men en så helig öfwerenskommenhet, på det förstnämnda Mötet, kunde likwål icke afböja de farligheter, emellan hwilka Församlingen swäfvade, och dem Archi-Bisfopen Laurentius Petri på sin sotesång med tårar beklagade q). Swenska Drottningen CATHARINA JAGELLONICA ifrån Pohlen, drifwen ej mindre af sit eget nit för den Påstwiska läran, än af Cardinal Stanislaii Hosii trägna skriftliga förmaningar, låg sin Gemål, Konung JOHAN III. jämt i öronen, at han skulle tråda til den Romerska Kyrkan. De andäktiga åthäfwor, som Konungen med förundran betractade i den Catholska måhan, hade hos honom en för tjusande kraft. Jesuiterne sparade ingen möda, at beskriwa för honom, huru den Romerska läran wore den ästa och sanfärdigaste. Den nitålskande Archi-Bisfopen Laurentius Petri affonnade den 26. Oct. år 1573. Efter tråda

Upsala, Anno M.D.LXXII. Mense Augusto.
 Herr VON STIERNMANS Riksd. Besl. T. I. p.
 329. BAAZII Invent. p. 315. 316. RAIMUNDI
 Hist. Liturg. p. 4. seqq. 106. HALLMAN I. c.
 p. 148. p) Kongl. Placat angående Religions
 måsendet, d. 14. Aug. 1663. q) HALLM. I. c.
 152. 153.

frådaren ägde hans namn. men ej hans upriktig-
het för den Evangeliska Församlingen, lemnandes
sit biträde till Papisternas anläggningar, för at
behålla Hofwets ynnest. Alla skrifter, som den
afledne Archi-Biskopen författat emot de Påf-
wiska, skaffades jämnwäl af wägen, genom Kongl.
Secreteraren Fechtens listiga anstalter r)
Således woro dörarna öppnade för det Papistiska
bandet, at ruja in i vår Församling, med fullt
upsåt, at lägga den å nyo under Påfwens fötter.

S. 17. Men desse fiender wille handla för-
sigtigt. Et ombyte uti ceremonierna borde gå
föret, och bana wägen för sielfwa tros artiklarna.
Wärket börjades i Stockholm, år 1774. uti Ju-
nii månad, dit någre Biskopar och Prestes woro
sammanskallade. Strax anbefaltes dem en ny
kyrkio-ordning och någre nya ceremonier, som
skulle brukas wid Måsan, och tjena til större wörde-
nads upwäckande för det Heliga Sacramentet.
»Presterne skulle läsa för sig sielfwa gudeliga bö-
»ner, medan de stodo för altaret, och under det
»Församlingen söng. Nya företal skulle brukas
»frammanför insticktelse orden, til de ensaldigas
»underwising och upmuntran wid Herrens
»Nattward. Efter insticktelse orden skulle siun-
»gas den lofsång, som i den äldre Församlingen
»warit brukelig. Med otwagna händer och osnyg-
»ga kläder skulle ingen Prest komma för altaret.
»Så ofta winet slogs i kalken, skulle insticktelse
»orden uprepas. Wore något consecrerat bröd

E 5

»och

r) BAAZIUS l. c. 314. 330-334. 336. 337. RAL-
MUND. l. c. p. 10. 11.

„och win öfrigt efter communion, Skulle det af
 „Presten förtåras och icke blandas med det öfriga,
 „som ej hade undfått wålsignelsen,,. Månge märk-
 te wål, at de Påswiske hemligen spelade härunder,
 och at sådant bådade någon förestående ändring
 i Religion). Men som dessa nyheter woro öf-
 werklådade med skien af gudaktighet; så föranlåt
 Presterskapet at bejaka denna kyrko-ordning, och
 år 1575. upsättja der öfwer sin skrifteliga stad-
 fästelse).

S. 18. Konungen tog på samma tid et ännu
 tydligare steg. Han framlade til den flata Ar-
 chi-Biskopens gillande några artiklar „om den
 „andliga Domstolen, de älsta ceremoniernas
 „bibehållande, de Heligas ärewördning, sänger
 „wid Måsan, böner för de döda, enskilda bich-
 „ten, Klosterlefnadens nytta, Klosters återställ-
 „lande i deras förra stic, yttersta smörjelsen,, och
 flera andra Papistiska upptåg. Allt detta under-
 skref Archi-Biskopen, förr än han år 1575. inwig-
 des til det embete, hwar til han war utforad u).
 Wid samma tilfalle upwisades jämwäl för honom
 och Biskopen i Westerås Erasmus Nicolai,
 som warit Konung JOHANS Hof-Predikant, en
 Måsebok, kallad Liturgia. Den war samman-
 skrefwen af det Papistiska bandet, och innehölt
 en blandning af Swenska och Latinska böner, som
 skulle brukas wid den Heliga Nattwarden; men
 war i sielfwa grunden aldeles litformig den
 Pås-

) BAAZIUS l. c. p. 337. 338. 360-365. 1) Jäms
 för Presterskapets Beslut d. 15. Januar. 1582.

u) BAAZIUS l. c. p. 365. 366.

Påswiska Måsa x). År 1776, då Åsven någon wälmenande lät omtrycka den Swenska Måse-ordningen, kom denna misshöfslen af trycket. Alle, som wågrade sig at wörda den samma såsom et rättessnöre til den offentliga Gudstjensten, stöttes ifrån sina embeten, och kastades i fångelse. Konungens förnämsta erende på Riksdagen i Stockholm, år 1777, gick der uppå ut, at förstå Ständerna til des antagande. Man saknade nu de lärda och ståndaktiga sanningens bekännare, som woro rögte utur wägen, och afgörande det kom ån uppå en myckenhet, hos hwilken spordes brist både på insigt och hjerfa. Den 16. Februarii år 1777. war altså den olyckeliga dag, på hwilken Sweriges Presterskap gillade, antog och underskref Liturgien eller Måse-ordningen, med det wilkor, „at hon uti alla sina puncter „skulle rätteligen och icke wrängeligen förstånden „och uttydd warda. y). Et förbehåll, som mera uptäckte dessa Prelaters tvetydiga sinnelag, ån det kunde förekomma och ursäcka de swåra påföljder, som der efter proade war Församling.

§. 19.

- x) Se Decretum Upsaliense. y) Såsom denna Stadfästelse då af trycket utgick på et ark i folio, har Hans Excellence Riks-Rådet m. m. Högwälb. Herr Grefwe CARL GUSTAF TESSIN mig nådäunsligast den meddelat. Eljest finnes den tryckt uti Hert VON STIERNMANS Riksd. Besl. T. I. p. 333. samt uti hans företal til RAIMUNDI Hist. Liturg. Conf. BAAZII Invent. p. 412. 413. SPÉGELS Kyrkohist. P. 2. p. 147. följ.

S. 19. Femton år gingo sedan förbi med suckar och tårar för alla rättfärdiga, när de sågo sit Fädernesland på brädden at falla ifrån sin frihet under Påwens wäld. Nerike, Södermanland och Wermeland beskyddades af sin ständaktiga Hertig CARL; men utseendet blef för dem ej mindre äfventyrligt, än för de öfriga Prowincier. Presterskapet stadfastade ännu en gång år 1582 bemalte Liturgia, samt den år 1575. antagna kyrkoordningen, med enhälligt betygande, at samma författningar skulle uti alla Sweriges Församlingar, ingen undantagen, i wärket ställas och oryggeligen hållas 2). Konung JOHAN befrämjade samma år (1582.), detta beslut, til likhets erhållande öfwer hela Riket uti de införda ceremonier. Han beropade sig på sin Herr Faders testamente, at Guds Klara ord skulle hållas wid mått utan all willfarelse. Han anförde, at, efter Konung GUSTAFS död, intet blifwit förändradt uti sielfwa Religion, utan Måsboken allenast förmerad med några Gudsfruktiga kyrkoseder och Christeliga böner, hwilka uti de Heliga Apostlars och deras måsta efterföljares tid uti den Christeliga kyrkan varit brukelige. Han tilstod äfwen, at ingen farligare söndring kunde vara, än den, som wisade sig i Religions saker. Och derföre befalte han, at de kyrkoseder och ceremonier, hwilka öfwer hela Riket, förutan Hertig CARLS Förstendöme, brukades, och af alla Biskopar, Prelater och menige

2) Presterskapets beslut, angående Liturgien ic, den 15. Januarii 1582.

ge Presterskapet samtyckte woro, och med Guds ord kunde vara öfwerensstämmande, skulle jämwal i lika måtto uti Förstendömet hållas. Dock blef Hertigen och hans Förstinna den friheten lemnad, at uti deras Försteliga Hof låta bruka försig hwad Kyrkoseder, som dem behagade a).

§. 20. Men Hertig CARL lät sig der af icke försträckas, utan försvarade sit Hertigdöme i det yttersta. Han stadgade år 1586, at de, som försmädde wåra Swenska Kyrkoseder, skulle af Guds ords tjenare blifwa förmatte och underwiste. Och hwar de, efter slitig förmaning, sig ej bättra wille, skulle de angifwas för Öfwerheten, hwilken icke wille lemna sådant önapst. Han förordnade jämwal, at med ceremonierna uti Kyrko-tjensten borde ingen förändring stje, utan at man framgient skulle blifwa wid det, som efter reformationen varit länge i bruk, och efter som Clerkeriet hade sig derom samfält förenat uti det allmänneliga Prestamöte af alla Stiften, som skiedde i Upsala år 1572. Dock borde allmogen grundeligen och med slit underwittas, hwad åtskildnad är emellan sieswa Guds ord, och sådana Kyrkoseder och åthäswor, som utaf menniskior stadgade woro b). Men denna hålsamma anstalt sträckte sig icke widare, än innom Förstendömet. Den Swenska Evangeliska Handboken

a) Stadna om Konungslig och Förstelig rättighet öfwer Förstendömen, d. 27. Jan. 1582. b) Articuli Orebrogienles A:o 1586. uti Maji månad. HERR VON STIERNMANS Riksd. Besl. T. I. p. 360.

bofen utkom wäl år 1586. i Stockholm *), äfwen som man år 1588. fick fågna sig af en ny uplaga af den Swenska Måfördningen; Men defa försök woro ganska swaga dammar emot en ström, som redan utbrutit, och öfwerflemmade landet.

Femte Capitel.

Om Kyrko-ceremonierna i Swea Rike
ifrån Uplala Möte år 1593. til
närwarande tid.

S. I.

Til Liturgiens affkaffande blef intet hufvudsakeligit tilgjordt, förr än efter Konung JOHANS död, som timade den 17. Nov. år 1592. Hertig CARL, som här tils förfwarat de länder, hwilke hörde til hans Hertigdöme, tilskyndade då hela Riket en allmän förlofning och fågnad. Efter de förnämligaste Rikfens Ständers enhälliga begäran, beramade han et fritt Möte i Uplala år 1593. i Februarii och Martii månader, hwar wid han sielf war tilstädes, jämte Rikfens Råd, många af Ridderskapet och Adelen, samt Presterskapets, Städernas och Prowinciernas fullmäktige öfwer hela Riket c). Der antogs aldräförst den oförändrade Augsburgiska Bekännelsen, såsom et i Guds ord grundadt begrep af wår Christeliga tro. Som Liturgien fants i grunden
wara

*) Den är aldeles lika med den af år 1557. c) Archi-
Bist. PET. KENICII företal til wår Handbok. WER-
WINGS Hift. Sigism. et Caroli IX. P. I. p. 137.

vara enig med de Påfivistas Måfse-offer, och förringade wårs HERAs och Frälsares Jesu Christi aldrabeligaste förtienst och förskyllan, samt derjemte warit en orsak til mycken twist och oro; så beslöts, at den, såsom en ingång til Påfwißt lärdom, skulle aldeles förkastas. Det blef ock allmänneligen samtyckt, at alle efter den dagen, skulle i Kyrkio-seder endrägteligen hålla sig wid den Kyrkioordning, som år 1571. war af trycket utgånngen, och af meniga Rikens Ständer uti wårt kära Fädernesland antagen. Til den ändan skulle den Handbok, som brukades förr det Liturgiska wäsendet, tjena til norm och rättesnöre. Man ackrade icke, hwad Konung JOHAN skref i sit testamente, år 1596, at de Kyrkio-seder skulle efter hans död bibehållas uti Riket, såsom de warit brukade uti hans sista regements år, besynnerligen uti hans Kongl. Hof d). Under sielfwa Mötet, på första Söndagen i Faston hölts Gudstjensten i Upsala Domkyrka efter den gamla Evangeliska Swenska Handboken e). Men man betänkte, at uti nyknämde Kyrkio-ordning och Handbok woro några ceremonier behållna, som syntes hafwa med sig något misbruk, och woro derföre redan aflagda uti största delen af de rena Evangeliska Församlingar. Hit hörde uphögelsen, klämning wid uphögelsen, lius och annat mer wid HERrans Jesu Christi Nattward; samt salt, lius, med mera dylikt wid Döpelsen. Derföre samtycktes, at Biskoparne på sina visi-

tatio-

d) Kong. Johans Testamente d. 7. Julii 1596. §. 1.

e) WERWING l. c. p. 144.

tationer, och Socknepresterne hwar uti sin Församling, skulle på det troligaste af Guds ord underwisa deras åhörare om det misbruk, som med dessa ceremonier fordom varit, och ännu många städes finnas künde. Och i fall det förmärktes, at misbruket icke künde påstås, med mindre sielfwa ceremonierna skaffades utur bögonen, skulle Biskoparne, med några af hwarit Capitel i alla Stift, samt andre de lärda af Presterskapet, framdeles komma tillsammans, och om de fogeliga medel rådslå, huru dessa ceremonier i stillhet, och utan förargelse och buller, künde afläggas *f*). Äfwen beslöts, at en allmän visitation skulle hållas af Archi-Biskopen öfwer hela Riket, såsom uti Konung GUSTAFS tid, til at så mycket mer wärkställa, hwad nu blifwit beleswadt *g*).

S. 2. Mötets beslut blef strax underskrifwit, samt följande året 1594. åter af samteliga Rikens Ständer och Konung SIGISMUND sielf stadfastadt *h*). Det föreföll derföre Swenska bögon mycket obehageligt, när de på samma tid sågo Konungen bruka åtskilliga Papistiska ceremonier. 3 Dymbelweckan hämtades tolf gamla fattiga män in på Stockholms slott, som skulle föreställa de tolf Apostlar, ibland hwilka den,

f) Decretum Upsal. d. 20. Mart. 1593. BAAZIUS l. c. p. 513-530. KENICIUS l. c. WERWING l. c. p. 149. 150. 153. *g*) HALLMAN l. c. p. 114. 115. *h*) Rikens Ständers föreniga öfwer Religion, d. 16. Febr. 1594. Konung SIGISMUNDE Stadfästelse och Försäkring angående Religion, d. 16. Mart. 1594.

den, som skulle kroara Judas, hade rödt skögg, och en hängande pung på halsen. Konungen och Drottning n twättade slesive deras fötter. På Långfredagen begrofwis Konungens Prestes et beläte, som war gjordt ester Christi liknelse. Och om Påskmorgonen losades skott på Slotts borggården utur stycken och handgewär, då Påsternerne upreste Christi bild, såsom upståndnen isfrån de döda. Detta hölls Swenskarne för et gäckeri och narrespel, som wanhedrade deras Konung, och många blefwo deröfwer håpne och bedröfwade. Den hitlige Kyrkoherden i Stora Kyrkan Mag. Eric Skiepperus underlåt icke, at samma dag föreställa detta offentligen, då han tackade Gud, at de Påsternas willfarelser nu blifwit af alla kända, jämwal af barnen på gatorna, samt at en rätt Christen kunde om Frälsarens Christi mandoms anammelse, lidande, upståndelse och himmelsfärd, bättre trösta sig af den Heliga Skrift, än af sådana fåfängeliga spektakel 1).

S. 3. Imedlertid låto Biskoparne och de öfrige Evangeliske Prestes ingen slit och försick tighet hos sig saknas, at, til följe af Wötets författning, affassa den Liturgiska boken, och tillstå underrätta menigheten om de misbruk, som hängde wid de ceremonier, hvilka borde affassas. Presterskapets möda medförde ock den wåhignasde wårkan, at de, på sammankomsten i Upsala år 1595. i Februarii månad för rådsamt actas

F

de,

1) Warwinc h. c. p. 234.

de, at de förr nämde ceremonier skulle då, efter Mötets beslut, aldeles bortläggas, och Handboken, i anledning af samma ändring, med det första öfverfles och förbättras *). Sådana mogna och långsamma steg äro utan twifwel de säkraste, när man tänker med nytta, och til den nogrättnade menighetens nöje, jämka något, i våra Kyrkoordningar. Nu war tiden inne, at en Archi-Biskops visitation kunde med nytta anställas. Ständerne kommo dertfore öfverens på Riksdagen i Söderköping samma år 1595., uti October månad, at Archi-Biskopen M. Abraham Angermannus skulle med det aldrärförsta resa omkring Riket, at ej allenast utrota alla kätterska läror, utan ock tillika affkaffa andra misbruk. Han begynte sit wärf uti alla landsorter i Götha Rike; men med nog stränghet. Der wid mötte honom ock många swårigheter. Ty på flera orter wille æmenliga folket icke ännu beqwäma sig, at bortlägga uphögheten, brinnande waxlus wid Massan, salt, ljus och hwhita kläder wid döpelsen, samt andra länge brukade ceremonier wid Kyrkiogångshustrurs intagande, brudwigningar och liks begrafningar. De sade, at den wanliga ynnlighet på såd hade förminskats i deras lador, sedan waxlusen bleswo tagna af altaren. Men Archi-Biskopen æktade inga invänningar; utan fortfor at af wägen rödia sådana qwarleswoor, som härrörde af den Papistiska Religion k).

S. 4. Den enda brist, hwar öfwer man nu klagade, härrörde af Handboken. Presterskapet war,

*) KENICIUS l. c. k) WERWING l. c. p. 289. 294. 295.

war, igenom Liturgien, aldeles bragt i ordning
 wid sina förrättningar. De hade hærtills, både
 wid Döpsellen och Herrans Mattward, måst bru-
 ka åttskilliga Påswiska seder. Bönerna för de
 döda ägde främsta rumet wid begrafsningar. En
 mygigt qwinna, hölts efter bröllopet såsom owär-
 dig Församlingens gemenskap, så framt hon icke
 undfick ny wälsignelse, hwarföre hon blef uti Kyr-
 kan offentlig inledd. Dessa och dylika grof-
 heter ogillades wäl på Mötet i Upsala, och affkast-
 fades sedermera efter hand; dock woro de ensäl-
 digare Presterne icke i stånd, at fullgöra de sty-
 ker, som hörde til deras embete, förr än de kun-
 de erhålla en förbättrad Handbok *l*). Denna
 bokens granskning företogs derföre, i synnerhet
 år 1598. och 1599. uti Stockholm; då den erhöit
 en märkelig förbättring *m*). Och i anledning der-
 af lät Hertig CARL utgå en förordning år 1599.
 den 7 Febr. at de ceremonier allenast skulle bru-
 kas, som lände til andakt, utan präcktig wid-
 skiepelse, samt at i alla Kyrkor öfwer hela Riket
 enahanda Kyrko-seder måtte i akttagas *n*).

S. 5. Men i det man således war i begrep
 at wäria sig för de öfwerhödiga ceremonierna och
 de Påswiskas försök, förmärktes en annan afväg,
 som satte war Församling i nog bekymmer. Her-
 tig CARL hade sin Gemål ifrån en ort, hwarest
 den Calviniska läran florerade; och många hålla
 mycket likt, at han, wid sit bröllopp i Heidelberg
 år

F 2

l) BAAZIUS l. c. p. 620. *m*) KENCIGUS l. c.

n) SPERGA l. c. p. 56. WERWING l. c. p. 453.

är 1579, lätit sig der af intagas *). Hans tye-
 ke för samma lärosatser märktes redan wid Up-
 sala Môte; hwarföre des ledamöter blefwo förans-
 lätne, at i sit beslut införa Calvinisterna ibland
 våra wedersparter o). Et tydeligare prof deraf
 framlade hau år 1600. på Riksdagen i Linköping,
 när han utvaldes til Konung. Så snart cere-
 monierna och den nyligen förbättrade Handboken
 omtaltes; wisade han der emot en iswer, som war
 mer än medelmättig. Han wille bortläggga än-
 nu flera Kyrko-bruk, som han trodde hafwa sin
 uprinnelse ifrån Påswedömet. Rattwardens nöd-
 wändiga meddelande åt dem, som i sin sjukdom
 woro nära döden, ansåg han för en Papistisk
 öfwerleswa; och wid Döpsens och Rattwar-
 dens förrättningar åskade han nya företal.

S. 6. Här öfwer yttrade sig Presterskapet,
 „at de ej fingo gå ifrån Uplala Mötens beslut,
 „som med allmänt bifall blifwit stadfästadt: At
 „inga! andra ceremonier kunde antagas, än de,
 „som då blefwo gillade, så framt man wille
 „undgå förargelse: At alt, hwad til menighe-
 „tens undervisning war nödigt om Sacramenter-
 „nas bruk, innehölts uti den förbättrade Kyrko-
 „ordningen: Och at Konungens skrifwelse, un-
 „der förtäckta ord, gaf anledning til något, som
 „hade smak af de Sacramenterares mening, och
 „uti war Församling icke kunde erkännas.”
 Detta behagade Konungen sålunda beswara,
 „at han tänkte anställa denna reformation efter
 Upla-

*) WERWINGS Hist. Sigisti. & Caroli IX. P. I.
 P. 43. o) BAAZIUS p. 524. 525.

„Uplala Mötets och den erkända Religionens rät-
 „tesnöje, för hwilken han, under den Liturgiska
 „tiden, wägat det yttersta, och jämwal ännu
 „war beredd at upoffra sit lif och egendom. Til-
 „witelsen, at han hyste de Sacramenterares tan-
 „kar, war så mycket mer ogrundad, som han
 „kunde försäkra, at han, til den Sectens nöje,
 „hwarken wille något skrifwa eller företaga.
 „Han fölgde Christi ord, och icke menniskiors
 „dikt. Han hade lemnat sin skrift til Presters-
 „skapets gudeliga ompröfwande; men icke til den
 „åndan, at påtvinga dem några Rytliobruk til
 „nödwardigt antagande, såsom för detta skiedt.
 „Han underkastade gärna sin mening utländska
 „Lärares omdöme af den Evangeliska Religion.
 „Hwad som stände öfwerens med den Augsbu-
 „riska bekännelsen, wille han antaga, men det
 „öfriga förkasta p). „ Men Riksens Ständer
 „gjorde sielfwe slag i saken. De beslöto, at taga
 „den nya öfwersedda Handboken under stärk-
 „dande. Och emedan der uti kunde behöfwas nå-
 „gon ytterligare eftertänka; hwilket efter den tidens
 „lägenhet icke kunde ske; ty lemnades Presterska-
 „pet, at afgifwa der om deras mening, swar och
 „förklaring, wid nästa Ständernas sammankomst.
 „Imedertid, och förr än sådant kunde ske, skul-
 „le med Rytiosfeder i Församlingen hållit warda,
 „efter som uti Uplala Concilio år 1593. beslutit
 „blef q).

§ 3

§. 7.

p) BAAZIUS l. c. p. 591. 592. 593. q) Linkö-
 pings Riksdags Beslut d. 19. Mart. 1600. § 2

§. 7. På Riksdagen i Stockholm år 1602. förebrädde Konungen Presterskapet, at de i Konung JOHANS tid hade affallit ifrån den rena läran, i det de antogo den afgudiska Påfviska Mässa böoken Liturgien; hwarjämte han förhölt dem, huru han ingen förändring uti Religionen hade gjordt eller tilbudit, utan den med lif och mod och sin största fara hulptit til at förswara och försäccta, det han vel framqient göra wille *). Dock förmärktes äfwen den gången Konungens Calvinistiska tänkesätt, då han icke wille beqwäma sig, at annorledes hålla Ständerna wid den Augsbürgiska bekännelsen, än allenast Så wida den Tom med Guds ord öfwerens; lika som något der uti wore stridande emot den Heliga Skrift r). Der öfwer utlätto sig Ständerne wid annat tillfälle, betygande, at samma Augsbürgiska Confession, som til Käyser CARL den V. uti Augsbürg år 1530. öfwerantwardades, war grundad på den Apostoliska och Prophetiska Skrift s). Der af kan man sluta, med hwad upsät Konungen på samma Riksdag år 1602, yrkade uppå Måsebozens och Kyrkoordningens öfwerseende och förbättring. „Den Papistiska surdegen, sade han, „skulle derutur ränsas: Någre gode Män skulle komma tillsammans, och uttaga det, som war „emot

*) Se Hans Beswärs puncter öfwer Clerkeriet d. 10. Junii 1602. §. 6. r) Then Höghborne Furstes och Herres Herr CARLS &c. Swar til Riksfens Ständer d. 11. Junii 1602. §. 3. s) Riksfens Ständers förklaring uppå Hertig CARLS swar, d. 24. Apr. 1606. §. 2.

„emot Guds ord eller eljest förargeligt, och in-
 „sättia det, som pröfwades med Guds ord enli-
 „gigt och nyttigt. Och när dessa böcker woro ej
 „allenast af Presterskapet utan ock af Försam-
 „lingen gillade, skulle alle Konungar och efter-
 „kommande wara förpliktade, at sig der til för-
 „binda 1). „ Ständerne gingo in med Konun-
 „gen uti detta förslag; dock af olika driffiedrar.
 „Deras beslut war af följande innehåll: „Aldens-
 „stund uti Upsala Concilio bewilljades, at Kyrkio-
 „ordningen och Måsboken skulle öfwersees, än-
 „dras och förbättras; så samtyckte de, at sam-
 „ma arbete af någre delärdaste och förständigaste,
 „så wäl ibland de Werldsliga som de Andeliga
 „skulle tagas för händer. Der uti borde ingen
 „ändring göras, hwad tros Artiklarna och Sa-
 „cramentens rätta bruk angick. Men hwad som
 „kunde wara uti läran och Kyrkio-Regementet
 „nyttigt, och Guds ord likmätigt, skulle införas,
 „och det, som fants ännu hafwa en smak af den
 „Nåstwicke surdegen och wore förargeligt, alde-
 „les uteslutats. När då både Måsboken och Kyr-
 „kio-ordningen således woro öfwersefde, skulle de
 „i alla landsåndar för undersåtarena förkunnas;
 „och sedan de godwilleligen gillade och wedertagne
 „blijfwit, tryckas, samt i alla Församlingar öf-
 „wer hela Riket brukas 2). „

F 4

S. 8.

2) Eben Högborne Furstes och Herres, Herr CARLS &c.
 Swar til Rikens Ständer, d. 11. Junii 1. 602.
 S. 3. 2) Riksdag Beslut d. 17. Junii 1602.
 S. 1. Conf. BAAZIUS p. 597.

S. 8. Men det lugn, som Församlingen härigez nom skäligen wäntade, förstoddes genom en Calvini- stisk Prest, wid namn Theodoricus Micronius, som Konungen lät wara sig följaktig ifrån Lifland til Stockholm. Han sökte bewisa den Calvinisti- ska lärans rikthet, i det han uppsatte några läro- puncter, hwilka, efter Konungens befallning, blefwo öfversände til Archi-Bispen. Äfwen på samma tid år 1602, utkom en Handbok, för- modelligen af nyfnämde Micronius uppsatt, hwar efter Gudstjensten i Swenska Hof-Församlingaen skulle inwättas. Den förefref, hwad Fäster är- ligen firas borde, och huru ofta skulle predikas i hwar wecka. Den innehölt ock, huru i Kor- kan skulle handlas med Predikan och Herrans Mattward, huru Döpsen borde förrättas, samt hwad man wid Brudwigningar, barnafödelsfors Kyrtfogång, de siuktas besök, liks begrafsning och misfgärningsmåns assistwande borde i afståaa. Men sielswa sättet afwel i många stycken ifrån den i Sverige wanliga och antagna ordningen, såsom wi på sina ställen wilie anwårka x). Då behöfdes den lärde och saktmodige Archi-Bispen

x) Denna Handbok har jag sett på Fullerön uti fram- ledne Hans Excellences Riks-Rådets m. m. Herr Grefwe Jacob Cronstedts Bibliothek, med sådan titul: Christelig ordning och sätt, huruledes hål- las skal uti then Höghborne Förstes och Herrs, Herr CARLS med Guds nåde, Sweriges Rikes regerande Arfförstes, Hertig til Suderman- land, Närke och Wermeland ic. Hof-Församling med Gudstjensten. Trykt i Stockholm af Au- trea Gutterwitz Anno 1602.

pen Olavus Martini, som wilstigen afböjde både det ena och andra anfallet; så at det astopp utan skada y).

S. 9. Han öfversände til Konungen den 14. Sept. nyfnämde är en grundelig wedeläggings skrift, hwarmed han uptäckte de många willfarelser, som funnos uti Micronii upsatta Religions puncter z). Och hwad den utkomna Handboken beträffar; så gjorde han jämwal derwid sina bindande och alswarsamma anmärkingar. Den war onyttig, sade han; emedan war wanliga kyrko-ordning innehölt så många Christeliga upmuntningar och upbyggeliga sedwänor, at man icke behöfde denna tillökning. Den war skadelig och förargelig i flera afsiçter. Enfaldige Kunde der af taga anledning at tänka, det wåra hårtills brukeliga ceremonier warit fäfsangeliga och ogudsaktiga, samt tillika mistänka sielswa Religion. Wår församling skulle då skiljas ifrån den sanna kyrkan, som erkände den Augsburgiska Bekennessen. Den skulle i så måtto förenas med den Calviniska, särdeles den Heidelbergiska, af hvars Agende-bok man hade länt åtskilliga seder och talesätt, som funnos i denna nyutkomna ordningen. Men en sådan förening med wedersparter war uti Guds ord förbuden, såsom tjenande allenast til deras stadfästelse i willfarelsen. Til slut bewisade jämwal Archi-Biskopen, at denna Handbok innehölt åtskilliga irriga satsar, hwilka

F s icke

y) SPEGEL I. c. P. I. p. 58. P. II. p. 159. 160.

Herr B. stop RHYZELI Biskops Ehrdiska P. I. p. 65.

z) BAAZIUS I. c. p. 601.

icke stämde öfwerens med wår tros bekänne-
 samt uteslöt hwarjehanda nyttiga saker, som wår
 Församling med uppbyggelse i akttagit a). Detta
 hans trogna bemödande ägde äfwen en hälsofar
 påfölgd. Ehuru Hof- folket bödo til at försvara
 sig, kom likwäl denna nyheten aldrig til någon
 wärkställighet, utan alla exemplaren lades å sido;
 hwilket gaf Konungen anledning at yrka uppå
 den Swenska Handbokens öfwerseende, såsom
 Ständerne, wid nyh förflutna Riksdag, hade
 beslutit b).

S. 10. På samma tid måste man ock spörja
 en ny anläggning ifrån den Påfwiska sidan. Ty
 år 1602. instucko sig i landet en hop förädelige
 och hemlige Papisier, som understodo sig at in-
 billa den enfaldiga allmogen, at alla tilstötande
 olyckor härrörde af de bortlagda Påfwiska ceremo-
 nier. Den swåra wäderleken och orwanliga kiöls-
 den, hungren och den dyra tiden, krig och örlig,
 pestilentie och andra smittosamma sjukdomar förors-
 sakades der af, at man icke dyrkade och tillbad
 Helgonen, icke fastade och helgade Lördagen, til
 Jungfru Marie äminnelse, at man åt kiött om
 Fredagen, och icke hölt de Helgedagar, som i
 förra tider varit brukeliga. Wid detta tilfälle
 wissade Konung CARL den IX. sin berömliga öfwer.
 Han wederslode samma widskiepesser uti et offens-
 teligit patent, och wissade, at bemålte landsplågor
 förorsakades af menniskjornas syndefulla och obot-
 färdiga lefwerne c).

S. II

a) BAAZIUS l. c. p. 603. seqq. b) BAAZIUS
 l. c. p. 605. 606. c) WERWING l. c. P. II. p. 81. 82.

S. 11. Men der med låt icke Konungen falla sit behag för de Calvinistiska lärosatserna, och sit upfat, at affkaffa några Kyrko-seder, som syn-tes honom onödiga. Uppå en sammankomst i Örebro wid början af år 1608, angrep han Bis-koparna på et nog håstigt och estertänkeliigt sätt. „Hwilken kunde icke se, sade han, at vår För-samlings Presterskap tog mera i akt Påfviska ceremonier, än Christi insticketse, wid Måsans hållande? De brukade Måsekläder wid Mattwarden. En sed, som Påfwen tagit af Gam-la Testamentsens Levitiska Gudstienst, til at beteckna den falska inbillningen, at Presten uti Mattwarden frambar Christum, såsom et offer inför Gud til syndernas förlåtelse. De woro an-norlunda öfvertygade, och lärde, at Christus är en gång offerad på korset, til en fullkomlig be-stalning för werldenes synder. Men hwarföre skulle deras klädedrägt göra dem misstränkta, li-ka som de biföllo de Påfviskas willfarelse? Efter de skilde sig ifrån Papisterna i läran, så borde de ock gå ifrån dem uti ceremonier. Ännu tyck-tes icke den Liturgiska Religion wara med rötter uppryckt. Wäre Prestier wände sig under Måsan til altaret, med bön och sång öfwer brödet och winet, lika som de med sina böner wille göra der af Christi lekamen och blod. Det wore rättare, om de wände sig til folket, när de up-repade insticketse orden, såsom Christus talade til Apostlarna, och icke öfwer brödet och winet. Frälsaren bröt brödet, och gaf lärjungarna; men de lemnade, det obrutit uti communicantens

„mun, på Papistiskt sätt. De underhöllo Natt-
 „wardens begående, såsom et förtjenande wärk,
 „och bekymrade sig icke at underrätta allmogon,
 „huru Sacramentets nytta härrörde af hans tro,
 „som det brukade, och icke af des blotta nytjande.
 „Derföre hörde man många, som lägo på sit yt-
 „tersta, twista om saligheten, efter de icke bleswo
 „delaktige af den H. Nattwarden. De wisade
 „ock deruti et prof af goda Papister, at de frade
 „så många helgedagar til de afledna Helgonens
 „ära, såsom Marie besökelse och flera andra, de der
 „af Påfvarna woro insatte. De torde inwända,
 „at det wore en stor åtskillnad emellan dessa Fästets
 „begående hos oss och de Påfwiska. Men hwar-
 „fore wille de då icke tillåta, at folket måtte på
 „sådana dagar, efter slutad Predikan, gå til sit
 „wanliga arbete? Hade icke Gud befalt, at man
 „sex dagar skulle arbeta, och på den sünnde hålla
 „Sabbat? De wisade ju på sådant sätt, at de
 „tillågnade sielfwa dagen och högtiden någon hes-
 „der, hwilket wore Papistiskt.„ Detta war
 „summan af Konungens beswår och påminnelser
 „angående ceremonierna d).

S. 12. Så rörande tilmålen kunde icke Pres-
 „terskapet lemna obeswarade. Deras förswars
 „skrift war tecknad den 1. Februarii år 1608. af
 „innehåll, „at de beklagade, det de woro så illa
 „anskrifna hos sin Konung. Hwad ceremonier-
 „na beträffade, så woro somliga nyttiga för god
 „ordning, andre åter tjente til prydnad wid Guds-
 „tjensten, såsom Måsekläder, Silfwerkalkar
 „och

och Ljuskrone. Mågre så af detta senare slaget
 hade hos oss blifwit behållne efter reformation;
 at all ting måtte sticeligen tilgå uti Församlin-
 gen, at wi måtte wisa vår sühet uti Medeltin-
 gen, at förekomma förargelie hos meniga man,
 och at wi skulle gå en medelwäg emellan de
 Påswiska och Calvinisterna. Dessa bruk kunde
 ändras; men wårt Fäderneslands Historia witz-
 nade, at sådan ändring sutzt på sielstwa Religio-
 nens ombyte. Archi-Biskopen Laurentius Petri Ne-
 rricius förmanade uti foretalet til Kyrkio-ordnin-
 gen, at wi uti Kyrkio-seder hwarthen skulle göra
 et med Papister eller Calvinister. Efter wi ägt
 våra ceremonier alt ifrån den tiden; hwarföre
 skulle de icke tillåtas oss widare? De bruk, som
 Konungen egenteligen omwörde, kunde lätt för-
 klaras. Måskelådningen war et medeltung.
 Den infördes långt för Påswens tid, år 120,
 eller 140, af ALEXANDER HYGINUS, efter nå-
 gras mening, samt tillöktes af Kaysar CONSTAN-
 TINUS MAGNUS. Det war ju anständigt, at
 en fattig Prest, som skulle förättat et så heligt
 wärk, måtte wid samma tilfalle hafwa en heder-
 lig klädnad, och icke framkomma med sin utslit-
 na räck, til folkets åtlöje. Hwar och en kunde
 derföre finna, at wi här uti icke höllo med Pås-
 wien. Instrictelie orden uprepades icke öfwer
 brödet och winet, utan för åhörarena, som wor-
 do tillstådes, oansedt man tillika med dem wände
 sig emot öster. Alt läsa, eller siunga och wända
 sig, woro sådana ting, som både kunde göras
 och låtas. Om bröds brytningen wid den D.

„Natt“

„Nattwarden hade man ingen Christi befallning.
 „Calvinus medgaf sielf, at den icke war nödwänd
 „dig, och Beza intygade, at bröders och winets
 „anammande, men icke sielfwa sättet, war föres
 „skrifwit. Vår Församling brukade förenäm
 „da ceremonier så frött, at de stundom togos i
 „ackst, stundom icke. Man predikade, döpte och
 „besökte siuka utan Wäsekläder. Man bröt söns
 „der et större bröd, om det war tilräckeligit för
 „flera. Man läste Justitjelse-orden, wid wisfa
 „tilfällen, utan sång. Huru kunde då någon
 „beskylla dem, at de höllo med Påsken? Gud
 „swore deras wittne, at de ej eller gjorde Natts
 „wardens utwärts bruk til et förtjenande wärk:
 „Ej eller fördömde de sådana, som dödde, utan
 „at hafwa förut anammat Sacramentet. Ingen
 „blef derföre osalig, at han ej blifwit delactig af
 „Nattwarden, med mindre han föractat den
 „samma. De förestälte, at Helgedagarna borde
 „hållas efter Kyrkio-lagen. Menigheten åstum
 „dade deras affkaffande, icke så mycket af idke
 „samhet uti deras lösliga hushålls handteringar,
 „som fast mer af ledsnad för Guds ords hörans
 „de. Om flera helgedagar affkaffades, fructa
 „de man at Guds dyrkan skulle astaga. Marie
 „Besökelse dag firades utan all widstiepelse, me
 „nigheten war okunnig om tilfåket til des inwätt
 „ning, och des wackra Evangelium kunde icke
 „afsläggas.,, Sluteligen anhöllo de underbå
 „nigst, at Konungen wille i nåder låta sig nöja
 med denna förklaring *).

S. 13. Strax der efter fingo Biskoparne på minnelse ifrån Hofvet om Handbokens öfverseende, hvarpå de svarade den 24. Februarii nyssnämde år, at den redan war färdig och inlemnad i Kongl. Canzelliet, anhållande om tillstånd til des tryckande. Men Konungen lät besvätta dem, at han ännu icke sett henne. Den skulle af honom igenomses, och des förinnan af Biskoparne icke befordras til trycket e). Följande Junii månad kallade han Presterskapet tillsammans i Upsala, i upsåt at lägga sista handen wid samma arbete, då de ock ändteligen med Handboken hunno til önsketigit slut f).

S. 14. Allt hårtills hade Konungen fortfarit uti sit Calvinistiska tänkesätt; men samma år 1608. uti November månad, bidrog en disputationens akt icke litet hos honom at fatta större förtroende både för vår Religion och ceremonier. En Skotte, wid namn Johannes Forbeshus, en grof Calvinist, inkallad af dem, som woro omkring Konungen, wågade sig til sielfwa Thronen med sina willosatser. Konungen sände honom til Upsala, at der offentligen försvara sig, i närvaro af några Rikens Råd. Men samma tåstian astropp icke annorlunda, än at Forbeshu willfarelser sattes i ljuset, och Konungen fick öppna ögon, ansåg hans orimliga läropuncter med misnöje, samt förstod, at sådana påfund woro utsedde, til at upväcka split och buller i Riket. Och ifrån den dagen bortlade Konungen alla Religions stridigheter,

e) BAAZIUS' p. 614.

f) PET. KENICIUS l. c.

ter, och blef angelägen, at bibehålla Riksan wid des antagna ordningar och ceremonier g).

S. 15. Wid hans stora Söns, Konung GUSTAF ADOLPHS, antråde til Regimentet, fram lades åter den öfversedda Handboken på Riksdagen i Nykiöping år 1611. Den lästes igenom af Konungens högtbetrodde och höglärde Män, samt blef då aldeles gillad och antagen *); så at den år 1614. af trycket utkom, til allmän efter lefnad uti Sveriges Församling h). Dock kom icke 1602. års Riksdags Beslut til verkställig het, som innehölt, at den skulle läsas för inbyggarna i hwar landskap, och af dem erkännas i). Denna Handbok war aldeles inrättad efter Upsala Mötes beslut. Hwad man der kom öfverens at affkasta, blef nu uteslutit; men intet mer. Ej eller tillades något, som icke hämtades antingen utur den då i Sverige brukeliga Kyrkoordningen, eller ock af andra rena och omistänkte Evangeliska Kyrkostadgar. Således utelämnas

des

g) BAAZIUS p. 623-661. SPEGEL P. I. p. 59. Biskop. RHYZELI Bisk. Chron. p. 65. WERWING P. 2. p. 149. seqq. *) KENICIUS l. c.

h) Med sådan titel: Handbook, ther vithi är författadt, huruledes Gudstjensten, medh Christeliche Ceremonier och Kyrkosedher, vithi våra Swenska församlingar skal bliffua hållin och förhandladt. Förbättrat och förmeradt i Stockholm, Anno M. D. XC. IX. och åter öffuer seedt, Anno M. DC. VIII. Tryckt i Upsala, aff Eskil Matzson. Typogr. Acad. Anno Christi M. DC. XIV. i) BAAZIUS p. 620.

des nu salt, ljus och den hwhita klådnaden ifrån
Döpelsen, och beswårjelses orden inrättades an-
norlunda. Förrättningen wid Nöd-dop utfattes
klarare. Uphögelsen, klåmningen wid uphögelsen
och ljus på altaren wid Herrans Natward ute-
slöts. Wid åkta personers sammanwigning in-
fördes sielfwa wignings formularet af Evange-
liska Handböcker, hwilket uti den förra Handbo-
ken syntes sela. För detta war ock Brudwålsig-
nessen eller Brudmåhan stånd til bruden allena;
men nu lämpades den både til brud och brudgum-
me. Wid barnaqwinnors Kyrkiogång tillades,
huru lösa konor och skökor skola tagas i Försam-
lingen. Och wid begrafningar gief man förbi
några ord, som innehöllo förbön för den döda,
at icke styrka de Påswiskas willfarelse k). Utom
des inrycktes jäm wäl i detta wärk alt hwad tilfö-
rene uti den särskilta Måsebofen warit affhandladt
om den offentliga Gudstienstens förrättande.
Hela boken bestod af följande Capitel: 1. »Om
»Döpelsen. 2. Om Nöd-dop. 3. Wid hwad
»sätt allmännelig Kyrkotienst skal hållas på Sön-
»dagar och Helgedagar. 4. Et sätt huru hand-
»las skal med dem, som wilja gifwa sig i åkten-
»skap. 5. Om Barnaqwinnors Kyrkiogång.
»6. Huru handlas skal med de snta. 7. Huru
»lik skal jordas. 8. Huru handlas skal med dem,
»som affswikas skola. 9. Om Litanien eller all-
»männeliga Bønesätt.»

S. 16. Det war ingen liten fågnad, at man
en gång fick se detta arbetet til slut, hwar med
man

S

k) KENACIOS. l. c.

man i 16. år, alt ifrån år 1598, varit sysslosatt. Hvilken kunde nu annat sig föreställa, än en fullkomlig likhet uti ceremonierna ifrån denna dag? Men det man måst ifrån före i början, plågar i längden snarast lida sina anströter, sedan wanan förringat wärdet af wår erhållna förmån. Efter hand inritade sig några oordningar i Kyrkio wäsendet; hwarföre Konung GUSTAF ADOLPH ÅR 1624. sig föresatte, at förordna et General-Consistorium, som årligen skulle sitta i Stockholm, och hafwa en allmän uppsikt på Clerkeriet 1). I synnerhet måste man på Riksdagen i Nyköping ÅR 1640. med misnöje förnimma, huru åtskilliga förändringar i Kyrkiosederna woro på flera ställen införde; så at det ena Stiftet icke war likt det andra. Regeringen förhölt Presterskapet, hwad förargelse härigenom yppades, samt befalte dem inkomma med sit betänkande, på hwad sätt enighet i dessa stycker måtte återkallas och bibehållas. Biskoparne och Presterskapet utlåt sig, at oredan stod lätt at biläggas, om allenast en enda Handbok efterlesdes. Den, som nyligast war utkommen, borde ofelbart tjena Presterskapet til esterrättelse uti deras wärf öfwer hela Riket. De anhö llo jämwal, at ceremonierna wid Dyfka Församlingarna i Sverige skulle inrättas efter samma mönster; på det en fullkomlig likformighet winnas måtte m). Så snart Drottning CHRISTINA blef myndig, och ÅR 1644. sielf antog Regementet, lät hon inslyta uti sin försäkran, huru an

gelä

1) Stockholms Riksdags Beslut d. 7. Apr. 1624.

m) BAAZIUS l. c. p. 830. 199.

gelägen hon skulle finnas, at enighet och likfor-
mighet i Kyrkio-ceremonierna måtte rätt kunna
fattas och stadgas, med deras samtycke, som we-
derborde ⁿ). Sifwen år 1650. stadfastade hon
den Evangeliska Religionen, med des Christeliga
ceremonier, såsom den uti Konung GUSTAF den
förstas sista, och Konung JOHANS första Rege-
ments tid här i Riket war brukelig, samt uti Up-
sala Möte 1593. enhälligen samtycktes ^o). För-
öfrigt utläswade jämwäl inwånarena i Skåne,
Halland och Bleking år 1662, at befordra en lik-
formighet uti Kyrkio-Regementet och ceremonier-
na ^p).

§. 17. Allt detta hade sedan sin goda wår-
kan, fast då och då kunde yppas någon obehage-
lighet. Biskopen i Strengnes Doct. JOHANNES MAT-
THIE war en lärd och tillika driftig man. Utan
Öfwerhetens och Presterskapets samtycke upsatte
han åtskilliga nya ordningar, och införde dem uti
Församlingarna; hwarföre Drottning HEDEVIG
ELEONORA och Regeringen år 1662. nödgades så-
dant beifra ^q). Man fagnade sig likwäl år 1663.
öfwer sådan enighet och samdrägt ibland öf i lä-
ro och Kyrkio-seder, at få af Christenhetens För-
samlingar kunde med öf jämföras. Til at för-
skansa des waraktighet, antydd Öfwerheten sina
undersåtare, at der någon bringade sådant på
banen,

§ 2

ⁿ) Kongl. Försäkr. d. 7. Dec. 1644. §. 2. ^o) Pre-
sterskapets Privilegier d. 28. Nov. 1650. ^p) Mal-
mö Recept. d. 18. Sept. 1662. §. 9. ^q) Kongl.
Bref til Biskoparna och Consistorierna samt meniga
Cleresiet i Sverige &c. d. 15. Juli 1662.

banen, som kunde åstadkomma förækt för de ceremonier, som här til dags uti vår Kyrkia blifwit med stor nytta brukade, skulle den icke undgå et alswarsamt straff. Ej eller borde något i Rifet tryckas, eller utifrån inkomma, som förorsakade någon willerwalla uti Religion och Kyrkio-ceremonierna ^r). Och på det hwar och en måtte så myckert bättre hafwa sig bekant vår Christeliga Religion och des Ceremonier, uplades å nyo år 1663. Concilium eller Deererum Upsaliense, såsom det år 1593. war af trycket utkommit, samt befallning, at det i hwart Consistorio skulle förwaras och obrotsligen efterleswas ^s). Ifwen til bis behållande af våra Ceremonier uplades Handboken å nyo år 1671, som til alla delar stämde öfwerens med den, hwilken år 1614. utkom. Dock war alt detta icke tillräckeligit at förekomma den klagan, som hördes år 1675, at med Kyrkio-disciplinen och andra ceremonier i Församlingarna tillgick både olika och oordenteligen. Somliga Stift fölgde noga den gamla Kyrkio-ordningen, andra icke, låtande komma an på egit wälbehag. Biskoparne och Presterskapet förmanades wäl, at hålla en god och Christelig ordning wid mæckt; Men wärkställigheten kunde dock icke aflöpa utan swårighet, så länge man måste förnimma, at Kyrkiolagen tarhwade en förbättring, som lemnades til beqwämligare lägenhet ^t). Icke des mindre

^r) Kongl. Placat, angående Religions wäsendet d. 14. Aug. 1663. ^s) Kongl. Bref til Consistorierna d. 9. Dec. 1663. ^t) Prestersk. Privilegier d. 1. Oct. 1675. §. 15.

mindre woro de flåsta ordningar tåmmelligen stadga-
de genom den förbåtrade Handboken; i affeende
hwar på år 1678. befaltes, at de uti Riket wan-
liga ceremonier wid Gudstjensten skulle sårwål
efter hand införas uti de Prowincier, som under
Cronan Sverige ifrån Dannemark bragte och
wundne woro ¹¹).

§. 18. De resworo, hwar öfwer ånnu klagas
kunde, botade Konung CARL XI. med sin Kyrko-
lag, som år 1686. författades, och följande året
af trycket utgick. Han ansåg de antagna cere-
monier med sådan ålwardsamhet, at han deruti
icke tillåt någon åndring. Hade en eller annan,
af egen godtyckio, infördt någon sårfskild ordning,
angående sättet til Gudstjenstens förråttande, an-
tingen uti bönerna, texterna och sången, eller ock
sielfwa tiden, på hwilken predikan borde hållas,
Catechismus förklarad, och folket der uti för-
höras, som icke war öfwerensståmmande med
denna Kyrkiolag och Handboken; så skulle Bisko-
parne på sina visitationer, och Kyrkoherdarne
hwar å sin ort sådant affkaffa, samt underråtta
allmogen om nyttan, som en likformighet uti Guds-
tjenstens öfning med sig förde. Dock borde der
wid den warsamhet och låmpa brukas, så at in-
gen måtte deröfwer förargas ^x). Han tog de ce-
remonier, som til den tiden warit wanliga, och
då brukades, uti besynnerligt hågn. Dansedt de
uti sig sielfwa woro wilkorliga, och intet gjorde til
såligheten; skulle de likwål, såsom tjenande til god
ord-

§ 3

ord-

¹¹) Kongl. Bref til Biskopen i Wexiö d. 10. Apr.
1678. ^x) Kyrkol. 1686. C. II. §. 14.

ordning, framgiemt behållas. Ingen ågde makt, at af egen godtyckio der uti något förändra; utan borde Biskoparne med Dom=Capitlen der uppå hafwa stitigt inseende, och så laga, at i alla Stift en likhet måtte hållas. Hwilen wåre Religions förwanter, som förrättade sin Gudstienst här i Riket på främmande tungomål, förpliktades, at låmpa sig efter de ceremonier, som hos oss äro brukliga y). Den, som understod sig, at af eget bewåg, göra någon ändring i det, som således stadgadt och förordnad war, skulle anses med Konungens högsta onåde, och straffas, såsom lagens öfwerträdare z).

§. 19. Handbokens öfwerseende blef sedermera ingen mindre angelägenhet. Den nyh utkomna Kyrkio=ordningen förestref icke så styckewis, hwad Prediko=embetet, wid hwarje måls förrättande, borde uti Kyrkio=seder och formular iakttaga. Den beropade sig jämwal här och der på Handboken; ty fordrades, at denna senare skulle inrättas efter den förre. Biskoparne och Presbides Consistoriorum, som woro närmast förhanden, jämte Professore Theologiæ i Upsala, blefwo för den orsaken sammankallade. Dem anbefaltes, at noga genomse Handboken, och wäl öfwerläggga, om något ännu derutinnan war, hålst i anledning af Kyrkiolagen, at ihogkomma, eller på et och annat sätt at förbättra. Och således undergick hon nu sin sista granskning. Arbetet blef färdigt och underskrifwit, och andre af

Bisko

y) Ibid. C. I. §. 7. C. XXIV. §. 1. z) Ibid.

C. 28. wid slutet.

Biskoparna och Presterskapet, hwilkas meningar infordrades, stände der med öfwerens, samt satte der under sina namn. Uti sådant skick lemnades Handboken til Konungen, med allas enhälliga åstundan, at den med det första måtte göras allmän. Den gillades och antogs til en orubbad regel och rättesöde, den 22. Julii år 1693, hwar efter den på samma år af trycket utkom a). Et Capitel war här tillagdt om Judars, Turkars, Morianers och Hedningars dop, utom flera förbättringar, som icke finnas uti 1614. års Handbok, och framdeles skola anföras. Den innehåller följande puncter: 1. „Om Döpelsen. 2. Om „Nöd-dop. 3. Om Judars, Turkars, Morianers och Hedningars dop. 4. Wid hwad sätt „allmännelig Kyrkiotjenst skal hållas på Söndagar, stora Högtidsdagar, allmänna böns och tackfågelse samt Helgedagar. 5. Et sätt, huru handlas skal med dem, som wilja gifwa sig i äcktenskap. 6. Om Barnaqwinnors Kyrkiogång. 7. Huru handlas skal med de siuka, och dem, som äro ängslige öfwer sina synder

G 4

„och

a) Med denna titel: Handbok, Ther uti är författadt, huruledes Gudstjensten, med Christelige Ceremonier och Kyrkioseder, uti våra Swenska församlingar skal blifwa hållen och förhandlad. Förbättrad och förmehrad i Stockholm år 1799. Öfversedd år 1608. Och nu mehra efter nya Kyrkiordningen inrättad år 1693. Tryckt i Stockholm år 1693. uti det af Kongl. Maj:ts privilegerade Burchardi tryckeri. Jämte Konungens Stadsåstelse bref d. 22. Julii 1693. som är tryckt framföre Handboken.

„och tros swaghet. 8. Huru lif skal jordas;
 „9. Huru handlas skal med dem, som afswaras
 „skola. 10. Litanien och åtskillige andre bönes
 „sätt.“ Samma gång, då denna ordningen
 stadfästades, utfärdade Konungen et strängt för-
 bud emot den friheten, som in til den tiden varit
 mycket gängse, at af egen godtyckio: stympa och
 afforta, hwad antingen til ceremonier eller ordas
 sätt uti de förra Handböckerne varit infördt och
 föreskrifwit. Wäl kunde Presterne, uti något
 synnerligt fall, såsom wid de siukas och swärms-
 digas tröstande, så ock färgars beredande til dö-
 den, af egen försicketighet något ombyta, förmin-
 ska eller tillägga, efter som personernas och sielswa
 sakens beskaffenhet och omständigheter fordrade.
 Men i andra mål borde alt, hwad i denna Hand-
 bok war affattadt, utan anseende til stånd, wilkor
 eller ort, iakttagas oförändradt och ostympadt,
 wid Prediko=embetets förrättningar; på det en
 likformighet, så uti Kyrkio=ceremonierna, som
 uti sielswa den Christeliga läran, öfwer alt i För-
 samlingarne här i Riket, hållas måtte. Fördris-
 stade sig någon af sielstagen myndighet, eller an-
 drom til behag, at här emot bryta, skulle derup-
 på alswarsam näpft följa b). Äret der på 1694.
 utdelades denna Handbok til alla Kyrkior, med
 tillägelse, at Kyrkio=ceremonierne, med hwad
 mera, som der uti författades, måtte der efter
 noga förrättas, och at den, som sig undetstod
 derifrån tråda, skulle med behörig näpft anses c).

Det

b) Konungens stadfästelse bref d. 22. Julii 1693.

c) Kongl. Bref. til Consist. d. 17. Febr. 1694.

Detta är det rättesnöre, som wi ännu, uti våra ceremonier, böre efterfölja. När Konung FREDRIK är 1723. stadfästade våra Christeliga Kyrkofeder, befalte han, at med Kyrko-disciplinen och anda ceremonier skulle blifwa wid 1686. års Kyrkolag och Handboken. Han förklarade sig wäl benägen, at, efter Ständernas godtsinnande, låta samma stadgar förmeras och förbättras; men kundgjorde tillika, at ingen lärare eller ähövare får imedlertid der uti göra eller tillåta någon förändring, efter eget godtycke d). Likaledes hafwer wår nu warande allernådigste Konung, d. 25. Nov. år 1751. försäkrat, at handhafwa alla Rikens Ständer, Andeliga och Werldsliga, wid det, som uti Uplala Mötet år 1593. och år 1693. förmedelst allmänna och enhälliga slut, gilladt och bekräftadt blifwit e). Sådant är förloppet med våra Christeliga ceremonier uti Swea Rike, och så mycken möda har det kostat, innan de hunnit til det stånd, hwaruti de nu befinnas.

Wi wilje sluta detta Capitel med en nödig erindran om våra Kyrkobruks ostraffeliga efterlefnad. Somlige kunna icke, utan förakt och wedervilja, anse alt det i Kyrko-tjensten, som räknas til menniskjors inrättning. Men de gå för långt. I fall wi satte ceremonierna jämsides med Guds ord, beswårade samveten der med, och påyrkade deras nödwändighet til saligheten. Då hade man all orsak, at slita sönder et sådant

G 5

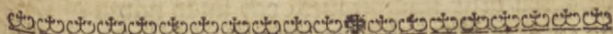
band,

d) Prestersk. Privil. d. 16. Oct. 1723. S. S. 1. 15.

e) S. 1.

band, som löper tvärt emot vår Christeliga frihet. Gal. 5: 1. Col. 2: 16. Men då wi tillstå, at de äro menniskeliga anstalter, som sista på stict och ordning; så frikallas wi icke ifrån deras iakttagande. Äro de i sig sielfwa ofstyrdiga och tjenliga til upbyggelse; hwarföre skulle de förkastas? Loffsången, som brukades wid Påskalambes måltiden hos Judarna, war införd af menniskior; icke desto mindre fölgde frälsaren samma sedwänja, efter den war nyttig. Matth. 26: 30. Låt vara, at man wid hwar och en åthäfwia, icke skulle röna någon så märkelig nytta; så gör det dock tilfyllest, at ingen skada der af förorsakas. Der näst bör man hafwa et kärligt affeende på våra swaga bröder. Paulus ägde makt at äta kött; men inskränkte likwäl sin frihet, på det han icke skulle vara sin nästa til förargelse. 1 Cor. 8: 13. Ehuru omståelsen, tillika med hela den Juddiska Kyrkolagen, war affskaffad, låt dock samme Apostel Timotheus omstås, för at undanröddja all förargelse hos Judarna. Ap. Gärn. 16: 3. Den enfaldige menigheten skulle icke finna någon liten obehagelig anstöt, om våra Kyrkofeders efterlefnad lemnades til hvars och ens fria behag; derföre måste en Christelig wishet och kärlek sådant förebygga. Sändteligen bör man ock ihogkomma, at wi stå under Gfwerhetens lag, och skole vara underdånige all menniskelig ordning för HErrans skull. Det är sant, at en ceremonie är, i och för sig sielf betractad, en fri sak, som kan göras och låtas, efter den af Gud hwarcken är förbuden eller befald. Men sedan den,

den, med samhällets gemensamma bifall, är antagen, och af Öfverheten stadfästad, då är den icke längre fri. Således står icke uti någon undersåtares makt, at bruka mer eller mindre, eller andra ceremonier, än som Kyrkostadgarna föreskrifwa. Ingen enskyld person kan der uti göra någon ändring. Men skulle någon finna, at et och annat borde skäligen förbättras; så kan han gifwa sina tankar och orsaker med saktmodighet wid handen, samt sedan i stillhet afbida Församlingens och Öfverhetens godsfinnande. Men af eget bewåg må han ej röra det ringaste; ty der af skulle säkert upkomma förargelse och förvirring. En Öfverhet ser sig afwen ganska wäl förre, innan den företager någon ändring. I sådana mål gäller Pauli regla: Jag hafwer makt til alt; men det är icke alt nyttigt. Jag hafwer makt til alt; men det kommer icke alt til förbättring. 1 Cor. 10: 23 *).

Siette Capitel.

Om Swea Rikes Kyrkiolag.

S. I.

Af det, som redan är berättadt, skönjes nog samt, at Handboken och Kyrkiolagen äro de twänne mönster, som tjent wår Evangeliska Församling til eftersyn, och hwar efter wi ännu i dag

tage

*) PONTOPPIDANS Colleg. Pastorale Pract. p. 446. 615.

tage i åkt våra Christeliga ceremonier. Om den förra år redan handladt; ty wilje wi ock nu förteligen genomgå den senares öden. Likasom war nu warande Handbok svarar emot de gamlas Liturgier, Missaler, och Agende-böcker; så har war Kyrkolag intagit rumet efter de älsta Mötens beslut och Påswarnas Canoniska stadgar. Lästom oss som snarast fasta ögonen på de första Christna och de följande tidehwarf; på det wi måge förwårswa wårt ämne något större ljus.

S. 2. Sedan Christi Församling mer och mer tilwårte, war nödigt at föreskrifwa et wist sätt til en Christelig ordnings bibehållande. De förste Christne togo här wid iackt de Apostoliska Mänternas godtfinnande och Församlingens öfwerenskommisser ¹⁾, hvilka med wanan bekommo et anseende af lag. Då Kyrkan kom til ro, under de Christna Kässare, författades Mötens beslut angående Församlingens förnödenheter; hwar wid de förra bruk stadfästades, och fingo namn af Canones eller Rättesnöden, hvilka då woro nyttiga och berömliga. Men så snart hwar och en Biskop tilwålladt sig myndighet, at föreskrifwa sådana ordningar, som honom behagade, och Påswens enwålde tog öfwerhanden; måste den Christna werlden, tid efter annan, erkänna sådana stadgar, som tjente til intet annat, än des stora skada och förfång. Gratianus, en Italiens Benedictiner Munk år 1131, war den förste, som gjorde en rätt samling af alla Mötens beslut, de äldre och nyare Påswiska påbud, samt mycket annat,

¹⁾ BRUNNEMAN de Jure Eccles. Lib. I. C. 3.

nat, som tjente i hans fram. Detta wårt kallas
 Gratiani Decretum, och gillades wid påf år 1150.
 af Påfwen Eugenius III, såsom en bok, som war
 wård at läsas på Univerfitetet i Bologna. År 1234.
 låt Påfwen Gregorius IX. utgifwa en ny samling
 af Decretalier, som woro utkomna ifrån Gratiani
 tid: Och wid flutet af trettonde seculo erhöft man
 åter en tilfökning der af ifrån Gregorii IX:des död,
 til Påfwen Bonifacius VIII. År 1317. låt Påf-
 wens Johannes XXII. utgå en samling af Påf-
 wens Clementis Vtes constitutioner, som woro gjorda
 så wål förr, som efter det stora Mötet i Vienne
 år 1311., och kallas gemensligen Clementinæ; hwar
 uppå fölgde Påfvens Johannis XXII:dras så kallade
 Extravagantes. Och altså hant den Romerska
 Kyrkiolagen til sin fulkomlighet i det fiortonde
 seculo, under namn af Jus Canonicum, som inne-
 fattar alla dessa uppräknade samlingar; hvilka se-
 dermera, för ungdomens skull, äro sammandragne
 i kort begrep, och kallas Institutiones juris Cano-
 nici. Man kan icke neka, at ju mycket godt fin-
 nes i denna lag; men den är ock upfyllt med män-
 ga förargeliga och egennyttiga saker, som endast
 siesta uppå Påfvens herrawälde och hans anhangs
 fördelar 2).

§. 3. Detta är den tunga börda, under hvil-
 ken åfwen wårt kära Fädernesland måst sucka.
 De Påfwise Predikanter drifstade sig icke annor-
 lun-

g) HOLBERGS Kyrkohist. T. II. p. 78. 79. 186
 205. 242. BRUNNEM. l. c. AYMARUS RIVALLIUS de
 jure Pontif. p. 183. HEINSII H. E. T. I. p. 1201.
 1322.

lunda i början, än gå saktmodigt och hemligen til värka *b*); Men så utbredde sig likväl den Påfviska Kyrkiolagen smänningom tillika med läran. Den låg likasom i sin barndom, til slutet af det ellofte århundrade. Des ungdom tiltog intil år 1364, då de Swenske måste lemna sig under främmande Konungar. Der efter fölgde des manliga ålder, til GUSTAF den Förstas antråde på den Kongl. Swenska Thronen år 1523; hwar uppå den hastade til sit aftagande och slut *). I anledning af de Kyrkiobalker, som finnas wid våra Provincial-lagar och Konung CHRISTOPHERS lagbok, skulle man tänka, at Sverige, under Papistiska tiden, haft sin enskilda Kyrkiolag. Men desse betogo den allmänna Påfviska Kyrkiolagen så mycket mindre sit anseende, som de ågde der uti sin grund, och måst handlade om Biskoparnas och Presterskapets rättigheter, samt tjente til uplysning för de enfaldiga, hwilke icke förstodo Latin.

§. 4. År 1527. inföll den lycklige tid, då Swenske Män aldeles befriades ifrån dessa Canoniska stadgar, som undertryckt de förra Sweriges Regenter, uphögt Biskoparna til werldsliga Herrar, och kastat tre fierde delar af landens egendom uti de Andeligas händer. Til en början gjordes strax i Westerås år 1527. och 1528. några små Kyrkoförfattningar uti Evangelisk smak *d*),

b) WILDE Hist. Pragm. C. III. Sect. 2. §. 18.

*) TIBURTII Disp. de fatis - Juris Canonici in Svecia, Upl. 1729.

småt 1), hwilka ökades år 1529. på Mötet i Örebro; och äfwen år 1554. genom en och annan stads ga k). Sedan Laurentius Petri Nericius år 1531. insattes til Sveriges Archi-Biskop, förnyade han ofta sina påminnelser hos Konung GUSTAF, af en Kyrkis-ordning måtte förfärdigas och tryckas. Han inlemnade ock något i samma ämne, som af honom, med brodrens Olavi Petri biträde, war författadt. Men som tidernas då warande bullersamma omständigheter hindrade des utgifswande i det Allmänna; så framgaf han sedermera år 1562. sit upsatta förslag, med nödiga tilökningar och förbättringar. Dock uträttades dermed intet mer, än at Konung ERIC XIV. förklarade der wid sin bewägenhet l). Konung JOHAN den III. wisade i början af sin regering större nit för den rena Religionens beståndande, än at han kunde låta sina undersätare länge sakna en eftersyn, som på det högsta skulle bidraga til Församlingens ordning och Christeliga skick. Han befordrade derföre Kyrkiolagen första gången til trycket år 1571, såsom den af Archibiskopen war sammanskrifwen; hwilket wärk följande året af samtelige Rikens inbyggare gillades, och såsom en allmän lag antogs m). Presterskapet förbundo sig

d) Se Westerås Ordinantia år 1527. Herr VON STIERNMANS Riksd. Besl. T. I. p. 90. Westerås Stadga A:o 1528. Se Justitiæ Wärfet p. 3. k) TEGEL l. c. P. I. p. 216. sqq. Justitiæ Wärfet. 29. 31. l) BAAZIUS p. 302. LAURENT. PETRI strift emot Dionys. Beurres år 1563. m) Kon. CARL XI:s Stadsåstelse på Kyrkol. af år 1686.

der til år 1572. uti Upsala, medelst twänne skrif-
teliga bekräftelser. I den förra yttrade de sig,
„at de uti den rena läran och alla andra puncter
„skulle förehålla sig efter den Kyrkio-ordning, som
„war af Archi-Biskop Lars i Upsala skrifwen, och
„af Konungen bekräftad „). Uti den senare fölla
orden på detta sätt: „Sedan hafwe wi också
„samsått förenat oss, at man uti alla landsändar
„här i Riket blifwa skal wid de ceremonier och
„Kyrkioseder, som här til dags ibland oss Swens-
„ska och uti våra Församlingar hafwa warit i
„bruk, och nu författade äro uti vår genom trycket
„utgångna Kyrkio-ordning, och ingalunda lida
„eller tilstådja wilja, at någon andra ceremonier
„antingen af sig sielf diktat, eller de som främ-
„mande äro i bruket. införew „). Följande 30.
Artiklar afhandlades i denna Kyrkiolag. „1. Om
„predikan och Christi läro. 2. Ordning med pre-
„dikan. 3. Om Döpselsen. 4. Ordning med
„Döpselsen. 5. Om Nöd-dop. 6. Om barna-
„qwinnores Kyrkiogång. 7. Om Syndabot.
„8. Om hemlig skriftermål. 9. Om uppenbara
„Skrift. 10. Om Bann. 11. Om Herrans
„Nattward. 12. Ordning med Mässa. 13. Ord-
„ning

n) Presterskapets förpliktelse. Dat. Upsala d. 20. Aug.
1572. o) En Copia af thet som handlat, be-
slutet, beseglat och vnderskrifwit bles af Clerkrjit i
Concilio, som stod i Upsala, Anno M. D. LXXII.
mense Augusto. Conf. BENZELII H. E. N. T.
Sec. XVI. §. 6. RAIMUNDI Hist. Liturg. p. 12.
Pufendorfs Inledn. til Swenska Hist. P. 437.
BAAZIGS p. 311.

33ning med allmännelig Bön. 14. Om Litanien.
 35. Ordning med Kyrkosång. 16. Ordning
 3, med Helgedagar. 17. Om Kyrkior och
 3, Kyrkoskrud. 18. Ordning med äktenskapet.
 3, 19. Om ättfildnad i äktenskap. 20. Ordning
 3, med de sjukas besökning. 21. Ordning med Chris-
 3, stelig Begrafning. 22. Ordning med Präster och
 3, Prediko-Embeter. 23. Sätt til at ordinera
 3, Präster. 24. Ordning med ranton i Prästa-
 3, skifte. 25. Ordning med Biskopar. 26. Om
 3, Biskopswal. 27. Sätt til at ordinera Bisko-
 3, par. 28. Om Scholar. 29. Ordning huru
 3, läsas skal uti Scholarna. 30. Om Hospitaller
 3, och Siukastusvor.

S. 5. Det är sant, at uti denna 'Kyrkos-
 ordning behöllos många qwarleswör af Påswiska
 ceremonier; men sådant skiedde af wigtiga orsa-
 ker, och icke uti något wrängt upsät. Jag un-
 derstår mig dertfore icke at underskrifwa deras me-
 ning, som föregifwa, at Konungen welat derige-
 nom bana wägen til den Påswiska Religionen,
 til hwilken ända han, wid Kyrkoslagens öfwer-
 seende, skal hafwa öfwertält Archi-Biskopen, at
 ej allenast utstreyka några saker, som stråfwade
 emot et sådant förehafwande, utan ock at inslicka
 ättskilligt, som kunde det samma befrämja P).
 Det lärer aldrig hafwa warit Konung JOHANS
 upsät, at låsta sit Rike under Påswens lyd-
 nad, då han wille förskaffa war Evangeliska Guds-
 tjenst större anseende. Utminstone betygade han
 det

P) PUFEND. l. c. p. 436. 437. HALLMAN l. c.
 p. 156.

det sielf på sit yttersta 9). Men hans tänkesätt måtte då och sedermera hafwa varit, huru man will; så tyckas wi dseck med alt fog kunna påstå, at han wisat altför liten försigtighet, i fall han uppåt något Papistiskt upsät för Archi-Bisshopen Laurentius Petri den äldre, som war de Påswiskas håstigaste motståndare. Huru kunde han i en sådan sak wänta något biträde af en Man, som af grunden kände de Påswiskas stämplingar, och huspit til at kasta det Romerska oket af sit fosterlands skuldror? Denne Archi-Bisshop ågde et stadigare sinne för Guds ära, än at han skulle låta Öfwerhetens wälbehag rubba sig ifrån det högsta ögnamärket. Hans wärda namn förtienar ingen ting mindre, än lemnas til efterwerlden besläckadt med mistänka för weskighet och ostadighet. Det war hans försigtighet, som dref honom, at i denna Kyrkiolag behålla mycket, sem han gärna hade utmönstrat. Wi hafwe redan sett orsakerna, som honom der til föranklato, och at dessa tider måste fördraga mycket, som man tänkte sedermera ändra 7). Likaledes hafwe wi berättat, huru litet hogad han war, at gå de Påswiska tilhanda. Så snart han märkte den fara, hwar uti församlingen swäfwade, genom den Papistiska Drottningens anstiftande, erhöft han et Möte i Upsala, samma år, som Kyrkiolagen stadfastades, då man enhälligt kom öfwerens, at behålla den Evangeliska läran i wårt

Rike,

9) Disp. de Concilio Upsalensi sub Præs. D. Prof. BRING p. 5. §. 3. 7) Vid. supra C. 4. §. 10. 14.

Rike, samt efterfölja den af trycket nyligen ut-
 gifna Kyrko-ordningen. Samma Môte är al-
 tid ansedt, såsom et hufvud Concilium til den
 rena Evangeliska lärans befastande innom Swe-
 riges gränser s). Men huru hade det förtjent et
 sådant wärde, om den Kyrkiolag, som då gilla-
 des, varit inrättad efter den Påfswiska smaken?
 Konung JOHAN hade nu setat try år på den
 Swenska thronen; och således tildrog sig detta
 uti hans första Regements tid. Man wet, hwad
 goda tankar wåre följande Evangeliske Regenter
 och Ständer haft om den tiden. När de stad-
 fastat den rena Evangeliska läran, hafwa de ut-
 trat sig på det sätt, at de welat den med des Cee-
 remonier bibehålla, såsom den uti Konung GUS-
 TAF den förstas sista, och Konung JOHANS
 första Regements tid här i Riket varit uti
 öfning t). Om nu Konung JOHANS utkomna
 Kyrkiolag innehållit något, som skulle baka wå-
 gen til Påfwedömet's återförande i Riket; så ha-
 de de icke med skäl kunnat så högt berömma de
 första åren af hans Regering. Och här af kan
 hwar och en nog märka, at Archi-Biskopen,
 såsom en god Lutheran, ej mindre befrämjat Kyr-
 kiolagens öfwerseende och tryckande, än han för-
 ut,

S 2

ut,

- s) Vid supr. C. 4. S. 15. t) Se Kongl. För-
 säkr. d. 16. Mart. 1594. Söderköp. Riksd. Besl. d. 22.
 Oct. 1595. Kongl. Försäkr. d. 31 Dec. 1611.
 S. 1. d. 6. Junii 1654. S. 1. d. 18. Dec. 1672. S. 1. d.
 21. Febr. 1719. S. 1. d. 22. Mart. 1720. S. 1. d. 25 Nov.
 1751. S. 1. Prästerf. Privik. d. 28. Nov. 1650. Prästerf.
 Betänkande om den första punkten i Regerings-formen,
 d. 19. Oct. 1660.

ut, i redeligit uppsåt, bemödat sig om des sammansattaude, efter tidernas omständigheter.

§. 6. Huru litet Papisterne woro nögdte med denna Kyrkiolag, lade de nog samt å daga, sedan det Liturgiska wäsendet år 1574. tagit sin början. De förkastade den aldeles, och sammansmidde en annan, efter sit eget tycke *u*), som af Prästerkapet år 1575. nog hastigt bejakades, och sedermera år 1582. åter stadfästades *x*). Dock blef den gamla Kyrkiordningen, efter det slut man gjordt i Upsala år 1572, behållen innom Hertig CARLS Förstendöme; hwarjemte årtskilliga nyttiga författningar gjordes i Maji månad år 1586. uti Örebro, angående Kyrkiwäsendet *y*). På Upsala Môte år 1593, hämtades den jämswål fram utur sit mörker, och sattes uti sit förra anseende öfwer hela Riket; hwarföre Konung SIGISMUND år 1594. blef förantåten, at den samma, tillika med Westerås ordinantia, stadfästas *z*). Man kom på nyhånade Môte öfwerens, at den försunade Kyrki-disciplinen, med des ceremonier, skulle efter denna Kyrkiordning uphjelpas, och med all sit i wärket ställas *a*). Dock pröfwades nödigt, at låta den undergå, någon förbät-

u) RAIMUND. l. c. p. 12. 13. *x*) Prästerf. Bestut d. 15. Januarii 1582. *y*) Conf. Articlei

Orebrogenses A:o 1586. Herr von STIERNMANS Riksd. Best. T. I. p. 360. *z*) Konung SIGISMUNDI Försäkring angående Religion d. 16. Mart.

1594. *a*) Decretum Upsal. BAAZENS l. c. p. 525. KENICII Företal til Handboken.

bättring; i anledning hwar af, på sammankomsten i Upsala år 1595, blef beleswadt, at den med det första skulle öfwerfes. Samma arbete företogs jämwäl på de följande Riksdagar, och sårdeles åren 1598. och 1599. uti Stockholm b).

S. 7. På Riksdagen i Linköping år 1600, förklarade Hertig CARL, som då til Konung antogs, at som den Swenska Kyrko-ordningen betarfwade en stor förändring; så hade han anbefalt några af det rätta Ewangeliska Prästerkapet, som om Kyrko-ceremoniernas inrättande profwadades hafwa godt förstånd, at samma ordning öfwerse, hwilke ock til någon del hade lagt handen der wid. Han begärade fördensku, at det tilstådes warande Prästerkapet wille det öfwersedda exemplaret företaga och genomlupa, samt der öfwer yttra sit ömdöme c). Men wid det tillfället beslöts intet widare, än at den Swenska Kyrkan skulle til nästkommande Riksdag behålla sin wanliga Kyrko-ordning, och at de lärda ibland Prästerkapet skulle imedlertid komma öfwerens om en ny, som dock icke skulle det öfriaa Prästerkapet, emot des wilja, påtvingas; hålft emedan Rikens Föreståndare hade dem lofwat, at uti Religions wäsendet intet annat företaga, än det, som med Upsala Möte öfwerensstämde d). Strax der på fick den affatte och fånglige Archi-Bisken M. Abrahamus Andreæ Angermannus omhänder den nya öfwersedda Kyrko-ordningen, och fant för

H 3

b) KENICIUS l. c. c) WERWING l. c. P. 2. p. 2

d) WERWING l. c. p. 10.

för sin del, at den kom mer öfwerens med den Calviniska, än Lutheriska Religion. Han wedderlade derföre den samma genom en skrift, hwar uti han tillnåste Konung CARL, at ej allenast hålla med Calvinis lära, utan ock wilja påböda den samma dem Swenskom, likasom Konungarne JOHAN och SIGISMUND welat den Catholiska läran här införa e).

§. 8. På Riksdagen i Stockholm år 1602. påminnte sig Ständerne, hwad som på Upsala Möte war beslutit om Kyrkio-ordningens öfverseende; hwarföre de nu åter kommo öfwerens, at samma arbete af några de lärda och förståndiga, så wäl ibland de werldliga som de andeliga, skulle tagas för händer. Wid des förbättring borde i aftagas, at hwad Tross-artiklarne och Sacramentens rätta bruk beträffade, fick ingen ting ändras; Men det, som war Guds ord likmätigt, och uti Kyrkio-Regementet nyttigt, skulle införas, likasom allt sådant borde uteslutas, som war förargeligt och hade smak af den Påwiska surdegen. Dock tillåts icke des tryckande och aktmänna nyttigande uti Rikens Församlingar, förr än den i alla landsändar war för undersåtaren förkunnad, och af dem godwilligt gilsad och antagen f). Men detta halsosamma uppsät hindrades af Regementsfakerna, allt til år 1608. I början af året påminnte Konung CARL Biskop

e) WERWING l. c. p. 23. f) Riksdags Best. d. 17. Junii 1602. §. 1. Then Högborne Furstes och Herres, Herr Carls Svar d. 11. Junii 1602. §. 3. BAAZIUS p. 597.

Biskoparna om denna angelägenhet g), och i följande Junii månad sammankallade han Prästerskapet til Upsala, at öfwerse Kyrko-ordningen; hwilket ock wärkstältes h). Wid denna tiden besönte Doct. Laurentius Paulinus, som år 1609. blef Biskop i Strengnäs, upsättia ätskilliga anmärkningar, af hwilka en del togs i acft uti den år 1614. tryckta Handboken *). Sannu borde dock den gamla Kyrkolagen tjena til rättesnöre, angående Kyrko-disciplinen. Men des fulla wärkan blef ganska mycket hindrad af det misßbruk, at man wid domstolarna betjente sig af Kyrkobalken uti Konung CHRISTOPHERS lagbok, som med mycken Påswist willo och egenwillighet war uppfuld i). Denna ofed ändrade Konung CARL IX, då han d. 20. Dec. år 1608, uti sin stadfästelse på samma lagbok, förordnade, at Kyrkobalken uti inga domar skulle efterföljas, förr än den af honom och Rikens Råd, samt andra goda förståndiga Män blef öfwersedd och förbättrad, och af menige Rikens Ständer wedertagen, samt att Påswist willfarelse aldeles utsluten, hwilket med det första Sje skulle. Men mellankommande krigsrörelser och Konungens död, som inföll år 1611, afbröto så wäl denna föresats, som den öfwersedda Kyrko-ordningens stadfästelse.

§ 4

§. 9.

g) BAAZIUS p. 614. h) KENICIUS l. c. *) Can-
cellie-Rådet och Riddaren Wälborne Herr ANDERS
ANTON VON STIERNMAN äger i sit förwar samma
Bisps egenhändig ändringar, och har wisat mig
den ynnest, at jag dem fått igenomläsa, och der af
utdraga det angelägnaste. i) Kon. CARL XI:s
Stadfäst. på Kyrko-lagen af år 1626.

§. 9. Uti Konung GUSTAF ADOLPHS försäkran, som ännu war minderårig, lät man år 1611. inslyta, at den öfversedda Kyrko-ordningen skulle af trycket utgå k). Prästerskapet påmint om wärkställigheten der af år 1614, an hållande, at Konungen, under sit Konungsliga namn, wille af trycket befordra den Swenska Kyrko-ordningen, som, efter hans Saliga Herr Faders befallning, war öfversedd. Här uppå följde sådant swar, at som Konungen samma Kyrko-fiolag ännu icke sett, så skulle der af en säker afskrift uti Kongl. Cansellet lesivereras. Och när den, efter hans befallning, kunde blifwa stärktad, skulle han ej finnas obenågen, at låta den genom trycket blifwa allmän l). På Riksdagen i Örebro år 1617. förefom samma erende m), och när Prästerskapet åter år 1624. förnyade sitt förra underdåniga bön, yttrade sig Konungen, at som han sielf icke kunde hinna nagelfara detta ämne, så wille han inrätta et Generale Confistorium Ecclesiasticum, hwilket sig et så högnöddigt wärf skulle antaga n). Uti detta Confistorio skulle sey af Prästerskapet hafwa sit säte, nemligen Archi-Biskopen i Upsala, Biskoparne i Strengnäs och Westerås, Öfwer-Hof Predikanten, den förste Theologiæ Professore i Upsala och Kyrkoherden wid Stora Kyrkan i Stockholm.

Men

k) Kongl. Försäkr. d. 31. Dec. 1611. §. 7. l) Kongl. Resol. på Prästerst. Besw. d. 5. Febr. 1614. §. 2.
 m) Se Riksd. Besl. år 1614. §. 12. n) BAAZIUS p. 703. 704. 743. Riksd. Besl. d. 7. Apr. 1624.

Men som utom deß sey Herrar af det werldsliga skändet, nemligen tre Riksfens Råd och tre Affessorer i Kongl. Swea Hof-Rätt, skulle wara ledamöter i detta samfund; så wille de gärna undwika et sådant Consistorium o), Konungens uppsåt affstādnade uti et blott förslag, och således tryckte man sig wara utan Kyrkiolag. Under hans främwaro i Tyskland, gingo Biskoparne så wida, at de sielwä förefågo sina Stift med åtskilliga ordningar, fortsättiande jämwäl samma frihet efter hans död p).

S. 10. Måst på alla Riksdagar ifrån år 1630. til 1686. blef omtalt och påmint, at Kyrkiobalken, och den i trycket för detta utgångna Kyrkiordningen, skulle öfwersees och förbättras, hwar til jämwäl åtskillige utkast, tid efter annan blefwo gjorde. Men Öfwerhetens goda uppsåt och undersåtarenas billiga åstundan måste, under den tiden, erfara åtskilliga hinder, som fastades i wägen q). På Riksdagen i Stockholm, år 1634, beslöts, at Regeringen med Riksfens Råd, Biskoparna och Clereciet, skulle sig wid första lägenhet förena, huruledes så wäl et General Consistorium Ecclesiasticum, som en ny allmännelig, likformig och riktig Kyrkiordning skulle bäst inrättas och fattas. Den samma skulle sedan af Drottning Christina, wid en allmän Riksdag, öfwersees och laga kraft bekomma. Och inmedertid borde alt, hwad Religionen, Kyrkiordning

H 5

gen

o) BAAZIUS p. 741. 751. p) BAAZIUS p. 804. 830. q) Kon. CARL XI:s Stadsrådsföreläsning på Kyrkiol. af år 1686.

gen och Kyrkio-administrationen angick, förblifwa wid det, som der om i Nyköping år 1611. och sedan i Örebro år 1617. war stadgadt och för säkradt r). År 1636. beflagade Riksfens Ständer, at de författningar, som åren 1624. och 1634. woro bewiljade, om et General Consistorium Ecclesiasticum och Kyrkio-ordningen, icke kunnat fulbordas och i wärket ställas, för åtskilliga insal na hinder. De beslöto förden skull, at Drottningen wille framdeles, wid lägligitt tilsfälle, sammankalla Prästerkapet til et enskilt möte, och med dem då der om särdeles handla och aftala. Dock med det förbehåll, at hwar och ens wäl undfångna privilegier skulle wara oförkränkta, och at de ordningar, som öfwer Kyrkio-staten sålunda gjordes, skulle sedan, på en allmännelig fri Riksdag, Ständerna blifwa föreläsna, och af dem sammanligen gillade s). Inmedertid skulle den gamla Kyrkio-ordningen tiena til rättelse. Men som några och sextio år lupit förbi, sedan den trycktes; så begynte den nu blifwa rätt sällsynt, hwarfdre Prästerkapet anhöllo, år 1638, at den åter måtte blifwa uplagd. Drottningen swarade, at tiderna hade mycket förändrat sig, sedan samma Kyrkio-lag sist trycktes. Den borde wäl derföre öfwer ses, innan den ytterligare uplades. Den brist, som fants på tryckta exemplar der af, kunde ersättas genom affskrifwande, såsom tilsförene skiedt med lagen och andra dylfka böcker z). På Riksdagen år 1640.

r) Riksd. Besl. d. 29. Julii 1634. s. 12. s) Utsotts Ständernas Afskied, d. 22. Julii 1636. s. 2.
z) Kongl. Resol. på Prästerf. Beswår d. 26. Febr. 1638. s. 2.

förestälte Prästerskapet samma angelägenhet, an-
hållandes, at antingen den nya öfversedda Kyr-
kio-ordningen måtte af trycket utgå, eller den gam-
la på nytt upläggas. Drottningen räknade för
et ibland de nödigaste angelägenheter, at en god
Kyrkio-ordning, som wore likmätig Guds ord och
rena Evangeliska församlingars bruk, måtte sam-
manfattas. Förr än det skiedde, spordes föga an-
nat, än egenwillighet, så hos lekte, som lär-
de. Men hwad den gamla Kyrkio-ordningen wid-
kom, så war des ofulksomlighet klarare, än man
behöfde sådant widlyftigt beskrifwa. Den nya,
såsom hon war öfversedd, och uti Canselliet les-
wererad, kom med den gamla uti de mästa sty-
cker öfwerens, och funnos föga fel wara deruti
förändrade. Drottningen hölt derföre betänkeligt,
at samtycka både til den gamlas och nyas upläg-
gande af trycket. Imedertid borde Prästerne hiel-
pa sig med den gamla, genom des affkrifning,
samt meddela råd til des ytterligare förbät-
tring u).

S. II. På 1642. års Riksdag anhölt Pre-
sterskapet, at Kyrkio-ordningen måtte sammanfat-
tas, efter andra Evangeliska församlingars lofliga
sätt, til esterrättelse, huru i Kyrkiowäsendet ordenteli-
gen borde tilgå. Der uppå utlät sig Drottningen,
at hon redan förklarar sin willighet til detta erende,
samt afwen för tu år sedan fordrat Prästerskapets
råd och betänkande, hwilket hon ännu förwänta-
de;

u) Kongl. Resol. på Präster:ff. Besw. d. 17. Febr. 1640.
S. 13.

de; emedan hon icke wiste, at något i den saken
wore af dem widare tillgiordt x). Hon försäkrade
jämwäl år 1644, at waro angelägen om en god
och beqwäm Kyrkio-ordnings uprättande; på det
all oordentelighet uti Kyrkiowäsendet, genom Guds
bistånd, måtte blifwa afhjulpen y). Til befräm-
jande der af, anhöllo samtellige Rikssens Ständer
år 1649, at Drottningen wille förordna några
lärda och rättssinniga män, så wäl af det Werldli-
ga, som Andeliga ståndet, och dem befalla, at
de den för detta provisionaliter gjorda Kyrkio-
ordning skulle öfwerse, och den samma, der skö-
ligheten så fordrade, tillöfa eller förändra, samt
alt der uti författa låta, som til Kyrkio-Regemen-
tet höra kunde. Och när detta deras arbete war
färdigt, skulle det för Ständerna wisas, som sig
der öfwer widare wille förklara z). Samma år
begynte Biskopen i Westerås Doct. Olof Lau-
relius, til rättelse för sit Stift, i pennan författa
et sammandrag af alt det, som brukeligit fantes
uti den gamla Kyrkio-ordningen, samt hwad i nå-
gra år til des förbättring war utsedt och arbetat;
dock kom detta wästra wärk icke widare i dags-
ljuset, än at Biskopen lemnade det åt sina föra
embets bröder i Westerås Stift, såsom til en å-
minnelse och beslut på sit embetes förrättande a).

S. 12.

- x) Kongl. Resol. på Prästersf. Besw. d. 21. Febr. 1642.
§. 5. y) Drott. Försäkring d. 7. Dec.
1644. §. 2. z) Riksdags Beil. d. 20. Mars.
1649 §. 3. a) Handskriften har jag sedt och läst
i Hans Excell. R. N. H. Gr. Cronstedts Bibliothek
på Fullerda.

S. 12. Uti de stycken, som angå Biskopars, Superintendenters och Kyrkoherdars wal, be-
 hagade Konung CARL X. år 1654, stadfästa den
 gamla Kyrko-ordningen af år 1571 *b*). Men på
 samma tid lät han ock författa en omständelig för-
 ordning, huru den skulle stärkadas och i wißa mål
 förbättras *c*). Archibiskopen Doct. Joh. Canu-
 ti Lenæus och Theologiæ Professorerne i Up-
 sala fingo befallning, at företaga sig detta wärk,
 hwarwid Kyrkoherden i Stockholms Stora Kyr-
 ka skulle göra dem biträde. De arbetade der up-
 på ifrån år 1655. til 1659. med sådan framgång,
 at Regeringen fort der på förklarade, det man icke
 behöfde de biordningar, som af någon enskilt
 person bragtes på banen, hwaraf olikhet i Kyrko-
 wäsendet förorsakades *d*). Men Konungens död
 år 1660, och Efterträdarens minderårighet gjorde
 äfwen denna mödan utan önskelig wärkan. Re-
 geringen förklarade på Riksdagen år 1664. stort
 nöje för nybnämde Biskop Laurelii sammandrag
 och förbättring *e*); Men berättade tillika, at
 Kyrko-ordningen war då under händer, wid hwil-
 ket tilfälle Ständerne beslöto, at lemna den til et
 wißt utskott, som den samma skulle til följande
 Riksdag utarbete, då den af dem kunde öfwerwes
 och gillas *f*). Sättet, som wid Kyrkolagens för-
 bättring borde iakttagas, förefress år 1668. af
 Rik-

b) Kon. CARL GUSTAFS Försäkr. d. 6. Junii 1654.

S. 5. *c*) SPIEGEL L. c. P. I. p. 74. *d*) Kongl.

Patent om Bisk. i Strengens böcker, d. 15. Julii 1662.

e) Det finnes uti det nyb nämnda Mäsr. *f*) Riks.

Riksens Ständer g). Men icke des mindre lät Konung CARL XI. år 1672, likasom des Herr Fader i sin försäkran inslyta, at med Biskopars, Superintendenters och Kyrkoherdars wal skulle hållas efter den wedertagna och samtyckta Kyrkoordningen, som år 1571. war uprättad h). Dock öfwerlemnade han tillika Riksens Ständer, at rådslå och sluta, på hwad sätt de projecter, som öfwer Kyrkoordningens gransking redan woro fattade, skulle kunna bringas til en fullkomlighet i).

§. 13. Tidens utdrägt lemnade Biskoparna anledning, at fara fort med sina enskylta förordningar. År 1673 lät Biskopen i Ubo Dock Johannes Gezelius af trycket utgå sina Påminnelser, som skulle tjena Stiftets Prästerkap till esterrättelse, och woro intet annat, än en kort Kyrkolag k). Han handlade der, 1. Om Kyrkoherdens

dags Besl. d. 27. Aug. 1664. §. 8. Resol. på Nidderst. och Ud. Besw. d. 1. Sept. 1664. §. 5. Resol. på Prästerst. Besw. d. 1. Sept. 1664. §. 1. n. 2. g) Riksens dags Besl. d. 22. Sept. 1668. §. 3. h) Kongl. Försäkr. d. 18. Dec. 1672. §. 7. i) Kongl. Resol. på Präst. Besw. d. 10. Dec. 1672. §. 5. k) Titulbladet lyder så: Perbreves Commonitiones, eller korta påminnelser, hwilka tilförene styckewis, efter som tilfälle hafwer gifwits i Visitationerne, äro uti församlingarna efterlemnade; Men nu på nytt församlingarna, och i synnerhet Ven. Clero, i detta löst. Strifter til nytto och esterrättelse sammandragne och publicerade af Johanne Gezelio, S. S. Th. Dock. och Ep. Ab. Ubo tryckt af Johan Winter, år 1673.

herdens tiltråde. 2. Om Kyrkian, och hvad der wid fordras. 3. Om Gudstjenstens föråttande. 4. Om Catechisimi öfning i synnerhet. 5. Om Döpelse Acten, och Kyrkögångs qvinnor. 6. Om Skrift och Aflösning och Zerrans Nattward. 7. Om Trolofsning och Brudwigning. 8. Om de sjukas besökning och begrafsning. 9. Om Kyrkior och Prästegårds bygnad, samt Kyrkioreäkning. 10. Om Prästernas inkomst och rättighet. 11. Om Kyrkiodisciplin och aga. 12. Om husfattige och tiggare. 13. Om visitationer. Ehuru wackra och nyttiga saker inhållas uti dessa afhandlingar, så är mig dock ej annat bekant, än at han af eget bewåg, utan Öfwerhetens tillstånd, gjordt dem allmänna, til rättessnöre för et helt Stift. Men någre af de andra Biskoparna försomade sig ej eller, at göra dylika anstalter uti sina Stift; så at man der af kan döma om den olikhet, som sig då inritat wid Kyrkiowäsendet i vårt Rike.

S. 14. När Konung CARL den XI. Kröptes år 1675, war han uti swårt krig inwäcklad; så at lagen måste tige för wapnen. Dock underlät han icke at behjerta församlingens tillstånd. Han beflagade, at med Kyrkiodisciplinen och andra ceremonier i Församlingarna war här til dags något vordenteligen och olika tilgångit, hwilket härwörde der af, at man uti somliga Stift noga fölgde den gamla Kyrkiordningen, och uti somliga icke, utan handlade efter eget behag. Han tilstod, at samma Kyrkiolag tarfwade någon förändring,
läsfraga

läs wandes, at wid beqwämfigare lägenhet låta den öfwerse, och lämpa des artiklar til församlingens upbyggelse. Inmedertid skulle alle Biskopar, Kyrkoherdar och Guds ords tjenare låta deras åhoga wara, at god och Christelig ordning och stic måtte hållen blifwa, och at med Kyrko-disciplinaen måtte tagas i akt en likhet i alla Stift. D. År 1678. lemnade Konungen til Rikens Ständer, at sielswa wälja och befulmäktiga dem, hwilke skulle genomse det, som til Kyrkolagens förbättring war tilgiordt och författadt *). Prästerkapet ingaf år 1682. et af sig sielf författadt förslag til Kyrko-ordning, hwilket Konungen öfwerlemnade til de öfriga Ständerna. Men ändteligen gjordes år 1683. det slut, at den med samtellige Ständerna då communicerade Kyrko-ordningen skulle af wiße der til förordnade Män blifwa genomfödd. Och i anledning der af samt mankallade Konungen år 1685. til Stockholm Rikens Biskopar, Superintendenter, samt Theologiae Professores och Lectores ifrån Academierna och Gymnasierna, förordnades en Commission, som bestod ej allenast af dessa nyss nämnda personer, utan ock af några förnåma och lärda Herrar uti det werldsliga ståndet m). Detsäta witttra samfund bragte warcket til lyckeligit slut;

- l) Prästerst. Privileg. d. 1. Okt. 1675. s. 15. *) Kongl. Maj:ts Swar uppå några samtelige Rikens Ständer angående erender, d. 28. Febr. 1678. s. 9. 15. 16. m) Deputerade af Prästerkapet fingo dersöre meders gällning af Stiften. då uppå Wexjö Stift lades en summa af tyrahundra daler Silf:mt, som af Prästerkapet proportionaliter befalltes.

få at det i början af Martii månad år 1686, låg under Konungens granskning och ompröfvande, samt af honom d. 3 Sept. år 1686. stadfästades: Hvar efter det samma år den 9. Nov. af Rikens Ständer för en lag antogs, den och deras efterkommande til en hörsam efterföljd *n*). Denna Rytio-ordning innehåller följande Capitel: 1. Om den rätta Christeliga läran. 2. Om Predikans och Gudstjenstens ordentliga förvårdande. 3. Om Döpselen. 4. Om Nöddop. 5. Om Barnaqvinnors Rytiogång. 6. Om Skriftermål och Aflösning. 7. Om hemlig Skriftermål. 8. Om allmänt Skriftermål. 9. Om Uppenbara Skrift och Rytiooplikt. 10. Om Bann. 11. Om Zerrans Nattward. 12. Om allmännellig Bön och Litanja. 13. Om Rytio-Sång. 14. Om Högtides- och Zelgedagar. 15. Om Trolofning och Äktenkap. 16. Om Skildnad i Trolofningar och Äktenkap. 17. Om Sinkas och fångars besökning. 18. Om Christelig Begravnung. 19. Om Prediko-embetet. 20. Om Biskopsval. 21. Om sätt til at ordinera en wald Biskop. 22. Om sätt til at ordinera Präster. 23. Zuru en laglig kallad Rytioherde skal inställas i en församling. 24. Om Biskopar, Superintendenter, Probstar, Rytioherdar och Capellaner, samt andra Rytiobetjenter. 25. Om Prästemöte. 26. Om Rytior, deras Skrud och egendom. 27. Zuru Gudstjensten i en nybyggd Rytka skal begynnas och förvårdas.

3

28. Om

n) Riksb. Besl. d. 9. Nov. 1686. s. 1.

28. Om Hospitaller. Wid slutet af år 1687. war Kirko-ordningen färdig tryckt, då den utdelades, och på Predikstolarna om Söndagarna offentligent kundgjordes. Man upläste der af 2, 3. eller 4. Capitel hwar gång, alt efter som de woro långa till, och af enahanda innehåll, till des altsammans war Församlingen föreläst. Och sedermera fortfor man på samma sätt en gång alla år, till des den blef allem bekant o). Konungen underlät icke, at uti sit stadsfästelse bref påminna, huru ofta et sådant wärk warit påtänkt och tillämnadt; men at åtskilliga widriga omständigheter hindrat des framgång p). Närwarande glädje blef fördenkfull så mycket större, när den sattes emot de förra tider, hwilke alt ifrån år 1593, öfwer 90. år, fortsatt en fruklös längtan och besymmer öfwer et så angelägit erende.

§. 15. Denna är den Kirkiolag, som wi äro nu så efterlefwa. Den stadfästades år 1719. af Drottning ULRICA ELEONORA q), och afwen af Rikens Ständer r). Konung FREDRICH antog den likaledes wid sit antråde till Kronan, år 1720 s), då Ständerne åter utfästade sig, at der wid förblifwa t). Afwen äge wi war nu warande allernädigste Konungs Försäkran, at
hand

o) Kongl. Bref til Consistorierna d. 21. Dec. 1687.
p) Kongl. Stadfäst d. 3. Sept. 1686. Kongl. Br. til Consist. d. 8. Mart. 1686. q) Drottn. Försäkning d. 21. Febr. 1719. §. 3. r) Regerings Form d. 21. Febr. 1719. §. 1. s) Kongl. Försäkr. d. 22. Mart. 1720. §. 3. t) Regerings Form d. 2. Maji 1720. §. 1.

handhafwa Kyrko-ordningen u). Rikens Ständer hafwa likwäl sökt, at bringa den til någon större fullkomlighet, för åtskillige orsaker. Try är woro icke förslutna efter denna Kyrkolags utgifwande, då Prästerskapet år 1689. gjorde underdånig ansöknig, at de, som wid Riksdagen woro närwarande, måtte få conferera om några stycken der uti; emedan somlige förmente sig icke rätt hafwa fattat den samma, eller ock frucktade, at de ej tilbörigen kunde den i alla mål fulgjöra. Konungen tillät dem fördenksull, at skrifteligen upfättia sina anmärkningar, med nådigt löfte, at han wille förordna någon af des Kongl. Råd och andra, som här öfwer kunde tråda med dem til hopa, och sedan gjöra deröfwer det utslag, som han pröfwade lända til Gudstienstens befrämjande x). Detta gaf altså första anledningen, at tänka på någon förklaring *). Sedan inföll år 1719. ändringen uti Regeringsfattet, hwar efter Kyrkolagen borde lämpas; i afseende hwar på Drottning ULRICA ELEONORA och Konung FREDRICH utfästade sig, at låta den förmera och förbättra, när af Ständerna så nödigt pröfwades, och efter deras godfinnande y).

§. 16. Wid Riksdagen år 1723. pröfwade Ridderskapet och Adelen, samt Borgare och Bondes

u) Kongl. Försäkr. d. 25. Nov. 1751. §. 3. x) Kongl. Resol. på Prästersk. Besw. d. 6. Mart. 1689. §. 8.

*) Kongl. Resolusion och förklaring öfwer några mål i Kyrko-ordningen, d. 4 Julii 1689. y) Drott. Försäkr. 1719. §. 3. Kongl. Försäkr. 1720. §. 3. Prästersk. Privil. 1723. §. 15.

Bonde-Stånden angelägit, at förordna en Ecclesiastique Deputation, som skulle öfwerse bemålte Kyrkielag, och gifwa wid handen, hwad som kunde wara der wid at påminna, så wäl hwad des förnämsta delar angår, som des behöriga efterlesnad, och hwad eljest der uti kunde wara at förbättra, samt til närwarande Regerings-Form at lämpa. Arbetet borde wara färdigt til följande Riksdagen, då Deputationen skulle hos Ständerna aflägga sin berättelse. De gåfwo och Prästeståndet del af sit beslut, och begårade des biträde. Men Prästeståndet kom icke at, wid Riksdagens slut, utnämna några ledamöter til samma Deputation; ej eller gåfwo de sina Besullmäktigade uti Expeditions Deputationen tilstånd, at der om besörja. Detta hindrade likwäl icke de Deputerade af Ridderskapet och Adelen samt Borgareståndet, at, med Konungens bifall, tråda tillsammans, och sätta wärket uti gång och drift. Men strax i början förklarade de in för Konungen sin åsundom, at uti et så allmänt och hela menigheten beträffande mål, af Prästerkapet så niuta den hjälpreda och uplysning, som man af samma Stånd synnerligen hade at förmoda.

S. 17. Konungen anbefalte förden skull, uti nådig skrifwelse den 24. Nov. år 1724, Consistorierna i Riket, at der om med de öfriga Consistorier correspondera, och inkomma med underdånigst förslag på otta skickeliga Prästmän, hwilke, å Prästerkapets wagnar, merbemålte Deputation skulle biwista. Men i fall sådant,
emot

emot förmodan, icke af Consistorierna blef wärkställdt innom följande Februarii månads slut, wille Hans Majt sielf utse och förordna några wärdiga och skickliga personer af Prästerkapet; på det Rikens Ständers fattade slut måtte winna des tilbörliga framgång och wärkställighet.

§. 18. Domcapitlet i Upsala berättade Konungen, huruledes några Consistorier sig här wid yttrat, at de åstundade, det med denna Ecclesiastique Deputation måtte til nästa Riksdag hafwas anstånd, då Ständens Deputerade kunde komma tillsammans, at sig här om behörigen förena. Men i fall der med icke kunde hafwas upskäf, gjorde de sig försäkrade om Konungens nådiga omsorg för den Evangeliska Religionens oföränderliga renhet, och Prästeståndets nyzligen undfångna privilegiers bibehållande. De hemstälte jämwäl til Konungens nådiga wälbehag, om de icke kunde få särskilt inkomma med det, som de funno nödigt at i Kyrkolagen förbättras. Men i den händelse at Deputationens wärkställande ändteligen skulle befallas; så anhöllo de, at förut få tala med Prästerkapet på Prästemöten, och underrätta dem om Konungens och Ständernas mening och upslät, samt betaga dem alla widriga tankar, likasom skulle man ärna röra Religionens renhet och de öfliga Kyrkiones ceremonier.

§. 19. Här uppå lemnade Konungen Domcapitlet i Upsala sit nådiga swar, den 20. Febr. 1725, af följande innehåll: Prästerkapet borde icke

twifla om den rena Evangeliska Religions och Prä-
 steståndets undfångna privilegiers handhafwans-
 de. Upsäfvet med Deputationen til nästa
 Riksdag kunde icke tillåtas; emedan Ståndernas
 upsät varit med detta wärk, at det emellan Riks-
 dagarna skulle utarbetas, och wid deras nästa
 sammankomst, dem til vidare skärskådande och
 gillande föreläggas. Walet skulle altså med det
 skyndsamaste insändas på de personer, hvilka
 Consistorierne utsatt til ledamöter i denna Depu-
 tation; eljest wille Hans Maj:it sielf sådana
 Prästmän utnämna. Så wäl Consistorierne
 som flere af Prästerskapet i Stiften ägde frihet at
 infomma med sina anmärkningar til Kyrkolagens
 förbättring; men icke des mindre war nödigt, at
 erfarne och förståndige Prästmän woro tillstädes
 i Deputationen, til at utwälja med de öfriga le-
 damöter det, som nyttigast wore, och af pämin-
 nelserna göra et sammandrag. Det kunde icke
 förmodas, at Prästerskapet wille betaga sit Stånd
 den heder och förmån, at wara närwarande wid
 et sådant wärk, som för en allmän lag kom at
 anses. At Prästerskapet, til alla widriga tan-
 kars betagande, skulle på Prästemöten underrät-
 tas om Konungens nådiga omsorg och Rikens
 Ständers upsät, war wäl en god och nödig sak;
 dock kunde detsföre med Deputationen icke gif-
 was något anstånd. Om alt detta skulle Upsala
 Consistorium gifwa de öfriga Consistorierne
 behörig kundskap, til deras esterrättelse. Och i
 kraft här af woro Prästeståndets Yllmäktige,
 följande Martii mgnad, församlade i ofstanämde
 Depu-

Deputation 2), tillika med 16. deputerade af Ridderskapet och Adelen, samt 8. af Borgareståndet.

S. 20. Vid Riksdagen år 1727. funno Ständerne ganska angelägit, at det nyttiga arbete, som redan på senaste Riksdagen, genom en utsedd och förordnad Deputation, med Kyrkoordningens öfverseende, blef begynt, måtte fullgöras; hvarföre de ock beslöto, at med des utarbetande så skulle skyndas, at den till deras nästa sammankomst måtte blifwa til öfverseende och stadfästade wederbörligen företagen a). Men följande Riksdagen år 1731. öfverhopade dem med så många andra sysslor, at de då ej kunno med des skärskådande; hvarföre de måste sluta sina angelägna wärf med förmodan, at den wid nästa Riksdag skulle kunna för en allmän lag wedertagas och gillas b). De kommo tillsammans år 1734; men fingo icke se sit hopp fullbordadt; emedan den nya werldsliga Lagen, som då gillades, tog så aldeles bort deras tid, at de emögeligen kunde fullborda sin affikt med Kyrkoordningen c).

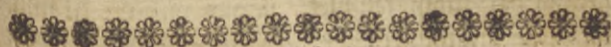
3 4

2) Rentliken D. Daniel Nordlind, Biskop i Strengnäs, Kongl. Siver. Hof Præd. D. Nicolaus Barchias, Kyrkoh. wid Store Kyrkan i Stockholm Doct. Sven. Ca. men, Professor Theol. i Uplåda D. Eric Benzolius Kyrkoh. i S. Clara Jöran Nordberg, Kyrkoh. wid S. Jacob Nicol Sternell, Kyrkoh. i Ribdarholmen Joh. Possiech, och Kyrkoh. wid S. Marie Magdalens Gårdsamling i Stockholm Magnus Auriellius. 4) Riksdags Besl. den 5. Aug. 1727. §. 4. Rikens Ständers Brei til Konungen den 22. Julii 1727. b) Riksdags Besl. den 19. Junii 1731. §. 3.

gen e). Dock beslöto de, at den samma, såsom den af Ecclesiastique Deputationen war öfversedd och författad, skulle blifwa genom allmänt tryck utgifwen och kunnig gjord, til deras stärkande, ompröfwande och gillande wid deras nästa sammankomst; men med det uttryckeliga förbehåll, at samma tillämnade Kyrkolag icke borde tiena til någon efterlesnad och rättelse för waderborande Consistorier och Domare, innan den blifwit behörigen öfversedd, antagen och stadfastad d). Den utkom år 1736 e); Men wid 1739. års Riksdag funnos Ständerne rådeligt, at hafwa anstånd med des öfversende til nästa Riksdag; emedan Domstolarne och Prästerskapet icke ännu haft tillfälle, at der öfwer göra sina påminnelser. De anmodade fördenksfull Konungen i underdånighet, at låta föga den anstalt, at alla Domare och Consistorier med behöriga exemplar måtte blifwa försedde, och således äga tillfälle, innan nästa Riksdag, at derwid, til Riksfens Ständers vidare bepröfwande, sina påminnelser författa f). Men som des öfversende och fastställande ej lät sig göra på 1741. års Riksdag;

- e) Riksd. Besl. den 14. Dec. 1734. §. 7. d) Brestalet til den projecterade Kyrkoordningen. e) Med denna titul: Kyrkoordning til Riksfens Höglöslige Ständers öfversende och gillande utgifwen och tryck i Stockholm, hos Johan Laur. Horn, Kongl. Antiquit. Archiv. Boktr. År 1736. 4. Den innehåller samma och lika många Capitel, som 1686. års Kyrkolag; fast et och annat Capitel bekommit annat rum, eller utföres med andra ord. f) Riksd. Besl. d. 18. Apr. 1739. §. 11

dag; så förklarade sig Ständerne wara sinnade, at, wid deras nästa sammankomst, et så nödigt wärk til sluteligit afgörande sig företaga g). Ifrån den tiden är wäl detta ämne icke lemnadt i förgåtenhet; men andre Rikswärdande wärf hafwa alltid emellankommit, som hindrat des fullbordan. Imidlertid äger Kyrko-ordningen af år 1686. ännu sin fulla kraft, och ingen, hwarken lärare eller åhörare, får deruti göra eller tillåta någon förändring, efter eget godtycke h). Af hela detta förlopp förmärkes nogsam, at det är långt lättare, til at se en lags bristfälligheter, än bota dem; samt at wår Swenska Evangeliska Församling i alla tider tagit långsamma, men stadiga och mogna steg, när den welat göra någon förbättring, angående sina Kyrkoförfattningar.

Sjunde Capitel.

Om Rummet til den offentliga Guds-
tjensten hos de första
Christna.

S. 1.

Nedan wi således i gemen något handlat om den offentliga Gudstjensten och des ceremonier, samt det rättesnöde, som der wid är föreskrifwit; älligger of, at äfwen öfwerwäga de om-

35

g) Riksd. Besl. d. 22. Aug. 1741. §. 2.
Hersk. Privileg. 1723. §. 15.

h) Präa

ständigheter af Rum och Tid, hvilka wid den offentliga Gudstjensten böra iakttagas. Sjelfwa den naturliga lagen förbinder alla menniskior, som lefwa uti samfund, at utse en wis ort, der de med hwar andra måga med beqwämlichkeit hålla sin offentliga Gudstjenst. Samma skyldighet hafwa ock de förste Christne obrottsligen i akttagit.

§. 2. I det första århundrade ägde de wäl icke några offentliga rum til sin Gudstjenst; dock urwalde de til samma behof enskylda, och så mycket mögeligt war, wiså hus. Jerusalems tempel, som Apostlarna och deras trosförwanter ofta besökte, (Luc. 24: 53. Ap. G. 2: 46.) war icke de Christnas egentliga samlings plats. Derföre utsågo de, utom templet, någon wis ort til sina gudeliga sammankonster. En sådan war förmodeligen salen i Jerusalem, dit Apostlarna gingo efter Christi himmelsfärd, både Gud och förrättade Apostla-walet. (Ap. G. 1: 12. följ.). Uti en sådan sal om icke i den samma, woro de församlade på Pingstdagen, då den Helige Ande blef öfwer dem utguten. (Ap. G. 2: 1, 2.). Både Judar och Hedningar plågade affskilja et rum i sina hus til Gudstjenst 7). Det är derföre mycket trosligt, at Apostlarna och de förste Christne kommo tillsammans uti sådana Judiska bönesalar. Wi styrkas i denna meningen så mycket mer, som

Pau

7) VITRINGA de Synag. | Ver. L. 1. P. I. C. 6.
LAMPRID. de Alexandr. Severo C. 29.

Paulus hållar Församlingar i enskylda hus *k*). Han legde jämwal et hus hela tu åren, der han emottog alla dem, som ingingo til honom, predikade Guds rike, och lärde om Herrens Jesu med all tröst. (Ap. G. 28: 30, 31.). Här af skönjes, at de förste Christne, så mycket möjligt varit, infunnit sig på wisa ställen, hwilka likwal frundom måste ombytas, efter omständigheterna; hwarföre ock Petrus, efter sin befrielse utur fångellet, träffade många uti Marie hus, hwilke woro församlade i bön och åkallan. (Ap. G. 12: 12.).

S. 3. I andra Seculo stod saken nästan på samma fot; fast än någre tro, at wid slutet funnos några så offentliga Kyrkio-byggnader, som till anseendet varit ganska ringa. Denna förmodan tyckes ej eller wara utan grund; ty ju mer församlingen ökades, ju angelägnare blef det, at hafwa något wist rum til Gudstjensten, så wida förförljelserna det tillåto. Ignatius talar der om *l*), och Justinus Martyr berättar uttryckeligen, at de Christne plågade tråda tillsammans uppå en ort *m*). Docck måste wi bekänna, at sådana rum ofta ändrades, efter sakernas då warande swåra utseende; hwarföre de Christne infunno sig snart i enskylda hus, kulor och öknar, snart på åkvar och begrafnings platser *n*).

S. 4.

k) Rom. 16: 3, 5. Col. 4: 15. 1 Cor. 16: 19. Philen 1: 2.
l) In epist. ad Magnesios. *m*) JUSTIN. Apol. II. p. 92. *n*) EUSEBII Hist. Eccl. L. VII. C. 22.

S. 4. Ut de uti det tredje Seculo hade sina offentliga Kyrkior, som stundom måste erfara widriga öden, kan icke nekas. Tertullianus berättar, at de, som döptes, gingo ifrån Kyrkan til wattenet o). Afwen omtalar han Guds hus, hwarest man uplystade sina händer til Gud p). Fallandes det samma deras Duswo-hus q). I Kåsser ALEXANDRI SEVERI tid, som anträdde Regeringen år 222, upkom en tröta emellan de Christna och några, som höllo wårdshus, om et offentligt rum, hwilket bägge parterne wille sig tilwälska; då Kåssaren afgjorde målet til de Christnas fördel, förklarandes wara bättre, at Gud på samma ställe dyrkades, huru det wäl stiedde, än at det skulle uplätas til frögare r). Det är sant, at Hedningarne förebrädde de Christna, at de ägde inga tempel s). Fäderne på den tiden betygade likaledes, at de Christne hwarken hade, eller borde hafwa några tempel t). Men der wid är til märkandes, at man med det ordet Tempel då förstod präcktiga och stora bygnader, hwarest afgudabeläten woro upfatta och inneslutne, såsom uti en gudaboning, och hwar med Hedningarne trodde de sina Gudar besynnerligen äras. I sådan be-
mär

- o) TERTULL. de Corona militis C. 3. p) TERTULL. de Idololatr. C. 7. q) TERTULL. adverf. Valentin. C. 3. r) LAMPRID. in vita Alex. Sev. C. 49. s) CELSUS apud Origen. & CÆCILIVS apud Minut. Felic. t) ORIGENES contra Celsum L. VIII. p. 390. MINUTIVS FELIX in Octavio. ARNOBIUS adv. gentiles L. VI. p. 113. edit. Hamb. LACTANTIUS Lib. II. C. 2.

märkelse ägde de Christne inga tempel. En man såg ibland dem inga härliga, utan ensaldiga byggnader til deras Gudstjenst, mindre märktes der någon Gudabild. De bekände ock, at Gud icke kunde inneslutas; samt woro öfvertygade, at hans ära på högre sätt borde befrämjas, än igenom stora hus. Dersföre afhöllö de sig ifrån det ordet Tempel hela de första tryhundrade åren, kallande sina rum, som til Gudstjensten woro utsedde, Guds hus, Samlingsplatser, Sörsamlingar, Bönehus, och Kyriaka eller Kyrkior, hwilket sistnämde ord betyder *Ærrans hus*, emedan dessa byggnader woro inrättade til Frälsarens ära.

§. 5. De nyss omtalte Fäder, som tillstodo, at de Christne icke ägde några tempel, widgå tilfika, at man dersföre icke saknade hos dem offensliga rum til Gudstjensten *u*). Eljest hade ju icke Arnobius funnat beklaga sig, at deras samlings platser blefwo af fienderna så wäldsamligen nederrisna och förstörda *x*). Man wet, at För-samlingen ägde något lugn, wid åren 260 och 270, under Kärsarens Gallieni, Claudii och Aureliani regering. Då ökades så de Christnas antal, at deras wanliga hus icke woro tillräckliga, hwarföre större och rumrikare Kyrkior måste byggas *y*). Men Kärsar Diocletianus, som kom til thronen år 284, befalte, at dessa Kyrkior skulle nederriswas *z*),

u) Conf. ORIGEN. Homil. X. in Josuam. LACTANT. L. II. C. 2. *x*) ARNOB. L. IV. p. 90.
y) EUSEBII H. E. L. VIII. C. I.

was 2), Då i Rom räknades öfwer 40. Husfrvuds
 Kyrkior a). Dessa molu stignades i det fjerde
 hundrade åratalet. Kåiser MAXIMINUS, ehuru
 stor fiende han war emot de Christna, måste lik-
 wäl wid påß år 306. tillåta dem, at åter upbyg-
 ga ^{en} Kyrkior b), til hwilkas besödran och prakt
 c. alliga föråringar bidrogo c). Wid samma tid
 erkstälte Kå isarena CONSTANTINUS MAGNUS
 och LICINIUS dem Christnom de heliga rum, som
 en hednisk wantro och grymhet hade dem afhänt
 d). Och sedan samme Store Constantinus kom
 år 324. at ensam styra hela det Romerska Riket,
 bekommo de Christne alla önskelige friheter. Man
 finner wäl icke, at de hedniska templen blefwo til-
 slutna eller nederbrutna. Ty fast än Kåisaren lät
 med förakt framsläpa ur hemliga rum de hedni-
 ska Gudar, och taga guldet af dem e): Ehuru och
 de hedniska offren blefwo förbudna *, och Kåisar-
 ren åstundade, at hela Riket skulle wara Christna
 religionen tilgifwit **); Så lemnades likwäl hwat
 och en fritt, at hafwa hwilken religion han wils-
 le***). Jcke des mindre wärkade Kåisarens syn-
 nerliga bewågenhet för de Christna så mycket, at
 man på alla ställen fick se de skönaste Kyrkio-byg-
 nader,

- 2) Ibid. C. 2. a) OPTATUS MILEVIT. de
 Scism. Donat. L. II. p. 40. b) EUSEB. L. IX.
 C. 10. c) Ibid. C. 4. d) Legitur edi-
 ctum Constantini & Licinii apud Lactantium li-
 bro de mortibus persecutorum C. 48. e) EU-
 SEB. de laud. Constant. C. 8. *) EUSEB. de
 vita Const. L. II. C. 44. **) EUSEB. l. c.
 L. II. C. 48. ***) Ibid. C. 56.

nader, som kunde tästa med Hedningarnas tempel. Dock blef Kyrkornas namn näppeligen ombytt, för än wid slutet af detta fierde åra-hundrade, då man förmodeligen icke längre vågrade sig at kalla dem Tempel och Basilicæ eller stora Palats f).

§. 6. Alltså hafwer den Christna Församlingen haft sina utsedda stätten til sin offentliga Gudstjenst, alt ifrån des Religions början. De woro merendels något långa; på det de skulle likna et skepp, och beteckna, at wi ej lyckligare kunna komma öfwer werldenes stormande haf, än uti Församlingens sköte g). De sattes i öster och väster; emedan de Christne woro wane, at emot öster förvotta sin andakt h). Hållt anlades de öfwer Martyrernas grafwar, eller på de ställen, hwar rest sådane tros hieltar lidit sin wäldsamma död; på det de ben, som der förwarades, skulle tjena til upmuntran til en frimodig ståndaktighet i tron i). Så länge förfdjelserna påstodo i de try första Seclerna, kunde Kyrkorna icke lysa af särdeles prackt. De woro då af trä, såsom stora salar,
utan

f) AMBROSIUS Ep. 33. ad Marcellin. EUSEB. L. X. C. 2. 4. g) Constit. Apost. L. II. C. 57. h) TERTULL. adv. Valent. p. 251. i) BINGHAMI Orig. Eccl. L. VIII. C. 9. p. 328. 329. Cum enim Christiani iis in locis, in quibus martyres obierant, & sepulti erant, Religionis eaulsa convenirent; factum est, ut ibi templa conderentur, & nomine martyrum sanctorumque insignirentur. CONR. SAM. SCHURTZELEISCHII Antiqu. Eccl. Editæ a Walchio p. 348.

utan bilder och torn. De blånkte ej eller af silfver och guld, och man såg der icke en gång altare, men allenast et träbord, när det behöfdes. Och hwad kunde mer begäras af en ringa hop, som med plats undkommit tyrannernas mordiska händer?

S. 7. Men ju mer Christenheten sig utvidgade, ju högre steg deras härlighet; så at de omfider både utan til och in uti ägde ej mindre anseende än Hedningarnas afgudatempel. I det fjerde Seculo såg man dem merendels indelte, ej ännorunda än Jerusalems tempel, uti tre delar, nemligen Sörhuset, Sörsamligen och Choret. Efter Kyrkans storlek war Sörhuset k) större eller mindre. Det war betäckt och utziradt med sköna gångar och marmorpelare, samt med brunnar förefedt. Der stodo lärjungarne, som ej ännu blifwit döpte, börfärdige syndare, hwilka fallit uti någon grof misshgierning, samt de besatte. Den andra delen af Kyrkan, som kallades Sörsamlingen, war den störste och låg mitt uti. Grekerne nämde den *ναός* och Latinerne *Navis*, som betyder et skepp. Der samledes den rättrogna menigheten til sin Gudstienst, på skärskilt rum, som woro tildelta de äldre och yngre af bägge könen. Man kunde der stå eller sittja; men en balk af trä hindrade könens inbördes åfsändande; på det inga fria ögnkast måtte hindra andra

k) *νεώος, προπόλαιον porticus; vestibulum; narthex & catechumenium.* Nonnulli autem distinguunt inter *vestibulum & narthecem.*

daften, och upstånda någon vordentelig lusta h.
 Eljest såg man der intet mer, än en pulpet eller
 läsebord, (ambo) hwarest den Heliga Skrift
 blef föreläsen. Choret *m*) war den tredje delen,
 och åtskildes ifrån den öfriga Kyrkan genom skio-
 na gallerwårk. Der hade endast Biskopen och
 de öfrige Prästerne sit tillhåll. Inge lekman fins
 go gå der in, om icke när de seltfve frambaro
 bröd och win til Nattwarden, hwar efter de skulle
 strax gå ut igen. Men på somliga ställen hölts
 så strång ordning, at Kyrkotjenarenna gingo om-
 kring i kyrkan, och uphåttade samma gästwor,
 samt lemnade dem sedan i Biskopens händer. Ej
 en gång Kässaarena seltfve hade frihet, at stadna
 gwar i Choret, för än Mötet i Constantinopel
 år 692. sidant tillstodde *n*). Wilt uti Choret stod
 et Altare, och derjemte Biskopsstolen, men på
 bägge sidor om honom funnos säten, på hwilka
 Prästerne säto.

§. 8. Så word Kyrkorna invättade uti
 Constantini Magni tid. De förste Christne
 wille besynnerligen utmärka dessa hus, som woro
 ämnade til Gudsdyrkan, ifrån enskilda personers
 wåningsrum. Til den ändan gästwo de dem en
 & ansåm

- 1) Rationem, propter quam viri per ligneos
 parietes à feminis sejuncti sederint, S. Chryso-
 stomus reddit istam, ne lubricus & assiduus mu-
 lierum aspectus libidinem accenderet. *Homil.*
 64. in Matth. *m*) Ἐπιταφίον, ἱερουργίον, ὑψιστά-
 τειον, Sanctuarium, Sacrarium, Presbyteri-
 um & adytum. *n*) Can. LXIX.

anständig prydnad, befällande en medelwäg emellan en lastwård ofnyghet och widstiepelig präkt. De wisade jämwäl en särdeles wördnad för sina kyrkor; emedan de anfågo dem för heliga Bönhus, hwarest de fingo sagna sig af Guds besynnerliga nådes närwarelse. Dersöre gingo de der in med fruktan och bäsowan, sasom Chrysofostomus berättar o). De twådde jämwäl förut sina händer och wisade sig derwid ganska andäktigt; hwiiken sed inckes wara togen af dessa Davids ord: Jag twår mina händer med ofstydwighet, och håller mig, Herre, in til dit altare. Psalm. 26: 6. p). Til detta behof tjente brunnarna uti Förfuset. Käffarena bortlade sina wapn, sände bort sin lifwakt och togo af sina kronor, när de skulle gå in i kyrkan q). Alt detta, med hwad mera, utmärkte deras wördnad för Gud, och huru litet de wille tillåta något werldsligt ståt uppå et så alswarsamt rum r).

S. 9.

- o) CHRISOST. Hom. 15. in Ebr. p) BINGHAM. l. c. L. VIII. C. 10. p. 342. q) Codex Theodol. Lib. IX. tit. 45. leg. 4. r) Widare kan läsas om de Christnas kyrkor CAVE Etii. Christent. P. I. C. 6. WEISM. p. 114. 199. MOSHEIMS. Instit. Hist. Chr. p. 109. 182. 239. 335. HEINSH. H. E. T. I. p. 608. 609. 675. 753. 840. BINGHAM l. c. L. VIII. p. 112 seqq. JOACH. HILDEBRANDI Enchiridion de Sacris publicis, Templis & diebus Feltis prisce & primitiva Ecclesie. P. 12. CASP. CALVOR. Rituale Eccl. P. II. Sect. I. C. I. P. 5. sqq. Disput. de origine rituum Ecclesiasticorum

§. 9. Vi böre ock litet tala om Kyrkor-
nas invigning. Der med förstås deras afsön-
dring ifrån werldliga behof til heliga wärf. Dets-
ta war et gammalt bruk ibland Judarna, hvil-
kas tabernakel och tempel blefwo invigda. (2 Mos.
40. i Kon. B. 8. Esr. 6: 16). Doct kan man
icke med wisshet säga, at samma sed tagit sin bör-
jan ibland de Christna, med några besynnerliga
ceremonier, förr än wid påß 330. år efter Christi
födelse. Eusebius berättar, at så fort som Kyr-
kior då allestädes antingen ä nyo upbygdes, eller
förnyades, blefwo de ock med största prackt och
glädje invigde s). Staden Constantinopel,
hwars grundwal lades år 326, bekom många
föna Kyrkior, ibland hwilka den förnämsta in-
wigdes til den ewiga Guds Wisdom, och kallas
des S. Sophie Kyrkia t). När den prächtige
Kyrkan i Tyro blef invigd, war Kässaren sielf
tillstädes, och höst et förträffeligit tal u). År 335.
lät jämnwäl Kässer CONSTANTINUS M. inviga
den härliga Kyrkan, som han upbygt i Jerusalem
öfwer Christi graf; då alle Bistopar, som på
samma tid funnos församlade på Mötet i Tyro,
sig, efter hans befallning, insunno x).

R 2

mo

N. T. sub Præsid. D. Prof. Sv. BRING habit.
1744. p. 36. Unschuld. Nachr. A:o 1704. p. 833.
Quent. Ant. p. 769. seqq. s) EUSEB. H. E.
L. X. C. 3. de vita Constant. L. III. C. 37.
t) HOLBERGS H. E. p. 147. 148. u) EUSEB.
de Vita Constant. L. III. C. 42. 43. v)
x) EUSEB. I. c. L. IV. C. 43. SOCRATES L. I.

moniernä, som brukades wid sådana tillfällen, bestodo der uti, at en stor höp Präster och annat folk woro tilstädes, at de höllo tal, och förrättade de Gudstienst med sång, Guds ords läsande och förklaring, bön och tacksågelse samt den H. Mattwardens begående; och ändtelligt at man utdelade allmosor til de fattiga, och gjorde föråringar til den nya Kyrkan y). Men i det siette seculo stiedde inwigningen med Måsa, Titania, wariius, rökward, wigwattin, och flera sådana åthäfwor, hwilka med tiden ännu mera ökades.

S. 10. Utom denna första Kyrko-wigning, fingo dock de Christne, likasom Judarne z), sin ärliga Kyrko-wignings Högtid a). Man wil wäl säga, at denna fast, redan af Romerska Biskopen Felix år 272, blifwit införd i Christenheten efter Judiskt sätt; dock lärer des ålder säkrast igenfinnas i Kaiser CONSTANTINI MAGNI tid. Wi talade nyss om Kyrkans inwigning i Jerusalem. Aminnelsen der af blef sedermera förnyad hwart år den 14 Sept., hela otta dagarna, då en myckenhet af folk sig isfrån alla orter församlade. Och här isfrån har utan twifwel den seden upkommit ibland de Christna, hwilken ännu uti några Evangeliska Församlingar behålles, at alla år sira sina Kyrkans inwigning; hwilken högtid

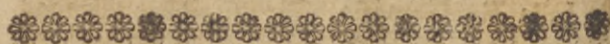
C. 28. SOZOMENUS L. II. C. 26. THEODORET. L. I. C. 31. y) EUSEB. de Vita Const. L. IV. C. 45. z) LUNDII Jüdisch. Heiliath. p. 1068. 1069. RELANDI ANT. Hebr. p. 486. a) Festum Encæniarum.

de falla Kyrkiomåsa. För öfrigit bör tilläggas, at Kyrkorna invigdes endast til Guds hönande. Dock blefwo de i femte seculo nämnda efter de Helliga Martyrer, til at förwara deras åtanke. Augustinus berättar, at en Kyrka uti Carthago kallades Cypriani bord; icke at den war helgad til hans åra, ty Gud borde der åtlena dyrkas, utan emedan Cyprianus der blifwit dödad *b*). Äfwen finas de namn efter deras anläggare; hwarföre någre Kyrkor i Rom och Antiochia kallades Constantini och Justiniani Kyrkor *c*). Men wi wände oss nu til wårt Fädernesland.

R 3

Otton

- b*) AUGUSTIN. Serm. LXIII. de diversis T. X. p. 592. edit. Par. 1627. *c*) Läs widare om detta ämne CAVE l. c. P. I. C. 6. p. 123. BINGHAM L. VIII. C. 9. p. 315. L. XX. C. 8. p. 163. BÖHMERS Jus Protestant. Eccles. L. III. tit. 40. p. 664. LYNKER de jure templorum C. 7. HOSFINIANUS de Festis C. 9. p. 161. JOH. BONA. de reb. liturg. L. I. C. 20. p. 162. JOH. BAPTIST. CASALIUS de Vet. Sacr. Christianorum ritibus P. III. C. 33. p. 176. HILDEBRANDUS l. c. p. 51. JOH. MICH. HEINECCI Abbildung der Griechischen Kirche P. I. p. 64. P. III. p. 114. CALVÖR l. c. P. II. Sect. I. C. 40. p. 179. HEINSIUS l. c. p. 675. 840, 980. III 7. QUENST. Ant. p. 787

Ottonde Capitel.

Om Numet til den offenteliga Gudstiens- sten i Sverige.

S. I.

Wid påß år 831. upbygde Kongl. Rådet och Ståthållaren Herigarius på egen bekostnad, i eller utom Björkö stad, den första Kyrkia Christo til åra uti vårt land *d*). Biskop Gautbertus, som anlände til Sverige wid påß år 836, bekom frihet af den Swenska Konungen, at anlägga en offentlig Kyrkia *e*). Och fast ån Christendomen icke war ännu år 862. allmänt wedertagen i Sverige, tillåts dock at bygga Kyrkior, och hafwa Christna Präster, samt at hwar och en fick behålla sin samwets frihet *f*). Sturlesson berättar, at uti Scara Biskopsdöme funnos Ellofwa hundrade Kyrkor i det 12:te och 13:te seculu *g*). På samma tid äro de mästa stenkyrkior i Swea och Gøtharike anlagda och bygda **)*, hwilke sedan mer och mer ökades, til år 1520;
då

d) CLAUDII OERNHIELMS Historia Eccles. Sv. Goth. p. 19. *e*) Herr VON DALINS Swea Riks Historia P. I. p. 490. *f*) Herr VON DALIN l. c. p. 517. *g*) STURLESS. Tom. I. p. 477. Conf. Herr VON DALIN l. c. P. 2. p. 16. 103. Bist. RHYZEL. Episcop. p. 157. 164. **)* RHYZEL l. c. p. 297.

då de efter hand befriades ifrån de Papistiska
 midfjessler, och användes til vår Evangeliska
 Församlings behof. Man hapnade wäl wid re-
 formationens början, då någre Kyrkor och Ca-
 pell blefwo utdömda, och til andra menighetens
 förnödenheter brukade, än til offentlig Guds-
 tjenst. Men när allenast de öfverflödiga, som
 lände mera til skada än gagn, undergingo det
 ödet, lät man sit bekymmer småningom falla *b*);
 Konung GUSTAF kunde derföre på Torsdagen
 Westerås år 1527. med alt fog beswåra sig öfwer
 det öfverflösta tilmåle, som honom af Kyrkones
 andeliga förmån påbördades, at han nederbröt
 Kyrkor och Kloster *d*).

§. 2. De, som drefwo det stora wäcket,
 at befria öf ifrån de Påfswissas willfarelser, be-
 fände rent ut: Wi Christne kunne icke umbä-
 ra Kyrkor *k*). Men de wille förekomma des-
 ras onödiga myckenhet, och tillika göra wördnas-
 den för dem medelmättig, som tillföre, under
 en blind tanka om Guds besynnerliga bönig, ha-
 de hos folket humnit til en art af afsänderi. De
 förestälte skildnaden emellan våra Kyrkor och Je-
 rusalem's tempel. Detta kallades Guds hus,
 icke derföre, at Gud war der innesluten. Den
 Aldrahögste bodde icke uti de tempel, som
 med händer gjorda äro, såsom Gud sade ge-
 nom Propheten: Himmelen är mit säte, och
 jor-

R 4

b) Kyrkost. 1571. fol. XLVII b. 319. RHYZEL. l. c.
 p. 184. *i*) Westerås recess år 1527. *k*)
 Kyrkost. 1571. l. c.

jorden är min fotapall. Swad hus willjen
 I da bygga mig säger Herren; eller hwad
 rum är til mina hwilo? Ap. G. 7: 48. 49.
 Det bar et sådant namn; efter det betecknade det
 samma Guds hus, eller den Christeliga Försam-
 lingen. Men våra Kyrkor wos icke någon så-
 dan figur och afmålning. De borde ei annou-
 nda anses, än såsom allmänna hus och Scholar,
 der de Christne församlas, at blifwa obehindrade
 för regn och owäder, så länge de der höra Guds
 ord, undsa Sacramenten och förrätta sina bö-
 ner *n*. På Mötet i Örebro år 1529, bekändes
 och fastställes, at Kyrkhusen icke borde wärde-
 ras såsom någon besynnerlig Guds dyrkan. De
 tjente allenast der til, at man der måtte komma til
 hoppa, at höra Guds ord *m*). Här af drogoss twän-
 ne slutsatser: Först, at Kyrkor skulle byggas och
 hållas wid mact, genom Församlingens försorg;
 och sedan at deka hus borde hållas uti den wörde-
 ning, som war tilbörlig *n*).

S. 3 Wäre Evangeliske Konungar hafwa
 noggsamt wissat, at de fölgt deka grundfanningar.
 Det war ingen ting mindre Konung GUSTAFS
 upsat, än at Kyrkorna skulle ödeläggas, som wi
 ärst af våra Påswiffa försäder. År 1523. lem-
 nade han Linköpings Domkyrka den försäkran,
 at alla friheter, som hon på sina gods tifförene
 niutit, skulle frångient blifwa oryggeliga *o*). På
 den

n) Ibid. *m*) TEGEL I. c. P. I. p. 219. *n*)
 Kyrkiol. 1571 fol. XLVII. b. *b*) SPJGEL I.
 c. P. I. p. 42.

den för det Papistiska bandet så swära Riksdagen i Westerås år 1527, beslödt wäl Konungen, at bruka en del af Kyrkornas inkomster til Rikens tjenst; men låfswade dock derjemte at efterse, hwad som tarfswades til deras underhåll p). Et strängt förbud utkom år 1540, at inga gods skulle ryefas från Kyrkor och Prästebord, utan laga dom q). Och til förekommande, at de af winets inköp til den H. Natwarden icke skulle betungas, tillsoz gos dem år 1547. wisa tunnor spannemål til samma behof r). Uti sit Religions Placat af år 1563: skeddade Konung ERIK XIV. Kyrkorna, så som allmänna Lärhus, hwilka borde stå öppna afwen til de willfarandes underwising s). Uti Kyrkolagen af år 1571. togos de sju Domkyrkor, som här i Riket hafwa warit, uti den omwårdnad, at de genom nöddorftiga tillagor skulle hållas wid mact: Och i fall underhållet icke fants tilräckeligit, wille Ofwerheten förja för des tillötning t). Samma år fick Seara Domkyrka niuta til gods en sådan försäkran, då afwen Konung JOHAN lemnade de Tyska Fiöpmännerna i Stockholm tilstånd at upbygga sin egen Kyrka, och wid den samma hafwa sin begrafnings plats u).

R 5

S. 4.

- p) TEGEL l. c. P. I. p. 168. 169. q) Regements. Form i Westergöschland d. 9. Apr. 1540. Herr von STIERNMANS Riksd. Besl. T. I. p. 149. r) SPEGEL l. c. P. I. p. 43. s) Påbud at all wrängwis lårdom måtte förtagas d. 29. Aug. 1563 t) Fol. XLVIII. a. b. u) SPEGEL l. c. P. I. p. 31.

S. 4. Konung CARL IX. war ganska nitisk om Kyrkornas widmakthållande. Han flagade år 1602, at ändock Domkyrkiotunnorna togos ärligen ut, stodo dock Domkyrkorna otäckta, och förföllo af wanryckt, hwilka wåre förfäder med stor bekostnad och uti god mening hade upbyggt. Sådana inkomster, sade han, blefwo af giriga menniskior förstingrade, och ingen råenskap gjordes derföre. Biskoparne och Prästerne borde här öfwer hafwa inseende, och så hushålla med Domkyrkornas medel, at man kunde samla så mycket kopper, som förslög til deras betäckning x). Konung GUSTAF ADOLPH stadfastade år 1612. Dylika församlingens privilegier, som den tilförene undfatt af Konung JOHAN, tilläggandes ännu flera förmåner y). Han benådade jämwäl år 1624. Westerås Domkyrka med stora friheter, och gjorde följande året författning, at S. Mariæ Magdalenzæ Kyrka på Södermalm i Stockholm skulle försärdigas, och Församlingen med wiså privilegier hugnas. Man fick äfwen år 1632. se hans Förordning, hwad som på landet af Söknaboarne borde i allt tagas wid Kyrkobyggnad, samt huru Strengnes Domkyrka i synnerhet skulle förbättras och prydas z). Konung CARL den X. lät ej eller hos sig i detta mål någon omsorg saknas. S. Catharinæ Kyrka i Stockholm är deraf et präcktigt wedernåle, til hwilkens skyndesamma upbyggande han år 1658, lät utgå sin besallning, och

x) CARL IX. des Beswårspuneter v. 10. Junii 1602. §. 2. y) SPEGEL l. c. P. I. p. 63. z) SPEGEL l. c. p. 62. 63.

och stora penningar anordnade *a*). Kongsholms och Ladugårdslands Kyrkorna i Husvudstaden prisa Konung CARL den XI:s frukostighet, som lade der till de första grundstenarna, och besödrade deras framgång. Wi hafve och hördt omtalas den förre härliga och i dessa Nordiska länder måkålösa Slotts-Kyrkan, som Konungen lät med särdeles konst, prydnad och kostbarhet upfatta och inreda *b*). I öfrigit i stadgade denne store Monarchen år 1686. i gemen, at alt, hvad som till Kyrkans prydnad och bygnad, eller Gudstienstens förriktande, kunde lända, skulle påföra tullsfritt genom stora och lilla tullen, ehvad samma warot kommo utifrån, eller word här i Riket försärdigade *c*). Efter hans Gudfruktiga Drottning ULRICA ELEONORA den äldre hafwa wi et skönt minnes märke uti Söderhamn, hwilket ännu fågnar äffadarens ögon. Samma Kyrka blef år 1693. inwigd, och kallad Ulrica. Uplala Domkyrka war icke så snart afbränd år 1702, som Konung CARL den XII. skaffade stora medel till des bygnad och uprättelse *d*). Hans Gudfruktiga Enster och Hennes Gemål, samt war nu warande äffselige Konung och Hulda Drottning, hafwa och, genom sin ömhet för Kyrkor och stora försöringar till deras anläggande eller förbättring, gördt sina Stora Namn odödeliga. Med et ord:
Ewe

a) SPEGEL l. c. p. 73. *b*) SPEGEL l. c. p. 84.

c) Kongl. Bref d. 5. Nov. 1686. Denna förordning är sedan stadfastad uti Kongl. Resol. på Prästerf. Besw. d. 22. Dec. 1747. §. 5. *d*) SPEGEL l. c. P. I. p. 89.

Sveriges Öfwerhet hafwer ansett Kyrklobyanad och des underhållande af sådan nödvändighet, at dengjordt der af et stycke uti vår werldsliga Lag: Alle, som i socknen bo, skola Kyrkio bygga och upphålla, och hwad der til hörer e).

S. 5. Vår Swenska Evangeliska församling hafwer ej eller underlåtit, at hålla sina kyrkor uti tilbörlig wördning. Konung GUSTAFS stadga år 1554. är ensam nog tillräckelig at öfwerfinga oss derom. Sadana rum, sade han, som äro stiftade til Guds pris och ära, och Christna människors lärohus, skulle man ej wanåra och brakta. Kyrkan skulle hållas ren och pur och uti tilbörlig wördnad, för Guds ord skull och Sacramenterna, som der inne brukas f). Detta uprepades i den älska Kyrko-ordningen. Man satte ingen helighet i sielfwa huset, utan bekände, at all des höga aktning härrörde af Ordet och Sacramenterna, som der utdelades g). Alla slagsmål tråtor och oanständigheter i kyrkor hafwa varit strängeligen förbudna, och kommit under Edsöre. Samma sak war det, om någon tog en annan med wåld ifrån kyrkan, som flytt dit för fred skull. Sadana gärningar gjorde kyrkorna osäkra, och man hölt nödigt, at skära dem på nytt, förr än den offentliga Gudstiensten der uti fortsattes. Der wid

e) Bogn. Balk. 26. Cap. 1. §. f) Konung GUSTAFS Stadga A:o 1554. om Kyrkofred warder bruten. §. 1. 2. 6. Se Justitiz Wärdet p. 30. 31. g) Kyrkol. 1571. fol. XLVII. b. l. 5.

vid bortlades likväl det Västriska tvättandet, och flera andra underliga ceremonier, som hade smak af Hedniff wantro. Kyrkotiensten blef allenast någon tid upstuten, til des Biskopen eller Probstens bilagt den föröfwade vordenteligheten. Någondera af dem skulle besöka Församlingen, och handla med folket om den wördnad, som man är pliktig sådana rum, der Guds ord och Sacramenten förhandlas. Sedan skulle den brotllige tråda fram til Kyrkodören, bekänna sin synd, och anhålla om nåd och aflösning. Derjemte palade Biskopen eller Probstens honom någon skuldighet, warnade folket af Predikstolen ifrån all officelighet, hwarigenom sådana rum wanåras, samt framstälte tillika något annat nyttigt ämne. Men til slut söngs Litanien b).

S. 6. I senare tider hafwa jämrwäl brott och förseelser i Kyrkorna blifwit belagda med större straff, än i fall de på andra ställen blifwit föröfwade. Konung CARL den XI. försörde med största misnöje, at oliud stiedde i Kyrkorna af dem, som stridde om öfwerstället; at åhörarena utbrusto i genstwar under predikningen och wårdande Gudstienst; ja, at åfwen slagsmål tilldrogs sig i Kyrkan och på Kyrkogården. Han erkände, at en sådan wanwördnad emot Guds hus och de rum, som Hans namn til äro bygde wotro, ofelbart drog Guds förtörnelse öfwer folk och län

b) Westerss Stadga af år 1528. §. 14. Se Just. Wärf. p. 5. Kon. GUSTAFS Stadga af år 1554. §. 1. i. 2. 3. Kyrkol. 1571. fol. L. a. b.

länder. Dertföre straffade han sådana misgärningsmän, nu till lifwet, nu med stora penningböter till Kyrkan eller de fattiga, nu med fångelse wid watten och bröd, nu åter med gatulopp, samt uppenbara Kyrkoplift. Han anförde till orsak, at huset war Herranom helgadt, och at den Högstas åra bodde der inne *1)*. När sedermera underdånig förfrågan stiedde af Domcapitlet i Riga, om ock de brott borde med lika straff anses, som stiedde utom Gudstjensten, och då ingen församling war tillstädes, som der af kunde förargas, blef Konungen orörlig wid sitt förra beslut. Guds hus och Kyrka, sade han, är Herranom helgadt, och de, som derinne förse sig, ohelga äfwenwärd Herrans tempel, när församlingen ej är tillstädes, som eliest. Dertföre skulle stadgan, så wid det ena, som andra tillfället, lika efterleswas *2)*. Swerå Rikes allmänna lag är äfwen i detta ärende ganska allvarsam. At komma drucken till Kyrkio, eller der Gudstienst hålles; at på annat sätt göra der oliud och förargelse *3)*; at draga knif, eller blotta swärd af wrede, i Kyrkio under Gudstienst, och göra der med ståde eller drap; at på annat sätt der öfwerfalla någon med hugg och slag *4)*; at stuffa eller stöta en annan med wrede

- 1)* Kongl. Resol. på Prästerf. Besw. d. 2 Mart. 1677: §. 2. 1680. §. 5. Kongl. Stadga om slagmål, oliud och förargelse i Kyrkerne, d. 22. Dec. 1686. *2)* Kongl. Rescript til Stads Consistorium i Riga, om förordnades grader i äktenkap, icke om Slagsmål i Kyrkan, d. 19. Junii 1693. *3)* Missg. B. 3. Cap. §. 4. *4)* Missg. B. 18. Cap. §. 3.

des mode, eller lifwa och tråta i Kyrkio under Gudstjensten *n*); at ståla något i Kyrkio, utom eller under Gudstjensten, ehwad det Kyrkan tillhöder eller ej *o*); sådant är alt med långt större straff belagdt, än när dylika brott på andra rum föröfwos.

§. 7. Ej mindre hafwa Swertges Regenter noga wårdat anständigheten uti så afwarsamma rum. Konung ERIC den XIV. fant år 1566. intet hinder, med mindre de fanor, som han af de Danska eröfrat, kunde uphängas i Stockholms Stora Kyrka *p*). Af samma tanka war afwen Konung CARL den XI. Prästerskapet beswårade sig år 1682, at gewär, och hwad til krigs rustning tjente, på somliga ställen insattes i Kyrkorna, hwilket ej allenast lände Församlingen til meen och hinder, utan ock wid insättandet och uttagandet förorsakade et sådant ostick, hwar af det Heliga Rummet ej ringa profanerades. Konungen låfswade, at sådant skulle ändras; dock trodde han, at Fanor och Estandarer, som efter en gammal plägsed, för större säkerhet skull, uti Kyrkorna förwarades, under detta beswår icke woro begrewna. Och som der afflåt ingen olägenhet, och fast mindre någon profanation fölgde, utan blott och allenast en trygghet derutinnan söktes; så skulle det bruket, så här efter som här til blifwa oförändradt *q*). Detta wart af Drottning UL-
RICA

n) Miffa. B. Cap. 18. §. 4. *o*) M 63. B. Cap. 46.
p) TEGELS Hist. Erici XIV. p. 219. *q*) Kongl. Resol. på Prästersk. Besw. d. 27. Oct. 1682. §. 2.

RICA ELENORA år 1719. uprepadt och stadfäst stad. Den irritade ofed, at i Kyrkorna förwarra Vikar och allehanda gewår, jämwäl stundom insättta fruttunnor wid sielstwa Altaret och Predikstolen, skulle aldeles förbjudas, med mindre uti nödsfall, under Krigsfolks tågande, inga andra säkra rum, än Kyrkones tilhöriga hus, skulle wara at tilgå; då likwäl åtminstone bemalte förnämre ställen borde lennas fria. Men med Gårnors och Estandarers förwarande i Kyrkor, med mera tylligt, hwarigenom ingen profanation eller olägenhet stier, skulle förblifwa, som förr warit manligt, och efter de för Regimenterna upsatta Reglementen r).

§. 8. Wåre förste Evangeliske Fäder i Sverige tyckte icke mycket om Kyrko-wigning. Mötet i Örebro år 1529. nödgades wäl behålla denna ceremonie; men utmönstrade dock derifrån den Wåstwiske wantron. Det stadgade, at Kyrko-wigning icke borde stie i den allt och mening, at Kyrkan skulle blifwa bättre, efter hon wigdes; utan Guds ord brukades der wid, på det wi måtte förbättras, och icke misbruka et sådant rum s). Men uti Kyrkiolagen af år 1571. affkaffades all wigelse, som wid Kyrkor, Kyrkogårdar, Kyrkostrud och andra saker, warit brukelig emedan den gifwit tillfälle til gansta stort misbruk i Wåstwedömet z). De senare tider hafwa likwäl trodt sig utan

r) Kongl. Resol. på Prästerf. Besw. d. 16. Mart. 1719. s. 21. s) TEGELS Hist. Gustavi I:mi P. I. p. 219. z) Korkol. 1571. fol. XLIX. b. Conf. PETRI DIKMANS Antiqu. Eccles. p. 34. sqq.

utan fara kunna intriga sina Kyrkor; sedan wils
Kiepsen war fastad af wägen. Derigenom af-
höndre wi dessa rum til et heligt bruk, och up-
muntre hwar andra, at der rätteligen göra wår
Gudstienst, bedjande tillika, at Guds ord må
der rent läras, och Sacramenterna, efter Chri-
sti insticktelse, utdelas. Efter Konung CARL
den XI:s Förordning, tillgår dermed på följande
sätt.

§. 9. Otta dagar förut afkunns, at Kyr-
kan, såsom et Guds hus, skal helgas Herranom,
af Biskopen sielf, eller någon annan i hans stäl-
le. När nu Församlingen på sagdan Söndag
kommer tillsammans, sjunges strax en Psalm;
och der på skal Biskopen eller hans Fullmäktig,
wid Altaret säga dessa orden: Zelig, Zelig,
Zelig, Zerre Gud Zebaoth, fulle äro him-
larna och jorden af dina härligheter, upfyll
och nu med din heliga ära och härlighet,
dessa dit hus, och alla Christrognas hier-
ten, för dit heliga Namn skull! Sedan run-
derrättar han folket med et kort tal, om det, som
för händer hafwes, och beder Gud med en tiens-
lig bön, om nåd och hielp, at hans heliga ord
och Evangelium må altid rent och oförfalskadt
blifwa dersammastades lärdt och predikadt, och
de heliga Sacramenterna i deras rätta bruk
hållna. Der efter läser han Sader wår, och
önskar Wålsignelse öfwer hela Församlingen i ge-
men, och i synnerhet öfwer den, som Kyrkan
bygt hafwer, och sedan sjunges O! Gud wi
lofwe dig. Der uppå gör Biskopen, eller hans
Full-

Fullmäktig, en förmaning till folket, at de detta templet, såsom en boning helgad Herranom, i ära och vördning hålla, troligen dersammastädes bedja, tacka och lofwa Gud, gärna höra och gömma hans ord, och rätt bruka Sacramenten. När alt detta är skiede, begynnes och för rättes den ordenteliga Gudstiensten, och slutet sedan med bön, Wälsignelsen och en tienlig Psalm 2). För öfrigit kan märkas, at man och i förra tider Ärligen hållit Gudstienst i Sverige, på den dag, då någon Församlings Kyrka blifwit inwigd. Men detta war likwäl icke någon allmän faststald högtid öfwer hela Riket på en tid; emedan hwar och en Församling tog i alt sin Kyrkas inwignings dag. En sådan Kyrkas måssa behöfts ännu i Sverige år 1550, då man predikade öfwer Luc. 19: 121. 2).

Tionde Capitel.

Om Kyrkornas innanrede, Kärllse, Kläder med mera 3).

S. I.

När wi gå in i våra Kyrkas, möter oss äfvel ligt, som syfelfätter våra ögon och tankar. Wi wilsje tala der om, så kort som mögeligit är, och anföra både äldren och nyttan af de förnämsta

2) Kyrkol. 1626. C. 27. 3) DIELAN I. a. p. 164.

4) Kyrkornas tilhörigheter eller Stud i Wäswedhus uppräknas af andra. DIELAN p. 172. 173.

sta stycker, som der förekomma. Hvad i ge-
men deras indelning beträffar, så likna de til nå-
gon del de äldre tider. Sörhuset kallas af oss
Wäckenhus eller Wapnhus, som betyder et och
det samma. Der satte folket sina wapn och
wårjor, som de buro med sig til Kyrkan, antin-
gen emot röfware eller willdiur ²). Eielswa
Kyrkan är indelad uti bänkar för man- och qwin-
no-fönnet. Så följer Choret, som är det främsta
rummet, och har bekommit sit namn der af, at
sångarena der stodo i förra dagar; i anseende hwar
til äfwen Helsingelagen kallar det Sånghuset ^a).
Det nämnes ock Hög-chorret, til skildnad ifran de
andra smärre Chorer, hwarest de så kallade Wras-
prästerne, under den Påfwiiska tiden, höllo sina
Måhor wid sina altare ^b). I städerna finnas
der sällan några bänkar, til Församlingens tjenst;
men wäl här och der på landsbygden. Prästers-
skapet wille gärna i Drottning Christinas tid gö-
ra wågen swår, at erhålla bänke-rum i Choret;
hwarföre de anhöllo, at inga stolar der måtte
byggas, utan Biskopens, Kyrkoherdens och Förs-
samlingens wettskap och tillstånd. Men Drotts-
ningen förklarade wara nog, när man i sadant
fall sig med Kyrkoherden och Kyrkionas Cey-
mån förenade ^c). Dock när hon förnam, at män-
ne understått sig intaga Chorerna med uphögda

L 2

griff

^a) DIKMAN p. 40. Disp. D. JOH. ODENCRANTS *de*
Feris Swio-Goth. p. 5. ^a) Helsingel. Kirl.
XXI. not. ^b) DIKMAN p. 42. 43. 44.
^c) Kongl. Resol. på Prästersl. Bestv. d. 22. Febr.
1642. s. 6.

grifter och bänkerum, förklarade hon der öfver sit billiga misnöje; emedan sådant ej allenast wanskapade Chorerna, utan ock hindrade Gudstiens sten wid Brudwigningar, Barndop och Herrens Nattwards begående d). Angående Kongl. bänkarna i Linköpings Domkyrka, skiedde år 1693. underdånig förfrågan, om de icke måtte flyttas innom skranket för Choret. Men Konungens fant bäst, at de bleswo ständande utom Choret, liksom i Slots Kyrkan och Stora Kyrkan i Stockholm *).

Om Altaret.

§. 2. Altaret står främst i Kyrkan; ty bör det ock först betraktas. Så nämnes det ställe, wid hwilket den Heliga Nattwarden offentliggen begås. Til detta behof brukades af de förste Christne allenast et träbord. (1 Cor. 10: 24). De gamle Fäder kallade det Altare, (ἑσθιαστήριον) lånande ordet af Judarna, hwilke på templet's altare i Jerusalem frambarö sina offer. Anskidnt de Christne icke befattade sig med sådana ceremonialiska erender, som redan woro affskaffade; så funnos likwäl ibland dem åtskilliga förrättningar, dem de liknade wid Offer. I den Heliga Nattwarden påminte de sig Frälsarens Jesu Födsnings offer: De offrade bön och tackfägelse, samt frambarö, bröd och win til Nattwarden och allmoser

d) Kongl. Resol. på Prästerf. Besw. d. 30. Nov. 1643. §. 2. *) Kongl. Bref til Biff. i Linköp. d. 2. Aug. 1693.

mosor til de fattiga; hvilka såfvor kallades Offer. Och som alt detta värfstältes wid och uppå förenämde bord; så drogo de icke betänkande wid, at liknelse wis gifwa det namn af Altare. Eljest kallades det jämväl ἡ εὐχία τράπεζα, βασι. ἀμὴ τράπεζα, τράπεζα μυστικὴ; det Zelige bordet och Zerrans bord.

S. 3. Hela tryhundrade åren efter Christi födelse, ägde likväl icke de Christne några fasta satta och präktiga Altare, med bilder utskrade, såsom Hedningarne brukade i sina tempel. De måste derföre höra åtskilliga förebräelser af sådana afgudadyrkare. Fäderne tilstodo jämväl uti sina försvars skrifter, at man icke träffade hos dem Altare, hwarken efter Judiskt eller hedniskt sätt, på hwilka blodiga offer lades e). I Kaisar CONSTANTINI MAGNI tid började man efterapa de hedniska Altare. Då tog man här och der bort träborden, och gjorde dem af sten så fasta, at de icke wldare kunde röras ifrån det ena stället til det andra. Biskopen Sylvester i Rom, som dödde år 335, skal hafwa varit mycket sorgfällig om deras antagande; dock kunde han icke förnä, at ju träborden äfwen woro i bruk, både i det fierde och femte århundrade. Den förste, som talar om stenaktare, är Biskopen Gregorius Nyfenus f), som lefde år 370; och det första påbud

L 3 om

e) ORIGENES contra Cellsum L. VIII. p. 390. MINUT. FELIX in OCTAV. ARNOBIUS adv. gent. L. VI. LACTANTIUS L. II. C. 2. CLEMENS ALEXAND. Stromat. L. VII. f) TOM. III. p. 369.

om deras offentliga bruk, finnes i Frankrike af år 509. De sattes mitt uti Choret, så at man kunde gå der omkring, men brukades icke til andra behof, än tilförene varit wänligt.

S. 4. Dessa Altare erhöilo jämwäl sin prydnad, bestående af kostbara täcken och lintug. Ibland andra skänker, som Kåiser CONSTANTINUS M. förärade den nya Kyrkan i Jerusalem, räknades Kongelige täckelser, hwar med altaret utzirades g). Biskoparne Optatus år 368, och Victor Vitensis år 430, samt Munken Isidorus Pelusiota år 412, tala om det linne och täcke, som upsattes och lades på Altaret h). Hwar Altartastor angår, så fingo de sin början nästan på samma tid, som Altare-täcken. Ty wid påh år 440. stod korsbilden på Altaret, såsom närmare skal berättas nedanföre, då wi så handla om Kyrkeliomålningar och bilder. Prakten ökades sedes mera tid ifrån tid; så at man i det elflfte seculo såg gyllene tastor wid Altaret, med ödla stenar beprydde och ganska kosteligen utarbetad.

S. 5. I första Församlingen fanns icke mer, än et enda altare i hwarje Kyrka; men sedan ökades antalet så ansefligen, at man uti S. Petri Kyrka i Rom, funnit fem och tiugu Altare, förutan det största, och uti Lunds Domkyrka flera än otta och fyratio *). Denna sed want i synnerhet
bur

g) THEODORETUS lib. I. C. 31. h) OPTATUS L. VI. p. 95. VICTOR de persecut. Vandal. L. L. ISIDOR. PELUS. L. I. Ep. 123. *) Prof. BRING Monum. Scaneus. P. II. p. 44.

bueffar, när de Heligas dyrkan tog öfver hand-
 den. Och derföre räknas altarenas myckenhet
 ifrån det ottonde seculum. Samma bruk såges
 likväl varit gängse i den Latinska Församlingen,
 uti Gregorii Magni tid, wid påß år 600; dock
 lärer det icke blifwit allmänt antagit, förr än Påfe-
 wen Innocentius den III. wid lag år 1200. lagt
 handen der wid. Man wiste icke af, at, efter
 bedningarnas plågsed, inläggas Helgedomar eller
 reliquier uti altaren, förr än wid slutet af det
 fierde seculo. Men då sattes likväl icke samma
 öfverleswor på altaret uti sina kistor, at af fol-
 ket åskådas och tillbedjas, såsom nu skier hos de
 Påfwiska **). De förste Christne plågade ej el-
 ler inwiga sina Altare; och ännu uti det fierde
 seculo tyckte man wara nog, när Kyrkan blef
 inwigd. Men i siette seculo antog man sef en
 försäld inwigning med Altare; hwar om twänne
 Mötenes beslut af år 506 och 517. tydeligen inty-
 ga 2).

§ 4

§ 5

*) QVÆST. Ant. p. 652. 655. 313. 2) Con-
 cil. Agathense C. 14. Concil. Epaoense C. 26.
 Om seltwa inwigningen se DURANDI Rat. Divin.
 Offic. L. I. C. 7. fol. 22. Men om Altaren och de-
 ras prodrad fan vidare läsas CAVE Ers. Christ. P. I.
 C. 6. p. 116. 117. WALCHIUS L. c. p. 7. BINGE.
 L. VIII. C. 6. p. 220. seq. 239. 332. CALVÖR
 P. II. Sect. I. C. 14. p. 107. C. 17. p. 123.
 Disp. de fundatione & dotatione altarium,
 sub Præs. D. Prof. Sv. BRING. BOHEMERI Jus
 Eccles. Pres. L. III. Tit. 40. §. 50. p. 706.

§. 6. Vid reformations tiden i Sverige funnos flera altare i hvarje Kyrka; men de blefvo efter handen borttagna. Några fingo likväl behållas i städerna, der stora Församlingar woro *k*), til des Upsala Möte år 1593. dem instränkte. Då beslöts, at allenast et enda Altare skulle uti hvarje Kyrka tillåtas; emedan det kunde vara tillräckeligt til den Heliga Natwardens begående, hwarföre alla de andra borde skaffas utur wärlden *l*). Altareklädnad hafwa ock wåre Evangelistiske Försåder tillstådt; dock med den betingning, at den borde vara måttelig och utan-misbruk *m*). Men Altarens och Altartafvns inwigning nämnes icke. så wida mig witterligt är, hwarken uti wåra äldre eller nyare Evangeliska Kyrko-stadgar.

Om Prädikostolen.

§. 7. Det ordenteliga stället, hwarest de Christne lärare höllo sina Gudeliga tal til Församlingen, war en uphögd stol af trä. De antogo förmodeligen denna sed af Eldra (Neh. 8: 4) och Judarnas Synagogor. Uppå en sådan Catheder skal Apostelen Jacob den mindre prädikat i An-

HEINS. l. c. T. I. p. 1162. QVENST. Ant. p. 806.

SCHURTZEL. l. c. p. 510. *k*) Kyrkol. 1571.

fol. XLVII. b. *l*) BAAZIUS p. 521. WER-

VING. l. c. P. I. p. 149. Disp. de Concil. Up-

saliensi sub Præsid. D. Prof. BRING p. 16.

m) LAURENT. PETRI De Rytio; ceremonier

fol. 74. b. Kyrkol. 1571. fol. XLIX. 2. Se jämnwäl fö-

retalet til samma Kyrkofog.

Antiochia ²⁾, och Evangelisten Marcus i Alexandria. När Kyrkorna hunno til stadgadt stic, stod Biskopens stol, som kallades hans thron, uti sielfwa Choret. Och som den war något uphögd ifrån galsivet; så sluter man, at prædikningarna höllos derifrån til folket, ehuru äfwen någre hålla Altaret för det rätta prædikningsrummet. Uti Kyrkans andra del, der åhörarena sig uppehöllu, sants, som för är berättadt, en pulpet, eller läsebörd (ambo); hwarvid den Heliga Skrift förelästes. Men der lærer icke prædikan blifwit egentligen hållen, särdeles i de äldre tider. Dersföre anmärka Socrates och Sozomenus så som en nyhet hos Chrysostomus, at han höst sina prædikningar wid pulpeten ³⁾. Den förre tillägger jämnväl orsaken, nemligen, at Chrysostomus, hade en swag röst; hvarsföre han satte sig mitt uti Kyrkan wid läsebördet, på det han så mycket bättre skulle höras. Dock tyckes jämnväl Augustinus hafwa uti Africa prædikat wid bemalte pulpet ⁴⁾. Under Påfwiska tiden woro Prædikstolar så aldeles komna utur bruk i Sverige, at när Konung GUSTAF I. lät upfärdia en sådan uti Stockholms Storkyrka, ansågo Pastörerne honom för en korg, och kallade Olof Petri, som der predikade, Mester Olof i korgen. De understodo sig och, at i sin bitterhet

Fullt

²⁾ EUSEB. H. E. L. VII. C. 19. ³⁾ SOCRAT. H. E. L. VI. C. 5. SOZOM. L. VIII. C. 5.
⁴⁾ BINGHAM. L. VIII. C. 5. p. 193. C. 6. p. 217. CAVE P. I. C. 6. p. 114. CALVÖT P. 2. Sect. I. C. 26. p. 143. SCHURTZFL. p. 474.

Fullkasta samma stol 7). Men wåre Evangelistte Fäder, som besögrde om reformationen, ansågo Predikstolen för så oumgångelig, at de stälte honom på det beqwämligaste rum i Kyrkorna, och låto til den ändan Altare, stolar, belåten och annat undanröddas. År 1571. funnos likwål ännu landskyrkor, som ägde antingen inga eller obewänta prädikstolar; för hwilken orsak man nödgades med böter tvinga allmoggen til deras uprättande 7).

Om Döpsel = Fonten 1).

§. 2. I den Christna Församlingens första Åder, förrättades Döpseln under bar himmel, wid floder och sjöar, der man fant beqwämligast 2). Förförelserna wälde, at man måste gömma sig undan med detta heliga göromål; då Nya födelsens bad wärkstältes uti fördolda kullor och enkeltäta hus, på begravnings platser, och de små Bönhus, som deröfwer blefwo uprättade. När Församlingen kom til ro, och Döpsel = acten uphöfdes til Påska = och Pingest = högtiderna, hade man til samma behof brede wid Kyrkan en helgad brunn, och öfwer brunnen et hus, som kallades Bapti-

7) Doct. CELSII Hist. Gust. P. I. p. 197.

1) Kyrkol. 1571. Fol. VIII. a. b. 2) Font kommer af Latiniska ordet fonte, som betydher källa; emedan den är antagen i stället för de källor och brunnar, hwarest Döpseln fordom förrättades. 3) TERTULLIAN. de Baptismo C. 4. JUST. MART. Apok. 19 p. 93.

Baptisterium, eller Sunt. Men i siette seculo flyttades Sunten uti Kyrkan strax innom dören, till at betekna, at Döpselsen war en ingång til den andeliga och heliga Församlingen. Om sidan bekom han sit rum mitt uti Kyrkan. Sådana fontar woro merendels stora och rumrika; emedan de, som döptes, ej allenast doppades under watten, utan woro ock til antalet många. De ägde twänne afdelningar, af hvilka den ena delen hörde til mansfolken, och den andra til qwinnskonet; så at alle kunde döpas på en gång, utan någon förargelse. Men denna stora tilredning affskaffades, såsom onödig, när begiutningen tog öfwer hand, och Döpselsen icke längre blef bunden til wissa tider u).

S. 9. Wid Christendomens början i Sverige, förättades Döpselsen uti källor, hvilka sedan en lång tid blifwit ansedda som heliga och äfwen kraftiga emot sjukdomar. Det är icke nog, at många strax efter reformations början, på Papistiskt sätt, wördade dessa källor x); utan samma widskiepelse uttrade sig ännu år 1643, om hwars affskaffande Drottning CHRISTINA war mycket sorgfällig y). När wi bekommo Kyrkor, blef Döpselsen en Kyrko-förättning; hwar före Sunten sattes strax innom Kyrkoddren z). Jag går

*) BINGHAM. L. VIII. C. 7. p. 252. CALVÖR l. c. P. II. C. II. p. 96. WALGH. p. 7, 27. CAVE l. c. p. 253. QUENST. Ant. p. 797. x) HALLMAN l. c. p. 144. 145. y) Kongl. Resol. på Prästerf. Besw. d. 30. Nov. 1643. s. 8. z) ~~SEBASTIAN~~ FESI Upsalia p. 174.

går gärna förbi des inwigning, som skiedde dels Påskafston ärligen, dels och hwar gång då någon skulle döpas; emedan man fruchtade, at någon hade honom ohelgat 2). Detta är afslagt ifrån reformations tiden, såsom en ceremonie, wid hwilken hängde mycken wantro och fåfänga. Man får ännu se dessa suntar, särdeles i landskyrkor. De kunna kallas runda medelmåttiga sten-far, som stå på sin stenfot. Nu brukas de sällan, eller icke. Den lilla fot af trä, på hwilken wattu-skålen plågar sättas, kalle wi Sunt. Till den samma är intet wißt rum i Kyrkan utsedt. På somliga ställen står den fram i Choret, och annorstädes bak i Kyrkan innom et skrank. Men i somliga kyrkor saknas sunten aldeles; hwar före Döpsesse-skålen framsättes nu på et bord i Choret, nu åter på sielfwa Altarestranket. I detta mål hälle wi ingen likhet uti våra Församlingar.

Om Måsekläder.

§. 10. Hwad de Christna Prästernas Klädnad beträffar, så tyckes den, i de första hundrade åren, icke hafwa varit åtskild ifrån den allmänna kläde dragten, förutan det, at han war ensaldigare och allwarsammare, behållande en medelwäg emellan osinghet och yppighet. Grekernas Philosopher och andre, som förde en sträng lefnad, brukade långt hår och skägg, samt en svart kapp, som kallades pallium. Så war Justinus Martyr klädd, förr än han blef Christen,

2) DIKMAN p. 118. 294. 295.

sten, och samma drägt behölt han äfwen efter sin omvändelse. Heracles war Präst i Alexandria wid påß år 230; men klädde sig på wansligit sätt *a)*. Han tog wäl sedermera an, lika som Justinus och Tertullianus, den Philosophiska dräkten; men den war icke enskyld för Präster. De, som ibland de Christna wille hafwa anseende för alfwarsamma upsynings män, klädde sig på lika sätt, de måtte wara Präster eller lekmän. Cyprianus, som war Biskop i Carthago, år 248, klädde sig såsom annat folk. I fierde seculo kiedde häruti ingen ändring; utan man befalte allenast på fierde mötet i Carthago, at Prästerne icke skulle söka någon prydnad i kläder. Sj eller hade Prästerne antagit någon särskild klädebonad i det femte seculo. I Chrysofostomi tid, wid påß år 400, brukades wäl i Constantinopel merendels swarta kläder af de renläwiga Prästerna, men hwita af de Novatianska; dock hade ännu denna saken icke blifwit afgjord på något allmänt möte. Biskopen Cælestinus i Rom utgaf et bref år 428, hwaruti han förebrädde de Biskopar, hwilke af nyfikenhet hade ombytt de kläder, som här tills varit brukeliga. Han förehölt dem, at de börde stthas ifrån menigheten med sin lärdom, upförande och sinnets renhet, men icke med kläder och utwärtens anseende. På samma tid begynte Munckarne, til bewis af sin ödmjukhet och förakt för werlden, utmärka sig med besynnerliga kläder, hälst swarta, hwilken färg bars af de ringaste hos de Romare. Samma sed efterföljde Biskoparne och

a) EUSEB. L. VI. C. 19.

och Prästerne. då de fingo tycke för Munkelofna-
den. Augustinus sielf bar klosterkläder. Och
altså bleswo Prästerne, ändteligen i det siette secu-
lo, på de flåsta ställen, skilde med sina kläder
ifrån andra; hwilket åfwen på et Môte, stadfäs-
stades *b*).

§. II. Men här är egenteliga frågan, om
de Christne Präster, wid sina embets förrättning-
gar i Kyrkan, varit prydde på något besynerlig-
git sätt. De Påswiste wilja inbilla oss, at wiisa
kläder varit brukeliga för Prästerna, wid den
offenteliga Gudstiensten, alt ifrån Apostlarnas
tid. De äro ock så driftige, at de utgifwa den
mântel, som Paulus lemnade efter sig i Troade,
för en Prästeklädnad, (2 Tim. 3: 13). Men A-
postlarne framträdde utan all twiswel i sina da-
geliga och wanliga kläder wid Gudstiensten; och
de påsbjåkande swåra tider woro nödsakade, at
mera se på nödtorften, än någon prydnad. Nå-
gre göra wål Biskopen Hyginus, som lefde
år 150, til Måske-klädnadens uphofsman; men wi
hafwe likwål inter säkert spår af någon besyner-
lig Prästerlig klädnad wid Gudstiensten, förr än
i det fierde århundrade, uti Kåiser CONSTAN-

TINI

- b*) Concil. VI. in Trullo hab. C. 27. Läs här om
widare BOEHMERI Jus Eccl. L. III. T. I. §. 52.
53. p. 100. IOI. BINGHAM. l. c. L. VI. C. 4.
p. 417. L. VII. C. 3. p. 52. CALVÖR P. II. Sect.
3. C. 25. p. 498. C. 29. p. 515. CAVE l. c.
P. II. C. 3. p. 321. HOLBERG H. E. p. 82.
HEINSIUS l. c. T. I. p. 980.

INI MAGNI tid. Alt der iatil hafwa Prästerne, wid tjenstgörandet, förmodeligen wisat sig i sina egna kläder. Till prydnad för den nya kyrkan i Jerusalem, som år 335. invigdes, lät bemålte Kåisare sända til Biskopen Macarius derstädes en lång väck, wäfwen af guld, at han deruti skulle förpåtta Döpsens Sacrament c). Biskopen Sylvester i Rom, som lefde på samma tid, skal äfwen infördt Måse-kläder, och tagit efterdöme af de klädeseder, som då woro gängse i Kåisarens Hof. Och man håller för aldeles troligt, at de andre Biskopar icke welat wara samre. Athanasius blesaf sina owänner förebrådd, icke derföre, at han wid Gudstiensten brukade linneklädnader; utan at han til deras inköpande pålade den Egyptiska menigheten skatt d). Hieronymus; frågar: Om en Biskop och Präst framkommer i en hwit klädnad wid Sacramenternas förrättande; mån wäl det strider emot Gud e)? Chrysoftomus gifwer äfwen wid handen, at Prästerne, wid tjenstgörandet, plågade klädas uti en hwit och skinaande drägt f). Ibland andra brott, för hwilka Arianerne beskulte Cyrillus, war jämwäl det, at de påstodo honom hafwa bortfält denna klädnad. Merendels woro Prästerne, under Gudstiensten, hwit-kläd-

e) THEODORÉTUS Lib. II. C. 27. HEINSIUS l. c. T. I. p. 842. d) ATHANAS. Apol. II. p. 778. SOZOM. L. II. C. 22. e) HIERONYM. L. I. cont. Pelagium C. 9. f) CHRYSOST. Homil. LX ad popul. Antioch

Blådde i det femte seculo; hvilken färg fordom bäst behagade både de Hebreer och de Romare. Man finner ock, at måsklädnaden blifwit på åtskilliga möten närmare utstakad och befastad g).

§. 12. Det blefwe för widlyftigt at upräkna och beskrifwa alla slag af denna Kyrko-klädnad, som tid efter annan blifwit införde, såsom måshaka, måshärf, linda, handlin, handspår, hufvudlin, klosshatt, med mera h). Nog af at den Evangeliska Församlingen behöft något der af wid reformation, hwar til Lutherus jämväl gaf sitt bifall i). När första Swenska Måshölen utkom år 1531, bekände Olof Petri rent ut, at måskläder woro antagne och behållne för de oförståndigas skull, hvilke borde hafwa något för ögonen, hwar af de kunde döma om sakens höga wigt, som för händer hades k). Uti sin bok om Kyrko-stadgar och Ceremonier, rådhade Archibiskopen Laurentius Petri Måskläder ibland sådana ting, som både kunde lidas och umbåras

g) QUENST. Ant. p. 490. 798. LAUR. PETRI Dialogus om Måsan fol. 7. b. BINGHAM. L. XIII. C. 8. p. 247. CALVÖR. P. II. Sect. 3. C. 25. p. 498. SCHÜRTZFL. p. 377. h) DIKMAN p. 172. 191. Magdeburg. Cent. IX. C. 6. BENZEL. H. E. Sec. IX. §. 4. LAUR. PETRI Om Kyrkiosk. och Cerem. fol. 34. b. i) In der deutschen Messe und Ordnung des Gottesdienstes. T. III. Altenb. p. 471. HEINS. T. II. p. 171. k) Eben Swenska Messen epter som hon nu hålles i Stockholm med orsaker hwar före hon så hallen wårdher. Stockholm M. D. XXXI.

ras D). Företalet til Kyrkolagen af år 1571. innes
 hölt, at dessa kläder behöflos af Christelig frihet;
 och sielfwa Kyrkolagen förestälte, at de wäl kun-
 de tolas, när de woro måttelige och utan mis-
 bruk: hwarföre man skulle hafwa der med et
 godt upseende, så at wantro och misbruk måtte
 förtagas och icke widare inrymmas *m*). Men
 på Uppsala möte år 1593, affskaffades Prästens
 hwhita röllin *n*). Konung CARL den IX. kunde
 likwäl icke gärna lida wår antagna Måfeskud.
 Wi hafwe redan hört *o*), huru han, på sam-
 mankomsten i Örebro, år 1608. ansåg den så
 som en sed, den Påswen lånt af Gamla Testa-
 mentens Levitiska Gudstienst. Qfwen hafwe
 wi andragt Prästerskapets swar, at dessa kläder
 woro et medeltning, som kunde behållas eller af-
 skaffas; at de woro i bruk långt før Påswens
 tid: samt at de tiente allenast til prydnad och an-
 ständighet wid de Heliga förrättningar. Omfi-
 der år 1686. bles det en lag, at Prästen wid den
 Heliga Natwardens utdelande för Altaret, skal
 wara klädd uti wanlig skud och pryds-
 ned *p*).

§. 13. Hwad eljest wåra Prästers wansli-
 ga och dageliga klädebrägt angår, så hafwer
 man och, tid efter annan, låtit sig wara ange-
 M lågit,

- D) LAUR. PETRI fol. 34. b. 54. b. *m*) Kyrkol.
 1571. fol. XLIX. a. *n*) WERWING I. c.
 P. I. p. 148. Disp. cit. de Concil. Upl. p. 16.
o) Vid. supr. C. 5. §. 11. 12. *p*) Kyrkol.
 1686. C. XI. §. 10.

lägit, at fastställa en anständig ordning. Res
dan på Kyrkomötet i Söderköping år 1441, då
vi ännu wore under Påswens wälde, stadgades,
at ingen Klerk skulle bruka fyrkantig hatt, som
de werldslige 9). Efter reformation är ej eller
denna saken lemnad i förgåtenhet. På sin Krö-
ning år 1569. lät Konung JOHAN den III, ige-
nom Archi-Biskopen, tillsäga Prästerkapet, at
deras Klädnad borde likna deras alshwarfsamma
embete. Dersföre skulle ingen lätt sinnighet och
öfwerhöfdom dem tilstädjas. I synnerhet förböddes
dem, at bära korta Kläder och kappor samt aflän-
ga frigsmåns hattar *). Uti Kyrkolagen af år
1571. klagades, at en stor lätt sinnighet upkommit
med klädedrägt, för hwilken Prästerne borde ta-
ga sig til wara. De skulle ständigt blifwa wid
den klädebonad, som deras fall bäst höfdes, och
bestod uti sida Kiortlar och Prästelufwor. De
stäckota kappor och Hofmans hattar, som en part
af de unga Präster lupo med, så wäl i Kyrkor,
som annorstädes, förde med sig stor snöplighet
och mängas förargelse 7). År 1604. Kom Prä-
sterkapet öfwerens, at bruka sådan klädebonad,
som deras embete anstod. De så kallade Vink-
möfhor, höga Hofmans hattar, stora förargel-
iga Kiortekragar, och annat mer, utmönstrades
aldeles. Hwilket alt blef stadfastadt år 1612,
med hotelse, at den, som här emot bröt, skulle
sät

9) Herr von DALIN l. c. P. 2, p. 695. *) BAA-
ZIUS p. 312. Conf. Bist. Rhyzel. Bist. Chron. P. 2
p. 62. 7) Kyrkol. 1571. fol. LXXXI. a.

fättias ifrån tiensten s). Detta erende företogs
 jämwoål Regeringen år 1664, och befalte, at
 Prästerne samt och synnerligen skulle hafwa en
 alfvarsam klådedragt; så at de ock der af måtte
 ifrån andra Ståndspersoner kände och för Prä-
 ster ansedde warda. I synnerhet skulle dem wa-
 ra förbudt, at draga långt hår, piukuta höga
 hattar, stora fodrade mössor, Peruker och Ca-
 lotter, utan i nödfall, stora fragar, och annat
 mera, som deras stånd icke höfdes. De förnä-
 mare skulle wäl tilstädjas kläder af bättre tyg,
 såsom af siden, sammet och plys; dock borde
 mönstret af kläderna wåra efter ståndet lämpadt.
 Men de, som woro af ringare grad och wilkor,
 skulle icke draga lika kläder med de förnämsta,
 mycket mindre med sina förman t). Denna
 Förordning blef å nyo år 1669. stadsfastad u).
 Och år 1686. befalltes, at Prästerne skola blifwa
 wid den klådebonad, som deras stånd bäst höf-
 wes och anstår, samt at de ringare Präster ej
 måga båra sådan dragt, som Biskopar, Super-
 intendentur, Præsidens Consistoriorum och
 Theologiae Doctores ägnar x).

M 2

Om

- d) Prästerkapets Förening i Nyköping d. 7. Januarii
 1612. §. 6. Herr von STIERNMANS Riksd. Besl. T. I.
 p. 666. t) Kongl. Stadga om Ordningars aflaffande
 de hos Prästerkapet d. 5. Oct. 1664. §. 27.
 u) Kongl. Stadga om Ordningars aflaffande hos Prä-
 ster. d. 1. Mart. 1669. §. 28. x) Rykskol. 1686.
 S. 19. §. 27.

Om Kyrkofårille.

S. 14. Kalkarne och de små faten eller talrikarne wid den Heliga Nattwarden, hafwa icke altid varit af enahanda ämne. De bestodo somliga tider af trä och glas; men ägde likafullt sit värde af det bruk, til hwilket de woro ämnade. Af koppar och mäkning fingo de icke göras, för den årg, som medföljer dessa metaller. Jrenæus och Epiphanius tala om glaskalkar y), hwilka på några ställen woro i bruk til år 400, då Hieronymus lefde. Dock saknade man el eller guld och silfwerkårille. I tredje seculo, under den nionde förföljelsen, förefästades Diakonen Laurentius, at han wägrade sig framlemna den Romerska Församlingens guldkårille z). Optatus berättar jämwäl om Biskopen Mensurius, at han lemnade den Carthaginsiska Församlingens guld- och silfwerkårille til Kyrkans Högsta; emedan han wid den Diocletianska förföljelsen hwarken kunde grafwa dem neder, eller tagga dem med sig a). Ambrosius, som war Biskop i Meyland år 374, sålde alla Kyrkans kosteliga kårille, at der med igenlösa fångar, och underhålla de fattiga b). Det samma gjorde och Augustinus några år der efter c). Wid sådana nödfall måste Församlingen låta sig nöja med min

- y) JREN. L. I. C. 9. EPIPHAN. hæref. XXXIV. n. 1.
 z) PRUDENTIUS $\pi\epsilon\iota\ \sigma\epsilon\phi\alpha\upsilon\omega\nu$ hymn. II. v. 65. feqq. a) OPTAT. L. I. b) AMBROS. de Officiis lib. II. C. 28. c) POSSIDONII VI-August. C. 24.

mindre kostbara redskap; men eliest fingo icke sådana fårille användas till något världsligt bruk. Sedermåra stadgades, at man af vördnad för den H. Rattwarden skulle årminstone bruka silfverkalkar *d*). Af wåra Påfviska försåder bekom wår Evangeliska Församling kalkar och patener både af guld och silfwer. Archi-Bisshopen Laureatius Petri erkände, at de kunde wid Gudstiensten umbåras; men påstod derjemte, at det ej eller war synd, om de behöllos *e*). På lika sätt förestältes denna saken uti företalet till Rytrolagen af år 1571; då wår Församlings tänkesätt framlades i dagshuset, at sådana kostbara fårille brukades hos oss, icke af någon nödwändighet, utan af Christelig frihet. Och år 1608. ytrade sig Sveriges Prästerkap, at Silfverkalkar behöllos, såsom en prydnad wid Gudstiensten *f*). Men ifrån dessa kalkar woro Monstrantierne afskilde, under Påfwedemet i Sverige. Så kallades det silfwer eller guldfårille, hwaruti de Påfwise Prästerne lade consecrerat bröd, som kallades Guds Lefamen. Detta monstrans bars om-

M 3 Fring

- d*) Concil. Rhemensis Can. 6. Triburiensis Can. 18
 Pås här om QUENST. Ant. p. 389. BINGHAM.
 L. V. C. 6. p. 296. L. VIII. C. 6. p. 240. C.
 IO. p. 337. SCHURTZFL. l. c. p. 375. 376. 511.
 CALVÖR l. c. L. II. C. 84. seqq. p. 717. seqq.
 MOSHEMII Institut. Hist. Chr. p. 240. POLYDO-
 RUS VENGILIUS de rerum inventoribus L. VI.
 C. 12. *e*) LAUR. PETRI om Rytkofeder och
 Ceremonier fol. 54. b. *f*) BAAZII Invent.
 p. 611.

BINGHAM L. VIII. C. 6. p. 239

kring Kyrkorna, på gator och gränder med stor procession af folk, fanor, kors och svingande, då alle åskådare borde falla på knä. När wi, genom Guds nåd, blefwo befriade ifrån detta afguderi, uttogs år 1529. utur Swartmunka Kloster i Stockholm et sådant monstrans at förmyntas, som wåge 40. lödig mark, eller 642. lod Silfwer g).

Om Sakertia b).

§. 15. Förenämde Kläder och Fårille, jämte några böcker, förwarades fordom uti et litet hus, som med Kyrkan war sammanbundit; Der tillredde sig och Prästen före än han förrättade Guds-tiensten. Det som hos Kyrko-Scribenterna kallas Scenophylaceum, Sacrarium, diaconicum och Secretaria, lårer hafwa varit det samma, som Sakertia i våra Kyrkor. De förste Christne hafwa utan twiswel äfwen här uti welat likna Jerusalems tempel, hwar wid funnos flera Kamrar til åtskilliga förnödenheter 1). Ciborium, som i fierde seculo war en hög präktig betäckning öfwer det heliga bordet k), blöf i Påfwerdömet det rum, hwarest monstransen förwarades, och bör såles

g) DIKMAN p. 176. 323.

b) Ordet kan häntes des antingen af Sacrarium, eller af Sakert och Seta, hvilket bemärker et litet hus; emedan denna bonings-tienar, at der uti förwara Kyrkans saker. 1) BINGHAM. L. VIII. C. 6. p. 249. C. 7. p. 261. HILDEBR. Enchirid. p. 25. CAVE P. I. C. 6. p. 114. 115. CALVÖR P. II. Sect. I. C. 29. p. 154. k) BINGHAM L. VIII. C. 6. p. 234.

Således skiljas ifrån Sakerstia. Konung CARL den VIII, som regerade i Sverige år 1450, lät uti Wadstena Kyrka inrätta et sådant ciborium, hwar om Rimkrönikan så talar:

Ther til lot han ock gödra ther
Thet skönste Ciborium i Sverige är,
Ther monstrantia plägar i stå:
Öster norr sattes thet i Korin swa n).

Deßa ciboria, eller Heliga Lekamens hus, fram i Kyrkorna, woro länge synliga i Sverige efter reformation. Men i kraft af Upsala mötes beslut år 1593, blefwo de förstörde och igenmurade; til at förekomma gemena mans wantro om bröders och winets dyrkande m).

Om Målningar och Belåten.

§. 16. Ehuru de Påstwicke bemöda sig, at hänleda målningar och bilder i Kyrkorna ifrån den Apostoliska tiden, så kunne wi likwäl med alt fog påstå, at de hwarcken woro brukelige eller tillåtna de tre första seclerna. Det enda, som under hela detta tidehwarf, skulle kunna likna något sådant, är det, hwad Tertullianus berättar, at man på Falken uti somliga Kyrkor fant ritad en herde, som bar et får på sina arlar n). Det Spanska mötet i Illiberis wid pås år 305. stadgade tydeligen, at inga målningar borde fins

M 4

nas

n) DIKMAN p. 176. m) WERWING l. c. p. I. p. 149. Disp. de Concil. Ups. sub Præsid. D' Prof. BRING. o) TERTUL. de pudicit. C, 10.

nas i Kyrkorna; på det de ej skulle gifwa anledning til afguda dyrkan o). Ibland andre förebräcker, som Hedningarne fastade på de Christna, war äfwen, at de hade inga bilder och stoder. Hwar uppå Origenes swarade, at de bilder, som man skulle inviga Gudi, borde icke wåra förfärdigade af en konstnårs hand, utan i of märkade och utyrade genom Guds ord, bestående uti allehanda dygder, som gjorde of lika Guds enda Sons belåte p). I slutet af det fierde seculo blefwo likwål målningar småningom införda. Biskopen i Nola Paulinus, som dödde år 431. lät til Kyrkans prydnad och menighetens upbyggelse måla i Kyrkan i ågre Helgon och Bibliska Historier, såsom Esthers, Jobs, Tobie och Judiths q). I Ambrosii tid år 380. fick man se Kyrkowåggarna prydda med Skriftenes språk och sinrika meningar r). Augustinus, som blef Biskop år 395, nämner, at Abraham som offrade sis enda son, samt Petrus och Paulus woro astagne s); men bestraffade tillika sådana målningars tilbediare t). Dock woro icke dessa prydnader allmänt antagna i slutet af det fierde seculo, åtminstone icke på Cypren. Fört än des Biskop Epiphanius dödde år 402, skref han et bref til Biskop Johannes i Jerusalem,

- o) Concil. Illiberit. C. 36. p) ORIGEN. cont. Cellum L. VIII. q) PAULIN. Nat. Fel. IX & X. r) AMBROS. ad virginem lapsam C. 6. s) AUGUST. contr. Faustum L. XXII. C. 73. de consensu Evangelist. L. I. C. 10. t) AUGUST. de morib. eccl. cath. lib. I. C. 34.

lem, huru han i Palestina funnit uti en
 Kyrka et uphängdt tåcke, hwar uppå war
 malad wår ZÆKras Christi eller något Zel-
 gons bild. Och som sadant stridde emot den
 Helige Skrift, slet han det sönder, och gaf
 det råd, at man der uti kunde swepa någon
 fattig. Men sedan belåten togo öfwerhanden,
 blefwo dock en lång tid inga andra tillätne, än
 målade; emedan de, som woro af trä, koppar
 och sten, liknade asgudar. Ej eller wisade man
 samma målningar någon wördnad. Den wid-
 skiepeltaa ärebetngelsen råknas ifrån det siette
 århundrade, då bildernas dyrkan kom uti gång,
 hwarestefter den uti det ottonde steg til sin högsta
 spets. Mötet i Constantinopel år 754. förböms-
 de wål aldeles bildernas dyrkan, såsom et asgu-
 deri; men 33. år derefter hölts et möte i Nicæa,
 som samma dyrkan olyckligen stadfästade u).

S. 17. Huru målningar och bilder togo
 alt mer och mer öfwerhand, tillåto dock icke För-
 samlingens lärare, at föreställa Gud Fader un-
 der någon bild. Orsaken war den, at han icke
 uppenbarat sig i synlig skiepelse; utan allenast ge-

M s nom

u) CAVE P. I. C. 6. p. 119. seqq. CALVÖR P. II.
 Sect. I. C. 18. p. 125. BINGHAM L. VIII. C. 8.
 p. 293. seqq. WALCHIUS p. 6. 7. 22. 25.
 QUENST. Ant. p. 673. HOLBERGS H. E. P. I.
 p. 279. 294. 305. 310. DALÆUS de Imagini-
 bus lib. IV. SPANHEMII Historia Imaginum.
 CHEMNITII Exam. Concil. Trid. P. IV. de Ima-
 ginibus.

nom en röst ifrån himmelen. Det war, sade Augustinus, aldeles olofligit, at uprätta Gudi någon bild i Kyrkan x). Pafwen Gregorius den II. år 720. bekände det samma, ehuru ifrigt han eljest förfäktade bilderna y). Och Johannes Damascenus, som afled år 750, utlåter sig der om sålunda: Swilken kan föreställa den osynliga och oinstränkta Guden, som hafwer ingen kropp? Det är derföre den största dårskap och ogudaktighet, at wilja afbildade Gudomeligheten z). Och i anledning här af förestältes den H. Treenigheten i så måtto, at man målade et Lamb, som afbildade Christum, en dufwa, som gaf tillkänna den Heliga Andan, och en röst af himmelen, som skulle beteckna Gud Fader a).

§. 18. Swad försbilden angår, så förtäljer wäl Eusebius, at Kåiser CONSTANTINUS MAGNUS låtit uprätta den, nu i Rom på allmänt rum, nu i Konstantinopel, frammanför sit Kåiserliga Palats, wid des ingång, och äfwen på sielfwa torget b); men han nämner ej et enda ord, at man sedt något förs i Kyrkorna. Ei elter upräknar han det ibland Kyrkornas prydnader på den tiden c). Men strax efter Konstantini

dd,

- x) AUGUST. de fide & symbolo C. 7. y) GREGORII II. Epist. I. ad Leonem Isaurum.
 z) DAMASCEN. de fide Orthod. L. IV. C. 17.
 a) PAULIN. Ep. 12. ad Sever. BINGHAM L. VIII. C. 8. p. 310. 311. b) EUSEB. de Vita Constant. L. I. C. 40. L. III. C. 3. 49. c) EUSEB. lib. III. C. 36.

död, som timade år 337, sattes et kors wid Kyrkornas tröskel, til åtskildnad ifrån Hedningarnas tempel; dock utan någon widståd människobild. I Sozomeni tid, wid påf år 440, war det redan flyttadt på sielfwa altaret d). Och på andra mötet i Tours år 567, stadgades, at Herrans Natward skulle begås under korsbilden wid altaret e). Men ännu war ingen måning eller bild antagen, som skulle utmärka den korsfästa Jesum. Allt til år 692. målades Frälsaren såsom et Lamb. Då beslöts på Mötet i Constantinopel, at han efter den tiden skulle målas, såsom en menniska. Men den Latinska Församlingen nöjde sig ick, såsom de Greker, at hafwa den korsfästa Jesum målad på sina altare; utan låt jämwäl sådana bilder förfärdigas af trä eller metall f).

S. 19. Wårt Kära Fädernesland har, ei mindre än andra Ewangeliska Församlingar, haft sina dryga anstöter, i anledning af bilderna. Wederddparena Melchior Rink och Knippert Dollingh bödo til at år 1524. utkasta dem utur Stockholms Kyrkor; men blefwo af Konung GUSTAF fånglade och landförwiste g). På mötet i Örebro år 1529. tycktes wåre Ewangeliske lärare welat aflägga bilderna, om de dristat sig der til för menigheten. De beslöts fördenksfullt at behålla

d) SOZOMEN. L. II. c. 3. e) Concil. Turon. III. C. 3.

f) Läs här om QUENST. Ant. p. 679. 680. BINGHAM L. VIII. C. 6. p. 236. C. 8. p. 311. CALV. I. c. g) DOCT. CELSIUS I. c. p. 241.

behålla beläte, men icke til den ändan, at wi skulle niga och buga för dem, utan til en äminnelse efter Christum eller helga Menniskior b). Archievskopen Laurentius Petri förklarade målade och skurna tafvor och beläten ibland de ting, som kunde behållas och afskaffas. Han medgaf, at Gregorius talat aldeles riktigt, då han sade, at målningar brukades i Kyrkorna, på det de som äro okunnige i Skriften, måtte läsa på väggarna, hwad de icke kunde inhämta af böcker. Afwen försäkrade han, at man intet widare ändrat i denna ceremonien, än allenast öfversäddigheten, missbruket och afguderiet, som någre med beläten hade bedrifwit i). I Kyrkolagen af år 1571. uttrade sig vår Församling, at wi icke ansågo de målningar och beläte, som förestälte nyttiga Bibliska Historier, för platt säfänga, långt mindre för så styggeliga, som de belätes stormare, hwilke bortkastade det goda med det onda. Man kunde wäl behålla dem, efter de betecknade något nyttigt, och påminne oss der om. Men i fall wantröget och enfaldigt folk wille för dem wisa någon wördnad, skulle de tagas af wägen, och folket förmanas, at hålla sig til Gud alena, samt hans ord och Sacrament. Ej eller borde tillståndas, at klåda bilderna i fastan, at hänga uppå dem guld och silfwer, eller at tända upp lius och röka för dem; emedan sådant war en uppenbar hedendom k). Många beläten wo-

b) TEGEL l. c. p. 218. i) LAUR. PETRI om Kyrkostadgar och Ceremon. fol. 34. a. 37. b. k) I det realet til Kyrkol. 1571. och fol. XLIX, a. b.

ro wål redan borttagna, fbrv än mötet hålts i Upsala år 1593; men så länge de ej blifwit aldeles förstörde, war menigheten hogad, at wisa dem någon wårdnad. Mötet beslöt derföre, at sådana bortlagda bilder skulle förbrännas ^{l)}; hwarjemte man kom öfwerens, at de Helligas öfwerlestor skulle undanömmas. Wårkställigheten här af lemnades af Ständerna år 1595, til Archi-Biskopen M. Abraham Angermannus, hwitken, på sin visitation öfwer hela Riket följande året, lät förstöra samt aldeles affkaffa åtskilliga Påswiska Helgons uprättade monumenter och grafwar, som höllos i helighet och wårdning af den oförståndiga hopen. Der ibland war S. Britas, S. Karins och S. Ingrids i Wadstena, S. Nicolai i Lindköping, S. Sigfrids i Wexiö, Brynolphi i Scara, S. Helenæ i Schedwi, S. Davids i Munktorp, S. Eskills i Strengnes, S. Holgers i Skogkloster, S. Ragnils och S. Bothwidi i Telje. Men S. Erics i Upsala lemnades wördt; ehuru på Upsala möte war beslutit, at ock hans skrin, med de öfrigas, skulle affkaffas, och benen nedergrafwas ^{m)}. På samma tid gjorde ock M. Eric Skepperus några förändringar med en höp belätens samt andra Catholska styckens affkaffande i Stockholms Storkyrka, hwarest dock S. Jörans beläte, med des håst och hwad mer der till hörde, lemnades orubade ⁿ⁾. I Finland tilgick det på samma sätt,

hwar

l) WERWING l. c. P. I. p. 149. Disp. cit. *de Concil. Ups.* p. 16. m) WERWING l. c. P. I. p. 149. 294. n) WERWING l. c. p. 295.

hwar öfwer Konung SIGISMUND mycket förargades, och befalte d. 30. Aug. år 1596, at man skulle hafwa noga inseende, det sådant belåtes förstorande icke fördfwas måtte, samt at de nedtagna Altartaforna skulle återhämtas och förwäras o).

Om Liuskronor, stakar och Liusarmar.

S. 20. Det är bekant, hwad lampor och liusastakar funnos uti Judarnas tabernakel och tempel. Wid Hedningarnas Gudstienster, hos de Greker och Romare, antändes jämwäl en myckenhet lius och lampor, särdeles på wiså fester. Men detta war hos de Christna orwanligt öfwer tryhundrade år; hwarföre ock Fäderne på den tiden aldeles ogillade och fördömde en sådan sed p). At många lius bleswo uptände i salen, der Paulus predikade, war icke underligt; ty Gudstiensten warade til midnatten. Ap. G. 20: 7, 8. Likaledes, då de Christne, under förföljelserna, måste nattetid hålla sin Gudstienst, woro lius en nödwändighet. Men at bruka dem om dagen, förböds wid påh år 305, på mötet i Illiberis q). Hogen at låmpa sig efter Hedningarna och öka praktken wid Gudstiensten, fastade dock omfull samma förbud, och införde brinnande lius, under en andelig betydning, wid slutet af det fierde seculo. Hieronymus är den förste, som berättar

o) WERWING l. c. p. 300. p) TERTULL. Apologet. C. 35. LACTANT. L. VI. C. 2. q) Concil. Illiberit. C. 34.

rättar, at de i hans tid, wid påsk är 380. woro antagne uti de Österländska Kyrkor, och brukades wid det klaraste solskien, när Evangelium uplästes. Han tillägger, at de skulle wara et tecken til glädje *r*). Synratio är woro knapt förslutna, förr än ljusen komms jämwäl i bruk hos den Västerländska Församlingen *s*). Wid Döpselsen säg man dem i Gregorii Nazianzeni tid, som døde år 389 *t*). Och som Döpselsen i synnerhet för rättades Påsklördagen; så gafs strax anledning til Påskalius. Wid den H. Nattwardens för rättning antogos de utan twifwel på samma tid, som wid Evangelii upläsande; emedan Evangelisternas ord då uplästes, som handlade om Nattwardens insticktelse. Men Påsken Sabinianus gjorde til en lag, wid påsk är 605, at ljus skulle allmänneligen och beständigt brinna i Kyrkorna. Bildernas dyrkan wälde, at ljus blefwo jämwäl upstända til deras åra *u*).

S. 21. Så lysande woro ock Kyrkorna i Sverige, när Konung GUSTAF den I. steg upp på den Swenske Kongl. thronen; ehuru man långt förut, nemligen år 1291, hade sett Strengnæs Domkyrka upbrinna, genom wårds löshet wid de många

r) HIERON. contra Vigilantium C. 3. *s*) PAULINUS Nat. Fel. 3. *t*) GREG. NAZIANZ-Orat. de Baptismate. *u*) Conf. QUENST. Ant. p. 800. Disp. de usu luminum in sacris, sub præsid. D. Prof. BRING. WALCHIUS p. 9, 29. SCHURTZFL. l. c. p. 514. BINGHAM. L. VIII. C. 6. p. 243. CALVOR L. II. Sect. 2. C. 92. p. 739.

många då brukade warlius *). Riksföreståndarens Sten Stures den äldres Fru Ingeborg Tott, som lefde några år för reformationen, war så nitisk i sin tro, at hon altid i fastan uptände 1555 warlius i Gudstiensten, til åminnelse af så många Christi sår x). Man kan derföre döma, huru upsydda Kyrkorna woro på den tiden af lius kronor, stakar och liusarmar y). Dessa redskap årde wi af våra Påswiska försöder; men kunde icke, efter önskan, så snart affkassa deras såfångga och widsteapeliga bruk. Mötet i Örebro år 1529. tillåt wäl lius på somliga tider; men förklarade tillika, at de hwarken herde til Gudstiensten, eller ägde någon besynnerlig kraft, uton skulle allenast tiena til åminnelse af det sanna Liuset Christo. Det fordrade jämwäl, at folket skulle underwisas, at håldre gifwa sina lius til de fattiga, än sätia dem för beläte z). Archi-Biskopen Laurentius Petri upräknar et långt Register af alla handa slags lius, såsom Rynderomåskolius, Zalleluja-lius a), Christninga-lius, Brudalius, Kyrkiogångs-lius, med liusstakar och liuskronor. Han utlåter sig ock, at de kunnat behållas, om der med varit någon måttelighet, men

*) Biskop RHYZEL. Episcop. P. I. p. 211.
 x) Herr von DALIN l. c. P. 2. p. 853. 854.
 y) DIKMAN l. c. p. 98. LAUR. PETR. Om Sweriges
 Eiofodaar fol. 35. a. z) TEGEL Hist. Gust. L.
 P. I. p. 219. a) I Wästhålaen sönas mycket
 Zalleluja; hwarföre de synnerliga lius, som då brukades,
 kallades Zalleluja-lius. DIKMAN. p. 121. 122.

men och utan skada umbåras b). Icke des min-
 dre fordrade tidernas omständigheter, at man då
 måste tillåta brinnande lius, så wäl wid Döpel-
 sen, som under Gudstiensten, när den Heliga
 Natwarden begicks c). Men denna eid utsläck-
 tes på Upsala möte år 1593, då man bortlade
 liusen både wid Herrans Natward och Döpel-
 sen, samt affskaffade de långa liusstakar, som itän-
 des, när Evangelium söngs, och höllos bakom
 Prästens rygg, då Sacramentet uphögdes d);
 Uti de lius, som nu på de mörkare årstider up-
 tändas i våra Otte och Afstonsångar, samt Bö-
 nestunder, sättie wi ingen Gudstienst; ej eller är
 nu mera någon, som tänker, at liuskronor höra
 nödrvändigt til Kyrkor. Wårt Prästerkap an-
 såg dessa kronor och stakar år 1608, icke annor-
 lunda, än som en prydnad wid Gudstiensten e).

Om Orgelwärt.

§. 22. At Påsiven Vitalianus infört or-
 gor i Kyrkorna wid påß år 660. kan man ej med
 wisshet säga. Man satnade dem der åtminstone
 til början af det nionde seculo. Wäl woro or-
 gor förut bekante; men då brukades de icke wid
 Gudstiensten, utan allenast i de Österländska
 Rikares Hof. Til de Wästra länder kommo de
 N icke,

- b) LAURENT. PETRI om Kyrko-skadgar och Ceremonier
 fol. 34. b. fol. 37. a. c) Företalet til Kyrkof. 1571.
 och sielfwa Kyrkof. fol. XLIX. a. b. d) WER-
 WING h. c. T. I. p. 150. BAAZIUS p. 527. KENI-
 CH företal til Swenska Handboken. Disp. cit. de
 Concih. Ups. p. 16. e) BAAZIUS p. 611.

icke, förr än i det ottonde åra hundra. Det första Orgelwårk, som fants i Frankrike, stänktes år 757. til des Konung PIPINUS af Kåiser CONSTANTINUS COPRONYMUS. Men fort der efter tyckas de ock hafwa wunnit sit rum uti Roms Torn; ty wid påß år 800, uti Kåiser CARL den Stores tid, ågde den Veronensiska Församlingen uti Italien sina Orgor. Det är sant, at Thomas Aquinas, wid påß år 1250, berättar, at Församlingen icke då brukade några musikaliska instrumenter, såsom cithror och psaltare, til Guds lof; på det den icke skulle synas likna Judarna f). Hwar af någre wilja dragga det slut, at orgor icke ännu woro antagna wid Gudstiensten. Men Thomas tyckes tala om den enskylda Församling, til hwilken han sielf hörde: Och utom des nämner han egenteligen Cithror och Psaltare g). At Orgor woro i bruk uti våra Swenska Församlingar, wid reformationens början, skönjes så wäl der af, at Biskopen Doct. Joh. Brask lät år 1513. bygga och uppsätta et dyrbart Orgelwerk uti Linköpings Domkyrka *), som ock at Wederdöparena år 1524.

wille

- f) THOM. AQUINATIS summa Theologiæ quæst. XCI. art. 2. g) Om Orgor läs Disp. de Musica Sacra sub præsid. D. Prof. BRING p. 20. HOSPINIUS de Templis L. II. C. 23. DU CANGE in Diction. v. Organum. BINGHAM L. VIII. C. 7. p. 275. CALVOR P. II. Sect. 5. C. 20. p. 689. SCHURTZFL. p. 455. HOLB. H. E. T. I. p. 295. QUENST. Ant. p. 802. *) Biskop Rhyzelii Episcopus. P. I. p. 113.

wille dem utkasta *b*). Archi-Bisfopen Laurentius Petri förklarade sig, at Orgor behöllös, så som en sak, som äfwen kunde umbäras *c*). Wi sättie der uti ingen nödwändighet, utan bruke dem allenast för et understöd wid sången; hwardan ock uti många Swenska Kyrkor inga Orgor finnas. Utom Orgorna tillåte wi äfwen andra instrumenter *k*); men tage der wid den ordning i akt, at musiken icke så långt må utdragas, at Församlingen der af i sin sång hindras til at lofwa Gud med egen röst. Ifrån Fastelags Söndag, in til Påskadagen, innehålle wi jämwäl med all musit *l*).

Om Epitaphier.

§. 23. Man finner på våra Kyrko-wäggar Epitaphier, sköldmärken och wärjor, hwilket bruk bör föras til de senare tider. De gamle Romares grafwar woro, både til bygnad och prydnader, ganska prächtige. De utzirades med sköna marmor-pelare, stoder och belaten. Sådant wiste de Christne icke af på flera hundrade år. Wid Apostelen Jacob den mindres graf i Jerusalem fants allenast en sten med någon påskrift *m*). En Romersk Präst, wid namn Cajus,

N 2

som

b) SPÉGELS Kyrk. Hist. P. I. p. 38. Doct. Celsius Hist. Gust. P. I. p. 242. *c*) LAUR. PETRI Om Kyrkostadg. och Ceremonier fol. 35 a 54 b
k) Kyrkol. 16 6. C. 17. §. 2. *l*) Kyrkol. 1 c.
 Hwad som bör tagas i akt med Orgors förfärdigande se Kongl. Resol. på Prästerik. Besw. d. 7 juli 1752. §. 2. d. 12. Jan. 1757. §. 2. *m*) EUSEBIUS

som lefde år 210, talar wål om Apostlarnas Petri och Pauli grafwårdar, som då plågade wisas; men de luste icke af någon praect n): De lära icke annat ha wa warit, än grassstenar med en påskrift. På samma sätt hedrades de följande Martyrer med marmor-stenar, hwar uppå man ingrafde deras namn och förtienster, och äfwen förmodeligen tiden och sättet til deras död. Men när många Martyrer lades uti en graf, innehöft på kristen intet mer, än deras antal. Prudentius, som lefde wid påß år 400, har lemnat oss denna underrättelsen o). Uti ottonde seculo begynte man upfättia kostbara wårjor, gehång och dylika saker i Kyrkorna, som skulle lända deras afledna ägäre til äminnelse, och Kyrkorna til prydnad. Men om kostbara grafwar woro icke de Christne särdeles angelågne, förr än de fingo begrafwas i Kyrkorna; hwilket skiedde i det nionde och tionde århundrade. För den tiden funnos de, huru Hedningarnas wålbeprydde grafwar oroa

L. II. C. 23. HIERONYM. de Scriptor. Ecclief. C. 2. n) EUSEB. L. II. C. 25. o) PRUDENT. in hymno Hippoliti XI.

*Plurima litterulis signata sepulchra loquuntur,
Martyris aut nomen, aut epigramma aliquod.
Sunt & muta tamen tacitas claudentia turbas
Marmora, quæ solum significant numerum.
Quanta virum jaceant congestis corpora acervis;
Nosse licet, quorum nomina nulla legas.
Sexaginta illic, defossas mole sub una,
Reliquias memini me didicisse hominum.*

bröades som ofast af tiuswar; hwarföre de fattade et sådant beslut, at håldre i lifstiden uprätta sig ärestöder, genom barmhertighets wårk emot de fattiga, än bygga präctiga grassällen til rof för tiuswar p).

§. 24. Til samma Christeliga wårk wille och wår Öfwerhet upmuntra Ridderskapet och Adelen i Sverige år 1668. Den föreslog, at man, i stället för kostsamma begrafningar, kunde med några föraringar ihogkomma Academier, Skolar, Kyrkor, Hospitaler och Barnhus. Dock om någon war mer hogad för det, som behagade ögat, han kunde wlina sit ändamål, i det han låt uprätta sköna Epitaphier och härliga monumenter, medelst hwilka den aflednas namn behöls i längre minne, än med den bekostnad, som, antingen på sielswa begrafnings-dagen, eller strax der efter, blef förspild och förglömd. Och i sådant fall skulle hwar och en betiena sig af de mestaller och stenar, som här i Riket, och des underliggande prowincier, kunde finnas q). Förut hade jämwäl Drottning CHRISTINA år 1643. tilstätt, at man fick hedra sina döda med Epitaphier, som icke lände Kyrkorna til meen, utas mera til prydnad r).

N 3

Dna

- *) CAYE P. III. C. 2. p. 506. BINGHAM L. XXIII. C. 2. p. 26. CALVÖR L. III. Sect. 3. C. 42. p. 976. Disp. de Religione veterum Christianorum circa funera, sub Præsid. D. Prof. BRING, p. 17. q) Kongl. Stadga om ordnins, gats afkastande hos Ridderst. och Adelen d. 19. Dec. 1668; §. 13. r) Kongl. Resol. på Prästerss. Besk

Om Klocker.

§. 25. Bland vår Kyrko-skud räknas äfwen Klocker 5); ty wilje wi ock på detta ställe nämna derom med några ord. De tiena at sammankalla menigheten til den offentliga Gudstiensten. Israeliterne kallades tillsammans genom tvåanne trummeter. När man blåste med dem bägge, skulle hela menigheten församlas; men då teckn gafs allenast med en, insunno sig Höfwiets männerne. 4 Mos. 10: 2, 3, 4. Klocker hafwa ifrån gamla tider varit kunniga både i Rom; och på andra ställen, och blifwit af Hedningarna brukade, när man skulle församlas; dock antogs de icke af de Christna, förr än i det siunde seculo. Af fruktan at upstäckas för fienderna, dristade de sig icke, under förföljelserna, at med offentligt teckn gifwa sina sammankomster tillkänna. Någre mena, at man då brukat hemliga bädbårare, som gått omkring til de trogna, och underrättat dem, när och hwarest Gudstienst skulle hållas. Men när Församlingen kom til frid och lugn, gaf den sit sammanträde tillkänna, genom något offentligt teckn. Ephrem, som dödde år 386, talar om detta teckn, men gifwer ej tillkänna sättet, om det skeddde med träklubbor, eller slag uppå koppars och järnplåtar. Det är wisst, at man sedermera, på äfkilliga ställen betient sig af en slags träredskap, och äfwen af trompeter. Men i Wästerländska Församlingen begynte man bruka Klocker, efter

all

all liknelse, wid påß är 650. Såsom någre föres
gifwa, skola de kallas Nolæ och Campanæ; emes
dan de blifwit förfärdigade i staden Nola och Cam-
panien. I Österlandet finner man icke deras
nyttjande, förr än i det nionde seculo; då Kåiser
MICHAËL i Constantinopel beköm några til
skänks wid påß är 865. ifrån Venedig. Jag går
med slit förbi, huru man sedermera brukat floes
korna til widskiepelse, at ferdriwa spöken och ås-
kedunder och befordra de dödas sällhet. Ej eller
lönar det mödan, at tala om deras döpelse och
inwigning; hwilken sällsamma sedwänja Påfwen
Johannes den XIII. år 968. skal hafwa infördt 2).
Dock kunne wi icke undgå, at nämna et och an-
nat misbruk, när wi wisse skärskåda, huru wåre
Ewangeliske förfäder återstält det sanstylliga behof,
för hwilket floeskor äro egenteligen antagne.

§. 26. Reformationen med floeskor i Swea
Rike sträkte sig dels til deras myckenhet, dels til
deras misbruk. Ut wåra kyrkor, under Påf-
wedömet, ägde floeskor, är en bekant sak. Redan
wid år 1100. låts Westerås-boarne i Örebro
giutta en floeska til sin kyrka 3).

N 4

tiden

2) Om floeskor se BINGHAM L. VIII. C. 7. p. 280.
HOSPINIUS de Templis p. 282. HILDEBR. En-
chir. de Sacris publicis &c. p. 54. SCHURTZFL.
p. 401. WEISM. H. E. T. I. p. 199. CALVÖR
P. II. Sect. I. C. 8. p. 90. WALCHIUS p. 35.
QUENST. p. 803. Disp. cit. de Musica Sacra
p. 18. Disp. de Origine rituum Eccles. N. T.
sub præsid. D. Prof. BRING. p. 20. 3) HERR
von Dalms Swed Rites Hist. P. 2. p. 53.

tiden tillwarte ärligen deras antal. Konung Gustaf kunde altså, med alt fog och utan någon saknad, år 1530. och 1531, instränka öfwerflödet, och använda somliga Klockor till gälds betafning för Riket x). Ty der uti bestod ju ingen Guds-tienst, at hafwa många Klockor. Fänkesättet an-gående ringning, borde jämväl ransas, och så- jactteligen åtskilliga ringningar affkaffas. Under Påswiska tiden hölt man Klocko-ringning för en synnerlig Guds-tienst y), och ringde fördenskull, så länge Församlingen söng: O! Gud wi lofwe dig z). En grof wantro hade fäst sig wid Klocko-ljudet. Man inbillade sig derigenom kunna til all walgång befrämja siälen, som war skild ifrån kroppen; derföre brukades efter de döda Siälaringning, Weckoringning, Månads-ringning och Årsmotsringning a). Det är ock märkligt, at under Påswiska tiden, upbun-dos klapparne, ifrån Onsdagen i Dymbelweckan til Påskadagen, så at då ingen Klocka hördes, ut-tan man blåste i horn, til folkets sammankallan-de b). Samma sed med ringningens innehåll-lande har varit i bruk ej allenast i Swerige utan ock i andre Församlingar, där man betient sig af Klockor *). Någre anföra dertill följande orsak: Wäre widskiepelige förfäder trodde, at trollpackor,

om

- x) TEGEL l. c. P. I. p. 268. y) Kyrkol. 1571. fol. XLIX. b. z) Kyrkol. 1571. fol. L. a. DIKMAN p. 186. a) DIKMAN p. 186. 187. Kyrkol. 1571. fol. L. a. b) Kyrkol. 1571. fol. L. a. DIKMAN p. 321. *) DURANDUS Rat. Div. Off. L. VI. C. 72.

om nåtterna i dymbelweckan, skrapade klockorna med jern, til at der med befrämja sin trolldom, och på det klockorna skulle höras så mycket längre. Man stod ock i den inbillning, at dessa swarts konstige qwinfolk skulle kunna skada med den af skrapade metallen, innom hela den tract, dit klockeliudet i denna weckan kunde sträcka sig. Och til förekommande af sådan fara, skulle då klockorna vara aldeles tyfsta c). Men det är säkert, at at et sådant uppehåll med ringning hade ingen gemenskap med trollpackor, utan skulle vara et tecken til allmän sorg wid Christi lidandes och döds bestraktelse *); fast än man kan medgifwa, at gemene man på sit sätt blandat ihop det ena med det andra. Det är underligt, at en del af den gamla sáfunnigheten hunnit alt til våra tider. Utminstone höres ännu den sagan, at trollpackorna, natten för skärtorsdagen, färdas til Blåfulla, sedan de skrapat klockorna. Förr än år 1460. läser ingen undersökning wid Domstolar blifwit anstald med sådana häror, som sägas i förbund med den onda andan besöka hans gästabud d). Dock har sagan om dem och deras samgräm varit bekant ej allenast i det telfte århundrade, utan ock i fierde och femte seculo, då Damasus och Augustinus lefde **). Den har allenast förändrat

N 5 drat

- c) LOCCENI Antiquit. Sveog. p. 36. CELSI Com-
putus Eccles. p. 51. *) HERR VON DALINS I.
c. P. 2. p. 619. d) DURANDUS l. c. JAC.
GRETSENIUS de festis C. 16. **) JUS CANON.
P. I. C. Episcopi C. 26. Q. 5. Vita Damasi
AUGUSTIN. de spiritu & anima C. 28.

drat sig i anseende til omständigheterna. En i
 Dyfland skedde Gåstabydet den första Maji, men
 här i Norden på Skår-Torsdag; hvarförutan
 sjelfwa samlingsplatsen war utmärkt stundom strax
 wid Utrech i Nederlanden, stundom på Block-
 berg i Dyfland ***). Men at åter komma till
 vårt förehafwande, så wisade sig wåre Evangelis-
 ske Fäder ganska sorgfällige, at hamma de stora
 misbruk, som sig wid ringningar irritat. De
 stadgade fördensfull, at Klockoringning war ingen
 Gudstjenst; at ringningen under Gudstjensten
 skulle uphöra, samt at åfwen den, som skedde för
 de döda och medförde wantro, borde afsläggas.
 Och för öfrigit skulle icke wara mer förbudt, at
 ringa i Dymbelweckan än på andra tider c).

S. 27. Sedan woro de ock anaelagne, at
 namngifwa Klockornas rätta bruk och utfättja
 dertill wiså tider och tilfällen, med förelagda böter
 för dem, som egenwilligt rörde Klockorna *). Först
 skulle ringas til Gudstjensten, så ofta som det be-
 höfdes f); hwilket man i gamla tider kallat Laga
 ringning, til Ottesång, Måsa och Åstonsång g).
 Mötet i Örebro år 1529 tyckes icke hafwa welat
 gilla någon annan ringning, än denna, wår det
 sålunda stadgade: Klockringning brukas alle-
 nast ther til, at folket skal kallas tilhopa
 ther med h). Widare tilstaddes, at ringa för
 Lif

***) Här om har H. Prof. Bring mig beväget underättat.

c) Ryrfol. 1571. fol. XLIX. b. L. a. *) Aa Eccles
 siastica constituta a Rege Gustavo I: mo Anno 1554. s. 6.

f) Ryrfol. 1571. fol. L. a.

g) DIKM. p. 188.

h) TEGEL l. c. p. 219.

Rit 2), men med det förord, at folket skulle underwisa, huru sådant skedde för deras skull, som lefde, och icke för de döda, hwilke slikt icke behöfde k). Denna ringning bör wara ledig ifrån all widskjerpelse, och allenast tiena, til at der med förkunna den dödas afsågning, och at upwäcka Christeliga tankar om dödeligheten hos dem, som quarlestwa h). Eist skulle man ock, genom ringande, få gifwa tillkänna aften förut, at Söns och Helgedagar infalla; hwilken sed kallades Seligmål m), och börjades i det ottonde seculo n). Upsala möte år 1593. kom öfwerens at Heligs mål skulle blifwa efterlåtit; på det folket måtte wända igen af sit arbete, och göras så mycket stickeligare til Gudstienstens bewistande soljande dagen o). Denna ringning har ifrån äldre tider varit antagen på landsbygden p), hwarest den ännu är brukelig.

S. 28. Med Klämtningar har ock wår Evangeliska Församling behållit en wis ordning. Då brödet och winet, efter wedertagit bruk, uphöges wid den Heliga Nattwarden, fick man klämta. Til den ändan satt öfwer Hög-Choret, upp uti eller under hwalfwet, en liten flocka, med en hängande sträng q). Men denna klämtning, som i Dyff-

- 2) Rytfol. 1571. fol. L. a. k) Rytfol. 1571. fol. LXI. a. l) Rytfol. 1686. C. XVIII. S. I. A
 m) Rytfol. 1571. fol. L. a. n) HEINSII H. E. T. I. p. 1030. o) WERWING l. c. P. I. p. 149. Disp. cit. de Concil. Upl. p. 16. Conf. DIKMAN p. 186. p) Rytfol. 1571. fol. L. a.
 q) DIKMAN p. 188.

i Tyskland, ifrån år 1200, och Påstvens Innocentii den III:s tid, varit brukelig r), affskaffades på Upsala möte år 1593, då äfwen beslöts, at de små kloekorna skulle nedertagas s). Man klämtade jämwäl i förra tider, wid Gudstienstens slut, efter Wälsigneisen, hwilket man kallade Kläppa utsungit t). I några Landsförsamlingar har jag sett detta ännu tagas i akt; hwartil brukas en liten kloeka under taket i Choret. Men vår dageliga Klämtning öfwer hela Riket torde mer förtiena war upmärksamhet. Wid påf år 1320. besalte Påstwen Johannes den XXII, at man alla aftnar skulle klämta tre gånger, då alle borde falla på knä, och lika många gånger åfälla Jungfru Maria med Yngla-hälsningens uprepande: Ave Maria u). Påstwen Calixtus den III, förfräckt för Cometer, förordnade jämwäl år 1456, at man skulle klämta i middagstiden med alla kloekor; på det alle skulle upmuntras til bön om seger emot Turkarnas tilwärande makt x). Det är ingen twiswel, at ju våra dageliga Klämtningar leda här ifrån sin uprinnelse; fast de nu mera äro ränsade ifrån den första widskiepelsen.

Jag

r) SCHURTZFL. l. c. p. 412. CALVÖR P. I. p. 618.

s) Decretum Upsalense. WERWING l. c. P. I.

p. 149. 152. BAAZIUS l. c. p. 521. KENICID

Företal til Handboken. t) Ryfö. 1571. fol. L. 2.

u) HEINSIUS T. I. p. 1344. BENZELII H. E.

Sec. XIV. §. 4. HILDEBR. Enchir. p. 57. HOLB.

H. E. T. 2. p. 210. x) HILDEBR. l. c. p. 57.

HOLB. l. c. p. 302. SCHURTZFL. p. 411. CALVÖR

P. II. Sect. 2. C. 4. p. 218.

Jag kan ej wißt säga, om icke denna är den klämning, som vår första Ryrkolag tillåter, och kallar pro pace, eller för frid y); emedan bönen wid det tillfälle skulle egentligen handla om frid och rolighet. Men som dessa klocke-slag liksom underhölls Mariæ wanliga tillbedjande; så stadgades på ostanämde Uplala möte, at klämningen aften och morgon til Mariæ lof skulle afskaffas z). Den uptogs likwäl å nyo 19. år der efter, sedan den Papistiska tankan blifwit utplånad. Ty på Nyköpings Riksdag år 1612. föresnade sig samtliga Prästerskapet och beslöt, at hwar morgon och aften skulle ringas Pro pace (för frid) samt at folket skiteligen skulle underwiskas, hwad sådant betydde, nemligen, at hwar de då stadda woro, inne eller ute, med Christeliga åthäswor begifwa sig til bönen, at Gud nådeligen wille förlåta dem deras synder, och afwärja de landsplågor, som woro dem påkomne a). Archi-Biskopen D. Petrus Kenicius war om denna sedwånja så angelägen, at han, uti skrifwelse til Rikens Prästerskap, på Jubelåret 1621, påmint dem, at de skulle låta klämta pro pace (för frid) hwar dag, samt underrätta åhörrarena om detta brukets nytta. Hwar och en, när han fick höra klockeslaget, på hwad ställe han sig ock uppehölt, skulle då anropa Gud, at han wille förlåna frid, bewara Öfwerheten, och nå

delis

- y) Rorkol. 1571. fol. L. 2. Conf. DIKM. p. 62. 63.
 z) WERWING P. I. p. 149. Disp. cit. de Concil.
 Ups. p. 16. a) Prästerskapets förening d. 7.
 Jan. 1612. art. 23

deligen tildela alt, hwad til wälfärd och salighet lände b). Detta blef sedermera år 1686. en lag. Uti Städerna skal på alla Söknedagar klämtas, om mörgeonen klockan tjo, och om aftonen klockan fyra. Sammaledes på landet hwar mörgeon och afton, såsom tilförene varit wanligt. Folket bode derigenom påminnas, at bedja om wälsignelse til deras förehaswande, och at Gud wille bewara Öfwerheten, förlåna frid och rolighet, och en salig ändalyckt c). Wi få icke widare fullfölja berättelsen om våra Kyrkor och deras tillbehör; ty wilje wi nu tala om Tiden til deras besökande.

Tionde Capitel.

Om Tiden til den offentliga Guds-
tjensten i gemen.

§. 1.

Det är ingen, som drager i twifwelsmål, at ju några wiså tider böra utses och fastställas til Guds offentliga dyrkan. Wi hafwe Guds klara förordning i det tredje budet, at hwar siunde dag i hwarje wecka skal der til användas, hwilken lag är fast och ombytlig. Mer hafwet icke Gud i allmänhet stadgat i detta erende; hwar före alla de öfriga fester och Högtider i Nya Testamentet äro människis inrättningar. Apostlarne firade

b) BAAZII Invent. p. 715.
C. XII. §. 3.

c) Kyrkol. 1686:

strade Inga andra dagar, än Söndagen, Lördagen, Påska och Pingest, jämte de dageliga Bönestunderna. Martyrernas åminnelse dagar börjades i det andra seculo. Men ifrån det fierde århundrade ökades Helgedagarne efter hand, til des de omfider blefwo så många, at ömhiertade Män, som betraktade Församlingens förfall, måste der öfwer bitterligen klaga. Den berömlige Cancelleren i Paris Johannes Gerson, som lefde år 1400, beswårade sig icke litet öfwer deras myckenhet. De gafswo anledning, sade han, til synd, med omotteligit froskande och supande, dansande, spelande och flera oordentligheter. Månge begafswo sig derigenom til lättia, och der fant man igen grunden til handwårksfolks och andras fattigdom *d*). Wår dyre Lutherus önsfåde, at i Christenheten icke måtte finnas någon Helgedag, utom Söndagen, samt at alla Fester måtte sättias på Söndagar. Då skulle mycken odtygd blifwa tillbaka, och fattigdomen icke taga så aldeles öfwerhande).

S, 2. Detta funno jämwäl de wålsignade Guds redskap, som drefwo reformations wårket i Sverige. De fagnade sig så öfwer den Christliga friheten, at de ej satte den Christliga Skuldigheten å sido. Christne, sade man, woro icke förpliktade, at hålla den Judiska Sabbathen, eller andra Helgedagar, efter Mosis lag. Doct
behöfs

d) GERSONS Oper. T. II. p. 630. HEINSII H. E. T. II. p. 38. *e*) LUTHER. Tom. I. Alcob. p. 428. HEINSIUS l. c. p. 171.

behöfde äfwen wi några wisa tider, på hwilka wi borde sammankomma, at afhöra predikan, utdela Sacramenten, och förwänta allmänneliga böner och tackfägelser. Förutan det hade ock arbetsfolk någon wedergwäckelse af nöden f). Här uti instämde aldeles Fäderne på mötet år 1529. uti Örebro: Helgedagar äro fördenstull insatte, at man skal hafwa tid til at höra Guds ord, och de der arbeta, skola hafwa hwilo af deras arbete. Men på samma möte, ansågo de likwäl icke Helgedagarna i sig sielfwa, såsom någon besynnerlig Gudstienst. De bekände fast mer, at altför många Helgedagar wero upkomna, som icke wero af nöden, utan snarare gåfwo tillfälle til många synder, och lände wår lekameliga bärgning til skada. Det blef altså beslutit, at antalet af Helgedagarna skulle inskränkas, efter som hwart och et Stifts lägenhet tillsade; Men wår Herras egna högtider, Jungfru Marias och Apostlarnas samt Nilsens och Kyrkornas Patroners dagar skulle behållas g). I kraft af detta beslut begynte man aldradst bortläggga de Heliga Qwinners dagar, såsom man kan finna af Olawi Petri Postilla, hwilken trycktes år 1537, hwar uti inga qwinners dagar äro anförde h). Detta befrämjade Konung GUSTAF den I. ån ytterligare genom sin Regementsform år 1540, hwar uti han anförde orsakerna til de många Helgedagars

f) Rorkol. 1571. fol. XLVI. a. g) TEGEL l. c. P. I. p. 218. 219. BAAZIUS p. 242. 243. Om Patronernas dagar se DIKM. p. 140. h) DIKM. p. 76.

gås affkaffande, samt befalte, at inga andra skul-
 le behållas, ån de der hade grund i den H.
 Skrift. Hans ord lyda sålunda:

Efter och också klageligen förekommer,
 som ock nog klart för ögonen är, at för de
 många onyttiga och öfwerflödiga Zelgeda-
 gar skull, såsom genom Guds ord och den
 Zelga Skrift icke budne åro at hållas, för-
 summa den menige man, bönder och andre
 deras åker, ångiar, fiskeri och annan nyt-
 ta, såsom ofta stier, at når wåren, anden
 och fiskeleken bäst för handen är, då hållas
 många Zelgedagar, och försumes deriges-
 nom mycken god lifsbärgning och der menig-
 ga bästa, hwilket Gud Allsmåttig och ytter-
 mera budit hafwer at drifwa, ån hålla Zel-
 gedagar. Deslikes uti Riöpstäderne försum-
 mes ock allehanda embeten, derigenom em-
 betsofcket komma understundom i stor fattig-
 dom, skada och förderf. Så bedrifts ock
 mycken lösaktighet både med swår dryck,
 hor, mord och annat ondt, mycket mer om
 Zelgedagar, ån annan tid. Dersföre biude
 Wi, at efter denna tid skola alle Zelgeda-
 gar, de der icke uti den Zelga Skrift funde-
 rade eller grundade åro, platt affatte och
 aflyste blifwa. Och förden skull skal det wis-
 dare uti wår Religions-ordning ordinerat
 och uttryckt blifwa, hwilka Zelgedagar, som
 här uti Riket hållas skola, eller ej.

Regements Form i Wästergötland d. 9. Apr. 1540.

Herr YOR STIERNMANS

S. 3. Denna inifrånkning togs sedan i akt uti Ryrko-ordningen af år 1571, då man utelödt Patronernas Högtider, och ånsförde de Helgedagar, som behöllos, uti sådan ordning: Alla Söndagar, Jul med sine hälg, Nyårsdag, wärs H'Erras Döpelse dag, den man kallat de heliga tre Konungars, Skärtorsdag, Påska med sine hälg, wärs H'Erras Rimsmelsfärdsdag, Pingesdag med sine hälg, Christi Förklaring, på siunde Söndagen efter Trinitatis, tre Wärfu dagar, som äro Kyndermåsa, Marie Bebådelse och Besökelse, alla Apostladagar, förutan S. Peders dag om vinteren, och sist Johannis Baptiste dag, Michelsmåso och Helgonamåso k). Alle andre Helgedagar, som tillföre varit hållne, men icke funnos i detta antal, skulle efter den tiden wara aslagde. Til dem borde ej widare gifte någon pålysning, ej eller skulle då någon ringning höras, eller sång anställas; utan hwar och en kunde på sådana dagar, syndlöst och utan estertal, ackta på sit arbete h). Men under den Siturgiska tiden fick menige man nog anledning, at återkalla de aslagde Helgedagar, som de af gammal háfd höllo i wörddning. Uti sielfwa Hertig CARLS Förstendöme funnos ock många, som uphörde med sit arbete på sådana dagar. Swilket föramlåt Hertigen, at år 1586. befalla Prästerkapet, det hwar och en uti sin Församling skulle hielpa til, at de många Latmans Helgedagar, som allmogem, sig sielf til stor skada, företog, måtte

k) Ryrkol. 1571, fol. XLVI, b. h) Ryrkol. 1571, l. c.

mätte blifwa affskaffade m). Uplala möte år 1593. stadfästade wäl, at Helgedagarna, efter nyhånade Kyrkoordning, skulle behållas; dock ansåg det somliga för widskapeliga, hwilka alla aflystes n). Hit föras Christi Kropps- och Kors- samt Jungfru Marie afsläts- födelses- och Simmels- färdes högtider o).

S. 4. Här af togo sig någre listige Papi- ster anledning, at år 1602. inbilla den ensaldiga hopen, det alla stora olyckor, som träffade landet, härröde der af, at man ej mera firade de Helgedagar, som i förra tider varit brukeliga. Men Konung CARL den IX. stillade denna rörelsen; så at den gjorda författningen blef beständande p). Det war så långt ifrån, at han wille åter införa några af de redan aflagda fester, at han snarare år 1608. yrkade uppå flera dagars affskaffande, som til de Heligas åminnelse woro inrättade. Men deremot satte sig Prästerkapet, med på- stående, at Helgedagarne borde firas efter Kyrko- lagen q). Dock hade han år 1602. uti sin ord- ning angående Gudstiensten wid Hofwet, be- hållit alla våra Fäster, Högtids- och Helgedagar, förutan Marie Besökelse dag. Och ifrån den ti-

D 2

den

- m) Articuli Orebrogienles A:o 1586. uti Maji må-
nad. n) Disp. cit. sub Præsid. D. Prof. BRING
de Concil. Upsl. p. 15. o) WERWING l. c.
P. I. p. 148. Disp. de Concil. Upsal. sub Præ-
sid. Prof. LAUR. ARRHENII Upsl. 1724. p. 34.
p) WERWING l. c. T. II. p. 81. 82. q) BAA-
ZIUS, p. 611. 613.

Den har deras antal uti vår Församling hwarken blifwit ökad eller minskadt, intil år 1741, då man företog någon inskränkning; hwilket förlopp war af följande beskaffenhet.

S. 5. Rikens Ständer eftersinnade på Riksdagarna år 1738. och 1741, at sielfwa Sabbatsdagen, och jämwal de andra stora Högstids och Helgedagar, hade, igenom tiden och des med följande brister, samt de många mindre Helgedagars firande, fallit ifrån sin förra helgd, som nu mera icke swarade emot den första inrättningen, och det ändamål, som der wid i början war påsyftadt. Til hämmande af sådant misbruk, blef öfverlagdt, om icke alle mindre Helgedagar, såsom Apostladagar, tillika med några andra Predika- och Högstidsdagar, kunde afstättas, och i det stället Sabbatsdagen, med de årliga trenne Högstider, lysas i större och starkare hägn och frid. Man eftersinnade, huru ursprunget och orsaken til Apostla- och de andra flåsta Helgedagarnas firande, endast hade härrördt af en blott wärme ning hos deras första insticthare, rättad efter den första Församlingens förtryckta tillstånd och beskaffenhet. Ty när den i sin späda ålder, anskäckades af swåra förförlelser, blef hon nästan tvingad, at fira wiså dagar til Helgonens äminnessle, af hwilkas efterdömen de förtryckte Christne, kulle hämta sina eftertryckeligaste upmuntringar til trones ståndaktighet. Man erindrade sig tillika, at dessa dagar blifwit bibehållne uti den Grefiska och Romerska Kyrkan, samt ifrån dem kommit til den Swenska Församlingen, blott af

en tillåtelse för en gammal sed, hvilken, ej mindre än wiisa andra inrättningar, kunde ombytas, efter tidernas förändring. Vidare anmärkte Rikens Ständer, hwad skadelig wärkan de mindre Helgedagarnas misbruk och förndtande i lättia och säfånga, hade uti den allmänna Rikets rörelse och hushållning i gemen, så wäl som alla särskilta losliga wärf och förättningar i synnerhet. Och til följe af alt detta funno de nödwändig, at inskränka Helgedagarnas antal, på et sätt, at deras brukeliga firande skulle förwandlas uti en annan ordning, som förmodeligen skulle lända Christendomen til mera förkofring. Konungen satte detta i wärkställighet år 1741, och befalte, at Marie Besökelse dag, Skärtordagen, bägge Gångdagarne, tredje dagen i de stora Högtiderna, samt alle Apostladagarne skulle, både i Städer och på landet, anses såsom andre Söknedagar; så at på de samma ingen predikan skulle ske, utan at hwar och en då kunde bruka sin losliga näring, handwärf och handtering. Men uppå landet borde på sådana dagar en del af förmiddagen användas til Catechismi förhör, hwar til barn och ungdom, som til arbete och nödiga syflor icke woro wärne och nyttige, skulle i synnerhet sig inställa *).

S. 6. Men tu är hunno icke til ånda, förr än man måste erfara, at denna hälfsamma för-

D 3

fatt

* Kongl. Förordn. angående wiisa Helgedagars inskränkan-
 dande, samt de ärliga Högtidernas, Sönd- och Söknedag-
 arnas obrottslig helighållande och firande, d. 11. Nov.
 1741,

fattning war fruktlös. Ständerne nödgades på Riksdagen år 1743. beklaga, at man ej wunnit de egentliga ögnamärken med förenämde Helgedagars affkaffande. Söndagen wart icke heligare hållen, än tilföre. Äfwen församades Catechismi förhören på många ställen; emedan ganska få hade kommit tilstädes, sedan predikningarne uphörde. Och i anledning här af förklarade Konungen, på Riksfens Ständers tilstyrkande, at med Apostla- och de flera Helgedagarna skulle hårdan efter förblifwa wid förra wanligheten; så at innan Catechismi förhören anställas, borde förut en kort predikan hållas. Men denna Förordning skulle likwäl icke misbrukas til lättia, eller gifwa tienstefolket anledning, at, då angelägenheten fördrade, eftersättia de för hemmans bruken nödiga syflorna s). Wåre Högtider och prediko-dagar äro altså nu de samme, som de varit alt ifrån Uplala möte; fast än en och annan förändring förelupit, angående deras mer eller mindre högtideliga firande. Wi wilje taga dem alla under särseft betraktande, och handla först om wår Weeks-sabbat, som är Söndagen, sedan om de tre årliga Fester, så om de årliga Högtidsdagar, och äfwen om de smärre årliga Helgedagar. Widare skole wi föreställa Fastelagen och Dymbelweckan, sedan wåra Stora Bönedagar, Lof- och Tackfägelse-dagar, Klagodagar, samt Jubelfester; och sist Hof-Rätts-Rådhus, Lagmans- och Hårads-

) Kongl. Förklaring öfwer Förordn af d. 11. Nov. 1741. angående wisa Helgedagars instyrkande, d. 25. Julii 1743.

blef Martyr år 108. eller 116. Sedan Lördagen är förbi, säger han, skal hwar och en Christi älskare sira Zerrans dag, som är helgad til hans upståndelses åminnelse, Drottningen för alla dagar z). Justinus Martyr vittnar äfwen der om, uti sin andra försvars skrift, den han sammanskref wid påf år 161. På den dagen, säger han, som kallas Solenes, församlas alle, antingen de bo i Städerna eller på Landsbygden. Han wille behålla samma namn, som Hedningarne gifwit denna dagen; emedan det war bäst bekant för dem, emot hwilka han upsatte sin försvars skrift. Äfwen på samma ställe yttrar han sig: På Söndagen hälle wi en allmän sammankomst; emedan Christus war Frälsare på den samma år upwäckt ifrån de döda u). Detta bestyrker jämwäl Plinius i sit bref til Kåiser Trajanus, hwar uti han anförer, huru de affällige Christne berättat, at de plågat komma tillsammans på en wis dag x). Han skref detta bref på Trajani nionde Regements år, och altså år 107. efter Christi födelse y). Och som någre af de omnämde affällingar redan 20. år förut gått ifrån de Christna, såsom Plinius sielf berättar; så följer der af, at Söndagens firande warit i bruk redan år 87, då Johannes Evangelisten ännu lefde. Huru många vittnesböcker kunde wi icke anföra, jämwäl af

z) IGNATIÛ Epist. ad Magnesios. ex edit. Vedeliana p. 57.

u) JUSTINI MART. Apol. 2.

x) PLINIUS L. X. Ep. 97.

y) FABRICII Bibl. Lat. T. II. p. 761.

af de följande tiders Scribenter, at Söndagen blifwit firad såsom wecko-sabbat? Men det blef we för widlyftigt.

§. 2. Förrättningarne på bemälte dag hafwa bestått der uti, at de Christne, til Frälsarens ära, söngo Psalmer, läste Apostlarnas och Propheternas Skrifter, förmanade hwar andra til alla goda gärningar, höllo böner och utdelade den Heliga Nattwarden z). Ithåfworne skulle ock göra denna dagen särdeles märkwärdig. Man borde då ståndande förträta sina böner; men icke på knä, til äminnelse af Jesu upståndelse a). För at betyga sin glädje, fick man ej eller fasta på den dagen b). Doct gingo de följande tider i denna sak altför wida, när de ansågo den, som då fastade, antingen som en Christi mördare, eller som en irelärig, eller såsom den der borde uteslutas utur Församlingen. Hwad werldsligit arbete beträfsar, så är det wäl sant, at de förste Christne på Söndagen afhöllo sig ifrån de syflor, som hindrade Gudstjensten; men om alla werldsliga handteringar hela den dagen blefwo åsido satta, kan man ej af några säkra witnessbörder inhämta. Urminstone finnes ej af något exempel, hwarcken i första Församlingen, eller sedermera, at mats tilredning då warit förbuden. Constantinus Magnus förordnade, at all rättgång skulle uphöra,

D i

höra,

z) JUSTINUS MART. l. c. PLINIUS l. c. a) Auctor Quæstionum & Responſionum ad Orthodoxos, Resp. 115. p. m. 283. TERTULLIANUS de Corona militis C. 3. b) TERTULL. l. c.

höra, och alt folk i städerna samt alla Konstnärer skulle hvila på Söndagen; men på landsbygden skulle man likväl fritt få sköta sit åkerbruk; emedan det ofta hände, at ingen annan dag blef der til tienligare c). Mötet i Laodicea år 361. på bdd wål, at de Christne skulle hvila ifrån arbete på Söndagen; dock med den tillägning, om de Kunde d). Men som denna frihet misbrukades, fant man sig sedan nödsakad, at förbiuda alt utwärtens arbete, så wål på landet, som i städerna. Dette skiedde år 538. på tredje mötet i Orleans, då det för tillåtna åkerbruket blef förbudt e).

§. 3. At en dag i hwarje wecka må til of-
fentelig Gudstienst och hvilodag utkoras, hafwa
wäre Evangeliske Förfäder i Sverige icke ansett
såsom något wilkorligt ting, utan för en nödvän-
dig skyldighet, i kraft af Guds klara befallning.
Men at de i synnerhet utwält Söndagen, har
skiedt af wördnad för den Apostoliska och första
Församlingens antagna bruk. Uti sit öppna bref
til meniga Man i Finland år 1554, wisade Kö-
nung

- c) Codex Justin. I. lib. III. Tit. 12. de Feriis Cap. 3.
d) Concil. Laodicen. Can. 29. e) Concil.
Aurelianense III. C. 27. Om Söndagen kan läsas
widare Disp. cit. *de Origine Rit. Eccles. N. T.*
p. 25. Disp. de *Die Dominico* sub praesidio D.
Prof. BRING. CALVÖR I. c. P. II. Sect. 2. C. 6.
p. 221. BINGHAM. I. c. L. XX. C. 2. p. 13.
CAVE I. c. D. 132. WALCHIUS p. 35. 52. 58.
HILDEBR. Enchir. p. 29. HEINSIUS T. I. p. 608.
758. 839. WEISM. p. 114. QUENST. I. c. p. 867.

nung GUSTAF den I. tredje budets innehåll, at wi höre afföndra en dag i veckan, til at höra, lära, och med lit betrakta Guds heliga ord, tacka och priså Gud för hans wålgärningar, bedja honom om andelig och lekamelig nödörst, samt anamma Guds Sons Högwärdiga lekamen och blod, til wår tros förökelse och stadfästelse. Judarne i Gamla Testamentet sammantommo wål på Lördagen; Men som den 3. Skrift ineygade, at Mosis stadgar och utwärtas ceremonier skulle afläggas efter Christi dödd, upståndelse och himmelsfärd, så hade hela den Christeliga församlingen, strax i Apostlarnas tid, beslutit och stadfäst, at man icke mer skulle bruka Lördagen til at sammantomma och höra Guds ord, utan Söndagen, emedan Christus på den dagen upstod ifrån de döda. Och altså borde Söndagen äfwen af oss firas och begås f). Så wål i kyrkoordningen af år 1571 g), som på Upsala möte år 1593 h) är Söndagen satt i främsta rumet ibland de Högtider, som berde behållas. Konung CARL den IX. bewisade äfwen utur den 5. Skrift, huru wi woro förbundne at fira hwar siunde dag såsom

f) Soet bref til menige Man i Finland d. 7. Dec. 1554.
 Doct. CELSII Monum. Polit. Eccles. p. 23. 24.
 Conf. Kon. GUSTAFS Bårdsrått d. 16. Oct. 1544.
 § 1. Kon. ERIC XIV. Hoferbding d. 19. Nov. 1650.
 §. 3. g) Fol. XLVI. b. h) Disp. de
 Concil. Ups. sub præsid. D. Prof. BRING p. 15.

såsom Sabbat 2), hwilket han på sammankomsten i Örebro år 1608. uprepade k) Söndagen, sade Drottning HEDWIG ELEONORA, hålles med rätta för de Christnas hwilo dag, samt är för den orsaken i Guds Församling, allt ifrån Apostlarnas tid, ordenteligen worden firad, och så borde han jämwoäl, så här efter, som för detta, aktas och helgas l). För öfrigt ligger vår Församlings bekännelse för allas ögon uti vår Kyrkiolag: Sabbaten, som nu är Söndagen hos oss, bör efter Guds lag helgas m). På samma allvarsamma sätt yttrade sig äfwen Riksens Ständer år 1741, förklarande, at Sabbaten, som hos oss är Söndagen, bör efter Guds lag helgas, och i största wördning hållas n). Det är nu icke wårt upsåt, at beskrifwa, med hwad stränghet den bör firas, til följie af Kongliga stadgar. Wi nämne allenast, at des och de andra Högtidsdagarnas helgd räknas ifrån klockan fyra om morgonen til nio om aftonen o).

S. 4.

- 2) Patent om Eders afsäende, om Sabbatsdagens helgelse, m. m. d. 7. Oct 1602. k) BAAZIUS p. 611.
 l) Kongl. Stadga om Eder och Sabbatsbrott d. 2. Oct. 1665. membr. post. §. 4. m) Kyrkof. 1686. C. XIV. §. 1. n) Kongl. Förordn. om wisa Helgedagars inkränskande, m. m. d. 11. Nov. 1741. o) Wisg. B. 3 Cap. §. 6. Huru man för detta räknat i Swerige, se H. JOH. ODENCRANTZ differt. de Feriis Swjo-Gothicis, Upl. 1757, p. 17.

S. 4. Någon torde åstunda weta, huru det kommer til, at somliga Söndagar bära Latiniska namn; hwarföre wi wilje på detta rum anställa der om en kort undersökning. Söndagen Septuagesima har sit namn af talet Siuttio, hwar til åtskilliga orsaker plåga anföras. Somlige mena, at denna dagen skulle föreställa Judarnas 70. åra fängelse, eller wår lifstids forrhet, som knapt warar i 70. år. Likare synes, at namnet är tagit af de 70. dagar, som räknas ifrån denna Söndag til första Söndagen efter Påsk, innom hwiilken tid alla bröllopp woro förbudna i den Romerska Församlingen. Eller ock kunna de följande Söndagar, som, i anseende til Fastan, kallas Sexagesima, Quinquagesima och Quadragesima, af Sertio, Sertio och Syrtio, hafwa gifwit anledning til denna Söndagens nämmande p). Ty som 40 dagar räknas emellan Söndagen Quadragesima och Långfredagen, hwar af samma Söndag utan twiswel fått sit namn, så lörer man der af tagit anledning til de föregående Söndagarnas nämmande. Fastelags Söndagen kallas icke allenast Quinquagesima, utan ock Esto mihi, af den Psalm, hwar med Gudstiensten börjades: *Esto mihi in protectorem, War mig en hielpare. Ps. 31.* Likaledes hafwa de följande Söndagarna sina Latiniska namn, den förste *Invocavit **, den andre

p) Jo. ANDR. SCHMIDII Historia Festorum & Dominicarum p. 87. 93. 94. 99. *) Kallas ock Quadragesima.

dre Reminiscere, den tredje Oculi, den fierde Lætare, och den femte Judica, i anseende til de intrådes Psalmer, som på dessa dagar woro beu-
 feliga, och sålunda börjades: *Invocavit me, & ego exaudiam illum, Zan åkallar mig, ty will jag höra honom. Ps. 91: 15. Reminiscere, Domine, miserationum tuarum, delictorum juventutis meæ ne reminiscaris; secundum magnam misericordiam reminiscaris mei, Tänk, G:Erre, på dina barmhertighet, tänk icke uppå mins ungdoms synder, men tänk uppå mig efter dina barmhertighet. Ps. 25: 6, 7. Oculi mei semper ad Dominum, Min ögon se altid til G:Erren. Ps. 25: 15. Lætare Jerusalem, & exultate in ea omnes, qui diligitis eam, Fröjda dig, Jerusalem, och warer glade öfwer thy, alle j, som thet kært hafwen. Es. 66: 10. Judica, Domine, nocentes mihi, expugna expugnantes me, Döm, G:Erre dem, som mig skada, strid emot dem, som på mig strida. Ps. 35: 1. 43: 9), För samma orsak åga ock Söndagarna emellan Påst och Vingest sina Latinska namn. Den första kallas Quasimodogeniti; ty då skiedde Måsans början med dessa ord: Deponite malitiam *quasimodogeniti* infantes, Lägger bort alla ondsko, såsom nyfödd barn. 1 Pet. 2: 1, 2. Den nämnes ock Zwita Söndag, (Dominica in albis), emedan de, som woro döpte om Påsttiden, gingo hela Påstveckan i hwhita kläder, dem de bortla-*

9) SCHMIDIUS l. c. 96. 99. 105. 108. 109. 112.
 MATTH. DRESSERUS *de Festis* p. 47.

bortlade på denna Söndag ^r). Den andra kal-
 las *Misericordias Domini*; ty Gudstiensten bör-
 jades sålunda: *Misericordias Domini* cantabo
 in æternum; Jag vill siunga om *Herrens*
 nåde erwinerliga. Ps. 89: 2. eller: *Miseri-*
cordia Domini plena est terra, Jordan är full
 af *Herrens* godhet. Ps. 33: 5. Den tredje
 Jubilate; ty då begynte man med Psalm. 66: 1.
Jubilate Domino omnis terra, Frögdens Gu-
 di all land. Den fjerde Cantate, i anledning
 af Psalm. 98: 1. *Cantate Domino* canticum
 novum, Siunger *Herrens* en ny visö. Den femte Rogate, som betyder Bedes, och
 vocem jucunditatis, en behagelig röst; eme-
 dan man då förestälte bönen, som i Guds öron
 är angenäm. Den siette Exaudi af inträdes
 Psalmen: *Exaudi, Domine, vocem meam,*
Herre, hör mina röst. Ps. 27: 7. s). Utstäl-
 lige af dessa Söndagar nämner Biskopen i Char-
 tres Johannes Sarisburiensis uti det tolfte secu-
 lo. Men förutan dessa, som, under de anförda
 främmande namn, äro allenast bekante för de
 boksyntare; finnas ock någre andre med sina sär-
 skilda namn, hvilka äro öfver alt kunniga. Hit
 höra Söndagarna i Advent, Palm söndagen,
 Bönesöndagen, Helga Trefaldighets Sön-
 dag, och Christi Förklaring. Vi vilje ock
 litet omröra deras uprinnelse.

Om

^r) CALVÖR P. II. Sect. 2. C. 33. p. 329. DIKMAN
 p. 168. s) SCHMIDIUS l. c. p. 129. 130.
 131. 134. 138. 140. DRESSERUS l. c. p. 62.

Om Advent.

§. 5. Vi räkne vårt Kyrko-år ifrån första Söndagen i Advent. Ordet bemärker Christi Tillkommelse, och der under innefattas fyra Söndagar. Ty oansedt man på den årstiden icke firade Jesu födelse; så skulle likväl Församlingen då rätteligen bereda sig, at begå samma hugniska Högtid, som instundade. Vi wete icke wist början til denna inrättning. Maximus Biskopen i Turin år 420. låter vara den förste, som talar der om, hwars predikan wi hafwe om Christi tillkommelse. Denna tiden tilbrakte man med mycken strånghet och återhåll. Och emedan den syftade på Christi tillkommelse, så blefwo texterne utsedde til samma ändamål. Första Söndagen föreställer Jesu ankomst til Jerusalem, hwar af skidnes, at han är den utlofwade Messias, som på jorden uprättat sit andeliga Rike. Den andre handlar om hans tillkommelse til domen; den tredje om hans antråde til Prädiko-embetet, hwar wid Johannes Döparen war hans förelöpare; och den fierde innehåller, huru man må rätt sticka sig til Hans ankomst, och bereda honom wäg. Andre uttyda dessa fyra Söndagars inrättning på annat sätt, nemligen at der med skal betecknas vår Frälsares fyrahanda ankomst, först i köttet, så i vår själ, sedan wid vår död, och ändteligen til den yttersta domen †).

Om

†) HILDEBR. ERCHIR. p. 35. CALVÖR P. II. Sect. 2. C. 14. p. 260. DRESSERUS l. c. p. 189. 190. SCHMIDPIUS l. c. p. 30.

Om Palmföndagen.

S. 6. Otto dagar för Påsk infaller Palmföndagen, som bekommit sit namn af de Palmqvistar, hwilka då ströddes på wägen wid Christi inridande. Ambrosius wid påsk år 380. kallade den Dominica in ramis olivarum, hwilket går ut på det samma. Man har nämt honom Ofanna, af folkets frögde- och lyckönskans rop til Frälsaren. I anseende til de åtskilliga förrättningar, som hos de Christna då hades för händelser, bekom denna dagen jämwal andra namn. Den kallades Dominica Competentium; emedan de lärjungar, som astundade döpas, bekommo då Trosbekännelsen. Den nämdes Capitulavium, emedan deras hufvud då blefwo tvåde, som skulle döpas på den instundande Påskhögtiden. Och som i denna wecka fångar utsläp-tes utur deras fångelser; och store syndare erhö-llö aflösning; så blef ock denne Söndag kallad Dominica Indulgentie. Wi gå förbi, huru de följande förskämde tider inwigt och helgat sit salt, wignattn och rökeise på denna dagen; samt huru de wälsignat palm- och oljoqvistar, hwar med de sätt i procession på gatorna och ropat: Zofanna Davids Son u). I Sverige hafwe wi warit beswärade af samma updrag x). På mötet i Örebro år 1529. måste man ännu tillåta, at inwiga och bruka Palm; dock icke til den ändan,

P

dan,

u) CALVÖR P. II. Sect. 2. C. 26. p. 313. HILDBER.
Enchir. p. 41. 42. SCHMIDIUS p. 113.
x) DIKM. p. 114.

Dan, som finge han der igenom någon sådan kraft, at man besynnerliga ting igenom honom kunde förmå; utan som en påminnelse af den äreordning, hwilken folket gjorde wår Frälsare, då han for up til Jerusalem y). Nu behålle wi allenast denna Söndagens namn, utan några få fånga besynnerliga ceremonier.

Om Bönensöndagen.

§. 7. De tre dagar, som gå för Christi Himmelsfärds dag, woro ingen ting mindre än sorgedagar, til det femte seculum. Men wid påf år 450. begynte de hållas, såsom faste- och Bönedagar; hwar om wi så widare tala här nedanföre. Det är altså troligt, at Bönensöndagens namn är lika gammalt med dessa Bönedagar. Utminstone firades den år 800. under detta namn. Ty uti Kaiser CAROLI MAGNI stadga om Helgedagar finner man ock igen den Storra Bönensöndagen z). Swenska Kyrkolagen af år 1571. räknar Bönensöndagen, såsom den förste ibland de tre Bönedagar, som kallas Sångdaggar a).

Om Helga Trefaldighets Söndag.

§. 8. Den första Församlingen wiste icke af denna besynnerliga fast; emedan alle Söndagar woro inwigde til den Högtlofwade Treenighetens lof. Nästa Söndagen efter Pingest kallades fardom Octava Pentecostes, eller den Ortonde dag Pingest; uti hwilket nämmande de förste

y) TEGEL T. I. p. 218. z) HEINSIUS H. E. T. I. p. 1020. a) Fel. XLVII. a.

förste Christne efterföljde Judarna, som firade ottonde dagen efter sina stora högtider. 3 Mos. 23: 39. Och är mycket likt, at man en tid firat på den samma äminnessen af alla Martyrer. När den til den Heliga Treenigheten i synnerhet inwigdes, wet man icke så noga. Til det ringaste gingo ottahundrade år förbi, innan det kiedde; hwarföre des Evangelium ej eller handlar om Treenigheten, utan om Nyafödelsen, förmodeligen til deras undervisning, som nyligen för ut blifwit döpte. Durandus ^{b)} menar, at Påfwen Gregorius den IV. år 834. warit uphofsman til denna Söndagens nya namn; men är ei i stånd at anföra några bewis til sin gifnings sannolikhet. Det är wist, at Helga Trefaldighets Söndag firades år 1189. uti wiså länder, men på olika dagar; emedan somlige utshedde der til den ottonde dagen efter Pingest, och andre första Söndagen i Advent. Men i Rom war der til ännu ingen dag förordnad. Påfwen Alexander den III. ansförde orsaken, at man begick alla dagar til den Heliga Treenighetens åra ^{c)}. Andre hålla derföre troligast, at Påfwen Johannes den XXII. införde samma fest i den Romerska Kyrkan uti det fiortonde seculo. Man skulle tycka, at en så stor högtid hade åfwen bordt firas åtminstone tre dagar, såsom de öfriga Fester; hålft sådant kunde utmärka Personernas antal i det Gudomeliga wäsendet. Men den Christeliga Kyrkan har med sina tre årliga Fester welat likna Judarna,

P 2

och

b) Rational. Temp. L. VII. C. 34. c) Decretal. Gregor. L. II, tit. 9. de feriis cap. 2.

och derföre icke funnit lämpeligt, at inkätta den
fjerde d).

Om Christi Förklaring.

S. 9. Någre mena, at Söndagen om
Christi Förklaring infördes i tolfte seculo af
Munkar e). Men andre göra honom yngre, för
registvande, at Påfwen Callistus den III. wid
påsk år 1459. varit des uphörsman f). Wid sin
Kroning år 1569. gjorde Konung JOHAN den III.
genom Archi-Bisken, den författning, at Chris-
ti Förklarings Fäst skulle årligen firas i Sver-
ge, på siunde Söndagen efter Trinitatis g).
Kyrkolagen af år 1571. stadfästade det samma,
kallandes denna Högtid Transfigurationis h).
Upsala möte år 1593. gillade denna författning i).
Och uti 1686. års Kyrkolag gjordes der uti inget
ändring; utan föreskrefs, at på siunde Sönda-
gen efter Trinitatis skal predikas i Högpredikan-
ten om Christi Förklaring, och Söndags Ewange-
lium afhandlas i Afstonsången k). I Tyskland
handlar man om Christi Förklaring, när siette
Söndagen efter Trettonde dagen infaller, hvil-
ket dock sällan sker l).

Tolste

- a) BINGHAM L. XX. C. 7. p. 160. SCHMIDIUS p.
146. HEINSIUS T. I. p. 1343. CALVÖR P. II.
Sect. 2. C. 35. p. 333. HILDEBRAND. Enchir.
p. 47. 48. QUENST. p. 891. e) HEINSIUS
T. I. p. 1212. f) HEINSIUS T. II. p. 37.
g) BAAZIUS p. 311. 312. h) Fol. XLVI. b.
i) Disp. de Concil. Ups. sub Præs. D. Prof.
BRING p. 15. k) Kyrkol. 1686. C. XIV. §. 6.
l) SCHMIDIUS l. c. p. 92.

Tolste Capitel.

Om de tre årliga Fester.

§. I.

Från Söndagens beskrifning försoge wi oss til våra tre årliga Fester, Jul, Påsk och Pingest, som äro af menniskior invättade; på det Guds ord måtte rikeliga bo ibland oss. Col. 3: 16.

Om Jule Högtiden.

Nåstan i tvåhundra år frade den Österländska Församlingen Jesu födelse dag på den 6. Januarii, som hos oss är Trettonde dag Jul. Då wiste man icke af war nu warande Juledag, som infaller den 25. Decembris. Den tog sin början uti den Västerländska Församlingen, men, efter all liknelse, icke förr, än wid slutet af det fjerde seculo. En ifrån den tiden hafwe wi Augustini yttrande, at Christus sadet vara född den 25. Decembris *m*), samt Hieronymi och Johannis Cassiani berättelse, at Jesu födelse och Epiphania *n*) frades i Västerlandet på tvåanne särskilda dagar *o*). Strax der på antogo de Österländska Församlingar samma bruk, hwar efter likväl både Juldagen och Trettonde dag Jul behöllo enahanda namn, och kallades Epiphania (Uppenbarelsets Högtid) och Theopha-

P 3

m) AUGUST. de Trinit. L. IV. C. 5. *n*) MED Epiphania förstås Trettonde dag Jul. *o*) HIERON. in Ezech. I. CASIAN. Collat. Parr. X. C. 2.

phania, (Guds Uppenbarelse) dock så, at den förre enkannerligen förestälte Jesu nåderika uppenbarelse i köttet. De finnas, som tänka, at de Christne inrättat Julehögtiden i stället för de roliga Saturnalia, eller någon annan Fest, som i Decembris månad wors brukeliga hos de hedniska Romare. Äfwen leda de derifrån några seder, som de Christne på en så huwelig tid hafwa tagit i akt. Men här med må wara, huru det kan; så är dock ofelbart, at denna Fest ägt et särdeles stort anseende ibland de Christna. Chrysoctomus kallar honom den största högtid, och ursprungel til alla andra Fester. Ty om Christus icke blifwit född, så hade han hwarken kunnat döpas, eller korsfästas, eller sända den Heliga Andan. Och fördensfull är den firad med samma högtidelighet, som sielfwa Söndagen. Allt fastande war då förbudt. Träskarne afhölls sig ifrån sit wanliga arbete. Alla spectacel och skådespel uphörd. Och man hölt predikningar, samt begick den Heliga Natwars den 9).

§. 2. Wåre hedniska Förfäder i Sverige firade på Winter-Solståndet en fest, som de kallar

p) Chrysoct. Homil. 31. 9) Vås widare om denna Fest CALVÖR P. II. Sect. 2. C. 15. p. 263. BINGHAM L. XX. C. 4. p. 66. WALCHIUS p. 38. 43. 71. ITTIGH Heptas Dissert. III. §. 15. p. 400. HILDEBR. l. c. p. 35. 36. HEINS. T. I. p. 674. 839. CAVE l. c. p. m. 159. Disp. cit. de Orig. rit. Eccles. N. T. p. 9. QUENST. Ant. p. 884. SCHMIDIUS p. 51.

de Jul r). De räknade årets omgång ifrån den längsta natten, som kallades Moder-natten, eller ifrån det ena Winter-Solståndet til det andra, då de begingo denna Högtid, Gudens Thor eller Solen til åra, för lycklig årswärt, med många glädje-teckn och mindre blygsamma lekvar. När Christendomen blef införd, behöfvs wäl sielfwa namnet; men ändamålet och tiden blefwo ändrade. Ty då begick man Jesu Christi födelses fest, och de gamlas Jul flyttades ifrån Winter-Solståndet til den 25. Decembris, som kan ses af det Sturleson berättar om Konung Håkan i Norge. Doct Kunde samma flyttning, i anseende til tiden, i början så mycket mindre märkas, som Winter-Solståndet då inföll allenast några dagar för den 25. Decembris s). Wid reformation skiedde ingen ändring med Julen. På mötet i Örebro år 1529. beslöts, at Jesu födelses Högtid skulle bibehållas r). I Kyrkoförordningen af år 1571. stadfästades Jul med sine helg u), hwilket än ytterligare på Upsala möte blef bekräftadt x). Hwarföre ock Kyrko-ordningen af år 1686. stadgar, at Juldagarna behållas och firas,

¶ 4

ras,

- r) Om ordet Jul, se Herr von Dalins Swea Rikes Hist. P. I. p. 167. LOCCENII Ant. Sveo-Goth. p. 35.
 s) Prof. Anders Celsii memorial til Riks R. Präfidenten och Acad. Cancelleren Herr Grestwe Gustaf Bonde d. 28. Apr. 1738. om råtta tiden til Distingens begående i Upsala. t) TEGEL l. c. T. I. p. 218. BAAZIUS P. 242. u) Fol. XLVI. b. x) Disp. de Concil. Ups. sub præsid. D. Prof. BRÆG p. 15.

ras, på sätt och wis, som här til wanligt warit y). Utom des förordnades äfwen år 1741, at Jul borde högtideligen firas z).

S. 3. Den H. Stephani dag, som firas annan dag Jul, war i bruk år 800, til den trogna Guds tienarens äminnesse, hwilken stenades af Judarna i Apostlarnas tid. Ap. G. 7: 59. a). Dock lærer man icke kunna neka, at ju wære Swenske i Påswedömet på denna dagen äfwen besynnerligen ihogkommit Helsingarnas Apostel Stephanus, som kom in i Sverige wid pås år 1054, uti Stenkil den andras tid, och, efter en wäldsam död, blef begrafwen på Morrala kyrkogård i Helsingeland b). Menlösa barnas dag begås fierde dag Jul, til ihogkommelse af de Bethlehemitiska barnens ofsyldiga mord. Man finner, at den warit i bruk i Origenis och Augustini tider, wid pås år 230. och 390. Den förre kallat dessa barnen Martyrernas förstling, hwilkas äminnesse altid firades i församlingen c). Och den senare betygar mer än en gång, at Kyrkan antagit dem til Martyrernas heder d). Ibland de Högtider, som togos i ått år 800, anföres jämwal Menlösa Barnas dag e).

Om

- y) C. XIV. §. 1. z) Kongl. Förordn. angående wiså Helgedagars inifränkande, d. II. Nov. 1741.
 a) HEINSIUS T. I. p. 1030. DRESSERUS de Festis p. 208. b) ÖRNHIELM H. E. p. 260.
 c) BAAZIUS p. 96. DIKMAN p. 87. d) ORIGEN. Hom. III. de diversis e) AUGUSTIN L. III. C. 23. Epist. 28. ad Hiernon. BINGHAM L. XX. C. 7. p. 155. f) HEINS. T. I. p. 1030.

Om Påska-Högtiden.

S. 4. Minnellen af vår Frälsares segerfulla upståndelse är uti den Christna Församlingen firad, alt ifrån Apostlarnas tid, och sedan alt framgiemt. Denna Högtidens namn hafwa de Christne tagit af Judarna, som på samma tid erindrade sig, huru mordängelen gick dem förbi, och icke dräpte deras förstfödda uti Egypti land; för hwilken orsak sielfwa Festen på Hebraiska kallas Pascha, hwilket betyder en Förbigång. En lång tid togo de Christne detta ord uti en widlyftigare bemärkelse, än som det nu brukas. De inbegrepo der under så wäl Frälsarens lidande, som hans upståndelse. Den weckan, som gick för upståndelses dagen, kallades *πένθη σαυράσιμον*, eller Korsfästelses Påska, och den efterföljande *πένθη αναστάσιμον*, eller Upståndelses Påska. Men sedermera lämpades detta ordet endast til Christi upståndelses Högtid, hwar om wi nu egenteligen handla. Icke långt efter Apostlarnas död, uppades i den Christna Församlingen en olycklig strid, angående sielfwa tiden til denna Festens begående. Just på samma dag, som Judarne slaktade Påskalambet, nemligen den 14. dagen efter första nymånaden om wären, firade den Asiatiske Församlingen Christi upståndelses dag, icke åktrandes, om samma dag inföll på en Söndag, eller någon annan dag i weckan. Men den Westländske eller Romerske Kyrkan utsatte Frälsarens upståndelses dag til nästa Söndag, som fölger de efter Judarnas slaktade Påskalamb. Twistig

heten uppades wid påß år 160, och utbrast emellan Polycarpus Biskopen i Smyrna, och Anicetus Biskopen i Rom. Asianerne beropade sig på Evangelisten Johannes, och de Romare på Apostlarne Petrus och Paulus; men ingendera kunde framte någon skriftelig författning ifrån samma Apostlar. Dock rubbades icke derigenom Församlingarnas enighet och förtroende för den gängen. Men år 197. upväckte Romerske Biskopen Victor samma tråta med ogemen häftighet. Biskopen i Epheso Polycrates och hans följeslagare woro ståndaktige uti den Asiatiske Församlingens wanliga tankar; hwar af Victor mente sig hafwa fullkomlig orsak, at åtminstone med bann hota alla dem, som icke wille föga sig efter Romerska Kyrkans tankesätt f). Detta blef icke tillagdt, förr än på det Nicenska mötet år 325, då man beslöt, at Christi upståndelses dag skulle hållas på Söndagen efter Judarnas Påskdag; men i fall Judarne firade sin Påsk på Söndagen, så skulle de Christnas Påska hållas på Söndagen der efter. Men kan näppeligen beskriwa den glädje, hwar med de Christne begingo denna Fest. Då war Fastan förbuden: Då utdelades stora skänker til de fattiga: Då gafs wos trälar lösa, och fångarne utsläptes utur fångellerna, som icke woro skoldige til allför stora brott: Då stod man under bönerna, och söng sit glada

f) SCHMIDIUS l. c. p. 124. WEISMAN. T. I. p. 141. 142. CAVE l. c. p. 152. 153. BENZEL. H. E. Sect II. §. 5. 6. HEINSIUS T. I. p. 672. HOLB. H. E. T. I. p. 88. 89.

glada Halleluja, hwilket icke blef hört under påstående fasta. Frögden och deras offentliga sammankomster uphörde icke med Påskadagen; utan de fortforo med Guds ords hörande, böner och loffånger hela följande weckan g).

S. 5. Det är medömkan wärdt, huru wä-
re Påswilste Förfäder gycklade om Påstinårgonen.
Wid altaret hade de en kista, som liknade en
graf, hwaruti låg et beläte af sten eller trä.
Samma beläte smorde de med wälluktande bal-
sam, hwilket skulle betekna den smörjelse, som war
Christo af qwinnorna tilämnad. Med försbilden
spelades jämwäl åtskilliga åfventyr. Men alt
detta affskaffades wid reformation h), dock utan
at rubba sielfwa Högtiden. Wår Evangeliska
Församling erkänner, at den hafwer sin uprinnel-
se ifrån Apostlarna i); hwarföre wi warit så myc-
ket angelågnare om des firande. Mötet i Örebro
år 1529, den äldre och nyare Kyrko-ordningen,
Upsala möte år 1593. samt Kongl. Förordningen
af år 1741, äro der om öfwertygande wedermå-
len k). Man föreslog wid påß år 1609, at man
uti

- g) BINGHAM L. XX. C. 5. p. 87. CAVE p. 151.
WALCH. p. 38.-42. HILDEBR. p. 44. CALVÖR
P. II. p. 322. HEINS. T. I. p. 608. 661. 678.
839. WEISM. p. 191. 192. QUENST. Ant. p. 878.
h) DIKMAN p. 122. Kyrkof. 1571. fol. XLIX. b.
i) Kyrkof. 1571. fol. XLVI. a. k) BAAZIUS
p. 242. TEGEL. l. c. p. 218. Kyrkof. 1571. fol.
XLVI. b. Disp. cit. de Concil. Ups. p. 15. Kyrkof.
1686. C. XIV. §. 1.

uti Ottesfängen på Påskedagen skulle predika om Christi nederfärd til helvetet *). Ehuru sorgfällig vår Församling, äfven i äldre tider, wisat sig, at Påskahögtiden måtte firas på den tid, som det Nicenska mötet föreskref; så hafve wi likväl icke kunnat undgå, förledde af en felaktig wägwisfare, at stundom begå vår Påsk, tvärt emot be-
 målte mötes stadga.

S. 6. Den berömlige Astronomiæ Professoren i Upsala Mag. Anders Celsius, hvars hastiga fränfalle är i Europa allmänt beklagadt, androg detta erende hos Niks Rådet, Cancellie Præsidenten och Academiæ Cancelleren Herr Grefve Gustaf Bonde uti et memorial af d. 11. Maji år 1738. Mötet i Nicæa, sade han, beslöt, at de Christnas Påsk skulle hållas på Söndagen efter Judarnas Påskdag; men i fall Judarne firade sin Påsk på Söndagen, skulle de Christnas hållas på Söndagen der efter. Som nu Judarnas Påsk, i anledning af Guds egen lag, borde hållas på fullmånen i månaden Nisan, hvars förste dag eller nytändning war närmast wår-dagjämningen; så kom jämväl de Christnas Påsk, at grunda sig på wår-dagjämningens och fullmånens Astronomiska uträkning. Mötet pålade derföre Biskopen i Alexandria, at låta, genom Astronomorum tilhjelp, som der på orten woro då måst försarne, för hela Christenheten ärligen gifwa tillkänna rätta tiden til Påskens firande.

Men

*) Hist. LAUR. PAULINI GOTHI anmärningar öfwer kyrkolagen.

Men detta kunde ej så beqvåmligen wårkställas, sedan Församlingen sig widare utbredde; hwarföre Abboten Dionysius Exiguus, i siette seculo, inrättade et Calendarium perpetuum, til allmänt bruk för de uti Astronomien okunnige Församlingar. Der blef Wår-dagämningen satt drörlig wid den 21. Martii, och Påste-Fullmånen uträknades och utmärktes genom det så kallade Gyllentalet, eller en Cyclus af 19. år, innom hwilken tid bemålte Abbot inbillade sig Ny och Nedan komma igen uti Calendario Juliano på samma dag och tima. Men bägge dessa Dionysii suppositioner äro ogrundade. En först slyttar sig Wår-dagämningen på 133. år en dag längre fram i Calendario Juliano; så at Wår-dagämningen, som i Concilii Niceni tid, stod på den 21. Martii, faller nu wid den 9. i wår tid. Sedan komma ej eller Ny och Nedan tillbaka på samma tid efter 19. års förlopp; utan på 312. år gå ungefär en dag längre fram; hwarföre Ny-tänningarne denna tiden stå utsatte i Dionysii Calendario perpetuo 4. eller 5. dagar försent. Dessa bägge felsteg hafwa förorsakat, at wi som ofkast här i Sverige sirat Påstan, tvårt emot bemålte Concilii stadgar. Men på det en sådan irring hadanester icke måtte förelöpa, och til efterlefnad af det, som et så allmänt och myndigt möte stadfäst, föreslog Professor Celsius, at man skulle uphäfwa Dionysii orictiga Computatio Cyclica, med de der på grundade Påste-Fullmånar, och hadan efter determinera Påsten efter astronomisk uträkning.

§. 7. Rikts-Rådet, Præsidenten och Cancelleren hörde här öfver Consistorium Academicum i Upsala, hwilket uti sit swar af den 30. Maji år 1738. ei allenast gillade Professor Celsii förslag, utan ock anmålte samma angelägna erens de til det bästa. Sedermera åtog sig Kongl. Maj:ts och Riktsens Cancellie-Collegium denna sak, och uti underdånig skrifwelse af den 13. Julii hemställte, om icke Konungen skulle tackas bifalla Professor Celsii härutinnan yttrade tanka, sedan Hans Maj:ts behagat förnimma, om Riktsens Prästeståndet, som då wistades i Stockholm wid Riktsdagen, hade något der wid at påminna. Prästeståndet inkom til Konungen med sit underdåniga yttrande den 18. Januarii år 1739, at det för sin del fant förslaget godt och nyttigt. Och så lät Konungen den 30. i samma månad kundgöra, at Påske-termin skulle hädan efter icke mer determineras efter Dionysii oricktiga computatio Cyclica, med de der på grundade Påska-Fullmånar, twärt emot Concilii Nicæai stadgar; utan efter Astronomisk räkning, på samma sätt, som hos våra Religions förwanter i Tyskland och Danmark skier. Denna nyttiga författning kom ännu til större stadga, när Riktsens Ständer år 1752. antogo det förbättrade Calendarium, eller den så kallade Nya Stylen; hwilket beslut år 1753. sattes i wärkställighet A.

Om

A) Kongl. Förordning och kundgörelse, angående det här i Riket hit tills brukade Calendarii ändring, d. 24. Febr. 1752.

Om Pingesthögtiden.

S. 8. Den Judarnas Fäst, som firades dels til åminnelse af lagens utgifwande på berget Sinai, dels till tacksamhet för lyckelig störd, hade flera namn. I anseende til de sju veckor, som woro der emellan och Påst, kallades den *Weekor Högtid*. 5 Mos. 16: 9, 10. Och som den begicks på femtjonde dagen efter annan dag Påst; så nämndes han på Grekiska Pentecoste, som betydde den femtjonde dagen, hwar af wi hafwe ordet *Pingest*. Därför de Christne begingo sin Högtid enkännerligen til den H. Andas åra; så behöllo de dock det wanliga namnet, efter den träffade in på samma tid, som Judarnas *Pingest*. Men likasom Påst hade hos de första Christna en dubbel bemärkelse; så förehölt det sig äfwen med ordet *Pingest*. Så kallades strödom alla femtio dagarna efter Påst, hvilka firades med hwarje handa Gudaktighets öfningar; es medan Frälsaren då förklarade sig lefwande för sina Apostlar och wänner. Rättegångar woro wäl allenast förbudna första weckan efter Påst, och handas arbete tilstaddes förutan om Söndagarna; men under hela den tiden fingo inga skådespel anställas. Man läste dageligen Apostlagärningarna, såsom de kraftigaste bewis af Frälsarens upståndelse. Och til prof af andelig glädje war förbudt at då fasta och med knåböjande bedja. Men den egenteliga så kallade *Pingest* dagen inföll på den femtjonde dagen efter Påst, då man förnyade åtankan af den Helga Andas utgiutande och Hans gäswor; hwarföre ock den

ne Fests kallades den Zeliga Andas dag. När gre födra des början til sielfwa Apostlarna, stödjande sig på Luce berättelse: at Paulus hast. de sig, på det han kunde wara i Jerusalem om Pingestdagarna. Ap. G. 20: 16. Tertullianus, som lefde i slutet af det andra och början af det tredje seculo, talar om Pingesthögtiden *m*). Origenes wid påß år 230. medgifwer, at de Christnas Pingest kom ärligen tillbaka *n*). Mötet i Illiberis wid påß år 305. stadgade, at den, som icke firar de Pingest, skulle anses såsom den der infört en falsk lära *o*). Och Augustinus, som lefde år 380, uttrar sig i sådana ord: Wi begå Pingest, eller den femtjonde dagen ifrån wår Herras lidande och upståndelse, på hwilken han sânt Zugswälaren den Zeliga Ande, som han utläsawat *p*). I Sverige beslöts på Örebro möte år 1529, at denna Fests skulle behållas. Sedan är det samma flera gånger stadfäst, nemligen i Kyrkolagen af år 1571, på Upsala möte, uti Kyrko-ordningen af år 1686, samt wid 1741. års Riksdag *q*).

S. 9.

m) TERTULL. de Idololatr. C. 14. *n*) ORIGEN. contra Celsum L. VIII. p. 392. *o*) Concil. Illiberit. Can. 43. *p*) AUGUSTIN. contr. Faust. L. XXXII. C. 12. Om Pingest kan widare läsas SCHMIDIUS p. 141. BINGHAM L. XX. C. 6. p. 120. CAVE p. 157. HILDEBR. p. 45. 47. WALCHIUS p. 42. 43. HEINSIUS T. I. p. 608. CALVÖR P. II. p. 328. 330. QUENST. Ant. p. 883. *q*) BAZIUS p. 242. Kyrkol. 1571. fol. XLVI. b. Disp. ut. de Concil. Upsl. p. 15. Kyrkol. 1686. C. XIV.

S. 9. Dessa tre förenämde årliga Fester
 frås flera dagar. Någre mena, at man wid
 slutet af det ellfte seculo begynte använda tre
 dagar til Påskens och Pingest: Högtidens be-
 gående *); hwilket ännu tages i allt af ware Res-
 ligions förwanter utomlands, äfwen wid Jule-
 Högtiden. Uti Sverige hafwe wi tillagt den
 herde dagen, hwilken sedwänja man räknar nå-
 stan ifrån år 1260, i anseende til någon ynnest,
 som Påfwen då förklarade emot den Swenska
 Församlingen. Sedan Evangelium begynte or-
 denteligen predikas i Norden, erkände Sverige,
 Danmark och Norrige Hamburgska och Bremiska
 Archi-Biskopens myndighet i andeliga mål. År
 1103. bestriades Danmark ifrån detta öfwerherr-
 skap, och Lund, som då hörde under Danska
 Cronan, bekom sin egen Archi-Biskop. Denne
 wille öfwa samma myndighet öfwer den Swens-
 ka Församlingen, som förut den Bremiske. Uti
 samma tanka styrktes han år 1152, då han fick
 fullmakt, at imwiga Sweriges första Archi-Bi-
 skop; hwar efter han äfwen antog namn af Pri-
 mat öfwer Sverige. Detta warade en lång
 tid, med de Swenskas misnöje, allt til wid pås år
 1360, då Swenska Kyrkan blef ledig ifrån Lund-
 ska Primatens öfwerwälde, och fick fågna sig af
 sin egen sielfrådighet. Glädjen der öfwer skal
 då hafwa warit orsaken, at man, til tacksamhets
 bewisning, tillagt en dag uti de årliga Festers
 D begåens

§. I. Kongl. Förordn. om wijsa Helgedagars inkränf-
 ning d. 11. Nov. 1741. *) HILDEBR. ENCHUR.

p. 47. CALVÖR P. II. p. 331.

begående; ifrån hwilken tid fyra dagar äro af
 of firade uti hwarje helgd s). Den enskylta Kyr-
 ko-ordning, som år 1602. trycktes för Konung
 CARL den IX:des Hof-Församling, nämner der-
 före fyra dagar i hwarje helgd, såsom en gam-
 mal Swenskt plågsed.

Trettonde Capitel.

Om de årliga Högtidsdagar.

S. I.

Sedan wi betractat de tre Fester, som firas
 flera dagar, förer of ordningen til de Högs-
 tider, som wäl räknas ibland de stora, emedan
 intet werldsligit arbete på dem tillåtes; men dock
 begås allenast en enda dag. Sådane äro Ny-
 årsdagen, Trettandedagen, Ryndersmåso-
 dagen, Marie Bebådelse dag, Långfredag,
 Christi Zimmelsfärdsdag, Johannis Döpa-
 rens dag, Marie Besökelsedag, Michaelis
 och Allhelgondag.

Om Nyårsdagen.

Hedningarne begingo Jani Fest den första
 Januarii, med offentliga gästabud, lekar, skå-
 despel och hwarjehanda oanständigheter. Chry-
 lostomus, som dödde år 407, kallade förden
 full

s) Herr Bist. RHYZELII Biskops Chronika P. I. p. 29-
 32. P. 2. p. 10. 11. Herr von DALINS Swed
 Rites Hist. P. 2. p. 52. 53. 91. 92. 93. 546.

skull denna dagen en diefla Fests t). De Christne tyckte sig då hafwa fullkomlig orsak, at söra och fasta, och icke låta förmärka den ringaste glädje. Då äre wi måttelige och fastande, säger Ambrosius; på det Sedningarne måga förstå, at wi med vårt återhåll fördöme deras glädje u). Han war Biskop i Meyland år 374. Augustinus, som 20. år der efter blef Biskop i Hippo, yttrar sig i sådana ord: På de dagar, som Sedningarne frögdas, faste wi; på det wi måge bedja för dem x). Wid påß år 420. kallade Biskopen Maximus i Turin denna högtid en skändelig Fests, beklagandes, at menniskior utspötkade sig, som willdiur, och wanckapade sina ansikten y). Sedermera infördes likwäl den första Januarii ibland de Christnas Helgedagar. Den blef kallad Christi omskärelses dag och Ottonde dag Jul; emedan då handlades om Christi omskärelse, och den ottonde dagen ansågs, efter Judarnas bruk, såsom et högtidligt bihang til hwarje Fests. (3 Mos. 23: 39). På hwad tid denna inrättning skiedde, är swårt at säga. Bellarminus menar, at Biskopen Ivo Carnotensis, i slutet af ellofte seculo, wid påß år 1090, skal wara den förste, som nämner der om. Men Baronius anförer et märkwärdigt ställe, hwar af will wisas, at ottonde dag Jul blifwit firad år 600. efter Christi födelse z).

D 2

wen

- t) CHRYS. Homil. 1. de Lazar. u) AMBROS. de Calendis Januariis Serm. 2. x) AUGUSTIN. in Pf. 98. y) MAXIM. in Homilia de Calendis Jan. z) BARON. Martyrol. Rom. p. 3.

wen nämnes samma dag af mötet i Mayntz år 800. a). Under namn af Christi omstårelses dag är den ei blefwen firad, förr än uti det ellofte te eller tolfte seculo, hwar efter den år 1224. uti de årliga Festernas antal infördes. Och kunde icke de Christnas första wedermilja emot denna Högtidsdagen hindra dem, at de ju behöllo några sedwånor, som hos Hedningarna warit brukliga b). I Sverige räknade wåre hednisse förfäder, såsom nyh berättades, sit år ifrån långsta natten; men i slutet af det ellofte seculo antogs det Romerska sättet, och den första Januari blef wår Nyårsdag c). Wi firade honom uti Wästwiska tiden, under namn af Accunda dagh, eller Ortonde dag Jul, såsom en stor fest; emedan för den samma wår fasta och förhelgd d). Men wår Evangeliska Församling kallat honom Nyårsdag, och har flera resor stadfästat des högtideliga begående e).

Om

- a) Can. 36. b) *Disp. de Festo Calendarum Januarii* sub Praef. D. Prof. BRING p. 15. 16. *Disp. cit. de Orig. rit. Eccles. N. T.* p. 10. 11. SCHMIDDIUS l. c. p. 69. HEINSIUS T. I. p. 979. 1030. CALVÖR P. II. p. 275. 284. HILDEBR. l. c. p. 36. BINGHAM L. XX. C. I. p. 6. QUENST. p. 888. c) S von DALIN l. c. P. 2. p. 38. d) Wästgöthalagen K. l. B. XIX. Fl. 6. s. e) Kortol. 1571. fol. XLVI. b. Rytfol. 1686. C. XIV. s. 1. Kongl. Förordn. om Helged. instr. d. 11. Nov. 1741. a

Om Trettonde dag Jul.

S. 2. Den 6. Januarii, eller Trettonde dag Jul, är en gammal Högstids dag i Christenheten, alt ifrån det andra seculo. Til slutet af det fierde århundrade firades på den samma äminnelsen dels af Jesu uppenbarelse i förtet, dels ock af trenne andra hans uppenbarellser. Och i anledning der af kallades han Epiphania, eller Uppenbarellses Höggtid. Sedermera sattes Jesu födelses Fest, som sagt är, på den 25. Decembris. Doct lemnades denna dagen aldeles örubbad, och behölt sin förra högtidelighet och namn. När man kallade Jul den Första Epiphania, så nämndes Trettonde dagen den Andra Epiphania, i anseende til de trenne uppenbarellser, som då ihogkommos, och dem man trodde hafwa på den dagen, fast än på olika år, sig tilldragit. Den första uppenbarellsen skal hafwa stiedt med stiernan, som förde de Wisa männen til Christum. Biskopen Leo uti sina predikningar öfwer denna dagen, anförer ingen annan orsak til des firande. Och är detta öfwer alt antagit i den Romerska Församlingen. Den andra uppenbarellsen såges hafwa infallit wid Jesu döpselse, då alle Treenighetens Personer sig wisade, Fadren med en röst ifrån himmelen, Sonen i menniskio natur, och den Hellige Ande i dufwo liknelse. Hieronymus och alle Grekiske Fäder instämma, at denna Fest begicks til åtancka af en så märkwärdig Döpselse. Den tredje uppenbarellsen, som man erindrade sig på denna dagen, war

war Christi Gudoms bewisning med sit första underwårk på brölloppet i Cana, då han förwandlade watten til win. Der om talar Augustinus och flere Fäder med honom. De, som inwigde honom egenteligen til Jesu Döpelses betraktelse, kallade honom Liusens dag, de helige Liusen och Uplysning; emedan Döpelsen, i anseende til des saliga fructer, nämdes Lius, och de nyh döpte hålsades för Uplyste. I wiß affikt war den i Grefiska Församlingen märkeligare, än sielfwa Zuledagen; emedan den tillika med Påsk och Pingest war insatt til en besynnerlig högtidelig Döpelse dag. Eljest plågade man på denna dagen, eller wid denna tiden, offenteligen affkunna i Församlingarna när den påföljande Påska och de andra rörliga Högtider infollo f). Wår första Evangeliska Kyrkolag stadfäst denna dagens begående i Sverige, och nämmer honom Wårs 3:res Döpelses dagh, then man kallar the helige Tree Konungars g). Der af ses, at wår Församling lämpat sig både efter den Grefiska och Romerska Kyrkan. Döpelses dagen härörde ifrån de Greker, och Tree Konungars dag ifrån de Påswiska, hwilke utall grund inbilla sig, at de wise Mån, som kommo til Jesum, woro Konungar, wid namn CASPAR, Konung i Persien, MELCHIOR Konung i Nubien, och

f) QUENST. p. 889. SCHMID. p. 74. BINGHAM L. XX. p. 67. 72. 79. CAVE p. 161. HILDEBR. p. 38. CALVÖR P. II. p. 286. HEINS. T. I. p. 674. g) Kyrkol. 1571, fol. XLVI. b.

och BALTHASAR Konung i Saba *b*). Men i senare tider hafve vi undviktit dessa omsvep, och allenast räknat Trettondedagen ibland de större Högtider *i*).

Om Kyndermåshodagen.

S. 3. Med vår Kyndermåshodag kunne vi icke gå längre tillbaka, än til Kåjsarens JUSTINI eller JUSTINIANI tid, wid påsk år 530, då den insattes af fruktan för pesten. I början kallade Grekerne honom Hypante, eller Hypapante, som betyder et möte; emedan den gamle Simeon fick möta den nyfödda Frälsaren i Templet. Af Latinerna kallas den Känselses Högtid; aldenstund Jungfru Maria, såsom andra barnaföderskor, då hölt sin rening i templet efter lagen *k*). De nämde honom jämväl Liusmåsa, som kommer öfverens med vårt Kyndilmåsa, eller Kyndermåsa; hwilket ord wi tagit antingen af Latinsernas Candela, eller Finnarnas Kyntilä, som bägge bemärka Lius *l*). Anledningen til detta namn war denna. Wid den Lupercaliska Festen, som firades i Februarii månad, buro de hednisse Romare brinnande lius i händerna. När den affstafades, wille folket gärna behålla sin wanliga sed; ty tillåts dem sådana lius och blås, til

D 4 pryds

b) CALVÖR l. c. p. 288. MAGNI CELSI Comput. Eccles. p. 42. *i*) Kyrkol. 1686. C. XIV. S. 1. Kongl. Förordn. d. II. Nov. 1741. *k*) LOCCEMIUS menar, at Swenskarne kallat denna dagen Skifars dagsbålgd. Antiq. Svco Goth. p. 36. *l*) LOCCEMIUS l. c. p. 37. CELSI Comput. Eccles. p. 42.

prydnad för denna Christeliga högtid. Seders-
 mera upståndes ock en myckenhet stora wartius i
 Kyrkor och Kloster. Dy änskiönt man ock såg
 brinnande lius på andra Fester; så öfvergick dock
 der uti denne dagen alla de andra, och folket in-
 billade sig, at på hwad ställe sådana lius upstån-
 des, måste satan wika. Eljest inwigdes ock på
 denna dagen alla de lius, som hela året öfwer
 skulle brinna wid Gudstiensten; hwilket tyckes
 hafwa sin uprinnelse ifrån de Romares Cereali-
 ska skådespel m).

§. 4. Wid Reformationens början i Swe-
 rtige kunde man icke strax aflägga dessa lius. Der
 före lemnades der öfwer på Örebro möte år 1529.
 en sådan uttydning, at Kyndermåsko-lius brin-
 tades, icke til någon besynnerlig Gudstienst,
 ej eller gafs dem någon besynnerlig makt;
 utan de behöllos til en äminnelse, at det san-
 na Liuset Christus Iesus wardt ostradt i
 templet n). Man måste ock någon tid efter Re-
 formationen wiga lius på denna dagen. Olavus
 Petri utlåter sig der om sålunda: Denna seden
 är först upkommen af Hedendomen, förty at
 Hedningarne plågade fordomsdag gå uti
 Rom, omkring deras framledna wänners
 graf

m) QUENST. p. 890. HILDEBR. p. 38. 39. BING-
 HAM L. XX. p. 172. Disp. de Ufu Luminum in
 Sacris, sub præsid. D. Prof. BRING p. 13. 15.
 Disp. cit. de Orig. Rit. Eccl. N. T. p. 8. HEINS.
 T. I. p. 979. 1030. CALVÖR P. II. p. 290.
 SCHMID. p. 92. n) TEGEL P. I. p. 218. 219.

grafwar, med brinnande lius och blåß, på denna tiden om året. Swilket så i sedwana kommit war, at det icke wäl asläggas kunde, med mindre folket wille gå på denna tid med brinnande blåß och lius, så wäl seden de hade tagit Christendom, som förw. Och derföre tilstodde rå Biskopen i Rom, sådan liusa Högtid, til prydnig, dock icke wid den mening, som Sedningarne henne höllo, utan at det skulle stie denna Högtid til prydnig. Och derföre måge wi nu med sådan lius, som wi bruke i dag, hafwa en å minnelse der af, huru Jungfru Maria bar sin Son i templet i dag, hwilken är det sanskylliga Liuset, som hela werldena uplyser. Men med denna Kyndermåsa lius äro mång misbrök upkommen; så at wäl wore så nyttigt, ja mycket bättre wi inga lius wigde o). I Kyrkolagen af år 1571. räknas Kyndermåsa, såsom den första Wårfrudag p), och af Upsala möte behölts denna Marie Högtid q), likasom den ännu erkännes ibland de stora Högtidsdagar r).

Om Marie Bebådelse dag.

S. 5. Man kan icke med wisshet säga, at Marie Bebådelse dag varit i bruk, för än i det siunde seculo, då den likwäl icke war inrättad

Q 5

til

- o) DIRMAN p. 100. 101. p) Fol. XLVI. b.
 q) Disp. cit. de Concil. Ups. p. 15.
 r) Kyrkol. 1686. C. XIV. §. 1. Kongl. Förordn. d. 11. Nov. 1741.

til Marie ära, utan til äminnelse af Jesu affelse. Må vilja någre påstå, i anledning af Gregorii Thaumaturgi och Athanasii predikningar, at denna dagen blifwit firad wid påß år 250. eller 350; men wære lärde hafwa anmärkt, at samma skrifter äro i senare tider af andra sammansatta, under förenämde Fäders namn. Ut den icke warit införd i fierde seculo, år 361, då det Laodiceeska mötet hölts, kan nog skönjas af samma mötes beslut, som förböð alla Högtidsdagar i Fastelagstiden, förutan Lördagen och Söndagen; hwarföre man ock i Spanien och på andra orter, firat samma hugneliga bebådelse ortadagar för Jul, eller den 18. Decembris. Men när mötet i Konstantinopel år 680, stadfastade den Laodiceeska församlingen, tillät det likwäl, at Marie Bebådelse dag skulle begås; hwar af skönjes, at denna fest warit bekant något för den tiden s). I vår älfte Swenska kyrkoflag kallas han den Andre Wärfrudag, som faller i Långfastan t). Sålom Marie dag är han behållen både af mötet i Örebro och i Upsala u), och äfwen sedermera, under namn af Marie Bebådelse dag, stadfastad x). Derjemte finnes ock der om så stadgadt, at om den infaller i

Dynn

- s) BINGHAM L. XX. p. 170. HILDEBR. p. 41. CALVÖR P. II. 320. 321. HEINSIUS T. I. p. 979. QUENST. p. 889. SCHMID. p. 115. t) Fol. XLVI. b. u) BAAZIUS p. 242. TEGEL P. I. p. 218. Disp. de Concil. Ups. p. 15. x) Kyrkof. 1686. C. XIV. S. I. Kongl. Förordn. v. II. Nov. 1741.

Dymbel veckan, skal han sättas på Palmbrö-
dagen; men infaller han längre fram, skal han
hållas Tredje dag Påst y).

Om Långfredagen.

S. 6. Det är ingen twifvel, at ju Lång-
fredagen varit en af de älfsta Fester i den Christ-
na Kyrkan. Den kallades i bdrjan en förber-
redelses dag (*παρασκευη*) til den påföljande På-
ska-Hög tiden. Dersföre kan man räkna des äf-
der jämlik med Påsten, ifrån Apostlarnas tid.
Bisken Irenæus wid påst år 190. berättar, at
somlige fastade en dag för Påst, nemligen på
Långfredagen, til åminnelse af Jesu lidande z).
Tertullianus, som lefde wid samma tid, kallar
denna dagen dels Påska, hwar med han förstår
Korsfästelses Påska, dels Parasceve, eller För-
beredelses dag, hwars firande han leder ifrån
de då warande Christnas Förfäder e). Chry-
sostomus år 400. omtalar Korsfets och Chri-
sti lidandes Hög tid b). Och Augustinus til-
står, at Jesu lidandes åminnelse begicks årlis-
gen, samt at samma sed borde hänledas ifrån
Apostlarna, eller Församlingens allmänna sam-
tycke c), Mötet i Toledo år 633. stadgade, at
Korsfets hemligheter skulle på den dagen förkun-
nas, stadfastandes tillika, at alle, förutan små
barn

y) Kyrkol. 1571. fol. XLVII. a. Kyrkol. 1686. C. XIV.

S. 5. z) EUSEB. H. E. L. V. C. 24.

a) TERTULL. de Orat. C. 14. de Jejuniiis C. 14.

b) CHRYS. Homil. 37. in Pentecost. c) Au-
GUST. Epist. 118. ad Januarium.

barn, gamla och sjufliga, skulle fasta hela da-
 gen. Den, som föraktade en så allmänt weders-
 tagen sed, skulle icke blifwa delaktig af den påföl-
 jande Påskafrogden och af den *H. Nattwarden d*).
 Då lägo de Christne i böner, och fastade; eme-
 dan de kommo i hog, huru Christus då war up-
 hångd på korset och dödde för werldenes synder.
 De hade äfwen någre besynnerlige åthäfwor
 på den dagen; ty hwarcken wille de böla knä, at
 de icke skulle likna de begabbande Judarne, ej el-
 ler kyste de hwar andra, af heligt nit emot förrä-
 daren Judas. Det är ock mycket troligt, at bot-
 färdige syndare erhöilo afösning på denna da-
 gen e).

§. 7. Hos oss kallas Christi lidandes dag
 Långfredag; emedan den Fredagen warit lång
 och beswärlig för wår Frälsare, och Gudstiensten,
 tillika med Fastan, hölts då längre, än på andra
 dagar f). Wåre Förfäder afhöllö sig på den
 samma ifrån mat intil aften; men i fall någon
 af naturens swaghet der med icke uthärdade, fick
 han doppa bröd uti ättika eller salt, til sin hun-
 gers stillande. Säsom en påminnelse, af Jesu
 swåra lidande, hafwa ock föräldrar och husböns-
 der

d) Concil. Tolet. IV. Can. 8. e) HILDEBR.
 p. 43. WALCHIUS p. 39. seqq. 66. 67. BINGHAM
 L. XX. p. 126. 127. L. XXI. p. 236. CALVÖR
 P. II. p. 318. SCHMIDIUS p. 120. Disp. de Se-
 ptimana Magna sub præsid. D. Prof. BRING.
 p. 4. f) LOCCENII Ant. p. 37. DIKM. 116.
 117.

der om denna mårgeon slagit sina barn och husfolk med ris. Detta kallades Påst-Sträcka, at de skulle förskräckas för synden, som tillfundat Guds Son så mycket lidande. I Påswiska tiden hade man på denna dagen många uptag med korsbilden, den de nedertogo och omkringburo uti processjon. Äfwen söngo de Chor-wis Christi pinos Historia på Latin, liksom det ännu stier i några våra Församlingar på Swenska g). På Örebro möte år 1529. beslöts, at Jesu lidandes dag skulle begås h). Kyrkolagen af år 1686. innehåller, at Långfredagen bör så wäl å landet, som i Städerna firas och helgas, och folket til fasta och nykterhet förmanas. I Städerna skola då hållas trenne predikningar, äfwen som på de store allmänne Bönedagarna. I de twänne förste handlas om Christi lidande och korsfästning; men i Afsonsangen om des begrafning. På landet predikas allenast twänne gånger, först om Christi lidande och korsfästning, och sedan om Begrafningen; så at hela Guds-tiensten wid middagstiden blifwer sluten i). År 1741. upräknades ock denne dagen ibland de stora Helgedagar k), och hafwe wi warit så angelägna om des tilbörliga firande, at Långfredags brott blifwit, wid wiða tilfällen, ansedt med Kyrkas plikt l).

Om

- g) DIKMAN J. c. Korfol. 1571. fol. XLIX. b. h) BAAZIUS p. 242. i) Korfol. 1686. C. II. §. 3. k) Kongl. Förordn. om wiða Helgedagars instr. d. II. Nov. 1741. l) Konal. Justit. Revisions Rescript til Åbo Hof-Rätt d. 7. Maji 1713. ARNELLS Namnärta.

Om Christi Himmelsfärds dag.

§. 8. Alla femtjo dagarna emellan Påsk och Pingest woro wäl glädje-dagar; dock namngifwos i synnerhet, Christi Himmelsfärds dag, hwilken blef mera utmärkt, sedan de 50. dagars helgd icke mera firades så allmänt som tilförene. För Chrysofomi tid, wid påsk är 400, lärer man näppeligen finna honom nämnas. Denne store Läraren talar om den förståsta Frälsarens härliga och lysande Himmelsfärds dag *m*). Och uti en annan predikan yttrar han sig salunda: Nyligen hafwe wi begått Korsets, lidandets och uppståndelsens Fests, och sedermera wårs Herrens Jesu Christi upfarelse til himla *n*). Augustinus, som lefde på samma tid, förer denna dagen, antingen ifrån sielfwa Apostlarna, eller Församlingens enhälliga bifall; hwar med han gifwer tillkänna des ålder och höga anseende i Församlingen *o*). Mötet i Agde år 506, sätter Christi Himmelsfärd ibland de stora Högtider, och år 800. i Kaiser CARL den Stores tid finnes den äfwen der ibland antecknad. Åhörarena påmintes på denna dagen, at med tankar och begär stiga upp til himmelen, såsom det rätta hemmet, hwilket de i ewighet skulle få intaga *p*).
Den

öfwer Stadslagen p. 495. 496. *m*) CHRYSOST. Homil. 35. in Assumt. *n*) CHRYS. Homil. 37. in Pentecost. *o*) Epist. 118. ad Januar. *p*) SCHMID. p. 139. BINGHAM L. XX. p. 126. HILDEBR. p. 46. CALVÖR P. II. p. 330. HEINSIUS T. I. p. 1030. QUENST. p. 891.

Den är behållen af vår Swenska Evangeliska Församling, både i äldre och nyare tider, och kallas i vår första Kyrkolag Selge Torsdagh 9).

Om Johannis Döparens dag.

S. 9. Högst til det femte århundrade kunnade wi föra Johannis Döparens dag. Af Maximus Biskopen i Turin år 420 finnes en predikan på den dagen. På mötet i Agde år 506. räknades den ibland de stora Högtider, och år 800. hölts den i samma wärde 7). Den Christeliga Församlingen firar allenast twännt födelsedagar, Frälsarens Jesu och Hans Förelöparens Johannis Döparens. Vår Swenska Kyrka har ej mindre antagit denna senare, än den förra 8). Wi kalle honom Midsommarsdag; emedan han faller in wid Sommar-solståndet; hwaraföre och de gamle ansatt honom, såsom sin Löshyddo-Högtid 1). Fastän han alltid blifwit hållen för en stor Högtidsdag; så har dock et betydligt tillfälle och en särdeles Guds nåd fördublat des högtidelighet i Swea Rike. Just wid denna årstiden år 1756. förehades en farlig anläggning til upror i Stockholm, slystade på ändring i Rikets på Lag grundade Regerings-sätt,

9) Kyrkol. 1571. fol. XLVI. b. CELSII Comp. Eccl. p. 42. Kyrkol. 1686. C. XIV. §. 1. Kongl. Förordn. d. II. Nov. 1741. 7) HILDEBR. p. 48. QUENST. p. 892. CALVÖR P. II. p. 334. SCHMIDIUS p. 153. HEINSIUS T. I. p. 979. 1030. 8) Kyrkol. 1571. fol. XLVI. b. Kyrkol. 1686. C. XIV. §. 439. 2) DIKMAN p. 139.

sätt, samt rubbning af Rikens Ständers wäl-
fångna frihet. Och som stämplingen lyckligen
upptäcktes, förr än den åstadkom någon skada; så
fant vår Allernådigste Konung sin Skyldighet för-
dra, at svara påbinda, det en Tackfägelse Fäst
må hådan efter alla Midsommars dagar ärligen
firas, til wördsam ihwakommelse af den Gudome-
liga försyn, som tillatit en så ögonstienlig fara för
Riket och Rikens Ständers frihet yppas och af-
böjas u). Wid detta tillfälle böra Prästerne an-
tingen så i wärdta och kämpa sielwä predikan, at
denna affikt winnas mäte; eller ock, efter Prä-
dikan och böuerna, hålla et tal, som med ämnets
wigt och Konungens ändamål, på denna Tack-
fägelse dag, enligt är. Sedan upläses et faste
stält Tackfägelse- och Böne-Formular; hwar
efter Församlingen sjunger: O! Gud wi lofwe
dig x). *wil Riksdagen år 1766. blaz
Junius Tackfägelse = / det afslutades.*
Om Marie Besökelse = dag.

S. 10. Denna Fäst har ägt en Papistisk
uprinnelse i nyare tider. Påfwen Urbanus den
VI. insatte den år 1389. til Jungfru Marie ära;
på det hon skulle wara honom bewägen emot hans
medtåfware Clemens den VII. Mötet i Basel år
1432. fant för godt, at behålla och stadfästa den
samma, för at anropa den Heliga Jungfrun, det
hon wille så underkufwa Turkarne, som hon med
sina fötter trampat på Bergsbygden, när hon
gick

u) Kongl. Bref til Confistorierna d. 26. Junii 1756.

x) Kongl. Bref til Confist. d. 5. Julii 1758.

gick til Elisabeth y). Utom denna widskieppeliga början, kan man ock med skäl anmärka, at detta Jungfru Marie besök mycket oriktigt sättes på denna dagen. Det tildrog sig strax efter Behådelsern; men icke efter Johannis födelse. Dock räknades denne dagen ibland de Marie daggar, som i Sverige bibehöllos på mötet i Örebro år 1529. och i Upsala år 1593 z). Uti Ryskiolagen år 1571. tillåts, at man efter behag kunde fira honom på den 15. Augusti, som eljest kallades Dyre Wårfrudag, eller Marie Simmelsfärdsdag a). Men Konung CARL den IX. utelöt honom år 1602, så at han åtminstone icke firades wid Hofvet *), och ibland de Helgedagar, som han år 1608. wille affkaffa, nämde han i synnerhet Marie Besökelse dag. Men Presterskapet förfäktade honom, anförande, at den firades utan all widskieppelse, at menigheten war okunnig om orsaken til des första ikrättning, samt at des wackra Evangelium icke kunde afläggas b). Den blef altså satt ibland de stora dagarna uti wår nu warande Ryskiolag c). Des inskränkning år 1741. warade icke längre, än til

R år

y) SCHMIDIUS p. 161. HEINSIUS T. II. p. 37. HILDEBR. p. 48. 49. CALVÖR P. II. p. 335. QUENST. p. 890. z) TEGEL P. I. p. 218. Disp. cit. de Concil. Ups. p. 15. a) Skrif. fol. 1571. fol. XLVI. b. DIKMAN p. 147. *) Se Hans Ordning om Gudstiensten i Hof. Församlingen år 1602. b) BAAZIUS p. 611. seqq. c) Ryskiol. fol. 1686. C. XIV. §. 1.

år 1743, då den återwant sin förra helgd efter wanligheten *d*).

Om S. Michaelis dag.

§. II. Denna Högtidsdagens uprinnelse har smak af en fabel. På berget Gargano uti Apulien skal, i det femte seculo, blifwit funnen en kula, hwarest Öfwerängelen Michael sig uppenbarat. Kulan blef derföre inwigd til Ängelens ära, och besökt af dem, som höllo för en Gudstienst, at insinna sig på sådana märkwärdiga rum. Biskopen Felix i Rom skal derföre, år 480. inwättat denna Högtidsdagen. Sedermera har Påfwen Gelafius hållit för sin skyldighet, at år 493. låta ärligen förnya äminnelsen så wäl af Kulans inwigning, som Ängelens uppenbarelse. Ifrån hwilken tid man firat Michaelis dag, så wäl i den Grefiska, som Latinska Församlingen. Wi hafwe denna berättelsen af Cardinalen Baronius *e*); men de äldre Scribenter förtiga der aldeles. Man kan tro der af så mycket man will, och wara försäkrad, at Michaelis Fäst ofelbart nämnes i det niönde seculo. Durandus menar, at Påfwen Gregorius den IV. år 834. aldraförst inwättat de Seliga Änglars Högtid *f*). I den Evangeliska Församlingen warder denna dagen ännu

d) Se Kongl. Förordn. 1741. och Kongl. Förklaringen 1743. *e*) BARON. T. IV. ad ann. 493. n. 43.

f) DURANDI RATION. L. VII. C. 24. BINGHAM L. XX. p. 160. 161. SCHMID. p. 175. HILDEBR. p. 49. CALVÖR P. II. p. 336. QUENST. p. 892. HEINS. T. I. p. 1076.

ännu firad, at wi skole underrättas om de Hel.
Englars natur, embete och wälgärningar emot oss,
paminnas, huru wi oss skicka böde, om wi wille
niuta deras beskydd, tröstas emot satans makt
och list, samt upmuntras til Guds lof, som bes-
wårdigar oss sin ångla-wård g). Åren 1571,
1686. och 1741. är den i Sverige stadfästad, och
räknad ibland de stora Högtidsdagar h).

Om Allehelgons dag.

§. 12. Sedan Martyrernas antal ökades,
war det för den Christeliga Kyrkan omdögeligt, at
ihogkomma hwar och en särskildt; ty fant man
anständigt at inrätta en dag til allas åminnelse
på en gång. At denna seden redan war antagen
är 400, finner man af Chrysofotomi skrifter.
Men då firades samma dag strax efter Pingest,
och förmodeligen på den Söndagen, som sedan
kallades Helge Trefaldighets Söndag. Siu
dagar, säger Chrysofotomus, äro knapt för-
bigångne, sedan wi firade Pingest-Högtiden,
och nu följer oss Martyrernas skara i). Sam-
ma Söndag kallades på den tiden *κυριακή των
εγίων*, eller alla Helgons Söndag, då man
med mycken wåltalighet förkunnade Martyrernas
lidande, tolgmod och seger k). Men sedan sats-
tes samma Fäst på den 1. Novembris uti den

R 2

Romex

g) BUCHNERS Concord. under ordet Michael. p. 852.

h) Kyrkof. 1571. fol. XLVI. b. Kyrkof. 1686.

C. XIV. S. I. Kongl. Förordn. d. II. Nov. 1741.

i) CHRYSOST. Homil. 74. de Martyribus totius
orbis.

k) BINGHAM L. XX. p. 160. 162.

Romeriska Kyrkan. Ju mer Helgonens tillbedjare de tiltog, ju angelägnare blef man om denna dagens begående. Vid pås år 610. invättade Påsken Bonifacius den IV. uti Pantheo i Rom en Fests för alla Martyrer, som intogo de Hedniska afgudarnas ställen *l*). Och år 835. blef Alla Helgons Högtid af Påsken Gregorius den IV. påbuden at firas ej allenast i Rom, utan ock i de andra Västerländska Församlingar *m*). Således har denna dagen haft sin början af Christelig välmening, men sin fortgång af Påsken mist wantro. Vi hafve kastat bort slagget, och påminne oss Helgonens tro, wandel och tolamod til et refterdome för oss; hwarföre denna Fest ifrån Reformationens början och sedan alt framgieng är firad i Swea Rike *n*).

Siortonde Capitel.

Om de årliga mindre Helgedagar.

§. I.

De Helgedagar, som räknas ibland de mindre, äro af den beskaffenhet, at en del der af användes til offentlig Gudstienst, men all den öfriga

l) HEINSIUS T. I. p. 1003. *m*) QUENST. p. 893. SCHMID. p. 182. HEINS. l. c. p. 1076.

n) Kyrkol. 1571. fol. XLVI. b. der nämnes Helgona meßo. Kyrkol. 1686. C. XIV. S. I. Kongl. Förordn. d. 11. Nov. 1741.

ga til werldsligit arbete. Dese dagar kallades fordom dels *Nildagar* och *Lustödhingsdagar*, emedan de woro enkla och ensamma, och hade ingen *Förhelgd*; dels *Orkedagar*, af örka eller yrka, som betyder arbete, efter man fick arbeta efter slutad *Gudstienst*; dels ock *Lärthelgdagar*, i anseende der til, at man då fick *flöta* *lästa* *syflor* o). Sådane äro nu i vår tid alle *Apostladagar*, *Tredje dagen* i de tre stora *Fester*, *Skärtors dagen* och *Gängdagarna*; om hvilka wi wilje anföra några korta *anmärkingar*.

Om Apostladagarna.

S. 2. Det war icke underligt, at de förste *Christne* höllo sina *Religions* *hieltar* i *heder*, hvilka med sit *blod* bekräftat den *Christeliga* *läran*. Som de ansågo för en *billighet*, at en sådan *dygd* måtte *leswa* i *wälsignad* *äminnelse*; så funno de äfwen *nyttigt*, särdeles när *Församlingen* trycktes af de *swåraste* *förföljelser*, at låta så stora *exempel* af *trones* *ståndaktighet* *tiena* til *andras* *esterdöme*. I *början* woro likwäl inga *wiså* *Fester* *inrättade* til *Apostlarnas* och de öfriga *Martyrers* *ära*; utan man begick *allenast* deras *minne*, på det de *trogne* skulle til en *lika* *dygd* och *beständig* *het* *upmuntras*. Detta finner man af de *gamlas* *böner*, som höllos wid sådana *tilfällen*, och woro af *följande* *innehåll*: *Förlåna* *os*, o! *Gud*, at wi måge *uptändas* af deras *esterdömen*, och *följa* deras *gärningar*, öfwer *hwilkas* *dygd*.

R 3

o) DIKM. p. 71. 72. ODENCRANTS Disp. cit. p. 9. 19.

dygder wi nu glädjas! Och när denna andakt-
 ten war ändad, gick hwar och en til sit arbete.
 Men det töfwade icke länge, för än dessa sams-
 mankomster förwandlades til årliga Fester. Man
 hafwer skäl at föra denna inrättning til år 170.
 efter Christi Födelse. Då gaf Församlingen i
 Smyrna tillkänna, at den war sinnad fira sin Bi-
 skops Polycarpi dödsdag, som try år förut hade
 bekommit Martyr-kronan. Samma dödsdag
 kallades hans Födelsedag; emedan han då fick
 begynna et nytt lif i de himmelska boningar.
 Derföre talar Tertullianus redan i sin tid om
 sådana Martyrers dagar, som årligen firades.
 Man hölt sin Gudstienst på Martyrernas graf-
 ställen, hvilka woro anlagda utom städerna uti
 underjordiska kullor, öfwer hvilka sedermera byg-
 des kyrkor. Då lästes Historien om Martyrers-
 nas död, och tal anskältes til deras beröm, för
 at upwäcka åhörarena til tro, gudaktighet och to-
 lamod; hwar efter man begick den Heliga
 Nattwarden. Det talas jämwäl om Offer,
 som frambyros för dessa Martyrer; hwar med
 intet annat förstås, än dels det Guds lof, som
 förklarades för deras ståndaktighet, dels den He-
 liga Nattwarden, dels ock de allmosor, som då
 samlades för de fattiga. Med et ord, dessa da-
 gar begingos med ej mindre högtidelighet, än
 selskipe Söndagen. Dock woro de i början icke
 allmänne öfwer heia den Christeliga Församlin-
 gen, utan togos allenast i akt på de orter, hwarest
 Martyrerne lidit sin död och woro begrafne. Ders-
 före firades ock Polycarpi Fest egenteligen i Smyr-
 na,

na, och Cypriani dag endast i Carthago. Men Konstantinus Magnus befrämjade märket vidare, i det han befalte alla Landshöfdingar, at nogga tillse, det Martyrernas dagar måtte begås. Och i anseende der til hade dese dagar år 400, uti Chrysofomi och Theodoreti tid, stigit til ansenligt antal. Man kan icke föreställa sig, at Apostlarne blifwit deribland förgätne. Uttränstörne äro Johannis Evangelistens, Petri och Pauli samt Andree dagar år 800. högtideligen firade p).

S. 3. Vid Reformationens början i Sverige behöllos Apostlarnas Fester, men de öfrige Martyrernas dagar affkaffades. Detta skiedde år 1529. på Nilsdagen i Örebro q). Uti Ryrkolagen af år 1571. wunno Apostladagarna sit ställe ibland de stora Högtidsdagar, men S. Peters dag om winteren den 22. Februarii, blef affkaffad r). Denna författning stadfästades på Upsala möte s). Uti den Ryrko-ordning, som Konung CARL den IX. år 1602. lät utgå, om Gudstiensten i Hof-Församlingen, blefwo Apostladagarne orubbade, med den betingning, at sådana Helge-dagar icke firades för Helgonens skull, eller efter Guds befallning. Det påminnes

R 4 jäms

- p) CAVE p. 162. CALVÖR P. II. p. 337. HILDEBR. p. 49. WEISM. T. I. p. 202. QUENST. p. 893. WALCHIUS p. 38. 43. 73. HEINSIUS T. I. p. 674. 1030. BINGHAM L. XIII. p. 294. L. XX. p. 132. sq. 152. q) BAAZIUS p. 242. TEGEL l. c. p. 218. r) Ryrkol. 1571. fol. XLVI. b. DIRMAN p. 106. 107. s) Disp. cit. de Concil. Ups. p. 15.

jämväl, at wi, til följe af Guds bud, borde at
 lenast helga hwar siunde dag, samt at Helgeda-
 gar togos i acct, på det man der af måtte se, at
 Helgonen varit menniskior, med menniskelig swag-
 het behåstade, samt at Gud dem med höga gäfs-
 wor benådat. Men år 1665. finner man, at Apost-
 ladagarne woro utmonstrade utur antalet af de
 Sörnåmare Högtidsfesterna. I anseende der
 til, at den wördige ålderdomen dem icke utan wig-
 tige skäl stadgat, så skattade wäl Öfwerheten för
 tilbörlogit, at den tid, wid hwilken Gudstiensten
 på dem föröfwades, skulle ifrån sådant lekames-
 ligt arbete förskonas och undantagas, som Guds-
 tienstens rätta bruk och öfning kunde betaga; dock
 skulle på landsbygden, i de tider, och då eljest
 något nödigt arbete ej kunde utan stor skada för-
 summas, efterlåtit wara, efter Predikan at bru-
 ka sin nåring och handtering, sålunda som i sådant
 fall skie måste, jämväl ock i Städerna efter Mid-
 dagen, sedan Gudstiensten war föråttad. På
 dem kunde ock marknader anställas, efter förått-
 tad Gudstienst, hwilket på Sön- och Högtidsda-
 gar war aldeles förbudt 1). Men Konung CARL
 den XI. inskränkte icke arbetet innom de nödigas-
 te syflor, utan tillåt år 1686, at folket i Stä-
 der och på landet skulle på Apostladagarna drif-
 wa deras handel och wandel, samt annat lösligt
 arbete, sedan Gudstiensten war föråttad 2).
 Dock blef arbetet på somliga orter ringa, medelst
 den

1) Kongl. Stedga om Eder och Sabbatsbrott d. 2. Oct.
 1665. membr. post. s. 5. 19. 2) Kongl. 1686.
 C. XIV. s. 1.

den offentliga Gudstienstens långvarighet. Inskönt i de mindre städer och på landet hölts allenast en predikan, hvilken begyntes klockan otta; så brukades likväl i Stockholm och andra stora Städer flera predikningar, efter en gammal wana x). Och förutan det wille Gefäller och arbetare i Städerna, samt tienstefolket på landet gårna skydda sin lättia under Helgedags frihet. Derföre gjorde Rikssens Ständer här om underdanig föreställning til Konungen wid 1723. års Riksdag. Och i anledning der af förordnades år 1724, at både i de större och mindre Städerna, äfwen som på Landet, ej mer än en Predikan uppå Uppostladagarna hållas måtte, nemligen ifrån klockan otta til klockan tjo, och at der efter intet tienstehion, ej eller någre Gefäller eller arbetare måga wägra sig wid 40. mark silfwermynts bot, at sköta och förrätta, hwad dem af deras husbönder eller Mestare kan anbefalt blifwa y). Och efter denna wanlighet förblifwer det jämwäl hädanefter z).

I Stockholm förrättas då Gudstiensten på följande sätt: För altaret läses Syndabekännelsen, Herre förbarma dig öfwer oss, Isra ware Gud i högden, Collectea och Epistelen. En psalm sjunges, hwar efter Evangelium och Symbolum Nicænum läses. Så sjunges en wers til predikan, och efter predikan och bönerna en psalm. Sedan läses för altaret bön-

N 5 nen.

x) Korkol. 1686. C. II. 6. 3. y) Kongl. Bref til
 Öfwerståth. Landshöfd. och Consistorierna d. 14. Jan.
 1724. Öfwerståth. Publication d. 24. Jan. 1724.

z) Kongl. Förklaring öfwer Förordningen angående
 wiså Helgedagars instränkande, d. 25. Julii 1743.

nen, som står efter Evangelium, tillika med Wälsignelsen, och hela Gudstiensten slutas med en wers. Men skulle communion hållas på samma dag, så handlar man på lika sätt, som när Herrans Nattward utdelas i Ordesängen *a*).

Om Tredje dagen i de tre årliga Fester.

§. 4. Wi hafwe tilförene omtalat, at wåre Religions Förwanter begå tre dagar uti de tre årliga Fester, samt at wi tillagt äfwen den fierde dagen *b*). I början af Reformation woro förmodeligen alla fyra dagarna lika högtidelige; hwilket Kiönjes der af, at Kyrkolagen af år 1571. nämmer Jul, Påst och Pingst med sine Zelgd *c*). Konung CARL den IX:s enstykta Kyrko-ordning af år 1602. nämmer alla fyra dagarna utan åtskildnad. Jag har mig icke bekant någon stadga, som innehåller, at tredje dagen må skattas ringare, än den första, andra och fierde. Man lärer näppeligen kunna anföra der til annan grund, än den plågsed, som Församlingaen småningom antagit. När framledne Professor Magnus Celsius år 1673. sammanskref sin Computus Ecclesiasticus, berättar han, at man wäl på landsbygden afhölt sig på tredje dagarna ifrån gröfre kyrkor, men likwäl icke besökte kyrkan, såsom i städerna. Han tror, at obehåmligheten af så tidiga resor gifwit anledning til samma frihet *d*).

Man

a) Consistorii Holmensis förordnande d. 21. Oct. 1724.

Se nedantöre 13. Cap. 6. 7.

b) Vide supra

C. 12. §. 9.

c) Fol. XLVI. b.

d) CEL-

sius Comp. Eccl. p. 56.

Man torde ock finna någon orsak hos Prästerka-
pet. Ty wid reformationen minskades Prästers
nas antal, i synnerhet på landet, men deras ar-
bete öktes på wift sätt. Således funno både Lä-
rare och Åhörare sin räkning wid, at på lands-
bygden innehålla med offentlig Gudstienst på tre-
dje dagarna. Den antagna wanan är sederme-
ra bekräftad, i det wår nu warande Kyrkiolag
af år 1686. stadgar, at Jule-Påste och Pingst-
dagarna skola hållas och firas, på sätt och wis,
som til den tiden varit wanligt e). Alltså hål-
les nu i Ståderne på tredje dagen allenast en pre-
dikan, men på landet ingen. Det beslöts wål år
1741, at predikan skulle afwen afläggas i Stå-
derna; men år 1743. kom det åter i sit forra
sticf h).

Om Skärtorsdagen.

§. 5. Den femte dagen, eller Torsdagen
i Dymbelweckan för Påst, firades i äldre tider,
til den Heliga Nattwardens åminnelse; emedan
Frälsaren på des afton inwättade samma dyra Sa-
crament. Den kallades derföre Natalis calicis
eller Kalkens Södelse-dag; hwilket Biskopen
Eligius i Noyon år 640. bekräftar uti en sin pre-
dikan. Men öfwer 200. år tilförene hafwe wi
ock en predikan på den samma af Chrysoctomus.
Det Carthaginensiska mötet år 397. förmåler,
huru några Latinska Församlingar plågade på
denna

e) Kyrkol. 16. 6. c. XVI. § 1. h) Se Konal. För-
ordn. d. 11. Nov. 1741. och Kongl. Förklaringen d. 25.
Juli 1743.

denna dagen begå den Heliga Nattwarden, efter Christi exempel, sedan aftenmåltiden war slutad. Augustinus förtäljer, at man anstälte den Heliga Nattwarden två gånger, först om morgonen för dem, som icke förmådde fasta hela den dagen, och sedan om aftenen, til deras tjänst, som uthårdat med fastan g). Nu bekommo jämväl bröstlige botfärdige syndare aflösning *). På mötet i Laodicea år 361. stadgades, at de, som skulle döpas, borde på denna dagen offentligent afläggga sin trosbekännelse i Församlingen för Biskop:n eller Presbterna. Eljest war denna dagen en Re-nings dag. De, som skulle döpas, höllo nu sin twagning; på det de rene och snygge mått framkomma at undså Döpselsen natten emot Påskedagen. I Augustini tid twådde sig jämväl andre, hwilket de underlätit hela den föregående långvariga fastan h).

§. 6. Här ifrån hafwe wi namnet Skärtorsdag, af Skära, som bemärker Rena. Under Påskwiska tiden såjade sig då wåre Förfäder ifrån den aska, som de tilförene på sig stredt och uti flera dygn burit i), hwarjemte de ock med beswärjelse inwigde alla try oloflagen k). Wärd Reformations början i Sverige hölts denne dagen

g) AUGUSTIN. Epist. 118. ad Januar. *) AMBROSIIUS Epist. 33. h) BINGHAM L. XX. p. 234. HILDEBR. p. 43. CALVÖR P. II. p. 317. Disp. de Septimana Magna sub præsid. D. Prof. BRING p. 8. 9. i) LOCCENII Ant. Sveo-Goth. p. 36. h) DIKMAN p. 115.

Den uti stort wårde. Af Olavi Petri Postilla, som är tryckt i Stockholm år 1537, befinnes, at man då förestält läran om den Heliga Natwarden, och brukat instiktelse orden til text; hwarföre man ock wid samma tilfalle gick mycket til Herrans Natward *l*). I Kyrkolagen år 1571. står med tydeliga ord, at man på Skärtorsdag skulle handla om Herrans Natward *m*); hwilken sed äfwon Konung CARL den IX. efterföljde uti sin enskylda Kyrkolag af år 1602. Til följe af 1686. års Kyrko-ordning äger denna dagen intet större anseende, än Måndagen, Tisdagen och Onsdagen i Dymbelweckan, på hwilka predikas i Städerna öfwer Christi pinos Historia, utom det at på honom utdelas Herrans Natward, om så begäres och der det här til varit brukeligt *n*). Doct hålles på den samma äfwon predikan på landet om Christi pina, hwilket icke stier på de föregående dagarna.

Om Gångdagarna.

§. 7. Såsom wi för detta anmärkt, blefwo alla femtjo dagarna efter Väst fordom firade med stor glädje. Men den Franske Biskopen Marnertus uti Vienne, försträckt för jordbåsningar och willdiur, som förfärade folket, inrättade de tre dagarna, som gå för Christi Himmelsfärdsdag, til Faste och Bönedagar. Detta skiedde i femte seculo wid påß år 450, och wart år 511. på mötet i Orleans stadstädt uti den Wästerlandska

l) DIKMAN p. 115. *m*) Fol. XLVI. b.

n) Kyrkol. 1686. C. II. §. 2.

ländska Församlingen. Men Grekerna läto sig der til aldrig beqväma o). Någre föra denna inrättning til Biskopen i Rom Gregorius Magnus år 590, då en så försträckelig pest war upkommen, at mången wid niusande gaf upp andan, hwar af någre mena den seden wara upkommen, at wi säge til dem, som prusta: *Hjelpe Gud!* Kan wäl wara, at Gregorius af sådant tillfälle funnit sig föranlåten, at öka dessa dagars firande med några ceremonier. De kallas Gångdaggar; emedan folket i Paswedömet gingo då omkring sina åkrar och ångar, och under ringning med flocker upläste böner, som de kallade Litanier, til Gud, Jungfru Maria och Helgonen, at af böja landsplågor och erhålla wälstånd för land och Rike. Af det swarta kors, som bars förut, kallades desse daggar Swarta Korsets daggar. Altare, belåten och korben i kyrkorna woro och då med swarta täcken öfwerdragna p). Wäre Evangeliske Förfäder bortlade dessa widskiepesser, men behöllo någon del af Måndagen och Tisdagen efter Bönesöndagen til offentlig Gudstienst. Kyrkolagen af år 1571. stadgar der om sålunda: Bönedagarna, dem man plågar kalla Gångdaggar, hållas på den tid, som want är,

nem

- o) RUPERTUS TVITIENS. de Divinis Officiis L. XIX. C. 5. p. 741. WALTHERS Erklåring der Litanei p. 254. SCHMIDIUS p. 138. HEINSIUS T. I. p. 931. BINGHAM L. XIII. p. 23. L. XXI. p. 251. HILDEBR. p. 47. CALVÖR P. II. p. 330. DRESSERUS l. c. p. 83. p) DIKMAN p. 134. 135. LOCCENII Ant. p. 37.

nemliga, Söndagen som kallas Vocem iu-
cunditatis, samt med Måndagen och Tisdag-
gen näst följande. På samma dagar skal
man hålla allmänneliga böner, och sedan gå
til sit arbete igen *q*). Ufwen förmår Kyrkofas-
gen af år 1686. at folket skal ofta och flitligen,
färdeles uti Gängedagarna, underrättas om bö-
nens kraft, nytta och nödvändighet, då de wan-
lige *ter* om handlande texter predikas *r*).

§. 8. Dese föreskrefne mindre Helgedagar
hållas i vår tid, uti städerna och på landet, alle-
nast med en predikan, hwar ester den ene med
den andra går til sit lösliga handwärf och arbete.
De blefwo wäl, såsom tilförene är påmint, år 1741.
afskaffade, och såsom söknedagar ansedde; men år
1743. uphofs denna Förordning, och Konungen för-
klarade, at med sådana dagar skal förblifwa wid för-
ra wanligheten. Först bör en kort predikan hållas,
och sedan Catechismi förhör anställas. Barn och
ungdom skal tilhållas, at nyttia et sådant för dem
gagneligt tilfälle. Men tillika bör på alt sätt
förekommias, at denna författning icke må warda
til lättia misbrukad *s*).

Femtonde Capitel.

Om Fastelagen och Dymbel-weekan.

§. I.

Ut på wiså tider afhålla sig ifrån wis mat, är
i sig sielf ingen Gudstienst. Wi hafwe der
DIII

q) Fol. XLVII. a. *r*) C. II. §. II. *s*) Regl. För-
ordn. d. 11. Nov. 1741. Regl. Förklar. d. 25. Julii 1743.

om i Nya Testamentet hvarken någon befallning eller förbud af Christo och Hans Apostlar. Guds rike är icke mat eller dyck, säger Paulus. Rom. 14: 17. Fastan för Påst är alltså en menniskio inrättning. Hieronymus anförer den wäl såsom en Apostolisk tradition *); Men Augustinus bekände rent ut i sin tid, at han icke träffade någon befallning af Frälsaren eller hans Apostlar, som utmärkte när man borde fasta, eller icke t). Dock funno Apostlarna nyttigt, at stundom fasta, af Christelig frihet u). De Christne i Apostlarnas tid hafwa ock utan twiswel firat Jesu lidandes dag. Men wi hafwe likwäl intet spår, at någon wiss fasta varit utmärkt och faststald på den tiden; utan hwar och en sticade sig der uti efter behag. I andra seculo war wäl fastan för Påst redan i bruk, hwar til Telesphorus Biskopen i Rom år 140. torde något hafwa bidragit x); men hölts dock på olika tid, efter hvars och ens egit godtsinnande. Biskopen i Lion Irenæus skref der om wid påst år 190. til den Romerska Biskopen Victor, at somlige fastade en dag, som war Långfredagen, andre två, nemligen Långfredagen och den der på följande Lördagen, andre flera dagar, i Dymbelweckan. Afwen funnos de, som höllo sin fasta fyra timar år rad, både dag och natt, räknande ifrån Långfredags middagen til Påstmårgonen

Flocc

*) Hieron. Epist. ad Marcellam. t) Augustin. Epist. 86. u) Ap. G. 13: 3. 14: 23. I Cor. 7: 5. 6. x) Benzeli H. E. N. T. Sec. II. §. 3. Heinsii H. E. T. I. p. 660.

Wöckan 4, under hwilken tid Christus dels led på korset, dels låg död i grafstoen y). Då wille de fasta; emedan Brudgummen under den tiden war ifrån dem tagen. Marc. 2: 20. Och af dessa 40. timar lærer utan twiswel Fastan för Påst blifwit sedermera kallad Quadragesima, som betyder et tal af Syrasjo, oaktadt samma Fasta en lång tid utgjorde gansta olika daga-tal.

§. 2. I tredje seculo stod Fastan nästan på samma fot, som i Irenæi tid. Tertullianus skref sin bok om Fastan wid påst år 215, hwar uti han gifwer wid handen, at alle fastade på Långfredagen, och någre jämwäl den påföljande Lördagen z). De dagar, säger han, äro i Ewangelio namngifne, på hwilka Brudgummen war borto, och de äro de Christnas enda och billiga Fastedagar a). Dionysius, Biskopen i Alexandria, som lefde år 250, utfatter sex dagar i wöckan för Påst till Fasta; dock så, at somlige togo i akt allenast två dagar, andre tre, någre fyra, och andre ingen dag b). Uti fierde seculo smellan år 340. och 370. tyckes Fastan hafwa blifwit ökad åtminstone til tre wöckor, såsom man sluter af det Laodiceesta mötets handlingar c). I det femte seculo wid påst år 400. och 440, war Fastan förlängd til sju wöckor, och

§. 3. I sju wöckor

y) EUSEB. Hist. L. V. C. 24. z) TERTULL. de Jejunio C. 14. de Orat. C. 14. a) De Jejun. C. 2. b) DIONYS. ALEX. Ep. Can. ad Basil. p. 281. c) Synod. Laod. Can. 45. 50.

men med wanlig frihet både hos Greker och Romare, i det man fastade nu två, nu tre, nu sex, nu åter sin weckor *d*. Men i det siette seculo tyckes Grefiska Församlingen hafwa inråttat, at Fastan skulle påstå i 40. dagar; hwilket dagatal afwen antogs i den Romerska Församlingen wid slutet af det ottonde seculo; på det man skulle likna Christi, Moses och Elie Fasta. När man altså räknar ifrån Onsdagen efter Fastelags Söndagen, då fastan skulle taga sin början, til och med Lördagen för Påskdagen, och undantager Söndagarna, på hwilka fastan war förbuden; så finnas igen samma fyratio dagar.

S. 3. Sättet til fastans begående har blifwit mycket ombytt i senare tider. Jag inlåter mig icke i den strid, som upkommit om Hermias och hans skrifter. Nog af, at han och de woro bekante i det andra seculo. Man kan med nöje anföra, huru alfwarsamt han skrifwer om fastan. Gör, säger han, Herren Gud åstundar icke någon onödig fasta: Der med förrättar du intet godt wärk. En sansfärdig fasta skal du hålla på följande sätt: Gör intet ondt i hela din lifstid; utan tiens Gudi med et rent samwete. Sält hans befallningar, och wandra uti hans bud, och tillåt ingen ond lusta i din själ. Men tro Herren, at om du detta gör, och bewarar hans fruktan, och

d) CHRYSOSTOM. Hom. 16. Tom. I. SOCRATES
H. E. L. V. C. 22. SOZOMEN. L. VII. C. 19.
NIGEPHORUS L. XII. C. 34.

hafwer återhåll ifrån all ond gärning; så
 lefwer du Gudi. Om du detta gör, så hål-
 ler du en stor fasta, som är Gudi tacknäm-
 lig. Litet nedanföre utlåter han sig om sammå
 ämne sålunda: För all ring haf återhåll ifrån
 alt skändeligt tal och all skadelig lusta, och
 rena din själ ifrån all werldenes såfångelig-
 het. Om du detta håller, så är det en rätt
 fasta. Dersföre skal du sticka dig i så mått:
 Sedan det skiedt, hwad förbemalet är, så
 skal du på den dagen, då du tänker fasta,
 intet annat smaka, än bröd och watten. Men
 den beståmda andel af mat, som du de andra
 dagar plägar förtära, skal du för den dagen
 lägga affides, och gifwa den til enkor och
 faderlösa, eller någon annan fattig e). Här
 af ser man, at de första Christne påwände en an-
 delig fasta, som består uti återhåll ifrån alla
 syndiga tankar och lustar, ord och gärningar.
 Den lekameliga enstylda fastan sammankny-
 pades med allmosor, och hölts så strängt, at man
 på fastedagen intet annat förtärde, än bröd och
 watten. Men som detta föll sedermera för swårt,
 när fastan warade flera weckor; så blef allenast
 wiß mat undantagen i fastan. Samma förbud
 war likwål icke lika i alla församlingar. So-
 crates, som skref sin Kyrtö-Historia wid påß år
 440, berättar, at somlige höllo sig aldeles ifrån
 alt, hwad som haft lif, men at andre åto likwål
 fisk och fogel: Någre försakade all träfrukt och
 ägg, en del åt allenast bröd, och en del icke det

en gång. Men andre fastade til flokkan nso, då de förtärde all slags mat utan åtskildnad *f*). Wid påß år 797. finner man sálunda stadgadt, at man i Fastan skulle afhålla sig ifrån alla kråselig heter, och lefwa måtteligen. Den, som kunde hafwa återhåll ifrån ägg, ost, fisk och win, gjorde en dygdig gärning; men den, som ej war i stånd der til för swaghet och ohälsa, fick bruka dem, allenast han fastade til aften, och drack win blott til kroppsens wedergwäckelse *g*). På andra ställen skulle man afstå ifrån kött, midel, ost och ägg, men fisk och win fick förtäras blott til nödtorften *h*). Men omsider blef Fastan förwandlad til wällustiga gästabud. I äldre tider tillbragtes Fastelags tiden ej allenast med bönestunder, utan ock med Guds ords förkunande, hwilket skönnes af många Chysostomi predikningar, som äro hållna dag på dag. Dock begick man icke den *h*. Nattwarden, utan allenast på Lördagar och Söndagar. Och på det ej folket skulle hindras uti sin andagt, wos skådespel, bröllopp och andre lustbarheter, under denna tiden, förbudna *i*). Orsakerna til fastan för Påst word åtskillige. Man wille likna Apostlarna, som sörgde öfwer sin mästares död. De, som antingen skulle döpas, eller intagas i Församlingens gemenskap wid Påsttiden, skulle på detta sätt äga

f) SOCRATES H. E. L. V. C. 22.

g) HARDUIN Concil. T. IV. C. 40.

h) GREGORIUS apud Gratianum L. VI. Dist. 4.

i) CHRYSOST. Homil. 6. in Genes. Concil. Laodicen. Can. 52.

åga tillfälle, at bereda sig til så wigtiga göromål. Ifröen lemnades i så måtto den trognom rådrum, at wärdeligen sticka sig til den H. Nattwardens begående på samma högtid. Men ifrån dessa ändamål har den Påswiske Församlingen aldeles afwilit, som förbiuder wiß mat, i tanka, at der med förtiena något hos Sub k).

§. 4. Under Påswedsömet hade man ock i Sverige åtskilliga Fastor. På Ons- och Fredagar fick ingen äta kött. Man afhölt sig äfwen ifrån wiß mat emot de Högtider, Helgedagar och Apostladagar, som hade sin Förhelgd. Utom des tog man i ått sin Wärfasta, Sommarfasta, Höstfasta och Winterfasta h. Men alt detta bortlades wid Reformation. Folket togs wäl illa upp, och mente sig hafwa orsak til upresning, när Konung GUSTAF tillät, at man åt kött på

§ 3 de

k) Om denna Saka kan widare läsas Disp. de *Jejunio Quadragesimali Ante-Paschali*, sub præsid. b. m. Doct. OLAVI CERNII 1719. BINGHAM L. XIII. p. 297. L. XXI. p. 177. DALLEUS de *Jejun. & Quadrages.* WEISM. H. E. T. I. p. 115. 116. MOSHEM. *Inst. Hist. Christ.* p. 113. 338. HEINSIUS T. I. p. 610. 678. 760. 841. 842. 929. Disp. de *Antiquissimis Christianorum jejniis*, sub præsid. D. Prof. BRING. HILDEBR. p. 39. 40. CALVÖR P. II. p. 293. WALCHIUS p. 40. 41. 44. 66. CAVE p. 149. QUENST. p. 895. h) DIKMAN p. 180. Disp. de *Jejniis Veterum Swo-Gothorum*, sub præsid. D. Prof. BRING.

de wanliga Faste-dagarna *m*). Dalkarlarne påstodo år 1527, at de, som om Fredagarna eller Lördagarna äto kött, skulle brännas, eller på annat sätt til lifwet straffas ***). Men Konungen bewisfode på Strengnes Riksdag år 1529, at det intet skadade, om man förtärde kött eller annan mat i Fastan, samt at sådant ej war sällsynt i andra länder, icke en gång i sielfwa Rom *n*). Wår Evangeliska Församling, ogillar ingalunda fastande, som lånder til de syndiga lustarnas underkufwande, och gör of beqwäma til bön och gudeliga öfningar. Wi hafwe allenast afskaffat misbruket, twånget och wantron. Beslutet här om på Örebro möte år 1529, är wårdt at läsas, och lyder sålunda: Fastodagar hålles icke i den acht at ther skal skee Gudhi någon besynnerlig dienst med, utan til at spätkia wårt kåta lefamen ther med *o*). Då Konung GUSTAF den I. år 1544, påböd samfalta otta Bönedagar, lät han förstå, at man fastande skulle dem begå *p*). Archi-Biskopen Laurentius Petri den äldre förestälte Rikens Presterskap år 1558, at de skulle förmana sina åhörare til fastande och allmosor på de förefresna Bot- och Bönedagarna ****). Kyrkolagen af år 1571, talar om Fastan sålunda: Thet hafwer warit plågsed sättra besynnerlig fasta, och kan thet samma ännu wara liden

m) Westerås Recess år 1527.

***) D. CELSII

Hist. Gustavi P. I. p. 311.

n) Herr von

STIERNS Riksd. Besl. T. I. p. 105.

o) TEGEL

T. I. 219.

p) Kongl. Förordn. d. 8. ju

ni 1544 TEGEL P. II. p. 230. ****) BAAZIUS p. 279.

ligt, hwat thet eljes är rätt fasta, och hålles utan wantro, och med bekljedelig het *q*). Uti sit påbud om allmänna Bönedagar, wille Konung GUSTAF ADOLPH år 1612, at samma dagar måtte användas med fastande, bedjande och Guds ords hörande *r*). Samma år förenade sig Presterskapet, at man på den besynnerliga Bönedagen, som hölts den sista Januarii, skulle, efter de Niniviters exempel, hålla sig utan mat och dryck, alt in til dagen ändad war *s*). Kyrkolagen af år 1686. innehåller, at folket på Långfredagen skal til Sasta och nykterhet förmanas *t*). Wåre årlige allmänne Böt- och Böne-dagar kallas jämwäl Faste-dagar; hwar af nog lidmes Öfwerhetens behag och uppsat, huru sådana dagar böra firas. Det är wärkeligen skada, at fastandet i war tid kommit nästan aldeles utur bruk. Wår offentlige Gudstienst skulle i sanning åstadkomma mera frukt, war siäl finnas sticketigare uti gudelige öfningar, och war kropp erhålla större hälsa och munterhet, om wi stundom instränkte wåra wanliga beqwämligheter. Men wid denna påminnelse komme wi ihog Pauli ord: Sådant säger jag eder efter tilstädjelse, och icke efter bud. 1 Cor. 7. 6.

§. 5. Såsom öfwerlefwor af den Påfwi ska Fastan för Påsk, hafwe wi ännu några namn

§. 4. i be

q) Fol. XXXI. b.

r) BAAZIUS p. 677.

s) Presterskapets Förening i Nyköping d. 7. Januar 1612. Art. I. §. 3. Herr von STIERNM. Riksd. Best. T. I. p. 665.

t) C. II. §. 8.

i behåll; men de seder, som der med varit sammanbundna, äro aslagde. Fastelags Söndag kallades fordom Fastegångs Söndag, efter Fastan gick då in, samt Bidets Söndag, emedan man på den samma fick äta kiött och slåst. Tisdagen der på nämdes Jerrisdag, då man sista gången för Påst åt kokat kiött, hwar ifrån man sedan afhölt sig in til Påstfadagen. Följande Onsdagen blef kallad Afkesonsdag, redan i det ottonde seculo *z*). På den dagen gick Fastan in, och då invigde man askan, strödde den på sit hufvud, samt beströf der med sina ansikten, til tecken så wäl af sin bedröfwelse öfwer Christi lidande, som af sin syndaånger. Denna sed uphörde wid reformationen. Derföre när Konung SIGISMUND år 1594. lät Påstvens Legat på Afkesonsdagen beströ sig med aska, blefwo de Swenske Ständerne icke litet der öfwer förargade *x*). Ifrån denna Onsdag gick folket i Rysslan hwar dag in til Påstfadagen; hwilken sed wånja äfwen behöfts i Sverige wid reformationens tiden, kunnandes man ännu wisa texterna, öfwer hwilka hwar dag predikades *y*). Uti sin enkyfta Kyrtolag för Hof-Församlingen af år 1602. befalte ock Konung CARL den IX, at hela Fastan igenom skulle påsionen predikas.

S. 6. Nu för tiden firas Fastelagen hos oss på följande sätt: Uppå Fastelags Söndagen begyn

z) BINGHAM L. XXI. p. 186. HILDEBR. p. 40.
x) SCHMIDIUS p. 97. *x*) WERWING l. c. P. I.
 i p. 251. *y*) DIEMAN p. 74. 112. 113.

begynnes Christi pins Historia at predikas, in til Påsteweckan, et stycke i hwarje wecko-predikning och i Afstonsfängen uti städerne; så at des förklarung warder uti Psalm-Söndags Afstonsfängen ändad. Men på landet förklarar den samma allenast i wecko-predikningarna z). Och på det man under samma tid må leswa så mycket mera stilla och indragen, stadgar vår Kyrkolag, at ifrån Fastelags Söndag, in til Påstedagen, skal innehållas med all musit a). Hwarföre ock upsyningsmännen anbefallas at tisse, det ingen må hafwa musit i Fastelags tiden b). Men om någon, för särdeles skäl och orsaker skull, will i Fastan gifva sig, bör sådant icke wägras, allenast det sker i stillhet, och utan allt brudebång c).

Om Dymbelweckan.

§. 7. Af alla weckorna för Påst blef ingen så strängt firad af de Christna, som den sista. I anledning af det, som Jesus sade til sina lärjungar, at de skulle fasta i de dagar, då Brudgummen wart tagen ifrån dem, (Luc. 5: 35.) kan man wäl förmoda, at Apostlarne och de förste Christne använt någon del af samma wecka med fastande. Dock kunne wi icke bifalla, at de giordt der om någon wisk lag och inrättning. Dionysius, Biskopen i Alexandria, år 250, är den förste, som

c) Kyrkol. 1686. C. II. §. 8. Kyrko-Handboken 1693. C. 4. wid slutet. a) Kyrkol. 1686. C. XIII. §. 2. b) Instruction för Quarters Upsynings-männerna i Stockholm d. 21. Apr. 1722. §. 9. c) Kyrkol. 1686. C. XIV. §. 2.

som säger, at somlige fastade sex dagar i weckan för Påst d). Således begicks då hela weckan, förutan Palmföndagen, med fastande; men detta war likwäl icke allmänt, ej eller härvörde det af någon befallning, utan af Christelig frihet. Wi kalle denna weckan Dymbelwecka, hwilket ord somlige hänleda af Dumb, som bemärker Tyst; emedan klockorne då icke rordes, utan allting war tyst och sorgeligt e). Men det tyckes komma något närmare til de äldre Christnas talsätt, om wi antage ordet Tomul eller Dommel, som betyder Stor; i följe hwar af Dymbelwecka eller Dommelwecka är så mycket, som den Stora weckan f). Så blef hon kallad af de förra Christna. Chrysostrus, som lefde år 400, uttrar sig här om på detta sätt: Wi kalle henne den Stora Weckan, icke derför, som skulle hon hafwa flera dagar än andra weckor; utan emedan på den samma stora Guds wälgärnin, jar äro os wederfarne. Ty i den stora weckan är diabolens tyranni upplöst, döden öfre wunnen, den starke bunden och hans wapn borttagna, synden undanrögd, förbannelsen utstruken, himmelen öpnad, medelbalken nederriswen, och fridsens Gud hafwer stått alt tilfrids i himmelen och på jorden. Sördenstull kallas hon den stora weckan g). Hon hade ock andra namn, såsom

Strass

d) DIONYS. ALEXANDIN. Epist. Canon. ad Basil.

e) BIRMAN p. 120. LOCEN I Ant. p. 36. CELSI Comp. Eccles. p. 51. f) Diss. de Septimana magna, Svet. Dymbelwecka, sub Præsid. D. Prof. BERNE

p. 19. g) CHRYSOST. Homil. in Psalm 145.

Straffwecka och Arbetswecka, så wäl i anseende til Christi lidande, som den stränghet, hwar med de Christne spåtte sin lekamen på den tiden; jäm wäl och Aflösningewecka, emedan de botfärdige brottslige erhöillo då aflösning *b*).

S. 8. Denna wecka war i synnerhet irowigd til fastande, allmosors utdelande, bön och andra gudeliga öfningar. På den samma, säger Chrysofostomus, fasta någre strängare, andre wacka och gifwa rundeligare allmosor, samt med sina goda gärningar och besynnerliga gudsaktighet gifwa tillkänna storleken af Guds barmhertighet *i*). Epiphanius, som dödde år 402, talar sålunda om denna weckans fasta: Folket är want at tilbringa de sex Påskadagarna (han talar om Korsfästelses Påska) med slät föda, i det de mot afton taga sig allra näst bröd med salt och watten. Någre förlänga sine fastor til två, tre eller fyra dagar. Andre åter använda hela weckan utan mat til följande Söndags mårtonen *k*). Således underlåto de gamle Christne ingen ting, som kunde bidraga til de köttliga lustarnas underkufwande; på det de med så mycket större andakt och renare glädje måtte begå den påföljande fröghdefulla högtiden. Men alt detta stiedde likwäl af Christelig frihet utan twång, til des mötet i Toledo wid påsk år 633. hotade at utesluta dem ifrån Herrans Mattward, som underlåto at fasta hela

Lång

b) Du CANGE in glossario, voce hebdomada. *i*) CHRYSOST. l. c. *k*) EPIPHANIUS in *Expof. fidei*.

Långfredagen *n*). På dessa dagar woro rådhusen tillslutna, och inge rättegånger singo anställas. Tienare och tienarinnor ågde nu ledighet ifrån arbete, somlige gåfwo sina trålar lösa, och misshandlingsmän, som icke begått allför grofwa brott, singo gå utur sina häkten *m*). Torsdagen, Fredagen och Lördagen woro dock genom något besynnerligt skilde ifrån de andra dagarna. Wi hafwe tillföre talat om Stårtorsdagen och Långfredagen, som inföllo i denna wecka; hwarföre wi allenast med få ord wilje nämna Påst-Lördagen, som kallades den Stora Sabbaten. Den som icke hårdade ut at fasta både den föregående och denna dagen tillika, skulle åtminstone med fastande använda denna dagen; så at den på wist sätt firades med större strånghet än sielfwa Långfredagen *n*). Denna war den ende Lördag hela året igenom, på hwilken man fastade, hwar med man fortfor til Söndags mörgonen, eller Christi upståndelses tid. Natten emot Påst dagen war så lius, som den klaraste dag; emedan lampor och lius woro upstända ei allenast i kyrkorna, utan ock på gator och i enskylda hus. Den tillbragtes med böner och offentlig Gudstienst. Och då döptes jämsäl de, som sunnos beredde och skickelike, at undfå samma dyra Sacrament. Början med döpelsen skeddde klockan try efter middagen uti den Latinska Församlingen; hwilken sedwänja

n) Concil. Tolet. IV. can. 8. *m*) BINGHAM L. XX. p. 87. 88. L. XXI. p. 225. CALVOR P. II. p. 311. CAVE p. 150. HILDEBR. p. 41. 42. Disp. cit. de Sepri- mana Magna. *n*) Constitut. Apost. L. V. C. 18.

wänna upphörde i begynnelsen af det tolfte seculo, då man icke längre wille behålla några wisa tider til Djupens utdelande o). Här af hafwa wåre Påtrwiske Förfäder behållit några spår, medelst funtens inwigning på Påst-Lördagen p). Nu siras Dymbel-weckan hos oss på det sätt, at predikan hålles alla dagar i Ståderna, förutan om Lördagen; ehuru wid påst år 1609. föreslogs, at man på Påst-Lördag skulle predika om Christi besgrafning *). En act af Christi pinos Historia uprepas å nyo och förestalles hwar dag q). Men på landet predikas allenast Skärtorsdagen och Långfredagen, såsom förr är berättadt.

Sextonde Capitel.

Om Stora Bönedagar, Ros- och Tact-
sägelse-dagar, Klago-dagar samt
Jubelfester.

§. 1.

Om Stora Bönedagar.

Iti wårt kära Fädernesland fire wi hwart år Fy-
ra Allmänna, Solenne-Tact-sägelse-Fastes-
Dor och Bönedagar; men om tiden och texten

CEMID. p. 121. BINGHAM L. XXI. p. 238. CALVOR
P. II. p. 320. HILDEBR. p. 43. Disp. de Seprimana Ma-
gna p. 10. p) DIKMAN p. 118. *) BISS. LAV-
PAULINI GOTHII anmärkningur öfwer Kyrkolagen.
q) Kyrkol. 1626. C. II. §. 2.

na der til förordnar Konungen ärligen efter omständigheterna. Sådana utomordentliga Högtider wro åswen brukelige hos oss i Påsveddymet. Konung MAGNUS LADULÅS lät år 1280. och 1289. påbuda allmän fasta och bättring, at afwända en smittosam sjukdom ^{r)}. På Evangeliskt sätt inrättades de aldrasförst af den stora Konungen GUSTAF den I. Landet blef år 1544. swärligen plågadt af owäder, regn och andra syndastraff. Til deras afböjande lät Konungen, samma år, anställa Bönedagar i otta samsätta dagar öfwer hela Riket. Och på det en så högnödig Gudelig öfning ärligen måtte förnyas, så befalte han tillika, at sådana Bönedagar skulle anställas hwart år fyra dagar efter hwar andra, på den tid, som kunde finnas bekwämligast ^{s)}.

§. 2. Archi-Bisfopens Laurentii Petri den äldres nit om Guds ära leswer hos efterwerlden i odödeligit äreminne. Han såg med grämelse, huru lasterne togo öfwer hand; hwarföre han tilstyrkte, at de påbegynta Bönedagarna skulle efter wanligheten iakttagas, men at man år 1558. borde der til utwålia några Böndagar. Der om skref han et alshvarsamt och upbyggeligt bref uti Januarii månad nyknämde år til samtliga Presterskapet i Riket, förehållandes dem tilståndet i allmänhet, och hwad deras skyldighet fordrade. Et straffwårde öfwerflöd, sade han, och
nyå

^{r)} Herr von DALINS Swea Rikes Historia P. 2. p. 311.

^{s)} Konung Gustafs Bönedags Placat d. 8. Junii 1544. TEGEL I. c. P. 2. p. 229. BAAZIUS p. 264. SPIEGEL P. I. p. 42.

nya Gudlösa seder, som dageligen skades,
 lägo beklageligen för allas ögon. Stroseri
 och dryckenkap, okyskhet, fälskhet, höge-
 mod, girighet och otätträdighet hade, få-
 stat diupa rötter i landet. Man hade be-
 kommit det rena Guds ord; men somlixe
 wille icke höra, och andre hatade det samma,
 gifwande den Evangeliska läran skulden til
 närwarande elende. Månge, som tycktes
 hafwa bättre tankar, öfswade sit sielfswäld
 i synden, under Evangelii täckemantel. Der-
 före hängde Guds straff öfwer Riket, och
 man måste röna Hans rättfärdiga domar.
 Swad stod derföre til görandes? Swar och
 en Siälsförjare borde i tid och i otid förma-
 na sina åhörare til omvändelse. Besynner-
 ligen skulle alla Söndagar det året, ifrån
 Januarii månad til Påst, endrägteligen be-
 gås, såsom Bönedagar, och tilbringas med
 fasta och allmosor, bot och bättring. Til
 den ändan borde då läran om Guds stränga
 wrede öfwer synden, om Evangelii hugne-
 liga löften för alla botsfärdiga syndare, om
 bönens nödwändighet, nytta och bestaffen-
 het, om et Gudakriigt lefwerne, såsom
 bättringens nödwändiga frukt, samt lyd-
 nad emot werldslig Öfwerhet; på det kraf-
 tigaste drifwas och instärpas 1).

S. 3. Utom alt detta singo Bönedagarna,
 i Konung ERIC den XIV:des tid, äfwen en an-
 nan bedröfwelig anledning. Konungen hade lä-
 tit

ett ogrundade mistänkar intaga sitt sinne, fattat afvund och hat till sina bröder, öfverträdde sitt Faders testamente och utgiutit öfkyldigt blod. Der följande, när han ville betyga sin bättring, befälte han Biskoparna utlyska Bönedagar år 1567, till att blidka det Gudomeliga Majestätet, och föreskomma des stränga hemförelse *u*). Hertig CARL hade ingen smär för öfverflödiga Helgedagar; men de antagna Stora Bönedagarna vunno så aldeles hans bifall, att han år 1593. utfärdade en Förordning om deras tilbördliga firande, med befallning, att alle skulle då samdrägtigt insinna sig wid den offentliga Gudstiensten *x*).

S. 4. Konung Gustaf Adolph wille begynna sin Regering med Guds åkallande. Till att der uti upmuntra alla sina åhörare i gemen, war icke nog, att han befälte, det en namnkunnig och förnämlig Bönedag skulle årligen hållas den sista Januarii *y*); utan han lät jämwäl samma år 1612. d. 29. Aprilis utgå sitt påbud om trenne Bönedagars högtidliga firande, hwar till Fredagen blef utnämnd. Han sträckte deras begående jämwäl till de följande åren. Men på det att misshand bruk måtte förebyggas, wille han årligen förnya der om sin befallning, och der till utse, icke tre dagar å slag i en och samma vecka, utan på olika årstider, såsom omständigheterna fordrade.

Då

u) BAZIUS p. 285. 286. HALLMAN in Vita Olavi & Laur. Petri p. 140. *x*) SPERGL P. I. p. 55.

y) Se Presterskapets Förening d. 7. Jan. 1612. HERT VON STRIZEMANS Riksd. Besl. T. I. p. 664. BAZIUS p. 677.

Då skulle höge och läge, unge och gamle, som icke hade vundwikeligit förfall, bivrifsta Guds tiensten. De resande borde iusinna sig til den när mast belägna Församlingen. Alla bodar och krogar skulle tilstångas, och ingen handel drifwas, wid 40. mark silfwermynts böter, eller fängelse på watten och bröd, samt uppenbar kyrkoflikt 2). Riksfens Ständer förklarade sit stora behag för denna inwättning på Riksdagen i Örebro år 1617. De anhöllo, at Konungen, genom sina patenter, wille förmana allan allmoga uti Sveriges Rike, at de med all slit och i Gudsfruktan måtte åkalla den högsta Guden, at hans Gudomeliga godhet wille afwända syndernas wälförtiente straff. Och på det sådant måtte hafwa så mycket önskeligare wärkan, både de åswen, at tre allmänna Bönedagar måtte påbiudas och öfwer hela Riket hållas a).

§. 5. Efter Konung GUSTAF ADOLPHS död, sunno Riksfens Råd skäligt och högnödigt, at år 1633. bifalla Presterskapets ansöknig, det tre Bönedagar skulle på samma år, som tilföredne, förordnas och anställas b). År 1642. på minste jämwäl Presterskapet Drottning CHRISTINA, at någre solenne Bönedagar måtte ej mindre då, än de förledne åren, hållas öfwer hela

☩

2) BAAZIUS p. 675. seqq. SPegel P. 2. p. 162.

a) Örebro Riksdags Beslut d. 27. Febr. 1617. §. 3. Ifrån år 1612. til 1632. finnes Kon. Gustaf Adolphs Bönedags placater. SPegel P. I. p. 65. b) Riksfens Råds swar och Resolution uppå Presterskapets Beswar, d. 6. Martii 1633. §. 1.

hela Riket. Hvar på Drottningen swarade, at hon med nådigt wälbehag ansåg samma erindran, och hade utom des årnat med dem låta fortfara, så wäl i anseende til Guds Församlings närvarande willkor i gemen, som Fäderneslandets egit tillstånd. Hon sade sig ock warit betänkt, at göra deröfwer en tilbörliq Förordning e). Vid denna tiden togo sig någre af Presterskaper frihet, at på sådana dagar utwälja andra texter, än de som woro af Öfwerheten förefresna. Drottningen befalte fördenstull, år 1645, at en likhet uti Prediko-texterna, så wäl som andra ceremonier, på Bönedagarna öfwer alt måtte i akttagas d). Under hennes Negering firades likwäl icke alla år tre Bönedagar. Ty år 1650. utskrefwos allenast två, nemligen på den 9. Augusti och 6. Septembris e), och år 1651. anbefaltes en ende Bönedag, på den 15. Augusti f). Men sedermera hafwa trenne Bönedagar årligen blifwit firade; och låt Konung CARL den X. icke bero der med, at texterna förefreswos, som skulle förklarar, utan han anbefalte jämwal, hwilka psalmer borde sjungas på dessa dagar g). Omfider hunno de tre allmänne Tacksägelse = Faste = och Bönedagarne til sådan helgd och högtidelighet, at de år 1665. sate

- c) Drott. Christnas Resol. på Prestersk. Besw. d. 21. Febr. 1642. §. 1. d) Drott. Christin. Bref. til. Consistorierna d. 17. Martii 1645.
 e) Drott. Christin. blef til Consist. d. 20. Junii 1650.
 f) Drott. Christin. blef til Consist. d. 9. Julii 1651.
 Denna Drottningens Bönedags placat. finnes lifran år 1646. til. 1654. SPEGEL. P. I. p. 78. g) Kongl. Bref til Consist. d. 26. Mart. 1655.

fattes jämsides med de öfriga dyra och höga Christenhetenes Faste-dagar *b*).

§. 6. Konung CARL den XI. ökade deras antal. Sverige war med Danmark uti krig i weckladt, och man lesde i orolig omwifhet, på hwilken sida segren torde hwälfwa. År 1675. anställte fördenksfull Konungen, utom de tre wanliga, en särskild Bönedag, som egenteligen war utsedd til allmänna böner om samma fientelighets lyckliga aflopp. Följande året behagade Konungen låta honom få ordenteligit rum ibland de förra *c*); och ifrån den tiden hafwe wi framgiemt årligen firat fyra allmänna Böne- och Bättrings dagar *d*). Det finnes wäl, at man år 1633. äfwen begått fyra Bönedagar; men den fierde war då intet annat, än en Klagedag öfwer Konung GUSTAFS dödeliga fränfälle *e*).

§. 7. Intet, som kan bidrağa til dessa dagars firande, har war Christelige Öfwerhet utur akt lätit. Afstonen förut skola alla Källare och öftrögar igenläs, när det ringer til Bönestunderna *m*). På sådana Store Bönedagar skola tre predikningar hållas i Ståderna *n*). Alle, som

E 2 ej

- b*) Kongl. Stadga om Eder och Sabbatsbrott 1665. membr. post. §. 4. *i*) Kongl. Bref til Consist. d. 15. Mart. 1676. *k*) M. JOH. TILLMAN Dissert. de Supplicationibus Suiæ-Gærborum sub Lutheranismò, Ups. 1743. *l*) BAAZIUS p. 799. Rikens Råds Swar uppå Presbyterkapets Beswår d. 6. Mart. 1633. §. 1. *m*) Kongl. Resol. på Consistorii Holmenis Beswår, d. 23. Dec. 1723. Öfwerståthåll Publication d. 5. Junii 1724. *n*) Rortol. 1686. C. II. §. 8.

ei af oundwifeligt förfall äro hindrade, skola då fattia alla werldliga sysslor å sido, och, efter gudelig beredelse, tråda upp i Herrens hus, samt betrakta Guds ord utaf de der til förordnade texter. Allt köp och säljande af framwarer, samt allehanda slags drycker, ehwad namn de hafwa kunna, bör då uphöra både i Städerna och på landet. Så ofta någon der med betrådes, böta säljaren och köparen hwardera 40. mark silfvermynt til treskiftes, emellan närmaste Hospital, de husarna i Församlingen, der brottet sker, och sielfwa Söknelyrkan. Samma böter skola strax af Kyrkans föreståndare och seymän, utan all gensägelse, utfordras och upbåras. De äga der wid handräckning af Konungens Befallningshafwande, om så behöfwes. Men förmå någon icke erlägga böterna, så straffas han med fyra dagars häktelse wid watten och bröd. Presterne äro och anbefalte, at granneligen upteckna dem, som Kyrkorna och predikningarna på dessa dagar försäma; på det de brottslige med tilbörlig näpft måga ansedde blifwa o).

Om Lof- och Tacksägelse-dagar.

S. 8. Besynnerliga Lof- och Tacksägelse-dagar höllos redan i det fierde seculo, för någon erhållen seger, eller andra Guds wålgärningar p). På dent tiden war ej eller owanligt, at förnya samm aacksägelser årligen. Sozomenus förtäljer

) Se Bönedags Placaterne, i synnerhet af år 1739. den 17. Jan. 1759. d. 16. Jan. p) EUSEBIUS H. E. L. X. C. 9. HEINSIUS T. I. p. 839. 840.

jer om en årlig tackfågelse-dag uti Alexandria för Guds beskydd wid en stor jordbåfning 7) ; och i Constantinopel firades jämväl en äminnelses Fäst för en dylik Guds nådes bewisning r). I Sverige äro sådana dagar anstälte wid åtskilliga tilfällen, såsom för erhållna segrar emot fienden, för slutna fridsfördrag, Konungars lyckliga återkomst ifrån farliga resor, och för ynnig årsvärt s). Den stadfästelse och försäkran, som Konung SIGISMUND lemnade, angående den Evangeliska Religions friheten, och des bibehållande uti Swea Rike, upväckte hos Presterskapet en så stor och allmän glädje, at de på same mankomsten i Upsala år 1597. Kommo öfwerens om en Lof- och Tackfågelse-dag, som för den orsaken, på nästa Söndagen efter den 19. Februarii, skulle årligen anställas. Då skulle man tillika bedja Gud, at han wärdigas framgiemt bewara Rikens inbyggare uti den erkända Religionens sanning t). Men det är mig obekant, om Hertig CARL och Rikens Råd lemnade der til sit bifall. Wi wilhe i synnerhet nämna de Tackfågelse dagar, som i wåre tider äro nyligen hållna. Först firades den 7. Nov. eller 23. Söndagen efter Trinitatis år 1731. til Guds besynnerliga lof, för Konung FREDRICHS lyckliga hemkomst ifrån Hessen. Sedan hölts år 1743. den 7. Oct. allmän tackfågelse, för den erhållna friden med Ryssland,

§ 3

7) SOZOMEN. L. VI. C. 2. r) BINGHAM L. XX. p. 168. s) De förnämsta sådana dagar finnas, med deras texter, uppräknade uti Mag. Tillmans nygnämde Disputation p. 12. 13. t) BAAZIUS p. 526.

land, wid hwilket senare tilfalle texterna woro beskrefna i Psalm. 91: 1, 2, 3. Esai. 12: 5. Psalm. 56: 13. u). I anseende til den ganska ymniga och härliga årswärt, hwar med den store Guden år 1750. behagade öfwer alt wälsigna wårt land, hembåro Rikens inbyggare Gudi offentligt lof och pris, efter Predikan, på den dag, som Confistorierne funno der til beqwämligast x). Sift blef på den 3. Decembr. år 1756. en extraordinarie Böne- och Tacksägelse-dag firad, för den wid Midsommaren förut lyckeligen uptäckta och dämpade sammangaddningen. De til samma dag förordnade texter woro Psalm. 66: 5. Psalm. 124: 7, 8. och Ezech. 24: 2. y).

Om Klago-dagar.

§. 9. Så många dödsfall, som sig, inom 200. år, tilldragit med Sveriges Konungar och Drottningar; så många äro och nästan våra Klago-dagar til antalet. De äro til större delen af andra upräknade z); hwarföre wi allenast nämne den sista, som hölts den 2. Julii år 1751. efter Konung FREDRICHS dödeliga afgang, då man predikade öfwer följande texter: 1 Sam. 11: 5. 2 Sam. 3: 38. Klag. Wis. 3: 31, 32. u). Herren beware Sina Smordas dyra lif, och förskone öf nådeligen i längliga tider ifrån så mulna och bedröfweliga dagar.

Om

- u) Kongl. Påbud d. 12. Aug. 1743. x) Kongl. Bref til Confist. d. 26. Oct. 1750. y) Kongl. Placat. d. 18. Oct. 1756. z) TILLMAN Disp. cit. p. 10. a) Kongl. Placat. d. 16. Apr. 1751.

Om Jubel-Fester.

S. 10. I bland de sällsyntare Högstider äro Jubel-Fester. Det är bekant, at Jubel-året eller Klang-året i Gamla Testamentet inföll hwart femtjonde år. (3 Mos. 25: 8. följ.). Den förste Jubel-Fest i Nya Testamentet anstältes år 1300. af Påfwen Bonifacius den VIII, som tillföde allom syndernas förlåtelse, hwilke på det året besökte de Heliga Apostlarnes Petri och Pauli grafställen. Han want ock der igenom sit uppsåt, at Rom upfyltes ej allenast med folk, utan ock med otroliga penninge-summor *b*). Det war då beslutit, at en sådan Fest skulle hållas allenast hwart hundra år. Men huru war det möjligt, at de följande Påfwar skulle så länge kunna umbära en så drägtig penninge-skörd? Clemens den VI. befalte derföre, at den skulle begås hwart femtjonde år, och utskref honom wärkeligen til år 1350. Hwar efter Urbanus den VI, som blef Påfwe år 1378. fant nyttigt, at ännu mer förkorta tiden, och påka den efter Frälsarens ålder; så at denna indräktiga Högstid skulle hwart tredje och wettjonde år infalla. Men Påfwen Paulus den II, som uphögdes på den Påfwiska stolen år 1464. tyckte afwen, at detta tidehwarf blef alltför långt, ty utsatte han denna Fest til hwart tiugunde femte år *c*). Denna sedwänja kunde icke stray wid Reformation afläggas i Sverige, utan at alt för mycket blotta sig för hela den Påfwiska werlden. Sedan de Erangeliske hade åstadkommit hwarjehanda

E 4

b) HEINSIUS T. I. p. 1250. 1273. *c*) HEINSIUS T. I. p. 1272. 1344. QUENST. p. 205.

da nyttiga rörelser i Riket, tilstundade år 1525. en Papistisk Jubel-Fest. Bref hade ankommit der om ifrån Påfwen Clemens den VII, med tilfåtelse, at Sweriges inbyggare skulle undslippa den kostsamma resan til Rom, och så sira högtidn hemma. Dgonen woro wända på Konung GUSTAFS upförande, som likwål wille ännu synas okunnig om de Evangeliskas upsat. Derföre tilstodde han, wid detta tilfälle, Biskoparna för sista gången alla de widskiepeliga äfventyr, som då förelupo d).

S. II. Den första Evangeliska Jubel-Fest i vårt Rike war besparad til Konung GUSTAF ADOLPHS försorg, at man äfwen derutaf skulle förmärka, huru det höga wärk, som af den första GUSTAF war börjadt, skulle genom den andra GUSTAF stadgas och befastas. Til denna stora Högtid utseddes den 21. dagen uti Januarii, Februarii och Martii månader år 1621, wid hwilka tilfällen; sökande texter förklarades, newligen:

På den 21. Januarii, 2 Mos. 1. Capitel helt och hållit. 2 Mos. 14. Capitel helt och hållit, samt 2 Mos. 15. Cap. ifrån den 1. til den 22. wersen.

På den 21. Februarii, 2 Chron. B. 19. Cap. ifrån 4. wersen til ändan. 2 Chron. B. 20. Capitel helt och hållit, samt hela 65. Psalmen.

På den 21. Martii, 5 Mos. B. 8. Capitel helt och hållit. 5 Mos. II: 8. 30. samt hela 132. Psalmen e).

d) Doct. CELSI Hist. Gustavi P. I. p. 265. 266.

e) LILLMAN L. C. P. II.

Då frambyro Sveriges folk sina tackfägelser in för den stora Guden, som hulpsit deras Fäder och dem ifrån det Påfviska mörkret, samt i etthundra år förundt dem den saliggörande läran. De förenade ock sina böner, at samma nåde-skänk och de Heliga Sacramenterna allt framgient måtte dem och deras efterkommande förlånas f).

S. 12. Archi-Bisfopen D. Petrus Keniccius nyttjade detta tilfälle, at igenom en allmän skrifwelse upmuntra Rikens Presterskap til trohet och isfwer uti det dyra embete, som dem war anförtrodt. Bröder, sade han, wi äre wäcktare i Guds Sörsamling, och böre fullgöra, hwad det namnet hafwer at innebära. Skärskådom med allware war egen lefnad, och ändrom våra felaktigheter. Sedan wilje wi arbeta uppå våra åhöreres förbättring. Våra förnämsta göromål böra der uti bestå, at föra samveten til grundelig kändedom af synden, at upträcka Guds wrede öfwer ogudaktigheten, at förkunna bättring och syndernas förlåtelse för Christi skull, at förmana til bön och åkallan, samt tolamod under lidandet. Men tänkom icke, at wi här medelst giordt vårt embete tilfyllest. Wi äre ock de samme, som skola leda våra åhörare fram för Guds fotapall, at der som oftast utgiuta brinnande förböner för vår nådi

§ 5

nådi

f) Kongl. Placat der om d. 3. Dec. 1620. BAAZIUS P. 704. Iqq. SPEGEL P. I. p. 62. P. 2. p. 163.

nådiga Konung, Rikens Råd och hela vårt werlösliga samfund. Och åligger jäms wål, at wid alla mögeliga tilfällen instärpa uti menighetens hiertan rätta tankar om troshet och obrottlig lydnad för Öfwerheten. Uti Paulo hafwe wi vårt efterdöme, som denna gången förmanar til böner, åkallan, föreböner och tacksägelse för alla menniskior, för Konungar, och för alla Öfwerhet, (i Tim. 2: 1, 2.) och en annan gång upteknar en sådan påminnelse: Swar ock en ware Öfwerhetene, som wåldet hafwer, underdanig. (Rom. 13: 1). Sådant war innehållet af den Gudfruktiga Archi-Biskopens afsvarssamma föreställningar g).

S. 13. År 1693. på Fastelags Söndagen, eller den 26. Februarii anstältes öfwer hela Riket den andra Jubelfesten. Den firades til äminnelse af det namnkunniga Upsala möte, som hölts år 1593, då den rena Evangeliska läran stadfastades, den oförändrade Augsburgiska Bekännelsen antogs, och den Påfwiiska Mekebooken afskaffades i vårt kära Fädernesland h). Konung CARL den XI. wille hålft göra den ort lysande, hwarest samma Möte hade stått; ty infant han sig, tillika med Arf-Prinsen, i Upsala, och biskopastade de gudeliga och lärda öfningar, som der en hel wecka för händer hades. Wid detta tillfälle bekräftades jämwal Upsala mötes Beslut, och

g) BAAZIUS P. 709-715.
sittor. d. 28. Nov. 1692.

h) Kongl. Bref til Con-

och femton Theologer blefwo med Doctors namn hedrade i). Til åminnelse af denna Jubel-Fest, slogs en skådepennning, som lemnades til hwart och et Consistorium, at på något säkert rum, antingen der, eller i Kyrkan hos de andra Kyrkosakerna förwaras k).

S. 14. Den tredje Jubel-Festen firades den 17. Martii år 1721, i samma ändamål, som ethundrade år förut, nemligen til allmän tackfågelse för den Evangeliska lärans införande i Sverige. Texterne woro följande: Malach. 4: 2. Ord. B. 2: 7, 8, 9. Col. 3: 15. h). Wår sista Jubel-dag hölts år 1730, til åminnelse af den stora nåd, som den Aldrahögste för 200. år sedan låtit wedersfaras den rena Evangeliska Kyrkan, genom den härliga Trosbekännelse, som på Riksdagen i Augsburg den 25. Junii blef framgiffwen. Den gamla stylen brukades då i Sverige. Och ehuruwäl denne Jubel-Fest billigt hade bordt anställas den 25. Junii efter samma styl, emedan det nya Calendarium, icke ännu war wedertagit, när berörde Augsburgiska Confession öfwerfogs; dock wille wår Öfwerhet i detta fall gifwa et med de Evangeliska i Tyskland. Hwar före den låt här i Sverige förblifwa wid den 14. Junii

i) SPEGEL P. I. 82. ENBERGS Beskrifning om Upsala p. 202. 203. Disp. de Concilio Upsal. iüb præsid. Prof. ARRHENII p. 42. sqq. k) Kongl. Bref til Consist. d. 11. Martii 1693. h) Kongl. Påbud om en Tackfågelse och Jubel-Fest, at firas den 17. Martii, för den Evangeliska lärans införande i Sverige, den 2. Jan. 1721.

Junii gamla stylen, som war samma dag, då Jubel-Festen i Tyssland efter nya stylen war utfatt til at celebreras. Och emedan den dagen inföll på en Söndag, då om det borttappade Fåret kom at predikas, hwilket Evangelium war mycket lämpeligit wid detta tilfälle; föredensfull utwaldes ingen annan särskild text. Presterkapet antyddes, at, i anledning af berörde Söndags Evangelio, upmuntra åhörarna uti sielwa Predikan til den stora Gudens lof för en så stor bewist Nåde-wålgärning. Efter Högmåso predikan uplästes en af trycket utfärdad Lof- och Tacksägelse-Skrift, hwar efter söngs O! Gud wi lofwe dig *m*). Och altså hafwe wi uti Swea Rike antagit trenne Jubel-Fester, hwilka, efter ethundrade års förlopp, förnyas, nemligen på det 21:sta, 30:de och 93:die året uti hwart seculo.

Siuttonde Capitel.

Om Hof-Rätts, Rådhus-Lagmans- och Hårads Tings Predikningar, Becko-predikningar, samt våra dageliga Bönestunder.

S. I.

Hof-Rätts-Rådstugu-Lagmans- och Hårads Tings Predikningar äro icke gamla. Rönung

m) Kongl. Bref til Consistor. d. 9. Martii 1730.

nung CARL den XI. fant dem både anständiga och nödiga^{u)}; Hans första Förordning om Tingspredikningar utfärdades den 24. Junii 1687, hvar på han följande året lämpade samma gubeliga författning äfwen til andra Domstolar^{o)}; hwilket alt uti den werldsliga lagen sedermera blifwit bekräftadt^{p)}. År 1693. anteknades några Dexter, som wid sådana tilfällen kunna brukas^{q)}. När Kongl. Hof-Rätterne begynna sina Sessioner, tråda Præidenten och samtelige Rättens Ledamöter upp i Kyrkan, afhöra en til wårket lämpad Predikan, samt åkalla Gud om nåd och bistånd. I Städerna, hwarest Rätterne sitta hela året om, föråttas sådant wid årets begynnelse i Huswud-Kyrkan. Äfwen så ofta Lagmans- och Hårads Ting infalla, hålles, förrän Rätten sätter sig, Gudstienst med sång och böner, samt någon tienlig texts förklaring, som gifwer anledning, at betänka det wårkets wigtighet, som företagas skal. Hwar wid så wäl de, som i Rätten sitta, som ock de andre, hwilke för Rätten komma skola, böra förmanas, at sig Christeligen och tilböriligen förhålla, samt bedja Gud om uplysning och wålsignelse^{r)}. Samma predikningar skal så wäl Domaren sielf, som Nämnden biewista ifrån begynnelsen til ändan. De få icke föråttas annorstädes, än i Guds hus, och det i rättan tid om mårgonen. Men skulle
Kyr

^{u)} SPEGEL P. I. p. 82.

^{o)} Kyrkol. 1686. C. II.

S. 13.

^{p)} Rätteg. Balf. C. II. §. 3. C. III. §. 2.

^{q)} Handboken af år 1693. C. 4. wid slutet.

^{r)} Kyrkol. 1686. C. II. §. 13.

Kyrkan öfwer en fierdingswäg wåra aflågen, må predikan hållas på sielfwa Dings staden s). Om wid det tilfållet någon förargelse skier på Dings platsen, råknas sådant lika, som wåre det i Kyrkan föröfwadt r). Den Prest, som utan laga försfall, efterlåter Predikans hållande wid Hæradz eller Lagmans Ding, bdter trettio daler silfwermynt til Söknens fattiga u). Probsterna böra derföre riktigt utdela detta arbetet emellan Predikanterna i Contracten. Men om någon obeqwämlig tid, såsom Löwdagen, til sådana predikningar utsättes, kan der uti hos Lands-Höfdingen om ändring anhållas x).

Om Wecko-Predikningar.

§. 2. Epiphanius, som blef Biskop år 368, anfører Onsdagens och Fredagens helgande i hwarje wecka, såsom en Apostolisk tradition y). Man kan likwål icke wiht säga, om den offentliga Gudstiensten på dessa dagar bör råknas ifrån Apostlarnas tid. Så mycket är oselbart, at de wid slutet af det andra seculo, höllos såsom allmänne Fastedagar. När Clemens Alexandrinus wid påh år 195. beskref en rätt Christen, tillade han honom jämwål den egen Skapen,

s) Kongl. Retol. på Prestersk. Besw. d. 17. Dec. 1697. §. 7. Kyrkol. 1686. loc. cit. r) Kongl. Bref til Hof-Rätt. och Consist. d. 16. Sept. 1700. Missgård. Ball. C. III. §. 4. *) Kongl. Bref til Hof-Rätterna d. 3. Junii 1752. Kongl. Götha Hof-Rätts Universale d. 20. Junii 1752. x) ARNELLS Mårkn. öfwer Stads Lagen p. 742. y) EPIPHAN. Exposit. fidei §. 22.

skapen, at han wiste, hwad Fastan på Onsdagen och Fredagen hade at innebära *z*). Tiugu år der efter ansåg Tertullianus denna inrättning icke för ny, utan tog den i försvar emot des motståndare *a*). Nästan på samma tid tilstod Origenes, at man på dessa dagar offentligen fastade *b*), och Biskopen Victorinus, som blef Martyr wid påst år 300. berättar, at dessa dagars Fasta warade til klocka try efter middagen *c*). Orsaken til deras firande ansöres af Petrus, den Alexandrinska Biskopen, som på samma tid omkom uti den Dioeletianiska förföljelsen. Emedan Judarne, säger han, höllo på Onsdagen råd om Christi förrådande, och han led om Fredagen; derföre borde hwar och en sinna, at man med skäl tog i akt samma dagar *d*). Augustinus lemnar jämnväl der til sit bifall *e*); så at det tyckes wara utom allt twifwelsmål, at dese dagar varit i början inrättade til äminnelse af vår Frälsares förrådande och lidande. Deras firande stiedde med Guds ords föreläsning och förklaring *f*), samt den Heliga Natwardens utdelande *g*). Och kallades dessa dagars Gudstienster Stationes, eller Skildt-wakter, til at betekna, at de Christne då, ej annorlunda än andelige strödemän, böje

*) CLERM. ALEX. STROM. L. 7. a) TERTULL. de Jejun. C. 14. b) ORIGENES HOMIL. 10. in Levit.
 c) VICTORIN. de fabrica mundi. d) PETR. ALEX. C. 15.
 e) AUGUSTIN. Epist. 86. ad Caesulan.
 f) SOCRATES L. V. C. 22. g) TERTULL. de Opat. C. 14. BASILIUS Epist. 289.

de besynnerligen stå på sin wackt emot sina andesliga fiender *b*).

S. 3. Man finner, at Fredagen varit uti aftning åfwen i Sverige, under Påswiska tiden. Wid påß år 1280, under Konung MAGNI LADULÅS Regering, ödelade pesten mycket folk, til hwars afwändande Konungen påböd en allmän bättring, som deruti bestod, at hwar och en i hela Riket, man och qwinna, ung och gammal, ej allena skulle hwar Fredag fasta, utan ock den dagen barfotad, med en säck eller lång räck på sig, gå i Kyrkan *i*). Efter Reformationen lärer icke varit någon stadgad ordning med Wecko-predikningarne, förr än Konung JOHAN DEN III. år 1569. den 8. Octobr. lät påbiuda, at hwar Onsdag och Fredag skulle vara Bönedag, i synnerhet för Danska fegdens skull *k*). Uti Kyrko-ordningen af år 1571. insätts samma befallning, som likwäl då icke sträckte sig widare, än til Ståderna. Der skulle om Sökdagarna predikan hållas två resor hwarje wecka året igenom, öfwer Nya eller Gamla Testamentsens Böcker, som för menige man bäst tienna kunde *h*).

S. 4. Detta gillade Hertig CARL D. IO. Junii år 1573, och som han ej eller wille betaga Landsbygden en sådan Gudaktighets öfning; så förordnade han tillika, at uti hela hans Förstendöme

b) BINGHAM L. XIII. p. 282. L. XXI. p. 254. WALCHIUS P. 74. 174. CAVE P. 147. CALVÖR P. II. p. 339. HEINSIUS T. I. p. 674. *i*) Herr von DALIN l. c. P. 2. p. 281. *k*) SPIEGEL P. I. p. 51. *l*) Kyrkofol. 1571. fol. VII. b.

döme en Bönedags-predikan skulle hållas hwar
 wecka på landet *m*). Biskoparne och Presterska-
 pet pröfwade nödigt på sin sammankomst i Upsa-
 la år 1595, at samna inrättning skulle blifwa all-
 män uti hela Rikets Lands-Församlingar, til of-
 fenteliga böners hållande om frid och rolighet,
 för Konung och Swerhet, samt hela Fadernes-
 landets andeliga och timeliga wälstånd. Dock
 hemstältes detta til Hertigens och Riksens Råds
 ömpröfwande *n*). Förslaget blef wärkstaldt,
 sedan Hertigen antagit Kronan, så mycket mer,
 som han år 1602. uti sin ordning angående Guds-
 tiensten uti Hof-Församlingen befalte, at två
 gångor om weckan skulle predikas, nemligen hwar
 Onsdag och Fredag. Konungen såg, huru
 ögdaktigheten tog dageligen öfwer hand, och
 fant angelägenheten af tidiga förmaningar til
 bättring. Han lät fördensfull den 4. Oct. år
 1607, utgå sit påbud, at ej allenast i Städerna
 skulle offentligt predikas och bedjas hwar On-
 dag och Fredag året igenom; utan ock at samna
 öfningar borde på Landsbygden, en söknedag i
 hwarje wecka, obröfsligen i aftagas *o*). Detta
 stadfästades af Konung CARL den XI. Fredagen
 blef utsedd til Prediko-dag på landet. Men i den
 händelsen at til Pastoratet höra twenne Kyrkor,
 bör om Onsdagen predikas i den ena, och om
 Fredagen i den andra. Uti Wecko-predikningar-
 ne, som ske i Städerna, skola texter af Samla-

U

och

m) WERWINGS Hist. Sigismundi & Caroli IX. P. I. p. 31.
 Hertig Carls påbud, Nyköp. d. 10. Julii 1573. *n*) BAA-
 ZIUS p. 563. 564. *o*) BAAZIIUS p. 612. SPERGER P. I. p. 55.

och Nya Testamentets skrifter korteligen och grunderligen förklarar. Et helt eller halft Capitel åtminstone, som det är långt til, skal utläsas och uttydas, hwar gång, at den bok, som begynnes, skal ordenteligen til ända föras. I ständerna ringes til dessa Becko-predikningar första gången om mårgonen klockan sex, och sedan andra gången halfgångit til sju. Hwar uppå strar sjunges Sader wår, som i himlom äst, eller någon annan Psalm. Sedan predikas, och sluttes med Bön och Wälsignelse; så at hela Guds-tiensten tre fjerdedelar til otta må wara fulländad. Men om så händer, at någon Helgedag infaller på Mån- eller Tisdagen, då blifwer allenast bön om Onsdagen; och när han faller in på Torsdag eller Lördagen, stier bön om Fredagen p). Uti Hospitalerna skal wecko-predikning hållas hwar Torsdag, då något af Catechismo måste föreställas q). Utom Christi Himmelsfärds dag och Skärtorsdagen, wet jag ingen annan Torsdags helgd, som de förste Christne tagit i akt. Men i Augustini tid, wid påß år 390, funnos någre, som af wantro höllo sig ifrån arbete på Torsdagarna, hwar emot han ifrade med sådana strånga utlåtesser: Jag hörer, at någre icke arbeta på den femte dagen, och at qwinornorna ej wilja då handtera sin ull: Men jag betygar inför Gud och hans Anglar, at dessa stola brinna i helwete, hwarest dieselwulen brinner. Ty jag twislar icke, at de

p) Kyrkol. 1686. C. II. §. 3. r.
C. XXVIII. §. 12.

q) Kyrkol. 1686.

si afhålla sig ifrån syflor, Jupiter (Thor) til åra; emedan de icke draga betänkan- de at arbeta om Söndagen. Mine käreste, om J kännen några sadana, så tiltaler dem alswarligen, och om de ej wilja ändra sig, så tillåter dem icke at insinna sig hwarken wid edra gästabud eller samtal. Ja, om de stå under edart wälde, så näpser och ager dem 7). I war tid spörjes ännu, at enfaldigt folk icke wilja spinna på Torsdags qvällar. Det är underligt, at widskiepelsen lika som trotsar ti- den. Wid den största glants af himmelsk san- ning, smyger hon sig in i de lättrognas kjo- r, hwarest hon fördojd håller dem under sin lydnad i flera secler.

§. 5. Lördagen, eller Judarnas Sabbath, firades högtideligen af de första Christna. Ut Apostlarnes, som utom des begingo Söndagen, lämpade sig i denna delen efter Judarna, är ingen twiswel 5). I det tredje seculo märkes tyde- ligen, at de Christne i Österlandet behöllo Lörda- gen, jemte sin Söndag. Tertullianus nämner både Sabbath och Söndag 2). Origenes pr- tar på Lördagens firande, såsom någon nödwän- dighet u). De Apostoliska författningarne stäm- ma der med öfwerens x). Då war Lördagen en frögde- dag, och alt fastande på honom uphö- rde, undantagande den ena Lördagen, som gief för Påsk. Guds ord lärdes och Herrans Natte

U 2 ward

7) AUGUSTIN. Serin. 25. de tempore. GUDEN som Son- tage p. 100.

5) Ap. G. 13: 14, 44. 16: 13.

17: 1. 18: 4.

2) TERTULLIANUS de fuga in per- secutione C. 15.

Num.

u) ORIGENES Homil. 23. in

x) Constit. Apost. L. VII. C. 28.

ward utdelades, lika som på Söndagen. Och är mycket likt, at de Christne som på den tiden, begingo både Lördagen och Söndagen, icke så aldeles afhöllo sig ifrån werldsliga sysslor på den senare; emedan de fdregående Lördagen haft sin hwila. I det fierde seculo underlät icke Eusebius, at styrka till bägge dessa dagars helgans de y). Men på det ingen måtte tänka, at den Christna Församlingen ännu stod under den Ceremonialiska lagens twång; så förklarade Athanasius, at de kommo tillsammans om Lördagen, icke derföre, at de woro anstuckne af Judendomen; utan til den ändan, at de skulle åkalla Jesum Christum, som är en Söndags öfwer Sabbaten z). Dock astog Lördagens firande efter hand, sedan mötet i Laodicea, wid påß år 361, wäl icke aldeles förböddes helgd, men befalte dock, at man på honom skulle arbeta, och hwila om Söndagen. Icke des mindre hade Lördagen sina älskare äfwen i det femte seculo a). På somliga ställen i den Latinska Församlingen fastade man alla Lördagar, til åtänka, at Jesus då låg död i grafwen; hwarföre ock mötet i Illiberis wid påß år 305. stadgade, at Lördagen skulle wara Faste-dag. Men detta togs icke i akt öfwer alt b).

S. 60

- 2) EUSEB. in vita Constant. L. IV. C. 18. z) ATHANAS. Homil. de Semente T. I. a) SOCRATES H. E. L. VI. C. 8. SOZOMEN. H. E. L. V. C. 22. L. VII. C. 19. b) BINGHAM L. XIII. p. 284. sqq. L. XX. p. 51. L. XXI. p. 263. WALCHIUS p. 35. 59. 60. HILDEBR. p. 29. CALVOP. II. p. 229. CAVE p. 142. HEINSIUS T. I. p. 608. 839. QUENST. p. 873.

S. 6. Vår Swenska Församling har, tid efter annan, måst erfara åtskilliga olägenheter af den ogrundade inbillning, at Lördagens firande wöre nödwändigt. Här wid tildrog sig något rått besynnerligt i Finland wid påsk år 1550, under Konung GUSTAF den I:as Regering. Någre ibland den enfaldige hopen och menige man inbillade sig, at den dyra tiden och andra syndas straff hårrörde der af, at de icke, såsom Judarne, firade siunde daagen, som kallas Lördagen. De företogo sig dertfore, at följa det Judiska sättet, och uphörde med alla werldsliga syflor på samma dag, låtande Söndagen wauwördas och obelgas. Emot en så wietskiapelig ofsed lät Konungen d. 7. Dec. år 1554. afså til Storförstens bömet en allmän warning och påbud, hwaruti han willfarelsen på det kraftigaste wedertlade c). Således måste man då strida emot Judiska öfwerleswor.

S. 7. Men en tid der efter nödgades wår Christeliga Öfwerhet sättia sig i motwårn emot de Påfwiska. Man bör weta, at Påfwen Urbanus den II. på mötet i Clermont år 1095. stadgade, at man alla Lördagar skulle föråtta sin bön til Jungfru Maria; hwarfore Lördagen kallades Marie Sabbat d). Detta affskaffades i Swerige wid Reformationen. Men i början af Konung CARL den IX:des Regering, insucko sig i landet en hop förrådare och hemlige Pafister, hwilke ej sparde sina försök at upwäck

U 3

fa

c) SPIEGEL P. I. p. 43. D. CELSII MONUM. Pol. Ecol. p. 20. seqq. d) HEINSIUS T. I. p. 1162.

Ja hos allmogen den förra widskiepessen. Kålden, sade de, som war mer än wanlig, det myckna regnet, den dyra tiden och swåra krigsbullret härrörde af intet annat, än at man ej fastade på Lördagen, och helgade honom til Jungfru Marie åminnelse. Utom des at man kiört om Fredagen, och firade icke Helgedagarna efter gammalt bruk. Zurru skulle då icke olyckan hänga öfwer landet? Konungen satte dessa säsånga dietter i liuset genom et öpet Patent år 1602, och förehölt meniga heten Guds egen lag både om Sabbaten och Fastan. Man skulle, sade han, affstå med de grufweliga eder och andra synder, rätt helga hwilodagen, hafwa et christeligit upfåt emot sin nästa, gärna hielpa den nödörstiga, gärna gå i Tyrkio, och höra Guds ord, hafwa böner och förböner til Gud alsmåttig för hela Sörsamlingen. Sådant war långt tienligare til at blidka Guds strånga wrede, än at åkalla Helgon, fasta och helga Lördagen och andra Helgedagar, som Gud icke hade befalt e).

§. 8. Men ännu en gång spordes Judiska tänkesfåt hos oss om Sabbaten, på en tid, då Christendomen likwål hunnit til stadga i vårt Fædernesland. Hvad buller upkom icke under Konung

U 3

ning

) Patent om Eders affstående, om Sabbats dagars helgelse, afrådande ifrån Helgonens åkallelse, fastande, och Lögrdagars Helgelse, d. 7. Okt. 1602. Se Herr von STIERNMANS Samling af Kongl. Stadgar angående Religion p. 25.

nung GUSTAF ADOLPHS Regering uti Wes-
 ter-Göthland, Smoland och Nerike? Det för-
 säkrades, at man på dessa orter sedt Engla up-
 penbarelser, hwar wid bifogades predikningar,
 hwilka wäl innehöllo förmaningar til Gudaktig-
 het samt warning ifrån de då måst gångbara la-
 ster, högmöd, yppighet, prackt i kläder och lätt-
 färdighet; men förestog et medel til bättring,
 som stridde twärt emot Guds ord. Uti sistnäm-
 de Landskap och Kumla Sökn fants en ung piga,
 som begynte predika. Hon föregaf, at en ände
 talade uti henne, i kraft hwar af hon undervisade,
 at den Judiska Sabbatens eller Lördagens
 firande, war den enda utwäg, hwarigenom Gud
 kunde blidkas och syndastraffet afwändas. Strax
 fants det enfaldiga folket willigt, at hålla sig ifrån
 alt werldsligt arbete om Lördagarna, hwilket
 äfwen tilstaddes af några obetänksamma Lärare
 i Församlingarna, icke utan allmän anstöt och
 förargelse f).

§. 9. Lördagen är likwäl icke hos oss så il-
 la anskrefwen, at wi skulle hålla all offentlig
 Gudstienst på den samma för oloflig. Wi försä-
 cket allenast, såsom de Christne giordt i alla ti-
 der, at den ej nödwändigst bär i Nya Testamen-
 tet tilbringas med offentlig Guds dyrkan och å-
 terhåll ifrån werldsligt arbete. Men eljest tillåte
 wi af Christelig frihet en och annan gudelig sam-
 mankomst på samma dag. Uti åtskilliga Stå-
 der ringes til Afionsång om Lördagen, och på de
 dagar, som gå näst fram för Högtids och Hel-
 geda-

gedagarna, när klockan är et efter middagen. Sedan sjunges en tienlig psalm och Epistelen. För deras skull, som gå til Skrift och aflösning upläses ock en af Bot-Psalmerna. Hwarester slutes för altaret med Bön och Wälsignelsen g). I stället at wecko-predikan på Landsbygden hålles, som sagt är, antingen på Onsd eller Fredagen, är den i en del af Finland, Norrlanden och annorstädes, hwarest mycket widbegrepne Sofnar finnas, utsatt på Lördags eftermiddagen. De långt aflagne, som ärna sig til Söndags predikan, finna der af stor beqvämighet, emedan de kunna då töfwa der öfwer natten, at bhwista Gudstiensten om Söndagen h).

Om de dageliga offentliga Bönestunder.

§. 10. Med några erindringar om våra Bönestunder, wilje wi sluta detta Capitel. Af älder hafwa Judarne hållit sina böner mårgon, middag och afton (Ps. 55: 18. Dan. 6: 10); hwarföre ock i Jerusalems tempel tre bönestunder blefwo iakttagne, nemligen klockan 9. för middagen, klockan 12 om middagen, och 3. efter middagen i). Samma stunder woro jämwäl af de första Christna inwigda til allmänna böner i slutet af det andra seculo, såsom Clemens Alexandrinus k) och Tertullianus h) intygga. Men uti det tredje seculo höllos
alles

g) Rykol. 1686. C. II. §. 6.

h) Ibid. §. 7.

i) Act. 3: 1. 10: 9. LUNDII Judisch. Heiligth. L. V. C. 3. p. 935. LIGHTFOOT Hor. Hebr. p. 697. GOODWIN Mos. & Aar. L. III. C. I. §. 8.

k) Strom. L. 7.

l) De Jejunio C. 10.

allenast två offentliga Bönstunder hwar dag; ty straffade Origenes dem, som allenast på Söndagarna besökte Kyrkan, förmanandes, at man alla dagar skulle komma tillsammans, en eller två stunder, at hålla bön och höra Guds ord *m*). Lika ordning hölts i det fjerde århundrade, då Chrysofotomus sig såhunda uttråde: De trogne weta, huruledes deras böner alla dagar, af ton och mårton, skola upständas til *S*Erren, samt huru wi måge bedja för hela werlden, och för Konungar, samt alla dem, som äro satte i någon höghet *n*). Mårton-bönstunden börjades med hela den 63:die Davids Psalm: Gud, du äst min Gud, bittida wakar jag upp til dig *o*). Athanasius nämner der om *p*), och Chrysofotomus berättar, at Fäderne förordnat denna Psalm at läsas om morgonen til en salig läkedom emot våra synder, och en upmuntran för vår siäl *q*). Efter Psalmen höllos förböner för hela Församlingen och des ledamöter, samt för hela werlden, hwar på denna andakt slöts med wälsignelse. I Aftron-bönstunden söngs Psalmen 141. *S*Erre, jag ropar til dig, stynda dig til mig: förnim mina röst, när jag åkallar dig. Sedan uprepades samma böner, som om

U 5 mår

m) ORIGEN. Homil. 2. in Num. *n*) CHRYSOST. Hom. 6. in I. Tim. I. Conf. Disp. de Origine rituum Eccles. N. T. p. 34. 35. WEISM. p. 116. BINGHAM L. XIII. p. 299. 199. CALVOR P. II. p. 210. HILDEBR. p. 28. HEINSIUS T. I. p. 608. 758. 839. *o*) Constit. Apost. L. VIII. C. 37. *p*) Epist. ad Marcellin. T. I. de uirginitate T. I. *q*) CHRYSOST. Comment. in Ps. 140.

mångönnen; hwar uppå fölgde några andra bönes
sätt, hvilka påhade sig till aftonen r). Det är
förden skull icke något nytt, hwad war Swenska
Kyrkofog biuder, at på alla söknedagar, då in-
gen predikan hålles, skal i de stora Städer bön
förrättas uti Kyrkan, afton och mårgon s). Res-
dan år 1573, befalte då warande Hertig CARL,
at Litanien skulle läsas hwar Söcknedag, både i
Städerna och på landsbygden *), och år 1602.
stadgade Konungen, at hwar dag i weckan skulle
Litanien uppläsas i Hof-Församlingen, och för Li-
tanien siungas en tienslig psalm af Psalmboken.
Men efter Litanien skulle siungas: Gif wår om-
Kurfsta och alla Öfwerher frid och godt Re-
gement 2c. Och der efter: Sörlåna oss Gud så
nådelig frid i wåra dagar **).

Adertonde Capitel.

Om Ottesång, Högmåssa och Aftonsång.

§. 1.

Sedan wi betraktat stället och tiden till de Christ-
nas gudeliga sammankomster, böre wi ock
tillse, huru de förrättat sin offentliga Gudstienst.
At den skiedt med sång, Guds ords läsande och
förklarande, böner och den H. Nattwardens
utdelande, är en sak, som framdeles tydeligen skal
å da-

r) Se vidare BINGHAM L. XIII. C. 10. 11. p. 315. sqq.
s) Kyrkof. 1686. C. II. §. 3. *) Hertig Carls på-
bud, Nyköp. d. 10. Jun. 1573. **) Se hans or-
ding om Gudstiensten i Hofwet år 1602.

å dagalåggas. Men förut böre vi tisse, huru många sadana sammankomster höllos hwarje Söndag och Högtidsdag. Vi hafve redan förnummit, at de gamle någon tid höllo tre Bönestunder hwar dag *z*); hvarföre de måtte äfwen varit sorgfälliga der om på Söndagen och andra Helgedagar. Af dessa tre Bönestunder togo Munkarne först sina Canoniska timar, som användes til bön; och der ifrån upkommo de tre samlings tider på Helgedagar *u*). Men på Landsbygden plågade man icke så ofta komma tillsammans, hwilket Chrysoctomus sielf bekänner *x*). Hos de första Christna woro mårgon-andakter icke sällsynta. Under de swåra förföljelserna nödsakades de tråda tillsammans bitida om mårgonen, för än det blef dager; på det de icke måtte öfweraskas af fienderna. Här om berättade Plinius til Keiser TRAJANUS i det andra seculo *y*), och af denna plågsed gafs anledning, at de Christne af Hedningarna försmådades, såsom de der skydde för liuset *z*). Sedan förföljelserna uphördte, foro de Christne likafult fort med sina natt- eller mårgon-sammankomster, dem de ansågo dels som en eld, at der med underhålla andakten, dels och såsom en anledning, at lägga bort alla werldliga syftor. De förnamare med de ringa insunno sig då i Kyrkorna til stor myckenhet, och höllo sin Gudstienst ifrån

z) Vide supra C. 17. §. 10.

u) Disp. cit. de Origine rituum Eccles. N. T. p. 35.

x) CHRYSOST. Homil. 65. de martyribus. BINGHAM L. XIV. p. 136.

y) PLIN. L. X. Ep. 97.

z) MANUCIUS Octav. C. 3.

Origin. contr. Celsum.

ifrån midnatten til lusa dagen. Vigilantius i det fierde seculo talade hästigt emot sådana natt-församlingar, då Hieronymas tog dem i försvar. Men sedan der wid förelupo stora misbruk, blefwo de i det sünde seculo aflagda, och den dag, som gick för någon stor Fests, inrättades i stället til Faste-dag a).

§. 2. Sögmåsan är den förnämsta tiden af vår offentliga Gudstienst. Sjölfwa ordet Missa eller Messa är Latinsk, och betyder intet annat, än et utsläppande. Det brukades redan i det fierde seculo; först om Lärjungarnas utlåtande utur Kirkan, och sedan om hela Församlingens förlof efter slutad Gudstienst. Och i anledning här af wart det vidare lämpadt til den offentliga Guds dyrkan, hwar wid den ene eller andre samlingen war tillstådes b). Missa Catechumenorum, eller Lärjungarnas Messa, war den Gudstienst, som gick för den H. Nattwarden. Den bewistades ei allenast af Lärjungarna, utan ock af alla andra, som behagade, ware sig Judar, Hedningar eller fattare, undantagande några rätt grofwa syndare. Der uppå fölgde Missa fidelium, eller de Trognas Messa, då alle de befaltes utgå, som icke fingo anamma den H. Nattwarden, hwar om wi in-

nan

a) CAVE p. 136. 275. WALCHIUS p. 34. 49. CALVOR P. I. 433. P. II. p. 348. HILDEBR. p. 32. HEINS. T. I. p. 608. 758. BINGHAM L. XIII. p. 288. 329. 330. L. XX. p. 45. QUENST. p. 876. SCHMID. Hist. Fest. p. 18. HOLB. H. E. p. 251. 252. b) BINGHAM L. XIII. p. 9. IO. CALVOR P. I. p. 429.

nan fort så handla något närmare c). Smedler-
tid märke wi allenast, at wår Högmåssa och Dy-
skarnas Hoh-Messe, är alt det samma, och be-
tyder icke annat, än den största och förnämsta
Gudstiensten, då Herrans Nattward gemenligen
udelas. Til det, som nyh talades om de Christ-
nas natt-andakter, kan tilläggas, at de begingo
sin Gudstienst med Herrans Nattwards utdelan-
de och anattmande, om natten och i mårgons-
stunden, under förförljesserna. Men efter Försam-
lingens lugn, tyckte de wåra anständigast, at bör-
ja sin Helgedag med Jesu lekamens och blods
åtniutande, förr än de smakade någon annan mat.
Och lærer Biskopen Damasus hafwa warit den
första, som wid pås år 380. stadgade, at Her-
rans Nattward skulle hwar Helgedag begås kloc-
kan 9. för middagen d). De äldre Christne ha-
de ock sin Afkonsång, eller rättare sagt, Afkons-
bånstund. Den kallades Afkonsmessa, då lik-
wål Herrans Nattward icke utdelades e). Chry-
sostomus berömde dem, som efter middagsmål-
tiden infunno sig i kyrkan, at höra Guds ord f).

§. 3. Under Påswiska tiden i Sverige ut-
gjorde Sången nästan hela Gudstiensten; hwar
af wi ännu hafwe namnen Ortesång och Afkons-
sång i behåll. At tre samlings tider på Helgeda-
gar afwen då warit i bruk, förmärkes nog af et
rum i wåra gamla lagar, som så lyder: Tu år
thes

g) BINGHAM L. XIII. p. 2. seq. L. XIV. p. 1. 2.
d) CALVÖR P. I. p. 434. e) BINGHAM L. XIII.
p. 9. f) CHRYSOST. Hom. 10. ad pop. Ant. Ca-
VE p. 227. BINGHAM L. XIV. p. 131. 132.

thetta Kluckarå skuld ringa til Otrensang och
Måsu oc Uprunsang g). Men man hade och
utom des mångahanda flera tider i Kyrkan h),
som upräknas år 1600. uti et tryckt Broderskaps
bref, utgifwit af Abboten uti Gudsbergs kloster
och Husaby Sökn, hwilket Hans Excellence
Riks-Rådet m. m. Herre Grefwe Carl Gustaf
Tessin behagat mig meddela. Jag bdr anföra
det helt och hållit:

Wij brodhr : : m3 gwdz tilståndelse
Abbothe j gwdzbergis kloster j Zuseby sökn j
dalar samt Bernardi ordhen Oc alth con
uentz the sammastadz helsom edher of ålste
liga : : : : Kärliga m3 gwdhi oc sancto
Bernardo kwnnoct giörandis Ath wij for ed
hra dygdher gwdhelighet oc kärliga hiälp som
j hafwen of oc worth nya kloster, som staar
i stora bygningh bewisth, gesswom edher an
deliget broddherstap m3 of oc allom waar hel
ga ordhen Saa ath j skolen wara lottagan
dis j alla the godho, som giörs och görass
scal j waar fornamde closther oc alla waara
helga orden j alla werdhen, som är j messom
swngnom oc lasnom j orthesongh aptan saangh
prim tref. sext. noon. nattsaanh i). Oc allom
goodom gwdz tidagardoz. Oc godgårtins
gom, som är j. fastom. watum. allmosum oc
gwdeligom böndom, gwdhi. jomfru marie. oc
allom

g) 8 Bl. Kriß. B. Dgl. Disp. de Musica Sacra sub præ
sid. D. Prof. BRING, p. 33. h) Kyrkof. 1571. fol.
XLIV. a. i) Conf. Disp. cit. de Musica Sacra
33. 34. Acta Liter. Svecica 1732. p. 87.

allom helgonom til loff heder oc äro. in til domen, edher oc edhrom föråldrom. wenom oc fråndrom lesswandis oc dödhom: til glædi m3 gwdhi oc til ewårdelighet liff förwthän ånda Oc naar som gudh wil edher aff thñe wårldenne falla. senden oss thzta edarth bröds derbress med edarth testament hwad Gudh skiuhr edher i hog Thaa skolom wij oc waare åptherkommande göra för edher som waara ordens böker vthuisa. m3 siåla messor. psaltara. siålatider oc begångilse licawist som för oss siålsfwom Oc scriffwa edrath namn i wort ordens bönahold Oc sådan skal bedias för edher i alt wort orden til doomen. Tyl ythermera wißo trikkom wij worth insejel for thzta bress. Som giffwit år aaren åpther gwdz byrdh tusende samhundrade.

§. 4. I början af Reformation war icke antagit, at tre predikningar skulle nödwändigdt hållas hwar Söndag och stor Helgedag. Det samma skönjes nogsamnt af wår äldsta Kyrko-ordning k). Jag wet icke af någon lag der om, förr än Hertig CARL lät år 1573. d. 6. Junii påbjudda uti hela sit Förstendöme, at tre predikningar skulle hållas i Städerna, hwar Sön- och Helgedag, men allenast en på landet l). För sin Hof-Församling stadgade han år 1602. at hwar Söndag skulle predikas två gångor för middagen *).

Ur

k) Kyrkof. 1571. fol. XLIII. a. b. Disp. cit. de Musica Sacra p. 34. l) WERWING Hist. Sigism. & Caroli IX. P. I. p. 31. *) Denng Kyrko-ordning år 1602.

År 1612. kommo jämwäl Presterne öfwerens, at på den stora Bönedagen den sista Januarii, skul-
le Pastores i Städerne hafwa tre predikning-
gar, Ottesängen, Högmesan, Afstonsängen,
men at på landet skulle allenast blifwa två
predikningar, nemligen Ottesång och Hög-
mesa m). Men år 1686. stadfästades såsom en
allmän lag, at i Städerne skal hållas Ottesång,
Högpredikan och Afstonsång, på Söndagar, de
tre stora års-Högtider, samt allmänna store Bön-
edagar, jämwäl ock på de andra Högtidsda-
gar n).

§. 5. Tiden til dessa sammankomsters bör-
jan är uti Kyrkolagen sålunda utfatt, at til Ottes-
sängen har ringningen skiedt i Stockholm och
andra stora städer, klockan fyra, och sammän-
ringningen klockan fem; men i de mindre städer
begyntes klockan fem, och ringdes samman något
för sex o). Til Högpredikan har man ock för
detta uti alla Städer ringt klockan sju, och til
samman klockan otta p), samt til Afstonsängen kloc-
kan et, och tillsamman half tu q). Men wid
1747. års Riksdag funno Rikens Ständer nöd-
digt, at utsätta tiden något senare. Ty således
kunde hwar och en upmuntras, at samdrägteligen,
sittigt och tidigt gå i Kyrkan, til at der göra sin
skälliga Gudstienst, utan at den senfärdige måtte
hafwa orsak til sit afhållande, derföre, at tiden til
Guds

m) Presterskapets förening d. 7. Januarii 1612. Art. I.
§. 2. n) Kyrkol. 1686. C. II. §. 3. o) Kyr-
kol. 1686. C. II. §. 4. p) Ibid. §. 5. q) Ibid.
§. 6.

Gudstiensternes börjande föreföll honom något
 bittida af dagen. Derigenom kunde ock lius be-
 sparingen så mycket mera winnas, som sålunda
 inga lius behöfdes i Högmåforna, ei eller så ofta
 i Ottesångarne, som tillföre, och Afstonsångar-
 ne kunde likafullt ändas klockan 4. efter midda-
 gen, då det ännu är lius dag, undantagandes
 en ganska kort tid på året. Konungen befalte
 förden skull år 1748, at tiden til Gudstiensternas
 begynnande uti Städerna skulle hädan efter blif-
 wa en tima senare, än uti Kyrkolagens 2. Cap.
 4. 5. och 6. S. S. förefriswes ¹⁾). Kongl. Hof-
 wet, Finska nationelle Församlingen i Stock-
 holm, samt de hus, hwarest Herrskaperne, ef-
 ter Förordningarne, nyttia den frihet, at hålla
 egna Prester, bleswo likwäl här ifrån undantagne;
 så at Gudstiensten får på dessa ställen hållas nå-
 got senare, än i de öfriga Kyrkorna. Ifwen är
 Församlingarna i Stockholm tillåtit, at begyn-
 na Afstonsången en half timma senare, än Kyrkola-
 gen innehåller ²⁾); hwarföre sammanringningen
 der skier klockan tu efter middagen, men i andra
 Städer klockan half try. År 1748. d. 3. Aprilis,
 eller Påskadagen, tog detta bruk första gången
 sin början i Huswudstaden ³⁾). Men wid Lands-
 Församlingarnas Kyrkor i Städerna, så wäl som
 på Landsbygden, är ingen ändring skiedd, utant
 der förhålles med Gudstienstens begynnande ef-
 ter

E

ter

¹⁾ Kongl. Bref til Consistorierna d. 7. Januarii 1748.

²⁾ Kongl. Bref til Öfverståthåll. d. 21. Januarii 1748.

Öfverståthållarens Publication d. 21. Martii 1748.

³⁾ Öfverståth. Publ. d. 21. Martii 1748.

ter Kyrkolagen *u*). Ottesången om Jul-Påst och Pingstsdagen börjas så vittida, at den kan wara ändad wid påf klockan otta om mårqonen, och Högpredikan middags tiden *x*). Och eliest tagges i akt med ringningen til Högpredikan en sådan ordning, at Gudstiensten klockan nio begynnes *y*).

§. 6. Ottesången blef här i Sverige, strax efter Reformation, hållen med sång, Guds ord läsande och predikande. Föreläsningarne och predikan skiedde på Swenska. Stundom förklarades Helgedagens Epistel; men merendels förelästes sådana Texter af Nya eller Gamla Testamentet, som woro för menigheten de begripeligaste och nyttigaste *z*). Wid sången kunde man icke undgå, at inblanda Latin. Te Deum, Hymnen, Collectæ, Benedictus och Benedicamus sångos stundom på Swenska och stundom på Latin; men det öfriga på Latin *a*). Sedan beslöts med Wälsignelsen *b*). Uti de första Messordningar, som utkommo i Sverige, nämnes likwäl ingen ting om Gudstiensten i Ottesången. Det ämnet inföto först år 1693. uti vår Kyrkohandbok *c*), nästan med samma ord, som der om år 1686. blifwit i Kyrkolagen stadgadt *d*).

§. 7. Nu i vår tid bör Ottesången börjas med en mårqon- eller annan tienlig Psalm. Sedan

u) Kongl. Bref til Consist. d. 7. Jan. 1748. *x*) Kyrhofol. 1686. C. II. §. 4. *y*) Ibid. §. 5. *z*) Kyrhofol. 1571. fol. VII. a. b. XLIII. b. *a*) Ibid. fol. XLIII. b. *b*) Ibid. XLV. a. *c*) I början af 4:de Cap. *d*) Kyrhof. 1686. C. II. §. 4.

dan sjunges O! Gud wi lofwe dig, om tiden
 så tillåter, samt der efter en wers om den Helga
 Andas bistånd til predikan. Sielswa predikan
 begynnes med mårgon-bönen och Fader Wär.
 Utan widlyftigt företal förhandlas sedan et stycke
 af Catechismo, hwilket med bönerna icke utdra-
 ges öfwer en half tima wid pass. Omfider slutes
 med Wälsignelsen och en wers, med mindre
 den H. Mattwarden begås, då wälsignelsen läses
 för altaret e), hwar efter Catechismi förhör an-
 ställes i städerna med några wispa sammankallan-
 de hus f). I Stockholm stier likwäl Ottesångs
 Gudstiensten med någon tilökning. Presten går
 för altaret, och läser Syndabekännelsen, 3 Erre
 förbarma dig öfwer oss, Collecten och Epi-
 stelen. Man sjunger en Psalm, läser Evange-
 lium, och Symbolum Nicænum, sjunger en wers
 til predikan, samt, efter predikan och bönerna,
 läser Wälsignelsen på Predikstolen, och sluter
 Gudstiensten med en wers. Då Ottesångs mes-
 sa eller communion hålles, tillgår det på lika sätt;
 allenast man efter predikan läser för altaret alt,
 hwad efter Handboken eljest plägar måfas til
 communion, samt, efter den H. Mattwardens
 utdelande, äfwen läser den wänliga bönen efter
 communion, tillika med Wälsignelsen. Sedan
 slutes alt sammans med en wers g). På Lands-
 bygden hålles äfwen Ottesång. Efter första
 tingningen begynner Predikanten med en Psalm,

Æ 2

och

e) Kyrkol. 1686. C. II. §. 4. 9. Handbol. 1693. C. 4.
 f) Kyrkol. 1686. C. II. §. 9. g) Consistorii Hol-
 mensis förordnande d. 21. Oct. 1724.

och sedan läser mårgonbönen på Predikstolen, och et stycke af Catechismo, det han allenast på en fierdedels tima tydeligen förklarar, slutandes med en andäktig bön. Derefter företager han förhör med någon wiss rote, som der om otta dagar förut är af Predikstolen ansagd; så lagandes at alt detta blifwer ändadt innan klockan nio; på det Hög-predikan icke för långt må utdragas *).

§. 8. Om sättet til wår Hög-måso-Gudstienst skal handlas i följande Capitel. Afstonsången hölts af wåra första Evangeliska Förfäder med predikan i städerna öfwer Epistelen alla Helgebagar *b*). Stundom stiedde likwäl ingen predikan, då man i des ställe läste et halft eller helt Capitel af Nya eller Gamla Testamentet, samt söng den så kallade Nattsången. På somliga ställen i Städerna förhörde man barnen i Catechesen för predikan, hwilken plägsed man berömdede; Men wid sådana tilfällen borde Nattsången och somt af Afstonsången bortläggas. Beslutet af Gudstiensten stiedde med Wälsignelsen. Så som i Ottesången, söng man äfwen nu ymse på Swenska och Latin *c*). Messieböckerna innehålla ingen ting om Afstonsången, förr än år 1693. *k*). Til följe så wäl der af, som Kyrkolagen af år 1686, begynnes Afstonsången med en Psalm, som til den dagen och terxen lyder. Sedan sjunges en wers om den Helga Andas bistånd til Guds ords betraktande. Til Predikan
brn

*) Kyrkol. 1686. C. H. §. 9. *b*) Kyrkol. 1571. fol. VII. b. *c*) Kyrkol. 1571. fol. XLIII. b. XLV. a.
k) Slutet af 4:de Capitel.

brukas Sön- eller Högtidsdagsens Epistel, eller ock, då Högtidsdagen faller på en Söndag, Söndags Evangelium; men i Fastan Christi pinos Historia. Predikan slutes med böner: Barmhertige Gud &c. samt den kortare böneformen och aftenbönerna jämte Sader war. Efter Predikan siunges en Afstonspsalm, och slutet skier med bön och wälsignelse för altaret *D*. På Långdet hålles ingen Afstonsång, fast man så plågar kalla den senare predikan på Långfredagen, som handlar om Christi begrafning. Men samma namn är föga lämpeligt; emedan hela Guds-tiensten skal wara slutad wid middagstiden *m*).

Nittonde Capitel.

Om sättet til den offentliga Guds-tiensten uti Högmässan hos de första Christna.

S. 1.

SEM ingen samling ansågs af de första Christna för högtideligare, än när den Heliga Natwarden utdelades; så förtienar ock den så kallade Högmässa-Guds-tiensten at något närmare föreställas. Det är förgäfwes, at wilja gå tillbaka til Apostlarnas tider, och söka igen alla de ceremonier, som wid detta tillfälle blifwit brukade, och ännu brukas. I början inrättades Guds-tiensten mer efter Andans drift, än efter wisare reglor,

Æ 3

reglor,

D) Kyrkof. 1686. C. II. §. 6. Handboken C. IV. wid slutet. *m*) Kyrkof. 1686. C. II. §. 8.

regler, oansedt Apostlarna icke underlåto at tisse huru all ting skulle årliga och sticketliga tilgå, i Cor. 14: 40. De liturgier, eller Messe-ordningar, som framvisas under Jacobi, Johannis, Marci, Petri, Matthæi och de 12. Apostlarnas namn, äro icke deras egna; utan i senare tider sammanfattade. Dock kan man af dem beskänma mycken underrättelse i detta ämne *n*).

§. 2. Om man skal så redigt begrep, huru Högskolan blef hållen af de gamla, bör man noga åtskilla emellan Lärjungarnas och de Trognas Messa, hvar om tilförene något är taladt. Man gjorde början med Lärjungarnas Messa, (Missæ Catechumenorum), som bestod af Psalmer, Skriftenes läsande och förklarande, samt böner för Lärjungarna, för de besatta och de fallna. Alle desse singo nu vara tilstådes. Hedningar och Judar woro ej en gång uteslutne; emedan Guds ords förkunmande lände icke allenast til de trognas, utan ock de öfretga åhörarnas uppbyggelse *o*). Sedan utvisades alle de, som antingen icke hörde til Församlingens gemenskap, eller icke ännu woro der uti upptagne. Då gick de Trognas Messa för sig, som bestod af följande stycken. Man bad, först i tysthet, och sedan högt för hela Församlingen. Så frambar man sina gåfvor, enkannerligen bröd och win. Sedan hölts bön för alla stånd i Församlingen. Kyriellienarena tillika med Presten tvådde sina

n) JOH. A. FABRICII Cod. Apoc. N. T. P. 3. QUENST. Ant. p. 489. Disp. cit. de orig. rit. Eccl. N. T. p. 46.
o) BINGHAM L. XIII. C. I. p. 2. XIV. C. I. seqq.

Händer. Presten upmuntrade dem til andakt, som skulle begå den Heliga Nattwarden. Genom allmänna böner och tacksågesser affskildes brödet och winet til et heligt bruk. Och så utdelades den Heliga Nattwarden. Till slut tackade man Gud för det Heliga Sacramentet, och Biskopen eller Presten wälsignade Församlingen p). Men denna skilnaden emellan Lärjungarnas och de Trognas Meka, som noga togs i akt i det tredje, fjerde och femte seculo, uphörde i det siette, då altfamans skedde offenteligen, och alle singo wara åskådare af det ena med det andra, som för händer hades i de trognas Gudstienst q).

S. 3. Det torde icke falla obehageligt, at anföra några wittnesbörder, som wi hafwe ifrån de äldre tiderna, hwar af kan slutas, huru med den offenteliga Gudstiensten då tilgått. Landshöfdingen Cajus Cæcilius Plinius i Bithynien beskref år 107. uti bref til Kåiser TRAJANUS de Christnas Gudstienst sålunda: De woro wane, at komma tillsammans på en wiß dag, förr än solen upgick, och hwar med annan lofsunga Christo, såsom en Gud, samt med et Sacrament förbinda sig, icke til någon misgärning, utan at de ej skulle bedrifwa stöld, eller röfweri, eller hordom, eller troslöshet, m. m. r).

Æ 4

S. 4.

- p) BINGHAM L. XIII. p. 6. 7. XV. C. I. seqq. p. 230. seqq. QUENST. p. 488. seqq. CALVÖR P. I. L. 2. Sect. 2. C. 2. p. 436. seqq. HILDEBR. Enchir. de Sacris publicis &c. p. 1. seqq. WALCHIUS p. 126. seqq.
q) CALVÖR P. I. p. 641. r) PLINIUS L. X. Ep. 97.

S. 4. Men den Hednisse Philosophen Justinus Martyr, som wid på 3 år 133. blef Christen, talar här om ännu tydligare uti sin så kallade andra försvars skrift för de Christna. På Söndagen, säger han, församla sig alle Christne til en ort, de måga bo antingen i Sträderna, eller på landet, och Apostlarnas utläggningar eller Propheternas skrifter föreläsas, så länge tiden tillåter. Så snart föreläsaren uphördt, håller Föreståndaren en förmaning, och upmuntrar oss, at efterfölja så sköna lärdomar. Derefter uppstå wi alle endrågteligen, och bedje, och efter förvärtade böner kysser wi hwar andra. Sedan bäres til honom, som är den förste ibland bröderna, bröd och en bägare watten och win, wid hwars emottagande han förkunnar Fadrens lof och ära, genom Sönsens och den S. Andas namn. När föreståndaren således tackat, och alt folket swarar, så lemna de hos oss så kallade Diaconi eller Kyrtotienare at alla närwarande det wälsignade brödet, winet och wattenet, så at alle blifwa der af delaktige s).

Äf bägge dessa Scribenter ser man alltså, at Gudstiensten i det andra seculo förvärtades med Sång, med Guds ords läsande och predikande, med Böner, med Tackfägelser för Jesu lidande och död, samt med den Heliga Natwarrens utdelande.

S. 5.

s) JUSTINI Apol. II. p. m. 161. 162. Disp. cit. de Orig. rit. Eccl. N. T. p. 42. 85.

S. 5. Vi kunne icke utan rörelse anföra Tertulliani berättelse i samma erende. Han lefde, såsom förr är ofta påmint, år 200, och så lyda hans ord: Vi komme tillsammans uti en Sörsamling; på det wi, ej annorlunda än en samlad krigshär, måge med böner föra wäld på himmelen. Och et sådant wäld är Gudi behageligit. Vi bedje äfwen för Kajsare, för deras Ministrer, Magistrater, Regimentets wälfärd, för ro och frid, och ändteligen at Gud wille dröja med werldens ända. Vi komme ock tillsammans, at afhöra de heliga böckernas föreläsning; på det wi uti våra angelägenheter måge underrättas, och om våra plikter förmanas. Med dessa Skriftenes ord styrke wi vår tro, uprättte vårt hopp, stadgde vår förtröstan och befäste vår wandel t).

S. 6. De Apostoliske stadgar (Constitutiones Apostolicæ), som kunna föras til det fierde seculum, öfna och äfwen likasom dören, at se de utwärtas bruk, hwilka då för tiden woro wid Kyrkiotiensten antagna. Vi wille lemna der af et kort sammandrag. Biskopen fogade den anskalt, at menigheten med all wdrednad trädde tillsammans. Männerna blefwo hänwiste til sin plats, och qwinnorna intogo sina ställen, warande bägge der wid bettente af sit egit fiön. Så steg föreläsaren fram, och upläste något af Gamla Testamentsens skrifter, hwar uppå fölgde en allmän sång utaf Davids Psaltare. Efter blef nå

got föreläst af Nya Testamentet utur Epistlarna eller Apostlagärningarna, och omsider, efter några Psalmer, afhöordes Evangelium, då hela Församlingen upstod med ej mindre wördnad än tystnad. Så började Biskopen et tal, och Kyrkotienarena gingo omkring, at förekomma ossick. Efter slutad predikan, utwistes först Lärjungarne, sedan de besatte, så de, som snart skulle döpas, och sist de brottslige och botfärdige, hwilkealle fingo förböner och wålsignades. De trogne, som blefwo qwar i Kyrkan, begynte då med förböner för Regementets frid och Församlingens ro, för Biskopar, Prestes, Kyrkotienare, läsare och sjungare, för fingsfrur och enkor, för sader och moderlösa barn, för gista och ogista, för alla barmhertiga, nyfuplysta, siuka och wägsfarande til lands och watten, för landsflyktiga och alla fångliga tronens bekännare, för trålar, swänner och förfölsare, för otrogna och förtattare, för barn och sig sielfwa. Der efter hållade Biskopen Församlingen med sådana ord: Herren ware med eder alla! och folket swarade: Så ock med dinom anda! Presterskapet kyste då sin Biskop, och menigheten sit egit kibun, til tecken af inbördes kärlek. I medlertid woro alla dörrar tillslutna. Widare frambruro Kyrkotienarena de trognas gåswoor, bestående enkammerligen uti bröd och win, til Biskopen, hwilken der öfwer förrättade wålsignelsen. Och så utdelades den Heliga Natwarden ^{u)}.

§. 7.

u) Constit. Apost. L. II. C. 6. L. VIII. per totum.

§. 7. Den wältalige Hedningen Arno-
 bius, hwilken, wörd af de Christnas frändaktig-
 het wid den Diocletianska förföljelsen, omkring
 året 303, omwändes til den Christeliga tron,
 hafwer lemnat en förträffelig beskrifning; så wäl
 om beskaffenheten, som nyttan af de Christnas
 allmänna sammankomster, då han sålunda skrif-
 wer emot Församlingens fiender: Swarsöre
 förtiena våra skrifter at öfwerlemmas til el-
 den? Swarsöre warda våra Bönehus så
 grusweligen nederrisna? Uti hwilka den sto-
 re Guden åkallas, och frid önskas allom,
 samt nåd för Öfwerheter, Krigsmakter, Ko-
 nungar, wänner och owänner, lefwande
 och döda: Uti hwilka intet annat höres,
 än sådant, som kan göra menniskior wänli-
 ga, saktmodiga, blygsamma, lyska, tuck-
 tiga, gisnilda, och sammantnippade med
 en upriktig kärlek x).

§. 8. De puncter, som uti det Laodicen-
 ska mötet, wid påß år 361, blefwo författade,
 meddela öf ännu några flera emständigheter.
 Man söng y), och emellan hwar Psalm skiedde
 föreläsningar z). Biskopen hölt predikan, och
 efter des slut bad man för Lärjungarna och de
 fallna. När de woro utwiste, förblefwo de trog-
 ne i böner, på det sätt, at den första bönen skied-
 de i tysthet, men den andra och tredje med hög
 stämna, hwar uppå de gåfwo hwar andra frid-
 sens

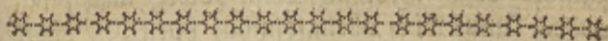
x) ARNOBIUS adversus gentes L. IV. sub finem p. 152.
 WALCHIUS p. 14. 15. y) Concil. Laodic. Can. 15.
 z) Can. 17.

fens kyß. Så bar man fram bröd och win, som wälsignades. De, som woro af det andeliga Ståndet, fingo HErrans Nattward wid altaret *a)*; men de andre communicerade utom Choret, emedan qwinnorne icke hade frihet at tråda der in *b)*. Under Dionysii Areopagites namn, hafwer en Scribent, förmodeligen i det femte seculo, sammansattat Gudstiensten i följande stycken: Nötkärl upständes, Malmer söngos, den Heliga Skrift lästes, Lärjungarne och de fallne syndare utwistes, dörrarne, som woro tilluckte, bewarades, bröd och win frambars, och med böner wälsignades, en helig frid önskas des allom, kallelsen skiedde til HErrans Nattward, och efter förrättad communion, slöts Gudstiensten med tackfägelse *c)*.

§. 9. Uti sådan ordning förrättades den ofsenteliga Gudstiensten i de första tidehwarfwen, såsom man äfwen kunde widlyftigt bewisa af Chrysofotomi skrifter *d)*. Men efter det femte seculum förwärrades den så kallade Mesan allt mer och mer med nya tillökningar. Nedan i sin tid klagade Augustinus öfwer Mesans stilsaktiga sätt, och Socrates bestyrkte det samma *e)*. Hwar och en ort hade sin Mesa. Uti Italien war en annan, än i Spanien och Frankrike, och nästan hwart och et kloster utwalde, hwad som behagades. Påfwen Gregorius Magnus wille wäl, wid påf

a) Can. 19. *b)* Can. 44. *c)* DIONYS. AREOP. Hierarchia Ecclesiastica. *d)* BINGHAM L. XIII. C. 6. p. 193. seqq. *e)* AUGUST. Epist. 118. 119. SOCRAT. H. E. L. V. C. 22.

år 600, synas Passa bot för denna sjukdomen med sin Mes-ordning, men ökade den samma fast mer med sina nya påfund *f*). Kåiser CAROLUS MAGNUS, med några Påfwar på den tiden, sökte åfwen, at sättia denna saken på en anständig fot; men kunde icke bryta igenom med sit uppsat för den wana skull, som särdeles i klostren tagit öfverhand, at stadsse göra nya ändringar. Doctor Lutherus uprättade den ordning, som de förre tider säfångt efterstråfwat. Det Cölniska mötet år 1536. trädde uti hans fotspår, och föreskref den Romerska Mesan et sådant sätt, som tämmeligen kommer öfwerens med den Evangeliska *g*).

Tjugunde Capitel.

Om sättet til den offentliga Högmåso
Kyrkotiensten i Sverige, efter Reformation,
med des förändringar.

§. I.

Sedan wi sett, huru Högmåsan förrättades hos de första Christna, wille wi betrakta des stic uti vårt kära Fädernesland. Det lönar icke mödan, at omtala des widsklepelliga handlingar, under den Påfwissta tiden *h*). Den inrättning, som stiedde strax efter Reformationen, och

f) MEINSIUS T. I. p. 979. *g*) CALVÖR P. I. p. 443.
seqq. HILDEBR. l. 6 p. 10. 31. *h*) DIKMAN
p. 189.

och de omwårtingar, som sig der wid sedermera tidsdragit, skola nu blifwa wårt ämne. Til den ändan påminne wi oss, hwad redan blifwit anfördt ²⁾, at den aldrasförsta Swenska Evangeliska Mess-ordningen utkom år 1531; hwar efter den med förbättringar af trycket utgafs år 1537, 1548, 1557, 1576. och 1588. Hon förbättrades å nyo, när hon år 1614. sammanknippades med Handsboken, och utgiorde des tredje Capitel, under sådan titul: Wid hwad sätt allmännelig Rytstienst skal hållas på Söndagar och Helgedagar. Ändteligen undergick den år 1693. den sista ändringen, behållandes sit rum i Handsboken, men såsom des fierde Capitel. När wi jämföre dessa utkomna Messe-böcker med hwar andra, kunue wi ej allenast finna, huru den offentliga Gudstiensten hos oss blifwit hållen, utan och hwad ändringar der uti, tid efter annan, blifwit gjorde, innan den hunnit til det stånd, hwar uti den nu befinnes. Wi wille puncte-wis lägga Mess-ordningen af år 1531. til grund, och wid hwar punct bifoga några anmärkningar.

1. Wid detta sätt hålles en Evangelisk Messa på Swensko. Först då Presten och folket är församladt i Kyrkan eller inför altaret ^{k)} der måssas skal ^{h)}, säger Presten til folket: Käre wänner, Bröder och Systrar i Christo Jesu, efter wi nu här församlade ärom, til at hålla wårs Herras Jesu Christi

²⁾ Vid. supra C. 4. §. 7.

uteslöts 1614.

^{h)} År 1614. sattes i stället: Der Gudstienst hållas skal.

^{k)} Eller inför altaret

^{h)} År 1614. sattes i stället: Der

sti nattward, och anamma til oss hans wår-
duga lekamen och blod i bröd och win, så
som han det sielf sticket och infatt hafwer
för et åminnelse tecken, at han samma sin le-
kamen och blod til våra synders förlåtelse
utgiffwit hafwer; derföre medan wi ju alla
utan twiswel äre med synder beswårade, och
åstundom syndena gärna qwitte wara, wil-
je wi falla på wår knä, och ödminka oss in-
för wår himmelske Fader med hierta och
mun, och bekänna oss för arna elenda syn-
dare, som wi ock ärom, bedjandes honom
om nåd och misstund, så sägandes hwar i
sin stad. (Messbok. 1531.). Denna förmaning
finnes uti 1614. års handbok så ändrad, som den
nu brukas i wår tid.

2. Jag fattig syndig menniska, som i
synd bådde aflad och född är 2c. (Messb. 1531.).
Wi bruke ännu denna syndabekännelse, utan för-
ändring.

3. Sedan säger Presten denna bön öf-
wer folket: Den alomåttige ewige Gud för
sina stora obegripeliga barmhertighet, för-
låte oss alla våra synder 2c. (Messb. 1531.). Sam-
ma bön behålles ännu. År. 1548. lemnades Pre-
sten frihet, at i des ställe, om honom så behaga-
de, hafwa denna bekännelse för sig sielf på Latin:
Confiteor omnipotenti Deo, & vobis fratres,
quod peccaverim nimis in vita mea, cogita-
tione, loquutione, opere & omissione. Ideo
precor vos orare pro me. Der uppå skulle
honom swaras: Misereatur tui omnipotens
Deus,

Deus, & remissis omnibus peccatis tuis, perducatur te ad vitam æternam. Amen. Dessa Latiniska böner leda sin ålder ifrån Biskopen Damalus, år 380. m). De finnas äfwen införda uti 1577. års Messes-ordning. Uti Kyrko-ordningen af år 1571. stadgades, at när Presten kom för altaret, och der föll ned på knä, skulle han enskylt göra Gudi sin bekännelse med det Latiniska Confiteor *). Men wid påß år 1609. utlät man sig, at när Presten kom för altaret, skulle han der falla på knä, och enskylt göra Gudi sin bekännelse, med hwad orda-form honom, efter Skrifstens grund, syntes, samt bedja, at Gud wille nådeligen förlåta honom sina synder, och göra honom flickelig, at han HErrans embete troligen måtte uträtta. Sedan, när han rättat upp igen, skulle han wända sig til folket, och hafwa den allmänneliga bekännelsen och bönen, som stod i den öfwersedda Handboken: Käre wänner 2c. **).

4. Söljer nu Ingången i Messone, Ingången må vara någon Psalm eller annan lofsång af Skrifstene uttagen. (Messb. 1531.). I början stiedde den hwarken med sjungande, eller på rim. Den fick år 1537. stundom sjungas på Latin, om Messan blef sjungen. År 1548. kallas samtma ingång Introitus, och tillåts både på Swenska och Latin. Wid slutet af Messes-ordningen år 1531. stadgas, at Ingången i Messan

m) LAURENTII PETRI Dialogus om den förwandling, som med Messone stiedde då Evangelium i vår tid först uti luset upkom. fol. 7. a. *) Fol. XXXVII. a.

***) Bist. LAUR. PAULINI Annmärkn. öfwer Kyrkolagen

kan skulle, efter wanlig plågsed i förtiden, wara någon Psalm, half eller hel, hwarföre åfwen någre Psalmer anfördes, at ymson brukas, til des flere kunde blifwa på Swenska öfwersatte, nemligen Psalmen den 6, 32, 38, 51, 102, 130. och 143. af Davids Psaltare. Å. 1548. nämnas likwål icke flera, än Psalmen den 1, 13, 6, och 51. Men denna författning om Ingången finnes år 1614. wara aldeles uphåfwen.

5. Sedan, för Kyrie eleeson tre resor, *Herre förbarma dig öfwer oss, Christe förbarma dig öfwer oss, Herre förbarma dig öfwer oss.* (Messeb. 1531.). Detta bruk har blifwit beständigt.

6. För gloria in excelsis brukas Åra warre Gud i högden, och frid på jordene, mennistkiomen en god wilje. Wi lofwe dig, wi wålsigne dig, wi tilbedje dig &c. (Messeb. 1531.). Denna lofsång är den samma, som ännu finnes i vår brukeliga Handbok. År 1614. gjordes den ordning, at, sedan Presten siungit Åra warre Gud i högdene, skulle undertiden sungas *Allernäste Gud i himmelrik.* Och år 1693. skiedde sådan ändring, at sedan Presten siungit Åra warre Gud i högdene, skulle Församlingen siunga *Och frid på jordene: Eller: O! Herre Gud af himmelrik, gif oss nåd til at priså dig. Eller: Allenäste Gud i himmelrik.*

7. Presten wänder sig til folket, och säger: *Herren ware med eder! Så ock med dinom anda!* (Messeb. 1531.). År 1693. utsat-

tes med tydeliga ord, at Församlingen skulle swara med denna senare önskan.

8. Collecta den här efter följer, eller någon annan efter tiden: Wi bedje dig allmäktige Gud käre himmelske Fader, at du förlånar oss en fast tro uppå dig, och din Son Jesum Christum, et oförsträckt hopp uppå dina barmhertighet i allahwara nöd och motgång, och en grundelig kärlek til vår nästa, genom samma din Son Jesum Christum war Herr, Amen. (Meseb. 1531.). Denna bön brukas ännu, och år 1693. förordnades, at man i des ställe kunde äfwen betiena sig af den collecta, som står fram för Epistelen. Detta war jänwål förut påbudt i den älfsta Kyrkiolagen, som innehåller, at Presten kunde betiena sig af flera collecter; dock at den skulle alltid läsas först, som hörde til dagen *). Om dessa korta böner så wi tillfälle, at handla något widare på annat ställe.

9. Efter Collecten läses et Capitel eller halft af S. Pauli eller någon annan Apostels Epistel, och må begynnas så: Dese efterföljande ord skrifer S. Påfwel Apostel til de Romare eller Corinther ic. (Meseb. 1531.). Man hölt år 1531. för anständigast, at gå Capitel ifrån Capitel uti de Apostoliska skrifterna, så mycket man hwar dag behagade. Men om folket der öfwer förargades, kunde man bruka de Epistlar, som i Meseboken word upteknade, til des folket blef

* Epistel, 1571. fol. XXXVII. a. b.

blef bättre underwist ¹¹): År 1548. tillåts, at man äfwen kunde läsa den Epistel, som hörde til dagen; men år 1614. blef det en ständig lag, at man ej fick anföra annan Epistel, än den, som för den dagen war utfatt. Man wiste icke af någon sång wid detta tillfälle, förr än år 1614, då det stadgades, at Epistelen fick läsas eller sjungas, hwilket år 1693. bestyrktes.

10. För Graduale läser man eller sjunger den sängen om Guds budord, eller någon annan. (Meb. 1531.). Til detta behof brukades år 1536. Dawids Psaltare, som då lästes, men icke söngs. Men om Messan söngs, fick man ock sjunga graduale på Latin. År 1548. tillåts, at samma Psalm, eller någon annan lofsång kunde ske på Swenska eller Latin, allenast den war af Skriften uttagen. Det stadgades samwäl år 1614, at Graduale skulle wara någon Psalm eller lofsång af Skriftene uttagen; men den gick på rim, och då hörde man icke af Latinska Psalmer. Då gjordes ock en upsats på de Psalmer, som skulle brukas på wiså Sönd och Helgedagar. Men år 1693. blefwo Psalmerna långt fullständigare anteknade, så wäl på Sönd, Högtids- och Helgedagar, som på Stora Bönes dagar, efter den öfversedda Psalmboken.

11. Sedan läses Evangelium et Capitel eller halft, utaf någon Evangelist, och må begynnas så: Detta ^o) Evangelium skrifwer S. Johannes Evangelista 2c. (Meb. 1531.).

D 2

Lika

¹¹) Se slutet af Meßboken år 1531.
L. Inods, år 1548.

^o) Helga til

Likafom man gjorde med Apostlarnas skrifter, så skulle man ock gå igenom Evangelisterna, Capitel efter Capitel. Men om någon der öfwer fant sig misnögd, kunde man taga de Evangelier, som i Meseboken funnos antecknade p). År 1548. stadgades, at man kunde läsa et Capitel eller hälft af någon Evangelist, eller ock det Evangelium, som hörde til dagen. Men år 1614. påböds, at det Evangelium skulle läsas, som dagen tillhörde.

Det samma stadfästades år 1693, in till hvilken tid man icke haft någon befallning om Evangelii sjungande. Men då förordnades, at Evangelium skal sjungas, hälft när Herrans Nattward begås: Eljest sjunges Epistelen allena.

12. Sedan läses Credo, antingen Symbolum Apostolorum eller Nicænum. (Meseb. 1531.). Detta wil så mycket säga, at den Christeliga tros bekännelsen skulle uprepas; til hvilken ända den Apostoliska tron war hel och hållen inför uti 1531. års Mese-ordning, såsom den finnes uti Doct. Lutheri lilla Cateches. Under den Påfviska tiden war samma Tros bekännelse försvåmskad på följande sätt:

Jak thror i Gvddh Sadher alzmäktwghan himmels och jorderikes skapare, Ock i Ihesum Cristum hans eendha Son waan Zerra, Swilken soz afladher war aff thom helga andha födder aff Jomfru Maria Pyuter wnder Poncio Pylatho korsfästet dödher ock jordadher soor nidher tyl helwitis, Tridbi dagh stoodh up aff dödha, Wpsoor til himbla
sithet

p) Se wid slutet af 1531. års Mese-ordning.

sither til Guds fadhers alsmektske höghre hand, Tådhan är han Komascwlande döma liffwandes of döddha, Jak thror i then helgha andha, The helga almenneligha Kirkio, helgha manna samningh, Synda forlatilse, Lifamsens wpstondilse, Of äwerdeligit lyff Amen u).

År 1531. nämdes em ingen predikan i Mefsan. Konung GUSTAF beswårade sig och der öfwer uti et bref til Archi-Biskopen år 1539, at man wille hafwa mehor, skriftermål, med mera, men ingen predikan, hwar af folkets okunnighet underhölds, som ledde til förargelse och upror x). Men år 1548. finnes förordnad, at predikan skulle ske strax efter Evangelii upläsande, och at Tron skulle läsas efter predikan, antingen på Swenska eller Latin. Uti 1614. års Handbok förmärkas här wid fyra ändringar. Först tillades Lutheri tros bekännelse: Wi tro uppå en alsmäktig Gud, som all ting i sino orde skapat hafwer &c.; så at man nu fick bruka antingen den, eller den Apostoliska, eller Nicenska, efter behag. Dernäst tillåts, at Tron fick antingen läsas, eller sjungas; ehuru den äfwen år 1571. blef sjungen *). Widare skulle Trosbekännelsen ske på Swenska, och ändteligen borde den hållas

2) 3

för

u) Detta har jag hämtat utur en rar bok, kallad Wärfretider, som är tryckt för Reformationen. Jag skal framdeles tala mer om henne. x) Kongl. Gustaf den I:s swar til Archi-Biskop Lars d. 24. Apr. 1539. D. CELSI MONUM. Polit. Eccl. p. 32. *) Synod. 1571. fol. XXXVIII. b.

för predikan. Der wid förblef det jämnväl år 1693. Då uteslöts likväl den Apostoliska Cron utur Handboken, och man förordnade at Cron skulle nödvändigt siungas, samt at Symbolum Nicænum skulle brukas på Högstids och stora Bönedagar. Här wid kan anmärkas, at den Nicænska Trosbekännelsen, som finnes i Res-ordningarne af år 1537. 1548. och 1557, är uti några ordaslag olika med den, som nu brukas, samt at den år 1614. sattes, i det stiel, hwaruti den nu finnes 7).

13. Efter Trosbekännelsen begynte man år 1531. och 1548. strax förberedelsen til den Heliga Nattpwarden för altaret. Men när Trosbekännelsen år 1614. sattes framför predikan, girdes tillika den ordning, at da Presten, efter slutad Trosbekännelse, skal tråda på Predikstolen, siunges denna Psalm: O! du Selige Ande Kom, upsfyll dina Christrognas hierta, eller ock denna: Tu bedje wi den Helga And om en san tro och rätt förstånd. Der efter skulle predi-

2) De förnämsta ändringar äro följande: År 1537.
1548. och 1557. Andrades år 1614.

Jag tror.	Wi tro.
Enborna Son.	Enfödda Son.
Samwarughan.	Samma warelse.
Och wart födt.	Och tog mandom.
Äf Jungfru Maria	Äf Maria Jungfru ren.
Och menniska worden.	Och wart san men- niska.
	Nedersteg til helwret.

predikan fle, och på stora Högtider borde sungas för bönen och Evangelium, om Jul: En Jungfru födde et barn i dag; om Påska: Christ låg i dödsens bandom; om Pingstidagen: Kom Helge Ande Herre god; samt på Helga Trefaldighets Söndag: Herre Guds Sader stat oss bi *). Allt detta blef år 1693. stadfästadt; allenast at man, utom de anförda tvänne Psalmer för Predikan, jämväl tillåt någon annan tienlig wers, samt påböd, at ves på stora Bönedagar skal sungas på predikostolen för bönen och texten någon tienlig och till texten lämpad Psalm.

14. År 1614. förordnades, at man efter predikan kunde bruka denna bekännelse, efter tidens lägenhet: Barmhertige Gud och himmelska Sader, på hwilkens barmhertighet är ingen ånde oc. Efter detta skriftermål skulle predikanten tillsäga i gemen Guds Församling aflösning med efterföljande ord: Gud ware eder allom nådelig, och jag på samma Guds och wärs Herres Jesu Christi wägna och besfallning, som sagt hafwer, Swilkom i förlåten synderna, dem förlåtas de, tillsäger eder, efter denna bekännelsen, syndernas förlåtelse, i namn Saders, och Sons, och den Helga Andas, Amen **). Sedan skulle Predikanten komma til förmaningen om tacksågelse och bönen, efter det sätt, som då allmänt war.

¶ 4

Bil,

*) Detta brukades vel år 1571. Se Kyrkof. fol. IX. b.

***) Denna aflösning brukades jämväl år 1571. Kyrkof. 1571. fol. XII. a.

Wille han under tiden bruka Litanien, eller detta efterföljande bñnesätt, kunde han ock det göra, sågandes: O! alsmåttige Gud och barmhertige Sader, wi tacke dig af alt wårt hierta, för alla dina så otaliga många wålgärningar 2c. 2). Allt detta blef bibehållit år 1693, förutan det, at den allmänna aförsningen då uteslöts, och både den långre och kortare bönen Dig lefwande, alsmåttige och ewige Gud, wårs Zerras Jesu Christi Sader, tillades, hwilka äfwen kunna brukas, i stället för Litanien och den nybnämnda bönen *).

15. Widare gjordes år 1614. den författning, at om någon i synnerhet begärade Församlingens bñ för sig, eller sin wårdnad, skulle Predikanten det siff förkunna. Och borde de ensaldigare weta, at när Litanien efter Predikan lästes eller söngs, gjordes då icke behof, at med den nyf anförde eller andra sådana bönesformey fördroja tiden. Presten skulle allenast med så ord påminna Församlingen om några synnerliga nödtorster, som då i Litania icke woro författade, såsom om Bergsbruket, nödtorstig wäderlek, Krigsfolket, Skipsflottan, de wägsfarande, siurka, och annat sådant. Efter Litanien och andra böner, när Församlingen hade lycktat och beslutit bñnesättet med Sader wår, och rättat sig upp igen, skulle Presten lysa om några werldliga sakor,

2) Denna bñ brukades ock år 1571. Kyrkof. fol. XII. b. och blef år 1693. förbättrad. *) Om den offentliga bönen handlas widare nedanföre i det. 27. Capit.

ter, om så af honom fordrades. Detta blef år 1693. således förbättradt, at sedan den allmänna bönen ändrad är, göres förbøner för de siuka i synnerhet, tackfägelse til Gud för dem, som äro komne til hälsan igen, och tackfägeller efter de döda. Der efter lyses för brudfolck. Sedan göres förbøn för dem, som skola begå Herrans Natward, på detta sättet: O! Herre Jesu Christe, som i den Helga Natwarden gifwer oss under bröd och win din sanna lekamen och blod &c. Så läses Sader wår. Efter bönen upläsas sedlar til liks begrafningar, och sist de sedlar, som angå Öfwerhetens erender, och andra angelägna och på Predikstolen tienliga saker a). Presterskapet har, tid efter annan, öfwer sådana werldsliga sakers upläsande sig beswårat. Drottning CHRISTINA stadgade för denskull år 1635, at Sökens Stämmor, sedlar med allt annat, som ej tiente på Predikstolen, eller icke war så nödigt at der afkunnas, skulle efter den dagen i Sökne och Ringsstugor upläsas b). På Nilsdagen i Halmstad år 1678. förböds, at på Predikstolarne kundgöra Officerarens ordres om militien och Regimenterna; men år 1680. blef det åter Presterskapet anbefaldt c). Kyrkolagen af år 1686, utsatte här wid dessa gränser, at allt hwad Konungen, eller Des. Befallningshaf

a) Se Handbok af år 1693. Sådantwerldslige kundgörelser brukades jämwal år 1571. Kyrkol. fol. XI. a.
b) Drott. Christinas Resol. på Prestersk. Besw. d. 6. Nov. 1635. s. 9.
c) Kongl. Bref til Conkistonierna, d. 27. Des. 1630.

hafswande, på Konungens wagnar, kunna hafwa at biuda och tilkänna gifwa, skal på Predikstolen afkunnas. Men alla andra werldsliga saker, skola på Kyrkionallen, eller i Sökaestugan kundgöras. Dock må wäl lysas efter det, som borttappadt eller fulit är, som tienligen kan nåmnas af Predikstolen. Men sådane sedlar skola lesiwereras til Presten i rättan tid, förr än Gudsstiensten begynnes d). Presterskapet anhöft wäl år 1719. och 1720, at denna lag måtte inskränkas; men wid bägge tilfällen stadfästades, hwad Kyrkoordningen förmår e). Men kan dock med stål anmärka, at genom de många werldsliga kundgörelser, utdrages Gudsstiensten som oftast ganska länge, och de goda rörelser, som åhörarena bekommit under Gudsstiensten och predikan, nästan aldeles förswinna, när de måste stray dela sin estertanka emellan så skiljaktiga ämnen.

16. Widare förordnades år 1614, at sedan alt war ändadt på Predikstolen, skulle siungas en Psalm, om tiden så tilfode. Och då Herrans Nattward skulle hållas, borde Presten begynna den så kallade præfationen, eller förberedelsen, med önskingar, upmuntringar och Instiktelse ordens uprepande, sålunda: Herren ware med Eder. Uplyfter edor hjerta til Gud! Låt oss tacka Gudi wårom Herrens. Sannerliga är det tilbörligit, rätt och såligt

d) Arkfol. 1686. C. II. §. 5. Handbol. 1693. C. 4.

e) Kongl. Resol. på Prestersk. Beswår d. 10. Mart. 1719. §. 32. 1720. d. 14. Junii §. 3.

ligt 26. År 1693. nämnes en Psalm, eller wers, som bör sjungas efter Predikan och Bönerna. Hwar efter börjas med förberedelsen til den Heliga nattwarden, på nyh anförde sätt, kunnandes man antingen sjunga, eller ock, om tiden så fördrar, låsa Inskriftelse Orden för Altaret. Sedan utdelas den H. Nattwarden, hwar om uti et särskildt Capitel skal handlas.

17. Efter den H. Nattwarden, sluter Presten med lof, bön och wälsignelse, hwaruti alle wåre Messeböcker enhälligt öfwerensstämma. Wi hafwe dock ingenstädes någon befallning, at detta skal ske med sång.

18. År 1614. stadgades, at man efter Wälsignelsen, för utgången utur Kyrkan, skulle sjunga första wersen af Förlåna of Gud så nådelig frid i wåra dagar, och sedan efterföljande Böne Psalm: Gud gifwe wår om Konung och all Öfwerhet frid och et godt Regiment. Detta bekräftades år 1693; dock så, at man i stället för Gud gifwe wår om Konung, kan bruka någon annan Böne Psalm. Archi-Bisken Petrus Kenicius war så angelägen, det man, efter hwarje slutad offentlig Guds-tienst, skulle sjunga Förlåna of Gud så nådelig frid, at han på Jubelåret 1621. skrifteligen der om påminte hela Rikens Presterskap g). Uti sin Kyrko-ordning för Hof-Församlingen af år 1602. hade Konung CARL den IX. redan gjort detta til en lag.

19. And:

1) Synod. 1686. C. XI. 10. §.

2) BAAZIUS P. 715.

19. Undteligen förestrefs jämnväl år 1614, huru Högmäsko-Gudstiensten skulle hållas, när icke Herrans Nattward utdelades. För Predikan skulle då endast siungas O! Gud wi lofwe dig, dernåst Nicenska Tröskännelsen, och sedan Tu bedje wi den Zelga And. Men efter Predikan skulle siungas den Psalm, som på den dagen war pro graduali utsatt, och sedan beslutas med Wälsignelsen. Detta ändrades i några delar år 1693. I stället för O! Gud wi lofwe dig, skal siungas en mårjon eller annan tienlig Psalm, der efter Bönen, Epistelen och Tron, och sedan Tu bedje wi den Zelga And, eller en annan wers om den Helga Andas bistånd. Men efter Predikan förhålles aldeles på det sätt, som år 1614. blef förestkrifwit.

§. 2. Efter Konung CARL den IX:s ordning år 1602. föråttades Högmäsko Gudstiensten i Hof-Församlingen sålunda: När folket war församladt at höra Guds ord, wände sig Presten til folket med en sådan föreställning: Godt Christet folk, efter wi äre komne tillsammans, at hafwa et stort wärk för händer, nemligen, at göra wår Gudstienst; derfore behöfwe wi dens Zelga Andas hielp, och wese fördensfull ödmuika of under Guds dens Allsmåktigas wäldiga hand, och honom ödmuikligen bedja, at han wille nådeligen se til wår Gudstienst, den wi efter hans besfallning ackte at fullkomna, och sedan falle på knä med Församlingen, och läse denna efterföljande bön:

Öfver Allsmäktige ewige Gud, du, som
 fordom och alltid nådeligen hafwer låtit dig
 behaga, när dit folk deras Gudstienst, ef-
 ter din befallning gjort hafwa, och deras
 nöd och elendighet alltid kommit til hielp,
 och när de af et rått botsfärdigt och ånger-
 fult hierta dig bedit hafwa, hafwer du dem
 alltid din barmhertighet bewist. Så efter
 det, käre himmelske Fader, wi, som nu för-
 samlade äre för dit höga Gudomeliga Ma-
 jestäts ansikte, ackte at hafwa wår Guds-
 tienst til dig lesiwande alsmäktige Gud, kä-
 re himmelske Fader, och höra dit heliga ord,
 och hafwa våra böner til dit Gudomeliga
 Majestät, at du wille vara oss tit fattiga
 folk nådelig, Så bedje wi dit Gudomeliga
 Majestät ödmjukeligen af alt wårt hierta,
 at du wärdigas se nådeligen til denna wår
 Gudstienst, så at wi måge henne således bru-
 ka, at det kan vara dig behageligit, och
 så höra dit heliga ord, at det må lända dit
 Gudomeliga Majestät til lof, pris och äro,
 oss dina fattiga Creatur til tröst och rättelse,
 medan wi i detta lifwet wandra skole, och
 på ändalycktone, när wi skole skiljas hädan
 af denna jämmerdal, måge genom Jesum
 Christum ewinnerligen salige warda, Amen.

Sedan begynte Predikanten at siunga Eron,
 eller en Psalm, mer eller mindre, efter lägenhe-
 ten, hwar efter Predikan börjades. När Predi-
 kan war slutad, begicks Herrans Natward;
 men barndop, brudwigningar och liksbegravnin-
 gar

gar förvärtades för Predikan. Men denna ordning want icke den Swenska Församlingens bifall; emedan åtskilliga plågseder wörs der utmönstrade, som den första Församlingen hade iakttagit.

Tjugunde Första Capitel.

Bämförelse emellan de första Christnas och vår Högmåso-Kyrkotiens.

Äf det, som anfördt är, kan man någorlunda i gemen finna, hwar uti vår antagna offentliga Gudstienst i Högmåsan antingen stämmer öfwerens med de första Christnas eller ock wikel der ifrån. Men til at sättia denna saken uti ännu tydeligare lius, wille wi taga vår nu warande Mes-ordning under ögonen, och se til, huru ibida den med de gamlas plågseder kan befästas, eller icke.

I. När wi kommit uti Kyrkan, börjas Gudstiensten med Syndabekännelse. Någrej mena, at de Greker brukade wid detta tillfälle de sju Bet-Psalmer *h*). Lärjungarnas Mässa begyntes på åtskilliga ställen med Sunda bekännelse *i*). Eljest plågade man ock uti de Trognas Mässa göra början med en tyft bön, som innehölt syndernas bekännande. Antingen tyckte man, at en sacta röst påfåde sig bäst för dem, som

h) CALVÖR P. I. p. 464.

i) BINGHAM L. XIV. p. 2

QUENST. ART. p. 489. 490.

som bligdes öfwer sina synder, eller ock syntes
wara mindre anständig, at synderna skulle öfwers
kudt bekännas af de trogna, som borde skiljas i
från brottslige syndare, hwilke skulle intagas uti
Församlingens gemenskap. At en sådan tytt bētt
warit brukelig i det fierde seculo, ser man af det
Laodicenska mötet k).

2. Sedan följer: *Herre förbarma dig
öfwer oss! Christe förbarma dig, öfwer oss!
Herre förbarma dig öfwer oss!* Detta är i
stället för Grekernas Kyrie eleeson, hwilket de
måtte tagit antingen af *Psam. 51: 3.*, eller af den
Cananeeska quinnans bön *Matth. 15: 22.* Den
Romerska Biskopen Sylvester skal wid pås är
330. infördt denna suct, och befalt, at den skulle
sångas tre resor å rad. Uti Augustini tid wid
pås är 420. betiente sig Götterne der af. Der
uti instånnde hela Församlingen i den Grekiska
Kyrkan; men sade likwål aldrig Christe förbara
ma dig öfwer oss. Uti den Romerska Försam
lingen hördes så wäl Christe, som *Herre*, nio
gångor tillsammans, nemligen sex gångor *Her
re*, och tre gångor Christe, hwar om Gregorius
Magnus, är 600. förordnade. Wi säga två
gångor *Herre*, och en gång Christe, förbara
ma dig öfwer oss, förmodeligen sat der med beteck
na den Högtlofrade Treenigheten l); men år
1571. söngs Kyrie nio gångor på de stora Hög
tider, på Latin eller Swenska *).

3. Der

k) Coneil. Laodic. Can. 19.

l) CALVÖR P. I. P.

464. QUENET. p. 490. 491. LAUR. PETRI Dialog. om

Messan fol. 2.

*) Rhytol. 1571. fol. XXXVII. a.

3. Dernåst: Åra ware Gud i högden: Och frid på jordene: Menniskioinen en god wilja! 2c. Denna sång kallas af de Grekiska Fäder Doxologia, och är tagen af Änglarnas mun, hwilke söngo den wid Jesu födelse Luc. 2: 14. Den infördes i Mesan år 150. af Romerska Biskopen Telesphorus; och brukades näst för den Helga Nattwarden uti de Trognas Meska. Chrysofostomus talar ofta der om *m*). I början söng man icke mer, än Änglarnas ord. Tilläggningen, som efterföljer: Wi lofwe dig, wi wälsigne dig, wi tilbedje dig 2c. skal wara skedd, såsom någre berättat, af Hilarius, Biskopen i Poictiers år 360, och sedan antagen af Romerska Biskopen Symmachus, wid påß år 500. *n*).

4. Presten wänder sig til folket, och säger: Herren ware med eder! Församlingen swarar: Så ock med dinom Anda! Dessa hållningars ursprung finne wi igen uti den Helga Skrift. Boas taltalade sina skördemän: Herren ware med eder! Ruth. 2: 4. Ängelen hållsade Maria: Herren är med dig Luc. 1: 28. Paulus önskar de Thessalonicer: Herren ware med eder allom 2 Thess. 3: 16. samt sluter sin Epistel til Timotheum: Herren Jesus Kristus ware med din Anda 2 Tim. 4: 22. Det är nog sannolikt, at dessa önskingar woro brukelige i Församlingen strax efter Apostlarnas tid. Både Chrysofostomus och Isidorus Pelusiota; i det

m) CERYST. Hom. 3. & 9. in Coloss. *n*) BINGHAM L. XIV. p. 35. XV. p. 365. CALVÖR P. I. p. 467. QUENST. p. 491. LAUR. PATR. Dialog. 1 b. 7. b.

i det fjerde och femte seculo, intyga om deras ålder. Hålsningen Herren ware med eder, eller Frid ware med eder, war likasom et wanzligit företal til alla heliga förrättningar, och i synnerhet gief den för de böner, som höllas wid altaret, för at upwäckta folket til upmärksamhet och andakt. At Presten, som eljest med hela Församlingen stälte sit ansikte mot öster, skulle wid denna hålsningen wända sig til folket, plagar man tilskrifwa Biskop Sergii inrättning år 690; ehuru samma sed synes wara äldre. Det är prof af inbördes kärlek, när menigheten beswarar Prestens önskan. Chrysostrimus tog detta bruk i förswar. Som Presten, säger han, beder för folket, så gör och Församlingen förbön för Presten. Ty dessa orden: Så och med dinom Andra! innebära intet annat, än at det, som Presten önskar Församlingen, måtte jämwäl honom sielf wedersfaras o).

5. Widare säger Presten: Låter oss bedja. Detta war i förra tider Rytktienarens syfta, då han äfwen gaf tillkänna, hwar om man skulle egenteligen bedja. Såsom til exempel: Låter oss bedja för Lärjungarna: Låter oss bedja om Frid, för den Zelqa Guds Församling, och så widare. Chrysostrimi Messa och de Apostoliska författningarne kunna här upå tiena til bewis. Der igenom upmuntrades
3 folket

o) CHRYSOST. Hom. 18. in 2 Corinth. BINGHAM L. XIV. p. 154. L. XV. p. 294. QUENST. p. 491. CALVOR P. I. p. 468. Disp. cit. de Orig. rit. Eccles. N. T. p. 16.

folket icke allenast til en andåftig bön, utan och underrättades, när de borde förena sina böner med Predikanten, hwilken eljest hölt enklysta böner, både då han beredde sig til Messan, jäms wäl och när han den samma förättade p).

6. Collecta läses eller sjunges af Predikanten. Ordet Collecta betyder en Samling, och gifwes der med tillkänna den bön, som brukas näst för Epistelen, antingen derföre, at den är en kort samling af utsökta Skriftenes ord, eller at den förättas af den församlade menigheten och Predikanten tillika. Den bön, som Presten fördom läste i de Trognas Messa, näst efter Litamen, för än den Heliga Natwarden udelades, kallades egenteligen Collecta; emedan den war en kort summa eller samling af alla de föregående bönerna q). Då wände sig Presten ifrån Församlingen; emedan det war en antagen sed, at under bönerna ställa sig emot öster. Utan twiswel hafwer man, alt ifrån Apostlarnas tid, brukat sådana korta Kyrkoböner, til allmän nödtorft. Ut de funnos i Justini, Tertulliani och Augustini tid, är vemotfägeligt. Gelasius Biskopen i Rom år 493. skal hafwa warit den förste, som bragt Collecterna i någon ordning r). Men ifrån Gregorius Magnus, som lefde år 600, lære wi hafwa de mästa af wåra nu brukeliga Collecter. Dessa böner äro merendels stända til Fadren, sällan til Sonen, och aldrig til

p) CALVÖR P. I. 472.
P. 246.

q) BINGHAM L. XV. C. I.
r) LAW. PETRI Dialog. fol. 84

til den Heliga Anda. De stutas: Genom din Son Jesum Christum. Sådant skier efter Frälsarens egen befallning, som säger, at wi skole bedja Fadren i hans namn Joh. 16: 23.); hwarföre ock mötet i Carthago år 398. stadgade, at bönen wid altaret skulle altid ställas til Fadren 5).

7. Efter bönen swarar hela Församlingen med hög röst: Amen, hwilket ord betyder Skie altså, och utmärker vårt bifall. Det är klart, at de Christne hämtat detta bruk ifrån Judarna 7), och at det redan war antagit i den Apostoliska Församlingen i Cor. 14: 16. En bad högt, och Församlingen hörde uppå med upmärksamhet och andakt. När han slutat bönen, ropade Församlingen Amen, til tecken af sit enhärliga samtycke. Detta Amen war likasom et genliud och bönenes underskrift, hwar med Församlingen gaf tillkänna, at den instände med den bedjande, och anhölt hos Gud om det, som besdit war. Justinus martyr berättar i det andra seculo, at folket ropade Amen til Föreståndarens böner och tacksägelsor 8). Chrysostramus förmäsler, at den wanan förblifwit i Församlingen, at folket bifaller Prestens ord med Amen 9). Och Augustinus förmanar Presterna, at de skulle bedja tydeligen; på det folket måtte förstå, hwar

3 2

til

4) CALVÖR P. I. p. 458. 474. QUENST. p. 492.
 5) 4 Mos. 5: 22. 5 Mos. 27: 15. I Chron. 16: 36. Neh. 8: 6. Ps. 41: 14. 106: 48. Jer. 28: 6.
 6) JUSTIN. MART. Apol. 2. 7) CHRYSOST. in Ps. 106.

til de skulle säga Amen y). Men der stora För-
samlingar woro, såsom uti Jerusalem och Ale-
xandria, hwarest Presten icke kunde så wäl hö-
ras, plågade gifwas tecken med et linkläde, när
Amen skulle sägas. At wi sjunge Amen lång-
samt, med åtskilliga högningar och sänkningar, lär-
rer hafwa Kommit ifrån Judarna, som lärde, at
den, som förlängde Amen i des utförande, hans
dagar och år skulle förlängas z).

8. Epistelen läses eller sjunges, som til
dagen lyder. At de Apostoliska Skrifterna blif-
wit af ålder förelästa ibland de Christna, få wi
framdeles uti et särskildt Capitel widare ådaga
läggga. I medlertid må nu göra tilfyllest, at wi
påminne oss Justini redan anförda vittnesbörd,
som innehåller, at Apostlarnas utläggningar blef-
wo uti det andra seculo i Församlingen före-
lästa a).

9. Efter Epistelen följer en Psalm, och
der på Evangelium. De Apostoliska författ-
ningarne innehålla, at uppå Skriftenes föreläs-
ning fölgde en allmän sång utaf Davids Psal-
ter b). Denna Psalm kallades fordom Gradua-
le; emedan den söngs, när Presten gick upföre
trappor til et högre rum, at föreläsa Evangelium.
Och mena någre, at samma gradual-sång, an-
tingen af Biskopen Cælestinus år 420, eller
Gela-

y) AUGUSTIN. de catechiz. rud. C. 9. z) BINGHAM
L. XV. C. 3. p. 358. QUENST. p. 492. 493. CALVOR
P. I. p. 475. Herr Ryrkoh. Mag. Ol. Gråberg Dissert.
de Amen p. 38. 40. a) Vid. supr. C. 19. §. 4.
b) Vid. supr. C. 19. §. 6.

Gelasius är 490, först blifwit införd c). Det är åtminstone wist, at man i Augustini tid, som lefde år 400, plågade siunga en Psalm emellan Epistelen och Evangelium. Wi hafwe hörde, säger han, den första läsningen utur Apostelns skrift, sedan hafwe wi sungit, och der efter hafwer den Evangeliska läsningen wisar oss tjo spitelste mån d). Likaledes förmåles uti de nyss nämnda Apostoliska författningar, at man läste Evangelium, sedan man förut sungit Psalmer. I början lästes Evangelisterna i ordning, ifrån början til slut, et stycke hwar gång, undantagande wisa Fester, såsom Påst och Pingest, til hwilka särskilta texter woro utfedde. Man finner icke hos de gamla, at Evangelium och Epistelen söngs. Då hölts en noga skildnad emellan Läsare och Siungare. De förre läste Epistelen och Evangelium; men de senare söngo Psalmer.

10. Sedan sunges Tron, hwilken fördom kallades Credo. Sådana Trosbekännelser hafwe wi trenne, nemligen den Apostoliska, Nicenska, och Lutheri. Hvad den Apostoliska beträffar, så är den icke af Apostlarna författad; dock med deras läro och skrifter aldeles öfwerensstämmande. Man finner ingenstädes, at Fäderne sig der uppå beropat i de try första hundra åren. I andra seculo sammansattes wäl några forta Trosbekännelser e); men at den

33

c) LAUR. PETRI Dial. fol. 8. d) AUGUSTIN. Serm. 10. de verbis Apost. Homil. 33. de verbis Domini.
e) BENZELII H. E. N. T. Sec. II. §. 2.

den Apostoliska åsven då blifwit upfatt, Kan icke bewisas. Tertullianus anförer åtskilliga puncter, som der med hafwa en tämmelig likhet; men utsluter dock åtskilliga Artiklar f). Den är, tid efter annan, mer och mer ökad och förbättrad, efter omständigheterna; och föregifwa någre, at den, uti de fem första seclerna, icke skal träffas hos någon palitelig Scribent i det skick, som den nu besinnas. Den Nicenska är til större delen sammansatt år 325, på mötet i Nicæa. Då författades de två första werserna, til at förlägga kättaren Arius, som nekade, at Christus war af samma warelse med Fadrenom. Den blef stadfastad på mötet i Constantinopel år 381, då åsven nästan hela den tredje wersen tillades om den Helga Anda, emot kättaren Macedonius, som bestridde den Helga Andas Gudom. Icke des mindre kallas denna bekännelse Symbolum Nicænum, emedan det måsta der af i Nicæa blifwit upfatt. I vår Swenska Mesfordring af år 1537. och 1548. läses wäl Symbolum Nicænum, vel potius Constantinopolitanum; men det rättades år 1614. til Nicænum. Dett Trosbekännelse, som går på rim, och begynnes sålunda: Wi tro uppå en alsmåkrig Gud, som all ting i sino orde skapat hafwer, kallas uti 1614. års Kyrkohandbof, Symbolum Lutheri; emedan den af Luthero är rinwis författad, och ifrån Tyskan på Swenska öfversatt. I den första Församlingen brukades Trosbekännelsen al-

lenast

f) TERTULL. de veland. virgin. C. I. de præscript. adv. hæret. C. 13. 14. adv. Prax. C. 2.

lenast wid Döpelsen; men icke wid den offentliga Gudstiensten. Biskopen Petrus Fullo war den förste, som år 471. stadgade, at Symbolum Nicænum skulle upläsas wid Gudstiensten i Antiochia. Sedermera infördes det i Constantinopel år 511. af Biskopen Timotheus. Så kom denna plägsed till Spanien på tredje mötet i Toledo år 589, samt till Frankrike uti Caroli Magni tid. Omsider blef stadgad år 1014, at Tron skulle sjungas i hela Romerska Kyrkan wid den H. Mattwarden, sedan brödet och winet war wälsignadt, och förr än bönen Sader war lästes g). Om des bruk i Sverige, efter och för Predikan, hafwe wi redan talat h).

11. Efter Tron hålles Predikan. Man kan nog tydeligen märka af det föregående, at Predikan hörde fordom til Lärjungarnas Mesa, då alleingo wara tilstådes; men icke til de Trognas. I andra seculo, då Justinus Martyr lefde, hölts den strax efter den H. Skrifts föreläsning i). I skwen utwisa de Apostoliska föresattningarne, at Predikan fölgde uppå sången och läsningen k). Men wi wilje handla om Predikan i et särskildt Capitel.

12. Efter Predikan göre wi åter wår Syndabekännelse, med bönen Barmhertige Gud låre himmelske Sader, på hwilkens

3 4

barm

g) BINGHAM L. X. p. 110. L. XIV. p. 48. XV. p. 359. QUENST. p. 495. CALVOR P. I. p. 504. h) Vid. supr. C. 20. n. 12. i) Vid. supr. C. 19. §. 4. k) Vid. supr. C. 19. §. 6. QUENST. p. 496.

barmhertighet är ingen ände. Detta är förmodeligen behållit, i anledning af de Trognas Mässa, hvilken, såsom wi hördt, begynnes med en tyft bön, innehållande syndernas bekännande och afbedjande *h*).

13. Der efter hållas allmänna böner för alla stånd. Et bruk, som kommer aldeles öfverens med det, som wi förut anfördt af Justinus Martyr och de Apostoliska försättningarna *m*); fast samma böner höllos då för altaret, men nu på Predikstolen. Chrystomus intyggar lifledes, at bönerna skeddde efter förmaningen *n*).

14. Sedan afstijles brödet och winet til et heligt bruk, genom tacksågelsor och böner; hwar på den *S*. Nattwarden begås, hvilken sed wi redan bestyrkt af de äldres skrifter *o*), och vidare tänke ådaga lägga.

15. Gudstiensten beslutes med Guds lof, bön och wålsignelse. En lika ordning förefriswes uti de Apostoliska försättningarna *p*).

16. I stället at Ryrkötienaren, när Församlingen skulle afstijlas, i förra tider önskade allom frid, och sade: ἀπολυθε εἰν εἰρήνη, eller πορεύεσθε εἰν εἰρήνῃ, det är, Går i frid *q*); så sunge wi nu

h) Vid. supr. C. 19. §. 8. C. 20. n. 1. *m*) Vid. supr. C. 19. §. 4. 6. *n*) CHRYSOST. HOMIL. 28. BINGHAM L. XIV. C. 5. p. 208. QUENST. p. 497.
o) Vid. supr. C. 19. §. 4. 6. 8. *p*) Constit. Apost. L. VIII. C. 15. BINGHAM L. XV. C. 6. p. 492. Vid. supr. C. 19. §. 8. *q*) BINGHAM L. XV. p. 493 494. CALVOR P. I. p. 712.

baten den 92 Psalmen s). Wid Påskalambet och efter den Helga Nattwardens inrättning, söng Jesus med sina Apostlar en lofsång (Matth. 26: 30.), som utan twifwel war det wanliga Hallel, bestående af sex Konung Davids Psalmer, den 113. til och med den 118. Man widgår derföre, at sången wid den offentliga Gudsstiensten kommit ifrån den Judiska til den Christeliga Församlingen, som ifrån början gjordt der af et hufvudstykke. Paulus skrifwer til de Corinthier, at när de kommo tillsammans at hålla sin Gudstienst, skulle hwar och en hafwa en Psalm i Cor. 14: 26. Han förmanar ock de Epheser och Colosser, at de skulle tala emellan sig i Psalmer och lofsånger och andeliga wisor Eph. 5: 19. Col. 3: 16. Detta bruk uphördt icke, när Apostlarne dödde. Wi hafwe redan hört, huru den ofta nämde Plinius, i början af det andra seculo, berättade til Trajanus, at de Christne söngo med hwar andra en Psalm, Christo til åra t). Tertullianus och Eusebius anföra det samma u). På Laodiceenska mötet år 361, stadgades, at man emellan läsningarna skulle sjunga x); hwarföre ock Augustinus, som wid på 30. år der efter blef Biskop, nämner om samma sedwänja y). Hieronymus, som lefde på samma

s) BINGHAM L. XIII. p. 121. RELANDI Ant. Hebr. p. 211. t) PLIN. L. X. Epist. 97. u) TERTULL. Apolog. C. 2. EUSEB. H. E. L. III. C. 27.
x) Vid supr. C. 19. §. 8. y) AUGUSTIN. Serm. 10. de verbis Apost.

ma tid, förtäljer, at Gudstiensten begyntes med sång och Guds ords läsande *).

§. 2. Dessa Psalmer, som således inblandades emellan föreläsningen, kallades responsoria, eller psalmi responforii; förmodeligen emedan man der med likasom besvarade läsningen. Man nämde dem äfwen Gradualia, hwar til wi redan anfördt orsaken a). Til Gradual-Psalmen lades en wers, med Halleluja, hwilket skiedde på somliga ställen allenast i Påstiden, på andra i de följande 50. dagarna, och på några orter hela året igenom, undantagande de 9. weckor, som gingo för Påst. Under den tiden söng man i stället några werser, eller stundom en hel Psalm, som kallades tractus, eller dragning; emedan den söngs både långsamt och allvarigt. Men på de öfriga tiderna söngs Halleluja. Des konstiga drifningar behagade icke Kyrkans allvarsamme Föreståndare; ty inrättade de, i stället för Halleluja; en Psalm, som de kallade Sequentia; emedan den fölgde på Gradual-Psalmen, och stundom på Halleluja. 3 wår Församling äro tre sådane Sequentier öfversatte, och finnas i wår Swenska Handbok under Num. 126. 164. och 179. De äro jämwäl kallade Profor. Gelafius skal wid påst år 493. inført Halleluja i Mesian, Gregorius Magnus år 600. upfunnit tractus, och Abboten Notgerus sammanskrifwit Sequentier, dem Påstwen Nicolaus den III. år 1280. gillat b).

§. 3.

*) HIERON. Ep. 22. ad Eustoch. C. 15. a) Vid. supr. C. 21. n. 9. b) LAUR. PETRI Dial. fol. 8.

S. 3. De första Christnas Psalmbok war egenteligen Davids Psaltare, som förmodeligen redan i Efræ tid war antagen til Kirko-Psalmbok *). Dock bdr man icke tänka, at de förkastade alla andra Psalmer, som icke woro sammanfattade genom en omedelbar uplysning. Man finner flera spår i de första tiderna, som gifwa wid handen, at man ock brukat andra Psalmer til responsoria och gradualia, än Psaltaren. Ingen förkastade dem, förutan den kätteste Biskopen Paulus af Samosata år 260, hwilket han likwål icke gjorde för det de woro sammanfatta af menniskior; utan emedan de afweko ifrån hans lärosatser. Augustinus sammanskref Psalmer til Församlingensienst, och Ambrosius beskyltes af sina fiender, at han med sina andeliga sånger bedrog folket i Meyland c).

S. 4. Psaltaren behdlt dock företrädet, den man fölgde i ordning, förutan wid besynnerliga tillfällen. Wid morgonbönen söngs altid den 63, och wid aftonbönen den 141. Psalmen. När Herrans Nattward begicks, och wid de stora Högtider, woro ock wiså Psalmer utsedde, som sig bäst passade. Den 22. Psalmen brukades altid på Långfredagen i de Africanska Församlingar. Men eljest gjorde man på andra dagar intet annat wal, än som ordningen i Psaltaren gaf wid handen, hwilken likwål icke altid hdtes så orubbad

*) PONTOPPIDANS Colleg. Past. Pract. p. 617.

c) BINGHAM L. XIII. C. 5. HOLB. H. E. T. I. p. 199.

rubbad, at den ju mid wisa omständigheter kunde afbrytas.

S. 5. Sättet at siunga, war icke altid enahanda. Stundom söng en enda person, då alle de andre woro tyfste åhörare, hwilket brukades en tid uti de Egyptiska klostren. Under tiden instämde hela den församlade menigheten, män och qwinnor, ålderstegne och barn tillika, hwilken sång är den aldraästa, och kallades Symphonia. Sordom söngo alle församlade, säger Chrystostomus, med en mun, hwilket ock wi göre ännu i dag d). Sedan delades menigheten i två Chorer, då den ene söng en, och den andre den följande wersen; hwilken sång kallades Antiphona och stundom responsoria. Detta war brukeligit i Gregorii Nazianzeni, Socratis, Ambrosii och Augustini tider, och håller man söre, at antingen Ignatius i det andra seculo, eller Flavianus, som är 390. war Biskop i Antiochia, giordt samma inrättning e). Ellest war ej eller omånligit, at en person söng första delen af wersen, och at alle instämde mid des slut; hwilken sed måst war gängse i det fierte seculo.

S. 6. I de första tidehwarfwen hördes alenast en ganska ensaldig sång, som war föga stild ifrån ordenteligit tal, det Augustinus sielf bekänner, hwilken icke war någon hatare af en mera

d) CHRYSOST. Homil. 36. in I Cor. Hom. in Psalm. 145. e) SOCRATES L. VI. C. 8. BINGHAM L. XIII. C. 5. p. 128. HOLE. H. E. T. I. p. 160. QUENST. p. 482.

mera regelbunden och behagelig sång f). I hans tid woro sångare bekante, och sången blef konstigare g). Dock wille man behålla en anständig alfwarsamhet, och kunde icke tola, at en wecklig synctighet infördes i Kyrkan från theatern h). Man hade mer affeende uppå själens uplystande til Gud, än öronens fönojande; hwarföre Järderne högelingen förebrädde dem, som mer åktade på sielfwa liudet, än ordens mening i). Gregorius Magnus, satte sången på bättre fot, än tilförene, och inrättade i Rom offentliga sångscholar k), och Kåsser CARL den Store befatte, at alle Församlingar skulle siunga på samma sätt, som i Rom l).

§. 7. I senare tider sammanfattes Psalmer med rimslut til den offentliga Gudstiensten. Einar Skule, som beklädde Skaldetiensten hos Kon. SVERKER KOLSON i Sverige, war den förste, som wid påß år 1150. införde rim uti Nordiska Poesien *). Doctor Lutherus öfwer satte på sådant sätt Davids Psalmer wid reformma-

f) AUGUSTIN. Conf. L. X. C. 33. g) HIERONYM. in Epist. 5. h) CHRYSOST. Homil. I. de verbis Jesu. i) HIERON. l. c. k) DU CANGE *Diction. V. Cantores.* h) *Chronicon Moissiacense ad annum 802.* Läs vidare om Sungen BINGHAM L. XIV. C. I. CALVÖR P. I. p. 497. P. II. p. 638. WALCHIUS p. 156. SCHÜRTZEL. p. 424. 453. CAVE p. 224. HEINSIUS T. I. p. 609. 676. 758. 979. 1003. 1030. WEISM. p. 200. *Disput. cit. de Orig. rit. Eccles. N. T.* p. 12. de *Musica Sacra* p. 16. *) Kongl. Sw. Witterh. Academ. *Handl. P. I. p. 19.* Herr von STIERNMANS tal om de lärda Wettensfaper p. 72.

mation, och invättade, at de söngos, i stället för graduale och sequentia, samt äfwen wid den Heliga Nattwarden. Instrumental Musik är icke gammal i Församlingen. De förste Christne hade för den samma intet behag *m*). Derföre kan man ej eller säga, at den blifwit brukad wid den offentliga Gudstiensten, för än 800. år efter Christi födelse woro förslutna *n*).

XX

Tjugunde Tredje Capitel.

Om Kyrkosången i Sverige.

§. I.

Snder Påstwiska tiden bestod förnämsta Guds- tiensten uti Latinsk mekande och siungande; fast minsta delen af Presterna, och ännu mindre någon af allmogen begrep, hwad som söngs. Största omsorgen wid de offentliga lärohusen gick altså der uppå ut, at bekomma snålla Altaristæ eller Messe-prester wid Domkyrkornas många altare, samt at Chorsången måtte hållas i stånd *). Men så snart den Evangeliska läran framlyste hos oss med sin klarhet, afläffades efter hand de misbruk, som hade sig inritat wid sången. At siunga blef nu icke längre wärderadt, såsom
nå

m) Responsio ad Orthodoxos, quæ Justino Martyri tribui solet, Resp. 107. ARNOBIUS adversus gentes L. II. p. 73. & L. VI. p. 237. QUENST. p. 484.

n) Vid. supr. C. 9. §. 22. *) Bist. Ruzzell Episto. p. P. I. p. 153.

någon förtienst och et syndaoffer, hwar med man förtjente nåd och syndernas förlåtelse. Sångernas antal minskades, och innehållet deraf lämpades efter den Heliga Skrift. De många tider, som förnöttes med idel sjuugaude, blefwo til nyttigare bruk använde. Men för öfrigit ansåg man sången i sig sielf, såsom et åldrigt bruk i Chets stenheten, hwilket borde behållas o).

S. 2. Ingen ting fordrade större möda och försiktighet, än bringa sången ifrån det Latinska språket uppå vårt tungomål. Det är icke utan, at ju några ändeliga Psalmer funnos på Swenska, under den tid wåre Fäder swäfwade i Påswifst mörker. Den bekanta Loffsången O! Gud wi lofwe dig war då med sådana ord författad:

Wi loffuem tigh Gudh. Bekännom tigh wara een herra. Alch jorderike hedrar tigh wara een erwynneligen fader. Til alla ånglana tigh himblana til alla makter Tigh cherubin och seraphin ropa med sendelegha röst. Selager. Selager. Selager. Herran gud alsmectuger. Himlana och jorderik äre fulle med thin mectughest ära. Tigh loffuar then helghe apostlana chore. Tigh loffuer then martilers schra. Tigh bekänner then helga kirkio ossuer alla werlduna. O! bekänner tigh wara faderen obegriplig mectughest. Och bekänner thin werduga enda son. Oc then helga anda hugswalaren. O chrisste thu äst arones konunger Thu äst fadersens
erwy

o) Kyrkol. 1571. fol. XLIII. b.

erwyniligen son, Thu at frelsa menniskion tagandes henne hamn wederstygdes ey jomfrues liiff. Then tijdh thu hade owerwunth dödzens styng: tha vplåth thu hymmerika alla troffasta mennischior. Tu sither a guds höggra hand j fadersens åra. Wi takar tigh een Komascolandes domare. Sör thy bidia wij tigh ath thu hielp thina tienare hwilka thu hassuer jghen löst medh thyä dyra blod lata of sfaa lön j erwyneliga åra med thint helgon. O herra frels thin almoga oc welsigna thin ärwadel. Och styr thom oc uphög thom erwyneliga. Alla daga welsignom wij tigh. Och wij lossuom tijt namp sfor vthan ånda oc erwynelika. O herra werdus gas til j dagh at göma of sfor vten sunder. O herra war of misfunsambligh oc forbarma tigh offuer of. O herra kom thin misfunt offuer of som wij hopes til tigh. Zerra jac hopes vppa tigh lath migh ey blygas erwyneliga p).

Den Psalm, som nu finnes i vår Swenska Psalmbok under N. 205. En riket man, waldiger han, är upsatt af M. Ericus Olai den äldre, Upsala Diäken, samt Theologiæ Professor, som dödde år 1486. Den blef jämnwäl tryckt för reformations tiden. Biskopen i Linköping, Henricus Tidemanni, som afled år 1500, har likaledes sammansatt några Swenska Psalmer, såsom 1. Den som wil en god Christen wara,
Na och

p) Denna Psalm finnes på detta sätt uti den för omtalade Boken Wårfru tider.

och leswa i god ynnest och fred. 2. Allsmåttig Gud med sin nåd, ware med oss i råd och dåd. 3. Folket minnes at det är sunnit, Sveriges städer, ofta brunnit. 4. Ken lære och Kyrkones lære 7). Man hade ock då åtskilliga andeliga werser på wårt tungomål. En om tjo Guds bud lydde sålunda:

Christen jak biwder tit,
 Dyrk eij annan gudz en mit,
 Sly eder of swår eij meen,
 Zelga tidher haff them reen,
 Zedra fadher of moder mz,
 Sly drap, hwr, styld, sigh of rått,
 Beghåra icke hwrstrw mans,
 Wkke håldher åghå hans.

En annan förestålte de siu dödeliga synder i så måtto:

Zoffwrd synder åra siw
 Som fran döddhen sly them tw,
 Zoghårdh, arwd, wredhligghet,
 Låti, giri, swalg, skörheet r)

Men sådana Psalmer tiente allenast til enskilt andakt. Ty om de blifwit brukade wid den offentliga Gudstiensten; så hade icke så många swårigheter förefallit wid den Latinska sångens affskaffande.

§. 30

7) Svenska Mercurius, Augustus 1757. p. 168. 170.
 Herr von STIERNMANS tal om de Lärda Wetenskaperna
 p. 57. 58. r) Dessa werser finnas ock i Wårstedts
 tider.

S. 3. Huru sœkta mœste man icke hœr med gœ til wœrka i bœrjan? Det stadgades, at man icke skulle sœnge altsammans och bestœndigt pœ Latin, sœsom tilfdrene warit brukeligit. Nœgot borde sœm wœl stundom sœngas pœ Swenska, til gemene mans upbyggelse. Latinska sprœket kunde nyttias fœr deras skull, som œntingen fœrstods, eller wille lœra det sammâ. Paulus sielf tilstodde frœmmande tungomœl, nœr nœgre i Fœrsœmlingen hade nytta dœr af 2). Uppœ dessa grœnder tillœts, at i Ottesœngen sœngs nœgot pœ Swenska, men en stor del pœ Latin 2). Pœ sammâ sœtt om wœrlades dessa sprœk i Hœgmœsan. Nœr Introitus icke sœngs pœ Latin, kunde nœgra Swenske Psalmer ymsom sœngas, sœsom: Af diupsens nœdd 2c., Sader wœr som i himlom œst 2c. O! Sader wœr 2c. Tu bedje wi den Zelga And 2c. Likaledes, i fall ej nœgon Latinsk Psalm brukades fœr Graduale, betiente man sig af œtskilliga Swenska sœnger til stiftes, nemligen: Den som will en Christen beta 2c. Gud ware œf barmhertig och mild 2c. O! 3. Erre Gud af himmeirik 2c. O! Jesu Christ som mandom tog 2c. Sœll œr den man, som fruktœr Gud 2c. Wœr Gud œr œf en wœldig borg 2c. Och nœr man sœledes fœr Graduale sœngit pœ Swenska, behœfdes ej tillœgga nœgon Latinsk Psalm, sœ frœmt man icke, fœr sœrdeles œrsaker skull, mœste med sœtt dragœ ut pœ tiden. Christeliga Sequentier sœngos, beshynnerligen pœ hœgtiderna Jul, Pœst,

U a 2

2) Kyrkof. 1571. fol. XLIII. b. XXXVII. a.

2) Kyrk.

fol. 1571. fol. XLIII. b.

Påsk, Christi Himmelsfärdsdag och Pingest, då Latin och Swenska blandades om hwar andra. På Juledagen söngs den Latinska Psalmen: *Grates nunc omnes*, med den Swenska öfversättningen *Loftwad ware du Jesu Christ, emellan hwar wers u*). Eller ock betiente man sig af den Latinska *Lætabundus*, och emellan hwar annan wers, af den Swenska sången: *Christus är födder af en Jungfru ren*. Hela den Latinska Psalmen blef sedan öfversatt på Swenska, och börjas: *Alle Christne frögda sig i denna Högtid x*). Om Påsk söng man Latinska Psalmen *Victimæ paschali*, med den Swenska lössången, *Christus är upstånden af döda*, emellan hwar annan wers. Denna Psalm är äfwen uttolkad på Swenska med sådan början: *Jesus Christus han är worden et offer för oss alla y*). I fastan fick man ock siunga det, som kallades *tractus*. Tron skulle wäl merendels siungas på Swenska; dock fick jämwäl den Latinska trosbekännelsen undertiden brukas i städerna, särdeles på Apostladagar, at den icke måtte förslömas z). I Afstonsången hördes äfwen Psalmer på bägge språken. Men på de afstnar, som kallades *Vigiliæ*, och gingo näst för Helgedagarna, då litet eller intet folk kom i Kyrkan, fingo dieknarne siunga altsammans på Latin a). Ifrån denna Latinska sång befriades Landsbygden år 1571, hwar

z) N:o 125. i vår Swenska Psalmbok. x) Finnes under N. 126. i Psalmboken. y) Under N. 164.
z) Läs här om widare Kyrkol. 1571. fol. XXXVII. a. b. a) Kyrkol. 1571. fol. XLV. a.

hwarest Mekan fick alltid och hel och hållen förvå-
tas på Swenska h. Men uti Städerna inspåd-
de man Latinska Psalmer, alt til år 1614, då
denna blandning, genom den förbättrade Hand-
boken, aldeles affkaffades. Icke des mindre fin-
go dieknarne på somliga ställen äfwen sedermera
fortfara uti sin wedertagna sed, på de så kallade
vigilier. Alt til år 1700. söngo dieknarne i We-
xid Domkyrka sina Latinska Psalmer om Ebrdags
eftermiddagen e). Nunu hafwe wi wål några
Latinska Psalmer i wår Psalmbok behållna; men
de siungas aldrig. Kan hånda, at In dulci ju-
bilo brukas i några Lands-Församlingar om Jul-
hålgan.

§. 4. Den nu warande Swenska Psalm-
boken har ifrån en liten början, genom många
swårigheter, hunnit til det stånd, hwar uti hon
nu befinnes. Konung GUSTAF den förste lät
öfversätta Davids Psaltare på Swenska rim,
at den skulle siungas i Församlingen d). Men
den förste Swenske Psalmbok, som utkommit af
trycket, lårer wara af år 1530, under denna titul:
Några gudeliga Wisor utdragne af den Hel-
Skrift, de der tiena til at siungas i den
Christeliga Församlingen. Uti des korta föres-
tal gifwes tillkännan, huru som desse Psalmer wa-
rit de aldrasförste, som gjordes efter Reformatio-
nen, och på Swenska uti Församlingen siungdes.
De woro 15. til antalet tryckte, af hwilka 13.
A a 3 annu

b) Ibid. fol. XXXVI. b.

c) Detta har Assessoren

Herr Johan Rochman mig berättat, som sielf varit der
wid tillstådes i sin ungdom.

d) BAAZIUS. P. 163.

ännu finnas uti vår brukeliga Psalmbok e).
 Följande året utkommo Swenska Songer eller
 Wisor, nu på nytt prentade, förökade, och
 under en annan stick än tilförene utsatte.
 Åter blefwo år 1536. Swenske Songer eller
 Wisor nu på nytt prentade, förökade, och
 under en annan stick än tilförene utsatte.
 Och utan äretal utkommo Några Wisor ens-
 faldeliga utsatta för dem, som lust hafwa at
 qwåda eller höra om Antichristum och hans
 wåsende. Dessa arbeten tilskrifwas Archi-Bi-
 skopens Laurentii Petri och brodrens Olavi Pe-
 tri omsorg f). Man fick jämwäl år 1553. se
 En liten Sångbok, at bruka i Ryrkorna.
 Dock måste man år 1571. beklaga, det man ännu
 icke ägde fullkomliga tryckta Sångböcker, ställans-
 des sig tilfreds med hopp, at dem framdeles bes-
 komma g). Till at bota denna saknaden utkom
 år 1585. en Swensk Psalmbok, och åter år 1587.
 en Swensk Psalmbok på nytt öfversedd h).
 Men den Liturgiska swärmen försumade sig icke,
 at göra de ändringar, som skulle bana wäg til den
 Papistiska lärans åter införande. De Psalmer,
 som angingo Påstwen, blefwo dels uttagne i),
 dels

e) Under No 188. 2. 120. 31. 4. 398. 123. 60. 14.
 127. 236. 237. 119. Se Swenska Mercurius No-
 vemb. 1756. p. 289. HALLMAN l. c. p. 166.

f) HALLMAN p. 167. 107. 157. g) Ryrkol. 1571.
 fol. XLV. h)

h) Måstadelen af dessa sång- och
 Psalmböcker har jag sett uti det Grefweliga Cronstedt-
 ska Bibliotheket.

i) Såsom: O! Herre Gud
 af himmelrik, wi må det alle klaga ic. O! Her-
 re Gud! din helga ord hafwa förgåtin legat ic.

dels ombytte *k*), med Konung JOHANS minne och stadfästelse. Sådant rättades i den Swenska Psalmboken af år 1601, hwilken likwäl i det samma hotades, at läggas å sido, och blifwa aldeles obrukelig.

S. 5. De Calvinister, som sig då i Riket uppehöll, låto öfversätta och trycka Konung Dawids Psaltare, i upsåt, at den skulle sjungas i Sweriges Församlingar *l*. Men de misbrånade sig uti samma förslag; ty år 1610. uplades i Stockholm den Swenska Psalmboken på nytt öfversedd, förbättrad och med flera sånger förmerad, och uti Upsala stiedde år 1623. der af en ny uplaga *m*). Tu år der efter framgaf Kyrkoherden i Köping M. Petrus Rudbeckius en Psalmbok, som kallades Enchiridion, och omtrycktes år 1627, til allmänt bruk i Församlingen; ehuru der uti fants något fel, tillika med en owanlig ordning och nya sånger. På samma tid utgafs jämwäl i Tyskland det så kallade Manuale, til de Swenska Soldaternas tjenst *n*).

S. 6. Konung GUSTAF ADOLPH war stadd uti fält, och det Consistorium Ecclesiasticum

U a 4

cum

Gud fader welom wi prisä ic. O! Kom gård
der nu så med dig ic. Dessa finnas uti vår Psalmbok N. 31. 222. 237. 236. RAIMUNDI Hist. Liturg. p. 110. WERWING Hist. Sigism. & Carol. IX. P. I. p. 134. *k*) Sålom N:o 295. Bewara oss, Gud, i din ord. Hwarest stod: Slå ned Påswens och Turkens mod, sattes i stället; Slå ned alla Tyranners mord. RAIMUND. l. c. *l*) MESSENII Scand. Illustr. L. VIII. p. 107. *m*) BAAZIUS p. 795. *n*) Ibid. p. 795.

cum Generale, som år 1624. tillämnades, kom aldrig i stånd. Biskoparne trodde fördenksfull, at Församlingens skötsel war deras ensak, efter eget behag. Såsom et prof der af utgaf Biskopen Laurentius Paulinus Gothus, år 1633, strax efter Konungens död, en Psalmbok i Strengnes, under namn af Guds Församlingens tillbetrodde Ctenodium. Den innehölt en samling af förändringar, och man befarade någon förändring i Församlingen; efter der uti ej allenast funnos nya Psalmer, utan de wanlige woro jämwäl til werker, rimslut och ordalag uog förbytte o).

§. 7. Denna oordning stältes Biskoparna och Presterskapet under ögonen af Drottning CHRISTINAS Förmyndare, på Riksdagen i Nyköping år 1640. Sår woro stiljaktige Psalmböcker utkomna, som brukades i Församlingarna. Swad anledning gaf icke sådant til oreder och förargelse? Swad misshällighet upwärte icke här af ibland Presterskapet? Och huru snart kunde icke menigheten, på sådant sätt, draga war rena lära i twifwelsmål? Majestätet rördes på det närmaste, när Biskoparne, utan Des samtycke, gjorde hwad dem behagade. De skulle nu rådgöra med de öfriga af Clereciet, och sedan inkomma med sit underdåniga betänkande, på hwad sätt en sådan oordning bäst kunde afbös.

o) BAAZIUS p. 804. 805. PLANTINS Disp. περι η μυσ-
 ποιων P. I. p. 14. 15.

Gudstiensten 2). Den nyttjades sedermera en lång tid, och wart åren 1645, 1653, 1660, 1661, 1665, och 1677, å nyo uplagd. Den stadfästades uti Kyrkolagen år 1686; dock så, at andre nyttige Psalmer icke skulle der igenom uteslängas. Woro de af gudaliga och lärda män författade, och befunnos wid öfwerseendet komma öfwerens med Guds ord, samt tiena til andakt och uppbyggelse, skulle de få tryckas, och wid Gudstiensten brukas 3).

§. 8. Detta förbehåll syntes jämnwål wara så mycket nödigare, som uti Psalmboken ännu funnos flera fel, och några mindre smakeliga wisor. Doctor Jesper Svedberg war den förste, som år 1691, begynte lägga handen wid deras rättande och förbättring. Och sedan han inhämtat de anmärkningar, som på hans begäran gjordes af hans wänner, Archiatern och Landshöfdingen Urban Hierne, Probstsen i Mora M. Jacob Boëtius, samt Superintendenten Doct. Israel Kolmodin, uptäckte han för Konungen sit förbehafwande. Psalmboken blef strax öfwersedd af dem, som nyk förut setat öfwer Bibelwårket. Doctor Svedberg ökade den med åttifillige Psalmer utur Doct. Haquin Spegels på Swenskt wersammanfresna Psaltare, samt förnådde den lärda Professoren Peter Lagerlöf, at noga se hela

2) Den utkom under sådan titel: Then Swenska Ubsäla Psalmboken, sampt andra små wantliga Handböcker: Vthi Stockholms Rijkzdagh, Åhr M. DC. XLIII. Vthaf S. Ministerio nödtorffteligen öfwersedd, förmerat och förbättrat. 3) Kyrkol. 1686. C. XIII. §. 1.

la arbetet igenom. Så inlemnades det, efter Konungens befallning, år 1693, til Upsala Dom-Capitel, som, såmte Archi-Bisshopen, gaf det enhälligt bifall, då äfwen Prof. Olof Rudbeck den äldre och Prof. Harald Wallerius föresedde Psalmerna med musicaliska noter. Til så mycket större säkerhet blef hela värtet ännu en gång genomläst, gilladt och underskrifvit af försordnade deputerade ibland Bisshoparna och Pressterkapet, på följande Riksdagen 1693. i Stockholm *), hvar på det år 1694. af trycket utgafs.

S. 9. Förr än denna tryckta Psalmbock skulle allmänneheten antagas och fringspridas, wille Konungen år 1695. inhämta der öfwer samteliga Bisshoparnas, Superintendenters och Consistorialium tankar †). Då måste man erfara, at den största flit och försittighet icke alltid winner fullkomligheten til belöning. Besvär inkommo ifrån åttskilliga orter. De klagande befattes insinna sig i Upsala, och der framte sina klål, som icke woro ogrundade. Konungen lät derföre år 1695. sammankalla Archi-Bisshopen, samt de öfriga Bisshopar och Superintendenter öfwer hela Riket på en gång til Stockholm, til den 1. Octobris, hwilke här uti skulle fatta et så megit slut, som frändeles kunde blifwa ogwaldt och beständande. De funno följande orsaker til den utkomna Psalmbockens förbättring: Man hade icke, efter de depu-

*) Kongl. Bref til Archi-Bisshopen d. 8. Nov. 1693. Svenska Mercurius 1759. April p. 6. 7.

†) Kongl. Bref til Consistorierna d. 28. Maji 1695.

deputerades gjorda förbehåll wid Riksdagen, lemnat de gjorda ändringar til det öfriga Presterskapets stårskådande, förr än boken trycktes: Några Psalmer, som då gillades, woro nu utlättna, och många införde utan censur: Åtskilliga ord i de gamla Psalmerna hade blifwit flyttade, hwilket gjorde oberag: Psalmerna borde wara mindre til antalet: Nya och anstötliga ordalag hade insmygt sig, för rimkonsten skull, utom åtskilliga tryckfel: Några Psalmer funnos och sammansatte på egna namn, hwar igenom söktes mera människors, än Guds åra. Boken blef dertföre förbuden, och exemplaren inlagda på Skeppsholmen i Stockholm, förutan några hundrade, som sändes til Swenska församlingen i Pensylvanien.

§. 10. Den tiente likwät til et rikt förwårdshus, hwar utur en ny Psalmbock kunde sammansåmtas. Man uteslöt 78. Swenska Psalmer, tillade fyra nya sånger ^{u)}, och behöft alla de öfriga, med några ändringar, som här och der gjordes ^{x)}. Och så utkom ändteligen år 1696. den Psalmbock, som med stor nytta och uppbyggelse intil denna dag är sungen i Sweriges församlingar. Hwar och en kyrka i Riket inlöste der af et exemplar i quarto med noter och wacker grof styl för 4 daler Silf.rit ^{y)}; Men Konungen lät

^{u)} Nemligen N:o 32. 47. 234. och 349. ^{x)} Läs här om HÖGMARCKS Psalmopœographia p. 156-167. 210. 212. 213. PLANTINS Disp. cit. p. 11-17.
^{y)} Kongl. Bref til Consiſt. d. 16. och 22. Mart. 1696.

låt dem, på sin egen bekostnad, inbindas 2).
 År 1698. utfärdade Konungen sitt påbud, at Prest-
 sterne skola samman Kirko-Psalmbok med alla de
 der uti befundna stycker och delar, wid Guds-
 tiensten och deras ämbetes förrättningar med
 sången, och eljest noga iakttaga, samt ingalunda
 understå sig några andra Psalmer, än de der
 uti finnas, under Gudstiensten Församlingen at
 förefunga, eller på något sätt at gå ifrån det,
 som derutinnan finnes författadt och förordnadt 2).
 Äfwen äro alle Boktryckare anbefalte, at, wid
 nya uplag af Psalmböcker, hafwa sig Kirko-
 Psalmboken af år 1695. til eftersyn och rättelse,
 och intet utesluta, hwad uti den finnes infördt af
 Psalmer och böner, jämte det de skola låta insty-
 ta Betraktelsen om de obotsfärdigas förhinder med
 de sju Bot-Psalmer. Om någon annorledes up-
 lägger Psalmböcker, så confisqueras exemplaren
 under närmaste Hospital b).

§. II. Uti vår Psalmbok finnas 413.
 Psalmer af fyra slag. Somlige äro Latinske, nå-
 gre ifrån Latinen öfversatte, andre hoswa kom-
 mit uppå vårt språk ifrån Tyskan, och många
 äro af anderika Swenska pennor sammansattade.
 Man hörer en och annan, som unna henne ännu
 någon större fullkomlighet. De tänka, at de La-
 tinska Psalmerna kunna umbäras, at många
 gamla sånger borde lämpas efter vår tids upstäl-
 dade

2) Kongl. Bref til Consist. d. 5. Maji 1698.

a) Kongl. Bref til Consist. d. 5. Maji 1698.

b) Kongl. Resol. på Prestersk. Besvär d. 6. Junii 1739.

dade smak i Skalde-Konsten, samt at wi behöfde några flera Psalmer uti wißa nödiga ämnen. Men wi lemne sådant til dem, som med diupare insikt wårda Församlingens wälstånd, anmärkan- de allenast, at Kyrkoherdarne böra hafwa inseens de, huru sången må ske ordenteligen och sam- drägtigt, hwarfen för hastigt eller för långsamk. Musik på orgor, eller med andra Instrumenter, brukas hos oss; på det sången der igenom må un- derhielpas. Men ifrån Fastelags Söndagen, in til Påskedagen, skal innehållas med all Musik; och på de tillåtna tider får den ej eller så långt utdragas, at Församlingen blifwer der af hin- drad uti sit lof med egen röst c).

§. 12. Hwad Predikantens ensammas sång för Altaret beträffar, så lærer nu hwar och en icke bland oss finnas så förnuftig, at han icke deruti sätter någon oumgångelig nödwändighet. Af den första Befordningen, som Olavus Petri år 1531. utgaf, skönjes utan gensägelse, at läsningen då hade företrädet fram för sången. Man läste både Epistelen, Evangelium och instiftelse-orden til den Heliga Nattwården. Wi hafwe redan nämt härrom uti det föregående Tiugunde Capitlet. Col- lecten lästes eller söngs i Sverige år 1571 d). Samma frihet äge wi ännu. Epistelen lästes til år 1614, då det tillåts at både läsa och siun- ga den samma, hwilket ännu i dag är oss förbe- hållit. Evangelium lästes eller söngs år 1571 e);

doct

c) Kyrkof. 1686. C XIII. §. 2.
fol. XXXVII. a. b. XLII. b.
fol. VII. a.

d) Kyrkof. 1571.
e) Kyrkof. 1571.

dock blef det merendels låsit f). Det stadgades först år 1693. at Evangelium skal siungas, när Herrans Nattward begås; eljest siunges Epistelen allena g). Inskiftelse-orden få läsas eller siungas h). At Sader wår skal siungas för Communionen, befalttes först år 1614 *). Ej eller hafwe wi någon uttryckelig befallning, at Dackägelsen efter den Hel. Nattwarden, tillika med Wålsignelsen, skal förwåttas med sång. Jag wille råda, at Presterskapet nyttjade sin förunta frihet i dessa stycken, stundom med läsande och stundom med siungande. Då gofwos ingen anledning för enfaldiga sinnen, at sättia något särdeles wårde på sången, och då skulle ej eller stiefelige Prester sakna befordran, blott derföre, at de kunna sela i måsande. Det war, såsom för blifwit påmint, aldeles owanligt hos de första Christna, at siunga Epistelen och Evangelium. Den seden infördes icke, förr än i den bekanta Gregorii tid, och ända något senare, wid på år 660, genom Påstrens Vitaliani åtgård i).

Titl

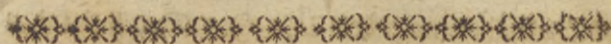
f) Ibid. fol. X. b.

g) Se Handboken C. 14.

h) Kyrkof. 1686: C. XI. §. 10. *) Handbok år

1614. C. VI.

i) CALVÖR P. I. p. 496.

Tiugunde Fierde Capitel.

Om Guds Ords läsning och predikan hos de första Christna.

§. 1.

Det är en urgammal sed, at läsa Guds Ord wid den offentelige Gudstjensten. Huru många exempel kunne wi icke anföra af Gamla Testamentet *k*)? Jesus sielf tog i akt detta bruk (Luc. 4: 17, 18, 19.), och uti den Apostoliska Församlingen wardt det jämnwäl bibehållit (Col. 4: 16. 1 Thess. 5: 27.). Justinus Martyr berättar i det andra Seculo, at Apostlarnas utläggningar, eller Propheternas skrifter förelästes på Söndagen *l*). Tertullianus nämner de heliga Böckernas föreläsning *m*), och de Apostoliska Författningarne innehålla, at man först upläste något af Gamla Testamentet, och sedan utur det Nya, af Epistlarna, Apostlagärningarna och Evangelierna *n*). I Hieronymi och Augustini tid talas både om Epistelens och Evangelii läsning *o*). Jämte Guds Ord betjente man sig ock i andra Seculo på somliga ställen af Clementis Romani Epistel til de Corinthier, och wid slutet af det fierde

k) 2 Mos. 24: 7. 5 Mos. 31: 11, 12. Neh. 8: 2, 3. 9: 3. *l*) JUSTIN. Apol. 2. *m*) TERTULL. Apologet. C. 39. *n*) Constitut. Apost. L. II. C. 6. L. VIII. *o*) HIERON. adv. Vigilant. C. 3. AUGUSTIN. Serm. 10. de verbis Apost.

fjerde århundrade, fick man äfwen höra Martyrernas lefwernes beskrefningar.

S. 2. Ibland de första Christna lästes wäl de Bibliska Böckerna i en kädja, på samma sätt, som Lagen hos Judarna. Dock hade man redan i Augustini tid, wid påß år 400, wisat utsedda Skriftenes rum till wisatider p). På Påskfredagen lästes Jesu lidandes Historia af Mattei Evangelio q). Fyra dagar å rad i Påskåhögtiden uprepades Jesu uppståndelses Historia utur de fyra H. Evangelister r). Och på alla femtio dagarna emellan Påsk och Pingest förestältes Apostlagärningarna s). Men eliest på Söndagarna följde man de Bibliska böckerna i ordning, hwilken sed åtminstone warade till det ottonde seculum. Någre nämna Påfwen Gregorius Magnus, såsom den förste, hwilken wid påß år 600. skal hafwa utsett wärdä nu brukeliga Sönd- och Helgedagens texter. Men andre göra dem yngre, och nämningiswä antingen den ärwärdige Beda i det ottonde seculo, eller hans lärjungge Alcuinus, hwilken war Caroli Magni præceptor, och skal med Pauli Warnefridi Diaconi tilsielt, wid påß år 780, warit deras samlare t). Eho den ock warit, som åtagit sig detta

B b

arbe

- p) AUGUSTIN. Exposit. in i Joh. in præf. q) AUGUSTIN. Sermon. 143. de tempore. r) AUGUSTIN. l. c. Sermon. 139. s) AUGUSTIN. tract. 6. in Joh. han. t) HEINSIUS T. I. p. 1025. 1162. BROCHMANNI Syst. Theol. P. II. Artii de Lege Qu. 15. BENZEL. H. E. Sec. IX. §. 6. HILDBER. enichir. de sacris publicis p. 48. WALCHERUS p. 132. JOH. HENR.

arbete, så dristar sig likväl Doctor Lutherus falla honom en ostickelig man och en wärthelig u). Man kan icke neka, at ju texterne kunnat med större ordning och fullkomlighet inrättas. Dock finnas lärde Män, som råda til deras behållande, dels för deras ålder, dels ock för menighetens wana och minne x).

S. 3. Någon tid förättades läsningen af Kyrkstienarena, eller dein, som Biskopen behagade der til utse. I tredje seculo tillsattes wise personer, såsom Läsare y). För än läsningen skedd, ropade Kyrkstienaren: Lätom oss gifwa akt! Och så begynte Läsaren med dessa ord: Detta säger Herren. Uti Hieronymi tid, wid pås är 380. wore lius upstånd i hela den Österländska Församlingen, när Evangelium lästes; för at wisa der med et tecken til glädje öfwer Evangelii nåde-löften, samt utmärka at Guds ord är våra fötters hefta z).

S. 4. At offentliga Predikningar varit i bruk, redan för syndafloden i Enochs tid, som föder

TRAMERI Schediasma de origine & dignitate pericoparum Evangelii & Epistol. PONTOPID. Coll. Past. Pract. p. 302. 303. u) Er muß ein ungeschickter Man gewesen seyn, und ein werckheiliger. LUTHERUS Tom. III. Jenens. fol. 270. x) BROCHM. l. c. p. 118. 119. Herr Biskop Doct. GEORG. WALLIN de certis precandis formulis earumque in ecclesiis usu legitimo p. 139. 140. FECHTII Syllog. Controv. Disp. 35. §. 12. p. 399. y) BINGHAM L. III. C. 5. p. 29. z) HIERONYM. contr. Vigilantium C. III. p. 408. Om Guds ords läsning se BINGHAM L. XIV. C. 3. p. 57. CALVOR P. I. p. 481. 497. WALCH. p. 131. seqq.

föddes år 231. efter werldenes skapelse, plågar sus-
 tas af Mosés ord i i Mos. 4: 26. At Abraham
 predikade, är tåmmeligen tydeligit i Mos. 12: 8.
 Sedan den Levitiska Gudstiensten inrättades, in-
 til det Babiloniska fångellet, finner man wål icke
 lärdeles spår til predikningar; men efter den tiden
 förekomma de så mycket tydeligare Nehem. 8: 4;
 6. Ezech. 33: 31. Judarne brukade då i sina Syn-
 agogor förklara Guds ord, sedan det war upläs-
 sit a), hwilken sed äfwen bibehölts i Christi och
 Apostlarnas tid Luc. 4: 17, 20, 21. Ap. G: 13:
 15. 15: 21. De Christne kunde den ej afstägga,
 i anseende til des oförlifneliga nytta. Paulus wis-
 sar ej allenast, at predikningar höllos i den Apo-
 stoliska Församlingen, utan gifwer jänwål tillän-
 na deras ändamål. Han säger: Den, som
 propheterar, han talar menniskstomen til för-
 bättring, och til förmanelse, och til tröst
 i Cor. 14: 3., börandes man märka, at med det
 ordet prophetera, förstås på detta ställe Skrif-
 tenes uttydning. På samma tid ägde alle frihet,
 at predika, och säga sin mening om de himmelska
 sanningar, hwilket Apostelen gifwer tillänna med
 dessa ord: I mågen wål alle prophetera, den-
 ene efter den andra, på det alle måga lära,
 och alle warda förmanne i Cor. 14: 31. Men
 strax efter Apostlarnas tid, skiedde här uti en in-
 fränkning, så at, redan i Justini tid, predikat
 hölts allenast af Församlingens föreståndare b).
 Och war samma försättning då aldeles nödig,

B b 2

til

a) CAMPEG: VITRINGA de Synag. Vet. L. III. C. 5.

b) JUSTIN: MART: Apol. II. p. 162.

til at undwika irring och oreda, sedan den omes delbara ingifwelses gäfwan hade i Församlingen uphördt. Inge andre, än Biskopar och Prester fingo predika. Wäl finner man, at Kyrkotiens nare och werldlige personer der til stundom brukades; men sådant skedde allenast i nödfall och af besynnerlig tillåtelse.

§. 5. Wid den offentliga Gudstiensten saknade man sällan eller aldrig predikan. På en enda sammankomst hördes undertiden tre predikningar, först af Presterna, och sedan af Biskopen c), och på några ställen predikades alla dagar i Fastan. Ämnet togs gemenligen af den Bibliska text, som uplästes. Och som predikan således innehölt dels en förklaring och utläggning öfwer Guds ord, dels förmaning til en Christelig wandel, dels och hugswalelse för de bedröfwade; så kan icke nog beskrifwas, med hwad iswer och ärrå de Christne strömade tillsammans til des afhörande. Tertullianus förtäljer, at de kommo ihop just til den ändan, på det de med Guds ord måtte styrka sin tro, öka sit hopp och upmuntra sin lydnad d). Nazianzenus säger oss med den berättelse, huru fattige och rike, adeln och wadel, lärde och enfaldige, Regenter och underfätare, Soldater och Borgare, med största längtan insunno sig uti Kyrkan i Constantinopel, at underwisas om Gudomeliga saker e). På samma sätt talar Chrysoström om intwånarena
i An-

c) Constit. Apost. L. II. C. 57.

d) Apologet. C.

i Antiochia. De lemnade, säger han, sina husfyslor, och gingo til Tyrkan, at der afhöra predikan. Derigenom tilföll deras stad den största ära, som icke så mycket bestod der uti, at hafwa sköna förstäder, många Borgare och präktiga hus, som fast mera, at åga slitiga, andåktiga och fromme invånare f). Och utom des föräkrade han, at han fant sin största tröst i sit embete, när han såg så stora skaror med brinnande begär komma tillsammans at höra Guds ord g). I detta fierde seculo plågade åhörarna gifwa tillkänna sit behag för predikan med rop och handklappning. Men deröfver beklagade sig Chrysostrumus och andre Fäder, hwilke åstundade fast mer, at höra suckningar, se tårefulla kinder, och förnimma en allvarsam lydning, såsom en påföljd af sina predikningar.

S. 6. Dessa gudeliga tal begyntes stundom med en kort bön och wälsignelse, och gingo sällan öfver en half tima. I äldre tider woro de icke konstige, hwarföre ej eller Presterna behöfde taga sig der til någon lång betänknings tid, så länge ändamålet war, at upbygga själar, men ej at förnjä sinnen. Icke des mindre blefwo de af snälla skrifware i pennan författade, under det de höllos. I tredje seculo fant man rådeligit, at der til bereda sig med större slit, och gifwa betraktelserna någon mera smak af lärdom, til at

B b 3

f) CHRYSOST. Homil. 56.
Esaiz.

g) Homil. 4. in ~~u~~ba

förwärfwa den Christeliga Religionen så mycket större tycke hos Hedningarna. Ty ånkiönt de, tillika med Judarna, såsom fiender, icke blefwo inlåtna uti de Christmas Parkor, förr än på midtet i Carthago år 398; så kunde dock icke föreskommas, at ju de affresna predikningarne kommo i deras händer h).

S. 7. Fädernas predikningar blefwo i de följande tider hållna uti stort wärde. I femte seculo stadgades, at om Biskopen eller Presten war så siuk, at han sielf icke förmådde predika, skulle Kyrkotienaren upläsa Fädernas tal i). Iffwen i Gregorii Magni tid år 600, nytriades de offentligen i församlingen. Sedan Edns och Högtidsdags texterne blefwo bragte uti ordning, skal Kåiser CARL den Store i det nionde seculo, låtit utur Fädernas skrifter samla utläggningar öfwer hwar och en text. De kallades Postilla, efter de låstes post illa verba, eller efter de ord, som af den H. Skrift woro anförde. Kåisaren tyckte, at man i et så groft tidehwars kunde håldre låsas Fädernas gudeliga och uppbyggliga predikningar, än låta hwar och en Munk framföra sina grofheter och säfängeligheter. Nyfnämde Alcuinus eller Paulus Warnefridus berättas hafwa lagt handen mid en så nyttig samling. Och här ifrån menar man, at våra Postillor

haft

h) Om predikningar se BINGHAM L. XIV. C. 4. p. 105. CAVE p. 226. HEINSIUS T. I. p. 609. 676. 759. 840. WEISM. p. 199. CALVÉR P. I. p. 512. Disp. de origine concionum sacrarum, sub Præsid. D. Prof. BRING. i) Concilium Vasense Can. 4.

hast sin uprinnelse, på hwilka de senare tides
 framgånghet et så anseeligt förråd k). Det torde
 icke wara aldeles orädeligt och utan nytta, at ut-
 se en grundelig Postilla, som wid wiða tillfällen
 sige läsas i Församlingen, i stället för predikan.
 Detta skulle ej allenast komma wäl til pass, un-
 der en Predikants opäflighet, utan ock wid flera
 tillstötande Helgedagar, då en enda Prest omö-
 geligen hinner, at med den mogenhet och sam-
 manhang, som wederbör, sit prediko-wärk utfö-
 ra. Ibland de stora Predikanter, hwilkas gude-
 liga tal wi ännu hafwe, räknas i det 3:die seculo
 Origenes och Cyprianus; i det 4:de Athanasius,
 Basilius, Ephrem Syrus, Gregorius Nazian-
 zenus, Gregorius Nyssenus, Ambrosius och
 Gaudentius; i det 5:te Chrysoftomus, Maxi-
 mus, Augustinus, Cyrillus, Petrus Chryso-
 logus och Leo Magnus; i det 7:de Gregorius
 Magnus, Sophronius och Eligius; i det 8:de
 Beda; i det 9:de Haymo; i det 12:te Bernhar-
 dus; Hugo och Richardus de S. Victore; i det
 13:de Bonaventura; i det 14:de Taulerus; i det
 15:de Berardinus, Laurentius, och Justinianus;
 samt i det 16:de Doct. Lutherus, med flere Guds-
 Män, som gifwo oss et rättensnöde, huru i red-
 ningar rätteligen anställas böra, til Försam-
 lings upbyggelse l).

B b 4

Ciu

k) CALVÖR P. I. p. 517. HOLBERG H. E. N. T. T. I.
 p. 350. l) CALVÖR I. c. p. 519. 520.

En wanliga höga ymness, sände mig den til
 handa. Jag tror mig böra lemna mina Läsare
 der af en kort beskrifning.

§. 2. Den är tryckt på fyra ark i 12:mo
 utan aratal och ställe, med sådan början: Här
 begynnes vorstruwe tydher paa swenska. He-
 la Boken är indelt i åttskilliga hufwudstycken.
 Det första innehåller Wårfru-tiderna, som be-
 stå af åttskilliga Psalmer utur Davids Psaltare,
 samt Zacharie, Marie och Simeons loffsänger,
 men med en blandning af böner til Jungfru Ma-
 ria. Det andra kallas Helge Andes tider, hwar-
 rest finnas åttskilliga wackra böner om den Helga
 Anda, tillika med några Konung Davids Psal-
 mer. Det tredje kommer uader namn af Helga
 Kors tider, innefattande några upbyggeliga
 böner och erindringar om Christi lidande. Uri det
 fierde stycket äro de sju Davids Botpsalmer an-
 förde, jämte Litanien och några böner. Det
 femte består af femton böner, angående wår Fräl-
 sares lidande, och i synnerhet hans tdnekrönta
 hufwud, hans bebundna ansikte, hans tårefulla
 och bespottade ögon, hans näsa, som måste erfar-
 ra ond stank, hans mun, som smakade den bittra
 galledrycken, hans läppar, som bleswo kyska af
 förrådaren, hans öron, som hörde smådesfulla
 ord, hans genomslagna händer, hans utväckta
 armar, hans bedröfwade bröst, hans sidosår,
 hans brinnande hierta, hans nedbögd knä, hans
 fastspikade fötter och alla hans sår. Deke äro i
 sit slag nog wackra; men den bifogade Söns
 dags bönen, och den, som står frammanföre den

samma, utmärka desto mer den Påfwißka smaken. Inteligen följa böner til Gud, Änglar, Helgon och Martyrer, uti en sådan ordning: Til S. Påder och til alla andra wårs Herras Jesu Christi Apostlar, til S. Erasmus Biskop, til alla helga Guds Änglar, til den H. Treenighet, til Ribbaren S. Jöran, til de femton nödhjelpare, til S. Laurentius, til Jesum, til Konung S. Eric, til Konung S. Olof, til S. Anthonius, och til S. Sebastianus. Der efter införas böner inför S. Gregorii beläte, förordnade af Påfwen Sixtus den IV, samt inför Jungfru Marie beläte, der hon står i solen, och hafwer månan under sina fötter. Vidare finnas böner til S. Anna, S. Maria Magdalena, Jungfru S. Catharina, S. Barbara, och S. Dorothea. Sedan bifogas en bön inför S. Annæ beläte, anbefald af Påfwen Alexander den VI, samt en annan för Jungfru Marie bild, förordnad af Påfwen Innocentius den VIII. Man får jämwäl läsa en bön, som föregifwes wara af en Ängel uppenbarad för S. Bernhardus, en bön til Jungfru Maria, som står i S. Britas stette Bok, Påfwens Innocentii förefrefna bön, en bön til S. Michael, en bön, som S. Brita lärde af Jungfru Maria, utom en til S. Jacob och S. Andreas, samt böner om den H. Nattwarden. Detta exemplar slutes med bönen til S. Christopher, som ikwäl icke är fullständig; emedan några blad äro borta wid slutet. Hwar och en kan här af lätt förmärka, at Konung GUSTAF DEN I. hade fullkomlig orsak, när han förhöllt Archi-

Archi-Bisfopen Johannes Magni, at i denna Bof war mycket wrängt inmångdt, emot den S. Skrifts rätta grund och mening n).

S. 3. Märket, hwar uti wåre Förfäders swäswade, skönnes aldrig tydligare, än då wi betänke, at detta war det enda skrifteliga rättssnöre, som de kunde begripa, rörande deras sällighet. En och annan skrifwen och ofullkomlig Svensk öfversättning af Bibelen förwarades wäl i klostren; men användes icke til något allmänt bruk. Jag kan icke nämna der ibland den älfsta, som wåre utländske Götter i Moelien erhöillo på sit språk, emellan åren 360. och 380, då deras berömlige Bisfop Ulphilas öfversatte hela Bibelen, undantagande Konunga och Chrönike-Böckerna. Den blef innem dem, och hant icke til deras Fädernesland, förr än i Drottning CHRISTINÆ tid. Men då war den så stympad, at allenast de fyra Ewangelierna funnos öfriga. Denna rara handskrift träffades först uti et kloster i Hertigdömet Bergen, hwar ifrån den fördes til Prag. Ifrån Prag kom den, genom Grefwe Christopher von Königsmark, til Drottning CHRISTINA, sedan han intagit en del af samma stad. Wid sit afträde ifrån Regeringen, förvarade Drottningen den åt sin Bibliothecarius Isaac Wollius, som tog den med sig til Holland. Och af honom köpte Riks-Rådet och Academie Cancelleren Grefwe Magnus Gabriel De La Gardie den samma för 2000. gylde, lät den uti

n) TEGEL L. c. P. I. p. 118. Loecron Hist. Sv. 255.

skönt silfverband insatta, och skänkte den år 1669. til Upsala Bibliothek, hvarest den nu förvaras o).

§. 4. Den heliga Brita, (Brahe), som lefde i det fjortonde seculo, under Konung ALBRECHTS Regering, och dödde år 1373. i Rom, behåller der loford, at hafva varit den förste, som innom Svea Rike lasit Bibelen på Swenskt tungomål p). Hon förstod ännu icke Latin; derföre anmodade hon sin Bichtfader, Caniken i Linköping Magister Matthias *), at utarbete denna uttolkning, hvar af hon sig uti sina uppenbarelsen förmodeligen betiente q). Från Wadstena kloster har Kongl. Maj:ts och Rikens Antiquitets Archivum i Stockholm bekommit en annan Swenskt öfversättning, som uti det femtonde seculo blifwit, tid efter annan, af klosterfolk sammanfattad. Den är skrefwen på pergament, och innehåller allenast någre delar af den 5. Skrift, nemligen fem Moses Böcker r), Josue bok s) Domare Boken t), Judiths, Esthers,

o) Joh. ENBERGS bgskrifning om Upsala p. 63. 64.

p) VASTOVII Vit. Aquil. p. 95. Auctor vitæ S. Brigittæ anonymus apud Surium. SCHEFFERI Svec. Lit. P. 10. Herr VON DALINS Svea Rikes Hist. P. II. P. 459. *) Han dödde år 1352. q) MESSERNIUS in Hist. Sanctorum & Præsulum. r) Den,

som den öfversatt, bekänner, at han fölgt Westgöthas dialekten. s) Nicolaus Ragvaldi, Bichtfader i Wadstena, som dödde år 1514, har varit syflosatt med denna Boken, såsom der finnes upptecknad: Thetta wände wår Fære Fader Herr Niels Rawaldi Gudhi till hedhers, och idher allom sinom åskeliga Systrom til hugnadh. Thy bedhis got för hans stal. Och glömmis eij Syndirskone som, thetta skreff.

t) Des öfversättare nämnes icke.

Esthers, Ruths och Maccabeernas böcker ^{u)}, samt Uppenbarelse boken ^{x)}. Någre berättat af Archie-Biskopen i Upsala Jacob Uphonis latit år 1510. trycka Davids Psaltare på Swenska ^{y)}; men uplagan skiedde på Latin, och finnas i Hans Kongl. Höghets Cron-Printsens Bibliothek, samt i Antiquitets Archivo ^{z)}.

S. 5. Så sällsynt war Guds ord i Swea Rike på wårt tungomål, när Konung GUSTAF den I. anbefalte Laurentius Andreæ, som då war Presbyter i Strengnes, men sedan blef Archie-Diekne i Upsala och Konungens Cancellor, at uttolka det Nya Testamentet. Denne redelige Mannen använde der wid en så berömlig sit, at samma arbete år 1523. fullbordades, samt år 1526. utkom första gången af trycket på wårt Swenska språk ^{z)}. Konung GUSTAF wille utröna, huru et sådant steg skulle behaga det Påswiska bandet; ty pålade han Archie-Biskopen Johannes Magni, at draga försorg om den Hel. Skrifts

^{u)} Alle dese äro uttolkade uti Wädenbals kloster år 1484. af munken Johan Buddha, såsom den bifogade annmärkingen utwisar: Här lyctes två Böker Machabæorum, Judit, Hester och Ruth. Uttyddhe i wårt Clöster Wädenbals aff gudhelighom Brodhyrom Broder Jöns Buddha. A. D. CIO C D LXXX IIII. Then alzmåktogaste Gudh miszkunne the siälens. Amin. ^{x)} Des uttolkare är ej namngifwen. ^{y)} SCHEFFERI Svec. Lit. p. 17. ^{z)} Herr von STIERNM. om Lärda Wettenff. p. 33. 119. ^{z)} BAAZIUS p. 163. Hallman säger, at Møster Olof Petri besörgde om denna öfversättning, och at Laurentius Andreæ warit hans medhjelpare. p. 39. 45. 48. 88.

Skrifts uttolkning. Prelaten, för at vinna Rådningens ynnest, skyndade sig, at der til samtliga, belandes år 1525. Nya Testamentsens Böcker emellan wiså Collegier och kloster, hwilka word der til åsiden så lita hogade, som deras okunnighet war stor om det, som hörde til et sådant företagande a). Biskopen Bralk i Linköping kunde icke underlåta at förebåra Archi-Biskopen, sem låtit sig öfvertalas til en sak, hwar igenom Lutheri lära skulle på det kraftigaaste befordras b). Icke des mindre åtog sig Caniken wid Linköpings Domkyrka, Petrus Benedicti, at öfversätta Bibelen, åtminstone det Nya Testamentet, i den Påfswiska smaken, hwar wid han skal hafst mycken anledning och hielp af den nyfnämde Matthiæ uttolkning. Den bortreste Archi-Biskopen upmuntrade honom sielf til detta arbete; emedan han trodde derigenom öfwer tusende felaktigheter uptäckas i Laurentii Andreae öfversättning. Han hade vel gärna befordrat det til trycket, om icke hans wilkor, under landsflyctigheten, varit ganska knappa c).

S. 6. Innu hade Presterskapet i gemen ingen särdeles böjelse, at befrämja någon uttolkning af

a) PUFEND. Inledn. til Sw. Hist. p. 307. HALLMAN p. 40. LOCCENII H. S. p. 255. TEGEL P. I. p. 118: Ipsas A-Episcopi literas legere potest curiosus Lector in Dissert. ERICI NOREN de Versionibus S. Bibliorum Sveo-Gothicis, Ups. 1716. p. 12. sqq. & in PRINGSK. MONUM. Vllor. p. 172. b) NETTELBLADTH Biblioth. Sveo-Goth. P. III. p. 82. c) SEESEL I. c. P. II. p. 124. 125. JOAN. MAGNI Hist. Metropol. L. 6. Hist. Sveo-Goth. L. XXV. C. I.

af Bibelen, som skulle göras allmän. Ehuru det på mötet i Örebro år 1529, war besluttit, at den H. Skrift skulle med all flit läsas och förklarad, wille man likwäl helst förefse Munkarna med den Latinska öfversättning, som i Påstroska Församlingen brukades *d*). Doct. lät sig icke Johannis Magni efterträdare, den store Archi-Biskopen Laurentius Petri, derigenom hindras uti sit gudeliga upsat. Så snart han år 1531. war förordnad til samma wigtiga embete, åtog han sig hela Bibelens öfversättning, och, med sin Broders Olavi samt Cancellarens och Archi-Diakens Laurentii Andreae biträde, hant der med så wida, at hela den Helga Skrift år 1541. första gången af trycket utkom i Upsala på wårt Swenska tungemål *e*). Dansedt grundspråken, tillika med de suttio uttolckare och den Chaldaiska öfversättningen, woro der wid jämsförda; hade man dock merendels lagt til grund Doct. Lutheri första edition af Bibelen, som år 1534. utfärdades. Och som den uti de följande uplagor efter hand något ändrades; så ombytte och Archi-Biskopen här och der den Swenska texten uti några Bibliska Böcker, som sedermera särskildt utkommo *f*). Men uplagan af år 1541. ansågs och brukades likwäl beständig för Kyrko-Bibel.

S. 7. Efter Upsala möte, som hölts år 1593, talades på åtskillige sammankomster om en ny upplaga

d) Doct. CELSII Hist. Gust. P. I. p. 380. 381.

e) SPERGER P. II. p. 143. HALLM. p. 88. Bosttryckarens namn war Jöran Richolff. *f*) HALLMAN p. 88. 89.

laga af den Swenska Bibelen, som skulle komma närmare öfwerens med den allmänt wedertagna Lutheri sista öfversättning. Men dessa rådplågningar hunno icke til någon wärkställighet, förr än år 1600, på Linköpings Riksdag, då Konung CARL den IX. befalte Biskopen i Strengnes Petrus Jonæ Helsingus, at, med några andra lärda Mäns biträde, rätta den gamla Bibelen efter Grundtexten och Lutheri senare uttolkning. Dese åtog sig samma wiktiga wärf, och upsatte sina anmärkningar och påminnelser, hvilka blefwo kallade Observationes Strengnensis g). Samtta ändringar woro af alla Consistorier i Riket öfwerseende och af de flästa högelingen be- römde, när Ständerne år 1602, på Riksdagen i Stockholm, beslöto, at de uti den tilämnade Bibeluplagan skulle införas; hwaroföre och Konungen år 1603. förordnade, at Bibelen på det sättet skulle tryckas h). Men infallande krig hindrade wärkställningen. Och utom des blef Konungen dragen på sida af några, som woro den Calvinistiska secten tilgifna. Ty sedan förordningen gått för sig, upfylste de hans öron med omåttelig beröm för Johannis Piscatoris Tyska Bibel öfversättning, som war utgifwen i Herborn; De gäfwö den ut för den fulkomligaste, och med originalet nästan i alla ord öfwerensstämmande; hwar

g) SPJGEL P. II. p. 332. BAAZIUS p. 609.

h) SPJGEL P. I. p. 55. 56. Wid Riksdagen år 1602. förebrädde Konungen Presterskapet, at de ej woro sorgfällige om Bibelens tryckande. Se Hans Beswärs puncter emot Clerkeriet d. 10. Junii 1602. §. 6.

hvarföre Konungen wille göra et dylika förföf på wårt språk. Han befalte således några lärda Hofmän och flera andra, at öfversättia grundtexten ord ifrån ord på Swenska. Men tungomålens olika art och egenheter afsturo detta företagande, så snart det börjades 2).

§. 8. På det Bibelen med så mycket större skynsamhet måtte utkomma, förklarade Konung GUSTAF ADOLPH år 1614, at han sielf wille låta trycka den samma. Hwarföre ock Presterskapet skulle lefwerera de penningar, som til Bibeltrycket varit bewiljade k). Han utfärdade der om et ytterligare påbud af den 7. Martii år 1615, latandes Archi-Biskopen Doct. Petrus Kenicjus tillika förstå, huru han sig föresatt, at låta den Swenska Bibelen utgå på det sätt, at den aldeles skulle wara den Hebraiska och Grekiska efter ordasättet liksom mig. Til samma ändamal inforrade han ock de anmärkningar, som uti det ämnet blifwit för detta i Strengnes upfatte. Sättet til detta angelagna wårks skärskådande och gratifikation, togs i öfverwägande, då näare foreslogo, at de Bliska Böckerna skulle fördelas emellan åtskilliga Stift; på det man så mycket snarare måtte hinna der med til slut. Men som Konungen befara-
de der af någon oliskhet, wille han håldre lemna denna angelägenhet til några wiske personers besörjande. Kongliga Hof-Predikanterne Johannes Rudbeckius och Johannes Botvidi förord-
E c nades

2) BAAZTUS p. 509.

k) Kongl. Resol. på Prestersk.

Besw. d. 5. Febr. 1614. §. 1.

nades alltså til detta wigtiga arbete. Och när den senare befältes wara Konungen följaktig på des resor, blef Professoren i Upsala Johannes Lenæus i des ställe antagen. Hwarjämte de wittre Kongl. Secreterarne Jonas och Johannes Burei förordnades at anskaffa och sköta, hwad til tryckandet hörde. Bemålte Rudbeck och Lenæus gingo likwäl ifrån Konungens första upsåt, i det de behöllo texten uti Gustaf den förstas Bibel oförändrad, och icke betiente sig af de anmärkingar, som för detta woro gjorda i Strengnes *h*). De framlade sina skäl der til insår Riksens Presbyterkap år 1617. uti Örebro. Då warande tidernas belågenhet wille ej annorlunda tillåta. *Inskönt observationes Strengnenses förtiente sit beröm, funnos likwäl der uti några fel; emedan de merendels grundade sig uppå Lutheri senare förändringar, hwilka stundom woro mindre lyckliga. Alltså utkom Bibelen ändteligen af tryckat år 1618, förbättrad med summarier, marginalier, wessernas åtskilljande, parallele rum, anmärkingar efter Capitlen och Register, jämte kopparstycken, landtchartor och annan prydnad, sedan den på 77. års tid icke warit omtryckt *m*).*

S. 9. Denna Gustaf Adolphs Bibel hawer i de följande uplagor tient til et mönster, i anseende

- h*) Voluerunt autem hi ipsi retinere antiquam versionem Bibliorum, ex B. Lutheri versione German. plerumque desumptam. BAAZIUS p. 695. 696. *m*) De hac editione vid. JACOBUS LE LONG in Biblioth. Sacra T. II. p. 231.

seende til texten. Dock bör man ej förtiga, at uti dem på flera ställen förekomma några ändringar, som lemna en läsare i ovisshet, hwilken öfversättning torde vara rättare. Konung CARL den XI. beslöt förden skull år 1691, at wår Swenske Bibel skulle ifrån åtskilliga befintliga fel rättas, och wid omtryckandet förbättras. Der wid borde följande puncter iakttagas: Emedan Rikens Ständer år 1602. hade bewiljat, at wår Swenske Bibel skulle då med det första tryckas efter de anmärkningar, som af wisa der til förordnade höglärde Män woro gjorda och gillade; ty skulle de samme genomses och jämföras med Lutheri senaste Version samt original-texten, och Bibel Versionen der efter rättas. Swad här wid mera kunde förekomma, som högnödigt förswades, at efter grundspråket uti texten införas och ändras, skulle sådant med Archi-Biskopen och Theologiska Faculteren i Upsala communiceras, och deras betänkande der öfwer inhämtas. Sants något uteläcit ifrån original-texten, skulle det införas, och det öfwerslöddiga, som der icke ågde grund, uttages. Alla tryckfel borde rättas, samt Capitlen och werserna med sina distinctioner och puncter tydeligen utfattas. Swenska ord, som intet woro wäl gifna, eller illa lydde, skulle förbytas i sådana, som tienligare woro. Professor Kolmodins utdragna stilkaktiga läsarter af alla Swenska Bibelens editioner, skulle wars wid handen; hwar af wid jämförandet den läs-

ning skulle blifwa ständandes, som med Lutheri senrae Version af grundspråket kom öfwerens ⁿ). Till detta wärkets utförande tillsattes af Konungen trenne lärde, arbetsamme och i det Dyfka och de Originaliska språken wäl erfarne Personer, nemligen Professor Kolmodin, Pastor i Wingåker Magister Jesper Svedberg och Magnus Rönnov, under Biskopens i Strengnes Doct. Eric. Benzellii direction och inseende. De woro der med färdige i början af år 1693; hwarföre Konungen besfalte Archi-Biskopen och Theologiska Faculteten i Upsala, at, til följe af den nyß anförda Instruktion, öfwerwåga de rum, som Revisorerne sielfwe hade lemnat til andra wederbörandes ompröfwande. Och i fall fleras omdömen skulle ännu åstundas, kunde der om öfwerläggas med Biskoparna, hwilka samma år i början af Februarii månad skulle i Upsala sammankomma ^o). Sveriges Biskopar woro och wärkeligen syfvelsatte med Bibelwärdets öfwerseende år 1693. och 1695; men Konungen dödde, af fick ej se fructen af denna sin gudeliga omsorg.

§. 10. Hans store Son besfalte några utsedda personer, at å nyß taga det Bibliiska arbetet under händer. Men han instränkte deras försgällighet innom detta uttryckeliga förbehåll, at et nogare Swenska Textens jämförande med original språken skulle besparas til något annat

ⁿ) Kongl. Instruktion för Revisorerne d. 8. Julii 1691.

^o) Kongl. Bref til Archi-Biskopen och Conlitt. i Upsala d. 3. Jan. 1693. Dessa documenter kunna läsas i Swenska Mercur. 1758. April d. 3. följ

annat arbete, som, efter tidernas omständigheter, kunde anbefallas. Med texten skiedde altså ringa ändring. Man tog allenast i akt de skildnader, som funnos i de förre Swenska editioner, och behöft hwad som tycktes wara enligast med Lutheri wedertagna öfversättning. Några ord blefwo uteslutna, som utom texten inslutit, och någon wers eller mening intagen, hwilken uti de mästa exemplar war förbigången. Likaledes behöllos de små förändringar, som, med Presters skapets gemensamma bifall, inslutit uti de öfversedda Kyrkoböckerna och Manualerna, wld de Evangeliska och Epistoliska texter. Omfider utkom Bibelen år 1703. i folio, och år 1709. i quarto, uti sådant stic, som han tillförene hos oss aldrig ägt p). Och ifrån den tiden är den jämwäl tryckt i åtskilliga andra format.

S. II. Månge längta efter en närmare öfversättning, tänkande, at hwad som kunnat stie i Dannemærk, kan äfwen hos oss wärkställas. År 1750. den 2. April fant sig Kongl. Maj:ts och Rikens Cancellie-Collegium af besynnerliga omständigheter förantlåt, at i underdånighet hemstäl- la Hans Maj:ts nådigste ompröfwande, om icke vår Swenska Bibel, på samma sätt, som andra Nationer sig derom winlagt, noga måtte ses nomses, och efter grundtexterna förbättrad warda. Der wid föreslogs et sådant sätt, at med

E c 3

Nya

p) Om Swenska Bibel versionen läs företalet til vår Swenska Bibel af år 1709. i 4:to samt ERICI NOREEN disp. de Versionibus S. Bibliorum Sveo-Gothicis, sub præsid. OL. CELSI, Ups. 1716.

Nya Testamentet kunde ske en början, och Con-
fistorierna i Riket anbefallas, at detta arbete fins
emellan fördela, och det med den omsorg och drift
fulbordade, som des wigt och angelägenhet krafde.
Men Hans Maj:t behagade d. 4. Sept. samma
år i nåder sig deröfwer sålunda yttra, at med
denne föreslagna förbättring af Swenska Bibel-
versionen skulle til den följande nästa Riksdag haf-
was anstånd.

§. 12. Det gick långt ut, innan wi be-
kommo någon förklaring öfwer Bibelen på Swens-
ka *). Biskopen i Åbo, Doct. Johan Gezelius
den äldre började et sådant wigtigt arbete år 1674.
Och när han år 1690. dödde, fortsattes det af
Hans Son, som ärfde både hans namn och hans
embete. I Åbo utkommo Nya Testamentens
böcker år 1711, hwarester Samla Testamentets
första och andra del år 1724, tredje delen år 1727,
och fjerde delen år 1728. af trycket framgåfwos i
Stockholm, under många hinder och stora beswär-
ligheter, dem likwäl den widtberömda Biskopen i
Wexiö, Doct. David Lund, som war Biskop Ge-
zelii den yngres måg, lyckeligen öfwerwant 7).

§. 13. Med några ord böre wi ock tala
om den Finska Bibelen. År 1636. anhöllo Pres-
terskapet, at Drottning CHRISTINA wille förord-
na några lärda Män, som på det Finska språket
Bibelen affättia kunde; hwar til Drottningen
förklarade sin benägenhet, allenast Presterskapet
wille

*) Om utläggningar i Påfwebömet, se Herr von STIERN-
MANS tal om de lärda wettenskaperna p. 33. 7) Conf.
Acta Liter. Swec. Träm. prim. An. 1725. p. 2.

wille namngifwa de personer, som de förmente kunna samma arbete sig påtaga r). Tu är der efter försäkrade och Drottningen, at draga försorg om den Finska Bibelens upläggande af trycket s). För den tiden woro wäl några Bibliiska böcker på Finska utkomne. Ty redan år 1548. utkom i Stockholm hos Ammund Larsson det Nya Testamentet, hwilket war på Finska öfversatt genom Michael Agricola omsorg, som sedan blef Biskop i Åbo. Kort derpå fölgde jämwäl öfversättning af Davids Psalmer, samt några stycken af Mose och Propheterna, som år 1551. och 1552. utgäfwos. Men i Drottning CHRISTINAS tid war man omtänkt om hela Bibelens utgifwande, hwilken kom första gången, efter Lutheri version, ut af trycket i folio år 1642, och andra gången år 1685. i quarto, sedan den efter grundspråken war öfversedd. Den tredje upplagan bemilljades af Konungen år 1741. och 1747. uppå Ryrkornas förlag t), och utgafs år 1758. af Directeur Jacob Merckells Tryckeri uti Åbo. Wid detta tilfälle är texten åter på det sorgfälligaste jämförd med Hebraiskan och Grekiskan; så at den, ibland alla Europeiska öfversättningar, bör ofelbart räknas för en af de bästa u).

S. 14. Huru Guds ord blifwit och ännu blifwer nyttigt wid wår offentliga Gudstienst,

C c 4

kunne

- r) Kongl. Resol. på Prestersk. Best. d. 5. Julii 1636. §. 1.
 s) Kongl. Resol. på Prestersk. Best. d. 26. Febr. 1638. §. 2.
 t) Kongl. Resol. uppå Prestersk. Best. d. 23. Sept. 1741. §. 1. 1747. d. 23. Dec. §. 2.
 u) Swenska Mercurius för år 1758. Sept. p. 387. 388. Årda Tidningarna år 1758. N. 78.

kunne wäl nog inhämta af det, som redan är berättadt x), jämwäl ock af dageliga erfarenheten. Wid alla mårgon- och aftonböner i de större städerna, läses någgot utur den H. Skrift. Uti wäse-
 so-predikningarna skal et helt eller halft Capitel, som det är långt til, upläsas hwar gång, och den bok, som begynnes, skal ordenteligen til ända föras y). Men uppå Sön- Högtids- och Apostlas dagar brukas de wanliga Evangeliska och Epistoliske texter *).

§. 15. Wi låte likwäl icke endast herra med Guds ords blotta föreläsning; utan äre jämwäl sorgfällige om des rena förklaring och tillämpning uti Christeliga Predikningar. Olawi Petri Predikning år 1523, i Strengnäs lade snart sagt grunden til hela Reformations wärket z). Och ehuru hans Predikstol i Stockholms Storkyrka följande året fullkastades af en såkunnig menighet, wart den likwäl å nyo uprättad til mångas uppbyggelse a). Laurentii Petri unge och omogne Lärjungar, som alltför snart blefwo wigde til Prestar, åstadkommo wäl i början mycken willerwalla med sina ofbrärliga predikningar; men sådant blef dock willigen hämmadt och förekommit. De hade hört af sin Läromästare, at goda wärk och gärningar, hwilka af Påfwen fordrades, såsom fastor, allmosor, pelegrims färder, med mera, icke woro til saligheten nödiga. De började förden-
 full

x) Vid. supr. C. 20. n. 9. 11.

y) Rnykol. 1686.

C. II. §. 7.

*) Ibid. §. 5.

z) Doct. CELSIUS

Hist. Gust. P. I. p. 188. HALLMAN p. 14.

a) Doct. CELSIUS l. c. p. 197.

Full predika emot goda wärk och gärningar i gemen, såsom til saligheten högst skadeliga; men wiste icke göra åtskildnad emellan de wärk, som af Gudi icke woro anbefalta, och de gärningar, hwilka äro den saliggörande trons rätta kännetecken och ofelbara frukter. Der til med foro de ut med oanständiga ord emot Vårswen och de Vårswiska Biskoparna, til alla rättfämnigas stora misshag. Olavus Petri utskref fördenksfull, under Konung GUSTAFS namn, et wist sätt för de Evangeliska Presterna, hwar efter de borde inrätta sina predikningar *b*). Konungens affikt med sin Eriksgata år 1524, war ibland annat, at sättia predikningarna uti tilbörligt stic. Han förmanade de hilsiga Evangeliska Presterna, at med saktmodighet framställa sanningen. Genom små defulla ord emot de Vårswiska Biskopar retades allmogen, och försmädelsen emot Helgonen hade samma wärkan. De borde ock försiktigt tala om gärningarna, och icke fördöma dem; emedan de borde anses för en nödwändig trons påföljd *c*). På mötet i Örebro år 1529. beslöts, at Guds ord skulle rent och oförmånt predikas i alla kyrkor öfwer hela Riket. Biskoparne åtog sig inseen det der öfwer, med försäkran, at den Prest, som sådant försumade, skulle mista sit gjald. Och til förargelses undwikande ibland meniga man, blefwo Predikanterne tillsagde, at icke inbördes besfria hwar andra af Predikstolen, utan enskilt gifwa tillkänna, om de hade något at inwända emot

E c s

emot

emot hwars annars predikningar d). Men alt detta oakadt måste dock Konungen år 1539, beklaga, at predikningar woro sällsynta, at fläckelige Predikanter saknades, samt at många understodo sig antasta honom sielf på Predikstolen, fast än med förtäcfta ord, ropande intet annat än tyranner och omildt herrskap e).

§. 16. Til nödig anwiffning för Presterna, huru de sig uti predikande borde förhålla, utgaf Olavus Petri en Postilla öfwer Sön- och Högtdags Evangelierna, hwilken år 1530. trycktes i Stockholm f). Öfwen lät Brodren Archi-Bisken Laurentius Petri år 1555. utkomma en uttuddning öfwer Evangelierna g). År 1571. woro nog Postillor förhanden, och man såg icke gärna, at de dageligen ökades h). I Konung SIGISMUNDS tid öfwersattes ännu flera ifrån Tyskan på vårt tungomål i), hwilket arbete jämwäl fortsattes under Konung GUSTAF ADOLPHS Regering k). Och i den Psalmbok, som utkom i Strengnes år 1633, fants en kort förklaring införd efter hwart och et Evangelium, til någon hielp och anledning för Presterna l). Ifrån den tiden hafwe wi bekommit et ymnigt förvåd af Postillor, som nästan årligen ökas.

§. 17.

- d) TEGEL I c. 217. 218. e) KON. GUSTAFS BREF til Archi-Biff. Lars d. 24. Apr. 1539. DOCT. CELSII MONUM. Polit. Eccles. p. 32. seqq. f) HALLMAN p. 84. 166. g) HALLMAN p. 89. 170. SPEGER P. II. p. 144. h) Strykol. 1571. fol. IV. a. i) BAAZIUS p. 588. k) BAAZIUS p. 794. l) BAAZIUS p. 805.

S. 17. På den visitation, som Archi-Bisken Laurentius Petri anställte wid påß år 1553, förbehölt han Presterskapet, hwad som hörde til rättfäffans Predikanter och lärare. De skulle sielwne föra et heligt lefwerne, wälwetande, at de ganska litet kunde tjena Gud i läran, som tjente satan i lefwernet. De skulle tilsala hårdnackade syndare med skarpa lagsens predikningar, utan anseende til personen. De skulle hugswala andeligen bedröfwade med Evangelii ord, förmana åhbrärena til brinnande bön och åkallan, påminna dem at wandra i et heligt lefwerne, samt upmuntra dem, at bedja för Konungen och den werldliga Öfwerheten *m*). Dessa påminnelser förnyades han skrifteligen år 1558, föreställandes Lärarna de ämnen, hwar öfwer de borde predika. Han hänwisade dem til den H. Skrift. Utur denna källan skulle de föreställa Guds wrede öfwer syndaren, Evangelii löften för alla bötferdiga syndare, en alswarsam bön, et heligt lefwerne samt en upriktig lydriad emot Öfwerheten *n*).

S. 18. Wår äldsta Ryrkiq-ordning af år 1571. fordrade af en Predikant twänne egenstaper: Först en rätt insikt om det, som borde läras i Guds Sörsamling: Och för det andra en stickelighet uti sielwne föreställnings sättet; på det läran måtte begripas, och skaffa frukt hos åhörärena. Man wände sina tankar tillbaka på den Påswissa tiden, då man antingen icke predikade, eller ock intet annat förestälte, än
menz

m) HALLMAN p. 116.

n) BAAZIUS p. 272-280.

menniskeliga påfund, fabler, drömar, falska synner och uppenbarelser, lättfärdiga äventyr och ovissa legender. Fruktarna här af woro blindhet, willfarelse, afguderier med döda helgons dyrkan, Munke- och Nunne-wäsende, Pelegriims resor, Rosenkrantsar, siäla-messor och aflats fram. Detta elendet wisade nog, huru nödigt det war, at en Prest hade sig bekant, hwad han borde förkunna för menigheten. Han skulle gå til den H. Skrift, och der af lära predika bättring och syndernas förlåtelse i Christi namn. Han skulle sitigt öfwa sig i des läsande, och wara angelägen om des rätta förstånd, låta de klarare rum förklara de mörkare, och af utläggningar göra et förnuftigt wal. Han kunde ock äga frihet, at betiena sig af en, högst två Postillor; dock ingalunda taga der af tillfälle til lättia, eller låta sig dermedelst hindras ifrån Striftenes och andra nyttiga böckers läsande.

§. 19. Men bemålte Synkolog förestälte tillika, at alt detta war förgäfwes, så framt icke Predikanten jämwäl ägde stickelighet uti sielwa föreställnings sättet. Sil den ändan förestrefvs följande reglor: Hans tal borde altid lämpas til något stycke uti Catechesen, eller eljest någon allmännelig artikel af den Christeliga läran. Förbrades uti samma ämne någon besymerlig sit, kunde han betiena sig af Locis Communibus Philippi, eller den förswänskade Margarita Theologica. Han skulle sitigt föreställa, hwad hwar och en uti sit stånd borde taga i åkt, nemligen undersåtarenas plikter emot Öfwerhsten, lärarens

nas

näs emot åhörarena, föräldrarnas emot barnen, husböndernas emot tjänstefolket, och tvårt om, allt efter Apostlarnas sätt. En lärare borde vara jordenes salt (Matth. 5: 13.); ty fick han ej vara för blödig at straffa grofwa laster, som fått öfverhanden, såsom hor, mord, dryckenskap, swerdom, girighet, falskhet, wan-tro och widskiepske; dock utan hemligit hat til någon, eller at namna någon wid namn. Grofwa och ej så kunniga laster skulle icke omröras. Ej eller borde man tala försmädeligit om någon främmande Nation. Til de förfordas rättelse, samt deras warning, som ännu woro obedragne, skulle de måst gångbara lättier tidt och ofta, dock med förnuft och beskiedelighet, föreställas; men gamla stridigheter skulle icke uprepas. Då man handlade om menniskians rättfärdiggörelse genom tron, borde för de enfaldigas skull tilläggas, at samma tro skulle alltid vara wärkande genom goda gärningar. En Prest skull ock wänja sig at tala ren Swenska, och strax uttala, hwad han på Latin kunde anföra. Han borde icke un'erså sig tråda til Guds ords förkun-nande, förr än han, under bön och åkallan, wäl betänkt sig på Predikan. Och för öfrigt skulle hans ostraffeliga lefwerne vara en beständig Predikan; hälst som menige man rättade sig mera efter gärningarna som de sågo, än orden, som de afhördde o).

§. 20. Konung CARL den XI. tillade uti den Ryrkolag, som han utfärdade, et och annat, som

o) Ryrkol. 1571. fol. 1-7.

som wiserligen är af mycken wigt. Terten skal ordenteligen, dock korteligen och ensfaldeligen förklarås, efter des egenteliga mening, med allwars samma undervisningar och förmaningar, lämpas de til åhörarens förstånd, tröst och uppbyggelse, så at alle, enkannerligen de unge och ensfaldige, måga det grundeligen fatta, begripa, och sig til förkofring i lära och lefwerne, nytteligen anlägga. Lärare skola på den ena sidan wara för sakerhet och syndenes sömn, straffa förargelsen, förmana til bot och bättring, Christelig kärlek, tuft och dygd; men å den andra sidan trösta, hugswala och wederswicka blödiga och förfräckta samweten. De skola hafwa återhåll med widlyftigt förtaliande, huru en och annan texterna utlägger, och icke bruka dåraktiga spörssmål och ordatråtor, otjelliga och mörka liknelser, eller sådant tal, som snarare upwäcker hos åhörarna löje och gäckeri, än andakt. De skola ej eller sika efter något högt smatsande tal, eller diuppsinniga frågor. Och när en eller annan text gifwer dem anledning, til at tala något om werldliga saker och beställningar; so måste alt sådant ske med beskiedelighet och warsamhet, utan obetänksamhet och förmåtenhet uti tal eller omdömen om de saker, som en del icke förstå, och som Läro-Embetet egenteligen icke angå p). Denna sista angelägenheten är sedermera tid efter annan förnyad. År 1756, när de fyra allmänna Bönedagar kungjordes, anbefaltes samtliga Consistorierna, at allwarsligen tilhålla Presterskapet, at de i Predikningarna icke innmåga poli-

politiska och werldsliga ämnen, de der ej tiena til den sanna gudaktighetens öfning, eller uppbyggelse och förbättring i et Christeligt lefwerne 9). Men som det icke des mindre förmärktes, at en och annan Prestman sådant utur akt låtit; så blefwo Consistorierna ån ytterligare år 1758. antydde, at göra Presterskapet om denna saken tilbörliga föreställningar och warningar 7).

S. 21. Huru winlade sig icke Konung FREDRICH den I, at förekomma all oordentelighet uti predikningar? Det är ännu i friskt minne, huru någre af Presterskapet utropade orden Pietist och Pietisteri, såsom Secte-namn, at der med gifwa tillkänna någon willfarande menniska och kätterst lära. Konungen fant, at Pietet eller Gudsfruktan på sådant sätt förvandlades til et småde-ord, hwar af förakt och wanwördnad, eller åtminstone kallsinlighet, kunde upkemma hos de enfaldigare för en san gudaktighet och des öfning. Det stadgades derföre år 1726, at Pietist eller Pietisteri, hwarfen på Predikostolar, eller wid Academier och Scholar, så misbrukeligen skulle nämnas. De willfarande borde i hemlighet förmanas, och, om der med intet uträttades, ställas under laga rannsaking och dom. Af Predikostolen skulle de icke beskifwas med sådana ord och omständigheter, at deras personer kunde igenkännas. Sielstwa willfarelsen skulle på de offentliga läroställen anföras med godt förstånd, saktmodeligen och försigtigt. Bestrafningen borde stie utan smådande och

9) Kongl. Bref til Consist. d. 3. Febr. 1756.

7) Kongl. Bref til Consist. d. 21. Junii 1758.

och bittra ordasätt, samt härflöta, icke af illwilja emot wedersparterna, utan af ömhet och kärlek för åhörarens salighet. Drätta meningar, som allenast hos en och annan förspordes, men eljest woro obekanta, skulle icke på Predikstolen särdeles bekräftas. De ostadiga och nyfikne kunde i annor händelse få tillfälle, at der uti grubla, och förföras på sådana tankar, hwar til de för ej ägt någon anledning. Det ansågs äfwen för ej mindre förargeligt, än ganska förgripeligt, at den ena Predikanten utropade den andras lära för willfarelse. Ty der medelst föllo enfaldiga sinnen i orwisshet, hwad man uti tronens kundskap och utöfning borde hålla för sant eller ej. I öfrigt skulle Lärarena låta wara sit huswudwark, at, jämte tronens kundskap, drifwa den lärdom, som handlar om Gudaktighetens sanskylliga öfning, samt bewisa sig för sin anförtrödda hjord, såsom en eftersyn både i läro och lefwerne s).

§. 22. En del af dessa tankar uprepades år 1748, när de Herrnhutiska rörelserna gjorde i Svea Rike så mycken upmärksamhet. Regeringen hölt betänkeligt, at der emot taga något således märkligt steg, så länge swärmeriet war för största delen af Församlingen ännu obekant. Et offentligt förbud kunde mera bidra till des utbredande, än hämmande. Genom des uptäckande skulle lätteligen en skadelig nyfikenhet upwäckas, at söka den kundskap, som eljest för många funnat ligga i mörker. Predikostolarne borde

s) Kongl. Bref til Confist. d. 12. Januarii 1726.

de fördeniskull skonas för de nya lärosatserna, och icke blifwa den källa, hwar ifrån de snarast kunde sig utwidga t).

S. 23. Det stadgades år 1571, at Predikan kunde wäl alltid hållas, så ofta folket församlade sig i Kyrkan til Ottesång och Afstonsång; dock hölt man före, at enkannerligen skulle predikas, när Herrans Natward utdelades. Ty förbrutan det at folket der igenom upwäcktes til så mycket större andakt wid detta Sacramentets brukande; så tycktes och Paulus befälla en sådan ordning, då han säger: Så ofta I äten af detta bröd, och dricken af denna kalk, skolen I förkunna Herrans död (1 Cor. 11: 26. u). Afwen förordnades på samma tid, at Predikan, tillika med bönerna på Predikstolen, icke längre skulle utdragas, än en timma x); hwilket på Upsala möte år 1593. stadfästades y). Kyrkolagen af år 1686. förmår jämwäl, at Högpredikan skal med företallet och utläggningen icke vara längre, än en timma, och när vinteren är sträng, något kortare z), hwilket afwen de gamla Kyrkones Fäder hafwa iakttagit *). Men på Långfredagen måga wäl Predikanterna något öfwer wanliga tiden predika, för texternas widlyftighet skull a). Ottesångs

D D

pres

z) Kongl. Bref til Consist. d. 15. Dec. 1748.

u) Kyrkol. 1571. fol. VII. a. x) Kyrkol. 1571. fol. VIII. a.

y) WERWING l. c. P. I. p. 151. Disp. de Concil. Ups. sub præsid. D. Prof. BRING p. 18.

z) Kyrkol. 1686 C. II. §. 5. *) BASILIUS in Sermon. 2. super Pl. 14. inquit: *Hæsterna die sermonem apud uos habuimus. quem sub hora spatium absolueri nequimus. Nunc ergo que restant explicaturi uenimus.*

a) Kyrkolag 1686. C. II. §. 8.

är Frälsaren en samdrägtig bön i våra gudeliga
 sammankomster Matth. 18 : 19, 20. Dersöre
 när den Apostoliska Församlingen trädde tillsam-
 mans visade den sin endrägtighet i böner h).
 De följande Christne woro ock här om ganska an-
 gelagne. När Justinus Martyr beskriwer deras
 Gudstienst, förtäljer han ibland annat, at de
 stodo allmänneligen upp til at bedja, i). Tertul-
 liani vittnesbörd hafwe wi redan anfört, at de
 kommo tillsammans, på det de med samlad
 makt måtte bedja Gud k). Biskopen Cypria-
 nus, som lefde år 250, skriwer om samma sak
 sålunda: Wi hafwe en offentelig och gemens-
 sam bön. Och när wi bedje, så bedje wi
 icke för en, utan för hela folket; efter wi alle
 åte et l). De anropade den Högsta om Försam-
 lingens frid och wälfärd, om de trognas bewas-
 tande, de otrognas och Församlingens fienders
 omvändelse, Lärjungarnas uplysning, de fallnas
 bättring, samt för werldslig Öfwerhet. Sådä-
 na böne-andakter höllo de ej allenast på Sönda-
 gen, utan walde jämwäl Onsdagen och Freda-
 gen til besnnerliga Bönedagar, och kallade desä
 sammankomster sina ändeliga wakt dagar.

§. 2. Öfwer fyrahundra år efter Christi
 födelse gingo förbi, innan man wiste af Helgo-
 nens åkallande. Fäderna ogillade aldeles Bed-
 ningarnas uptag, at dyrka sina hieltar, såsom
 D d 2 medla

h) Ap. G. 1: 14. 2: 42. 4: 24. 12: 5. i) JUSTI-
 NI APOL. 2. k) TERTULL. Apologet. C. 39.
 l) CYPRIAN. SERM. VI. de Orat. Dominica. Coas-
 WALCHIVS p. 170. 171.

medlare emellan Gud och menniskior. De nämnde hvarken Änglar eller Helgon; utan lärde, at Gud allena, för den enda Medlarens Christi skull, borde tillbedjas, såsom Clemens *m*), Justianus *n*) och Tertullianus *o*) intyga. Wäl berättar Irenæus, at Fättare då funnos, som tilbådo Änglarna *p*); Men han försäkrar tillika, at Församlingen i hela werlden icke plågade tillbedja Änglarna, utan stälte sina böner til Gud, i Christi namn *q*). Det är wist, at Martyrerna höllos då uti stor wördning; men blefwo icke tillbedne. Den Smyrneniska Epistelen, som skrefs wid påß år 170, innehåller, at Församlingen dyrkade Christum, såsom Guds Son, men älskade Martyrerna, såsom Herrens Lärjungar och efterföljare. I Origenis tid wid påß år 240, utströddes några frön til de Heligas dyrkan. Men de meningar, som gymnade den samma, woro likwäl icke Församlingens, utan enskylda personers. Någre kunde wäl ock i enskyldt andakt åkalla Helgonen; men offentligen skiedde det icke, förr än en och annan lade handen der wid hos Grekerna i det fierde seculo. Dock fant samma sed motstånd af åtskilliga uplysta lärare, och blef först allmän i den Grekiska Församlingen, wid påß år 470. I den Latinska Kyrkan gick det något långsammare. Innu war denna wederskyggeliga läran icke antagen wid Augustini död, år 430, fast än några widskieppeliga och såfunniga menniskior här

m) CLEM. Strom. 7.

n) Apol. 2.

o) Apologet.

C. 30.

p) IREN. L. I. C. 23. 25.

q) Lib.

H. C. 58.

Här och der kunde finnas. Men är 600. wari den burskap, och steg år 800. til sin högd r).

S. 3. Det som wid bönen kan anses för ceremonier, äro åthäsworna, ordningen och bönes formularen. Om åthäsworna skole wi handla i et särskildt Capitel. I hward ordning bönen förrättades, kan af det, som redan är berättadt, någorlunda förmärkas. Lärjungarnas Mässa börjades med sång, fortsattes med Guds ord läsande och förklarung, samt slöts med böner. De Judar och andre otrogne, tillika med de yngsta Lärjungarna, efter hällen predikan, woro utwisste, börjades bönerna, först för Lärjungarna, sedan för dem, som af de orena andar woro besatte, så för de Lärjungar, som snart skulle döpas, och sist för fallna och botfärdiga syndare s). Wi hafwe ock ofwansföre erindrat, at de trognas Mässa begyntes med böner, först med tysta suckar, och sedan med åkallan för hela Förfamlingen om andelig och lekamelig nödtorft. Wid hwar och en af förenämnda böner, swarade folket: Kyrie eleeson, *3* Erre förbarma dig öfwer oss!

S. 4. Som Bøne-formularen kunna inrättas med olika ord, och lämpas nu på et, nu åter på annat sätt, efter omständigheterna; så höra de, i anseende der til, ibland våra Christeliga fria ordningar. Men at de skola wara med den Heliga Skrift enliga, är omwilkforligen nödwändig. Wiså Bønesätt äro brukade i

D d 3

För

r) CHEMNITI EXAM. Concil. Trid. p. 625. sqq. BINGHAM L. XXIII. C. 4. p. 95. s) BINGHAM L. XIV. C. 5. p. 208.

Församlingen all ifrån Moses tid. Gud sielf förestref sättet til folkets wälsignande (4 Mos. 6: 24.), hwilket sedermera framsient togs i akt i Församlingen 2). Den lofsång, som söngs efter öfvergången öfwer röda hafwet, war af Moses sammanfattad 2 Mos. 15. Presterne hade en särskild förestrefwen upmuntran til folket, när de skulle gå til strids emot sina fiender 5 Mos. 20: 3, 4. Ingen nekar, at ju många Davids Psalmer woro sammansatte til den ändan, at de skulle brukas wid den offentliga Gudstiensten 4). I templet och Synagogorna hade man författade bönesätt 5). Frålsaren sielf förestref sina Lärjungar bönen Sader war 6). Man kan jämwäl tydeligen sluta, at Johannes Döparen lemnat sina Lärjungar wisza bönesätt Luc. 11: 1. Ut Apostlarne affskaffat en så lofwärd plågsed, kan så myckert mindre förmodas, som de härstammade ifrån et folkslag, der den war antagen. Man har orsak at tro, det de, lika som de följande förste Christne, haft en wis förestrefwen Döpselseform, och en wis trosbekännelse wid Döpselsen. Det är ock aldeles sannolikt, at de uprepat instiftelseorden wid den Heliga Natwarden, samt betient sig af denna wälsignelsen: Wårs Jesu Christi nåd, Guds Saders kärlek, och den S. Andas delaktighet wate med eders allom, amen 7)! Utminstone nyttjade Apostlarne

2) Sfr. 36: 19. Buxtorf. Synag. Jud. C. XIX. p. 424. C. XXVI. p. 534. 4) 2 Chron. 7: 6. 29: 30. Esr. 3: 10. CALVINI Comment. in Psalm. XX. 5) BINGHAM L. XIII. p. 123. 6) Matth. 6: 9. Luc. 11: 2. 7) BINGHAM L. XIII. p. 125.

ne i Församlingen bönen Sader wår och Konung Davids Psalmer *a*). När Paulus förmanar, at man skulle upmuntra hwar andra med Psalmer, Iofffänger och andeliga wisor (Eph. 5: 19. Col. 3: 16), gifwer han ej otydeligen tillkännan, at man då hade wisa bönesätt; emedan böner och Psalmer icke äro wäsenteligen skilde ifrån hwar andra. En god del af de älssta bönesätten finnas anteknade i de Apostoliska författningar och äfwen här och der hos Fäderna *b*). Och om det icke fölle altför widlyftigt, wore wi i stånd, at gå hwart tidehwarf igenom, och bewisa, at wisa Kyrko-böner warit i bruk både i det andra, tredje och fierde åra hundra *c*). Men at hwar och en skulle hafwa tillstånd, at dem författa och påtruga dem Församlingen, ansågs för en stor oordning *d*). Det stadgades derföre på mötet i Mileve år 402, at inga andra böner skulle i Församlingen nyttias, än de der blifwit af förståndiga Män sammansatte, och af mötet gilla de *e*).

S. 5. Bönen Sader wår hafwer alltid behållit företrädet framför alla andra böner. De förste Christne ansågo den samma ej allenast för en regla, huru våra böner böra inwättas, utan ock såsom et bönesätt, som alle Jesu Lärjungar

D d 4

skola

a) CALVOR P. 2. Sect. 5. C. 5. §. 2. p. 645.

b) BINGHAM L. XIV. C. 5. p. 210. seqq. L. XV. C. I. p. 236.

c) BINGHAM L. XIII. C. 5. p. 127. 199.

d) Ut patet ex canone 59. Synod. Laodicenæ & 23. can. Concilii Carthagensis III.

e) Can. 12. Concilii Milevitani.

skola bruka. Här om äge wi både Tertulliani och Cypriani intygande f). Augustinus bekänner, at likasom Församlingen alltid brukat denna bön; så betiente den sig ännu der af, efter Christi befallning g). Huru ofta upprepar icke Chryso-stomus, at de Christne nyttjade HErrans bön, såsom et allmänt bönesätt? Wid alla sina heliga förrättningar läste de Sader wår; och emedan denna bön war så allmän, tror man, at den hed-nisse Scribenten, som kallar sig Lucianus, haft der uppå sit afseende då han nämner en Bön, som begynnes af Sadren h). Så snart den döpte stod upp af wattnet, befaltes han bedja: Sader wår, som äst i himlom i). Wid HErrans Nattwards begående, beslöt man de föregående bönerna med HErrans bön k). Den war en del af de offentliga mårgon- och astorbönerna l), och brukades jämwäl wid enskilda böne-andakter m). Atminstone skulle den läsas tre gångor om dagen n); hwarföre den ock kallades den dageliga Bönen. Men i det tredje och fiert-de seculo fingo inge andre nyttia denna bön, än de der stodo i Församlingens gemenskap, och erkändes för rätte Christne. Alle Lärjungar, och de,

f) TERTULL. de Orat. C. I. & 9. CYPR. de Orat. Do-minie. g) AUGUST. Hom. 29. de uerbis Apost. Epist. 89. ad Hilarium. h) LUCIANUS in Philopat. i) Constit. Apost. L. VII. C. 44. CHRYSOST. Hom. 6. in Coloss. k) AUGUSTINUS Hom. 83. de diuersis. Epist. 59. ad Paulin. quæst. 5. l) Concil. Gerundenf. C. 10. Concil. Toletan. IV. C. 9. m) CHRYSOST. Comment. in Pl. 112. n) Constit. Apost. L. VII. C. 24.

de, som icke ännu undfått Döpselen, woro derifrån uteslutse; emedan de icke kunde anropa Gud, såsom sin Fader, för än de blifwit på nytt födde och til Guds barn uptagne o). Och som den ansågs för de trognas egenteliga privilegium; så blef den ock kallad de Trognas Bön p).

§. 6. Utom denna gudomeliga bönen, brukade jämwäl de Christne sådana böne-sätt, som de kallade Litanier. Ordet ledes ifrån Grekiskan af *λιτωναί*, *λιτοσωναί* eller *λιτανειών*, som betyder bedja. Der med förstås en Kyrkobön, som de trogne göra för sig och andra. Någre föra des början till år 528, då staden Antiochia hemföcktes af en så fäselig jordbäfning, at 4870. menniskior omkommo. Andre gå der med til det fierde seculum, då Constantinopel mycket led af et förfärligit jordskalk, under Theodosii Regering. Men somliga söka des uprinnelse, antingen ifrån Gamla Testamentet, eller Apostlarnas tider. Några spår til Litanian finnas hos Tertullianus, och kan man taga för ofelbart, at den war i bruk, både i det fierde och femte seculo, på alla orter, hwarest de Christne hade sina Församlingar. Om Apostoliska Författningarne äro sammansatte i det fierde seculo; så lärew den Litanian, som der finnes, wara den älssta af dem wi hafwe up-teknade q). Äfwen finnas många stycken af Litanien

D d 5 nien

o) CHRYSOST. Homil. 65. p) Se vidare BINGHAM L. XIII. C. 7. p. 234. sqq. CALVOR P. I. p. 524. BODDEI Theol. Mor. P. I. C. 5. §. 33. 34. p. m. 325. Disp. de precum formulis earumque usu in primitiva ecclesia, sub Præsid. D. Prof. BRING p. 12. q) Confit. Apost. L. VIII. C. 9. 12 BINGHAM L. XV.

nien införde uti Chrysofotomi skrifter och den Ambrosianska Liturgien r). Alle trogne weta, säger Chrysofotomus s), huru de skola bedja til Gud alla dagar, afton och morgon, och huru förböner skola stie af Sörsamlingen, för hela werlden, för Konungar, och alla, de der sitta i stor wärdighet.

§. 7. Denna bön förrättades i de trognas Messa, wid den Heliga Nattwardens begående. Kyriotienaren förkunnade innehållet der af sålunda: För Guds heliga Sörsamlings wälfärd. För Prediko-embetet och folket. För Öfwerheren. För Frid i hela werldene. För denna stad och land. För god wäderlek och fruktsam tid. För de resande til watten och land. För de kranka och fångna. At Gud wärdigas förlofa oss utur all nöd och fara, och så widare. Han tillade ock wid hwarje bön: Bedje wi Herren ödmjukeligen; hwar efter folket swarade på hwar och en bön: Kyrie eleeson, Herre förbarma dig! Så war den älssta Litanien beskaffad. Men sedan tillades ock andra swar, såsom: Hör oss! Bewara oss! Hielp oss! Som den Römerske Biskopen Gregorius Magnus, wid påf år 600, uti mycket ökade ceremonierna; så utwidgade han jämwäl Litanien, och anställte der wid processioner med mycken ståt och anseende. Hos de äldre Christna woro processionerna intet annat, än deras gång til

C. I. p. 236. seq. 290. r) BINGHAM l. c. p. 239.

s) Homil. 6. i Tim. 2.

til de allmänna samlings platser, hwarest de skul-
le hålla sin bön, och utdela almosor. De steds
de då utan all prakt, utan Psalmer och offente-
liga teckn. Men sedan den Arianska willfarelsen
upkom, begynte des anhängare, at i stora flo-
kar hålla sina böner offenteligen på gatorna, för
at der igenom skaffa sig så mycket större beröm för
gudaktighet; och der uti efterföljde dem sedermera
de rättvogne ²⁾. Ingen annan än Gud åkallas
des i Litaniens på flera hundra år. Men wid
på år 470. införde den kätterske Biskopen i An-
tiochia Petrus Gnapheus eller Fullo Helgonen ibland
den Grefiska Församlingens offentliga böner;
hvilken förderfweliga sed jämwal Gregorius Ma-
gnus år 600. antog i den Romerska Kyrkan ³⁾.
Uti Chrysofomi Messa finnas wal och Michael,
Nicolaus samt andre Helgon anroade; Men
förutan det, at hon icke är af Chrysofomus sam-
manskrefwen, så har den jämwal tid efter annan
bekommit nya tillökningar. Der til med kan an-
märkas, at i början anfördes intet mer, än Hel-
gonens blotta äminnesse; men der uppå följde
sedan deras åkallande. Doct. Lutherus utmönstras
de dem aldeles wid Reformationen, och gief af-
wen förbi Påfwen, som förut kallades en Apo-
stolisk Zerre. Denna Litaniens förbättring
skedde af honom på Latin, och sedermera, efter
någras mening, på Tyska ⁴⁾. S. 8.

²⁾ WALCH. p. 155. CONF. BINGHAM L. XIII. p. 29.

³⁾ CHEMNIT. l. c. p. 649. HEINS. T. I. p. 948.

⁴⁾ CHRISTIANI ALB. ERMELII Litancy Betrachtung p. II.

seq. BINGHAM L. XIII. p. 21. CALVOR P. II. p. 668.

CHEMNIT. l. c. p. 650. QUENST. l. c. p. 499. HÖG-

MARKS Psalmopoeogr. p. 89.

S. 8. De Christne församade ej eller den enskylda bönen i sina hus. Om mårgonen lofwade de Gud för hans nådiga beskydd öfwer framfarana natten, och anropade honom om hans kraftiga bistånd den följande dagen. Husfadren förrättade denna andakt, i närvaro af sit husfolk, och tillade der wid trosbekännelsen samt Guds ords läsande. Emot middagen, för än man gick til måltiden, lästes något utur Bibelen, och när maten sattes på bordet, bad man Gud om wälsignelse. Kåiser THEODOSIUS åt ej en gång et frön, eller någon annan frukt, för än han tackat den alsmåttiga Skaparen. Origenes berättar, at, när de gingo til bords, wände de sina ögon emot himmelen, och sade: Du, som gifwer alt kött des spis, förlån, at wi med wälsignelse måge anamma denna mat. Du, o! Gud, hafwer sagt, at om wi dricke något dödeligit, så skal det icke skada oss, när wi allenast der wid anrope dit namn. Derför, o! Gud, du måttige och härlige Z'erre, så borttag alt hwad ondt och skadeligit wara kan ifrån wår spis. De sunge jämwäl der wid gudeliga Psalmer, hwilken loffiaa sed Clemens Alexandrinus och Chrysoctomus högeligen berömde och påwände. Sedan södo de sin middagsmåltid med Guds lof och bön om wälsignelse. För än de gingo til sängs om aftonen, kallades åter familjen tillsammans at göra sin bön. De plögade jämwäl stå upp om midnatten, at åkalla Gud; hwilket bruk hörrörde ifrån föröbljessernas tid, då man icke så fritt fick öfwa sin andakt om

om Dagen. Här af skibnes, at de til enffylt bön
ätminstone använde tre stunder om dagen, nem-
ligen mårgon, middag och afton, efter Judarnas
sedwånja y).

Tiugunde Siunde Capitel.

Om den offenteliga Bönen i Sverige.

S. I.

Snder Påswiska tiden wet jag ingen nyttig
författning wara giord i Swea Rike, an-
gående bönen, utom det, at man wid påß år
1430, under Konung ERICS af Bomern Regering,
begynte ständiga förböner wid Gudstiensten
för Sswerheten z). Til upmuntran at wërda
den nåd, som oss är wedersfaren, wilske wi anföra
några af wåra olyckliga Förfäders böner. De
ågde et sådant innehåll:

O heleg h jomfru gör mich werdughan
til at lossua righ och giff mich krasst mot
thina owenner. Herre lat up mina leppa.
At myn mron kungörer tyth loss.

Gud Sader alsmectoger mildere oc
miseransamer herra frelsa och bescherma oss
ffor aldrachelgasta jomfru maries oc alla hel-
ganas bön och forschyllinger. Amen Jube
domine herre biud thina welsignelse. Alma
vir-

y) CAVE l. c. p. 213. seq. WALCH. p. 48. z) Hert
von DALINS Swea Rikes Hist. P. II. p. 689.

virgo. O milde jomfru offuer alla jomfruer
bidh for os til HErran Gud.

O Helga Jomfru Maria öwer alla
Jomfruer Moder och Dotter Konungens
öwer alla Konunga giff os thyna hugswa-
lan ath wy mattom for schulle hymmerikes
lön och glädes med Guds helgan å sfor vrbent
ändha. Tu autem domine O HErrre miskun-
na dig öwer os.

O helag Gudz föderscha, som werdes
ligha sorschyllade vntssaa i tyth lyff then
ther all werlden kunne ey begripa med this
na milda bön twa aff wara synder ath wy
matta vpfara til ewyneliga arones säte ther
thu blissuer oc styrer med thin welsignade
son sfor vrbent ända.

O HErrre Gud giff os at glädes aff es
wynneliga helsa lijsens och stälennes oc med
helga Jomfru Marias altid bön frälsas af
thenna net warendes bedröfsuilse och bruke
ewynneligen frögd. Med honom som komat
scolendes är doma lckuendes och döda och
werldene mz elden Amen.

O helsona ökiare tänk oppa at thu as
namade sforddm waar likames schipilse fö-
dendes aff henne osmitteliga Jomfru. O
Maria nadenna oc miskunnena moder bes-
schem of fran frenden och anama of i dödzens
stund. Ara warda tigh HErra som födder
år

är aff Jomfrøne med Sadrenom och then
helge ande åå för vthen ånda. Amen a).

S. 2. Under Påstviska mörkret var jäms
wål Litanien öfversatt på Swenska. Mången
torde icke hafwa sig det förestått; men den finnes
införd uti boken Wärfrutider, sålunda:

Kyrie Ikyson. Christe Ieyson. Kyrie
Ieyson. Herre miskunna tigh össuer mich.
Christe sforbarma tigh össuer ös. Herre
miskunna tigh össuer ös. Gud Sader aff
hymblana. Sforbarma tigh össuer ös. Gudz
Son werldynna atherlösare miskunna ös.
Gudh then helga Andhe sforbarma tigh össuer
ös. O the helge Treföllughet. miskunna
tigh össuer ös. Werldena helare bielp ös.
Sancta Maria bid for ös. Zelag Gudz
fföderscha. bid for ös. Zelag Jomffru össuer
alla Jomffrøer bid sfor ös. Sancte Michel
bid for ös. Sancte Gabriel bid for ös.
Sancte Raphael bid for ös. Sancte vriel
bid for ös. Alla helga Angla oc hörta en-
gla biden for ös. Sancte Johannes baptis-
ta bid for ös. Alla helga Patriarchar oc
Prophetar biden for ös. Sancte Peder bid
for ös. Sancte Pawel bid for ös. Sancte
Anders bid for ös. Sancte Jacob bid for
ös. Sancte Johannes bid for ös. Sancte
Philippe bid for ös. Sancte Bartholomee
bid for ös. Sancte Mathee bid for ös.
Sancte

a) Dessa böner har jag funnit i den före omtallda Wär-
frutiden.

Sancte Symon bid for of. Sancte thadee
 bid for of. Sancte Mathia bid for of.
 Sancte Thoma bid for of. Sancte Lucas
 bid for of. Sancte Marcus bid for of.
 Sancte Barnaba bid for of. Alla helga
 Apostlar och ewangelister biden for of.
 Sancte staffan bid for of. Sancte
 Larens bid for of. Sancte Vincentius
 bid for of. Sancte Erik bid for of.
 Sancte Henrich bid for of. Sancte Olaff
 bid for of. Sancte eskill bid for of. San-
 cte botwid bid for of. Sancte cosina bid
 for of. Sancte damiane bid for of. San-
 cte sabian bid for of. Sancte sebastian
 bid for of. Sancte orian bed for of. San-
 cte dyonisius med thinom kompanom biden.
 Sancte mauritius med thinom kompanom
 biden for. Sancte ypolitus med thinom
 kompanom biden for. Sancte Gereon med
 thinom kompanom biden for. Alle Guds
 helga martilers biden for. Sancte siluester
 bid for of. Sancte Greges bid for of.
 Sancte Augustine bid for of. Sancte mors
 thin bid for of. Sancte ambrosius bid for
 of. Sancte iheronime bid for of. San-
 cte Nicolae bid for of. Sancte sigfride
 bid for of. Sancte anthoni bid for of.
 Sancte egidi bid for of. Sancte bernar-
 de bid for of. Sancte francisce bid for of.
 Sancte David bid for of. Alla helga scrip-
 tefäder bid for of. Alla helga Preste och
 Mesadyäktne biden. Alla helga mynka

oc heremite biden. Sancta maria mag-
dalena bid for of. Sancta maria egip-
ciaca bid for of. Sancta anna bid for of.
Sancta catherina bid for of. Sancta mar-
garetha bid for of. Sancta barbara bid
for of. Sancta agnes bid for of. Sancta
lucia bid for of. Sancta helena bid for of.
Sancta brigitta bid for of. Sancta Ursu-
la med tith helgha selschop biden ffor of.
Sancta agatha bid for of. Sancta elyza-
beth bid for of. Sancta cristina bid for of.
Sancta martha bid for of. Sancta prax-
dis bid for of. Sancta gettrd bid for of.
Sancta walburg bid for of. Sancta appo-
lonia bid for of. Alla helga jomfrwer och
änkior biden for of. Alla helgen biden for
of. Miscunna oc spar os herre. Miscun-
na oc lös of herre. Aff dyärffwolsins äggel-
se fråls of herre. Aff ewygneligha sffordo-
milsa sffråls os herre. Aff warom storom syn-
dom sffråls os herre. Aff bradom och on-
dom döddha sffråls of herre. Aff söltch hwngor
och torst sffråls of herre. Aff hiertans mörk-
het sffråls. Aff alstons waadhe sffråls os her-
re. Aff kropfins oc hogsens orenlighet sffråls
os herre. Aff wredhr hath oc aff allom on-
dan wilja ff. Aff orenom tankom ff. Aff
alla ondn. sffråls. For thina förbodhills. ff.
For thina födilse. sffråls. For thina om-
schårills. ff. For thina döpills. ff. For this-
na fasta. ff. For tith kors och thina pyna.
ff. For thin nidhergrauills.

§. 3. Här är et blad borto i boken; men saknaden kan snart ersättas af den Papistiska Listanien, som sålunda fortfar: Sör tröstarens den 3. Andas tillkommelse och nåd, fråls. I dödsens stund fråls. På yttersta domen fråls. Wi arme syndare bedje dig, hör of. At du wärdigas of förskona, hör of. At du wärdigas omwända of til en rätt bättring, hör of. At du din helga Christeliga Ryrkto wärdigas befordra och uppehålla, hör of. At du wära herdar, Påfwen och hela det andeliga ståndet wärdigas bewara i den heliga Religion, hör of. At du wille ödmjuka den 3. Ryrkans fiender, hör of. At du alla kätterier, söndringar och secter wärdigas utrota, hör of. At du Christeliga Konungar och Sörstar wärdigas en ständig frid och sanskyllig enighet förlåna, hör of. At du of hela Christenheten, som är köpt med dit blod, wärdigas förena och bewara, hör of. At du wärdigas of i din dienst uppehålla, stärka och befästa, hör of. At du wärdigas alla wära wälgörare med ewiga egodelar belöna, hör of. At du wärdigas wära hiertan til himmelska begär uplysta, hör of. At du wära, och wära bröders, wänners och wälgörares själar wärdigas ifrån den ewiga fördomelsen bewara, hör of. At du wärdigas fruktene på jorden gifwa och bewara, hör of. At du alla afledna trogna wärdigas den ewiga tron försäns, hör of. At du wärdigas of nådeligen

gen höra, hör of. Du Guds Son, hör of. O! Guds Lamb, som borttager werldenes synder, förbarma dig öfwer of. Christe hör of! Herre förbarma dig öfwer of! Christe förbarma dig öfwer of! Herre förbarma dig öfwer of! Sader wår. Ave Maria h). Så ömfeligen woro de nyttiga bönerna i Litanien utblandade med afgudiska funder på den tiden.

S. 4. Wåre Påfwiste Förfäder hade ock fina så kallade Rosenkrantsar eller Raband, hwar efter de kunde räkna, huru många gånger de uprepade wiså böner om dagen. Det mindre Rabandet kallades Rosarium Mariæ, och bestod af 55. kular, som hängde efter hwar andra uppå et snöre. Men det större, som man nämde Pfalterium Mariæ, innehölt 150. sådana knäckar. De woro bägge så inrättade, at efter 10. mindre kular fölgde en större. Wid hwar och en af de små, fulla man läsa Ave Maria, eller Englahälsningen, som salunda lyder i wårt språk: Hel Maria, full med nåd, Herren är med dig, wälsignad du ibland qwinnor, och wälsignad din lifsfrukt, Jesus, Seliga Maria, Herrens Moder, bed för of syndare nu och i wår dödsstund, Amen. Men wid hwarje stor kula borde man bedja Sader wår. Hwar af skönjes, hwart stort warde sattes på Marie tillbedjande. Ty när man läste Sader wår fem gånger, blef hon 50. resor åkallad. Eremiten
 E e 2 Petrus,

Petrus, som lefde år 1090, såges wäl wara up-
hofsman til detta påfund; men som han icke mer
gjorde, än med små stenar utmärkte de böner, til
hwilka han hade sig förbundet, så förmärkes klart,
at han ej brukade något raband. Ifrån år 1200.
lärer man derföre säkrast kunna räkna des ål-
der c).

§. 5. Wäre förste Evangeliske Fäder ans-
sågo dessa Rosenkrantzar för en falsk Gudstienst d),
och affskaffade fördensfull deras bruk. De wille
ej eller wid bönen weta af andra Medlare, Pa-
troner eller Föredagtingare, än hela werldenes
Frälsare e). Hwad Christelige tankar gäfwes
de och icke menigheten om den offentliga bönens
nödvändighet och bedjarens bestaffenhet? Det
war icke, sade man, af menniskior upfunnit, at
allmänna Böner skola hållas i Guds Församling.
De helige Patriarcher, Propheter och Apostlar,
hwilke af den H. Anda woro rörde och upwäckte,
hafwa dem brukat, särdeles när någon swår
ansåktning och åliggande nöd på färde warit;
på det de genom sådant medel måtte bekomma
Gudomelig hielp. Wi woro här til förbundne
af en Apostolisk befallning: Så förmanar jag
nu, at man för all ting hafwer böner, å-
kallan, förböner och tacksägelse för alla men-
niskior: För Konungar, och för alla Öfwer-
het 1 Tim. 2: 1, 2. Man borde betänka det dräs-
peliga stora nådelöfste, som Frälsaren bifogat wid
den

c) QUENST. Antiqu. p. 567. RAMBACHS Colleg. Intro-
dukt. Hist. Theol. P. II. p. 125. d) Ayrkol.
1571. fol. II. a. e) Ibid. fol. IX. a.

ansågs för en allmänlig bön, och en samma til
alla andra Christeliga böner; hwarföre den bor-
de äga företrädet. Men de andra böner, hwilka
uti den H. Skrift och särdeles i Psaltaren finnas,
eller af Skriftene woro utdragne, och stälte på
någon närwarande nöd, fingo ej eller förkastas.
De woro lika som förklawingar på Sader wår,
och borde jämte Herrans bön bibehållas och bru-
kas g). För Reformation war Bönen Sader
wår öfversatt med sådana ord: Sader waar
som är i himblom hålgat wari thit nampn.
Tilkome thit ryke. Warde thin wili swa i
jorderyke som i hymmerike. Giff oss i dagh
waart daghlyghit brödh. Ock forlaac oss
waara synder, som wy ock forlaacrom thom
mothe oss bryta, Ock leedh oss ey i frästille,
Wthan frälsa oss aass ondho **AMEN** h).

S. 7. Til Predikans afhörande borde al-
le åhörare sig med bön bereda, hwar til Predi-
kanten sållinda förmanade: „Käre Christi wänner,
„efter wi nu här församlade äre, til at förhandla
„och höra Guds heliga ord, wisse wi alle sam-
„fält först böja oss neder på wår knä, och hafwa
„wår ödmiska och innerliga bön til wår kära Gud
„och himmelska Sader, at han för sin ensödda
„Sons Jesu Christi wårs Herres skull, wårdis
„gas förlåna oss then Helga Andes nåd och gäf-
„wo, at wi på båda sidor, jag som talar, och
„I som tillhören, måge oss i sakene rätt skicka,
„talandes och förnimmandes, hwad Guds gode
„och

g) Ibid. fol. XL. b.
tiden.

h) Så finnes det i Wårfru-

„och behagelige wilje och rätte grunden är i denna Guds ord, som eder skola förhållen warda, honom til pris och äro, och oss allom til tröst och rättelse i vårt lefwerne. „ Der efter läste man Sader wår. Man brukade ock sunga någon Bönepsalm eller lofsång för Predikan. Den sedan blef ej eller förkastad, at strax efter förmaningen til bönen, läsa öfverkiudt först Sader wår, och sedan denna bön: „O! alsmåttige ewige Gud, du som af Faderlig barmhertighet oss arma bedröfrade och fäkunniga menniskior til tröst och rättelse dit helga och hälsosamma ord förkunna och predika låter, det wi dock för våra stora brist och swaghet skull, hwarken rätt fatta eller behålla kunne. Förden skull bedje wi dig ödmjukeligen, at du af samma faderliga mildhet också wårdigas samt med ordet, förlåna oss din H. Anda, at wi genom honom mage warda beqwåmlige, til at rätt undsä denna helga sådena, som är dit ord, i wår hierta, liksom uti en god jord, och båra der efter mycket frukt i tolamod. Genom din Son Jesum Christum wår Herra, Amen. „ Efter bönen upreste sig Församlingen, och stod stilla, så länge Texten uplästes, hwar på förklaringen eller Predikan börjades 2).

S. 8. Sedan Predikan war slutad, förmanade Presten åhörarena med dessa ord at göra sin syndabekännelse: „Käre wänner, efter det wi här församlas, icke allenast för den orsak skull,

Se 4

„af

2) Rykol. 1571. fol. IX. a. b. X. a. b.

,,at wi genom predikan skole, såsom nu skledt är,
 ,,underwiste och förmante warda, utan jämnwål,
 ,,at wi hafwa skole wåra böner til Gud, om alle
 ,,handa, både om våra egna och andra mennis
 ,,skiors nödtorfter, ja, genom Ordsens Predi
 ,,kan warde wi rätteliga til bönen beredde. Der
 ,,före wele wi ock nu icke eller låta denna delen i
 ,,sakene brista, utan wi wele troligen bedja. Och
 ,,på det wi theste heller måge kunna blifwa bön
 ,,hörde, så låter of först göra Gudi wår allmän
 ,,neliga Skriftermål, så såsandes hwar wid sig:

,,O! alsmåttige ewige Gud, jag arme o
 ,,wärdige och bedröfwade syndige menniska be
 ,,känner utaf hiertat, at jag ganska mycket och
 ,,swårliga emot dig och din helga bud, både wet
 ,,terliga och owetterliga syndat och brutit hafwer
 ,,med tankar, ord och gärningar, så at mina syn
 ,,der äro otaliga många, och mig alt för swåra
 ,,wordna. Och blyes jag fördenstull wid mig
 ,,sielf, efter jag icke wård är komma inför dit
 ,,Gudomeliga ansikte, och blifwa känd för dit barn.
 ,,Dock likwål medan du äst så god och mild, at
 ,,du icke gärna ser, at någor syndare, ehuru stor
 ,,han ock är, dö och ewinnerliga förderfwat skal,
 ,,utan wilt at han sig omwänder, bättrar och blif
 ,,wer behållen, ja, du som icke liuga kan, hafwer
 ,,stelswer utläswat nåd och syndernas förlåtelse al
 ,,lom dem, som sig ångra och bättra wilja; der
 ,,före faller jag icke i wanhoff, utan dristar mig
 ,,här wid, kommandes likwål fram för dig, först
 ,,med et ångersfullt och bedröfwadt hierta, sedan
 ,,ock med en rätta, ändock fast swåra tro, bedjans

„des dig ödmjukeliga, och utaf alt hierta, at du
 „wille wara mig nådelig, och förlåta mig alla
 „mina synder, dit heliga namn til pris och äro,
 „för din enfödde Sons Jesu Christi wårs HERR-
 „res skull. Jag will med dine Gudomeliga hielp
 „gärna bättra mig.„ Här uppå aftunnade
 Predikanten offenteligen afsöfningen k).

§. 9. Widare förmanade han åter til tack-
 sägelse och bön, sålunda: „Käre wänner, efter
 „wi äre församlade i wårs HERRAS Jesu Chri-
 „sti namn, och hafwe hans befallning der uppå,
 „at wi Gud uti alla våra åliggande nöd åkalla
 „skole, och hafwa våra förbön för alla menniskior,
 „för Guds Församling den Helga Kyrkio och hem-
 „nes tienare, för all Öfwerhet, för allom dem,
 „som stadde äro i bedröfwelse och motgång, och
 „sedan för alt annat, hwad oss är af nöden; och
 „efter wi ock hafwe wårs HERRAS löfte, at wi
 „skole af vår käre himmelske Fader nådeligen
 „bönhörde warda, derföre så låter oss detta göra
 „på det aldratroligaste, så säjandes 2c.„ D.

Denna allmänneliga bön war i början in-
 rättad på twäggehanda sätt. Först brukades
 för hwar och en angelägenhet en särskild bön.
 Såsom til exempel:

E e s

Läs

k) Kyrkof. 1571. fol. XI. a. b. XII. a. Förmaningen
 bortlades år 1614. och i stället för den här anförde Syn-
 dabelkännelsen, antog man den ännu brukeliga: Barm-
 hertige Gud och himmelske Fader, på hwilfens 2c.
 Se 1614. års Handbok. Den allmänne afsöfningen
 warade til 1693. Se ofwansföre 20. Cap. n. 14.

h) Kyrkof. 1571. fol. XII. a. fol. XLI. a. b.

Låter oss bedja för den 3. Christeliga
Kyrkio, och om trogna Kyrkiotienare.

„O! alsmåttige ewige Gud wårs Herras
„Jesu Christi Fader, som oss det sielfwer befalt
„hafwer, at wi om arbetare i sådena, det är,
„om trogna Predikare bedja skole ic.

Låter oss ock bedja för all werldslig Of-
werhet.

„O! Barmhertige himmelske Fader, utt
„hwilkens händer står alt werldsligit wäld och Of-
„werhet ic. „

Men efter detta bönesättet tycktes blifwa för
widlystigt, när Herrans Nattward skulle begås;
så inrättades et kortare, bestående af twänne bö-
ner, hwar utt alla nödorstes strax upräknades,
och hwilka kunde ymsom brukas *m*). Den förre
börjades sålunda: „O! alsmåttige Gud och barm-
„hertige Fader, wi tacke dig af alt wårt hierta
„för alla dina så otaliga många wälgärningar ic. „
Men införde den sedan utt 1614. års Handbok,
och år 1693. blef den äfwen bibehållen med nå-
gon förbättring *n*). Den senare, som äfwen in-
nehölt förböner för den Christelige Kyrkan, för
all werldslig Ofwerhet, för fiender och owänner,
samt för alla bedröfwade, fattiga, siuke och an-
fäktade, är nu mera icke i bruk *o*). Men denna
saknaden ersattes år 1693. genom den längre och
kortare Bönens införande, som sålunda börjas:
Tig

m) Ibid. fol. XII. a. XLI. a. b.
1693. [C. IV.
fol. XLI. b.

n) Se Handbok.
o) Den kan läsas i Kyrkol. 1571.
fol. XLI. b.

Tig Ieswande, alsmåttige och ewige Gud, wårs Herres Jesu Christi Sader, all rings Skapare 2c. p). De förbättrades år 1756. med en och annan nyttig tanka, angående sällheten af wårt närwarande Regeringsätt, då uti det widlyftigare formularet infördes, at Gud wille hielpa Konungen styrka och bewara sina underjätares fri- och rättigheter; samt uti det mindre tillades dessa orden: I wår sälla frihet; så at de i sit sammanhang utgådra en sådan mening: Dit helga namn til äro, och of allom, i wår sälla frihet, till beskärm.

§. 10. Om Litanien efter predikan sjunges eller läses, så göres då icke behof at bruka någon annan bñesform q). Den Swenska Evangeliska Litanien är införd uti 1541. års Kyrkohandbok. Emellan den och Doctor Lutheri Latinska Litania finnes stor likhet, men ock några skildnader. Efter Kyrie eleeson i början tillades i den Swenska: Herre, hör wår bön! Följande böner, som finnas i den Latinska, blefwo utslutne: „Genom din Helga mandoms anammelses hemlighet! Genom din döpelse, fastande och dina frestelser! Genom den Heliga Hugswalarens tillkommelse! Uti all wår lidandes tid! At du wärdigas uprätta alla fallna, och befästa alla ständande! At du wår Magistrat och folk wärdigas wälsigna och bewara! At du alla hafswande qvinnor och barnaföderefor wärdigas förlåna en lyckelig barnsbörd och styrktio!,, Est ject

p) Handbok. 1693. C. IV.

q) Kyrkol. 1571. fol.

XIII. a. Handbok. 1693. C. IV. Handb. 1614. C. III.

jest ändrades och några böner. I den Latinska står: At du wärdigas förlåna alla öhörare ordets fördölkelse och Andans frukt! Men i den Swenska bad man: At du din Anda och kraft wärdigas til ordet gifwa! I den Latinska: At du alla barn och sjuka wärdigas uppehålla och bewara! Men i den Swenska: At du allom! sjukom wärdigas hälso och helbregdo gifwa! I den Latinska: At du alla oskyldigt fångna wärdigas förlofa! Men i den Swenska: At du alla fattiga fångar wärdigas förlofa. I den Latinska: Guds Son, förbarma dig öfwer oss! Men i den Swenska: O! Jesu Christe Guds Son, förbarma dig öfwer oss. I den Latinska beder man tre resor: O! Guds Lamb förbarma dig öfwer oss. Så uprepas wäl och Guds Lamb i den Swenska tre gånger; Men först står: Skona oss milde Herre Gud! sedan: Hör oss milde Herre Gud! och sist: Förbarma dig öfwer oss!

S. 11. Uti detta stic blef den Swenska Litaniien alt til år 1614, då der uti stiedde några förändringar r). Tilförene uprepades Kyrie eleison allenast två; men nu utsattes det fyra gånger. Nu tillades jämwal dessa böner: „För eld
„och wåda! At du alla hafwande qwinnor och
„barnaföderstor wärdigas wälsigna och hielpa!
„At

r) Litanien af år 1548. och 1557. kommer aldeles öfwerens. Men under det Liturgiska wäsendet insickades böner för Påstoen och hans anhang, ehuru med förtäckta ord, at de ensaldigel det icke skulle märka. WERWING l. c. j. P. I. p. 134.

„Att du alla wågfarande, til land eller watten,
 „wärdigas med dina helga Änglar nådeligen led-
 „saga och bewara!,, Bönen för Öfwerheten lyd-
 de förut sålunda: „Att du wär Konung och Lands-
 „herra, med alt hans Råd och befallningsmän,
 „wärdigas trösta och beskärma!,, Men nu blef
 den ändrad i så måtto: „Att du wär Konung och
 „Landsherra, med hela det Konungliga hus,
 „Råd och Befallningsmän, wärdigas trösta och
 „beskärma!,, För detta tillades bönen Sader
 wär wid slutet efter Kyrie eleeson; men nu blef
 den förbigången.

§. 12. År 1693. lade man handen än yt-
 terligare wid Litanien s). En ny bön infördes:
 Att du krigsmakten til lands och watten wär-
 digas wälsigna, styrka och bewara! Uti bön-
 nen om Lärarena hade man tillföre följt Lutheri
 Litania sålunda: Att du alla Biskopar, Bys-
 tioprester och Kyrkioctienare, i hålsosamma
 orde och heligo lesfwerne wärdigas bewara!
 Men nu förbättrades den på sådant sätt: Att du
 alla Biskopar, Lärare och åhörare, i håls-
 sosamma orde och heligo lesfwerne wärdigas
 bewara! Förut bad man: Att du din Andas
 och Kraft wärdigas til Ordet gifwa! Men nu
 sattes i stället: Med ordet gifwa. Bönen om
 Öfwerheten ändrades således: Att du wär reger-
 rande Konung, Drottningarna, Kongl.
 Lifarswingarna, Råd, samtliga Ständer
 och Zöga Ambetsmän wärdigas wälsigna,
 trösta

s) Litanien af år 1671. stämmer aldeles öfwerens med den
 af år 1614.

trösta och bestärma 2). För ut lästes: At du allom siukom wärdigas hälso och helbregdo gifwa! Men nu stältes bönen något annorslunda: At du alla siuka wärdigas trösta, uppehålla och hielpa! Tillförene bad man! At du alla Enkior och faderlösa wärdigas förswara och försörja! Men nu skiedde denna tildkning: At du alla enkior och faderlösa, fattiga och förtryckta wärdigas förswara och försörja! Bönen, at du dig öfwer alla menniskior wärdigas förbarma, som för detta hast sit rum näst ester enkiorna och de faderlösa, flyttades nu långre ned. Och i stället man för läste: At du fruktrena på jordene wärdigas gifwa och bewara! innesattade man flera angelägenheter således: At du fruktrena på jordene, samt bergsbruket och andra losliga näringsmedel wärdigas wälsigna och bewara, och nåd förlåna, dem rätteligen at bruka u).

S. 13. De tre första bönerna efter Litanien finnas jämwäl uti 1548 och 1614. års Handbok; men den fierde och femte tillades sistnämde år. De blefwo alle orubbade år 1693, då man ock införde elofwa andra Ryrkioböner, nemligen:
En

2) Ester de omwärlingar, som tid efter annan förekommit i Konungahuset, är denna bön ofta ändrad. Man har ock i följande tider tillsatt: Det Kongeliga husets höga anförwanter. I somliga Psalmböcker står Allheliga i stället för Regerande Konung. u) I den Psalmbok, som 1739. trycktes hos Directeuren Momma och 1745. hos Direct. Salvius med Latiniska bokstäfwer, har man ock tillagt Sjöfarten.

En bön efter Passions predikan; en bön uti Frigstider; en bön för frukten på jordene emot skadelig wäderlek och dyr tid; en bön uti dyr tid och stor hungers nöd; en bön i pestilentie och andra smittosamma sjukdomars tid x); en bön för bedröfwade och swärmodiga; en bön för swaga i trone och ansåtrade; en bön emot Christenhetens arf fiende Turken; en längre och kortare bön, när Riksfens Ständers allmänna sammankomst och möte stier; samt tackfägelse efter sluten Riksfens Ständers allmänna sammankomst. Under titul: Ad Completorium, insattes, år 1614. bönen *Wår Fa öfwer oss, käre himmelske Fader, och den allmänna Wålsignelsen*, sist i Handboken, hwilket rum de sedermera framgiemt behållit. All sedan år 1693. har Litanien blifwit i sit wanliga stånd, til des Konungen år 1757, uti nådig skrifwelse til Consistorierna af den 22. Martii, befalte, at näst efter de orden: *At du wår älskelige Konung ic. wärdigas wålsigna, trösta och beskrärma, skulle tilläggas: Samt til wårt Regeringsfätt all wålsignelse förlåna!* Efter den första Ryrkolagens innehåll, borde Litanien åtminstone läsas eller siungas en gång hwar månad, Söknedag eller Helgedag, då måsta folket war tillstädes; men besynnerligen om Bönedagarna y). Hertig CARL befalte år 1573. at den skulle läsas eller siungas efter hwar predikan, så wäl om Söndagar och Helgedagar, som hwar Sökne

x) Det befalltes, at denna bön skulle läsas i pestiden. Kongl. Senat. Bref til Consistorierna d. 27. Aug. 1710. y) Ryrkol. 1571. fol. XLIII. a.

Söknedag, både i städerna och på Landsbyggen den *). Nu för tiden skal den läsas til det ringaste en gång om weckan 2). Men på Bönens söndagen sjunges den i Choren efter Högpredikan 2).

§. 14. När den allmänna bönen hålles i Guds Församling, skal det ske utan långt företal, allenast at folket med få ord til andakt upwäckes. Ingen hafwer makt, at uti sådana brukeliga böner, något af egen godtycke förändra. Men i fall någon ny bön skal författas, och til en wis tid brukas, då bör Archie-Bisken, tillika med Consistorio Ecclesiastico. efter Öfwerhetens befallning, henne sammansätta, och til Konungen öfwerfända, hwar på den öfwerfes och til Stiften utdelas b). Wi kunde anföra många exempel uppå sådana besynnerliga böner; men åtnöje oss med det Bönescätt, som wid den offentliga Gudstiensten ifrån år 1670. til 1677, brukades, under den trolldom, som i Bohuslän och några Söknar i Dalarna war upkommen. Så wäl förmaningen der til, som sielfwa bönen, war således författad: Guds Församling wille göra en innerlig och hertans bön til Gud war käre himmelske Sader, at han, för sin Sons Jesu Christi skull, wille nåpsa satan och hans tyranni, som han för folkets säkerhet, Guds ords och Predikö-embetets förakt skull, hafwer fått

*) Hertig Carls Påbud d. 10. Junii 1573.

2) Kyrkof. 1686. C. XII. §. 2.

a) Ibid. C. II.

§. 11. b) Ibid. C. XII. §. 2.

fått tilstådjelse at föröfwa på årtskilliga pers
soner, så unga som gamla, upp i Osterdas
larna och Bohuslän. Låter oss förden skull
bedja och säga: O! G:Erre barmhertige och
nådefulle Gud, wi äre ju dit folk och nämde
efter din enfödda Kära Son, wår G:Erre
och Svålsare I:sum Christum, förlåt syn
derna, och straffa dock med dit eget och fa
derliga ris, och låt den lede och grymme
Siälamördaren, dieswulen, icke så gråfelig
gen så rafa, dit namn försmåda, och små
ostyldiga barn, för föräldrarnas synder skull,
jämmerligen handtera. Zielp, milde G:Er
re Gud, den fattiga ansäcktrade hopen, styrk
dina tienare Presterna med din Zelga Anda,
at de i trone kunna göra satan et kraftigt
motstånd, at han icke et sådant ohörligit
regemente får öfwer din Sörsamlings leda
möter. War oss nådelig för dit namn skull,
och förlåt oss den stora synden, at wi dit ord,
som är Andans swerd, så försumeligen at
tat hafwe. Befria oss och wåra barn ifrån
den illistiga fienden dieswulen, och låt honom
aldrig få någon makt öfwer oss, utan wår
ka i oss en sanskyllig bot och bättring, kärlek
och lust til dit helga ord, at wi dig och dit
ord af alla krafter här efter är ålsta måge.
Genom din Son I:sum Christum wår
G:Erre, Amen c).

F f

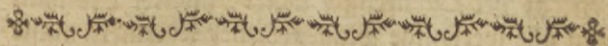
S. 15.

c) Kongl. Br. til Consist. d. 19. Dec. 1669. d. 7. Apr.
1677.

S. 15. Hwad våra öfriga bönesätt beträfs
 far, så hafwe wi lånt våra så kallade Collecter,
 til större delen, af den Romerska Församlingen.
 Uti den första Swenska Messboken af år 1531.
 funnos 16. sådana Collecter, som skiftewis skulle
 brukas. År 1537. och 1548. utfattes i Messboken
 30. Collecter, som ännu nyttias på första Adwents
 Söndagen, Juldagen, Nyårsdagen, Tretton-
 de dag Jul, Palmsondagen, Påskadagen, Chris-
 sti Himmelfärdsdag, Pingstdagen, några
 Söndagar efter Trinitatis, Marie Rånselfes och
 Bebådelses dag, Midsommars dagen, Michaelis
 dag, Andree dag, Stephani samt Alhelgona
 dag, fast än här och der med någon ändring.
 Uti 1557. års Messbok äro de anförde 76. til anta-
 let, nemligen för hwar Sön- och Helgedag året
 igenom. Men år 1614. flyttades de utur Messbo-
 ken, och bekommo sit rum uti våra Psalm- och
 Evangelii böcker, näst för Epistelen; hwarföre
 Handboken af år 1693. nämner den Collect, som
 står fram för Epistelen. Bönera, som hos
 oss brukas wid Döpelsen, Brudwigningar, ålta
 qwinners Kyrkogång och begrafningar, råtna
 sin ålder ifrån år 1529, och äro merendels de sam-
 me, såsom de då af Olavo Petri uti Handboken
 författades. Likaledes komma Bönera, wid
 Herrans Nattwards begående, til större delen
 öfwerens med bemålte Olavi Petri Messordning
 af år 1531. d). Men här om skal talas något
 när

d) Förbönen för dem, som skola begå Herrans Nattward:
 O! Gæhre Jesu Christe, som i then helga Natt-
 warden gifwer oss ic. kom först i Handboken år 1693.

närmåre på sina ställen. I medlertid tillönste wi oss bönenes Andra, at våra böner icke måga endast ligga på läpparna; utan härstyta af en sådan hiertans grund, som igenom nåden förändrad blifwit.

Tjugunde Ottonde Capitel.

Om Herrans Nattward hos de första Christna.

§. 1.

Om den H. Nattwarden wördades af de första Christna för et ibland de nödwändigaste och yppersta stycken af deras Religion; så war den ock en del af deras offentliga Gudstienst. Den ort, som blef inwigd til deras allmänna gudseliga sammankomster, war altså det egentliga stället til den H. Nattwardens begående. Frälsaren inrättade wäl detta Sacrament i et enskyldt hus; men förutan det, at den tidsens omständigheter ej annorlunda tillåto, så förestälte då Apostlarna den efterkommande Christeliga Församlingen. Dese Apostlar och de förste Christne höllo jämwal samma heliga måltid uti enskylda öfversalar; men, såsom wi tillförene berättat, så woro dessa rum då utsedde til deras allmänna samlingsplatser e). Under förföljelserna emottogo de förtryckte Christne denna själaspis på berg, i kuler, och öfwer de heligas grafwar, hwarest de höllo

§ f 2

e) Vid. supr. C. VII. §. 2.

sin Gudstienst. Sedan utsågo de i sina Kyrkior et wist ställe, nemligen wid den östra ändan, hwarest detta heliga Sacrament utdelades wid et bord, som kallades Altare. Dwinnorna stängdes icke ifrån Altaret, förr än wid påsk år 361. af det Laodicenska mötet, hwilket öde jämwal alle werldslige Manspersoner sedermera måste undergå, undantagande de Grefiska Kajsare, som fingo hafwa sin stol i Choret. Men icke des mindre undfick menige Man den H. Nattwarden i sielfwa Kyrkian f). På intet annat ställe, utan i högsta nödfall, fick man den begä; hwar om mötet i Laodicea uttryckeligen stadgade g). Eustathius, Biskopen i Sebastia, affattes, på mötet i Gangris år 369, ifrån sit embete, för det han tillåt hemliga sammankomster och enskyld communion i husen h). Så angelagne woro de Christne på den tiden, at den H. Nattwarden skulle offentligan anammas. De hade ock der til wigtiga skäl. Ty ho medgifwer icke, at detta dyra Sacrament bör wara en del af wår offentligan Gudstienst? Ho finner icke, at den utwärtas föreningen i Christi Församling bör, igenom detta heliga kärleks band, wid makthållas och förökas? Och ho skulle icke jämwal wilja anse det, såsom en offentlig bekännelse, at wi hälle oss til den Religion, som wi af Frälsaren och Hans Apostlar hafwe undfätt? Man kan således icke
mils

f) CALVÖR P. I. L. 2. C. 59. p. 679. g) Can. 58.
h) Concil. Gangr. Can. 5. 8. SOCRATES L. II. C. 43. CAVE P. 140. 277. 278. CALVÖR P. I. p. 700.

mildare omdöme falla om dem, som wid Nattwardens bruk, utan trängande nöd, skilja sig ifrån de andra Församlingens ledamöter, än at de låta der med förstå, at de åstunda stympa den offentliga Gudstiensten, at de icke wilja stärka föreningsbandet emellan sig och de öfriga trogna, samt at de blyjas til at offenteligen bewisa sig wara Christna.

S. 2. Wi kunne icke bifalla dem, som leda den Heliga Nattwardens ursprung ifrån Judiska sedwänjor. Det är sant, at Judarne, så wäl som andra folkslag, brukade bröd och win wid sina måltider; men brödets och winets undsfående och förtärande utgör icke för sig sielf den Heliga Nattwarden. De tyckas hafwa någon grund at stödjia sig uppå, som föregifwa, at lika som Påskalambets måltiden lände til ihogkommelse af befrielsen ifrån den Egyptiska tråldomen; så hafwer och Frälsaren insatt den Heliga Nattwarden til sin åminnelse. Men detta Sacrament består icke endast uti en blott åminnelse; utan här finnes ock en Sacramenterlig förening emellan brödet och Christi kropp, samt winet och Christi blod, hwilken förening man för gäfwes söker under Gamla Testamentsens tid. Några ceremonier brukade wäl Frälsaren der wid, som hos Judarna wore antagna; men förutan det, at han icke gärna kunde wälja något främmande stick, när han spisade ibland Judar, så höra ej eller samma ceremonier til den H. Nattwardens egentliga natur och wäsende. Detta Sacrament är altså en ny inrättning, som icke annorstädes ifrån

erkänner sit höga ursprung, än ifrån vår dyra Frälsares wisa och nådiga insticktelse.

§. 3. At bröd och win nödwändigt hörer til den H. Nattwarden, är ingen twiswel, när man tager Frälsarens första inwäntning och det Apostoliska bruket til rätte snöre. Artocriternas förmåtenhet i det andra seculo, som jämte brödet tillade ost, wederslägger sig sielf *i*). Det kan wara lika mycket, hwad bröd man brukar, syradt, eller osyradt. Wi medgifwe wäl, at Frälsaren brukade osyradt bröd, emedan han stiftade denna måltid på Judarnas Påska om aftenen, då intet annat bröd fick förtäras; dock giöre wi här wid den anmärkning, at Iesus tog det bröd, som war för handen, men icke utmärkte egenteligen det slaget, såsom ofelbart nödwändigt fram för något annat. När Paulus skrifwer om den H. Nattwarden (1 Cor. 11: 26, 27, 28.), nämner han intet särskildt bröd, ej eller finnes något omrördt der om af de gamla Fäder. Det wet man, at i det ellofte seculo, brukade den Österländska Församlingen syradt, men den Wästra osyradt bröd. En Michael Cerularius, Patriarchen i Constantinopel, war då den förste, som år 1051. förebrädde Påfwen Leo den IX, at den Romerska Kyrkan betiente sig af osyradt bröd; hwar af stor twistighet upwarte *k*). Angående brödets anseende och form wid den Hel.

i) BENZELII H. E. Sec. II. §. 8. *k*) BUDDI Theol. Dogm. L. V. C. I. §. 14. p. m. 1156. CALVOR P. I. p. 586. HEINSIUS T. I. p. 1174. BINGHAM L. XV. C. 2. §. 5. p. 266.

Hel. Nattwarden, hafwe wi ej eller någon föreskrift. At Bråfsaren haft en tun och rund kaka, såsom de osyrade bröden bakades, sluter man af Judarnas sedwänia wid Påska-måltiden. I Christendomens början tog man wanligit bröd, af det, som frambars ibland de trognas gästwor. Epiphanius intygar i det fierde seculo, at man då haft runda kakor, som woro så stora, at de kunde brytas sönder i flera stycken. Men wid slutet af det ellofte seculo uphörde sönderbrytningen, och de små runda bröd, som wi kalle oblater, kommo i bruk. Här uti hafwer vår Församling icke funnit nödigt, at något ändra. Ty det är en wilkorlig sak, om brödet brytes, eller ej, och om det är större eller mindre *N*. Nog af, at det är samfärdigt bröd; hwilket icke kan nekas om våra oblater. Ty som de äro bakade af miöl och watten; så böra de ock erkännas för wärfeligit bröd. Wi behålle dem af Christelig frihet; emedan wi äge der af mycken beqwämlighet wid utdelandet, således för gamla och sjuka personer.

S. 4. Hwad winet beträffar, så hafwer den Christeliga Församlingen äfwen ansett det af sådan nödwändighet, at utom det samma kunde icke den H. Nattwarden rätteligen begås. Den Romerske Biskopen Geladius, som lefde år 493, påyrkade at den, som i den H. Nattwarden emottog brödet, skulle och blifwa delaktig af winet. Wi hafwe förnummit, säger han, at någre taga sin del endast af den heliga Leßamen, och hålla sig ifrån det heliga blodets

S. f. 4

ders

dets kall, hwilke, efter de fara med wid-
 skiepelse, måste antingen anamma hela Sa-
 cramentet, eller warda urenstängde ifrån hela
 Sacramentet, derföre at ingen kan sönder-
 skifta Sacramentet *m*). Den heliga kallen
 rycktes icke ifrån menige man, för än i senare
 tider. Presterne wille uti all ting hafwa företrä-
 de fram för werldsliga personer, hwarföre de sö-
 regäfwo, at desse hade nog af brödet allena, af
 den grund, at der Christi lekamen wore, der skul-
 le och finnas hans blod. Detta skändeliga mis-
 bruk skal uti det trettonde seculo tagit öfwer han-
 den; men blef på mötet i Costniz år 1415, såsom
 en allmän lag stadfastadt och wedertagit. Af
 hward slag winet må vara, rödt eller hwitt, der
 om hafwa de Christne icke warit nogräknade.
 Nog af, när det är af winråds frukt. Winer-
 na uti Palestina och andra Österländska orter wor-
 ro starkare och hitsigare, än i Europa, och kun-
 de derföre icke gärna drickas utan blandning med
 wattu. Det kan alltså vara troligt, at Frålsä-
 ren utspådt sit win, då han instiftade Mattwars-
 den *n*). Östminstone tala både Justinus *o*) och
 Irenæus *p*), som lefde i det andra seculo, om dens-
 na wattublandning, såsom brukelig i deras tid.
 Cyprianus leder den ifrån Frålsären sielf och Apost-
 larnas bruk *q*), hwar med det tredje Carthaginen-
 siffa

m) LAURENT. PETRI Dialog. fol. 38. *n*) CALVOR P.
 L. p 598. HOLLAZII Exam. P. III Sect. 2. C. 5.
 Qu. 9. prob. d). *o*) Apol. 2. *p*) Lib. IV.
 C. 57. *q*) Epist. ad Cæcil. 63.

stka mötet jämnväl instämmer r). Den Kunde
 afwen oß tillåtas, om sådant wid tilfalle finnes
 nödigt, allenast at winet behåller öfverwigten s).
 Men at i stället för win bruka någon annan wät-
 ska, strider aldeles emot Frälsarens inrättning.
 Dersöre wedersade Epiphanius de älsta kättare,
 som i andra seculo, under skien af stor återhåll-
 samhet, brukade endast watten z), såsom jämnväl
 åtskilliga möten sedermera förbudit miölk och miöd
 wid den H. Nattwarden u).

§. 5. Emellan brödet och Christi Kropp,
 samt winet och Christi blod, hafwa de gamle
 Fäder alltid trodt en Sacramenterlig förening, i
 kraft af Jesu ord, som han talade om brödet:
 Detta är min kropp, och om winet: Detta är
 mit blod. Cyrillus, som war Biskop i Jerusale-
 m, uttrade sig der om sålunda: Brödet och wi-
 net uti Nattwarden war, förre än den He-
 lige Treenigheten skallades, bröd och win;
 men sedan bönen skiedt, blifwer brödet Chri-
 sti kropp, och winet Christi blod x). Dock
 trodde de ingen förwandling y). Den willfarel-
 sen upkom år 830 z), och antogs offentligen
 F f s
 ibland

r) C. 24. BINGHAM L. XV. p. 274. s) BUDEUS
 l. c. p. 1157. z) BINGHAM L. XV. p. 273. BEN-
 ZEL. H. E. Sec. II. §. 8. u) Concil. Bracarense
 III. C. 1. Concil. Antistodorense C. 8. De quibus-
 dam hæreticis, qui in elementis sacræ Eucharistiæ,
 vel addendo, vel subtrahendo quidpiam immutarunt,
 conf. BINGHAM L. XV. p. 278. x) CYRILL.
 HIEROSOL. Catech. l. n. 4. Disp. cit. de origin. rit.
 Eccles. N. T. p. 88. y) BINGHAM L. XV. p. 452.
 z) HOLBERGS H. E. T. I. p. 325. 332.

ibland den Romerska Kyrkans trosartiklar år 1215, på det Lateranska mötet, under Påfwen Innocentius den III.

§. 6. Ceremonierna, som de förste Christne togo i akt wid den H. Nattwarden, wilje wi inhämta af deras egna skrifter. Man tror, at Apostlarne icke woro om något mer angelagne, än Inskiftelse orden och Bönen Sader war a). De äthäfwor, som uti andra seculo brukades, beskriver Justinus Martyr med dessa ord: Sedan bönerne äro ändade, så hånse wi hwar andra med inbördes kysande. Derpå framhåres til honom, som är Söreståndare för Bröderna, bröd, och en bägare med watten och win. När han dessa stycker emottagit, förkunnar han Saders lof och ära, genom Sonsens och den S. Andas namn, och widlyftigt förrättar tackfågelsen, för det han hållit os wärdiga til dessa gåfwor. Och så snart han slutat bönerne och tackfågelsen, ropar alt folket, som är tillstädes, med et glädjefult gillande: Amen. Men sedan Söreståndaren fulländat tackfågelsen, och alt folket med en glad bön den samma gillat, så skier utdelningen genom dem, som hos oss kallas Skaffare, til hwar och en af de närwarande, at alle måga blifwa delaktige af det, för hwilket man gjort tackfågelse, nemligen af brödet, winet och wattenet b).

§. 7.

a) LAURENT. PETRI Dialog. fol. 6. b. b) JUSTINI
MART. Apol. II. p. 97. WALCHIUS d. 188. BING-
HAM L. XV. p. 311. 312.

S. 7. De Apostoliska författningarna, förmodeligen i det fjerdte seculo, föreställa en sådan ordning: Efter bönerna i de trognas Mesa, hälsade Biskopen Församlingen: Guds frid ware med eder allom! Hwar på folket swarade: Så ock med dinom anda! Kyrkiotienaren sade: Sälser hwar andra med en helig kys! Då kyste Presterskapet sin Biskop, och menigheten sit eget kion, til tecken af inbördes kärlek. Inmedertid woro alla dörrar tillutna, som wacktades af Kyrkiotienarena. Watten frambars at twätta Presternas händer, hwilket skulle utmärka deras renade själar. En Kyrkiotienare ropade, at ingen Lärninge, eller otrogen, eller kättare skulle wara tillstådes; hwar efter de andre Kyrkiotienarena frambar de trognas gäfwor innom Choret, som bestodo i synnerhet af bröd och win. Presterne woro ståde omkring Biskopen, och twänne Kyrkiotienare stodo med hwar sin släckta, af pergament eller påfogels niedrar, förekommande, at ej flugor och mygg måtte lägga sig i kalken. Uti en präktig klådnad stod Biskopen för altaret, då han slog et kors för sig i pannan, och bad således tillika med sina Prester: Den alsmåktige Guds nåd, wårs ZErras Jesu Christi kärlek, och den S. Andas delaktighet ware med eder allom! Säsom med en mun swarade Församlingen: Så ock med dinom anda! Biskopen for widare fort: Uplyfter edor hierran! Folket försäkrade: Wi uplyfte dem til ZErran. Biskopen upmuntrade: Låt oss tacka wår rom ZErra! Menigheten bejakade: Det är rätt

rätt och tilbörligt. Efter begynte Biskopen: Sannerliga är det rätt och tilbörligt, at fram för all ting tacka och lofwa dig sannan Gud, m. m. c). Och der efter instående församlingen uti et allmänt utrop: Helig, Helig, Helig är Herren Gud Zebaoth! Sulle äro himlarne och jorden af hans härlighet, wälsignad i ewighet, Amen. Så fortsatte Biskopen loffsängen, uprepade instiktelse orden, och bad för hela den Christeliga Kyrkan, och det werldsliga Regimentet, hwilket alt af folket beswarades med Amen. Efter sade Biskopen: Guds frid ware med eller allom! och alt folket swarade: Så och med dinom anda! Och så hölts bön för de trogna, hwilken äfwen bejakades med Amen. Der efter ropade Korfotienaren: Låtom oss gifwa akt! hwar på Biskopen sade med hög röst: Heliga ting höra til heligt folk; och folket swarade: En är helig, en Herr, en Jesus Christus til Fadrens äro, wälsignad ewinnerliga, Amen. Ara ware Gud i högdene, och frid på jordene, mennistkiomen en god wilje. Zosianna Davids Son, wälsignad ware han, som kommer i Herrans namn, Gud wår Herr, som hafwer sig för oss uppenbarat: Zosianna i högdene! Efter dessa andåktiga anskri, begief man den Heliga Natwarden, först Biskopen sielf, så Presterskapet, och sedan den närwarande församlingen. Wid bröders utdelande sade Biskopen:

Detta

c) Detta är en lång loffsång, som kan läsas hos BINGHAM L. XV. p. 282. seq.

Detta är Christi Kropp; men Falken gaf han med sådana ord: Detta är Christi blod, lifsens kalk; hwarwid communicanten swarade: Amen. Men emedan detta skeddde söngs den 33:die Davids Psalm, som nu är den 34:de efter vår räkning. Sedan Communion war slutad, bar Kyrkotienaren det, som war öfwerblifwit af bröd och win, uti et rum, hwilket kallades paltophorium, och lærer icke varit olift vår Sacerstia d). Endteligen slöts hela Gudstiensten med tackfägelse, bön och wälsignelse af Biskopen; hwar efter Kyrkotienaren sade: Går i frid e)!

§. 8. Det Laodicenska mötet wid påsk är 361. föreskrifwer, at sedan de trogne hållit sina böner, och med en kyß gifwit hwar andra bewis af sin kärlek; så bars fram bröd och win til den H. Nattwarden. Sedan dessa ting woro wälsignade, förrättades den H. Nattwarden i så måt to, at Presterne communicerade i Choret, men til de andra bars brödet och winet utom Choret f). Den så kallade Dionysius Arcopagita, som under detta lånta namn, sammanstref i femte seculo sin bok om Kyrkowäsendet g), gör äfwen sin berättelse här om på detta sätt. Sedan Lärjungarnas Mesta war förbi, tillslöts dörrarna och noga waktades. Bröd och win framfattes på altaret, hwar öfwer Biskopen hölt böner,

d) BINGHAM L. VIII. p. 267. 268.

e) Constit. A-

post. L. II. C. 6. Lib. VIII. C. II. 12. 13. BINGHAM L. XV. p. 230. seq. HILDEBR. l. c. p. 4. seq.

f) Concil. Laodic. Can. 19. 44.

g) De Hierarchia Ecclesiastica.

chia Ecclesiastica.

ner, och önskade allom frid. Sedan Biskopen och Presterne tvätt sina händer, stälte sig Biskopen mitt i altaret, då Presterne och Kyrkötienarena stodo omkring honom. Folket framkallades til Nattwarden, som utdelades och beslöts med tackfägelse *b*). Så alfwarsamt och ensaldigt sticade man sig wid den *H*. Nattwarden, alt til slutet af det siette seculo, då Gregorius Magnus wille med sin Mész-ordning (canon Missæ) gifwa Nattwarden större anseende *i*); ehuru han sielf måste widgå, at han deruti afwiklit ifrån Apostelarnas bruk *k*).

S. 9. Så länge de Christnas iswer war ännu brinnande, communicerade de åtminstone hwar Söndag, i det try första hundrade åren efter Christi tid, hwar om Justinus Martyr wittnar för sin tid *h*). Tertullianus nämner ännu flera dagar, nemligen Martyrernas dagar, de femtjo dagarna efter Påst, samt alla Onsoch Fredagar *m*). Lördagen blef ock der til använd på några orter; hwarföre Baklius förmåler, at man begief den *H*. Nattwarden fyra gångor i weckan, nemligen Söndagen, Onsdagen, Fredagen och Lördagen *n*). Så ofta de höllo sin
offens

b) HILDEBR. Enchir. p. 3. Läs widare om dessa Nattwards ceremonier CAVE p. 281. seq. HEINSIUS l. c. T. I. p. 610. 677. 758. 840. MOSHEM. Hist. Christ. p. 110. 184. 239. 339. *i*) MOSHEM. l. c. p. 457. *k*) HEINSIUS l. c. p. 979. *l*) Apol. 2. BINGHAM L. XV. p. 573. *m*) BINGHAM l. c. p. 575. *n*) Basilii Epist. ad Cæsar. Patrit. T. III. P. 279.

öfienteliga Gudstienst, togo de jämwäl i aft denna heliga förrättning. De Apostoliska Canones o) och mötet i Antiochia p) hotade hwar och en af de trogna med bann, om de kommo til Kyrkan, at höra Guds ord, och icke wid samma tilfälle communicerade. De tiderna tyckte sig icke nog kunna förnya äminnelsen af Frälsarens wälgärningar. Under förföljelserna plögade man begå detta Sacramentet alla dagar, at der med beman-
na sin själ til ständaktighet. Wi emottage, säger Cyprianus, det 3. Sacramentet hwar dag, sasom en spis, som föder oss til erwin-
nerligit lif q). Och war denna dageliga Nat-
wardsgången icke ännu aflagd, när Ambrosius, Hieronymus och Augustinus lefde. Men sedan
infränktes den til två gångor i weckan, så til en gång i månaden, och ändteligen til tre gångor om året, på de tre stora Fäster. Det Franska
mötet i Agde stadgade år 506, at de af werldsliga ståndet, som icke begingo Herrans Natward
på wårs Herras födelse högtid, Påsk och Pin-
gest, skulle icke hållas för rättrogna. Afwen wart år 813. beslutit på mötet i Tours, at man skulle
communicera åtminstone tre gångor om året, så
framt man icke derifrån hindrades af desto större misgärningar. Ändteligen befalte Påfwen
Innocentius den III, på det Lateranska mötet år 1215, at alle skulle til det ringaste gå til Guds
bord en gång om året, nemligen emot Påska-
högtiden, wid straff af Kyrkones bann r). Så
fall-

a) Can. 9.

p) Can. 2.

q) Cypr. de Orat.

Dom.

r) HOLBERGS H. E. T. II. p. 181.

Kallsinnlige hafwa de senare Christne blifwit uti detta dyra Sacramentets bruk. O! at wi oftare, med tilbärlig förberedelse och wördnad, måtte anamma denna himmelska själa-spis, så torde wi få se en minnare Christendom. Tiden på dagen, då de förste Christne anställte den H. Nattwarden, kan icke så wißt utmärkas. Frålsaren instiftade wäl denna måltiden om natten; men at Apostlarnes alltid tagit i akt denna omständigheten, der om torde man hafwa orsak at twifla. Församlingen i Corintho tyckes hafwa begått Nattwarden om dagen i Cor. II: 20. Under försölsjesserna hölts den om natten och i mårkonstunden; men efter all liknelse blef den wid pass år 380. satt på Förmiddagen s).

§. 10. Kroppens ställning wid den H. Nattwardens undsfående, har varit olika. Apostlarnes emottogo den liggande i sängar rundt omkring bordet, efter Judarnas sätt wid deras måltider t). I Dionysii tid, som år 247. war Biskop i Aloxandria, plågade man stå omkring altaret u), såsom man ock ständande förrättade sina böner alla Söndagar och 50. dagar efter Påsk. Men som de Christne, på alla andra dagar, särdeles hwar Ons- och Fredag, höllo sina böner med bögdä knä; så är mycket sannolikt, at de jämnwäl med samma åtbörd undsfätt den H. Nattwarden, ehuru samma bruk med inga tydeliga exempel kan befästas x).
Men

s) Vid. supr. C. XVIII. §. 2. t) HEINSIUS T. I. p. 610. u) EUSEB. H. E. L. VII. C. 9. BINGHAM L. XV. p. 446. x) BINGHAM L. XV. p. 449. CALVOR P. I. p. 698.

Men här uti antogs det skick, som Biskoparne tyckte wara anständigast.

§. 11. Sättet, at meddela brödet och winet, war i den gamla Församlingen annorlunda, än nu för tiden. Det lemnades då i Communicantens hand, hwilket af Tertulliani, Cypriani, Clementis Alexandrini, Origenis och fleras iutygande kan bekräftas y). Der af hämtade desse Höder anledning til rörande förmaningar för sina åhörare, at ifrån drap, tiufveri och andra laster bewara de händer, med hwilka de emottogo Christi kropp och blod. Någre mena, at denna seden uphördte, då man begynte tro brödets och winers förwandling. Då skal man icke längre hållit anständigt, at låta menige man handtera så heliga saker, utan funnit stickeligare, at strax lemna dem i munnen på Natwardes gästerna z). Men andre hålla för mer sannolikt, at den Romerska Församlingen bliffwit föranslåten, til förekommande af et skändeligt misbruk, at ändra den älska sedwänjan. Ty många togo wäl brödet emot med handen; men förtärde det icke a).

§. 12. Wid den H. Natwarden hafwa de Christne brukat brinnande lius. När Frälsaren den instiftade, måste han hafwa lius, eller lampor; emedan det skeddde om natten. Sådant fördrade ock nödwändigheten, då de förste Christne begingo den samma wid sina natt-andakter.

§ 9

På

y) CALVOR P. I. p. 667. BINGHAM I. XV. p. 477.

z) BINGHAM I. c.

a) Disp. cit. de Orig. rit. Eccl.

N. T. p. 65.

På klara dagen infördes icke lius, förr än i slutet af det fjerdte seculo. Man wille wäl gifwa dem en andelig betydning, at de skulle föreställa det sanna Ljuset Christum, samt upmuntra älskådarena, at låta sit lius lysa för menniskjomen, och behålla sina lampor brinnande; dock torde de förnämligast tient, at gifwa Gudstiensten ansende *b*).

§. 13. Wi böre ock med några ord nämna om de första Christnas Kärleksmåltider. Af de frivilliga gäfwor, som frambaros, anställte de, efter Christi exempel, en måltid, stundom förr än de begingo den H. Nattwarden, och undertiden der efter. Rike och fattige spisade då tillsammans, hwilket skulle betekna deras broderliga samdrägtighet. För den oordentelighet, som här wid föreslopp, ogillade Apostlarna denna sedwänja 1 Cor. 11: 17. 2 Pet. 2: 13. Jud. Ep. v. 12. Men icke des mindre blef den sedan någon tid bibehållen. Måltiden flyttades efter den H. Nattwarden. Plinius berättar, at sedan de Christne förättat sin Gudstienst, plågade de åter komma tillsammans at få sig mat *c*). Tertullianus beskriwer dessa gästabud sålunda: Agapæ kallas våra gästabud, eller kärleksmåltider. De tilredas icke för frohare och drinkare, utan för fattiga; emedan det är bekant, at de framför andra af Gudi älskas. Intet skändeligit eller oanständigt kan der märkas. Man
sät

b) Vid. supr. C. IX. §. 20.
ad Traian.

c) PLIN. L. X. Ep. 97

fätter sig icke för till bords, än själen är för-
 ut mättad med bön. Man äter så mycket
 hungern fordrar; man dricker, såsom tysta
 och måtteliga anstår. Man mättar sig på
 det sätt, at man tilser, huru man icke må
 hindras, at stiga upp och bedja Gud om
 natten. Man talar om det, som ländet til
 nytto; ty wi anse hwar andra inför Gud,
 som är vittne til det wi tale. Måltiden
 slutes med bön. Wi gå der ifrån, icke med
 swärmande och förvirring, utan ordentli-
 gen och saktmodigt; så at det icke faller dem
 swårt, hwilke warit angelagnare, at föda
 sin själ med helig lärdom, än sin kropp med
 mat och dryck d). Chrysoftomus förtäljer om
 sin tid, at man fastade, til des Communion war
 förbi e). Men som dessa kärleksmåltider omsider
 medförde åtskilliga misbruk; så blewo de affsäs-
 fade och förbudna, först på mötet i Laodicea år
 361, och sedan på tredje mötet i Carthago år 397,
 hwilket beslut på det siette Trullaniska mötet be-
 fastades f).

- d) TERTULL. Apologet. C. 39: WEISM. T. I. p. 159:
 e) Homil. 27. ad I Cor. f) CAVE p. 279:
 HEISS. T. I. p. 612. SCHURTZFL. p. 566. WALCH:
 p. 203. HILDEBR. p. 177. BINGH. L. XV. p. 504:
 CALVOR P. I. p. 791

Tiugunde Tionde Capitel.

Om den Helga Nattwarden i Sverige.

S. I.

Wäre Lutheriske Förfäder woro högst angelagne, at utmånstra alla Påswiska misbruk wid den H. Nattwarden. Uti den talsan, som år 1524. anstältes i Upsala Dom-Capitel, wisade Messer Olof Petri emot Peter Galle, at menige man borde bliswa delaktig af winet, samt at detta Sacrament icke skil göras til et syndaoffer g). Archi-Biskopen Laurentius Petri sammanskref år 1542. en bok h), hwar uti han ibland annat handlade om den orätt som war Christi Församling tilfogad, i det rätta förståndet om Sacramentet war henne ifrån tagit genom den Latinska Messan. Han förestälte jämwäl, huru oförsvarligt det war, at den ena delen af Sacramentet bortrycktes ifrån werldsliga personer, samt uptäckte Messer offret och des wederskyggeliga afgudereri. Man förestälte tillika detta Sacramentets ändamål, at det war sticketadt til trones stadfästelse om syndernas förlåtelse genom Christi död; men icke at der med bekräfta saker i rättegånger. Fördenksfull af skaffades det skändeliga misbruk, redan i Konung GUSTAF den förstas tid, at med den H. Nattwarden

g) Se OLAVI PETRI svar på det 9:de spörsmalet.

h) Den kallas Dialogus om then förwandling som med Messen skedde 26. och år tryckt i Wittenberg år 1587.

warden stadfästa werldsliga göromål i). Mesfor för de döda blefwo ock aldeles bortlagda k).

S. 2. Men wår Evangeliska Församling har icke der med lätit bero, at meddela rena och grundeliga tankar om detta dyra Sacrament. Den har ock faststält, at det på rätt ställe och i samfund med andra Christna måtte utdelas och anammas. Till den ändan blefwo alle enskylte Mesfor år 1571. förbudne, och man beslöt, at en allmännelig Mesa uti Församlingen skulle hållas, då så många, som behagade, och funnos stickelige, kunde begå den 3. Nattwarden h). Man wille på alt sätt förekomma, at Nattwardens bruk, uti den allmänna Församlingen, icke måtte nedläggas. Fördensfull påmintes Presterskapet, at förmana sina åhörare, det en del af dem den ena gången, en del åter wid annat tilfalle, skulle sig der til Christeligen bereda m). Då man erkände, at uti detta Sacrament författades Christna menniskiors delectighet n), samt i följe der af ansåg Nattwarden, såsom er heligt band, hwar med den utwärtens föreningen i Församlingen bibehålles; så kunde des enskylda begående icke annat, än ogillas.

S. 3. Drottning CHRISTINA stadgade fördensfull år 1650, at detta h. Sacrament skulle
 G g 3 för

d) HALEMAN I. c. p. 105. 106. Kyrkof. 1686. C. XI.
 s. 5. k) Kyrkof. 1571. fol. XXXVI. b.
 h) Ibid. fol. XXXIV. b. m) Ibid. fol. XXXVI.
 a. b. n) Ibid. fol. XXXIX. a.

förrättas offentligen för allas ögon i Kyrkan *).
 Konung CARL den XI. fant sig hafwa giltiga stial,
 när han befalte så wäl Ridderskapet, som an-
 dra i Riket, at begå Zerrans Nattward
 uti Församlingens närward och åsyn o).
 Sedermera, gaf han of der om en sådan lag:
 Zerrans Högwärdiga Nattward skal be-
 gas i Kyrkan, och icke hemma i husen, utan
 för sjukdom skull, eller särdeles wigtig orsak,
 och i nödsfall p). Der af är nog klart, at den
 enskilda Communionen icke får tillåtas, utan då
 man afhålles ifrån den offentliga Gudstiensten
 af fränhet, ålderdoms bräckelighet, instundans
 de barnsnöd, hastigt påkommande oundwifeliga
 resor, fiendteliga anfall och flera dylika tillfällen.
 Men år 1715. beswårade sig Högste Ombudsmans-
 nen at et stort misbruk hade sig i Stockholm inri-
 tat, i det mycket folk, både högre och ringare,
 utan skäl原因 orsak, begingo den H. Nattwarden
 uti Sakerstian och hemma i husen, hwar igenom
 den offentliga Communionen mer och mer tillbaka
 fattes. Han förestälte, at sådant fridde ej alle-
 nast emot Kyrko-ordningen, utan ock emot bruket
 i den första Församlingen och den förra wanlig-
 heten här i Riket och på andra Evangeliska orter.
 Här om gjorde fördenksfull Presterskapet en före-
 ställning på Michelsmåso-dagen samma år i Hög-
 predikan uti alla Församlingar i Stockholm, at
 åhöra

*) Prestersk. Privil. d. 28. Nov. 1656. §. 20.

o) Prestersk. Privil. d. 1. Okt. 1675. §. 20.

p) Riksfol. 1686. C. XI. §. 12. C. XIX. §. 31. C.
 VIII. §. 2.

Åhördarna, så i förmågo af Guds ord, som för
 ra tidens bruk, samt til underdånigste efterlefnad
 af Kongl. Maj:ts Kyrkolag, wille hädanefter of-
 fenteligen i Församlingen bruka det heliga Alta-
 rens Sacrament. Doct förbehölts sådana per-
 soner, at niuta detta deras salighets medel i Sa-
 kerstian, som der til kunde hafwa giltiga skäl och
 orsaker, lika som der kunde ske hemma i husen
 uti nödfall och för sjukdom skull. Detta hade en
 önskelig wärkan, hwarföre Högste Ombudsman-
 nen gaf sådant alla Consistorior wid handen; på
 det, i fall något missbruk uti bemalte heliga eren-
 de, i Städerna eller på landet, wore irritat,
 man då, til en likhets erhållande öfwer alt, måt-
 te göra samma offentliga föreställning; så at
 hwad Gud, Konungen och et rätt Christeligt
 bruk härutinnan åstade, skulle behörigen efterkom-
 mas 9). År 1723. behagade wår nådiga Öf-
 werhet ån ytterligare stadfästa detta Christeliga
 skick, då det befaltes, at Ridderskapet och an-
 dre uti Riket skola begå Herrans Nattward,
 i Församlingens åsyn; men at man i nödfall,
 eller för andra skälige orsaker, skulle låmpa sig
 efter tiden, likmätigt Kyrko-ordningen 1). Den-
 na angelägenheten är wißerligen wård wår efter-
 tanka, sedan den enstykta Nattwards gången
 winner ibland oss så många ålskare.

§. 4. Doctor Lutherus wille icke, at nå-
 gon skulle tvingas til at begå den H. Nattwar-
 den;

G 9 4

9) Högsta Ombudsmannens Bref til Consistor. d. 10.
 Oct. 1715. 1) Presfiersk. Privil. d. 16. Oct. 1723.
 §. 20.

den; men han åskade en trogen undervisning för de försumelige, huru den, som icke söker eller begärrar Sacramentet åtminstone fyra gånger om året, om honom war til befruktandes, at han föraktade Sacramentet, och war ingen Christen s). Wår älska kyrkiolag wil ej eller weta af något twång; men om någon, som wille kallas Christen, besants, at han aldrig gick til Herrans Nattward, skulle en sådan af Predikanten en och annan gång förmanas, och til bättring lysas, samt sedan, när intet hielpa wille, uppenbarligen sättas i bann; emedan han sielf, genom sin försumelse och trefskhet uti Nattwardens anammande, skilt sig ifrån Församlingens gemenskap t). Detta stadfästades år 1686, i så matto, at den, som motwilleligen sig öfwer år och dag, ifrån Herrans Nattward håller, skal anses och tiltalas, som en ochristen, emot hwilken må försaras på det sätt, som om uppenbara Skrift och Bann föringles. Dock äro de undantagne, som antingen äro fallne uti sådan Nättegång, at de dersföre ej kunna med godt samwete här til tråda och tillåtas; eller och hwilkas samwete är af någon sådan anfäkning beswåradt, at det ej wore rådeligit släppa dem der til, förr än de, genom bättre undervisning, föras til rätta igen u).

S. 5. Wåre förste Evangeliske Fäder påskade, at man skulle ofta bruka den H. Nattward

s) LUTHERI Företal til den mindre Catechesen.

fol. 1571. fol. XXXIX. a.

t) Kyr-

u) Kyrkol. 1686.

C. XI. §. 2.

warden. De togo för en afgjord sak, at den, som hiertelligen kände sina synder, försträcktes för Guds vrede, samt alswarligen åkallade Gud om syndernas förlåtelse, skulle ock finnas glad och förnögd, at ofta få emottaga den tröst, som den H. Nattwarden medförde. Men tvärt om ansågo de detta Sacramentets försummelse såsom et bewis af et i synden förkolnadt hierta. Här ifrån ledde de försummelsen uti Nattwardens begärande hos de Christaa i senare tider. Ty när folket begynte blifwa kallsinuigt, så at man sina synder och Guds hugswalelse intet åktade, ej eller förstod, hwad en rätt bön til Gud hade at innebära; så uphörde det dageliga bruket af Herrans Nattward. För öfrigt mötte de jänwål det inkast, som många förebära, i anledning af sin osämja med sin nästa. De bewisade at här sammanstötte flera synder, nemligen först, at man hade en ond wilja til sin nästa, och sedan, at man wisade försumlighet uti Sacramentets nyttjande. De förestälte, hwad ömkelig påfölgd sådant med sig förde. Ty när osämja hindrade oss ifrån Sacramentet, så afhölt den oss jänwål ifrån bönen, så at wi icke kunde bedja Gud om wår nödtroft. Och hwad jämmer och skada kunde någon tid wara större, än när man icke war i stånd at anropa sin Gud? De fordrade fördenskull, at folket skulle undervisas, huru man icke sielf skulle stilla sig ifrån Gud, och på sistone falla i wanbopp. Den orätt giordt hade, skulle stå efter förkuning, och den andre wara benögen til wänskap; på det de bägge måtte winna och behålla Guds wän-

ffap, samt kunna med sina böner dristelige tråda
 inför honom, och wänta hielp x). Wår nu wår-
 rande Kyrkolag fordrar äfwen, at Presterskapet
 med största åhoga låter sina åhörare förstå, hwad
 siälawäda är wid den H. Nattwardens förakt;
 på det deras hier an måga upwäckas, til at ofta,
 och åtminstone tre eller fyra resor om året, gude-
 ligen bereda sig, at wärdeligen undfå och anam-
 ma detta heliga Sacramentet, til tronens styrko
 och sina siälars ewiga salighet y). Och på det
 ingen fiendskap med nästan må ligga i wågen,
 böra Predikanterne jämwal som ofast förmana
 sina åhörare, at fly allehanda twist och tråtor,
 och besitta sig om wänlighet, Christelig kärlek och
 försönlighet z).

S. 6. Tiden til Herrans Nattwards be-
 gående kan icke föreskrifwas. Den kommer an
 uppå hwar och en trogen siäls egen sielfyröfning
 och godtfinnande. Om wårt samwete åskade den-
 na siäla-spis hwar Söndag, kan ingen of för-
 wågra. Wåre Påswiske Förfäder togo egente-
 ligen i akt Påskadagen, hwilket måtte hafwa
 härrördt af försättningen, som skiedde år 1215.
 och innehölt, at man åtminstone wid Påsk skulle
 bruka det H. Sacramentet a). Men der wid
 öfwade Presterskapet den oanständigiga och gudlösa
 frånghet, at den, som icke fulgjordt sin skyldig-
 het til flockaren eller Presten, fick ej eller då gå
 til

x) Kyrkol. 1571. fol. XXXV. a. b.

1686. C. XI. §. 1.

supr. C. XXVIII. §. 2.

y) Kyrkol.

z) Ibid. §. 3.

a) Vid.

til Guds bord, hwilket år 1313. på et möte i Upsala blef beslutit b). Sådant wart affkassadt år 1527, då det stadgades, at ingen Prest må wågra någrom Sacramentet om Påska, eller annan tid, antingen för giäld, eller annat, när de eljest äro botfärdige c). Men beslutet war icke så snart wärkstaldt. År 1602. förde Konung CARL den IX. en sådan klagan, at Presterne icke försunade kråssa deras Påskapenninger om Påska, när folket måst plågade anamma Herrans Nattward: At de wisade dem ifrån Guds bord, som der med stodo tillbaka, twårt emot Sacramentets instiktelse och Guds ord: samt at de drefwo med Christi Sacrament en löpsenskap, så at den blef der af delaktig, som måsta penningarna gaf, ehuru offiökelig han och der til war, men icke den, som sig der til bäst hade beredt d). Nu hafwe wi den förordning, at detta H. Sacrament skal utdelas, så ofta Församlingens Ledamöter det åstunda, och uti de stora Församlingar åtminstone hwar annan eller tredje Söndag. Och må ingen Prest uppsiuta, och der med anstrå låta, in til de stora års Högstider och Bönedagarna e).

S. 7. Wi hafwe i Swea Rike helligt bekant, at bröd och win höra nödwändig till den Hel.

b) DIRMAN p. 122. 123. Bist. Rhyzelii Episcop. P. I. p. 38. Herr von DALINS Hist. P. 2. p. 387.

c) Rissens Råds Bref til menige Man, die Joh. Bapt. 1527. Westerås Ordinantia år 1527.

d) Hertig Carls Beswårs pubeter d. 10. Junii 1602. §. 5. e) Kyrkof. 1686. C. XI. §. 7.

Hel. Nattwarden, samt at man med brödet och winet undfar wärs Herras Jesu Christi samma lekamen och blod f). Men angående winet upkom år 1563. någon misshällighet. Kriget, uti hwilket Sverige då war inweckladt med Danmark, hindrade tillförflen på win; så at Altarens Sacrament icke kunde tilböriligen utdelas i Riket. Sålledes bragtes den frågan på banen, om icke man, uti sådant nödfall, kunde betiena sig af någon annan wättska; hwilket Konung Eric den XIV:s fordna Läromästare, Calvinisten Dionysius Beureus, dristade sig bejaka. Men Archi-Biskopen Laurentius Petri wedertade honom nyfnämde år, och want de andra Biskopar och Kyrkoherrar på sin sida. Dock sådant oaktadt, skref Biskopen i Westeras Johannes Ofeg, förledd af bemälte Beureus, år 1564. et bref til Presterkapet i sit stift, och försvarade den willfarande meningen, at man wäl kunde betiena sig af watten i stället för win g); hwarföre han sedan blifwit kallad Liquorista. Archi-Biskopen förlade honom manneligen h), och der med kom twisten at afstada na i).

S. 8. Om ceremonierna wid den H. Nattwardens utdelande, upwarte i början af Reformation mycken täflan med de Påstwiska. De påstodo,

f) Kyrkof. 1571. fol. XXXIV. b.

g) Brevwet kan

läsas i Doct. CELSII Monument. Polit. Eccles. p. 62.

h) Hans skrifst finnes äfwen anförd af Doct. CELSIUS l. c. p. 63.

i) BAAL. p. 306. Bisk. RUPZELII

Biskops Chronika P. I. p. 267. HALLMAN p. 141.

142.

stodo, at man borde aldeles sticke sig efter den Påfviska canon, eller Messordning. Men Olof Petri mötte dem tappert uti företalet til den första Swenska Messboken, som år 1531. och 1537. utkom, hwilket war inrättadt såsom en försvars skrift, hwarföre war Swenska Messa icke blef hållen med samma ceremonier, såsom den Latiniska. Messa, sade han, war intet annat, än Christi Natwardens begående, efter Hans egen instiftelse *k*). I Apostlarnas tid, och några hundrade år der efter, sticcade man sig, wid Natwardens begående, ganska enfaldigt. Man brukade hwarken besynnerliga kläder, eller sådana sänger och läsningar, som i senare tider. De låste allenast Sader war, med några förmaningar och trösteliga undervisningar. Men sedan hade de Romerske Biskopar åtskilligt tillagt. Wi kunde mycket wäl hålla Messan på samma sätt, som Apostlarne; hwilket skiedde, när Natwarden utdelades efter Christi instiftelse. De stycken, som der wid blifwit tillagda, woro icke antagna, til at göra Natwarden fullkomligare; utan för andra orsaker. Comt skiedde til tidens utdrägt; hwarföre man song några Psalmer och andra sänger, til des folket kom tilhopa til den S. Natwarden. Något war antagit för de offerständigas skull, hwilke borde hafwa något för ögonen, hwar af de kunde märka sakens helighet och höga wärde, som hades för händer. Hit hörde besynnerlig klädebonad och andra åthäfwor.

En

k) Man kallade Natwarden Messa, för sedwänjan skull. Kortol. 1571. fol. XXXIII. a.

En del togs samwål i akt af nödwändighet. Ty at man, wid Herrans Nattwards begående, uppenbarligen läste något af den H. Skrift, samt bifogade allmänneliga böner, stiedde efter Pauli lärdom. Han förmanade, at Christi död skulle förkunnas, och at man borde hålla böner och förböner för alla menniskior. Men dessa tildkningar, som inslutit i den Latinska Mesan, woro stiedda af olika personer, på åtskilliga tider, samt utan ordning och sammanhang. Ej en gång i den Romerska Församlingen, och än mindre öfwer hela Christenheten, är den H. Nattwarden worden utdelad med lika ceremonier. Alle hade wål kommit der uti öfwerens, åtminstone borde de wara der om ense, at der man wille hålla Mesa, skulle man äta Christi ickamen, och dricka hans blod, honori til äminnelse, såsom han sielf befalt. Men uti de ceremonier, hwilka menniskior insatt, hafwa de warit sillsaktige. Der af kunde nog slutas, at så mycket, som angick Christi instruktelse, icke tolde någon förwändling. Men alt det andra, som menniskior tillagt, måtte wäl ändras, efter omständigheterna, såsom i förtiden ofta stiedt. Som nu den Latinska Canon, eller Mesa-boken, war af menniskior uppsatt, nemligen af en wid namn Scolasticus i S. Gregorii tid; så kunde den både ändras och umbäras, när man undantog Christi ord, som angingo den H. Nattwarden. Christenheten stod öfwer 400. år, för än Mesförordningen rätt uppkom. Der af hade de Greker och Afrikaner, jämte andre Christne sig icke betient. Och för öfri-
git

git stämde den ej eller så nära öfverens med den H. Skrift, som den borde; hvarfdrutan man hade lemnat den högre wårde, än des författare påsyftat. Ingen borde derföre förtänka oss, at wi uti den Latinska Messan ändrat åtskilliga meniskio-ordningar, för der misbruk, som der med fölgde. Sådana woro Olof Petri grundelige tankar, om ceremonierna wid den H. Nattwarden.

S. 9. Brodern Archi-Bisfopen Laurentius Petri, fulföljde detta ämnet ännu widlyftigare år 1542, uti den förr omtalte bok, som han författade om Messan. Han bewisade, at Christi Messa eller Nattward icke tilgick på samma sätt, som den Latinska. Frålsaren betiente sig af Landsens språk, men icke af Latin. Han brukade der wid intet förbande, teckande, bugande, wiadt altare, eller besynnerliga kläder. Lius måste han hafwa för natrens skull; men neppeligen war då til hands någon guld- och silfwer-kalk, och ännu mindre något gyllene monstrans, förs, wigde-wattn, rökelse, eller annat sligt, som brukades hos de Påfwiska. Den Latinska Messan hade derföre icke Christum til uphofsman. Man wiste, huru de Romerske Påfwar, efter hwar andra, hela långa tiden, hade laot något der til. De Greker ågde treggesända Messa-sätt, Basili, Chrylostomi och Epiphanii, hwar af de Romare hämtat tillsammans sin Latinska Messa, efter egit behag. Scolasticus fulbordade sammanhänmtningen, och Gregorius Magnus satte den år 600. i wärk-ställighet. Denna Messordning gillades icke af den Österländska Församlingen, förr än år 664.

och många af de Wästerländska Biskopar Kunde sig der til icke beqwäma, för än Käsfer CAROLUS MAGNUS är 800. dem der til tvingade. Hwad hindrade derföre, at ju denna Messe-form Kunde ombytas? En förbättring war ock aldeles nödwändig, i anseende til många märta ceremonier, som der uti woro anbefalte, hwar af de enfsaldige icke Kunde hämta någon uppbyggelse och undervisning. Ty huru många hade sig bekant, hwad de otta knäfall, de tretton buggningar, de tre lyfande på altaret, de fem och tiugu korsande, de tre sättiande, de tu röfande, try wassande, try tigande, fem wänningar emot folket, sju hälsningar til folket, och flera sådana åthäswor hade at innebära? Lärarena sielfwa woro der om skilaktige, och sådana teku lände til mer skada, än gagn. Af alt detta gjorde Archi-Bisshopen det slut, at den Latinska Messan både kunde och borde ändras.

S. 10. Uppå sådana fasta grunder blef den Swenska Evangeliska Messordningen af Olof Petri sammansattad, och år 1531. i dagsliuset framgifwen. Wi willie derföre anföra ceremonierna wid Herrans Natward, såsom de finnas uti denna 1531. års Messe-bok, samt tillika göra några korta anmärkningar af de delar, som der uti sedermera, tid efter annan, blifwit förbättrade.

1. Presten begynner prefationem så såjandes: Herren ware med eder. Så ock med dinom anda. Uplyster edor hierta til Gud. War hierta uplysta wi. Lät oss tacka Gudi

Gudi wår om Herre. Thet är rätt och tilbörli-
 ght. Sannerliga är thet tilbörli-
 ght och saligt, at wi allestädes tacke och lofwe
 dig, helige Herre, alsmåttige Fader ewi-
 ge Gud, för alla dina wålgärningar, och
 enkannerliga för den du bewiste oss, då wi
 alle *gö-er*, det til min åminnelse.
 (Mefsbok. 1531.). Detta sätt hafwe wi alt fram-
 gient behållit, och är denna längre prefation al-
 lenast i några ord ändrad *h*. År 1548. finnes den
 förtare prefationen wara införd, som likaledes är
 ånnu i bruk uti wår Församling, och blef allenast
 litet ändrad år 1614. *m*). Och år 1693. blef så
 wäl den längre som förtare bibehållen.

2. Uti 1531. års Mefsbok war förordnad,
 at när Presten läst angående brödet och Christi
 lekamen, skulle han lyfta upp, lägga ned igen,
 och taga kalken, och läsa de instiktelse ord, som
 der om handlade, samt wid deras slut likaledes
 lyfta upp och sätta ned igen. Denna cere-
 monien skedde på följande sätt: När Presten skulle
 läsa orden: Tog han brödet, så fattade han uti

H h

tale

- h*) År 1548. infördes den med sång-noter, och i stället för
 wår hierta uplyfte wi, sattes: Wi uplyfte wår
 hierta. Det tillades, at wi altid och allestädes tacke
 och lofwe. Förut stod, at Jesus tog brödet och kal-
 ken i sinä helga händer och wålsignade; hwilka ord
 utelötos. År 1614. sätte man allenast tackade, i stäl-
 let det förut stod: Tackade sin himmelska Fader. År
 1693. läste man Utgaf du din ensödda Son, för ut-
 sände, samt År samma Gudoms natur, i stället för
 War. *m*) Förut stod, at Jesus tackade sin him-
 melska Fader, hwilka ord bleswo nu förbigångna

talriken, hwar uppå brödet låg, och läste det öfriga, til des han skulle säga: Det är min lekamen, då han hölt talriken med bägge händerna; och sedan han framfördt detta instiktelses ordet, uphögde han den med båda händer öfwer sit hufwud, och satte den så ifrån sig. Sedan tog han klådet af kalken, och rått som han hant til orden: Tog han och kalken, fattade han med bägge händer i den samma, som war full med win, och hölt honom litet uphögd, när han sade: Detta är kalken des nya Testamentsens i minom blod, den för eder och för mångom utguten warder til syndernas förlåtelse. Så lyftade han den öfwer hufwudet, och sade: Så ofta som i det gören, så görer det til min äminnelse. Då satte han kalken ifrån sig. Detta war det, som man kallade Uphögning ⁿ⁾; wid hwilket tilfalle öfwen klämtades med små klocker, at der med lemna folket teckn, at de skulle bedja. Denna sedwänja tyckes icke vara äldre, än sedan den orimliga lärosatsen, om förwandlingen infördes i den Romerska Kyrkan. Ty så snart man trodde, at det wälsignade brödet ombyttes til Christi kropp, och det wälsignade winet förwandlades til Christi blod; så hade man orsak, at uphöga både brödet och winet, til at dyrkas och tillbedjas. Medan i det fierde seculo fants wäl på et och annat ställe i den Grekiska Församlingen en art af Sacramentets uphögning, förr än det utdelades; men der med war ingen afgudadyrkan samman-

Enip^s

ⁿ⁾ RAIMUNDI Hist. Liturg. p. 123. *Missale Romanum* Autvorpiz 1697. p. 290. 291.

Knippad o). Man wille der med endast föreställa Christi heliga Kropps uphögelse på korset, hans död och uppståndelse, såsom Germanus, Biskopen i Constantinopel år 715. det uttyder. I den Romerska Kyrkan hörde man icke af någon uphögelse, allt til det ellostet seculum, ej eller befinnes, at den då skiedde i asseende på något tilbedjande. Men i det trettonde seculo lærer Sacramentets dyrkan kommit aldeles i stånd. Den förste, som nämmer uphögelsen i affikt på tilbedjande, är Biskopen Guilielmus Durandus, som skref sin bok p) wid påß år 1286; hwar af man ser, huru läran om förwandlingen alstrat af sig tilbedjandet, samt at uphögelsen skulle bidra till Sacramentets dyrkan. Klämningen wid samma tillfälle wilja någre göra äldre, och föra den ifrån början af det tolfte seculo i Engeland, samt ifrån år 1203. i Tyskland, menande, at den då varit en blott upmuntran til Guds åkallande, men icke til Sacramentets tilbedjande q). Lutherus behöit wäl uphögelsen i början af Reformation; men sedan blef den afslagd, när man förnam, at folket icke wille låta falla missbruket med det uphögda bröds och winets tilbedjande r). I Swea Rike war uphögelsen i bruk en lång tid efter Reformation. Kyrkioherden Nils i Wadstena bortlade den wäl i sin Församling år 1550; men med Konung

H h 2

GUSTAF

- o) MOSHEM. Hist. Chr. p. 340. HEINS. T. I. p. 760. 841. 1273. p) Rationale Divinorum Officiorum. q) BINGHAM L. XV. C. 5. p. 451. 468. CALVÖR P. I. L. 2. Sect. 2. C. 57. p. 616. HEINS. T. I. p. 1273. r) CALVÖR l. c. p. 618. 619.

GUSTAF den förstas stora misshöje, emedan intet annat än förargelse hos den ensaldiga almogen der af upwårte. Hwarföre Konungen befalte, at samma ceremonie skulle blifwa wid det bruk, som den tilförene varit, tills vidare förordnande s). Omfider beslöts allmänneligen år 1593. på Uplala möte, efter Hertig CARLS påstående, at uphögel sen skulle afskaffas, klämningen der wid uphöra, och de små klockorna, som der wid brukades, nedertagas t). Dock har jag sett på et och annat ställe, at somlige Prester ännu hålla uti patenen och kalken, när de sjunga instiftelse-orden. Detta kan wäl i sig sielf nu vara oskyldigt; men som en sådan åthäfwå strider emot mötets beslut, så bör den icke mera tolas.

3. Efter instiftelse-ordens upläsande, lästes eller söngs: *Selig, Selig, Selig H:erre Gud Zebaoth! 2c. *)*. Der näst sade Presten: *Låter oss nu alle bedje, såsom wår H:erre J:esus Christus sielfwer oss lärdt hafwer, så säjandes: Fader wår 2c.* Så wände sig Presten til folket och sade: *H:errans frid ware med eder!* Der på lästes eller söngs: *O! Guds Lamb, som borttager werldenes synder, förbarma dig oss! 2c. hvilka ord kallades agnus Dei.* Och i fall Presten fant nödigt, och tiden

s) Kon. GUSTAFS Bref til Herr Nils Kyrkioherde i Wadstena d. 12. A. 1550. Doct. CELSII Monum. Polit. Eccles. p. 38. t) Decretum Upsal. BAAZ. p. 521. KENICII företal til Handbok. WERWING P. I. p. 149. 152. *) Dessa ord kallades Sanctus år 1548 och 1557.

tiden tillåt, skedde til folket denna förmaning: Våre wänner, efter här begås nu Christi nattward 2c. Så tilgiel det år 1531, och en god tid der efter, allenast at man år 1548. til O! Guds Lamb bifogade wersen O! rene Guds Lamb, samt ändrade eller uteslöt några ordaslag uti förmaningen. Om samma förmaning städgades år 1571, at den efter lägenheten skulle brukas, samt at den bäst tiente, när många Communicanter woro tilstådes ^{u)}. Alla dessa stycker behållas ännu, och hafwa endast uti några små omständigheter blifwit ändrade. År 1614. befaltes, at Sader war skulle sjungas. Man gjorde ock då den författning, at Presten skulle strax efter Sader war wända sig til folket, och göra dem nyhånnda förmaning, som äfwen nu förbättrades, om tiden det tilstodde, samt der på säga til folket: Herrens frid ware med eder! Men O! Guds Lamb samt O! rene Guds Lamb suttades til de Psalmer, som skulle brukas under Communion. Ingen ting rubbades här uti år 1693, förutan det, at man gjorde förmaningens upläsande til en nödwändighet.

4. Sedan berättade Presten folket med brödet och sade: Vårs Herrens Jesu Christi lefamen beware din själ til ewinnerligit lif, Amen. Så med kalken, sägandes: Vårs Herrens Jesu Christi blod 2c. (Messb. 1531.). Men år 1614. tillades i samma önskingar: Beware din Kropp och själ. Och år 1693. befaltes,

H h 3

^{u)} Kyrkof. 1571. fol. XXXVIII. 2.

tes, at dessa ord skulle uprepas för hwar och en i synnerhet. Ut i sin Rytkoordning för Hof-Församlingen af år 1602. befalte Konung CARL IX, at när Presten utdelat brödet, skulle han säga öfwer ljudt, dock icke til hwar person, dessa ord: **J**esus Christus, som hafwer upoffrat sin aldrabelgaste lekamen på korset för våra synder skull, och instiktat detta sit lekamens Sacrament, styrke edra tro, och beware edra siäl och kropp til ewinnerligit lif. Likaledes skulle han tittala alla i gemen, när han utdelat kalken: **J**esus Christus, som hafwer utgutit sin aldrabelgaste blod på korset för våra synder skull, och insatt detta nya Testamentet, styrke edra tro och beware edra siäl och kropp til ewinnerligit lif.

5. Under Communion söngs eller lästes en Psalm på Swenska, eller Nunc dimittis *) på Swenska. (Mekbok. 1531.). Detta finnes år 1548. vara sålunda ändradt, at man skulle sjunga: **J**esus Christus är vår Hälssa 2c. eller: Gud ware lofwad 2c. eller ock Da pacem y), eller Discubuit **J**esus &c. och Görlåna of Gud så nådelig frid i våra dagar. Men år 1614. uteslörs Da pacem, samt Görlåna of Gud, och man satte främst ibland Psalmerna O! Guds Lamb, som borttager 2c. samt O! rene Guds Lamb 2c. Ändteligen utelemnades Discubuit **J**esus år 1693, och tjo andre Palmer namngafs wos, som tilförene icke varit införda.

6. Efz

*) Är öfversatt på Swenska N. 115.
Swenska uttolkad N. 310.

y) Är på

och en ewig frid, i namn Saders 2c. Messbok. 1531.). År 1614. sattes Herren i stället för San, och år 1693. inrättades wälsignelsen öfwer Församlingen i synnerhet; så at man för Öf skulle säga Eder. Wid denna wälsignelse plågas de Presterne fordom med tyånne uträckta fingrar göra tre kors i wädrret öfwer folket b); hwarföre och i våra älfte Evangeliska Messböcker förhen finnas sålunda utmärkte: I namn Saders † och Sons † och dens Helga Andas † Amen. Men Olaus Petri bewisade, at oförstånd warit wällande, at wälsignelsen skulle stie med korshand de c).

§. II. Här af skönjes, huru ganska liten ändring war Swenska Evangeliska Församling giordt uti sin Messordning, sedan Reformationens tiden. Utom uphöggelsen, är intet mer bortlagdt, än allenast liusen, hwilke wid Reformationens början brukades på Altaret, under Gudstiensten d), men år 1593. på Upsala möte afskaffades e). Wäre Evangeliske Förfäder gjorde wid dessa och dylika ceremoniers antagande den uttryckeliga betingning, at, som de af Christelig frihet behöllos, så skulle det och wara lika fritt, at der uti göra någon förwandling, när sådant wid lägenhet funnes nödigt f). De ceremonier, som genom Liturgiens antagande, infördes wid den H. Nattwarden,

b) DIKMAN P. 301. 302. c) Ehen Swenska Messan 1531. d) Kyrkol. 1571. fol. XLIX. b. e) Kenicii företal til Handbok. Decret. Upsal. f) Kyrkol. 1571. fol. XXXVIII. a.

den, har jag med flit förbigått; emedan de funna inhämtas så väl af sielswa Liturgien, som des bekräftelse g). Utom des blefwo de våra Förfäder påtrugade, och warade allenast 16. år uti wisa Rifets Landstaper; hwarföre den Swenska Kyrkan icke kan erkänna dem för sina.

S. 12. Men efter Konung CARL den IX:s ordning år 1602, togs följande ceremonier i akt, wid den Helga Nattwardens begående uti Hof-Församlingen. Allt folket, som wille gå til Guds bord, steg fram för altaret, då Presten wände sig til dem och sade: Herre, förbarma dig öfwer oss! Christe, förbarma dig öfwer oss! Herre, förbarma dig öfwer oss! Så söng folket och diaknarne: Isra ware Gud i högdene, och frid på jordene, och mennisklomen en god wilja. Wi lofwe dig, wi wälsigne dig, wi tilbedje dig, wi prise och äre dig 2c.; denna lofsång är aldeles den samma, som finnes uti vår nu warande Handbok. Sedan sade Predikanten til folket: Herren ware med eder! Folket swarade: Så ock med dinom Andä. Der efter hölt han en bön öfwer folket, at de måtte beqwäme och wärdige blifwa til det höga wärk, som nu för händer hades. Widare gjorde han dem en förmaning, at de skulle bekänna sig för arma elenda syndare och bedja Gud om nåde och misstund; hwar på han läste vår nu warande synda-bekännelse: Jag fattig syndig menniska, som i synd både afad och född är 2c. Efter tillades en bön, hwar uti man beklagade wårt syndasfall, tackade Gud för uprät-

rättelsen genom Christum, samt anhöft om syndernas förlåtelse och nåd så wäl til en san omvändelse, som til den Helga Nattwardens frucktsamma begående, at alle måtte delaktige blifwa af alt det goda, som Iesus of genom sin död och pino förwärfwat hafwer. Så uplästes Pauli ord i 1 Cor. 11. ifrån den 23. til och med den 29. wersen om den Helga Nattwarden, hwar efter Presten förestälte Nattwards gästerna, huru nödigt det war at pröfwa sig sielfwa, för än de anammade denna måltiden. Han underrättade dem jämwäl, uti hwilka stycken pröfningen bestod, nemligen, at hafwa en rätt ånger öfwer sina synder, och et Christeligt upsåt til bättring, samt at tro, det Iesus hafwer förlifat of med sin Sader, och at wi genom hans förtienst allena bekomme syndernas förlåtelse. Sedan förestälte han dem åtskilliga frågor, hwar efter aflösningen meddelades. Strax der på hördes dessa önsningar och upmuntringar: Herren ware med eder! Så of med dinom Anda! Uplyfter edor hierta til Gud! Wi uplyfte vårt hierta. Låter of tacka Gudi wår om Herre! Det är rätt och tilbörligt. Så uplästes instiftelse orden, antingen som Mattheus eller Marcus dem beskriwa, med det långre företalet, som ännu brukas i wår Handbok. Man låste eller söng Helig, Helig, Helig, Herre Gud Zebaoth 2c., hwar på fölgde bönen Sader wår. Presten sade til folket: Herrens frid ware med eder! Och folket swarade: Så of med dinom Anda. Sedan låstes eller söngs D! Guds Lamb, som borttager werldenes

benes synder! samt O! rene Guds Lamb, offylt dig på korset för oss slaktadt ic. Efter såde Presten: Herrens frid ware med eder! och folket svarade: Så ock med dinom Anda; hwar på Sacramentet utdelades, och denna heliga acten beslöts med någon af de böner, som ännu hos oss brukas efter Communion *).

S. 13. Till slut af detta Capitel bör jag anföra vår Församlings tankar, så väl i förra som senare tider, om Nattwardsgäster. Presten bör tillse, at ingom warder tillåtit bruka detta Sacrament, som för något märkeligit hinder skull, der til icke är beqwäm. Han får icke kasta perlor för swin, och göra sig delaktig af andras synd. Uppenbare misshägnings män, som skola stå offentlig skrift, frammande och ofände, som intet bewis hafwa **), oförståndige om Sacramentet, barn yngre än 8. eller 9. år, wettwillingar, illa beryctade, banlyste, försumelige Kyrkogångare, och sådana oesatte, som föra sig upp ochristeligen och försmädeligen, så icke komma til den Helga Nattwardens delaktighet. Så blef det år 1571. stadgad b). Detta är i senare tider widare förklaradt och stadfästadt i så måtto, at de, som någon offentlig last bedrifwit, hwilken hörer under uppenbara Skrift, bannlyste, fänar, som sig icke kunna besinna, obotsfärdige, som väl bekänna

*) De finnas alla uti denna ordning införda, förutan O! du ädle Jesu Christe, som oss til denna Nattwarden kallat hafwer ic. **) Jämsför Kyrkof. 1686.

C. VIII. §. 2. b) Kyrkof. fol. XXXVIII. a. sq.

na sin gårning, men neka sig der med hafwa illa giordt, ofunnige, som icke äro i stånd at göra redo för sig i deras Christendoms stycken, samt barn, som äro yngre än 13. eller 14. år, icke måga til aflösning och Herrans Nattward tillåtas. Dock får man wid somliga mål göra et undantag. Skönjes hos yngre barn et godt förstånd om aflösningens nytta och den H. Nattwardens bruk, samt en synnerlig längtan der efter, särdeles i dödsfara *); är en grof eller bannlyst syndare uti dödsnöd: Besinnas och någre så alderstegne, at dem minnet är förfallit, så at de intet kunna lära, och likwäl bekänna sig för fattiga syndare, och tro at deras synder för Christi skull blifwa förlåne; så måga de ifrån aflösning och Herrans Nattward icke utestängas. Af samma dyra förman blifwa och Besatte delaktige, när de det begära, och äro frie ifrån satans anfäkningar, bekänna Jesum Christum för sin Frälsare, bedja Gud om syndernas förlåtelse, förstå deras salighets stycken, och söra et Christeligt lefwerne; Dumbas, som lefwa Christeligen, och gifwa wiisa tecken at de äskunda aflösning och Herrans Nattward, jämwäl och främmande af wår Religion, hwilke när de icke förstå wårt språk, måga skriftas igenom någon, som emellan Presten och dem tolka Kan i). Men hwad dem beträffar, som ifrån födslen varit både döfwe och dumbe, möter oss någon betänkelighet. Så wi
da

*) De, som första gången wilja gå til aflösning och Guds bord, skola af Kyrkoherden förhöras. Kyrkol. 1. c. §. 2. i) Kyrkol. 1686. C. VIII. §. 3.

da de varit döfve ifrån moderlifwet, så hafwa de icke kunnat höra något om Christo, hans wälgärningar och salighets ordningen. Och följaktligen äga de icke den tro, som äskas wid Herrans Nattwards begående. Ty huru skola de tro honom, som de hafwa intet hört af Rom. 10: 14, 17? Och huru äro de i stånd, at pröfwa sig själfwa, om de äga de erforderliga egenfkap, eller ej? Det tyckes derföre wara sakraft, at icke tillåta sådana komma til Herrans bord. Den nådige Guden will, at hans nådemedel skola allenast brukas af dem, som der til hafwa förnögenhet. Han, som icke är bunden til medel, kan utom des uptända en slags saliggörande tro hos sådana döfwa och dumba menniskior, lika som hos de små barnen. Och i följe der af kunna wi med alt skäl öfwerlemna dem til Guds egit nådiga och utransafeliga förande *). Om och de, som äro stadde i någon sådan rättegång, som kan upwäcka och förorsaka bitterhet och fiendskap, enständigt begära, at gå til Herrans Nattward, må det dem icke förwägras, så framt de, efter noga tilfrågan och behörig undervisning, kunna tryggeligen betyga, at de intet ondt hafwa emot deras wedersparts person, utan lita på sin ofsydighet och goda sak, hwilken de, utan all wrede och hämdgirighet, hemställa Domarens rättwisa ompröfwande. Sammaledes om någon råkar i öwänskap med en oförsonlig menniska, hwilken han alla Christeliga medel til försoning tilbudit haf-

*) WANDALINI 'Υποτίπαισις Cap. X. Cal. 43. PONTOPPID. Colleg. Past. Pract. p. 492. sq.

hafwer, men der med intet kunnat uträtta; må han ock blifwa delaktig af det H. Sacramentet, om han hos sig sielf befinner, at han det med godt samwete kan anamma k). Rätte Christne bör de altid hafwa et sådant sinne, när de ock, emot sin wilsja, nödgas med wedersparter gå til Domstolen, som med Rättwardens åtnjutande kan stå tillsammans. Men Lagstiftaren har billigt sig förrestätt, huru Christendomens kraft af många åsido sättes, och för deras skull pålagt Presterskapat, at bruka med dem all nödig warfarnhet.

§. 14. Utom det hwad wår Kyrkolag innehåller om en Rättwardsgäfts kundskap i Christens dom; så har ock wår Nådiga Öfwerhet der uppå, wid flera tilfällen, allwarligen yttat. År 1695. beklagade Konungen, at såkunnigheten i wår Christendom hos det gemena folket war öfvermåttan stor, och wårdslösheten hos en del Prester icke mindre. Der af hånde at man med hertans bedröfwelse måste se och erfara, at den H. Rättwardens misbruk af mångom blef litet åktadt, som dock en gansta stor synd war, i det mången begick den samma, allenast för en sed skull,

k) Ibid. C. XI. §. 4. Den, som går drucken til Herrans Rättward, eller, sedan han af Presten, efter Kyrkoordningen, är warnad at hålla sig der ifrån, böter 50 daler silfvermynt. Missg. B. C. III. §. 5. Jäm för Kyrkol. 1686. C. XI. §. 9. Med samma straff belägges jämwäl den, hwilken, sedan han warit til Skrifte, öfwerfaller någon med ord eller gärning, och der å öfriliker begår Herrans Rättward. Kongl. Resolut. och Bref til Confist. d. 25. Sept. 1697.

skull, då han hwarken hade lärdt, eller beåltade sig at lära, hwad som til en santkyllig beredelse fördras. Konungen befalte derföre, at Conhistorierna skulle alswarligen och wid suspension ifrån Embetet förmana Presterskapet, at noga efterläwa Kyrko-ordningen, så i andra stycken, som enkannerligen i det om Herrans Nattward; så at de icke tillåta dem gamlom der til at komma, när de icke kunna Trones Artiklar och Instiktelsesorden, eller dem ungom, förr än de wäl hafwa lärdt hela Catechismum, på det icke många, så de Prestes och åhörare, måga draga öfwer sig et ewigt straff *h*. Detta stadfästade Konungen år 1697, förklarandes tillika, at om någon af åhörarne skulle pådrivas wåra af så swårt och swagt minne, at han omögeligen kunde detta ord ifrån ord behålla, men likwål fatta meningen och innehållet der af, och på det sättet finnas hafwa kundskap i sin Christendom, den samme skulle jämwål tilstådjas, at så bruka den Heliga Nattwarden. Men med de unga och medelåldrige, som wisa en upfätelig genstråfwigheit, til at lära de stycken, som der til höra, icke åltandes hwarcken förmaningar, råd eller undfågelses, utan blifwa jämwål rumma tiden ifrån Herrans Nattward, skulle man taga i åkt den aga och grader af correction, hwilka uti den förnyade Stadsagan om Eder och Swordom §. 2. äro beskrefne *m*. Någon tid der efter åtmålte sig en person i Wexiö Stift,

h) Kongl. Bref til Conhist. d. 13-Dec. 1695. *m*) Kongl. Resolut. på Prestersk. Besw. den 17. Dec. 1697. §. 2.

Stift, 24. år gammal, til den H. Nattwarden. Han instälte sig s. i. i Kyrkan och wid Catechismi förhör, samt förde et stilla, myckert och oförargelligt lefwerne; men war af Naturen så dum och oläraktig, at han omögeligen kunde lära Catechesen, fast än han honom förstod. Consistorium förfrågade sig här om i underdånighet hos Konungen, och fick til swar, at som han war underåttad i sina Christendoms stycken, och dem wäl förstod; så kunde han til den Högwardiga Nattwardens begående admitteras; wansedt han Catechisium icke kunde utan til n). Men wi komme åter tillbaka til våra ceremonier.

Trettionde Capitel.

Jämförelse emellan den H. Nattwardens begående hos de första Christne och i Sverige.

När man will öfwertygas, huru wida våra nu warande ceremonier wid den H. Nattwarden, komma öfwerens med sättet hos de första Christna; är ingen lättare utwäg, än jämföra vår ordning med de älska Christnas handlingar. Detta wille wi wärkställa i all möjelig förthet.

i. Wid den H. Nattwardens begående, göré wi början med gudeliga hälsningar, upmuntrin

n) Kongl. Bref til Consist. i Wexiö d. 25. Maji 1699.

ringar och försäkringar: Herren wære med eder! Så och med dinom anda! Uplyfter edor hiertan til Gud! Wi uplyfte war hiertan. Later oss tacka Gudi wår om Herren! Det är rätt och tilbörligit. Samma ord finne wi igen uti de Apostoliska försättningarna, så som förut blifwit anmärkt o). Och utom des tala äfwen Cyprianus, Augustinus, Chrystostomus, Cyrillus, och flere andre här om; så at försäkringar och utlåtelse är mycket gamla p). De skulle tienna til upmuntran för Communicanterna q).

2. Wi skilje brödet och winet til et heiligt bruk, i det wi lofwe och prise Gud för hans wålgärningar, som han oss bewisat, medelst återlösningens wårket och den S. Natwardens insittelse. Så gjorde Trälkaren sielf, då han inwättade detta Sacrament. Han tog både brödet och winet, och tackade; hwet wid han utan triswel hembar Fadrenöms tackfäggelse för de stora wålgärningar, som bewisades mennisklo slägtet, och bad, at brödet och winet til et Sacramenterligt bruk måtte wålsignas, samt at detta Sacrament måtte, til äminnelse af

b) Vid. supr. C. XXVIII. §. 7. p) BINGHAM L. XV. p. 309. CALVOR P. I. p. 566. QUENST p. 500. 501. Disp. cit. de Orig. rit. Eccl. N. T. p. 92. q) CYPRIANUS de Orat. p. 152. Sacerdos, inquit, ante orationem prefatione premissa, parat fratrum mentes, dicendo, sursum corda, ut cum respondet Plebs, habemus ad Dominum, admonetur nihil aliud se, quam Dominum, cogitare debere.

af hans lidande och död, beständigt i Församling-
gen med mycken frukt förblifva. Hvad ord
Apostlarna brukade, är oss obekant 7). Om tack-
sägelsen i det andra seculo, hafwe wi redan hört
Justinus Martyr underrätta oss, at då Biskopen
emottog brödet och winet, förkunnade han Sa-
drens lof och ära, genom Sönsens och den
S. Andas namn, samt widlyftigt förkunnade
de tacksägelsen, för det han hallit menni-
skorna wärdiga til dessa Gäswoor 8). De
Apostoliska försättningarne anföra en tack-
sägelse, som til meningens är enahanda med den wi bruk-
ke 9). Irenæus, Origenes, Cyrillus och Chry-
sostomus tala jämwäl om denna lofsång 10). Och
är det der af, at Matwarden kallas Eucharistia,
eller en Lof- och Tacksägelses måltid. At ins-
tiktelsesorden wid samma tillfälle blifwit uprepade,
skönjes klart af de Apostoliska försättningarne 11).
Så at den så kallade consecration, som stiedde
med hög röst 12), består ifrån äldre tider af ins-
tiktelsesorden och böner. Och twiflar icke Hein-
sius, at ju instiktelsesorden blifwit brukade äfwen
i Apostlarnas tid 13). I Påswedomet läsa ins-
stiktelses

7) BUDDI Theol. Dogm. L. V. C. I. §. 13. p. m. 1150.

8) Vid. supr. C. XXVIII. §. 6. 1) Constit. Apost.
L. VIII. C. 12. BINGHAM L. XV. p. 282. seq.

2) BINGHAM L. XV. p. 311. seq. WALCHIUS p. 180.
QUENST. p. 501. 3) BINGHAM l. c. p. 289. 319.

CALVOR P. I. p. 620. BUDDIUS l. c. p. 1152.

4) BINGHAM L. XV. p. 368. CALVOR P. I. p. 643.
QUENST. p. 502. DURANDI Ration. Div. Offic. L.
IV. 2) HEINS. T. I. p. 610. Om dessa företal

wid den S. Matwarden kan man läsa LAURENTII PE-
TRI Dialog. fol. 8. 21.

stiftelse orden saktat; men detta ogillades ädelas wid
 Reformation i Sverige. Der om utlåter sig Olof
 Petri med sådana ord uti företalet til 1531. och 1537.
 års Meseböcker: Ej eller skal någon förundra
 sig, hwå wi läse och sunge de ord öfwerlindt
 och uppenbarliga; som i den Latinska Cano-
 ne hafwa i en lång tid wordet hemliga läsen,
 förty det hafwer varit et ganska stort mis-
 bruk, at sådana tröstelig och hälsosam ord,
 som Christus self brukade i sin Natward;
 der Mesan och måst påhängert, skulle så hem-
 ligen läsin warda, at dem ingen höra skulle,
 de der dock i den akt af Christo sagde wordo,
 at hwat man skulle dem weta. Ej plågade
 de eller i förtiden så fördöjas; såsom nu ses
 dan stiede är; förty hela Canon plågade öf-
 werlindt läsin eller sungin warda, som det
 nog bewisligt är. Och kom up af en rini-
 ga orsak, at han skulle så hemliga läsas;
 som nu wore för länge at förtälja. Af sam-
 ma tankar hafwa och wåre följande Ewangeliske
 lärare varit, hwilket nog stönjes af Biskopen
 Laur. Paulini egenhändigå anmärkningår öfwer
 Korfolagen, hwarest dessa ord finnas antecknade;
 Til Christi letamens och blods närwarelse i
 Herrans Natward, at icke orsaken något
 människos wårt, icke eller Prestens läsende
 eller sungande; utan sådant skal allenast
 tilmätas war Herr Jesu Christi alsmäk-
 tige kraft och instiftelse. Dock icke des min-
 dre warder endrägteligen lärde och trodt;
 at Christi instiftelse ord uti Herrans Nat-
 wards

wards bruk ingalunda skola utlätas, utan uppenbarligen för allom, som tilstådes äro, förkunnas, såsom skrifwit är: Wälsignelsens Kalk, den wi wälsigne, är han icke Christi blods delaktighet? Denna wälsignelsen stier genom Christi instiktelses ords förkunnande.

Här wid kan jag ej undgå at nämna, hwad vår Kyrkolag stadgar, at om det bröd och witt icke är tillräckeligt, som i begynnelsen wälsignades, skal Presten åter med instiktelse ordens läsande i cysthet wälsigna det, som å nyd på altaret bäres *). Det är wärdt at eftertänka, om detta hafwer någon grund i den första Församlingens plägsed. Instiktelse ordens ieffteliga anförande bruke wi, såsom de äldre Christne, at igenom dem dels affsilia brödet och winet ifrån det wälsignade bruket, dels gifwa tillkänna, det Jesu lekas men och blod under ätandet och drickandet wälsigningen är närwarande, i kraft af hans instiktelse. Som wi der med icke hafwe något annat ändamål, så blifwer frågan, om icke, när instiktelse orden läsas eller siungas i början, då tillika affsöndras och wälsignas både det bröd och win, som är tilstådes på altaret, som och det, hwilket, sedan hämtas at brukas wid samma tillfälle. Man skulle tycka, at när de för allas öron uprepas i begynnelsen af denna heliga act, så gifwer man då nog tillkänna ändamålet af alt det bröd och win, som wid detta tillfälle betarfwas. Men wi medgifwe, at en ny wälsignelse är tryggare, och
med

*) Kyrkol. 1686. C. XI. §. 10.

med den heliga förväntningen lömpeligare, så ofta något nytt bröd eller win frambares.

3. Vi läse eller siunge: *Selig, Selig, Selig, Herre Gud Zebaoth!* Gulle äro himlarna och jorden af tine härlighet: *Sosianna* i högdene! *Wälsignad* ware han, som kommer i *Herrens* namn, *Sosianna* i högdene. En del här af söngo *Englarne* in för Guds thron *Es. 6: 3.* De finnas, hwilke föregifwa, af *Sixtus*, som år 130. war *Bisshop* i *Rom*, infört denna *Englasång* wid den *H. Nattwardens* begående *a).* *I början* bestod han allenast af dessa ord: *Selig, Selig, Selig, Herren Zebaoth!* Gulle äro himlarna och jorden af Hans härlighet: *Wälsignad* i ewighet, *Amen.* Så läses den i de *Apostoliska* förfatningarna *b).* hwar rest den sättes framför *instittelse* orden. Men just sådan, som han finnes hos oss, få wi honom igen uti *Jacobi* *Liturgia.* Om des *urgamla* bruk wid den *H. Nattwarden* intygar *jämwal* *Chrylostomus* *c).*

4. Vi siunge bönen: *Sader* war, som äst i *himlom.* *Augustinus* berättar, at nästan alla *Församlingar* besloto sina böner wid den *H. Nattwarden* med *Herrens* bön *d).* *Chrylostomus,* *Cyryllus* och *Hieronymus* stadfästa likaledes denna *gudomeliga* bönen *nyttjande.* Och *Gregorius*

3 i 3 Magnus

e) BENZELII H. E. Sec. II. §. 2. *b)* Constit. Apost. L. VIII. C. 12. *c)* BINGHAM L. XIV. p. 37. L. XV. p. 315. CALVOR P. I. p. 568. Disp. cit. de Origine rit. Eccl. N. T. p. 94. *d)* AUGUSTINI Epist. 59. ad Paulinum.

Magnus stad i den tanka, at Apostlarna icke brukat
wid Nattwarden någon annan bön, än denna e).

5. Vi halle en förmaning til folket,
et rätteligen pröfwa sig sielfwa, och icke be-
gå detta Sacrament med et obotfärdigt
hierta. Ghuru nyttig denna sedwänja är, si-
nes den likwäl icke igen hos de första Christna f).
Dock skiedde, wid år 350. uti Cyrilli tid, en slags
upmunttran til Communicanterna; men med siun-
gande. Under det man söng den 34. Psalmen,
och i synnerhet den 9:de versen: Smaker och
ser, huru ljuslig G'Erren är; säll är den, som
tröstar uppå honom; kallades Nattwards-
gästerna fram, och förmanades, at med en fast tro
emottaga denna dyra måltiden g).

6. Näst för Communion, önskar Presten
G'Errens frid öfwer folket. Detta kommer öf-
werens med de Apostoliska förfatningar, som in-
nehålla, at Presten efter Helig, instiftelse-orden
och den allmänna bönen, utafot en sådan wäl-
signelse: Guds frid ware med eder allom h)!
Så befalte jammwäl det tierde mötet i Toledo, at
efter bönen Fader wår skulle folket wälsignas,
och sedan emottaga det heliga Sacramentet i).
Det är märkeligit, at Presten wid detta tilfallet
säger: G'Errens frid ware med eder! men el-
jest allenast: G'Erren ware med eder! Någre
ansö

e) BINGHAM L. XV. p. 360. LAUR. PETRI Dialog. fol.
8. b. f) CALVOR P. I. p. 569. g) CAVE P.
283. BINGHAM L. XV. p. 367. 368. h) Vid.
supr. C. XXVIII. §. 7. i) Concil. Tolet. IV.
Can. 18. BINGHAM L. XV. p. 362.

anföra till orsak, at Frids önskan hörde egentligen til de trogna, samt at den i synnerhet brukades i de trognas Mässa. Och som Herren kunde vara med Lärjungarna til uplysning, och med de fallna til bättring; så önskade man i Lärjungarnas Mässa: Herren ware med eder! Denna skildnad skal i de Västra Församlingar vara införd år 1663, til at visa, det man icke skulle synas hafwa frid och gemenskap med de brottliga, otrogna och lättare, som torde vara tillstädes. Men i Chrysoctomi tid wid år 400, sade Presten så wäl wid det ena, som andra tillfället: Frid ware allom *k*!

7. Der efter lemnar Presten brödet och winet i munnen på folket, och säger: Vårs Herrens Jesu Christi lekamen (Blod) beware den kropp och själ til ewinnerligt lif, Amen. Såsom wi tilförene anmärkt, så war hos de första Christna brukeligt, at de sielfwe emottoggo brödet och kalken med handen, och förde den til munnen *h*. Beträffande ordasättet, hwar med detta *h*. Sacrament utdelas; så tyckes det i början hafwa varit mycket kort, och bestått allenast af dessa ord: Detta är Christi kropp och Detta är Christi blod; hvilka bägge tilläggelser folket beswarade med Amen. Sålunda finne wi uti de Apostoliska författningarna, hvilka wid Christi blod tillägga Lifvens kalk *m*). Ambrosius skrifer här om sålunda: Presten säger

3 i 4

ger

k) CALVÖR P. I. p. 468.

h) Vid. supr. C. XXVIII.

§. 12.

m) Vid. supr. C. XXVIII. §. 7.

ger til dig: Christi Kropp, och du svarar Amen, det är, wiseliga. I Gregorii Magni tid äro dessa ord ökade såhunda: *ERRANS IESU* Leikamen beware din själ! Men när Kåiser CAROLUS MAGNUS lefde, infördes den tillökning, som närmast kommer öfwerens med vårt sätt, såhunda: *WARS ERRANS IESU* Christi leikamen beware dig til ewinnerligit lif *n)*!

8. Imedlertid sjunger Choren med Sörsamlingen wiså tienliga Psalmer. Likaledes sango de förste Christne, under sielfwa Nattwardens begående, åskilliga Psalmer, som icke woro de samma på alla ställen. De Apostoliska författningarne nämna den 33, eller, efter wår räkning, den 34. Davids Psalm. Hieronymus tyckes utmärka både denna och den 45. Psalmen. Tertullianus wisar på den 133, Chryostomus den 145, Jacobi Liturgia den 34, och Marci den 42; hwarfdrutan den 139. Psalmen finnes äfwen hafwa varit förefreswen *o)*. Hos oss är anbefalt, at wi, utom andra Psalmer, skole i synnerhet sjunga *O Guds Lamb* *ic.* eller *O! rene Guds Lamb* *ic.*, hwilket är en gammal sed. Biskopen i Rom, Sergius den 1. skal hafwa infört den år 700. Det är wißt, at Agnus Dei finnes i de gamla Messböcker, förr än man skref år 1000. efter Christ födelse *p)*.

d. 2f.

n) BINGHAM L. XV. p. 484. CALVÖR P. I. p. 672. Disq. cit. de Orig. rit. Ecelef. N. T. p. 95. 96.

o) BINGHAM L. XV. p. 488. CALVÖR P. I. p. 708.

HEINS. T. I. p. 610. *p)* CALVÖR P. I. p. 710.

LAUR. PETRI Dial. fol. 8. b.

9. Efter Mattwarden tacke wi Gud för det 3. Sacramentets delaktighet. Der om nämna och de Apostoliska förjattningarne, som tillika utfatta sielfwa tackfågelsen. Den så kallade Dionysius instämmer i det samma 9), hwilket åfwen bestyrkes af Cyrilli och Chrylostomi vittnes bördor. Augustinus säger rent ut, at man beslöt altsammans med tackfågelse, sedan man af Sacramentet blifwit delaktig 1).

10. Åter wänder sig Presten til folket, och säger: Herren ware med eder! Någon kan undra hwarsföre denna önskan så ofta uprepas. Men som ändamålet af vår Gudstienst är vår förening och delaktighet med Gud, och der uti består vår förnämsta lycksalighet; så tyckte sig de äldre Christne icke nog kunna betänka denna höga saken. Des uprepande flera gångor war derföre redan i församlingen antagit uti Chrylostomi tid, som berättar at Guds frids tilönsfande ej allenast brukades wid Gudstienstens början, predikan och wälsignelsen, utan och efter Mattwarden 5).

11. Wi slute med Wälsignelse. Det samma förestrifwes jämwäl uti de Apostoliska för-

3 i 5 fattz

9) Vid. supr. C. XXVIII. §. 7. 8. 1) Epist. 59. ad Paulin. BINGHAM L. XV. p. 492. 495. CALVOR P. I. p. 712. CAVE p. 286. 3) *Quum ingressus, inquit, fuerit is, qui praest ecclesiae, statim dicit: Pax omnibus. Quando sermonem facit & concionatur: Pax omnibus. Quando benedicit: Pax omnibus. Quando jubet saluare: Pax omnibus. Quando peractum fuerit sacrificium: Pax omnibus. Et rursus intermedio: Gratia vobis & pax.* CHRYSOST. Homil. III. in Coloss. BINGH. L. XV. 294

fattningarna, hwarest äfwen wälsignelse-bönen, så dan som den då brukades, finnes anförd 1). Wår Kyrkolag innehåller, at ingen skal gå utur Kyrkan, förr än den Helige Nattwarden är hållen, och Gudstiensten med Wälsignelse slutet; så framt icke någon, af des skälligare orsaker, blifwer der til förantedd, eller för opastlighet skull, icke förmår ändan afbida 2). Så befalte och det tredje mötet i Orleans år 540, at alle skulle förblifwa i Kyrkan, och afbida wälsignelsen 3).

Äf alt detta, som nu anfördt är, kan lätteligen förmärkas, at wi lånt wåra ceremonier wid den H. Nattwarden, icke af den förderfwade Wästwiska Församlingen, utan af den rätta Chriesteliga Kyrkan. Om wi uti något ställe öf ifrånde gamla, så består det allenast der uti förnämligast, at Communicanten bekommer brödet och winet Prar i munnen, at Prestens ord der wid äro något widlyftigare, at Nattwardsgästen icke beswarar Presten med Amen, samt at wi ej brute brödet, utan bruke oblater. Men dessa små skilligheter hafwa, i anseende til huswudsaken, intet at innebära.

Tret.

1) BINGHAM L. XV. p. 492.

2) Kyrkol. 1686.

C. XI. §. 12.

3) Conoil. Aurel. III. C. 28.

BINGHAM L. XV. p. 362.

Trettionde Första Capitel.

Om Skriftermål och Aflösning, som föregår den H. Rättwarden.

S. I.

Med Skriftermål eller Bigt förstås syndernas bekännelse, af längtan efter syndernas förlåtelse för Christi skull. Men Aflösning är en tillägelse och försäkran af Ordens tienare, i Christi stad och ställe, om syndernas förlåtelse. När wi med redighet wilje afhandla detta ämne, böre wi noga göra skildrad emellan Guds och menniskors inrättning. Ibland de stora skuldigheter, som Gud ålagt Prediko-embetet, när Han anförtrordde det Förfoningens embete, är jämnväl det, at rätteligen nyttia Löse- och Binde-mekelen Matth. 16: 19. 18: 18. Joh. 20: 23. Wi böre älsfä för Prediko-embetet bekänna våra synder, och af det samma begära aflösning; emedan det är af Gudi bestickadt, at på Hans wagnar tillsäga aflösning dem, som i botsfärdighet bekänna sina öfwerträdelser, och med tron taga sin tillflykt til den enda Medlaren 2 Cor. 5: 18-20. Hwad bekännelse gjorde icke Saul för Samuel, (1 Sam. 15: 24.) David för Nathan, (2 Sam. 12: 13.) och Jerusalems samt det Judiska landets byggare för Jehannes Doparen (Matth. 3: 6.)? Ingalunda fördras, at wi för Predikanten skole upräkna alla synder. Hwarcken pålagges oss sådant

dant i Guds ord, eller är det möjligt (Mf. 19: 13.). När wi, i anseende til våra begångna synder, icke behöfwe någon besynnerlig underrättelse, är aldeles nog, at wi i gemen bekänne oss för fattiga syndare, längte efter aflösning för Christi skull, samt förklare vårt upsat, at bättra vårt lefwerne. Men om några wisa synder oroa samwetet, och wi finne oss behöfwa råd uti en och annan angelägenhet, sem angår vår Christendom; så kunne wi trygt uptäcka vårt tillstånd för en trogen, försaren och medlidande lärare. Der af tillfaller oss den nyttan, at wi så mycket säkra re bekomme den tröst och underrättelse, som wi betarfwre.

S. 2. Angående Aflösningen bör man weta, at Lärro-embetet kallas Sörsoningens Embete, icke allenast derföre, at det predikar försöning (2 Cor. 5: 18, 19. 20.); utan ock emedan Gud, igenom det samma, wärkeligen meddelar syndernas förlåtelse. Detta meddelande sker på twägghanda sätt; dels igenom den förblifwande kraft, som de lösten med sig hafwa, hwilka af Prediko-embetet förkunna; dels ock genom aflösningens wärkelige förkunnande. På det förra sättet winna de trogne sina synders förlåtelse, genom Prediko-embetet, hwar dag; emedan de dageligen niuta kraften af de Evangeliska lösten, sem det förkunnar. Men icke des mindre taaga de ock som oftast emot, med heligt begär, aflösningens wärkelige affkunnande. De anse denna Guds inrättning, såsom ganska wis och nådig. Ty hwad kan wara mer lämpadt til vår tros

styr

kyrka, än at Gud förlåter oss våra synder, genom menniskior, dem wi se, och med hvilka wi kunne tala om vårt själa-tillstånd? De trognas erfarenhet intyggar, at deras själ får likasom en dubbel försäkran, när Gud genom en lefvande röst låter förkunna det ordet: Dina synder förlåtas dig y). Allt detta stämmer öfverens med Guds egen inrättning och befallning. Men omständigheterna här wid, när wi skole begära aflösning, samt hwarest wi måge bekänna våra synder, i kyrkan, eller enskyta hus, hörer antingen til hwars och ens egit fria godsfinnande, eller til den Christeliga Församlingens ordning.

§. 3. Således är det et bruk, som menniskior insatt, at Skriftermål och Aflösning egentligen förrättas, förr än wi begå den S. Mattwarden z). Sielfwa sättet der wid ankommer afwen på Församlingens frivillige anstalt; hwarföre man finner, at der med olika tillgård ej allenaft ibland våra tros förwanter, utan ock i et och samma rike. På somliga orter framträder en person efter den andra särskildt til Presten, och gör sin syndabekännelse, och bekommer aflösning. Annorstädes åter komma flere framt på en gång för Skriftesadren, som förklara en allmän syndabekän-

y) PRESHI Communion-Bok p. 71. z) CARZOVII Hagoge in Lib. Symb. p. 360. WALCHI Histor. der Delig. Streitigk. der Luther. Kirch. P. II. p. 476. QUENST. Syst. Theol. P. III. p. 598. DANHAWERE Catech. Milch T. X. p. 92. HARTMANNI Pastoral. Evang. L. III. C. 31. p. 732. sq. BALDWINI Cal. Conc. L. IV. C. 10. Cal. 2. p. 1114.

dabekänneffe, ibland hwilka de botfärdige förfä-
 tras om syndernas förlåtelse. Ja, på et och sam-
 ma ställe kunna bägge dessa sätt wara brukliga.
 Låtsen oss med denna Natthwårds bikt gå så
 långt tillbaka til de gamla tider, som wi kunna.

§. 4. At de Christne i Apostlarnas tid
 afswärligen pröfwade sig, förr än de gingo til den
 H. Natthwården, är ingen twiswel. Men om de
 wid samma tilfalle bekände sina synder mundteli-
 gen för sina lärare, kunne wi icke säga. Af
 exemplet uti Corintho (2 Cor. 2.). Ginner man
 wäl, at wettbare store syndare icke fingo fram-
 tråda til HERRANS bord, utan föregången offens-
 telig bethgelse em bättring. Men hwarken i det
 första eller andra seculo finnes något spår hos
 Skribenterna til bestyrkande, at de, som wår-
 feligen hörde til Församlingens gemenskap, på-
 gade göra någon allmän, eller enskild syndabek-
 änneffe, förr än de gingo til den H. Natthwår-
 den. Gafst mer skidnes af de tidlande tider, at
 hwar och en skulle pröfwa sig sielf a). Dock för-
 manades ängslige syndare, at uppenbara sit till-
 stånd för lärarna, på det de skulle erhålla råd
 och tröst; hwilket bestyrkes af Clementis Romani;
 Origenis, Gregorii Nysseni och Basili skrifter b).
 I början af det tredje seculo fordrades en uppen-
 bar syndabekänneffe af dem, som fallit ifrån den
 rätta lären, innan de kunde åter intagas i Förs-
 amlingens gemenskap. Cyprianus, som wår Bi-
 skop

a) BINGHAM L. XV. C. 8. p. 536. L. XVIII. C. 3.
 p. 130. sq. b) BINGHAM L. XVIII. C. 3. p. 147.
 148.

föp i Carthago år 248; berättar och, at de, som
 begått mindre synder, plågade bekänna dem för
 Presterskapet c). Men hwilken kan säga, at
 denna bekännelsen skiedde näst för den H. Natts
 warden? Det är owist, om icke Presterne skulle
 då uppenbara sådana bekännelser för Församlin-
 gen; på det syndarena måtte undergå offentlig
 striftermål. Wid påß år 260. affskaffades det
 uppenbara striftermålet i den Grefiska Försam-
 lingen, och man förordnade en Bigt-Fader af
 god frägd, som kunde hålla tyst, hward honom
 ansåtroddes. Hos honom kunde syndare i hem-
 lighet uptäcka sina synder, och erhålla aflösning.
 Men han skulle icke egentligen betiena Natts
 wårdsgäster, utan alla bekymrade syndare i ges-
 men; och war detta den första anledningen til
 Skriftestolen. Detta embete behölts öfwer et-
 hundrade år i Osterlandet, til des Nectarius, som
 war den H. Chrysolomi företrädare på Bisköps-
 stolen i Constantinopel, wid påß år 390. fant sig
 föranlåten, at det samma indraga. Et förnämt
 Fruntimmer bekände för Bigt-Fadren de synder,
 som hon begått ifrån sin döpelse; hwarföre han
 lemnade henne det råd, at sitigt fasta och bedja.
 Men kort der efter kom hon tillbaka, och förtrodde
 honom, at, när hon i Kyrkan uppehölt sig i dessa
 öfningar, blef hon frestad af en Skaffare (Dia-
 conus), som henne fönedrade. Detta blef strax
 bekant, och gjorde stor förargelse i Församlingen.
 På Presten Eudamonis tilstyrkande, affskaffade
 fördensfull Biskopen Nectarius Bigt-faders beställ-
 ning

c) CYPRIAN. Scem. de lapsis.

ningen, efter hwilken tid äfwen lemnades till
hvars och ens samwete och egen sorgfällighet, huz
ru de sig til den H. Rattwarden wille bereda.
Snart sagt alle andre Biskopar efterföljde Nesto-
rii exempel; men någre klagade, at der igenom
öpnades dören til större sielswäld och fräckhet i
synden, än tilförene *d*.

S. 5. Under alt detta hade det offentliga
Skriftermålet med grofwa syndare i den Romes-
ka Församlingen sin fria gång, in til Leonis
Magni tid. Han blef Biskop i Rom år 440,
och wår den förste, som i den Wästerländska
Kyrkan gjorde den offentliga syndabekännelsen til
hemlig *e*). Och ifrån den tiden lära de hemliga
skriftermålen, för den H. Rattwarden, äfwen
af de trogna, räkna sin uprinnelse. De under-
stöddes förmodeligen af den plägseden, som upkom
i det siette seculo, at allenast wid de tre stora Högs-
tiderna begå den H. Rattwarden. På de dagar,
som gingo för sådana fester, fastade man och wis-
sade prof af sin botfärdighet. Då måtte de trogne
ej eller welat undandraگا sig, at göra sin synda-
bekännelse, och sedermera begå den H. Rattwar-
den. Dock upträctes icke alla grofwa synder för
Predikanten i det ottonde seculo. I det nionde
war den ensksta bigten mer et upräkñande af alls
männa, än besinnerliga synder. I det tolfte
seculo hölt man hemliga bekännelser för en sak,
som kunde göras och låtas, hwilket Gratianus med-
gaf,

d) SOCRATES H. E. L. V. C. 19. SOZOMEN. L. VII.
C. 16. *e*) LEONIS Epist. 136. p. 336. ex edit.

gaf, fast än Petrus Lombardus då började påverka den enskylta bigtens nödvändighet. Man hade likväl ingen lag här om, förr än på det fierde Lateranska mötet i Rom år 1215, då Påfwen Innocentius den III. befalte, at hwar och en trogen skulle, åtminstone en gång om året, communicera och bekänna alla sina synder för deras egna Prestes i hemlighet; hvilket sedermera år 1439. på mötet i Florenz stadfastades f).

S. 6. Den Evangeliska Lutheriska Församlingen ogillade wäl syndernas noga upräknande för Bigtadren; men behöll likväl den enskylta syndabekännelsen. Orsakerna äro följande: Sådant kommer öfwerens med Guds inrättning: Prediko-embetet får icke utan granskning bruka Löse- och Bindnyckelen: En lärare hade då tillfälle, at utforska sina åhörares tankar, om de rätt förstodo läran om synden, syndenes straff och tron på Christum: Han kunde då bäst förnimma, om de sörgde öfwer sit synda-tillstånd, om sannade Frälsarens tillfölestgörelse, och hade uppsat at hådan efter wandra i et heligt lefwerne: Han sattes också i stånd, at lämpa förmaningen efter hwars och ens behof, samt meddela nödig undervisning och tröst wid förekommande sam-

R P

wets

f) BODDRI Theol. Dogm. L. IV. C. 3. §. 45. p. m. 986. BOEHMERI Jus Ececl. Prot. L. III. Tit. 41. p. 749. 750. L. V. p. 817. BENZELII H. E. Sec. IV. §. 5. CALVÖR P. I. L. 2. Sect. I. C. 4. p. 337. sq. BINGHAM L. XVIII. C. 3. HOLBERG H. E. T. 2. p. 181. 250. PONTOFFII Colleg. Past. Præc. p. 517. sq.

wetsmål. Men man har giordt det kraftiga förbehåll, at wid en sådan syndabekännelse icke borde brukas det ringaste twång. Det gjorde tillfyllest, at synderna i gemen bekändes. Men om samwetet fordrade, at upträcka någon besynnerlig angelägenhet, skulle det stå fritt g). På Riksdagen i Augsburg år 1530, framlade de Evangeliske sina tankar här om i den ellfte Artizelen af sin bekännelse, sålunda: Om Skriftermål warder lärde, at man hemlig Skriftermål i Sörsamlingene wid makt hålla skal; dock så, at det är icke af nöden, at man alla sina synder upräknar, förty det är aldeles omögeligit. Såsom skrifwit står Psalm. 18. So kan sina misgärningar förstå? Ifrån de fördolda synder rena mig. Om det hemliga skriftermålet utrar sig ock Doctor Lutherus i de Smalkaldiska Artiklarna, på detta sätt: Medan aflösningen och nycklarnas kraft är jämwäl en tröst och hielp af Christo sielf i Evangelio förordnad emot synden och et ondt samwete; så bör Skriftermål och Aflösning ingalunda i Sörsamlingen affkaffas, besynnerligen för de blodiga och förskräckta samwetens skull, så ock för den ospäcka och dierfwa ungdomen, at han må förhöras och underwisas i den Christeliga läran. Men at upräkna synderna, bör stå hwarjom och enom fritt, hwad han will nämna, eller icke. Ty

2) CHEMNITII Exam. Concil. Trid. p. 383. HARTMANNI Pastoral. Evang. L. III. C. 30. p. 722. C. 31. p. 732.

så länge wi äre i köttet, warde wi icke liusgande, om wi bekänne och säge: Jag erkänner mig vara en arm syndare, full med synder: Jag finner en annan lag i mina lemmar 2c. Rom. 7. Och emedan den enskyllte aflösningen kommit af nycklarnas embeta; så bör man den icke förakta, utan i stort värde hålla, såsom man ock högt bör skatta andra den Christeliga Sörsamlingens embeten *). Denne store Läraren förestref uti sin mindre Cateches et formular, för de enfsaldiga, huru de skulle göra sit enskyllta skriftermål. Och til at uppbygga andra med sit exempel, betygade han, at han som oftast gjorde sin syndabekänneelse in för Prediko-embetet, i anseende til den stora tröst han fant utaf aflösningen b).

§. 7. Men oansedt den Evangeliska Kyrkan tillika erkänner, at enskyllt syndabekänneelse och Aflösning kan ske, när och hwarest man behagar; så har den dock haft sina stora skäl, hwar för den, af Christelig frihet, bundit detta dyra wärf egenteligen wid Herrans Nattwards begående. Ty i så måtto kunna Nattwardsgästerna, för än de gå til den H. Nattwarden, påminnas om sina skyldigheter, och i synnerhet om den nödiga sielspröfsningen, hwar uti många års ofunnige, och hwar til de sätste års ganfska trödge. Lärarena winna ock härmedelst en närmare tillgång

§ 2

gång

*) Art. Smalcald. Part. 3. art. 8. b) LUTHERUS IN
 Institut. visitator. Tom. VII. Jenens. Germ. fol. 19.
 h. BALDWINI Cal. Consc. L. IV. C. 10. P. 1114.

gång till sina åhörare, at med så mycket större
 välsignelse arbeta uppå deras själars bästa i).
 Och i anledning der af yttrar sig den Augsburgis-
 ska bekännelsen uti hjerde Artikelken om misbruket
 således: *Herrans Nattward plägar icke ut-
 delas, utan allenast dem, som tillförene äro
 wäl förhörde och aflöste.* Sielfwe Calvinus
 hade intet at inwända emot denna ordning. At
 fåren, säger han, måga ställa sig för sin hers-
 de, så ofta de wilja blifwa delaktige af den
 S. Nattwarden, talar jag så litet emot, at
 jag fast mer skulle önska, at sådant måtte
 allestädes i aktagas. Ty både de, som haf-
 wa något på sit samwete, kunna hämta der
 af en besynnerlig nytta, och de, som behöfs-
 wa förmånas, lemna på detta sätt tillfälle
 til förmaningar. Men alt tyranni och wid-
 stiepelse bör likwäl wara der ifrån långt bort
 to k). Men på det ingen måtte anse denna För-
 samlingens inrättning, såsom Gudomelig och til
 saligheten nödwändig; så gick Doctor Lutherus
 några gånger til Herrans Nattward, utan för-
 regången Skrift och Aflösnitg h). Man bör dock
 wörda den antagna plägseden, såsom ganska nyt-
 tig, då man der med rätteligen umgås. Des
 uphåfwande skulle wisserligen medföra mycket o-
 flit, och icke aflöpa utan stor förargelse m).

S. 81

*) FRESNII Commun. Bol, p. 81. sq. k) CALVINI
 Instit. L. III. C. 4. §. 13. l) LUTHERUS l. c.
 BALDWINUS l. c. m) Confessio & absolutio pre-
 wata, quo ad genus mandato Divino Joh. XX. 23.
 quo ad speciem ordinis ecclesie usquequaque consonat

S. 8. I Svea Rike hafwa wåre Evange-
 liffe Förfäder ansett Skriftermål af Aflösning för
 en stor Guds nådewålgärning *n*). Och för den
 orsaken har ej allenast hela Församlingen i gemen,
 wid sin Gudstienst, giordt sin offentliga synda-
 bekännelse, utan hwar och en Christen i synner-
 het är jämwal underrättad, at enskildt skrifa sig
 och begåra aflösning. Det war dersföre intet an-
 nat, än et ogrundadt ryckte, som tillades Konung
 GUSTAF den I. och hans folk om Skriftermåls af-
 skaffande, hwilket han år 1529. på Riksdagen i
 Strengnås beswarade. Redan år 1531. begyntes
 den allmänna Gudstiensten med wår annu war-
 liga syndabekännelse: Jag fattig syndig men-
 niskia *o*). Efter slutad predikan uprepades
 jämwal det allmänna skriftermålet, då Predikan-
 ten afkunnade en allmän aflösning *p*). Men i
 synnerhet woro de angelagne om Skrift och aflös-
 ning, såsom en ganska nyttig förberedelse til den
 H. Natwardens begående; hwarföre man i se-
 nare åder med femtjo daler silfvermynts böter bes-
 R i 3 lagf

nea sunt I Cor. XIV. 40. Eadem, non sine saluta-
 ri conscientiarum & exploratione & consolatione, sa-
 cra Eucharistia usui ab Ecclesia conjuncta sunt I Cor.
 XI. 28., neque hodie amplius sine impietate & offen-
 sione diuidentur. FECHTII Syll. Contr. Disp. XXIX.
 thes. VI. VII. p. 344. Conf. WEISM. H. E. T. II.
 p. 1092. CARPZOVII Jurispr. Eccl. L. II. Tit. 18.
 Def. 275. p. 415. BALDUINUS l. c. p. IIII5.

n) Ryrkol. 1571. fol. XXIV. Ryrkol. 1686. C. 6.

o) OLAVI PETRI Messbok af år 1531. *p*) Ryrkol.
 1571. fol. XI. a. b. fol. XII. a. XXIX. a. Samma
 skriftermål läses fol. XI. b. i hvars ställe år 1614. in-
 fördes Barmhertige Gud, Fåre himmelske Åder *o*.

lagt den, som ofkräftad går till den H. Nattwarden *) De sågo ganska wäl, hwad groft missbruk iritrat sig genom det hemliga Skriftermålet, såsom det hos de Påswiska war brukeligit. Det påyrkades af dem, såsom en Guds Inrättning. Det utgafs af sådan nödwändighet, at i fall man ej bekände alla sina synder för Predikanten, kunde man icke erhålla syndernas förlåtelse. Och til öfverflöd hölts menigheten i den skadeliga inbillning, at syndernas tilgift förtientos genom den möda och blygd, som man hade wid syndernas upräknande. Icke des mindre funno wåre rättrogne Fäder, at det särskilta skriftermålet hade sin stora nytta, när alla missbruk derifrån afföndrades. De enfaldige fingo i så måtto trogna förmaningar, råd och underwisningar. Evangelii allmänna nådetssten blefwo lämpade til nådehungliga siätar i synnerhet, som der af fingo erfara större försäkran och frid uti samwetet. Och när detta warf hades för händer, näst för den H. Nattwarden, så ågde Predikanten all anledning at göra sig underrättad om Nattwardsgåstens kundskap och stickelighet. Och i affeende här uppå fant man ej allenast nödigt at behålla den enskylta bigten, utan ock nyttigt, at af Christelig frihet binda den wid Herrans Nattwards begående †).

§. 9. Detta enskylta skriftermål och aflösning förättades på följande sätt: Predikanten gick

*) Missg. B. C. III. §. 5. Jämsför Rorkol. 1686. C. XI. §. 9. †) Rorkol. 1571. fol. XXV-XXVII.

Andas, Amen. Gaf i frid. Eller ock på detta sätt: Allsmåttige ewige Gud wårs Zerras Jesu Christi Fader, ware dig nådelig, och för sin enfödda Sons wårs Zerras Jesu Christi pino och död skull, förlåte dig alla dina synder? Och jag uti samma wårs Zerras Jesu Christi namn, efter Hans besfallning, och uti hans ords kraft, der han säger, hwilkom I förlåten synderna, dem äro de förlåtna, säger dig fri, ledig och lös ifrån alla dina synder, I namn Faders, och Sons, och den Zelga Andas, Amen. Gaf med frid. Men för öfrigit skulle icke Predikanten förelägga dem, som sig således skrifade, någon läsning, fasta eller annat dylikt, såsom bot för deras synder. Sy på sådant sätt wanwörddes Christus, för hwilkens pino och död allena alla synder warda borttagna. Dem, som icke förstado sina Christendoms stycken, borde han förmana, at med det första inhämta den nödwändigade kundskapen, och imedlertid icke biuda sig fram til Rattwarden. Han skulle ock handtera de unga med all lampa och warsamhet, och icke med hårda och snöpliga ord dem affräcka, at framdeles sig insinna c). Han borde ej eller frukta för menniskior, utan enskyt påminna hwar och en hans fel i skriftestolen, och icke gifwa Gudi orsak, at någon menniskios blod fordra af hans händer. En och en skulle framkomma, då de andre icke fingo wara så när, at de hörde, hwad Predikanten och den, som aflösningen begårade, sig emel

emellan talade; på det en bliddig syndare sina
 besvär kunde ensligen upmärksa, och tröst söka, så
 och at Predikanten, utan förargelse och med be-
 skiedelighet, kunde den sit fel påminna, som det
 behöfde *).

§. 10. Detta enskylda Skriftermålet wid den
 H. Natwarden brukades ännu i Sverige år
 1650. Der om uttrade sig Biskopen Laurelius
 uti sin handskrefna Kyrko-ordning således: „Hem-
 „slig Skriftermål är twäggehanda. En, som skier
 „för Gud allena, hwilken är nödig för alla men-
 „niskior. Den andra, när en uttryckeligen be-
 „känner sig för någon menniska, särdeles för
 „Prediko-embetet, som nu brukeligit är i gemen-
 „ibland våra Christeliga Församlingar, förr än de
 „gå til HErrans Natward, hwilken är icke bun-
 „den til någon wiss tid. Dock är det en botfär-
 „dig menniskas tecken, at en esomoftast henne
 „tillika med HErrans Natward brukar 2).“
 Detta sätt at enskylt skrifa sig, förr än man be-
 går HErrans Natward, är i senare tider icke
 förbudit, och bör ej eller vara afslagdt i wår
 Församling, för den stora nytta det medförer.
 Wi hafwe allenast derjemte antagit et annat sätt,
 i så måtto, at flere personer kunna tillika fram-
 komma, at bekänna sina synder och bekomma af-
 lösning. Här om stadgar wår Kyrkofog salun-
 da: „Eil. det allmänna Skriftermål, som uti al-
 „la våra Swenska Församlingar brukas, kom-
 R f 5 „mer

*) Bisk. LAUR. PAULINI GOTHI Anmärkingar öfwer Kyr-
 kofogslagen. 2) LAURELII Kyrko-ordn. C. VII. S. 4.

mer folket fram för Skrifte-Fadren, stundom
 „så, stundom många, som sina synder bekänna,
 „och begära ifrån dem blifwa aflöste, eller oc-
 „en person särskilt och allena. Hvilka bägge sätt
 „äro, uti sit rätta bruk, löfliga. Och fördenksfull
 „bör den särskilta aflösningen, der hon begäres,
 „eller i vårt Rike brukas, ingom förwägras u)„.

S. II. Redan år 1673. gjorde flere tillika
 sin syndabekännelse på en gång x). Utan twif-
 wel fant Presterskapet det sättet lättare och be-
 qwämligare, särdeles i de Församlingar, hwarest en
 ende Prest skal förträta hela Gudstiensten. Men
 det är wärkeligen skada, at det enskylta skrifte-
 målet kommit i vår tid aldeles utur bruk. Nu
 insinna sig stundom öfwer hundrade personer på
 en gång i Choret eller Sakertian. Der falla
 de på knä, och Predikanten håller för dem et kort
 tal om bot och bättring och wärdiga Nattwards-
 gästerns egenstaper. Sedan upläser han, på de-
 ras wagnar, syndabekännelsen, och afkunnar af-
 lösningen. Man lærer wid närmare öfwerwä-
 gande finna här en saknad, som icke är liten.
 Predikanten hörder hwarken syn- eller trosbekän-
 nelse af dem, som skola låta skrifta sig; och lif-
 wäl skal han stå färdig med aflösningen för hela
 den församlade skaran. Han borde åtminstone
 inhämta deras tydeliga swar, om de kände och
 ångrade sina synder med ödmjuk och nådehung-
 riga hiertan? Om de med alswarlig förtröstan
 word

x) Kyrkof. 1686. C. VIII. §. 1. 2.

x) Det wisa

woro wände til Frälsaren Jesum, och trodde, at de för Hans förtienst bekommo syndernas förlåtelse? Om de woro förlikte och försonte med sin nästa? Om de ock hade den upriktiga föresais, at i Jesu kraft emotstå alla synder, och framhårdada uti et Christeligt lefwerne? Man kan ju icke eliest kalla denna handel något skriftermål. Om man ej får förmoda, at den enskylta bigten återställes på samma fot, som den fants i vår Församling näst efter Reformation, utan det nu wanliga sättet skal ensamt bibehållas; så måste Lärar-embetet se sig wäl före, at en sådan Skrift och Afbudsning icke må födda af sig oreda och säkerhet. Wäl kan det allmänna skriftermålet med mycken nytta brukas, då der wid tages i akt all nödig föräktighet; men det enskylta må icke därför afskrifas, hälst som vår lag det samma tillåter. Huru många blödigas sinnen åstunda icke lätta sina bekymmer med deras upiäckande; men afhållas, när flere äro tilstådes på en gång? Huru många behöfde icke enskylta föreställningar, hwilka uti en så allmän samling måste underlätas? Huru litet påhä sig ock enahanda påminnelser för så olika menniskior? Det torde fördensfull wara högnödigt, at Läraren, för än det allmänna Skriftermålet infaller, talar enskylt med dem förut, som wilja begå den H. Nattwarden. Så kunna bekymrade hiertan erhålla tröst, de ofunniga undervisning, och fräcke syndare förmaning och warning.

S. 12. Wid det jag nämner Predikantens enskylta samtal med sina Skriftebarn, kan jag ej
forti

förtiga en händelse, som sig för siuttio år sedan tildrog. En person, som hemlig synd begått, och lönlig absolution undfått, kom andra och tredje gången igen, och bekände sig samma misgärning föröfrvat, med begäran, at blifwa afldst. Men när Presten, för den swära påföljd skull, som der wid befructades, icke kunde understå sig så lätteligen och ofta efterkomma en sådan begäran, påckade syndaren derpå, at Presten, efter Kyrkfolagen, war pliktig slik ogärning både förlåta och förtiga. Saken kom för Konungen, som befalte Consistorierna sig i underdånighet utlåta, huru wida en Siälaförjare, wid sådana händelser, skulle wara förpliktad slika syndare at betiena, och deras fel, ehuru grusweliga de kunde wara, då de Gudi allena kunnige woro, at dölja och förlåta *). Consistorium i Linköping swarade i underdånighet, at när den begångna och bekända synden war Gudi allena bekant, och hos syndaren förspordes der öfwer en rätt ånger, samt als warsamt upsåt til at göra sann bot och bättring; då syntes Presten wara skyldig honom strax afldsa, och ingalunda röja, ehuru gruswelig synden wara måtte. Och fast än syndaren en och annan gång tilförene bekant samma synd, och der på aflösning bekommit, fick likwål Läraren icke wågra sig, at ytterligare honom aflösa; emedan Gud icke nekade honom sin nåd. Dock måste Presten, när syndaren således oftare igenkom, honom des ofstadighet förhålla och alswarligen förmana, at ifrån

*) Kongl. Bref til Consist. i Linköping den 1. Oct. 1690.

ifrån slikt synd assista. Men skulle syndaren vara obotfärdig, såsom den tycktes vara, hvilken med påck wille förplikta Presten sin misgärning både at förlåta och förtiga; så borde en sådan icke strax aflöfas, utan wänta, til des han til sin synds rätta känsla och ofskrymtad ånger bragt wader. Imedlertid skulle Presten ofta underwisa honom, huru han til san botfärdighet måtte kunna komma. Han hade icke frihet at röja eller någorstådes angifwa honom; emedan den hemliga synden war bekänd, såsom inför Gud, och icke såsom för någon menniska. Et sådant röjande skulle ock affräcka andra slika syndare, at sina synder bekänna, hvarmedelst de kunde råka i swärsmodighet, förtwiflan och ewig själawäda *). Med detta betänkande instämde andra Consistorier, hwarföre Hans Majest fant rättwist, at det samma bifalla och gilla **).

§. 13. Så länge den enskylda bigten ensam brukades i vår Församling, insunno sig flere Prester ifrån andra orter wid skrifte-tiderna. Af dem fick folket wälja sig den til skrifte-fader, med hvilken de dristigast och förtrolligast kunde tala. Men om Läraren wid Församlingen wille ensam höra sina Öhörars skriftermål, blef sådant honom icke betagit; utan borde han då begynna något tidigare †). I vår tid är ingom tillåtit, at gå ifrån

*) Consistorii Lincop. underd. swar til Konungen d. 8. Okt. 1690.

***) Kongl. Bref til Consist. Linc. d. 25.

Nov. 1690.

†) Kyrkof. 1577, fol. XXVI. n.

XXVII. b.

ifrån den Församling, uti hwilken han bor, och til hwilken han hörer, och låta skrifa sig, samt anamma Herrans Natthward uti en annan, och af hwad Prest han håstt will. Wid dessa erens der skal man hålla sig til Församlingens ordinarie Kyrkoherde, eller Capellan. Men i nödfall står hwar och en fritt, at söka den Prest han will, och honom är närmast 2).

§. 14. På det här med må ordenteligen tillgå, är följande ordning föreskrifwen. De, som wilja låta skrifa sig, skola något förut hos Predikanten sig anmäla. Uti Städerna, der som så tillförene varit brukeligt, skal man til Skriftermål församlas i Kyrkan, om Lördagen, eller den dagen, som näst föregår andra Helge- och store Bönedagar, och efter föregången Guds åkallan, med sång och böner, tråda til någon af ordinarie Presterna, antingen Kyrkoherden, eller Capellanen, och låta skrifa sig. Men på landet skal folket om en Söndags-Högtids- eller stor Bön-dags mårgon skrifvas, sedan Catechismi förhör är förbi, och för än det sammanringes til Högs predikan. Hwillet åstwen wäl dem, som i Städerna boende äro, skal efterlätas, om de det äro stunda 1).

§. 15. Efter Konung CARL den IX:s ordning år 1602, fördrättades skriftermålet och afdsningen uti Hof-Församlingen, strax efter predikan, sedan communicanterne församlat sig fram för altaret,

2) Kyrkol. 1686. C. XI. §. 11. 1) Kyrkol. 1686. C. VIII. §. 2.

taret, på följande sätt: Presten upläste Pauli ord: Men pröfwe menniskian sig sielfwa, och äte så af det brödet och dricke af den kalken. Ty den owardeliga äter och dricker, han äter och dricker sig sielfwom domen, icke åtskiljandes Herrans lefamen 1 Cor. 11: 28, 29. Så gjorde han til Mattwards-gästerna en sådan tillämpning: I höre godt Christit folk af S. Pauli ord, at hwilken, som owardelig äter af detta bröd, och dricker af denna kalk, han blifwer skyldig på Herrans lefamen och blod. Dersöre will wara af nödene, at I pröfwe eder sielfwa, förr än I anämme til eder Herrans Jesu Christi lekamens och blods Sacrament. Widare sade han: Godt Christit folk, på det I mågen weta, hwar uti rätta pröfningen står, will jag eder af Guds ord det klarligen underwisa. Rätta pröfningen uti dessa stycken är, at I hafwen en rätt ider och ånger för alla edra synder, och et rätt Christeligit upsät, här efter at bättra eder, och så ståa eder emot Gud och edar nästa, såsom han eder befalt hafwer uti sin helga budord, och fullkomligen tro, at Jesus Christus med sin död och pino, upståndelse och himmelsfärd, hafwer gjort en ewig förelikning emellan sin himmelska Faderns stränga wrede och os, at wi igenom hans förtienst allena bekomme syndernas förlåtelse, och skole wara med wår Frälsare och återlösare med arfwingar til erwinnerligt lif. Hafwen I et sådant sinne och upsät, och en sådana tro, så ären I Guds och wårs Herras Jesu Christi, samt den Helga Andas wälkomne gäster.

Sedan framställte Predikanten til Nattswardsgästerna följande frågor; hwar uppå de af et rätt ängersfullt och förtrohadt hierta, samt med et Christeligt upsåt at wilja bättra sit syndiga lefwerne, skulle swara Ja.

1. Trön J då til sinnes, här efter at älska Gud för all ting, och edar nästa som eder sielfwa, så mycket J uti denna förderfwade natur funnen komma tillwaga?

2. Trön J, at om J råken falla af diens wilens råd, eller af edar sflia willja, eller af skeddlig påfödd natur, i synd emot de heliga Guds budord, anten emot Gud eller edar nästa, at ändock Gud älsmåttig är sträng, och will straffa synden, både här timeligen, och sedan til ewig tid; så är han likwål barmhertig, och will wara dem nådelig och barmhertig, som sflj til hans obegripeliga nåde och barmhertighet, och dock likwål icke willja synda uppå Guds nåd och barmhertighet, utan besflita eder, at för all ting fruefta Gud, och i en rätt Christelig kärlek lefwa emot edar nästa, efter Guds heliga budord och hans Gudomeliga willja?

3. Wiljen J då af alt edart hierta fruefta och älska Gud, och honori allena i alla nöd om hielp och tröst åkalla och tilbedja, och wackta eder för frammande Gudar, och förlåta edar nästa, hwad han emot eder brutit hafwer, såsom J weten at Gud skal förlåta eder, och här efter älska edar nästa, och det bewissa med edra goda gärning

ningar emot honom, som det widtörfwer och edar
hielp behöfwer, icke förneka efter edar förmåga,
såsom ock för alt det, som stråfwar emot Guds
den Allsmåttigas heliga budord, taga eder med
all sit til wara, efter edar högsta och yttersta
förmåga?

4. Tron I ock, at Jesus Christus, med
sin död och pins, hafwer giordt en ewig förlifning
emellan Gud och oss, och Gud will, för samma
sin Sons Jesu Christi skull, wara oss nådig och
barmhertig, och til en wis pant hafwer han in-
stiektat sin lekamens och blods Sacrament, med
bröd och win. Och är edor bekännelse, och tron
I för wisso, at såsom I sen brodet brytas för
edor ögon, och med munnen det anammen, och
I dricken wineet utaf kalken, hwilken är det Nya
Testamentet, så sant hafwer Jesus Christus ut-
gifwit sin lekamen och utgittit sit blod, utaf hwil-
ket I warden delaktige, när I samma Sacra-
mente uti en sadana tro anammen, och fulkom-
ligen tron, at det är stiekt til edra synders förlä-
telse?

Der efter affkunnades aflösningen med dessa
ord: Efter eder bekännelse och efter den befallning
Jesus Christus i sin Församling gifwit hafwer,
tillfager jag eder syndernas förlåtelse, Guds nåd
och barmhertighet. Den helige Andä, som god
wärt uti eder begittit hafwer, styrke eder der uti
in til edar sista andedragt, och late eder ewinner-
ligen salige warda. Straxt der på uplästes in-
stiektelse orden, och den H. Natwarden utde-
lades.

§. 16. Vid detta tillfälle vilje vi ock något tala om Skristpenningar. De lära hafva sin uprinnelse ifrån Judarnas offer och de första Christnas frivilliga gäfwor. De Judiske Prester fingo sin del nästan af alla offer, som folket frambåro. I stället för offer medbragte de förste Christne bröd och win, när de skulle begå den H. Nattdagen; hwilka gäfwor sedermera ombyttes i penningar, som användes til Presterskapets och de fattigas underhåll. Til denna sed bidrog dels wanan dels nödwändigheten det mästa i början; hwar efter girigheten och wantron den samma förderfwade. Någre anse dessa penningar såsom aldeles olofliga; emedan det ser så ut, som man skulle köpa syndernas förlåtelse. Men andre påstå, at de wäl kunna behållas. De fordras icke, såsom någon skyldighet. Ingen blifwer bortwolsad ifrån skristermål och aflösning, efter han icke gifwer skristpenningar. De emottagas icke såsom en betalning för aflösningen; utan dels såsom en belöning för Prestens möda, dels som et tecken af åhörarenas wälwilja emot deras stålesdrjare. Folket underwisas som oftast, at man icke med penningar kan köpa syndernas förlåtelse, som endast erhålles för Christi förtienst. Många fattige Prester kunna wäl ock behöfwa denna inkomst til sit uppehälle (Luc. 10: 7. 1 Cor. 9: 14. Gal. 6: 6.) *b*). Men detta waktadt, åstunda dock somlige här uti en medelwäg. De med

b) CARPZOVII Jurispr. Eccles. L. I. Defin. 118. p. 132. BALDUINI Cels. Consc. L. IV. C. 10. Cels. 5. p. 1126.

medgifwa, at Lärarena måga belönas, men på et sätt, som icke lembar anstöt och förargelse. Ut en Prest, strax efter afkunnad aflösning, emottager dessa penningar, tyckes icke wäl sticka sig med et så heligt wärk. Lastaren får här af anledning til tadel, och mången hindras i sin andakt. Erfarenheten intygar äfwen, at mången fattig upstutit med sin Nattwardsgång, i brist af skriftpenningar. Och i anledning här af råda de, at åhörarena håldre, wid något annat tillfälle, måga förklara sin wälwilja emot sina Siälaförjare c).

§. 17. I Sverige hafwa ock dessa penningar förorsakat öro. År 1680. kallades de dukpenningar; emedan de lades på Altareduken wid den H. Nattwardens begående. Ridderskapet och Adelen beswårade sig här öfwer hos Konungen, som lofwade, at låta med Biskoparna sammantråda och öfwerlägga, på hwad sätt denna förargelsen måtte affkaffas d). Widare

§ 12

utläst

- c) Abbat, inquit GERHARDUS, omnis mali species, ac si metuinimus scandalum, moneantur auditores, ut alio potius tempore suam erga Ministerium beneficentiam & évegyerlaev declarent. Tom. VI. Loc. Comm. p. 329. BOEHMERI Jus Parochiale Sect. VII. C. 2. §. 15. p. 423. KÖNIG Cas. Conf. XII. p. 433. KRAEWITZ Dissert. de Nummo Confessionario &c. Ejusd. vom Reichst. Stuhl Quest. 347. sq. 351. sq. III. schuld. Nachr. ad A. 1713. p. 361. sq. MOLLERI Diss. de Nummo Confessionario. HARTMANNI Pastoral. Evang. L. III. C. 36. §. 24. p. 309. sq.
- d) Kongl. Resol. på Riddersk. och Ad. Best. d. 24. Nov. 1680. §. 9.

utlåt sig Konungen här öfwer år 1687, at de så kallade Dukpenningar, som gafs wos til Presten wid den H. Natwardens begående, hindrade och förstörde deras andakt, som kommo til Herrens Bord: At de upwäckte förargelse hos många i Församlingen, och lemnade hos de ensaldiga en sådan tanka, såsom skulle slika heliga häfswor för penningar utdelas: At de gafs wåra Religions förwanter, hos hwilka sådant, wid en så helig act, ingalunda lides, anledning til åtskilliga widriga omdömen, såsom ock wåra wedersparter tilfälle, at tala illa om wår Gudstienst och samma Evangeliska lära: At ock många af Presteståndet gärna önskat, at detta tilförena funnat blifwa affskaffadt. Och i anseende til alt detta påswade Konungen nödigt och högst anständigt, at samma Dukpenningar, både i Städerna och på landet, aldeles uphäfwa och förbiuda. Men på det Presterna icke skulle härigenom något sakna uti sina inkomster, lemnades Consistorierna nådig frihet, at gifwa wid handen något godt och beqwämtligit förslag til ersättning och Presternas skåliga förnöggelse e). Sedan någre Biskopar och Consistorier inkommit med sit underdåniga utlåtande, förklarade Konungen år 1688, at meningen om Dukpenningarna icke warit någon annan, än at allenast förändra det förargeliga sättet at upbåra penningarna, under den Högwärdiga Natwardens utdelande; men icke at förminska det, som Församlingarne hafwa warit wane at gifwa sina Siälaförjare. Han gillade då tillika det

För

e) Kongl. Bref til Consist. d. 21. Dec. 1687.

Förslag, at, i stället för Dukpenningar, låta i Församlingarna på landet, der de varit brukliga, pålysa fyra samledagar om året, nemligen de fyra Faste- och Bönedagar. Då skulle de i Församlingen, som til de år komne woro, at de begingo den H. Mattwarden, tråda fram i Choret, efter Högsmåsans slut, och der sammastädes, uppå et der til förordnad bord, stådt på en sida i Choret, lägga penningarna, hwar efter sit råd och ämne, såsom tillförene på Duken war skiedt, deras Siälaförjare til godo. På den andra Bönedagen samma år skulle denna förordning taga sin början f).

§. 18. Strax skiedde underdånig förfrågan af en del Consistorier, huru Presterskapet i Städerna måtte undfå något understöd, för de affskafade Dukpenningar. Der uppå swarade Kongungen, at som hwar och en, som will begå Herrans högwardiga Mattward, är, til följe af Nya Kyrko-ordningen, förbunden sin Siälaförjare fbrut der om tillkänna gifwa; så kunde ock de, som Borgare woro, och uti Städerna bodde, sina Siälaförjare wid samma tillfälle, hwar och en efter råd och ämne, med något betänka. Men med Landtmannen eller Bönderna, som på en eller annan ort lyda under Stads-Församlingarna, borde förhållas efter det, som nyss fbrut stadgadt war om Samledagar på Landsbygden g). Men allmogen beswarade sig år

f) Kongl. Bref til Consist. d. 8. Meji 1688.

g) Kongl. Bref til Consist. d. 6

1680, och anhölet at befrias för de i stället för Dukpenningarna upbragte Offerpenningar. De anförde til skäl, at derigenom föröfwades både twång och förargelse i Guds hus, samt at Pressterkapet borde låta sig nöja med de efter 1681. års stadga tilordnade Påskpenningar. Konungen förbehölet dem, at Påskpenningarne woro en gammal Presternas rättighet och inkomst, men at Offerpenningarne icke annorledes borde anses, än såsom en fri och godwillig åhörarens gåfwa, åfwen som Dukpenningarne varit hafwa, hwilke för förargelse skull woro affskaffade: At ingalunda borde tillåtas, det nu åter med Offerpenningarna någon ny förargelse uti Guds hus upwäckas och införas skulle, genom åhörarens upropande och anteknande, eller annat trug och twång: At ingen rättfinnig Prest wille påbördas sina Åhörare genom twång det, som af en god och fri wilja borde haf flyta: At ransakas skulle, om någon Prest förorsakat en sådan förargelse: At allmogen borde af god wilja, wara tacksam, och efter sin förmögenhet hielpsam emot sina Ståtasörjare, som dem uti läro och lefwerne föregå och upbygga skulle: Men at likwäl uti de Stift och församlingar, der tilförene icke varit brukeligt gifwa Dukpenningar, ei eller några Offerpenningar skulle gifwas eller tagas ^{h)}. Men som icke des mindre förspordes något, som hade smak af twång, så blefwo och Offerpenningarne år 1691. affskaffade, och i det stället Påskpenningarne fördublade i de

För

^{h)} Kongl. Resol. på Allmogens Betsw. d. 9. Mart. 1689.
S. 4.

Församlingar, hwarest tilförene varit wanligit at gifwa Dukpenningar; dock med det förord, at alt skulle stie af en fri wilsa och utan twång 2). Hr 1701. upkom i Wiborg en twistighet emellan Dom=Probsten och Capellanen derstädes om Skriftpenningarna, då Kongl. Senaten tilstodde deras bibehållande. Det lemnades til Dom=Probstens wal och frihet, at antingen på det sätt, som i Stockholma wid några Församlingar skiedde, skrista hwar gång sielf i Sacristian dem, som til hans bigt och absolution gå wille, och deremot tillåta Capellanen sammaledes hwar gång at skrista i Choret för Altaret alla dem, som der behagade sig infinna, då hwardera skulle behålla de Skriftpenningar, som honom blefwo gifna; eller ock, så framt Dom=Probsten detta ej ingå wille, borde han och Capellanen skristermålen skistewis förwåta. Och skulle så wal den ena, som den andra vara oberoigt, at skrista dem, som antingen af särdeles kärlek och affection, eller andra hwarjehanda orsaker, endera af dem der til enkannerligen begårade *). Men i Östherbottn är affskaffadt och aldeles förbudt, at taga eller gifwa de så kallade Skristermåls penningarna, eller at lägga penningar på Duken, wid, förr, eller efter Nattwardens begående k). Ej eller

LI 4

skal

2) Kongl. Bref til Landshöfd. i Westerås d. 16. Oct. och til Landshöfd. i Upsala d. 26. Nov. 1691. ARNELL'S Annmärkn. öfwer Stadslagen p. 161. 162.

*) Kongl. Senat. Bref til Consist. i Wiborg d. 3. Maj 1701.

k) Kongl. Förordning angående Preserwätigheterne i Östherbottn, d. 18. Jan. 1743. S. 5.

skal någon på Gottland det ringaste besväras, när man vill gå til Bigt och Herrans Mattward. Den Prest, som der med beträdes, böter 50 daler silfvermünt, och warder des utan af Superintendenten derföre taltalter och näpster h.

Trettionde Andra Capitel.

Om Döpseln hos de första Christna.

§. 1.

Döpseln är Nya Testamentsens Sacrament och en Guds inrättning. Des wäsentliga delar äro begiutning med obemängt watten, eller ock insänkning der uti, samt de tre Gudoms Personernas åkallande, medelst instiftelse ordens upropande: Döper dem, i namm Fadens, och Sons, och dens Helga Andas Matth. 28. 19. Allt det öfriga hörer til menniskio anskalter och ceremonier. Så förmåtit det wore, at bruka något annat, än watten, så onödigt hålle wi före wara, at anföra de der om upkomna twistigheter *m*). Et Sacrament kan icke på annat sätt förwättas, än Frälsaren det instiftat. Skulle icke watten wara til hands; så bör med döpseln upskutas. Ty en menniska förddömes för des föralt, men icke för des umbärande.

§. 2.

h) Kongl. Stadga om Prestskapets rättigheter på Gottland, d. 30. Oct. 1747. S. 6. *m*) J. AND. SCHMIDTUS de Baptismo per arenam. Disp. cit. de Origine rit. Eccl. N. 1. p. 56. 57.

§. 2. Johannes Döparen war den förste, som fick Guds befallning at förätta Döpfelsen ibland Judarna Joh. 1: 33. Sedan lat Jesus sina Lärjungar döpa uti Judeen Joh. 4: 2. Och näst för sin himmelsfärd stadfastade han detta Sacramentets inrättelse, samt utwidgade des bruk til alla folkslag Matth. 28: 19. Marc. 16: 15, 16. Det wore således icke litet förgräpeligit, at wilja leda des ursprung ifrån Hedningarnas twagningar med sina nyfödda barn. Justinus Martyr hölt dem för den listiga fiendens spel, hwar med han wille efterapa den stora Gudens inrättning ⁿ). I fall Profelyternas Döpfelse warit i bruk hos Judarna, för Johannis Döparens tid; så kunde man tänka, at Gud behagat til någon del låmpa sig efter en sådan antagen sed, samt tillägga samma förättning wärde af et Sacrament. Men som man icke wist kan säga, när Judarne började döpa Profelyter, och man förgäfwes söker grund der til i Gamla Testamentens skrifter o; så är tryggast, at wörda det Heliga Döpet för en sådan Gudomelig förättning, som icke äger sin like i de förra tider. Josephus talar icke et enda ord om Profelyternas döpfelse. Och då han berättar om de Idumeers inlifwande i den Judiska Församlingen hwilke wo-

ⁿ) JUSTIN. Apol. II. p. 160. CONF. TERTULLIAN. de Baptismo C. III. KORTHOLTUS in Comment. ad Justin. Mart. Apol. 2. p. 94. WALCHIUS p. 226. HILDEBR. Rituale Baptismi Veteris p. 3. sq. Disp. crit. de Orig. rit. Eccl. N. T. p. 49. 50. o) Christl. Historia: I Del 14 Cap. p. 248.

rs af Hyrcano underkufswade, nämner han intet mer, än omskärelsen p).

S. 3. Det wore onödigt, at bewisa Döpselens bruk uti den Christeliga Församlingen, ifrån den Apostoliska tiden. Den saken ligger of så klar för ögonen i Apostlagärningarna och Kyrkohistorien, at der om icke det ringaste twifwelsämål kan upkomma. Det är sant, at i första Församlingen och sedermera framtedde sig swärme-andar, som antingen wille aldeles förkasta, eller åtminstone fränka Döpselsen. Sådane word de Ascodruiter, Marcoshaner, Valentianer, Quintillianer, Seleucianer, Hermianer, Manichæer och Paulicianer q). Men deras ringa framgång, och det motstånd dem gjordes öfwerlyggar of nosamt om den Christeliga Kyrkans orubbade rena tänkesätt.

S. 4. Jesu Apostlar word de förste, som ibland de Christna förwäntade Döpselsen. Samma syfta war dem af Trälsaren anförtrodd Matth. 28: 16, 19. I anledning af samma fullmakt ägde de de myndighet, at ej allenast sielfwe döpa, utan of at öfwerlemnna androm samma emibete; emedan detta Sacrament icke borde uphöra wid deras död, utan framgient förblifwa. Derföre fingo Lärarena lof at döpa, ja, äfwen sielfwe Skärfarena, såsom man finner af Philippi exempel Ap. G.

p) JOSEPHI Antiq. Jud. L. XIII. C. 17. Disp. eit de Orig. Rit. Eccl. p. 51. 52. q) BINGHAM L. XI. C. 2. p. 153. sq.

Ep. G. 8: 38. Efter Apostlarnas tid skiedde Dö-
pelsen i synnerhet af Biskoparna, som förordnade
andra, hwilke antingen framglent och ordentlig-
gen, eller allenast til en tid och i nödfall, skulle
samma Sacrament utdela. Ignatius säger tydes-
ligen, at ingen borde döpa utan Biskopens til-
stånd 2). Likaledes tilägnar Tertullianus Bisko-
pen den rättigheten at döpa, samt intygar, at
Presterne och Skaffarena förvärtade samma em-
bete med Biskopens tilstånd 3). Genom de Apo-
stoliska författningarne word werldslige personer
aldeles uteslutne ifrån detta wärf 4); men fingo
likwäl döpa i nödfall, hwar om framdeles widare
skal handlas. Om kättare kunde rätteligen döpa,
upfom i tredje seculo en häftig strid emellan den
Carrhagineniska Biskopen Cyprianus och den Ro-
meriska Stephanus. Cyprianus hölt före, at kättares
dop war ogiltigt, och at de, som af dem word
döpte, borde omdöpas; hwilket år 256. på mötet
i Carthago bekräftades. Men Stephanus war af
annan mening, som omsider segrade. Ty år
314. beslöts på mötet i Arles, at när någon war
döpt i den H. Treenighetens Namn, skulle han
icke omdöpas, änskiönt en kättare dopet förvärt-
tat 5). Här uti går war Församling en medel-
wäg, och bifaller, at de kättares dövelse är kraf-
tig

2) IGNAT. Epist. ad Smyrnenf. n. VIII. 3) TERTULL.
de Baptismo C. 17. 4) Conflit. Apost. L. II.
C. 27. L. III. C. 10. L. VIII. C. 46. 5) De mi-
nistris Baptismi & Baptismo laicorum, vide BINGHAMI
Dissertationes. QUENST. Antiq. p. 345. sq. BGER-
MERI l. c. L. III. Tit. 42. p. 819. 820.

tig och giltig, hwilke förrätta den efter Christi insättelse, och icke ombyta något, som hörer til des wäsende *).

§. 5. De personer, som blefwo döpte hos de första Christna, woro antingen barn, eller fullwärt folk. Hwad barnen beträffar, så kan der om inret twiswelsmal upkomma, när wi samle tillsammans de wittnesbörd, som äro ostridiga. Apostlarne döpte många hushåll, hwar ibland måtte äfwen warit många barn Ap. G. 16: 15, 31, 32, 33. 18: 8. 1 Cor. 1: 16. Clemens Romanus, som lefde i Apostlarnas tid, nämner wäl icke uttryckeligen om barnens döpelse; men då han bekänner, at de woro med arffsynd behäftade, så medgifwer han ock, at de behöfde döpelsen til rening x). Hermas, som war med honom samnärig, betygar på flera ställen om Döpelsens allmänna nödwändighet y). När Iustinus Martyr wid pås år 148. uti sin andra försvars skrift, talar om 70 års gamla menniskior, som då lefde, och hade i sin barndom blifwit döpte; så gifwer han nog tydeligen wid handen, at de undfått Döpelsen, då någre af Apostlarne ännu lefde z). Ireneus hade hunnit til 80 års ålder, när han år 176. betygade, at barnen blefwo födde på nytt genom Döpelsen a). Wid slutet af det andra och början af det tredje seculo, lefde Tertullianus, som

*) PONTOPPII. Colleg. Past. Pract. p. 434. x) CLEM. ROM. Epist. I. ad Corinth. n. XVII. y) HERM. Past. Lib. I. Vision. III C. 3. L. 3. Simil. IX. n. 16. z) JUSTIN. Apol. II. a) IRENEUS L. I. C. 18. L. II. C. 39.

som gifwer noggsamt tillkänna Församlingens sedwänja at döpa små barn, fast han sielf hade der om sin egen tanka *b*). Origenes, som år 219. war en antagen lärare, bekänner ej allenast, at små barn döptes til syndernas förlåtelse, utan ock at Församlingen bekommit samma stadga ifrån Apostlarna *c*). Angående barnens dop upkom wäl wid påß år 250. en fråga; men icke om de skulle döpas, utan allenast på hwad dag det borde stie efter föddelsen. Fidus, en Biskop i Africa, inbillade sig, at man der med borde upskiuta til ottonde dagen, i anledning af Guds lag om omskärelsen; hwarföre han der om hos Cyprianus sig förfrågade. Der til swarade Cyprianus och de andre 66. Biskopar, som wero tilstädes på mötet i Carthago år 253, at et så långt uppskäf war onödigt. Så snart barnet war födt, kunde det döpas; emedan Guds nåd, som ingom borde förwägras, sträckte sig jämwäl til de nyfödda barnen *d*).

S. 6. Jämte barnen blefwo ock fullwårte personer döpte, som hunnit til sina förstånds år, och gingo öfwer til de Christna ifrån Judar och Hedningar. Dese måste förut wäl underröfwas, och

b) TERTULLIAN. de Baptismo C. 18. *c*) ORIGEN. Hom. XIV. T. 2. in Rom. L. V. C. 6. *d*) CYPRIANI Epist. 59. ad Fidum. BINGHAM L. XI. C. 4. P. 192. sq. CAVE P. I. C. 10. p. 245. sq. WALCHIUS p. 233. CALVÖR L. I. Sect. 2. C. 24. p. 271. QUENST. p. 350. 351. PONTOPP. Colleg. Past. Pract. P. 436.

och ådaga lägga tillförlitliga prof af sin ståndaktighet. Dese så kallade Catechumeni eller Lärjungar wero indelte i olika klaser, efter deras olika framsteg i Christendomen. De förste och enfsaldigaste underrättades hemma i husen, och fingo icke besöka Kyrkan. Dernäst räknades de, som wäl fingo i Kyrkan afhöra Guds ord och predikan, men icke wara tillstådes under de böner, som gjordes för de öfriga Lärjungarna, de besatta och böffärdiga. Dese kallades audientes, eller åhörare. Det tredje slaget kom under namn af genuflectentes och prostrati; emedan de fingo med bögdä knä dwista de böner, som för dem gjordes, samt afwackra den Presterliga wälsignelsen. Men den fierde klāsen innesattade dem, hwilke snart skulle döpas. De kallades dels competentes, emedan de sig anmält at undfä Döpelsen; dels uel electi, efter de af Biskopen, sedan de wero förhörde, blifwit der til utsedde e). På de 20. dagarna, som föregingo Döpelsen, skulle de bereda sig der til med fastande, samt lära sig tros bekännelsen och Herrens bön utan til, hwar af de icke fingo sig betiena, förr än de wero döpte. Utom des undervisades de, huru de börde wid Döpelses acten affsäga diu wulen och alt hans wäsende, samt förplikta sig, at wara Frälsaren trogne f). Det war en lag, at ingen skulle tvingas til Döpelsen. Afwen togs noga i åkt, at inge, som förfärdigade afgudas belä-

e) BINGHAM L. X. C. 2. p. 14. HEINS. T. I. p. 759.
 QUENST. p. 353. BÖHMER. Jus Eccles. L. III. Tit.
 42. p. 827. f) BINGHAM L. X. C. 2.

belåten, eller wisade sig på theatern, eller brukades wid Hedningarnas lekar, eller word spåman och tecknatydare, singo blifwa af Döpsellen dels aktige, förr än de afsagt dessa sina förra handte wärk och giöromål. Ty som allt detta befrämjas de Hedningarnas Gudstienst och seder; så raknades sådant för aldeles stridande emot en sann Christendom g).

S. 7. Här af skönjes klarligen, at döpsellen i de första tiderna, meddelades allenast lesmans de menniskior. Montanisterne och ensaldigt folk i Africa wille wäl ock döpa de döda, som afleda utan döpselle; men denna willfarelsen förkastades på tredje mötet i Carthago. Ännu mindre tillåtto de gamle Christne at döpa flockor. Samma oförnuftiga sed fick sin början för Kåjer CAROLI MAGNI tid; men tog wid pass år 970. aldeles öfwer handen h).

S. 8. Angående tiden til Döpsellen, så gjordes der wid ingen åtskildnad i Apostlarnas Församling. Folket döptes på all tid, såsom tilfallet medgaf, hwilket af åtskillige exempel kan inhämtas Ap. 8: 38. 9: 18. 10: 47, 48. 16: 33. Men när man sedermera måste erfara de nyömwända Lärjungarnas stora olärdaktighet och försumelse, samt deras återfall i åtskilliga synder; så blef Församlingen nödsakad, at utsätta Döpsellen

g) BINGHAM I. c. C. 5. h) QUENSTEDT P. 363-364. BINGHAM L. VIII. C. 7. P. 285. L. XI. C. 4. P. 184.

pelsen til wiſa tider. Der med plågade uppkä-
 tas tu eller try är, til des de blifwit tilwäckeligen
 underwiſade och pröfwade. Men om de inmedler-
 tid föllo i några ſwåra synder, kunde man wäl
 dröja fem, tio och tiugu år, ja, in til ſiſta lef-
 nads ſtunden, alt efter ſom Förfamlingen pröf-
 wade. Man kan dock icke neka, at ju någre,
 af egit bewåg, drogo längre ut med ſin döpelſe,
 än Förfamlingen hade förelagt. Der til ſunnos
 åtkärliga orſaker. Somlige gjorde det af en
 ſtraffbar förſumelſe, och andre af kärlek til wer-
 den, ſamt fruktan för den Chriſteliga Religionens
 frångihet. Någre wille icke döpas, för än de
 woro trettio år, förbarände at de åſtundade ſå-
 ledes efterbljå Frälſarens exempel. Uſwen ſun-
 nos ſomlige icke öbenågne, at dröja til dödsſtun-
 den, intagne af den Novatianskå willfarelsen, at,
 om de syndade efter döpelſen, kunde de icke åter
 til nåde uptagas.

§. 9. De tider, ſom Förfamlingen utſatte
 til Döpelſen, woro Påſk, Pingſt och Trettonde
 dag Jul. Utinſtontogs denna ſedwånla t
 akt wid påſk år 380. uti Gregorii Nazianzeni tid 2).
 Antiktont Lördags aftonen för Påſkadagen war i
 ſunnighet märkwärdig af Lärjungarnas döpelſe k);
 ſå förättades dock ſamma heliga gidsmål på al-
 la femtio dagarna emellan Påſk och Pingſt,
 hwilke anfågos ſåſom helige. Uſwen användes
 Trettonde dag Jul til ſamma erende, förmodellis
 gen

2) NAZIANZ. Oraſ. de Bapt.

k) Vid. ſupr. C. XV.

gen emedan man trodde, at Jesus på den dagen antagit Döpsen. Med förenämnda tides hvarfs i afktagande gick så långt, at sielswa barnens dop på somliga ställen uppsköts til någon af dessa stora fester, warandes märkligt, hward Socrates berättar, at man i Thessalia endast döpte om Påska *h*). Dock bant man sig icke ömsilforligen wid dessa tider. Sjukdom och dödsnöd woro tillräckeliga skäl, at gå ifrån det wedertagna bruket. De Lärjungar, som wisat goda framsteg, och åstundade döpas, behöfde ej eller afsida någon af de solenne tiderna *m*).

S. 10. Likasom de förste Christne icke woro angelägne om wiså dagar, så togo de ej eller i akt några wiså affsida rum til sin döpsse. Soz Hannes döpte nu wid Bethabara (Joh. 1: 23.), nu i Enon (Joh. 3: 23.) Philippus wid landswången (Ap. G. 8: 26, 38.), och Paulus i fångelsset (Ap. G. 16: 33.). Tertullianus bekänner rent ut, at det icke gjorde til saken, om man döptes i haf, i träsk, i floder, i bäckar, i insidar, eller i ållor *n*). I hans tid förrättades Döpsen utom den offentliga Gudstienstens samlingsplats, dock hart der in til. Wid denna act infunnos sig många åskådare; emedan Döpsen war et wigigt stycke af Religionen, och man wille låta de döptas bekännelse blifwa allmänt bekant. Jag har

W m

har

h) SOCRAT. H. E. L. V. C. 22. *m*) BINGHAM L. XI. C. 6. p. 236. CAVE P. I. C. 10. p. 248. WALCHIUS p. 69. QUENST. p. 365. *n*) TERTULLIAN. de Baptisn. C. 4.

har tilförene berättat, at Döpselshuset eller funten, som i Constantini Magni tid stod nära wid sielfwa Kyrkan, flyttades der in uti det siette seculo o). Nu wilje wi derföre nämna, at Justinianus, som år 527. blef Råjsare, förnyade en lag, som innehölt, at Döpselsen icke borde ske utt enkyllta hus p). För den orsaken ogillades på mötet i Constantinopel år 536, at Munken Zoaras understått sig öfwertråda samma förordning. Sedermera stadgade det Trullianska mötet i Constantinopel år 680, at ingen Döpselse skulle förväntas i något enkyllt Capell, utan endast i Kyrkan. Den, som der emot handlade, skulle straffas, en andelig person med förlust af sit embete, och en werldslig med bann q). Dock tog man nödsfall undan; hwarföre fångslige martyrer döptes i fångellet, de sūke på sina fångar, och do resande under sina resor til lands eller sjö. I Tertulliani tid tyckes somlige hafwa welat hållt, döpas i Jordan; hwilken wantro han förkastar, då han säger, at ingen åtskildnad war emellan dem, som af Johanne döptes i Jordan, och af Petro i Tiber strömen r). Likaledes berättar Eusebius, at Constantinus Magnus hade sig föresatt, til at, efter Christi exempel, döpas i Jordan; men han förtäljer tillika, at Råjsaren wördade Guds allwisa råd, som afwände detta uppsåt, och lät honom blifwa delaktig af detta

o) Vid. supr. C. IX. §. 8. p) JUSTINIAN. NOVELL. LVIII. q) Concil. Trull. C. 59. r) TERTULL. de Bapt. C. 4.

detta Sacrament i Nicomedien, näst för sin död s).

S. 11. Hwad ordning och sedwänjor togos i akt wid det H. Dopets förrättning, böre wi nu med några ord föreställa. I Apostlarnas tid brukades förmodeligen inga flera omswey, än at den, som skulle döpas, afkunnade sin tros befattnelse, hwar wid man höit en kort bön och uprepade instiftelse orden. Flera widlyftigheter kunde man icke gärna bruka, hwarken då, när så ganska mycket folk döptes (Ap. G. 2: 41.), eller sedermera under tryckande förfölselser. Men i det andra seculo, och särdeles i det tredje t), ökades ceremonierna til ganska stort antal; hwar med kyrkans förmån wille skaffa wördnad för detta Sacrament, samt så mycket mer upmuntra Hedningarna, at det emottaga u). En del af dessa ceremonier fdregick sielfwa Döpelsen, någre i akt togos wid sielfwa Döpselse acten, och somlige fölgde uppå den samma.

S. 12. Sedan Lärjungarne bekommit til råckelig undervisning i Christendoms kundskapen, anhöllo de hos Biskopen, at få döpas. Efter erhållit bifall, brukade man med dem åtskilliga beswarijeller, såsom en förberedelse til Döpelsen, i tingu dagar, före än de undfingo Dopet x).

M m 2

W

s) EUSEB. de Vita Constant. L. IV. C. 62. CAVE P. I. C. 10. p. 253. BINGHAM L. XI. C. 6. p. 257. QUENST. p. 365. t) Indicem rituum, baptismati hæc seculo adjunctorum, exhibet Jo. FAES in libro de Cereis baptismal. p. 85. sq. u) JOH. FAES l. c. p. 86. Conf. TERTULL. de Bapt. C. 2. x) BINGHAM L. X. C. 2. p. 22. 23.

På någon af förenämde Högtider stältes de sedan wid funten, hwarest de borde göra en affägelse, et löfte och en bekännelse.

§. 13. Biskopen frågade honom, som skulle döpas, om han affade dieswulen och alla hans garningar, och alt hans wäsende och all hans dienst, samt werlden med alla hennes lustar och härlighet? Der på swarades: Ja, jag affager altsammans. Här om tala ej alles näst de Apostoliska författningarna y), utan ock Cyprianus z), Ambrosius a) och Hieronymus b). Denna ceremoniens älder wilja somlige les da ifrån sielfwa Apostlarna och Pauli ord i 1 Tim. 6: 12. Men det kan göra tilllys lest, at Tertullianus, wid slutet af det andra seculo, nämner den ibland de äthåswor, som wäl icke woro förefkresna i Guds ord, men dock igenom en antagen wana stadfastade c). Wid denna affägelse wände sig den, som skulle döpas, emot wäster, eller solenes nedergång, med utsträckt hand d). Således wille de förste Christne, äfwen med sielfwa äthåswerna, wisa, at de aldeles affade mörkretsens rike e). Lärarena förde som ofkast sina åhörare til sinnet detta affägende, när de wille beweka dem ifrån deras syndiga wägar.

Upre

- y) *Constit. Apost. L. VII. C. 61.* z) *CYPR. Epist. 7. ad Rogatian.* a) *AMBR. de Initiatis C. 2.* b) *Hieron. Com. in Matth. 25: 26.* c) *TERTULL. de Corona milit. C. 3.* d) *HIERONYM. in Amos. 6.* e) *CALVOR L. I. Sect. 2. C. 12. p. 252. BINGHAM L. XI. C. 7. p. 262. CAVE p. 255. 256. QUENST. Ant. p. 331.*

Uprepa, sade Ambrosius, hwar om du blifwit
 tillfrågad; Kom ihog, hward du swarat:
 Du har affagt diefwulen och hans gärnin-
 gar, werlden med des wälluster och nöjen f).
 Chrystomus talade på samma sätt til den An-
 tiochiska Församlingen: Påmin dig det ord du
 talade, när du döptes: Jag affäger dig,
 satan, och dit wäsende och din dienst. Säg
 derföre beständigt: Jag affäger dig, satan.
 Ingen ting är nyttigare, än detta ordet,
 om wi bewise det uti våra gärningar g).

S. 14. Der näst aflade de, som skulle dö-
 pas, et löfte och förpliktelse, at wara Heranom
 Christo lydige. Denna sed war redan antagen
 i det andra seculo, hwilket Justinus Martyr inty-
 gar h). Ambrosius, Gregorius Nazianzenus och
 Cyrillus Hierosolymitanus förtälja, at man, wid
 denna handel, wände ansiktet emot öster, eller so-
 lenes uppgång. Hwilket skulle gifwa tillkänna,
 at de omwände sig ifrån mörkret til ljuset, och
 ifrån satans makt til Jesum, rättfärdighetenes
 Sol. I Augustini tid wille någre draga sig un-
 dan denna förpliktelse, menande, at trosbekän-
 nelsen gjorde ensam tilfyllest. Men den store Läs-
 raren wisade uti sin bok om tron och goda gär-
 ningar, at ej mindre en beständig lydriad och
 Gudaktighets wärk fordrades af en Christen, än
 den lefwande tron i).

M m 3

S. 15.

f) AMBROS. lib. de iis, qui myster. init. C. II.

g) CHRYSOST. Hom. 21. ad populum Antioch. DUR-
 RH Enehir. Theol. Mor. C. II. P. III. p. 191.

h) JUSTIN, Apol. 2. i) BINGHAM L. XI. p. 270.

S. 15. Sedermera borde den, som skulle döpas, afkunna sin Trosbekännelse. Detta togs jämnväl i akt uti den Apostoliska Församlingen. Candacis Kammarherre blef icke döpt, förr än han gjort en sådan bekännelse för Philippus: Jag tror Jesum Christum vara Guds Son Ap. G. 8: 37. Justinus Martyr åstfode af dem, som skulle undsä Döpfelsen, at de borde vara öfvertygade om den Christeliga lärans sanning k). Tertullianus berättar, at åtskillige frågor framstattes wid Döpfelsen, om Fadren, Sonen och den H. Andä h). Cyprianus bestyrker det samma, tilläggandes frågor, angående syndernas förlåtelse och et ewinnerligt lif m). När Eusebius anförer Församlingens trosbekännelse i Cesareen, berättar han, at den war den samma, som han hade lärt, förr än han döptes n). Den Niceenska Trosbekännelsen blef strax, efter des författande, brukad wid Döpfelsen i de flästa Österländska Ybesamlingar. Då man således skulle betygga sin tro, skiedde det med hög röst, hwar wid ansiktet war wändt emot öster, och ögon och händer uplyftade mot himmelen. Någre wille wäl i Augustini tid stympa bekännelsen, menande, at denna ende Artikelen gjorde tillfyllest: Jag tror, at Jesus Christus är Guds Son. De sökte stöd för sin mening uti nybnämde Candacis Kammarherres korta bekännelse, samt Apostelens ord: Jag hölt mig icke dertfore, at jag något wiste

k) JUSTIN. Apol. 2.

h) TERTULL. C. 6. de Bapt.

m) CYPR. Epist. 70. ad Episc. Numid.

n) EU-

SEB. Epist. ad Cæsar. ap. Socratem L. VI. C. 8.

wiste ibland eder, utan Jesum Christum, och honom korsfästän i Cor. 2: 2. Men de dristade sig likwäl icke sättia sin tanka i wärkställighet; utan brukade Församlingens wänliga frågor, om Christi mandoms anammelse, hans lidande och död, hans begrafning och uppståndelse, hans upfarelse til himla, och sittande på Fadrens högra hand, om den Heliga Anda, syndernas förlåtelse, och de dödas uppståndelse. Alla dessa frågor höllas för så nödvändiga, at de ej en gång fingo förbigås wid de siukas döpselse o).

§. 16. Wid denna wigtiga förrättning brukades löstesmän, som i vår tid kallas Fadrdrar. Då Profelyterna döptes hos Judarna, woro try wittnen tillstådes, och wid barnens namngifwande hos Hedningarna, på deras rånselles dagar, funnos äfwen någre, som liknade Fadrdrar. Dock kan man icke påstå, at detta gifwit anledning til de Christnas sed. Någre mena, at den Romerske Biskopen Hyginus, wid på år 152, först infört Fadrdrars bruk i den Christna Församlingen p). Stmminstone finner man dem i slutet af det andra seculo, wid barnens döpselse; hwilket Tertullianus bestyrker q). De swarade, på barnets wagnar, til de framstälta frågor, och åtogo sig äfwen uppsikten om des Christeliga upfostran; hwilket war nödigt i synnerhet under förföljelserna, då föräldrarna snart kunde ryckas

M m 4

ifrån

a) AUGUSTIN. de fide & Oper. C. 9. BINGHAM L. XI. C. 7. p. 274. Disp. cit. de Orig. rit. Eccl. N. T. p. 71. 72. p) BENZEL. H. E. Sec. II. §. 3. HEINS. T. I. p. 660. q) TERTULL. de Bapt. C. 18.

ifrån sina spåda barns sida. En tid finga föräldrarna sielfwe förbehålla sig detta fadderkap; men mötet i Mæyntz år 813. betog dem samma frihet, och utfärdade der emot et förbud ²⁾. Det tyckes, som Faddrar icke blifwit antagne wid de fullwärtas dop, för än i det fierde seculo, eller litet tilföre. Dem tilkom intet mer, än både förr och efter dopet, gå honom tilhanda, som blef döpt, med undervisningar, troigna råd och förmaningar. Ty wid sielfwa Döpsfett borde han sielf aflemna sina swar. Men om han war så snul och swag, at han icke kunde yttra sig; skulle de swara i hans ställe. För hwar och en, som döptes, fördrades allenast et wittne; nemligen en Man för en mansperson, och en qwinna för en af qwinno-könet. Men för barn giordes icke denna skildnad på tidn. Dessa löfresmän upskrefwos, tillika med de döpta, uti Kyrskans böcker; på det de skulle vara så mycket angelagnare om sina skyldigheter. Och är til märkandes, at de borde vara rättrogne, och så utnådenes delaktighet; hwarföre Lärjungar, besatte, rättare och brottlige personer atdeles ifrån denna syftla uteslötos. Ty antingen woro de sielfwe icke ännu uptagne i Församlingens gemenskap, eller och hade de den samma förlorat ³⁾.

S. 17.

²⁾ Concil. Mogunt. Can. 55. ³⁾ BINGHAM L. XI. C. 8. p. 288. BOEHMERI Jus Eccl. Protest. L. III. Tit. 42. p. 849. QUENST. p. 332. CALVÖR L. I. Sect. 2. C. 5. p. 224. GERHARD, VON MASTRICHT de *suscceptoribus infantum ex Baptismo*. Disp. cit. de Orig. Rit. Eccles. N. T. p. 73. sq. Om Faddrars plikt

S. 17. Efter aflemnad trosbekännelse, eller emellan afsjägelsen och bekännelsen, förväntades en Smörjelse ¹⁾, för hvilken orsak et afslädande borde gå förut, som skulle beteckna den gamla menniskjans bortläggande, och den nyas ifslädande. Denna smörjelse infördes i det tredje eller fjärde seculo. Ej allenast hufvudet, utan ock de öfriga kroppens lemmar smordes, hvilket skulle tiehna til en förberedelse til döpselsen, och gifwa tillkänna, at de, som nu skulle döpas, fördes i kamp emot satan, såsom Jesu Christi stridsmän; ej annorlunda än Riddarena, wid de anstälta ridbarspelen, fordom smordes, på det de så mycket vågare måtte möta sina motståndare ²⁾. Tillika med smörjelsen skedde korstecknet, som skulle utmärka en rätt Christen ³⁾. Der efter helgades och afföndrades watten genom böner. Tertullianus talar der om sålunda: De bekomma helgelshens Sacrament efter Guds åkallande; ty den Helge Ande kommer ifrån himmelen, och swärfwar öfwer watten ⁴⁾. Cyprianus berygar, at watten borde af Presten först renas och helgas ⁵⁾. Och indret, som i Cypriani tid hölts i Carthago, yttrar sig, at watten, som genom Prestens bön helgades, afswådde synderna.

M m 5

De

Kan man läsa tvåanne tal, som utgiffnas för Augustini. Serm. 116. och 163. ¹⁾ Conflit. Apost. L. VII. C. 41. CYRILLUS HIROS. Catech. Myst. ²⁾ Venisti ad fontem - - unctus es, quasi athleta Christi, quasi luctam hujus seculi luctaturus. AMBROS. de Sacram. L. I. C. 2. ³⁾ BINGHAM L. XI. C. 9. P. 310. ⁴⁾ TERTULL. de Bapt. C. 4. ⁵⁾ CYPR. Epist. 70. ad Januar.

De förste Christne brukade wäl böner, som af Församlingen wero sammansatta a); dock försto de de med den oungängeliga bönen sielfwa Döpselse-formularet, som af Christo war föreskrifwit. Och derföre trodde de jämwal, at Döpselsen kunde, utan menniskio böner, rätteligen förrättas b).

S. 18. Der efter fölgde sielfwa Döpselsen, hwar wid förekommer en swår fråga, om den i Nya Testamentsens första tider skiedde genom indoppning och nedsänkande, eller bestänkning och begiutande. Wi hafwe på annat ställe wisat, at man af inga Skriftenes rum kan tillförlitligen bestyrka, det Döpselsen, i Johannis Döparens, Christi och Apostlarnas tid, förrättades endast genom indoppande c). Låt wara, at Matthei berättelser, om Jesu upståndande af watten (Matth. 3: 16.), skulle tyckas hafwa något mer at innebära, än en blott bestänkning: medgifwom jämwal, at Paulus haft sit affeende på indoppningen, då han säger: Wi äre begrafsne med Christo genom dopet, i döden; at såsom Christus är upwäckt ifrån de döda, genom Fadrens härlighet, så skole ock wi wandra i et nytt lefwirne Rom. 6: 4. Col. 2: 12. Det blifwer dock alltid swårt at utreda, huru Johannes kunnat, genom insänkning, döpa uti Jordan en så stor myckenhet menniskior, utan at kränka anständigheten. Likaledes är icke så

a) Constit. Apost. L. VII. C. 43. b) BINGHAM L. XI. C. 10. p. 314. sq. c) Christi Historie I Del 14. Cap. p. 251.

så lätt at begripa, huru 3000. människors Dö-
pelse funnat på en dag wärkställas (Ap. G. 2 :
41.), så framt indopningen blifwit med alla i
akttagen. Man torde derföre gå en medelwäg,
när man tänker, at både insänkning och begiut-
ning varit i bruk i Apostlarnas tid, alt efter om-
ståndigheterna *). Uti det andra seculo nämner
wål Justinus Martyr döpselen; men på intet an-
nat sätt, än at de, som skulle döpas, fördes
til wattenet, och der med twäddes d); hwilket
kunde ske utan indopning.

S. 19. Wi hafwe inga tillförlitliga bewis,
at de, som döptes, blefwo nedänkta i wattenet,
före än mitt uti det tredje seculo, då denna sed-
wänja blef i Christenheten allmänt wedertagen.
Fäderna wille der med gifwa tillkänna Christi död,
begrafning och upståndelse, samt föreställa de
Christnas död ifrån synden, och upståndelse til
et nytt lefwerne. De trodde ock, at Apostelen
Paulus i Rom. 6: 4. och Col. 2: 12. för sam-
ma orsaker haft affeende uppå en sådan plägsed.
En neddopning gjorde icke tillfyllest; utan de skul-
le wara tre til antalet. Wäre gamle lärare
leda detta, antingen ifrån Christi instiktelse, eller
Apostlarnas bruk; föregifwande tillika, at der
med skulle betecknas dels Christi upståndelse på
tredje dagen, dels ock den högtlofwade Treenig-
heten, i hwars namn man döptes. Med denna
indopning handlades så strängt, at ej en gång
spåda barn woro der ifrån undantagna. Dock
behöf-

*) PONTOPPIE. Colleg. Past. Pract. p. 444. 445.

d) JUST. Apol. II. p. m. 93.

behöfde man icke det ringaste fructa, at blygsamheten och årbarheten skulle säras. Wiså qwinnor woro förordnade, som betiente qwinnorna wid affklådandet, och hade upseende, at ingen oansständighet måtte besläcta en så helig act. Och utom des war Funten så inrättad, at des ena rumtiente til männernas, och det andra til qwinnornas Döpselse. Allenast i twänne fall tillåts beståndelse och begiutning, nemligen då man icke hade nog watten til hands, såsom i fångesserna, eller när någon låg siuk, och war stadd i dödsnödd. Wid sådana tilfällen erindrade man sig den reglan: Jag hafwer lust til barmhertighet, och icke til offer. Men ånskiönt man icke platt ogillade en sådan Döpselse; så war likwål den olagenheten der med sammanknippad, at dese personer icke singo befordras til något Presterkligt embete e). Någre wille ock twisla om deras döpselses riktighet.

S. 20. I det tolfte seculo astog indoppningen mer och mer, och i det trettonde brukades ymsom både indoppande och beståndning. Thomas Aquinas, som lefde år 1250, utlåt sig der om sålunda: Gansedt det är tryggare, at döpa genom indoppning, hwilken sed är brukeligare; så kan likwål Döpselsen ske genom beståndning och begiutande, särdeles i nödfall, och när många skola döpas f). Och emedan lärarena singo således sticka sig efter egit behag; så

e) EUSEBIUS H. E. L. VI. C. 43.
P. 259.

f) CALVÖR P. I.

så utvalde de det lättare sättet, nemligen begiutningen g). Man kan jämväl trygt säga, at bågse sättet kunna brukas, efter Församlingens godts finnande. Vattnet i Döpselsen är of föreskrifvit; men icke des mera eller mindre myckenhet. Der är ingen lekamelig, utan andelig rening; ty kan man väl låta sig nöja med bestänkning och begiutande. Förutan det har Församlingen haft flera orsaker at antaga begiutningen. Et spådt barn kan snart skadas til sin hälsa, när det blottas om vintertiden i kalla lusten. Här til kommer blygsamheten, samt der näst en löstlig försiktighet, at Döpselse vattnet icke må kränkas genom naturens ofstyldiga lopp, som spåda barn icke kunna förefomma. Och för öfrigit har bestänningen ju så väl sitt andeliga betydning, som indopningen; emedan den föreställer Jesu Christi blods stänkelse i Pet. 1: 2. b).

§. 21. I den första Christna Församlingen brukades det Döpselse-formular, som Frälsaren lems

- g) BINGHAM L. XI. p. 325. Dilp. sub Præsid. D. Prof. BRING de Bapismo per immersionem; & de Origine Rit. Eccles. N. T. p. 80. 81. BUDDER Instit. Theol. Dogm. L. V. C. I. §. 5. p. m. IIII. CAVE P. I. C. 10. p. 261. 262. CALVOR L. I. Sect. 2. C. 14. p. 257. QUENST. Ant. p. 319. BOEMERUS l. c. Lib. III. Tit. 42. p. 834. h) Någre lärare åstunda likväl, at indopningen åter må införas, efter den mer skal komma öfverens med Xposlarnas sedvänja, samt tydeligare föreställa Döpselsens hemlighet. Dock medgifwa de, at Döpselsen jämväl rätteligen stier med begiutning. SPENER vol. I. Consil. Theol. Germ. C. 2. art. 5. sect. 1. q. 4. item. sect. 2.

lemnade sina Lärjungar: I namn Fadern, och Sons, och den Helga Andas *l*). Tertullianus säger: En lag är stadgad om Döpselsen, och des sätt föreskrifvit: Går, säger Strålsaren, och döper dem, i namn Fadern, och Sons, och den H. Andas *k*). Det samma ansågs för så nödvändigt, at man icke dristade sig wilka der ifrån *l*); och tillåts ej en gång at döpa i JEsu namn, med uteslutande af de andra Gudomans Personer. Ambrosius war wäl af annan mening *m*); men de andre Fäderna förklarade, at ordalaget Döpa i HErrans JEsu Christi namn (Ap. G. 2: 38. 8: 12, 16. 10: 48.) hade så mycket at innebära, som at döpa efter JEsu befallning och föreskrift! I namn Fadern, och Sons, och den Helga Andas. Hvad förändringar åtskillige Lättare här wid wärgat försöka, är icke wårt upsåt at afhandla *n*). Ellest kan man anmärka, at den Grekiska och Latinska Församlingen är i denna puncten fins emellan något skiljaktig. Den förre säger: Warz de denne Christi tienare eller tienarinna döpt, i namn Fadern, och Sons, och den Helga Andas. Men den senare invättar orden sålunda: Jag döper dig, i namn Fadern, och Sons, och den Helga Andas. Grekernas sed skal härröra der af, at ingen måtte förhäfwa sig,

l) CLEM. ROM. Recognit. L. VI. C. 9. *k*) TERTULL. de Bapt. C. 13. *l*) AUGUSTIN. de Bapt. L. VI. C. 25. Canones Apost. C. 49. *m*) AMBROS. de Spir. Sancto L. I. C. 3. *n*) BUDDIUS l. c. p. 1119-1120. BINGHAM L. XI. C. 3. p. 163. sq.

fig, om han war döpt af någon ansenligare lärare i Cor. 1: 11, 12, 13. Detta gör dock ingen så märkelig skidnad, at man ju kan anse bägge ordalagen för lika grundade o). 3 sednare tider hafwa Vossius p) och Van Dale q) wölat föregifwa, at Christi befallning icke skal innehålla sielfwa orda-formen wid Döpselsen. Men Frälsarens ord äro tydeliga. De innefatta en befallning om Döpselsen: De föreställa Döpselsens nytta; ty at döpas i namn Faderns, och Söns, och den Helga Andas, det är, at döpas till förening och delaktighet med den Treeniga Gudnaden (Gal. 3: 26, 27. 4 Mos. 6: 27.): De förefriswa också, med hwad ord Döpselsen bör skie; hwilket de älfte Lärare, näst efter Apostlarnas tid, enhälligt bekänna.

§. 22. Efter förrättad Döpselse skiedde strax des Stadsfästelse, när Biskopen war til hands. Denna sedwänjan härrörde af det Apostoliska bruket med händerns påläggning, och begynte i tredje seculo at fordras såsom någon nödwändighet r). Ceremonierna wid Stadsfästelsen woro följande. Först smordes den döpte med smörjelse, til at betekna de Christnas smörjelse med den Helga Andan, och deras Konungliga Presterskap; hwilket war brukeligt i Tertulliani tid s). Dernäst tecknades han med kors, hwilket plågade skie wid alla förrättningar. Sedan lade Biskopen händerna på honom

o) BUDDENS l. c. p. 1121. CALVOR L. I. Sect. 2. C. 16. p. 262.
 p) In Disput. de Baptismo. q) In Hist. Baptismorum p. 354.
 r) BOEHMER l. c. p. 370. 371.
 s) BINGHAM L. XI. C. 9. p. 303. L. XII. C. 2. p. 356. C. 3. p. 368.

honom. En åthåfwå, som war wanslig wid wåtsignelsen, och af de älssta Skribenter ledes ifrån Apostlarna *z*), hwar til de ock tyckas hafwa någon grund (Ap. G. 8: 15, 16, 17. 19: 5, 6. Ebr. 6: 2.). Jämte händer påläggning skiedde en bön öfwer den döpta, hwilket bestyrkes så wäl af Tertullianus, som af de Apostoliska författningarna *u*).

§. 23. Sedan allt detta war förbi, klådes den döpte uti hwita kläder, såsom Cyrillus och Lactantius förmåla *x*). Detta war et tecken til renhet och helighet, och at den döpte hade sig iklädt Christum (Gal. 3: 27. *y*). De blefwo burne i otta dagar, och, i fall Döpselsen skiedde wid Påstahögstiden, uphängdes de i Kyrkans klådeskammare, på första Söndagen efter Påst, hwaröfre samma dag kallades Dominica in albis, eller den hwita Söndagen. Den döpte plågade bära et brinnande lius i handen, til erindran af hans uplysning, och at han skulle låta sig lius lysa för menniskom. Man kyste honom, til at låta förstå, det han war uptagen i Församlingens gemenskap. Man gaf honom litet honung och mjölk, til tecken af hans nya födelse. Och då befaltes han jämwäl, at, såsom et trogigt barn,

z) CYPRIAN. Epist. 73. ad Jubaian. HIERONYM. contra Lucifer. C. 4. AUGUSTIN. de Trinit. L. XV. C. 26.

u) TERTULL. de Bapt. C. 7. 8. CONST. Apost. L. VII. C. 44. BINGHAM L. XII. C. 3. p. 368. sq. WALCHIUS p. 249.

x) CYRILL. Catech. Mystagog. IV. D. 2. LACTANT. de resurrect. Dom.

y) DUR-

RIUS l. c. p. 193.

barn, Åkalla sin himmelska Fader med bönen Sa-
der wår, hwar efter han fick begå den Helga
Nattwarden z).

Trettionde Tredje Capitel.

Om Döpelsen i Sverige.

S. I.

Si annorlunda än andre Hednisse folkslag a),
brukade ock wåre Swenske i Hedendomen,
at bestänka sina nysfödda barn med watten, och wid
samma tillfälle gifwa dem namm. De inbillade
sig, at barnen derigenom förwarades ifrån all
kroppss och lifsfara, samt gjordes så hårda, at
intet jern eller wapn kunde sára dem i krig. Hwad
anledning wåre afgudiske Förfäder haft til denna
wattustänkning, är obekant. Ryktet om Judar-
nas twagningar och Johannis Döpelse, torde
hafwa kommit för deras öron. Det är ock myc-
ket likt, at wåre wandringsmän, i synnerhet

N n Gres

z) BINGHAM L. XII. C. 4. p. 383. sq. De ritibus
Baptismi antiquis vide WALCHIUM p. 220. sq. QUENST.
p. 313. sq. HILDEBRANDI *Rituale Baptismi Veteris*,
Helmstadii 1740. HEINS. T. I. p. 610. 676. 759.
840.

a) Ah! nimium faciles, qui tristia crimina cædis
Pluminea tolli posse putatis aqua.

OVIDIUS Fastor. L. II. v. 45. De Baptismate infan-
tum in India Occidentali consuli potest JOH. ACOSTA
L. V. Hist. Ind. Occid. C. 24. & J. C. LOSCHERUS
in Obs. Select. Fascicul. II. obi. 5. p. 45.

Grekelands-sarare, med sig hemfört den seden ifrån Christna orter, utan at äga der om rätt begrep; eller ock har den kunnat följa med några ifrån de Romerska förfdielser flyktande Christna b). Ist Döpelsen blifwit i Sverige förättad under Påfweddomet, der om är ingen twifwel. Man kallade samma heliga wärf Skira och Döpa. Skira betyder rena, och hafwer sit affeende på döpelsens wärkan; emedan wi uti dopet renas ifrån syndenes skuld och straff. Skirnar-brun war altså det samma, som Döpelse-källa c). Döpa och Döpelse gifwer tilkänna den utwärtens förrättningen, då de, som döptes, neddoppades hel och hållna i watten; hwilken sed är 1030. i Konung AMUND JACOBS tid, war i Sverige brukelig d).

§. 2. Wår Evangeliska Församling i Sverige har, ifrån Reformationen, ansett Döpelsen, såsom en Gudomelig inrättning til wår nya födelse. Den fordrar fördenskull, at detta Sacrament skal uti största ära och wördning hållas, samt at man der wid må bruka sådana seder och åthäfwor, som förståndigt och gudeligt folk höfwas e). Til den ändan äro wåra Christeliga stadgar der om af följande innehåll.

§. 3.

b) HERR VON DALINS Swea Hist. P. I. p. 191.

c) VERELIUS in not. ad Her. Hist. C. 20.

BENZELII Hist. Svec. L. IV. C. 2. Mscr. d) ER.

fol. 1571. fol. XIV. b. XV. a. Kyrkof. 1686. C. III.

S. I.

§. 3. Döpselsen skal ordenteligit wis af en Prest förrättas f), i synnerhet af de ordinarie Predikanterne i Församlingen, der barnen födde äro, och hålft af Kyrkoherden sielf, om han är wid handen och oförhindrad. Dock skal icke wara Församlingens ledamöter förbudit, at bruka härutinnan Capellanen, om de så wilja g). Men i nödfall tillståndes äfwen annat gudfruktigt, och til laga ålder kommit, förståndigt, och i Catechismi lära wäl underrättadt folk, at samma heliga sijnbla wärkställa h) Presterskapet må likwäl ej på något sätt försäma barnadöpet, eller genom något sit förwällande förorsaka nöd-dop genom andra *).

§. 4. Wi erkänne för aldeles grundadt, at fulkomligen til werlden födde och lefwande barn skola blifwa delaktige af Döpselsen i). Men äro de icke aldeles framkomna af moderlifwet och fullfödda, böra de icke döpas, såsom dock i Påswiska tiden skedd är; utan bör man förbida deras fulkomliga födsel, ehuru der med gå kan, samt med alfwarliga böner befalla både Moder och barn uti Guds milda hand, at han wärdigas dem nådeligen anse, och uti sin gudomliga wärdnad anamma k). Mödrarne skola tröstas, at icke twifla om fostrets salighet, fast det icke kunde

N n 2

er

f) Kyrkol. 1571. fol. XVII. a. g) Kyrkol. 1686. C. III. §. 4. h) Ibid. C. IV. §. 2. *) Se Hof-R. Bref til Consist. Upsal. d. 3. Mart. 1729. Arnell. l. c. p. 313. i) Kyrkol. 1571. fol. XIV. a. 1686. C. III. §. 2. k) Kyrkol. 1571. fol. XX. :

ernå Döpselen. Til den åndan böra de under-
 wisas, at många barn blefwo döda i Gamla Tes-
 tamentet, förre än de på ottonde dagen fingo om-
 skäras, om hwilkas salighet dock ingen hafwer
 twiflat. I fyratjo år, emellan Israels barnas
 utgång af Egypten och ingång uti det förlofwade
 de landet, blefwo inge, för det dageliga resandet
 skull, omförne, men många döde, hwilkas salig-
 het man likwäl icke dragit i twifwelsmål. Jämte
 dessa föreställningar brukades i förra tider den-
 na bön, när en qwinna qwaldes i barnsnöd:
 Wi tacke dig, käre himmelste Fader, at du
 denna din tienarinno med lifsfruct hafwer
 wälsignat, och bedje dina grundlösa barm-
 hertighet, at du wille låta henne wara dig
 besallad, och nådeligen förlofa henne ifrån
 sin moderliga bördo, och efter sin sweda gif-
 wa henne frögd, hwilken din älskelige Son
 utläfwat hafwer. Wi drage ock, o! käre
 Jesu Christe, til dig med våra ödmuika
 bönen detta ofödda barnet, på dina ord, der
 du säger: Later barnen komma til mig och
 förmener dem icke, ty sådana hörer Guds
 rike til. Och bedje af alt hierta, at du wil-
 le låta det dig tilhöra, och för din död och
 pino skull meddela thy syndernas förlåtelse,
 Guds nåd och den ewiga saligheten. Men
 kommer det der til, at du gifwer det lefwan-
 de i våra händer, det wi innerligen bedje
 och wiserligen förhoppas, så stole wi det,
 efter din besallning, dig genom den Zelga
 Döpselen tilföra. Du som är alla menni-
 stors.

samt, efter en föreskrifwen Gudelig föreställning, förrätta dopet utan wilkor *), på samma sätt, som wårt wanliga Döpsel-formular innehåller m). Alle af främmande Religion, som här i Riket bo och wistas, skola låta döpa sina barn af wåra Prestes, med wåra ceremonier och böner n). År 160. stadgades, at Presten icke skulle befatta sig med Tattare, och hwarken döpa deras barn, eller jorda deras lif **). Men om nu sådane landsstrykare skulle, emot Kongeliga förbud, uti Riket sig insmyga, och här föda några barn, eller föra nyligen födda med sig, åt hwilka de begära Döpsel; då skal sådant tillåtas. Men föräldrarne böra troligen förmanas, at sättia sig här neder på en wis ort, låta sig undervisa i den Christeliga läran, och tråda til Guds Församlings gemenskap. Men i annor händelse böra de tillhållas, at lemna barnen qwar, dem Konungens Embetsmän skola låta försörja o). När något oäckt barn skal döpas, bör wäl Presten fråga efter des föräldrar; men kan han der om ingen kundskap erhålla, må han derföre ingalunda förwågra barnet Döpseln p). Hwad fullwårta personer beträffar, hwilke odöpte i Riket infomma, såsom Judar, Turkar, Morianer och Hedningar; så skola de om wår rätta lära undervisas, och til Dop och Christendom besordras q).

S. 5.

*) Om detta wilkor se Cap. 35. §. 5. m) Handbok. 1693. C. 2. Om hittebarn. n) Kyrkol. 1686. C. III. §. 8. **) Archi-Bisff. Laur. Petri Artiklar år 1560. art. 6. o) Kyrkolag. 1686. C. III. §. 9. p) Ibid. §. 11. q) Ibid. C. III. §. 10.

S. 5. Att bruka Faddrar, såsom löstesfolk och wittnen wid barnens dop, erkänne wi för en gammal, god och Christelig sed, som bde behållas r). På det sättet mötas de twiifwelsmål, som et barn, wid tiltagande är kunde göra sig om sin döpelse; jämwäl ock erhåller det några, som waka om des upfostran, i fall föräldrarne skulle dö i des späda ålder. Wi hälle för lika mycket, om dessa wittnen äro män eller qwinnor s). De kallas Faddrar; ty de taga på sig Faders plikt. De nämnas ock Gudsfader och Gudmoder, til at beteckna, at derasienst är andelig och Gudi tillhörig t). På gammal Göthiska kallas Mansfaddren Gudsfiar, och Qwinsfaddren Gudsfrwa u). En tid brukades allenast en enda Fadder x); men sedan blefwo de tre til antalet. Af Dale-lagen förmärkes, at för piltebarn brukades två män och en qwinna; men för pigobarn två qwinnor och en man y). Wåre förste Evangeliske lärare ansågo för en wilkorlig sak, om Faddrarne woro flere eller färre z). Men Drottning Christina hölt för helt orimligt, at en del tog sig den owanor före, til at biuda många wittnen til Barndopen; hwarföre hon år 1643. läfswade, at wilja wara betänkt, igenom hwad

N n 4

medel

r) Kyrkof. 1571. fol. XV. b. 1686. C. III. §. 5.

s) Kyrkof. 1571. loc. cit.

t) DIKMAN p. 306.

u) VERELII Index Scyth. Scand. p. 107.

x) PAULUS DIACONUS de Gestis Longobard. L. IV. C. 26. RIMBERTUS in Vita Ansgarii C. 6.

y) DIKMAN p. 306.

z) Kyrkof. 1571. fol.

XV. b.

medel en skällig jämförelse här uti kunde erhållas a). Här uti fattade Konung CARL den XI. et wisst slut. För Adelsiga barn får man icke falla öfwer nio personer, men wäl under til Faddrar b): För Preste-barn två, eller til det högsta tre, af hwardera könet, med Barne-Moderstkan, antingen Döpnigen i Kyrkan, eller i nödfall, hemma förrättas c): Och för Borgare-barn icke öfwer tre af hwardera slaget d). I öfrigt får man biuda til Fadder hwem man helst wil; dock med wisåa betingningar e). Inge andre måga der til kallas, än de, som äro af wår Religion, til laga ålder komne, och i Catechismi lära finnas wäl kunnige f). Den, som ock om någon uppenbar last är öfwertrygad, och satt uti större eller mindre bann, får ej eller tagas til Fadder, eller af Presten, utan föregången bättring, til låten warda g). Förden skull skola föräldrarne wara förpliktade, tidigt förut gifwa Predikanten,

- a) Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. d. 30. Nov. 1643. §. 12. b) Kongl. Stadga om Dordningars affkaffande hos Ridderst. och Adelen d. 19. Dec. 1668. §. 9. c) Kongl. Stadg. om Dordn. affkaffande hos Presterskapet d. 5. Oct. 1664. §. 20. d. 1. Mart. 1669. §. 20. d) Kongl. Stadg. om Dordn. affkaf. hos Borgerskapet d. 5. Oct. 1664. §. 21. e) Kongl. Resol. på Allmogens Besw. d. 25. Maji 1720. §. 47. f) Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. d. 4. Apr. 1647. §. 1. Kyrkof. 1686. C. III. §. 5. 8. Dale-lagen säger, at Faddrarne skulle kunna sit Pater noster och Credo. DIRM. p. 306. g) Kyrkof. 1571. fol. XV. b. 1686. loc. cit. §. 5. Conf. GEZELII Commonit. V. §. 2.

dagat stie, när den Christeliga Församlingen är tilhopa n).

§. 7. Kyrkan är altså det egentliga skället til denna heliga förrättning. Wi hafwe tilförene anmärkt, at, wid Christendomens första införande i Sverige, blefwo wåre Förfäder döpte wid åar, sidar och källor o). Hemmingus Laurentii, som år 1342. blef Archi-Biskop i Uplala, döpte många Lappar och Finnar uti et stort Kar nedan för Capellet, då han visiterade upp til Torneå, och der inwigde Kyrkogården *). Men sedan Kyrkor hos oss upbygdes, fick Döpselse-funten der sit ställe **). Wåre Ewangeliske Lärare wid Reformation tyckte sig icke böra der uti göra någon ändring. De höllo Döpselsen uti högre anseende, än at de wille döma den til enskulta boningar. De funno anständigt, at den borde hafwas för händer på de rum, som til de heltgaste göromål äro inwigda. Dock undantogo de alltid nödfäll. Men håller för godt, säger wår förste Kyrkofog, at döpselsen alltid, så mycket mögeligit är, hafwes i Kyrkone för händer p). Wid påß år 1608. hade den ofreden sig irritat, at Presten döpte barnet hemma; men för gästabud och Gaddrarnas skull, upskiöt med de ceremonier och

n) Kyrkof. 1571. loc. cit.
293. Vid. supr. C. IX. §. 9.
Episcop. P. I. p. 40.

o) Dikman p. 292.
*) Bisk. RHYZELII

***) Alla Kyrkor erhöles lif-
mål icke sunt och doprättighet, utan måste, i anseende
til den delen, stå under en förnamare Kyrka. Bisk.
RHYZEL. l. c. p. 103. p) Kyrkof. 1571. fol. XV. b.

böner, som wid Döpsellen brukelige woro, till des modren hölt sin Kyrkogång. Man föreslog derföre, at den Prest, som sådan oordning tillät, skulle på någon tid sättas ifrån embetet, och derjemte böta til de fattiga *). Af alla stätten i Kyrkan fant Biskopen Gezelius år 1673. til Döpsellen intet lämpeligare, än Choret 7). En del af de förnämre, som icke förstodo, huru långt deras myndighet kunde sträcka sig, wille gärna afskudda sig lydnaden för sådana Kyrkostadgar. Men Konung CARL den XI. lät dem år 1675. förstå, at de, så wäl som andre, borde låta döpa sina barn i Kyrkan 7), hwar om jämwal Drottning CHRISTINA förut år 1650. hade stadgat **). Kyrkolagen af år 1686. förbiuder alla i gemen salunda: Det heliga Dopet skal alltid wärdesligen och gudeligen för rättas i Kyrkan, när icke nödsfall, eller andre skälige orsaker äro, som fordra, at barnet skal döpas hemma 7). Om än et barn bekommit nöddop, bör det likwäl, efter hämtade krafter, föras til Kyrkan, hwarost om des Döpselse skal ransakas 7). År 1715. blef af Predikostolarna tillkänna gifwit, at den H. Döpsellen skulle offentligen, i Församlingens närvaro, för rättas, utom de särskilta handelser, som kunde tillåta, at den måtte ske hemma, el

*) LAURENT. PAULINI Anmärkn. öfwer Kyrkol.

7) GEZEL Perbreves Commonit. V. §. 1. 7) Pres-

terst. Privil. d. 1. Oct. 1675. §. 20. **) Pre-

terst. Privil. d. 28. Nov. 1650. §. 20. 7) Kyr-

kol. 1686. C. III. §. 3. 7) Ibid. C. IV. §. 3.

ler i Sakerstian u). Och år 1723. förnyades den befallningen, at ehwarest Ridderkapet och andre uti Riket bo, och icke något lag- och skåligt hinder kunna förebåra, skola de låta döpa sina barn i Kyrkan uti Församlingens åsyn x).

§. 8. Angående sättet wid Döpselen, så befaller både vår äldre och nyare Kyrkolag, at der med skal förehållas efter de ceremonier och böner, som hertil dags varit wanlige, och i Handboken införde åro y). Den förre yttrar sig åfwen om de Kyrkofeders natur, som brukades wid dopet. Något efter Apostlarnas tid, begynte man antaga wid detta Sacrament åtskilliga ceremonier, såsom olja, salt, lius, christnins gasklåder, honung och mjölk, wiså böner, beswårjelse, Evangelium, med mera. Sådant ansågs för fritt och wilkorligt, som icke hörde til Döpselens rätta wåsende. Det war antagit, til at pryda detta Sacrament, och at der med gifwa tillkänna den stora Guds nåd och margfalliga gåfwo, som Döpselen medförer. För samma orsaker blefwo någre af dessa gamla ceremonier ånnu behållna. Men menigheten borde under rättas, at de icke woro aldeles nödwändigå. Eljest kunde ånnu flera bortläggas, så framt något misåbruk der wid spordes z). Uppå sådana grunden woro Döpselens ceremonierna bygda uti den första Ewangeliska Handboken af år 1529, i hwars företal Olavus Petri bekänner, at han be-
håll

u) Högsta Ombudsmannens Bref til Consist. d. 10. Oct. 1715.

x) Prestersk. Privil. d. 16. Oct. 1723. §. 20.

y) Kyrkol. 1571. fol. XVII. b. 1586. C. III. §. 3. 4.

z) Kyrkol. 1571. fol. XV. 2.

Hållit de måsta ceremonier, som warit tilförene brukelige, och icke stridde emot Guds ord: Alt saltet, smörjelsen, oljan, lusen och de hwita kläder woro, likasom fordom mjölken, honungen och winet, mer til en prydnad wid Dopet, än til någon besynnerlig kraft: Alt Dopet war i sig sielf lika godt, ändock at sådana ceremonier icke woro tilstådes, såsom de ej eller brukades först i Christenheten. Denna Handbok wille wi nu lägga til grund, och der jämte tilse, hwad förbättringar der wid sedermera äro gjorda.

§. 9. Först sporde Presten, hwad barnet skulle heta, och sedan sade han öfwer barnet dessa ord: Sär här ut du orena dieselwul, och gif dem Zelga Anda rum, genom hans kraft, som komma skal och döma lefwandes och döda, Amen (Handb. 1529). Kyrkolagen af år 1571. befäller, at Presten skulle jämnwäl efterfråga, hwem barnet tilhörde, om det honom icke förut war kunnigt, samt om det war hemma döpt eller ej? Och der efter skulle han hålla en förmaning til folket om döpsens nödwändighet sålunda: Bäre Christi wänner, det är oss nu allom genom Guds ord wäl kunnigt wordet, huruledes alla menniskior, som af Adam utkomne äro, aflas och födas i synd 2c. a). År 1614. infördes dessa frågor i Handboken, til lika med förmaningen b), hwarest de ännu behålla

a) Kyrkol. 1571. fol. XVII. a. b. b) Biff. Gezelius förordnade, år 1673. at förmaningen kunde förbigås, när tiden war kort. Perbrevet Commonit. V. §. I.

la ~~st~~ rum utan förändring. Men insiktelse orden til den H. Döpseln af Matth. 28: 18, 19. och Joh. 3: 5. blefwo icke intagna i Handboken, föder än år 1693. Besvärjelsen ändrades på Upsala möte år 1593, då orden: *Sar här ut, du orene diefröul, som syntes wara för hårda, uteslötos, och man satte i stället: Wit här ifrån du orene ande, och gif ic. c).*

2. Efter besvärjelsen gjorde Presten et kors i barnets ansikte och bröst, och sade: *Tag det helga kors tecken både i dit ansikte och bröst (Handb. 1529).* Denna sedwänja behölts i Handboken år 1614, och behålles ännu; emedan förenämde möte i Upsala år 1593. intet ansstaltade om dess afskaffande. Det skal påminna oss, at de, som döpas, måste undergå mycket kors och bedröfwelse, samt warda der ifrån, genom den korsfästa Jesum Christum, nådeligen förlöskade, och på ändalykten ewinnerligen salige. Dock har vår Församling icke warit angelagnare om kors tecknets brukande, än at det kunde behållas på de ställen, hwarest det förr warit i bruk, men icke å nyo uptagas, der det redan blifwit afsägd^t d).

3. Sedan lade Presten handen på barnets hufwud, och bad: *O! alsmäktige ewige Gud, wårs Herres Jesu Christi Sader, wårdes til at se uppå denna din tienare (tiennarinnu) den du til trona kallat hafwer ic.* (Handb.

c) Decret. Upsal. WERWING l. c. P. I. p. 149.

d) KENICHL. Företal til Handboken. DIKMAN p. 301.

(Handb. 1529.). Denna bön brukas ännu, al-
lenast med några få ords förändring, som skied-
de år 1541 e). Men handens påläggande är år
1693. utur Handboken uteslutit.

4. Åter lästes en bön af sådan början:
O! alsmächtige Gud, du som är allas deras
oddeliga tröst, som något begära, allas
deras Frälsare, som ropa til dig, och allas
deras frid, som bedja dig &c. (Handb. 1529.).
Denna bön behöfvs alt til år 1693, då den blef
utesluten; men infördes wid Judars, Turkars,
Morianers och Hedningars dop.

5. Så gaf Presten barnet salt i mun-
nen, och sade: Gud, som dig skapat haf-
wer, han uplyse dig, och gifwe dig wisdom-
sens salt, som din ledsagare wara skal til
ewinnerligt lif, Amen. Men man gjorde i
Handboken tillika det uttryckeliga förbehåll, at
man ej behöfde beswärja saltet, såsom tilförene
skiedt; emedan det af sin skapelse war Guds rena
Creatur (Handb. 1529.). Isidorus Hispalensis gif-
wer wid handen, at saltet afbildade den himmel-
ska wiskheten f). Men det gaf ock tillänna Dö-
pelse förbundets waraktighet. Ty som salt förwa-
rar

e) 1529.

Wälgärninges dö.

Din helga bud.

Begwänlig wara

at komma til

din helga Dö-

pelse.

1541.

barnhertighets dö.

din bud.

Begwänlig wara til

din helga Döpelse.

f) ISIDOR. de Officiis Eccles. L. II. C. 20.

rar ifrån föruttnesse; så har det jämwal blifwit ansedt, såsom en bild af beständighet. Och der före talar Skriften om Salt-Förbund, som skulle hållas oryggeligt 3 Mos. 2: 13. Någre wilja föra saltets bruk wid Döpfelsen ifrån Origenis tid; men säkert kan des älder räknas ifrån det siunde seculo, då nyfnämde Isidorus lefde g). Och ehuru denna ceremonie, i anseende til des andeliga betydning, icke är orimligare än andra, blef den likwäl i Sverige, efter Hertig CARLS påstående, år 1593. på Uplala möte affkassad h).

6. Efter saltets meddelande sade Presten til barnet: Haf frid (Handbok 1529.). Denna önskan ändrades år 1541. sålunda: Herren ware med eder! Så ock med dinom Anda! Men år 1693. lämpades den endast uppå barnet med sådana ord: Herren ware med dig!

7. Här uppå fölgde denna bön: O! allmäktige ewige Gud, du som efter din stränga rättwisas dom hafwer genom synd floderna fördömt den otrogna werldena 2c. (Handb. 1529.). Den brukas ännu i dag i).

8. Så skiedde den stora beswärijelsen med dessa ord: Jag beswår dig, du orene ande, wid

g) Disp. de usu salis in sacris p. 9. sub Præsid. D. Prof. BRING. HEINS. T. I. p. 1162. QVËNST. Ant p. 335.
h) Decret. Uplal. WERWING l. c. P. I. p. 153. KENNICUS l. c.

i) 1529.

Din stränga rättwisas dom.

Syndfloderna

1541.

Din stränga rättwisa dom.

Floderna.

wid Guds Fadens † och Sons † och dens
 Zelga Andas † namn, at du utfar af denna
 Guds tienare (tienarinna) som den Zelga An-
 das tempel wara skal, och kån din dom du
 fule diefwul, lät den rätta och lefwande Gud
 hafwa årona, lät hans Son Jesum Chris-
 tum och den Zelga Anda hafwa årona, och
 rym ifrån denna hans tienare (tienarinna) Ti.
 förty Gud och wår Zerre Jesus Christus
 hafwer kallat honom (henne) til sine nåd,
 wålsignelse och Dop. Så fly nu bort, du
 fule diefwul, och haf inter skaffa med denne
 Guds tienare (tienarinna), som wedersakar
 dina werld, och söker efter det Gudi tilbör-
 rer (Handb. 1529). Til at sättia denna saken
 i redighet, wisade Archi-Bisshopen Laurentius Pe-
 tri uti sin bok om Kyrkiostadgar och Ceremonier,
 år 1566, at de Påstwissas ochristeliga beswärjel-
 ser, wid Döpelse wattnets, oljans och saltets
 inwigande, aldeles ogillades k). År 1562. lät
 han ock af trycket utgå i Stockholm sin Swenska
 öfversättning af Doct. Justi Menii tractat, som
 innehåller, at det är rätt och Christeligt bruka
 beswärjelsen wid Döpelsen, såsom allmänt och af
 ålder i Christenheten warit plägsed. Sedermera
 förswarade han wårt bruk emot Calvinisterna uti
 sielfwa Kyrkioordningen, som år 1571. utkom.
 Andock någre åro, sade han, som mena, at
 man sådana exorcismum eller beswärjelse wid
 Döpelsen icke bruka skulle, föregifwande nå-
 gra lösa och obeständiga orsaker; litwål ef-

D o ter

k) Fol. 68. b. 72. a. 73. b.

ter det finnes i sanningene, at han hwar
 ken är Skriftene eller vår Christeliga tro o-
 enlig, och rimar sig ganska wäl med de ting,
 som Döpselsens Sacramente innehåller, måge
 wi sådana exorcismum wäl bruka, och desas
 förwetenhet och obeständiga meningar platt
 intet låta oss anfäcta. Särdeles medan ock
 samme exorcismus nu mer än 1300. år öfwer
 hela Christenheten hafwer varit i brukning.
 Såsom wi utaf S. Cypriani, S. Augustini
 och andra gamla Lärares skrifwelse wäl för-
 nimma kunne. Dock så, at man här med
 icke des heller fördömer de Sörsamlingar i
 främmande land, som honom icke så bruka,
 och äro likwäl ens med oss uti alla nödtorfti-
 ga och rätta tronens artiklar; efter det är
 wilkorligt, såsom ock mycket annat wid Dö-
 pelsen, hwarföre wi honom i Nöddop icke
 eller bruka, eller bruka kunne *h*). Beswär-
 jessen förblef altså uti sin nyss anförda form i 64.
 år; ty at man år 1541. satte orene dieswul, i
 stället för fule, kan man icke kalla någon hufwuds
 sätelig ändring. På mötet i Upsala år 1593. blef
 den wäl af Christelig frihet behållen, men lik-
 wäl mycket ändrad och inskränkt. Man talade
 der om både mot och med. Någre ansågo den
 för en widskiepelig och Påswisst sedwänja, som
 borde afstafas *m*). Andre åter fäcktade för des
 bibehållande, men likwäl med några mildare och
 kortare ordalag, än förut; hwilken mening mö-
 tet

h) Kyrkof. 1571: fol. XVIII. a. Se ock företalet til sam-
 ma Kyrkoförordning. *m*) Baazivs p. 521. 522.

tet jämwal antog. Wi wisse anföra der om des
 egna ord i beslutet: *Etwad Exorcismum, an-*
langar, bekänne wi honom icke wara så nö-
dig wid Dopen, at den förutan, Dopen icke
skulle wara fullkomligt, utan efter denna
Ceremonien wäl öfwerens stämmer med Dops-
sens handel, påminnandes icke barnet, utan
dem, som tilstådes äro, om alla menniskiors
lägenhet, förr än de til dopen komma, och
om Dopsens Kraft. Dersöre måge wi den
i våra församlingar efter en Christen frihet
wäl bruka. Men om de ord, som synas alt-
för hårde wara, på det at icke någon sig der
öfwer skulle förargja, menandes, at någon
lekamlig besättielse skal der med ment warda,
hafwe wi samteligen bewiljat, at man de
*orden, **Sar här ut ic. lindra må, och i***
*den staden insättia, **Wil här ifrån ic.***
Doel så, at man här med icke des heller förs-
dömer de församlingar i främmande land,
eller höge Personer här inrikes, som denna
icke så bruka, utan sig hafwa den förbehåll-
ten, och eljest med oss äro ens i trone n).
Här med war Hertig CARL icke nögd, wägran-
des sig, at sättia sit namn under beslutet, så
framti icke Beswärsjelen affskaffades. Det råds
giordes då länge, om mötet kunde och borde läm-
pa sig efter Förstens behag; hwar efter man kom
öfwerens, at församlingens frihet uti en willfor-
lig sak skulle förswaras, och at man borde förblif-
wa

D o 2

wa wid det slut, som offentliggen och med allmänt samtycke blifwit gilladt. Presterskapet wille änteligen behålla beswärjelsen, såsom et bewis, at wår Församling skilde sig ifrån Calvinisterna, samt trodde, at alla människors barn woro lidtt, syndade och stodo under satans wälde, så framt de icke genom watten och Andanom föddes på nytt. Omfider lät sig Hertigen öfvertalas, at underskrifwa beslutet; hwarjemte han ock följande året stadfästade det uti sit Förstendöme o). Icke des mindre blef både Beswärjelsen och den bönen, som angår barnets arffynd och wårkynd, utsluten i den Handbok, som år 1602. strax efter Hans uphögelse til thronen, utkom, angående Gudstienstens hållande i Kongliga Hofwet. Men som samma ordning icke war sammanskrefwen af Swenska lärare, utan af Calvinistiska Hofmän; så blef den aldrig gillad och antagen p).

Det betänkande om Beswärjelsen, som författades wid pås år 1609, och finnes ibland då warande Biskopens Laurentii Paulini Gothi egenhändig anmärkning ar öfwer Kyrkolagen, ar wårdt at anföras. Det lyder ord ifrån ord så lunda: Swad Exorcismum, som så nämnes, widkommer, wete wi honom hafwa warit, som af Cypriano och Augustino förnimmes, i bruk uti Christenheten öfwer 1300. år, dock hos de Påfwiska uti stort misbruk, som alle andre Ceremonier, hwilke tilmåta honom den kraft, som Gud Dopsens Sacramente til

o) WERWING. l. c. P. I. p. 152. 153. BAAZIUS p. 524.
p) Vid. supr. C. V. §. 8. 9.

tillagt hafwer. Kan och hända, at någre
ensaldige mena barnet lekameligen wara med
dieswulen besatt. Swilka skadeliga menin-
gar wi platt förkaste och ogille, och inge-
lunda tillåtom någon kraft, den Guds ord
Dopsens Sacramente medgifwer, tilmåtas
exorcismo eller andra Ceremonier, som af
menniskiom införde äro, och af en Christelig
frihet wid Döpsens Sacrament stie, fast
mindre mena någon lekamelig besättielse.
Swad de gamla Säder anlangar, som först
Exorcismum antogo, war utan twiswel deras
mening, först at exorcismus skulle påminna
icke barnet, utan Sörsamlingen, som tilstås
des är och der uppå hörde, at folket skulle
der med, med så ord, bewekas til at betän-
ka, at alla menniskior, som naturligen aflas,
de födas med arssyndena til werldena, af
hwilko hela menniskiones natur, och alla
inwärtas och utwärtas krafter äro icke alle-
nast på det styggeligaste, diupaste, outran-
sakeligaste och outsägeligaste förderfwade och
förgiftade, utan och det förgift, som i natu-
ren är, förorsakar Guds wrede, döden, den
ewiga fördömselsen, dieswulens tyranni, wäld
och herradöme, af hwilkom de fångne äro
efter hans wilja 2 Tim. 2. och Act. 26., at
de skola omwända sig ifrån mörkret och til
liuset, ifrån Satans makt och til Gud, at
de skola få syndernas förlåtelse och lott ibland
dem, som helgade äro genom trona på mig.
Til de Epheser säger Paulus, at de woro af

naturen wredenes barn, såsom ock de andre.
 Til det andra, hafwa Säderna med dessa ord
 den welat påminna åhörarne, som der hos
 äro, at Gud hafwer gifwit Prediko:embetet
 den fullmakten, at de genom ordet och Sac-
 ramenten, genom hwilka Guds Ande kraf-
 teligen wärkar i synnerhet, genom dem, som
 ordet tala, och de högwärdiga Sacramen-
 ten rätteliga utdela, fördrifwer diefwulen,
 förstörer hans rike, och nederstär hans wärk
 och gärningar, och Gud genom det medlet
 meddelar honom, som döpes, alla Jesu
 Christi häfwor, som med hans död menniskio-
 släggret förwårswade äro, tager honom un-
 der sin Gudomeliga beskydd och bestäm bär-
 de til lif och själ. Colos. 2. Swilken of utta-
 git hafwer ifrån mörkstens wälde, och haf-
 wer sett of uti sin älskeliga Sons rike. Ja-
 cob. 4. Står emot diefwulen, så styr han
 ifrå eder. Matth. 8. Allt det I binden på
 jordene, det skal wara bundet i himmelen
 Luc. 18. Jag hafwer gifwit eder makt at
 trampa på ormar och scorpioner och öfwer
 all fiendens kraft. Och ändock wi uti wårt
 Kongliga Hof honom hafwe, för det miss-
 bruk, som de Påfwise der med som sagt är,
 bortlagt, som skiedde A:o 93. med alla Stän-
 dernas samtyckio i Upsala, såsom icke eller styr-
 tia honom igen uptagas, der han utan för-
 argelse bortlagder är, medan han wid Do-
 pet icke så nödig är, at Dopet honom för-
 tan icke skulle wara fullkomligt; likwål der
 miss

missbruket är borto, och intet annat der med warder ment, än afmåla arssyndenes kraft och den fullmakt Gud Predikoembetet gifwit hafwer, när de hans ord och heliga Sacrament utskifta, må exorcismus ibland Döpselsens Ceremonier brukas i de Sörsamlingar i vårt Konunga rike, som efter sådant lideliga sätt honom behålla, på detta esters följande sätt: Jag besvär dig, du orene ande, wid Gud Fadens, Sons och dens Zelga Andas namn, at du wiker ifrån denna Guds tienare (tienarinnu). Dock fördöme wi icke de Sörsamlingar, som honom intet bruka, och dock äro ense med oss i Religionen. Detta wärkstältes uti den Handbok, som utkom år 1614, hwarest Beswärsjelsen författades efter mötets beslut, sålunda: Jag besvär dig, du orene ande, wid Guds Fadens, och Sons, och dens Zelga Andas namn, at du wiker ifrån denna Jesu Christi tienare (tienarinna) *V.* Amen. Archi-Bisshopen D. Petrus Keniccius försäkrar, at den med samma ord är insatt, som han uti de rena Evangeliska agendeböcker är författad, samt at de många uprepningar, som icke syntes vara af nöden, blifwit utlätna *q*). Allt war sedermera fridsamt och stilla, til des Bisshopen i Strengnås Doct. Johannes Mathiae, wid påß år 1660, uti en skrift, som han kallade Idea boni ordinis, bekræf beswärsjelsen med några förfädeliga och anstötliga ord. Men som han utom des hos Sdwerheten och Rikens Presterskap blifwit

D o 4

q) Företalet til Handb.

wit misfånkt för at gynna de Reformerta mer, än tilbörigit war; så bleswo hans skrifter den 15. Julii år 1662. öffenteligen förbudne. Wid Handsbotens öfwerseende år 1693. behöls beswärjelsen uti samma stück, som år 1614; dock fant man icke nödigt, at barnets namn skulle wid samma tillfälle uprepas.

9. Efter Beswärjelsen lästes denna bön:
 O! Zelge Fader alsmächtige ewige Gud, som all sannings lūs kommer af, wi bedje dig för dina ewiga och obegripeliga godhet, at du wille låta din wälsignelse komma öfwer din tienare 2c. (Handb. 1529.). Samma bön brukas ännu allenast med några ords förbättring r).

10. Der efter lästes Evangelium af Marcij 10: 13, huru Jesus undfick och wälsignade de små barn (Handb. 1529.). Uti kyrkoordningen af år 1571. stadgades, at Presten, om tiden det tilstodde, kunde hafwa til folket en undervisning och förmaning, i anledning af samma Evangelio, på sådant sätt: Åäre Christi wänner, wi höre uti denna korta lesten des helga Evangelii förnämliga try stycker. Der första är den stora nöd och jämmer, uti hwilka
 Fo

r) 1529.

För dina ewiga och obegripeliga godhet

1529.

Och gifwa honom en rätt kundskap.

1614.

För dina obegripeliga godhet.

1693.

Och gifwa honom din helga nåd.

So wi allesammans stadde åre 2c. Det stod honom jämwäl fritt, at bruka en kortare förmaning, som sålunda börjades: Kære Christi wänner, denna wårs Herrens Jesu Christi ord och milda åthäfwå med barnen, gifwa oss en starka tröst och förhoppning, at han detta barnet samt med all annor, som til hans helga Döpelse, når hwilka han altid sielf är tilstådes, buren warda, icke förfinår 2c. s). Bägge dessa förmaningar, så wäl den längre, som den kortare, intogos uti Konung CARL den IX:s ordning, som han år 1602. lät utgå angående Gudstiensten i Hof-Församlingen. De bekommo jämwäl sit rum uti 1614. års Handbok, med det wilkor, at de kunde brukas, om tiden det lida wille; men år 1693. bleswo de uteslutne.

11. Efter Evangelii upläsande lade Presten sin hand på barnets hufwud, och föll med Gudfader och Gudmoder på knä, samt bad: Sader wår som äst i himlom 2c. (Handb. 1529.). Denna sedwånja brukas ännu, förutan det, at man nu mera icke faller på knä, hwilket år 1693. afskaffades.

12. Sedan tog Presten barnet i handen, och ledde det in, så sägandes: Herren beware din ingång och utgång, nu och til ewig tid (Handb. 1529.)! Här af ser man, at alla förenämde handlingar afgjordes i wåkenhuset. De kallades Primsigna, eller at meddela

D o s bar

s) Strykol. 1571. fol. XVIII. a. j. b. fol. XIX. s.

barnet den första wälsignelsen 2). Men som mats ifrån år 1614. gått strax med barnet in uti Kyrkan til Döpselse rumet; så är handtagningen och inledningen alt ifrån den tiden förbigången, dock at samma önskan ännu bibehålles.

13. När barnet höltes öfwer funten, sporde Presten efter barnets namn (Handb. 1529.). År 1541. tillades at Gudsader och Gudmoder skulle säga namnet 2). Gudsader och Gudmoder swarade, på barnets wägnar, ja til följande frågor, som Presten framställte: Affägs du dieswulen? Och alla hans gåwningar? Och alt hans wäsende (Handb. 1529.)? Detta är ännu i bruk, allenast at år 1693. stads gades, at barnet icke skal hållas öfwer utan wid funten.

14. Så tog Presten olja, gjorde der med et kors för bröstet, och et annat emellan skuldrorna på barnet, och sade: Gud, som af sine stora misstund dig til Döpselsen kallat hafwer, han sändrje dig med glädjones oljo (Handb. 1529.)! Men denna ceremonie finnes redan år 1541. wara aldeles aflagd och utur Handboken utesluten.

15. Der efter sporde Presten om trona, och sade: Trov du på Gud Fader alsmåttigan
him

1) Vox videtur Latina esse, a primo & signo, quasi prima signatio, primum signum. DIKMAN p. 300.

2) Under Påsvedömet i Sverige nämde Qwins Faddren namnet, och Maus Faddren hölt barnet. DIKMAN p. 295.

„Himmelrikes och jorderikes Skapare x)? Tror du
 „på Jesum Christum hans enda Son wår Her-
 „ra, föddan och dödan y)? Tror du på den
 „Helga Andan, ena Christeliga Kyrkis, helga
 „mannas samsfund, syndernas förlåtelse, lekamens
 „upståndelse, och efter döden et ewinnerligt lif?
 „Wilt du warda döpt?,, Til hvilka frågor Fad-
 drarna swarade Ja (Handb. 1529.). Wi wres-
 pe ännu trosbekännelsen, men med någon tillde-
 ning och liten förändring. År 1614. infördes i
 Handboken hela den andra Artikelen af den Apo-
 stoliska tron; och samma gång slöts den tredje
 Artikelen sålunda: Korsens upståndelse och et
 ewinnerligt lif. Detta behöfvs jämwäl år 1693,
 allenast at man för ena Christeliga Kyrkis,
 införde då ena helga allmänneliga Kyrkis,
 samt inrättade den sista frågan således: Wilt
 du på denna trosbekännelse warda döpt?

16. „Då sporde Presten barnets namn, och
 „tog och döpte det tre resor, sågandes: Och jag
 „döper dig i namn Faders, och Sons, och dens
 „Helga Andas, Amen,, (Handbok. 1529.). År
 1614. blef förefäst, at Presten skulle säga:
 Jag döper dig N. i namn Faders 2c. Och
 år 1693. stadgades, at han i det samma skulle
 begiata barnets hustru tre resor med watten *).

At

x) År 1541. sattes himmelens och jordens Skapare.

y) År 1541. sattes föddan och pinnan.

*) Det watten, som öfwerblifwer, bör strac slås ut på et slyat ställe, at det kan sinka ned; på det ingen widskäpelse der med må försäpas. I Grefiska Kyrkan har man til den ändan under altaret et iholigt rum, kalladt *ox-æoridion*, at dels förekomma någras wantro, dels at

At Presten wid samma förvärning skulle nämna barnets namn, stadgades först år 1614. Ty förut hölt man för lika mycket, om Fadbrarne allena nämde det, eller om och Presten wille det uprepa, allenast barnet fick namn *). Eljest hålles för Christeligt och anständig, at sådana namn måga wid Dopelsen gifwas barnen, som kunna föra dem til minnes, deras förbund, som de då med Gud ingått. Och i anledning der af hafwa någre welat afstå ifrån de namn, som antingen hafwa sin begynnelse i hedendomen, eller icke åga någon betydelse **).

17. „När Presten tagit barnet upp af fun-
 „ten, gjorde han et kors på des hieska med Chris-
 „mo (smörjelse), och sade: Allsmåttige Gud wår
 „Herrens Jesu Christi Fader, som dig hafwer
 „genom watten och den Helga Anda födt uppå
 „nytt, och förlåtit dig dina synder, han styrke
 „och stadfäste dig i sine nåd, och smörje dig med
 „den Helga Anda til ewinnerligt lif, Amen,
 (Handb. 1:29.). På mötet i Örebro år 1529.
 gjorde man här öfwer en sådan uttydning: „Ö-
 „ning eller Chrismo smörjelse gifwes ej annor
 „makt, utan det skal wara et utwärtets teckn til
 „den inwärtets smörjelsen, som skier genom den
 „Helga Anda s.). „ Men år 1541. war denna
 cere-

wisa högaftning för det watten, som varit tienande til et
 så heligt bruk. PONTOPPID. Colleg. Pastor. Praest. p.
 445. *) Synkol. 1571. fol. XVI. b. **) Bist.
 Doct. DAVID LUNDS Synodal Påminnelser d. 29. Oct.
 1713. S. 23. 2) TEGEL P. I. p. 219.

ceremonien förbigången och aldeles utelemnad i Handboken.

18. „Så klådde Presten et hwitt klåde på barnet, och sade: Jesus Christus klåde dig i det rena klådet, som du skalt bära obesmittadt för hans domstol, (Handb. 1529.). Denna sed brukades en lång tid, och uteslöts icke utur Handboken, förr än år 1614, förmodeligen efter Upsala mötes godtfinnande.

19. „Sist lemnade Presten barnet et lius i handen, med dessa ord: Tag dina brinnande lampo i dina hand, och bewara dit dop ostraffesliga, på det at när Herren kommer til bröllopet, at du med all hans helgon må gå ut emot honom, och ingå med honom i ewinnerliga glädje, Amen, (Handb. 1529.). Men detta blef åswen på Upsala möte år 1593, efter Hertig CARLS påstående, affskaffadt a).

20. Här med sluter sig Handboken af år 1529. Men år 1541. tillades, at Presten, efter ceremonien med liuset, skulle säga til barnet: Frid ware med dig! samt tillika förmana Faddearna, at de skulle lära barnet Fader wår, Eron och tjo Guds bud. År 1548. stältes bemålte önskan til alla närwarande, sålunda: Frid ware med eder! hwarjämte befaltes, at Presten, utom nyknämde förmaning til Faddearna, borde åswen tillsäga förälldrarna, at lära och wacfta
bar

a) WERWING l. c. P. I. p. 153. KENICII Gøretal til Handb.

barnet, såsom en Christen människas borde lärds och waektad warda. I Kyrko-ordningen af år 1571. infördes en tackfägelse efter Döpelsen *b)*, som ännu brukas. Men år 1614. blef slutet af Döpelse-acten ordenteligare affattadt. Då insattes bemänte tackfägelse efter Döpelsen, hwarpå wälsignelsen fölgde öfwer barnet, och formularet til förmaningen författades, hwilket allt beslöts med denna önskan: Går i Herrens Frid! Detta blef år 1693. orubbadt, allenast at man wid slutet af förmaningen tillade detta wärför: Så wida Gud nåd förlåner, och eder görlig git är.

Uf dessa giorda anmärkingar kan lätteligen skönjas, hwad stera förändringar förelupit med Döpelses ceremonierna uti vår Swenska Församling, ifrån Reformations tiden. Beswärfelsen är lindrad och förkortad, saltet, smörjelsen, hwita klådnaden och liusen aflagda, samt några böner uteslutne och andra insatte. Denna tienar til et wedermåle, med hwad mycken wishet wåre Ewangeliske Förfäder nyttiat sin Christeliga frihet. De hafwa tagit en försiktig medelwäg; så at wåra ceremonier hwarken äro för många, eller för få. Och i öfrigt hafwa de wårit sorgfällige, at de åthäfwor, som ännu brukas, måtte stamma öfwerens med den första Församlingens sedwånjer.

§. 10. Men här med war Konung CARL den IX. icke til alla delar nögd. Uti den ordning, som

b) Fol. XIX. a. b.

som hatt år 1602. lät utgå, förestrefvs i Hof-För-
 samlingen wid Döpselen följande sätt. Början
 skiedde sålunda: „Wår hielp står hos Gud den
 „Helga Trefaldighet, igenom hvilken år skapad
 „himmel och jord, hvilken ware åra och pris
 „ifrån ewighet til ewighet, Amen.„ Presten
 gjorde den föreställning, som ännu år hos oss bru-
 kelig: „Käre Christi wänner, det år oss ju allom
 „genom Guds ord wål kunnigt wordet ic.„ Se-
 dan fölgde åtskillige erindringar, om wårt natur-
 lige synda-tillstånd genom Adam, om Jesu willig-
 het at bewisa hielp, om den förtrostan, hwar-
 med wi kunne frambara våra bæn til Jesum,
 om Döpselens nödvändighet och nytta, samt
 om Döpselse förbundet. Presten upläste Matth.
 28: 16-20. och Ap. Gärn. 2: 36-39. samt Marci
 10: 13-16. Sedan framförde han dessa twänne
 ännu brukeliga böner: „O! alsmäktige Gud,
 „som åst allas deras odddeliga tröst, som något
 „af dig begära ic.„ samt: „O! Helige Fader
 „alsmäktige Gud, som all sanningis lius åskom-
 „mer ic.„ Hwar på fölgde bönen Fader wår.
 När barnet hölts öfwer funten, sporde Predikan-
 ten efter barnets namn, och Faddrarne affade,
 på barnets wagnar, efter tillfrågan, diefwulen,
 och alla hans gärningar, och alt hans wäsende.
 Sedan beswarade de jämwäl trosbekännelsen med
 Ja, och Predikanten tillade denna fråga: „Erou
 „J, at Jesu Christi blod hafwer ränsat eder och
 „edra barn ifrån alla edra synder, såsom S. Jo-
 „hannes det beskriwer i sin förra Epistel 1 Ca-
 „pit.?, „Widare nämde Faddrarne barnets
 namn,

namn, och Döpelsen skiedde med dessa ord: „Upp
 „på samma edor bekännelse, döper jag dig i namn
 „Faders, och Sons, och dens Helga Andas,
 „Amen.„ Presten tillade denna önskan: „Gud
 „alsmächtig styrke dina tro, och gifwe dig den
 „Heliga Andas delaktighet, at du alla dina lifes
 „dagar må tilwåra uti samma trö och bekännelse,
 „och på sistone såsom en wiß förwifning igenom
 „Christi egen ord, löfte och tillsägelse, der han
 „säger och med en ed stadfäster: Sannerliga,
 „sannerliga säger jag eder, hwar och en som tror
 „på mig, skal icke förgås, utan hafwa ewinnerlis
 „git lif. Hwilket of alle unne Gud Fader, Son
 „och den Helige Ande, högloflig uti all ewighet.„
 Bestutet skiedde med denna ännu brukeliga bön:
 „Allsmächtige ewige Gud, Käre himmelske Fader,
 „wi tacke dig af alt hierta, at du din helga Chris
 „teliga Kyrko altid wid makt håller och för
 „dkar ic.„ Man ser här af, at åtskilligt är länt
 utur den Swenska Församlingens wanliga Hand
 bok; men at jämwäl et och annat blifwit tillagdt,
 som tyckes wara mindre nödiat, samt något utes
 flutit, som wäl kunnat behållas: I anseende
 hwar til denna ordning icke kunnat winna
 allmänt bifall.

lade der wid Jesu Namn, och brukade förs-
tecknet g). Wiße Beswärjare förordnades icke,
förr än wid slutet af det tredje seculo, hwilke ej
allenast hade at syfta med de besatta, utan ock
undervisade och beredde Lärjungarna, som skulle
döpas, hwar wid de brukade sina beswärjesser h).
Men denna beswärjelsen med dem, som skulle und-
få dopet, börjades icke, förr än gästwan uphörde
at utdrifwa diesel. Man ansåg så wäl de äldres,
som barnens Döpelse, såsom et andeligt satans
utdrifwande; hwarföre man der wid tyckte sam-
ma ord wara lämpeliga, som förut brukades wid
lekamliga besittningar i). För gästwas sökes altså
beswärjelsen wid Döpseln i Apostlarnas tid och
det andra seculo. Men som Satans affägande
warit i bruk uti det andra århundrade; så kan
man nog sannolikt sluta, at det sedan gifwit nå-
gon anledning til beswärjelsen. Den har, efter
all liknelse, tagit sin början mitt uti det tredje secu-
lo; emedan den Carthaginensiska Biskopen Cypri-
anus, som lefde år 250, är den förste, som talar
om beswärjelsen, och den strax der på följande
Döpseln k); hwilket årwen styrkes af det Car-
tha-

¶ LACTANTIUS in Divin. Instit. L. IV. C. 27. SPAN-
HEM, I. c. p. 298. 300. h) BENZELII H. E. Sec.
III. §. 5. BINGHAM L. III. C. 4. p. 23. CHR. M.
PFÄFFIUS H. E. Sec. III. p. 52. SPANHEM, I. c. Sec.
III. p. 300. 308. i) GREGOR. NAZIANZ. ORAT.
XI. AUGUSTINUS de Ecclesia dogmat. C. 30. de fi-
de & Oper. C. 6. CARPZOVIVS in Isagoge p. 1122.
QUENSTED. Syft. Theol. P. IV. L. 5. de Bapt. p. 170.
BAJERUS Comp. Theol. Pos. L. de Bapt. p. 845.
k) Epist. ad Magnum 7. Lib. IV. sed in edit. Amste-
lod. 69.

thaginensiska mötet, som hölts i Cyprian tid. Men uti det fierde seculo finnas der om ännu fås rare vittnes böder hos Gregorius Nazianzenus; Cyrillus Hierosolymitanus; Chrysostomus; Ambrosius; Optatus Milevitanus och Augustinus; hvarsföre åtskillige tyckt wara säkrare, at ifrån den tiden leda denna sedwänians uprinnelse 1). Uti femte seculo förfäktade Fäderna denna ceremonien så mycket mer, som den tiente til et bewis om arffsynden; hwilken af Pelagio då bestriddes m). Långt ifrån at söka Beswärijens grund uti några wiktiga tankar hos Fäderna om satans wärkingar, tiltro wi oss snarare finna den samma uti deras Christeliga högskolning för Döpsens Sacrament. Utminstone hwad war Evangeliska Lutheriska Församling i Sverige och på andra orter beträffar, så wilje wi der med gifwa tillkänna war diupa wördnad för detta dyra Sacrament. At anse Beswärijens för något kraftigt medel til dieswulens fördrifwande, falle wi et groft Papistiskt tänkesätt. Men twärt om bekänne wi, at den afbildar det andeliga slatweri under satan, hwar uti wi äre stadde, förr än wi döpas: At den föreställer Döpsens himmelska kraft och wärkan, i det menniskan, genom det

P p 2

tä

h) QUENST. Ant. Eccl. p. 328. GERH. JO. WOSSIVS Lib. 2. Hist. Pelag. P. I. Theol. 5. DURRIUS Theol. Mor. C. 2. P. III. de cerem. p. m. 191. CALVOR L. I. Sect. 2. C. 7. p. 235. 241. BUDDÉUS Theol. Dogm. L. V. C. I. §. 9. p. 1136. 1137. Disp. De Exorcismo á D. Prof. AMNELL. hab. p. 29. seq. Disp. cit. de Orig. rit. Eccles. N. T. p. 66. m) AVEV-STINUS L. I. de peccator. meritis & remiss. C. 24.

sa Sacrament, försattes ifrån diefwilens wåd til Guds delaktighet: Samt at den jämwäl påminner oss så wäl om de Christnas beständiga strid med satan och werlden, som ock om deras skyldighet, at lefwa Gudi til behag. Men då wi i kraft här af förfäcke, at Beswårjelsen med nytta bibehålles; så medgifwe wi tillika, at den ock, utan Sacramentets förfång, kan umbäras ⁿ).

2. Efter den första beswårjelsen gör Presten kors i barnets ansikte och bröst. I Tertulliani tid, som lefde wid slutet af det andra och i början af det tredje seculo, war kors-tecknet allmänt ibland de Christna. Han berättar, at de, wid alla sina förrättningar, wid sin ingång och utgång, när de förfogade sig til bad, til bords och til sängs, ja, wid alla sina syflor, plågade teckna sit ämne med kors. Detta, sade han, war dem wäl icke befalt af Frälsaren; men samma sed war införd genom en löstlig wana, som syftade på intet annat, än at stärka deras tro. De wisade der med, at de icke blygdes för Christi kors, och at de icke woro owillige, at tiena en korshäff Mestare och HÖrre, öfwer hwilken den hedniska werlden sig så högeligen förargade ^o). Det war derföre icke underligt, at detta wälsignade tecken
brus

ⁿ) BENZELII Rep. Theol. Ant. XVI. Qu. 19. p. 315. CARPZ. Ilag. p. 1122. SCHERZERUS Colleg. Anti-CALVIN. p. 500. BALDUINUS Cas. Consc. p. 423. QUENST. Loc. de Baptif. BUDEUS l. c. FECHTII Instr. Past. p. 119. ^o) TERTULLIAN. de Corona Milit. C. III.

brukades wid Döpsellen. Både för, wid och efter Döpet förbadess Lärjungarne p). Döpsellen, säger Augustinus, sammanknippas altid med Korset q). Ut annat förbadess, förmärkes nog samt af Hieronymi ord, då han kallar det sin största ära, at han war en Christen, född af Christelliga föräldrar, och bar kors fanan i sit ämne r). Om bröstets tecknande vittnar Prudentius s). Med detta teckn wille de gamle wisa, at all Döpsellens frukt och nytta härörde af Christi förtienst och lidande, som på korset fulbordades t). Detta är det enda tilfalle, då wi bruke Korstecknet i vår församling. Men under den Wärsiffa tiden war det så mycket mera gängse. Gieswa wälsignelsen kunde icke ske utan korsteckn; ty man trodde at Wälsigna war det samma som wäl teckna, hwilket borde ske genom korshande. Men Olavus Petri uptäckte orimligheten här af år 1531. uti sit företal til den Swenska Mesan u). Der försvarade han jämwäl korstecknets instränkning med sådana ord: „Men der somlige kaste oss det före, at wi icke göre så mång kors, som nu i en tid lång skiedt är, låta oss de förstå deras oförståndighet. Förti kor-

P p 3

„sam

p) BINGHAM L. XI. C. 9. p. 308. seq. q) Serm.

101. de tempore.

r) HIERON. Ep. 113.

s) PRUDENT. Hymn. 6. Frontem, locumque cordis crucis figura signet.

t) DURRIUS l. c. P. III. C. 2.

p. 192. CALVOR L. I. Sect. 2. C. 8. p. 238. P. II.

Sect. 4. C. 19. CAVE P. I. C. 10. p. 259. WALCH.

p. 242. QUENST. Ant. p. 334. Disp. de Orig. Rit.

Ecol. N. T. p. 65. u) Conf. DIKMAN p. 301.

302.

skande och tecknande kommer här intet wid. Si
 skafwer eller Christus det skelfwer budit, ända
 at man det utan skada göra kan, när en rätt
 mening är här med, så at man icke menar en-
 skom wara af nödene, at så skie skal.,,

3. Sedan Presten läst twänne böner,
 uprepat beswårjelsen, tillagt åter en bön,
 samt anfört Evangelium af Marci 10. Cap.
 om barnens anammande och wålsignande,
 lägger han sin hand på barnets hufvud,
 och beder: **Fader wår, som äst i him-
 lom.** Händers påläggning war brukelig i för-
 sta Församlingen med Lärjungarna, och alla dem,
 som bereddtes til Döpelsen x). Som de Christ-
 ne då delades uti Lärjungar och troigna; så blef-
 wo de förre uptagne i de Christnas samsund ge-
 nom händers påläggning, och de senare genom
 Döpelsen. Eusebius förtäljer, at när Kåiser CON-
 STANTINUS den Store, under sin swåra sjukdom,
 efterlångtade at döpas, bewårdigades han då först
 med de böner, som skiedde med händers pålägg-
 ning y). Det är således ingen twisfwel, at ju
 samma sedwånja, som brukades med Lärjungar-
 na, blifwit åskwen lämpad til barnen z). Til
 Döpelsens stadsåstande hörde jämwäl händers
 påläggning, som aldrig skiedde utan böner a),
 ibland hwilka Herrans Bön räknades för den
 förnämsta b).

4. Ef

x) BINGHAM L. X. C. 1. 2. p. 3. 22. 23. y) Eu-
 seb. in Vita Constant. L. IV. C. 61. z) Disp. cit.
 de Orig. Rit. Eccl. N. T. p. 68. a) Vide supr.
 C. XXXII. §. 22. b) Vid. supr. C. XXVI. §. 5.

4. Efter bönen **Fader vår**, och sedan Presten sagt til Barnet: **Härren beware din ingång och utgång nu och til ewig tid!** frågar Presten efter barnets namn, som säges af Saddrarna. Judarne såswo piltarna namn wid omskärelsen (Luc. 1: 59. 2: 21.), och de Romare togo i akt sina barns namngifwande på deras så kallade renings dagar c). Kan wäl hända, at de Christne hämtat någon anledning af dessa folkslag til sin sedwänja. Eljest torde de ock haft någon annan orsak. Förr än Lärjungarne döptes, borde de bekänna sina namn, på det de antingen skulle införas i förteckningen på de döpte, eller ombytats, i fall de hade någon smak af hedendom. Detta har förmodeligen gifwit tillfälle, at äfwen wid Döpsellen gifwa barnen namn. Dock finnes intet spår til detta bruk, förr än i det fierde seculo efter Frälsarens föddelse d).

5. När Saddrarne sagt barnets namn, affsäga de, på barnets wägnar, diefwulen, och alla hans gärningar, och alt hans wäsende. Wi hafwe redan förnummit, at denna sedwänja warit brukelig i det andra seculo. Tertullianus talar om den samma, såsom en bekant och gammal sak; så at den för hans tid war up-
P p 4
fom

c) MACROBIUS Sat. L. I. C. 16. d) QUENST. Ant. p. 337. Disp. cit. de Orig. Rit. Eccl. N. T. p. 68. 69. CALVOR L. I. Sect. 2. C. 6. p. 231. HEINS. T. I. p. 929.

Kommen e). Och ho finner icke, at den Kommit
ifrån Larjungarnas til barnens Döpelte?

6. Uppå affägelsen följer Trosbekännel-
sen. Detta bruk äge wi alt ifrån den Apostoli-
ska tiden, såsom tilförene är bewisadt f). Sam-
ma bekännelse har allenast sedermera blifwit wid-
lyftigare. At Jaddrar brukas, som wid detta
tilfälle swara i barnets ställe, hafwe wi förmärkt
warit brukeligit redan i det andra seculo g).

7. Döpelten stier med wattenets begyn-
rande på barnets hufvud tre resor, i **Namn**
Faders, och Sons, och dens Hel-
ga Andas, Amen. Wi hafwe ofwan för-
re annärkt, at begiutningen kan tåsta med in-
sänkningem om sin ålder h). Låt wara, at ned-
doppningen warit det ordenteliga och brukeligaste
sättet; så har dock begiutningen icke platt blifwit
förkastad. Derföre hälle wi för fritt, hwilket
dera sättet man må utwålja. Men som begiut-
ningen bäst sticker sig til våra lalla nordiska
länder; så har den hos oss behållit företrädet.
Den stier i så måtto, at Presten blottar allenast
barnets hufvud, och det med watten begiuter i).
Här om utlåter sig vår första Kyrkofogas sålunda:
„Döpelten må man också wäl giswa, som seder
„warit

e) Vid. supr. C. XXXII. §. 13. Disp. de Orig. Rit. Eccl.
N. T. p. 70.

f) Vid. supr. C. XXXII. §. 15.

g) Vid. supr. C. XXXII. §. 16.

h) Vid. supr.

C. XXXII. §. 18. 19.

i) Kyrkol. 1686. C. III.

„warit hafwer, nemliga, at man allenast blottar
 „och med wattnena begiuter hufwud och skuldror
 „på barnen. Ty ändock det kunde wäl så nå-
 „gorlunda godt wara, som en part mena, at mens-
 „nistian komme allsammans blott och naken til
 „dopet, såsom ock wäl någorstädes ännu fier,
 „och fordom mycket stiedt är, likwål medan wi
 „ock måste se til lägenheten, hafwer wår sed sin
 „orsak. Ty med spåd barn hafwer det sig så,
 „at de nåppliga altid skola kunna skadalöst för-
 „draga lusten eller wädret, hwar de så wordo
 „öfwer hela kroppen blottadt. Ty synes ock då
 „med dem wara nog, at, som sagt är, hufwud
 „och skuldror på dem blottat warda, efter slikt är,
 „såsom man tänker, wilkorligit, och fördenksull
 „wål liden, at det lagas efter lägenheten. Dock
 „der man blottar alian kroppen på barnet, dra-
 „ger den seden mer öfwerens med Christi och A-
 „postlarnas exempel k). „

8. Wårt begiutande med watten tre re-
 sor är ganska gammalt, ifrån det andra seculo,
 hwar om Tertullianus vittnar. Wi twås, så-
 ger han, icke en gång, utan tre resor, wid alla
 Treenighetens personers namn l). Det samma
 bestyrka jämwäl Basilius m), Hieronymus n), och
 Ambrosius o). Det kan wäl wara mycket troligt,

Y p 5 at

- k) Ryrhol. 1571. fol. XVI. a. b. l) TERTULLIAN.
 cont. Praxeam. C. 26. de Corona Mil. C. 3.
 m) De Spir. Sancto C. 27. n) Adv. Lucifer.
 C. 4. o) De Sacram. L. II. C. 7. BINGHAM; L.
 XI. C. II. p. 337. DERRIGS l. c. p. 189. CAVE
 p. 262.

at denna seden kommit ifrån Apostlarna; men som den H. Skrift der om intet förmåler, så kunna wi ej eller säga något wist. Därföre har ock icke Församlingen ansett, såsom hörande til Döpsens wäsende, at begiutningen eller indoppningen skulle nödwändigt tre gånger förwättas. I Spanien wid påß år 600, neddoppades barnen allenast en enda gång i watten. På sådant sätt wille då de rätt Christne skilja sig ifrån de Arianer, hwilke misbrukade den Trefaldiga indoppningen, at der med gifwa tillkänna en wäsentelig åtskillnad emellan den H. Treenighetens Personer. Biskopen Gregorius Magnus i Rom biföll en enda indoppning p), och på mötet i Toledo år 633. wart den stadfastad q). Och här upå lærer vår gamla Kyrkolag grunda sig, när den förklarar wara lika mycket, hwad watten warder tre resor, eller ena reso utgitt r). Men wi behålle med alt skäl det älska sättet, efter det tyckes närmast komma öfwerens med de förestrefna Döpsel-orden, och innehåller bekräftelsen om den Helga Treenigheten s).

9. Sielfwa Döpsel-formularet, I namn Fadern, och Söner, och dens Helga Andas, Amen, erkänne wi för så nödwändigt, at wi icke driste oss wika der ifrån. Här uti hafwe wi ock de

p) GREGOR. L. I. Epist. 41. ad Leandr. q) BINGHAM L. XI. C. II. p. 341. CAVE P. I. C. 10. p. 263. CALVOR L. I. Sect. 2. C. 15. p. 261.
r) Kyrkol. 1571. fol. XVI. b. s) BUDEI Theol. Dogm. L. V. C. 1. §. 5. p. m. 1117. HARTMANN Pastoral. Evang. L. III. C. 27. p. 697.

de flästa af Fäderna på wår sida, dem wi oss
tillsörene åberopat *z*). Den lilla skildnad, som i
dessa mål finnes emellan den Grekiska och Latinska
Kyrkan, hälle wi icke för hufwudsakelig. Det
är lika mycket, säger wår gamle Ryrko-lag,
om barnet döpes efter wår ordasform, som så
lyder: **Jag döper dig i Namn Fa-**
ders, och Sons, och dens Helga
Andas; eller efter den, som i den Grekiska
Kyrkan brukas, nemligen denna: **Wårde**
Christi tienare eller tienarinna döpt
i namn Faderns ic. Ty wid hwilket af
dessa sätt menniskian döpt warder, är troens-
des, at hon warder rätt döpt. Dock skole
wi blifwa wid wårt sätt *x*).

10. Efter tacksågelsen, wålsignelsen öf-
wer barnet, samt förmaningen til Saddra-
na, sluter Presten hela Döpsel-acten med
dessa ord: **Går i Herrens frid.** Des-
ta är en gammal önskan, som brukades, när
menigheten, efter slutad Gudstienst, skulle gå
skiljas; hwar om Chrysoströmus förmåler *x*).

11. Af allt, hwad nu anfördt är, kan hwar
och en sluta, at det skick, som wi behållit wid
Döpseln, strämmer aldeles öfwerens med de för-
sta Christnas plägsed. Vi wilje tillägga en och
an

z) Vid. supr. C. 32. §. 21. *u*) Ryrkof. 1571. fol.
XVI. b. *x*) Homil. 52. in eos, qui Pascha je-
junant. BINGHAM L. XIII. C. 10. p. 324. L. XV.
P. 494. 495.

annan erindran, om Döpsel boken, Barnsöl och Faddegräfsor. Den så kallade Dionysius berättar, at den, som döptes, inskrefs i Kyrkans böcker, samt at Faddearne jämväl der uti antecknades y). Det skeddde til den ändan, at församlingen måtte hafwa anledning, at så mycket mer tillhålla hwar och en til sina skyldigheter. Wid pås år 1609. saknade man ännu i Sverige denna angelägna upmärksamhet; hvarföre ibland Biskopens Laurentii Paulini Gothi anmärkingar öfver Kyrkolagen dessa ord finnas: „Det wore „godt, at Pastor hade en bok förvarad i Kyrko- „ne, der uti han antecknade hwar och et barn, „som det året blifwer döpt, och hwar månad „och hwar dag det skier, och hvilka som word „wittne at deras Döpsel, efter som brukeligit „hafwer varit i gamla tider, hwilket man för- „nimmer af Dionysio och Gratiano. „ Nu för til- den skal Presten uti Kyrkoboken anteckna orten och dagen, hwar och när et barn födt är, såsom och när det döpt warder, jämväl barnets, des försäldrars och deras namn, som wittnen til des Döpsel varit hafwa z). Detta bör nogga efterkommas; emedan sådana uplysningar äro nödiga, både wid äktenstaps ingående, jämväl och wid Mantalskrifningarna a).

12. På Döpsel-dagen anstältes fordom måltider, då den döpte undfagnade Faddearna och
Pres

y) DIONYS. de Hierarch. Eccl. C. 2. BINGHAM L. XI. C. 8. p. 302. z) Kyrkol. 1686. C. III. §. 12.

a) Kongl. Bref til Confist. d. 31. Oct. 1746.

Presten, som dopet förrättat. Dessa gästbud
 woro likwäl, i det fierde seculo, och äfwen för-
 ut, intet annat än Kärleksmåltider, som stiedde
 med mycken måttelighet. Men sedan de wans-
 någtades til öfwerflöd, blefwo de anringen in-
 skränkte, eller förbudne *b*). I Sverige klagade
 Ridderskapet och Adelen år 1635. öfwer den stora
 yppighet, som spordes wid barnsöl. Det sam-
 ma förestälte jämwäl Presterskapet år 1640. och
 1642, då Drottning CHRISTINA åskade underrät-
 telse om det bästa medel, til hämmande så wäl
 af detta som alt annat öfwerflöd *c*). Gredteligen
 utfärdades der emot alswarsamma förbud, ären
 1644. 1664. 1668. och 1669. Til följe der af
 får wid barnsöl intet tractamente hållas med mat,
 confiturer eller dryck. Men om på landet någre
 äro långwägade budne til Fadder, måga de med
 en ordinarie måltid, såsom andre, de der komma
 resande, blifwa undfagnade *d*). I fall et barn i
 Städerne döptes hemma, fingo wäl Faddearne
 år 1664. allena tracteras, dock utan alt öfwerflöd
 i mat och dryck, och med förbehåll, at inga sänd-
 ningar af Bakelser eller Confect och socker skulle
 tillätne wara, at sändas kring i staden *e*). Men
 år

b) BOEHMER l. c. Lib. III. Tit. 42. §. 48. p. 853. CALVÖR
 P. I. p. 299. *c*) Kongl. Resol. på Ridderst. och Ad.
 Besw. d. 12. Nov. 1635. §. 3. på Prestersk. Besw. d. 17.
 Febr. 1640? §. 2. d. 21 Febr. 1642. §. 11. *d*) Kongl.
 Stadg. om Ordn. affst. hos Ridderst. och Ad. d. 17.
 Dec. 1644. §. 8. d. 30. Aug. 1664. §. 5. d. 19.
 Dec. 1668. hos Prestersk. d. 5. Oct. 1664. §. 20. 21.
 d. 1 Mart. 1669. §. 21. hos Borgersk. d. 5. Oct.
 1664. §. 21. *e*) Kongl. Stadg. om vordn. affst.
 hos Borgersk. 1664. §. 22.

år 1731. förböds allt tractamente wid barn dop i Städerna, af någorhanda mat, confiturer eller dryck f). På landsbygden skal der med förbehållas måtteligen efter förra förordningar g), hvar rest barnsöl få hållas högst två dagar h).

13. Både hos Romare och Greker war brä feligit, at sända gifwor til sina wänner på deras glädjedagar. Nyfödda barn erhöles äfwen skänker. Denna sed efterföljde Fadderarne hos de Christna, så wäl wid de fullwärtas som nyföddas dop, hwar af girige Judar i det femte seculo togo anledning, at låta sig döpa flera gånger i). I wårt Fädernesland irritade sig et stort misshbruk med Fadder gifwors gifwande, hwar af mången måste erfara wärkelig plågenhet. De blefwo derföre år 1664. aldeles förbudna, så framt icke den, som barnet äger, är af sådant fattigdom, at man af warfunsamhet will sända til den samma något hem i huset, såsom en allmosa k). Dock tillåts år 1669, at man til Fadder gifwa skulle få gifwa 4. eller 6. daler Silf. mt; men icke öfwer l).

14. Den

f) Kongl. Förord. til hwarshanda öppighets affstafande d. 8. Nov. 1731. §. 12. g) Ibid. h) Kongl. Resol. på Prest. Besw. d. 14. Sept. 1731. §. 2. i) BOEHMER l. c. l. III. tit. 42 p. 860. HEINSIUS T. I. p. 929. k) Kongl. Stadg. om vordn. af skaff. hos Ridderst. och Ad. d. 30. Aug. 1664. §. 5. 1668. §. 9. hos Prestersk. d. 5. Oct. 1664. §. 21. hos Borgersk. d. 5. Oct. 1664. §. 21. l) Kongl. Stadg. om vordn. affstaf. hos Prestersk. d. 1. Mart. 1669. §. 21.

14. Den bekanta Confirmation, eller Dö-
pers Stadsfästelse, böre wi ock nämna med nå-
gra ord. Den skeddde fördom, såsom förr blifwit
pämint, genom smörjelse, korstecknet, och händer
påläggning *m*). I senare tider hafwer detta e-
rende gifwit anledning til split emellan de Påf-
wiske och Protestanterna, om det bör hållas för
et särskildt Sacrament, eller en blott ceremonie,
som fölgde på Döpelsen. De Påfwiske utgifwa
det för et Sacrament, som förättas på det sätt,
at Biskopen, med hwarjehanda ceremonier, gör
på barnet, när det är wid påf sey är gammalt, et
fors i des ämne med en smörjelse af olia och bal-
sam, sägandes: „Jag tecknar dig med korsteck-
net, och stadfäster dig med salighetenes smörjelse,
„i namn Faderns, Sons och den Helga Andas.“
Detta tog sin början i det ottonde, och kom til
sin högd i det tolfte seculo. Wi medgifwe, at
en sådan smörjelse efter Döpelsen war på somliga
ställen i bruk i det andra eller tredje seculo; men
då ansågs den icke för något Sacrament, som
war särskildt ifrån Döpelsen. Det är ock wisst,
at Apostlarna plögade lägga händerna på dem,
som blifwit döpte Ap. G. 8: 17. 19: 6. Men
sådant skeddde icke, såsom något Sacrament och
kraftigt medel at stadfästa nåden; utan allenast
at meddela några besynnerliga och utomordentli-
ga gåfwor, hwilka sedermera i Församlingen up-
hörde. En sådan Påfwisst sedwänja har äfwen
warit i bruk i Sverige. Då Biskopen hwart
tredje år hölt sina visitationer, ledde Faddrarne
fram

m) Vid. supr. C. 32. §. 22.

fram för honom sina Gubbarn, som till några år
 woro komna, at han skulle dem stadfästa. Han
 förbad dem med smörjelsen och tittalade dem
 med de nyss anförda ord, hwar efter han bant et
 band om deras hufvud, och gaf dem et litet slag
 på ryggen. Detta kallades *Särma*, eller *Sör-
 ma*, af Latinska ordet *firmare* och *confirmare*,
 som betyder Stadfästa *n*). Men Olavus Petri
 ogallade detta bruk i sin bok, som han år 1528-
 låt utgå om Sacramenten *o*). Innu anställes
 likwål uti några Evangeliska Församlingar en of-
 fentellig act, som kallas Stadfästelse, men at
 wida skild ifrån de Påwistikas widskiepelser och o-
 nödiga omsweper. Den widberömde Chemnitius
 föreställer de stycken, som der wid i åkttagas.
 Sedan den döpte hunnit til mogna förstånds år,
 och födr än han erhåller frihet, at första gången
 begå Herrans Natward, framställes han offen-
 teligen i Församlingen. Der påminnes han då,
 huru Gud, genom Döpselsen, uptagit honom i
 sit nåde-förbund, och huru han ässagt diefwulen
 samt utsläfwat Gudi en beständig lydno. Så
 upprepar han sielf uppenbarligen sin trosbekännel-
 se, och svarar til de frågor, som honom föres-
 stallas om de förnämsta tronens artiklar. Der-
 näst förmanas han at uti samma tro och sit Dö-
 pelse-förbund beständigt framhärda. Sist fallas
 för honom allmänna förböner, hwarjemte han
 med händer påläggning undsår wälsignel-
 sen *p*). Och då lemnas honom frihet at blifwa
 del

n) DIKMAN p. 238. *o*) Fol. X. *p*) CHEMNIT:
 Exam. Coneil. Trid. de Confirmatione p. m. 248. sq.

delaktig af den H. Nattwarden. Ingen nefar, at ju detta medförer mycken nytta; hvarföre samma sed wid påsk år 1650, åstven på några ställen i Sverige blifwit i akttagen. Biskopen Doct. Laurelius uti sin handskrefna Kyrko-ordning war der om mycket angelägen. På det de barn, säger han, som första gången skola gå til Herrans Nattward, måga skattas wärdiga, at den samma begå, skola de förhöras offentligen fram i Choren uti sina Christendoms stycken, och med händer påläggning och bön inympas uti Jesu Christi kropp och församling *q*). Men detta tyckes wara affskaffadt år 1686. genom Kyrkolagen, som innehåller, at när Döpsellen är förättad med alla de wanliga böner och ceremonier, skal sedan ingen ny, somligestådes här til så kallad och brukelig Christnings-act tillåtas *r*). Waksamme och nitiske Själaherdar söka upfylla denna saknad. Ibland sina ömaste wärf rådna de, at rätteligen anföra de barn, som första gången skola tråda til Herrans bord. De förhöra dem flera resor

D q

uti

BOEHMER l. c. l. III. tit. 42. p. 869. sq. CALVÖR P. II. Sect. I. C. 3. p. 325. 329. HEINS. P. I. p. 1031. BUDEUS Theol. Dogm. L. V. C. I. §. 1. p. m. 1104. RAMBACH Colleg. Introd. Hist. Theol. P. II. p. 546. 547. PONTOPID. Colleg. Pastor. Pract. p. 454. seq. *q*) LAURELI Kyrkoordn. C. VII. §. 7. *r*) Kyrkofol. 1686. C. III. §. 3. Swad som här kallas Christnings act, menar Sal. Archi-Bisk. D. Henric Bezelius wara Smörjelse. Disp. de Sacramento Romanensium Confirmationis, in Syntagm. Dissert. P. 2. p. 447.

uti deras Christendoms kundskap. De underlåtts
 sa dem grundellgen uti de stycken, som de ännu
 icke förstå. De påminna dem deras Döpsel-
 förbund, och förehålla dem, hwad som fordras
 af wärdiga Nattwardsgäster. De meddela dem
 jämnwäl trogna råd och kärliga förmaningar, at
 framgiert lefwa, såsom rätta Christna ägnar och
 bör. Och för öfrigit lemna de dem icke ifrån sig,
 utan brinnande böner och wälsignelser. Det kan
 icke tillfyllest beskrifwas, hwad nyttiga inträff
 detta gör uti unga sinnen. Icke des mindre helt
 wår afledne Archi-Biskop Doct. Henric Benzelius
 före, at den offentliga Stadfästelses acten, så
 som den uti några Evangeliska Församlingar bruk-
 kas, skulle äfwen hos oss göra mycken nytta *).

Trettionde Semte Capitel.

Om Nöddop och Dörrstnas Döpsel.

§. 1.

Nöddop hafwer rum, när någon, som är odöpt,
 befinnes vara sjuk och stadd i dödsnöd.
 Detta nöddop åtskildes hos de första Christna
 ifrån det ordentliga dopet, dels i anseende til sät-
 tet wid Döpselsen, dels ock til personerna, som
 den samma förrättade. Sedan nöddöpselsen
 blifwit allmänt antagen, tillstaddes bestänkelsen
 i nödfall med de sjuka. Någre wille wäl twifla,
 om sådane bestänkte personer woro rätte Christne;
 men

*) Disp. de Sacramento Rom. Confirmationis §. 23. 19.

men Cyprianus bewisade, at deras Döpsel borde aldeles anses för fullkomlig s).

§. 2. Vid sådana tilfällen war man ej eller bunden, at en Prest skulle nödwändigt Döpseln förwänta. Tertullianus är den förste, som förmåler, at werldslige personer kunde döpa z), hwilken frihet stadfastades nästan ethundra år efter hans tid, på mötet i Illiberis år 305. u). Likaledes medgifwa Hieronymus x), Augustinus y), Gelasius z), och Isidorus a), at nöddöp bör stie genom werldsliga personer. Jag ser, säger Calvinus, at det ifrån många hundrade är tillbaka, och nästan ifrån Sörsamlingens början warit brukeligt, at werldslige personer döpt dem, som warit stadde i dödsnöd, om Sörsamlingens lärare icke warit tillstådes b). Denna tillåtelse härbröde af den höga tanka de förste Christne hyste om detta Sacramentets nödwändighet. Men om äfwen quin nor fingo döpa i nödfall, är en swårare fråga. Det tyckes, som Tertullianus c) och Epiphanius d) skulle förneka dem denna makten. De rättvogne förebrädde jämbål Kättarena, de Marcioniter och Montanister, som sådant tillstodde.

D. 9 2

Men

a) CYPR. Epist. 76. (59.) ad Magnum. BINGHAM L. XI. C. II. p. 333. QUENST. Ant. p. 357.

z) TERTULL. de Bapt. C. 17. u) Concil. Illeberit. Can. 38. x) Dial. contra Lucifer. C. 4.

y) Apud Gratianum Dist. IV. C. 21. 36. z) Epist. IX. ad Episc. Lucan. a) De Officiis Eccles. L. II.

C. 24. b) CALVIN. Inst. L. IV. C. 15. §. 20.

c) De Bapt. C. 17. d) Hæres. 42. 79.

Men wi påstå, at Fäderne icke talade om nödfall, när de uteslöt qvinnorna, samt at de med alt fiäl satte sig emot förenämde Kättare, hwilke wille tillägga qvinnorna frihet at lära och döpa wid alla tilfällen, så wäl när nöd war å färde, som eljest e). Under Påfwerdömet i Sverige tilstaddes, at någon af Fadderne fick i nödfall döpa f). Här uti hastor war Evangeliska Församling icke gjordt någon ändring; dock affar den hälst manktion wid denna förrättning. Men i fall ingen der af är för handen, tillåtes jämwäl, at någon af qwinno-könet döper barnet g). Och som jorde-gummor äro de närmaste, at tilgå; så böra de noga underwisas och förhöras uti de stytken som til nöddop höra h).

§. 3. Kyrkolagen af år 1571. föreskrifwer, huru nöddop bör förrättas. När barnet är framfödt, men så swagt, at des lif står i fara, må den person, som Döpsellen förrätta skal, först salsja på knå med de andra, som tilstådes äro, och öfwerliudt bedja: Fader wät. Sedan de hafwa rättat sig upp igen, frågar han barnets namn, och tager så watten i handen, och giuter tre resor öfwer barnets hufwud, sägandes: Jag döper dig

e) QUENST. Ant. p. 346. 347. Christ. PFÄFFIUS in Originib. juris Eccl. C. III. Art. 3. p. 142. sq. CALVOR L. I. Sect. 2. C. 25. p. 277. sq. BUDDER Theol. Dogm. L. V. C. I. §. 4. p. m. 1112. f) Westy. 2. Kirf. B. 1. Glück. Landesl. Kirf. B. XI. Cap.

g) Kyrkol. 1571. fol. XX. b. 1686. C. IV. §. 2.

h) Kyrkol. 1686. C. IV. §. 4. Reglemente och förordn. d. 29. Apr. 1711.

dig i namn Faders, och Sons, och den Helga Andas. Der wid skal man då låta blifwat, och befalla barnet Gudi, med försäkran, at det är fullkomligen döpt i). Men war nyare Kyrkoordning fordrar at barnet först skal rätteligen döpas med watten, i Guds Faders, Sons, och den Helga Andas namn, och sedan befallas i Guds wårdnad, med Herrans Bön och Wälsignelsen k). Biskopen Doct. David Lund wille, at de närwarande skulle, förr än Döpselsen skiedde, med nedbögd knå läsa: O! rene Guds Lamb *).

§. 4. Hos de första Christina blef et sådant nöddöp offentligen stadfäst, när den döpte kom til hälsan igen, hwarom mötet i Illiberis utfärdade sin stadga n). Ifrån Påswiska tiden i Sverige hafwe wi en Kyrkobalk, som innehåller, at et hemma döpt barn behöfde allenast wälsignas i Kyrkodören, så framt det ej blef så godan dräng, at han sig sielf i Jordan döpte m). Wår Evangeliska Församling har ock funnit nödigt, at et sådant dop offentligen undersöka och stadfästa. Så snart barnet, som är döpt i nödfall, kommer til krafter, skola föräldrarne skaffa Faddrar, om det icke förr är skiedt, och låta det föras til Kyrka, icke at åter döpas, utan til at betygga, huruledes det blifwit döpt. Presten bör då efter

D q 3

frä

d) Kyrkol. 1571. fol. XX. b. k) Kyrkol. 1686. C. IV. §. 2. *) Synodal. Påminnelser d. 17. Sept. 1715. §. 10. h) Can. 38. 77. CALVÖR L. II. Sect. I. C. 3. p. 326. m) Herr von DALINS Swea Rikes Hist. P. II. p. 54.

fråga, om det är rätt döpt, och sedan låsa der öfwer de, uti Handboken stående, och der til förordnade Böner n).

S. 5. Ordningen wid detta tilfälle förefrefes år 1748. uti Handboken sålunda. Presten skulle först spörja, huru barnet war döpt. Och om han förs nam, at det war rätt döpt, i Guds Faders, och Söns och den Helga Andas namn, så skulle han icke döpa det på nytt. Men i fall någon felaktighet der wid förelupit, borde han döpa det efter det sätt, som i Handboken angående Döpselsen war utfatt. Han skulle ingalunda döpa med wilkor och sådana twifwels ord: Om du äst döpt, döper jag dig icke, men äst du icke döpt, så döper jag dig o). Utan antingen rätt döpa, eller ock icke döpa, efter som han förs nam at saken hade sig med barnet. Men om det befants, at barnet war döpt, skulle han efterfråga des namn, och sedan göra kors i ansiktet och bröstet sågandes: Tag det helga kors tecken, i dit ansikte och i det bröst. Der efter fölgde twänne böner p), hwar på Presten gaf barnet, salt

* Ryrkol. 1571. fol. XX. b. XXI. a. 1686. C. IV. s. 3.
 o) Jämeför Ryrkol. 1571. fol. XVII. a. DIKMAN p. 303. Detta wilkor brukas hos de Påswiska wid nöd dop och Gittsbarns Döpselse. PONTOPID. Colleg. Pastor. Pract. p. 438. p) Den förra: O! alsmäktige Gud, wärs Heras Jesu Christi Sader, wårdes til at se på denna din tienare N. den du til trona Fallat hafwer ic. brukas ännu wid den ordentliga Döpselsen. Den senare: O! alsmäktige Gud, som äst allas deras odödeliga tröst ic. brukas wid de schrifinas Döpselse.

fält i munnen med de wanliga orden, och läste så twänne böner 7). Widare uprepade han Evangelium af Marci 10, om barnens uptagande och anammande, bad Fader wår och tillade denna bön: Gud beware din ingång 2c. När barnet hölts öfwer funten, framstältes de wanliga frågorna om diefwulens affägande och Trosbekännelsen; hwar efter Presten förvåttade ceremonien med det hwita klädet och luset, såsom på den tiden war wanligt wid Döpselsen. Hela acten slöts med förmaning til Gaddrarna.

§. 6. Men som detta sättet tycktes wara för widlyftigt, så infördes i Kyrkoordningen af år 1571. et kortare, med det förord, at det, som stod i Handboken och nyss är beskriwit, fick äfwen brukas, om man wille 7). Det kortare want likwäl et så allmänt bifall, at det utur Kyrkoordningen infördes år 1614. nästan ord ifrån ord i Handboken, och äfwen gillades år 1693. med några små förbättringar. Wi wilje sammansätta des innehåll i följande puncter.

1. Först skal Presten fråga dem, som med barnet äro, och warit tilstådes wid des Döpselse hemma, om barnet är döpt? Swar med det är döpt? Med hwiilka ord det är döpt?

D 9 4

Swil

7) Den förra: O! alsmåttige ewige Gud, du som, efter din strånga rättwisa dom, hafwer genom flodena 2c. Den senare: O! Helige Fader alsmåttige ewige Gud, som all sannings lins Pommet af 2c. Bägge brukas wid den ordentliga Döpselsen.
7) Kyrkof. 1571. fol. XXI. b.

Zwilkken förrättade Döpelsen? Om de haft der hos Christeliga böner? Zwilke woro flere der öfwer? Och hwad barnsens namn war? Men om det blifwit försumat, skal nu gifwas barnet namn. Sift bör Presten spörja: Om de weta wist, at så tilgångit är, som det nu blifwit berättadt? Någre af dessa frågor finnas wäl förefresna uti nykända Kyrko- lag; men år 1614. blefwo de författade med den ordning och tydelighet, som ännu i dag tages i akt s).

2. När Predikanten förnimmer altså wara händt, som med nöddop skie bör, säger han til de närwarande: Afskelige käre wänner, efter J för Gudi och hans församling bekännen, at detta barnet N. är efter Christi befallning med watten döpt, i namn Fadens, Sons och den Helga Andas; så betygar jag eder hafwa uti sådant fall wisligen gjort, och barnet wara rätt döpt, och nu ingen widare Döpselse behöfwa. Detta tillades år 1614, och behålles ännu.

3. Sedan skal han hafwa en förmaning til församlingen, hwar med han detta dop gillar och stadfaster, sålunda: Käre Christi wänner, efter jag nu ransakat och i sanning besunnit hafwer, at detta barnet är uti Guds den
Hel

) Allenast år 1693. tillsattes, at barnet war döpt med gement och obemängt watten, i det ställe at år 1614. stod allenast med gement watten.

Helga Trefallighets namn aldeles rätt döpt; gillar och stadfäster jag uti samma den Helga Trefallighets namn sådana Döpselse 2c. Detta förefrefes uti Kyrko-ordningen år 1571, och brukas ännu.

4. Der efter läses Evangelium af Mare. 10: 13. följ. hwar af döres en kort tillämpning, at barnet, samt med alla andra menniskior, hwilke uti Guds Fadens, Sons och den Helga Andas namn döpte warda, hörer til Christi rike och församling. Detta finnes äfwen i bemalte Kyrkoordning.

5. Sedan lägger Presten handen på barnsens hufvud och beder, sägandes Fader wår. Till följe af ostanämde Kyrkolag, skulle Presten, tillika med de andre, falla på knä under bönen; men denna åthäfwan blef år 1693. aflagd.

6. Efter bönen upläser Presten den Apostoliska trosbekännelsen, til hwilken barnet döpt är. Den infördes först år 1693.

7. Så beder Presten sålunda: O! du menslösa Lamb Jesu Christe, som älskar de menslösa 2c. Denna bön brukades äfwen år 1571. 1).

8. Der på afkunnas Wälsignelsen, hwilken allt til år 1693. war stald både til barnet och dem, som tilstådes woro, men då lämpades til barnet allena.

1) Kyrkof. 1571. fol. XXII. a.

9. Sift hålles en förmaning til Fadbrarna, hwilken är 1614. infördes och allt sedan blifwit bliz behållen. På sådant sätt tilgår det i vår Församling wid nöddöp och des bekräftelse.

S. 7. Hwad de ochristnas, såsom Judars, Turkars, Morianers och Hedningars Dop beträffar, hwilke til mogna är komne äro, så finnes der om intet i synnerhet förefriswit, förr än i senare tider. Samtelige Biskoparne kommo wäl i Stockholm år 1641. i Januarii månad med hwar andra öfwerens om et sätt, huru handlas skulle med Profelyter; men der om stöt likwäl ingen ting in i Handboken, förr än år 1693. ^u). I anledning der af bör sålunda tilgå. Först skal den ochristne personen af Predikoembetet med all sit noga och grundeligen underwisas i den rena Christeliga läran, samt tilhållas, at efter handen wisa de prof, som utmärka hans öfryntade och stadiga upsåt, at wisja der uti framhårda ^x). Förr än Döpsellen förättas, skal der om af Predikestolen, så framt Predikan hålles, tillkännagifwas; med påminnelse, at Församlingen enhäljeligen beder Gud för honom om nåd och wälsignelse uti hans Christeliga förhafwande. Men sielswa Döpselle acten förättas på följande sätt.

S. 8. Presten håller en i Handboken förefreswen föreställning til Församlingen, om samma persons uplysning och omwändelse, samt des gjor

^u) Cap. III.
S. 10.

^x) Jämför Rytfol. 1686. C. III.

giorda löfte om ståndaktighet: Hvarjemte För-
samlingen förmanas til tackfägelse och åkallan.
Här uppå läser Presten denna bön: O! all-
mäktige Gud, som äst allas deras odödeli-
ga tröst, som något af dig begära 2c. 9).
Der efter följer en annan bön, som wid barnens
Döpelse äfwen brukas: O! helige Fader, all-
mäktige, ewige Gud, som all sannings lius
afkommer 2c. Sedan föreställer Presten ho-
nom, som skal döpas, följande frågor: Om han
håller den läran, uti hwilken han tilldorene
warit upfödd, för falsk, wilfarande och föra-
dömelig, stygges wid den samma, och will,
genom Guds nåd, henne nu och framgiemt
affsäga och förgåta? Om han håller den Ev-
angeliska läran, der uti han nu underwist
är, för den rena och saliggörande, hwilken
Gud af nåde i sit helga ord of uppenbarat
och förkunnat hafwer? Om han will, ge-
nom Guds nåd, af trofast och ofstrymtaktige
hierta, wid den fattade läran och underwis-
ningen, i hela sin lifstid stadigt förblifwa,
sig der uti dageligen förkofra, och uti Guds
rena ord stitelligen öfwa? Widare läsas insti-
telse ord til den heliga Döpseln och des nödwän-
dighet af Matth. 28: 18, 19, 20. och Joh. 3: 5,
och Presten lägger sin hand på hans hufvud, bes-
diandes Fader wår, som äst i himlom. Der
efter framställas för honom utur Lutheri lilla Ca-
teches alla de frågor, som angå Döpselns Sa-
cræ

9) Eljest har denna bön, alt ifrån Reformations tiden,
til år 1693. blifwit brukad wid Barnadöpet.

cramente, hwar uppå han bör swara. Sålbes
frågas han om trona, då han in för Guds För-
samling upprepar den Apostoliska trosbekännelsen.
När han sedan blifwit tilspord om han will dö-
pas, och hwar namn han will hafwa, lutar han
sig öfwer watten, då Presten begiuter hans huf-
wid tre resor med watten och säger: Jag döper
dig *N.* i namn Faders, och Sons, och
dens Helga Andas, Amen *z*). Der på föl-
jer en tackfägelse och böa til Gud, som allenast
uti några ord afwiiker ifrån den, som brukas wid
barnadöp. Den döpte förmanas, at stadigt
förblifwa wid det han utlofwat hafwer, tackå
Gud för hans wålgärningar, samt bedja om troz-
nes styrkio och beständighet. Sift låser Presten
öfwer honom den wanliga Wålsignelsen, och för-
manar Faddrarna, at än ytterligare göra den
döpta troget bistånd med råd, undervisning och
nödiga påminnelser uti de stycken, som höra til
en san Christendom. Wid denna Döpelse-act
hafwer wår Församling aldeles utestlutit cemo-
nierna med korstecknet och Beswårjelsen.

Tref-

z) Wår älska Kyrkslag håller för bäst, at gamla perso-
ners Döpelse må förwäntas genom neddoppning. fol.
XVI. b.

Trettionde Siette Capitel.

Om kroppens åthåswor wid Guds-
tjensten.

§. 1.

Såsom et bihang til ceremonierna wid de
Christnas offentliga Gudstienst, kunne
wi anföra de kroppens åthåswor, och den pen-
ninge samling, som der wid brukas och i akta-
ges. Om de förra wilje wi handla i detta Ca-
pitel. Hwad wi förut anfördt, wisar nogsam-
t, huru de Christne wid sin Gudstienst brukat hwar-
jehanda åthåswor, af hvilka en del hos oss än-
nu behållas. Som de äro hiertats tolf, så be-
faller vår Kyrkolag, at wi uti böner, lofsånger,
Gudsords hörande och Sacramenternas bruk,
skole wisa ödmuikhet och botfärdighet, icke alle-
näst med hierta och mun, utan ock med sielwa
åthåsworna, til den stora Gudensienst och dyr-
kan *a*). Låtom oss anföra för de nämsta.

§. 2. Under sin Gudstienst och bön,
wände sig de förste Christne emot öster. Uti
Apostlarnas skrifter hafwe wi der om ingen ting
upteknaadt. Men redan i Tertulliani tid war
denna sedwänja antagen, och bibehölts sedan alt
framgiemt, hwarföre hedningarne inbillade sig,
at de Christne tilbådo den upgående solen *b*).
Egenz

a) Kyrkol. 1686. C. II. §. 1.
get. C. 16.

b) TERTULL. Apola-

Egentliga orsaken til detta bruk torde hafwa varit wanan, särdeles hos Hedningarna, hwilke plågade förrätta sina böner emot öster c). De tyckte sig mycket wäl kunna behålla sin förwa sed, fast de gingo öfwer til de Christna. Fäderna sökte här uti hwarjehanda andeliga anledningar och betydningar. Nu skulle Öster betyda Christum, Rättfärdighetenes Sol, och de Christne således förmanas, at wända sig til Heran d). Nu skulle man derigenom upmuntras, at tänka på Paradiset, som låg i Österlandet, hwar ifrån wi genom synden utkastades, men hwar til Frälsaren Jesus åter förwärfwat öf rättighet e). Nu åter som Öster räknades för den förnämsta del på himmelen, emedan liuset hade der ifrån sit ursprung; så borde man ock wända sig dit åt wid Guds åfallande f). Bingham sammansattar dessa Fäders tankar, och wisar, at de alle syfta på Christum. Och efter de Christne wid sin Doppelse sågo emot wäster, när de affade diefwulen, men woro wände emot Öster, när de förpliktade sig, at tro på Frälsaren; ty håller han före, at de framgiemt welat dyrka Gud med samma åtsäffwa, som de brukade, då de med honom ingin

- c) De Judæis extra terram sanctam orantibus, vid Buxtorf. Synag. Jud. C. 10. p. 222. De Ethnicis vero luculentum est Vitruvii testimonium L. IV. C. 5. d) Tertull. cont. Valent. C. III. Clem. Alex. Stromat. VII. August. de Sermon. Dom. in monte L. II. C. 5. e) Gregor. Nyssen. Hom. V. de Orat. Dom. Basilus de Spir. S. C. 27. Constit. Apost. L. II. C. 57. f) Auctor Quæst. ad Orthodox. Qu. 118. Lactant. L. II. C. 10.

gingo sit första förbund g). Man må antaga
 hvad orsak man vill; så ser man likväl, at de
 Christne framgiemt behållit detta bruk wid sin
 Gudstienst. Wåra Kyrkor äro ännu byggda i
 Öster och väster, och så inrättade, at Försam-
 lingen wänder ansiktet emot öster under sin Guds-
 tienst. Konung CARL den IX. förebrädde Pres-
 sterna år 1608, at de, under Måsan wid böne-
 na, wände sig til altaret ifrån Församlingen.
 Men de swarade, at de gjorde intet mer, än
 wände sig med det öfriga folket emot öster h).

S. 3. De förste Christne förvärtade sin
 Gudstienst, dels ståndande, dels med bög-
 da knä. Så gjorde ock Judarna, af hwilka de
 Christne förmodeligen hämtat efterdöme i). Ut-
 stå war et tecken til glädje. Dersöre stodo de al-
 la Söndagar, och de femtio dagarna emellan
 Påsk och Pingest, til frögdesfull äminnelse af Je-
 su upståndelse. Somlige leda denna sed ifrån
 Apostlarna k). Terrullianus talar der om, så-
 som en bekant sañ l). Den Alexandriska Bisko-
 pen Petrus, som dödde några år för det Nicenska
 mötet,

g) BINGHAM L. XIII. C. 8. p. 275. sq. CALVÖR P. II.
 Sect. 4. C. 2. p. 546. QUENST. ANT. p. 538. WAL-
 CHIUS p. 153. 160. 161. Disp. cit. de Orig. rit. Eccl.
 N. T. p. 24. h) BAAZIUS p. 610. 612.

i) Ut Judarna stodo under sina böner, ses af 1 Mos.
 18: 22. Luc. 18: 11, 13. REIZII note ad Godw.
 Mos. & Aar. p. 168. Om knäböjande läses i 1 Kon.
 8: 54. 2 Chr. 6: 13. Esr. 9: 5. Ps. 22: 30.
 95: 6. Dan. 6: 10. Ap. G. 7: 60. k) Auctor
 Quæst. & Resp. ad Orthodox. Quæst. 115. l) De
 Corona Mil. C. 3.

mötet, utlåter sig i sådana ord: Söndagen fire wi såsom en glädje dag; emedan Herren på den samma upstått, då man icke böjer knå m). Dock war samma sedwänja icke ännu allmänt antagen. Och som der med något olika tilgick, så stadaade nyknämda möte, at alle i alla Församlingar skulle ständande förvärta sina böner på Sön- och Pingestdagarna n). Man kan icke säga förwifo, när detta bruk uphörde. Under Påstvens Alexandri den III:s tid, emellan år 1159. till 1181, war knåbögningen ännu förbuden på Söndagarna, undantagandes wid Biskops och Prestwigningar. Men det är troligt, at brödet och winets tilbedjande, som nästan öfwer alt war antagit i trettonde seculo, och sammanknippadt med knåböjande, har sedermera efter hand gifwit anledning at aflägga den förra wänan, och böja knå öfwen om Söndagarna o).

§. 4. Merendels stodo och de äldre Christne, när de söngo sina Psalmer p). Och om de det icke förmådde under hela sången, så stodo de likwäl upp wid slutet af Psalmen, när man söng: Are ware Fadrenom, och Sonenom, och den S. Anda q). När Evangelium lästes, upstodo

m) PETRUS ALEX. C. 15. ap. Beuereg. tom. II. p. 23.

n) Concil. Nicæn. C. 20. Et BINGHAM L. XIII. C. 8. §. 3. p. 253. sq. QUENST. Ant. p. 547. CALVOR P. II. p. 620. WALCHIUS p. 152. 158.

o) Dissert. de Die Dominico sub Praef. D. Prof. BRING P. 12. p) AUGUST. Sermon. 3. in Pl. 36.

q) CASSIANI Instit. L. II. C. 8. BINGHAM L. XIV. C. I. §. 14. p. 23.

stodo de jämwal af wördnad för Guds ord; hwilken sed föres til Chrysostomi tid ^{*)}. At då sittia, räknades på några ställen för högst wanskrändigt ^{s)}. Presterne plågade och merendels stå, när de predikade ^{t)}, och åhörarna stodo jämwal under predikan i några Församlingar, men icke i alla ^{u)}.

§. 5. At knåbögning varit brukelig i Apostlarnas tid, wisar Paulus i Phil. 2: 10. Den afbildade wårt syndafall. Justinus, eller någon annan Skribent, utlåter sig här om sålunda: Wi böre alltid komma ihog bägge delarna, wårt fall i synden, och wår Frälsares nåd, genom hwilken wi upstått ifrån wårt fall. Dersöre är wår knåbögning på de sex dagarna et tecken af wårt fall; men at wi på Söndagen icke böje knå, är et tecken af upståndelsen, hwar med wi, genom Christi nåd, äre befriade ifrån synden och döden ^{x)}. På alla dagar hela året igenom, förutan Söndagarna och de femtio dagarna efter Påst, förrätades bönen merendels på knå. I synnerhet togs detta i akt wid de antagna bönstunderna, och de dagar, på hwilka de höllo sina så kallade Schiltz

*) CHRYSOST. Homil. I. in Matth. QUENST. p. 495.

s) BINGHAM L. XIV. C. 3. p. 81. t) BINGHAM

l. c. C. 4. §. 24. p. 178. u) BINGHAM l. c. §. 25:

p. 183. Conf. CALVÖR P. I. L. 2. Sect. 2. C. 15. p.

483. C. 31. p. 546. Hos Judarna plågade man och

stå under Guds ords föreläsning, men sittia under Pre-

dikan. Luc. 4: 16, 20. 10: 39. Ap. G. 22: 3.

VITRINGA Synag. L. I. P. 2. C. 6. x) Auctori

Quæst. & Resp. ad Orthodox. R. 115.

wakter y). Här ifrån hafwer och wår Swenska Evangeliska Församling länt sin sedwänja, at stundom stå, och undertiden falla på knä. När Evangelium och Epistelen läses, Fron och O! Gud wi lofwe dig sungenes, skal hela Församlingen, Man och Qwinna, hög och låg stå upp. Men när Syndabekännelsen, Inskiftelse orden och Fader wår läsas, skola alle falla på knä, och således både med hierta, mun och åttäfwor, tiena och wörda den stora och alsmäktiga Guden z).

§. 6. Stundom Kastade sig de äldre Christne hel och hållna på jorden, när de hade något besynnerligt at föredraga Gudi uti bönen. De efterföljde der uti den Judiska Kyrkan a). I synnerhet läser man om de fallna, at de kastade sig för de trognas fötter, til at wisa sin botsfärdighet b). Med nedbögd hufwud undfick man Wälsignelsen af Biskoparna och Presterna c). Men at sitta och bedja, har ibland de Christna icke varit antagit d). Om det är oanständigt, säger Tertullianus, at sitta för en person, som man bör wörda; huru mycket ohöfligare wöte icke, om man det skulle göra i Guds åsyn?

- y) BINGHAM L. XIII. C. 8. p. 257. CAVE p. 133. 233. QUENST. Ant. p. 544. Disp. cit. de Orig. rit. Eccl. N. T. p. 23. z) Kyrkof. 1686. C. II. §. 12.
 a) 2 Chrön. 7: 3. 1 Mos. 17: 3, 17. 1 Kon. 18: 42. b) BINGHAM L. XIII. C. 8. p. 262. QUENST. p. 553. CALVÖR P. II. p. 617. c) BINGHAM L. XIII. C. 8. p. 261. QUENST. p. 552. d) CAVE p. 232. 234. BINGHAM l. c. §. 7. p. 262.

syn? Sådant wore intet annat, än at skymfa Gud, och låta honom förstå, at bönen fallit of trötsam och beswärlig e). Under Predikan kunde man wäl sitta i somliga Kyrkor, såsom nyh anmärktes; men icke under bönen och den H. Natwarden. Swårt om hölts på många ställen en sådan stränghet, at man skulle stå under hela Gudstiensten och alla des förrättningar, ifrån början til slut f).

S. 7. I Apostlarnas tid både Mansfolken med obetäckta hufwuden, men Qwinnorna med betäckta i Cor. 11: 4, 5. Apostelen Paulus gillade denna sed, som war antagen af Grekerna i Corintho. Hos Judarna plågade männen bedja med betäckta hufwuden. Men deras Qwinnor, som såro afföndrade i Synagogorna, så at Mansfolken icke kunde se dem, togo bort sin slöja wid sådana tilfällen. Här af upkom i Corintho twänne frågor. Först, om Männen, liksom hos Judarna, skulle hölja hufwudet under bönen; och sedan, om Qwinnorna, på samma sätt som hos Judarna, skulle i: finna sig i Församlingen med obetäckta hufwuden. Apostelen afgjorde saken, utan all twifwel efter Grekernas anständighets reglor. Grekerne höllo för oanständigt af en Man, at hölja sit hufwud; och deras tuktiga Qwinnor ansågo för otöfligit, at offentliggen låta se sig utan hufwudduk. Hela Asien hade således förargat sig, om de

R r 2 Christe

e) TERTULL. de Orat. C. 12.

f) BINGHAM L. XV.

Christnas Qwinnor och Jungfrur hållit sin Guds
 ienst med lediga ansikten. Och många hade så-
 fert tagit de Christna för Judar, i fall det varit
 Männerna tillåtit, at bedja med betäckt huf-
 wud g). Samma sed behöls sedermera. Ter-
 tullianus gjorde der öfwer den uttydning, at mans-
 fens blotta hufwud gaf tillkänna, at han icke blygs
 des wisa, det han åkallade Gud h). Men qwins-
 nokönets betäckta ansikte ansågs, såsom et bewis
 af des ärbarhet. Dertföre straffade samme Kåra-
 re ganska alswarsamt de Qwinnor på sin tid,
 som under bönen, antingen hade intet, eller alle-
 nast en frants och litet dot på hufwudet, och
 mente sig då wara betäckta i).

§. 8. Wid bönen plågade de Christne
 uplyfta ögonen, och utsträcka händerna,
 hwilken sed de ock förmodeligen tagit af Judar-
 na k). Med dessa åtbördor wille de wisa, at de
 med sina tankar och begär wistades mer i himmes-
 sen, än på jorden l). Hwarföre ock Kåiser CON-
 STANTINUS den Store befalte, at hans bild skulle

utstå

g) MOSHEIMS Erklär. des Ersten Briefes Pauli an die
 Corinth. p. 648. h) TERTULL. Apolog. C. 30.

i) TERTULL. de uelendis uirginibus C. 17. BINGHAM
 L. XIII. C. 8. §. 9. p. 266. CAVE P. 232. 233.
 Disp. cit. de Orig. rit. Eccl. N. T. p. 43. 44. QUENST.
 P. 555. CALVOR P. II. p. 555. 559. WALCHIUS
 P. 164. k) QUENST. Ant. p. 214. 560. CAL-

vOR P. II. p. 565. Om ögonens uplyftande Ps. 121:
 1. 123: 1. Matth. 14: 19. Marc. 6: 41. Joh. 11:
 41. 17: 1. Om händernas utsträckande I Kon. 8:
 54. 2 Chr. 6: 13. Esr. 9: 5. l) CEBYSOFF
 Homil. 79.

det annat, än at straffe det, som i hiertat ligger fördoldt, och at tuckta den hemliga synden r)?

S. 9. Händers påläggning är en urgammal sedwana i den Judiska Församlingen, när man wille bedja öfwer någon. Efter den Helga Skrifts utsago, war Patriarchen Jacob den förste, som genom händers påläggande wälsignade sina Sone-söner i Mos. 48: 14, 15. Samma bruk blef sedan bibehållit; hwarföre ock Frälsaren anmodades, at lägga sina händer på omynliga barn Matth. 19: 13. Marc. 10: 13. Luc. 18: 15. s). Des ålder och anseende bragte de första Christna, at det bibehålla wid åtskilliga heliga förrättningar. Med händers påläggande antogo de sina Lärjungar r), bekräftade deras Döp u), aflöste de botfärdiga x), uttalade sina beswärjelser y), och uprepade den Presterliga wälsignelsen z). De wille der med intet annat wissa, än at de önskade Guds nåd öfwer honom, på hwilken de lade sina händer a). Det är således icke underligt at wi ännu bruke denna åthäfwan wid Döpsens förrättning. Strax efter Reformation lade ock Presten handen på deras hufwud, som gingo til Skrift, när han dem aflöste

r) Serm. 8. de verb. Dom. CALVOR P. II. p. 594. QUENST. p. 564. s) Om händers påläggning se Christi Hist. 4. Bok. p. 361. 362. i noterna. 5. Bok. p. 569. r) BINGHAM L. X. C. I. p. 3. u) L. c. L. XII. C. 3. p. 373. x) L. c. L. XVIII. C. 2. p. 117. L. XIX. C. 2. p. 208. y) L. c. L. III. C. 4. p. 27. z) L. c. L. XIII. C. 10. §. 8. p. 323. a) HEIM T. I. p. 613.

löste b). Men detta är nu afslagdt, sedan den enskylta bigten kommit utur bruk, och många skristas på en gång. Efter förrättad bön, och i synnerhet wid den H. Nattwarden, plågade de förste Christne omfamna hwar andra med en helig Kys c). De wille der med gifwa tillkänna sin inra frid, och betyga, at de förrättat sin andakt, utan hat och twedragt. Dock tillåts icke detta annorlunda, än at hwar och en skulle blifwa innom sit eget Kisd d). Sådana word de Christnas åthåfwor wid deras Gudstienst.

Trettionde Siunde Capitel.

Om Allmosors samling wid Gudstiensten.

§. I.

Frivilliga sammanstott wid den offentliga Gudstiensten äro lika gamla med Christendomen. Så snart den Christeliga Församlingen tog sin början, yppades hwarshanda behof, til hwilka fordrades tilräckeliga inkomster. De fattige skulle bispringas, och Lärarena underhållas.

R: 4

Der

b) Kyrkol. 1571. fol. XXVIII. b. c) 1 Cor. 16: 20. 2 Cor. 13: 12. 1 Theff. 5: 26. 1 Pet. 5: 14.
d) August. de Amic. C. 6. & Serm. 83. WALCHIUS p. 165. QUENST. Ant. p. 566. SAM. BANAG. T. I. Annal. p. 678. sq. BINGHAM L. XV. C. 3. p. 299. CAVE p. 281. REIZII notæ ad Godw. Mos. & Aar. p. 208. HEINS. T. I. p. 613.

Der jämte woro bröd och win nödwändigade delar wid den H. Rättwarden. Efter någon tids förlopp, skulle jämwäl kyrkor byggas, och de upbygda wid makt hållas. Allsammans åstade godt förråd och en ansenlig kassa.

§. 2. Församlingen i Jerusalem wskade i Apostlarnas tid en frikostighet, som war rätt besynnerlig. Hwad hwar och en ägde, höllo de för hwar andra osparadt. De sålde sina egodelar, och delade med alla, såsom hwar och en behöfde Ap. G. 2: 44. 45. 4: 34. 35. Men detta skiedde allenast i deras första iswer, och i anseende til Församlingens mycket beträngda tilstånd på den orten. De hade der til ingen besättning, ej eller brukades der wid något twång. Ananias och Saphira hade mycket wäl kunnat behålla sin åker, och lika fullt wara Christne (Ap. G. 5: 4), ej annorlunda än Maria Marci moder blef ägare af sit hus Ap. G. 12: 12. Wi läse icke, at någon annan Christelig Församling hållit sina egodelar gemensamma e).

§. 3. Det egentliga medlet, hwar med man i första kyrkan sörgde för sina lärare och de fattiga, samt bestämjade Församlingens öfriga nödtorfter, woro frivilliga gåfwor af den egendom, som hwar och en behölt uti rättmätig besittning. De öfriga kyrkans inkomster hafwa upkommit något senare. I det tredje seculo ägde Församlingen sina hus, trädgårdar och lands-egen

e) WEISM. H. E. T. I. p. 112.

ännu i sit flor; hvarföre tionden då tillföll det Juddiska Presterskapet, och kunde icke komma den Christna Församlingen til godo, förr än den ceremonialiska hushållningen blifwit uphåfwen. I medlertid fingo de Christnas Lärare och fattige i Jerusalem sit underhåll, såsom nyss påmintes, genom egodelarnas gemensamma delaktighet. I början tillät ej eller Församlingens belågenhet at undfå någon tionde. Man måste wänta der med, til des Landtboarne blifwit omwände, och hela Riken, med deras Öfverheter, bekände sig til det Christna samsundet *). Men tryggast är likwäl, at räkna tionde inrättningen til Gamla Testamentsens besynnerliga werldsliga lag (4 Mos. 18: 21.), som i Nya Testamentet icke bör nöd wändigt efterföljas. I Apostlarnas tid blefwo många omwände, som ägde åkrar; men wi läse icke, at Apostlarne erhållit der af tionde. Wäl finner man, at någre sålde sina landtgoods, och förwårade hela wärdet til Församlingensienst, (Ap. G. 4: 37.); men om tionden förmärkes ei et enda ord. Dock som näppeligen något beqwäm ligare medel kunde uptänkas, til wiså och nödiga inkomsters samlande för Kyrkan, än tionde; så låto de Christne af fri wilia samma sedwänja sig behaga, då somlige ansågs för en nödwändighet, at Lärarena i Nya Testamentet skulle tråda i det Juddiska Presterskapets rättigheter. I Chrystostomi tid hade man wäl gjort någon början; dock war icke saken ännu allmänt antagen och stadfastad

*) BINGHAM L. V. C. 4. p. 283. sq

fästad *m*). Det skeddde icke, för än uti det siets-
te seculo, såsom man kan sluta af mötet, som år
587. hölts uti Mascon i Frankrike *n*). Och lärer
Pipinus i Frankrike varit den förste Konung, som
år 764. med offentlig lag stadfästat samma in-
komst **)*.

S. 5. Genom dessa utvägar, hafwer den
Christeliga Församlingen underhållit sina tjänst-
görande och fattiga. Men i början wiste man
icke af någon annan indrägt, än den, som sked-
de genom föraringar och allmosor. I den Apo-
stoliska Församlingen war det en hufwudsak, at
samla allmosor. Lärjungarne i Antiochia satte sig
före, efter som hwar och en förmådde, at sända
något til hielp til de bröder, som bodde i Judeen
Ap. G. II: 29. De, som uppehöll sig uti Ma-
cedonien och Achaïen, gjorde undsättning för de
fattiga heliga, som woro i Jerusalem Rom. 15:
26. I synnerhet berömde Paulus Församlingar-
nas gismildhet i Macedonien, hwilka woro wäl-
willige efter allo sina makt, och öfwer sina makt
2 Cor. 8: 1. följ.

S. 6. Sammanskotten skeddde hwar wecka,
färdeles på Söndagen, hwilken, såsom märk-
wärdig af de dräpeligaste Guds under och wäl-
gärningar, war den beqwämligaste tid at up-
muntra til gismildhet. Paulus lärer wara den
förs

m) CHRYSOST. Hom. 4. in Eph.

n) Concil. Me-

tisconense C. 5. Du CANGE in Glossario v. Decima.

Disp. de Decimis Christianorum, sub Præsid. D. Prof.

BRING. **)* HOLBERGS Rytthöfist. T. I. p. 125.

förste, som gjorde denna författning i Galatia och Corintho. På den första dagen i weckan, sade han, skulle hwar och en samla tillhoppa, hwad han kunde åstadkomma, til de fattigas understöd i Cor. 16: 1, 2. Samma sedwänja togs äfwen i akt i de följande tider. Det är icke nog, hwad Chrylostomus, som år 398. war Biskop, berättar, huru deras Förfäder låtit ställa fattiga, gamla, blinda och andra nödlidande för Kyrkodörarna, at undfå allmosor af dem, som ingingo at hålla sin Gudstienst o). Iustinus Martyr, som lefde år 150, underrättar oss äfwen, när han beskriwer de Christnas sammankomster på Herrans dag, at då skiedde et sammankott efter behag, af de förmögna och gods williga. Swad på detta sättet samlades, anförtröddes Biskopen eller Föreståndaren. Der med undsatte han Sader och moderlösa barn, och enkör, samt dem, som för sjukdom eller annan orsak woro torftrige, jämte wäl och fångar och ankommande främlingar. Så at han kunde kallas de fattigas förmyndare p).

S. 7. I den mening, at de icke borde komma med toma händer inför Herranom, frambruro de, som gingo til den H. Nattwarden och woro förmögne, på altaret til Presten, ej allenast bröd och win, utan ock penningar och andra gåfwor. Och torde man ibland dessa föråringar jämte

o) CHRYSOST. Homil. 25. Hom. I. in 2 Tim. BINGHAM L. XIII. C. 8. P. 273. p) IESTIN. Apol. 2.

Jämväl så tälka förslingen af frukten, som Ireneus ^{q)}, Origenes ^{r)} och andra gamla handlingar ^{s)} omtala. Til upmuntran blefwo de, som såswo något ansenligt, offentligen namngisne, och man sålde för dem förböner. Dessa så kallade Offer användes til Kyrkans bästa, Presters Skapets underhåll och de fattigas förplågning. Men i synnerhet tog man der af det bröd och win, som til den Helga Nattwarden erfordrades ^{t)}. Ännu i Chrylostomi tid fördrade man allmosor af dem, som skulle begå den H. Nattwarden. Ty som de sielfwa undfingo de största wälgärningar; så ansågs för billigt, at ock de, efter sin förmågo, skulle wisa sig gis milda emot sina bröder ^{u)}.

S. 8. Någre föregiswa, at dessa Söndags offer haft twäggehandta beskaffenhet. Somliga skola skiedt för Nattwarden, och bestått i bröd och win, såsom tienande egentligen til den H. Nattwardens bruk. De andra åter skola blifwit framburna efter Nattwarden, och warit ämnade til allmosor för de fattiga ^{x)}. Men jag skal icke wist säga, om icke bägge delarna skiedde på en gång af Communicanterna, för än de begingo den H. Nattwarden. Här af skönjes, at

- q) Lib. IV. C. 32. 34. r) Contra Celsum L. VIII.
 s) Canones Apost. C. 4. Constit. Apost. L. VIII. C. II. BINGHAM L. V. p. 288. t) CAVE p. 278.
 279. BINGHAM L. V. C. 4. p. 262. L. XV. C. 2. p. 250. 264. HILDEBRANT. p. 178. CALVOR P. II. p. 422. u) CHRYSOST. HOM. 51. in Matth. BINGHAM L. XV. C. 8. p. 554. WALCHIUS p. 62.
 62. 182. 196. x) WALCHIUS p. 123.

wår penninge samling för Kyrkan och de fattiga
 stödjer sig på den första Församlingens bruk.
 Hildebrand menar, at allmoso-giften under Pres-
 dikan är upkommen, sedan kärleks-måltiderna
 blefwo i det fierde seculo affskaffade y). Men der
 med må wåra huru det will, så fortienar dock
 wåra första Evangeliska Fāders anstalt, strax
 efter Reformation, at berömmas. Man skal
 sate de, så wål på Landsbygden, som i Stå-
 derna, hwar helgedag, då måsta folket är
 tilhopa, låta en gå med Satten, eller, som
 eljest warit sed, med tafone. Och den hielp,
 som i så mätto förwårfwes på de fattigas
 wågnar, skal läggas uti en kista eller stäck
 på något besynnerligt rum i Sakerstian,
 eller annorstådes, der någre tillsticade from-
 me män hafwa nyckelen til. Samma hielp
 skola de sedan, när belågit är, med Kyrkos
 herdens råd låta komma til fattigt folk z).
 Swad som här wid kunde påminnas, består al-
 lenast der uti, at hufwens fringbårande i Kyrkan
 är en inrättning i senare tider a). Man kunde
 ock sätta bården wid Kyrkodörrarna, under någon
 bestiedelig Mans tilsyn, hwar uti penningar kun-
 de läggas både wid in- och utgången i Kyrkan.
 Utom des har Sfwerheten förordnat, at någon
 allmosa til de fattiga må gifwas wid Brudfolks
 lysning, barnsångs gwinnors förlofning, siukas
 restitution til hälsan samt begrafningar *).

S. 9.

y) HILDEBR. Ant. p. 178. 179. z) Kyrkof. 1571.
 fol. XCII. a. a) CALVÖR P. II. p. 421. sq.

*) Kongl. Förordn. d. 21. Oct. 1698. §§. 4. 5. Om

S. 9. Utom den samling, som hos de första Christna skiedde hwar wecka, talar och Tertullianus om et sammanskott hwar månad. De hade en lista, säger han, hwar uti allmosor samlades. Hwar och en gaf efter sin förmögenhet, huru och när honom sielf behagade; men i synnerhet skiedde sammanskotten hwar månad. Ingen nödgades, utan hwar och en gaf frivilligt, hwad honom räcktes. Detta ansågs för et quarlemnadt Capital, hwar igenom Gudaktigheten och Religion skulle underhållas och befrämjas. Ty sådana gåf wor lemnades icke til den ändan, at de skulle användas til slösa kriga måltider, eller andra såfängeliga omkostningar; utan de nyttjades til underhåll för nödlidande, til fattigas begrafning, til Sader och moderslösa barns upfostran, til de ålderstegnans uppehälle, och til hielp för dem, som lidit siö nöd, som woro fördrefne på öjar, eller dömda til grufwor, eller fastade i fångelse för den Christeliga Religions bekännelse skull *b*).

S. 10. Genom denna allmoso samling bragtes tillsammans et stort förvåd, hwilket war til väckeligit ej allenast för nyssnämnda usla personer, utan jämwäl för andra, som behöfde undsättning. Cyprianus gaf en omwänd Comediant det råd,
at

frivilliga gåfwors samlande wid Bröllopp och Barndop til Lazarettet i Stockholm, se Kongl. Brevven d. 2. Mart. 1743. d. 18. Dec. 1753. *b*) TERTULL. Apologer. C. 39. CAVE p. 509. 510. CALVÖR P. 11. p. 421. BINGHAM L. V. p. 263.

at han hålbre skulle anamma sit lifs uppehålle genom allmosor, än fortsättia sit mindre nyttiga näringsmedel e). Man kan sluta til föråringarnas myckenhet af Chrysoctomi och Augustini utlåtelse. I deras tid ågde Församlingen sina gods och gårdar och någon tionde. Men de föråkras de lifwål, at Kyrkans inkomster woro långt tillräckeligare, när de bestodo uti blotta gåftwor och allmosor. Folkets beshinnerliga gifmildhet war då såsom en springerfälla, som icke förtorkades. Men i samma mån, som Kyrkans Fasta och wiså egendomar tiltogo, så minskades de wanliga Föråringarne, hwilka nu mera ansågos såsom onödiga. Fäderne beklagade jämwäl, at Presterkapet nödgades inweckla sig uti werldliga bekymmer, med åkerbruk, köpande och säljande, hwilka warf både hindrade dem i deras embete, och dem mindre anstodo. De önskade derföre, at folket måtte förmas til sina förra frivilliga allmosor d).

§. II. Huru Apostlarne utsedde wiså förståndare, som skulle emottaga föråringarna, och utdela dem til de fattiga, är noggsamt bekant Ap. G. 6: 2. följ. Dock befalte de icke, at samma embete skulle framgiemt förblifwa i Församlingen e). Derföre tilågnade sig de förnämste

e) CYPR. Epist. 61. HEINS. H. E. T. I. p. 767.

d) CHRYSOST. HOM. 86. in Matth. POSSIDONIUS in vita Augustini C. 23. BINGHAM L. V. C. 4. p. 282. HOLBERG H. E. T. I. p. 251.

e) De Diaconis vid BODDEUS Theol. Dogm. L. V. C. 4. §. 17. p. 1337. WEISM. H. E. T. I. p. 101.

ste Presterne, icke långt efter Apostlarnas döds-
 wården om de fattiga, brukande Föreståndarena
 till andra mindre syflor f). Af Julini berättelse
 hafwe wi redan inhämtat, at hwad som i de förs-
 ta tiderna inslöt, genom frivilliga gäfwor, ned-
 sattes hos Biskopen. Så skiedde det jämwal sea-
 dermera, när indragten kom ifrån flera grenar.
 Ty till hwilken, säger Författaren af de Aposto-
 lista Canones, skulle man wäl sätrare öfwer-
 lemna Kyrkans Rikedom och inkomster, än
 åt honom, hwilkom de dyra människio själar
 äro anförtrodde g)? Doel brukade Församling-
 gen en närmare tillsyn här wid i söljande tider.
 När en Biskop waldes, borde han upgifwa sin
 ensijlta egendom, at den måtte åtskiljas ifrån
 Kyrkans. Han förrättade wäl delningen; men
 med Presterskapets wettskap och samtycke. Han
 borde jämwal göra räkenskap för sin förvaltning
 wid Prestemötet; och för öfrigt sattes honom till
 hielp en Oeconomus eller Hushållare, som wal-
 des af Stiftets Presterskap h). I början war
 man icke så nogräknad med sielfwa utdelningen,
 som då inrättades efter hwars och ens behof, och
 Biskopens egit bepröfwande. Men i söljande ti-
 der bleswo wiha reglor föreskrifna. I de Wästers
 ländska Församlingar plögade Kyrkans inkomster
 delas uti tre eller fyra delar, af hwilka den ene
 tillfö Biskopen sielf, den andre de öfriga Presters-

S 3

na,

f) BINGHAM L. II. C. 26. p. 296. MOSHEM Institut.
 Hist. Chr. Ant. p. 85. 86. g) Canon. Apost. 41.
 CAVE P. 126. h) BINGHAM L. V. C. 6. P. 290.
 291.

na; den tredje de fattiga, och den fjerde använ-
des til Kyrkhusets widmakt hållande samt andra
förnödenheter wid den offentliga Gudstiensten 1).
Man ser här af, huru ganska åldrig den seden är,
at Biskopar böra låta sig wårda om Hospitaller,
och Presterskapet i gemen se de fattiga til gode utt
sina anförtrödda Församlingar. Men här är an-
gelägit, at utmärka, hwad som förstås med en
Christelig fattig, som förtienar at bispringas
med Församlingens hielp. Han bör med all
sannolikhet erkännas för en omvänd Christen,
och anses för en Jesu broder, Matth. 25: 40. De
gudaktige böra icke igenom allmosor styrkas i sin
ondsko. Han bör finnas i det stånd, at han ej
sielf förmår skaffa sig födan. Med dem, som
kunna arbeta, och hafwa anledning at förwärf-
wa sig nödtorstig bärgning, bör alltså Församlin-
gen icke betingas, 1 Thess. 4: 11. 2 Thess. 3: 10,
11. Han skal ej eller äga någon så förmögen
slägt, som kan underhålla honom; ty i fall hans
anhörige äro bemedlade, åligger dem at honom
wårda, 1 Tim. 5: 4, 8. Angående sådana arma,
hafwe wi uti den H. Skrift trenne lagar, som
äro oföränderlige. Först, at ingen nödlidande
och tiggare bör finnas ibland de Christna;
ty at låta någon lida nöd och icke wisa honom
undsattning, strider aldeles emot den Christeliga
Färleken, som befäller, at wi skole dela något med
honom, som nödtorstig är, Eph. 4: 28. För det
andra, at hwar och en Christelig slägt skal
försörja sina fattiga anhöriga. Apostelen be-
tygar,

1) Ibid. p. 292.

lygar, at den, som det icke gjorde, war argare, än en bedning, det är, at han förtiente uteslutas utur Församlingen, och icke blifwa ansedd såsom des ledamot, 1 Tim. 5: 8. För det tredje, at de arme, som icke hafwa någre förmögna anhörige, skola underhållas af Församlingens frivilliga gåfwor. Här uppå hastwe wi flera bewis och exempel i Apostlagärningarna, och det war jämwoäl grunden til de första Christnas skänker och så kallade Offer.

Trettionde Ottonde Capitel.

Om Trolofningar och Äktenkap hos de första Christna.

Sedan wi beskriwit de ceremonier, som i äkten tagas wid de hufwudstucken, hvilka egentligen höra til wår offentliga Gudstienst och Christeliga Religion, wille wi äfwen föreställa Kyrkofederna wid de andra Christeliga handlingar, som fordra Presterskapets biträde. I bland dem räknas först Äktenkapet.

S. 2. Apostlarnas alswarsamma tankar om äktenkapet kunna inhämtas af deras egna skrifter ^k), hwar uti äfwen äkta personers skyldighet är försattade ^l). De förste Christne hölls

§ 2

äkten

k) 1 Cor. 7: 2. följ. 10. följ 39. Ebr. 13: 4.
 l) 1 Cor. 7. Col. 3. 18, 19. Eph. 5: 22. följ.
 1 Pet. 3: 1. följ.

Äktenskapet uti ganska högt värde. Gifte personer, som lefde med hwar andra uti köslig bes blandelse, blefwo icke onåpste. Den mansperson, som försert sig med lönsfeläge, dömdes för owardig, at beklåda et andeligt embete *m*). Och de Jungfrur, som icke bewarade sin kyskhet, sattes af mötet i Illiberis et helt år ifrån Herrans Nattward, med befallning at de skulle tråda i äkten skap med honom, som dem förnedrat. Inlåto de sig med andra, så pålades dem fem års båttring *n*). Otrohet innom äktenskapet befrades ännu strängare. Det nyfnånda Illiberitanska mötet pålade den person, som första gången föll i herdoms synd, fem års båttring. Straffet för dublades, om han der med andra gången bes tråddes; och i fall han uti samma synd framhårdade, fick han ej en gång uti sin dödsstund upstagas i Församlingens gemenskap *o*).

S. 3. Den Christna Församlingen stod ännu i sin första blomma, när åtskillige kättare sig uphosfwo, som wille kränka den rena läran om äktenskapet. Simon magus bragte på banen den wederstyggheta satsen, at hustrurna kunde hafwa beblandelse med flera män. Hans Lärjunge Saturninus och Marcion ropade oförskämt, at gifstas och föda barn war et satans wärk. Nicolaiterne slogo på samma sträng, som Simon. Tatianus, en owardig Lärjunge af Justinus Martyr, welle

m) Canon. Apost. 53. *n*) Concil. Illeberit. C. 14.
 BINGHAM L. XVI. P. 415. *o*) Concil. Illeberit.
 C. 64. 69. BINGHAM L. C. P. 416.

wel ifrån sin Mestares fotspår, och ansåg äkten-
 skapet för olofligt i Nya Testamentet, hwilken
 wilsfawelse forplantades på hans efterföljare, de
 Encratiter. Det bleswe för widlyftigt, at upräkna
 de öfriga swärmare, som i denna puncten afwikit
 ifrån sanningen. De helige Fäder församade
 icke, at upräkna och wedelägga dessa dårskaper,
 dem och mötet i Gangris wid påf år 369. aldeles
 förkastade p). Etswen satte sig det stora mödet i
 Nicæa emot Montanisterna och Novatianerna, hwil-
 ke ogillade at tråda i andra och tredje giffet, ef-
 ter den förra makans död q). Det är sant, at
 några af Fäderna tyckas jämwäl förkasta sådana
 förnyade gifftermål. Men deras ord böra uttydas
 mer som et råd, än någon befallning; hwarjem-
 te man bör märka, at de framförde sin enskylta,
 men icke hela den Christeliga Kyrkans allmänna
 mening. Augustinus bewisar tydeligen utur den
 5. Skrift, at man icke kunde hindra en enka trå-
 da uti annat gifte r).

S. 4. At en man skulle gifte sig med flera
 hustrur på en gång, war långt ifrån de Christo-
 nas tänkesätt. Etsfwe de hedniske Romare haf-
 wa här uti gjort et med de Christna. Kåiser
 Diocletianus lät utgå en förordning, hwaruti han
 förklarade, at ingen, som hörde under det Romer-
 ska Herradömet, kunde hafwa två hustrur. En
 sådan

§ 3

§ 3

p) BINGHAM L. XXII. C. I. p. 263. sq. q) Ibid.
 p. 280. r) AUGUST. de bono viduitatis C. 12-
 BINGHAM L. XVI. p. 436. CALVÆR L. I. Sect. L
 C. 48. p. 170.

sådan skulle hållas för en skamfläck, och icke lernas ostraffad s). Salustius berättar, at de Romare bespottade sådana barbariska Nationer, som tillåto månggifte t). Julius Cæsar wille wäl genom en lag införa samma frihet hos de Romare; men kunde icke bryta igenom med sit upsåt u). Marcus Antonius war den förste Romerske Man, som tog sig två hustrur, hwilket förut warit en obörd sak ibland det folkslaget x). När stelfwe Hedningarne wissade en sådan återhållsamhet; hwad bör man då tänka om de Christna? Socrates förtäljer wäl, at den Christne Kässaren VALENTINIANUS tagit sig en annan hustru, medan hans förra gemål ännu lefde, samt at han med en lag uplåtitt hwarjom och enom samma frihet y). Men sdrutan det, at man icke hafwer spår til en sådan lag, så nämnes ej eller detta hans göromål af samtida hedniska Scribenter, hwilke berömma hans kyskhet, och nog sannolikt gifwa wid handen, at han icke trädt i äktenkap med Justina, för än hans förra Severa war död. De Christne Kässare förbödo Judarna, at gista sig med flera hustrur på en gång z). Huru mycket mer måtte de då sådant förekommit hos sina egna Religionens förwanter. Hwad de Christna Lärare betröffar, så hölt Basilius månggifte för större synd, än hor, berättandes tillika, at Fäderna gått

o) Cod. Justinianus L. V. tit. 5. de incestis nuptiis leg. 2.
 t) SALUST. de bello Jugurth. u) SUTTON. vita Jul. Cæs. C. 52. x) PLUTARCHUS in Vit. Antonii.
 y) SOCRAT. L. IV. C. 21. z) Cod. Iustin. L. I. tit. 9. de Judæis leg. 7.

gått med stillatigande den saken förbi, efter de ansågo den såsom hörande til wilda diur, men icke til menniskio slagtet ^a). Det första mötet i Toledo år 401. ogillade månggiste aldeles, förklarandes den man, hwilken jämte sin hustru hade en frilla, för lika brottslig med honom, som tog sig flera hustrur ^b). Och allt sedan hafwa alla Christna folkslag i detta mål lemnat offenteliga wedermålen af sin ärbarhet.

§. 5. Ingen, som war i stånd, at begifwa sig i äktenkap, blef af de första Christna der ifrån hindrad. Paulus tilstyrkte wäl, at det war bättre för en Christen lefwa ogift (1 Cor. 7: 1.); men detta hans råd sträckte sig icke vidare, än til förföljelses tiden, då eld och swerd swäfwade öfwer hufwudet på Makar, Föräldrar och barn, och äktenkapet således kunde gifwa anledning til mindre ståndaktighet i den Christeliga Religion. Presterne ågde i Christendomens början samma frihet, som andre; emedan man icke fant der emot något förbud, hwarken i det Gamla eller Nya Testamentet. Apostelen Paulus fordrade af en Biskop eller Lärare, at han skulle vara ene hustrus man, 1 Tim. 3: 2. Tit. 1: 6. Han tilstodde honom icke hafwa flera hustrur på en gång, men wisade för öfrigt, at äktenkap med en hustru icke borde betagas det andeliga ståndet. Någre af sielfwa Apostlarna woro giste, och hade sina hustrur

§ 4

^a) BASIL. Can. 80.

^b) Concil. Tolet. I. C. 17.

BINGHAM L. XVI. C. 11. §. 5. p. 427. BUDDI Institut. Theol. Mor. p. 553-554.

hustrur med sig under sina Apostoliska resor. Ambrosius betygar, at alle Apostlarne, förutan Johannes och Paulus, finnos i äkta stånd *). Säfwe wi icke makt, säger Paulus, at omföra med oss en hustru, som en syster är, såsom de andre Apostlar och Herrens bröder, och Cephas, 1 Cor. 9: 5. ? Huru många exempel kunde wi icke framte af de första tidernas Kyrkohistoria, som intyga, at Biskoparne och Lärarna woro gifte? Hela tryhundra åren efter Christi födelse ingingo Presterne äktenskap, utan något åtal. Men som Församlingen såg, at deras giftermal woro mycket hinderliga under påstående förföljelser; så fant den sig förantlåten at dem inskränka. Det första förbud der emot utfärdades år 305. på mötet i Illiberis c). Socrates berättar, at någre Biskopar på mötet i Nicæa år 325. hade i sinnet at betaga Presterna äktenskap; men at den Egyptiske Biskopen Paphnutius satte sig der emot, och want bifall af de andra Biskopar d). Biskopen Siricius sökte år 386. på Romerska mötet at öfvertala Presterna, til at gå ogifsta; men sedan förvandiade han sin råd til en befallning, med horelse, at de i annor händelse skulle sättas ifrån sina embeten. Uti samma fotspår trädde sammpål Innocencius den I, som år 402. blef Biskop i Rom; ifrån hwilken tid detta ogrundade förbud påstodt alt diupare och diupare rötter uti den Wästerländska Församlingen, under Påstarnas oinskränkta her

*) STOCKHOLM ad Act. 1: 14.

Cen. 33.

c) Concil. Illiberit.

d) SOCRAT. H. E. L. I. C. II.

HEBERG H. E. T. I. p. 143.

Herravälde e). De hade der under sina egenmyt-
 tliga uträkningar. Ty genom denna hushållning
 kunde icke Presternas egendom och lösören falla
 till deras barn, eller någon annan, än deras
 kyrkor. Och således samlades allt mer och mer
 uti de andeligas flöten stora Rikedomar, som als-
 drig kunde komma tillbaka i de werldsligas händer.

§. 6. Men fast än de förste Christne wä-
 grade ingom äktenskapet; så hade de likwäl noga
 uppsikt på de personer, som der uti wille sig inlåta,
 at infet emot Guds lag och anständig ordning må-
 te der wid förelöpa. Ingen fick gifva sig uti för-
 budna ledor f). Ei eller borde man befrynda
 sig med någon otrogen, såsom Jude, Hedning
 och Kättare g); hwarföre brudeparet för wigsten
 begick den H. Mattwarden, till at försäkra För-
 samlingen om sin rätta Religion h). En qwinna,
 hvars man wistades på främmande orter, skulle
 det hafwa säker tidning om sin mans död, förr
 än hon inkat sig med en annan. Gifvade hon sig,
 och den förre mannen kom åter, så war det senare
 äktenskapet ogildt i). Dessa och dylika stadgar
 och försättningar k) blefwo i akttagne med yttersta
 sorgfällighet.

§§

§. 7.

- e) QUENST. ART. p. 145. sq. CALVOR L. I. SECT. I. C. 46. p. 164. BENZELII Rep. Th. ART. XVIII. QU. 3. p. m. 372. BUDDER Th. Dogm. L. V. C. 4. §. 33. p. m. 1366. f) BINGHAM L. XVI. C. II. p. 419. L. XXII. p. 290. g) BINGHAM L. XXII. C. 2. p. 282. CALVOR L. I. SECT. I. C. 43. p. 160. h) CALVOR L. c. C. 17. p. 38. i) BINGHAM L. XXII. p. 298. k) Läs widare der om BINGHAM l. c. C. 2.

S. 7. På det så mycket ordenteligare må-
te tillgå, anstälte de Christne, ej annorlunda än
Guds folk i Gamla Testamentet *n*), sina trolofs-
ningar, då Mannen och Qwinnan frivilligt kom-
mo öfwerens, at bygga äktenskap tillsammans.
Der wid fordrade Tertullianus föräldrarnas bis-
fall *m*). Witnen woro tillstådes, til antalet tjo i
Ambrosii tid *n*), de der kunde intyga om sakens
riktighet. Då gaf mannen sin fastemö gäfwor,
såsom en underpant af det förbund, hwilket de in-
gätt; och wisade qwinnan stundom en li-
ka friskostighet emot sin brudgumme *o*). Ibland
de gäfwor, som bruden fick, räknades ringen,
som war en loflig sed ibland de Romare för Chris-
stendomens början, och behölts af de Christna,
hwar om både Tertullianus *p*) och Ambrosius *q*)
intyga. Qwinnan berättar Tertullianus om kysch och
handslag, som brukades af Hedningarna, och se-
dan af de Christna *r*). Uti de heliga föråttning-
gar plågade de Christne kyscha hwar andra; der-
före war icke underligt, at Kåiser CONSTANTI-
NUS lät samma sedwänja behållas wid trolofsning-
gar *s*). Då utfästade jämwäl mannen at sin
fastemö mærgongäfwor, som hon skulle bekomma,
i fall

n) I Mos. 24: 50, 58. 29: 18, 19, 20. *m*) TER-
TULL. ad UXOR. L. II. C. 9. BINGHAM L. XXII. p.
293. CALVOR P. I. p. 7. *n*) AMBROS. ad virgin.
lapsam. C. 6. *o*) Cod. Theod. L. III. tit. 5. de
sponsal. leg. 5. *p*) Apologet. C. VI. de Idoloatr.
C. 16. *q*) Epist. 34. *r*) TERTULL. de veland.
virgin. C. 11. *s*) Cod. Theod. L. III. tit. 5. de
sponsal. leg. 5. Cod. Justin. L. V. tit. 3. de donation.
ante nuptias leg. 16.

i fall han dödde ¹⁾). Sådana trolofningar fingo icke rubbas. Understod sig någon der til, så sattes han på try är ifrån Församlingens gemenskap, efter mdtets beslut i Illiberis ²⁾). Och Trullanska mötet ansåg såsom hor, om någon tog en annans trolofswade brud til äkta ³⁾). Men i fall bröllopet listigt utdrogs på någon dera sidan, öfwer tu är efter trolofningen; så hade Kåiser AUGUSTUS redan i sin tid stadgat, at den lidande kunde saklös tråda i annat äktenkap, hwilken lag Constantinus stadfastade jämwäl ibland de Christna ⁴⁾). Trolofningar höllas likwäl icke för så nödwändiga, at ju äktenkap kunde ingås dem förutan. Sielswa äktenkaps förbundet och bröllopet kunde ske på en gång, wid hwilket tilfälle man tog i akt alla de omständigheter, som hörde til et Christligt gifwermål ⁵⁾).

S. 8. Det är samt, at inbördes samtycke emellan dem, som wilja taga hwar andra til äkta, utgör äktenkapet. Men uti et wälbestäldt samfund fordras likwäl tillika, at det ingångna förbundet må allmänneligen kundgöras. Hemliga äktenkap skulle medföra mycken oordning. Mannen kunde försluta sin hustru, när honom behagade,

¹⁾ Cod. Theod. L. III. tit. 13. de dotibus. Cod. Justin. L. V. tit. 11. §. 3.

²⁾ Concil. Illiberrit. Can. 54.

³⁾ Concil. Trull. Can. 98.

⁴⁾ Cod. Theod. L.

III. tit. 5. de sponsal. leg. 4. Cod. Justin. L. V. tit. 1.

de sponsal. leg. 11.

⁵⁾ Cod. Theod. L. III. tit. 7.

de nuptiis leg. 3. Om förlofningar läs vidare BING-

HAM L. XXII. C. 3. p. 314. CALVÖR L. I. Sect. I.

C. I. ad Cap. 15.

gade, barnen lemnas utan upfostran, och en ömsfelig blandning upkomma ibland Familierna. Hos Judarna afsäordes fördenstull äkten-skaps mål offentligen, (Mos. 25: 7. Ruth. 4: 2. Afwen blef församlingen der om underrättad hos de första Christna. Hos oss, säger Tertullianus, löpa de hemliga förbindelser, som icke äro kundgiorda för församlingen, fara, at anses sasom hordom a). Man påstod derföre wara nödwändigt, at äkten-skapet skulle gifwas tillkänna för Biskopen och församlingen, innan det fullbordades; på det intet elofligt giftermål måtte ingås. Det är tilböreligt, säger Ignatius, at bruden och brudgummen ingå äkten-skap med Biskopens råd; på det äkten-skapet må wara efter Herrens wilja, och icke efter någon lösaaktighet b). Och Tertullianus betygar, at hela församlingen borde underrättas om deras föresats, som wille gifsta sig c).

S. 9. Sedan detta ordenteligen för sig gått, stredde wigel och bröllopp, då en Prest, i witnens närwaro, fogade brudeparet tilhopa i äkten-skap, medelst wedertagna ceremonier. Sådant war wäl icke af Gud anbefaldt och owillkorligen nödwändigt; dock wärderades denna menniskio stadga, såsom anständig och nyttig. Man efterföljde i så måtto den första instiktelsen, då Gud siew med wälsignande sammanparade wåra första För-

a) TERTULL. de pudicit. C. 4. b) IGNAT. Epist. ad Polycarp. §. 5. c) TERTULL. de monogam. C. 11. BINGHAM L. XXII. C. 2. p. 289.

Förälsbrar; i Mos. 1: 28. Man hade och för sig
 Gudarnas plågsed, hvilkas högtbeliga brölopp
 (Es. 6: 10. Joel. 2: 16.) icke måtte hafwa saknat
 den Presterliga wälsignelsen, i Mos. 24: 60.
 Ruth. 4: 13. Job. 7: 15 d). Någre mena, at
 Evaristus, som år 100. war Biskop i Rom, stads-
 gat, det wiglsen skulle ske offentligen af Prester
 med böner och gåfwor e). Men man har orsak
 at twifla på sådana gamla Biskopars påbud, och
 anse dem såsom updiktade. Doct är mycket likt,
 at wiglsen hos de Christna förättades af Pres-
 ter, äfwen de try första hundra åren. Cle-
 mens Alexandrinus, som upbygde Guds Ydsam-
 ling år 192, nämner uttryckeligen, at Presten las
 de handen på dem och wälsignade dem, som sig
 gifstade f). Ingen nekar, at han ju talar om
 den Presterliga wälsignelsen, fast än någre utty-
 da hans ord om troslofningar. Af et ställe hos
 Tertullianus, hwilken lesde på samma tid som
 Clemens, förmärkes nog, at brudeparet olifwit
 wälsignadt g). Och fast man icke der af tydlig-
 gen kan sluta, om en Prest eller någon annan
 trogen förättat wälsignelsen; så är doct sannoll-
 fast, at Presten utfördt samma wärf, i de an-
 dras närvaro. Wi styrkas i samma tanke så
 mycket mer, som det fiende Carthaginensiska mö-
 tet

d) BENZEL. Rep. Th. Art. 18. Qu. 5. p. m. 377. GRO-
 TIUS ad Matth. 1: 18. SELDENUS in Uxore Hebræa
 L. II. C. 28. e) GRATIANI Decretum C. 16. C.
 30. q. 5. BENZEL. H. E. N. T. Sec. II. §. 2.
 f) CLEM. AL. in Pedagogo L. III. C. 11. g) TER-
 TULL. ad uxorem L. II. C. 9.

tes år 398. föreställte såsom en gammal sed, at brudgummen och bruden skulle af Presten wäl signas *h*). Ambrosius, som dödde try år för samma möte, hölt såsom en skyldighet, at äktenskapet skulle med den Presterliga wälsignelsen helgas *i*), och Biskopen Siricius, som lefde på samma tid, betygade, at den Presterliga wälsignelsen icke kunde ryggas *k*). Denna thrättning förföll sedermera genom tidens sielfswäld. Men wid år 780. återtog Kåiser CAROLUS MAGNUS den samma i Wåsterlandet, hwilket exempel Kåiser LEO SAPIENS wid påß år 900. efterföljde uti Wåsterlandet; då Församlingens gamla plågsed förnyades, och det beslöts, at intet äktenkap skulle ingås utan bön och Presterlig wälsignelse *l*).

§. 10. Wid detta tillfälle brukades ättilliga ceremonier. Brudgummen och bruden togo hwar andra i hand, til tecken af trohet, såsom Naziarzenus förmåler *m*). Ambrosius berättar, at bruden beträfftes *n*), hwilket skulle tjena henne så wäl til erindran, at hon hörde sin man til, som til en kylt blygsamhet *o*). Af Opratus hafwe

h) Concil. Carthag. IV. Can. 13. *i*) AMBROS. Epist. 70. *k*) SIRIC. Ep. I. ad Himerium C. 4. apud GRATIANUM C. 50. C. 27. q. 2. *l*) Disp. de Hierologia in Nuptiis solemnibus, sub Præsid. D. Prof. BRINGP. 8. sq. BINGHAM L. XXII. C. 4. p. 331. sq. CALVÖR L. I. Sect. I. C. 27. p. 117. BUDDER Theol. Dogm. L. V. C. 4. §. 36. p. m. 1369. *m*) NAZIANZ. Ep. 57. BINGH. L. XXII. p. 341. *n*) Epist. 70. *o*) BINGH. l. c. CALVÖR L. I. Sect. I. C. 21. p. 105. OSTIANDRI Theol. Casual. P. V. p. 360.

wi den underrättelsen, at hon wisade sig med utslagit hår p), som war et teckn til hennes undergifwenhet under mannen q). När den Presterliga wälsignelsen war förbi, sattes kronor och kransar på brudeparet, til bewis af deras bewarade kyskhet. Tertullianus witnar, at denna sed war wedertagen ibland Hedningarna r). Och Chrylostomus säger om de Christna, at kronor sattes på hustrudet, til teckn af seger, efter de icke blifwit af okyskhet öfwerwundne: Hwarjemte han låter förstå, at denna heder nekades dem, som för sit åktenskap sakit i lösaktighet s). Wid Brudens hemförande til Brudgummens hus, hade man sina brudfärder, då en myckenhet folk låt offentliggen höra sina lyckönskningar. Gästabud höllos, men utan öfwerflöd, dants och lösaktiga åthäswor. Det Laodicenska mötet wid påß är 3Gr. stadgade, at det icke höfdes Christnom, som kommo til bröllopp, at wisa otuktiga åtbörder, och dantsa; utan de skulle spisa beskiedeligen, så som Christnom anstod t). Hwarföre ock Chrylostomus, hwilken dödde år 407, ifrade rätt allwarfamt emot de flyktigheter, som wid bröllopp hades för händer u). Men han kunde likwäl icke förekomma, at ju musik, sång, dants, bröllopsacklor och flera lustbarheter brukades i det
sem

p) OPTAT. L. 6. BINGH. L. XXII. p. 342. CALVOR. l. c. p. 108. q) OSIANS. l. c. r) De Coron. Mil. C. 13. s) CHRYS. HOM. 9. in 1 Tim. BINGH. l. c. p. 343. CALV. l. c. p. 100. t) Concil. Laodic. C. 53. u) Homil. 48. & 56. in Genes. BINGH. l. c. p. 347. CALV. l. c. p. 113. 132. 13.

femte Seculo, hvilka kommo ifrån hedendömen x).

Trettionde Nionde Capitel.

Om Erlofningar och Åktenkap i Sverige.

§. 1.

Svåre förste Evangeliske Fäder wid Refor-
mation ansågo åktenkapet, såsom en ärlig och
Gudi behagelig stadga, och påyrkade, at hwat
och en borde der uti träda, som uti renleskad ek-
jest icke lesiwa kunde y). Förut woro Pre-
sterne der ifrån utesluttne. De gjorde wäl mot-
stand öfwer ethundrade år; men blefwo likwäl
omluder öfwerwundne. Ehuru Påfwen Calixtus
den andre gjorde år 1121. et fäsängt tillbud, at
förbiuda det Swenska Presterskapet giftermål,
hvilket år 1140. med ingen större framgång för-
nyades; så måste de dock år 1248. på motet i
Skenninge foga sig efter den Romerska stolens be-
hag z). Men wid Reformationen löstes Presters-
ne ifrån detta obilliga twång, och erhöilo samma
frihet, som andre, hwilken författning Olavus Pe-
tri

x) HEINSIUS T. I. p. 930.

fol. L. b. LI. a.

y) Kyrkof. 1571.

z) Herr von DALINS Sw.
Hif. 2 Del p. 57. 82. 208. Biff. RHYZELII Episcopi
P. I. p. 34. 106. VILHEIMI SABINENSIS, Nuncii A-
postolici, statuta, data Clero Svecano anno 1248.
b. 1. Mart. *Ab. Lit. Svec. wim.* III. a. 1721. p. 196.

ari år 1524. uti en af trycket utgifwen tractat grunde-
deligen bekräftade. Han war ock sielf den förste
andelige Man i Sverige, som trädde i äktenkap,
hvilket skiedde år 1525, hwaröfwer Biskopen Braske
i Linköping sig högeligen besvärade, men utan
wårkan *). Man bullrade här öfwer allmänt,
och det förebräddes Konung GUSTAF den I, at
han tillstodde andeliga personer gifta sig. Men
han swarade på Riksdagen i Strengnäs år 1529,
at de, som det gjorde, trodde sig wara der til be-
rättigade i anledning af Guds ord: Han war
icke satt öfwer Guds lag; ty kunde han icke för-
binda, hwad Gud tillåtit: Och som de torde wa-
ra i stånd, at sielfwe försvara sin sak, så wille
han imedlertid wara utan skuld, at slika gifter-
mål icke förbödos a).

§. 2. På det wid et så angelägit wärk, som
äktenskapet är, all ting måtte tilgå efter Guds
wilja och ordenteligen, hafwe wi uti det närmaste
fogat öf efter de första Christnas inrättningar,
hvilket kan skönjas af det, som nu kommer at
talas om trolofning, lysning och wigsel.

§. 3. Som Påstvens lag hade uti äkten-
skapet förbudt några leder, som i Guds ord icke
woro förbudna; så befriades wi år 1529. på mö-
tet i Örebro ifrån samma säfånga stadgar b). Ge-
nom Fadderkap woro äfwen onödiga förbud emot
äktenkap framalstrade. KÄSAR JUSTINIANUS, som
dödde

Et

dödde

*) HALLMAN I. c. p. 36. 38. a) Strengnäs Herr-
redag år 1529. §. II. Herr VON STIERNMANS Ritsd.
Besl. P. I. p. 105. b) TEGEL P. I. p. 218.

dödde år 1667. befalte, at löftesmannen wid Dö-
pelsen icke fick tråda i äktenskap med den döpta.
Det Trullaniska mötet gick ännu längre, och för-
böd giftermål ej allenast med barnet, för hwilket
man stått Fadder, utan ock med barnets Moder,
i fall hon blef enka. Ändeligen förböds jämväl
äktenskap emellan Faddrarna sielwa c), under
förebärande af en andelig slägtkap; hwarföre
denna lag kallades Gudswi-Lag, eller Guds
slägts lag d). Påfwen war så mycket angeläg-
nare, at behålla denna stadga, som han, igenom
des kändrande wid wiska tillfällen, kunde insamla
stora penningar; hwarföre afwen Sverige måste
låta sig beqwäma at den antaga. Det skiedde
wäl, så Jus Canonieum blef här antagit år 1248,
hwarföre i Uplands Eagen, som år utgifwen 1296,
nämnes uti II St. R. K. B. Guds Siwolag. Och
år 1368, förklarade Archi-Biskop Birger på et
möte i Upsala giftermål emellan dem, som woro i
andelig skyldskap genom Fadderskap wid dop
och bekräftelser, för olofligit e). Wid Reforma-
tion uphörde denna dårskapen i vår Evangeliska
Församling, då det salunda förordnades: Sad-
derskap, efter det är en blott menniskio stad-
ga, utan Guds ord och befallning, ja också
eljest utan någon skäligh grund; derföre skal
det

c) BINGHAM L. XI. C. 8. p. 300. L. XXII. p. 300.
CALVÖR P. I. p. 163. Disput. de Orig. Rit. Eccl. N. T.
p. 77. d) Kirf. B. L. L. C. 15. §. 2. DLK-
MAN p. 308. e) Herr VON DALINS Sw. Hist.
2 Del. p. 549.

det intet hinder göra i äktenskapet, undantagandes casum scandali f).

§. 4. Uti de leder, som af Gud äro förbudna uti 3 Mos. B. 18. och 20. Capitler, får ingen trolöfwas g). Hvarföre Presterskapet åligger, at några gånger om året å predikstolen uppläsa bemålte Skriftenes rum, samt i Catechismi förhör undervisa folket om förbudna leder h). Vid början af Reformation fick intet äktenskap bindas innan femte led, med mindre någon besynnerlig orsak kunde det fordra i), och på mötet i Upsala år 1572. förböds giftermål emellan Sykkonabarn, hwilket likwäl nu kan tillåtas, när Konungen gifwer der lof til k). Barn böra bida med giftermål til laglig och mogen ålder l). Och som til trolöfning fordras et moget samtycke, så skal ock ingen omyndig sig förlofwa m). Man eller qwinna må ej för i äktenskap tråda, än han hafwer fylt tiugu et år, och hon femton; utan Konungen präswar skäligt, at lof der til gifwa n). Dock hwad mannen beträffar, är detta sedermera i så mätto lindrade, at en yngling får gifta sig, när han är aderton år, samt någon stadig

Et 2 ärlig

f) Kyrkol. 1571. fol. LII. a.

g) Ibid. fol. LII.

a) Gistm. B. C. 2.

b) Kongl. Bref d. 9. Dec.

1693. d. 30. Maji 1720. d. 15. Aug. 1733.

i) Kyrkol. 1571. fol. LII. a.

k) Gistm. B.

C. II. §. 3. Jämsför Herr Revisions Secr. DAVID EHRENSTRÄLES Jurisprudenc. Civil. p. 178. sq.

l) Kyrkol. 1571. fol. LII. b. 1686. C. XV. §. 5.

m) Kyrkol. 1686. C. XV. §. 10. Herr EHRENSTRÄLES l. c. p. 177.

n) Gistm. B. C. I. §. 6.

ärlig tjenst innehafwer, eller arbete och handtwärk idkar o). Dock är detta intet mytt; ty år 1673, tillåts trolöfning, när Manspersonen fylt sina 18. år, och qwinnan 14. år p). Iffwen stadgade Konungen år 1745. för Lapparna, at då en Lappdräng fylt sina siuston eller aderton år, och han förut varit i Scholan, och der lärt sina Christendoms stycken, samt sedermera flitigt infunnit sig wid Gudstiensten, och til Catechismi förhör, eller om han eljest lärt försvarligen läsa i bok, och at förstå de nödigaste Christendoms stycken, må honom efterlätas, at i äktenkap tråda *).

S. 5. De, som trolöfwas skola, böra kunna Lutheri Cateches, och hafwa begått Herrans Natward g). Men ålderstegne personer så likwäl tråda i äktenkap, fast de, för hårdt minne full, icke kunna läsa Lutheri Cateches ord ifrån ord, om de eljest wäl kunna förstå deras Christendom r). Befinnes någon brist uti tilräckelig kundskap, så måste med äktenskapet innehållas. En gammal Man, hwilken, medelst des höga ålder, war blefwen så skialfhänt och darrande, at han icke kunde mata sig sielf, wille gista sig; men hade i ålderdomen förgåtit sin Christendoms kundskap. Konungen utlät sig år 1699, uppå Consistorii underdåniga förfrågan, öfwer samma giftermål, at det war bäst, det han blef ogift, till

o) Kongl. Förord. d. 8. Dec. 1756.

Commonit. VII. §. 4.

p) GEZELII
*) Kongl. Bref til Directionen öfwer Ecclesiastique werket i Lappmarken, d. 15. Febr. 1745.

g) Kyrkol. 1686. C. XV. §. 11.

r) Kongl. Rescript til Consist. Wex. d. 21. Apr. 1691.

til des han hade återhåmtat sina Christendoms stycken s). Lapparne erhöilo år 1745. den frihet, at i fall endera af dem, som hwar annan til åkta begåra, kan låsa i bok, och någorlunda förstå sin Christendom, men den andre uti denna kundskap är något swagare, då kan wigel dem emellan åntå skie, med det wilkor, at de bågge utfåsta sig med samdrågtighet fullgöra det, som brister, så at den, som är mera okunnig, innom wiß förelagd tid, lårer sig det, som felar uti hans Christendoms kundskap, wid wite af En daler silfwers mynt til Kyrkan för hwar år, som öfwerstrider *).

§. 6. Giftermål med främmande Religions förwanter, måste sitigt afrådas; dock äro de icke aldeles förbudne, för hoppet om deras omwändelse til vår låra, och när de ingås med sådana wilkor, som Kongliga stadgar påbiuda †). Samma wilkor bestå der uti, at de böra wigas af en Evangelisk Prest, at deras barn i den Evangeliska Låran upfostras †), hwar om kristeligen skal försåkras †), samt at de ej med trug eller låckande skola draga den andra åkta makän, eller deras tjenstefolk, til den wilfarande låran †).

T 3

§. 7.

*) Kongl. Rescript til Consiit. Wex. d. 2. Nov. 1699.

†) Kongl. Bref til Directionen öfwer Ecclesiastique werket i Lappmarken d. 15. Febr. 1745.

†) Kyrkofol. 1686. C. XV. §. 8.

†) Ibid. C. I. §. 5.

†) Kongl. Br. til öfwerståth. d. 26. Maji 1684.

†) Jämför Religions Stadg. 1667. §. 2.

†) Religiöns Stadg. 1655. §. 3. 1667. §. 1, 3. Riksd. Best.

†) 1664. §. 2. 1668. §. 2. Kyrkofol. 1686. C. I. §. 6.

†) Kongl. Försåkr. 1719. 1720. §. 3. Herr EARNSTEN,

†) c. p. 198.

S. 7. Med Konung GUSTAFS samtuelle stadsgade Archi-Biskopen Laurentius Petri på Nitsdaggen år 1560, at ingen Prest skulle fåsta olika folk, et gammalt och et ungt z). Hvilket förbud år 1571. sålunda lindrades, at Presten icke skulle wara för hastig med deras giftermål, som äro af olika ålder, utan gifwa dem tid, at wäl betänka sig a). Och war man åsiven år 1673. af den tanka, at, om emellan contrahenterne fant stor olikhet i ålder, borde äktenskapet icke lätteligen tillåtas b). En Prest gör ganska wäl, när han med lampa kan afböja sådana giftermål.

S. 8. Wår första Kyrkolag stadgar, at ej eller lätteligen skal tillstadt warda, at någon tager den qwinna til äkta efter mansens död, med hwilken han gjort hor, medan mannen lefde; hällst som der af tilfalle gifwes til mycket ondt och stor förargelse c). Men wår nya Kyrkoordning förklarar, at de, som med hordoms last sig förbröta, måga i sigalunda bygga äktenkap med hwar andra, hwarken medan den oskyldige Makan lefwer, eller efter hans död d); och der med in skämmer jämnwäl wår werldsliga lag e). Det är sant, at mötet i Illiberis wid pås år 305. f) och Augustinus g) tillstodde sådana giftermål, efter den oskyldiga och föröslampade Makans död, och sedan

z) HALLMAN I. C. p. 117.
fol. LII. b.

c) Kyrkol. 1571. fol. LII. a.
C. XV. §. 7.

f) Concil. Illiberit. Can. 9.

a) Kyrkol. 1571.

b) GEZELII Commonit. VII. §. 5.

d) Kyrkol. 1686.

e) Gistm. B. C. II. §. II.

g) De nupt. &

concupisc. L. I. C. 10.

sedan den brottslige gjort bättring för sin förra hordoms synd *b*). Dock hafver vår lag sina wigtiga orsaker, och wi underskrifwe aldeles mötets beslut, som år 895. hölts uti Tribur icke långt ifrån Mäyntz, at det icke är Christnom anständigt nyttia den person i äktenkap, med hwilken man förut sölat sig i hordom *i*). Låt wara, at denna lagen då gjordes, på det Påsken, genom des lindrande, måtte öka sin skattkammare; så behålles den dock af oss, at wisa en Christelig ärbarhet, och sättia kraftiga stängsel för en grof lösaktighet.

§. 9. De, som äro plågade af en rätt fallande siuka, kallad Epilepsia Idiopathica, hwilken fortplantas ifrån Föräldrar på barn och barnas barn, så icke ingå äktenkap. Men der någon finnes beswärad med den så kallade Epilepsia Sympathica, eller convulsioner och ryckningar, hwilka ofta til utseende likna fallande sot, tillåtes honom äktenkap. Men innan lysning skier, bör Presterskapet gifwa det Provincial-Medico, eller Stads Physico tillkänna, med alla de omständigheter, som angående sjukdomens ursprung äro kunnige; på det bemålte Läkare, sedan han sådant, jämte sit eget yttrande, hos Kongl. Collegium Medicum til des gillande berättat, må lemna tillförläteligt bewis, som hos Presterskapet bdr upwisas, at sjukdomen icke är den rätta fallande soten *k*).

Et 4

§. 10.

b) BINGHAM L. XXII. p. 309. *i*) Concil. Tribur. C. 46. *k*) Kongl. Bref til Consist. d. 25. Nov. 1757.

S. 10. Fångar, som til lifstids fängelse dömda äro, få ej eller tråda i äktenkap, ehuru de under äktenkaps löfte någon lågrat. De hafwa förlorat all sin frihet, och måste dageligen arbeta, niutande intet mera til kläder och föda, än den fänge-förtäring, som dem innom fästningen bestås, och allenast kan förslå til deras egit nöd-wändiga uppehälle. Sådana äktenkap begynnas mer af lätt sinnighet, än efter et godt och moget betänkande, hwar af snarare et olyckligt än sätt giftermål står at förwänta; hälst som inga wälbetänkta och rätt sinniga qwinnfolk lära med lika lifstids-fångar wilja sig förbiuda och sammanlefwa. Igenom det at dese misgärningsmän merendels hela dygnet, och åtminstone om nattetid, stängas innom fästningen, i hwilket rum qwinnfolk äro förbudna at sig infinna, blifwer den äkta sammanlesnaden förstörd, som både efter Guds och werldslig lag äkta folk emellan wara bör. Sådane olycklige personer äro också ifrån alt tillsälle, at wisa hustru och barn den plikt, hielp och bistånd, som en Man och Fader åligger. De barn, som ifrån späda ären skulle med Föräldrarna wistas innom och på fängelse-orter, ågde hwarken tillsälle, at genom goda exempel, upmuntras til ära och dygd, eller genom nödig undervisning upammas til wälartade lemningar i det allmänna Samhället; utan skulle få ymnig anledning at smittas af alla laster och ödygder. Fångarne, som för sina begångna grofwa misgärningar, sig til wälförtient straff, borde med arbete späkas, sinne jämwäl mera til
falle,

fälle, at utöfwa sin wanart. Och för öfrigt, när någon blifwit dömd til lifs tidsfångelse, har åktenfaps skildnad blifwit tillåten, när den oskyldiga Makan der om gjort ansökning. Dock i fall några så besynnerliga omständigheter förefalla, som kunna gifwa anledning til det begärta åktenfapets fulbordande; då bör hela det målet, med alla sina omständigheter, Konungen i underdånighet berättas, och Des nådiga godtfinnande underställas *l*). Men qwinfolks giftermål med krigsfångar af wår Religion äro tillåtna, besynnerligen när med dem lagersmål förelupit under åktenfaps läfwen *m*).

§. 11. Trolofningar kunna ske med wilkor, som med Guds ord, naturlig och werldslig lag äro likmäßige. Så länge bemålte wilkor icke fullkommas, utan ännu stå, kan ingendera parten hwarken til åktenfapet tvingas, eller trolofningen rygga *n*). Dock skal folket förmanas, at icke lätteligen ingå några willkorliga och til lång tid anstående förlofningar *o*).

§. 12. Wid lagliga och kraftiga trolofningar fordras först så wäl brudens, som brudgummens tydeliga, fria och otwungna samtycke *p*).

E t 5

Sedan

l) Kongl. Bref til Consist. d. 24. Januar. 1745.

n) Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. d. 10. Mart. 1719. §. 48. Med Ryfka sängar så ej wåre qwinfolk gifta sig, ehuru de af dem blifwit lågrade, utan skola de efter lag och förordningar plikta. Kongl. Resol. til Senaten d. 4. Oct. 1716. Kongl. Bref til Consist. d. 14. Febr. 1718.

m) Rysfol. 1686. C. XV.

§. 12. 15.

o) Ibid. §. 17.

p) Rys-

fol. 1571. fol. LII. b. 1686. C. XV. §. 12.

Sedan bör det stie med Föräldrars och förmyndares wilska och bifall. Dock skola föräldrar eller målsmän icke handla med wåld och trug, utan framte skäl och lagliga orsaker *q*). År 1665. stadgade Regeringen, at den Prestman, som understod sig sammanwiga någon antingen af Ridderskapet och Adelen, eller ofrälsemän, med någon Jungfru emot föräldrars och andra giftomåns goda ja och samtycke, skal hafwa der igenom sit kall och embete förbrutit, och efter någon tids fängelse wid watten och bröd, Riket blifwa förwist, utan förhoppning om tilstånd, at kunna komma tillbaka igen **)*. Til sådana fästningar höra jämwäl wittnen. Tilförene woro twänne ärlige och trovärdige Män, en å hwardera sidan tilräckelige, jämte föräldrar och förmyndare *r*). Men nu bör giftoman med fyra wittnen wara tilstådes, twänne å mannens wagnar, och twänne å hennes. Skier det annorlunda, år sådan fästning ogill, om giftoman der å lårer *s*). Dock kan trolofningen med hans samtycke åfwen utan wittnen förrottas, då egit tilstående och skrifteliga försäkningar äro lika gällande skäl och bewis, som lagelige och djäfskige wittnen *t*). Wid Rytters och knechtars trolofningar tilgief det år 1685.

- q*) Kyrkof. 1571. fol. LI. a. 1686. C. XV. §. 6. Gift. B. C. VI. §. 4. **)* Kongl. Förordn. om lönlige Sammanwigningar d. 10. Mart. 1665.
r) Kyrkof. 1686. C. XV. §. 10. *s*) Gift. B. C. III. §. 1. *t*) Kongl. Resol. på Prest. Best. d. 22. Okt. 1723. §. 4. Herr EHEENSTRÅLE l. s. P. 189. Kongl. Förordn. d. 14. Jan. 1726. §. 1.

så strängt, at de skulle stie i Kyrkoherdens eller Sockneprestens, så wäl som en Officerares, eller någon annan trovärdig mans närvaro *u*). När nu bägge personerne, mannen och qwinnan, säga ja, utan råddhoga eller twång, med wederbörandes samtycke, och i wittnens närvaro, samt gifwa hwar annan handen; så är trolöfningen förrättad, antingen der gifwes gäswor eller icke *x*).

§. 13. Wid Reformationens början förrättades wäl trolöfningar af andra, än Prestes; dock, i anseende til de twifwelsmål och tråtor, som upkommo genom fästningar, hwilka skiedde af bönder, såg man helst, at Presterskapet lade der wid handen *y*). På Riksdagen i Nyköping år 1612. åstundade Presterskapet, at trolöfningen måtte stie offentligen. Indock de trolöfningar, som skiedde hemma, höllos för giltiga, när de förrättades efter Sweriges lag; så syntes dock nyttigt wara, at de, som wille begifwa sig i äktenskap, trolöfwades i Kyrkan, uti Guds Församlings närvaro, hwarföre de borde gifwa Kyrkoherden sit upsät tillkänna 14. dagar förut, på det han måtte hafwa desto bättre tillfälle, at göra sig underrättad om alla omständigheter *z*). Och i anledning här af lystes år 1673. til trolöfning, hwilken fiorton dagar der efter förrättades af

u) Kongl. Förordn. och Bref til Consist. d. 28. Sept. 1685.

x) Kyrkof. 1686. C. XV. §. 12.

y) Kyrkof.

1571. fol. LIII. a.

z) Presterskapets förening

i Nyköp. d. 7. Jan. 1612. Art. 5. Herr von STIERNM.

Riksd. Besl. P. 1. p. 666.

af Församlingens lärare i Kyrkan a). Nu är detta uphåfvit, och är ej eller nödigt, at någon Prest må vara tillstådes. Dock håller man för nyttigt, at de, som icke kunna råda sig, eller de sina, skola i tid låta deras Siälaförjare förnimma, när de, eller deras anhörige, vilja trolofwas, at han må wara dem för de hinder, som dem til skada, af skyldskap eller swägerskap, kunna i wägen ligga b). Och bör han wid sådant tilfälle taga sig til wara, at han icke trolofwar någon emot lag och Kongliga stadgar c).

§. 14. Trolofswade personer böra dock ej för wiglsen hålla hus och bohag tiffamman d). En sådan sammanslytning belades år 1698. med 40. mark e), och ännu böra sådana obetänkta samma fästehion hwardera böta tjo daler Silfwermynt til de fattiga, samt flytta imedlertid ifrån hwarannan f), hwar uppå Cronobetienterne skola hafwa insjende g). Sådane trolofswade personer måga ej eller plåga med hwar andra någon närmare bekantskap, förr än wigsel tilkommer. Efter Westerås ordinantia år 1527. befrades stidigt sängelag emellan fästehion på intet sätt; emedan dem emellan war et rätt äktenkap för Gudi h). Men år 1617. kommo Biskoparne och

a) GEZELII Commonit. VII. §. 2.

b) Kyrkol.

1686. C. XV. §. II.

c) Ibid. §. 3.

d) Ibid. §. 17.

e) Kongl. Förordn. d. 20.

Oct. 1698. d. 25. Nov. 1720. §. 2.

f) Giftn.

B. C. XII. §. 3.

g) Kongl. Br. d. 15. Nov.

1720. §. 2.

h) Herr von STIERNM. Riksd.

Besl. P. I. p. 91.

och Superintendenterna öfverens på Örebro Riks-
dag, at den, som håftrade sin fästemo för wigslen,
skulle plikta En daler til Kyrkan. Men om de
bägge woro fattige, måste de stå twänne Söns-
dagar å rad utan för Kyrkodören, til at afbedja
förargelsen, hwilken deras bättring Presten å Pres-
dikstolen skulle afkunna. Men år 1686. stadgas
des, at de qwinnor, som befinnas wara håftrade
af deras män för bröllops-dagen, skola gifwa
til Kyrkan två daler silfvermynt *i*). Sederme-
ra är otidigt sängelag belagdt med en lika sum-
ma til Kyrkan, så wäl för mannen, som qwin-
nan *k*). Hwar wid Konungen sig yttrat, at så
wäl de, hwilka under äktenkaps löfte hwar an-
dra håfdat, och sedan fullborda äktenskapet, som
de, hwilke för begångit lönsfeläge blifwit för
Domstol stälte, och der först kommit öfverens at
åta hwar andra, böta hwardera två daler, el-
ker tillsammans fyra daler silfvermynt *l*). Men
om en enkla håller trolofning och af sin fästman
blifwer lågrad, innan des enke-år lupit til ända,
skal hon för denna sin förseelse plikta med dubla
böter, nemligen 4. daler Silfvermynt *m*).

S. 15. Någre funnos, som år 1695. påyr-
kade, at slike personer, som för wigslen haft otiz-
dig

- i*) Kyrkof. 1686. C. V. S. 2. *k*) Mifg. B. C.
LIII. S. 5. *l*) Kongl. Bref til Justitia Cancell.
d. 12. Apr. 1749. Huru förhållas skal med personer,
som begått lågersmål under äktenkaps löfte, och sedan
andrandraga sig, at sådant äktenkap med wigslen fullbör-
da, se Kongl. Förordn. d. 23. Julii 1755.
m) Kongl. Rescript. til Hof. R. d. 12. Jan. 1698.

dig beblandelse, borde, utom de i Kyrkolagen ålagde böter, plikta åsiven med annat straff, hwilket Konungen afftog den 12 Oct. samma år. Jefe des mindre war til år 1712. merendels brukeligit, at de Prester, som försågo sig med otidigt sångeslag, ej allenast erlade til Kyrkan de nyknämde två daler silf:mt, utan ock blefwo med et halft års suspension ifrån embetet affstraffade. Här om förfrågade sig Consistorium i Linköping, som tyckte sådant wara ganska hårdt, och förmente at denna strånghet hade sin uprinnelse och grund uti den förening någre Biskopar med Presterskapet på Riksdagen i Örebro år 1617. ingått *m*). Kongl. Senaten, efter inhämtad utlåtelse ifrån alla Consistorier, stånade här öfwer uti sådant slut: Kyrkolagen war i detta mål klar, och giordes ingen skildnad emellan stånden: Konungen hade ock uti en särdeles händelse år 1695. d. 12. Oct. förklarar samma lag wara allmän giord för allom: Alltså borde ej de Prester, hwilke med deras trolofswade och Fäste-qwinnor råkat i lågersmål för wigslen, med hårdare straff, än andre, blifwa ansedde. Men de, som utan föregången trolofning, eller förut giordt åkten-skaps-löfte, af lössaktighet begå lönske läge, och sedan, til at undwika straff, taga den til åkta, som de således förnedrat hafwa, böra utom de bemalte böter til Kyrkan, ändå efter deras förmögenhet gifwa något til pios usus. Och som Prester böra ej allenast i lärdom, utan ock i lefwirne androm föreslysa,

m) Kongl. Senatens Bref til Consist. d. 15. Dec. 1712.

lysa, så skola sådana brottslige Prester för Consistorium föreställas, hwarest deras förseende skal dem alswarligen föreställas, med atvarning, at taga sig för widare förseelse til wara. Så bdrade för Consistorio göra offentlig afbön. Och här uti skal öfwer alt en likhet behdrigen iakttagas *n*).

§. 15. Vår Församling har icke welat til låta någon lång tid emellan trolofningen och wigstlen. Med Konung GUSTAFS samtycke, stadgades Archi-Biskopen Laurentius Petri år 1560, at en Prest icke skulle fästa några tillsammans, innan han tog löfte af dem, at de skulle hålla bröllopp på föresagdan tid *o*). Hertig CARL förordnade jämwäl i Örebro år 1586, at med brölloppet skulle icke länge dröjas efter trolofningen; emedan der icke mycken oreda plågade upkomma. Man skulle förden skull förelägga dem, som med föräldrarnas, giftomåns eller nästa Fränders samtycke, hafwa gifwit sig i äktenkap tilhopa, en wis tid, på hwilken de skulle deras samtyckta äktenkaps band fullkomna *p*). År 1673. fordrade man afwen, at Kyrkoherden, för än någon trolofning skiedde, skulle wara förwisad om Bröllops-dagen, hwilken, om mögeligit war, borde hållas sey eller högst otta weckor der efter *q*). Och ännu bör solket förmanas, at icke lätteligen ingå några til lång tid anstående trolofningar *r*).

§. 16.

n) Kongl. Senatens Bref til Consist. d. 11. Oct. 1714.
o) HALLMAN l. c. p. 117. *p*) Articuli Orebrogieses A:o 1686. HERR VON STIERNMANS Riksd. Besl. P. I. p. 362. *q*) GEZELII Commonit. VII. §. 13. *r*) Kyrkol. 1686. C. XV. §. 17.

§. 17. Men för än bröllopet hålles, skola
 Prästerne, efter gammal plågsed, för alla, som
 äktenkap vilja fullborda, af Predikstolen lysa,
 i den Församling, der bruden tages, med bågges
 deras namn och tilnamn s). I bland annat, som
 Högste Umbudsmannen år 1717. afsvarligen be-
 rade, war ock det, at lysningen ofta icke förvärtades
 der Bruden togs, utan i andra, ja, ock i långt
 aflågna Kyrkor z). Samma misshbruk warade
 ännu år 1720; hvarföre Konungen å nyo förord-
 nade, at ingen lysning bör tillåtas uti någon an-
 nan Församling, än der bruden tages, eller el-
 jest, der hennes föräldrar äro boende och wilstan-
 de. Utwenledes skal för den brud, som inga för-
 äldrar, eller något waraktigt hemwist äger, lysas
 uti den Församlingen hon tienar, eller sit tilhåll
 hafwer, hwareft man om samma persons wilkor
 och warande tilstånd kan underrättad blifwa u).
 Men för de Manspersoner, som höra under Kgl.
 Gardet, Artolleriet och Ammiralitetet, skier lysnin-
 gen så wäl uti Krigs-Församlingen, som uti den
 Kyrka, til hwilken bruden hörer *).

§. 18. Ordenteligen bör lysning ske tre
 Söndagar å slag **). Men der någon blifwer
 af

s) Kyrkol. 1571. fol. LIII. a. 1686. C. XV. §. 18.
 Giftn. B. C. VII. §. 2. z) Högsta Umbuds-
 Br. til Konsist. d. 30. Sept. 1717. u) Kongl.
 Br. til Konsist. d. 25. Nov. 1720. §. 1. *) Kgl.
 Förordn. d. 4. Apr. 1685. d. 17. Mart. 1687. d. 17-
 Febr. 1697. d. 26. Januar. 1713. d. 25. Febr. 1714.
 Kongl. Resol. på Prest. Besw. 1719. §. 39. Modees
 Utdr. af Förordn. P. I. p. 39. **) På lika
 sätt skiedde lysningen under Påwissta tiden i Sverige

skulle befinnas, emot Kyrkolagens 15. Cap. och 17. §. des innan flytta tillsammans i et bolag, bör sådant wederbörande Cronobetiente och upshningsmån tillkänna gifwas; på det de derföre måga kunna lagföras, och efter Kongliga Förordningen den 20. Okt. 1698. straffas b).

§. 20. Om någon obekant person will låta lysa för sig, skal det ej ske, förr än han framter til Presten säkra bewis om sit lefwerne och sina wilkor, eller någre tillstådes warande wise och trovärdige Mån der om kunna witna. Presten är at enskylla, om han, i owisa eller twifwelsaktiga fall, dröjer med lysningen, til des han rådförer sig med sin Probst eller Dom-Capitlet c). Men en Dykt dräng, som under Krigstiden kom til Sverige, och kunde omdgelingen förskaffa sig bewis, at han war ogift, erhöit likwäl tillstånd år 1716. at tråda i äktenskap; efter han så enständigt försäkrade om sin hinderlöshet, och det då för tiden war ogörligt, at om honom någon wissare underrättelse erhålla d).

§. 21. Hr Brudgummen stadd i Krigstienst, bör han, förr än det lysas, framwisa Officerarens tillåtelse e), hwilke hwarken böra utan laga jäf af egennyttighet, och för andra afsikter skull, wågra sina underhafwande wederböriga

b) Kongl. Br. til Confist. d. 25. Nov. 1720. §. 2.

c) Kyrkol. 1571. fol. LII. a. 1686. C. XV. §. 19.

Kongl. Br. d. 25. Nov. 1720. §. 1.

d) Kongl.

Senat. Rescript til Confist. Wex. d. 10. Apr. 1716.

e) Kongl. Rescript til Hof-Confist. d. 6. Sept. 1684.

ra Gudi tåkt, och stie dem til lycko och salighet. Men om någor år, som här uti hafwer några insago, eller wet något hinder wara på fårde, han tale der om i tid, eller hafwet sedan fördrag. Gud gifwe dem sina nåd. Amen h. Nu hafwe wi intet föreskrifwit formular; utan hwar och en Kyrkoherde författar sådana kundgörelser efter behag, och utan all ordaprång.

§. 23. Efter förrättade lysningar får wigflen gå för sig m). Men innan en Prest skider der til, måste han se sig wäl före. Wiger han dem, som åktenkap icke bygga måga, så är wigflen ogild, och han mister sit Presta-embete. Och i de fall, der lågersmål wid dödsstraff förbudit är, pliktar ock Presten der til med fiorton dagars häckte wid watten och brödd n). Han förlorar äfwen sit embete, om han wiger Enkling, eller Enka, före än afwittring lagligen stiedd är o). Prestskapet förfrågade sig år 1731, huru wida den afwittring kan anses för giltig, som ej blifwit af Håradshöfdingen förrättad och godkänd, och om en Enka eller Enkling der uppå får wigas. Der öfwer

- D) Kyrkol. 1571. fol. LIII. a. m) Wiga är icke sammanbinda, utan at helga och hålla andeliga böner och sånger. DIKMAN p. 315.
 n) Giftn. B. C. II. §. 12. Kyrkol. 1686. C. XV. §. 3.
 o) Giftn. B. C. XII. §. 1. Kyrkol. 1686. C. XV. §. 24. Kongl. Stadg. om ordn. affaff. hos Borgersk. d. 5. Oct. 1664. §. 3. hos Prestersk. d. 1. Mart. 1669. §. 33. Kongl. Br. til Confist. d. 25. Nov. 1720. §. 3.

öfwer resolverades sålunda, at emedan det står
 dem, som under Lands-Rätt höra, fritt, at bru-
 ka til Skiftesman, hwem dem behagar, och den
 afwittring bör hållas för laga, när den skett uti
 alla wederbörandes närvaro, och de sig der med
 finna nöjde; så bör den icke dragas i något twif-
 welsmål, utan wigslen der på kunna tillåtas,
 enär intet annat laga hinder emot äktenskapet fin-
 nes: Hälst som det ej eller någon nödwändighet
 är, at arsinstrumenter skal af Håradshöfdingen
 gillas, utan allt nog, at det sedermera, til de ö-
 myndigas underrättelse wid deras mognade ålder,
 för Rätten upwisas och intecknas p). Huruvida
 uppteckningar och afwittringar måga af Prestes
 uprättas, och för lagliga anses, der öfwer utlåt
 sig Konungen år 1750. Han tog i öfwerwågan-
 de, at den Prest, som antingen gjort uppteckning
 i något sterbhus, eller der efter förvärtat afwit-
 tring, icke bör utgifwa någon lysning för Enklin-
 gen eller Enkan; emedan han icke kan pröfwa
 och skärskåda, hwad han sielf gjort, i fall någon
 twist sig yppar, om afwittringen är sådan, at
 lysning på den samma bewiljas kan. Och som
 des utan sällan lårer hända, at icke någon Crono-
 betient, Nämndeman, eller annan bosast man i
 Socken, eller i negden finnes, af hwilken up-
 teckning och afwittring författas kan; ty pröf-
 wades bäst vara, at uppteckningen och afwittrin-
 gen å landet skie af andra, än Prestes. Men
 om någor annar ej wore at tilgå, må sådant då
 i skift

U u 3

p) Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. d. 14. Sept. 1731.
 S. 8.

i slikt nödfall af Capellanen eller Adjuncten i Söf-
nen, der någon af dem der om anlitad warder,
förrättas uti wederbörandes närvaro, och på sätt,
sem i lagen föreskrifvos. Dock at lysning ej
må bewiñas af den Prest, som wid afwittringen
brukad blifwit, utan af Kyrkoherden i Försam-
lingen, sedan för honom et lagligen giordt och af
wederbörande underskrifwit afwittrings instrument
blifwit upwist 9).

§. 24. Hwad sielfwa wigslen beträffar,
så gief en lång tid förbi, efter den Christeliga lä-
rans antagande i Sverige, at Brudfolk sam-
manwigdes utan Prest. Påfwen Alexander den
III, som ännu år 1180. satt på den Romerska
stolen, war den förste, som lemnade til Archie-
Biskopen Stephanus i Upsala skriftelig befallning,
at intet äktenkap borde ingås, utan Presterlig
wälsignesse 1). At man ej eller altid, efter Re-
formation i wårt Fädernesland, brukat den Pres-
terliga wigslen, sluter den lärde Professoren Herr
Sven Bring nog sannolikt af wår ästa Kyrkoord-
ning 2). Men i wår tid är den, för wigtiga skäl
och god ordning skull, så strängeligen af Swers-
beten påbuden, at äktenkapet utan den, icke an-
ses som lagligt 3); om någon, som ej är Prest,
skulle wiga, ehwad äktenkap är tillåtit, eller ej;
så straffas han med arbete wid Konungens flott
eller

9) Kongl. Br. til Consist. d. 11. Dec. 1730.

1) ÖRNHELMs Hist. Eeck. p. 507. sq.

2) Fol.

LIII. LIV. Disp. de Hierologia in upsitt. solenni p. 16.
17.

3) HERR LURENSTA. Jurispr. Civ. p. 199.

eller fäste, i try, eller flera år, som brottet är till.
Och i thy fall, der äktenkap är tillåtit, bör la-
ga wigning (sic u).

S. 25. Rumet til wigslen war, wid Refor-
mations början, antingen hemma i huset, eller
offenteligen inför Kyrkodören, eller i Sakerstian;
dock såg man hålft, at den skeddde inför hela För-
samlingen x). De, som woro wigde hemma,
fästades icke på nytt i Kyrkan, hwilken ofsed på
åttstilliga ställen war inritad; utan när de kom-
mo för Kyrkodören, hölt Presten en förmaning
til bruden och brudgummen, och påminte dem de
ord, som tilförene woro talade wid wigslen. Det-
ta skeddde på sölfande, eller något annat sätt:
Efter I nu ären genom laglig festning kom-
ne i denna Christeliga och losliga stadgan,
som är äktenkap; så tänker uppå, hwad ea
der tilförene här om sagdt är, nemligen,
at I skolen lefwa tilhopa i Gudsfruktan, i
Christeliga tuft och ärlighet, med sed och
sinne, sänjo och kärlek, undragandes hwar
med androm, se genom finger hwar med an-
drom, och lida tillsammans toleliga, så wäl
motgång som medgång, efter som denna
stadgan det kräfwet, och Guds behagelige
och gode wilje tillsäger; på det eder skal ske
lycka och salighet, och Gud, som eder hef-
wer låtit sammankomma, skal altid wara er
der nådelig, och förbarma sig öfwer eder,
U u 4 så

u) Gistm. B. C. II, S. 12.

x) Kyrkol. 1571.

så ofta som J honom uti edor åliggande nöd och trångmal åkallen 2c. Sedan om brudgummen wille jämwäl då gifwa bruden ring, såsom någre hade för sed, kunde han sielf eller Presten sätta honom på brudens finger; men inga ord eller ceremonier der til vidare bruka 1). År 1644. tillåts, at copulations ceremonierna skiedde antingen i Kyrkan, eller hemma i huset 2). Men år 1650. befaltes, at brudwigsten skulle uti Kyrkan förwättas, i Församlingens närvaro och åsyn 3), hwilket år 1673. togs noga i akt, der icke oundwikeliga hinder föreföllo 4). Nu skal den äfwen ordenteligen stie i Kyrkan in för Guds Församling 5). Dock har Upsala Consistorium utlåtit sig, at den jämwäl hemma i husen kan wärkställas 6).

§. 26. Sättet til wigningen bdr, så wäl nu, som strax efter Reformation, wärkställas med de sånger och böner, som i den Swenska handbooken finnas införde 7). Der wid är wäl icke utfatt någost företal, dock tillåtes det med den bestigning, at Presterne måge giöre det korteligen 8).
Men

1) Kyrkof. 1571. fol. LIII. b. LIV. a. 2) Stadg. om vordn. hos Adelen d. 17. Dec. 1644. §. 3.
*) Prestersk. Privil. d. 28. Nov. 1650. §. 20.
d) GEZELII Common. VII. §. 9. b) Se Handb. 1693. i början af det 5. Cap. Kyrkof. 1686. C. XV. §. 25. c) Consist. Upsal. Memor. för Presterskapet i Upsal. Stift 1712. §. 12. ARNELLS annmärk. öfwer Stads L. p. 259. d) Kyrkof. 1571. fol. LIII. 1686. C. XV. §. 21. e) Kyrkof. 1686. loc. cit.

Men år 1717. togo sig någre Prestes den frihet, at wid Brudwigningar stympa och askorta, hwad antingen til Ceremonierna eller ordafätten uti Handboken är infördt och förestrifwit. De utes flöto ock stundom sielfwa förmaningen, eller ock något annat stycke, som til den acten hörer. Högste Ombudsmannen fant sig derföre föranslåten, at förhålla Presterskapet Kongelige Preswet af den 22. Juli 1693, hwilket finnes främst uti Handboken, och förklarar, at et sådant sielfwilligt astympande icke skulle strafflöst afsäpa; hwarjemte han påminde Consistorierna om deras skyldighet f). Det formular, som nu brukas wid Brudwigningar, är icke mycket åtskildt ifrån det, som år 1529. aldraförst utkom på Swenska; hwilket bäst kan skönjas af följande jämförelse.

1. Först skulle Presten förmana dem, som wille åktenkap bygga tilhopa, at de på båda sidor måtte wäl betänka detta erendet, och icke löpa tillsammans af någon lätt sinnighet; hwilket han gjorde på följande sätt: Käre wänner, I skolen här besinna, at Gud hafwer satt mannen til qwinneses hufwud, at han skal wara hennes förman 2c. (Handb. 1529.). Detta skiedde då för wigningen, förmodeligen wid troslofningen. År 1548. stadgades, at samma förmaning skulle hållas, antingen hemma, eller för Kyrkoddren. Den blef ock då förbättrad, nästan på det sätt, som den nu brukas g). År 1614.

U u 5

1614.

D) Högsta Ombudsm. Br. til Consk. d. 30. Sept 1717.
g) År 1614. tillades wid slutet: Det wi ock alle samtelige öfwer dese förestälte personer af hierat önske.

1614. förordnades, at den skulle brukas uti sielfwa Kyrkan inför Guds Församling, wid wigslen. Då tillades jämwäl en widlyftigare föreställning och förmaning, om menniskians skapelse, åkten skapets instiktelse, samt mannens och qvinnans inbördes plikter; men man uteslöt den samma år 1693, och behölt den kortare och älsta. I medlertid brukades den, särdeles wid höga Personers wigning, såsom Biskopen Laur. Paulinus Gothus, i sina anmärkningar öfwer Kyrkolagen, gifwer wid handen.

2. Efter en sådan underwisning, och sedan man, efter gammal plägsed, af Predikstolen förkunnat, at sådane personer åttade bygga åkten skap tilhopa, och de kommo för Kyrkodören, skulke Presten besörja bägges deras wilja, så sågandes til Mannen: Jag spør dig *17.* til första reso, andra reso och tredje reso *b)*, om du wilt hafwa these persone *i)* til din hustru *k)*, och älska henne i nöd och lust. Sedan sporde han henne sammaledes, om hon wille hafwa honom til sin äkta man (Handb. 1529.). Med dessa frågor bdyjades wignings acten år 1529, och en lång tid der efter. Men år 1614. förändrades denna ordning i så måtto, at först skulle lysningarne gå för sig, och der efter wigningen begynnas med nyh ömtalte förmaning, hwat på brudgummen och bruden skulle tillspörjas.

Samt

b) År 1548. fattes: Jag spør dig *17.* til första, andra och tredje reso *2c.*

i) År 1548. Denna

na person.

k) År 1614. Äkta hustru.

Samma gång invättades jämväl spörsmålet på det nu brukelige sättet: Jag spör dig N. N. til, i det Helga Trefaldighets namn, och uti Guds Sörsamlings närvaro, om du wilt hafwa denna person N. N. til din äkta hustru, och älska henne i nöd och lust? Wid påß år 1608. har man wid höga personers wigsel invättat frågan först til Brudgummen och sedan til Bruden med denna widlyftighet: Aldens stund, Höghborne Sörste och Herre (Wälbornne Herre) J af det, som förbemålt är, nog samt hafwen förnummit, at Gud hafwer instruktat äktenskapet, och hwad eder häratinnan är af Gudi befallat; ären J då, nu til sinnes uti detta S. Ståndet sålunda at leswa, och der uti med denna Höghborna Fröken (Wälborna Jungfru) at intråda, och begåren, at det insödr Gud och den Christeliga Sörsamlingen, skal stadfäst blifwa, så gifwer der om edare Ja och samtyckio uppenbarligen tillkänna ^H. J fall så hända skulle, at någon dera af Brudfolket, uppå Prestens tillfrågan, icke wilt klarligen säga ja, eller ock nekår, at wilja leswa i äktenskap med den, som föreställes, då skal han, til vidare bestied, med wigslen innehålla ^H.

3. Der efter lutade Brudgummen och Bruden sina hustruden tillhopa, och Presten hölt en sådan bön: O! Gud Fader alsmäktige ewige Gud,

^H) Kyrkof. 1581. fol. LII. 1686. C. XV. S. 22.

^H) Bist. Paul. Gorhi anmärkn. öfwer Kyrkofogea.

Gud, du som man och qwinno der til Skapat hafwer, at de skola wara tilhopa et kiött och blod, wara til efter din wälsignelse, och föröka sig, och upfylla jordena 2c. (Handb. 1529.) Samma bön brukas ännu med en liten ändring, som infördes uti 1548. års Handbok; men hufvudens sammanlutande blef år 1693. afskaffadt.

4. Sedan tog Presten ringen, och sade: O! Gud Sader alsmäktige, som af din oegripeliga godhet hafwer all ting Skapat, at de skola tiena menniskione til goda 2c. (Handb. 1529.). Denna plägsed och bön behålles ännu.

5. Så tog Brudgummen ringen, och sade til Bruden: Jag N. tager dig N. nu til min äkta hustru, til at älska dig i nöd och lust, och til et wärteckn gifwer jag dig denna ring. Bruden svarade: Jag N. tager dig N. nu til min äkta bonda, til at älska dig i nöd och lust, och til et wärteckn tager jag af dig denna ring. (Handb. 1529.). Här uti skeddde allenast den ändring uti nyhånade 1548. års Handbok, at i stället för äkta Bonda står äkta Man. Efter Handboken af år 1693. bör Brudgummen ännu wid detta tilfälle hålla ringen; dock plåga både Brudgummen och Bruden, när de sålunda förbinda sig, hålla uti den samma, hwilket likwäl icke är föreskrifwit. Wid påsk år 1698. gaf äfwen bruden, wid Försteliga personers bröllopp, Brudgummen en ring, hwarföre hon

hon sade: Jag N. tager dig N. nu til min äkta Man, til at ära och älska dig i nöd och lust, och til et wärreckn gifwer jag dig i lika måtto denna ring *).

6. Sedan satte Brudgummen ringen på Brudens hand, först på det främsta fingret, så på det längsta, och sedan på det der näst, hvar rest den blef sittandes. Och wid han så satte ringen, sade han: I namn Faders, och Sons, och dens Helga Andas (Handb. 1529.). År 1614. förestrefes, at Brudgummen skulle sättia ringen på hennes Wänstra hand, och år 1693. besfaltes, at Presten, och icke Brudgummen, skulle wid samma tillfälle nämna den Högstlofwade Treenigheten. Denna ceremonie med ringen wid wigslen, war icke brukelig i äldre tider, ej en gång år 800. efter Christi födelse. Man gaf då allenast ring wid trolofningen m).

7. Der på sade Presten: Eder alla goda Christna menniskior, som här tilstådes äre, tager jag til witne hwad här skiedt är, för manandes eder, at I welen det ihogkomma (Handb. 1529.). Men framför dessa ord tillades år 1614. utaf Evangeliska Handböcker följande stadfästelse, som tillföre syntes sela: Efter nu desse förestälte personer hwar annan til äkta begära, och sadant här uppenbarliga, för Gud och den Christeliga församling, såsom witte

*) PAULIN. GOTHUS loc. cit. XXII. C. 3. p. 319. CALVÆR P. I. p. 128.

m) BINGHAM L.

wittnen på den yttersta dagen, bekänna, och der uppå är gifwit wårteckn och fästninge ring. Dersföre fogar jag, såsom en Christi tienare, här uppå dem i äktenstaps stadga och förbund tilsamman, I namn Saders, och Sons, och den Helga Andas, Amen ⁿ). Men bönen Sader wår infördes icke, förr än år 1693.

8. Presten sade ytterligare; Låter oss höra det helga Evangelium, som S. Matthæus beskriwer. Han upläste då af Matthei 19. Capitel den tredje wersen til den siunde (Handb. 1529.). Men år 1614. tillades jämwäl 7, 8. och 9. werserna.

9. Efter Evangelii upläsande, sade Presten: Gudi ware lof! (Handb. 1529.) men samma ord blefwo år 1614. uteslutne.

10. Presten förmanade Brudeparet, at wäl öfwerwåga de uplästa Frålsarens ord: Tänker på dessa Guds ord, och minnens dem grant, och sätter der fulla tro til (Handb. 1529.). Men år 1614. förbättrades och ökades denna förmaning, såsom den nu finnes i wår Handbok.

11. Sedan sade Presten: Herren ware med eder! Swar: Så ock med dinom anda (Handb. 1529.)! Denna önskan ändrades år 1693. sålunda: Herren ware med eder, och beware edor ingång och utgång nu och til ewig tid, Amen.

12. **Ö**

12. Så läste han följande bön: O! allsmåktige ewige Gud, som sade om mannen, när du honom först skapat hade, at honom icke war godt wara allena; ty skapte du ock honom qwinnona til hielp 2c. (Handb. 1529.). Efter denna bön sattes år 1614. de wanliga Wälsignesse orden, tillika med nybnämde önskan: Herren beware edor ingång och utgång nu och til ewig tid, Amen; hwilka bågge delar erhöles år 1693. et annat rum, då jämwal sielswa bönen flyttades efter Brudmekan, med befallning, at den skal allenast brukas öfwer Enke-bruder, och dem som äro utom förhoppning om lifsfrukt. Och för den orsaken bleswo då dessa ord uteslutne: At deras äktenkap må beprydas med den frukt, som du hafwer det skickat til, som du gjorde med Abraham, Isaac och Jacob.

13. Allt det föregående skiedde år 1529. för Kyrkiodören, men år 1614. i Kyrkan. Så gingo Brud och Brudgumme fram til altaret, hwarest Presten läste denna bön: O! Abrahams Gud, Isaacs Gud, och Jacobs Gud, ingiur din Helga Anda i dessa dina tienares hierta 2c. Hwarefter sielswa Kyrklotiensten begyntes (Handb. 1529.). Men år 1693. stadgades, at denna bön skulle läsas för altaret, sedan Predikan och Communion är förrättad.

14. När Brudgumme och Brud stodo under pellet o), bad Presten: O! Herre Gud,

o) Ordet pell betyder en wacker tapet, täcke eller himmel.

se barmherteliga til våra böner, och war åkten-
 skapena biständig 2c. (Handb. 1529.). Denna
 bön behålles ännu; men pellet är på många
 orter aflagd, särdeles wid de förnämares wigel.
 Det är et fyrkantigt täcke af kostbart tvg, som
 hålles öfwer Brudgummans och Brudens huf-
 wud af fyra ogista personer, twänne af hwarde-
 ra könet, medan Brudmäsan sjunges; hwilken
 sed warit nog gammal i Christenheten, så framt
 man får hit lämpa Ambrosii ord, at åktenskapet
 bör helgas med det Presterliga täckelset p).
 Anledning här til torde wara tagen ifrån Judar-
 na, hos hwilken Brudarna woro betäckta q).

15. Der efter säng Presten Brudmäsan r)
 med sådan början: *3* Erren ware med eder!
 Så ock med dinom anda! Uphåfwer edot
 hierta til Gud. *Wi* uphåfwe war hierta s).
 Låt oss tacka Gudi wår om *3* Erre. Det är
 rätt och tilbörlogit. Sannerliga är det til-
 börlogit rätt och saligt, at wi alltid och alle-
 städes tacke dig *3* Erre helige Fader almått-
 rige ewige Gud, som i dine kraft all ting
 af intet skapat hafwer. Du som ock när all
 ting skapat woro, skapte meniskiona, som
 der öfwer skulle wara en *3* Erre 2c. (Handb.
 1529.). Allt til år 1614. war denna Brudmäsa
 eller Brudawålsignelse endast sköld på Bruden
 allena t); men då lämpades den både til Brud-
 gum-

p) AMBROS. Epist. 70.

105. sq.

r) Den kallas ifrån år 1529. til

1693. Præfatio.

s) År 1548. finnes uplyf-

ta i stället för uphåfwa.

t) Dersföre kallas den

ock ännu Brudmäsa och Brudwigning; men icke

q) CALVOR P. I. p.

r) Den kallas ifrån år 1529. til

s) År 1548. finnes uplyf-

t) Dersföre kallas den

ock ännu Brudmäsa och Brudwigning; men icke

gummen och Bruden. Och förden skull stiedde der
wid några nödiga ändringar. Tilförene bad
man: Så se nu mildeliga til dessa dina ties
narinno, som gifs i mansens wald. Men
nu sattes i stället: Så se nu mildeliga til dessa
personer, som hafwa gifwit sig i äktenstaps-
stånd. Tilförene stod det så: At hon må i sit
lesworne efterfölja heliga qwinnor; hwilket
ändrades på detta sätt: At de måga i sit les-
werne efterfölja din helga wilja. Tilförena
funnos ock dessa ord: At hon må wara larkom-
men som Rachel sinom manne, förständig
som Rebecca, leswa länge och wara trogen
som Sara; men de blefwo nu uteslutna. I
stället för Gif nåd, at hon må wara tillfrids
med sinom egnom manne, stälte man meningem
sålunda: Gif nåd, at de uti sit äktenstap
må Christeliga leswa tillsammans; utom nå-
gra andra små ändringar, som icke äro betydande.
Denna Brudawålsgnelse fick strax efter Refor-
tion, läsas eller sjungas öfwer unga Jungseur,
som trädde i äktenstap; men icke öfwer de qwin-
nor, som antingen förre varit gista, eller woro
förmå mycket til ären ^u). Samma författning
gillades jämwal i Handboken år 1693, som inne-
håller, at öfwer Enkebrudar, och dem, som äro
utom förhoppning om lifsfrukt, skal ingen Brude-
måga sjungas, utan allenast läsas den bön, som
wi redan omtalat. Man finner ock något dyllt
under Påfwerdömet i Sverige. Dy på Ryrko-
mbtet

R p

Brudgummens wigning. DERMAN p. 316.

^u) Ryrkol. 1571. fol. LIII. b.

mötet i Söderköping år 1441. stadgades, at en Enkling och Enka i wigflen ej skulle få allmän wälsignelse x).

16. Efter Brudmåsan läste Presten: *Genom wår Herre Jesum Christum din Son, hwilken som lefwer och regnerar med dig och dem Selga Ande til ewig tid, Amen. (Handb. 1529.).* Hwilket ännu brukas.

17. Sedan wände sig Presten åter til altaret, och fullföljde Messan, eller den offentliga Gudstiensten (Handb. 1529.). På samma sätt stadgas uti war närwarande Handbok. *Wåre Förfäder woro ganska angelagne, at Predikan och Gudstiensten, wid detta tilfålle, icke måtte hindras y).*

18. När man kom ifrån Kyrkan, läste Presten twänne böner i Brudahuset. Den förra war stånd til alla Bröllopsgästerna: *O! alsmåkrige ewige Gud, gif din wälsignelse öfwer detta Brudahus, at alle de, som här uti boendes åro z) måga blifwa i frid, och följa din wilja efter, och lefwa i dinom kärlek til en god ålder a) genom Jesum Christum wår Herre, Amen. Den senare hölt han öfwer Brudeparet: Gud alsmåkrig wälsigne edor lekamen och edra sıklar zc. (Handb. 1529.).*
Eljest

x) Hert von DVLEN l. c. P. 2. p. 695.

y) Kyrkof. 1571. fol. LIII. a. Kongl. St. om Eder och Sabbatsbr. 1687. membr. post. §. 10.

z) Anbrades år 1614. alle de, som här tillstådes åro.

a) Til en god ålder utelöds år 1614.

Eljest skulle man år 1771. inga synnerliga ceremonier hafwa i Brudabuset. Och kunde afwen Presten der förbigå all läsning, om han märkte något officiet, och at han der med ingen nytta gjorde h). Samma böner äro ännu i behåll; men framför dem finnes år 1748. Psalmen Kom Helge Ande H'erre god tillfäst, med underrättelse, at den skulle sjungas, när Bruden gick til sångs. Der wid föreföll något officiet wid pås år 1608, hwar om följande finnes afördt uti Biskopen Laurentii Paulini Gothi anmärkningar öfwer Kyrkoflagen: Det är tilbörlligit, at man aflägger det ofstickeliga springande upp i brudsången, som här til hafwer warit i bruk, efter det är förargeligit och för gammalt folk farlligit. Och i den staden igen skal Brud och Brudgumme, efter Tobias och Saras exempel, falla på knä för brudsången, och göra sina innerliga böner til Gud, at deras äktenstap må lända Gudi til äro och dem til hugnad och glädje. Och imedlertid sjunger Presten med de andra någon af dessa Psalmer: Kom helge Ande H'erre god. Säll är den man, som fruktar Gud. O! Jesu Christ, som mandom tog. När Psalmerna äro lyctade, läser Presten den collecta, som i Handboken står: Gud alsmächtig wälsigne edar lekamen. Sedan stiga Brud och Brudgumme upp i sångena, och Presten sjunger den Psalm: Gud, som all ting skapade sig til lof och pris. At och nyttigt, at Presten gör en kort föreläsning.

R. 2

mae

maning til dem, som sitta i brudsängena, så framt han förnimmer, at der är stickelig-
het på särde, och at han hafwer ljud. År
1614. införde man i Handboken Psalmen Säll
är den man, som fruktar Gud, och gärna
wandrar i hans bud, och förordnade, at både
den och den förre Kom helge Ande 3/4 Erre
god ic. skulle stungas, när Brudgummen och
Bruden begäfrö sig til sängs. Men när de bäg-
ge fallit på knä för Brudesängen, och sängen war
ändrad, skulle Presten läsa de bägge anförda bö-
nerna; hwar efter man söng Psalmen: Gud,
som all ting skapade, sig til lof och pris,
och besluter skiedde med den wanliga Wälsignel-
sen. År 1693. behöllos wäl alla dessa Psalmer
tillika med bönerna; men tiden der til blef alle-
nast ändrad. Ty nu skola de tagas i akt, så
snart Brudgumme och Brud komma ifrån Kyr-
kan til Brudehuset. Icke des mindre kallat me-
nige man denna förättning Sängledning ännu
i dag c). Om Presten icke kan sölja Brudfolket
hem, sedan de uti Kyrkan äro sammantwigde, skal
uti Yrestegården, eller Klofakare huset, om så läge-
lligit är, Brudawälsignelsen, med wanlig säng
och bön, som eljest i bröllops gården plägar för-
rättas, öfwer dem affagd warda *).

S. 27.

c) Under sielfwa Hedeandomen, har man' ock brukat ärsfil-
liga ceremonier wid sängledningen. Disp. de ritibus Nu-
ptiarum apud veteres Sweo-Gothos P. I. p. 29. sub Prae-
fid. Prof. HERMANSSON. *) Biskop DAVID
LUNDS Synodal Påminnelser d. 29. Okt. 1713. S. 25.

S. 27. Dese äro de wignings ceremonier, som ifrån Reformationens början blifwit brukade, och ännu brukas i vår Swenska församling.

Men efter Konung CARL den IX:s ordning år 1602, skiedde brudwigning uti Hof-församlingen på följande sätt: Predikanten sade: Godt Christet folk, efter här äro två personer, som hafwa, efter Guds ordning, acktat begifwa sig uti det stånd, som Gud sielf insticktat hafwer; derföre wele wi nu bedja Gud med dem, såsom der til sinne och willia af Gudi fått hafwa, at Gud alsmåktig wille vara deras hielpare uti alla deras lifsdagar, at de der uti så måga lefwa, at det må vara Gudi behageligt, deras nästa til et godt exempel, och den Christeliga Kyrko til förmaning, och på sistone, efter detta lifwet, de med oss, och wi med dem, måge bekomma et erwinnersligt lif. Der efter läste han denna bön, som ännu är brukelig: O! alsmåktige Fader, ewige Gud, som Man och Qwinns der til skapat hafwer ic. Widare förestälte han Brudeparet äktenskapets heliga insticketse och ändamål, mannens plikter emot hustrun, och hustruns skyldigheter emot mannen. Der efter gjorde han dem en sådan fråga: Efter I nu hafwen förnummit, huru Gud hafwer insticktat äktenskapet, och hwad Gud eder befalt hafwer, at I göra skolen, såsom och huru I uti edart äktenkap förehålla skole; så spør jag eder til, om I ären til sinnes således uti detta helga Ståndet at lefwa, som I hören at Gud kräfwer af eder; och willien det för den Christeli-

ga Församling uppenbarligen bekänna, på det edart äktenskap må der uppå stadfast warda? Der til swarade Bruden och Brudgummen Ja. Då tistalade Predikanten Församlingen: Jag tager eder alla til wittne, hwad dese bägge personer, för Gud och hans Christeliga Församling här utläsra, at de sig tillsamman in i döden förbinda. Och om så wore, at någre kunna finnas, som här emot weta wara några skälige insager, de gifwe det nu här i tid tillkänna. Om då intet hinder war för handen, skulle Brudgummen gifwa Bruden en ring, och hon honom en igen, med dessa ord: Jag N. N. tager dig til min älskelige hustru, til at älska dig i nöd och lust, och til et wist äktenshaps tecken, at jag will hålla dig tro och läfwen, älska och ära dig i nöd och lust, gifwer jag dig denna ring. Bruden swarade: Jag N. N. tager eder til min äkta Man, til at älska eder i nöd och lust, och til et wist äktenshaps tecken, at jag will hålla eder tro och läfwen, älska och ära eder i nöd och lust, gifwer jag eder denna ring igen.

Sedan framstälte Predikanten til Brudgummen följande spörsmål, hwar til han swarade Ja. Nu hafwen I bekänt för Gud afsmäktig och hans Christeliga Församling, som här tillstådes är, at I hafwen tagit och nu anammat til edor äkta Waka och hustru N. N. här närwarandes? I hafwe läfwat och tillsagt här med i denna Christeliga Församling, som här närwarandes är, henne at aldrig förlåta? Welen I och älska

älska och ära henne uti alla edra lifsdagar, såsom
I utläsivat hafwen, och henne såsom en trogen
Man, efter edor förmågo, troligen bistå och til
hielp wara, uti en rätt sanskyllig Gudsfructan,
såsom en trogen Man sina hustru ägnar och bör,
efter Guds Gudomeliga befallning, och hennes
tro och läfwen hålla, och befordra til alt det hen-
ne til lif och siäl nyttigt wara kan?

Således sporde han Bruden: Bekänner
I och för Gud och hans Christeliga Församling,
at I hafwen anammat och nu tagit til edar äkta
Man N. N. här närwarandes? Welen I och
läfwa och tillsäga för Gud alsmäktig och denna
Christeliga Församling, at wara honom hörsam
och lydiga, och honom tiena och hielpa til alt det,
som Gudi kan wara behageligt, och kan gagna
eder sielfwa, edor barn och husfolk til gagn och
godo, til hans och eders, så och allas eders times-
liga och ewiga wälfärd, och honom hwarken i
nöd eller lust någonsin förlåta, utan eder besitta
i alla gudelighet, efter Guds heliga befallning,
med honom at lefwa, och hålla honom tro och
läfwen, såsom en ärlig hustru sin äkta Man skyl-
dig är, efter Guds ord och heliga Evangelium?
Desa frågor beswarade Bruden med Ja.

Der efter tillade Predikanten desa önsknin-
gar: Gud alsmäktig, som godt wärk uti eder be-
synnt hafwer, han styrke och hielpa eder uti edart
heliga företagande, och edor begynnelse ware i
namn Fadens, Sons och den Heliga Andas, Ige-
nom hwilken är skapad himmel och jord, Amen.
R: 4

Gud

Gud Fader, Son och den Helige Ande, som hafver kallat eder til detta heliga Ståndet, förbinde edra hjertan uti en rätt Christelig kärlek och trosförsamling, och gifwe eder sin wälsignelse! Sedan upläste han om äktenstaps skildnad af Matthy. 19: 3-9. Prästarens ord, dem han beslöt med denna förmaning: Dersföre skolen I hålla edert äktenstap kyskt, och på ingen parten gifwa orsak at skiljas åt; för ty sådant är emot Guds dens alsmåttigas ordning.

Så fölls alle på knä, och Presten hölt denna bön: Herre alsmåttige ewige Gud, som låter se din nåde, wisshet och barmhertighet uti alla dina wärk, och all ting wäl ordinerat, och skapat hafwer, och i begynnelsen sade, at det war icke godt, at Man skulle vara alena, och skapte honom fördenstull ena hiesp utaf hans egit rebben, så at tu skulle vara et, på det de skola undfly all oloflig beblandelse. Wi bedie dig, at efter du dessa två personer, efter dit underliga råd och Gudomeliga försyn, tillsammans huspit hafwer, der med at wid makt hålla din Christeliga Församling, utt et rätt Christeligt äktenstap at lefwä. Herre alsmåttige ewige Gud, förlån dem din Helga Ande, at de så i deras äktenstap måga lefwä, at de måga wandra efter din heliga Gudomeliga wilja, och alt hwad din heliga Gudomeliga wilja är emot, igengom din Helga Andas bistånd taga sig til wära före. Wärdigas och alsmåttige ewige Gud, wälsigna dem, såsom du hafwer wälsignat de heliga trogna Patriarcher,

Abraham, Isaac, och Jacob, at de, såsom med-
 arfwingar til det förbund, som du med dem
 gjort hafwer, och uti din Christeliga Kyrko åter
 förnyat hafwer igenom din älskelige kära Son
 Jesum Christum, måga arfwingar blifwa. Gif
 dem din Helga Andas nåd, at de måga upföda
 deras barn och efterkommande uti din samma
 Guds ords kundskap, til dinn kamms utspridelse,
 och den Christeliga Kyrkos förmering. Genom
 din Son Jesum Christum war Herre, Amen.

Ytterligare läste Presten Sader war, samt
 upläste hela Davids 128. Psalm om et fromt äk-
 tenskaps lycksalighet, hwar wid han tillade denna
 önskan: Gud alsmäktig: genom sin Son Je-
 sum Christum, och den Helga Ande, upfyll
 eder med sin nåde och wälsignelse, at I mågen
 uti en rätt sansfylld Gudsfruktan dageligen tillwära,
 och länge tillsammans lefwa! Så beslöts acten med
 Wälsignelsen.

S. 28. Den ofta nämde Olavus Petri, som
 med sin Broder, genom Guds dyra nåd, dref
 det wälsignade Reformations wärket, war den för-
 ste, som år 1525, på sit bröllopp i Stockholm,
 lät siunga Brudmässan på Swenska; ty förut
 förväntades den altid på Latin *d*. Under Påfwe-
 dömet har ock warit brukeligt, at unghustrum
 togs i Kyrkan af Presten, nästa Sön- eller Hel-
 gebag efter Bröllopdagen, hwilket Lagen faller
 de Inledsen. Efter Reformation hafwe wi wäl
 icke haft der på någon lag; doct är samma sed

Ex 5 en

en lång tid behållen. Den nyss gifta hustrun stälte sig i wapenhuset, hwarest Presten läste öfwer henne den bön, som finnes efter Evangelium på andra Söndagen efter trettonde dagen. Sedan tog han henne i handen, och ledde henne innom Kyrkoddren, då hon bar fram på altaret ost och kaka. Detta kallades Unghustruns Sofwerning e); men är nu aflagd.

§. 29. För öfrigt böra de ceremonier, hwilka antingen efter Kongliga stadgar, eller löslig sedwana, wid bröllop plåga brukas, icke förändras, eller förnyas f). Kyska brudar hedras med en besynnerlig skrud, som häfdade qwinnor icke få bruka. År 1617. beslöto Biskoparne på Örebro Riksdag, at de Brudar, som förut woro fränkte af sina Fästmän, skulle wigas utan brudeskät, med blottadt hufwud, utan krona och skrud. Om sådana qwinnor sig nu der af betienas, skola de böta två daler silfvermynt til Kyrkan g). En sådan dristighet kostade år 1669. femton daler, och år 1664. fyratio daler silfvermynt h). Brude-prydnaden består i synnerhet uti krona och utslagit hår i). Hwar och en Forsamling, som will och förmår skaffa Brudeskrud till

e) DIKMAN p. 317. 318. Conf. BAAZ. p. 620.

f) Kongl. Stadg. om vordn. hos Ad. d. 17. Dec. 1644. §. 3. Kyrkol. 1686. C. XV. §. 23.

g) Kyrkol. 1686. C. XV. §. 20. h) Kongl. St. om vordning. hos Prestersk. d. 5. Oct. 1664. §. 5. d. 1. Marz. 1669. §. 5. hos Borgersk. d. 5. Oct. 1664. §. 5.

i) Consist. Upl. svar på Probst. N. N. memor. d. 16. Junii 1716. ARNELL l. e. p. 259.

till Kyrkan, har frihet der till, och lemnas det till
 Sotne-männernas och Kyrkwardarnas egit be-
 hag k). Den begripes icke under förordningen
 emot yppighet n). Dock hvad sielfwa Kläderna
 angår, så ser Öfverheten hållt, i anledning af
 allmogens egen föreställning år 1731, at brudsel-
 let insinner sig wid wigslen med sina egna kläder.
 Men wtil Bruden anteligen wara annorledes
 klädd, må hon låta klåda sig af hwem hon will,
 och taga till Brudfrämman, hwilken hon hållt å-
 stundar m). Kronan bdr skwål aldrig betagas
 tyfka brudar, antingen de komma i sina wanliga,
 eller främmande kläder, ej en gång de fattigaste,
 som böra så den för lindrigare pris *).

§. 30. På stora Högtidsdagar, såsom för-
 ste dag Jul, Påsk och Pingest, så inga Bröllop
 hållas. Men om någon, för särdeles skäl och
 orsaker skull, will i Fastan gifta sig, bör sådant
 icke wågras, allenast det sker i stillhet, och utan
 allt Brudebång. Wigningar och bröllop böra ej
 eller tillåtas emellan Predikningarna på Sön- och
 Högtidsdagar n). Men när bröllop om Sönda-
 gen

k) Kongl. Resol. på Allmog. Besw. 1720. §. 47.

l) Kongl. Förordn. til en och annan yppighets och öf-
 werflödighets affkaffande den 3. Junii 1720. §. 10.

m) Kongl. Resol. på Presi. Besw. d. 14. Sept. 1731.
 §. 2. Resol. på Allm. Besw. 1720. §. 47. *) Bisk.

DAVID LONDS Synodal Wåminnelser d. 29. Oct. 1713.
 §. 25. n) Kyrkof. 1686. C. XIV. §. 2. Kongl.

Stadg. om wördn. hos Presi. d. 5. Oct. 1664. §. 4. 13.
 d. 1. Mart. 1669. §. 30. hos Lwigersf. d. 5. Oct.

1664. §. 4. 14.

gen anställes, som merendels på landet brukeligst är, så måste sådant ske i rättan tid, utan Guds-
 tiensens förhinder *). Likaledes äro bröllops-
 förbudne at hållas aftenen för någon Sön- eller
 stor Helgedag, samt nästa dagen der efter; på
 det Gudsstiensten der igenom icke må försinnas o).
 En lika ansvarighet brukade jänmwäl wåre Ev-
 angeliske Förfäder strar efter Reformation; hwar
 wid de sig yttrade, at ättenskapet icke derföre skul-
 le hållas för oheligt. Sådant skiedde allenast
 för ordning skull, som borde bibehållas, så at
 hwart och et erende måtte företagas på sin rätta
 tid p). Den älfsta förordning om tiden til bröllop
 hos de Christna, finnes wara gjord på mötet i Lao-
 dicea wid påf år 361, hwarest förböds at hålla
 bröllopp i fastan q). Petrus Lombardus och Gra-
 tianus anföra wäl, at et möte i Lerida uti Spa-
 nien år 524. skal hafwa förbudt alla bröllopp ej
 allenast i fastan, utan ock tre weckor för Johan-
 nis Döparens fest, samt ifrån Adwents Sönda-
 gen til efter Trettonde-dagen. Men denna stad-
 ga lärer wara yngre. Ty af de mötens beslut,
 som Biskopen Martinus i Braga framgaf år 572,
 förmärkes, at man då icke wiste af något annat
 förbud, än det, som skiedde i Laodicea. Men
 mötet i Selingstadi år 1022. förordnade, at ingen
 fick gifta sig ifrån Adwents Söndagen til otta da-
 gar efter Trettonde dagen, och ifrån Söndagen
 Septua-

*) Kongl. St. om Eder och Sabatsbr. 1687. memb.
 post. §. 10. o) Kongl. Resol. på Prest. Besw.
 d. 14. Sept. 1731. §. 2. p) Kyrkol. 1571.
 fol. LIII. a. q) Concil. Laod. Can. 52.

Septuagesima till otta dagar efter Påsk, ej eller på de fjorton dagarna för Johannis Döparens högtid r). Detta är ock till en del i afktagit i Sverige under Påskwiska tiden, då ej eller några bröllop höllos ifrån Söndagen för gångdagarna till Helga Trefaldighets Söndag s).

§. 31. Så wäl i de äldre som nyare tider, hafwa, både i städerna och på landsbygden, Brudgummens och Brudens wänner kommit till sammans, aften för Bröllops dagen, och med hwar andra, tilbragt natten emot Söndagen. Den sammankomst, som då hölts hos Brudgummen kallades Swenqwällen, och den, som hos Bruden anstältes, nämde man Möqwällen t). Men wåre Christelige Förfäder klagade öfwer det stora öfiset, som der af förorsakades. Mange såto öfta natten öfwer, kommo sedan om Söndagen druckne till Kyrkan, och woro ej allenast sielfwe öfiselige till de heliga wärf, som då skulle för händer hafwas, utan ock hindrade andra, at med tilbörilig andakt Gudstiensten biwista. Predikanterna befaltes derfore at med alswarsamhet och trogna förmaningar förekomma sådan otillbörlighet och Guds förtörnelse u). Öfwerheten nödsakades ären 1644, 1664. och 1668. utfärda der emot sina förbud, då det likwäl tillåts, at på landet hålla en liten måltid, utan dryckenskap x). Men som

r) BINGHAM L. XXII. C. 2. p. 312. CALVOR P. I. P. 152. P. 2. p. 262.

s) CELSII Comput. Eccl.

P. 58. DIKMAN p. 318.

t) Disp. cit. de ri-

zibus Nuptiarum P. I. p. 25.

u) Kyrkof. 1571.

fol. LIII. b.

x) Kongl. Stådg. om ordn. hqg

som Presterskapet år 1731. måste beswåra sig öfwer de misbråk, som der wid förelupo; så blefwo Swen och Måqvällar då aldeles förbudna, wid fem daler silfvermynts wite för wården, och en daler silfvermynt för hwardera gästen til Kyrkan och Söknens fattiga, som Kyrkoherden, genom Söknens Serman, eller Kyrkowårdarne, åligget låta inkrafwa y).

S. 32. Af ålder plågade och Bruden och Bröllops dagen bada; hwarföre denna plågsed kallades Brudbadstufwa och Brudbad. Bruden beledsagades af Jungfrur och hederliga huseur. Framför dem buros sådana drycker, som kunde tjena til swalka och förfriskning. Efter öfwerståndet bad pryddes de sig med kransar på hufvudet, och spifade med hwar andra; hwar på Jungfrurna sofwu hos Bruden öfwer natten z); Men sådana Badstufwugwällar och solenne Badstufwugångar, som med process och gästabad anställas, äro ifrån år 1644. aldeles förbudne så i Städerna, som på landsbygden a).

S. 33. I förra tider ledsagades Brudgummen och Bruden til Kyrkan, med danståndigt och yppigt sorl. Men år 1664. förböds alt skitande, wid

Abelen 1644. §. 3. 4. 1664. §. 3. 4. 1668. §. 3. 4.
 y) Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. d. 14. Sept. 1731.
 §. 2. z) Ol. Magni Hist. Gent. Septent. L.
 XV. C. 25. & 26. p. 591. Disp. cit. de ritibus nupt.
 p. 25. a) Kongl. Stadg. om ordbn. hos Ad.
 1644. §. 2. 1664. §. 2. 1668. §. 2. hos Prestersk.
 1664. §. 2. 1669. §. 2. hos Borgersk. 1664. §. 2.

wid fem daler silfwermynts böter af den, som
bryter; hwilken stadga sedermora flera gånger
blifwit förnyad *b*). Detta bekräftades afwen i
Kyrkolagen år 1686, som innehåller, at ingen
Brudskara må komma til Kyrkan, med trummor,
stiutande och hwarlehandta otienligt buller. Skier
det, då skola sådane plikta efter Stadgan *c*).
Men plikten ökades år 1731, så at den, som nu
stiuter på Bröllop, Barndop och andra samwä-
men, belägges med tjo daler silfwermynts böter *d*).
Det war ock fordom brukeligt i Sverige, at
stora lius brunno under wigslen *e*). Men både
liusen, och de der til hörande liusstakarna af trä,
blefwo på Upsala möte år 1593. affskaffade *f*).

§. 34. Alt Brudgummen betienas af sina
så kallade Brudswenner, och Bruden af sina
Brudpigor, är en gammal sed, som kommit
ifrån Judarna. Simson hade trettio stallbröder
på sit Bröllopp Dom. B. 14: 19. Och Bru-
den upwacktades af sina Jungfrur Matth. 25: 1.
Detta togs afwen i akt af de Christna; hwar
före så wäl det fierde Carthaginensiska mödet år
398, som jämwal Augustinus, hwilken lesde på
sam

- b*) Kongl. Stadg. om vordn. hos Prestersk. 1664. §. 3.
1669. §. 3. Kongl. Förordn. d. 26. Oct. 1685. Kongl.
Stadga un Eder och Sabbatsbr. 1687. memb. post.
§. 10. *c*) C. XV. §. 25. ARNELL l. c. p. 259.
d) Kongl. Resol. på Prestersk. Best. 1731. §. 3.
e) Disp. cit. de ritibus nupt. p. 26. DIKMAN p. 317.
f) Disp. de Consil. Upl. sub Præsid. D. Prof. BAINE
P. 17.

samma tid, förmåler om detta Bröllops fällskap g).

§. 35. Vår Christeliga Siverhet hat framför all ting welat förekomma yppighet på Bröllop. År 1635. klagade Ridderskapet och W. delen öfwer stor oordning och öfvermåttan öfwersfiddighet, som på Bröllop brukades. Samma besvär anförde ock Presterskapet år 1640. och 1642. h). Huru sådant tid efter annan blifwit bestradt och hämmadt, ifrån år 1644, kan inhämtas af de äldre och nyare Kongliga stadgar och förordningar i). De budna gästernas antal har tilföre icke fått öfverskrida 24. par, Man och Qwinnfolk tilhopa k). Nu skola Bröllop i Städerna så tidigt begynnas, at de ofelbart innan flöskan 12. om natten kunna wära slutne l). Weth på landet få de hållas två dagar, och kunna föräldrar, barn och syftan ändå wära längre tillsammans m). Alla solenne Zerkomme-Gästabud, som blifwit anstälta efter brölloppet, äro ock förbud

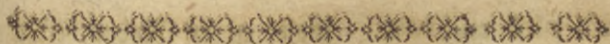
- g) REZII Not. ad Goodw. Mos. & Aar. p. 481. CAP. VOR P. I. p. 116. h) Kongl. Resol. på Udel. Besw. 1635. §. 3. på Prestersk. Besw. 1640. §. 2. 1642. §. 11. i) Kongl. Stadg. om wördn. hos Ad. 1644. §. 1. seq. 1664. §. 1. seq. 1668. §. 1. 1669. §. 10. hos Borgersk. 1664. §. 10. Kongl. Förordn. til yppighets afläff. d. 8. Nov. 1731. §. 10. Kongl. Förkl. öfwer Just. Cancell. förfrågn. d. 15. Mart. 1732. k) Se nyss anförde Stadgar 1668. §. 3. 1664. §. 7. 1669. §. 7. l) Kongl. Förord. d. 8. Nov. 1731. §. 13. m) Resol. på Prestersk. Besw. 1731. §. 2.

Den rätt lemnad, at så snart få taga den förra igen, som gista sig med någon annan, hwilken rättighet han iägenom skildnaden icke förlorat. De skulle derföre få bygga äktenkap med hwar andra; men likwäl plikta för otidigt sängelag. Men hwad ceremonierna beträffade, med hwilka detta förnyade äktenkap skulle åter igen bundit warda; så borde detta icke anses för något nytt äktenkap, utan allenast såsom en continuation af det förra. Fördensfull borde dese personer allenast inställa sig i Consistorio, hwarest skildnaden tilförene skiet, och sin mening tydliggen utsäga. Den ene obrottslige skulle förklara, huru han eller hon förläter sin otrogna Makas brott, tager den upp igen, och will med honom eller henne fortfara uti sit förra äktenkap. Den andre skulle betyga sin ångest öfwer begången synd, och låfwa bättring. Der upå borde sedan följa trogna förmaningar och parternas handsträckning med en tienlig och til et sådant mål lämpad Bön, som låses öfwer dem, hwar efter slutet skulle skie med Herrans wälsignesse. Detta skulle sedermera genom en tienlig publication af Consistorio kunnigt göras i den Församling, der de bodde *q*). Och bör detta utslag til alla delar tiena Consistorierna til rättelse, wid alla sådana förekommande mål, utan widare förfrågning *r*).

Syra²

q) Kongl. Senatens Br. til Consist. Wexion. d. 16 Junii 1711.

r) Kongl. Senat Br. til Consist. d. 20. Junii 1711.

Syratiönde Capitel.

Om Barnaqvinnors Kyrkogång.

S. 1.

Nå sielfwe Hedningarne hade sina renings sätt, och icke tillåto några orena komma til sin Gudstienst, är en nog bewisad sanning s). De apade uti detta, så wäl som offren, efter Guds folk. I bland Judarna i Gamla Testamentet war en särdeles rening förefrefwen för de qvinnor, som med barn blifwit wälsignade 3 Mos. 12: 4, 6. Ser weckor wid påsk, eller 40. dagar efter barns börd, berde de infinna sig i helgedomen. Då twättade de sig i friskt watten, och frambaro de wänliga offren, hwar efter de för rena förklarades. Samma sedwänja tienre til en erindran af menniskio slägtets afstelse och födelse i synd, samt afbildade den rening, som igenom Frälsaren förwårswades och erhålles ifrån synden. Det är trosligt, at denna ränselfe hos Judarna gifwit någon anledning til barnaqvinnors kyrkogång, äfwen i Nya Testamentet. Men orsakerna der til finnas likwäl icke igen uti någon ceremonialist lag. Wi äre befriade ifrån de Levitiska stadgar; och dersföre behöfwa icke wära qvinnor dem nu mera i åsttaga. Men twänne skyldigheter blifwa likwäl

Th 2

wäl

s) LOMBIER de lustrat. SAUBERTUS de Sacrif. veter. C. XI. VAN DALE de Orac. ethn. C. 5. & de orig. & progress. idol. C. 3. SPENCERUS de legibus Hebr. ritual. L. III. Diff. 2. C. I. p. 993. 19

wäl alltid orubbade. Först, at en Moder, efter sin barnsbörd, skal stöta sin hälsa, för hwilken orsak hon på någon tid bör hålla sig inom sitt hus: Och sedan, at hon, efter hämtade krafter må, i Församlingens närvaro, tacka Gud för undfångna wälgärningar. Hon är förlöst utur en stor fara, hennes barn har undfått Döpsens dyra gåfwa, och hon är åter hulpen till sin hälsa igen. Hvad är dertill billigare, än at hon, wid sitt första utträde, insinner sig i Herrans hus med Davids tankar: Huru skal jag wedergålla Herranom alla hans wälgärningar, som han mig gör Psalm. 116: 12. Men om en Predikant här wid förer ordet, och hon med några besynnerliga åthäfvor visar sig i Församlingen, är en anstalt, som den Christeliga friheten kan antaga eller låta falla. Med et ord, ceremonierne här wid ankomma aldeles uppå Församlingens egit godsfinnande.

§. 2. De Christne uti Österlandet låto mödrarne på fyratioende dagen efter födslen, komma med sitt nyfödda barn till Kyrkan, och der undfå wälsignelse ¹⁾. Men Påfwen Innocentius den III. war icke så nogräknad om tiden, at det ju kunde förkortas ²⁾. I åtskilliga Protestantiska Församlingar taga Mödrarne ännu sitt barn med sig wid detta tilfälle. Men Carpzovius tycker det wara onödigt; emedan barnet redan i Döpsens undfått wälsignelse. Dock ogillar han icke, at

1) CALVOR P. L. p. 295.
 Protest. L. III. tit. 47. p. 932.

2) BOEMMER. Jus Eccl.

at Mödrarne måga wisa någon besynnerlig andakt x). Wår Swenska Församling är således icke ensam, som behåller denna löstige plågsed.

S. 3. Ifrån Reformations början i wårt Rike, äro åkta hustrur efter barnsbörd offentligan uti Kyrkan intagne. Men då wåre Christelige Negenter och Lärare faststälte denna sedwånja ibland oss, woro de högst angelågna, at meddela meniga Man der om mogna tankar och begrep. Menige Man hölt dem för orena, och lika som Hedningar, för än de blefwo Kyrkotagna; och om de dödde i barnsbörd, wille man ej begrafwa dem ibland annat Christeligt folk *). Prediko-embetet befalltes fördenksfull, at underrätta sina åhörare, huru sådana qwinnor icke woro uteslutna ifrån Guds Församlings gemenskap. Barnsbörden war Guds egen ordning, och hade til ingen del gjort dem orena. Så litet de behöfde en Judisk rening, så wäl kunde de, wid denna omständigheten, umbära alla andra ceremonier. Om deras krafter så tilfode, kunde de samma dag, utan inledning och allehanda Kyrkofeder, gå i Kyrkan, och der tacka Gud för hans gåfwa och nådiga hielp, såsom ock Gregorius bekänner. Intet annat än wården om deras egen hälsa, det allmänt antagna bruket i Christenheten, samt en Christelig tuft och anständighet borde hålla dem inne i sex weckor. Och i fall de efter den tiden gingo i Kyrkan, utan Prests inledning, såsom

x) CARPZOV. Jurispr. Eccl. L. II. Def. 273. P. 412.

*) Kyrkof. 1571. fol. XXIII. a.

på många ställen skiedde i andra länder, eller med någon Prests biträde, såsom hos oss war wedertagit, kunde wara lika mycket. Dock fingo de icke förakta vår faststälta ordning. Dessa grundeliga anmärkingar infördes uti vår första Evangeliska Kyrkolag 1). Iffwen påyrkade Biskopen Gezelius år 1673, at barnafödertor skulle efter barnsbörden hålla sig några weckor ifrån Guds hus, och sedan blifwa intagna. Men han bekände tillika, at detta icke skiedde derföre, at barnsbörden skulle i sig sielf wara ohyelig och Gudi misshagelig; utan för deras egen hälsa och Christelig tuft, hwarföre så wät deras hemmablifwande, som deras Kyrkogång, grundade sig på de Christnas frihet 2). Det gamla bruket blef år 1686. stadfastadt uti Kyrkoordningen, som förklarar, at barnafödertor skola hålla sig inne wid pås ser weckor efter födslen, emedan en Christelig sedwana, tuft och ärbarhet, så ock deras egen hälsa, sådant fordrar, samt at de sedan böra tagas i Kyrka efter wanlighet 3).

S. 4. Ceremonierna wid Kyrkogången woro, strax efter Reformation, af följande bestaffenhets. Hustrum stälde sig i wapnhuset, hwarest Presten läste öfwer henne denna bön: O! allsmåttige ewige Gud, du som gaf den wäl signelse öfwer menniskione, när du henne först skapat hade, at hon skulle wara til och föröka sig, du som ock efter samma wäl signelse hafwer giort dessa dina tienstaqwinno frukto

1) Fol. XXIII. b.

2) GEZEL. Common. V. S. 3.

3) Kyrkol. 1686. C. V. S. 1.

fruktsammelige b), så wårdes nu se mildeliga
 til henne. Och såsom du hafwer giort
 henne fruktsammelige efter den lekameliga
 wålsignelsen, så låt henne ock fruktsammelige
 blifwa c) i den andeliga wålsignelsen, at hon
 må altid wåra til i din kundskap, och lefwa
 efter din helga budord, genom Jesum Chris-
 tum wår Herr, Amen (Handb. 1529.). Sed-
 dan tog Presten henne i handen, och ledde henne
 innom Kyrkoddren, sågandes: Herren beware
 din ingång och utgång nu och til ewig tid,
 Amen (Handb. 1529.) d). Och i det affeende
 fallas denna handel ej allenast Kyrkogång, utan
 ock Inledning e). Wid samma tilfålle buro
 hustrurna, som togos i Kyrka, lius i hånderna,
 dem Presten sedan behölt: Lifwen stiedde af dem
 offer och föråringar, som likaledes tilfóllo Pre-
 dikanten f).

S. 5. På somliga orter i Sverige börjades
 denna Kyrkotagnings-act med en sådan föreställ-
 ning til folket: Det är en loslig och Christe-
 lig sedwånja, ålskelige i Herrenom, at
 barnaqwinnor förhålla sig ifrån gemene Sör-
 samlingen hemma uti sine hus, sedan de sina
 foster hafwa födt til werldena, efter som Gud
 alsmåchtig sielf förordnat hafwer i det Gam-
 la Testamentet, och exempel der om förestäl-

2 4

les

b) År 1548. sattes tienarinnor fruktsamma. c) År
 1548. låses fruktsamma. d) DIKMAN P. 318.
 e) Kyrkof. 1571. fol. XXIII. b. f) WERWINE
 l. c. P. I. p. 150. DIKMAN P. 318.

les i det Nya Testamentet utaf wårs H^{er}ras
 Jesu Christi Moder Jungfru Maria.
 Men wi skolor härutinnan besinna, at så-
 dant icke skier för den orsaken skull, at äkten-
 skaper skal wara Gudi missageligt, eller
 qwinnan skal igenom Barnafödsloa war-
 da ostiär, och alt det hon imedlertid går öf-
 wer och handterar, blifwa förbannade, som
 de Påfwise falskeligen lära och föregifwa.
 Ty såsom äkten skaper är instiftadt och wäl-
 signadt af Gudi uti werldenes första begyn-
 nelse, så är det ock en helig ordning, och bör
 ärligen hållas ibland alla menniskior, såsom
 Apostelen betygar Heb. 13. Och ändock at
 qwinnan warit bedragen, och kom öfwer-
 trädelsen åstad; så wårder hon likwål salig
 igenom barnsbörden, om hon blifwer i tro-
 ne, och kärlekenom, och i helgelse med lys-
 het, säger Paulus i Tim. 2. Utan det skier
 för dessa orsaker. Först, at wi härutaf skor-
 lom ihogkomma den naturliga födelsens or-
 renlighet, derigenom alla menniskior aflas
 och födas i synd, och af naturen äro wredes-
 nes barn, och icke kunna komma i Guds
 Rike, med mindre de wårda födde på nytt
 af watten och Andanom. Til det andra, at
 Qwinspersoner, som för syndenes skull mäs-
 ste föda deras barn med sweda och wårk,
 måtte på någon tid hålla sig stilla, på det
 de måga komma til deras naturliga hälsa
 och starkhet igen, och göra köttena den ära
 til des nödtorft, som Paulus lärer. Och
 al:

aldenstund Gud den aldrabögste nådeligen hafwer wålsignat denna närwarande Gwins: person N. N. med lifsfrukt, och förhulpic henne til sina lekameliga sundhet igen, så är det tilbörliigt, at wi, som här tillstådes är rom, samt med henne bewisom det Gudomesliga Majeståter för sådana hans milda wålgärning war pliktiga edmiuk och tacksamhet, och der hos bedjom, at den samme nådige Guden henne med all andelig och lekamelig wålsignelse, så hädan at som alt här til, rikeligen wille försörja och bekröna, der til brukandes detta efterföljande bönesått g). Der uppå fölgde den wanliga bönen, önskan och inledningen. Man finner ock af Biskop Paulini egenhändig anmärkning ar öfwer Kyrkolagen, at Presten, efter fulländad bön, hållit en tackfågelse på Predikstolen wid följande sått:

Når alt är gängit wål i barnafödslen.

Käre wånner, här är en barnfångs hustru, som håller i dag sin Kyrkogång, hon begår ar, at Guds Församling samt med henne wille tacka den Fromma Guden om, som hafwer så nådeliga hulpic henne i barnsnödene, bestårt henne en lefwande frukt, benådat fruktene med det Helga Dopet, och låtit åter modren komma til fins krops starkhet och hålsa. Hon befaller sit barn den fromma

N y s

och

D) Denne förestållring finnes inskriwien uti Handboken af år 1614, som förwaras i Wislanda Kyrka uti Cronobergs län.

och trogna Gudenom, at han wille framdeles styrka och uppehålla modrena, och gifwa barnena sina nåd, at det må upwäxa med hälsone, upfödas uti Gudsfruktan, och altid wara och blifwa dens ewiga lifsens arfwinga.

När barnet är efter dopet uti de sex weckor blifwit dödt.

Käre wänner, här är en barnsängs hustru, som i dag håller sin Kyrkogång, hon begärr ena allmännetiga bön af denna Christeliga Församlingene, at I wilsen samt med henne af hiertat tacka den fromma och trogna Gudenom, at han hafwer så nådeligen hjälpt henne i barnsnödene, bestärt henne ena lefwande frukt, och begärfwa fruktene med det helga Dopet, låta Modrena åter komma til kroppens timeliga starkhet. Hon befäller sig den fromma och trogna Gudenom, at han wille och framdeles trösta, styrka och uppehålla henne med sin nåde, genom sin Helga Anda til det ewiga lifwet. Den käre Gudem gifwe henne sin wälsignelse! Amen.

När barnet är Kommit dödt til werldena, och icke blifwit döpt.

Käre wänner, här är en barnsängs hustru, som nu håller sin Kyrkogång, hon begärr en allmännetig bön af denna Christeliga Församlingene, at I wilsen samt med henne tacka den fromma trogna Gudenom, at ändock han hafwer, efter
sin

sin nådiga wilja, lagt henne i barnsnödene et tungt Kors uppå, så hafwer han dock som en frommer Fader gifwit henne tröst, tolamod och lindring, och nådeligen hulpit henne efter sin faderliga wilja. Honom befaller hon sig genom ena allmänneliga bön, at han wille ock framdeles blifwa hennes nådige Fader, trösta och styrka, och genom sin Anda nådeligen uppehålla henne uti hennes hela lifstid til det ewiga lifwet. Den milde Guden gifwe henne sin Gudomeliga wälsignelse! Amen.

S. 6. Dessa Ceremonier hafwa tid efter annan undergått hwariehandas förändringar. Bez målte föreställning har icke warit allmän. Rusen och offren affkaffades år 1593. på Upsala möte ^{b)}; dock tillåtes ännu på Gottland, at af hwar Korsfogångs hustru, sasom ock af Faddrarna må gifwas, hwad de af en god wilja kunna och förmå at offra på Altaret ⁱ⁾. Inledningen i Kyrkan uphörde år 1693. Ej eller hålles någon tackfärgelse på Predikstolen. Nu för tiden brukas altså inga flera äthäfwor, än at Presten läser den förut anförda bönen, och sedan tager hustrun i handen, med den önskan, som tilförene war waranlig wid inledningen. För min del ser jag här wid ingen ting, som kan förtiena åtal. At en sådan qwinna i Församlingens närvaro, med bögd

fnå

^{b)} WERWING I. c. p. 150. Disp. de Concilio Ups. sub præsid. D. Prof. BRING p. 16. ⁱ⁾ Stadga om Prestersf. rättigheter på Gottland d. 30. Oct. 1747. S. 12.

Enå prisar Guds stora nåd, och emottager wäl-
 signelse genom Prediko-embetet, kan icke falla
 henne beswärligit, om eljest hennes hierta är brin-
 nande af den högstas lof. Den store Konung
 SALOMO blygdes icke, at i hela folkets åsyn, lig-
 ga på sina knå inför himmelens och jordens Sta-
 pare, i Kon. B. 8: 54. Jag har låtit mig be-
 rättas af gamla trovärdiga Män, at Konung
 CARL den XI, före än han stadfästade Kyrkolagen,
 har lemnat til sin Gemäls utlatande det stycket
 der af, som angår äkta hustrurs Kyrkogång; då
 den Gudfruktiga Drottningen ei allenast skal haf-
 wa gillat det samma, utan ock ytrat sig i dessa
 ord: När wi blifwit förloföade ifrån war
 barnsbörd, och äre i stånd at åter insinna
 oss i Zerrans Zelgedom, hafwe wi und-
 fatt så stora wälgärningar, at wi wäl på
 alt upständeligit sätt måge betyga war wörd-
 ned och tacksamhet emot den stora Guden.
 Om något i denna ceremonien skulle tärwa nå-
 gon förbättring; så läwer den endast bestå der uti,
 at rumet i Kyrkan måtte något närmare utmär-
 kas. Jag har sedt på Landsbygden, at hustrun,
 beledsagad af andra qwinnor, faller på knå på
 sielwa Kyrkotröskelen, hwarest Presten möter
 henne, och förrättar Kyrkotagningen. Men me-
 rendels framställes för henne en pall på Kyrko-
 gången, hwarest hon fullbordar denna sin an-
 dakt. Denna olikheten kan likwål någorlunda
 tolas. Men Calvör anser för et orimligt mis-
 bruk, at Presten besöker barnaföderstän hemma
 i huset, der läser bönen öfwer henne, och at så-
 dant

Dant skal likwäl bära namn af hennes Kyrko-
gång k). Wår Öfwerhet befalte år 1650., at
Kyrkogång efter barn skal i Kyrkan förwättas, i
Församlingens åsyn *). År 1664. förordnades,
at inga flera hustrur, än twänne af närmaste slägt,
eller wänner, skulle wara följacktige wid Kyrko-
gången l)? Wid påß år 1608 hade den öfleden sig
irritat, at många qwinnor, för gästabuds tilred-
ning, drögde med sin kyrkogång öfwer laga tid,
ändoeck de til hälsan komne wero. Sådant wille
man förekomma; emedan de således försummade,
at höra Guds ord, och biewista den offentliga
Gudstiensten **). Men nu äro alla gästabud
wid sådana tilfällen i Swerige förbudna; dock
hafwer man tillåtit på landet en måttelig mål-
tid, och i städerna litet win och bakelse m).

§. 7. De, som födde dödt barn, hwilket
wara fullgångit, intogos år 1673 på det wanli-
ga sättet; men när misfall timade, och fostret
i otid förgickes, gingo sådana mödrar, när de kom-
mo til hälsan igen, i kyrkan utan någon intagning
och ceremonier n). Samma ordning tage wi
ännu i aft, fast wi ej hafwe der om någon be-
skref

k) CALVÖR P. I. p. 295.

*) Prestersk. Privil.

d. 28. Nov. 1650. §. 20.

l) Stadga om vordn.

hos Prestersk. d. 5. Oct. 1664. §. 23.

**) LAUR.

PAULINI egenhändig anmärkn. öfwer Kyrkoförlagen.

m) Stadg. om vordn. hos Ad. d. 17. Dec. 1644. §. 8.

d. 30. Aug. 1664. §. 5. d. 19. Dec. 1668. §. 9. hos

Prestersk. d. 5. Oct. 1664. §. 23. d. 1. Mart. 1669.

§. 23. hos Borgersk. d. 5. Oct. 1664. §. 24.

n) GEZEL. Commonit. V. §. 3.

skrefwen lag. De qvinnor, som befinnas wara håfda af deras män, dock icke föda barn för Brötkoppsdagen, skola som andra årliga hustrur intagas; men likwäl böta til Kyrkan för otidigt sångelag o). År 1673. ågde de ock samma frihet, allenast med den betingning, at de icke fingo intagas på samma rum och ställe, som de andra tuktiga qvinnor; at tuckten måtte hafwa sin heder, och otuckten någon nesa. På lika sätt handlades jämwäl då med dem, som blifwit håfda af sina trolofwade fästmän, hwilke antingen dödt eller bortrest; allenast med den skildnad, at sådana intogos efter Predikan eller slutad Gudstienst p). Men år 1686. förordnades, at de qvinnor, som hafwa afstat barn tilhopa med sina Fästmän, och föda, samt söka Kyrkogång, för än wiggen tilkommer, skola icke intagas, som andra lyska Barnaföderstor, utan med et särskildt böne-sätt q), som år 1693. uti Handboken infördes r). Med Kyrkotagning tildrog sig år 1731. en besynnerlig händelse. Et qwinfolk, som war en krynpling, blef af sin styffader wäldtagen, håfdat och med barn rädd. Och som hon ifrån alt straff förskonades, så dömdo jämwäl Konungen, at hon skulle, såsom en åtta hustru Kyrkotagas. Dock börde Presterskapet förut om sakens omständigheter underrätta Församlingen, hwilken der af kunde så mycket mindre någon förargelse taga, som denna qwinsperson warit å sin sida til den af styffadren henne tilfogade kränkning ofsyldig, och för-

tiente

o) Kyrkol. 1686. C. V. §. 2.

p) GEZEL. loc. cit.

q) Kyrkol. 1686. loc. cit.

r) Handb. C. 6.

tiende således i anseende der til, som ock til hennes bräckliga tilstånd, både hägn til sin åra, och en christelig warfunsamhet s).

§. 8. Uti den ordning, som Konung CARL den IX. lät år 1602. utkomma, angående Guds-tiensten i Hof-Församlingen, stadgades äfwen at hustrur skulle gå i Kyrkis efter barnsbörd. De Påfwiskas falska mening ogillades, at qwinnor skulle efter barnafödslen wara Hedne och i dieswulens wäld, och satta utur den Christeliga Församlingen, samt förden skull böra på nytt i den samma intagas med afgudiska ceremonier. Man bewiste, at sådant stridde twärt emot Pauli ord, som innehålla, at om qwinnan blifwer uti tron, warder hon genom barnsbörden salig. Icke desto mindre hölts för en dryggelig skyldighet, at tacka Gud för alla hans wälgärningar, hwar ibland den icke war den ringaste, at han, igenom mans och qwinnos förening, widmakt hölt sin Christeliga Församling. Man påminte sig ock Guds ordning i Gamla Testamentet om barnaföderstor, at de på wiså dagar skulle anses för oreña, och hålla sig hemma i sit hus; (3 Mos. 12.). Hwar wid gjordes den anmärkning, at de imedlertid insgalunda woro i dieswulens wäld, eller hedne; utan at Gud gifwit denna besynnerliga befallning qwinnofönet til hielp och styrko igen, emot många ogudaktiga och öfwerdådiga Manspersoner, som lesde såsom Epicureer. När alltså qwinnan war kommen til den hälsa, at hon kunde besöka Kyrkan, skulle Predikanten läsa denna bön för hela Församlingen:

3er

s) Kongl. Bref til Consist. Wex. d. 22. Apr. 1731.

Herre Allsmåktige ewige Gud, wi tacke
 te dit Gudomeliga Majestät, som altid håle
 ler wid makt, förmerer, beskyddar och be-
 stärmar din Christeliga församling, dit Zeli-
 ga namn til pris och äro. Wi tacke dig
 Herre, alsmåktige Gud, som hafwer låtit
 komma din wälsignelse öfwer denna din tie-
 narinno N. N. och genom henne tackts din
 församling förmera, hafwer ock henne uti
 barnsfödslen, och alt här til nådeligen wid
 makt uppehållit och mildeligen bewarat Mo-
 der och lifsfrukt, in til denna närwarande
 stund. För sådana dina wälgärningar stie
 dig, Herre alsmåktige ewige Gud, lof, ä-
 ra och pris. Wi bedje dig, alswäldige Gud,
 gånstka ödmjukelig, at du wärdigas här efter,
 såsom du altid tilförene gjort hafwer, hålla
 din arma Christenhet wid makt, dit heliga
 namn til pris och äro: Så ock mildeligen
 förlåna henne och öf. alla, hwad som kan
 lända dig til pris och äro, och til allas wä-
 ra stäl och salighet nyttigt och gagneligit
 wara kan, i namn Gud Fadens, Sons, och
 dens Zeliga Andas, Amen. Wille Mannen
 eller Qwinnan något förära Predikanten, såsom
 tilbörsligt war; skulle de det göra efter deras för-
 mågo, men af ingen plikt eller offer, såsom sal-
 skeligen hade warit lärde i Påsveddmet. En
 Christus Guds Son är en gång offerader för wä-
 ra synder skull, och hafwer gjort en ewig för-
 lösning.

Syrionde Första Capitel.

Om de sjukas wårdande och besök hos de första Christna.

§. 1.

Före än wi upräkne de egenteliga stick och ordningar, som togos i akt med de sjuka, wilje wi något nämna om deras makalösa wårdande hos de första Christna. Ingen person war så hög och förnäm, som undandrog sig at betiena de Franka. De satte wid sådana tillfällen all höghet å sido, och trodde, at den ene icke war bättre, än den andra. De woro försäkrade, at det de kunde falla uti lika belägenhet, då de behöfde lika handwäckning²⁾. Gräfsarens ord lågo dem ständigt i öronen: Det J hafwen gjort enom af dessa minsta mina bröder, det hafwen J gjort mig Matth. 25: 40. Ännu i Theodoliden yngres tid, som år 408. blef Råssare, hade denna ifwer icke utsläknat. Hans egen Gemål Placilla besökte Hospitalerna och de sjuka, och lät ej allenast små tienarinnor upwackta dem, utan lade äfwen sielf handen wid deras betiening^{u)}. Victor Vitensis, som år 484. war Biskop, förskäljer om en gammal Biskop i Carthago, at han sålde Kyrkofärillen til de Christna sängarnas utlösa, samt tillika med en läkare besökte natt och dag

3 3

¹⁾ JUSTINI MART. Epist. ad Zenum & Serenum p. 514.

^{u)} THEODOR. H. E. L. V. C. 18. p. 16.

Dag de siuka, då han gick sång ifrån sång, för at med egna ögon inhämta hwars och ens tillstånd x). Den H. Hieronymus, som dödde år 420, för-täljer om en Fru af hög härkomst, wid namn Fabiola, hwilken sålde sin förmögenhet, och anwände de penningarna til de siukas och fattigas under-håll. Hon anlade et Hospital, hwarest hon med egen hand tilredde maten och läkedomarna för de Franka y).

S. 2. Ifrån de siukas wård låto sig de Christne icke affträckas, fast än siukdomen war anstickande. Dionysius, som år 247. war Bis-kop i Alexandria, beskriwer tillståndet, när pesten graserade. Hedningarne flydde ifrån sina käras-te wänner och närmaste blodsförwanter. De kastade dem ut på gatan, hwarest de låto dem ligga i elende, och bekymrade sig icke, antingen de blefwo dödde, eller wid lif. Men de Christne besökte och wårdade sina siuka med all frimodig-het, alt der in til, at de Ölfste och Diaconi umgifs-gos med dem så länge, til des de sielwe besmittas-des, och lades til sångs. Många af de siuka kommo sig före igen, då de, som gått dem till handa, afledo, ej annorlunda än deras brinnande kärlek drifwit dem, at, med förlust af sit eget lif, frälssa de andra ifrån döden z). Detta och mycket

x) VICT. VIT. de persec. Vandal. L. I. y) CAVE P. III. C. 2. p. 493. z) EUSEB. Hist. Eccl. L. VII. C. 22. CAVE I. c. p. 494. SAM. LUCH Bild Gottes an den Ersten Christen Neues Testament p. 79. BINGHAM L. XXIII, p. 44.

mycket annat satte Hedningarna i sådan förundran, som föränlåt dem, at beskrifwa de Christna med sådana ord: Se, huru högt de älska hwar andra. Keiser JULIANUS den affällige ansåg de Christnas kärleksmärk, såsom förnämsta orsaken til den Christeliga lärans framgång, och wille derföre tåsta med dem, at uprätta Hospitaller, för at göra den Hedniska Religionen behagelig. Han skref här om til Öfwerste Presten Arfacens i Galatien, och befalte honom taga exempel af de Christna, dem han kallade Galileer. Seddendommen, sade han, utbreder sig icke så, som billigt borde stie; men felet är på wår sida. Då de Galileers Arheisteri (så kallade han de Christnas lärdom om en enda Gud) aldrum åst tålltagit genom wålgörande emot främmande och fattiga, genom deras omsorg at jorda de döda, och genom deras antagna alfwarsamhet i seder och umgänge; så är intet annat råd, än at wi måge öfwa det samma i sanning. Du skalt i hwar stad uprätta Hospitaller, hwarest kan öfwas kärlek och barmhertighet emot de fattiga, icke allenast af wåra egna, utan ock af alla andra, när de äro fattige. Ty det är ock en skam, när wi måste se, at ingen Jude tigger, och at de elendige Galileer göra icke allenast sina egna, utan ock wåra fattiga til godo, hwilka wi låte gå hielplösa *).

*) JULLIANI Epist. 49. ad Arfacens.

S. 3. På det så mycket ordenteligare mått
 te tilgå, blef de siukas skötsel, särdeles hos de
 Christna i Alexandria, anförtrodd wiså personer,
 som kallades Parabolani. De förtiente med all
 skäl et sådant namn; emedan de wågade sit lif
 i största fara, särdeles då sjukdomen war smittan-
 de a). Deras embete bestod der uti, at bota
 och upwackta de siuka, och man råknade dem
 ibland Kirko-betienterna. Förättningen lär
 wara skedd i Kåiser CONSTANTINI MAGNI tid;
 ty Kåiser THEODOSII den yngres lag af år 415,
 som här om gifwer oss den första underrättelsen,
 bekräftar den såsom redan tilföre antagen i
 församlingen b). Men dessa personers driftig-
 het stadnade icke innom sjukhusen; utan blandade
 sig jämnwäl i de misshälligheter, som upkommo i
 det allmänna. Och som deras myckenhet war
 ganska stor; så hade Öfwerheten så mycket mer
 orsak, at frukta för deras tiltagshet. Theo-
 dosius förminskade dem derfore til femhundrade;
 men måste sedan öka dem til sexhundrade, em-
 dan det förra antalet syntes wara otillräckel-
 git c).

S. 4. Förutan denna waksamma skötslen,
 togo de Christne i akt med sina siuka några be-
 synnerliga heliga förättningar. De, som icke
 woro döpte, före än de kommo på sotesängen,
 blef

a) παραβάλλειν betyder wåga sit lif i fara.

b) Cod. Theod. l. XVI. tit. 2. de Episcop. leg. 42.
 43.

c) Cod. Theod. l. c. leg. 43. BINGE
 HAM L. III. C. 9. p. 47. CAVE p. 495.

blefwo då delaktige af Döpselsen, genom begiutning d). De Apostoliska författningarne gifwa wid handen, huru allmänna förböner höllos för de siuka wid den offentliga Gudstiensten, at Gud wille nådeligen förlofa dem ifrån deras framhet, och låta Församlingen återwinna dem helbregda e). Så framt de räknades ibland fallna och botfärdiga syndare, bekommo de aflösning och den H. Natwarden, såsom man finner af Serapions exempel uti det tredje seculo f). Men om jämwal de trogne, som i Christelig tro och wandel warit ståndaktige, blefwo på sit yttersta af den H. Natwarden delaktige i de första tiderna, kan man icke lätteligen säga med någon wisshet. Den H. Skrift nämner intet der om. Justinus Martyr berättar wäl i det andra århundrade, at Natwarden sändes til de bortwarande g); men sådana woro icke siuka, utan lågo i fångelse. På Nicenska mötet år 325. förordnades, at dem, som woro stadde i dödanödd, skulle icke betagas den sista och måst nödwändiga wägfosten h); men der talas om brotliga och botfärdiga syndare. Ötskillige af våra Lärda bifalla, at man för år 380. icke hafwer säker underrättelse, at någon trogen Christen communicerat under sin sjukdom och på sotesfängen. De hålla före, at Am-

3 ä 3

bro-

- d) BINGHAM L. XI. C. II. p. 333. e) Confit. Apost. L. VIII. C. 10. BINGHAM L. XV. C. I. p. 238. 352. f) CHEMIST. Exam. Concil. Trid. p. III. 406. CAVE P. I. C. II. p. 271. 272. BINGHAM L. XV. p. 405. QUENST. Ant. p. 452. g) Apol. 2. h) Concil. Nic. C. 13.

brohus varit den förste, som år 395. på sådant sätt styrkt sin själ, förr än han dödde. Men sedermera, särdeles i det siette, siunde och följande seclerne, begynte man anse såsom en Religions sak, at inge siuke borde afstida, utan at förut begå den Heliga Mattwarden z). Det är nyttigt och trösteligit, at en bekymrad själ får i så måtto styrka sin tro, när den sig bereder til den sista hädanfärden. Mattwarden kan jämwäl, utan att inbrott i Frälsarens instiftelse, utdelas wid slikt tilfälle uti enskilda boningar k). Men wi böde för all ting förekomma, at menige Man icke må hålla denna förväntning för aldeles nödwändig, och sättia der uti något förtienande wärk. Den siuke blifwer derföre icke salig, at han bezommer detta dyra Sacrament. Ej eller fördömes han, om han maste det umbära. Genom tron warde wi rättfärdige och salige, och war nådige Gud wet utwäggar, at styrka wår tro, när wi ej af den H. Mattwarden kunne blifwa delaktige.

S. 5. I Christi och Apostlarnas tid smordes de siuke. Marcus-förtäljer, at Apostlarne, som woro utfände i Judalandet at predika, smorde många kranke med oljo, och botade dem Marc. 6: 13. Denna smörjelse war icke anbefald, ej eller ägde den i sig sielt någon helbregda görande kraft. Den brukades allenast såsom en till

z) QUENST. P. 451. sq. CALVÖR P. I. P. 765. sq.
BINGHAM L. XV. P. 403. sq.

k) CALVÖR I. C. P. 770. 771.

tillätelig ceremonie och et utwärtes tecken wid de siukas botande. Ossa tiente wäl stundom i Österlandet ej allenast til mat och förfriskning, utan ock til läkedom (Ef. 1: 6. Luc. 10: 34.). Men här war läkandet öfvernaturligt. Icke des mindre betiente sig Apostlarne af oho. Ty som ossan i Gamla Testamentet betydde himmelska gåfwo; så wille de der med beteckna, at botandet icke skiedde af menniskelig, utan af en Gudomelig wärkan. Alla Guds nådes Rikedomar afbildades genom oha; ty skulle den ock erindra dem, som blefwo helbregda, at de icke borde stadna med sina tankar wid de timeliga förmåner, utan fram för all ting uplyfta sit sinne til det andeliga goda, som genom Christum war förwärfwad. Marcus föreskrifwer ej eller, at en sådan smörjelse skulle blifwa beständig i Guds Församling in til werldenes ända. Han omtalar den helbregdas görande gåfwan, som skulle omsider uphöra, när Evangelii lära war stadfastad och utspridd; der före faller af sig sielf, at ock smörjelsen borde afstadna. Der til med war denna åthäfsa icke den enda, som Apostlarne brukade wid de siukas återställande. De plågade nu med ord, nu med händeris påläggande, nu med sin skugga meddela de siuka deras hälso. Swarföre skulle då smörjelsen ensam hafwa företrädet, och ännu bibehållas?

S. 6. På samnna sätt böra Apostelen Jacobs ord förklarar. Ar någor, säger han, siuk ibland eder, han kalle til sig Presterna i Församlingene, och låte dem bedja öfwer

sig, och smörja med oljo uti Z'Errans namn. Och tronens bön skal hielpa den siuka, och Z'Erren uprätter honom, och om han är stadder i synder, warda de honom förlättna, Jac. 5: 14, 15. Sj' allenast Apostlarne, utan öf andre ägde på den tiden gäfwan at bota krankheter. Til föreförmående af des misbruk, föreståte te Jacob, huru både undergöraren och de fränke borde nyttia den samma til bättring och Guds wälgärningars kändedom. Den siuke skulle påminnas om krankhetens orsak, och bringas til syndenes erkänsla. Han skulle underwisas, at genom trona erhålla syndernas förlåtelse. Andra skulle falla för honom brinnande förböner, och sielf borde han äfwen bedja af troget hierta. Och efter antagen plågsed skulle smörjelses tecknet brukas, wid det öfwiernaturliga botandet, så länge den undergörande gäfwan warade i Församlingen.

§. 7. Nedan i det andra seculo begynte Valentinianerne misbruka smörjelsen på dem, som lägo i siältåget, hwar öfwer Ireneus sig beswårade 1). På den tiden och långt der efter, wiste man likwäl ännu icke af det så kallade uttresta smörjelsens Sacrament. Hieronymi och Augustini vittnesbörd, som de Påswiste sig åberopa, äro updickeade, och af andra utgifna under deras namn. Biskopen Innocentius den I, som år 402. sattes på den Romerska stolen, säges hafwa warit den förste, som räknade denna handel ibland Sacramenterna. Men det är til märkandes,

1) IREN. L. I. C. 18.

at hwar och en helig förvärtning kallades af hö-
nom Sacrament. Vid påh år 528. lär Bisks-
pen i Rom Felix den IV. smörja de siuka, hvil-
ken sedwänja imitade sig alt mer och mer, intil
des Påfwen Eugenius den IV. år 1438. på mötet
i Florentz gaf den yttersta smörjelsen rum ibland
de egenteliga Sacramenten. Den skal, efter de
Påfwiiskas föregifwande, gagna menniffiorna i
sista stunden af deras lefnad, affstryka syndernes
öfwerlefwor, tildela och fördka Guds nåd, samt
tiena siälen til styrko. Olian måste wara beswou-
ren och wålsignad, och smörjelsen bde förwättas
på ögon, öron, näsa, läppar, händer och föt-
ter med wiså ordalag. Men til at öfwertrygas
om denna handelens orimlighet, behöfwer man
nitet mer, än betänka, at Apostlarne icke smorde
dem, som de trodde skulle nödwändigst stray dö;
utan allenast sådana siuka, som skulle befrias
ifrån siukdomen, och fräffas ifrån döden. Za-
cob säger ej eller, at syndernas förlåtelse erhölts
genom smörjelsen, utan genom tronens bön. Och
för öffrig brukade Apostlarne ingen beswuren och
wålsignad olja, ej eller skiedde deras smörjelse med
wiså ordalag, och på utmärkta ledamöter. Swar
och en sex fördensfull, at de Påfwiiskas yttersta
smörjelse är et menniffio påfund, som saknar bå-
de Guds befallning och löfte m).

m) CHEMN. Exam. Concil. Trid. p. 405. HEINSIUS
H. E. T. I. p. 612. WEISM. H. E. T. I. p. 116.
MOSHEM. Instit. Hist. Christ. Ant. p. 112. 113. HIL-
DEBR. Ant. 182. BUNDEI Theol. Dogm. L. V. C. I.
§. I. p. m. 1106. 1107. RAMBACHS Colleg. Introd.
Hist. Theol. p. 131. 136.

Syrarionde Andra Capitel.
Om de siukas wårdande och besök
i Sverige.

S. 1.

Si annorkunda ån de gamle hednisse Drottar, tilwållade sig Presterne i Sverige, under den Påswiska tiden, Läkare-konnen. Men den bestod uti föga annat, ån widskiepelse; emedan de dels wore mycket släte i den wetenskapen, dels wille gifwa henne et anseende af mirakel. Ofwer alla sjukdomar brukades läsande och signande efter tretalet. Meserwin blef i allmänhet en kraftig kåfedom, och null ur Kyrkogården war nyttig för sår, hwilka ock brändes med glödande Kyrkonocklar ¹⁾. Jag wille önska, at wi ej ännu i dag funne lemningar här af hos meniga Man. Ehuru Nicolaus Allonis, som år 1292. waldes til Archi-Biskop i Uplala, på sina visitationer gjorde stadgar om Sjukstugors uprättande och widmakt hållande ^{*}; så wände dock Presterskapet på den tiden mer sin åhoga uppå egen hus-hållning, ån invårtningar för fattiga siuka. Denna grofwa egennytta och wårdslösheit kunde icke strax häfwas genom Reformation. Wåre Ewangeliske Fäder erkände såsom en stor skyldighet, at

¹⁾ Herr von DALINS Sw. R. Hist. 2 Del. p. 54. 55.
Herr von STIERNMANS tal om de Lärda wetenskapernas
tillstånd i Swea Rike ic. p. 66. ^{*}) Biff. RYZEL.
Episcop. P. I. p. 38.

at wisa en Christelig wård om de fattiga, siuka, halta och blinda, hwilke icke kunde uppehålla sig sielfwa. Konung GUSTAF den I. ansåg jämwäl för högst billigt på Riksdagen i Strensås år 1529, at fattige siuke menniskior skulle blifwa uppehållne i klostren, och at för deras skull, allmosor borde samlas omkring landet o). Uti somliga Städer wore och Hospitaller anlagde. Men den store Konungen måste år 1540. föra en sådan klagan, at deras föreståndare sökte mer sin egen fördel, än de fattigas nödtorster och bästa; hwarför han befalte sina Ståthållare, at hafwa der uppå et noga inscende p). Uti Kyrkolagen af år 1571. beslöts, at de så och fattige Hospitaller och Siukstuswor, som til den tiden wore här i landet, skulle wid makt hållas, reformeras och förbättras. Hospitallerne wid Domkyrkorna borde och hwar för sig med årlig inkomst så försörjas, at åtminstone trettio siuka personer, sörutan Cyblomannen och tienstefolket, kunde der uppehållas. Och efter de allmänna Hospitaller icke befunnos tillräckliga, åtades för Christeligt och nödigt, at och några små Siukstuswor allestädes och uti hwar Sockn måtte anläggas och bibehållas; så at fyra eller sey personer der uti kunde bo och hafwa sin skötsel. Til den ändan borde Landtpresterne فرمانa deras socknefolk, at til sådana små bygnads ders uprättande wid deras Kyrkor wara behjelpeliga q).

S. 2.

o) Herr von STIERNMANS Riksd. Besl. T. I. p. 103.

p) Regements Form i Westergötland d. 9. Apr. 1540.

Herr v. STIERNM. l. c. p. 159.

q) Kyrkol.

1571. fol. XCI. b. XCII. a.

§. 2. År 1602. beswårade sig Konung CARL den IX; at ändock Hospitalerne wore af Cronones ränta och upbörd noggsamt med underhåll föresedde; så ledo dock de fattige och siuka största nöd, alt der in til, at de dödde af hunger. Han fordrade derföre, at Presterskapet skulle deruppå hafwa et wäkande öga, och fråga efter, hwar de fattigas ränta och inkomst tog wägen, samt tilhålla Systommännerna, at derföre göra reds och råfenskap r). Uti sit testamente år 1605. den 12. Aug. förgat ej eller denne Konungen, hwad som kunde lända til Hospitalernas upkomst s). Dastad den författning, som gjordes år 1571, saknades likwäl år 1686. på många ställen Siuks eller Fattigstufwor. Hwarföre Öfverheten besafte, at de utan drögs mål skulle uprättas i hwar sockn. Til den ändan borde Kyrkoherdarne påminna Församlingens ledamöter, at de icke allenast skulle enhälletigen hjälpa til Byggningen; utan ock, efter råd och ämne, af en fri och god wilja, gifwa ärligen något til sin nödtorftiga samsamens underhåll t). Dock år detta in til denna dag icke ännu allmänneligen wärkstådt.

§. 3. Såsom det förnämsta sjukhus i Swerige räknas ofelbart Lazaretet i Stockholm. Redan åren 1739. 1741. och 1743. har Kongl. Maj:st, på Nilfens Höghofst. Ständers underdåniga tilstyrkan

r) Kon. Carls Beswårs puncter d. 10. Junii 1602. §. 1. Herr von STIERMAN l. c. p. 523. s) Herr von STIERM. l. c. p. 624. 625. t) Kyrkol. 1686. C. XXVIII. §. 4.

fande, gjort åttfilliga författningar, til en fonds erhållande för det samma u). Det har således varit länge påtänkt; men hvarje handa mötande swårigheter hafwa hindrat wärkställigheten, til des nu warande Kongl. Archiatern Herr Abraham Bäck med öfwertygande skäl föreståtte, at der med icke längre borde uppskiutas. Det gjorde han uti et wittert tal, som han år 1746. hölt för Kongl. Wetenskaps Academien, wid sit Præsidii afslagsande, om Nyttan som tilflyter Läkarekonsten, af et wäl inrättadt Lazaret eller Siukhus, i Stockholm. Samma år utgaf jämwäl Herr Professor Olof Acrell en upmuntrande skrift, som föreståtte genaste sättet at inrätta och underhålla et Lazaret eller Siukhus, så at det innom få år måtte ernå en ansenlig tilwärt. Sedermera greps wärket med allwäre an. Det inlösta Grefweliga Horniska huset på Kongsholmen inreddes til et Lazaret, som aldrast först öppnades i October månad år 1752. för otta siuka. Ifrån den tiden äro efter hand flera rum tillagade, och flere siuke intagne, både ifrån Staden och Landsorterna; så at nu 38. sängar hållas. Man tänker än widare öka deras antal, efter inkomsterna, som tagas af sammanskotten öfwer hela Riket, af Lazarets Lotteriet, och af Christmilda menniskors föråringar och testamenten. Man kan med sanning fågna det Allmänna, at de siuka skötas här bättre, än wid något utrikes Hof.

u) Kongl. Bref til Öfwerståthåll. d. 21. Maji 1739. til Kongl. Sundhets Commissionen d. 3. Nov. 1745. d. 17. Oct. 1743.

Hospital. Swänne af Deras Excellencier Herr
 rar Rikens Råd, nemligen Herr Grefwe Clas
 Ekeblad och Herr Baron Gabriel von Seth, för
 directionen. Inkomsterne förwäntas af Kongl.
 Sundhets Commissionen. Och alle unge Medicis
 som willa besödras innom Riket, skola här göra
 tjenst på et år. Sådän är den måhignade inrätt
 ning, som ännu skal märkeligare sig utvidga, när
 wi tåse med hwar andra, at wisä wår tro med
 wåra gärningar. Men låtom oss nu komma til
 wårt egenteliga wårk, och beståda en Lärare wid
 den siukas sotesång.

§. 4. Prestens förrättningar hos de siuka,
 under Påfweedomet i Sverige, bestodo uti Skrif
 termals afhörande, aflösning, Herrans Ratts
 wårds meddelande och smörjande. Dock blefwo
 inge andre smörde, än de, som lågo döds siuke x).
 Wid Reformationens början, fdeklarade sig möret
 i Örebro år 1529. ganska angelägit, at här om
 skulle utkomma någon underrättelse för det ensäl
 diga Presterskapet y). Det blef altså, uti Hand
 boken, som utkom samma år, widlystigt förestel
 wit, huru en Prest skal handla med dem, som af
 siukdom äro betagne. Efter wanligheten willie
 wi derföre lägga denna första ordningen til grund,
 och derjemte anmärka, hwad förbättringar seder
 mera skiedde äro.

i. När Presten kom til den siuka, skulle han
 förhålla honom någon tröstelig lärdom, på det

x) DIKMAN p. 325. sq.
 Handbok. af år 1529.

y) Se Företalet til

ta eller annat sätt: Käre broder (syster) jag ser at Gud hafwer kränkt dig, så twisla du der intet uppå, at den sweda och wärk, som du nu lider, den hafwer din himmelska Sader lagt dig uppå för dit bästa skull oc. (Handb. 1529.). Esom denna föreställning i något ändrades år 1548, finnes den ännu i vår Handbok.

2. Sedan Presten hållit den siuka före, at han skulle wara tillfrids der med, at Gud kallade honom af denna usla werlden, berde han förmanåna honom, at förlåta dem, som brutit honom emot, samt begåra deras wänskap, som han förtoerat, så framt han wille hafwa Guds wänskap. Man ansåg jämwäl för nyttigt, at den siuke då lemnade någon uplysning, angående sina timeliga egodelar, om han war någrom skuldig, til tråtors undwiskande efter hans död. I fall han ock wille göra något Testamente, skulle Presten förmana honom, at han måtte ihogkomma fattiga, husarna, siukstugor, Hospitalex, fattiga dieknar, som gärna wille studera, eller ock andra behof til det allmänna bästa gagn; dock så, at arfwingarne icke stiedde förnår. Der efter skulle den siuke tillspörjas, huru hans samwete war beskaffadt, samt derjämte undervisas, huru han det försäkra skulle på Guds nåd genom Jesum Christum (Handb. 1529.). Detta i aftages ännu, men år 1693. blef efterfrågan om den siukas egendom, skuld och Testamente utesluten *).

3. När

*) Om Testamenten til Kyrkor gjordes år 1167. en lag. Herr von DALINS Sw. Rik. Hist. P. 2. p. 134. Wen

3. När den siuke sade sig vara öfwer sin
synder bekymrad, skulle Presten trösta honom,
at Gud war mild och barmhertig öfwer alla dem,
som sig bekände, föllo til föga och begårade nåd.
(Handb. 1529.). Denna förmaning författades
fortare år 1548, på samma sätt, som den ännu
läses i vår Handbok.

4. Der efter läste Presten den siukas synda
bekännelse, hwar uti han omtalade Guds oräk-
neliga wälgärningar, erkände sin otacksamhet,
plydno och många synder, samt anhölt om förlä-
telse för Christi skull (Handb. 1529.). Denna
bön finnes år 1548. något kortare, och såsom den
är 1614. vidare förbättrades, behålles den ännu.
Öfwen påminnes år 1614, at om den siuke war
mycket swag, skulle Presten i stället läsa Jag
fattig syndig menniska 2c., eller Barmhertig
ge Gud och himmelste Sader 2c. hwilket öfwen
ännu tages i akt.

5. När den siuke hade så bekant sig för
Gudi, och antä i sit hierta bekymrades af något
sind; så fick han den bekänna för Presten, och
bedja sin god råd och aflösning. Och sedan han
sig skrifstat hade, skulle Presten trösta honom med
en widlyftigt författad föreställning, at honom
syndernas förlåtelse tillsades, at Guds barmher-
tighet war större, än alla werldenes synder, at
Gud

är 1527. stadgades, at siukt folk icke skulle tvingas af
Presterna til något Testamente emot deras fria wilja.
Herr von STIERNMANS Riksd. Besl. P. I. p. 91.

Gud tagit och dageligen tager stora och grofwa
 botfärdiga syndare til nåde, såsom David, Pe-
 trum, och röfwaren på korset, at Christus betalt
 alla synder med sin pino och död, m. m. (Handb.
 1529.). Samma föreställning är mycket ändrad
 i 1548. års Handbok, hvilken förbättring wi all-
 sedan behållit. Der infördes jämväl, at sedant
 den siuke giordt sit skriftermål, skulle Presten så-
 ga til honom: Gud ware dig nådelig och styr-
 ke din tro, Amen. Tror du at min förlä-
 telse är Guds förlåtelse? Så stie dig som du
 tror, och jag utaf wärs Herras Jesu Chris-
 ti befallning, förläter dig dina synder, i
 namn Faderns och Sons och dens Helga An-
 das, Amen. Frid ware med dig. Och om
 Presten då förnam, at den siuke ännu war beswä-
 rad i samwetet, och icke kunde vara tilfrids,
 skulle han der efter trösta honom med den nyss om-
 talta föreställningen. Samma ordning är ännu
 förefrefwen, den ena frågan ändrades allenast år
 1614. sålunda: Tror du, at Gud hafwer gif-
 wit makt i sin församling genom sit helga
 ord, til at förlåta synderna, och at min för-
 låtelse är Guds förlåtelse? Och år 1693. skieds
 de en sådan förbättring: Tror du, at Gud
 hafwer gifwit Predikö-embetet makt i sin
 församling genom sit helga ord, til at för-
 låta synderna, och at min förlåtelse är Guds
 förlåtelse?

6. Sedan skulle Presten förmana dem, som
 der när woro, at falla på knä och bedja Gud om
 den

Den siukas tros styrke och förökelse, då han läste en bön (Handb. 1:29.), som wi ännu hafwe, allenast med någon ändring, som alt ifrån år 1548 blifwit i akttagen.

7. Vidare skulle Presten tillspörja den siuka, om han åstundade begå Herrans Nattward (Handb. 1:29.). Wäre förste Evangeliske Förfäder tilstodo wäl, at Herrans Nattward borde förnämligast hållas i Kyrkan, när hela Församlingen war tilhopa. Men som Christus sade, at der två eller tre kommo tilhopa i hans namn, war han mitt ibland dem (Matth. 18: 20.); så war det en Församling, när Presten och den siuke kommo tillsammans. Den franke, som hade en rätt tro til Christum, war ock icke mindre en Christi och den Heliga Kyrkans ledamot, än den helbregde, och ägde så wäl rättighet til den H. Kyrkans andeliga egodelar, ibland hwilka Christi Nattward icke är den ringaste, som de friske. Derföre borde denna höga förmån, som honom nu måst war af nöden, icke förwägras ²⁾. Om nu den siuke förklarade sin åstundan at blifwa delaktig af detta H. Sacrament, borde Presten hålla honom före, hwad sådan Nattward hade at innebära, at den til wår tros styrke war inrättad, samt at der til fördrades ånger öfwer synden, och en fast förtrostan, icke på egna gärninggar, utan på Christi förtienst. Den siuke borde fördensfull pröfwa sig, om han kände sina synder, fruktade för Guds wrede, samt hungrade och

²⁾ Kyrkol. 1571. fol. LVIII. b.

förstade efter rättfärdigheten (Handb. 1529.). Denna föreställning war i början mycket widlyftig; hwarföre den år 1548. inrättades så fort, som den nu är, samt åfwen år 1614. något litet ändrades.

8. Så lät Presten lägga en ren duk på bordet, och då lius war upständt, lade han brödet på patenen, och slog winet i kalken, och satte allsammans på bordet *a*). Men det hölts före wara lika mycket, om Presten wid detta tilfälle stod i Meskläder, eller i sin egen dageliga, dock årliga och höfveliga drägt. Ty uti sådana ceremonier borde man hafwa frihet *b*). Nu brukas aldrig Meskläder wid de siukas besökande. Och hwad de uptända liusen beträffar, så lära de hafwa uphört, sedan Uplala möte år 1593. afläffas de dem i Kyrkan.

9. Der efter skulle Presten spörja den siuka om hans tro; hwilket han gjorde med uprepande af den Apostoliska tron och des korta utläggning (Handb. 1529.). Men frågorna blefwo åren 1548. och 1614. något ändrade.

10. Så hölt Presten för de närwarande et sådant tal: Käre bröder och systrar, efter det wår Zerre Jesus Christus hafwer sagt, at der två eller tre äro församlade i hans namn, der will han wara mitt ibland, och, hwad som hålft de bedja i hans namn, det skal dem

¶ aa 2

wedet

a) Ibid. fol. LVIII. b. LIX. a.
LIX. b.

b) Ibid. fol.

wederfaras; måge der med ock wi, som här nu uti hans namn äre församlade, hafwa en god tröst til at bedja, och begå hans helga Natwardes åminnelse, och der af göra denna vår fränka broder, som fördenstull icke förmår med oss der til komma uti Sörsamlingene, delaktigan. Ty wilje wi ock nu först ödmukt oss för Gud, och bedja Sader vår. Under bönen lågo alle på knä c). Men denna föreställning har jag icke sunnit vara iakttagen i någon Handbok, ej eller at man läst bönen Sader vår.

II. Sedan lästes Pauli ord om den H. Natwarden af I Cor. II: 23:29. hwar på fölgde Instickelse orden utur Mattheus, Marcus och Lucas (Handb. 1529.). Men år 1548. uteslöts Pauli Epistel, och allenast insticketelse orden behöllos; hwarföre ock uti 1571. års Kyrkolag stadgades at Presten skulle stiga strax up efter bönen, och läsa insticketelse orden öfverlyndt d).

12. Så skulle Presten spörja den siuka om Sacramentet, om han fullkomligen trodde, at det war Christi lekamen och blod, som han här anammade (Handb. 1529.). Denna fråga är ännu behållen.

13. Der efter meddelade Presten den siuka brödet och winet och sade: Wårs Herrens Jesu Christi lekamen beware din kropp och själ til ewinnerligit lif! Wårs Herrens Jesu Christi

c) Ibid. fol. LIX. a.

d) Fol. LIX. a.

Christi blod beware din kropp och själ til ewinnerligit lif (Handb. 1529.)! Til följe af 1571. års kyrkolag borde Presten icke framsätta mera brödd och win, än han pröfwade den siuka kunna fördraga e).

14. Efter Nattwarden bad Presten sålunda: O! Herre Jesu Christe, du ewige Gud Jaders ord, du werldenes Frälsare, du som är sanner Gud och menniska, förlåt denna din fattiga tienare (tienarinno) och ledamot, genom din helga lekamen och blod alla hans (hennes) synder, hielp och tröst honom, (henne) at han (hon) må fullborda din helga wilja, och icke skiljas ifrån dig til ewig tid, Amen (Handb. 1529.). Efter bönen tillades Wälsignelsen år 1614, som war år 1571. befalld at läsas wid detta tillfälle f). Men i stället för nyhånförda bön insattes år, 1693. den wanliga Communion bönen: O Herre alomäktige Gud, som hafwer låtit oss i dine Sacrament delaktige warda 2c.

15. Sedan detta war slutadt, skulle Presten inhämta den siukas mening, om han wille låta smörja sig (Handb. 1529.). Olaus Petri önskade wäl i företalet til Handboken af år 1529, at sådan smörjelse måtte affkassas; doct åktade han nödigt, at behålla den, för de ensaldigas skull. Wille nu den siuke blifwa smord, skulle han der om noga undervisas, hålft som med denna händel warit tilförene et stort misbruk. Presten bör
 U a a 3 de

e) Fol. LIX. b.

f) Kyrkol. 1571. fol. LIX. a.

de förhålla honom, at all salighet stod i Jesu Christo, och uti intet annat Creatur i Himmelen eller på Jordene. Han fick dertill icke förlåta sig på smörjelsen, utan på Guds nåd och barmhertighet, som Jesus Christus hafwer förwärfwat. Smörjelsen meddelades icke, at der uti söka någon salighet, utan allenast efter en gammal sedwana, hwilken hade sit ursprung af det, som brukades i Apostlarnas tid, då man plågade komma til den siuka med kostelig smörjelse eller watten, som war kraftigt at styrka honom. Der med smordes han, och man bad tillika Gud om hans hälsos återwinnande. Samma smörjelse skiedde alt så i den akt och mening, at han åter skulle blifwa frisk, men icke på det han skulle dö. Ej eller gäfwos de honom denna olia til något wägarbref, såsom man en lång tid föregifwit. Guds ord war allena wårt wägarbref, som wi skulle hålla oss wid, ehwad wi lefwes eller dö. Den smörjelse, som Jacob beskref, skiedde til lifs och icke til döds, hwilket kunde skönjas af de böner, som ännu funnos i den Latinska Handboken. Alt detta skulle Presten förhålla den siuka. Och om han ändå likafult begärade smörjas, skulle samma act förwärfwas på följande sätt (Handb. 1529.).

Först läste Presten denna bön: O! allmäktige ewige Gud wårs Herres Jesu Christi Sader, du som för menniskiones syndes skull, efter hennes förtienta lön, lägger henne plågor och straff uppå, at hon skal lära känna dig, som Skaparen är, du, som och genom din tienare Mosen sagt hafwer,
at

at hwad du slagit hafwer, det kan du hela igen; sa wänt nu dit faderliga ansikte til wära bön, hör oss, o! himmelske Fader, och wärdes nu se mildeliga til denna din fattiga tienare (tienarinno), som du med swär och stark suckdom slagit hafwer, gif honom (henne) efter dit goda behag sina hälsa igen, och at han (hon) må med det faderliga ris, som du honom (henne) för syndene skull pålagt hafwer, lära känna dig för en sannan Gud, och den du utesant hafwer Jesum Christum, och leswa sa i detta leswerne, at han (hon) må blifwa med dig til ewig tid, Amen. Sedan denna bön war läsen, tog Presten olian, och smorde den sukas ledamöter, så som plågsed war, med wisfa ordalag. När han smorde wännen, sade han: Allmäktige Gud, som dig kränkt hafwer, han styrke dina syn! Wa samma sätt talade han, wid öronens smörjande: Allmäktige Gud, som dig kränkt hafwer, han styrke dina hörsel! Wid näsans smörjande: Allmäktige Gud, som dig kränkt hafwer, han styrke dina näsar och dit luftandel! Wid läpparnas smörjande: Allmäktige Gud, som dig kränkt hafwer, han styrke din smak, läppar och mun! Wid händernas smörjande: Allmäktige Gud, som dig kränkt hafwer, han styrke dina händer och armar! Wid fötternas smörjande: Allmäktige Gud, som dig kränkt hafwer, han styrke dina fötter och ben.

Der efter läste Presten denna bbn: O!
 Herre Jesu Christe, du som för allas vår
 hälso och salighet skull gaf dig hit ned i werl-
 dena, och anammade mandom, lärde och
 predikade salighetenes wäg, och gaf orali-
 ga många menniskior, som med allehanda
 sjukdom kommo til dig, deras hälso igen,
 du som ock samma makt och befallning gaf
 dina utkorade Apostlar, at de gingo ut och
 predikade himmelriket, smorde de sjuka med
 oljo och gjorde dem helbregda; så wårdes
 nu til at gifwa denna vår sjuka broder
 (syster) den nu med oljo smord är, sina hälso
 igen, styrk och uprätta hans (hennes) Fran-
 ka och wannåktiga ledamot, och ingiut den
 Zelga Anda i hans (hennes) hierta, at han
 (hon) med et helbregda lekamen må tjena dig
 i din helga budord, och sedan med alla
 Christna menniskior komma til dit ewiga
 rike, du som lefwer och regnerar med Gud
 Fader och den Zelga Anda, förutan ända,
 Amen. Men alt detta, som angår den yttersta
 smörjelsen finnes vara uteslutit redan i 1548. års
 Handbok. Hwarföre ock Kyrkoordningen af år
 1571. stadgade, at Presten skulle, efter Mattwär-
 den läsa allenast en Collecta, och sist Wålsignel-
 sen, samt så befalla den sjuka i Guds händer g).

16. När detta gjort war, skulle Presten
 förmana den sjuka, at gifwa sig aldeles i Guds
 händer, och låta honom göra med sig, hwad ho-
 nom

nom täcktes. Han skulle äfwen å nys förehålla honom Guds nåd och barmhertighet, hwar om han nu, genom den H. Mattwarden, blifwit försäkrad. Deslikes borde Presten förmana dem, som wacktade den siuka, at de altid, och besynnerligen i hans yttersta, skulle förehålla honom samma ämnen, och altid nämna Jesu Namn för honom (Handb. 1529.). Denna erindran är allsedan behållen; men den långa hugswalelsen, som Presten, innan han gick bort, skulle år 1529. göra för den siuka, uteslöts aldeles utur 1548. års Handbok. Men i des ställe infördes år 1693. et sätt, huru handlas skal med dem, som äro ängslige öfwer sin swaga tro, och synas falla i förtwiflan om Guds nåd och syndernas förlåtelse.

S. 5. Af det, som anfördt är, kan stidnas, at, wid de siukas besök, bör ännu det måsta tagas i akt, som år 1529. blef föreskrifwit. Dock må ingen tänka, at man nödvändigt måste följa den widlystighet, som uti Handboken innehållas. Wäre förste Evangeliske Fäder wille allenast anföra de ämnen, som dem siukom böra förehållas, samt meddela Lärarena någon anvisning til deras föreställande; men lemnade för öfrigt Prediko-embetet frihet, at skicka sig efter omständigheterna. Ännu i dag tillåtes, at Presterne, wid de siukas och småmodigas trostande, måga, efter personernas och sielfwa sakens bestaffenhet och omständigheter, af egen försiktighet, något ombyta, förminska, eller tillägga h). Så myc-

A a a s

ket

h) Kongl. Br. d. 22. Juli 1693. som finnes framman för Handboken.

ket borde man likwäl, efter mit tycke, följa Hands bokens föreskrift, at en Lärares göromål hos en sjuk skulle förnämligast ankomma uppå Gudeliga förtroliga samtal, förmaningar, upmuntringar, böner, syndernas bekännande, afbönning och den H. Natwardens meddelande, om den sjuke sådant åstundade. Utan twiswel wore detta långt lämpeligare til den sjukas tilstånd, än at håda en predikan öfwer något Skriftenes språk, med nog widlyftig förklaring och tillämpning, som sjuklingen ofta, seke utan mycken olägenhet, förmår afhöra. Genem samtal kan läraren utforska den franks själa tilstånd. Der efter kan han inrätta sina påminnelser, suckningar och trösteliga föreställningar, såsom tilfallet äskar; hwilket kunde ske utan predikan.

S. 6. Uti den ordning, som Konung CARL den IX. lät utgå år 1602. om Gudstiensten i Hofsförsamlingen, finnes jämwal föreskrifwit, huru handlas skulle med de sjuka. Med et långt formulär underrättade Presten den franka om orsakerna til sjukdomar, samt tröstade och upmuntrade honom, at gifwa sig tilfrids med Guds behag. Et kortare sätt war jämwal bifogadt til samma ändamål, hwar uppå följade åtskilliga föreställningar, som kunde lända den sjuka til hugswalelse, om han förmådde dem afhöra. Sedan sporde Presten honom, om han beswade Altarens Sacrament, til at styrka sin tro, och förwisas om Guds nåd och barmhertighet. Förklarade den sjuke sin åstundan der efter; så gjorde Presten honom denna föreställning: Min Broder, eller

eller Syster, S. Paulus säger till de Corinth. i
 det 11. Cap. at hwilken, som will undfå HErrans
 Natward, han skal först pröfwa sig sielf, på det
 han icke blifwer skyldig på wärs HErras Jesu
 Christi lekamen och blod. Så är nu rätt pro-
 ban, at hafwa en rätt ider och ånger för synden.
 Derföre spør jag dig till, min Broder eller Syster,
 ångrar dig, at du hafwer syndat och brutit din
 HErra Gud emot, och om Gud tåctes at hielpa
 dig till din hälfa igen, will du taga dig till wara
 för alt det, som kan wara Gudi misshageligt, och
 twårt om besitta dig, at lefwa efter Guds heliga
 wilja uti alla dina lifsdagar, och så ställa dig
 emot din jämnchristen, som du wilt det hafwa
 utaf honom gjordt igen, och honom förlåta, hwad
 han emot dig brutit hafwer, eller brota kan, så
 som du wilt, at Gud alsmäktig skal förlåta dig,
 hwad du emot honom brutit hafwer? Om då
 den siuke af ångersfult hierta swarade Ja; så skul-
 le Predikanten honom således trösta: Uppå dina
 bekännelse, och efter Guds dens Allsmäktigas
 egna ord, der han så säger hos Propheten Hese-
 chiel i det 33. Cap. som så lyda: Så sant som jag
 lefwer, så will jag icke syndarens dödd, utan at
 han sig omwänder, bättrar och lefwer; och efter
 Jesu Christi befallning, der han sina Apostlar
 och alla Predikanter, som deras lära efterfölja,
 och denna befallning i sin Församling gifwit haf-
 wer, tillfäger jag dig, på Jesu Christi befallning,
 och efter Hans egna ord, der han säger, hwem
 I förlåten synderna, dem äro de förlåtna,
 Guds wänfkap, syndernas förlåtelse, och et erwin-
ner

nerligt lif. Och må du, min Broder eller Syster, ingen twifwelsmål hafwa, at efter du hafwer en rätt ider och ånger för dina synder, så åst du rätt wärdig till at undfå wärs Herrens Jesu Christi lekamens och blods Sacrament. Sedan upläste Presten insticketse orden, meddelade den siuka Sacramentet, och slöt med den wanliga bönen: O! Herre alsmåttige Gud, som hafwer låtit oss i din Sacrament delaktige warda &c.

S. 7. Wår Handbock, ifrån des första början till närwarande tid, låter nog tydeligen förstå, at den H. Nattwarden icke är oungängeligen nödwändig för de siuka. Wåre Kyrkofäder stray efter Reformation erindrade mycket uppbyggeligen, at om någon blefwe så hastigt betagen, at han för sin hadansfärd icke kunde bekomma den H. Nattwarden, skulle han derföre icke twifla om sin salighet, utan sättia en fast tro till Evangelii nådelöften. Men andre borde tagader af en warning, at wackta sig för säkerhet, och eftertänka Christi ord: Waker; ty I weten icke, hwad tid eller stund edar Herre warder Kommandes i). Likaledes förordnade de, at i den händelsen man kunde finna förut, at den siuke icke skulle kunna fördraga Sacramentet, och behållat qwar hos sig; då skulle icke Presten tillreda det samma, utan eljest trösta och förmana honom med Guds ord. I synnerhet skulle han underrisa honom, huru det icke kunde skada honom inför Gud, at han icke anammade Sacrament

mentet; emedan han för sin swaghet skull det ej förmådde. Han borde wara försäkrad, at Gud, som ser til hertat, tog i sådan händelse wiljan för wärkställigheten k). Konung CARL den IX. hade förden skull mindre fog, at år 1600. förebrå Sweriges Presterskap, at de, ej annorlunda än de Påfwiske, höllo Nattwardens meddelande at de siuka för aldeles oumgängeligt til saligheten l). När han år 1608. uprepade det samma, swarade Clereciet, at de ingalunda fördömde dem, som dödde, utan at förut hafwa anannat Sacramentet, om icke så war, at försumelsen stiedde af motwillighet och förakt m).

§. 8. Men ehuru en siuk icke oumgängeligen behöfwer den H. Nattwarden på sit yttersta til salighet; så får likwäl icke detta tiena Lärare til någon enstyllan för deras försumelse. När de blifwa kallade til Söknabud, skola de ingalunda sig derifrån undandraga, med mindre de sielfwe äro siuke, eller kunna bewisa en fullkomlig ogörlighet. Befinnes någon hafwa uteblifwit af wårdslöshet och försumelse, då pliktar han första och andra gången med hälften af alt sit underhåll det året til Kyrkan. Och om han tredje resau der med beträdes, skal han aldeles affättas n). År 1741. d. 12. Dec. yttrade sig Konungen, at sådana mål icke hörde til Consistoriernas, utan til Domarenas afgörande o). Men år 1749. den 16. Aug.

k) Ibid. fol. LIX. b.

l) BAAZIUS P. 592.

m) BAAZIUS p. 611. 613.

n) Kyrkof. 1686.

o) C. XVII. §. 2.

p) Sw. Hof-R. Univerf. d.

29. Januar. 1742.

16. Aug. behagade Hans Majt göra der öfver en sådan förklaring, at när en Prest anafwes, at hafwa försumat Söknepud, bör sådant angifwande i Consistorio ske; så at Presten dit må utkallas. Och i fall han då sielf sådant tillstår, eller det målet eljest är så klart, at något under sökande eller hans öfvertogande icke är nödigt, då må Consistorium sådant afgöra. Men så framt det målet på något sätt är twistigt, så at Presten, antingen nekaf til gärningen, eller förebär någon ursäkt, hwar om lagligen skal ransakas, eller at en sådan Prest tredje resan der med beträdes, hwarföre han, til följe af Kyrkoordningen, bör ifrån tiensten dömas; då bör sådant ske af wederbörande Domstol p).

S. 9. År 1673. wille Biskop Gezelius gärna förekomma, at Presten icke måtte med Söknepud beswäras om Lördagen, eller afton för någon Högtidsdag, eller Sön- och Högtidsdags mårnonen. Dock om den siuke blifwit hastigt betagen, och war mycket swag; då hade nöden ingen lag. Så framt wid Kyrkan fanns allenast en Prest, hölts i sådant nödfall billigare, at Församlingen skulle något töfwa med den offentliga Gudstiensten, än at den siuke och swage skulle försumas. Men så framt den kranke icke war så aldeles swag, skulle des besökning upskjutas, til des all tienst blifwit ändad i Kyrkan q). Blifwer någon måtelös, för än Presten kommer til honom,

p) Sw. Hof-R. Univers. d. 13. Oct. 1749.

zEL. Common. VIII. §. 1.

q) Ge-

Honom, som tilförene lefwat gudskultigt, och med något tecken låter se, at han åstundar HErrans Mattward, den skal blifwa der af delaktig. Samma förman kan ej eller wägras dem, hwilke råkat i någon hufwudswaghet, när de komma til sit förstånd igen r).

S. 10. Ingen sjukdom får affröcka Predikanterna, at besöka de sjuka. När landet straffas med pestilentia, och den farliga sjukdomen är inkommen i någon stad eller sockn, skal folket allwarligen tilhållas, at wäl bereda sig, och hela husen och familierne sitigt begå HErrans Mattward, medan de äro obesmittade, och wid god hålsa. Så snart en eller två blifwa besmittade uti et hus, skola de andre strax gudeligen och wäl bereda sig, til at begå HErrans Mattward, tillika med den sjuka. Presterne äro och utom des skyldige, at insinna sig, så ofta de blifwa kallade, til at besöka någon med HErrans Mattward, uti et besmittadt hus, och des emellan gå til de sjuka, och dem med Guds ord trösta och styrka. Uti små Städer och på Landet, blifwer detta af deras ordinarie Prester och Siälaförjare föråttadt; men i stora Städer lemnas Magistraten och Consistorio, at förena sig, hwilke der til skola förordnas s).

S. 11. Som Presterne icke kunna strax förkundskap, när en eller annan blifwer sjuk, skola de

r) Kyrkof. 1686. C. XVII. §. 5.
C. XVII. §. 7.

s) Kyrkof. 1686.

de förmana folket af Predikostolen, at gifwa sådant tidigt tillkänna, medan de siuke kunna ännu någon reda för sig göra. Ty den tjenst, som Presten, med Ordet och Sacramentet skal bewisfa den siuka, kan eljest icke komma honom til någon nytta, tröst och rättelse. De skola och hos de enfaldiga betaga den säsånga och säkunniga inbillningen, at siukdomen föröfles, eller ock den siuke döer des snarare, om Presten i god tid kommer til honom, wissande dem utaf Guds ord, at han får der af bättre styrka och mod, både til fropp och siäl 2).

§. 12. Om alla siuka, så wäl gudfruktiga, som ogudaktiga, böra Lärarena låta sig wårda. De skola ofta öfwallade dem besöka, särdeles de fattiga, och af et Christeligit upsat dem tröst och tjenst tillbiuda 2). Deras omvändelse och bättring, som föra et ogudaktigt och öfwerdådigt lefwerte, och falla uti en hastig siukdom och ansäktning, skola de med all flit söka, och icke öfwer gifwa dem, så länge lifwet i dem är 3). Om någon ligger länge siuk, och icke fördrar sin siälaförjare til sig, ej eller låter påskina någon sanskyllig bot och bättring, skal Presten likwäl låta sig om honom wårda, tala honom til om samma församelse, och påminna honom om sin salighet, och de medel Gud af nåde der til förordnat hafwer 4). Gifwer Gud nåden, at sådane bekänna och

2) Ibid. §. 3. Ryrkol. 1571. fol. LVII. a. 2) Ryrkol. fol. 1686. C. XVII. §. 2. 3) Ibid. §. 4.

4) Ibid. §. 5. 1

och ångra sina synder, och begära Sacramentet, skal det dem efterlåtas: Men framhårda de i sin ondsko, skola de icke blifwa der af delaktige z). Om ock en banlyst, som ännu uti bann sitter, warder döds sjuk, och ångrar sina synder, samt begärr Herrans Mattward; så får Själsförfaren honom det icke förmäna, dock med förbehåll, at han skal stå uppenbara Skrift, i fall han kommer til hälsan igen a). När ock så hån-der, at någon, som icke är af vår Religion, fordrar i sin stora sjukdom, någon af våra Lärare til sig, så skal han icke undandraga sig, utan gärna besöka honom, och med Guds nådelsöfen lära, trösta och hugswala. I den händelsen, at en sådan, efter en fogelig och försiktig underwisning, genom Guds nåd och den H. Andas uplysning, antager vår Christeliga lära, och bekänner sina synder; så skal honom intet Salighetsmedel, eller någon annan tjenst, som dem Christ-trognom här hos oss bewises, blifwa förwågradt b).

S. 13. För öfrigt åligger jämwäl Prediko-embetet, at underrätta sina åhörare, huru högt angelägit det är, at de besöka sjuka och ansåttas de, och dem trösta och sköta; hwilket icke är det minsta af deras kärlekswårk c). Lärarena skola ock förmana dem, som wårda de sjuka, at de troligen och slitigt det göra, och icke äro för länge ifrån dem, och låta dem blifwa allena, besyn-
ner

B b b

a) Ibid. §. 4. b) Ibid.
 c) Ibid. §. 1.
 §. XVII. §. 8.

nerligen när sjukdomen är stark, och den siuka mycket swag d).

S. 14. I förra tider war wanligit, at lemna den siuka et brinnande lius i handen, när han låg i siältoget e). Denna sedwänja kunde man icke strax affkasta wid Reformationen. Man updrog allenast Presterskapet, at här om gifwa folket en rätt undervisning; på det ingen måtte göra sig bekymmer, om lius war tilstådes wid et sådant tilfälle, eller icke. Siälens wälfärd bestod icke uti något lekameligit lius, utan i Guds ords och den H. Andas sanna uplysning och tröst. Dertfore gjorde intet til saligheten, om man höll lius i handen, när man dödde f). Man må förundra sig, at förnuftige menniskior kunnat göra en nödwändighet af sådana säfänga ceremonier. Men hwad uträttar icke widstiepfelsen och en långlig wana?

S. 15. Nu wore jämwäl tilfälle, at tala något om Presternas göromål med dem, som skola aflifwas. Men som der wid ej förekomma några ceremonier, så kunne wi förbigå samma erende. Det allenast will jag anmärka, at uti vår Handbok finnas twänne sätt förestrefna, af hwilka det förra är år 1529. af Olof Petri författadt och uti Handboken infördt, samt sedermera tid efter annan något förbättradt. Det senare, som

d) Rytfol. 1571. fol. LVIII, a. 1686. C. XVII. s. 6.

e) DIRMAN P. 326. f) Rytfol. 1571. fol. LX. a.

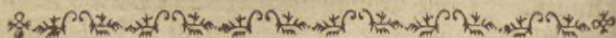
som består af 8. puncter, indført i Handboken år 1693., och förtienar der wisserligen sit rum. Dock äro Presterne icke så bundne här wid, at de ju hafwa frihet at lämpa sig efter omständigheter-
na *). Inge syndare skola utföras, til at under-
gå lifsstraffet, innan Presterskapet haft tillräcke-
lig tid til fångens beredande. Och så snart Of-
wer-Rättens dom ankommit, bör icke allenast
Landshöfdingen i orten anmoda Presterskapet, der
sådana Arrestanter sitta, at de låta sig wårda
om deras siäls salighet, utan ock, genom weders-
börande Cronobetiente, tidigt kundgöra Ryskoher-
den i Sofnen, hwarest gärningen giord är, hwad
tid en sådan fånge dit anlända kan; på det Pres-
terskapet sig til des utförljande behörigen bereda
må. Skulle, efter all använd mögelig sät, syn-
daren lifafult i hårdnakenhet och obotfärdighet
framhårda; så bör sådant wederbörande Ofwer-
Rätter tillkänna gifwas, innan execution wärk-
ställes. I fall delinquenten ej will höra sin Dom
på platsen upläsas; så må han af wederbörande
publiceras för menigheten, antingen medan fången
hålles affides, eller ock innan han framkommer
til rätteplatsen. Hvilket Kongl. Mart låter på
Presternas bepröfwande, som honom följaktige
äro, ankomma. I öfrigt är anbefalt, at ingen
lifsfånge får alt för när in på Sön- och Helgeda-
garna utgå **). En tid fingo dödsfångar, när
de utfördes til rätteplatsen, ej allenast bruka hwi-
ta

B bb 2

*) Kongl. Stadsfästelse på Handboken d. 22. Julii 1693.

***) Kongl. Resol. på Prest. Besw. d. 22. Oct. 1723.

ta och swarta forgeläder, utfirade med band och annan granlåt, utan ock fara på hederliga åketyg, i flera Prestimåns medfölje. Der igenom blefwo någre til grofwa misgärningar, i synnerhet barnamord, styrkte, hwilket de sielfwe wid ransakningen tydeligen tilstodo. Och i anledning här af befalte Öfwerheten år 1741, at ej allenast sielfwa dödsstraffet, utan ock sättet at föra misdådare der til, må hos andra upwäckta fry och fasa för grofwa misgärningar. Således förböds i gemen, wid slika tilfällen, all sådan anstalt, som på något sätt har namn och anseende af ståt, eller med sig förer et för lifsfängen hedersamt besledsagande til rätteplatsen. Hwarföre fångarna hådanefter icke är tillåtit, at wid dödsstraffets undergående, bära andra, än deras egna förra brukade hwardags kläder, än mindre der wid med band och annan granlåt sig bepryda *).

Syrarionde Tredje Capitel.

Om Jordafärd och Begrafning hos de första Christna.

S. I.

Alla folkslag hafwa warit der om sorgfälliga, at befordra sina döda hederligen til grafwa. Hos oss alla finnes af naturen en implantad kärlek til vår kropp; hwarföre wi gärna se, at den må

*) Kongl. Förordn. d. 12. Dec. 1741.

må jämväl hedras efter vår död. Så oanständigt det hålles, at den hydda, som bör wördas, såsom den stora Skaparens makalösa konststycke, samt warit en boning för en odödelig siäl, skulle omwårdsamt bortkastas; äfwen så skadeligit wore det, at den obetäckt skulle förfära alla åskådare, och med sin stank upwäcka sjukdomar hos de qwarleswande g). De Christne wille fördensfull icke estergifwa Hedningarna uti omwårdnad för sina döda; hälst som den ock skulle tiena til et bewis af deras fasta försäkran om de dödas uppståndelse h). Det Romerska Presterskapet förklarade, uti et sit bref til Presterskapet i Carthago, detta såsom det största kärleks prof, försäkrandes, at sådant war Gudi behageligt, och skulle af honom belönas i). Inga förfölielser kunde affrätta de Christna ifrån denna skyldigheten. Den Romerske Rådsherren Asturius lade Martyren Mariani döda kropp på sina axlar, och bar honom ifrån afrättsplatsen til grafwen k). Presten Eurychianus berömmes för det han med egna händer begrafwit 342. Martyrer. När de Christne hwarcken genom böner eller penningar kunde erhålla sina Religions Förwanterers lik, skred de til den dristigheten, at föra dem bort om nätterna, icke utan största lifsfara. Woro kropparne upbrände, så samlade de åtminstone de ben, som elden skonat, och låto dem hederligen begrafwas. På sådant sätt kom Polycarpus til grafwen

B b b 3

g) LACTANT. Instit. Divin. L. VI. C. 12.

h) PRU-

DENT. HYDR. 10.

i) Epist. 2. iater Epist. Cypr.

k) EUSEB. L. VII. C. 16.

wen h). Under de smittosammaste sjukdomar låto de icke falla denna sin iswer. Biskopen Dionysius i Alexandria berättar wid påß år 250, at när pesten bortryckte många Christna, stodo de dem troligen bi, twådde och swepte dem, samt buro dem bort at begrafwas m). De gingo här uti så wida, at deras häftige fiende Kåiser JULIANUS måste bekänna, at deras oförtrutna omsorg för de dödas begrafningar ökade anseeligen de Christnas antal n).

§. 2. Det war dersdöre intet under, at Hedningarne sökte på alt sätt afhålla de Christna ifrån detta wärk, hwilka ansågo et sådant hinder för en del af sit lidande o). För at göra begrafningen omögelig, och gäckta läran om de dödas upståndelse, fastade afgudadyrkarena de Christnas kroppar för wilddiur, och låto dem aldeles förtåras. De upbrände dem ock skundom, och strödde askan i wattenet p). Landshöfdingens Maximi ord til Martyren Tharacus måga wäl anföras: Mån jag icke, sade han, skal förderfwa dig och dina öfwerleswor? På det quinnorna icke måga inweckla din kropp uti linne, och pryda den med smörjelser och krydder. Jag skal befalla at du må upbrännas, och låta din aska utströs i wädret q).

Hed

h) EUSEB. H. E. L. IV. C. 15.
L. VII. C. 22.

m) EUSEB. I. c.

n) SOZOMENI H. E. L. V. C. 16.

o) EUSEB. H. E. L. IV. C. I.
C. I.

p) EUSEB. L. V.

q) Acta Tharaci ap. Baron. an. CCXC.
a. XXI.

Hedningarne låto ej en gång dem ligga i ro, som woro begrafne; utan grafde dem upp, och sönderrefwo dem i tusende stycken. Tertullianus beskwärade sig der öfwer ^{r)}, såsom han äfwen beklagade sig, at de togo bort de Christnas begrafningsplatser ^{s)}. Dock woro de stundom något skon sammare, och tillåto Christeliga begrafningar. Begrafnings-platserna blefwo ock dem Christnom, mitt uti det tredje seculo i Galieni tid tillåma, samt i början af det fierde aldeles återstälta.

S. 3. Sättet at begrafwa har icke hos alla folkslag varit lika. Nästan alle Hedningar plågade sätta sina dödas kroppar på bål, och dem upbränna, hwar efter de samlade askan och benen i krukor, och dem begrofw. Detta togs af äldre iakt af de Greker, ifrån hwilka samma sed kom nog tidigt til de Romare ^{t)}. Men de Christne öfwertäckte sina döda hel och hållna med jord, eller insatte kropparna balsamerade uti grafwarne; hwilket af Hedningarna så förtyddes, såsom de Christne twiflade om de kroppars upståndelse, som blefwo brände ^{u)}. Tertullianus föregifwer, at brännandet utmärkte en slags grymhet, för hwilken de Christne hade affky ^{x)}. Men för närmsta orsaken til deras bruk torde likwäl hafwa varit, at de welat likna Frälsarens begrafning. Brännandet affstodnade ock omsider hos sielfwa

B b 4

Hed

r) TERTULL. Apolog. 37. s) Ad Scapulam C. 3.
 t) JOAN. DAN. SCHOEFELINUS in Apoth. P. 81.
 u) MINUCIUS FELIX C. 37.
 x) TERTULL. de anima C. 51.

Hedningarna; emedan någre af dem trodde, at någon del af själen blef qwar i kroppen efter des död y). Kåiser COMMODUS, som dödde år 192, blef begrafwen obränd; ifrån hwilken tid brännandet förmodeligen småningom aftagit, til des det, under de Christna Kåisares tid, uphörde utan ringaste twång. ¶ Theodosii den Stores tid fanns wäl ännu der af några öfwerlefwor z); men när Macrobius lefde, wid påß år 420, war brännandet aldeles kommit utur bruk a).

S. 4. Begravnings-platserna hafwa med tiden sig märkeligen förändrat. På de ställen, hwarest de lefwande skulle sig upphålla, fingo fordom inge döde nedsättas. Hwad Judarna beträffar, så war wäl Konunga-grafwen anlagd i Davids stad; men wid des mur, hart wid berget Sion, uti den Kongliga trågård. För Jerusalem's invånare utsågs Kidrons eller Josaphats dal, samt den närmast der in til mot öster utom staden belågne tracten, såsom en allmän begrafnings plats. Staden Nain ledsagade sin döda yngling utom stadsporten Luc. 7: 12. Lazarus begrofs utom Bethanien (Joh. 11: 38.), och Joseph af Arimathia hade sin graf utom Jerusalem uti sin trågård (Joh. 19: 41. Matth. 27: 60. b). Hos Grekerna finner man igen samma

sed

y) TERTULL. loc. cit. z) Cod. Theodof. L. IX. tit. 17. de sepulcris violatis, leg. 6. a) MACROB. Saturnal. L. VII. C. 7. b) LUNDII Jud. Hellsigh. p. 664. n. 14. 869. n. 4. 19. RELANDI Antiq. p. 410. QUENST. de Sepult. Ver. p. 94. BYNÆUS Secretus. Christus C. XX. §. 17.

sedwänja. Solons lagar tillstodde icke, at någon, ehö den och war, förnäm eller ringa, begrofs innom Athens portar e). Staden Corinthus war äfwen, genom en gammal lag, befriad ifrån begräfningar d); hwarföre wiða ofruktbara stättmarker woro til sådana behof anslagna e). I Romungarnas tid begrofwos de Romare på Martiska fältet f). Och som samma ställe blef efter hand lysande af stora Råns Stoder och minnesmärken; så fingo sedermera inge andre än Kälsare der inrätta sina grafwar. De öfrige Roms inwånare begrofwos då utom Esquiliska porten. Men eljest plågade de och anläggga grafställen wid sina namnkunniga wägar, såsom den Appiska, Aurelianska, Flamminiska, Latiniska och Laccianiska; på det de resande måtte hafwa anledning, at betrakta de aflednas förtienster och sin egen dödelighet. Fördensfull såg man der sådana Epitaphier och påskrifter: Stadna, wandringsman, stå stilla, och öfwerwäga g).

S. 5. Så länge de Christne suckade under swåra förföjelser, ägde de icke frihet, at inrätta några offentliga lågerställen för sina döda; utan måste merendels hemligen göma dem undan fiendernas ögon. De grofwos derföre stora

B b b 5

fulor

c) Conf. CICERONIS Epist. Fam. 12.

d) PAU-

SAN. L. 2.

e) PLAT. L. 12. de leg.

f) Erat una ex vetustissimis duodecim tabularum legibus, *Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve uiro.* CICER. de legibus L. II. C. 58.

g) JOAN.

KIRCHMANNUS de Funeribus Roman. BINGH. L. XXIII.

C. I. P. 4. 19.

Fulor i jorden, som kallades Catacombae, och woro så rumrike, at de ej allenast kunde der nedfäta sina lik, utan ock på samma ställen hålla sin Gudstienst. Dese Catacomber kunde anses såsom underjordiska hwalfsda hus, som med golf och wäggar woro förefedde. Man gief der in utföre några trappsteg, och rundt omkring wäggarna woro små rum inrättade, hwarest liken insattes h). De Christne kallade dem *cryptae coemiteria*, eller hwalorum; emedan de ansågo de kroppar, som der lågo, allenast såsom sofwande, til des de på den yttersta dagen skulle uppstå. De nämde dem ock rent af *areas sepulturarum*, eller Begravningsplaner. Och som de under warande förföljelser der höllo sin Gudstienst; så gäfwos ock deras allmänna andakts rum tillänna med samma namn.

S. 6. Men der af må likwäl ingen draga den följd, at de Christne frivilligt begrofwos sina döda, hwarest de höllo sin Gudstienst. De samlades i Martyrernas grafwar wid sina heliga för rättningar, för nöd skull. Swart och et rum, säger Dionysius Alexandrinus 2), hwar och en äker, öcken, stiepp, stall eller fångelse, at i förföljelses tiden såsom et tempel, at der hålla de heliga sammankomster. Grafwarne blefwo icke derföre ordentliga Kyrkor. De små Kyr

2) BRINGH. L. XXIII. C. I. p. 9. 10. BOSIUS & ARRINGUS in Roma subterranea. Disp. de Religione Vet. Christ. circa funera, sub Præsid. D. Prof. BRINGH. p. 14. 1) Apud EUSEB. L. VII. C. 22.

Kyrkor, som de Christne på den tiden kunde hafwa, woro upbyggda i städerna, hwarest inga lik fingo nedfattas. På de tre första hundra åren begrofwos de Christne icke en enda uti städerna, och aldränst uti sina Kyrkor. Under den tiden förättades begrafningen, nu här och nu der ute på marken, wid de allmänna landwägar, men aldränst uti de nyss omtalta catacomber. Samma sedwänja warade jämwäl, sedan Församlingen kommit til ro, och Kärsfaren bekände sig til des Christeliga läran. Theodosius den Store, som blef Orientens Regent år 379, förböde begrafningar, så wäl i Kyrkorna, som i städerna *k*). Biskopen Chrysostomus, som dödde år 407, lät med tydeliga ord förstå det samma, när han liknade upfäteliga syndare wid de dödas grafwar. Betänkt, sade han, at efter ingen graf anlättes i staden; så kan ej eller du ingå i den stad, som ofwan til år *l*). Mötet i Braga år 563. omtalar såsom et Privilegium, som Frankrike sig intil den tiden förbehållit, at ingen död fick begrafwas innom städernas murar *m*). Den Grefiska Församlingen behödt merendels detta bruk til år wid påf 900; ty då först tilstodde Kärsf LEO SAPIENS begrafningar så wäl innom som utom städerna *n*).

§. 7. Det, som gaf första anledningen, at tänka på någon begrafning i Kyrkorna, war den

k) Codex Theod. L. IX. tit. 17. de sepulcris violatis, leg. 6. *l*) CHRYS. Homil. 37. in Matth.

m) Concil. Bracer. C. 36.

n) LEO Novell. 53

den stora ära, som wisades Martyrerna i det fierde århundrade. Ty antingen förde man deras aska och öfwerleswor ifrån deras förra grafwar, och satte dem ned i Kyrkorna; eller ock bygdes Kyrkor öfwer deras grafställen. Detta war så allmänt den tiden, at inga Kyrkor anlades, som icke förwarade lemningar af någon erkänd Martyr. Men ännu woro Kyrkorna så heliga, at ingen annan, ehuru hög och förnäm den ock war, fick det begrafwas. De Christne Kåjsare erhöilo icke mer, än den förnäm, at begrafwas i Kyrkans förhus, hwarest Constantinus Magnus, Theodosius den äldre, Arcadius och Theodosius den yngre nedsattes. Allt annat folk ledsagades til sina hwills ställen utom städerna. Men uti det siette seculo tilstaddes jämwal Biskopar, Kyrkornas anläggare, och andra wälförtienta och exemplariska Christna; at så sina grafwar uti förhuset och på Kyrkogården. Omfider i det nionde århundrade wid pås år 850. updrogs til Presterskapets wälbehag, at uplåta hwarjom och enom begrafnings-plats i sielfwa Kyrkorna. På mötet i Winchester gjordes wäl år 1076. i Engeland den författning, at inga dödas kroppar skulle begrafwas i Kyrkorna. Men der med uträttades litet, eller intet; emedan de kufdomar, som då gjorde Europa wanmäktig, hade ej mindre der, än på andra ställen, tagit öfwer handen. Högmödet, som icke kunde kufwas af sielfwa den mörka grafwen, eftertraktade et slags företräde, afwen efter döden. En grof wantro inbillade sig en större förnäm för siälarna, ju närmare kropparne lägo Martyrernas ben, och de

de ställen, hwarest den offentliga Gudstiensten förrättades. Presternas omätteliga girighet kunde icke försaka de drågtiga inkomster, som dem genom grassällan tilföll. Allt detta kastade omkull de förra anständiga och nyttiga ordningar, och öppnade Kyrkorna för lifken hoptals. Och dersere omtalar Påfwen Bonifacius den VIII. wid pås år 1295, såsom en brukelig sak, at man begref innom Kyrkorna uti sina Förfäders grafwar. Fast än den Evangeliska Församlingen undanrögt widskieppelsen i detta mål, tillåter den likwäl ännu grafwar innom sina Kyrkor; hwar hwilwer många ypperlige Män sig beklagat. De tänka, at en sed, som endast härrörer af högmöd, wantro och girighet, samt wärkeligen lägger grunden til smittosamma sjukdomar, borde affskaffas. Och utom des se de intet hinder, hwarföre icke våra begravnings platser kunde, så wäl nu, som i de älsta tider, anläggas utom städerna på fria fältet o).

§. 8. Det war icke swansligt hos de Greker och Romare, at omgifwa sina begravningsplatser med murar. Samma sed antogs ock de Christne, på det lifken måtte få ligga i ro. Nåstan alla folkslag hafwa welat lemna sådana ställen

o) ANDR. RIVETUS in Gen. 47. exercit. 172. GROTIUS in Luc. VII. 12. CARPZOV. Jurispr. Eccl. L. II. Tit. 24. Def. 385. p. 591. De loco sepulture Conf. BINGH. L. XXIII. C. I. HARTMANNI Past. Evang. P. 1422. CAVEI. c. P. III. C. 2. p. 504. sq. CALVOR P. I. p. 987. 997.

len någon behagelighet. Patriarchen Abrahams graf war omgifwen med allahanda trån i Mos. 23: 17. Debora Rebeccas amma begrofs under en ek i Mos. 35: 8. Så plågade och Hedningarne utpyda sina grafwar med trån; hwilket de Christne så mycket håldre efterföljde, som de der uti funno en bild af sin död och uppståndelse *p*). Och lärer det häröfra der af, at många af wåre Kyrkogårdar äro ännu med trån besatte. Men at de Christne inwigde sina grafwar, omtalas icke, förr än i det siette århundrade. Gregorius Turonensis, som lefde år 570, berättar, at deras grafställen blefwo i hans tid helgade genom Pressterlig wålsignelse *q*). Durandus kan ej eller gå långre tillbaka med denna sedwånja *r*). Dock höllos sådana rum för ganska heliga, äfwen till förene. Ty ej mindre hos de Christna, än hos sielfwa Hedningarna ansågs det för en wåldswår kan på heliga ting, at oroa grafworna, änsfiönt de aldrig woro inwigda; och de, som understodo sig at dem förslåmpa och skymfa, straffades så som de der förgripit sig emot sielfwa Religion *s*).

§. 9. Wårt förehafwande fordrar, at äfwen tilse, huru de Christne tilredde och handterade den döda kroppen, förr än den beledsagades till grafwen. Först tillöto de hans ögon och mun, hwilket wi hafwe af Dionysii Alexandrini berättelse *t*). Hos Judarna och Hedningarna stiedde detta

p) CALVÖR P. I. L. 3. Sect. 3. C. 44. 45.

TURON. de gloria confessor. C. 106.

q) GREG.

r) De ri-

tib. Eceles. L. I. C. 23.

s) BINGHAM L. XXIII.

C. 2. p. 24.

t) Apud EUSEB. L. VII. C. 7.

Detta af den närmaste i släkten *n*). Samma
 anständighet wille ock de Christne efterfölja; *e*
 medan det skulle upwäcka någon förfärelse, at se
 en död med öppna ögon. Sedan twäddes den
 döde, såsom den nyfnämde Dionysius äfwen för-
 täljer *x*). Detta war fdrut brukeligt hos de Gre-
 ker, Romare och Hebreer, dem de Christne, af
 behag för renlighet, willigt efterföljde, såsom ty-
 deligen förmärkes af Tabithæ exempel Ap. G. 9:
 37. At de Christne jämwäl plågade smörja sina
 döda, skönjes af Tertulliani försvars skrift *y*).
 Hefdingen Maximus hotade Martyren Tharacus,
 at hans kropp icke skulle inswepas med smörjelser
 och krydder *z*). Och Hedningen hos Minucius
 Felix förebrår de Christna i gemen, at de förwa-
 rade sina smörjelser, icke för de lefwande, utan
 för de döda. Augustinus menar, at de der med
 welat bewisa sin försäkran om uppståndelsen *a*).
 Men det tyckes wara troligare, at de förnåmlligast
 ansågo Frälsarens begrafning, den de til et mön-
 ster utwalde Joh. 19: 39, 40. Utom des lände
 ock detta til en stor tröst och upmuntran under li-
 dandet, uår de wiste, huru deras kroppar skulle
 äras efter döden.

S. 10. De Christnas swepningskläder om-
 talas således af den ofta nämde Dionysius. De
 woro lämpade efter den dödas wårde och de lef-
 wan-

n) 1 Mos. 46: 4. Job. 14: 15. Ovidius in Heroid.
 Ep. 1. v. 10. *x*) Apud Essez. c. *y*) TER-
 TULL. Apologet. C. 42. *z*) Acta Tharaci ap.
 Baron. an. 290. n. 21. *a*) AVEYST. de Civit.
 Dei. L. I. C. 13.

wandes förmögenhet och wilkor. Constantinus Magnus sweptes i purpur, och pryddes med krona *b*). Asturius, en rik adelsman och Rådsherre i Rom, beledsagade Martyrens Mariani lekamen til grafwen uti en hwit och kostelig klädnad *c*). Den allmänna seden war, at klåda de döda uti hwitt lntte *d*). Derföre ifrade Hieronymus högeligen emot dem, som woko ifrån detta bruk, och woro yppige. Jag beder, sade han, skoner eder och edra rikedomar, som I älsken. Swarföre öfwerhöljen I edra döda med gylene kläder? Swarföre uphörer icke edart högmod under sorg och tårar? Mån de rikas lik icke kunna ruttna, utan i sidentyg *e*). Det råknades ibland barmhertighets wärk, at skänka de fattiga swepekläder, för hwilken friskstighet den rika qwinnan Paula i det fierde seculo högeligen berömmes *f*). Anständigheten gjorde detta til en nödwändighet; ty det kunde icke passa sig, at låta de döda ligga obetäckta. Sedermera tillades swæpningen en andeltig betydning. Wi klåde de döda, säger Chrysoctomus, uti nya kläder, betygande der med wår öförgångelighets nya klädnad *g*. Eusebius ömtdörer likfistors bruk i det fierde seculo, och andre Fäder med honom. Constantini Magni kropp la-
des

b) EUSEB. de Vita Constantin. L. IV. C. 66. *c*) EUSEB. H. E. L. VII. C. 16. *d*) HIERONYM. Epist. 49. ad Innocent. ATHANAS. vit. Anton. PRUDENTIUS Hymn. 10. circa exsequias defunctor. II. 49. 50. *e*) HERON. vit. Paula. *f*) HERON. Epitaph Paula. *g*) CHRYSOST. Hom. 116.

wakade både nätter och dagar l). Ambrosius kropp fattes i Kyrkan, så snart han war blefwen död, under åtskilligas bewakning. Wid sådana tilfällen brukade de Romare at ropa, och försöka, om den döde kunde upwäckas. Judarne hade sorge-musik; men i det ställe söngo de Christne gudeliga Psalmer. De, som wakade öfwer Macrina, förnötte hela natten med andeliga wisor, lika som man gjorde wid de natt-andakter, som gingo för Martyrernas högtider m). Och något dylikt togs äfwen i akt, när Augustini moder stod lif n).

§. 12. Uppå dessa anstalter fölgde omsider jordafärden och begrafningen. Den förrättades merendels hemligen om natten, utan ceremonier, så länge förfölselserna påstodo; men offentligen om dagen, med hwarjehanda åthäfwor, sedan Församlingen kom til ro. Kåiser JULIANUS den affällige kunde icke tola, at de Christne beledsagade sina döda til grafwen mitt på liusa dagen o). Det förtrot honom, när de uti Antiochia, til et ganfka stort antal af Mån och Qwinnor, Ynglingar och Jungfrur, gamla och unga, fölgde sina lif,

l) EUSEB. in Vit. Const. L. IV. C. 66.

m) GRE-

GOR. NYSSENUS in vit. Macrinæ.

n) AUGUSTIN.

Confess. L. IX. C. 12. Om alla dessa förberedelser til

begrafningen kan man läsa BINGHAM L. XXIII. p. 29-

32. 45. 46. 47. 50. Prof. BRINGS Dissert. de Reli-

gione Vet. Christ. circa funera p. 3. 5. 7. CALVOR

P. I. p. 864. 865. 868. 875. 880. 898. 957. CAYE

p. 501. 502. WALCHIUS p. 251. sq. o) Cod.

Theod. L. IX. tit. 17. de violandis sepulcris, leg. 5.

lik med mycken glädje-betygelse, och söngo sina andeliga wifor, hwilka beswarades med en wers, som utmärkte et förakt för afgudadyrkan p). Han befalte fördenstull, at jorda-sårderna skulle stie om natten. Men sådant hade liten eller ingen wårkan, alt der in til, at någre påstå, det intet exempel skal ifrån den tiden kunna framtes af någon begrafsning om natten q).

S. 13. Ceremonierna wid jordasården woro åtskilliga. Man bar de döda på en bår til grafwen. Detta skiedde i de första seclerna med församlingens allmänna bekostnad, wid de fattigas begrafsning r). Men eljest plågade de närmaste anhörige, eller annat förnämt folk, förrätta denna sylan, då man wille på besynnerligt sätt hedra den dödas förtienster. När den Romerska Adelsdamen Paula beledsagades til grafwen, buro sielfwa Biskoparne i Palestina baren på sina arlar s). Basilius bortfördes af Prester t), och Gregorius Nyssenius förtäljer, at han med flera af Presterskapet bortburit hans afledna syster Macrina u). Men likasem Parabolani woro förordnade at stöta de siuka; så inrättades ock i hundra århundrade wiisa Kyrks-personer, sårdeles i de större städer, hwilke skulle draga försorg om de fattigas begrafsning. De kallades Fossarii,

C c c 2.

Copia-

p) SOZOM. L. V. C. 19. SOCRAT. L. III. C. 17
 q) BINGHAM L. XXIII. C. 2. p. 34. sq. r) TERTULLIAN. Apologet. C. 39. s) HIERON. Epist. 27. Epitaph. Paulæ. t) GREGOR. NAZIANZ. orat. 20. in laudem Basil. u) NYSSEN. vit. Macrinæ.

Copiaræ och Lecticarii, hwilkas syfta egenteligen der uti bestod, at upfasta grafvarna, bära liken på bären, och sättia dem ned i jorden. Constantinus Magnus utsåg 1100. personer til detta embestete i Contantinopel x). Men som en sådan inrättning icke fants på alla ställen; så tilkom det fallna och botsfärdiga syndare, hwilke ännu icke erhållit anöfsning, at befordra de döda til grafwen. Utminstone war sådant antagit i de Afrisianska Församlingar y).

S. 14. At en stor myckenhet folk plågade följa liket, skönjes ej allenast af Constantini Magni z), utan ock af den nybnämnda Paulæ jordafärd a). Man bar kors för de döda, hwilken sed någre leda ifrån Constantini Magni tid b). Men klocfors bruk wid sådana tilfällen lärer först hafwa upkommit i det siunde seculo c). I stället för Hedningarnas sorgewisor, söngo de Christne gudeliga Psalmer wid sina liks bortförande, hwar med de ej mindre wille gifwa tillkänna sit förnögdga och tilfridsamma sinne, än upmuntra hwar andra til tröst, en helig wandel och aswarsam beredelse til döden. Så stadgade här om de Apostoliske författningarne: Sörer dem bort med Psalmer, om de warit trogne i 3er Erranom d). Chrylostomus gaf tillkänna orsaken til sådane

x) BINGHAM L. III. C. 8. p. 42. y) BINGH. L. XVIII. p. 127. 128. z) EUSEB. de vit. i Constant. a) CALVÖR P. I. L. 13. Sect. 2. C. 27. p. 920. b) CALVÖR I. c. p. 906. c) BERDA L. IV. C. 23. HEINS. T. I. p. 1004. d) Constit. Apost. L. VI. C. 30.

sådana sänger, då han sade: Swara mig, hvar til tiens wäl sådana Psalmer? Mån wi icke prise och tacke Gud, som nu frönt den afledna, befriat honom ifrån möda, och honom hos sig förwarar e)? Hwille wer ser brukades wid sådana tilfällen, skönjes så wäl af bemälte författningar, som Chrylostomi ytterligare föreställning. De woro dese: De heligas dödd är dyrt aktad i Herrens ögon: Wändt om, min själ, til dina ro, ty Herren gör dig godt: De rättfärdigas åminnelse är uti wälignelse: De rättfärdigas själar äro uti Guds hand: Jag fruktar intet ondt; ty du äst med mig. Man bar jämwäl lius framsför de döda. Chrylostomus säger, at der med skulle gifwas tillänna deras erhållna seger och triumph f). Men samma lius kunde ock tiens til glädje bety gelse, såsom Hieronymus förklarar deras betydning wid Evangelii läsning g).

S. 15. Wid ankomsten til grafwen, ned sattes liket merendels i den ställning, at det skulle likasom se emot öster; hwilket ännu hos oss tages i akt. Detta har varit en gammal sedwänja både hos Hedningar och Christna, hwilket bewises af de älsta grifter, som i nyare tider blifwit öppna de h). Et allmänt ryckte har fringspridit, at Christus blifwit på samma sätt begrafwen i).

Ecc 3

Du-

e) CHRYS. Hom. IV. in Hebr. f) CHRYS. loc. cit.
 g) HIERON. contr. Vigilant. C. 3. BINGHAM L. XXIII.
 P: 40. 41. h) Disp. cit. de Relig. Ves. Christ.
 circa funera p. 15. 16. i) BEDA in Marci. XVI.

Durandus gör til en nödvändighet, at en Christen må i så måtto begrafvas, at hufvudet lägges mot väster, och fötterna wändas til öster; på det han, liksom med sielfwa ställningen, må bedja, och gifwa tillkänna, huru beredwillig han är, at flynda ifrån väster til öster, det är, ifrån werlden til ewig beten k).

§. 16. Så snart liket war fördt til grafwen, hölts en Lik-sermon til den aflednas berdm, om hos honom funnos sådana egenstaper, hwilke förtiente, at framställas såsom dygde-mönster. I det fierde seculo hafwa Eusebius, Ambrosius, Gregorius Nazianzenus och Gregorius Nyssenus hållit sådana tal wid slika tilfällen. Men Hieronymi så kallade Epitaphier öfwer Nepotianus, Fabiola och Paula kunna anses såsom Personalier. Wid begrafningar stiedde alltid offentlig Guds-tienst, oansedt lik-sermon togs i akt, eller icke. Man söng der wid lofsånger til Gud, som gjort den döda delaktig af sin härlighet. Man tackade Gud, som gifwit honom nåd, at i trone framhärda in til ändan. Man upläste utur den H. Skrift några löften om upståndelsen, söng några der med öfwerensstämmande Psalmer, och förmanade de närwarande, at tråda uti den dödas trofasta och dygdiga fotspår, samt anghålla om en salig ändalyckt l). Man begick jämnväl den H. Natwarden, så framt begrafningen föråt-tade

k) DURAND. Rational. Off. C. 7.

l) DIONYS.

tades för middagen; emedan den borde endast anammas af de fastande. Men i fall tiden till begrafningen war utsatt til efter middagen, så höllos allenast böner och sång. Et misbråk inträdde sig, at Natwarden meddelades den döda; men sådant förböds på det tredje Carthaginensiska mötet i Augustini tid.

S. 17. Man bad jämnväl för de döda, hwilket likväl icke härrörde af inbillning om någon skarseld, eller at deras själ skulle wistas på något obehageligt ställe *m*). Ty de bådso och för alla heliga Martyrer, trosbekännare, Patriarcher, Propheter och för sielfwa Jungfru Maria, om hwilkas salighet de woro aldeles försäkrade. Som de wiste, at de trognaste gingo utur werlden besmittade med arffynd; så anhöllo de, at den icke måtte dem tilräknas. De wille dermedest skilja Frälsaren ifrån alla Helgon; emedan han, såsom högst helig och fullkomlig, war den ende, för hwilken man icke borde bedja. De gäfwro jämnväl i så måtto tillkännna sina dödas odödelighet. Och efter de wiste, at deras härtighet icke war aldeles fullkomlig, södr på den yttersta dagen; ty anropade de Gud, at han wille öfka deras sällhet, och omsider skänka dem den största grad af salighet. Utom des innefattade dessa böner tackfågelsor, för det at de saligen döde lyckligen slutat sin resa genom jämmerdalen. *Doc*
nekar
 Ecc 4

m) BINGHAM L. XXIII. C. 3. p. 63. sq. JO. GEORG. WALCHII Introd. in Lib. Symb. p. 469. seq.

vetar man icke, at några besynnerliga meningar hos Gäderna kunnat här til bidrağa n).

S. 18. Blomster plågade ströds på de dödas grafvar o); men inga krantsar satte de Christne på lekstorna, eller de dödas hufvuden, såsom Hedningarne p). Vid begrafningar utdelades allmosor. Will du hedra den döda, säger Chrylostomus, så gör barmherrighets wärk q). Och war icke nog, at detta togs i akt på sielfwa begrafnings dagen, utan sådana föräringar förnyades årligen på den dödas åminnesses dag, då man gjorde gästabud för Presterna, de fattiga, enkor och faderlösa barn r). Men uti det fierde seculo misbrukades detta til dryckenkap; hwarföre Augultinus skäligen klagade s), och åtskilliga mötens beslut sådant tillberligen afstafva de t).

S. 19. En måttelig forgebetygelse öfwer de döda war tillåten; men at wisa en allför stor bekröfvelse öfwer dem, som kommit til den himmelska glädjen, samt bruka gråterstor, såsom Hedningar, blef aldeles ogilladt u). Man fick båra forgekläder; dock ansågs det såsom mer öfwerensstån

*) BINGHAM L. XV. C. 3. p. 338. WEISMANN
H. E. T. I. p. 202. o) AMBROS. de obitu Val-
lent. Hieron. epist. 26. ad Pammach. de obitu ux-
oris C. 2. PRUDENTIUS in hymno in exsequias defun-
ctorum 10. p) MINUC. FELIX C. XII. n. 6.
q) CHRYSOST. Hom. 61. in Joan. r) CHRYSOST.
Hom. 27. in 1 Cor. s) AUGUST. de morib.
eccles. C. 34. t) BINGHAM L. XX. C. 7. p.
147. u) CHRYSOST. Homil. 32. in Matth.

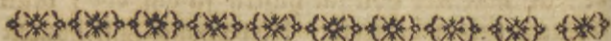
stämmande med en Christens ständaktighet, at antingen icke bruka dem, eller ock afslägga dem efter kort tid. Cyprianus wille icke gilla, at man bar swarta kläder til sorg. De dödde, sade han, förlorades icke, utan gingo förut. De borde saknas, men icke förjas. Man skulle icke gifwa Hedningarna tillfälle til den förebräelsen, at man med gärningarna nekade den bekännelsen om de döddas lif hos Gud x). Andre togo likwäl häruti en medelväg. Julianus, en rik Man, förlorade inom några dagar sin hustru och twänne döttrar; men bar icke längre sin sorgedragt, än fyratio dagar. Han försäkrade, at han icke hödt sin hustru såsom död, utan allenast såsom bortrest. Hieronymus gaf honom derföre et tilbörligt loford y).

§. 20. Af sådan beskaffenhet woro de Christnas hederliga begrafsningar, dem de wärderade såsom en dyr förmån och et särdeles Privilegium, som endast hörde til de trogna och dygdiga z). De, som wetande och wiljande försumade at anamma Dödpelsen, och dödde odöpte,ingo ingen Christelig begrafsning a). Men i fall de hade beredt sig, at undfå detta Sacrament, och

E c c s woro

x) CYPRIAN, de mortal. y) HIERON. Ep. 34. ad Julian. Om dessa Begrafsningens ceremonier kan man widare läsa BINGHAM, CALVÖR, WALCHIUS, QYENST. de Sepult. Ver. disp. cit. de Rel. Vet. Christ. circa funera, och HEINSIUS T. I. p. 610. 679. 760. 841. 930. 980. z) AUGUSTIN. de Civit. Dei L. I. C. 12. 13. a) Concil. Braear. I. can. 35. CHRYSOST. Hom 3. in Philipp.

woro sielfwe icke wällande til des försumelse; så begrofwos de, såsom andre trogne. Sielfspillingar, och de, som för sina mysgärningar undergingo dödsstraff, ansågos af åtskilliga möten för orwårdige at undfå begrafning. Banlyste personer, som med förakt emot Kyrkans aga, framhårdade uti sina willfarelser och synder, blefwo likaledes uteslutne ifrån denna förman. Men så framt de på sit yttersta långtade efter, at komma i Församlingens gemenskap, och wille underkasta sig des disciplin; fingo de en hederlig begrafning, fast än de icke woro offenteligen aflöste *b*). Men wi komme nu til våra Swenska författningar.

Syracionde Fierde Capitel.

Om Jordafärd och Begrafning i Sverige.

S. 1.

Sire Evangeliske Förfäder hafwa lemnat oss ganska sunda tankar om begrafningar. De medgäfwos, at de lefwandesienst icke kunde gagna de döda. Ty som den, hwilken med en rätt tro på Frälsaren aflidit, niuter den ewiga rosligheten, utan wår önskan, förbön och hielp; så hade ej eller de, som dödde i sin ogudaktighet, någon nytta af det, som de qwarlefwande kunde åstadkomma. Dock funno de wigtiga orsaker, at de aflidne, som de Christeligen lefwat, måtte ärlig

b) BINGH. L. XXIII. C. 3. P. 79. sq. CALVÖR P. I. P. 1003.

ärligen och tilbärligen befordras til jorden. Der med borde man offentligent wisa den kärlek, som wi burit för dem, medan de lefde ibland oss. Så måtto skulle wi och bekänna wår tro om uppståndelsen, samt betyga wår förhoppning om den dödas ewiga salighet c).

§. 2. Sättet at begrafwa de döda har på olika tidshwarf undergått sina förändringar i wårt Fädernesland. Sweriges förste inbyggare; hwilkas Gudstienst war tämmeligen ren och öförfalskad, begrafwo sina lik i stora grifter under stenar, som sedan äro kallade Kumbel. Ifrån första insittningen i Sverige bör man altså räkna Kumbel-åldren, hwilken påstod wid påf 550. år, til des Sigge Fridulfson, som kallades Oden, begynte, wid påf år 150. efter Christi födelse, låta bränna de döda, och förwara askan i kärille, som nedsattes i jorden. Han införde denna sed ifrån sit Scythiska fosterland, och då börjades Bränne-åldren. Konung YNGVE FREIJ dödde wid påf år 230. Hans lik brändes icke, utan sattes i en stor hög. Sedermera tog sättet at jorda de döda småningom öfwer hand; så at man ifrån år 610. kan räkna Bränne-åldrens slut och Söga-åldrens begynnelse d). Samma bruk behölts wid Christendomens införande; emedan det öfwerensstämde med de första Christnas sedwånja.

§. 3.

c) Kyrkol. 1571. fol. LX. a. b. 1686. C. XVIII. §. 1.

d) Herr von DALINS Sw. Rik. Hist. P. L p. 53. III.

§. 3. Begravnings platserna hafwa likaledes sig förändrat i Svea Rike. De ättehögar, som wåre hedniske Gorfäder nu här och nu der anlade på beqwämliga ställen, blefwo icke strax ogillade, då den Christeliga läran begynte predikas. Ännu år 1070, och långt senare, brukades ättehögar til de dödas begrafning, liksäwäl som Kyrkogårdar e). Men som hela den Christna werlden då för tiden war förtiust af sina Kyrkors och Kyrkogårdars helighet; så blefwo ättebackarna omsider utdömda, och de heliga rummen til begrafningar endast utsedde. Det är wårdt at höra, hwad förnustiga begrep wår Evangeliska läras första försäktare hade om de dödas lägerställen. De bekände, at det gjorde lika mycket til saligheten, hwar man hålst war der begrafwen. De nämde Kyrkogårdar, allmännelig lägerstad, eller ock annor rum, der Christne plågade begrafwas. Men om ock en sådan plats borde tillåtas i Kyrkan, gingo de med stillatigande förbi f). Då war ej eller rådeligt at nämna der om, så länge menigheten knapt hunnit förstå de förnämsta tros artiklarna, och tillika war intagen af en alt för stor högaktning för de antagna sederna. Men nu så wi tala med wåra Landsmän ledigare, sedan de blifwit uplystare. Hwar och en finner utan påminnelse, huru ganska nyttigt och anständigt det wore, at i denna delen återhämta de första Christnas lofwårda bruk. En det är ju icke öfwerensstämmande med ändamålet af wåra Kyrkor, at

e) Ibid. P. 2. p. 30.

f) Kyrkof. 1571. fol. LXII. 2.

de, som äro ämnade til de lefwandes samsund, skola inrymmas til samlingsplatser för de döda. Om Kyrkogården utlät sig Konung CARL IX. så lunda: Kyrkogården skal ingom förwägras, som döder är, på det ej den Påswiska falsta Religion måtte styrkas, som aktar Kyrkogården för heligare jord, än annan. Dock skal efter dem, som i Kyrkogården begrafsas, gifwas något til Kyrkan, til at hålla de hus wid makt, der Guds ord skal predikas och Sacramentet utdelas g).

S. 4. Wid det jag nämner våra grafställen, bör jag ej underlåta at anföra, hvad rörelser är 1710. angående detta ämne sig i Sverige tildrogo. Sfröerheten befalte, at de, som dödde i pesten, skulle, til förekommande af smittosamma sjukdomar, icke begrafsas i Kyrkor och på Kyrkogårdar, utan på andra särskilda ställen h). En del af Presterskapet stälte sig ej sådant til esterrättelse; utan obetänksamt utlät sig der öfwer, både i predikningar och andra offentliga sammankomster. Konal. Senaten befalte derföre Consistorierna år 1711. förhålla Presterskapet, at taga sig för en sådan otidighet tilwara, och på intet sätt understå sig, hwarcken göra eller tala emot sådana til den allmänna wålfärden affattade de hälsosamma förordningar. Swårt om borde
Presters

g) Christelig ordning och sätt, härledes hållas skal uti den Högborne ic. Herr Carls &c. Hofforsamling med Substiensten, år 1602. h) Förordn. d. 9. Nov.

Presterkapet låta sig wara angelågigt, at uti presdikningar och eljest noga underrätta deras ansföretrodde församling, om rätta grunden och orsaken til öfwerhetens gjorda försättning. Sådana begrafsningar, på närmaste orter utom kyrkogårdar, woro anbefalta, at förekomma widare smitta, som på annor händelse kunde sig mer utwidga, til allmogens swära olägenhet. Denna anskalt hade på flera ställen redan wisat en märkkelig nytta. Der igenom förminskades icke den aflednas salighet. Utskilliga exempel kunde lända allmogen til underwisning, som gifwa wid handen, at många tusende, som dödde i fält, eller på flottan, måste antingen grafwas neder i jorden, hwarest det kunde åstadkommas, eller ock sankas i hafwet; hwar öfwer ingen kunde eller borde göra sig något samwete 2).

S. 5. I anledning här af försattade Biskopen Doct. Jesper Swedberg år 1711. d. 1. Febr. et bref til Presterkapet i Scara Stift af följande innehåll: Deras Excellencier Kongl. Råden hade förklarar sit misshag öfwer några Presters och andras oberäknsamma tal om de dödas begrafsningar utom kyrkogårdarna. Presterkapet skulle taga sig för sådant tilwarra, och efterleswa öfwerhetens förordning, som syftade på allas allmänna och hwaras och ens enskylta wälfärd. Gud hade förlånt oss hälso, som wi borde wäl akta och förwarra. Detta war ögnamärket af Kongl. Rådens

2) Kongl. Senatens Bref til Consist. d. 12. Januar. 1711.

dens författning, hwilken haft den önskeliga wårkan på många ställen, der den blifwit iakttagen, at smittan sig stillat. Lärarna borde förtaga menige Man den tankan, at Kyrkogården hade uti sig en sådan helighet, at den, som icke der bleswo begrafwen, skulle sakna något til sin heder och salighet. De dödas ben woro långt bättre behållna på andra ställen, än i Kyrkor och Kyrkogårdar. Swarest de och lågo, skulle de alle på en gång upstå. Guds egit ord understödde Öfwerhetens förordnande i detta mål. Abraham och hans hustru bleswo begrafne i en kula wid et åkerstycke i Mos. 23: 19, 20. 25: 9. Likaså andre Patriarcher och heliga qwinnor i Mos. 47: 30. 49: 29. Debora begrofs under en ek, i Mos. 35: 8. Moses i en dal uti de Moabiters land i Mos. 34: 6., Josua wid berget Gaas, och Joseph i et åkerstycke Jos. 24: 30, 32. Der af hade man en tröstelig påminnelse, at såsom säden i åkren warder ödd, men får åter nytt lif igen, och upkommer ganska skön; så skola och våra troppar upstå i härlighet. Uti Jerusalems stad och tempel fants ingen graf. Allena Konung David bygde sig en graf på Sions berg. Herren Jesus sielf wart begrafwen utom staden i en örtagård. Så skiedde det ännu på många ställen i Christenheten. Liften nedsattes icke i staden, Kyrkan eller på Kyrkogårdar; utan bleswo begrafna utom staden ifrån Kyrkorna, på wiså platser, der sköna

sköna trån stodo planterade, och hårliga örter wårte, hwilka liknade upståndelsen. Wåre Förfäder; de gamle Göther, begrofw o och sina döda i åkrar och wid allmänna landswägar. Om jämwäl sådant nu skiedde hos oss, så komme wi närmare til Guds folks sed, och då hade wi mindre fara för sjukdomar, som wår och sommartiden förorsakades af den förgiftiga stank, som upsteg utur grafwarma. Man borde derföre ware nögd med närwarande anstalt, bekänna sina synder inför Gud, och afbedja straffer.

S. 6. Ut denna Biskopens föreställning funno Kongl. Råden et sådant wälbehag, at de låto utgå sin befallning om des offentliga upläsande på alla predikstolar i hela Riket ^h). Men som de icke desto mindre en liten tid der efter måste förnimma, huru allmogen på en och annan ort, der sjukdomen war inkommen, understod sig, at emot den utgånga förordningen wisa en obetänkt olydna; så befalltes Consistorierne å ny, at Prestskapet skulle afswarligen förmana åhöraren til hörsamhet. De borde så wäl uti predikningarna, som eliest med god grund föreställa, huru orimligt och högst skadeligt det war för dem sielfwa, at wid sådana sjukliga tider påstå sina dödas begrafningar uti kyrkogården. Det gjorde ju icke til saligheten om menniskians kropp lades i nödfall der, eller annorstädes; emedan hela jorden war HErrans. Men å de orter, der ingen

^h) Kongl. Rådens Bref til Consist. d. 20. Mart. 1711.

smitta sig yppat, kunde begrafsningarne efter wan-
ligheten blifwa tillätta D.

S. 7. Jag wet icke, om Presterskapet tänk-
te, at på et lämpeligit sätt förekomma de många
begrafsningar i Kyrkorna, när de år 1642. anhöllo,
at i Kyrkorna inga graf-chorer måtte intagas utan
Biskopens, Kyrkoherdens och Församlingens wett-
skap och tillstånd. Drottning CHRISTINA kunde
wet icke aldeles ogilla detta förslag; dock hölt hon
betänkeligit, at minska den rättighet, som med
följde jus patronatus. Sedan tog hon i öfwer-
wägande, at uti andra Församlingar ej allenast
bönderne höllo Kyrkorna wid makt, utan at jäm-
wäl Adelen och andre förnämne Män, som der
bodde, gemenligen drogo den tyngsta andan. Och
derföre pröfwade hon billigt, til undwifkande af
skada uti Kyrkornas bygning, at icke för mycket
inskränka sådana personer; hållande för nog, när
de uti sådant fall sig med Kyrkoherden och Kyrko-
nes Serman förenade m). Men när Drottning-
gen år 1643. förnam, at många uti deras Söfne
Kyrkor understätt sig intaga och förbygga Chorers-
ne med deras uphögda grifver, betygade hon der
öfwer sit stora misnöje; emedan sådant lände Cho-
rerne til wanstapning, samt Gudstiensten med
Brudwigningar, Barnadop och HERRANS Mats-
wards begående til hinder. Dock war henne icke
emot, om någon wille hedra sina döda med gifter
eller Epitaphier på Kyrkogårdarna eller i Kyrkor-
na,

D d d

D Kongl. Senat. Br. til Consist. d. 27. Junii 1711.

m) Resol. på Prestersk. Besw. d. 21. Febr. 1643. §. 6.

na, der sådant icke lände til meen, utan Kyrkorna til mera heder, prydnad och byggning n).

§. 8. Innu tillåtas grassällen i Kyrkorna, hwilka der af hafwa sina inkomster. Presterskapet samt Gymnasii och Schola-Betienter i Städer och på landet niuta likwäl fria grassällen i Kyrkorna för sig och sina hustrur, efter en gammal sedwana. Men hwad deras barn angår, så sträfer sig sådan frihet allenast til de barn, som de, medan de äro i sina föräldrars hus och bröd o). I Påswiska tiden wigdes grassarna af Presten, för än liket nedsattes p); Men detta afskaffades på Upsala möte år 1593. Ty sådant, sade Prästes, härflöt utaf Presternas egennyttighet, och skiedde allenast för deras fördel skull, es huruwäl inga prediko-embetets syflor borde för nytta och winst skull förvättas q). Nu går wår omtänka der uppå ut, at sådana grass war icke måga vara Församlingen hinderliga, eller med sina dunster förorsaka någon skada. Der flere stadgar wår Kyrkolag, at grassarna uti Kirkan måste wara tre alnar diupa, och icke uphögda öfwer sielswa gåsfiwet, folkets fria gång til hinder. De skola ock med mull igenkastas, eller eljest wäl tillutas och öfwertäckas r).

§. 9.

- n) Resol. på Prestersk. Besw. d. 30. Nov. 1643. §. 2.
 o) Resol. på Prestersk. Besw. d. 10. Mart. 1719. §. 40.
 p) DIKMAN p. 330. 331. q) WERWING l. c. P. I. p. 150. Disp. de Concil. Upsl. sub præsid. D. Prof. BRING p. 16. r) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 8.

§. 9. Vår Hverhet har jämväl varit angelägen, at grafvarna i Kyrkan icke måga af wanfkiörsel förfalla, eller olagligen komma ifrån deras rätta ägare. År 1666. klagade Konung CARL den XI, at så wäl Konungars, som andra förnåma Måns och Slågters gamla grafwar icke allenast af wårdslöshet förspiltes, utan ock af andra intogos och förwändes. Konungen ansåg detta såsom aldeles olofligit och stråfwande emot den heder och säkerhet, med hwilken alt wälsedigt folk de dödas hwilorum hafwa omfattat. Fördenstull befalte han Biskoparna, at de på alt sätt, som mögeligit war, skulle söka förwara sådana grifter ifrån all oloflig åwårkan, samt at dessa lågerställen skulle sättas i sit förra stånd, om til åfventyrs der uti wore skiedt något intrång *c*). Kongl. Maj:ts och Rikens Cancellie Collegium måste jämväl år 173. förspörja, huru som åtskilliga Adeliga Slågters grafwar, antingen icke wid makt höllos, sedan familierne utgått, och ingen war, som kostnaden sig wille åtaga, eller ock blefwo åt andra til försälgning utbudna. Det åskade fördenstull underrättelse af Consistorierna, huru wida sådana grafwar i Stiften funnos, uti hwad tillstånd de woro, hwilke personor i dem lågo begrafne, samt hwad inscriptioner eller andra minnesmärken kunde wid dem wara at iakttaga; på det derigenom utrönas måtte, hwilka grafwar fordrade det Allmännas omkostnad, samt den anstalt fogas, at de monumenter,

D dd 2

sem

c) Kongl. Bref til Biskop. Zachar. Lundebergius i Wexiö d. 18. Dec. 1666.

som så mycket tjena til Historiens uplysning, icke måtte svingras och förloras *e*).

§. 10. Hwad våra Kyrkogårdar beträffar, så hafwe wi hållit dem både i wördning och hägn. Deras invigning affskaffades wäl wid Reformation, emedan den gifwit tilfalle til gansta stora misbruk under Påstvedömet *u*); dock äro de lika fult ansedde för heliga rum. Konung GUSTAF den I. befalte år 1528., at alla slagemål på Kyrkogårdar skulle komma under namn af eds öre *x*); hwilken alswarsamhet ännu i aktages *y*). Wärdare stadgade samme store Regent år 1554., at alla tråtor word der strängeligen förbudna, samt at de för kreaturs insläppande borde wäl förwarsas *z*). Fordom fick man ej eller taga något med wäld ifrån Kyrkogård, som flytt dit för frid skull *a*). Kyrkolagen af år 1571. förmår, at Kyrkogårdar, eller ock annor rum, der Christet folk plägar begrafwas, skola hållas årliga för deras skull, som der hwila, samt at den, som föraktade allmännelig Christna menniskiors lågerstad, skulle icke hållas wärd, at der begrafwas *b*). Wär ywre Kyrkoordning innehåller jämwäl, at Kyrkogårdarne måste wäl om

a) Kongl. Cancellie Collegii Bref til Consist. d. 23. Julii 1753.

u) Kyrkol. 1571. fol. XLIX. b.

x) Westerås Stadga 1528. §. 14.

y) Missg.

B. C. XVIII. §. 5.

z) Acta Ecclesiastica

constituta a Rege Gustavo I:mo Anno 1554. §. I. 4.

Justitie wärket p. 31. DIKMAN p. 54.

a) Westerås Stadga 1528. §. 14.

b) Kyrkol. 1571.

fol. LXII. a.

ombyggas, och wäl stängde och hederligen hållas, för deras skull, som der hwila. Förden skull åliger församlingens ledamöter, hwar för sig at erlægga, hwar som til kyrkogårds byanaden behöfves, wid straff til görande, som de motwillige wid Sotnestamma skal påläggas c).

S. II. Ej mindre än de förste Christne; hafwe och wi warit sorgfällige, at de dödas kroppar måga så ligga i ro. Någre Ringare, som 1682. och 1699. hade wid graföpnings- och upptagit likfistorna, liken utstielpt och fistorna bortfält, pliktade hwardera med 50. daler silfvermynt, eller i des ställe med fem gåtulopp, och stodo tre Söndagar utan före kyrkodören med en styffel i handen, och sedan undergingo uppenbara kyrkoplikt *). Den, som nu stiel i något likhus, eller grafwer upp dödd kropp, och tager swepning, lista eller klädnad, pliktar med dubbla tiufwa böter d). År 1751. upptäcktes, at kyrkobetienter på åtskilliga orter hade den ofsed, at, wid grafswars rånlande och upkastande, ganska bittida upptaga likfistor, och dem sedan förnytra. Det stadgas des förden skull, at Presteskapet skulle, i kyrkoföreståndarenas och Seymännernas närvaro, åtsminstone en gång om året, föreställa kyrkobetienterna nyss anförde lagsens rum, samt tillika kundgöra, at den, som eljest, wid grafswars rånlande och upkastande, sålde, sielf nyttjade, eller

D d d 3

bort

c) Kyrkof. 1686. C. XVIII. §. 8.

*) Kongl. Re.

sol. d. 7. Sept. 1682. d. 18. apr. 1699.

d) Riffg.

Balk. C. XLVI. §. 4.

bortgaf någon likkista, der uti lif för längre eller kortare tid legat, skulle derföre böta tio daler silfvermynt til de fattiga, samt sitta en Söndag i stocken med en skäffel i handen. Den, som alltså med någon likkistas såhände eller bortgift wande beträdes, skal derföre i Söknestämman, eller hos Kyrkorådet tiltalas, hwarest målet bör afgöras, samt til wärkställighet befordras, på sätt, som uti 23. §. i Presterliga privilegierna år 1723. är föreskrifwit e). Men wi böre nu omtala de ceremonier, som wi tage i akt med våra afledna.

§. 12. Dödsfallet affunnas hos oss på Predikstolen, nästföljande predikedag eller Bönestund, med tackfägelse til Gud, som den framledna nådigt förlofsat hafwer, samt bön och tröst för de sorgbundna f). Det är nog, at den dödas namn och caractere utan widlyftighet wid tackfägelien nämnes g). Denna sed hafwer utan tvifvel sin uprinnelse ifrån de första Christna, som uti sina böner för de döda, förklarade til Gud sin tackfägelse för deras nådiga förlofsning h). Wid detta tillfälle bör man göra åtskillnad emellan guds fruktiga och uppenbart ogudaktiga. I fall de, som fördt et öfwerdådigt lefwerne, framhärda intill slutet i sin ondsko, och således dö bort i sina

e) Kongl. Br. til Conslit. d. 24. Januar. 1751.

f) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 1.

g) Kongl. Förordn. til hwariehanda yppig och öfwerlödighets afstättande, d. 8. Nov. 1731. §. 11.

h) CALVOK

lynder; så kungöres Församlingen, hurudant af-
 stied de tagit hafwa, med förmaning af Guds
 ord, at de taga sig deras fall och förderf til åt-
 warning 7).

§. 13. När tacksågelsen stier, skal ringas
 efter den döda, i en eller flera klockor, som hvars
 och ens stånd, i förmågo af Kongl. Förordnin-
 gar, tillåtit är, icke för någon widskiepelse skull,
 utan at der med förkunna den dödas afgang, och
 upväcka christeliga tankar om dödeligheten, hos
 dem, som qwarlefwä k). Så wäl för denna
 ringning, som den, hwilken stier wid sielfwa be-
 grafnings acten, bör Kyrkan hafwa sin betalning.
 Konung CARL den IX. ansåg år 1602. sådana
 ringningar för mindre nödiga, och hwad deras
 betalning angick, så beklagade han, at ändock de,
 som dödde, måste köpa jorden, der de skulle läg-
 gas uti, och leja klockorna, hwar med för dem
 skulle ringas, hwilket ingen ringa summa utgjor-
 de om året, så wiste dock ingen, hwarest sådant
 alt tog wägen, emedan der af ringa kom Kyrkan
 och des byggning til godo 7). Någre äro likwäl
 ifrån dessa utgifter befriade. År 1664. tillåts
 Biskopar, Superintendenter, gemena Prestmän
 och Kyrkobetiente, tillika med deras hustrur, at,
 wid deras dödsfall, niuta klockorna fria för den
 betalning, som Kyrkan enskylt tillkommer; dock så
 at arbetsfolket eller ringarena deras lön förbe-
 hölts

DD 4

7) Kyrkol. 1686. C. XVII. §. 4.
 XVIII. §. 1.
 1602, §. 3.

k) Ibid. C.
 10. Junii

7) Beswårspuncter d. 10. Junii

Hólts m). Detta stadsfästades år 1719, då jäm-
wål Gymnasii och Scholæ Betienter erhöilo samma
frihet, hwilken äfwen sträcktes til Presterskapets
och nyssnämnda Betienters barn, som dd, medan
de äro i sina föräldrars hus och bröd n). Eljest
bdr man ock anmärka, at Hecfor och ringningar
icke hwar och en lika tillåtes, utan proportionali-
ter, såsom hvars och ens wilkor och stånd kan lik-
mätigt wara o).

§. 14. Wi handtere wåra lik på samma
sätt, som de förste Christne. Wi lägge i hwar
deras ögon och mun. Wi två dem, men sällan
bruke smidjesser, och balsameringar, förutan med
Kongliga personer. Då uttages ur kroppen alt,
hwad fuktigt och wätt är, eller lätt går i rutnel-
se, såsom fettet, och inålsworra, hiernan, lungor,
Ieswer, mage och tarmar m. m. Alla kroppens
hålur fyllas i stället med Myrrha, Aloe, Malört,
Gentiana, Angelica, Cardemuma, Peppar, In-
gefära, Canel, Neglikor, winstens salt och asphal-
tum, til pulfwer stötta. Hela kroppen öfwerdra-
ges til et twårfingers trosslet med Peru balsam
och pulfwer af storax, benzoë, florentinisk Eisherot,
lavendel, racumahaec och laudanum, m. m.; och
der öfwanuppå bredes en warduk, som är kraftig
af de utwaldaste destillerade olior. De uttagna
inålsworra renas, och utblandas med det förra
pulf

m) Resol. på Prestersk. Best. d. 1. Sept. 1664. §. 10.

n) Resol. på Prestersk. Best. 1719. §. 40.

o) Resol. på Prestersk. Best. d. 1. Sept. 1664. §. 10. Syste-
kol. 1686. C. XVIII. §. 1.

pulvret; och sättas i en blydosa; men hela kropp
pen förvaras i en tät blykista. Det är sant,
at konsten til at balsamera döda kroppar, som så
wål utårda många secula, som Egyptiernas mu-
mier, föga lärer gifwas denna tiden. Ty antin-
gen torde man ej gifwa sig så mycken tid, och brus-
ka nog aktsamhet i denna saken; eller äro sam-
ma krydder och specerier icke så kraftiga hos oss
til sångs. Men troligast är, at wår sukriga och
kallare jordmän ej är så tienlig, som Egyptens
heta sand och brända mark af solstrålarna. Uti
det landets brännande sand och ödemarker finnas
diurs och menniskio-kroppar, utan widare åtgård,
terra och förwarade. Det påstås jämwäl, at
kistorna, som mumierna ligga uti, gjorda af Sy-
comoren, afhålla förruttelsen p).

§. 15. Den seden, at swepa de döda uti
Kamelakan, bekänne wi vara antagen efter wårs
Herrens Jesu Christi swepning. Wi hafwe ock
ansett den samma för den anständigaste ibland de
Christna; hwarfdre wi förundre oss öfwer Pås-
wen, som, med sina Prester och Munkar, welat
annerlynda klädas til jorden q). Men at ogifta
Jungfrur prydas hos oss med kransar, när de
swepas och begrafwas, är kommit ifrån Hednia-
garna. Wi lägge wåra lik uti kistor, som strax
efter swepningen skola tillslutas, och icke mera
öpnas r). Deff måste man der med warsamt

D d d s um

p) Denna underrättelsen har Herr Archiateren Abraham
Bäck mig meddelat uti bref at d. 30. Oct. 1759.

q) Kyrkol. 1371. fol. LX. b.

r) Kongl. St.

Om vordn. hos Ad. d. 30. Aug. 1664. §. 9. d. 19. Dec.

umgås, när icke aldeles wisa och säkra tecken äro om dödsområdet s).

§. 16. Under Påswiska tiden skulle Presten åtminstone en natt waka öfwer liket. Men om anhörige wille komma med honom öfwerens om flera nattwakor, stod det dem fritt. Och som han icke satt allena, utan hade flera med sig, hwilke alle plågade sig på bästa sätt; så upkommo der af nog kostsamma Wakstugor z). De swarade äfwen efter Reformation, allt til år 1644, då allt wakande wid liken, som skiedde med confect och dryckenkap, blef förbudt u). Åren 1664 och 1668. stadgades än ytterligare, at ingen skulle kalla eller tilstådja något folk, utan af sit hus, eller närmaste skyldas tjenstehjon, eller någon allwarsam Man eller Qwinna, at waka hos liket, samt at ingen skulle bära up för dem något confect, win, eller annat sådant x). Widare befaltes år 1686, at Wakstugor borde aldeles afläggas, samt at allenast någre få til skiftes skulle waka, och taga wara på liket, at intet ötienligt måtte det samma wedersfaras y).

§. 17. Wär Öfwerhet har icke gärna wölat tilstådja Bisättningur, och derföre icke tillåtit, at göra twänne särskilta acter och proceßer af bisättningur

1668. §. 10. Förordn. til hysigh. affkaff. d. 8. Nov.

1731. §. 11. z) Kyrkol. 1686. C. XVIII.

§. 3. u) Kongl. St. om ordn. hos Ad. d. 17. Dec. 1644. §. 9. d. 30.

Aug. 1664. §. 9. x) Kongl. St. om ordn. hos Bürgerst. d. 5. Oct. 1664. §. 27. hos Ad. 1668.

§. 10. y) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 3.

sättning och jordafärd; utan befalt, at alt skulle ske på en gång, der icke något synnerligt nödfall annorlunda fordrade *a*). År 1668. fingo wäl slägtingar och andre til tiugu par wara liket föslaktige wid Adelige Bisättningar; dock med det förbehåll, at det skulle ske i stillhet och utan gästbud *a*). Sjnuu hafwe wi frihet, at bisätta den döda, särdeles om den skal föras längre bort at begrafwas. Men sådant måste ske i stillhet och utan bekostnad och process, så at inge andre följa, än de, som bära, och eljest der wid kunna hafwa at beställa *b*). Der igenom får man ei eller taga anledning, at länge dröja med sielfwa begrafningen. Intet lik skal öfwer et halft år stå obegrafwet; der icke desto större och wigtigare orsaker äro, til längre upståf *c*).

§. 18. Förr än begrafningen skiedde, under Påswedömet i Sverige, borde Presten med hwaras lebanda ceremonier wiga liket; hwilken act war så strängeligen påbuden, at intet lik fick stå owiadt en natt *d*). Det stadgades wäl strax wid Reformationen år 1528, at owiat lik kunde saklöst föras til Kyrkio *e*); dock, til förargelses undwikande,
 infbr

- a*) Stadga om Dordn. hos Prestersk. 1664. d. 5. Okt. §. 25. d. i Mart. 1669. §. 25. hos Borgersk. d. 5. Okt. 1664. §. 26. *a*) Stadga om Dordn. hos Ad. d. 19. Dec. 1668. §. 10. *b*) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 4. Resol. på Ad. Besw. d. 18. Nov. 1693. §. 4. Förordn. til oppiagh. affskaff. d. 8. Nov. 1731. §. 11. *c*) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 4. *d*) DIRMAN p. 329. *e*) Westerås Stadga år 1528. §. 18.

infördes uti Handboken år 1529. något, som skulle likna den wansliga wigningen. Hör än den döde bars af huset, skulle Presten göra en förmaning, med bifogad tröst til den dödas wänner. Der efter tillade han en bön, hwar uti han ock bad för den döda. Detta kallades at wiga Lik. Jag bör anföra denna förättning i sin hela widd och sammanhang.

1. Förmaningen, hwar med Presten började, lydde ord ifrån ord sålunda: Käre wänner, det är oss wäl naturligit, at wi förje och äre bedröfwade, då wære wänner skiljas ifrån denna werldene; ja, wi se ock af Skriftene, at många helige Män och Qwinnor hafwa så gjort både i det Gamla och i det Nya Testamentet, hwilke i det stycket intet straffandes äro, utan de äro håldre til prisandes. Der förre är det oss ock wäl losligit at så stie må med oss, dock så, at wi hafwe der måttelighet med, så at wår sorg icke är sådana, som Bedningarnas sorg, de der intet wiste säga af Gudi. Förty wi, som Christne äre, hafwe det hopp, at wi skole allesammans stå upp af döda, och blifwa lefwande igen, så at detta förgångeliga och syndafulla lefwernet, som all sorg och bedröfwelse hafwer med sig, skal wändas til et erwinerligit lif, der wi kunne lefwa utan alla synd, sorg och bedröfwelse. Och är denna lefwandiga döden, som en Christen menniska här lider, ej annat, än en ändalykt på de synder och bedröfwelse

wils

welser, som wi här i werldene med beswärade och bekymrade äre, och en ingång til en winnerliga salighet, och kallas i Skriftene en sömn, at de Christna menniskior, som döde äro, säjas sofwä i Zerranom, til den yttersta upståndelsen på domedag. Då skole wi, som ock Christne äre, komma tillsammans med dem igen, och blifwa så tilhopa i erwinnerliga glädje med Gudi, der wi aldrig få den sorg, at wi någon tid skole mera skiljas ifrån hwar annan. Och efter det så är, at wi hafwe sådana förhoppandes och förmodandes; derföre skole wi ej alt för mycket bekymra oss öfwer våra framledna wänner, utan lofwa och prisa Gud, som oss hafwer gifwit ena sådana tröst, och det fullkomliga tillsagt oss, at wi skole upstå af döda igen, och lefwa med honom til ewig tid, och der af wilje wi nu höra det helga Evangelium, som S. Johannes oss beskriwer, så lydandes.

2. Der på upläste Presten af Johannis 11: 21-27. det samtal, som Martha hade med Frälsaren om de dödas upståndelse; hwilket han beslot med dessa ord: Gudi ware lof!

3. Sedan gjorde Predikanten en sådan förställning: Här hafwe wi hört af Guds ord, käre wänner, at Jesus Christus war Frälsare och återlösare, som hafwer gifwit sig i döden för oss, säger, at den, som tror uppå honom, han skal icke dö ewinnerliga,
och

och ändå han wore dödder med den lekameliga döden, så skal han dock få lif igen. Medan wi nu skole alle blifwa lefwande igen til ewig tid, så må wi ju wäl wara der med til frids, at wi miste wara wänner på en liten tid til gdrandes. Wi miste dem i detta förgångeliga lefwernet, på det wi skole få dem igen i det ewiga lifwet. De skiljas wid of med en skröplig, syndafull och dödelig lekamen, och wi få dem igen i en ärefull, rättfärdig och odödelig lekamen. Wi byte til bättring; ty skole wi ock gifwa of til frids, och tänka til, at wi icke altsför mycket bekymmer göre of med det, som förgångeligit är, efter det wi wete, at wi skole få det, som ewigt är. Bedningarne, som intet hafwa wist af någon uppståndelse af döda, de hafwa haft stor bekymmer och sorg der af, at de miste deras wänner. Sörty de hade icke det hopp, at de skulle någon tid få dem igen. Men wi Christne, som wete, at wi skole få dem bättre igen, än wi dem miste, wi skole icke hafwa sadana bekymmer, utan håldre tänka der til, at wi äre ock redo, när Gud will kalla of här af denna arma och usla werldene, såsom han med denna war wän gjort hafwet. Gud gifwe of allom sina nåd, at wi icke så bekymre of med det, som förgångeligit är, at wi förtappe det, som ewigt är!

4. Sift lästes denna bön: O! alsmåktige och barmhertige ewige Gud, du, som för
syn

syndenes skull hafwer lagt menniskione det uppå, at hon dö måste, du, som ock, på det wi icke skulle til ewig tid blifwa i döden, hafwer lagt döden på din älskelige Son *JEsu* Christum, som ingen synd hade, och hafwer så i din Sons död förwandlat wår död, at han intet kan wara oskadeligen. Wånt nu dit faderliga ansikte til oss dina fattiga barn, och hör wåra bön, at om den ne wår framledne broder (syster), som du genom döden kallat hafwer af detta elenda lefwernet, är stadder i sådana stickelse, at wåra böner kunna komma honom (henne) til godo, så wårdas til, o! himmelske Fader, at wåra honom (henne) mild och barmhertig, bewara honom (henne) i Abrahams skid, och på den yttersta domen upwåcka honom (henne) i de rättfärdigas upståndelse, genom samma din Son *JEsu* Christum wår *Her*ra, Amen f).

S. 19. Uti förenämnda stycken bestod likets wigning. Detta namn förbyttes wäl i Handboken af år 1548; men hela förättningen blef icke des mindre behållen, under sådan titul: *Sörr* än *Lik* utbårs af huset. I 1557. års Handbok uteslöts denna act aldeles, så at der icke talas et ord om några ceremonier wid likens utbårande. Det stadgades derföre uti Kyrkolagen af år 1571, at om Presten war tilstådes, der lik skulle utbåras, hwil

f) Denna wignings act hafwe wi hämtat utur Handboken af år 1529.

hwilket dock icke så enkannerligen war af nöden; skulle han icke wiga liket, såsom en wantro warit hade. Han borde allenast trösta den öddas wänner och efterleswande genom Guds ord, samt förtaga all wantro, som många plågade låta förtä wid sådana tilfällen g). Redan år 1548. låt wår Församling förstå, at den icke gillade, det Presten, efter en gammal ösed, skulle nödwändigt wara tillstådes, när liket utbars h). Men jag kan föreställa mig, at det irettade bruket icke så snart kunde afsluggas. Dersöre måste Uplala möte än ytterligare lägga handen der wid år 1593, och förbinda at wiga liken hemma i husen, i Kyrkan eller wapnhuset i). I det stället woro då utfärdade predikningar på några ställen upkomma k), hwilka år 1686. affskaffades. Presterna år i wår tid allswarligen och wid straff till görandes förbudit, at resa hem til gårdarna, hwadan liken utbåras, dem at utsiunga, eller ock någorstädes någon utfärds predikning at göra l).

§. 20. Nu så wi taga under händer de ceremonier, som iakttagas wid sielstwas jordafärdet och begrafningen. Den förste, som i Sverige begrofs på Ewangeliskt sätt, war en smed i Örebro, wid namn Peder Oloffson. Hans twänne söner, de bekante och ofta nämde Olavus och Laurentius Petri, bestyrde der om år 1520, då de, efter

g) Kyrkof. 1571. fol. LXI. a. h) Handb. år 1548.
 i) Disp. de Concil. Ups. sub Præsid. D. Prof. BAINO
 p. 16. k) WERWING l. c. P. I. p. 150.
 l) Kyrkof. 1686. C. XVIII. §. 5.

ter hemkomsten ifrån Tyskland, uti sin otvåfams-
ma hitsighet, bortvisade Munkarna, som wille
med Latinsk Messa, wigwattin, förbande samt
andra brukeliga åtbörder, förrätta jordfästning-
gen *m*). Wi erhöillo likwäl icke någon Evange-
list ordning der om på Swenska, förr än år 1529,
då den i Handboken infördes. Och hafwe wi
erkänt för en lag, at liken skola jordas på det sätt,
som i Handboken föreställes *n*). Hwarjemte
det misbruket är aldeles förbudt, at egenwilligt
sätta liken i grafvarna, och låta dem sedan fram-
giens stå obegrafna. Folket war intagit af så-
dan sáfånga, at de wille göra präktiga begraf-
ningar. Men när förrådet icke swarade emot
högmödet, sökte de undwika all begrafning. De
lätto liket nedsättas i grafwen, utan några ceremo-
nier; hwilket Sverhheten måste förekomma *o*).

§. 21. Efter Judarnas (Luc. 7: 12, 14.)
och de första Christnas plågsed, bære wi våra
döda til grafwen. År 1731. förordnades, at i
städerne inge andre skulle brukas til likens bortbä-
rande, än wisse af Magistraten der til förordnade
personer, emot en wiss utsatt afgift; dock at de
fattige fingo, som förr, af andra bäras. Wid
de förnamares jordafärd tillåts, utom de nyss-
nämde, som gingo under bären, den dödas wän-
ner bära bårklådet på sidorna. Och om någor
håddre wille betiena sig af hästar med wagn eller
E e flåda,

m) Doct. CELSII Gustaf I. Hist. P. I. p. 185. HALL-
MAN p. 19.

n) Ryrkol. 1571. fol. LXI. 2.

o) Ryrkol. 1686. C. XVIII. §. 4. Kongl. Resol. på
Westerf. Besw d. 2. Mart. 1678. §. 13.

slåda, til likets förande åt grafstället, blef ej eller sådant förwågradt, då den dödas wänner kunde bära liket utur huset på wagnen eller slådan, samt, wid ankomsten til Kyrkan, sätta det i grafwen p). Detta förordnande blef år 1732. sålunda förklaradt, at i gemen efterlåtes, det den, som sådant åstundar, må, til sina dödas bortbärande, betiena sig af dem, som varit den dödas wänner, bekante eller underhafswande; allenast inter tractamente, eller någon annan gåfwa och omkostnad der wid sker. Men när den dödas wänner och bekante så gå på sidorna, och bära bårklädet, så inge andre brukas under båren, til likets bärande, än de af Magistraten förordnade q).

§. 22. Wid likets utbärande tillåto wåre Evangeliske Fäder ringning och sång, dock med förbehåll, at folket skulle undervisas, det sådant skiedde, icke för de dödas skull, utan för dem, som lefde r). Man erkände år 1668. såsom en gammal och lofflig plågsed, at de Christnas lik blefwo med gudeliga Psalmers siungande burne til sina grafställen. Der til fick fördensskull, wid Adelige begrafningar, brukas den stadsfers eller Församlingens schola, der begrafningen skiedde, eller som der näst war bekägen, samt ordinarie Stads Prester, hwilke det wanliga siungandet, så wäl på gatan, som sedan i Kyrkan uti Choret, skull

p) Förordn. til nyppigh. affkaff. d. 8. Nov. 1731. §. II.
 q) Kongl. Förklar. öfwer Justitie Cancellarens förfrågån d. 15. Mart. 1732. §. 8. r) Kyrkofol. 1571. fol. L. a. LXI. a.

skulle föråttå. På landet singo til det högsta 10. eller 12. personer, och antå der under och til mindre antal, kallat til detta gidsromål 5). Men år 1686. blef sången ifrån begravnings huset til kyrkan förbuden på landbygden 7). Här af wille samtige draga den följd, at i städerna skulle wara tillåtit, efter den gamla plägseden, utsinga liken utur huset öfwer gatan med process och Schola til kyrkogården. Der öfwer förklarade sig Konungen år 1688, at med liken skulle öfwer alt så förhållas, som då i Stockholm merendels skedde, nemligen, at de icke berde sjungas utur husen, utan sättas strax anuttigen i kyrkan, eller på kyrkogården, efter som grafwen war belägen; hwarest Scholan kunde wara tillstådes wid jordafården, men icke gå öfwer gatan 8). En och annan begärade år 1712, at få hålla vocal- och instrumentalmusik, när lit-sermon hölts wid aramen; men sådant blef af Öfwerheten afslått 9).

§. 23. En lång tid bars et kors och en fanå för bårn, och liket fördes omkring, antingen i kyrkan eller på kyrkogården, för än det nedfattes i grafwen. Ut forstefnet brukades wid detta tillfälle, war intet under; ty wi hafwe redan förnummit, uti hwad heder det hölts i de första tiderna. Det kunde ock gisswa tillkomma den dödas beständiga tro på den korsfästas Jesum.

E c c 2

Men

5) Stadga om ordning. hos Adel. 1668. §. 11.

7) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 5.

8) Kongl.

Bref til Landshöfd. d. 17. Apr. 1688.

9) Kongl.

Senat. Bref til Confist. d. 1. Dec. 1712.

Men hvad denna omgång beträffar, torde den hafwa härrört dels af en efterapning efter andra folkslag, dels af wantro. Någre tänka, at den är tagen antingen af Judar, eller Hedningar y). Men om ej så wore; så hade de heliga proceffioner, som i de senare mörka tidehwarf upkommit, funnat gifwa der til nog ymnig anledning. Och som det tillika räknades för en förmån, ju närmare man nalkades Martyrernas ben, hwilka i Kyrkan lågo begrafna; så lærer man ej eller wel lat betaga den afledna en sällhet, som en wantrogen inbillning för dem afmålade. Men bägge dessa sedwänjor, så wäl med forskets bärande, som likets fringsförande, blefwo år 1593. på Upsala mdtte affkaffade z). Om nu liket begrafwes på Kyrkogården, så måste det icke först bäras in i Kyrkan, at der stå, til des predikan är hållen, och sedan utbäras til grafwen; utan strax nedsättas och jordas, hwar efter man går i Kyrkan, til at höra predikan. Men om det begrafwes i Kyrkan, då får det stå mitt för Predikstolen, til des predikan är hållen, och sedan nedsättas i grafwen a). Ännu år 1720. spordes den widskiepelsen, at de, som dödde i barnsång, skulle först bäras in i Kyrkan, innan de på Kyrkogården begrafdes. Man inbillade sig förmodeligen, at sådana qwinnor skulle på sådant sätt få hålla sin Kyrkogång, och icke läggas i grafwen såsom orene.

y) CALVÖR L. III. Sect. 2. C. 31. p. 928.

z) Disp. de Concil. Ups. sub presid. Prof. LAUR. ARRHENII. p. 35. WERWING I. c. P. I. p. 150.

a) Kyrkol.

1686. C. XVIII. §. 6.

of, o! himmelska Fader, och hör mildeliga
 wåra slitiga bön, at om denna wår broders
 (systers) skickelse nu så tilstädja, at wi kun-
 ne bedja för honom (henne), så falle wi en
 dragteliga til dig, och bedje at du wille bewis-
 sa honom (henne) dina barmhertighet, låta
 honom (henne) hwilas med dina utkorade
 wänner, Abraham Isaac och Jacob, och
 låta din Son Jesum Christum upwåcka ho-
 nom (henne) på den yttersta dagen i de rått-
 färdigas upståndelse. Och gif of dina helga
 nåde, at denna wårienst må wåra dig rack-
 nåmligen, och at wi hwar i sin stad måtte
 så begå denna begrafning, at wi det altid i
 sinnet hafwe, huru of wi, når din helge
 wilje så tillsäger, at du of kalla will af den-
 na arma och usla werldene *b*), stole komma
 til jordene igen, och märka det granneliga
 i wårt hierta, at wi i detta elenda lefwes-
 net icke hafwe någon waraktig stad. Gif,
 o! barmhertige Fader nådena, at wi då ef-
 tersöka kunne det som ewige år, och wånt
 dra så i din helga wilja i denna elendighet,
 at wi med denna wår broder (syster) *c*) må
 ge på den yttersta domen *d*) upstå til ewins-
 nerligt lif, genom samma din Son Jesum
 Christum wår Herre, Amen (Handb. 1529).
 Tillika med denna ästa bön är of uti 1557. års
 Handbok en kortare införd. Men år 1614. ut-
 lös

b) År 1548. utsläts orden: Af denna arma och usla
 werldene.
c) År 1693. sattes Christendoms
 broder.
d) År 1614. sattes Dagen.

flöts den äldre och widlyftigare, och den kortare behöfts, som ännu är vår brukeliga begrafnings bön. Den finnes vara sammansatt dels af den bön, som fordom brukades wid likets wigning, dels af den nu anförda älfte begrafnings bönen. Bbrian är hämtad af den förra, och slutet af den senare.

Det må icke falla oss sällsamt, at wåre Ewangeliske Förfäder höllo förböner för de döda. Sådana böner woro hos de första Christna brukeliga både i den Grefiska och Romerska Församlingen. Låt wara, at de döde hade der af ingen nytta; så bewisade man likwäl der med, at den Christeliga kärleken sträckte sig utom denna werlden, och at man war försäkrad om uppstandelsen. Ingen tanke om förtienst war der med sammanknippad, ej eller inbillade man sig, at själen skulle derigenom frälsas utur någon skärseld. Sielwe Lutherus kunde derföre icke ogilla sådana böner. De tillstaddes jämwäl uti wåra Symboliska böcker med sådana ord: *Wi wete, at de gamle tala om bönen för de döda, hwilken wi icke förbiude e*). Men som härigenom likwäl lemnades något skien, likasom man skulle gynna de Påfwissas wilfarelse om skärselden; så behagade vår Swenska Församling denna sedwänjan affkassa, med betygande, at Guds Ande i den Helga Skrift wisade allenast twänne rum, himmelen eller helwetet, der de dödas själar warda församlade f). *Wi hafwe med så mycket större*
E e e 4 fog

e) Apolog. Aug. Conf. Artic. XII. p. 274. f) Ke-
nien Företal til Handboken.

fog tillåtit denna förändring, som bönera för de döda icke uti Guds ord anbefallas. De äro allenast af Christelig frihet antagna i den äldre Församlingen; hwilket Tertullianus sielf medgifwer, då han sätter dem i samma rum med den trefaldiga twagningen samt miötken och honungen i döspessen, räknande dem ibland de bruk, som af Skriften icke kunna bewisas g). Man kom alt så öfwerens på Uplala möte år 1593, at sådana förböner skulle utur Handböckerna utlemnas h); hwarföre de ock uti den Handbok, som år 1614 utkom, blefwo förbigångna i).

3. Medan jord kastades på liket, söng man någon Psalm, til hwilken ända twänne woro uti satta, af hwilka den förre finnes i vår Psalmbof N. 398. Wi, som lefwe i werlden här, äre dödens fångar, och den senare N. 60. Förbarma dig, Gud, öfwer mig, för din stora barmhertighet (Handb. 1529.). År 1548. tillades den tredje Psalmen N. 400. Låt öf denna kropp begrafwa. Men år 1614. utestlöts N. 60, och man tillade N. 401. Höret til i Christrogne alle, samt Simeons lofsång N. 397. Med glädje och frid far jag nu här, alt efter Guds wilja; hwilken ordning äfwen år 1693. bibehölts.

4. Ef

g) TERTULL. de Corona C. 3. WALCHII Introd. in LL. Symb. p. 472. CALVOR L. III. Sect. 4. C. 54. p. 1025. sq. h) WERWING l. c. P. I. p. 149. Disp. de Concil. Ups. sub Pref. D. Prof. BRING p. 16. i) KENIGI Föret. til Handb.

4. Efter sängen upläste Presten Pauli ord om de dödas upståndelse af 1 Thess. 4: 13-18. (Handb. 1529). De finnas ännu i vår närvarande brukeliga Handbok införda.

5. Om Presten så syntes, och nog folk war tillstädes, kunde han hålla en förmaning til folket, som sålunda börjades: Käre wänner, här se wi nu alle vår spegel, och hwad afgång detta arma och usla lefwernet hafwer, at så som wi äre af jord och mull komne, så måste wi åter der til igen 2c. Sedan densa förmaning war upläsen, skulle man låta folket gå (Handb. 1529). Samma föreställning blef år 1548. sammandragen och kortare, uti hwilket stic den hos oss ännu befinnes. I swen tillåts år 1548, at hwar så täcktes, kunde man understundom ymsa, och något annat af Skriftene bruka; til hwilken ända följande Skriftenes språk utsattes, nemligen Esa. 26: 19. Esa. 57: 1, 2. Ezech. 37: 1-14. Job. 19: 25-27. Pred. B. 7: 2. 5. Pred. B. 11: 3. Cyr. 7: 37, 40. Cyr. 10: 9, 13. Joh. 5: 25-29. Rom. 8: 10, 11. 1 Cor. 15: 50-57. Wille man tillika hafwa någon förmaning, så skulle den lämpas der efter. Til dessa språk lades år 1557. Marthas samtal med Jesu i Joh. 11: 21-27. samt förmaningen: Käre wänner, det är oss wäl naturligit at wi sørje; hwilka bägge stycken warit tilförene brukelige wid liks wigning. Dock tillstaddes redan 1548, at samma förmaning stic brukas wid begrafsningen; ehuru den då egenteligen lästes wid likens utbärande utur huset. Alla upräknade Skriftenes språk, jämte

den nyfnånda förmaningen infördes jämväl uti 1614. års Handbok, då ännu flera tillsattes, nemligen Job. 14: 1, 2. Job. 14: 5. Dan. 12: 2, 3. Psalm. 39: 5, 9. Ps. 90: 12. Pred. B. 9: 12. Eyr. 5: 8, 9. Eyr. 17: 21, 22, 23. Eyr. 38: 16, 23. Eyr. 40: 1, 4. Joh. 5: 24. Rom. 5: 12. Rom. 14: 7, 8, 9. Ebr. 9: 27. Upp. B. 14: 13. Upp. B. 20: 6. Upp. B. 21: 1, 4. Upp. B. 21: 7, 8, hvilka alla blefwo uti 1693. års Handbok vrubbade. Ej eller skiedde uti den samma någon mer tillökning, än at allenast en kort underrättelse lemnades, huru odöpta barn borde begrafwas. Här af skönjes, at den ordning, som förestrefes är 1529. angående jordsästning, ännu behålles, och är allenast uti några stycken ändrad, förbättrad och ökad.

S. 25. Efter Konung CARL den IX:s ordning af år 1602, förhöllts med begrafsninga uti Hof-Församlingen salunda: Predikanten förestälte efter et wist formular, at döden är syndenes lön, at Xesus frälsat oss ifrån döden, så at den är en utgång ifrån wedermöda och et intråde i det ewiga lifwet, at wi skole wara beredde til war hadansfärd, och bedja Gud, at han wille der til göra oss sticketliga, samt at sorgen öfwer de döda skulle wara måttelig, hålst som wi så förwisa oss om, at de döde åter skola upstå. Der efter upläste han, hwad Esaias, Hesechiel, Job, Johanne, Paulus och flere Apostlar skrifwit om de dödas upståndelse, i anledning hwar af han tillade en råminnelse, at wi icke borde sörja våra afledna wänner och anhöriga, utan unna dem, at de

de Suppitt all lefamelig wedermöda, hafwa ingätt i det ewiga lifwet, samt skola åter uppstå til större härlighet. Sedan läste han efterföljande bön:

O! alsmåttige och barmhertige Gud, du som för syndenes skull hafwer lagt meniskione det uppå, at hon dö måste, du som ock, på det wi icke skole blifwa til ewig tid i dödenom, hafwer lagt döden på din älskliga Son Jesum Christum, som ingen synd hade, och hafwer så i dins Sons död förwandlat wår död, at han intet kan vara oss skadelig. Sörlåna oss dina gudomeliga nåd, at wi måge hafwa det hopp, tro och tillförsiçt til dit Gudomeliga Majestät, ändock wi för syndenes skull timeligen dö måste, at wi dock likwål förwißo weta måge, at denna timeliga döden är oss intet skadelig, utan är igenom wår Återlösares Jesu Christi död förwandlad uti en söt sömn, och skole på den yttersta domedag, när wår H:Erre Jesus Christus skal stiga ned af himmelen med härskri och Öfwerånglars röst, och med Guds basun, och de döde i Christo skole uppstå i förstone, der efter wi, som lefwæ, warz dom tillika med borttagne uti skyn, och så skole wi blifwa när H:Errenom alltid. Sörlåna oss, alsmåttige ewige Gud, dina nåd, at wi denna trösten alltid uti wårt hierta behålla måge, och förlån oss här efter som igen lefwæ, hwad som kan lända dit heliga Namn til pris och äro, och oss til lif och själ nyttigt

tigt och gagneligt, genom samma din Son
 Jesum Christum wår Zerra, Amen.

Så sattes liket i jorden, och Predikanten sa:
 de: Af jord äst du kommen, och til jord skal du
 blifwa igen. Jesus Christus din Frälsare skal
 dig uppväcka på den yttersta dagen. Och med
 det samma fastade han tre gånger jord på liket.
 Sedan beslöts hela acten, i det man söng den
 Psalm, som under N. 401. finnes uti wår Psalms-
 bok: Hörer til, J Christrogne alle.

S. 26. Den förmaning, som i Handbo-
 ken omtalas, och skulle hållas i anledning af nå-
 got Skriftenes språk, war icke annat, än en lik-
 predikan. Kyrkolagen af år 1571. talar der om
 sålunda: Swar någor stor församling är uti
 någors begrafsning, må Presten hålla för
 folkena en liten predikan eller förmaning,
 om de ting, som då äro tienlig k). Dock
 war detta ännu en willkorelig sak, som ankom på
 hvars och ens fria behag. Men sedermera gick
 man så wida, at man ansåg likpredikan för nöd-
 wändig wid en ärlig och Christelig begrafsning.
 När Ridderskapet och Adelen år 1693. wille af-
 skaffa öfwerflöd wid sina begrafsningar, förklarade
 de de sig likwäl wilja behålla der wid en liten
 sermon, eller Predikan. Der öfwer-uttrade sig
 Konungen, at som likpredikningar icke allenast ge-
 nom et långligt och Christeligt bruk, utan och
 igenom Kongl. Majts Kyrkolags 18. Capitel uti
 försam-

Församlingarna här i Riket faststälte woro; så kunde, hwad dem angick, ingen förändring tillåtas 1).

§. 27. Icke des mindre begynte Lifpredikningarne mer och mer afläggas, hwar öfwer Presterskapet sig år 1697. beswårade, med underdånig anhållan, at de ceremonier, som wid begräfningar här til varit brukeliga, måtte bibehållas, samt at man icke skulle, såsom åtskillige då besunnos göra, uti tysthet om aftonen, eller senare, låta sina döda, i några få personers närwarelse, nedersättas. Men Konungen upsköt detta erendet til närmare öfwerläggande, och läswade at framdeles wilja sig der öfwer utlåta m). Wid början af detta århundrade, förnyades samma sak med en obehagelig häftighet. Någre af Presterskapet i Stockholm påstodo inför Öfverheten, at de begräfningar, som skiedde i tysthet och utan lifpredikan, stråfwade emot Guds ord, de allmänt wedertagna nödwändiga Kyrko-ceremonierna, samt Kongl. Maj:ts Kyrkolag och förordningar. Sömlige yrkade det samma uti sina offentliga predikningar, och andre låto genom trycket utgå en skrift i samma ämne n), som isfrån annat språk war på Swenska öfwersatt, framsför hwilken fants et företal med några anstöteliga ord och utlåtelsef o).

§. 28.

1) Kongl. Resol. på Ribbersk. och Ad. Besw. d. 18. Nov. 1693. §. 4. m) Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. d. 17. Dec. 1697. §. 6. n) Kortholts tractat om hemliga begräfningar. o) Kongl. Senat. Bref til Conslit. Holm. d. 13. Maji 1701.

S. 28. Konungen lät genom bref til Senaten af d. 22. Apr. år 1701. förspörja här öfwer sit stora misnöje, hwar efter Rådet gjorde wederbörande en allwarsam föreställning af sådant innehåll: De rum och exempel, som af den 3. Skriff blifwit anförde, misbrukades. Likpredikningar woro icke ibland de ceremonier, som enhäueligen blifwit antagne. Både uti de Evangeliska orterna i främmande land, så wäl som i Sverige, sattes de mer å sido, än iakttogos, i synnerhet med alla fattiga och barn, så wäl de förnåmades, som ringades. Ingen hade blifwit twungen, at undergå samma ceremonie, utan hade sådant berodt på hwars och ens eget wal, wilkor och godtycke. Swarken Wyrkolagen, eller någon annan förordning, stadgade, at alla lik skulle nödwändig med likpredikan begrafwas. Sådana predikningar woro uti Kongl. Förordningar allenast tillätta, eller ock intet affskaffade, för dem, som dem begårade. Derföre hade ock hwarken Hans Kongl. Maj:t, eller Des H:rr S:det wägrat någon, at utan likpredikan så begrafwa sin döda, när der om stiede underdänig ansöknung p). Af denna föreställning och de felaktigas warning, erhöles samtliga Consistorierna i Riket samman gång omständelig underrättelse q).

S. 29. Så wäl Presterskapet å landet och i Städerna, som Consistorierna sielwa, gjorde icke

p) Kongl. Senat. Br. til Conf. Holm. d. 13. Maji 1701.

q) Kongl. Senat. Br. til Consist. d. 13. Maji 1701.

icke dess mindre sedermera swårigheter, at slika
 stilla begrafsningar tillåta. De fordrade, at Kon-
 nungens särskilda utslag öfwer hwart och et mål
 skulle utwårfas; hwarmedelst förorsakades ej al-
 lenast Regeringen onödigt besvär, utan ock an-
 dra undersåtare omkostnad och olägenhet, samt
 uppehåll med deras dödas begrafsningar. Kongl.
 Senaten fant sig derföre föranlåten, år 1702. at
 å nyo kundgöra alla Consistorier, at som ingom
 war förbudt, efter egen åstundan, at låta be-
 grafwa sin döda med likpredikan, och de wanliga
 ceremonierna; så skulle ock der emot ingom för-
 wågras, at låta begrafsningen förättas af Pre-
 sterskapet utan Likpredikan och i stillhet, när nå-
 gon så begårade. Af denna kundgörelse skulle
 Consistorierna låta Presterskapet få behörig kund-
 skap; på det ingen måtte nödsakas, at i detta
 mål Kongl. Senaten widare beswåra 1). Och
 ifrån den tiden hafwa våra hederliga begrafsning-
 ar skiedt, efter hvars och ens behag, med, eller
 utan Likpredikan. Man kan ock mycket wål um-
 båra Likpredikningar, utan at fränka Religion.
 Wi hafwe derom ingen Guds befallning. Deras
 uprinnele härörer der af, at martyrernas och
 andra Helgons dygder bleswo ibland de första
 Christna upräknade öfwer deras grafwar, til up-
 muntran för de lefwande, at efterfölja deras exem-
 pel. Andre wille sedermera niuta samtina åra.
 Under Påstwedömet fant Presterskapet sin räkning,
 at hålla ej allenast vigilier och siåla-messor öfwer
 de döda, utan ock Likpredikningar, som inrättas
 des

1) Kongl. Senat. Bref til Consist. d. 3. Febr. 1702.

des efter betalningens värde. Vid Reformation
affkaffades Siälameßorna, hvaraföre Likpredikning
garne blefwo så mycket begärligare. De kunde
göra stor uppbyggelse, om man hade affseende på
åhörarena, och icke uphögde de döda med oförtient
beröm *).

§. 30. Men för at vidare fortsätta denna
sakens förlopp i Sverige, märke wi, at år 1712.
begärade åtskillige, det Presterne wille hålla en
Lik-sermon wid grafvarna, då deras döde i tyst-
het om aftonen nedsattes. Här öfwer förfrågade
sig i underdånighet Consistorium i Wexjö, och fick
nådigt swar, at Kongl. Maj:ts förordningar in-
gom förwågrade, at antingen låta sina döda med
Likpredikningar och wanliga ceremonier begrafwa,
eller i tysthet dem nedsätta: Handbokens 8:de
Capitel tillät, at wid sielfwa begrafnings acten,
utan åtskildnad om den skiedde med, eller utan
Likpredikan, få upprepa något Skriftenes språk
om dödligheten, och det efter behag ömsa, samt
göra en förmaning til folket, antingen efter det i
Handboken beskrefna formularet, eller ock på nå-
got annat sätt, lämpadt efter det Skriftenes språk,
som uplästes. Consistorium borde derföre tilhålla
Presterkapet, at ställa sig sådant til esterrättelse;
dock skulle denna Lik-sermon skie i korthet, och utan
pomp §). Men år 1719. blefwo sådana tal wid
grafwen förbudne, med befallning, at de skulle
hållas på Predikstolen 2). Men när ingen Lik-
pre

*) PONTOPPID. Colleg. Past. pract. p. 612, §) Rgl.
Senat. Bref til Consist. Wexion, d. 1. Dec. 1712.

2) Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. 1719. §. 23.

predikan stier, utan begrafningen anställes i tysthet, jordsättes liket i des graf i Kyrka eller Kyrkogård af ärligit folk, i des slägts och wänners närvaro, med böner och Guds ords läsande 2); dock brukas der wid allenast Bönerna af Handboken x). Personalier skola författas och lämpas efter hvars och ens lefwerne, utan widlyftighet, samt oförtient och säfängt beröm *). De brukas i synnerhet, när likpredikan hålles. Dock ser Öfwerheten icke ogärna, at lefwerne beskristnas gar efter de afledna äfwen wid andra tillfällen warda författade **).

§. 31. Om tiden til begrafningar böre wi
 dock anföra några ord. Som det syntes lända
 til gudaktighets befrämjande, at begrafsna liken
 på Sön- och Helgedagar; så behöfdes den seden
 lång tid. Men år 1665. blefwo begrafningar
 förbudne i Städerne på Söndagarna; emedan
 man med likens upbärande gemenligen drögde öf-
 wer den tid, som til Gudstiensten war förordnad,
 och Åstonsången kom der med mycket at hindras
 och uppskiutas 7). År 1668. fant dock Öfwerheten
 skälialt, at uphäfwa samma förbud; och tillåta joy-
 defärder på Sön- och Helgedagar; emedan så-
 dant lände til förkofring i Gudaktighet. Så
 snart

2) Kongl. Senat. Br. til Conf. Holm. d. 13. Meji 1701.

x) Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. 1719. §. 23.

*) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 7.

***) Kongl.

Förordn. om lefwerne Beskrifningars uprättande efter
 de afledna d. 26. Junii 1749.

7) Kongl. Stadg.

om Eder och Sabbats brott d. 2. Oct. 1665. membr.
 post. §. 8.

snart det ringt samman til Aftonsängen, fick mått dröja högst til half fierdedels tima, då liket skulle upbåras under ringning, hwilken borde wara ånsad wid klockan tu. Dock war här med icke förbudt, at ju begrafningar åfwen på Söcknedagar kunde anställas, när det för någon särdeles orsak icke annars skie kunde ²⁾. På Landet skie begrafningar merendels på Predikodagar. Dersföre måste man så tidigt hafwa liken til Kyrkan, antingen samma dag, eller, der wägen är lång och swår, dagen näst förr, at den ordinarie Gudstiensten och Catechismi förhör, der igenom icke hinde dras, eller uppskiutes öfwer den wanliga tiden ^{a)}. Men om man der will befordra sina döda til grafwen på en Söcknedag, måste en omständighet noga i aftagas. Som man på Landsbygden får undfånga dem, hwilka äro liket följaktige; så böra inga stora grafwi hållas aftenen för någon Sön- eller stor Helgedag, icke eller nästa dagen der efter; på det Gudstiensten derigenom icke må försumas ^{b)}. Nattetid, eller sent om aften får intet lik jordas. Alla begrafningar, utan åtskillnad, antingen de skie i tysthet, eller med likpredikningar och wanliga ceremonier, skola anställas om dagen, och i rättan tid; så at ingen, eho det wara må, får begrafwa sina döda på annat sätt, än at Begravnings Gudstiensten är förbi, förr än

²⁾ Kongl. St. om döden. hos Ridderst. och Ud. b. 19. Dec. 1668. §. 10. ^{a)} Kyrkof. 1686. C. XVIII. §. 5. ^{b)} Kongl. Refol. på Prästerst. Besw. den 14. Sept. 1721. §. 2.

än mörkt blifwer c). I städerne skola alla be-
grafnings acter uti kyrkorne vara ändade, innan
det ringes i wård om aftonen; så at inga klocker
widare då måtte blifwa rörde d). Der böra ock
liken om hösten och winteren innom klokan half 4,
samt om våren och sommaren innom kl. 6., bäras
utur husen; så at ej lius eller lycktor måga behöf-
was e).

§. 32. I den Församling, hwarest någon
brukar Salighetens medel, warder han ock me-
rendels begrafwen. Om någon hafwer sin graf
i en annan Söknelyrka, begräfwas han likwäl
af sin Siälaförjare. Men om så händer, at
någon af högre stånd och wilkor, uti sin lifstid,
eller ock ens arfwingar, efter hans död, utse nå-
gon annan; så bör sådant i tid den kyrkoherden
kundgöras. Hwarest grafwen är belägen, i hwil-
ken händesse Presterne, både der den döde bodt,
och hwarest han hafwer sin lägerstad, niuta sina
tillbörliga förmåner f). Begrafnings ceremonier-
ne kunna förrättas på hwad ställe man behagar;
antingen i den Församling, hwarest den afledne
sig uppehållit, eller der hans graf finnes; men de
så icke uprepas mer, än en gång. Sedan liket
på et ställe är begrafwit, och sedermera bortföras,
Fff 2 bör

c) Kongl. Resol. på Prestersf. Best. 1719. §. 23. Cdhf.
Resol. på Prest. Best. d. 2. Mart. 1678. §. 13.
d) Kongl. Resol. på Prestersf. Best. d. 22. Oct. 1723.
§. 14. e) Kongl. Förordn. til oppigh. affkaff.
d. 8. Nov. 1731. §. 11. f) Kyrkol. 1686.
C. XIX. §. 19.

bör det icke åter på et annat med proces i grafven nedsättas g).

§. 33. Mesfor, vigilier, eller annat slift, som man, under Påswiska tiden, hållit för de döda, antingen för, eller efter begrafningen h), affskaffades wid Reformationen; emedan de döde icke behöfde en sådan tjenst, och man ansåg dessa ceremonier, såsom komna ifrån Hedningarna i). Men at utskifta allmosor ibland de arma, skulle ingom vara förment, efter det i sig sielf war en god och Christelig gärning, och kunde räknas för den dödas Testamente. Dock skulle den meningen aldeles utränsas, at man med sådan gåfwa löste den dödas siäl ifrån skärselden k). Om och den döde, eller hans arfwingar wille gifwa någott til Kyrkones byggnig, skulle sådant wara tillåtit l). När Öfwerheten sökte förmå Rikens undersåtare, at bortlägga öfwerflöd wid begravingar, föreslog den, at man i det ställe skulle göra någon berömlig gåfwa til Kyrkor, Scholar och Hospitaler m). Ännu plågar man wid slift

g) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 4.

h) För lifstor

len skulle Presten hålla tre siälamåsor, den första på begrafnings dagen, den andra på siunde dagen der efter, och den tredje, som kallades Månadsmot, på 30:de dagen efter begrafningen. Men för et drygt testamente och Siätagift, erhöit den döde årligen på sin dödsdag Mesfa, som kallades Årmot eller årlig begångelse. Biskop RHYZELI Biskops Chronika P. 2. p. 21. 22. in not. DIKMAN p. 209.

i) Kyrkol. 1571. fol. LXI. a.

k) Ibid. fol. LXI. a. b.

l) Ibid.

m) Kongl. Stadga om ordn. hos Ad. 1664. §. 9. 1668. §. 13. hos Prestersk. 1664. §. 26. hos Bergersk. 1664. §. 28.

tilfällena, gifwa något til Kyrkan och de fattiga; och hemställes til hvars och ens godtycke och fria wilja, at åsiven göra någon föraring til Scholar och Scholegåfar n).

§. 34. Nedan år 1635. Klagade man öfwer yppighet wid begrafsningar, hwilken Klagan sedermera förnyades o). Ifrån år 1644. til 1669. utförades, til samma öfwerhöds affkaffande, åtskilliga Kongl. Stadgar p), hwilka år 1686. blefwo uti Kyrkolagen bekräftade q). Hwad Kyrkoordningen här om förestref, stadfästades år 1693. uti Resolution på Ridderkapets och Adelens besvär r), hwilken år 1719. förnyades til allmän eftersefnad s). Sedermera äro åtskilliga Kongliga Förordningar, Resolutioner och Förklaringsgar, angående samma erende, tid efter annan utfördade t). Wi wilje meddela der af et kort utdrag.

§ ff 3

§. 35.

- n) Kongl. Resol. på Prestersk. Besw. 1719. §. 23.
 o) Kongl. Resol. på Ad. Besw. 1635. §. 3. på Prestersk. Besw. 1640. §. 2. 1642. §. 11. p) Kongl. Stadg. om Ordn. hos Ad. d. 17. Dec. 1644. §. 9. d. 30. Aug. 1664. §. 9. 10. d. 19. Dec. 1668. §. 10. 11. hos Prestersk. d. 5. Okt. 1664. §. 25. d. 1. Mart. 1669. §. 25. hos Borgersk. d. 5. Okt. 1664. §. 26.
 q) Cap. XVIII. §. 2. r) Kongl. Resol. på Ridderk. och Ad. Besw. d. 18. Nov. 1693. §. 4. Jämte för Resol. på Borgersk. Besw. d. 13. Dec. 1693. §. 7.
 s) Resol. på Prestersk. Besw. 1719. §. 23.
 t) D. 3. Junii 1720. §. 7. d. 7. Junii 1728. d. 14. Sept. 1731. §. 2. d. 8. Nov. 1731. §. 11. d. 15. Mart. 1732. §. 8. d. 15. Okt. 1734. d. 19. Maji 1739. d. 1. Sept. 1741.

§. 35. Wid dödsfall måga inga notificationer ske, hwarken personligen eller skrifteligen, widare än innom nästa släkten, til och med Styfsonbarn. Och böra ej eller någre andre öfwerhopa sorghuset med condolencer och visiter *u)*. Allenast et rum i sorghuset får wid begrafningen med swart beklådas; men inge flera, hwarken med swart eller dräller, lakan eller linne, eller något annat *x)*. Under den tiden begrafningen icke för sig gått efter förälldrar, Man eller hustru, må wål det rum, hwarest liket står, klådas med hwitt; men sedan begrafningen är förbi, skal klådslen genast nedtagas *y)*. Alltför stor omkostnad med likkistor och deras prydnad, är af ålder förbuden *z)*. Likaledes är i nyare tider faststaldt, at inga likkistor få förgyllas, eller beklådas med sammet och galoner; utan kunna de öfwerdragas med kläden eller boy, eller, ware oklådde *a)*. De dödas kroppar skola måtteligen klådas, och icke pryddas med något guld och silfwer, eller det, som der af är wirkadt. Ej eller tillrådjes, at några perlor, ädla stenar, eller kådjor och ringar af guld blifwa på de dödas kroppar, til eller uti jordafärd
den,

u) Kongl. Förordn. om yppigh. afflaff. d. 8. Nov. 1731. §. 11.

x) Kongl. Förordn. om yppigh. afflaff. d. 3. Junii 1720. §. 7. d. 8. Nov. 1731. §. 11.

y) Ytterligare förordning om Sorgedragter d. 1. Sept. 1741. §. 1.

z) Kongl. Stådg. om vordn. hos Ad. 1664. §. 9. 1668. §. 10. hos Prestersk. 1664.

§. 25. 1669. §. 25. hos Borgersk. 1664. §. 26. Kyrk. kol. 1686. C. XVIII. §. 2. Réfol. på Ad. Besw. den

18. Nov. 1693. §. 4. *a)* Förordn. til yppigh. afflaff. d. 3. Junii 1720. §. 7.

den, mycket mindre at läggas i gräfven b). Till svepning får ej annat brukas, än et ordinairet linstyg, och et sådant brukadt lakan, som i huset kan finnas, utan at der til tidpes och användes något nytt, eller i huset befinteligt dyrbart. Jefe eller må någon onödig prydnad, såsom peruker, spejsar eller dyligt, på liken sättas c). Der wid få inge andre kallas, än någre få af närmaste släkten, högst til otta par wid adeliga lik d). Och äro alla tractamenter wid sådan svepning och kistläggande aldeles förbudne e). Likaledes får ej eller något förtäras, eller någon bekostning ske wid Bisättningar f).

§. 36. Uti biudande til begrafningar skal hållas måttelighet g). Inge andre, än någre få af närmaste släkten, böra insinna sig i sorgehuset, nemligen, den dödas föräldrar, om de öfverleva, eller Swärfolk, om han gift är, sam- och halfsyskon, barn och barnabarn, mågar och sonars hustrur, närmaste swågrar och swågerskor, det är, den dödas systers män eller bröders hustrur.

F ff 4

Deße

- b) Kongl. Stadg. om vordn. hos Ad. 1664. §. 9. hos Prestersk. 1664. §. 25. hos Borgersk. 1664. §. 26. Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 2. c) Kongl. Förordn. til yppigh. afläss. d. 8. Nov. 1731. §. 11.
d) Kongl. Stadg. om vordn. hos Ad. 1664. §. 9. 1668. §. 10. Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 2. Resol. på Ad. Besw. 1693. §. 4. e) Resol. på Ad. Besw. d. 18. Nov. 1693. §. 4. f) Kongl. Stadg. om vordn. hos Ad. 1668. §. 10. Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 4. Förordn. til yppigh. afläss. d. 8. Nov. 1731. §. 11. g) Kongl. Stadg. om vordn. hos Ad. 1664. §. 11. 1668. §. 10.

Dese följa till och ifrån Kyrkan, och ingen annan b). Men i mangel af sådane nära slägtlingar, biudas närmaste arfwingar, eller andre, högst til tolf par, som efter begrafnings actens slut i Kyrkan, kunna gå hem til sit igen, utan proces. Men wilja någre följa sorgefolket hem för deras hus, är sådant efterlätit, så wida det innom et blott beledsagande stadnar c). 3 städer na skal sorgefolket til fot följa den döda; men inge flere, än högst 24. personer, så gå i sådan proces. Infaller snio- eller regnwäder, eller wägen är altför lång och smutsig, tillåtes bruka wagnar k). En tid fick man icke bruka flera, än tre wagnar, förutan Prästarens; hwarföre processen så borde inkränkas, at den uti samma wagnar kunde rymmas n). Men detta förklarades år 1734. således, at enär processen består af flera, än de der kunna hafwa rum uti tre wagnar, måga i slikt händesse, så lång wäg är, och etakt wäder infaller, utom de tre sorge-wagnar, som förordningen tillåter, så många andra wagnar brukas, som til sorgefolket nödwändigt behöfwas; dock at sorgehuset der med icke beswäres, utan de wagnar nyttias, som äro wid handen, och af hwilka en eller annan til sorgehus

- b) Kongl. Resol. på Adcl. Best. d. 18. Nov. 1693. §. 4.
 c) Kongl. Stadg. om vordn. hos Adcl. 1668. §. 10.
 Resol. på Adcl. Best. 1693. §. 4. k) Kongl. Förordn. til pypig. aflöf. d. 8. Nov. 1731. §. 11. Rgl. förklar. öfwer Justicia Cancell. förseägningar, angående de samma förordning d. 15. Mart. 1732. §. 8.
 n) Förordn. d. 8. Nov. 1731. §. 11. Förklar. d. 15. Mart. 1732. §. 8.

gehuset sig betient *m*). Men öfverklädda och swarta wagnar äro förbudna *n*). Och böra jämte wäl de lifwagnar, eller slädar, som kunna brukas till likens bortförande, wara utan prackt, eller onödigg prydnad *o*).

§. 37. Prästaver, eller Marskalkar, få icke wara flere, än två *p*), och äro allenast wid Adelige Begräfningar tillätelige *q*). Att ofrälse personer skola uti lif-proceffer eller andra samqwäm tilmåta sig adeliga titlar och ceremonier, höst Öfverheten år 1668. för et stort misßbruk, til hwilket's hämmande den wille göra Ridderskapet och Adelen alt nådigt bistånd. Swarföre wederbörande befaltes, at hålla der öfwer allwarfam hand, så at de brottslige måtte lagligen straffas *r*).

§. 38. Med ringningar gjorde man sig i förra tider mycken kostnad. Men år 1664. tillstoddes hwarken Ridderkap, Prester eller Borgerskap flera, än fyra ringningar, nemligen, den

S ff 5

för

m) Kongl. Förklar. öfwer II. §. i Förordn. af den 8. Nov. 1731. emot yppighet, d. 15. Oct. 1734. *n*) Kgl. Förordn. til yppigh. affkass. d. 3. Junii 1720. §. 7. Kongl. förbud emot sorgelåders gifwande til betiente och tienstefolk, samt swarta wagnars brukande, d. 19. Maji 1739. *o*) Kongl. Förklar. öfwer Just. Cancell. förfrågn. d. 15. Mart. 1732. §. 8. *p*) Kongl. Stadg. om ordn. hos Ad. 1668. §. 10. *q*) Kongl. Förordn. emot yppigh. d. 8. Nov. 1731. §. II. Kongl. Förklar. öfwer Just. Cancell. Förfrågn. d. 15. Mart. 1732. §. 8. *r*) Kongl. Resol. på Ridersk. och Adels Bestw. d. 27. Aug. 1668. §. 79.

första, som kallades Siälaringning, den andra, dagen för begrafningen, den tredje, när begrafningen skiedde, och den fjerde, då liket war jordsett; med förbehåll, at alla dessa ringningar icke skulle förlängas öfwer en half tima s). Nu är den andra ringningen merendels afsagd. I Stockholm har man ock gjort den skilnad med ringningen efter Preste- och Borgareståndet, at man wid taclsfågelsen allenast ringt i en enda församling; men wid begrafningen i flera t).

§. 39. Rappor wid begrafningar och swart beklädning i Kyrkan på predikstolen, altaret eller bänkarna, äro förbudna u). De, som tient i krig, och äro af krigsbefälet, hedras med styckes skott wid deras begrafningar, efter deras tienst och anseende x). At inga graföl tillåtas i Städerna, med mat, dryck eller confiturer, har varit et gammalt påbud, som ännu i alltages. Men å landet få de ankommande långwägade fågnas måtteligen, och utan öfverflöd y). Dock måge sådana graföl på landet icke längre hållas, än högst

s) Kongl. Stadg. om Dordn. hos Ud. 1664. §. 9. 1668. §. 10. hos Prestersk. 1664. §. 25. 1669. §. 25. hos Borgersk. 1664. §. 26. t) Se nyh anförde Kongl. Stadgar.

u) Förordn. emot yppigh. d. 3. Jan. 1720. §. 7. Förklar. d. 7. Junii 1728.

x) Kongl. Stadg. om dordn. hos Ud. 1668. §. 10. Förordn. d. 17. Febr. 1730. y) Kongl. Stadg.

om Dordn. hos Udel. 1644. §. 9. 1668. §. 10. hos Prestersk. 1664. §. 25. 1669. §. 26. hos Borgersk.

1664. §. 26. Refol. på Udel. Besw. 1693. §. 4. Förordn. emot yppigh. d. 8. Nov. 1731. §. 11.

Högst två dagar, då lifwål ej förmeres föräldrar, barn och syston, at wara längre tiffammans 2).

§. 40. Wid sorgers anläggande får ingen, hwarken klåda sina betiente eller tjenstefolk i swart, eller gifwa dem swart foder och stoffering a). Huru sorgedrägten bör inrättas för dem, hwilkom den är tillåten, inhämtas af Kongl. Förordningar b). Tiden til des bårande finnes jämwäl förefrefwen, nemligen efter Man och hustru, egne, swår- och stuf-Föräldrar, samt de, som äro uti rätt upstigande linea, til sex månader: Efter barn och barnabarn öfwer 15. år, tre månader, och för dem, som äro under 15. år, sex veckor: Efter hel och halfsyston tre månader: Efter sidoslägt uti upstigande linea, såsom hel- och half-Fader- eller Moderbroder, tre månader; Efter Sam- eller half-systons barn om 15. år, en månad. Men efter fiärmare hel- eller halfslägt, än här utnämnd finnes, blifwer ingen sorgedragt tillåten c). Så sorgfällig har wår nådiga Öfwerhet warit, at förtaga all yppighet wid begravingar. Men år 1748. försperde Konung FREDRICH, at sådana hålsosamma stadgar i åtfylliga delar öfwerträdde. Notificationerne wid dödsfall sträckte sig ej allenast til och med Systers barn,

2) Resol. på Prestersff. Besw. d. 14. Sept. 1731. §. 2.
 a) Förbud emot Sorgelåders gifwande n. d. 19. Maji 1739.
 b) Förordn. emot yppigh. d. 3. Junii 1720. §. 7. Förklar. d. 22. Junii 1722. §. 4. Förordn. om sorgedrägter d. 1. Sept. 1741. c) Kongl. Förordn. om Sorgedrägter d. 1. Sept. 1741. §. 2.

barn, utan ock til dem, som alsintet woro skyld. Wid begrafningar brukades en myckenhet wagnar, då likwäl et mindre antal war nog tillräckeligt för sorgfolket, hwilke ej fingo wara flere, än högst 24. personer. Somlige wagnar woro med svart öfwerklädde, och ganska många drängar och kutskar legdes, at klåda sig i svart, och wara til betiening, då begrafningen skulle gå för sig. Konungen befalte fördenstull Öfwerståthållaren och Landshöfdingarna, at ej allenast genom publicationer wara och förmana hwar och en, at ställa sig förordningarna til. underdånig esterrättelse, utan ock at sielswe uppå efterlefnaden af samma förordningar, genom wederbörande Fiscaler och upsyningsmän, en noga och sträng upsikt hafwa *).

S. 41. Af det, som anfördt är, kan nog förmärkas, hwad ceremonier wi tage i akt wid en hederlig och Christelig begrafning. Dock kan nödfall giöra här uti något inbrott. När pesten tog öfwerhanden i Sverige år 1710, befaltes, at de, som der uti dödde, icke skulle begrafwas med swerping och ceremonier; på det smittan icke måtte sig utwidga d). Öfwen togs åtskilliga hälsosamma mått år 1722, när måsklingen och släcksiukan påstod. Mundteliga notificationer om sådana personers dödsfall, samt condolence visiter förbödos. Til begrafningarne, särdeles af de lik, som igenom denna gångbara sjukdomen bortryckte

*) Kongl. Br. til Öfwerståth. och Landsh. d. 19. Dec. 1748. d) Förordn. d. 8. Nov. 1710.

tyckte blifwit, fingo ej andre än någre mycket få af närmaste slägten biudas, som skulle samlas i et annat rum, än der den döde afidit, eller låg i kistan, som förut borde vara tillstuten. De kunde dock samlas i Kyrkan, och sedan der skiljas åt e). Wid sådana tilfällen böre wi icke vara nogräknade, at afidofättia några ceremonier; ty här galler, hwad Frälsaren säger: Jag hafwer lust til barmhertighet och icke til offer, Matth. 12: 7.

§. 42. Ifrån de Hederliga begrafningarna, som ske med sådan proceß, som förordningsgarne tillåta, med jordkastning, och der wid brukeliga böner, samt med eller utan lifpredikan, begifwe wi oss til de mindre hederliga. Hit höra döpta och dödfödda barns begrafning, samt deras jordsättning, som icke bekänna sig til vår Religion. Angående nyfödda barn, som för deras hastiga afgang icke kunna undsä Döpsellen, stadgar vår älte Kyrkolag, at de måga niuta Christna människors lågerstad och Kyrkogården; dock så at Presten icke skulle sig befatta med deras begrafning f). Men den nya Kyrkolagen tillägger dem ej allenast deras föräldrars lågerstad, utan befaller jämwäl, at Presten skal vara der tilstådes, til at kasta mull på dem, och låsa en Bön g). Och Handboken af år 1693. förmår, at

e) Kongl. Placat huru förhållas skal wid de timande dödsfällen, så länge Wäslings- och Gläcksjukan warar, d. 17. Febr. 1722.

f) Kyrkol. 1571. fol LXL b.

g) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. 9.

at på dem skal fastas jord, och allenast låsas Sader war och Wälsignelsen *b*). Der med instående Kongl. Senaten år 1712, som likwäl uti sitt skrifwelse lät förstå, det Sader war och Wälsignelsen då för tiden plågade siungas wid detta tillfälle *c*). På samma sätt begrafwas jämwäl dödsfödde barn *d*). Men ofullkomliga foster, eller missfödsel, hafwa hemligen blifwit i Kyrkogårdens nedgrafne *e*).

S. 43. Hwad dem, som äro af främmande Religion, och dö här i Riket, beträffar, så niuta de fuller Kyrkogård och lägerstad; men ingen Schola, sång eller likpredikning *m*). Denna omständigheten gjorde i Stockholm et farligt buler i Konung SIGISMUNDI tid. Efter hans ankomst til hufwudstaden år 1593, dödde sist på året en hans Hofbetient, som war Papist, och blef, emot de Evangeliska Presternas willa, med lius, försana, sång och likpredikan; samt alla Påswiska ceremonier begrafwen uti Riddarholms Kyrkan, liknätigt Konungens befallning. Det Lutheriska Presterskapet inneholt med den offentliga Gudstiensten på någon tid i samma Kyrka, samt begärde hos Konungen, at han täcktes göra här uti en behagelig ändring. Men han gaf dem spöfska swar; hwarföre de beflagade sig hos Hertig CARL, som

b) Cap. 8. wid slutet.

i) Kongl. Senatens Bref til
Consist. Wexion. d. 1. Dec. 1712.

k) Kongl. Förklar. öfwer Förordn. af den 27. Oct. 1725. om begrafningar, som domaren påswar skola stie i stillhet.
d. 4. Aug. 1727.

l) GEZELII Commonit. VIII.

§ 4.

m) Kyrkol. 1686. C. XVIII. §. II.

som rådde til försiktighet wid närvarande omständigheter, och at minst röra om begrafsningar. Dock tilstod han, at det förtiente estertänka, huru vida de Påfviske skulle wid begrafsningar få bruka offenteligen sina antagna seder i våra Kyrkor; hålft som de icke tillåto oss och våra Religions förwanter någon hederlig begrafsning i sina länder 2). Riksfens Råd gjorde afwen Konungen föreställningar, at dem Påfviskom icke skulle förwägras begrafsning, allenast der med så tilgick, som personerne kunde skattas wärdige. Riddarholms Kyrkan borde der ifrån vara undantagen; emedan den war en af de förnämsta, hwarest åtskillige Swenske Konungar, samt många förnämme Hertzog, och deribland så wäl Konungens egne, som Riksfens Råds förfäder, lågo begrafne. S. Clara Kyrkogård kunde i stället dem Påfviskom upplåtas. Men så billigt detta påstående war, så liten wårkan spordes der af, hwilket man strax der på måste erfara wid en Påfvisk Prests begrafsning. Liket och Jesuiterne beledsagades af Heydukur med laddade och spända gewär til Kyrkan, hwarom Konungen anstaltade. Någre af de Lutheriska, som ej wille öfna Predikstolen, blefwo sargade, trampade och slagne af Papisterna, hwilke droggo ut sina wårjor i Kyrkan, och sönderflogo Predikstols dören. Bullret här af blef så stort, at den uprörda menigheten i staden med möda kunde stillas af Borgmästarena. Men Konungen yttrade sig med wrede, at jorden hörde Gud til, och Kyrkan war fordom upbygd af Esau.

2) BLAUIUS P. 542-545. WERWING P. I. P. 197.

tholiker; derföre kunde de, som dödde uti deras tro, med all rätt der begrafwas. Rikens Råd betygade, at om ej Konungen kunde beqwämas at styra de Påfviska; så wille de nedläggga sina Rådsembeten. Ridderskapet och Adelen samt Borgerskapet inlemnade jämwäl sina beswärskrif-
 rer o). Och ibland andra klago-puncter, som Rikens Ständer år 1605. emot Konungen anfö-
 de, då de upsade honom sin ed och lydno, war af-
 wen detta, at han tillätit offentliga begrafningar
 för sit Påfka medfölje, ehuru han wiste, at nå-
 gre af hans förnämste Swenske Hofmän, af
 god gammal, anseelig slägt och härkomst, som
 blefwo döde i Pählen, icke fingo niuta der deras
 lägerstad, utan måste förstickas til Dantzig, om
 de ellest skulle komma i Kyrka eller Kyrkogård p).
 En sådan storm kan upwära, genom en enda Kyr-
 ko-ceremonie, när ej försiktighet styrer wärket.
 Om främmande Religions förwanter begrafning
 utlät sig Konung CARL den IX. uti sin Kyrkoord-
 ning för Hof-Församlingen år 1602. således:
 Dem, som icke uppenbarligen welat bekänna sig
 til wår Församling, skal icke efterlätit warda, at
 Predikanterne eller dieknarne skola dem föredå,
 eller wara deras lif söhaktige. Men Kyrkogård
 och klofcorne skola dem icke warda förnekta. Kon-
 nung GUSTAF ADOLPH förklarade likaledes, at en
 ätskildnad måtte göras med Lifbegrafningar emel-
 lan wår och andra Religions förwanter, som med
 of

o) WERWING l. c. p. 198.

p) Ständernas i Swe-
 rige Skrift til R. Sigismund d. 17. Junii 1602. s. 2.

öf aldrig hafwa haft i Gudstiensten någon ges-
 menkap. Dem, som i lifstiden icke hafwa hört
 Guds ord i våra Kyrkor, utan helt slagit sig ifrån
 öf, och burit styggelse wid vår Christeliga lära,
 skulle ingen Prest följa til grafwen, eller göra öf-
 wer dem någon likpredikning, med mindre de ha-
 de på sit yttersta sin synd angrat, kallat Predi-
 kanten til sig, eller eljest begärt, at öfwer dem de
 ceremonier brukas måtte *). Drottning CHRISTI-
 NA biföll år 1647, at man icke må bewisa de dö-
 da, af den Calvinska och Papistiska Religion, nå-
 gon stor ära i deras jordafarder här i Riket 7).
 Ifrån den tiden har man följt samma tänkesätt.
 År 1689. anhöllo Presterne, at ingen ringning
 måtte ske wid deras begrafning, som icke varit
 af vår Religion. Konungen swarade, at den-
 na ceremonie med ringning icke efterläts androm,
 af främmande Religion, utan allenast dem, som
 det af ålder varit förundt, nemligen de Reforme-
 rade, hwilket så mycket mera betänkelessigt war,
 dem nu at betaga, som närwarande tidsens till-
 stånd och beskaffenhet en sådan ändring aldeles af-
 rådde, förutan det at Kyrkorna hade god inkomst
 der af, och det ei eller war någon samwets sak,
 eller rörde våra tros artiklar och grunden af den
 rätta Religion **). Nu sedan de, som äro af den
 Engelska och reformerta Kyrkan, bekommit frö-

G 99

Reli

*) Kongl. Instruction för Mag. And. Prütz, Superint.
 Gorhob. d. 10. Dec. 1629. Art. VI. 7) Resol.
 på Prestersk. Besw. 1647. §. I. **) Kongl. Re-
 sol. och Förklaring öfwer några mål i Kyrkoordningen,
 d. 4. Juli 1689.

Religiöns öfning i vårt Fädernesland, kan icke wägras dem offentlig begrafning med anständiga ceremonier r).

S. 44. Jag bör ock nämna något om Nestliga begrafningar; emedan ibland dem finnes et slag, hwar wid Presten bör insinna sig, ehuru de alla äro at anse såsom et straff för ogudaktiga gärningar. De måst nestliga jordsättningar höra icke til vårt ämne. De förrättas af skarprättaren i skogen, eller på galgabacken. Sielsspillingar, som af berådt mod sig förgöra, skola ingalunda komma i Kyrkogård, androm til en wederstygghelse s). De skola af skarprättaren til skogs föras, och i jord gräfwas. Men finnes det i hufwuds swaghet, raseri, eller annor sådan wända stiedt vara; då måga de af annat folk handteras, och begräfwas t), likasom de i Konung CARL den IX:s tid erhöles samma förmån, i fall de så länge lefde, at de kunde sig til Gud omwända, och i tröne afleda *). Om ock en bandlyst dör i sin obotsfärdighet, skal han icke af någon Prest, eller uti Kyrkogård, begräfwen warda u). På lika sätt försäres med Guds och des helga ords försmädare, förrådare, mördare och tibelagare. Om sådane dö i fängelse, sedan de gärningen tillstått, eller blifwit derföre af underrätten til döden dömda; så låter

r) Kongl. Kundgörelse angående fri Religions öfning u. d. 27. Aug. 1741. s) Kyrkof. 1571. fol. LXI.
 b. Kon. Carl. IX. Kyrkofordn. för sit Hof år 1602.
 t) Missa. Ball. C. XIII. §. 1. *) Kon. Carl IX. Kyrkofordn. år 1602. u) Kyrkof. 1571. loc. cit. 1686. C. X. §. 5.

låter Konungens Befallningshafwande den döda genast utur fängelset föra genom skarprättaren, som gräfwet honom neder i galgebäckan, eller af sidan i fogen x). År 1682. tillåts dem, som i duell blefwo dräpte, at begrafwas i Kyrkogård; dock utan Prest och ceremonier y). Men nu skola så wäl den dräpnas som dräparens kroppar, så som illgärnings män och mördare i jorden gräfwas z). Archi-Biskopen Nicolaus Kæilli utgaf år 1313. en stadga, at de, som icke betalte Prestes och Kyrkotienden til medfästa, skulle icke på Kyrkogård eller i wigd jord begrafwas, om de imedertid afledo **). Wäre Påstwiste försäder wäl hade ock de qwinnor, som dödde i barns wöd, ibland dem, hwilke ej borde bewärdigas med lägerstad ibland de Christna. Men wid Reformationens början uttränfades denna wantro, då man bewissade Guds behag både til äktenkap och barnsbörd, samt ansförde den H. Rachels exempel, som afled under sin barnsbörd a).

§. 45. De mindre nersliga jordsättningur
 ske wäl på Kyrkogården; men affides, utan Prest
 och de wanliga ceremonier. Man har ifrånwaga-
 la tider ansfett den norra sidan om Kyrkan för et
 G g g 2
 mine

x) Straff-Balk. C. II. §. 1. Kongl. Bref til Lands-
 höfd. om Delinquenters begräfningar, som dd i fängel-
 se, d. 3. Aug. 1698. Kyrkof. 1571. fol. LXII. a.

y) Duells placat d. 22. Aug. 1682. §. 3.

z) Duells plac. d. 26. Jan. 1738. §. 5. 1662. d. 23.
 Dec.

***) Biff. RAYZLII Episcop. P. I. p. 38.
 a) Kyrkof. 1571. fol. XXIII. a. conf. BOEHMERI Jus
 Eccl. Prot. L. III. tit. 47. p. 932

mindre hederligt lägerställe, hwilket måtte här
 tört af twänne orsaker. Den norra Kyrkowäg-
 gen war på de gamla Kyrkor måst igenmurad och
 utan fönster; hwarföre den hölts för en bakvägg
 och af ringare wårde, i anseende hwar til ingen
 lärer gärna welat der wid begrafwas. Sedan
 torde man och haft mycket afseende der uppå, at
 alla Kyrkoddbrar woro fordom inrättade på södra
 sidan. Och som proceffionerna i Påsweddömet skul-
 le nödwändigst gå åt den sidan, der dören war;
 så trodde man förmodeligen, at jorden på det stäl-
 let mer helgades. Det war derföre icke underlig-
 git, at man inbillade sig större förmån och heder,
 ju närmare man fick ligga Kyrko-dören, och at
 den norra sidan om Kyrkan blef föraktelig *b*). Wi
 affilje ännu något besynnerligt rum på våra Kyr-
 kogårdar, icke af widskiepelse, utan för exempel
 skull. Öfwerheten har i denna delen behagat läm-
 pa sig efter folkets inbillning, at den norra sidan
 skulle wara nesligare, än den öfriga tracten.

§. 46. Mördade barn, som oäkta föddes,
 fingo i början af Reformation icke begrafwas i
 Kyrkogård *c*). Men nu få de läggas der affi-
 des *d*). Uti Biskopens Laur. Paulini anmärknin-
 gar öfwer Kyrkolagen finnes här om sålunda stad-
 gadt: Mördade barn kunna läggas i Kyr-
 kogården, dock uti et ensligt rum affides,
 efter de altid äro födde af oäkta säng. Och
 Presten skal då gifwa folket tillkänna, at så-
 dant

b) DIKMAN p. 33. 60. 61.

c) Kyrkol. 1571. fol.

LXI. b.

d) Kyrkol. 1636. C. XVIII. §. 10.

dant skier, icke för barnet skull, utan för
 åldrarna til wanära, och androm til war-
 nagel. Fordom singo och någre misfgärnings-
 män, som afrättades, niuta Kyrkogård, när de
 beredde sig Christeligen, och Öfwerheten det til-
 lät e. Detta tages ännu i aft, då misfgärnings-
 mannen ej warder hängd, bränd, eller steglad,
 eller då ei wid straffet finnes i lagen utsatt, huru
 med des kropp skal försaras f). Om och dräpa-
 re, tiuf, eller den, som annan sådan lifsfak gjort,
 döer i fångelse, må hans kropp af ärligit folk hand-
 tras, och affides i Kyrkogård läggas g). De,
 som dräpa hwar annan i bråd stildnad, blifwa
 och affides i Kyrkogård lagde h). På lika sätt
 försares med dem, som finnas döde, utan at man
 wet, huru de omkommit, så wida de fört et oguds-
 aktigt lefwetne. Men om de lefwet wäl, måga
 de ärliga begrafwas i). Wår Öfwerhet har
 jämwal wid begrafsningar behagat utmärka en-
 wisa swärmare i Religion. En Prest, som un-
 der sin mångåriga arrest, för det så kallade pie-
 tisteriet skull, icke brukat salighets medlen, win-
 dre bhwistat den allmänna Gudstiensten, eller på
 sit yttersta welat hafwa någon Prest til sig, är
 begrafwen i Kyrkogård, utan Prest och ceremo-
 nier k). Men i fall någon varit willfarande uti
 G 99 3 den

e) Kyrkof. 1571. LXII. a. f) Straff Balf C. III. §. 7.
 g) Straff Balf C. II. §. 1. Kongl. Bref til Landshöfd. om delinquenters begrafsning d. 3. Aug. 1698.
 h) Misg. Balf. C. XXIV. §. 10.
 i) Misg. Balf. C. XIII. §. 3. k) Kongl. Re-
 script til Landshöfd. N. N. d. 24. Mart. 1729.

den Lutheriska Religion, och sedermera blifwit omwänd, dock för des död, hwarken under sjukdomen eller för aflidandet, brukat den helga Nattwarden, och man icke säkert sluta kan, antingen han det af förakt eller willfarelse gjort; så tillåtes honom at begrafwas på wanligt sätt, allernäst Församlingen, under likpredikan, til föravgjefses betagande, om hans omwändelse grundeligen underrättas *l*). De, som dö i mindre bann, lära ej eller kunna erhålla annan begrafning, än affides i Kyrkogård; emedan de ifrån Kyrkones friheter satte äro *m*).

S. 47. De minst nesliga begrafningar äro de, som af werldslig rätt dömas, at stie i stället. De förrättas på wanliga stället, i Kyrka eller på Kyrkogård, af en Prest, med några fast icke alla begrafnings ceremonier, utan process och kloefor. År 1725. utfärdades der om en förordning, af innehåll, at der wid ej tillåtdes någon process, eller någre flere, som medfölja, än omwängliga bårare, och de, som eljest nödwändigt der wid kunna hafwa at beställa. Med alla ceremonier och bekostnad af kloefor, wagnar och sermon-borde innehållas. Och om någon Prestman en sådan otolig begrafning tillät eller hwistade, skulle han på et halft års tid sättas ifrån sit embete *n*). Men år 1727. lemnades här öfwer en sådan

l) Kongl. Rescript til Conslit. i Åbo d. 10. Aug. 1697. ARNELL I. c. p. 289. *m*) Kyrkof. 1686. C. X.

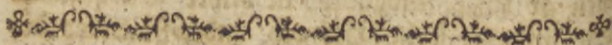
S. 2. *n*) Kongl. Förordn. angående begrafningar, som Domaren pröfwar i sällhet stela stie, d. 27. Okt. 1725.

ſådan förklaring, at Präſten må, wid ſlika be-
 grafningar, ſom efter Domarens utſlag ſkola ſie
 uti ſtillhet, kaſta mull på den döda, men ej der
 efter läſa den i Handboken befinteliga Bönen,
 utan allenast, Söder wår, och den wanliga
 Wälsignelſen, ſåſom det för dödsfödda barn bruket
 ligt är o).

§. 48. Alla deſa neſliga begrafningar an-
 komma uppå werldſliga Domares bepröfwande.
 Tilförene woro Conſistorierne der med ſyſloſatte;
 men år 1684. ſtadgades, at öfwer delinquenters
 begrafningar ſkola Hof och under-Rätterne dö-
 ma, ſå at Präſterſkapet och Conſistorierna ſig der
 uti icke måga inmånga p). Detta ſtadſtades
 ſedermera i Kyrkolagen år 1686, ſom blüder, at
 Präſten icke ſkal förhåſta ſig med deras begraf-
 ning, ſom fört et ugudaktigt leſwerne; utan det
 hos werldſlig Rätt angifwa, at der öfwer må ran-
 ſakas och dömas, huru med deras begrafning för-
 rehållas ſkal q). Likaledes ſkal werldſlig Dom-
 ſtol utlåta ſig öfwer ſielsſpillingars begrafning r).
 Och må wid de personers jordsättiande, hwilke
 antingen genom hwariehanda olyckliga händelſer
 omkomma, eller ock ſig ſielswom lifwet afhända,
 förſaras efter under-Rättens der om ſålta utſlag,
 G 99 4 utan

o) Kongl. Förklar. öfwer Förordn. af d. 27. Okt. 1725.
 om begrafningar, ſom Domaren pröfwar ſkola ſie i ſtill-
 het, d. 4. Aug. 1727. p) Kongl. Refol. uppå
 Swea Hof-Rätts förfrågan, och Kongl. Bref til Con-
 ſiſt. d. 5. Maji 1684. q) Kyrkol. 1686. C.
 XVIII. §. 12. r) Kyrkol. loc. cit. Wiſſg. B.
 C. XIII. §. 1.

utan at det Kongl. Hof-Rättens vidare omprof-
wande underställes s). Hos de Egyptier anstältes
fordom sådana ransakningar öfver hwar och en,
som dödde; då man inrättade utslaget om begraf-
ningen efter den asednas förda wandel, hwilket
icke litet bidrog til dygd och ärbarhet hos menig-
heten t). Låt om oss sluta våra begravnings tan-
kar med Davids bön, och sucka til vår Gud af
alt-hierta: *Hörre, lär oss betänka, at wi dö
måste; på det wi måge förståndige warda,*
Psalm. 90: 12.

Syrattonde Semte Capitel.

Om Kyrko-aga och Församlingens disci-
plin hos de första Christna.

S. I.

Det skal Christi Församling blifwa rätt upbyggd,
så måste den ställas på tvåanne pelare, Guds
rena ords och Sacramenternas oförfränkta bruk,
samt en tilbörlig Kyrko-disciplin. Rycker man
undan denna sednare, så förfaller snart det för-
ra, och Församlingen råkar i en obotelig oreda.
Vår medfödda ostadighet och obändig natur må-
ste ofta handledas til sina skyldigheter, och der uti
bibehållas, genom en art af utwärtens aga. När
wi

n) Kongl. Bref til Hof-Rätt. d. 28. Jan. och Sm. Hof-R.
Univerf. d. 4. Febr. 1720. t) Herr Prof. BRINGS
Inledn. til Wetenskaps Historien p. 117. 118.

wt derjemte föreställe of, at den Christeliga Kyr-
 kan är et samfund, och at et samfund icke kan
 bestå utan ordning (1 Cor. 14: 40.); så måste wt
 medgifwa, at henne tilkommer makt och myndig-
 het, til wiså författningars stadgande emot sina
 lydiga ledamöter. Utom dem kunde hon omöj-
 geligen äga frid och endragtighet innom sig. Frå-
 saren hafwer altså updragit Församlingen denna
 makt uti Matth. 18: 15-18. De medel, som
 Kyrkan brukar emot sina halsstarriga och hårda
 nackade ledamöter, hwilke med sin otro och ogud-
 aktighet uppenbarligen wiså, at de icke äro af det
 Christna samfundet, kallas Kyrko-disciplin.
 Den består förnämligast uti förmaningar och ute-
 kutande ifrån Församlingen, men om syndaren
 ångrar sig, winner han den förmån, at åter up-
 tagas i des gemenffkap. Så länge denna Kyrko-
 äga hålles innom sina skrankor, kan den icke räk-
 nas för något werldsligt straff. Och straffa,
 tilhörer icke Församlingen, utan werldslig Öfwer-
 het. Timeliga straff lyfta endast på lekameliga
 och utwärtas förmåner; men Kyrko-disciplinen
 hafwer til ändamål enighet i tro och goda gärnin-
 gar, samt de willfarandes förbättring. Kyrko-
 disciplinen är en rättighet, som egenteligen tillhö-
 rer Församlingen. Dock åligger Christelig Öf-
 werhet, at der uppå hafwa et wakande öga, hu-
 ru den rätteligen handhafwes; på det den antingen
 icke måtte aldeles nedläggas, eller förbytast til
 werldsliga straff, och utbryta uti et andeligt her-
 rawälde u).

§. 2. De förste Christne umgingos med uppenbara syndare på årtskilligt sätt, efter syndarens olika beskaffenhet. De brukade först förmaningar och trogna varningar, efter Frälssarens undervisning Matth. 18: 15, 16. Sly en kättest mennisko, säger Paulus, då han en gång och annan förmanad är Tit. 3: 10. Ambrosius liknar en grof syndare wid en förderfwad kroppens ledamot. Den afläres med smärta, säger han, och man brukar förut alla möjliga läkemedel. Så bör och en Biskop wara sinnad x). Thuru grym Landshöfdingen Andronicus war, wille likwäl Synesius, som war Biskop i Prodomais år 410, taga med honom alla lindriga steg, och sökte föra honom til rätta, genom trogna föreställningar y).

§. 3. Widare utöfwade de gamle Christne sin Kirko-disciplin, i det de uteslöto wisa bekanta syndare ifrån den 3. Mattwarden och de trognas böner. Frälssaren förmanade sielf: I skolen icke gifwa hundomen det heligt är, och edra pärlor skolen I icke kasta för swin Matth. 7: 6. Wi äge inga kosteligare helgedomar, än de heliga Sacramenterna, och inga örenare finnas, än fräcke och framhårdande syndare. Dersöre är det klart, at de uti sådant tillstånd icke kunna blifwa af den 3. Mattwarden delaktige. Paulus betygar, at den, som owärdeliga åter och dricker, han åter och dricker sig

§. 28. p. 592. 593.

C. 27.
p. 80.

x) AMBROS. de Offic. L. II.

y) SYNES. Epist. 57. BINGHAM L. XVI.

sig skelwom dot. n, icke årtilljandes H^{er}s
rans lekamen i Cor. 11: 29. Om nu en Lå-
rare skulle lemna den H. Nattwarden åt en sådan,
om hwilkens owårdighet han, tillika med andra,
är fullkomligen öfvertygad; så gjorde han sig
sielf i synden delaktig. Det inkast, at förrådaren
Judas undfick, tillika med sina trogna medbröder,
det heliga Sacramentet, är af ingen wigt. Hans
brott war då icke fullbordadt, eller allmänt be-
kant, och Frälsaren skickade sig wid det tilfället
mer såsom en utdelande lärare, än en allwetande
H^{er}e.

S. 4. De gamle Kyrkones Fäder woro i
denna puncten ganska nogräknade. Jag will
håldre, säger Chrysoftomus, utgifs wa min
kropp, än Christi lekamen är en owårdig.
Jag will håldre tola, och mit blod utgiutes,
än at jag skulle lemna det heliga blodet åt
någon annan, än en wårdig ^{a)}. Hwad all-
varsamma förmaningar gjorde icke jämwäl sam-
me store Man til alla Lärare, at icke släppa nå-
gra stora och framhårdande syndare til Nattwar-
den ^{a)}? Ambrosius yrkade uppå det samma ^{b)}.
Mötet i Illiberis år. 305. stadgade, at den, som
bodde i en stad, och på tre Söndagar icke kom
til Kyrkan, skulle tre weckor uteslutas ifrån H^{er}s-
rans Nattward ^{c)}. Til följe af samma mötes
för

^{a)} JOH. FECHTENS Kurze Nachricht von dem Kirchen-
Bann, C. III. p. 13. ^{a)} CHRYSOST. Homil 83.
in Matth. & in Psalm. 49. ^{b)} AMBROS. de Poe-
nit. L. II. C. 9. BINGHAM, L. XV. p. 532. sq.
^{c)} Concil. Illiberit. C. 21.

förordnande, borde de Jungfrur, som för wigstlen
 låtit kränka sig af sina fastemän, afhålla sig et år
 ifrån Herrans bord *d*). Sådane personer hade
 likväl frihet, at wara tilstådes wid den offent-
 liga Gudstiensten, wid sången, Guds ords läsande
 och predikan, samt bönera för Lärjungarna
 och de botfärdiga; men borde gå ut så snart de
 trognas Messa börjades. Biskopen Theodoretus,
 som lefde år 420, gifwer detta tydeligen tillkänna,
 då han talar om de personer, som fallit mer af
 swaghet, än ondsko. De måga uteslutas, så
 ger han, ifrån den S. Nattwardens delakti-
 gighet; men icke förbindas at wara tilstådes
 wid Lärjungarnas böner, Guds ords hörande
 och Lärarens förmaning *e*). Detta utesluta-
 nde ifrån den S. Nattwarden kalle wi nu mindre
 Bann. Boehmer menar, at ingen blef i de
 älsste tiderna der ifrån uteskänd, som icke war af-
 söndrad ifrån Församlingens gemenskap, och at
 skildnaden emellan större och mindre Bann först
 blifwit framakstrad i det trettonde seculo genom
 Påfwen Imocentius den III. *f*). Jag inlåter
 mig uti ingen strid angående namnet, hwilket
 upkommit i nyare tider. Men at saken är gammal,
 hafwa andre med nog giltiga skal bewisat.
 Hwar och en, som sattes ifrån Nattwarden, war
 icke utesluten ifrån Församlingen. De, som begått
 mindre förbrytelser, eller, efter något swårare
 fall, strax yttrade sit botfärdiga sinnelag, blefwo
 wäl

d) Ibid. C. 14.
 Eulalium.

e) THEODOR. Epist. 77. apud
f) BOEHM, Jus Eccl. Prot. L. III.
 tit. 41. §. 43. p. 749. L. V. tit. 39. §. 57. p. 965.

wäl på någon tid stängde ifrån Herrens bord, men icke ifrån de öfriga Församlingens förmåner. Och ifrån denna plågsed har wårt mindre bann upkommit, som i äldre tider kallades ἀπογιμῶς eller afföndring g).

S. 5. Men när alla warnings grader icke wille gälla, uteslöro de förste Christne sådana grofwa och förhårdade syndare ifrån Församlingens gemenskap och alla des förmåner, hwilket nu kallas Större Bann. Detta skeddde til den åndan, at den Christelige Församlingen icke skulle blifwa en samlings plats för laster, at andre skulle taga sig til wara för alla synder, at den fräcke syndaren, igenom denna tucktan, skulle betänka sit upförande och bewefas til bättring, samt at förekomma Hedningarnas förebräelser. Julius Casar berättar om et slags bannlysning, som Druiderne utöfwade hos de Galler b). Om Judarnas bannlysningar hafwe wi handlat på annat ställe i). Jag will medgifwa, at de senare Christne ifrån dessa hedniska och Judiska seder hämtat sina misbrök wid bannlysningen;

g) BUDEI Instit. Theol. Mor. P. III. C. 3. §. 63. p. 698. BINGHAM L. XVI. C. 2. p. 81. sq. b) De bello Gallico L. VI. C. 13. Si qui aut privatus aut publicus Druidum decreto non steterit, sacrificiis interdicunt. Hæc poena apud eos est gravissima. Quibus ista est indictum, ii numero impiorum ac sceleratorum habentur, iis omnes decedunt, aditum eorum, sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis perentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur.

i) Christi Historia 5 Bok. II. Cap. p. 164.

gen k); men uti sielstwa saken och des rena och en-
 faldiga utöfning hafwa de förste Christne följt
 Frålsarens egen befalning: Om din broder
 syndar dig emot, så gåt och straffa honom
 emellan dig och honom allena: Hörer han
 dig, så hafwer du förwårswat din broder.
 Men hörer han dig icke, så tag ännu med
 dig en eller två; på det all sät skal bestå
 wid tveggia eller treggia wirtnes mun. Hö-
 rer han dem icke, så säg det Församlingene:
 Hörer han icke Församlingena, så hålt hö-
 nom sasom en Hedning och Publican Matth.
 18: 15, 16, 17. Här handlas om en enskilt sak
 emellan twänne Christna, af hwilka den ene blif-
 wit förolämpad af den andra. Huru mycket mer
 må derföre samma wdning tagas i akt uti wärl-
 gare mål, som röra hela den Christeliga Försam-
 lingen? En så kallad Christen, som antingen
 nekår wåra förnämsta trös artiklar, och, efter
 trogna undervisningar, icke will sig rätta (Gal.
 1: 8, 9); eller framhårdar uti et uppenbart syn-
 digt lefwerne, med förakt af alla förmaningar
 (1 Cor. 16: 22. Joh. 14: 24.), han skiljer sig sielt
 ifrån Församlingen, och bör derföre förklaras, så
 som den der icke hörer til helga manna med-
 borgare och Guds husfolk Eph. 2: 19. Och
 hwad är billigare? De, som tråda in i Försam-
 lingen, antagas under wiså betänningar, och et
 med Gud och Församlingen ordenteligen slutadt
 förbund. Om de nu icke wilja upfylla samma
 wil-

k) MOSHEM. Instit. Hist. Eccl. maj. p. 294. not. 2.
 BOEHMER l. c. L. V. tit. 39. §. 23. p. 922.

vilkor, så måste de uteslutas och afföndras ifrån Församlingens sällskap och rättigheter.

S. 6. Denna Banlysning har alltså, ifrån Apostlarnas tider, varit erkänd såsom en guddomelig inrättning, hvilken wäl icke hörde til Församlingens wäsende, men dock til des wålmåga och fullkomlighet. Wi finne der uppå et märkeligit exempel uti Pauli förre Epistel til de Corinthers 5: 15. En yngling uti den Corinthiska Församlingen hade tagit sin styfmoder til äkta, hwilket ibland sielfwa Hedningarna hölts för en wedersstyggelig synd. Men de Christne i Corintho sågo der med genom fingren, såsom en sak, som icke hade stort at innebära. Apostelen Paulus beifrade fördensfull så wäl sielfwa synden, som de Corinthers grofwa efterlåtenhet. Han förebrådde dem, at de icke uteslutit en så rycktbar syndare ifrån den Christeliga Församlingen. Han försäkrade tillika, at i fall de än widare efterlåtte denna sin skyldighet; så wille han sielf företaga något utomordentligt, och, i kraft af sit Apostoliska embete, tilstådja satan plåga blodskändarens kropp, på det han måtte bättra sig och blifwa salig. Men wille de förekomma en så strång medfart, så skulle de sielfwe afföndra syndaren ifrån sig ¹⁾. Swad den undergörande Apostoliska gåfwan beträffar; så har den långesedan uphört i Församlingen; men banlysningen är orubbad. Man förmärker tydeligen af Pauli ord, at

då

¹⁾ MOSHEIMS Erklärung des Ersten Briefes Pauli an die Gemeine zu Corinthus p. 271. 19.

Då han inrättade Församlingen i Corintho, så in-
 förde han tillika rättigheten at banlysa grofva
 misshägningsmän. Ty huru hade han eljest kun-
 nat ställa dem til ansvar, at de sådant åsido
 satt? Och som han icke allenast tistalade Lärarena
 för denna försumelse, utan hela den Corinthiska
 Församlingen; så skönjes nog samt der af, at samt-
 ma rättighets utöfning icke då ankom uppå Lära-
 rena och Kyrkans Föreståndare, utan på hela
 Församlingen *m*). Drifwer och sielfwe, säger
 han, den ut ifrån eder, som onder är i Cor.
 5: 13. *n*). Detta uteslutande war då i sig sielf
 intet egenteligen så kalladt straff, ej eller fölade
 der med någon werldslig skam och nesa. Det
 war allenast et afkunnande, som skedde af Förs-
 amlingen, eller i des namn, at någon, som icke
 wille sig omvända, och afstå med sina synder,
 icke kunde hållas för en sanfärdig och lefwande
 ledamot i Församlingen, til des han sig omvände
 de *o*). Lärarena förde här wid ordet; men folket
 fälde utslaget *p*). Sielfwe Catholiken Ludovicus
 du Pin tillstår at banlysningen icke borde medföra
 någon werldslig olägenhet. En banlyst, säger
 han, skal hållas, såsom en Sedning och Pub-
 lican Matth. 18: 17. Det är, han bör icke
 erkännas för en broder och Christen. Men
 som

m) MOSHEIM l. c. p. 280.

n) Jämför 2 Theff. 3:

6. 14, 15. 1 Cor. 5: 11. Rom. 16: 17. 2 Joh.
 1: 10, 11. Eph. 5: 11. Tit. 3: 10. 1 Tim. 5:

20. Apoc. 2: 2, 14, 15. *o*) BUDDI Institut.
 Theol. Mor. P. III. C. 3. §. 63. p. 697.

p) MOSHEM. Instit. Hist. Eccl. maj. p. 54. 55.

som werldsligit umgänge behålles med Sed-
ningar och Publicaner; så uteslutas icke men-
nistiorna genom banlysningen ifrån det
werldsliga samhället: Ej eller betages dem
de plikter, understöd och wälgörningar, som
man är skyldig dem, såsom mennistor och
medborgare, til följe af naturlig lag, samt
all folks och werldslig rätt 9).

S. 7. I andra seculo räknades afgudadyr-
kare, kättare, äktenkapsbrutare, tiufwar, drä-
pare, och flere sadane grofwe syndare, skyldige
til banlysning, när de icke wille bättra sig. Ire-
neus berättar om en qwinna, at hon i all sin tid
bekänt och angrat sin synd; hwilket utmärker, at
hon tillförene varit banlyst 7). När Tertullianus
talar om sin tids Korkefeder, nämmer han jämnwäl
Bann 8). I Sörsamlingen, säger han, stie
förmaningar och en gudomelig aga. Man dö-
mer med stort estertryck, efter domarena äro
försäkrade, at de stå inför Guds åsyn. Man
hafwer en stor tanka om Guds tillkommande
dom, i fall någon så groft sig förbryter, at
han skal uteslutas ifrån delaktigheten af de
trögnas bön och Sörsamling, samt af alt
hwad heligt är. Han gifwer jämnwäl tillkänna,
at denna myndighet utöfwades då af de älsta, och
således icke allena af det andeliga ståndet. På an-
nat ställe yttrar han sig i dessa ord: Om någre af

S h h
wika

9) De PIN de antiqua ecclesie disciplina, Dissert. III.

C. 3. p. 294.

7) IRENEUS adv. hæres. L. I.

C. 2.

8) Apolog. C. 39.

wita ifrån wår underwisiings lära, så wånda de åter at ibland och hållas för Christna 2). Man begynte nu handla strängare med grofwa syndare, än förut; men sådant fördrade kyrkans då warande tilstånd, emedan des ledamöter ökas des af många, odygdiga och liderliga menniskior u).

S. 8. I tredje seculo började någre Biskopar förwändla banlysningen till et werldsligit straff. Man skulle nu icke längre få umgås med den banlysta, icke herbergera honom, eller plåga med honom samtal x). Somlige togos icke till nåder, för än i dödsstunden, hwar på man hafwer et märkelligt exempel i en gammal Man, wid namn Serapion. Man wille wäl genom sådan stränghet affträcka folket ifrån laster och odygder, samt afhålla dem, at icke blifwa affällingar ifrån den rätta läran, hwilkas antal ökades ganska mycket efter den Decianska förfölsjessen; men i stället stadade påfölgderna uti misshälligheter, stridiga secter och mycken förwirring y). Origenes sielf flagade öfwer banlysningens misshbruk på denna tiden, och sade, at de, som banlyste andra, woro sielfwe warde at banlystas z). I det fierde seculo liknade Hieronymus och Epiphanius Bann wid Adams uteslutande utur Paradiset a), och måste sielfwe

z) Ibid. C. 46.

u) MOSHEM. Inst. Hist. Eccl.

maj. p. 90.

x) BOEHMER l. c. L. V. tit. 39.

§. 25. p. 924.

y) WEIMANNI H. E. T. I.

p. 284.

z) ORIGEN. Trakt. 25. in Matth.

a) HIERON. Comm. in Hoseam C. 6. EPIPHAN. hæ. rel. 52. BINGM. L. XVI. p. 86.

Nefvde Kåiser THEODOSIUS MAGNUS tola, at man satte honom ifrån Församlingens gemenskap, för der han lät dräpa 7000. människior i Theffalonica. För mindre synde kunde man ock nu banlyfvas, och man begynte utösa förbannelser öfver dem, som urstöttes ifrån Kyrkan b). I femte seculo förhöds, at ingen fick besöka en banlyst, eller gå i hans hus c). Dock blef ingen satt i bann, för än han aflagit alla trogna förmaningar, såsom man kanse af Synesii upförande med Andronicus d). I siette seculo beslöts på tredje mötet i Toledo år 589, at man, hwad Kyrko-agan beträffade, skulle rätta sig efter de förva tider. I siunde seculo mißbrukade Biskoparne banlyfningen til egen hämd för ringa orsaker, och de döde blefvo ej en gång der ifrån friskallade e). Men ehuru banlyfningen ifrån Constantini Magni tid i det fierde seculo varit på alla ställen ganska strång och betydande, så har den likväl icke ägt så förfärligit utseende, som i Europa, särdeles ifrån det ottonde seculo. Wäl woro banlyste förut allom obehagelike; dock betogs dem icke all den rättighet, som dem tilhörde, såsom människior och medborgare. Mycket mindre trodde man, at spiran kunde der igenom ryckas utur Regenternas händer. Men ifrån denna tiden war den, som af Biskoparna och Påstven förklarades i bann, icke mera Könung, Herre, medborgare, äkta Man, Fader, eller människa. Han fick icke klaga sin nöd, och söka

H h h 2

b) BOEHMER L. V. p. 925. 929.

c) Ibid. p. 932.

d) BINCH. L. XVI. p. 80.

e) HOLZET

H. E. N. T. P. I. p. 293.

föka rätt, icke vittna, icke beklåda något embete, icke betienas, icke åtlidas af sina underhafswande. Med ei ord, han ågde nästan ingen annan tillflykt, än til willdiuren f).

S. 9. Under sådant Tyranni förnögde sig de Romerske Påfwar flera hundra år, til des den nådige Guden sände sit redskap Doctor Lutherus, som öpnade ögonen på den Christna werlden. Då begynte den Evangeliska Lutheriska Sörsamlingen at willja sättia Bannlysningen uti den Christeliga ordning, hwar ifrån den war försakten. Det war så långt ifrån, at den skulle uphäfwa Bann, som den år 1530. uti Mugsburgiska Bekännelsens sista artikel aldeles gillade, at utesluta utur Sörsamlingens gemenskap de ogudaktiga, hwilkas ogudaktighet är uppenbar, utan werldslig makt och wälde, allenast med Guds ord g). Om samma ämne förklarade sig Doctor Lutherus i de Smalkaldiska artiklarna sålunda: Det större Bann, som Påfwen så kallar, hälle wi före inter annat wara, än et werldsligit straff, med hwilket wi, som Sörsamlingens tienare ärom, inter hafwe at beställa. Men det han kallar mindre bann, är en rätt och Christelig bannlysning, som utesluter uppenbara och halsstarriga syndare ifrån Sacramentet, och Sörsamlingens gemenskap, til des de bättra sig

f) Moshem. Instit. Hist. Eccl. maj. p. 294. in notis.
 BOHMÉR L. V. p. 934. sq. g) Aug. Conf.
 P. 39.

sig och afstå med synderna. Presterne böra
 och icke sammanblanda detta Kyrkostraffet,
 eller banlysningen med de werldsliga straff h).
 Lutherus wände här mera sina tankar uppå de
 Påswiskas ordning, än det bruk, som i den Lu-
 theriska Församlingen blifwit antagit. Först kal-
 lar han det större Bann et werldsligt straff, i
 anseende til det härskande och förfräckeliga Tyran-
 ni, som de Påswiske der wid föröfwa. Men
 då der med tilgär efter Christi inrättning, består
 det uti et blott uteslutande ifrån den Christeliga
 Församlingens förmåner. Sedan föregifwer han,
 at det mindre Bann innefattar et uteslutande
 ifrån Sacramentet och Församlingens gemenskap.
 Men efter wårt nu antagna talesätt yttrar det sig
 endast i afstångande ifrån Nattwarden, hwar
 igenom delaktigheten med Församlingen icke up-
 höres. Indtelligen tillägger han och, at den rät-
 ta banlysningen är et Kyrkostraff, hwilket icke
 så egentligen bör förstås. Ty rättigheten at
 straffa, hörer hwarcken til Församlingen eller des
 Biskopar och Lärare, utan endast til werldslig
 Öfwerhet i). Öfrigit bör man anmärka, at ej
 allenast den Lutheriska, utan och den Reformerta
 och Påswiska Församlingen lära och påstå, at
 Banlysning må hafwa rum i Församlingen.
 Emellan dem är ingen annan skiljaktighet, än an-
 sående sattet, som både wi och de Reformerte
 H h 3 med

b) Artic. Smalcald. Art. IX. p. 333.

i) WAL-

curi Introd. in LL. Symb. p. 519. 520.

med all tydelighet satt i dagsljuset k). Groad
 eljest Kyrko-disciplinen i gemen beträffar; så må
 ste wi erkänna, at wid Reformationen i Tyskland
 blef wäl lärdomen ränsad, men den rättfärdiga
 Kyrko-agan måste til en stor del stå tillbaka. De
 först satte de olyckliga Religionens fridigheterna
 Reformatörerna så mycket at skaffa, at Kyrkos
 disciplinen måste försumas. Sedan upkom och
 hos dem af werldliga Stånden en slags fruktan,
 at inrymma Kyrkan mera myndighet, än den de
 store och mäktige i landet wille sedan stelfroe un-
 dergå, utan anseende til person *).

Fyrtionde Siette Capitel.

Om Kyrko-disciplinen i Sverige.

S. 1.

Så länge den första Församlingen icke fick
 fågna sig af Christelig Öfwerhet, utan
 war kringströdd här och der ibland Hedningarna,
 nödsakades den, at igenom Kyrko-aga beifra och

k) Säs här om HEINSIUS T. I. p. 613. 683. 764. 765.
 847. 982. 1007. 1033. T. II. p. 179. BINGHAM
 L. XVI. C. 1. 2. 3. WEISM. T. I. p. 105. 106.
 201. 281. CHRIST. MATTH. PFAFFIUS de Origine
 juris Eccl. p. 10-13. 71-98. MOSHEM. Inst. Hist.
 Chr. Ant. p. 103. 176. 236. 237. CAVE P. III
 C. 5. WALCHERUS p. 130. 134. 140. CALVOR T. I.
 L. 2. Sect. I. C. 13. FRENTIUS von dem Kyrk-
 bann 4 Cap. BOEHMER L. V. tit. 39. p. 904. seq.
 *) PONTOPP. Collég. Past. Pract. p. 7. 8.

så mycket möjligt war, hamma alla förefommande misgärningar, de större med de smärre. Men som vår Församling nu får sitta under en mild Öfverhets skugga; så äro- des bekymmer och göromål märkliggen lindrade. Med alla de mal, som klar lag är uppå, slipper Församlingen sig befatta; utan försares med den brotliga strax för världslig domare *h*). Der wid hafwer Presterskapet intet mer at uträta, än söka för må syndaren til hiertelig borsfärdighet och bekännelse, samt förefynna, at han icke må tråda til Herrans bord, så länge han antingen icke blifwit ifrån sit brott af Domstolen friskänd, eller förfore pfiktat, och wisat ofelbara tecken af borsfärdighet. Men när brotten icke äro belagde med något egenteligt straff, eller så grofwa, at de ändtelliga böra komma under Domaren, dock strida emot Christendomen, anständigheten och ärbarheten, samt således förtörna Gud och ups wäcka förargelse; då höra de til Kyrko-agan *m*). Då der wi här om måge winna någorkunda redighet, wille wi först tilse, huru Kyrko-disciplinen inrättades och uöfswades i vår Församling strax efter Reformationen; samt sedermera föreställa, huru den af Konung CARL den XI. och i de följande tider blifwit stadfastad och förbättrad.

§. 2. Wäre Christelige Fäder, som drefwo det wigtiga Reformations wärket, renade afwen Kyrko-disciplinen ifrån alt Påswifst slagg.
De

H h 4

h) Kyrkol. 1686. C. X. §. 2.
C. X. §. 2.

m) Kyrkol. 1686.

De stadgade, at man först, efter Christi befallning, skulle förmana syndaren, som råkat falla i någon uppenbar last, och förskäta, om han wille sig besinna *n*). Så länge han icke gjort bättring med uppenbara skrift, skulle han icke få begå Herrans Mattward *o*). Wille han icke höra förmaningar, och in för Församlingen bewisa sin boscärdighet; så skulle han genom offentliga förmaningar lysas til bättring. Men i den händelsen ingen förmaning, hwarken lönsig eller uppenbarlig, hielpa wille, så skulle han banlysas *p*).

S. 3. Ingen ting war swårare, än at häfwa den Påfswiska banlysningen, som satt hela werlden i förskräckelse. Olavus Petri bød wäl til, at fattia läran om bann uti redighet, när han år 1524 på Upsala Dom-Capitel disputerade med Professor Galle *q*). Men detta hade så liten wärkan, at Archi-Bisshopen Johannes Magni samma år hotade honom och hans broder med Påfswens bann, så framt de icke afstodo med sin lära. De borde, sade han, såsom lärde Mån förstå, hwad sådant hade at betyda, som kunnat bringa Kåjsare och Konungar ifrån deras throner *r*). De blefwo och wärkeligen förklarade under Påfswens banlysning, och således utslutne ifrån den Catholska Församlingens gemens

n) Ryksfol. 1571. fol. XXXIII. a.

o) Ibid. fol. XXXVIII. b.

p) Ibid. fol. XXXIII. a.

q) Se OLAVI PETRI swar på det fjerde spørsmålet.

r) HALLMAN l. c. p. 26.

menſkap, i anledning af den ſkrift, ſom den 17. Junii 1521. uti Rom blef anſlagen, uti hvilken Lutherus och alt hans anhang Påſwens och Ryzkones bann pålades s). Ho hade då kunnat förreſtälla ſig, at deſe tvåanne ſwage och ſielsbanlyſte bröder, ſkulle göra et ſlut på den mäktiga heliga Faderens banlyſning i Swea Rike? Men här woro Guds egna finger, ſom igenom föraktliga redſkap ofta utförer dräpeliga wärk. Huru wille wal de Påſwiſke utſända ſina åſkewiggar; men de aſlupo utan wärkan. En Man, benämnd Olof Tyſte, war förloſwad med en piga. Hon inlemnades i kloſter emot ſin wiſja; hwar förre fåſtmannen henne uttog, och wille fullborda det tiltänkta åktenſkapet. Biſkopen, i ſtället at ſådan tillåta, lät af egen myndighet banlyſa dem bägge öfwer hela ſit ſtift. Men Könung GUSTAF den I. förhölt honom år 1527. huru obilligt han här uti handlade, och befalte honom återkalla en ſådan banlyſning t). Samma år bragte Rönungen ſaken ſå wida, at Riſſens Ständer allmänneligen ſtädgade i Weſterås, det ingen Biſkop eller Preſt ſkulle, ſåſom tilförene ſkiedt war, för ringa ſaker banlyſa fattiga Män, efter deras egit ſinne emot Guds lag. Och om en Preſt och Leſman ſlogo hwar andra, ſkulle icke den ene wara mer förfallen til bann, än den andre *). Men år 1560. befaltes, at uppenbare grofwe ſyndare ſkulle

H h s

s) Ibid. p. 32.

t) Kon. Guſt. bref S. Sigfrids

dag år 1527. Doct. CELSI Mon. Pol. Eccl. p. 10.

*) Riſſens Råds Bref til menige Man die Joh. Bapt. 1527. Weſterås Ordinantia 1527.

skulle förmanas af Presten första, andra och tredje gång, och om de sig icke bättra wille, lysas i bann, dock at sådant skulle först gifwas Biskopen tillänna *).

S. 4. Ändteligen sedan war Evangeliska Församling hunnit bryta sig igenom de största swärigheter, fick den år 1571. sagna sig af en Christelig ordning, äfwen i detta ämne. Der bevisstes, at grunden til banlysning war Christi egen befallning och Apostlarnas bruk. Der förrestältes, hwad förmanings steg man borde taga förut. Der gjordes äfwen det förbehåll, at ingen, för werldsliga saker skull, såsom för gäld eller annat, borde banlysas, utan allenast för grofwa laster och misgärningar, och andra åfseannars, än om någon tröskades, och efter alla Christeliga förmaningar blef obossfärdig. Ingen Prest skulle af egen myndighet och för hastigt någon banlysa, utan borde han förut wådfråga sig amlingen med Biskopen eller Probstens Sielswa banlysningen stiedde på följande sätt:

Efter det A. hafwer gjort en sådana ogärning, som är uppenbar A. och I. der med uti war Församling så stor förwargelse åstadkommit. Der til med är han och nu nogsamliga förmanad, och biuder likwålingen bättring til, utan tredskas och föraktar både Gud och menniskior. Är fördens skull

*) Archi-Bisk. LAUR. PETRI Artiklar på Riksdagen 1560.
Art. 4.

Skull ytterligare ingen orsak, hvarföre honom skulle längre skonad warda. Ty sätter jag och honom nu, efter Herrans Jesu Christi befallning och betrodda fullmakt, i Bann, skiljandes honom ifrån den helga Christeliga Kyrkös delaktighet, och bindandes honom i hans synd, til des han sig besinnat, ödmjukar, bekänner och bättring tillbiuder.

Man uttrade sig äfwen, huru en sådan banlyst menniska skulle anses. Ingen skulle umgås med honom, såsom med en Christen broder, utan man borde hålla honom som en Hedning, och sin hans umgänge; men uti werldsliga saker, der nöden så fordrade, fick man nyttia honom och gå honom til handa. Den, som anorlunda med honom umgicks, gjorde sig delaktig af hans synd, och måste sielf banlysas, om han med sådant umgänge icke hade fördrag. Dock kunde hustru, barn och tjenare saklöst umgås med honom, jämwoäl och de, som antingen nödgades tillita honom, eller icke wiste, at han war banlyst. I Kyrkan ägde den banlyste frihet at sig infinna, om han wille; men efter predikans slut borde han gå sin kos. Gatt någon lånare i bann, än öfwer et år, och under samma tid föraktade alla förmaningar; han skulle omfider med werldsligit straff hemsoft warda u). En sådan inrättning skiedde med Kyrko-disciplinen wid Reformation i Swea Rike.

S. 5.

*) Kyrkol. 1571: fol. XXXII. b. sq. l. 10. A. (6)

S. 5. Under Liturgiska tiden war Hertig CARL ganska angelägen, at Kirko-agan måtte hållas wid makt i hans Förstendöme. Han besfalte dertföre år 1586, at Presterskapet skulle hwar i sin Församling hafwa noga upseende med deras Åhörare, och försara, hwad frukt de hos dem skaffade både i läran och lefwernet. Och hwar några laster funnos, som i werldslig sag icke woro med straff belagde, såsom: grufwelta stuga eder, dobbel, bortowaresse ifrån Kirkan, upskärf med dopet, dryckenkap, Guds ords upprensbara förtal och bespottelse, lönskaläge, afwoghet i ättenskapet, trolldom, signesser, Ibsjan och andor widskjelpelse; så skulle Presterne slita och åndra sådana förargeliga synder förtaga, och så mycket dem möjligt war afböja, samt der til bruka det alsware och sådan plikt, som i den tryckta Kirkoordningen förestrefes. Men i fall någon af Åhörarena befants, som sådant föraktade, och rasade fort i synden, samt wagra de sig, at wara Kirksplikt, hot och bättring undergifwen; så skulle sådant på sistone gifwas tillkänna för Ofröhet, som genom sit straff wille en sådan molwillighet wärja och affsätta x). På Upsala möte år 1593. bekände man, at disciplin och skällig Kirko-rosaga war til grunden merendels författad i den tryckte Kirkoordningen. Men efter den en tid lång warit mycket församad, läswade hwar och en, at i sit stånd förbielpa, huru den framdeles måtte flitigare efterkommas och alswarsammare i wärket ställas. Och i fall sielfwa saken skulle ut-

ter

x) Articuli Orebrogieneses A:o 1586. 1042 0

termerna behöfwa någon tillökning, skulle sådant wärkställas genom Biskoparnas och Capitlens gemensamma samtycke *).

S. 6. Ibland annat, som Konung Sigismundi försäkring angående Religion år 1594. innehölt, war iämwal det, at Biskopar skulle hafwa makt, til at sättia dem i Bann, som sig och Christeligen och obotfärdigt förhöllo, in til des de sig bättrade igen. Men der ingen bättring förspordes, skulle Biskoparne gifwa Konungen sådant tillfäma, som då wille bruka sin Konungsliga myndighet, och straffa dem efter lagen **). På Riksdagen i Nyköping år 1612, förenade sig samtelige Presterskapet, at den, som utan högsa och wigtiga förfall, försumade Kyrkan och föraktade andeliga förmaningar, skulle af Kyrkoherden affändras: ifrån Guds Församlings hörsamme ledamöter, til des hans sak och bättring war förhörd i Capitlet. Och här uti skulle Kyrkoherden intet anseende hafwa til någon person y). Wid samma tilfälle beslöts tillika, at som många funnos, de der med obotfärdighet framhårdade uti sina synder, och icke woro Presterskapets hälsosamma förmaningar lydige; så skulle sådane sättias utur Kyrkan, med Probstens, Kyrkoherdens och Församlingens dom och samtycke, efter Pauli förmaning: Drifwer och sielfwe dem ut ifrån eder, som onde äro. Men hwar Försam-

*) Decretum Upsal.

***) Kon. Sigismundi Försäkring angående Religion d. 16. Mart. 1594.

y) Presterskapets Förening d. 7. Januar. år 1612. Art. I. n. 4.

samlingen icke gjorde Kyrkoherden bistånd, Kulle Kyrkotiensten dem förnekas, till des de sig rättade och bättrade ^a).

§. 7. Den Kyrkoordning, som af Biskopen i Westeras Doct. Olof Laurelius år 1650. sammanskrefs till hans Stifts rättelse, och år 1664. mycket berömdes af Rikens Ständer, anförer jämväl mycket om Kyrko-aga. Den beröpar sig på ordnings nödvändighet, Christi befallning (Matth. 18: 15.), Pauli förmaningar (1 Tim. 5: 20. 2 Tim. 4: 2.) och exempel (1 Cor. 5: 1. 5q.) samt den första Församlingens plägsed. Der föreställes, at alle hårdnackade syndare, som af trefte förakta alla förmaningar, och fara fort i sina synder, måste banlysas, sedan man först några gånger lyst dem till bättring. Sådane banlyste skulle ej stå fadder, eller följa Brudgumme och Brud, eller gå till den H. Mattwarden, eller vara tillstädes i något Christelligt samkväm och bröllopp, till des de gjorde bättring och med sin synd afstodo. Dock tillåts dem at infinna sig i Kyrkan, uti sit förordnade rum, så länge predikan påstod, efter hvars slut de skulle gå ut igen. Allenast hustru, barn och tjenstefolk fingo med dem umgås ^a).

§. 8. År 1667. föreställes warnings graderna med obofsådiga syndare uti sådan ordning. Först skulle Predikanter och Lärare wara i ges
men

^a) Ibid. Art. 3.

§. 1. 2. 3.

^a) LAURELI Kyrkoordning C. IX.

men för synden, och föreställa des förskräckeliga straff, hvarjemte föräldrar, husbönder och Mat-mödrar, Lärvinästare och andre icke skulle efter-sättia sin skyldighet, at med ord straffa, och äf-
 wenbruka annan tienlig disciplin. Wille detta icke hielpa; så skulle Kyrkoherden, eller den Gias-
 lesbrjaren, som wederbörde, enskylt tillala den brottsliga. Om sådant icke hade någon wärkan,
 börde målet angifwas för Probsten, eller om så
 behöfdes, för Biskopen och Consistorio. Efter
 des godtfinnande, skulle den oaktsamma och gen-
 stråfwiga menniskan förmanas antingen uppens-
 barligen och i hela Församlingen i swårare brott,
 eller uti mindre in för en del af des ledamöter,
 eller ock enskylt af Biskopen med en eller flera
 Consistoriales. Men om äfwen detta skulle få
 fångt aflöpa, så börde saken komma under dö-
 maren *b*).

§. 9. Ut i de korta påminnelser, som Bis-
 kopen i Åbo Doct. Johannes Gezelius utgaf år
 1673, finnes i den ellostte puncten mycket anfördt
 om Kyrko-disciplin. På det så mycket stickeliga-
 re måtte der med tilgä, föreslog han et Kyrko-
 Råd, bestående af Kyrkoherden, Capellanerna,
 Kyrkowårdarna och Gernännen, hwilke i wig-
 tigare mål skulle anlita Församlingens Patroner
 och Älsta. Der skulle undersökas om Eder och
 Sabbatsbrott, til följie af den Kongl. Stadgan,
 om olydna och motwillighet emot Föräldrar, Läs-
 rare

b) Kongl. Stadga om Eder och Sabbats brott d. 2. Oct.
 1665. membr. pr. §. 5. membr. post. §. 7.

rare och husbönder, om oenighet och tråtor, och andra laster; då den, som sig försatt, skulle med hårda ord och tilbörlig näpft straffas. Men i fall brottet war stort, borde det til werldslig Rätt hänwiskas e). År 1675. måste man flaga, at med Kyrko-disciplinen i Församlingarna något ordenteligen och olika tillgick, samt at den gamla Kyrkoordningen fordrade i den artikelen någon förändring; hwarföre Konungen wille wara besänkt om des förbättrande. Imedlertid skulle Biskoparne, Kyrkoherdarne och Guds ords tienare låta deras åboga wara, at en god och Christelig ordning måtte hållas i Församlingarna. Samma gång meddelade Konungen Presterskapet frihet, at skälla dem för råttia in för Församlingen, som förde en förargelig lesnad f). Icke des mindre beswårade sig Presterne år 1682. öfwer Kyrko-disciplinens försall, och at många egenwilligt wis, under hwarjehanda förebarande, sig den samma undandrogo. Konungen gaf dem hopp om bättre tider, i anledning af den då under händer warande Kyrko-ordningen, hwarigenom både denna och flera andra ordor kunde rättas och hjelpas. Imedlertid skulle man förbliwa wid det bruk, som wanligt war e).

§. 10. Så angelagne hafwa våre Evangelii skrift förfäder varit om Kyrko-disciplinens widmakthållande i vår Församling. Men år 1686. behaf

c) GEZELII perbrevs Commonitiones XI. d) Prestersk. Privileg. d. 1 Oct. 1675. §. 15. 23. e) Sgl. Resol. på Prestersk. Besw. d. 27 Oct. 1682. §. 5.

behagade Koning CARL den XI., genom sin Kyr-
koordning, sättit denna saken uti långt större res-
dighet, än tillföre. Ifrån den tiden äro jäm-
wäl åtskilliga nyttiga stadgar utkomne i samma
ämne. Lätom oss derföre korteligen sammansat-
ta deras innehåll, och tilse, hurudan Kyrko-disci-
plin nu bée i akt tagas.

§. 11. Första warningsgraden består
uti enskylta förmaningar. På det Lärarena måt-
te erhålla så mycket påliteligare och skyndsammare
underrättelse om hvars och ens upförande, böra
Kyrkones Serman, tillika med de wid Försam-
lingarna på landet uti hwart och et Bygdelag,
jämwäl wid hwarje rota uti Städerna tillsatte
wiße Notmästare, hafwa inscende på sina grans-
nars lefwerne, och tillkänna gifwa hwarjehanda
uti granskpet förspord oöudaktighet, förargelse
och försumelse uti Gudstiensten f). Sedan Lära-
ren på detta eller annat sätt blifwit försäkrad om
någons lastbara upförande, hwilket icke egentel-
gen hörer under Domstolen, bör han första resan
uti enlighet syndaren des brott förhålla g).

§. 12. Uträttas intet med denna enskylta
förmaning, så följer den andra warningsgra-
den, på det sätt, at Siälaförjaren tager til sig
två eller tre gudfruktige och förnuftige Män af
Församlingen eller Församlingens älsta och Ser-
man,

Jii

f) Resol. på Prestersk. Best. 1719. §. 34. g) Kyr-
kol. 1686. C. X. §. 2. Kongl. Stadga om Eder och
Sabbatsbrott d. 17. Oct. 1687. Membr. pr. §. 2.

mån, och i deras närvaro förmanar Syndaren
 å nyo til omvändelse *b*).

§. 13. Skulle han äntå icke wilja bättra
 sig, då tages i akt den tredje warnings-graden,
 i det Kyrkoherden gifwer Biskopen och Consisto-
 rio sådant tillkänna, hwilke skola stamma synda-
 ren inför sig, och honom alfwärligen förmana,
 och der han sig icke omvända will, sätta honom,
 til en beständ tid, ifrån den heliga Nattwardens
 bruk och andra Kyrkones friheter, hwilket kallas
 det mindre Bann *i*). Det är sant, at hwar och
 en Lärare äger befallning, at afhålla upsäteliga
 rycktbara syndare ifrån detta dyra Sacrament
 Matth. 16: 19. 18: 18. Joh. 20: 23. Men hur
 ru snart kunde han icke misbruka detta sit embete?
 Wi hafwe derföre uti vår Församling funnit
 tryggast, at låta et så dmt wärf ankomma uppå
 deras ompröfwande, som äro satte til Upsyninges-
 män öfwer de andra Lärare *k*). Wäl kan en
 Kyrkoherde utan at förfråga sig, afstånga ifrån
 Nattwarden en, som inför Domstolen står til
 rätta för någon misgärning ***). Men med dem,
 som eljest ligga i några grofwa synder, för hwil-
 ka de icke blifwit lagförde, kan han icke af egit
 bewåg mer uträtta, än allenast stiteligen och ofta
 förmana dem, at de sig bättra, och hålla sig
 ifrån Herrans Nattward, så länge de lefwa i
 obot

b) Kyrkol. loc. cit. Stadg. om Eder och Sabbatsbr. ioc.
 cit. *i*) Kyrkol. 1686. C. X. §. 2. *k*) Bud-
 dei Instit. Theol. Mor. P. III. C. 3. §. 66. p. 699.
 *) Kyrkol. 1686. C. VIII. §. 3.

obotsfärdighet. Men om ingen bättring spörjes, måste han wända sig til Consistorium *l*). Fast mindre får någon Prestman för et löst tal eller ogrundadt ryckte, eller för någon sin egen eller sina förwarters och anhörigas sak skull, hwad namn den och hafwa kan, afstånga någon ifrån Afösning och Herrans Natward *m*). Den, som ifrån detta H. Sacrament blifwit ordentelig gen afföndrad, samt warnad at hålla sig der ifrån, men likwäl af egit bewåg träder der til, pliktas med femtio daler Silfwermynt *n*). Så länge han står under detta mindre Bann, är han och förlustig af andra Kyrkones friheter *o*). De samma lära wara Fadderskap och hederlig begrafning. Ty huru kan man låta den brukas til witne wid Dopelsens Sacrament, som icke söker blifwa delaktig af Altarens Sacrament? Och huru kan den begrafwas med Christeliga ceremonier, som icke welat leswa såsom en Christen *p*). Bisstopen Laurentius Paulinus Gorhus anförer uti sina anmärkningar öfwer Kyrkosagen, at en sådan ej eller får betiena brudfolk til och ifrån Kyrka, til des han sig bättrar.

§. 14. Om syndaren likafult framhårdar i sin ogudaktighet och ohydno; så undergår han den fierde och sista Warningsgraden, som är blandad med förmaningar och något utwärt

§ ii 2

tes

l) Kyrkol. 1686. C. XI. §. 6. *m*) Ibid. C. VIII. §. 4. C. XI. §. 6. *n*) Missg. B. C. III. §. 5. Jämför Kyrkol. 1686. C. XI. §. 9. *o*) Kyrkol. 1686. C. X. §. 2. *p*) FICHTIUS von dem Kirchen Bann C. II. §. 4.

tes straff. Han kallas inför Församlingen eller Söknestämman, hvilken, efter tienliga föreställningar, dömer honom antingen til Stockstraff, eller arbete til Kyrkan, eller penninge böter. Söknestämmor hafwa länge varit i bruk i Swerige, så wäl til lasters hämmande, som til befordran af hwar och en Församlings egentliga nödorster. Wi hafwe redan hört, huru Presterskapet år 1612. kom öfwerens, at obotsfärdige och hårdnackade syndare skulle sättas utur Kyrkan, med Probstens, Kyrkoherdens och Församlingens dom och samtycke *q*). Redan år 1664. försäkrade Öfwerheten, at låta en wiß ordning författas om Söknestämmor, på hwad sätt de skulle hållas *r*). År 1665. befalltes, at de, som woro begifne på Guds namns misbruk, eder och swordom, sällan bewistade den offentliga Guds tiensten, och länge afhölo sig ifrån den H. Natwardens bruk, skulle, efter föregångna warningar, offentligen förmanas inför Församlingen *s*). Det förordnades äfwen år 1669, at de, som å stadkommo förargelse och offick wid hwarjehanda samqwäm, såsom bröllopp, barnsöl, Kyrkogångger och begrafsningar, skulle gifwa något til Kyrkan och de fattiga, efter laga ransakning på Söknestämmor, såsom en gammal plägsed varit i Församlingen *t*). Biskopen Gezelius inträttade

- q*) Presterskapets förening d. 7. Januar. 1612. Art. 32
r) Resol. på Prestersk. Bestw. d. 1. Sept. 1664. §. 9.
s) Kongl. Stadga om Eder och Salwatsbrott d. 2. Oct. 1665. membr. pr. §. 5. membr. post. §. 7.
t) Kongl. Stadga om wördn. hbs Prestersk. d. 1. Mart. 1669. §. 34.

år 1673. uti sit Stifts Församlingar et Kyrko-
Råd, bestående af Kyrkoherden, Capellanerna,
Kyrkwardar och Serman, hwilke skulle hafwa
et wakande öga på Kyrko-disciplinen, och borde
i wigtigare mål anlita de älsta i Församlingen u).

§. 15. Omfider behagade Swerheten år
1675. ej allenast stadsästa Söknestämmor, utan
och nämngifwa de mål, som der til egentligen
hörde. Presterskapet i Städer och på Landsbyg-
den, skulle hafwa makt, til at hålla Söknestäm-
mor med deras råd, som wederborde, så framt
icke någon stad eller ort war der emot med besyn-
nerligit privilegio förefedd. Der skulle Försam-
lingen antingen i gemen, eller des fullmäktige,
Kyrkwardar och Serman, komma tillsammans
efter Kyrkoherdens kallelse. Wid sådana sam-
mankomst borde man rådslå och beställa om Kyr-
kones inkomst och råenskap, om Kyrkones och
Prestegårdens byggning, och hwad mera förefal-
la kunde uti Kyrko-disciplinen, och andra Försam-
lingens äliggande tafsör och beställningar. Sär-
deles skulle Presterskapet då hafwa makt, at stäl-
la dem för rätta, som genom grofwa Eder, swars-
jände och bannande sig förfett, eller eliest med
Sabbatsbrott, Guds ords förakt, och försumelse
til at göra sin Gudstienst på allmänna års Hög-
tider, Söndagar och Helgedagar, förargelse å
stadkommo; hwilke, efter som de skyldige funnos,
och deras lefwerne tilförene varit hade, måste
tilbörligen plückta och straffas x).

J ii 3

§. 16.

u) GEZELII Commonit XI. §. I.
Privil. d. 1. Oct. 1675. §. 23.

x) Prestersk.

§. 16. År 1686. befältes, at wid Sockne-
 stämman skal påläggas dem straff, som icke wilja
 erlægga, hwad dem äligger til Kyrkogårds byg-
 naden y). Den förnyade Kongl. Stadgan om
 Eder och Sabbatsbrott af år 1687. förmår, at
 swärjare, och de, som sällan eller aldrig komma
 til Kyrkan, skulle wid den sista warningen swär
 plikta med en daler silfvermynt, halsparten til
 Kyrkan, och halsparten til Socknens fattiga.
 Men de, som ej förnådde böta, skulle om
 Söndagen sättias i Stocken, utan för Kyr-
 kodören, sig til blygd för hela Församlingen.
 Til hwilken ända wid hwar Kyrka en så-
 dan stock skulle göras, sliksom ogudaktigom til
 sträck och straff. Och om der med intet uträtta-
 des, skulle de ställas för werldslig Rätt z). År
 1697. biföll Konungen, at samma warnings-gra-
 der skola äfwen tagas i akt med dem, som wisa
 upfåtelig genstråfwighet at lära Christendoms
 kundskapen, samt långa tiden afhålla sig ifrån
 Herrans Natward a).

§. 17. Åtgående stock-straffet utkom år
 1714. en resolution, i anledning af Presterskapets
 ansöfning i Westerås' Stift. De anhöllo, at,
 efter alla föregångna warnings-grader, så dispo-
 nera om Stockstraffet, i alla sådana mål, såsom
 framhårdande i fylleri och dryckenskap, öfwerflö-
 digt tobaksrökande wid Kyrkorna uppå samman-
 rings

y) Kyrkof. 1686. C. XVIII. §. 8. z) Kongl. Si.
 om Eder och Sabbatsbr. d. 17. Oct. 1687. membr.
 p. §. 2. membr. post. §. 2. a) Resol. på Pre-
 sterf. Bestu. d. 17. Dec. 1697. §. 2.

vingningen, swaller och stim under Gudstiensten af sielfswäldige gåbar och drängar *), begifwenhet på swordom och bänskap, samt egenwilligt och wårdslost afhållande ifrån den allmänna Guds tiensten **) och Catechismi förhör, osämja och denighet emellan äkta folk, Swägerkap och gran- nar, jämwäl ock annan otidighet, som af obetänk- ta personer kan föröfwas til Guds förtörnelse, Prediko-embetets förakt och Församlingens förar- gelse. Kongliga Senaten fälde här öfwer et sådant utslag, at den pröfwade för rättwist lemna Pre- sterkapet den frihet, at sedan de, uti sådana mål, som icke äro uti lagen med något utsatt straff es- genteligen ansedde, eller så grofwa, at de ändres- ligen böra Domarens utslag hemställas, sökt, genom afswarsamma förmaningar, bringa we- derbörande brotliga til bättring och återhåld från deras otidighet, då med Probsten, samt några af de förnämsta i Församlingen, och Kyrkones Serman, uti Soknestugun öfwerläggga saken, och sedan, såsom den yttersta warnings-graden, låta sådana wanartiga en eller flera Söndagar af wederbörande Läns- och Fierdingsmän sättias i Stocken, utan för Kyrko-dören b).

§. 18. Samma resolution stadfastades år 1719. I kraft der af äger Presterskapet makt och frihet, såsom af ålder uti Församlingarne

Jii 4

warit

*) Skier Kyrkobuller, då hörer det under Domstolen. Missg. B. C. XVIII §. 34. **) Jämeför Missg. B. C. III. §. 3. b) Kongl. Senatens Resolution d. 25. Martii 1714.

warit wanligt, efter alla föregångna åtwarningsgrader, at, tillika med Probstén, eller der den fierran stadder är, Ryrkoherden i des ställe, med några de förnämsta och sticketigaste utaf församlingen, samt Ryrkones Serman, på det sätt, och uti de mål, som samma Ordning innehåller, utan hinder af dem, som werldslike Domställen beklåda, betiena sig af Stock-straffet, såsom den yttersta warnings-graden, til hwarjehanda förargellers och uti werldslig Lag utan straff lemna de synders förekommande och affskaffande. Dock skal här wid all behörig försiktighet brukas; så at derigenom ej wågen öppnas mätte til misbruk och egenwilligheter, eller aldraringaste intrång uti Andeliga och Werldsliga Domares jurisdiction e). Samma gång stadfastades äfwen de tilförene om Sotnestämmor författade Kongl. Stadgar och Resolutioner. Hwarjemte Öfwerheten låfswade tillika, at låta utgå en förordning, hwad wid slika Sotnestämmor pröfwades nödigt at i akt taga, så snart Prestskapet, efter mogit öfwerläggande med de andra Stånden, inkommit med et der til tienligt utkast d).

§. 19. År 1723. uprepades å nyo, hwad tilförene uti detta ämne war fastaldt. Så framt icke någon ort med besynnerligt privilegio är föresedd, äger Prestskapet på Landsbygden makt, at hålla allmänneliga Sotnestämmor. Der råds
slås

e) Kongl. Resol på Prestersk. Besw. 1719. §. 32.

d) Ibid. §. 30.

slås och beställes om Kyrkans inkomst och väkenskaf. Der skal ock handlas om Kyrko- och Prestegårds bygnad, och flera enskilda oeconomiska erender, som Kyrkoherden eller Församlingen hafwa at föredraga, angående Församlingens tarfwor och beställningar. Förefallande mål, för hvilka lagen ej egenteligen något straff utfätter, och som icke finnas så grofwe, at de böra komma under Domaren, såsom ogudaktighet i husen, förargelse och försumelse i Gudstiensten, må Kyrkoherden, med några af de förnämsta i Församlingen, och Gernännen, i Söknestugum slika o beräknsamma personer deras elaka förehållande föreställa, och om de der med ej affstå, öfwerlägga saken, samt sedan låta den wanartiga en eller flera Söndagar af Kyrkowäcktaren, med Läns-Riedings eller Gernännens tilhielp, uti stocken utan för Kyrko-dören sättia, eller ock, efter omständigheterna, med arbete til Kyrkan, eller penningeböter, såsom den sista warnings-graden, belägga. I Städerna, der antingen Kyrko-Råd eller Söknestämman hålles, försares der med efter wanligheten, eller såsom förberördt är e).

S. 20. Wår nådiga Öfwerhet förestälte sig år 1735, hwad farliga påföljder det med sig förde, at många af motwillighet, och utan laga försall, afhöllo sig ifrån de Christeliga förhör, som af Presterskapet anstältes. Den befalte fördenskull, at sådane, utan alt skonsmål, för en lik försumelse, skulle efter förordningarna med

III 5

straff

straff anses, hvilket andra och tredje gången bör de fördublas. Men der sådant hos några halsstarriga intet skulle uträtta, då skulle de med stockstraff anses, efter öfwerläggning med Församlingen i Soknestugan f). Öfwen tillades Soknestämman år 1751. en annan skyldighet. Om någon beträdes, at hafwa tagit en lifflista, hwar uti någon döb legat, och den samma såldt eller bortgifwit, skal Soknestämman eller Kyrko-Rådet honom tilmåla, och låta honom böta tio daler silfvermynt til de fattiga, samt sitta en Söndag i stocken med en skäfwel i handen g). När ock någon, utan laga förfall, eller annan skälig orsak, försumat, at taga bewis af den Församlingens Kyrkoherde, som han flytter ifrån, må den, wid Soknestämman i den Församling, dit han kommit, af Kyrkoherden samt Soknens förnämsta och Seryn derstädes på läggas at böta En daler Silfvermynt til de fattiga, hvilket wite i Kongl. Påbudet af d. 20. Mart. 1735. S. 3. finnes uti fatt *). På landsbygden bör ock Soknestämman ransaka om de tienste- och arbetsbion, som uti logar, lador, rjor, foder- och slögdehus, winder, wed- och koltrum, stall och wagnshus, eller annorstädes, hwarest eld lätteligen kan tändas, röka tobak, eller gå med bart lius utan hucka, eller annor lös och bar eld, eller eljest wårdslöst handtera elden. Soknestämman skal pålägga såda

f) Kongl. Stadga, til hämmande af hwarjehanda wilsfarelser uti d. 20. Mart. 1735. S. 2.
 Fr. til Consist. d. 24. Januar. 1751. g) Kongl.
 Bref til Consist. i Borgo d. 21. Apr. 1738. *) Kongl.

sådana obetänkta personer; daler silf. mts plikt til angifwaren, och en eller två Söndagars ströfstraff, ehuru ingen skada timat. Men i Städerna lemnas detta mål til Magistratens eller Cämmers Rättens bepröfwande *). Af allt detta förmärkes, hwad wigtiga göromål äro Församlingens Söknestämman anförtrodde.

§. 21. Hwad eljest om Söknestämmor bör erindras, består i följande puncter. Wid Philippi Jacobi och Michaelis tid, skola Söknestämmor ärligen hållas på Landsbygden. Äfwen kunna de anställas på andra tider, när så omtränger, och Församlingen det begärar h). Termin der til skal utsättas med deras samråd, som wederbör i), icke utan Adelsens communication, när de eller deras betiente i Församlingen stadde äro k), samt efter öfwerenskommelse med de flästa l). En pålysning der til bdr ske 8. eller 14. dagar förut m). Utan någon enskyllan skola alle sig der wid infinna n). De, som uppå skiedd allmän kallelse, förutan laga förfall, der ifrån uteblifwa, beläggas med lika böter; hwilka utsatte äro uti Rytfolagens 2. Cap. §. 9. och Kongl. besatningen af år 1694. d. 3. Januarii, för dem, som Catechismi förhör försuma o). De äro jämwal

*) Regobions Stadga d. 21. Aug. 1739. Art. 7. §. 4.
 h) Prestersk. Privil. 1723. §. 23. i) Prestersk. Privil. 1675. §. 23.
 Besw. d. 29. Oct. 1680. §. 4. k) Kongl. Resol. på Adels. Privil. 1723. §. 23. l) Prestersk. Privil. 1723. §. 23. m) Ibid. §. 23. n) Prestersk. Privil. 1675. §. 23. o) Resol. på Prestersk. Besw. 1719. §. 30.

wäl all talan förlustige, och så icke klandra eller
 ogilla, hward de närvarande hafwa besluttit p).
 Antingen i Söknestugan, eller Sakertian, eller
 på andra wanliga ställen, får Församlingen wid
 sådant tilfälle sammankomma. Söknestugan skal
 vara et privilegerat rum. Lider Presten eller
 Församlingens Älste och Föreståndare der någon
 smålek och wäldsamhet, är banemannen förfal-
 len til arbitrat straff, efter omständigheterna.
 Men bråktilnad androm emellan blifwer alt dub-
 belt straffad q). Ordenteligen präfiderar Kyrko-
 herden, drifwer sakerna, och låter dem utföra r).
 Men när någon skal undergå den sista-warnings-
 graden, och der wid dömas til stockstraff, bör
 Probsten vara tilstådes s). Dock i fall han skul-
 le bo långt ifrån Församlingen, får Kyrkoherden
 des ställe företräda t). Kyrkones Sermän, samt
 Notmästarne, eller de så kallade Til- och Upsynings-
 män i Städerne och på landet, skola ej allenast
 utlöka de böter, som påläggas dem, hwilka wid
 Catechismi förhör äro försumelige, utan ock uti
 andra mål, som Kyrko-disciplinen angå, infördra
 de penningar, som någrom af Söknestämman
 påläggas at utgöra. De äro tagne uti besynner-
 ligt Kongligt hägn och försvar, och niuta til weders-
 gällning någon wis andel af de förefallande Kyr-
 koböer

-) Resol. på Prestersk. Besw. 1697. §. 4. Prestersk. Pri-
 vil. 1723. §. 23. q) Prestersk. Privil. 1675. §. 23.
 1723. §. 23. r) Prestersk. Privil. 1675. §. 23.
 s) Kongl. Senat. Resol. d. 25. Mart. 1714. t) Re-
 ol. på Prestersk. Besw. 1719. §. 33.

koböterna *u*). Men när någon är af Sotnes Råmman dömd til stockstraff, böra Läns- och Fiers dingsmännen der på inseende hafwa, at tilbörliq execution skier *x*). Med deras och Sermännens tilhielp sättes den brotflige af Ryrkowäckaren i stocken *y*). Skulle Crono-betienterne icke här uti räcka Presterskapet handen, älligger Lands höfdingen at hålla dem der til *z*). Han är förpliktad, at genom Borgmästare och Råd i Städerne, och på Landet med Länsmannens och Fiers dingsmannens tilhielp, exequera det, som på Sotnestämman slutes *a*). Wederbörande Besfallnings hafvande så så mycket mindre hindra, eller söka ifrån wärkställighet afböja, hwad församlingarne uti sina allmänna Sotnestämmor frivilligt och enhälligt beslutit, som de fast mer böra wederbörliqen befrämja et sådant fattadt slut til sin rätta wärkställighet *b*).

§. 22. Sedan Sotnestämman således fullgjordt sin skyldighet med den brotflige, är ingen warningsgrad widare öfrig. Framhårdar han äntå i sin ondsko och wanart, skal saken angifwas för werldslig Rätt, hwarest han hafwer at undgå den näpft, som wederbör, och sakens beskaffenhet fordrar *c*). Och som intet mål, som an

går

u) Ibid. §. 34. Kongl. Bref til Consist. i Borgo d. 12. Julii 1738.

x) Kongl. Stådga om Ed. och Sabbr. 1687. membr. post. §. 2. Kongl. Senat. Resol. d. 25. Mart. 1714.

y) Prestersk. Privil. 1723. §. 23.

z) Ibid. §. 23.

a) Prestersk. Privil. 1675. §. 23.

b) Resol. på Prestersk. Besw. d. 6. Junii 1739. §. 9.

c) Kongl. Senat. Resol. d. 25. Mart. 1714.

Prestersk. Privil. 1723. §. 23.

går Kyrkones rätt eller disciplin, må wid Tingen inståmmas, utan wederbörande Presters wettskap i Församlingen, på det de måga kunna göra sina påminnelser til sakens uplysning *A*); så måtte ock Kyrkoherden, eller den Prest, som wederbör, wid samma tillfälle sig insinna, dock mer såsom en herde, hwilken uppsöker et förloradt får, än såsom en hitfig anklagare. Han får wäl icke förtiga någon samning, som til rättwisans befordran lärer; men hans saktmodighet och med kärlek blandade alswarsamhet måste derjemte tiena til öfwer tygelse, at han endast hafwer den arma syndarens förbättring til systemål.

S. 23. Kan ej eller det werldsliga straffet förnä den brottsliga, at affstå med synden, under stålles saken Konungens ompröfwande. Om nu Konungen dömer til banlysning, så stier wärkstäl ligheten der af på följande sätt. Efter Biskopens och Consistorii befallning, skal Kyrkoherden, tre Söndagar å rad, lysa syndaren til bättring, up tåcka hans fel, och förmana Församlingen at bedja Gud för honom, sålunda: Denna Guds Församling är noggsamt kunnigt, hwilken stor synd och förargelse en obotfärdig syndare (syndersta) igenom sit ochristeliga förhållande en lång tid här begångit hafwer. Och emedan han (hon) all förmaning, som Predikoembetet många resor, hemligen och uppenbarligen af Guds helga ord til honom (henne) giordt, hafwer föraktat och slagit uti

A) Resol. på Prest. Besw. 1720. S. 1.

uti wädret: Alt derföre förorsakas jag nu första (andra, tredje) gången, på Guds och mit embetes wägnar, honom (henne) alfwarligen förmana, at han (hon) ån medan tid är, sig omwänder; ångrar af hertat den grofwa synden: bewisande Guds helga ord och Prediko-embetet den lydno och wördnad, som han (hon) skyldig är. Wi wiljom önska och innerligen bedja, at Gud honom (henne) en san omwändelses nåd förlåna wille, för Jesu Christi skull, Amen. Detta formular blef först år 1693. uti Handboken infördt e).

§. 24. I fall ej eller detta medbringar någon önskelig wärkan, då skal Kyrkoherden aldeles afföndra en så förhårdad och obotfärdig syndare, ifrån Guds Församlings gemenskap, och uppenbarligen af Predikstolen banlysa honom på efterföljande sätt: Efter det N. hafwer gjort en sådan synd, som är uppenbar N. och dermed uti wår Församling, stor förargelse åstadkommit, är ock nogsamnt worden förmanad, men biuder likwäl ingen bättring til, utan trestas och framhårdar i sin ondsko; ty sätter jag honom nu, efter Herrans Jesu Christi befallning, och Prediko-embetet betrodde fullmakt, i Bann, skiljandes honom ifrån den helga Christeliga Kyrkos delaktighet, och bindandes honom i hans synd, til des han sig besinnar, ödmunkar, bekänner, och

och bättring tilliuder f). Denna banlysningssform är til meningens aldeles enahanda med den i Sverige förut varit brukelig, och endast i några ord förändrad. Som den uti den Hel. Skrift icke finnes föreskrifven, så hafwer Församlingen den sammansatt, efter eget behag. På de flästa Evangeliska orter i Tyskland, yttrar man tydligt, at man öfwerlemnar syndaren til satan, i anledning af Pauli ord i 1 Cor. 5: 5. Det kan ej eller vara orätt; ty man förklarar allenast der med, at en sådan förhärdad menniska icke hör till de trognas samfund, utan til mörkrets rike. Vi hafwe likväl med slit förbiått detta hårda ordalag; emedan wi trodt, at öfwerlemnandet til satan räknas ibland de undergörande gästvor, som allenast hörde til Apostlarna, af hvilka den onde anden kunde få makt at slå sådana grofwa syndare med swåra sündomar, eller lekameligen dem besittia, til des de sig omvände g). Men det kommer icke der uppå an. Formularet må vara lindrigare eller strängare, när det allenast finnes med Guds ord öfwerensstämmande. I Sverige har varit brukeligit, at när någon således war lyst i bann, skulle klockaren följa den banlysta utur Kyrkan, och wisa honom sin fos *).

S. 25. Den, som igenom denna större banlysning, warder satt utom Guds Församlingssgemene

f) Kyrkol. 1686. C. X. §. 2.

g) FECHTIUS von

dem Kirchen-Bann C. VIII. §. 5.

*) LAUR.

PAUL. GOTHI anmärkn. öfwer Kyrkolagen.

gemenskap, skal och wara utesluten ifrån alla sam-
 qwäm och umgänge med annat folk, förutan sin
 hustrus, barns och tjenstehjons. Om någon der
 utom, som wet, at han är banlyster, honom her-
 bergerar, eller med honom äter och dricker, den
 skal stå uppenbara skrift. Dock må man med honom
 handla och wandla, i köp och byten, men icke
 som med en Christen broder. Sitter någon
 längre i bann, än et helt år, och imedlertid Siäles-
 förjarens förmaning aldeles föraktar, och i sin o-
 botfärdighet framhårdar, då skal han förwisas
 Riket. Men gifwer Gud nåden, at han gör
 san bot och bättring, då skal han ofördröjeligen
 til uppenbara Skrift och Kyrkones friheter tilläs-
 tas. Om och så händer, at den, som ännu i
 bann sitter, blifwer dödsstuck, och ångrar sina syn-
 der, så måste Siälesförlaren honom det icke förme-
 na; dock med förbehåll, at han skal stå uppen-
 bara Skrift, i fall han kommer til hälsan. Men
 döer den banlyste i sin obotfärdighet, så får han
 icke af någon Prest, eller i Kyrkogård begrafwen
 warda h).

S. 26. Af det, som nu taladt är om ban-
 lyfning, skönjes ofelbart, huru man måste taga
 sig tilwåra för det misbruk, at banlysa någon,
 der fuller gärningen är kunnig, men sielswe syn-
 daren obekant, såsom uti tiufveri, rof och mord.
 I slika fall bör Församlingen af Predikstolen för-
 manas, at röja syndaren, om han är någon af
 åhörarena bekant, eller och, at bedja Gud, det
 han

han må uppenbaras ²⁾. För öfrigt hoppas vår Swenska Församling, at sedan wi emot allehanda misgärningar, laster och odugor med god lag, ordningar och stadgar äre föresedde, skal denna process, som till banlysning hörer, med den Högstas bistånd, ej någon tid, eller fast sällan behöfwas. Dock som Bann i den första Christeliga Kyrkan varit brukeligt; så hafwer Öfwerheten profwat nödigt, at låta Guds Församling förstå, huru wid en sådan händelse bör förhållas ^{k)}.

§. 27. En sådan Christelig och försiktig ordning hålles med Kyrko-agan uti Swea Rike. Ingen nation lärer der uti kunna of öfwerträffa, när våra stadgar tilböriligen efterlefwas. Men på det ej något i den delen måtte efterfattas, behagade Öfwerheten år 1720. ej allenast stadfästade tid efter annan utgångna åtskilliga hållsamma förordningar, til styrko af nödig Kyrko-disciplin, utan ock befalla wederbörande Embetsmän, at dem efterlefwa och handhafwa ^{l)}. En och annan anmärkning torde tienas til widare uplysning och estertänka i detta ämne.

§. 28. Den första warnings-graden, som består uti enstylda förmaningar af Predikanten, och den andra, då den brottslige warnas i närvaro af flera, grundar sig aldeles på Frälsarens inrättning Matth. 18: 15, 16. Den tredje hwar medelst den fräcke syndaren sättes ifrån Herrans ^{Natte}

²⁾ Ibid. §. 6.

^{k)} Ibid. §. 1.

^{l)} Resol.

på Prest. Besw. 1720. §. 1.

Matthward, Kommer öfwerens med Jesu och Pauli ord Matth. 7: 6. i Cor. 11: 29. Och hwar och en måste gilla den försiktighet, som hos öf iakttages, at Consistorium, och ingen enskilt person, må förrätta detta mindre Bann. Angående den fjerde warnings-graden, så är ock med Christi ord öfwerensstämmande, at Församlingen skal kalla den olydiga syndaren för sig, och honom förmana Matth. 18: 17. Men at pålägga honom stockstraff, penningeböter, eller arbete til Kyrkan, är et werldsligit straff. Sådant hör icke til Församlingens egenteliga rättigheter, utan är en af Öfverheten förlänt myndighet, hvilken Församlingen ganska warsamt bör nyttia och handhafwa. Jag hoppas, at om Församlingen wisar et hierteligt medlidande för den olyckliga menniskan, och omfattar den med kärliga böner och alfwarsamma förmaningar, så skal det utwärtens straffet sällan behöfwas. Knappt lærer ock någon vara så halsstarrig, at icke blotta hotelsen med stocken skulle förmå honom til en utwärtens anständigare lefnad. Man klagar på några ställen, at Församlingen icke kan fullgöra sin skyldighet wid denna fjerde warnings-graden, om den än skulle förblifwa endast wid förmaningar. Orsaken skal vara, at somlige syndare, särdeles de, som wilja kallas förnämte, icke wilja lyda Församlingens kallelse. Men denna swårigheten är snart afhulpen, om wi fulgöre våra Kongliga Stadgar. Man må allenast låta sådana styfwa sinnen förstå, hwad myndighet en Församling och Soknestamma äger i sådana mål, och huru

des enhålliga beslut måste, utan gensägelse, genom den werldsliga armen, til verkställighet befordras. De låra wål då wara angelagne, at utan twång sig infinna. Men i annor händelse kan Församlingen altid få handräckning af wederbörande Embetsmän.

§. 29. Hvad wårt Större Bann beträffar, så är det ock i hufwudsaken enligt med Guds ord. Uppenbare syndare, som tid efter annan afflä alla förmaningar, och framhårda i obotfärdighet böra ifrån Guds Församling uteslutas. Det är ock aldeles rätt, at förvaltningen med denna banlysning icke må ensamt ankomma på Presterskapet; ty den hörer til Församlingen gemensamt (1 Cor. 5: 4. Matth. 18: 17. m). Och som den Christeliga Sfwerheten åtagit sig at wårda och handhafwa Församlingens rättigheter; så bör ock et så ömt och wigtigt erende, som banlysning är, billigt underställas Sfwerhetens ompröfwande *). Dock kunne wi icke undgå at erkänna, det wi tillagt banlysningen åtskilliga widriga påföljder, dem wi lånt af de tider, som afweko ifrån den Apostoliska enfaldigheten. Eåsom tilförene blifwit påmint, så är uteslutandet ifrån den Christeliga Församlingen i sig sielf intet werldsligt straff, ej eller medförer det någon timelig blygd. Men på den fot banlysningen nu står hos

m) Excommunicatio major non ad solum ministerium Ecclesiasticum pertinet. FECHTI Syllog. Disp. XLII. §. 8. p. 468. *) HARTMANNI Pastoral. Evang. L. III, C. 42. §. 10. p. 910.

of, hafiver den et helt annat anseende. Det är sant, at en banlyst i vår Församling icke förlorar de rättigheter, såsom Man, Fader och hushönd. Han får jämväl obehindrad handla och wandla. Men med alt detta måste han dock sakna åtskilliga förmåner, såsom menniska och Medborgare. Såsom menniska borde han få herbergeras, och såsom Medborgare infinna sig i werldsliga samwäm, om honom behagade. Han har inga andra förmåner förlorat, än såsom Christen. Dertfore bör han vara utesluten ifrån de samwäm, som egenteligen kallas Christeliga, såsom Barndop, Brudwigningar och Begravingar. Han bör hållas för en Hedning och Publican, det är, för en sådan, som icke är vår Församlings ledamot. Men ho wägrar någon tid dem, som icke äro våra Religions förwanter, menniskeliga och borgeliga plikter? Det slår altså icke felt, at ju vår banlysning är blandad både med timelig wanheder och werldsligt straff, hwilket kunde borttagas om Öfwerheten så behagade, då det större Bann skulle sättas i samma stånd, som det fants i Apostlarnas tid. Man måste likwäl tilstå, at denna werldsliga strångheten til en god del wärkar, at man slipper skrida til Bann. Den stråmer oförwägna menniskior, at de måste antaga en bestiedeligare wandel; på det de icke måga draga öfwer sig de olägenheter, som banlysningen medförer ⁿ). Dock är icke detta den ende orsaken, hwarfore banlysning är så ganska sällsynt i vår Församling.

R E E 3

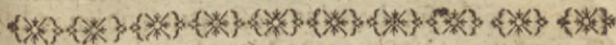
Gros

ⁿ) BUDDER Theol. Mor. P. III. C. 3. §. 45. p. 699.

Grofwä syndare, som ställas under werldslig Rätt, wisa sig strax, när deras brott blifwer uppenbart, antingen botfärdige, eller obotfärdige. Huru de botfärdige, hwad behöfwes då den sädre banlysningen? Det gör ju tilfyllest, at de stängas ifrån den H. Rättwarden, til des saken wid Domstolen är slutad, och de, efter säkra bättrings prof, offenteligen afbedit sin synd. Men skulle de finnas obotfärdige; så får man icke derföre skrida strax til banlysning, utan troligen underwisa och förmana dem, och lemna dem betänknings tid. Skulle de sedermera likafult framhärda i sin förmåtenhet, och icke wilja beqwäma sig at wisa någon botfärdighet, och göra församlingen afbön för sit brott; då är först tid at gripa til Bann. Dock låra de wäl, genom Guds nåd, besinna sig, innan så wida kommer. Och af dessa grunder torde banlysning blifwa ibland de sällsynta sdrättningar i wår församling. Wår kyrkolag nämner icke, huru wida en banlyst må hafwa tillstånd at besöka kyrkan, och höra Guds ord. Af detta stillatigande kan likwäl icke dragas den följd, at honom det dyra salighets medel skulle betagas, hwarigenom han kraftigast kan til bättring bewelas. Jesus kallade sielwra Publicanerna til bättring Matth. 9: 12. seq. Och samma ändamål söke jämwäl wi med de banlysta. Wåre ewangeliske lärare komma derföre öfwerens, at sådane ifrån församlingen uteslurna personer hafwa frihet at sig i kyrkan infinna wid Guds ords predikan, antingen der de bo, då de böra sitta på en affskild plats ifrån församlingen.

Församlingens ledamöter, eller ock i en annan Församling, än der de blifwit uteslutne o). Biskopen Laur. Paulinus Gorhus nämmer uti sina anmärkningar til Kyrkolagen, at en banlyst fick wära i Kyrkan uti et tilförordnadt rum, när Guds ord predikades, och at han strängeligen skulle tihållas, at ingen predikodag försuma. Här wid måge wi billigt sucka til vår Gud, at den ogudaktige må öfwer gifwa sin wäg, och syndaren sina tankar, och omwända sig til 3de Erran Es. 55: 7.

Syrationde Siunde Capitel.

Om uppenbar Skrift och Afödsning hos de första Christna.

S. I.

Det war icke de första Christnas tanka, at en fallen och ifrån Församlingen utesluten syndare, skulle alt framgiemt blifwa en afföndrad ledamot. De önskade fast håldre, at han måtte sig omwända, hwar efter de af alt hierta uptogo honom i sit samsund. Men sådant kunde icke ske, utan föregångna säkra prof och bewis. Han borde altså sielswilligt och otwungen göra inför Församlingen sin syndabekännelse, betygga ånger öfwer sin synd, bedja Församlingen om förlåtelse, samt utläsfa bot och bättring. Detta kal-

skap 4

lades

lades Uppenbara Skrift, eller Offentelig Bättring, (poenitentia publica) som wäl icke hörde til sielfwa den egentliga bättringen, men räknades dock til en san omvändelses känneteckn, samt til den nya lydnad, hwar med en sådan fallen men omvänd människa sökte afvända den förargelse, som den tilförene gifwit med sit syndiga upförande *).

S. 2. Innan grofwe syndare fingo intagas i Församlingens gemenskap, föresatte dem Biskopen och Församlingen längre, eller kortare tid, at wisa sin bättring, alt efter syndernas beskaffenhet. Ofta warade denna bättrings tid två, try, tjo, femton, tiugu och trettio år; hwilken stränghet skulle förmå dem, at så mycket hierteligare kanna sina synder, samt affråcka andra ifrån slika misgärningar. Somlige måste sakna Församlingens förmåner, intil slutet af deras lefnad. Och efter de ej eller då uti några Församlingar bekommo aförsning; ty stadgade det Nicenska mötet år 325, at man icke skulle wägra dem botfärdigom förening med Församlingen i deras dödsstund. Dock skyndades, wid wisa til fallen, med afföjningen, emot wanligheten. Då försöhjesserna wore stränga, fant man icke rådeligst at länge dröja; på det sådane botfärdige måtte så mycket tapprare strida. Med myndiga och blödiga personer kunde ej eller så strängt förfaras, af fruktan, at de förre skulle gå öfwer til Hedningarna eller kättarena, och draga flera på sin

*) CARZOVII Hag. in LL. Symb. p. 376.

sin sida, samt at de senare kunde falla i för-
tviflan.

S. 3. Under bättrings tiden wissade sig de brottslige med ringa kläder, nedslagna hufswiden, som woro med aska bestrodda, bedröfwade ansikten och tårefulla ögon. De försakade utwärtens snygghet, och alla oskyldiga nöjen, samt gåfwo rundeliga allmosor. Man såg dem jämwäl ligga för Kyrkofödrarna, och anhålla om nåd. När nu den förelagda tiden til bättringen war til ända, gick syndaren til Biskopen och begärade aflösning. Då anstältes en undersökning om bättringens be-
skaffenhet, och när den befants wara upriktig, blef den brottslige af Prediko-embetet offentligen intagen i Församlingens gemenskap. Han föll på knä, då Biskopen, eller någon annan Prest, lade sin hand på hans hufswud, och meddelade honom aflösning wid altaret med böner och solen-
na ceremonier. Folket antog honom sedan med en så allmän fagnad, likasom han hade upstått ifrån de döda. De omfamnade honom med kär-
liga armar, tackade Gud för hans omwändelse, och greto af glädje öfwer hans återkomst til Församlingen. Der efter fick han begå den Helga Nattwarden, och niuta alla de trognas förmå-
ner och rättigheter P).

S. 4. Detta war det wanliga och ordens-
teliga sätt, som man tog i akt med fallna synda-
RE

P) Läs widare här om CAVR P. III. C. 5. BINGHAM L.
XVIII. C. 2. L. XIX. C. 2.

re i den första kyrkan. Vi vilje anföra några vittnesbörder här om ifrån de älska tiderna, och äfwen tilse, huru denna ordning blifwit förwärrad. I Apostlarnas tid blefwo böffärdige syndare åter uptagne i Församlingens gemenskap, om de än begätt de grofwaste brott. Vi hafre här på et tydligt exempel uti den banlysta mannen i Corintho 2 Cor. 2: 7, 8. Men de, som sedermera föllo til sin förra syndiga wana, uteslötos aldeles, utan hopp, at mer så intagas i kyrkans sköte *q*). Swad besynnerliga ceremonier på den tiden brukades wid intagandet, är oss obekant. I andra seculo kallades det uppenbara Skriftermålet Exomologesis, eller offentlig Bekännelse, och skades ceremonierne der wid uti ganska mycket. När den ifrån Församlingen afskildes syndare, anhöft om försöning, pålades honom wis bättrings tid. Under samma tid gick han med gemena kläder, bad och fastade, beskrödde sig med aska, samt annodade dem, som gingo in i de trognas Församling, at de skulle bedja för honom *r*). De, som blygdes för denna offentliga bättringen, och uppsköto der med, måste sedermera så mycket längre uthärda *s*). Anderteligen gjorde de sin syndabekännelse offentligen i Församlingen, för Biskopen och de Älsta, då de erhöillo aflösning. De, som en gång giordt bättring, och åter afföllo, fingo icke mer undergå uppenbar skrift; emedan de höllos för skrymta

q) MOSHEM. Instit. Hist. Eccl. maj. p. 55. *r*) TERTULLIAN. de poenit. C. 9. de pudicitia C. 5, 13.
s) TERTULL. de poenit. C. 10,

tare z). Man begynte ock nu förneka dem offentlig aflöfning, som woro fallna uti några särdeles grofwa misgärningar, oansedt de betygade ånger. De lemnades til Guds barmhertighet u).

S. 5. I det tredje seculo ökades strängheten mera, än den astog, alt der intil, at de, som tänkt på några grofwa synder, uppenbarade sina tankar, och låto sig offentlig aflöfas x). Brottlige Prester, som intogos i Församlingen, kunde aldrig mer komma til sina embeten igen *). Här tills hade Biskopen merendels, dock med Församlingens råd och samtycke, föråttat den uppenbara aflöfningen; men för orternas widlyftighet skull och de fallnas myckenhet, fingo ock andre Prester nu förwalta samma embete. Nu indelades de botfärdige uti wiisa classer, om hwilka Gregorius Taumaturgus, som lefde år 240. förmåler y). De förste stodo wid Kyrkans ingång, med sönderslitna kläder, och anhöllo med tårar hos de trogna, som ingingo, at de wille bedja för dem. Dese kallades οἱ προσκυλιότες, eller de gråtande. De af andra classen woro ἀκούοντες eller åhörare, hwilke ägde tillstånd, at innom kyrkodören höra Guds ords; men måste gå ut, så snart predikan war slutad. De, som hörde til tredje classen, fingo efter predikans slut, falla på knä wid pulpeten i Kyrkan, och afhöra de böner,

z) CLEMENS ALEXANDR. Stromat. L. 2. *) TERTULL. l. c. x) CYPRIANUS de lapsis, Sermon. 2. *) CYPRIAN. Epist. 52. 64. ORIGEN. adv. Celsum Lib. 3. y) Epist. Canon.

ner, som för dem gjordes af hela menigheten, hwar efter Biskopen lade på dem sina händer och dem wälsignade. Dese kallades *γουνλιβοτες* och *υποπιπτοντες*, Knåböjande och nedslagne. De siffe kommo under namn af *συνιστάμενοι*, eller Medståndande; emedan de icke gingo ut tillika med de andra brotfliga utur Kyrkan, utan stodo qwar med de trogna, förenade med dem sina böner, och fingo wara tilstådes wid den H. Natwardens utdelande, fast de ännu icke blefwo der af delaktige z).

§. 6. Den skildnad, som i detta tidehwarf upfom emellan de fallna, förorsakade wid deras uptagande i Församlingen ingen liten swårighet. *Thurificati* och *Sacrificati* hade affsworit den Christna läran, samt röft och offrat för Hedningarnas afgudar. *Traditores* hade öfwerlemnadt den Hel. Skrift til Hedningarna, at kastas på elden. *Libellatici* hade gifwit penningar til de Hedniska Öfwerhets personer, och antingen lemnadt dem sin handskrift, eller ock emottagit deras frisedel, at de icke skulle tvingas til at offra för afgudarna. Ehuru nog kan förmärkas, at dese woro mer eller mindre straffwärdige; så påstodo likwål någre, at alle skulle undergå en lika stränghet wid deras Kyrko-aga a). Förwirringen ökades widare der af, at när Kyrkans föreståndare nekade dem fall-

nom

z) BINGH. L. XVIII. C. I. p. 168. sq. CAVE p. 177.
PONTOP. Coll. Past. Pract. p. 579. a) WESL-

MAN l. c. p. 282.

nom aflösning, til des de genomgått sina grader, sökte dese nödstälte personer sin tilflykt hos Mar- tyrerna i fångelserna, hvilke woro älsför snare, at meddela dem recommendations bref och förkla- ra dem för Kyrkans lemningar *b*). Och förutan det dristade sig äfwen någre af Cypriani egna Pres- ter aflösa åtskilliga, som icke igenom gått sin bät- rings tid *c*). Här til sammansötte ännu tvåänne andra swåra omständigheter. Wid försöjljelsen under Kåiser DECIVS år 250, då Kyrkan måste suefa öfwer så många affällingar, upkommo de Novatianer, som påstodo, at Församlingen icke kunde taga dem til nåde, som en gång under försöjljelserna fallit, oaktadt hwad bättring de än gjorde. Och derjemte funnos många ibland de grofwaste syndare, som wågrade at offentligen bekänna sina synder; emedan de ansågo sådant för nelliagt. Allt detta hade med sig den wårkan, at man måste aldeles affkaffa den offentliga synda- bekännelsen och aflösningen i Österlandet, wid påß år 260, då en Bigtfader förordnades, som hemliagen förhörde syndarena, och meddelade dem aflösning. På sådant sätt blefwo icke brotten allmänt bekante, och Novatianerne fingo mindre anledning til tadel *d*).

S. 7. Wid slutet af det fierde seculo, nöd- gades Biskopen Nectarius, at äfwen affkaffa den enskylta bigten i Constantinopel, hwarmed hwar- som

b) CYPRIANI Epist. 10. 11. 12. 14. 16. 23.

c) HOLBERG H. E. T. I. p. 105.

MENUS Hist. Eccl. L. VII. C. 16.

d) SOZ. 7

jom och enom öpnades frihet, at efter egit behag, bekänna sina synder, eller icke, för Predikans betet. Men uti Romerska Församlingen war det uppenbara skriftermålet i full gång, nästan 200. år, sedan det hos Grekerna blifwit aflagdt; hwarföre ock Kåiser THEODOSIUS beqvämade sig, at ut hårda otta månaders bättringstid, för att han i Församlingen intogs. Men i det femte seculo, wid påst år 450, gjorde Biskopen Leo afwen den anstalt i Rom, at det offentliga skriftermålet blef hemligt; emedan deras antal ökades, som blygdes at det samma undergå. Dock angick denna foglighet egentligen dem, hwilkas brott woro wal grofwa, men icke så allmänt bekanta. Han anförde til skäl för sin inrättning, at icke alla sådana synder woro af den beskaffenhet, at de borde och kunde offentligen upträckas, at de borsfardige kunde, genom deras fels förkunnande, lätteligen blifwa et rof för sina fiender, samt at flere kunde bringas til bättring, när de wiste, at deras förseelse icke skulle komma för als las öron e). I det siette seculo tvingades ingen til uppenbar aflösning. Allenast de, som der om anhöllo, blefwo der af delaktige f). Disciplinen med de brotliga lutade nu til undergång, hwilken en Grekisk Munk wid namn Theodorus i det siunde seculo sökte uprätta i den Romerska Församlingen. Han blef år 668. förordnad af Påstwen til Archi-Biskop i Canterbury i Engelland, der han sammanskref en Bigt-bok, uti hwilken han

e) QUENST. Ant. p. 968.
tit. 38. §. 4. p. 770.

f) BOERMER L. V.

han lärde Presterna göra skildnad emellan större och mindre, hemliga och uppenbara synder, underrättade dem, huru de efter synderna skulle insätta straffen, samt föreskref hvarje handa sätt, at förmana, trösta och aflösa. Denna skrift utbreddes sig med allmänt behag ifrån Engelland öfver hela den Latinska Församlingen. Men des efterlesnad affstodnade i det ottonde seculo, genom aflats krämmeriet, som sig yppade. Man trodde nu, at man kunde, genom penningar til kyrkor och andeliga behof, lösa sig ifrån syndernas straff. För dem, som varit wane, at tilbringa tiden i allahanda yppiga njuten och walluster, föreföll ingen ting odrageligare, än åtaga sig fastor, krops pens spåkande, tidiga och långa böner, resor til de heligas grafwar, med mera dylikt. De woro derföre willige, at ösa uppå Presterna stora skatter, för at blifwa ledige ifrån den swåra kyrkobättringen g). Så tilgick det jämwäl sedermera. Genom rika allmosor och gåfwor, samt resor til det förlorwade landet, förkortades båttringstiden i det ellfte seculo, och uti det tolfte, kom handelen til sin högd, med aflats brefs köpande, hwarigenom man friskallades ifrån offentlig skrift och aflösning h). Således kunde man mycket wäl öfwerse med hor, tiufnad, fylleri och andra himmelsfriande synder; men om någon försåg sig emot Påfwen och hans anhang, måste den utan barmhertighet stå uppenbara skrift, wid hwilket tilfalle man pissade de usla syndarena,

g) MOSHEM. Hist. Eccl. maj. p. 271. 292. h) BOLHEMER. l. c. p. 792. 793. 795. MOSHEM. l. c. 1471.

na, lät dem draga swåra klädior, och befalte dem fastor z). Men dessa misbruf blefwo i en wågnad stund affskaffade uti den Evangeliske Församlingen wid des Reformation. Man försäckade, at Församlingen borde aflösa fallna syndare, som sig omwände k), til hwilken ändå det uppenbara skriftermålet sattes uti somliga Församlingar i et Christeligt skick h), med husskan, at den första kyrkans sedwåna måtte återkallas m).

S. 8. Nu återstår, at wi af denna berättelse måge hämta en och annan erindran. At en grof misgärningsman, som med sin uppenbara last förargat Församlingen, skulle åter få intagas i des gemenskap, när han sig omwände, der til

- i) Läs här om vidare HEINSIUS T. I. p. 613. 684. 765. 847. 1082. 1123. 1166. 1216. CALVOR L. II. Sect. I. C. 13. HARTMANNI Pastoral. L. III. C. 50. p. 990. CREMNIT. EXAM. CONC. TRID. p. m. 386. de Confessione. BOEHMER Jus Eccl. L. V. T. 38. p. 767. WALCHIUS p. 134. 135. MORINUS Comm. de disciplina poenitentia L. IX. C. 19. p. 670. FABRICIUS Bibliogr. Ant. p. 397. JACOBI SIRMONDI Historia poenit. publ. WEISM. H. E. T. I. p. 105. 201. 281. 437. BINGHAM L. XVIII. C. I. 1q. Lib. XIX. C. I. 1q. QUENST. ant. p. 949. 1q. k) AUGUST. Conf. Art. XII. p. 12. l) CALVOR P. I. p. 405. m) Publica, inquit Chemnitius, poenitentia exempla quadam apud nos servantur, & quidem optamus, posse in hoc genere plura quadam ex veteris Ecclesie disciplina in usum revocari, quo in Pontificia Ecclesia, vel prorsus collapsa, vel in superstitiones & ludibria conversa sunt. EXAM. CONCIL. TRID. P. II. p. 365. de Confess.

funno de förste Christne tillräckelig grund uti de Apostoliska skrifterna 2 Cor. 2: 6, 7, 8. Men hwad war billigare, än at den fallne borde offentligentilstå, at han brutit den trohet, som han utiåfwade, när han första gången inliåfwades i Församlingens skidte? Hwad kunde man ock med större skäl af honom åska, än at han skulle afbedja sin misgärning, och anhålla om förlåtelse för den gifna förargelsen? Sådant råknades å Församlingens sida så mycket nödigare, som alle borde weta, at den brottlige sig besinnat, på det de måtte åska honom såsom en Christendoms broder ⁿ). För den orsaken skiedde dessa skrifter mål och afbedningar i de första tiderna offentligentilstå uti Kyrkan ^o), med de ceremonier, som Församlingen profwade wara lämpeliga. Men alt skulle ske frivilligt och af egit bewåg. Den fallne erböd sig sielf til offentlig afbdn, och satte der uti en obeskriwellig förmån. Intet utwärtst twång brukades. Wille någon uppenbar syndare icke finna sig uti denna Kyrkans ordning; så tillfades honom allenast, at han ej eller kunde komma til Församlingens delaktighet. Ty som han med sina slemheter orocat det Christna samsfundet; så war icke mögeligit, at anse honom för des ledamot, innan han dem afbedit, och wisat prof af gudaktighet. Imidlertid sålde Församlingen honom med mycken saktmodighet, beklagandes honom såsom et förloradt får. I så måtto hölts det uppenbara skriftermålet då för tiden icke

L II

fde

ⁿ) BOEHMER L. V. tit. 38. §. 3. P. 769, 770.

^o) QUENST. P. 968.

för något straff, utan för et medel, hwilket en brottslig menniska sig sielwilligt åtog, at återwinna Församlingens gemenskap. Det bestod uti intet annat, än en ödmjuk bekännelse och bön om tilgift, af hwilket ingendera delen kunde komma under namn af straff. Fast mer erkändes det för en dräpelig wälgärning, at Församlingen lemnade syndaren tilträde, och öppnade för honom sina Kärliga armar. Men sedan man uti och efter det tredje århundrade började föreskrifwa de fallna och botfärdiga wiså tider och grader wid bättringen, samt pålägga dem hwarjehanda swåra bättrings öfningar; så förwandlades denna hälsesamma anstalt wärkeligen til et straff, hwilket också gaf en stor anledning, at den förföll, och icke kunde uphielpas i sit förra stånd p). Man får derföre icke alt för mycket ställa sig til eftersyn den Kyrko-disciplin, som war gängse i de strånga seclerna, då man oförnekeligen gief för wida, och det Evangeliska, det är, det medlidande och hugswalande sätt, som man bör bewisa emot fattiga syndare, hade föga rum *). Ingen nekår, at ju sådane syndare borde någon tid sättas på prof; på det Församlingen icke måtte upfyllas med listiga skrymtare, hwilke wid gifwit tilfälle woro beredde, at göra et nytt fall q). Men detta ändamål hade kunnat erhållas, utan så stor hårdehet. Sedan dessa påminnelser banat oss wågen, kunne wi nu med större lätthet öfwerwåga det

Uppene

p) BOEHMER l. c. 641. 656.
om Lärares försigtighet 2, 49.
P. 770.

*) FRESENI Tankar
q) BOEHMER l. c.

Uppenbara Skriftermål, som uti vår Församling
är antaglt.

Fyrationde Ottonde Capitel.

Om uppenbara Skrift och Aflösning i
Svea Rike.

§. 1.

Var Evangeliska Siverhet har ej mindre, än
Presterskapet, varit angelägen, at en af-
varjant ordning måtte behållas wid uppenbara
syndares intagande i Församlingen. Wid Refor-
mations början såg man detta erendets nödwändig-
het; hwarföre år 1527. sålunda det om förordna-
des: Uppenbara Skrift sätttes så här efter,
som här til dags, och för penningarna, som
tagas i inledningen, göres Konungen rå-
fensskap r). På mötet i Örebro år 1529. gjor-
des här om följande stadga: Om uppenbara
Skrift måga Poenitentiarii (Skriftesfädrer)
wäld hafwa at sättia den plift, som de tro
nyttigast vara, både honom, som skrift sät-
tes, och androm: Och måga wäl bruka
någon skarphet med dräpare och andra ogär-
ningsmän, efter man ser, at werldsliga swers
det ofta ligger nedre, och icke hafwer sin
gång, som det borde s). På Riksdagen år

¶ 11 2

1560.

r) Westerås Ordinantia år 1527.

P. L. p. 218.

s) Tron. l. c.

1560. föreskref Archi-Biskopen Laurentius Petri, med Konung GUSTAFS bifall, at ingen Prest skulde sig befatta med mandräpare, herkarlar, kättare, och andra, som hörde under uppenbara skrift, utan dem til Biskopen förwisa ^t). Kyrkolagen af år 1571. förestälte uti et helt Capitel ej allenast grunden til denna förrättning, utan ock huru der wid borde förhållas.

§. 2. Hertig CARL wisade år 1586. sin renna iswer uti detta mål. Utskilliga misgärningsmän föraktade, och wille draga sig undan det offentliga Skriftermålet. De mente, at när saken hos werldslig Siverhet war försonad, skulle den ock med Gud och hans Församling wara förlit. Men Hertigen lät utgå sin befallning, at Kyrkoplikten måtte hafwa sin Christeliga och rätta framgång, utan någon persons anseende. Kyrkones betrodde tillsyningsmän skulle här uti hafwa hielp och handräckning. både af Fogdar och Höfwitsmän. Om någon fants, som enstån digt icke wille beqwäma sig under Kyrkones lydno och plikt; så skulle hans brott å nyo uptagas, och sedan straffas utan alla nåde ^u). Det samma stadfästade han jämwäl år 1604. ^x). På Nilsdagen i Örebro år 1617. gjorde Biskoparne och Superintendenterna följande beslut om Kyrkostraff, och annat, som hörde til Kyrko-disciplinen, nemligen, at uppenbare grofwe syndare, hwil

^t) HALLMAN I. c. p. 117.

^u) Mandat om Kyrkoplikt d. 28. Maji 1586. Articuli Örebrogiens. A: 1586.

^x) WERWING I. c. P. II. p. 101. 102.

te ifrån lifsstraff af Öfwerheten woro för-
 skonte, borde wid deras Kyrkoplikt, stå us-
 ran för Kyrkodören med blottad rygg och
 et ris i handen, när folket gick utur Kyrkan:
 At de, som första gången begingo lönskaläs-
 ge, skulle, til bättrings teckn, då de af Pres-
 sten uptogos i Sörsamlingens gemenskap,
 gifwa något til Kyrkan eller Hospitalet,
 mannen 3. daler, och konan $1\frac{1}{2}$ daler; men
 de, som flera gångor beträddes med samma
 synd, skulle stå plikt uti Domkyrkan: At
 Prestes, som til okyskhet woro begifne, bor-
 de affättias et års tid, sittia i arrest 8. da-
 gar, och gifwa til studerande 10. daler; men
 når de åter tillträdde sit embete, skulle de af-
 bedja den gifna förargelsen: At Prestes,
 som häfdade sin brud, skulle mista embetet
 på et halft år, och föråra 5. daler til stude-
 rande. På Riksdagen år 1634, befalte Öfwer-
 heten ån ytterligare, at grofwe syndare icke skulle
 sig ifrån Kyrkoplikt undandraga 1). Drottning
 CHRISTINA utlät sig år 1640, at om Orgebyggarn
 Bruse, som fränkt Borgmästarens dotter i Upsala,
 icke godwilligt sig instälte, och undergick den Kyr-
 koplikt, som honom war pålagd, skulle han, af
 Landshöfdingen i Östergöthland, genom tilbörli-
 git twång, der til hållas 2). Werldsliga Doma-
 res stillatigande brukades af många til enskyllan.
 Presteskapet anhödt derföre år 1664, at grofwe
 syndare icke måtte draga sig undan offenteligit

LII 3

Kyrko-

1) Resol. på Prest. Besw. 1634. S. 5.
 på Prest. Besw. 1640. S. 14. n. 4.

2) Resol.

Kyrkostraff, fast ån de af werldslig Rätt icke wöro i synnerhet der til dömda. Öfwerheten låfwa de, at sådant skulle i Kyrko-ordningen ihogkommas, samt befalte, at der med skulle imedertid hållas, såsom tillförene varit wänligt a). År 1675. gick med Kyrkoplikten olika til i Stiften; hwarföre Öfwerheten förordnade, at, om någon i Församlingen sig så groft försåg, at honom Kyrkoplikt pålades, skulle der med skickeligen tillgå, och allestädes en likhet iakttagas b). Men try är der efter måste Konungen med misnöje förnimma, at mandräpare, horkartar, jänwål andre delinquenter, hwilke så wäl af högre som nedrigare Domstolar, wöro dömda til Kyrkoplikt, sållan sådana domar fulbordade. Han antyddo fördenksull Hof-Rätterna, at lata efterhöra, huru slika sådana domar blefwo i wärket ställda, med hotelse, at de, som wöro wällande til församelsen, skulle stå til ansvar c). Endteligen erhölet man år 1686. här uti en wiß föreskrift, genom Kyrkoordningen d), hwilken blifwit tid efter annan uti denna punct ytterligare förklarad och stadfästad.

§. 3. Så wida uppenbara Skrift intet annat är, ån en grof misgärningsmans offentliga syndabekännelse och afbön; så hörer den egenteligen til Kyrko-disciplinen. Consistorierna hafwa också tillförene pålagt Kyrkoplikt. Wi hafwo redan anfördt twänne exempel der på; det förra af

a) Resol. på Presb. Besw. 1664. §. 3. n. 2. b) Westerst. Privil. 1675. §. 15. c) Resol. på Presb. Besw. 1678. §. 15. d) C. 9.

af år 1586, då många vågrade sig hörsamma Dom-Capitlens utslag; och det senare af år 1664, hvar af förmärkes, at Kyrkoplikten borde hafwa sin gång, fast werldslige Domare sig der om icke utlåto. Wid den tiden tyckas likwäl både werldslige Domstolar och Consistorier hafwa besattat sig med detta erendet. År 1673. förordnade Biskopen Gezelius, ei allenast, at ingen uppenbar Kyrkoplikt skulle någrom påläggas, före än målet war ransakadt och afdömdt wid werldslig Rätt; utan erkände jämwäl, at werldslige Domare wid wiså brott pålade Kyrkoplikt e). Kyrkolagen af år 1686. förmåler wäl, at de brottslige skola, efter werldslig Dom, stå uppenbara skrift f); dock lemnar den tillika Consistorierna makt, at belägga dem med Kyrkoplikt, som draga på tiden med sina barns döpelse g). Men år 1698. befalte Öfwerheten uttryckeligen, at underdomarena skola införa i sina domar den Kyrkoplikt, som grofwe syndare böra undergå h).

§. 4. De, som straffas til lifwet, blifwa för all Kyrkoplikt förskonte; emedan de ifrån Församlingens gemenskap aldeles uteslutas i). Som inge andre, än de der bekänna sig til vår Religion, kunna uti vår Församlings delaktighet intagas; så äro de misshägningsmän, hwilke bekänna sig til en annan lära, der ifrån befriade.

¶ 11 4

Men

e) Commonit. XL. f) C. IX. §. 2. g) Ibid.
C. III. §. 2. h) Kongl. Br. til Hof-Rätt d. 19.
Mart. 1698; i) Kongl. Bref til Sw. Hof-R.
d. 4. Apr. 1698. til Giöt. Hof-R. d. 29. Oct. 1698

Men i det stället skola de sitta i stöcken utan för Kyrkodören, på den tid, då eljest de, hvilke äro af vår Religion, den wanliga Kyrkoplikten undergå böra; dock äro de måt undantagne, uti hvilken tillåtes at med penningar lösa sig ifrån Kyrkoplikten k). Lätom of nu se, hvilke äro förpliktade, at göra uppenbara Skriftermål.

S. 5. Den, som obetänkt och af hastighet lastar och förnimdar Gud, hans heliga ord och Sacramenten, men sedan ångrar sig, skal afbedja sit brott offentligen i Församlingen h). An tager någon en annan Religion, och sedan sig omvänder, bör han öfwen offentligen skrifas. År 1723. upkom en fråga, angående tvåanne Swenska Soldater, som under sin fångenskap varit tvungne at antaga den Ryska Religion. De berättade, at de icke förswurit vår Lutheriska Evangeliska Religion: at de, wid omdöpanDET, som skedde med några kors strykande med en händer öfwer ånnet och händerna, icke wiste, hwad den Ryske Presten sade: At de ej ännu förstodo den Ryska Religion, utan hade merendels under fångenskapen hållit sig til våra Swenska Prester, och ej mer än tvåanne gånger varit i Ryska Kyrkan, men at de aldrig på deras sätt begått Herrens Mattward, eller någonsin någon afgud eller belåte tilbedit. I anseende der til fant Konunggen skäligt, at de icke med något werldsligt straff borde

k) Kongl. Just. Revis. bref til Hof-Rätt. d. 24. och Sw. Hof-R. til underdom. d. 27. Sept. 1706. D. Wißg. Balk. C. I. S. 1.

borde beläggas; utan skulle Consistorium, efter föregången alsiwarsam och tienlig föreställning af denna deras synd, samt förmaning at den samma inför Gud hierteligen ångra och afbedja, widare underwisa dem uti sin Christendom, och i synnerhet at det så kallade omdöpanDET mera war en widskiepelse och misbruk af Döpsen, än något Sacrament. Der efter kunde Consistorium dem på wanligit sätt til Församlingens gemenskap antaga låta *m*). Elieft hade Konungen året förut i gemen uttätit sig öfwer sådana mål, at dem, som woro af Ryfka Prestter omdöpte, och sedan trågit sökte at komma til Församlingens gemenskap igen, borde eller kunde det icke förwågras. Och som de förmodeligen icke utan högsta twång antagit en sådan döpselse, så borde de ej eller med något werldsligit straff beläggas ***). Försumar-någon af wårdlösheit at befordra sit ufsödda barn til den H. Döpsen innom det ottonde dygnet; så skal den samme med Kyrkoplifft beläggas, eller i des ställe gifwa något ansenligit til Kyrkan och de fattiga ****). Skulle någon wara så oberänt och ogudaktig, at han drucken, offristader, eller af Presten, för skaliga orsaker, warnad, at hålla sig der ifrån, kommer likwäl fram, och wil tränga sig der til, då är den samme förfallen til uppenbar Kyrkoplifft *†*). På samma sätt bör ock förfaras med den, som först gått til skrift, och

LII 5

sedan

m) Kongl. Br. til Consist. Wexion. d. 20. Sept. 1723.

***) Kongl. Br. til Consist. i Åbo d. 9. Febr. 1722.

****) Kyrkof. 1686. C. III. §. 2. *†*) Kyrkof.

1686. C. XI. §. 9.

sedan en annan med ord eller gärning öfverfallit, men icke desto mindre oförlifker begår Herrans Högwärdiga Rättward o). Swäriare och Guds namns misshbrukare, som blifwit flera resor warnade och straffade, men icke latit sig rätta, hafwa måst göra offentlig afbön i Församlingen p). Der til dömas afwen de, som i Kyrkan stussa, stöta eller knubba hwar andra, eller de, som eljest der tråta och lifwa, eller komma deuckne dit, och göra oliud och förargelse q). För Sabbats brott bötes allenast 40. markker silfwermynt; men derjemte står ingen kyrkoplikt, utan allena de, som under Gudstiensten, eller eljest i otid, på Sön- och Högtidsdagar, köpa och sälja r). Likaledes belägges Storböndags s) och Långfredags brott t), som skier genom köpande och säljande, med uppenbart Skriftermål. Hit höra ock Ammor, som af wårdslöshet förwåssa barn u), samt de, som med twånne sig trotsiwa x), tillis
 Ka

o) Kongl. Bref til Hof-Rätt. d. 25. Sept. 1697.

p) Kongl. Stadg. om Eder och Sabbatsbr. 1665. membr. pr. §. 8.

q) Kongl. Stadga och förbud,

angående slagemål, oliud och förargelse i Kyrkorna, d. 22. Dec. 1686. Kongl. Bref til Hof-Rätt. d. 20.

Dec. 1737. Sw. Hof-R. Bref om deras straff, som

göra oliud och förargelse i Kyrkorna, d. 20. Jan. 1738.

r) Kongl. Just. Revis. Rescript til Ubo Hof-R. d. 24.

Nov. 1702. s) Kon. Gust. Adolphs förordning

om Böndagarna d. 29. Apr. 1612. BAAR. p. 678.

Storböndags Placet d. 14. Jan. 1693. t) Kgl.

Just. Revis. Rescript til Ubo Hof-R. d. 7. Maji 1713.

ARNELL h. c. p. 495. 496. u) Kyrkof. 1686.

C. III. §. 13. x) Kyrkof. 1686. C. XV. §. 16.

Kongl. Br. til Sw Hof-R. d. 13. Dec. 1732. Sw.

Hof-R. Bref d. 13. Dec. 1732.

fa med dem, som blifwa fälde at böta hel och half mansbot *).

S. 6. För otufts synd woro allenast de lösa konorna med kyrkoplift belagda år 1614, men icke Mansfolken ¹⁾. Man finner der em församlingens tankar, uti Biskopen Laurentii Paulini Cochi egenhändigas anmärkningar öfwer kyrkoföreläggningen, med sådana ord författade: Efter det at hor och lönskaläge (det Gud bättre!) tager för mycket öfwer handen, kräffer församlingens höflighet och kyrkoföreläggningens disciplin, at en åtskillnad må stie emellan hederliga Danneqwinners kyrkogång, och deras, som sig med otuft förgräpa. Skola fördenstull horer konor, stökor eller frillor salunda warda intagne i Guds församling. Först at när de hafwa bewist, at de äro förlikte med werldslig öfwerhet, skola de i wapenhuset af Guds ord underwisas af Predikanten om deras fall, och för Predikanten sina synder bekänna, och bot och bättring utläsna. Til det andra, när Predikanten förnimmer, at samma tecken äro til bättring, skola de ställas efter predikan mitt uti kyrkogången, och der falla på knä, och då förkunna Predikanten deras fall, så och bättrings löfte, och bedja församlingen om wänskap, och at han ställer samt med henne en bön til Gud, wid detta sätt: O! barmhertige Jesu Christe,

ste.

* Konal. Bref til Ho^h Rätt. d. 14. Nov. 1746.

¹⁾ Dandels. af År 14. C. V. fol. 49. a.

ste, Iesuwandes Guds Son, som så mildeliga ansåg och undfick den fattiga synderstan Mariam Magdalenam, när hon uti den Pharisæens Simons hus med gråtande tårar wätte dina fötter, torkandes dem med sit hufwudhår, kyste dem och smorde dem med kostelig smörjelse. Wi bedje dig at du för din osägeliga nåd och barmhertighet skull, wårdes nådeligen anså denna fattiga synderstan, och genom den Zelga Andä upwäckta henne til en rätt ider och ånger för sina synder, och upstånd i henne en lifaktig tro, hwilken wårkar genom kärleken, på det hon måtte bära sådana frukt, som bättring til hörer, och med alla dina uxorade wänner, bekomma den ewiga saligheten. Du som Ieswer och regnerar, med Gud Fader och den Zelga Andä en sanner Gud ifrå ewighet och til ewighet, Amen. Men år 1673. gjorde ofta nämde Biskop Gezelius den ordning i sit Stift, efter det slut, som war skiedt i det så kallade Consistorio Regni, at så wäl Mans som Qwinspersoner skulle för sådant brott undergå uppenbart Skriftermål, samt at ingom skulle tillåtas lösa sig ifrån pallen, så framt icke några wigtiga orsaker det medgåswo, och Församlingens förbön emellan kom. De Manspersoner, som lösaktighet bedrifwit, skulle ock hålla sig ifrån sina hederbänkar i Kyrkan, til des de sin plikt hade utstått. Men wille de infinna sig i wapnhuset eller i Kyrkodören, stod det dem fritt z).

z) GEZEL. Communit. XI. §. 6. Biskopen Doct. David

ägde likväl här om ingen allmän lag, förr än år 1686, då Sverhheten befalte, at den, som sig med lönsfeläge eller enkelt hör försäg, så man, som qwinna, skulle med uppenbar kyrkoplifft anses a).

S. 7. Der om upkom intet ringaste twifwelsmål, förr än år 1735. Den tilåmnade nya kyrkkoordningen innehåller i 10. Capitlet och 3. S., et om någon af blödighet eller fruktan för förwittelse, icke skulle begära et sådant uppenbart skriftmål, så skulle Presten skrifta och aflösa honom i Sakerstian. Justitiae Cancelleren förfrågade sig derföre hos Konungen, huru wida detta kunde tillåtas med deras skriftande och aflösnung, som sig med hör och lönsfeläge förbrutit. Konungen swarade, at som Rikssens Ständer höllo betänke ligt, at låta en eller annan punct uti berörde kyrkkoordning i wärket ställas, innan den hel och hållen blifwit af dem antagen; så borde med pliktपालेन förblifwa efter wanligheten til försjande Riksdagen b). Men som uti den nya werldsliga lagen icke förmåles om någon kyrkoplifft, utan i Misbgärnings Bakkens 55. Cap. 5. S. stadgas, at i alla lågersmål, ehwad det är hör eller lönsfel

Lund anstaltade jämnwål i Wexjö Stift, at de Mannfolk, som för förbrutelse emot 6. budet blifwa dömda til kyrkoplifft, skola åtwarnas at afhålla sig ifrån sina wanliga bänkar i Herrans hus, til des de med Gud och hans församling, som de förtörnat och förargat, försonte blifwa. Synodal-Måminnesser d. 17. Sept. 1715. S. 19.

a) Kyrkol. 1686, C. IX. §. 4.

b) Kongl. Bref til Hof-Rätt. d. 20. Dec. 1735.

lönsfeläge, skal mannen gifwa til Kyrkan 4. Daler, och qwinnan 2. daler siffwermynt; så hems-
 skatte Swea Hof-Rätt i underdanighet, om icke
 sådane brotliche Kunde för samma börer förkonas,
 i anseende der til, at den offentliga Kyrkoplikten
 skulle tagas i akt til nästa Riksdag. Der til be-
 hagade Konungen lemna sit nådiga bifall e).
 Med sielfwa Kyrkoplikten skiedde ingen ändring.
 Hast mer hade Ständerne begärt, at med Kyrko-
 plikten måtte förblifwa efter förra wanligheten,
 til des den nya Kyrkoordningen kunde antagas.
 Och i anledning der af gjorde Konungen det slut,
 at uti alla de brottmål, som Kyrkoplikt efter förord-
 ningarna för detta hast rum, äfwen ock ännu til
 Kyrkoplikt dömas bör d).

§. 8. Men år 1741. den 22. Aug. förklarade Rikens Ständer sit behag, at de, som med lönsfeläge eller enfalt hor sig försägo, skulle ifrån den uppenbara Skrift och Aföfsningen, eller så kallade pliktrepallen, tils widare befrias. De anförde til skäl, at det ändamål, som i början der med varit påhystadt, icke kunnat erhållas. Det uppenbara skriftermålet eller Kyrkoplikten blef ej allenast hållen för et utwärtas twång, och en del af straff; utan hade jämwäl gifwit anledning til de grofwa brott och misgärningar, i synnerhet barnamord, som til så stor myckenhet föröfswade blifwit. Konungen förordnade altså, at, til et för

e) Kongl. Sw. Hof-R. bref om Skrift och Aföfsning för enkelt hor eller Lönsfeläge, d. 19. Apr. 1736.

d) Kongl. Bref til Hof-Rätt. d. 20. Dec. 1735.

försök, hwad pliktपालens affkaffande kunde ut-
rätta, uti sex år, alle sådane syndare skulle ifrån
uppenbar skrift förskonas. Men i det ställe böra
de gifwa de i 55. Cap. 5. S. Missg. Balk. utfatte
penningar til Kyrkan, eller dem med arbete af-
tiena. Och skola de förmögnare genom Presters
skapets tienlige föreställningar förmås, at gifwa
något mera til Kyrkan, än lagen innehåller, samt
derjemte ihogkomma de fattiga. Dock måga så-
dane lösaktige icke niuta Församlingens gemens-
skap, innan de uti Sakerstian, eller der den icke
finnes, uti sielshwa Kyrkan undergått enskyldt skrift
och aflösning, efter det i Handboken wanliga for-
mularet. Tre eller fyra personer af de älska i
Församlingen, skola der wid vara tillstådes, dem
Kyrkoherden, eller den, som aflösningen förvärtar,
äger sielf at utnämna. Sådant bör skie antin-
gen för eller efter Gudstiensten på någon Sön-
eller annan Helgedag i städerna och på landet,
jämwäl ock på någon annan dag i weckan, då
wanliga Gudstiensten förvärtad warder. Huru
snart den brottslige denna skrift och aflösning må
undergå, der uti får man lämpa sig efter som han
sielf finner sig til et så gudeligt wärk beredd, och
sig der om hos Prediko-embetet anmäler. Län-
gre får wäl icke uppskiutas, än högst en månad,
sedan de det werldsliga straffet utskätt, och Do-
marens utslag fullgjordt; men i fall Presterskapet
finner dem swaga i sin Christendoms kundskap,
och betarfswa undervisning, tillåtes at använda
annu någon mera tid til deras beredelse. Förläns-
de Sön- eller Högstidsdag efter erhålles aflösning,
affun

afkunnas sådant uppå Predikstolen, efter et wiß föreskrifwit formular, utan at hwarcken Mannen, eller Qwinnan, til person eller hemwist, må namngifwas, eller på något sätt utmärkas e). Formularet är ord ifrån ord sålunda:

Såsom en Mansperson (Qwinsperson) af denna Församlingen, har emot det Siets te Budordet med lönskaläge (ensfalt how) sig förbrutit, samt efter utståndit werldsligit straff, betyggad ånger och utläswad bättring, under hemlig skrift och aflösning, sina synders förlåtelse undfått; altså warder Församlingen sådant tillkänna gifwit, med förmaning, at altid beslita sig om et Christeligit, tuckrige och Gudi behageligit lefwerne, både i ord och gärningar, granneligen tagandes sig tilwara, at icke med okyskhet, eller andra kötsens gärningar, sig besmitta och orena. Denna ordning hålle wi ännu med sådana syndares intagande i Församlingens gemenskap.

§. 9. At tiuswar måste år 1673. undergå uppenbara kyrkoplikt, hwilken dem af werldslig rätt plågade påläggas, är aldeles ofelbart f). Men som der med på den tiden måtte hafwa tillgått olika wid Domstolarna; så förordnade Konung

e) Kongl. Förordning, huru med deras Skrift och Aflösning håbanester tills widare skal förhållas, som med lönskaläge, eller ensfalt how, sig förse, d 18. Nov. 1741.
f) GEZELII Commonit. XI. §. 7.

ningen år 1697, uppå Presterskapets underdåniga anhållan, såsom en allmän lag, at när en lagvunnen tiuf utstått det honom pålagda werldsliga straffet, skulle han jämväl stå uppenbara Skrift och Kyrkoplifft g). Men de, som första gången stielda under otta daler silfvermynt, förskonas för Kyrkoplifften, och i des ställe undergå afidsningen i stillhet uti Sakerstian h). En yngling, som på sit siuttonde år öfwade stöld, men icke ännu begått Herrans Nattward, blef ifrån Kyrkoplifft befriad i). Huru så wäl de bankyste, här de sig omwända, som andre, hwilke dem herbergera, eller med dem äta och dricka, äro förfallne til uppenbara skrift, hafwe wi tilförene ännmärkt k). Nu wilje wi öfwerwäga de omständigheter, som wid Kyrkoplifft plåga iakttagas.

§. 10. Sedan de brottslige det werldsliga straffet utstått, böra de undergå Kyrkoplifften, men icke förr l). Dersöre bör ej eller tillåtas konor, som hafwande äro, undergå Kyrkoplifft och afidsning, innan de sina foster framfödt, samt der efter den behöriga tiden afwaktat, och kommit til sina krafter m).

Man

l) Resol. på Prest. Besw. 1697. §. 8. h) Kongl.

Rescript til Sw. Hof-R. d. 20. Maji 1699.

i) Sw. Hof-R. Crim. Resol. d. 20. Maji 1713. AAR-
NELL I. c. p. 807. k) Kyrkol. 1686. C. X. §. 3. 4.

l) Resol. på Prest. Besw. d. 17. Dec. 1697. §. 8.

Kongl. Rescript til Sw. Hof-R. d. 19. Mart. 1698.

Kongl. Br. til Consist. d. 14. Dec. 1698.

m) Kongl. Just. Revis. bref til Ubo Hof-R. d. 3. Oct.

1702. och til Consist. Lincop. d. 29. Apr. 1708.

mannen är dömd til något långvarigt fängelse; så står han Kyrkoplikt, för än han sättes i fängelse; på det han sedermera må kunna obehindradt bruka salighets medlen »). Uti wärkställans det här af förekom Presterskapet i början någon swårighet. Ty när en affstraffad misfgärningsman anmälte sig til Kyrkoplikt, kunde icke Presterne altid hafwa sig bekant, huru hans brott blifwit ansedt. De begärade så se utslaget; men Domarena wägrade sig at meddela der af någon affkrift, och hwarken den klagande eller brotslige wille det samma utlösa. Här öfwer beswårade sig Consistorium i Åbo år 1698, då Konungen förordnade, at de Domhafwande borde i slika mål tilstålla Consistorio affkrifter af sina utfallna domar, utan någon lösn, samt tillika berätta, om den brotslige det weridsliga straffet undergått o). Nu tillgår der med salunda, at Rätten gifwer der öfwer sin remiss til Presterskapet i den Församling, hwarest gärningen gjord är, hwarpå Presterskapet låter syndaren undergå den honom ålagda Kyrkoplikten, och sedan til Consistorium öfwersänder den undfångna remissen, med berättelse, huru den blifwit wärkstald. Men de undersdomare, som äro i samma stad med Consistorio, sända domen til Consistorium, som der efter låter wärkställa Kyrkoplikten p).

S. 11.

- n) Kongl. Br. til Sw. Hof-R. d. 4. Apr. 1698. til alla Hof-R. Landsh. Consist. d. 14. Dec. 1698.
 o) Kongl. Br. til Åbo Hof-R. d. 20. Maji 1698.
 p) Kongl. Just. Revis. Br. til Hof-R. d. 7. Dec. 1714.
 q) Kongl. Justit. Revis. Rescript til Sw. Hof-R. och bres til Hof-Rätt. d. 18. Martii 1715. ARNELL L. C.
 P. 806.

S. 11. Högst en månad efter utfallen dom, och sedan det wärldsliga straffet blifwit wärkstådt, får man dröja med Skriftermål och Afdsning uti lagers måls saker. Dock kommer detta an, som för blifwit erindradt, på Presterskapets ompröfwande, i fall någon längre tid skulle behöfwas, at bereda och underwisa en syndare, som i Christendoms kundskapen torde wara mindre grundad g). Presfas någon, och will draga sig undan den honom äddmda Kyrkopliften; så skola Konungens Befallningshafwande råcka Presterskapet handen, och så laga, at hwarcken der med för länge upskutes, eller sådan plikt aldeles nederlägges r).

S. 12. I den Församling, der brottet skledt, bör Kyrkopliften gå för sig. Dock bewilljar stundom Konungen eller Swerdomären, at den må förättas på annat ställe. Den brottslige kan wistas så långt ifrån orten, at det faller kostsam til at låta hämta honom tillbaka. I sådant fall skal Presten, som Afdsningen förättar, gifwa tilläna, hwarest brottet är begångit. Och i den Församling, hwarest synden är bedrifwen, kundgöres likaledes, at syndaren utstår Kyrkopliften på den ort, der han wistas, samt för hwad orsak sådant är wordet tillåtit s). Allt til år 1746. blefwo sådane ansökningar, angående dem, som begått lagersmål, eller hor, til Konungens egit

M m m 2 om

g) Kongl. Förordn. d. 18. Nov. 1741. r) Kyrk. tol. 1686. C. IX. §. 2. s) Sw. Hof-R. Rescript til Landsh. N. N. d. 5. Febr. 1720. Kongl. Resol. d. 14. Oct. 1726. ARNELL l. c. p. 264.

ompröfwande understälte. Men som förordning
gen af den 18. Nov. 1741. innehåller, at dylika
fristermål nu icke skie uppenbarligen, utan enskilt
i Sakerstian, hwilket så wäl å det ena, som an-
dra stället, med lika eftertryck skie kan; så fant
Swerheten billigt, at Kongl. Hof-Rätterne öf-
wer sådana ansökningar, utan förfrågan hos
Konungen böra sig efter beskaffenheten utlåta z).
Bedrifwes på olika orter et mindre och et större
brott, som bägge böra med Kyrkoplikt beläggas,
och misbgärningsmännen för dem på en gång laga
föres; då skier Kyrkoplikten för bägge brotten i
den Församling, hwarest det swårare målet sig
tildragit. Dock skal i bägge Församlingarna or-
saken å Predikstolen först offentligent kundgö-
ras u). Begår ock någon flera resor här i flera
Församlingar i Stockholm, och attsamman kom-
mer under en lagsökning at afgöras, då skier Kyr-
koplikten i den Församling, hwarest det sista här
ret sig tildragit x).

§. 13. I äldre tider har den offentligä
Kyrkoplikten och Aflösningen skiedt wid Domkyr-
korna, hwarest en Poenitentiarus eller Skriftefä-
der til den åndan warit förordnad. Orsaken här
til anförer Biskopen Laurentius Paulinus Gothus
uti sina anmärkningar öfwer Kyrkolagen. Som-
lige syndare woro så hårdnackade, at de söga af-
tade

z) Kongl. Br. til Hof-R. d. 12. Febr. 1746.

u) Sw. Hof-R. Rescript til Borgm. och Råd i Geste
samt bres til Landsb. d. 11. Nov. 1713. x) Kgl.

Resol. om Processen wid Instantierna i Stockholm d.
6. Juli 1720. §. 4. ARNELL I. c. p. 298.

tade sina Prestes, hålst dem, som woro ekfaldiga
 och blygsamme. De wille wara frie för all up-
 penbar skrift och aflösning; och om de den samma
 skulle undergå, så wille de sielfwe förestwiswa,
 med hwad ord och på hwad ställe det skulle sies,
 och således icke fullgöra den Christeliga ordning,
 som uti Guds Församling borde hållas wid makt.
 Dertföre förordnade Biskoparne och Dom-Ca-
 pitlen wid hwar Domkyrka en gudfruktig, sticke-
 lig och förfaren Man, en Lector Theologiae, el-
 ler någon annan af Capitels personerna, som
 skulle åtaga sig wården om sådana styfwa syn-
 dare. Men om Håradet låg långt ifrån Dom-
 kyrkan, skulle Biskopen låta en annan sticke-
 lig och förfaren Prestman samma erende förätta,
 i samma Hårad, der den brottslige bodde. Dock
 hindrade icke Kyrkopliften wid Domkyrkan, at
 ju samme syndare måst utom des afbedja sin synd
 i två, tre, eller fyra andra Kyrkor uti det Hå-
 rad, hwarest han bodde, samt derjämte gifwa
 något til Kyrkan och de fattiga. Stminstone har
 detta uti Wexiö Stift ifrån år 1613. til 1660.
 varit i akttagit 7). Sedan den tiden finnes åf-
 wen, at en och samma syndare, för et och sam-
 ma brott, stått Kyrkoplift på twänne ställen, ef-
 ter Szwerhetens befallning. Konung CARL den XI.
 gjorde skildnad emellan en wanlig eller lindrig,
 samt exemplariskt Kyrkoplift. Den förre skiedde
 ordenteligen, hwarest synden war förfwad; men
 den sednare både der, och tillika i Domkyrkan,
 M m m 3 hwar

2) Der upå finnas ganska många exempel uti Consistorii
 handlingar.

hwar under den brottslige hörde. Konungen wille således skärpa Kyrkoplikten, när brottet war stort z). Han förklarade jämwäl någon tid der efter, at de, som lagligen blifwit fålte til exempel Kyrkoplikt, skulle sig sex gångor på Båstringsrummet inställa, nemligen tre gångor uti den Församling, hwarest synden och förargessen war begången, och sedan tre gångor uti Domkyrkan, och der sedan aflöfas *).

S. 14. Kyrkan är det egenteliga stället för uppenbar skrift och aflösning. Dock kunna omständigheter förefalla, så at den annorstädes måste tillåtas. När någon för kroppens bräcklighet icke kan undergå Kyrkoplikten, för begångit lagersmål, får den hemma i huset skriftas och aflöfas a). Någon syndare torde ock vara besvärad med fallande sot. Derföre, på det samma swårighet icke må öfverfalla honom under Kyrkoplikten, och förorsaka buller och försträckelse i Kyrkan; tilstädjes honom, at i stället för den uppenbara Kyrkoplikten, undfå aflösning i Scartestian, dock at sådant efter wantligheten af Predikstolen afkunnas b).

S. 15. På någon Söndag i Högmåsan bde syndaren undergå Kyrkoplikten. I Handbooken

z) Kongl. Rescript til Consist. i Scara, hwad med den Exemplara Kyrkoplikten, som uti Kyrkoordningen nämnes, skal förstås, d. 8. Junii 1691. *) Kongl. Rescript til Consist. Lincop. d. 25. Jan. 1694.

a) Kongl. Rescript. til Consist. Lincop. d. 10. Mart. 1719.

b) Kongl. Br. til Consist. Ups. d. 11. Dec. 1728. ARNELL l. c. p. 263.

Ten af år 1693. stadgas tydeligen, at afløsningen
 skal stie wid slutet af Gudstiensten i Høgmåsan
 på en Søndag e). Men år 1614. kunde den för-
 rättas efter predikan på en tidetårds dag d).
 En Prest, som år 1729. tillåt en syndare stå Kyr-
 koplift på en Apsotladag, dömdes af Konungen
 at böta 40. markker silfvermynt til nästa Hospi-
 tal e). Stundom måste den brottilige framte sig
 offentliggen flera Søndagar, innan afløsningen
 meddelas. Detta förkortades eller förlängdes år
 1650, efter misgärningens och bostfårdighetens
 bestaffenhet f). Handboken af år 1614. nämnen
 två eller tre Søndagar för lösaktighet. Men
 Kyrkolagen af år 1686. befaller en Søndags Kyr-
 koplift för lönskaläge, och at de skola stå tre Sön-
 dagar efter hwar annan, som enkelt hor bedref-
 wo g). Consistorium i Wexiö förfrågade sig år
 1698. hos Kongl. Hof-Rätten, och Hof-Rätten
 hos Konungen, om de, som andra och tredje resan
 betråddes med tiufnad eller lönskaläge, skulle stå
 på pliktपालlen en Søndag, eller flera. Der öf-
 wer yttrade sig Konungen, at så wäl tiufswars,
 som de andras straff på pliktपालlen, borde så
 många gånger fördublas, som de för samma synd
 blifwit dömdes. Den sig andra resan försåg, bor-
 de stå två Søndagar på pliktपालlen, och om
 han kom tredje gången igen, skulle han der stå tre
 M m m 4 Sön

c) Cap. VI. wid slutet.

d) Handb. 1614. C. V.

fol. 49. b.

e) Kongl. Br. til Consist. Wex. den

17. Mart. 1729.

f) LAURELII Kyrkol. C. IX.

§. 7.

g) C. IX. §. 4

Söndagar, innan han aflöstes *b*). Detta förordnande gaf anledning, at följande året inkomma til Konungen med en annan förfrågan, nemligen huru med dem skulle handlas, som mera än en gång enkelt hor bedrefwo. Det beslöts, at som sådana syndare skulle första gången stå på pliktbanken tre Söndagar efter hwar annan; så borde samma straff fördublas, så ofta de igen kommo, til des de förwärlade lifwet *d*). Men här uti skiedde år 1712, och 1720. den ändring, at ingen för flera resoröfwadt lönsfeläge, enkelt hor, eller stöld, belägges med högre, än tre Söndagars Kyrkoplikt *k*).

S. 16. Wid sättet af Kyrkoplikten och det uppenbara Skriftermålet, märke wi trenne puncter: Först, hwad som föregår Skriftermålet och aflösningen, sedan, sielfwa absolutions acten, och sist, hwad der uppå följer. Förberedelsen består uti syndarens offentliga utmärkande. Wid Reformations början i vår Församling, stod den brottslige, förr än han aflöstes, wid Kyrkodören för menighetens ögon *l*). Der föll han på sina knå i allas åsyn, bad om nåd, och förlikade sig med Församlingen *m*). År 1614. stältes han för Kyrko

b) Kongl. Rescript til G. Hof-R. och bref til alla Consiſt. d. 29. Okt. 1698. *i*) Kongl. Br. til Hof-R. och Consiſt. d. 18. Apr. 1699. *k*) Kongl. Just. Revis. Refcr. til Sw. Hof-R. och bref til Hof-R. d. 8. Febr. 1712. Kongl. Refcr. til G. Hof-R. och bref til Hof-R. d. 4. Febr. 1720. *l*) Kyrkof. 1571. fol. XXX. a. L. a. *m*) Konung Gustafs Stadga A:o 1554. om Kyrkofred warder bruten, S. 3.

Kyrkodören 2). Fr 1650. stod han antingen i wapnhuset, eller bak i Kyrkan, wid någon pall, eller särdeles afhöndrad pliktebänk 3). Och år 1673. satt han på Stampallen, eller stod i Kyrkoförstugun 4). Sacramentets misbrukare måste ock i början slita ris för Kyrkodören 5). Och när brottet eljest war ganska stort, och hade förtient dödsstraff, stodo syndarena nakne för Kyrkodören, och slogos i jern 6). En Fader, som gjorde sin fössliga dotter et ogudaktigt tilbåd, dömdes år 1677. at stå tre Söndagar för Kyrkodören med blotta arlar och ris i handen, samt undergå uppenbara Kyrkoplikt 7).

§. 17. Efter wår nu warande Kyrkolag, skal den brottslige, när man förnimmer, at han är botfärdig 8), ställas, ifrån den tid det ringes andra gången, på en särdeles der til förordnad pliktepall 9), bak i Kyrkan, hwarest han ligger på knä under Gudstiensten. En Prest, som år 1729. tillät en syndare stå Kyrkoplikt, utan at sitta på pliktepallen, dömdes af Konungen at böta 40. marker Silfvermynt til nästa Hospital 10). Den na pliktepall eller pliktebänk är utsedd utan åtskild-

M m m 5

nad

- 1) Handbok. 1614. fol. 49. a. 6) LAURELI Kyrkfol. C. IX. §. 7. 7) GEZELII korta påminnelser, Common. XI. §. 10. 8) HALLMAN l. c. p. 106. 9) Kyrkof. 1571. fol. XXXII. a. 10) Sw. Hof-R. Crim. Resol. d. 10. Oct. 1677. ARNELL l. c. p. 263. *) Handbok. 1693. Cap. VI. 1) Kyrkof. 1686. C. IX. §. 4. **) Kongl. Br. til Wexiö Confit. d. 17. Mart. 1729.

skildnad för alla dem, som komma at undergå
 offentlig skrift. De, som år 1696. blefwo, för
 swordom eller Sabbatsbrott, dömdo til Kyrko-
 plikt, wille undandraga sig, at för sådan synd stå
 på pliktewallen; emedan de icke hade förfett sig
 emot det siette budet. Consistorium i Wexiö tog
 i öfwerwägande, at uti Kyrkolagen intet annat
 rum, än pliktewallen, war utnämndt, at stå Kyr-
 kopliskt uppå, och at swordom icke borde hållas för
 någon mindre synd, än lösaktighet. Dock för-
 frågade det sig der om i underdånighet hos Ko-
 nungen, och erhöft det swar, at jämwal de,
 hwilka för swordom och Sabbatsbrott blifwa
 sakfalte, borde stå på pliktewallen x). Litet för-
 ut samma år skiedde årwen förfrågan, på hwad
 sätt de, som begått oliud och förargelse i Kyrkan,
 skulle undergå uppenbara Skrift. Man troflade,
 om andre skulle med pliktewallen anses, än de,
 som för hor och lönskaläge woro brotslige. Men
 Konungen lät förstå, at som sadane intagningar
 warit länge tilförene brukelige med andra syndare,
 än lösaktiga menniskior, så wille han icke stadga
 något nytt, utan befalte, at der med skulle fram-
 deles förhållas, såsom tilförene warit wantligt y).
 Wid wiså tilfällen får man dock lösa sig med
 penningar ifrån pliktewallen och det offentliga
 Skriftermålet, då aflösningen går för sig i Sa-
 kerstian z). I sådan händelse skier afkunnandet
 der

x) Kongl. Br. til Consist. Wex. d. 22. Julii 1696.

y) Kongl. Br. til Giöta Hof-R. d. 9. Junii 1696.

Jämför Kongl. Br. til Consistor. d. 9. Junii 1699.

z) Kyrkol. 1686. C. IX. §. 4. Kongl. Rescript til

der om af Predikstolen icke förr än på nästa Söndagen der efter, och det med tienliga ord, at den person, som sig försedt, har gjort bättring, och är åter förlit med Församlingen a).

§. 18. Den, som skal undergå Kyrkopliskt, bdr wisa sig i sådan Klädedrägt, som ej är förargelig, samt eljest i åtbörder sig så förhålla, som wid sådant tilfalle tilbörigt är, och med absolutions acten kan öfwerenskomma; hwar på de, som med executioner hafwa at beställa, böra hafwa et noga inseende. På annor händelse bdr med aflösningen upskiutas, til des sådant hos waderberörande blifwer angifwit b). Det hände sig år 1729, at en fräck person upsteg under sin Kyrkopliskt af pliktewallen, och i Församlingens åsyn söp en sup brännerwin, som han tagit med sig. För et sådant förargeligt förhållande belades han med 8. dagars fängelse wid watten och bröd, ehuru han för öfrigt hade wisat sig bestiedelig c). Samma straff undergick en annan, för det han tog masque, då han satt på wallen d).

§. 19. Hwad sielfwa offentliga Skriftermålet och Aflösningen beträffar, så förättades
alt

- Consist. i Ubo d. 13. Julii 1696. samt bref til Hof-R. d. 5. Febr. 1697. Kongl. Justit. Revis. Br. til Hof-R. d. 11. Nov. 1709. a) Consist. Ups. Resol. på Probst. förfrågn. d. 19. och 20. Sept. 1688. §. 15. ARNELL l. c. p. 267. 268. b) Kongl. Justit. Revis. bref til Landskh. N. N. samt til Consist. Upsal. d. 24. Maji 1701. c) Sw. Hof-R. Crim. Resol. d. 1. Aug. 1729. ARNELE l. c. p. 267. d) Kongl. Br. d. 2. Junii 1695.

altsammans wid Kyrkodören, i början af Reformation. Men allt ifrån år 1614. til närvarande tid, är syndaren, wid slutet af Gudstiensten, efter skiedt afkunnande på Predikstolen e), blefwen kallad fram ifrån plikterumet mitt på Kyrkogångsvägen f), hwarest han gjort sin syndabekännelse och bekommit aflösning. Våre förste Evangeliske Fäder ansåtrodde denna handel til Skriftefadrens egen insigt och försiktighet, hvilken ansåste en noga ransakning om syndarens brott, ånger och botfärdighet. Som han då fant saken, inrättade han sina ord och åthäfvor. Befarats syndaren uti sin ånger alswarsam och upriktig, så visade han sig mycket benågen, förkunnade det för dem, som voro tilstädes, och förmanade dem, at falla på knä och bedja, det Gud wille förlåta den botfärdiga syndaren hans brott, och honom samt alla andra ifrån slika syndafall nådeligen bewarera. Han tröstade jämväl den brottsliga och botfärdiga utur Guds ord, samt, efter tillfrågan om hans tro, tillfödd honom aflösning g).

§. 20. Uti Archi Biskopens Laur. Paulini Gothi handskrefna anmärkingar öfwer Kyrkolagen finnes et formular författadt wid uppenbar skrift och aflösning, hvilket jag will mina Läsare helt och hållit meddela; emedan det förmodeligen brukades i hans tid.

„For-

e) Kyrkol. 1686. C. IX. S. 4.
böckerna af åren 1614. och 1693.
1571. fol. XXX. a. b.

f) Se Handb.
g) Kyrkol.

Forma Publicæ Poenitentia & Absolutionis.

„När en uppenbar syndare låter sin Kirko-
 herdes förmaning gå sig til hiertat, och åstun-
 dar afösming, Syndernas förlåtelse och Herrans
 Nattward, såsom ock allmänneligen beder om
 förlifning med Guds Församling, skal han, så-
 som en sanabilis och botfärdig syndare, med den
 stora excommunication förskont blifwa. Dock
 til at afskaffa den uppenbara förargelse, som
 han gifwit hafwer, skal han ock wara pliktig
 at undergå uppenbarlig absolution och skrifte-
 mål; på det at såsom hans grofwa misgärning
 här allom kunnig, må också hans bättring Guds
 Församling witterlig blifwa.

„Derföre skal Skriftefadren på en Söndag
 ställa honom på knä fram för Församlingen,
 och handla med honom på detta efterföljande
 sätt:

„Käre wänner i Christo, det är Guds dens
 aldraghögstas alswarliga wilja och befallning, at
 i hans stora hus, som är den Christeliga Kyr-
 kan, genom det Helga Predikoembetsens tienare,
 skola alla förargelige och grofwa misgärningar
 blifwa alswarliga och uppenbarligen straffade,
 och obotfärdige hårdnackade syndare, för såda-
 na deras bedrifna synder, skola warda utur
 Guds Församling uteslutne; på det de och andre
 med dem måtte af hiertat lära kånna Guds för-
 skräckelige wrede och dom emot syndena, och
 derföre utan någon fördröjelse, medan nådenes
 tid

,,tid är, omvända sig til Gud, på det de måtte
 ,,bekomma Guds nåde och syndernas förlåtelse,
 ,,och icke warda ewinnerliga fördömda och förtäp-
 ,,pade. Sålom Herren sielf säger: Ezech. 33:
 ,,II. Så sant som jag lefwer, jag hafwer icke
 ,,lust til den ogudaktigas död, utan at han om-
 ,,vänder sig och lefwer. Item Zacha. 1. Vänder
 ,,eder til mig, säger Herren Zebaoth, så will
 ,,jag och wända mig til eder. Sådant mildt
 ,,och barmhertigt hierta emot botfärdiga syndare,
 ,,som åter omvända sig til honom, hafwer Gud
 ,,af werldenes begynnelse, med Adam och Eva,
 ,,Aron, David, Manasse, Maria Magdalena,
 ,,den förlorade sonen, Petro, Paulo, röstwaren
 ,,på korset, och andra nogsamlingen bewisat.
 ,,Och derföre Guds vreds tienare uppålagt, at de
 ,,icke allenast obotfärdiga och hårdnackade syn-
 ,,dare, med blindnyckelens kraft, skola behålla i
 ,,syndene, utan och aflösa och frisäga botfärdiga
 ,,syndare ifrån Guds wrede och den ewiga fördö-
 ,,melsen. Så är eder nu witterligt, at denne
 ,,närwarande person N. med sin fräckeliga synd
 ,,N. genom den onda fiendens tillkyndan, och sin
 ,,köttliga fördärwade natur's äggelse, Guds För-
 ,,samling swårigen hafwer förargat, och der med
 ,,upväckt emot sig och denna vår Församling
 ,,Guds wrede straff och plågor. Men aldens
 ,,stund han, då han, efter Christi befallning, af
 ,,mig, såsom hans Stålsörjare, uti fromma
 ,,Christtrognas närvaro, der om är påmint, haf-
 ,,wer låtit sig det gå alswarligen til hiertat, och
 ,,bekänt sin synd och den förargelse han der med
 ,,haf-

»hafwer til wåga kommit, och begårat förlåtelse
 »af Gudi genom Jesum Christum, såsom ock
 »försoning med Guds Församling, hwilken han
 »förargat hafwer, och för den orsaken skull, så
 »som en bortfärdig syndare, stått sig för allas edor
 »ögon, och således med sielfwa wärket betygat,
 »at denna synden och andra, som han bedrifwit
 »hafwer, är honom utaf hiertat led, och beder
 »och söker syndernas förlåtelse af Gudi med en
 »stadig tro uti Jesu Christi namn, förpliektar
 »sig med Guds nådiga tilhielp willa bewiisa sin
 »bättring med et bortfärdigt lefwerne, begårar
 »ock af hela Guds Församling, hwilken han med
 »sin synd grufweligen hafwer förargat, at sådant
 »må warda honom förlåtit, och han måtte för
 »en ledamot uti Församlingen åter igen uptagen
 »warda. Så skole wi honom, efter wårs Her
 »ras och Frälsares Jesu Christi och Hans helga
 »Apostlars befallning, aflösa och säga fri ifrån sam
 »ma hans synd, och tilgifwa förargelsen, och å
 »ter igen anamma honom til den Christeliga Kyr
 »kos gemenskap, der ifrån han sig sielf, med sin
 »ogudaktighet och förargeliga synd, afföndrat
 »hafwer. Och wele fördenksfull innerligen af hie
 »rat bedja Gud för honom, at han wille vara
 »honom nådelig, och här efter bewara honom
 »och oss alla för sådana och andra swåra synder,
 »laster och förargelser, hwilket wi af hiertat will
 »se göra med wår dagellga bdn: Sader wår 2c.
 »Sedan läser Skriftestadren af Psaltaren,
 »eller ock sjunger af Psalmboken den 67. Psalm.
 »eller den 51. Psalm.

„Der efter säger Skriftefadren til den bote-
 „färdiga syndaren på detta efterföljande sätt:

„N. Bekänner du, at du hafwer bedrifwit
 „N. (här skal man uppenbarligen nämna synden,
 „för hwilken han gör uppenbar bättring och be-
 „gärar blifwa aflöst) och med denna och dina
 „andra synder Gud den aldrahdgsta swärligen
 „förtörnadt denna Christeliga Församlingen hö-
 „geligen förargadt, och dit samwete jämmerligen
 „besväradt? Swar: Ja.

„Är detta dig altsammans af hiertat ledt?
 „Swar: Ja.

„Begärar du för samma dina bedrefna
 „missgärningar förlåtelse af Gud den alsmäktige
 „ste för Jesu Christi skull, och dertil med en up-
 „penbar aflösning af mig, såsom en Christi tie-
 „nare uti Guds stad? Swar: Ja.

„Beder du ock denna Christeliga Försam-
 „lingen, hwilken du förargadt hafwer, at hon
 „wille för Christi skull förlåta dig sådana förar-
 „gelse? Swar: Ja.

„Lästwar du Gud och denna Christeliga Försam-
 „samling, at du efter denna dagen will, igenom
 „den Heliga Andas tillhielp, flitligen wackta dig
 „för denna och andra sådana synder och förargel-
 „ser, och föra et botefärdigt och Christeligt lef-
 „werne? Swar: Ja.

„Sedan säger Skriftefadren til den botfär-
dige syndaren:

„N. Efter du nu inför Gud och hans helga För-
samling uppenbarliga hafwer betygat din hier-
tans ångest för dina begångna synder och grofwa
missgärningar, och wi här af kunne förnimma,
at dit swåra fall, synd och förargelse ångrar dig
hierteligen, och du begår af Gudi nåde och
förlåtelse, hwilken af blotta nåde och barmher-
tighet, genom Jesum Christum wår Frälsare,
uti sit Evangelio faderligen hafwer läswat Matth.
18. Hwad två eller tre af eder komma öfwer-
sens på jordene, hwad ting det hålft kan vara,
som de bedja om, skal det dem wedersaras af
minom Fader, som är i himmelen. Ty hwar
två eller tre äro församlade i mit namn, der är
iag mitt ibland dem. Och der til med nådeligen
tilsagt, at hwad efter hans befallning warder
löst på jordene, det skal vara löst i himmelen.
Derföre ock iag, såsom en tilförordnad Christi
tjenare, säger dig här uppå, uti Guds stad, och
på hans wåga: War wid god tröst, min Son
(eller dotter) dina synder äro dig förlätta. Och
tager dig nu åter igen til en ledamot uti Jesu
Christi andeliga lekamen, hwilket är Hans
heliga Församling, der ifrån du dig sielf, genom
din synd och förargelse, afföndrat hafwer, at du
här efter i samma lekamen skal war implantad,
si namn Faders, och Sons, och den Heliga Ån-
das. Amen.

Der efter talar Skriftefadren til folket, som
 „tillstådes äro, på detta efterföljande sätt.

„Käre Christi wänner, jag förmanar eder
 „alla, at I samt med mig willen tacka Gud den
 „aldråhögssta af alt hierta för denna stora wäl-
 „gärning, at han, genom sit heliga Prediköem-
 „bete, hafwer warit kraftig uti denna wår med-
 „broders (Systers) hierta, och gifwit honom en
 „rättskaffans bot och bättring. Wi wöle ock fi-
 „teligen bedja Gud för honom, at han wille nå-
 „deligen behålla honom ståndaktig uti samma bot-
 „skärdighet. Och efter wår H. Erre Christus sielf
 „säger Luca 17. at glädje warder för Guds änglar
 „i himmelen öfwer en syndare, som sig bättrar,
 „at I då af en Christelig kärlek hierteligen wille
 „eder frögda öfwer denna wår medbroders rättelse
 „och bättring. Jag will ock förmana eder alla
 „på Jesu Christi wagna, at I af alt hierta
 „wille förlåta honom, det han eder förargat haf-
 „wer, och här efter hålla honom för en broder,
 „och icke någon tid honom detta swåra fallet för-
 „wita, utan det aldeles förgåta, och låta för-
 „glömdt wara. Och der hos med lära af hans
 „exempel, at ingen menniska är, hwilken diefwar-
 „len ju så snart, som med honom stiedt är, kan
 „förføra och komma på fall, hwar Gud genom sit
 „nådiga skydd och bestärm eder derföre icke bewar-
 „rar. Och derföre skolen I se eder wäl före, es-
 „ter Apostelens förmaning 1 Cor. 10. Den der
 „står, han se til at han icke faller. Och at så-
 „dant lätteligen kan ske, wittnar Skriften af
 „Adams,

Adams, Eve, Davids, Petri och andra mäns
 heliga Helgons ömfeliga fall. Dertfore bewiser
 denna war uprättade broder barmhertighet och
 Christelig kärlek. Jag förmanar och dig, min
 käre broder i Christo, at du här efter besittar
 dig om et Christeligt lefwerne, och åkallar Gud
 dageligen med all som största alswar, at Han
 genom sin Helga Anda wille bewara dig uti sin
 lydno och frucktan, hwad du nu Gudi uti Hans
 helga Församlings närwaro läswat och tillsagt
 hafwer; måtte wara troligen hållit, hwilket wi
 dig alle af hertat önske utaf Gud Fader, genom
 Jesum Christum, med den Helga Andas hielp
 och bistånd, må skie och wedersaras.

När alt detta uträttadt är, skal den afstöfe
 syndaren samteligen med andra, som der til be-
 redde äro, gå til Herrans Natward, så framt
 han då för händer hafwes; hwar och icke, då
 på nästa Söndag der efter.

Denna forma absolutionis skal och brukas
 med dem, som genom sin hårdnackade obotfär-
 dighet och trefhet äro lyfte i band, och hafwa
 sig besinnat, och man af dem förnimmer wis-
 steckn til rättfinnig bättring, och begära försona
 sig med Gud och afbedja all förargelse hos Guds
 Församling.

S. 21. Jag har äfwen för detta af Bisko-
 pens Paulini annärkningar anført, huru lösa ko-
 nor bleswo kyrkotagna (S. 6.). Doct ägde wi
 icke något allmänneligen gilladt sätt, huru denna
 N n n 2 Skrif,

Skriftermåls och aflösningss handel skulle inrättas,
 för än år 1614. Då infördes det i Handboken,
 hwarest det in til vår tid blifwit oförändradt.
 Det war likwäl då egenteligen författadt til lösa
 konor, som i Kyrkan skulle intagas efter barn;
 men lämpades år 1693. ej allenast til de syndare,
 som sig med lönskaläge eller hor förfett, utan ock
 til andra, de der grofwa synder bedrifwit, och til
 Kyrkoplikt dömas. De intagas alle på lika sätt
 i Guds Församling. Först omtalar Skriftefadren
 för Församlingen den bedrefna misgärningen.
 Sedan tillspörjes den brottslige, om han bekänner,
 det han med sin synd hafwer Gud swärliga för-
 törnat? Om han ångrar det af hiertat? Om
 han tror, at Gud den barmhertige honom det för
 Christi skull förlåta will? Om han beder, at Guds
 Församling, den han förtörnat och förargat haf-
 wer, wille det för Christi skull honom tilgifwa?
 Om han läfwade, at här efter med allo sit wilja
 taga sig til wara för sådana synder, bättra sit lef-
 werne, älska Gud, gärna höra Guds ord, bedja
 Gud om den Helga Andas bistånd och Regering
 emot dieselwulens, werldenes och sit onda köttis an-
 fäkning och frestelse? Sedan fälles för honom til
 Gud en trogen förbön, at Gud wille för Christ
 skull förlåta honom hans synd, och sända honom
 sin Heliga Anda til et heligt lefwerne. När nu
 en sådan syndare wisar alswarlig ånger och ruelle
 öfwer sin besångna synd, och utlofwar bättring,
 då aflöser honom Skriftefadren offenteligen, och
 intager honom i Guds Församling sålunda h:

Efter
 1) Kyrkol. 1686. C. IX. §. 3.

Efter du här inför Gud, och Hans Sörsamling, hafwer uppenbarligen bekänt dina synd, och utläsawat en sansfärdig bot och bättring; derföre och jag, på Guds och wärs HERRAS Jesu Christi befallning, som sagt hafwer: Swilkom I förlåten synderna dem förlåtas de, tillsäger dig syndernas förlåtelse, Guds nåde och wänskap, i namn Fadens, och Sons, och dens Helga Andas, Amen 2).

S. 22. Det har stundom händt, at syndarena nekät til sina brott, wid det offentliga skriftermålet. År 1692. blef en man dömd, at hafwa begått enfalt hor med en qwinsperson, som war både döf och dumb. Han undergief det werldsliga straffet, och stod på pliktewallen; men wille icke widgä, at han til samma gärning war brottslig. Consistorium förfrågade sig derföre i underdånighet hos Konungen, för än Aflösning kunde tillstädjas. Och som det tillika gaf anledning, at slika mörka saker plägade ställas under Guds dom; så tillät Konungen Consistorio, at häruti således förordna, som det sielf fant bäst wara k). År 1696. förekom nästan et lika mål. En dräng, som begått lönskaläge, nekade der til wid sielfwa Kyrkoplikten. Konungen befalte, at syndaren, genom tienliga föreställningar, skulle förmås til bekänneffe. Men i fall han framhårdade i nekande, skulle han lemnas under Guds dom, hwilken det hemliga i sinom tid uppenbarandes warder.

M n n 3

Och

2) Handbok. 1614. och 1693.

k) Kongl. Bref til

Consist. i Wexjö d. 26. Febr. 1695.

Och detta borde Kyrkoherden gifwa Församlingen tillkänna *n*). Följande året blef en Man, för begångit dråp, dömd til full mansbot och Kyrkoplikt, hwar efter han utlade böterna, men wid Kyrkoplikten icke tilstod gärningen. Konungen utlät sig, at Consistorium skulle honom för sig komma låta, och hans genstråfwigket honom för ögonen ställa. Och der han antå icke wille sig til bekännelse låta beqwäma, skulle Kyrkoherden, på något tienligit sätt, som Consistorium pröfwade vara bäst, uti syndarens närvaro, på Predikstolen föreställa Församlingen hans syndiga upförande, och lemna altsammans til Gud, som synderna des högre straffar, när man dem med slikt halsstarrighet fördrar och swärare gör *m*). Men sådant samlade på Domstolarna den obegageliga misstänka, at de altför handgripeligen felade uti rättwisans skripande, och låto oskyldiga personer blifwa lidande. Konungen blef derföre föränlåten, at år 1699. en gång för alla stadga, at den, som sig understår, inför Predikanten och wid det uppenbara skriftermålet, neka til den synd, som han tilförene inför werldslig Rätt bekänt, och för hwilken han lagligen pliktat, skulle, efter laga öfwertrygande, för denna sin förhårdesse, pliktta med otta dagars fängelse wid watten och bröd, och icke desto mindre undergå et nytt skriftermål och aflösning; hwar om Consistorierne borde correspondera med Konungens Befallningshafwande,

n) Kongl. Bref til Consist. i Wexiö, d. 29. Maji 1696.

m) Kongl. Bref til Consist. Wexion. d. 13. Mart. 1697.

de, som här uti skulle föga all den anstalt, som wederbörde n).

S. 23. Efter afkunnad aflösning, plågade våre Evangeliske Prester, strax wid Reformation, pålagga syndaren wisa, skyldigheter, som kommo under namn af *Kyrkoplikt*. De tilstodo wäl, at sådane misgärningsmän, som bekände sina brott, och betedde sig redebogne at dem öfwergeftwa, borde strax i *Kyrkan* intagas, utan widare plikt och tunga; dock hölt man icke orädeligit, at äfwen behålla någon wis plikt, til at så mycket mera hämma det stora sielfswäld och öfwerdådighet, som hade tagit öfwer handen *). Mötet i Örebro fant år 1529. denna sakens billighet o), och *Kyrkolagen* af år 1571. talar der om widlyst igt. Man rögte utur wägen alla de afgudiska wärf och onyttiga båttrings gärningar, som warit bruk elisga under Påfswens tid, såsom, at företaga pelesgrims resor, uptända lius för beläten, låsa rosenkransar, dyrka döda menniskior, buga, knäfalla och krypa för stock och sten, samt leia och köpa offermeßor p). Nu waldes i stället sådana plikter, som skulle tienna till syndenes förekommande och undertryckande. Såsom til exempel: Man satte syndaren före en besynnerlig fasta och wisa stunder at bedja om syndernas förlåtelse, om allmännelig landsfred, och andra nödtorster, samt pålade honom allmosogift, samt andra kärlekswärf,

N n n 4

n) Kongl. Bref til Consist. d. 16. Nov. 1699.

*) *Kyrkol.* 1571. fol. XXIX. b.

R. I. p. 218.

o) *Teckn.*

p) *DIRMAN* P. 339.

wärk, efter hans råd och ämne. Den, som missbrukat sin wäria, skulle på någon tid blifwa henne förlustig, och en drinkare förböds, at på wis tid infinna sig i gästabud. Denna Kyrkosplikt pålade Bigtfadren den brottsliga, efter föregångnen aflösning. Men förut måste syndaren förplikta sig, at lydaktigt efterkomma, hwad honom befaltes, så kært det honom war at aflösas. Och som här uti skulle olika handlas, efter syndarens olika beskaffenhet, hwar til fordrades mycken försiktighet och warsamhet hos Prediko-embetet; så blefwo lärde och försarne Lärare, hwilke tillika woro samwetsmän, satte til Skriftefäder. De underwisade syndaren, at en sådan plikt icke war någon tillsyllestgörelse för synden in för Gud; emedan Christus allena hade för den samma fullgjort. Den brottslige borde allenast uptaga den såsom en Kyrkonäpft, genom hwilken han förlikade sig med Församlingen, på samma sätt som werldslig lag pålade häcktelse och penningeböter. Utom des tiente ock samma plikt der til, at hans lydaktighet och sanna bättring måtte blifwa kunnig, allom til förbättring, lilasom hans synd och last tillforene warit bekant mångom til förargelse. Befants någon af förakt öfwertråda denna plikt, som han i Skriftermålet läfwat obrottsligen hålla, så lades uppå honom et strängt werldsligt straff 7). Men detta så kallade Kyrkosstraff har länge sedan uphördt i wår Församling.

§. 24. År 1614. Åldts hela denna act på det sätt, at Presten, sedan han afkunnat afbönsningen, tiltalade syndaren med denna förmaning och önskan: Gå i frid, och synda icke här efter. Der til förlåne dig Gud sin Zelga Andas nåde, Amen. Men år 1686. befalltes, at Presten tillika skal wara folket, det de icke måga förwita den botfärdiga och aflösta syndaren, at han Kyrkopliskt utsträtt, och sig således för Gud ödmjukat hade. Wore någon så obetänkt, skulle han derföre tilböriligen nåpsas, och af werldslig Rätt med straff beläggas r). Och år 1693. infördes sielwa warningen i Handboken. Men wid lagwundna tiufwars uppenbara skiftermål, fant Sverhheten anständig, at samma warning skulle med tysthet förbigås s). Dock bör ingen der af draga det slut, som skulle hwarjom och enom efterlåtitt wara, at ostraffad småda och förekasta en botfärdig syndare des begångna brott. Sådant höfwes icke Christnom, utan böra de fast håldre hafwa tolamod med hwar andra, och uti saktmodighet den ene den andra uphielpa t). Til slut bör ock Skriftefadren förmana den brotliga, at wisa sin botfärdighet med allmosogist, efter råd och ämne u).

N n n 5

§. 25.

r) Kyrkol. 1686. C. IX. §. 5.

s) Konal. Rescript til Confist. d. 10. Oct. 1699.

t) Hof-R. Bref d. 14. Dec. 1714.

u) Hof-R. til Confist. d. 7. Dec. 1714. ARNELL P. 684.

v) Kyrkol. 1686. C. IX. §. 3.

s) Konal. Rescript til Confist. d. 10. Oct. 1699.

t) Hof-R. til Confist. d. 14. Dec. 1714.

u) Hof-R. til Confist. d. 7. Dec. 1714.

v) Kyrkol. 1686. C. IX. §. 3.

§. 25. Ifrån denna uppenbara Kyrkoplikt är i vår tid den åtskild, hwilken de föräldrar måste offentliggen undergå, som utan stor wårdslöshet förwäfsja sina barn. År 1673. utlät sig Biskopen Gezelius der om sålunda, at sådana olyckliga händelser med de späda barnen borde undersökas af Presterna, Länsmanen och Kyrko-Råden. Domaren skulle ock erhålla der om under rättelse, om han war så nära för handen. Men i Städerna ålåg det Kyrkoherden med någon af Rådstugun at sådana tilfällen examinera, hwilket borde stie med all försiktighet och beskiedelighet; på det de blödige och högtbedröfwade mödrar icke måtte mistrosta och falla i förtwiflan. Kyrkoplikten, som företogs efter wanlig sedwänja, skulle äfwen för de modfalta wara lindrig, hwars wid Predikanten tilkom at lämpa sina förmaningar til Församlingen och de bekymrade föräldrarna, huru de alle skulle wackta sig för säkerhet, samt befalla sig och sina barn uti Guds omwårdnad, när de gingo til hwila. Men skulle någon Moder wara så obetänkt, at hon föga lät et sådant förseende gå sig til hiertat; för henne skulle Kyrkoplikten stärfas hårdare, jämwal ock för de oaktsamma och hårdnackade ammor och konor x). Kyrkolagen af år 1686. belade sådana olyckliga föräldrar med uppenbar Kyrkoplikt y), och giorde ingen skildnad emellan dem och andra syndare. Men Presterskapet anhölt år 1723, at de förre måtte niuta någon lindring. Det stadgades för

x) GEZELIUS Commonit. XI. §. 5.

y) C. III.

den skull, at Presterskapet må, uti Församlingens
 Ellstas samt Håradsfogdens och Lånsmans när-
 waro, ransaka om de mödrar, som af full wåda
 olyckligen råka uti sömnen förqwäfsja sina barn.
 Dessa qwinnor skola i sligt fall med tingsförande
 icke beswåras. Ej eller måga de på den wanliga
 pliktपालेन ställas, utan eliest bat uti Kyrkan
 hafwa något rum, der de måga sitta, och efter
 tienligt affkunnande på Predikstolen, med det föres-
 skrefna böne-formularet, som år 1693. första gång-
 en i Handboken infördes, til Församlingens ge-
 menskap intagas. Men der några särdeles om-
 ständigheter befinnas, som kunna gifwa någon
 mistänka, at förqwäfsjandet stiedt af arghet, el-
 ler grof wårdslöshet, bör saken til werldslig Rätts
 laga ransakning och afdomande hänwisas z). I
 Städerna skal om dylika mål strax och utan nå-
 got upskåf af Stads-Rätterna undersökas och af-
 slutas a). Hwilket alt genom en allmän förord-
 ning år 1726. stadfästades b), börande slika sa-
 ker icke underställas Hof-Rätterna, utan allenast
 wid besynerliga tilfällen c).

§. 26. Af det, som anfördt är, Kan hwar
 och en lätteligen finna beskaffenheten af det uppen-
 bara Skriftermålet i wår Församling. Ej min-
 dre stönjes, huru ganska sorgfällig wår Swer-
 het

a) Kongl. Resol. på Prest. Besw. 1723. S. 5.

b) Kongl. Resol. på Justit. Cancell. memorial d. 20.
 Mart. 1724.

c) Kongl. Förordn. d. 14. Jan.
 1726. S. 3.

d) Kongl. Rescript til Sw. Hof-R.
 d. 5. Dec. 1719. ARNELL p. 715.

het alltid varit om des widmakthållande; hwall
 fet med flera exempel kunde stadfastas. En kona,
 som gick i kyrka, före än hon war offentliggen
 aflöst, belades år 1728. med fem daler silfwermynt
 til Söknens fattiga d). Wid Konung CARL den
 Elloftes kröning, bleswo wäl åtskillige syndare,
 som för deras brott och misshärningar, antingen
 woro fångslige, eller hade begifwit sig på flykten,
 befriade ifrån det werldsliga straffet; men kyrko-
 plikten kunde de icke undkomma e). Dock bles-
 wo år 1699. de Soldater, som sig efter pardons
 placatet instälte, icke der med belagde f). Men
 wi böre nu sluta denna widlystiga afhandling,
 sedan wi bifogat några påminnelser, som torde
 förtiena upmärksamhet.

S. 27. Wi komme alle der om enhälligt
 öfwerens, at de aldragswaste syndare, när de
 få behålla lifwet, och wisa sig botfärdiga, böra
 åter inliswas i Församlingens samsfund. Men
 om sielshwa sätet finnas ibland of skiliaktiga tan-
 kar: När somlige yrka uppå en altför stor sträng-
 het, wisa andre en ej mindre lindrighet. För
 bägge dessa klippor böre wi taga of til wara.
 De älsta tidens erfarenhet underrättar of, huru
 det uppenbara skriftermålet förfallit, och öpnat
 wägen til oredda och sielshwäld i Församlingen,
 så wäl när man spånt bågån för hårdt, som då
 en

d) Sw. Hof. R. Crim. Resol. d. 27. Febr. 1728. AR-
 NELL p. 264.

e) Kongl. Pardons placat den

28. Sept. 1675.

f) Kongl. Rescript til Con-

sist. i Narven d. 14. Oct. 1699.

en otidig flathet varit härskande. Medelvägen är altså här, som uti alla andra wigtiga göros mål, den säkraste. Jag will med tilbörliq warz samhet yttra mina tankar, och med all wördnad underkasta dem hwarz och ens mogna och samwetsöma ompröfwande, under säker förtröstan, at den frihet, som wid wår Ryrkolags gränfning, hwarjom och enom uplåten är, får tiena til min enkshyllan, om jag i något felar.

S. 28. Ju mer wi här uti lampa oss efter sielfwa saken och de Christnas ensaldigbet i det första och andra seculo, ju sundare och säkrare blifwa wåra mått och författningar. Detta är min första grundsats. Sakens natur fordrar, at den uppenbare syndaren bekänner sit brott, förklarar der öfwer sin ånger, beder Församlingen om tilgift, läfwar bättring, samt der efter aflöses. Nödwändigheten här af hafwe wi tilförene wisat. Sakens natur äskar åfwen, at detta må stie offentligen. Balduinus tänker, at en misfgärningsman icke skulle behöfwa, wid sådant tilfalle, sielf insinna sig i Ryrkan; utan kunde låta Presten gifwa tillkänna för Församlingen sin ånger och afbön, alt der in til, at åfwen hans namn kunde förtigas g). Men wår dyre Lutherus yttrar sig här öfwer sålunda: *Es* medan synden är offentlig, så måste ock församlingen wara offentlig, eljest däger den icke; ty hela Församlingen är förolämpad h).
Man

g) BALD. Cal. Corfc. L. II. C. 12. Cal. 3. P. 438.

h) LUTHER. in Colloq. mensalibus C. 21. fol. 178.

CARPZOVII Jurispr. Eccles. L. III. Def. 82. p. 805.

Man kan tillägga, at och hela Församlingen bör öfvertygas om den brottsligas bättring; på det den må hålla honom för en Christendoms broder. Den första Kirkan wiste icke af annat bruk, än at detta göromål förrättades offentligen. Uppenbara syndares enkylta afsöning upkom, så som wi tilförene berättat, wid slutet af det tredje seculo, för udd skull, och af sådana orsaker, som icke beswåra våra tider. Näppeligen lärer nu något annat bindande hinder ligga här wid i vägen, än fallande stöten. En sådan olycklig människas bör ofelbart skrifvas enkylt, uti några personers närvaro; dock at Församlingen bekommer der om underrättelse, antingen förut, eller sedermera. Hans namn lärer så mycket mindre kunna och böra förtigas, som Församlingen, särdeles på de folkrickare orter, skulle då sakna den kundskap, som den bör äga, och den brottslige icke litet blifwa lidande, i det hans synd skulle wara allmänt bekant, men hans omvändelse platt undandbljas. Blödighet eller fructtan för tilwittelse torde sållan eller aldrig göra den offentliga afsöningen omögelig och äfventyrlig. Den, som warit så modig uti syndenes tjenst, at han kunnat wåga en ibland de slemmaste gärningar, lärer och nog finna styrka, at offentligen förklara sit sinnes önskelige förändring. Fructtan för tilwittelse kan icke falla på andra, än de der beständigt tråda dygden under fötterna. Men när man gör et offentligt steg ifrån mörkret til liuset, och ifrån satans makt til Gud; erhåller man alltid et Christeligt beröm til följeflagare, och tillbinder

fig alla fromma hiertan, som taga en fågnesam del uti syndares bättring. Til närvarande erens des natur och beskaffenhet fordras jämväl en utvärtens anständighet. Ingen kan neka, at ju syndaren, wid en så Gudelig förrättning, må böja sin knå, vara allvarsamt flädd, och i åtbörder wisa all ödmjukhet. Skulle man förmärka wederspelet, så är det et bewis, at bättringen icke är upriktig, och at en slags förmåtenhet ännu härskar i hiertat. Sedan alla dessa delar äro fullgjorde, så har man efterkommit alt, hwad som utgör det uppenbara skriftermålet. Jag widgår, at uti det andra seculo bifogades någon strånghet och åtskilliga ceremonier, som icke hörde til sielfwa saken. Men der til war Församlingen då nödsakad; emedan den icke ägde någon werldslig Öfwerhet, som hämmade lasternas fria lopp.

S. 29. Uti vår Evangeliska Församling får intet utvärtens twång brukas wid andeliga saker. Wäl kunna obändiga sinnen på tienligit sätt förmas, at icke aldeles aflå nådemedlens brukande, och at icke förorsaka oro i Församlingen och det Allmänna; dock twingas icke der igenom någons samwete til den tro och wandel, som vår Religion föreskrifwer. Detta är min andra grundsats. Efter den beskriwning wi lemnat om uppenbart skriftermål, räknas det utan all twiswel ibland de Gudeliga förrättningar, som ankoma uppå syndarens egit godwilliga begifwande. Församlingen och en Christelig Öfwerhet kan wäl
föra

författa en ordning, huru de böra sig förhålla, som, efter et groft syndafall, skola åter uptagas i des skidte. Men den äger icke makt, at, genom utvärtens twång, låta wärkställa des åtlhdande. Hwilken kan befälla en syndare, at bekänna och ångra sin synd, at göra aföön och utlåfwa båttring? Hwilken kan ock påtruga honom aflösning och Församlingens gemenskap? Wål får och bör man i sådant fall råda och förmana; men icke twinga och befälla. Hvad nytta skulle ock et sådant twång medföra? Syndaren blefwe lika orförändrad, som förr, och ännu mera bitter och förhärdad. Syndabekännelsen wore et förstådt wäsende, Aflösningen et misbruk af försoningens embete, och Församlingen skulle uppfyllas med skrymtare. Sådant besannade den första Christna Församlingen, och brukade fördensfull ej det ringaste twång med de fallna syndare, som sielsswilligt kommo, och i hertans ödmjukhet anhöllo, at få bekänna och afbedja sina brott, samt åter glädja sig af tillträde til den Christeliga kyrkans förmaner. Således wore önskeligt, at ock nu ther med tilgå måtte, fast än werldslige Domstolar icke skulle döma någon grof syndare til at nödwändigt undergå uppenbar aflösning, utan allenast hänwisa honom til hans Siälaförjare, at erhålla trogna undervisningar och föreställningar. Presterskapet får ej eller truga och skråma någon, utan genom grundeliga och rörande påminnelser öfvertala den brottsliga, at tänka på sit egit bästa, och fullgöra sin skyldighet. Syndaren bör bringas så wida, at han af hertans grund, med

tårar

lärar och fullt alsware, utbeder sig af Församling-
 en såsom den största wälgärning, at så göra sin
 syndabekännelse och intagas i des samsund. Men
 skulle någon, wid alla förmaningar, finnas hård
 och obewekelig, och framhärda uti förhårdelse;
 så är det så långt ifrån, at han skulle tvingas
 til uppenbar aflösning, at han fast mer, i sådan
 händelse, må ifrån Församlingen uteslutas. Ty
 när han wägrar sig, at på Christeligt sätt up-
 gas i des samsund, så fordrar sielfwa billigheten,
 at han ock förklarar förlustig af des förmaner,
 til des han sig omwänder. Der uti finnes ej det
 minsta skien af twång; ty Församlingen lämpar
 allenast sina mått efter hans upförande.

§. 30. Uppenbart skriftermål är icke
 något straff. Detta är min tredje grundsats.
 Det onda, som en lagens öfwerträdare måste
 utstå för sin förbrytelse, kallas straff. At en,
 som sig försyndat, frowilligt får bekänna, ångra
 och afbedja sin synd, utläsna bättring, samt
 blifwa delaktig af de andeliga förmaner, af hwil-
 ka han förut gjort sig förlustig, är en stor wälgär-
 ning; men ingen widrig påföljd för det begångna
 brottet. Den förlorade Sonen räknade för sin
 hicka, at han fick frambara sin syndabekännelse:
 Sader, jag hafwer syndat i himmelen, och
 för dig, jag är icke nu wärd kallas din son
 Luc. 15: 18, 19. Som nu det uppenbara skrif-
 termålet i sig sielf icke innefattar något, hwilket
 kan bära namn af straff; så bör ej eller Försam-
 lingen göra der wid något bihang, som kan med
 skäl kallas straff. Församlingen äger ingen rätts-
 sig

tighet at straffa. Den bör bemöta botfärdiga syndare med saktmodighet, råd och biträde, men icke med utvärtens widrigheter och strängt förfarande. At de sättias på prof, och måste afbida någon tid, innan de erhålla afsöfning, är intet straff. Sådant tienar de brotliga til nödig försberedelse, och Församlingen til säkerhet, at den icke må erkänna en owärdig ledamot för äkta. Tid efter annan hafwa några omständigheter i wår Församling sig insmygt, dem man icke kan frikalla, at de ju wärit et straff. Syndaren stod för Kyrkodören, stundom med bar rygg och ris i handen; han slogs jämwäl i jern, och slet ris utan för Kyrkodören. Detta kunde icke komma under annat namn, än straff. Hit kan ock föras, at den brotliga, för et och samma brott, måste wisa sig uti flera Församlingar, innan han bekom afsöfning. Men alt detta hafwe wi länge sedat med alt skäl aflagt. Det är nyß berättadt, at wåre förste Evangeliske Gäder pålade den botfärdige syndaren, efter afsöfningen, en särdeles Kyrkoplikt, görande tydelig skildnad emellan Skriftermålet och sielfwa Kyrkoplikten *d*). Mötet i Örebro år 1529. och den älfte Kyrkolagen anförde til orsak, at efter Regimentet då stod på swaga fötter, så war nödigt at bruka denna strånghet, til lasternas hämmande *k*). Men när Domstolarna kommit i sit rätta stiel, och lagarna hållas i sin helgd, är denna Kyrkoplikt, såsom onödigt och öfwerflödig, aldeles afskaffad. Wäl förmanas

d) Kyrkol. 1571. fol. XXIX. b

k) TEGEL P. 4.

manas sådana syndare ännu, at med allmosogift
 wisa sin botfärdighet ^h), och de förmögnare up-
 muntras, at gifwa något ansefligen til Kyrkan
 och de fattiga ^m); men detta föreställes icke såsom
 något straff, eller plikt, utan såsom en friwiljig
 gåfwa.

§. 31. Wi hafwe altså uti vår Försam-
 ling intet öfrigt wid det uppenbara skrifstermalet,
 som kan nämnas straff, förutan den så kallade
 Pliktepallen, hwilken ej eller för straff borde ans-
 ses. Ordning och stiel fordrar, at rummen i
 Kyrkan skola indelas til Man och Qwinnor, Pres-
 ter, Klofware, Siungare, barn och fullwärdt
 folk. Så hafwe wi ock utsatt et wißt ställe för
 fallna botfärdiga syndare, då de skola erhålla af-
 lösning. Intet rum är wanhederligt och skams-
 ligt. Och derföre är ej eller plikt epallen i sig sielf
 något straff. Men hwilken är nu i stånd, at här
 uti öfvertala menigheten til et friwiljigt bifall?
 De äro så i Swea Rike, som icke hålla denna
 pall för et nästan olideligt straff, hwar med störs-
 ta blygd och nesa är sammanknippad. Nedan år
 1673. kallade Biskop Gezelius honom Skampal-
 len ⁿ), hwilken tänka sedermera blifwit fortplans-
 tad och stadfastad i allas sinnen. Den, som
 stort sig skyldig at undergå uppenbar skrift och af-
 lösning, will gärna åtaga sig altsammans, alles
 nast han slipper pallen. Uti sådana menniskeliga
 anstalter måste wi lämpa oss efter allmänhetens
 ömde

D o o 2

^h) Kyrkol. 1686. C. IX. §. 3. ^m) Görordn. d. 17.
 Nov. 1741. ⁿ) Commonit. XI. §. 10.

omddnne. Och som denna plickepall hålles allmänneligen för et straff; så tyckes falla af sig sielf, at den må bortläggas, och icke blifwa någon stötesten wid det uppenbara skriftermålet, med hwilket ingen utwärtens plikt bör sammanknippas. Man kunde i det stället låta syndaren sitta i wapphuset, eller ock i den yttersta bänken i Kyrkan, så som de mödrar, hwilka af wåda förqwaft sina barn, öfwer hwilket rum man icke hört någon sig beswåra.

S. 32. Om wi skulle wiisa taga denna medelwäg, som uti föregående puncter är utstakad, så torde det uppenbara Skriftermålet sättas i sin tilbörliga stic, och winna hos oss större högsaktning och hållsammare eftertryck. Allenast en erindran återstår, angående dem, som kunna falla flera resor uti samma eller andra stora brott. Wi hafwe förnummit, at den förste Församlingen icke mer än en gång wille uptaga sådana ofstadiga i sin gemenstap. Men detta tyckes wara nog strängt. Gud hafwer sin nådes famn öppen för syndare, så länge nåde-tiden warar. Hans exempel bör Församlingen efterfölja. Dock nekaj jag icke, at man med någon större allsware samhet och försiktighet bör handla med sådana misgärningsmän, som med flera fall öka sin syndaskuld. Wår första Kyrkolag talar der om sågunda: Kommer ock någor, som sig för någon last skriftat hafwer, annan eller tredje gång igen med samma eller en annor last, den samma må Poenitentiarius (Skriftesfadren) wiisa bort ifrån sig, och låtan på någon tid sielf

tielf betäma. Des förinnan må man förfas
 ra, om någon sanskyllig bättring någon tid
 kan vara af honom til förmodande o).
 Min enfaldiga tanka är, at Siälesörjaren bör
 antaga sådana willfarande fär med all ömhet,
 undervisa dem om orsakerna til deras ostadighet
 i det goda, föra dem, genom Andans kraft, til
 en hiertelig erkänsla af deras synda-elende, up-
 muntra deras nedslagna sinnen at söka försoningen
 i Christo, förehålla dem den sinnets förändring,
 som fölter med tronens förtröstan, och wisa dem,
 huru de måga lyckeligen öfwerwinna de anfall,
 som stie af deras widlådande synda-förderf. Han
 bör ock erfara, huru de sättia alt detta i wärks-
 ställighet, och ingalunda tillåta dem offenteligen
 aflöfas, så länge de äro barn i Christendoms ut-
 öfningen; utan der med wänta, til des nåden
 hunnit hos dem til någon stadga. Men här an-
 kommer det ganska mycket uppå öfwade och i Chri-
 stendomen försökte Lärare, som äro sticckelige at
 stila guld ifrån slagg, och taga de utwägar,
 som påsa sig efter hwars och ens syndares siäla-
 tilstånd. Herren sände oss, som Lärare äre, sina
 wisshet, at wi, genom hans kraft och efter hans
 wilja, måge stärka de swaga, hela de siuka,
 förbinda de sära, hämta igen det för-
 wilta, och uppsöka det borttappade
 Ezech. 34: 4, 16.

1009

Språk

Syracionde Nionde Capitel.

Om Biskopar och Prester, deras Inwigning, samt huru en Kyrkoherde uti Församlingen inställes i Sverige.

S. I.

Nedan wi nu igenomgått de förnämsta af vår Christeliga Församlings ceremonier, böro wi til slut föreställa de personer, hwilke egentligen böra iakttaga de föreskrifna ordningar, uti sina embets förrättningar. De samme äro Biskopar och Prester. I Apostlarnas tid woro de ordentliga Kyrko-embeten icke många. Man nöjde sig då med Lärare, som predikade Guds ord, och utdelade Sacramenterna, samt Skaffare, som bewakade de fattigas bästa. Men i de följande tidehwarf ökades de andeliga beställningarne mer än mycket. Då fick man se Biskopar, som hade upseendet öfwer de andra Prester: Cor-Biskopar, som woro Biskoparnas medhjelpare på landsbygden: Metropoliter eller Archibiskopar, som woro satte öfwer flera Biskopar i en Prowins, och Primater eller Patriarcher, hwilke hade at säga öfwer flera Metropoliter. Utom dem funnos ock andre Kyrko-betjenter, såsom Archidiaconi och Archipresbyteri, dem Biskopen brukade på sina wagnar i andeliga och wärldliga mål: Diaconi, eller Kyrkotienare, Hypodiaconi, som hade i beredskap Altarets kår

sorgfälligt iakttagas. Presta-namnet ledes med
 rendels ifrån Grekernas πρεσβυς och πρεσβύτερος,
 som bemärker en ålderstegen Man. Så kallas
 des Guds ords Lärare i första Församlingen;
 emedan inge andre der til utvaldes, än sådana,
 som hunnit til mogen ålder, stadgad lärdom och
 försiktighet, samt Christelig erfarenhet r). Bis
 kop och Prest war i Apostlarnas tid et och sam
 ma embets namn, och utmärkte en sådan person,
 som war förordnad, at rent förkunna Guds ord,
 och utdela Sacramenterna efter Christi instiftelse.
 Prester woro då de ordentelige Lärare, och til
 fattes af Apostlarna uti alla Församlingar Ap. G.
 14: 23. Dese Prester nämdes tillka Biskopar.
 Då Paulus hade til sig kallat Presterna ifrån
 Ephesus, påminte han dem, at den Helge Ande
 hade satt dem til Biskopar, at regera Guds Förs
 amling Ap. G. 20: 17, 28. Likaledes när sam
 me Apostel befalte, at Titus skulle besätta städer
 na här och der med Prester, som woro ostraffe
 lige, tillade han strax orsaken, at en Biskop
 borde wara ostraffelig, såsom en Guds skaffare
 Tit. 1: 5, 6, 7. Der af förmärkes klart, at Bis
 kop war då alt det samma, som Prest. Det
 första spår man hafwer af någon Föreståndare,
 som hade at säga öfwer de andra Prester, finnes
 i Johannis Uppenbarelse Bok, hwarest sådane
 Upp

v) Ap. G. 14: 23. 1 Tim. 5: 17, 19. Zac. 5: 14
 De Presbyteris, conf. CAMP. VITRING. de Synag.
 Vet. L. III. P. I. C. 1. p. 609. CHRIST. MATTH.
 FRÆTERI Origin. juris Eccles. p. 49. BUNDEUS de Ecc
 les. Apostol. G. VI. p. 719.

Uppsyningsmän kallades (Englar 3). Men i det andra seculo blefwo de nämde Biskopar *).

S. 3. Anledningen til et sådant företräde Presterna emellan, war utan twifwel denna. Utthwar och en Församling funnos merendels flere Prester, som utgjorde et samfund. Den älsste och förste i detta andeliga Collegio förde ordet, och blef i synnerhet kallad Biskop och Söreståndare. Det är troligt, at man i början sblade ordningen; så at när den förste dödde, trädde den, som war der näst, i hans ställe. Men så snart Biskops myndigheten ökades, och man erfor, at med åldren icke alltid fölgde sstikfelighet, at besfrida et så wigtigt embete, sfred man ändresligen til wal. När denna inrättning kom til stadga, kan icke så noga utställas; men det wet man, at den på det Nicenska mötet år 325. stadfastades †). Det är alltså klart, at de Wästwiske fara mycket wisse, när de förfäcsta gradernas skildnad ibland lärarena, såsom en gudomelig inrättning. Sstelskwa Fädernas olika tankar öfwertryga oss noggsamt der om. Ty när Ignarius, Clemens Alexandrinus, Origenes och Tertullianus gynnade Biskops myndigheten; så påstodo Clemens Romanus, Irenæus, Theodoretus och Hieronymus en jämlikhet emellan Biskopar och Prester. Det war derföre nog långt gänglt, när man uti det fjerde seculo räknade ibland Aërianernas kätterii,

D o o 5

at

*) MOSHEM. Instit. Hist. Eccles. maj. p. 47.

*) HERES

SIVS T. I. p. 681.

†) Concil. Nic. Can. 16

STAFFERI Instit. Theol. Polém. Tom. IV. p. 73.

at de trodde ingen äfslidnad wara emellan Prest
och Biskop u). Wi gå en medelwäg uti wår
Församling. Wi säge, at Biskops myndighes-
ten, hwar med den stilles ifrån de öfriga Presters
nas embete, är en menniskio anstalt. Dock er-
fånne wi tillika, at det ej strider emot Kyrkans
art och beskaffenhet, utan hafwer sin stora nyt-
ta, at man lemna wiha försökta och uplysta per-
soner öfwerinseendet öfwer det öfriga Presterska-
pet. Det enda, som der wid bde förekommas,
består der uti, at de af Lärare icke måga blifwa
werldslige Herrar x). Prästaren sielf ogillade
icke, at någon skulle framdeles blifwa Förestän-
dare i Guds Församling. Men h in förbod der
wid alt herrawälde, högmod och werldslig prack
Luc. 22: 26. Den Augsburgiska Bekännelsen
utlåter sig här om med sådana ord, at all den
makt, som Biskoparne äga, utom Guds
ords predikan, Sacramenternas udelande,
och Zimmeltriksens nycklars brukande, haf-
wa de bekommit af werldslig Öfwerhet y).

§. 4. Det gick lånat ut, innan Swea-
Rike bekom några Christeliga Lärare, och ännu
länge, innan beständige Biskopar der förordnades;
men långst, för än wi erhöle wår egen Arche-
Bis

u) HOLBERGS H. E. p. 207. x) QUENST. Ant.
p. 84. CAVE p. 180. RONDEI Theol. Dogm. L. V.
C. 4. §. 17. p. m. 1337. sq. Ejusd. Theol. Mor. F. 2.
C. 3. Sect. 8. §. 15. p. 607. BINGHAM L. II. C. I.
p. 53. BOEHMERI Dissert. VIII. Juris Eccles. Ant.
§. 16. p. 441. MOSHEM. Instit. Hist. Eccles. maj.
p. 43. 47. y) Aug. Conf. Abus. VII. p. 39. 40.

Bisshop. En Christen lärare i Syrien, wid namn Audæus, blef wid påß år 342. såsom kättare, drefwen i landsflyktighet, på Kåiser CONSTANTINI befallning. Han kom alt till Scandien och Gditha Rike, der han predikade den Christna läran, och begynte lägga grund till Caveller och Kloster. Men wåre hedniffe Förfäder hells honom för en bedrägare; hwarföre han måste fly utur Sverige, och blef ihjellagen på Fyen. Det synes, som någre Christne Lärare wid påß år 790. uppehållit sig i Sverige och Dannemærk, åtminstone i hemlighet. Kåiser LUPWIS den fromme öfwerlade i Aken år 817. med några Bisshopar om Nordens omwändelse. Då hade i Sverige länge warit en blandning af hedendom och Christendom. En widlyftig handel, ständiga färder til Constantino-pel, umgången med alla folkslag, och många Christna slafwar, hade så mycket wårkat, at Swenskarne icke woro aldeles okunnige om den Christna läran. Ändteligen framhyste en klarare dag. Ansgarius besöfte wårt Rike år 829. med Evangelii luss. Efter hans bortresa, infant sig wid påß år 836. Gaubertus, eljest Simeon kallad, med Archi-Bisshoplig heder, och i sällskap med sin slägtunge Nithardus. Eremiten Ardgeir predikade i Björko år 837. Ansgarius gjorde Sverige åter et besök år 860, tillika med Erimbort. Archi-Bisshopen Unna ifrån Bremen reste år 930. til Upland. Dock war icke den Christna Religion ännu öfwer alt antagen i Sverige. Men sedan Konung OLOF Skötkonung, lät sig döpa år 1001 blef

blef den så härskande, at Landsåndarne efter hand fingo sina ordentliga Biskopar 2).

S. 5. Til Scara Stift lades grunden år 1015, til Wexjö år 1030, til Linköping och Westeras år 1080, til Uplala och Strengnäs år 1100, samt til Åbo år 1170. Dessa äro de sju älfsta Stift i Riket, hvilka til sina gränser, wid påß år 1100, utstakades, samt år 1163. sattes fins emellan i ordning 2). Lunds Stift, som lång tid hörde under Dannemark, inrättades år 1065. Alla de öfriga Stiften äro unga. Wiborgs- nu Borgo-Stift anlades år 1554, Götheborgs år 1620, Calmare år 1607, Carlstads år 1586, Hernösands år 1647, och Gothlands Stift år 1572.

S. 6. På den tid våra älfsta Stift fingo sin början, hade Västven med sina Biskopar redan stigit til högden af werldslig makt uppå andra orter. Den Franske Konungen CHILPERIC, klagade wäl i det siette seculo: Wår Rikedom går bort til Byrkorna, och Biskoparne regera nu allena b). På samma tid utlät sig ock Biskopen Gregorius Magnus om sina medbröder med sådana ord: Wi förderfwe med wårt leß werne, hwad vi predike med munnen. Wåra ben äro förtårda af fasta, och wår ande

2) Se Herr von DALINS Svea Rikes Hist. I. Del. p. 340. 458. 473. 482. 484. 485. 490. 491. 512. til 518. 549. 573. 574. 604. 608. 615. 617. 623. 624. 626. 628. 629. 662. a) Herr von DALIN I. c. P. 2. p. 16. 52. Herr Biskop RHYZELI Biskops Crönika P. I. 152. 1163. 203. 206. b) ABRON. Hist. Franc. L. III. C. 57.

ande är upblåst af högmod. Uti föraktliga kläder och under ödmjukhets skien, söka wi efter werldslig ära och höghet, och dölsje ulfwatänder under fåra-ansikten c). Men grundwalen till den Påsweliga Monarchien lades likwäl icke, förr än i det siunde seculo, då Bonifacius den III. lät gifwa sig titul af Allmännelig Biskop och hufwud för Ryrkan. Här till kom den donation, som Pipinus uti det ottonde seculo gjorde till St. Peter eller det Romerska sätet, hwar uppå de Romerske Biskopar sedermera bygt sin werldsliga makt. Då antogo sig Biskoparne öfwerbefölet i krig, och uti det tionde seculo woro de aldeles at anse såsom werldslige Herrar. Men i Sverige drifade de sig icke strax förråda den Regerings lyftnad, som de förde i skölden. Ty med et hårdt och stridsmanligt folk behöfdes i början mycken slughet och lämpa. De erhöilo likwäl omsider hwad de påstade, anseende och Riksedomar. Konung KNUT ERIKSSON intog Biskoparna år 1175. ibland Rikens Råd i främsta rummet, och satte dem öfwer Hertigar och Jarlar d). Ifrån den tiden gingo de öfwer de andra af Rikens Råd, ja äfwen Rikens Föreständare e). Wid påß år 1250. infördes i Sverige Riks-Cancellers-embetet, hwilket jämwäl anförroddes at en Biskop, och sedermera öfwer hela Påswiska tiden af Andeliga Män för rättades f).
Deß

a) GREGOR. L. IV. Epist. 32.
LIN L. c. P. 2. p. 143. 144.

d) Herr von DALIN L. c. P. 225.

e) Bist. Rey

2EL. L. c. P. I. p. 122. Doß. CELSII Hist. Gust. R. 222.

f) Herr von DALIN L. c. P. 225.

Deputat utvidgade Kyrko-wäldet nu sina grän-
 sor alt der intil, at Biskoparne borde endast war-
 ra Påfwen underdånige, och icke göra Konun-
 gen trohets ed, så framt de ej innehade Cronans
 län. Ej eller skulle den werldsliga Öfwerheten
 och Rikens Herrar nu mera befatta sig med Bis-
 kopars och Presters wal eller tillsättiande g).

S. 7. Uti det femte århundrade fick Chris-
 tenheten sina Archibiskopar. De woro i sams-
 ma anseende, som Metropolitier eller Patriarcher,
 och hade under sig en hel prowins, hwar til flere
 Lüd-Biskopar hörde h). Den för omtalte Bes-
 nedictiner-Munken Ansgarius, som kom til Swe-
 rige år 829, blef af Påfwen Gregorius den IV.
 insatt til förste Archi-Biskop i Hamburg, med
 den myndighet, at bringa de Nordiska länder til
 Christendomen och under den Påfveliga stols
 lydno i). Hamburg war sedermera et Archi-säte
 för de Nordiska Riken in til år 840, då det i
 grund förstördes af de Normanner. Archi-Bis-
 koppen måste då flytta til Bremen, hwarest han en
 lång tid, liksom för, ägde öfwerinseendet öf-
 wer Sverige, Dannemarf och Norrige, och
 blef af dem ansedd såsom en Vice Påfwe, eller
 Påfwens Vicarius.

S. 8. Biskoparne och sielfwe Konungarne
 i Norden önskade, at blifwa ledige ifrån detta
 främmande öfwerwælde. Påfwen wille och der
 uti

g) Ibid. p. 216.
 P. 237.

h) BINGHAM L. II. C. 17. §. 1.
 i) BISH. RYDAL. l. c. p. 4.

uti gynna dem; men uti intet annat affeende, än at befästa och öka sit andeliga enwälds regemente. Ty han kunde se förut, at när han beskom en Ståthållare, som war infödd, och hade sit säte i dessa Riken, skulle Konunga-myndigheten snart undertryckas, och hans egit wälde hinna til sin högd. Således befriades Dannemarf från sin undergifwenhet för Bremen, och fick år 1103. sin egen Archi-Biskop i Lund, som wille strax tilwälla sig samma myndighet öfwer Swerige, som den Bremiska der utöfwat. Öfwen lät Eugenius den III, som år 1145. blef Påfwe, sin Cardinal Nicolaus Albanensis inwiga den första Archi-Biskopen i Norrige och Nidaros, eller Drontheim.

§. 9. Samma wärf hade öck Cardinalen at utföra i Swerige, på Riksdagen i Linköping år 1152; men kunde det icke efter önskan wärkställa. Både Up-Swearne och Götterne wille hafwa en Archi-Biskop af sina Landsmän, och des säte innom sina gränser. Och som ingen förning kunde träffas, reste Cardinalen bort med öförrättade erender, lemnandes Biskopskappan hos Archi-Biskopen Eskil i Lund, som der med skulle inwiga Sweriges Archi-Biskop, när han blef utwald. Denna heder gaf Archi-Biskop Eskil anledning, at med Påfwens tilstånd taga sig namn af Primat öfwer Swerige, hwilket öfwen alle hans efterträdare sig tilwållat, intil des Påfwens wälde här i Norden fick en ända *k*).
Unde

k) Herr von DALIN l. c. p. 52. 53. 91. sq. Bist. Rar.
274. l. c. P. I. p. 32. P. 2. p. 115

Spindeligen kommo Swenske och Göttha Män år 1162, på Uplala Riksdag öfwerens, at de, så wäl som Dannemarck och Norrige, skulle hafwa sin egen Archi-Biskop. De beslöto, at han nu för första gången skulle bland Götterna utwålsjas, och at Uplala skulle framgent blifwa Archi-Biskops säte. Således utnämndes til detta embette Stephanus, en Munk i Alvastra kloster. Men som Cardinalens nyh omtalte anstalt, angående wigningens fördrättande i Lund, tycktes kränka Swea Rikes sielfmyndighet; så wille man biuda til, at erhålla Påswens egen bekräftelse. Den nye Archi-Biskopen skyndade sig därför sielf til Påswen Alexander den tredje. Men Archi-Biskop Eskil i Lund fant ock nödigt, at der insinna sig, til sin förmenta rättighets bibehållande; då han så begick saken, at han ej allenast i Påswens närvaro, wigde Archi-Biskopen Stephanus år 1163, utan ock blef ansedd för hans Primat och förman *h*. Allt sedan måste Uplala Archi-Biskop erkänna den Lundska Primaten, intil år 1360, då samma undergifwenhet uphörde *m*). Dock lärer man icke kunna säga, at Sverige erhållit samma frihet genom någon formelig Bulla; utan torde det hafwa skedd genom Påswens hemliga be-gifwande.

§. 10. Hvad anseende en Archi-Biskop i Uplala ägde, under den Påswiska tiden, der uppå fram-

h) Herr von DALIN l. c. p. 52. 53. 91. sq. 124. 125. Diff. RHYZEL. 4 & P. 29. 30. 32. *m*) Vid. sup. c. XII, §. 2.

och med dyrbarare kärille, än dem han lät bära fram för Konungen. Men då skåtarne böjades, tog han Credenset, nickade emot Konungen, så som sin jämlike, och sade: Vår Nåd dricker Eder Nåd til et godt år o). Konungen skal då icke mera hafwa yttrat sig, än uti dessa ord: Din nåd och vår nåd rummas icke under et tak p); Men följande dagen visade han sig så mycket allvarsammare uti Dom-Capitlet.

S. II. Cancelleren Laurentius Andreae hade redan underrättat honom, at Biskoparnas wåls de icke war med den Zelga Strift öfwerens stämmande: De flott och fästet, hwilke af dem innehades, woro Rikets, ej Ryrkans. Uti Capitlet, men ej uti Rådet, woro dessa Prelaters rätta säte: Deras embete war at predika, ej at regera: Deras namn borde wara Verduge och Sögdwördige Säder, ej nådige Lärre: De hade tilwållat sig en öf skälilig myndighet och Rikedom, hwilken de både til Sörsamlingens och Rikets skada brukade: Alle Rönikor, så Swenske, som utländske, woro fulle af bewis der uppå, at Biskoparne warit oftare syflosatte med Politiska, än andeliga förwættningar, til Rikets förders och undergång q). Dessa under rättelser nyttjade Konungen, då han kom upp uti Dom-

o) Doct. Celsius l. c. p. 277.

p) Bist. Rayzet.

l. c. p. 54. Om Biskoparnas affikter och förmögenhet talas på samma ställe p. 122.

q) Doct. Celsius l. c. p. 195.

Dom-Capitlet. Han frågade efter, hwar uppå Biskoparne bygde sina stora förlänningar; hwar på han stadnade i det slut, et de Presterskapets friheter, som icke hade sin grund uti Guds ord, måtte fritt påtalas, och efter tidernas bestaffenhet, ändras r).

S. 12. År 1527. den 23. Junii inföll den dag, då de Västske Biskoparne i Sverige måtte tråda ned urån sin höghet. Konungen lat, wid den då utlysta Riksdagen i Westeras, anrätta et präktigt gästabad, dit de fernästste af prästen word budne. Wid sadana tillfällen hade Biskoparne tillförene altid setat näst Konungen, och oot företrädet framför Rikens Råd. Men nu, så snart Konungen sielf hade satt sig, kallade han Rikens Råd at sitta sig närmast. De näste rummen utmärktes för de sden. instig af Rikens Råd, och näst dem blefwo Biskoparne besatte at taga sina platser. Detta war skwel icke nog. Wid samma Riksdag förlerade äfwen Biskoparne sina stott, och deras inkomster inrättades på det sätt, at Sverigheten måtte i framtiden lefwa trygg för deras stämplingar s); hwar til de skrifteligen måste lemna sit bifall, med sadana ord, at de word til frids, huru vil och huru fattig Hans Nåde dem hafwa wille t). Och som de tillika förnummo, det Konungen war sin nad

s) Ibid. p. 277. 278.

t) Ibid. p. 322. 338.

r) Biskoparnas samtycke til Westeras Recept, Det Westeras Joli. Baptista dag 1527. Herr von STERNMANS Riksd. Besl. T. I. p. 89.

nad, at utesluta dem ifrån Rikens Råds antal; så anhöllo de af egit bewäg om befrielse ifrån det wigtiga Råds-embetet, hwilket nu icke passade sig med deras närwarande ringa wilkor. Detta blef dem bewilladt ^{u)}.

S. 13. Om dessa stora förändringar upsatte Rikens Råd en kundgörelse til alla Landsorter af innehåll, at Konungen ingalunda tänkte affkassa Biskops embetet. Han wille allena så laga, at Biskoparne icke måtte blifwa för mäktige, til hans och Rikets fara, utan bättre sköta Guds ord och warda sina Stift. Ej eller war hans upsat at affättia de öfriga Prester och Ryrkoherdar. Han lämpade deras lön efter Lagboken, och hwad som i sa måtte minskades, skulle dem på annat sätt godgöras, i det Biskoparne efter den dagen icke skulle gästa dem med så många, som för detta skiedt ^{x)}. Men för utan det betygade och Konungen hells, at han wille dö en Christelig Man, och wisse wal af Kristen, at wi icke kunde wara utan lärare och Ryrkoprester, som skulle underrisa folket. Dem wille han styrka i all den del, hwar til de wero berättigade, så framt de gjorde sit embete fullkomligen ^{y)}. Det war således icke swårt för denna stora Konungen, at år 1529. på Riksdagen i Strengnäs, med all frimodighet beswara de ogrundade

^{u)} Doct. CELSIUS l. c. p. 339.
Bref Diei Joh. Bapt. 1527.

^{x)} Rikens Råds
^{y)} Herr von

Dade tillwitelser, som honom, angående denna saken, wäro påbördade 2). Hans Sone-son Konung SIGISMUND trädde til den Påswiska Församlingen. Sveriges Ständer woro derföre angelagne, at af honom erhålla en omständelig förskran om den Evangelliska lärans bibehållande i Riket. Der uti låto de med tydeliga ord införa, at Biskoparne och Församlingens Sörmän skola niuta och behålla deras tilbörliga myndighet uti alla saker, som deras embete angår; At Archi-Biskopen skal warda hällen för den myndigaste ibland alt Clerkeri, samt at han, såsom andre Biskopar, skal niuta sit tilbörliga anseende öfwer hela Riket på sit embetes wägnar 3). Konung CARL IX. ombytte år 1604. atskilliga Presterliga namn och embeten, som hade smak af Påswedomet; men wille dock behålla Biskops namnet, efter det war så hederligt, och kunde räkna sin ålder ifrån Apostlarnas tid 4). Ifrån den tiden har Sveriges Presterskap ägt både den aktning och utkomst, at ingen Evangelisk Församling lärer der uti kunna öf öfwerträffa; hwar emot desse wäro andelige Wäktare ej eller welat låta något hos sig saknas, til befrämjande af Församlingens och Rikens wälfärd. Men nu wilsse wi något tala om deras inwigning.

P p p 3

S. 14.

2) Strengnäs Herredag år 1529. §. 2. 3. Herr von STIERNM. Riksd. Best. p. 101. 102. 3) Konung Sigismundi Stadsrådsförelse angående Religion, d. 16. Mart. 1594. Herr von STIERNM. l. c. p. 417. 418. 4) BAAZIGS L. V. C. 7. p. 606.

S. 14. Med Inwigning förstås den för-
rättning, då de personer, som äro kallade antin-
gen til Biskops eller Preste-Embeter, bekomma
offenteligit witnessbörd om sin stickelighet och kal-
lelse, förmanas til trohet i sit embete, samt ut-
läsna upriktighet emot Gud och Församlingen,
emottagande således sin wigtiga beställning och
Guds wälsignelse, genom Församlingens böner
och händers påläggning. Denna sedwänja kan
ledas ifrån det Gamla Testamentet, då den bruk-
ades så wäl wid werldliga, som andeliga embe-
tens titradande. Josua insattes til anförare för
Israels folk, genom händers påläggning 4 Mos.
27: 18. 5 Mos. 34: 9. Israeliterna befästes lägg-
a sina händer på Leviterna, som afsändrades til
Tabernakletsienst 4 Mos. 8: 10, 14. Judar-
nas Lärare och Rabbiner inwigdes och genom
händers påläggande ^{b)}, utom det at wälsigners
utdelande och offrens helgande skedde genom sam-
ma åthäfwä 1 Mos. 48: 14. 2 Mos. 29: 10.
Til Nya Testamentet har denna ceremonie utan
twiswel kommit ifrån de Hebreer. I Christi och
Apostlarnas tid war händers påläggande et tecken
til wälsignelse och den H. Andas utgiutande Marc.
10: 16. Ap. G. 8: 17. Ananias lade händer på
Paulus, som war af Gud omedelbarligen kallad
Ap. G. 9: 17. At Timotheus bekommit Predi-
koembetet genom händers påläggning, är ingen
twiswel 1 Tim. 4: 14. 2 Tim. 1: 6. Paulus
tyckes och gifwa wid handen, at man brukat sam-

b) LONDII Jüdisch. Heiligth. L. IV. C. 17. n. 17. p. 314.
PFEIFFER Antiq. Hebr. C. 27. p. 163.

Samma sed med andra kyrko-betienters tillfättian-
 de i Tim. 5: 22. Det är således icke underli-
 git, at denna åthäfwå blifwit framgiemt bibehål-
 len i den Christeliga Församlingen. Alla inwig-
 ningar skiedde i äldre tider endast med händer
 påläggning och bdnur c); hwilket kan gifwa an-
 ledning til åtskilliga nyttiga tankar. Der igenom
 afföndras den fallade personen ifrån menigheten,
 såsom et Gudi behageligt offer 3 Mos. 1: 4.
 Han påminnes om Guds nådes hand, som ho-
 nom styrker och uppehåller. Han får och sågna
 sig, at han wålsignas på det sätt, som Patriar-
 cherne och Christus sielf brukat (1 Mos. 48: 14.
 Marc. 10: 16.), under bön och åkallan Ap. G.
 6: 6. 13: 3. 1 Tim. 4: 5. *).

§. 15. De Påswisse hafwa gått aldeles
 ifrån den första enfaldigheten d), hwar öfwer
 wåre Symboliske böcker sig uttåta e). Uti den
 Latinska och Grekiska Församlingen äro dessa in-
 wignings ceremonier aldeles olika f). Wårt
 antagna bruk kommer öfwerens med det älfsta och
 anständigaste. Wi sätte likwål icke der uti nå-
 gon öfsefbar nödwändighet, utan medgifwe, at
 wår wignings act kan i nödsfall, wid krigs- och

P p p 4 pest

c) WEISMAN. T. I. p. 102. BINGHAM L. II. C. 19.
 §. 17. p. 297. *) Conf. ПОЯТОВ. Colleg.
 Pastor. Pract. p. 154. 155. d) Concil. Trident.
 Sess. 23. C. 4. Can. 7. Catech. Trid. C. 3. & 4.
 e) Small. Art. p. 59. edit. Svec. Norcop.
 f) Jo. MORRIS de Sacris Ecclesie ordinationibus
 P. 3. exercit. I. C. I. p. 3. BUDDI Theol. Dogm.
 L. V. C. 4. §. 10. p. m. 1325. 1326.

pesttider, samt under förföljelser, med godt samvete umbåras. En lagligen kallad person kan likafult föråttas Biskops och Presta-embetet. Dock behålle wi denna sed, i anseende til god ordning, samt för des ålder och nytta skull. Den bör icke afläggas, när omständigheterna tillåta des nyttjande. Och derföre hafwa våre Kyrkoordningar stadgat, at så wål Biskopar g), som andre Prester h) skola ordineras och inwigas.

§. 16. Biskops-wigningar woro brukliga i det tredie och fierde seculo. Metropoliten kallades alla Biskoparna i Prowinzen tillsammans på den ort, til hwilken tjenst den utwalde Biskopen skulle inwigas. Om de ej alle kunde wara tillstädes, borde dock tre, utom Metropoliten, bijnstas denna act. På den nya Biskopens hufvud höllo två Biskopar Evangelii boken, en läste öfver honom wålsignelsen, och alle de andre närvarande Biskoparne lade sina händer på hans hufvud. Bönen, som der wid brukades, innehöft, at Gudi måtte gifwa honom sin Andas delaktighet til at förblåta synder, efter Guds befallning, och wara Gudi behagelig uti saktmodighet och med et rent hierta i). År 540. på mötet i Orleans stadgades, at Archi-Biskopar skulle wigas af en annan Archi-Biskop, närvarande alla Lands-Biskoparna, så framt det skie kunde k).

§. 17.

g) Kyrkof. 1571. fol. LXXVIII. b. 1686. C. XXI.

h) Kyrkof. 1571. fol. LXIV. b. 1686. C. XIX. §. 1. C. XXII. §. 4.

i) HEINSIUS T. I. p. 763.

844. BINGHAM L. II. C. II. §. 4. p. 162. sq.

k) Art. 3.

chi. Biskoparna med tu eller try kors. Des första ämne war hagetorn, men sedan förfärdigades den af dyrbart trä, som öfverdrogs med guld eller silfver. Handtaget bestod af Cristall, eller annat kostbart, hwar uti förvarades något af Christi kors, eller annan helgedom, och öfversta spetsen blänkte af perlor och ädla stenar. Denne staf bars af Biskopen, eller af någon annan framför honom, när han innom sit Stift wille wisa sin myndighet; men utom Stiftet war sådant icke tillåtit o).

§. 19. Stundom begäfwade ock Konungen Biskopen med en Ring, til et teckn at han med Kyrcan blef wigd p). Någre wilsa påstå, at Biskoparne ifrån älska tiderna jämwal burit på hufwudet en Krona, eller något dylikt. Det är wist, at de gamle Fäder tala om en slags hufwudprydnad, som Johannes Evangelisten och Jacob den mindre skola brukat. Men om så warit, så bör man icke anse sådant såsom en tilhörighet för Christna Biskopar, utan såsom en länt sedwänia af den Judiska Församlingen. Ty det är bekant, at Öfwerste Presten bar et änneswan, som war en guldsilfwa, två finger bred, såsom en öppen blomma, eller en halsmåne, hwar up på war ingraswit: Helighet 3er Erranom 2 Mos. 28: 36. 39: 30. Cyr. 45: 14. q).

§. 20.

p) Biss. RHYZEL. l. c. P. I. p. 24. 29. not. C. C. SPEGEL l. c. p. 34. 35. HALLMAN l. c. p. 64. CONF. QUENST. & CALVÖR l. c. q) RHYZEL. & SFRÖEL l. c. 9) BINGHAM L. II. C. 9. §. 5. p. 139.

§. 20. Hos de Påswiska äro ceremonierna
 wid Biskopswigningar både många och til en stor
 del widstiepeliga. Wi bortlade dem wid Refor-
 mation, men behöllo de bruk, som wero anstän-
 diga och til en så allwarsam och lömpeliga. Den
 förste Evangeliske Archi-Biskopen Laurentius Petri
 Nericius inwigdes med Guds ord, böner och hån-
 ders påläggning, i Stockholm och Ridderholms
 Kyrkan år 1531. Söndagen för Michelsmåso da-
 gen, af Biskopen i Westeras Doct. Petrus Ma-
 gni, på följande sätt. Öfwer hans axlar lades
 en kostbar Chorkåpa, som icke war inlöst och hån-
 tad ifrån Rom, utan genom Konungens frkostig-
 het annerstådes ifrån bestaffad. Ty redan år
 1527. förestältes på Riksdagen i Westeras, at inge
 Biskopar skulle ifrån den dagen söka sin stadfästelse
 ifrån Rom r). När kappan hängdes på ho-
 nam, gjorde han sin trosbekännelse, enligt med
 den H. Skrift och den Evangeliska läran, försä-
 krades med liflig ed, at der uti framhärda.
 Dernäst sattes Archi-Biskops mössan på hans huf-
 tud, hwar efter Konungen framträdde, och försä-
 arade honom Biskops stafwen. Men smörjelsen
 gick man aldeles förbi s). Här uti gjorde Ko-
 nung JOHAN den III. en ändring, när det Litur-
 giska wäsendet braotes på banen, och förmådde
 den utwalda Archi-Biskop en Laurentius Petri Go-
 thus, at år 1574. underskrifwa, det Biskops wig-
 ningar skulle förrättas på det gamla Påswiska
 sätt.

r) HEW VON STIERNMANS Riksd. Besl. T. I. p. 72.

s) Bisk. RHYZEL. l. c. p. 63. 64. HALLMAN l. c. p. 63. 64.

fättet z). Konungen lät och följande året inwiga honom aldeles med sådana ceremonier, som hos de Påfwiska äro brukliga; ehuru han sielf sökte sådant at förekomma, och de öfrige Biskoparne äfwen satte sig der emot u). Mötet i Upsala år 1593. tog denna saken i öfwerwägande, och beslöt, at Biskops skrud och Biskops keyefa skulle affkassas x). Derföre, när Archi-Biskopen Mag. Abrahamus Andreæ Angermannus år 1594. wigdes af Biskoparna ifrån Strengnås, Westerås och Åbo i Upsala Domkyrka, såg man icke mer den Archi-Biskopskrud och smörjelse, som i Konung JOHANS tid war brukelig y).

§. 21. Angående fättet til at ordinera'en wald Biskop, äge wi uti vår Swenska Evangeliska Församling twänne stadgar, den förra af år 1571. och den senare af år 1686 z), i anledning hwar af följande ordning merendels iakttagas.

1. På någon Sön- eller annan Helgedag, då Biskops-wigningen skal gå för sig, läses på Predikstolen en til det ämnet lämpad bön.

2. Efter slutad Gudstienst sjunges en Psalm, under hwilken twänne Probstar i Mesphator begynna

y) BAAZIUS p. 365. z) Biff. RHYZEL. I. c. p. 60.
 WERWING I. c. P. I. p. 126. x) WERWING
 I. c. p. 148. 149. Disp. de Concil. Upsal. sub præsid.
 D. Prof. BRING p. 15. y) WERWING p. 223.
 z) Kyrkof. 1571. fol. LXXIX. sq. Kyrkof. 1686.
 C. XXI.

gynna processionen, hvar efter följer den nye Biskopen i Resfiorta, samt Archi-Biskopen, såsom Ordinator *), och tre eller fyra Biskopar, såsom Assistenten, hvilka alle äro klädda i Chors Kåpor. Den ene af Probstarne bär den nye Biskopens Chor-Kåpa, och lägger den på en framför honom stående stol.

3. Archi-Biskopen påminner folket, hvar för en stor Guds nåd och wälgärning det är, at han sänder wogna lärare i sin Församling, och wakande Uppsyningsmän öfwer andra; hwilket tal lämpas til den förestälte och til Biskopsambetet kallade Personen, under bön och åkallan, at han sin wigtiga beställning må förestå, til Guds äro och Stiftets förmån.

4. Alle falla på knä, medan Archi-Biskopen läser första bönen näst efter Litanien: O! Herre alsmåttige Gud, som de fattigas suckan icke försmår, m. m. Men i äldre tider brukades den tredje i ordningen: O! Herre Gud himmelske Fader, du som west, at wi uti så mycken stor farlighet icke kunne för menniskelig swaghhet skull beständande blifwa, m. m. Vidare författes bönen sålunda: O! alsmåttige ewige Gud, wära Herrens Jesu Christi

*) Ingen får i Sverige wigas Biskopar, utan allenast Archi-Biskopen; hvarföre Konung Carl XII. befalte, at den förordnade Biskopen Doct. David Lund i Wiborg icke skulle wigas af Biskopen i Åbo, utan af Archi-Biskopen i Uppsala. Men Superintendenterna wigas icke. Arch. Ep. Her. BENZELII Synt. Dissert. P. I. p. 574.

sti Sader, som of det selfwer befalt hafwer,
 at wi om arbetare i Säderna, det är, om
 tragna Predikare dig bedja skole. Sa bedje
 wi dina grundlösa barmhertighet, at du
 wärdigas sända of rättsinniga Lärare, gif
 wa, din helga och hållsamma ord i deras
 hierta och mun, så at de utan all missfarelse
 måga rätt lära, och alla dina befallning tro-
 liga uträtta, på det at wi genom din helga
 ord underwiste och förmanade, måge det
 gonas, som dig är behagligt och of nyttigt.
 Gif of, Herre, din Helga Andra och wis-
 dom, at din lörd må altid blifwa ibland of,
 wära till och fruktisam wara, och at dine tie-
 nare måga med alla fröhet, som der sig bör,
 tala ordet, at din helga Christeliga Sörsam-
 ling der af må warda förbättrad, och ries
 na dig i en stadig tro, och blifwa beständig
 i dinom kundskap, genom Jesum Christum
 war Herre Amen.

sedan denna bön är ändad, och alle
 sig uppest, framtalas den nye Biskopen til Altä-
 ret af alle Assistenten med dessa ord: Accedat Re-
 verendissimus Dominus N. N. ad Altare Domini!

6. Då taltalar Archi-Biskopen honom med
 dessa ord: Efter det du äst kallad til denna
 tjensten, som är Biskops embetet, så bör
 först här til, och gif akt på dessa ord, som
 Jesu Christi Apostel S. Paulus om samma
 ienst och embete skrifwit hafwer.

7. Så
 Kyrkol. 1571. fol. LXV. b. Kyrkol. 1571.
 fol. LXVI. a.

7. Så upläsa alle fyra Assistenterna et Skrifstens språk, den förste i Tim. 3: 1. til och med den 7, den andre Tit. 1: 7, 8, 9, den tredje Apost. Gärn. 20: 28, 29, 30, 31, och den fierde 2 Tim. 4: 15.

8. Der på tillägger Archi-Biskopen denna erindran: Här hörer man, at oss, som til Herdar och Biskopar kallade warde, befales en wakt och wårdnad icke öfwer ostälilig diur, får och få, utan öfwer lefwandes Guds församling, den han med sit eget blod förwårswat hafwer, at wi henne med rena Guds ord söda och regera skole, och fliteliga hafwa akt uppå, at utswar, det år, salste lärare, icke gifwa sig här in, och göra skada. Derföre kallar han det ock en god och härlig gärning. Så befales ock, at wi för war egen person skole föra et tucktigt och ärligit lefwerne, hålla wårt hus, hustru och barn och tienstefolk ärliga och Christeliga c).

9. Sedan upläses den nye Biskopens Fullmakt af Notarien, som strax der på lemnar henne i Archi-Biskopens händer.

10. Den nye Biskopen aflägger sin ed lifligen, med hand å den Helga Bibel; och Archi-Biskopen säger til honom: Gud tröste och styrke dig här til, Amen.

11. Den

11. Den förste Assistenten säger: Edat Reverendissimus Dominus fidei suae confessionem; hwat på den nye Biskopen läser den Nicenska Troshälsens bekännelsen.

12. Biskops embetet öfwerlemnas til den nya Biskopen, i det Archi-Biskopen säger: Af den fullmakt, som mig på Guds wägnar uti detta ärendet af hans församling berodt är, antwardar jag dig Biskops embetet, i namn Faders och Sons och den H. Andas, Amen d). Der wid lemna Archi-Biskopen honom fullmakten i händerna, och lägger, med Assistenternas tillhielp, på honom Chor-kapan.

13. Notarien begynner Psalmen: Tu bedje wi den Helga And, under hwilken sång alle ligga på knä.

14. När de sig uprest, lägger Archi-Biskopen och Assistenterna deras händer på den nya Biskopens hufwud, läsande: Fader wår.

15. Sedan läser Archi-Biskopen denna bön: O! ewige och barmhertige Gud käre himmelste Fader, du som genom din älskelige Sons wårs Heras Jesu Christi mun til oss sagt hafwer, Gåden är mycken, och arbetarena äro få, beder fördenstull sådenes Heras, at han sänder arbetare i sina såd. Med hwilka ord du förstå låter, at wi rätt sinniga och troгна Lärare icke annars, än
alles

d) Ibid. fol. LXXVII. h.

allenast af dine milda hand bekomma kunne. Derföre bedje wi ock nu dig af alt hjersta, at du wärdigas nådeliga se til denna din tiere, hwilken wi til dina tiens och Biskops embete utwalt och tagit hafwe, gif wandes honom den Helga Andä, at han troliga och krafteliga uträtta må dit helga wärk, lära och straffa med all saktmodighet och lärdom. På det dit Helga Evangelium må blifwa ibland oss ewinnerliga, rent och oförfälskadt, och bära oss salighetenes och des ewiga lifsens frukt, genom din Son Jesum Christum wär Herre, Amen e).

16. Wälsignelsen läses.

17. Hela acten slutes med Psalmen N. 305. Nu tackar Gud alt folk, eller någon annan. Och är til märkandes, at wid denna förättning tages åtskilligt i akt, som wär förste Rörkoordning föreskrifwer om Prestwigningar, dem wi nu willje föreställa.

§. 22. I den första Christeliga Kyrkan fastade man, förr än någre til Prester förordnades Ap. G. 13: 2, 3., hwar efter inwigningen skiedde, som sagt är, med händer påläggning och bön. Ingen Biskop fick wiga någon til Prest, som hörde under en annan Biskop, så framt det icke skiedde med inbördes samtycke. Ei eller war någon Biskop tillåtit at anställa Prestwigning i et främmande Stift. För det fierde århundrade

D 99

togos

togos inga wiða tider i aft til denna förättning. I de tre första seclerna kunde den företagas alla dagar i weckan, gemenligen i mårgon-bönstund den; men i det fierde blefwo Sön- och Högtidsdagar der til egenteligen utsedde. Sielfwa wigningen skiedde med bögda knå fram för Altaret, med händers påläggande och böner samt försteckenet. Bönerna woro icke altid de samma, utan sammansattes af hwar och en Biskop, efter hans eget behag. Då brukades der wid ingen smörjelse, ej eller lemnades några heliga kärille i den nya Prestens händer. Andteligen slöts wigningsacten i så måtto, at de församlade Prester med fridsens kyß omfamnade den nyß inwigda Läraren, hwilken strax der på hölt sin första Predikan til folket. Sedan war han förbunden at betiena en wiß Församling, och fick icke färdas hit och dit efter sit eget godtycklof. De Påfwiße hafwa tillagt smörjelse, en rund hårklippning på hufwudet, uptända warlius, blåsande wid dessa orden: Tager den Helga Anda, försteckenet och flera andra bruk*), som äro fulla med wantro och widstejelse. Här om tala våre Smalkaldiske artiklar med sådana ord: Fordom waldes Herdar och Biskopar af folket, sedan kom Biskopen i samma Församling, eller en annan, som närmast war, och stadsfäste honom, som blef utwald med händers påläggande.

Och

f) BINGHAM L. IV. C. 6. p. 168. sq. QUENST. Ant. p. 141. CAVE p. 193. sq. CALVOR P. II. Sect. 3. C. 20. p. 459. sq. *) Concil. Trident. Sess. 23. C. 4. Can. 7. Catech. Trid. C. 3. & 4.

Och annat hafwer Prestwigningen icke warit, än et sådant gillande. Sedan hafwa nya ceremonier kommit der til m. m. *).

S. 23. Om Prestwigningar förordnade wåre förste Evangeliste Fäder i Sverige sålunda: Icke skal någor, som til Predikoembetet kallad, förhörd och examinerad är, taga det före, förr än han uppenbarliga i Sörsamlingene genom händers åläggning och bönen der til är stadfast och confirmerad. Ty efter det den Helge Ande, utan hwilken detta embetet ingalunda wål uträttas kan, plågar genom sådana medel gifwen warda, wore det en stor öfwerdådighet, hwar någor wille det förakta, synnerliga medan det alt ifrån Apostlarnas tid så uti Christenhetene hafwer plågat tilgå. Dock är icke af nödene, at man här til brukar oljo eller annat sådant efter Påswiffligit sätt, såsom det icke eller i Apostlarnas tid war i bruk; utan man skal eljest uträtta denna saken på förståndeligit mål, i hela Sörsamlingenes närwaro, med Psalmer, leser och förmaningar af Skriftene, Item böner och händers åläggning, såsom ock uti förbemålta Apostlars tid war sedwånja g). På Upsala möte år 1593. beslöto Riksens Ständer, at Prestes skola wigas med händers påläggning h). Och år 1686. blef åter

D. 99 2

*) Smalld. Art. p. 59. edit. Svec. Norc. g) Ryr. fol. 1571. fol. LXIII. b. h) Disp. de Concil. Upsal. sub Præsid. D. Prof. BRING p. 17.

åter stadsåstads, at ingen må, utan föregången wigning och ordination, tiltråda och bruka Prediko-embetet i). Til följe af vår äldre och nyare Kyrko-ordning k), förättas samma wigning på följande sätt.

§. 24.

1. På någon Helgedag, eller offentlig bönestund, då folket är tillstädes, afkunnas på Predikstolen, efter slutad Predikan eller bön, at en Prestwigning skal stie, då en der til hörande bön läses.

2. Biskopen i Chorkåpa, och merendels fyra Consistoriales uti sina wanliga Prestakläder, tråda fram i Choret med dem, som ordineras skola, klädde uti Messkiortor, då Biskopen går in uti Altaret, och alle de andre stå der omkring.

3. Sedan underrättar Biskopen folket om Prediko-embetets instiftelse, Presternas kallelse och embete. Eller ock börjar han acten med denna förmaning: Käre wän ner, desse förestälte personer äro ämnade ock kallade til den Christeliga Sörsamlingens tienst och Prestaembete, äro också förhörde och bespröfwade, och så mycket som menniskiors förstånd kan omdöma, äro befundne efter tidens lägenhet tienlige. Likwål medan detta erendet är större och wigtigare, än at någon menniskia skulle kunna det utan Guds besyn-

i) Kyrkol. 1686. C. XIX. §. 1. C. XXII. §. 4.

k) Kyrkol. 1571. fol. LXV. a. Kyrkol. 1686. C. XXII.

besynnerliga nåd och hielp wäl förestå; för-
 densfull är wäl af nödene det här göra, som
 wår kære HERR Jesu Christus befalt haf-
 wer, sägandes: Beder Sädenes HERRA, at
 han sänder arbetare i sina säd. Ty låter og
 nu alle af hiertat så göra. Detta företal wid
 Prestwigningar finnes uti Archi-Bisfopens Laur.
 Paulini Gothi anmärkningar öfwer Kyrkolagen
 salunda författadt: Kære Christi wänner, det är
 en ganska stor Guds wälgärning, at han Preds-
 koembetet, strax i werldenes begynnelse, nådeligen
 sticket, och alt sedan wid mactt hållit i afwer,
 hwilket han ännu, menniskan til salighet, så be-
 warar, at helwetes portar icke kunna wara thy
 öfwermåttige. Men han will icke, at hwar och
 en, af egen godtyckio, der til löpa och sig be-
 gifwa skal, såsom de falske Propheter gjorde, öf-
 wer hwilka han klagar hos Jeremiam: De lu-
 po, säger han, och jag sände dem intet. Utan
 det är Guds willja, at de, som Predsko-embetet
 föra skola, der til genom laglig kallelse utkorade
 warda. Och ändock de Helige Propheter och
 Apostlar, på et besynnerligt sätt, af Gudi och
 Christo, utan medel, til förbemälte Embete haf-
 wa warit kallade; så är likwäl den kallelse, som
 nu skier igenom Guds Församling och des För-
 män, icke mindre den rätta och Guds egen, än
 den andra. Ty så säger Paulus i Apostlagär-
 ningarna til de Prester, hwilke uti Epheso woro
 utwalde af honom och hans medbröder Apostlar-
 na: Hafwer acft uppå eder och allan hiorden, i
 hwilko den helge Ande hafwer satt eder til Bisfo-

par, at regera Guds Församling, hvilka han förvärfvat hafwer med sit blod. Hvarföre och de Lärare, som således kallade äro af Guds Församling, hafwa det samma löftet, som de andre, såsom Paulus säger til Tim. Försuma icke den gåfwa, som i dig är, den dig gifwen är genom Prophetien, med Presternas händers åläggning. Haf akt på dig sielfwan, och på lärdomen, blif i dessa stycker; ty om du så gïdr, frålsar du dig sielfwan, och dem, som dig höra. Detta skole wi med flit besinna, på det wi mågom rätt döma om det, som nu här skier med sådana kallelse. Så äro och desse förestälte personer ämnade och kallade til den Christeliga Församlingensienst och Presta-embete &c.

4. Då faller Biskopen och de, som til Prester wigas, på knä, och man sjunger: O! du Helge Ande Kom N. 183.

5. Derefter läser Biskopen en bön, at Gud, som är sådenes Herr, wille sända trogna arbetare i sin såd, sålunda: O! alsmächtige ewige Gud, wårs Herras Jesu Christi Sader, som oss det sielfwer befalt hafwer, at wi om arbetare i sådena, det är, om trogna Predikare dig bedja skole &c. 1).

6. När alle sig uprest, upräknar Consistorii Notarien deras namn, som ordineras skola, samt gifwer tillkänna, til hwilken Församlingensienst de äro kallade.

7. Det

7. Der på säger Biskopen til dem: Efter det J åren kallade til denna tienstena, som är Prestaembete, så hörer först här til, och gifwer akt på dessa ord, som Jesu Christi Apostel S. Paulus om samma tienst och embete skrifwit hafwer.

8. Consistoriales, såsom Assitenter, låsa då hwar sit språk, af Pauli lära och förmaning til Timotheum och Titum, samt af Apostlagårdnarna, såsom nyh blifwit berättadt om Biskops ordination m). Men tilförene har altid Biskopen sielf upläst dese Skriftenes språk.

9. Så tillägger Biskopen följande erindran: Här hörer man, at oss, ssom til Ryrkohersdar och Predikare kallade warde, besalles en wakt och wårdnad m. m. n).

10. Sedan framställer Biskopen för dem följande frågor: Wiljen J då nu uti Gud den Helga Trefaldighets namn taga wid denna tiensten och Predikoembete? Wiljen J wins lägga eder der om, at det må rätt och wärdeliga, Gudi til äro, och hans församling til gods brukat warda? Wiljen J ock altid stadeliga blifwa wid rena Guds ord, och fly all falsk och kättersk lärdom? Wiljen J deslikes så ställa edart lefwerne, at J gifwen god exempel ifrån eder, och ingen förargen? Wiljen J ock alltid söka allmännelig landsfrid, och förskaffa lydno och hörsams

D 99 4

het

m) §. 21. n. 7.

n) Se ofwansföre §. 21. n. 8.

het emot ordentelig öfwerhet, så mycket eder står til görandes? Här uppå swara de enhälligt: Ja.

II. Biskopen säger då til dem: Aflägger här uppå edar Presta-ed. Notarien staswar eden, och de låsa alle efter öfwerliudt på en gång. Men dessa orden, som finnas wid slutet af eden, talar hwar och en särskildt, den ene efter den andra: Detta alt, med hwad mera, som högste bemålte Kongl. Maj:ts publicerade Kyrkos ordning förmåler, och mig, såsom en rätt Prestman tilbinder, will och skal jag troligen, och efter min högsta förmågo, oförsämeligen efterkomma, utan påfund och arga list. Så sant mig Gud hielpe til lif och själ. Öfwer den ed, som göres om Kyrkolagens hållande, beswårade sig Presterskapet år 1689. Hwar uppå Konungen swarade, at han icke annorledes förbant dem til fulgbrande af sin lag, än så wida de kunde efter sin högsta förmåga det åstadkomma *). Men år 1719. bewilljade Öfwerheten, at den ed, som Presterne, wid deras embetes tilträde, böra aflägga, måtte med mildare ordas sät blifwa författad; på det den skulle kunna hållas o).

12. Efter aflagd ed, säger Biskopen til dem: Gud tröste och styrke eder här til alltid, Amen.

13. Se

*) Kongl. Resol. d. 4. Julii 1689.

o) Resol. på

Prest. Besw. 1719. §. 11.

13. Sedan antwardar Biskopen dem Prediko-embetet, i det han med Assistenterna sätter på dem Messhaken, sägandes: Och jag af den fullmakt, som mig på Guds wägnar uti detta erendet af hans Sörsamling betrodd är, antwardar eder Presta-embetet, i namn Saders, och Sons, och dens S. Andas, Amen.

14. Så lägger Biskopen och närwarande Presterskap händerna på de nya Presternas hufvud, då Biskopen läser Sader wår.

15. Der på följer denna bön: O! ewige och barmhertige Gud fåre himmelske Sader, du, som genom din älskeliga Sons wårs Herrens Jesu Christi mun til oss sagt hafwer: Säden är mycken och arbetarena äro få, m. m. p).

16. Widare upmuntrar Biskopen dem med Petri ord i 1. Ep. 5: 2, sägandes: Går och söder Christi hiord, och hafwer akt uppå honom, icke nödige, utan sielswiljande, icke för slem winning skull, utan af en god wilja, icke såsom Herren öfwer sit folk, utan warer hiordenom til efterdömske. Och sedan, då Öfwerste Herden uppenbar warder, skolen I få herlighetenes owansteliga Krono.

17. Sift läses Wälsignelsen, och hela acten slutes med en tienlig Psalm.

D. 99, 5

S. 25.

p) Se ofwansföre S. 21, n. 135.

§. 25. Denna wigning har i äldre tider skiedt i Kyrkan ^{q)}, hwarest den ock ännu bör ske, med mindre högsta nöden annorledes fördrar ^{r)}. Enkammerligen är Stiftets Domkyrka dörr till utsedd. År 1694. lät Konungen förstå, at han kommit i erfarenhet, huru man i några Stift hölt för en wilkorlig ting, til at ordinera Prester uti hwad Kyrka man hållt behagade; hwarföre denna act drogs ifrån sielfwa Domkyrkan bort til en annan, hwarest man fant för sig beqwämlligast. Konungen medgaf, at Kyrkolagen allenast i gemen påbödd, at Prestwigningar skulle ske i Kyrkan, icke nämmandes någon wis. Men han betraktade tillika, at ifrån långliga tider varit brukeligt, at Prester blifwit ordinerade wid sielfwa Biskops-sätet, som wid Stifts-Kyrkan är: At ingen borde drista sig andra det, som af ålder är wordet hållit för godt och tienligt: At en gammal loslig plågsed hade laga kraft uti de mål, hwilkom ingen skrefwen lag någon åndring förelägger: Samt at det jämwäl war skickeligt och anständigt, fast icke aldeles nödwändig, at Prestwigningarne ännu i Domkyrkorna för rättades. I så måtto kunde de Consistorii ledas möter, som varit tillstådes wid Prestens förhör, åfwen wara närwarande wid hans wigning, och der med inför Gud och Församlingen offentlig betyga, at de honom rätteligen pröfwat, och med det erendet förswarligen och ordenteligen umgått. Et så förnämt rum, som en Domkyrka är, kunde

q) BINGHAM L. IV. C. 6. §. 9. p. 182.
1686. C. XXII. §. 1.

r) Kyrkol.

och påminna den gemena man om Prediko-embets heder och wärdighet, efter Prestes-ordination påldre der, än i andra Kyrkor, förrättades. Och i kraft af alt detta befalte Konungen, at Prestwigningar måga uti inga andra Kyrkor, än Domkyrkan, anställas, med mindre icke nödsfall annorlunda fordrar s).

§. 26. Det är en Papistisk sats, at en Biskop skal nödwändigt förrätta Prestwigning t). Wi hafwe sundare tankar. Församlingen, som har makt at kalla, äger jämwäl myndighet, at låta wiga Prester, genom hwilka Församlingens Lärare den behagar. En Biskop förrättar icke wiglsen i sit eget, utan i Församlingens namn, och genom hennes myndighet. Wi hafwe hört, at Biskopar och Prester woro enahanda i Apsst-larnas tid. Timotheus blef wigd til Prest af de öfriga Presterna 1 Tim. 4: 14. Och uti Alexandria och hela Egypten förrättade Presterne ordinationen, när ingen Biskop war för handen u). Här om tala våra Symboliska böcker sålunda: Om Biskoparne rätteligen wille förestå sit embete, samt wårda sig om Församlingen och Evangelii lära; så kunde man för kärlek och enighet skull, men icke af någon nödwändighet, efterlåta, at de måtte wiga, och i Församlingen inställa oss och våra Predikant-
ter;

s) Kongl. Bref til Consist. d. 15. Nov. 1694.

t) Concil. Trident. Sess. 23. Can. 4. & 7.

u) DEYLINGIUS in Diss. de S. Irenæo §. 9. QUENST.
Ant. p. 136.

ter; dock med det wilkor, at alle larwor, widstiepelser, gyckleri, spökwärk och hedensisk prång å sido sättres. Det är klart, at Församlingen åger rätt til at wälja och ordinera Prestes. Dersföre när Biskoparne antingen äro lättare, eller icke wilja ordinera stickeliga och tienliga personer, så äro Kyrkorna för Gud skyldige, efter Gudomelig rätt, at ordinera sig sielfwa Kyrkoherdar och Kyrkotienare x).

S. 27. Sedan Biskops-embetet uti vår Församling blifwit rånsadt ifrån den Påswiska surdegen, medgifwe wi wara stickeligast och ansständigast, at Prestwigning må genom Biskoparna förättas. Dem är wården öfwer Stiftet i synnerhet anförtrodd: De böra bäst kunna döma om deras egenskaper, som til Prestes kallas: Och utom des har denna sed wunnit burkap i Församlingen ifrån äldre tider. Dersföre blef och strax, wid Reformationens början i Sverige, på Riksdagen i Westerås år 1527, den myndigheten updragen Biskoparna, at wiga Prestes, med den betingning, at inge andre skulle ordineras; ånde, som kunde predika för folket Guds ord y). Man hölt ei eller för rådeligit, at wiga allför många Prestes. När den 14. artikelen af Augsburgiska Bekännelsen om Prediko-embetet, uplästes på Upsala möte år 1593, förmanade Rikens-Råd Biskoparna, at de ei, til Presteståndets

x) Smalkald. Artifl. p. 35. 60. edit. Svec. Norcop.

y) Westerås ordinantia 1527.

Dets förakt, skulle inwiga ältför många. Mötets Präses, då warande Professoren och Dom-Probsten i Upsala, Nicolaus Olavi Bothniensis lemnade der til sit bifall, förklarandes, at misbruket stigit så högt, at man i allas mun hörde et sådant förargeligt ordspråk: När man slog på en buska, då utkröpo der strax tio Prester z). Jefe des mindre främstälte Konung CARL den IX. år 1602. en sådan klagan: Så ordinera och Biskoparne, för mutor och gåfwor skull, flera Prester, än som behöfwas, der af sedan följer, at efter de alle se efter gåld, så hatar, förföljer och beliger den ene den andra, hwilket är emot Guds bud, som så lyder, at man icke skal begära, det hans nästa tillkomuer a). År 1606. befalte han, at Biskoparne icke skulle hafwa tillstånd wiga några Prester, med mindre han der til gaf samtycke, och bles underrättad, hwarest någon Predikant kunde behöfwas b). Åstwen år 1608. förordnade samme Konung, at hwarken någre Studenter eller Dieknar skulle til Prester wigas, utan hans lof och tillstånd, eller deras bifall, som han skulle förordna, at der öfwer upsitt hafwa. Ty det war nu så wida kommit, at Studenter och Dieknar bleswo til det H. Prediko-embetet hopetals inwigde, fast än inga wisa Församlingar och lågenheter woro ledige,

z) Disp. de Concil. Upsal. sub Præsid. D. Prof. BRING p. 12. 13. a) Herr Carls Klago-puncter öfwer Clerikeret d. 10. Junii 1602. §. 6. Herr von STIERNM-Riksd. Besl. T. I. p. 524. b) WERWING P. 2. p. 141.

ge, hwar til de kunde förordnas. Der medelst sattes Ståndet i förakt och wanwördning, och en del af Biskoparna fingo om sig det tal och om-döme, at deras girighet war der til wällande c). Hans store Son, Konung GUSTAF ADOLPH fördrade, at Biskoparne skulle förplikta sig, at icke wiga och ordinera flera Prester, än som de kunde weta råd och lägenhet före d); hwilken påmin-nelse ifrån den tiden ofta blifwit uprepad e).

S. 28. Til en giltig Prestes och Biskops-wigning fordra de Påswisse, at den Biskop, som wigningen förättar, må kunna bewisa sin egen wigning härstamma, man ifrån man, alt ifrån sielfwa Apostlarna. Det samma äska de äfwen af Biskopar, som skola kunna kröna Konungar och Förstar. De kalla detta en Apostolisk och Canonisk succession, och gå der med så wida, at de sättia denna saken ibland den rätta Försam-lingens känneteckn f). Wi anmärke här emot, at en sådan ren och oafbruten Klädja näppeligen finnes på något ställe i werlden, om icke til nå-gon del hos Grekerna, men aldraminst ibland de Påswiska. Huru många lättare räknas icke ibland de Romerska Biskopar? Huru många hafwa icke genom

c) Ibid. p. 190. d) Kongl. Swar på Prestersk. Begäran d. 5. Febr. 1614. Herr von STIERNM. I. c. p. 696. e) Resol. på Ribbersk. och Ud. Besw. 1649. §. 5. på Prestersk. Besw. 1668. §. 2. Kongl. Bref til Consist. d. 19 Dec. 1748. f) BELLARMINUS Disp. de controversiis Christianæ fidei adversus hujus temporis hæreticos T. I. P. 2. L. 4. de notis Ecclesiæ C. 8.

genom stänker, Konster och bedrägerier hafwit sig upp på den Påswiska stolen? Stundom hafwa ock tre Påswar tållat med hwar andra på en tid, hwilke alle wigt Biskopar och Prester. Detta, med flera omständigheter, bewisar, med hwad listen grund de Påswiske berömma sig af en Apostoliff succession g).

S. 29. Icke des mindre är wår Swenska Evangeliska Kyrka bleswen anfåttad af detta drasfel, både i Konung GUSTAF den förstas och SIGISMUNDI tid. Magister Olof Swinesfot, broder med den sista Påswiska Archi-Biskopen Johannes Magni, war så förmåten, at han uti bresf till Konung GUSTAF platt ogillade de Herrar, Förstar och Konungar, som af Lutheriska Biskopar woro krönte. Men Konungen yttrade sig, huru han hade den tro och förhoppning, at han och alle Christelige Herrar och Potentater, som Jesum Christum rätt bekände, dyrkade och ärade, woro rätt och Christeligen krönte; hwarföre han ock en sådan Papisfisk mening slätt intet åttade h). Konung SIGISMUNDI Papisfiska Hof-Predikant, wid namn Justus, predikade i Påsthelgen år 1594, at Lutherus och alle hans Lärjungar icke kunde bewisa sin kallelse till Prediko-embetet. Efter Apostelens

g) CHRISTOPH. MATTH. PFaffenS Streit-Schrift von der Bischöflichen Nachfolge. Nolumus nos, dicit AUGUSTINUS, Ecclesiam nostram probare ex successione Episcoporum. De Unit. Eccl. Conf. Arch. Ep. HENR. BENZELII Syntagma Dissert. P. I. p. 541. sq. h) Kon. Gustafs Bresf til Hertigarna Eric. och Johan b. 10. Dec. 1554. Dqst. CELSI Monum. Polit. Eccles. p. 40.

stelens förefrist i Ebr. 5: 4, borde ingen, sade
 han, taga sig sielf åro, utan den, som ock
 kallad warder af Gudi, lika som Aaron.
 Luther hade hwarken af Påfvedömet, som war
 den endaste Christeliga Kyrka, eller af någon Guds
 synnerliga uppenbarelse, fått befallning til sin nya
 tro. Hans lära war falsk, och alle Predikanter
 i Sverige lättare. Öfwer 60. år hade uti den
 Lutheriska Församlingen icke varit någon rätt
 Prest, ingen afstösning ifrån synderna, och intet
 Altarens Sacrament. De Swenske Biskoparne
 hade ej eller kunnat göra Mag. Abraham til Archis
 Biskop, utan såsom lekmän, pålagt honom krafte
 lösa händer. Men Mag. Eric Skiepperus, en
 ifrig Lutherisk Swensk Predikant, wedelade deria
 fierde dag Påsk. At de Påfwiske, sade han, wille
 uphöja sin kallelse til Prediko-embetet, med föregif
 wande, at de den undfått man ifrån man ifrån
 Apostlarnas tid, der til hade de ingen grund.
 Gud och Belial, den H. Kyrka och Babylon, san
 ningen och willfarelsen, kunde aldrig på et ställe
 komma med hwar andra öfwerens. Församlin
 gen i Påfvedömet, som nu icke mer war Christi
 brud, utan en skiocka, hade förlorat nycklarna.
 Hwarest Guds ord rent och klart predikades, och
 Sacramenterna, efter insticktelse orden, utdelades,
 der fants den Christeliga Församlingen, som und
 fått Himmelriksens nycklar, och förtrodde dem at
 wisa förordnade Lärare, efter det exempel, som i
 Apostlagärningarnas i Cap. finnes om Matthia,
 hwilken genom alla Lärjungarnas lottande, och
 icke medelst Apostlarnas wal eller wigning allena,

Blef en Apostel. Så manneligen och grundeligen
 uppförde sig Skiepperus i denna striden. *N. 1000*

S. 20. Men i fall man skulle kunna wid-
 gå, hvilket döt är aldeles omöjligt, at en Apos-
 tols Succession finnes ibland de Romerska Bisko-
 par, så man således wille sätta der uti någon
 förmån, at äga sina wigda Biskopar och Prestes
 ifrån den Papisiska Kirkan; så är detta en tilhö-
 righet, som ingen kan wägra wåre Swenske Sö-
 samling. Konung GUSTAF DEN I. LÄT ÅR 1527.
 Biskopen i Westeras Doct. Petrus Magni wigdes i
 Rom af en Cardinal Biskop. Efter Bembomsten
 til Swetige, wigde Petrus Magni år 1528. Mag.
 Magnus Haralds Biskopen i Scara, Mag. Magnus
 Sonmar Biskopen i Strengnas, samt M. Marti-
 nus Skytte Biskopen i Åbo. Bewälte Petrus Ma-
 gni wigde jämswäl år 1531. Laurentius Petri Neri-
 cius til Rissens Archi-Biskop. Ifrån dessa Wän-
 niska de följande Biskopar erhållit sina wigdes
 öar, in til närwarande tid. Och således kunna
 wåre Swenske Lutherske Biskopar, inder samma
 stäl som de Papiske, bewisa sin så kallade Apos-
 tolska Succession. *N.* Dock sätte wi uti detta
 ingen hufvudsak. När wi uti läran äro Apost-
 larnas efterföljare, så äger wår Forsamling at
 utwiswelaktigt känneteckn, at hon är den wåras
N. 1000 *N. 1000* *N. 1000* *N. 1000* *N. 1000*
 WERWING I. c. P. I. p. 235. *N. 1000* *N. 1000* *N. 1000*
 ZEL. I. c. P. I. p. 58. Herr GIRDWELLS Swenska Bi-
 bliothek I Del. p. 61. Archi-Ep. HENR. BENZELII Dis-
 sert. De Successione Episc. apud Romanos. *N. 1000*
 P. I. p. 569.

och då wete wi jämwäl, at wårt Presterskap icke saknar den kraft och myndighet, som Frälsharen det samma tillagt.

S. 31. Wår föresatta ordning fordrar, at wi äfwen måge föreställa, huru en lagligen kallad Kyrkoherde uti Församlingen må inställas. Denna äct, som kallas Investitura och Introductio, war i början icke åtskild ifrån Prestwigningen. Lucas gifwer tillkänna, at när Apostlarna med Händers påläggning och böner förordnade Prester, så instälte de dem i Församlingen samma gång Ap. G. 14: 23. På samma sätt tilgick det jämwäl den tid, då det Nicenska mötet hölts. Biskopen reste til den lediga Församlingen, och wigde samt instälte den utwalda Läraren. Men sedan de, som wille blifwa i Prester, begynte, uti Leonis Magni tid år 450, på wiisa årstider besöka Biskopsätet, för at til Prediko-embetet inwigas; så blef en särskild förrättning, at den kallade och wigde personen skulle inställas i den Församling, hwilken han borde betiena k). I anledning af denna sedwänja hafwe och wi af Christelig frihet åtskild Inställningen ifrån Prestwigningen. Den senare stier allenast en gång, men den förta så ofta någon Kyrkoherde blifwer til en annan Församling befordrad. Prestwigningen förrättas merendels wid Biskopsätet; men Inställningen i den Församling, til hwilkens dienst Kyrkoherden är förordnad. Hvad essest ceremonierna wå

hågg
 H. Carols H. T. Sect. 3. C. 21. p. 469. Hartmann
 Pastoral. L. I. C. 12. p. 188.

bägge dessa tillfällen beträffar, så gå de litet eller
 intet ifrån hwar andra; i afseende hwar på In-
 ställningen kallas af några den andra Wign-
 ningen.

S. 32. Strax efter Reformation i Sverige
 skiedde Inställningen med gamla så ceremonier.
 Biskopen utfärdade det så kallade *Inställe brefs*
wet, hwilket innehölt, at Presten war ordentlig-
 gen kallad, förbörd och til Prostarembetet stad-
 föstad, samt förskickad til Kyrkoherde öfwer den
 eller den församlingen. Samma bref lemnades
 til Probstem eller någon annan närboende Prest-
 man, hwilken på en helgedag upläste det för
 församlingen, med förmaning, at åhörarna
 skulle wara sin nya Kyrkoherde efter Guds ord
 hörige och lydige, samt til hans uppehälle wig-
 dra all den del, hwar til de wercpliktige. Den-
 na förrättning har i följande tider blifwit wid-
 lyftigare, såsom Jag funnit af en gammal hand-
 skrift, hwilken lyder ord ifrån ord sålunda m):

„Et Christeligt sätt til at insættia en Kyr-
 koherde uti en Sörsamling.

„Efter det fromme Christne, denne närwa-
 rande Person N. N. är lagligen kallad och hit
 K r r 2

D. Kyrkof. 1571. fol. LXVIII. b. LXIX. a. m) Den
 finnes uti 1614. års Handbok, som uti Westlands Kyr-
 ka förwaras i Wexiö. S. 11. Utifrån det sånina sättet in-
 förde uti Biskopen Laur. Paulini Gochi egenhändigis an-
 märkningur öfwer Kyrkolagen.

förskickad, at blifwa eder Skolasförwäre och Rätt
 förherde; derföre will man höra, hwilken den
 är, som hafwer fricktat och gynn uppehåller Pre-
 dikto-embetet, sänder rättsinniga lärare och trogna
 arbetare i den andeliga säden och til församling-
 sarna. Sedan will man höra några Senten-
 tier utaf den H. Skrift, der af både Lärare och
 Skolwäre kunna förnimma, huru de sig förhålla
 skola, och sedan alt besluta med en gudskö bö-
 til Gud, både för hela Prediko-embetet, så ock
 för dem til Lärare satte äro, och beslutas för dem,
 som genom ordet underwisse warda.
 Om Prediko-embetets rätta uphof, fricktats
 re och förman talas i Skriften alltså: Jerem. 3.
 Detta säger Herren: Jag skal gifwa eder
 dar efter mit hierta; de eder söda skola med lär-
 dom och wisshet Jerem. 7. Jag hafwer dageli-
 gen sändt til eder alla mina tienare Propheterna.
 Christus säger hos Matth. C. 9. Säden är
 mycken och arbetarena äro få, beder förden skull
 sädernas Herre, at han sänder arbetare i sina
 säd Joh. 20. Säsom min Fader hafwer sänd
 mig; så sänder jag eder, Ab. G. 26. Jag skal
 skicka dig til en tienare och wittne, och will fräl-
 sa dig för folket, och för Hedningarna, til hwil-
 ka jag utsänder dig, at du skal öppna deras ögon,
 at de skola omvändas ifrån mörkret til ljuset,
 och ifrån Satäns makt til Gud, at de skola få
 syndernas förlåtelse, och lött ibland dem, som
 helgade äro genom tron på mig, Ephes. 1. Chris-
 tus är upstigen i högden och hafwer fört ifrån

„gellset fångit, och hafwer gifwit menniskiomem:
 „Gifwor. Han hafwer ock somliga satt til Pro:
 „pheter, somliga til Evangelister, somliga til Her:
 „dar och Lärare, at de helige skola skickelige war:
 „da til embetsens wärk, genom hwilket Christi le:
 „kamen må upbygd warda. 1 Cor. 12. Gud haf:
 „wer satt i Församlingene först Apostlar, dernäst
 „Propheteter, sedan Lärare. Af dessa upläsna witt:
 „nesbord förnimme wi, at Gud sielf hafwer stick:
 „stat Prediko-embetet.

„Om deras embete, som til Lärare uti Guds
 „Församling satte warda, talar Skriften så.
 „Först skola de med sinit och hiertelig bön och åkal:
 „lan öfwa sig i Bibliens sinitiga studerande, at
 „de må iweta, at det de lära är Guds wiska och
 „sasta ord Cyr. 39. Den, som Skristene lära
 „skal, han kan annat embete icke göra eller sköta,
 „utan måste studera i Propheterna, och tänka up:
 „på, huru han skal bittida upstå til at söka Her:
 „rens och bedja, så gifwer han honom wisshetenes
 „sanda rikeliga, så at han kan gifwa wis råd och
 „läro, och gifwer honom nåde der till, at hans
 „råd och lärdom hafwer framgång, och han det
 „siförst hos sig sielf, sedan såder han sit råd och
 „läro ut, och bewisar det med den Helga Skrift.

„Eil det andra skola de, såsom Guds trogne
 „Legater, framsdra Hans H. ords instruction ren
 „och klar, utan all borttagning, tillsättning eller
 „sörfälskande Malach 2. Prestens läppar skola
 „söföwåra lärorna, at man må befråga lagen af
 „hans mun. Ty han är en Herrens Zebaoths

„Engel eller Legat. Det är, En Prest är icke
 „annorlunda bunden wid Guds ord, än såsom
 „en Legat wid sins Herres instruction och söres
 „skrefna befallning, och hafwer ingen befallning
 „eller makt derutinnan något förändra.

„Til det tredje skola de med deras lefwernes
 „goda exempel förclufa sinom åhörarom, såsom
 „S. Paulus til Tit. 3. och 1 Tim. 3. säger at de skola
 „vara estreffelige, och hålla tronens hemlighet
 „med et rent samwet, ställa sig och sielfwa för et
 „exempel och säga: Jag spåker min lekamen och
 „underkufwar honom, på det jag icke predikar
 „andrem och warder sielf straffelig 1 Cor. 9.

„Ghwilke Lärare, som så äro til sinnes, och
 „om dessa stycker sig besitta, de hafwa den trös-
 „sten, at den H. Ande genom dem, såsom genom
 „sina hållsamma redskap, omwänder mycket folk,
 „och at de sig och sielfwa saliga göra. Såsom
 „S. Paulus 1 Tim. 4. säger: Blif uti dessa
 „stycker; ty om du så gör, frälsar du dig sielf
 „wan och dem, som dig höra. Item Psal. 84.
 „David säger: Lärarena warda med mycken wäl-
 „signelse bepydde, de winna den ena segren efter
 „den andra. Item Dan. 12. Lärarena skola lysa
 „som himmelens stien, och de som många underwöl-
 „sa til rättfärdighet, såsom stjernor i ewighet.

„Men de Lärare, som antingen dessa stycker
 „platt intet, eller försumeligen acta, dem affsat-
 „ter Gud sielf, och säger genom Propheten Ho-
 „seam i Det 4. Capit. Du actar intet Guds ord,
 „der

„derföre will jag intet ackta dig, at du min Prest
„wara skal. Ja, hos Ezechielem i det 33. Cap.
„fåger han sig wilia kråsa deras blod, som bor-
„to blifwa i sina synder, utaf onda och försumelis-
„ga Lärares händer, och de skola med de falska
„Propheter, uti Johannis Uppenbarelse i det 19.
„och 20. Cap. blifwa lefwande fastade uti en
„brinnande sid, som brinner med eld och swafwel,
„at plågas dag och natt ifrån ewighet til ewig-
„het.

„Om alla Guds ords Uthråres embete,
„och huru de sig ställa skola, gifwer ock Skrif-
„ten denna undervisning och förmaning. Först
„skola de det hålla för en hög och stor wålgår-
„ning, at Gud gifwer dem trogna Lärare; såsom
„Paulus Eph. 4. der han talar om de gåfwor,
„som Kristus, hwilken upstigen är i högden,
„hafwer gifwit menniskloren, der sätter han dem
„na gåfwan såsom den förnämsta, at han hafwer
„fatt somliga til Herdar och Lärare.

„Til det andra skola de tilböriligen ställa sig
„emot Guds ord, det gärna höra, med flit of-
„wervåga, betänka och anamma, icke som mennis-
„skiors ord, utan, såsom det sannerligen är, Guds
„ord i Theff. 2. det glöma uti ganska godt hjer-
„ta, der efter ställa sit lefwarne, och bära och
„behålla frukt i tolamod, som Kristus self lärer
„Luc. 8.

„Til det tredje skola de ock wäl ställa sig emot
„sina lärare, wara dem Indige uti alt det de af
„Guds

„Guds ord dem föreställa Heb. 12. „Värer edra
 „Lärare lydige och följer dem; ty de waka öfwer
 „edra skolar. Sedan skola de och bedja Gud för
 „dem, at Herrans ord må hafwa framgång,
 „och prissadt warda, såsom S. Paulus talar
 „2. Thim. 3.

„De skola och hålla dem kára för deras wärk-
 „full, och wara fridsamme med dem. „Destis-
 „kes skola i och hedra dem i Tim. 5. De Pres-
 „ster, sem wäl förestå, skal man hålla dubbel he-
 „der wårda Gal. 4. I anamnaden mig såsom
 „en Guds ängel, ja, såsom Christum Jesum.
 „De skola och med en god wilja och rundeligen-
 „dem underhålla, och med sin nödrost förberja-
 „Gal. 6. Den som undervisad warder med or-
 „dom, han dele alt godt med honom, sem ho-
 „nom undervisar i Cor. 9. Så hafwer Her-
 „ren skickat, at de, som förkunna Evangelium,
 „skola och hafwa sin näring af Evangelio. Ty
 „arbetaren är wård sin lön och mat Matth. 10.
 „Luc. 10. „Utt en summa skola de så ställa sig,
 „at deras lärare måga göra sin kall med frögd,
 „och icke med suckan, ty det är dem icke nyttigt,
 „såsom Epistelen til de Hebreer märkeligen talar
 „i det 13. Cap.

„Hwille, åhörare så ställa sig både emot or-
 „det och sina lärare, de hafwa förwisko at wänta
 „Guds wälsignesse i detta lifwet, och i det an-
 „dra lifwet en ewig salighet Gal. 6. Fäter icke
 „wille, Gud låter icke gåcka sig; ty hwad mena
 „nis

„niskan får, det skal hon och upskära. Och när
 „wi gøre godt; här os icke ledas wid; ty wi stole
 „och i sinom tid upskära utan återwändo.

Men i wårt din tillstundar alla åhörare, som
 „sig annorlunda förhålla, straff och hård, både
 „i detta och det tillkommande lifwet. Du isran
 „dem skal Guds ord warda tagit, och gifwas det
 „skall, som des frukt bär Matth. 12. Och Gud
 „skal sända dem en kraftig willfarelse 2 Eber. 2.
 „sanka döwer dem olycka Deut. 32. och Sedome
 „och Gemorre skal på domedag drageligare war
 „dan än sådana menniskior Matth. 11. om

„Läter of bedja.

„Barmhertige Gud färe himmelske Fader,
 „du som genom din H. Apostel Paulum faderli-
 „ga häfwat och tillsagt hafwer, at du will genom
 „däraktig predikan (Det är den som så för werl-
 „dene synes) frälsta dem, som tro; wi bedje dig
 „af hiertat, at du denne din tienare N. N. hwil-
 „ken du til denna Församlings Sidlasbejare för-
 „skickat och förordnat hafwer, med din Gudome-
 „liga nåde och din H. Andas mildeligen och rike-
 „ligen wille begåfwa, at han der igenom styrkt
 „och stadfast må blifwa emot alla anfackning sta-
 „dig och fast, och din Hjord, den du igenom
 „din Söns dyrbara blod förwårswat hafwer, med
 „dit ord efter din Gudomeliga wilja och faderliga
 „behåg troligt och siltigt föda och bespisa, dit
 „Helga namn til pris och äro, och Hela Christens
 „Hjerten

„Heten till befördring och upbyggelse, genom samt-
 „na din Son Jesum Christum vår Herr,
 „Amen.

„Efter det vi äre församlade uti Herrans
 „namn, och vi tro, at den bön vi till Gud i Je-
 „su namn stält och gjort hafvoni, är wisserligen,
 „efter hans nådiga löfte, hörd och faderligen
 „anammad; så förordnar, confirmerar och stadfäst
 „efter jag, efter Guds befällning och uti Guds
 „stad denna närvarande N. N. til Ryrkoherde-
 „utl denna Församling, den han så genom den
 „H. Andas bistånd, sdbesta och tiena skal, som
 „han will answara för Gud alsmäktig, när han
 „kommer til at döma lefwande och döda. Här
 „till gifwe Gud Fader, Guds Son och Gud den
 „H. Ande sin milda nåd och wälsignelse, Amen.

„Psalmen Tu bedje wi den 3. And til-
 „lägges, och aftammans slutas med Wälsig-
 „nelsen.

S. 34. Jag wet icke, om detta formular
 varit antagit öfwer hela Riket. En Ryrkoherde
 i Wislanda, wid namn Nicolaus Ringius, har
 beskriwit sin inställning således: A:o 1667. in-
 Nov. blef jag förordad och wald til Ryrkoherde
 de i Wislanda, förmedelst Herrens Lands-
 Höfdingens Herr Mauritz Polles gunstiga be-
 fordran, och mina Erwördige Jörmåns
 samtycke, och Socknernas enhälliga kallelse.
 Och 1666. d. 7. Jan. blef jag af Erw. Herr
 Mag.

Mag. Jona Zephyrinus, Pastore Wexionensi, til
 Kyrkoherde insatt, som följer: 1:o Hade Mest,
 Jon et märkeligit tal til Sörsamlingen, sedan
 min confirmation ifrån Capitlet war upläsen.
 Och förmantes Sörsamlingen til hörsamhet
 och lydno emot mig, såsom ock troligen uts
 göra sina gamla sedwanliga Presteräntor
 och utgifter, och hwad mer, som nödwänds
 digt war. Ther til hele Sörsamlingen swa
 rade: ja gärna. 2:o Sedan, en alfvarsam
 förmaning til mig, huru jag med trohet,
 alfvarsamhet och slit mit embete förwalta
 skulle. Ther til jag swarade: Gärna. Ther
 på Hans Erw. intonerade: Veni S. Spiritus.
 Ther efter lästes en bön. När Hans Erw.
 med Sörsamlingen sig uprättade, lefwererade
 han mig insignia. 1:o Kyrknyckelen, gaf
 det med tillkänna om Embetsens nycklar.
 2:o Handboken, til tecken, at förrätta de
 actus, som den innehåller. 3:o Kalken och
 Disken, explicerandes, hwad det hade at be
 tyda. 4:o Psalmboken, hwad der wid war
 at märka. 5:o Biblia Sacra. Swar på han
 confirmerade och antwardade mig Sörsamling
 en, och sedan med Wälsignelsen slutade.
 Scriptum Oby d. L. Maji 1666. *)

S. 35. Omfider utfärdade Siverheten år
 1686. et allmänt sätt **), i kraft hwar af Justäls
 landet sålunda förrättas.

*) Denna afskrift af Originalen har jag bekommit af No
 tar, Consist. i Wexjö Herr Gabriel Odman.

**) Syneloge 1686. C. XXIII. §. 1. Något är lifwål

Först skal i den lediga Församlingen, otta eller fjorton dagar förut afkunnas, at deras Kyrkoherde skal blifwa ordentligen instald. Efter slutad Gudsstenst på någon Sön- eller Högtidsdag, håller Biskopen, eller någon annan d hans wägnar, för altaret et kort tal til Församlingen hwar uti han påminner så wäl ähbrearena, som den nya Kyrkoherden, om deras skyldigheter. Tre, eller til det ringaste två närwarande andre Prester upläsa några Skriftenes språk, som handla om Prediko-embetet. Der efter upläses fullmaktten, och lemnas til den nya Kyrkoherden, hwar på han aflägger samma ed, som han giorde, då han blef Prest, allenast med några få ändringar, efter omständigheterna. Sedan tillägges Sader wår och en annan tienlig bön. Så slutes acten med Wälsignelsen och en tienlig Psalm.

Wår Kyrkolag nämmer wäl icke händeres påläggning; dock brukas den i samliga Stift, hwarlken sedwånja kan både behållas och underlåtas. Eden harer eller alltid, wid detta tillfälle, blifwit hos och uprepad. Men på Riksdagen år 1734. beslöt Rikens Presteskap, at den skulle framgient iakttagas och icke förbigås; försmodeligen för den orsaken, at de Prestier, som wäl wid sin Tre wigning woro renlärige, men sedan hemligen kunnat falla på några irriga sater, måtte derigenom förmas, at bortläggas sådana

tillagt wid denna act, som icke befaller i Kyrko-ordningem. Confilia Wittebergensia P. 2. p. m. 372

Denna willfarande meningar. Det är långt ifrån,
 at wi skulle anse denna Inställning för ofelbart
 nödvändig. En lagligen kallad Kyrkoherde kan
 med godt samvete tilltrada embets lyflorna i För-
 samlingen, utan föregången Inställning. Dock
 medförer denna handel mycket upmuntran och
 nytta, och sänder till en anständig ordning. Och
 i anseende der till bör Inställningen icke försumas,
 eller länge uppskjutas, hvarken wid Kyrkoherdars
 eller Capellaners tillträde. War Kyrkolag nämner
 wäl icke Capellaner, hvarjore ej eller, wid deras
 tillträdande, några sådana ceremonier brukas:
 Men som äfwen de äro kallade och förordnade, till
 församlingens ordenteliga Lärare; så kan jag ej
 finna något fel, hvarjore ock icke de måga, yn-
 der bön och åkallan, i församlingen offentligen
 inställas. At denna act litnas af samtliga wid
 et äktenskap, hvarmedelst den nya Läraren wiges
 wid församlingen, är orätt. Kristus är För-
 samlingens enda Brudgumme, och med honom
 allena warer hon förlöfswad. Lärarena äro Brud-
 gummens Wänner, såsom Johanes Döparen
 sig kallade Joh. 3: 29. Dem åligger, at, ef-
 ter det wanliga bruket hos Judarna, föra Brus-
 den till Brudgummen. Och då hafwa de troll-
 gen utfördt sit embete, när de med Paulo kunna
 yttra sig till sina åhörare: Jag hafwer fäst eder
 enom Man; på der jag ställesky Christo en-
 ren Jungfru 2 Cor. 11: 2. p).

S. 36.

§. 36. Således hafwe wi nu öfverwäga-
 de förnämsta af våra Christeliga ceremonier.
 Jag sluter detta enfaldiga arbete med inreelig
 bön, at både Prester och Åhörare måga lifna Guds-
 ningens Gud, uti alla sina Christeliga förvätt-
 ningar. Utwärtens åthåfwor wære icke war Chris-
 tendoms egentliga huswandsak, eller något för-
 tiemande wärk. Evnes renhet, hiertats föränd-
 ring och lefwernets helighet blifwe de göromål,
 som wi förnämlligast eftersträfwe. Våra Chris-
 teliga ceremonier wittne sedan om war lefwande
 tro och lysande Gudaktighet, samt lände allom til
 rörande upmuntran, at wörda en Gudstienst,
 som med sit behageliga stiel ådaga lägger sin för-
 träffelighet.

Öfwe, låt dina Prester klåda sig med
 rättfärdighet, och dina Heliga
 glädja sig Psalm. 132: 9!

Register.

- Advents-Söndagarnes** ursprung och orsaker 224
Aflats-Krameriets första början 895. afläffade
wid Reformation 896
Afsättning, hvad dermed förstås, 507. dess ursprung
ib. s. den sker genom predikambeter 508. olika om-
ständigheter härwid, af menniskor insatte 509. s. den
uppenbara afsättningen hos de första Christna 888. se
widare under ordet *Striftermål*. Synopsitt.
Aftonsångars första början 317. tiden då de böra hållas
320. huru de frades i de äldre och i våra ti-
der 324
Afwittring bör uprättas, innan wigfel tillåtes 676. huru
rumida afwittringar kunna uprättas af Präster 677
Agas, Kyrko se, *Bann*.
Agape, eller kärleksmåltidernes ursprung och då de instäl-
tes 466
Agricola (Biskop i Åbo) öfversatte på Finska Nya Te-
stament ic. 407
Allhelgonadagens början, olika namn, samt frände på
olika tid 259
Allmosors första ursprung 63 i s. då de i synnerhet insam-
lades 635, då de började at minskas 640. till all-
mosors utdelning förordnades wise Högstämmande ib. all-
mosor utdeltes wid begrafsningar hos de första Christ-
na 776
Allonis (Nic.) den första Erkebisk. i Sverige, som anfäktas
om Sinfstufvans uprättande hos oss 730
Alingsås handvärlare tillåtes få bruka den reform. re-
ligion 32
Altarens ålder, bruk och olika namn 164 s. deras åttfil-
lige prydnadet 166. derwid begets nattwarden hos de
första Christna 452

Register.

- Altariska kallades et slags Messeprefter** 267.
Amor, när det aldrasförl brukades i församlingen 355.
Judernas tradition om detta ordet 356
Andakter, som hålles af de första **Christna** wargon och
 aston 315
Anaree (Laur.) war den som utgaf öwversättu. af **M. Te-**
stament. på **Sweriska** 397. 399. ifrån emot **Bischo-**
pärns tilwollade werldliga anseende 982
Anscharius den förste **Archibischof** öfwer hela **Norden** 958
Apostladagarnes början 261. deras firande i **Sverige** 263.
huru Gudstiensten i Stockholm på dem hålles 265
Apostolste stadgar, se **Constitut. Apostol.**
 - **Successionen**, hwad de påstodde dermed mena 990.
 den finnes också i **Sverige** 993
Archibischof, den förste i **Sverige** 955. 960, deras
 första allmänna anropande i **Christenheten** 958. i **Swe-**
rige, och deras titel 961. deras präkt ib.
Arnobii witnessbörd, om de första **Christnas** **Guds-**
tiens 331
Arzoyriterne brukade oss i den **H. Mattwarden** 454
Affonadagens **ålder** 280
Athanasii predikningar äro under hans namn diktrade 256
Augsburgiska **Trosbekännelsens** **lära** om **friskermål** 514
Audens, den som först predikade den **Christna** **läran** i **Swe-**
rige, och lade grunden til **Capeller** och **kloster** 955
Augustinus ifrån emot **Torsdagens** **helighällande** 306
Bäbawor som brukades under **Gudstiensten** 621. de
 första **Christna** wände sig gärna åt **Osier**, under sina
 böner, wofalen derit 621 f. de förättade sin **Guds-**
tienst dels med stående, dels med bödda knän 623
Bikten, hwad som derwid i **akt** togs hos de första
Christne 643 f. **aktens**. war ej **presterne** förbudt hos
 de första **Christne** 647. när detta förbudet börjad. 648.
 i **Swerie** 657 f. den **ålder** som derwid fördras 659. hu-
 ru wida **aktens** med främmande **Religions** förmanter
 tillåtes 661, med personer af olika **ålder** 662. med
 dem som gjorde **hor** ib. med dem som äro behäftade med
swära **sutthomar** 663, med **sångar** 664.

Register.

Anglasången brukas wid den H. Rättwardens begående,
samt grunden dertill 501
Ärtehdögarnes början i Sverige 780

B.

Balsamering, hos og brukelig med Konunga lif 792
Bann, det mindre, des ursprung 844. det större Bann
845. exempel derpå i Corintiska Församl. 847. huru
Bannlysningen nyttjades i de första seculis 849 f. Bann-
lysningens första misbruk 851. Lutheri tankar om
Bann 852. Bannlysningens öden i Sverige efter Refor-
mation 855 f. den första ordning om Bannlysning i
Sverige 858. under Carl XI. tid 865, och huru den
nu hos og bör nyttjas ib. f. de g åtskilliga grader 866.
Konungen dömer til bannlysning 878. formularet der-
wid 879. anmärkingar öfwer wår nu warande bann-
lysning 882 f. hwarsöre bannlysning i wår tid är så
fällsynt 885
Barnaqwinnors Ryrkogång, se: Ryrkogång
Barns-öl, hwad dermed förstås, deras första början
604 f. deras misbruk förbuds 605
Begrasning i de älske tider brutelig 756 f. när de Christi-
ne först fingo sina begravnings-platjer 759. de älska be-
gravnings-sätten 76. f. begravnings-platjerne woro olika
760. när de först kommo in uti kyrkorne 764. när
man började omgifwa grafwarne med murar 766. ce-
remonier som brukades med den döda kroppen 766. hu-
ru länge den stod obegraswen 769. Begrasningen sted-
de hos de älska Christna både om dagen och natten 770 f.
ceremonierne wid begrasningen 771. wise lifbårare blef-
wo förordnade 771. de döda begrofwes at de skulle se
lik som emot Döster 773. lif-sermon hölts wid begrasningar
774. blomster utswödtes på grafwarne 776. Sorge-
dråft efter de döde, huru länge den bars 777. öddpte
fingo ingen begrasning ib. andra som ej fingo begras-
ning 778. wåra Ewangeliske Förfäders tankar om be-
grasningens nödwändighet ib. f. älska begravnings-sät-
ten i Sverige 778, olika begravnings-platjer i Swe-
rige

Register.

- rige 780, de ceremonier som nu brukas i Sverige wid begrafningar 790. 805 f. den som i Sverige aldrasörst på et Evangeliskt sätt begrofs, war en smed i Örebro 800, inga tracteringar tillåtes wid begrafningar 802. huruwida säng tillåtes wid begrafningar 802 f. försildt stadga af Carl IX om begrafn. i Hof-Hörsaml. 810. hemliga begrafningars början 813. tiden då begrafningar böra ske 817. af hwilken Pr. st begrafningar egen- tel. får förrättas 819. allmosors och lärlekewärfs ut- öfning wid begrafningar wanligit 820. Notificationer wid begrafningar, huru wida de få sträcka sig 822. yppigheter wid begrafningar förbudne ib f. huru med begrafningar i Peste och suldoms-tider förfäres 828. öddöpte barns, och främmande Religions förwänters be- grafningar 829, 830 f. de nelligare begrafningarne 834 f.
- Belätens bruk och dyrkande, des början 185. hurn bil- derne aldrasörst nyttiades i Sverige 187. många af dem förstördes, men några lämnades orubbade 189
- Belätsstormare, hvad dermed förstås 187
- Benzelius (Er.) förer Direction wid den Sweusf. Bibelns nya edition i Konung Carl XI tid 404
- (Henr.) ansåg confirmat. acten i Sverige wara nyttig 610
- Beståndningen brukad wid döpselsen, se döpselsen.
- Beswårjelsens aldrasörsta början 547. 577. sedwänjor derwid 548. oenighet om des bibehållande 578. Laur. Paulini betänkande derom 580. huru den af oss i Swe- rige anses och bibehålles 593 f.
- Beurreus, uphöfsman til den Calvinistiska Läran i Sweri- ge 65. påstod at watn kunde brukas i den .p. Ratwar- den, då wijn ej fants 476
- Bibelns första uindelning, at deröfwer hålla predikningar 385. den första Swenska öfversättin. deraf 395 f. när hela Bibeln aldrasörst utkom på Swenska 399. i Gu- stav Adolphs tid 401. Lutheri öfversättning ansågs wara felaktig 402. Edition i Kong Carl XI tid 403. i K. Carl XII tid 404. anstalter til en förbättrad öf-
wer

Register.

översättning i vår tid 405. historien om den Svenska Bibelns översättning 406 f. Bibelns nyttjande nu för tiden wid vår offentliga Gudstienst 407 f.

Bigt, se **Skristermål**.

Binchams tank. om orsakerna, at de Christne wände sig åt öfter, under sina böner 621

Biskopar hafwa från älsia tider måst wårda sig om hospitaler 642. Biskopsnamnets första ursprung 951, början til deras företräde för andra Presbiter 953. då Swerige fick första Biskopar 954. deras werdsliga anseende och myndighet i Sverige 957, då det affskaffades 963. Biskoparnes älsia inwigningsätt 968, 971. den första Biskops-rådet, man wet om tala 969. Biskops-Staf ib. Biskops-ringen 970. Biskops-kronan ib. de nu brukliga Biskopsinwigningar 972 f. de Påswiska fordra til en giltig Biskopsinwigning, at han må kunna bewisa den häuleda sig från Apostlarna 990

Bisätningar, huru wida de hos oss äro tillätne 794

Borvidi (*Job.*) öfverser den nya Bibel-versionen 401

Brabe (*Briia*) den helige, skal haft Bibeln på Swenska 396

Brusk, Biskop i Linköp. war aldeles emot de andel. giftermål 657

Bref, gamla, et af Abboten i Gudbergs kloster utgifwit 518

Briia den heliga, se **Brabe**,

Brudars brukel. och tillätel. prydnad 698

Brudbadstuswa, Brudbad, hwad sedwana det warit 702

Brudswenner, Brudpigor, hwad de woro 703

Bränne-åldrens början i Sverige 779

Brödet, af hwad slag som brukades hos de första Christna i den H. Ratwarden 454. emottogs med händerne af Communicanterne 465. när brödets sönderbrytande uphörde 455. wåra oblaters bestaffenhet ib.

Bröllopp, på hwilka dagar de ej få hållas 699. skittande på bröllopp förbudit 703. består öfwer den pygghet hwarmed. de blifwit frade 704

Register.

- Burens* (*Job. Jon.*) Kongl. Secr. besörjer en ny *Swenst*
Bibel-Edit. 402
- Bönedagar*, de *Storas* ålder 286. firades på *Sönda-*
garne i *R. Gustavs* tid 286. påbindas af *R. Eric. XIV.*
Carl IX. och *Gustav Adolph* 287. 288. i försione
blefwo endast 3:ne firade 289. sedermera olifa 292.
de blefwo omfider 4 til antalet 291. huru de böra firas
i vår tid ib.
- Bönen*, den offentliga, des bruk hos de första *Christna*
418. när man började ställa sina böner til helgonen
419. i hwad ordning bönen hos de äldre *Christna* för-
rättades 421. *Böne-Formulairers* början ib. *Bö-*
uens *Fäder* vår, företråde fram för alla böner 423.
den enkelta bönen hos de älfsta *Christne* 428. de älfsta
bönestäten i *Sverige* 429 f. under *Påfweddmet* 431.
efter *Reformation* 437. våra *Förfäders* bön för predi-
kan 438. efter predikan 439. för den *H. Natward.* be-
gående 442. bön som brukades för *qwinna*, då hon qwal-
des i barnsudd 564. böner som brukades wid åtskilliga til-
fällen 447. 450. ingen enkelt hade lof at i *Förfamlingen*
framsöra något bönestätt 448. et bönestätt emot *trolbom* ib.
när man började bedja för de döde 775. Böner för de
döde woro i försione tillätne, men sedan afstassade 807
- Bönestunder* de offentliga, deras början 312
- Bönestöndagens* ursprung 226
- C.
- Calvinus* gillar *Skriftermålets* rätta bruk 516. Lärer at
nöddop kunde ske genom werdsllige personer 611
- Cancellers* ämbetet i *Sverige*, anförtröddes först til *Bi-*
shopar 957
- Canoniska* *Lagens* ursprung 109
- Capellanerne* borde och installeras til sina *syflor* 1005
- Carolus Magnus* twingar *Presierne* at antaga den *Latinska*
Mesförduingen 480
- Carl, IX.*, benågenhet för *Calvinisterna* 83. häftighet
emot *Biskoparne*, för det de ej antogo de *Calvinistiska*
Lärosatserne 91. Lämnar *Calvinism.* 95. är angelä-
gen om en *Kyrkofaz* 118. sätter sig emot *Liturgien* 77-
like

Register.

- lifsa emot de Påstiskas försök 90. tälde intet Mefes-
 struden 177. aflaffar många Helgedagar 211. för-
 ordnar weckopredikningars hållande 304. förbinder Lör-
 dagens widsteppeliga firande 309. påböd aldrasförst det
 3:ne predikningar skulle hållas om Söndagarne 319.
 ger sin Hof-Församl. en särskild Kyrkoordning 348. des
 förtienst om vår Swenska Bibel-öfversättning 400.
 om Skriftermål, förordnar för sin Hof-Församling något
 särskilt 516. war emot exorcismi bruk 579. huru
 han wille brudwigel skulle ske i des Hof-Församl. 693 f.
 om Kyrkotagning i des Hof-Församl. 719. Carl IX.
 ömhet för de siuka 732. des befallning huru det borde
 tilgå wid sjukbesök i des Församling 746 f. Carl IX. he-
 skyller utan orsak Presterskapet at de trodde Natwardens
 meddelande at den siuka, waga af lika nödwändighet i
 som de Påstiske påstods 749. Carl IX. tankar om
 Kyrkogårdar 781. befalln. huru begrafning borde ske,
 Hof-Församl. 810. ordning om Kyrko-aga 860. om
 Kyrkoplikt 900 f. wille behålla Biskops namnet 965.
 klagar öfwer de många onödiga Prestwigningar 989
 Carl, X, will hafwa den gamla Kyrkoordningen ändrad och
 öfversedd 125
 Carl, XI, har mycken nit för den offentel. Gudstiensten 14.
 utgifwer Kyrkolagen 101. 120. låter öfwerse Hand-
 boken 102. ökar bönedagarnas antal til 4 st. 291.
 besörjer en ny Bibel-uplaga 403. befäller om prediko-
 sättet 413. Förordn. om skriftpengarne 534. ordning
 om Kyrko-disciplinen 865
 Carl, XII. omsorg för en accurat Bibelöfversättning på
 Swenska 404
 Catacombe woro wiða begrafnings ställen hos de älfte Christ-
 ne 761
 Caracumeni, hwad dermed hos de första Christna förstods
 542. deras indelning i 4 Classer ib.
 Celsius (And.) rättar den felaktige Påst-terminen i Swe-
 rige 236
 - (Magn.) wisar orsaken, at 3:die dagarne i de stora
 Högtiderne, ej warit af lika anseende med de andra hel-
 gedagarne 266

Reglster.

- Ceremoniernes nödwändighet** wid Gudstiensten 42. deras
ursprung och öden 49 f. deras historia i Sverige 54 f.
65 f. försiktighets reglor wid deras bruk 105 f. wid
den H. Natwarden 458. 476. de öfrige ceremonier-
ne, se under titlarne. Döpfelsen. m. m.
- Chorer**, deras indelning och älber i våra Swenska Kyr-
lor 163
- Chor:Kapans första Evangeliska bruk** i Sverige 971
- Christus**, hwad dermed förstås, och huru den brukades 588
- Christi Himmelfärdsdag**, se Himmelf.dag.
- Christina**, Drottin, inskränker hus:prestiernes myckenhet 21.
stadsfater den Evangeliske Religion 98. angelägen om
en ny Kyrkolags utgifwande 122 f. des förtienst om
wår Swenska Psalmbok, 376. om den Finska Bibelöf-
wersf. 406
- Christne**, de första, hwad dermed förstås 1
- Christnings:act**, hwad somliga dermed förstå. 609
- Chrysofomi** witnessbörd, om de Christnas begär efter Guds
ords predikan 388
- Ciborium**, kallades ett rum, som war ärfildt från våra
Sacristier 182
- Coemiteria**, kallades de älssta begrafningsplatser 762
- Colleter**, et slags böcker, hwarföre de så kallas, deras för-
sta början i Församlingen 354
- Communian**, den enskildta förbuden 470. se mera härom
under ordet: Natward.
- Confirmation** wid döpfelsen i älssta tider brukelig 607. se:
Döpfelsen. den anses af de Wästmiska som et Sacrament
607. des bruk i Sverige 608. brukas ännu i några
Evangeliska Församlingar ib. des mistning hos oss är
årsatt genom den enskildtas underwijning innan de begå
Natwarden 609
- Consecration** wid den H. Natwarden, hwaraf den består 498
- Consistorium Generale** i Sverige påtänkt at inrättas 98.
des ledamöter 120
- i Linköping aflämnar sit betänckande om heuligit
Skriftsmål, och en Prestmans förhållande wid en besyn-
nerlig händelse 523 f.

Register.

Conffistorierne i Riket anbefalles at inkomma med sit betän-
kande och påminnelser til den nya Kyrkolagen 132
Constitutiones Apostolica tala om de första Christnas Guds-
tienst 329

D.

Dagar, orsaken hwarföre 4:de dagen i Högtiden firas i
Sverige 241. 3:die dagarnes ursprung 266. de år-
lige miadre helgedagars ursprung och namn 260

Daler, Van, tankar om döpelse-formularet 559

Danska wårfrutiden, innehället af denna sällsyna och rara
boken 392 f.

Deput. tion, den Ecclesiastique, förordnas til Kyrkolagens
öfverseende 132. des ledamöter 135

Diocletianus förbiuder mångifte 645

Dionysii Areopagita witnessbord om de första Christnas Guds-
tienst, 332. bot om kyrkowäsendet 461

Disciplin, Kyrlo, des alswarsamhet under K. Gustav II.
Se, Bann.

Doctores Theologia promoveras i Upsala 1693, 299

Doxologien, hwad dermed förstås och des första ursprung 352

Dukpengar, kallades fordom kristpengarna i Sverige 531.
i Östherbotu äro de aldeles anskaffade 535. lifså på Gotte-
land 536

Dymbelweckans ålder, orsaken til des namn 281. hu-
ru den firades hos de älssta Christina 283. i Swe-
rige 284

Dödgråfware, deras olika namn, och då de först inrättas
des hos de Christne 771. 772

Döpelsen, hwad den är 536. des första ursprung 537.
Profelyternes döpelse ib. Swärmare som nekade dö-
pelsens nödwändighet och brut 538. Apostlarne förrät-
tade döpelsen ib. sedermera Biskoparne 539. wenig-
het om lättarens döpelse wore giltig ib. barnadöpets bruk
i de älssta tider 540. de fulwärtens döpelse 541. de lif-
lösa tingens döpelse 543. tiden då döpelsen aldrasförst
förrättades 543. i Sverige 569. rummen hwarest
döpelsen stödde 545. i Sverige 570. Sedwänjor el-
ker ceremonier wid döpelsen 547. i Sverige 572 f.

Register.

Gaddrar blefvo från äldre tider brukade wid döpsellen 551.
 det samma i Sverige 567. Smörjelsen som brukades wid
 döpsellen 553. Kors-tekets bruk härvid ib. om döps-
 pelsen aldrastörst stedt med indoppning eller bestänkning
 554 f. de första Christnas döpselse-formular 557 f.
 Stadsfästelsen som brukades wid döpsellen 559. 607.
 döpselens ursprung och bruk hos våra hedniska Gudsäder
 561 f. i vår Gjörsamling ifrån Reformation 562 f.
 Gittibarn döpas 565. andra barns döpselse 566. jemu-
 förelse emellan de första Christnas och våra ceremonier
 wid döpsellen 593. den Gamla Kyrkolag. utlåtande
 om waktets begiutande på barnets hufvud 600. sfer
 hos oss 3 gånger, orsaken dertil 601. döpselse-formula-
 ret som hos oss brukas 602. om nöddöps, se Nöddöps-
 om Gittibarns döps, se Gittibarn;
 Döpselse-Guntens första början och bruk 170 f. invigdes
 Påst-Lördagen hos våra Påstiska Gudsäder 285

E.

Ecclesiastique-Deputat. se Deputation.
 Ed, som Prester böra afslägg, besvär deröfver gjorde 984
Encratiternes wilsfarelse om äktenskapet 645
Epitaphiers första början 195
Erasmus, Nicolai framwisar sin Catholiska Messebok 74
Eric, K. XIV. påbinder Gönedagarnes firande 287
Eskil, Archi-Bisshop i Lund, tog sig namn af Primatss
 Sverige 959. wiger den första Archi-Bisshop i Up-
 sala 960
Eucharistia, kallades den 5. Natwarden, orsaken dertil 498
Evaristus, Bisshop i Rom, tros wara den första, som stad-
 gat at wätsel borde ske wid giftermål 653
Exomologesis, kallades det uppenbara skriftermålet 890
Exorcismus, se Beswärsjelsen.

S.

Sadder-gäfwor, deras första början 606. med hvad in-
 fränningar de äro tillätne i Sverige 606

Register.

- Sadbrägs** första ursprung 551. deras egenskaper och skuldigheter 552. brukades i Sverige från äldsta tider 567. 600. deras olika namn ib. ordning om deras antal 568. huru vida fadderkap i förstone i Sverige hindrade äktenkap 658
- Sader** war, denna bönen hade hos de första Christne förtråde för alla böner 423. kallades: de trognas bön 425. des wärde i Sverige efter Reformat. 437 f. huru denna bönen war öfversatt för Reformat. 438. brukades wid den H. Rattwarden 501
- Sastlags-Söndagens** olika namn 280
- Sastlags** tiden kallades hos de gamla quadragesima 273. huru den i äldsta tiderne firades ib. nu för tiden 280.
- Sastor**, wors mångfaldige under Påswedömet i Sverige 277. efter Reformation 278.
- Sattig**, hwilken för sådan egentel. bör anses, 642
- Fechts**, Kongl. Secreter. illistiga försök at införa den Catholska Relig. i Sverige 73.
- Getrisdagars** ålder 280
- Sinska Bibelns** öfversättning, des historia 406 f.
- Forbesius**, en grof Calvinist, försvarar sina satser i Upsala 95
- Sredagen** har altid varit i aktning i Sverige 304
- Fredrichs, I.** befallning huru predikningarne skulle inrättas 415
- Suntan**, döpsens, se: Döpsen.
- Sångar**, lufs och äddesångars beredelse til böden, hwad derwid bör i akt tagas 754
- Föreståndare** förordnades til almöfors emottagande och utdelande 640
- Förklaring**, Christi, orsaken at historien derom en gång om året förklaras, och des början 228
- Församling**. Hof-Församl. se: Hof-Förs.

G.

Galle, Prof. i Upsal. Disput. med Ol. Petri om Ceremonierne 56.

Register.

- Guarbertus**, den förste Archi-Biskop i Sverige 955
- Gerfon**, Cancellar i Paris, des besvär öfver de många Helgedagarne 207
- Gezelii** (Joh.) påminnelse om Kyrko-ordning til Åbo Stift. 126. förklaring öfver Bibeln 406. tankar om Barnagwinners Kyrkogång 710. wille förekomma, at Sofnabud ej skulle ske Helgedagsaftnorne 750. tankar om Kyrko-disciplinen 863. tankar om Kyrkoplukt för middear, som ihjelgwast sina barn 938
- Giftermål**, se äktenkap.
- Gradual-Psaln**, hwad dermed förstås, och des första början 356
- Gratwar** borde ej tillåtas i Kyrkorne 781. buller som hårdswer nywäctes år 1710. 781. för hwilka gratwar tillåtes i Kyrkorne 786. om gratwarnas wid magt hållande hafwa Sweriges Konungar warit angeligne 787
- Grat-Chorers** första början 785
- Gratianus**, den första som ihopsamlade Conciliernes beslut 108
- Gudstwilag**, hwad der med förstås 658
- Gudstienst**, den offentliga, hwad dermed förstås 2. 4. des nödwändighet och början hos de första Christna 4 f. des öden i Sverige 9 f. huru den frades hos de Christna i älsta tiderne 327. ej gärna tillstodt frammande Religions-Förwandter i Sverige 27. Gudstienst, såsom den hos oss begås, jämnförd med de första Christnas 359
- Gustav. I.** reformerar Gudstienst i Sverige 11 f. ifrån emoe de Wäswiskas ceremonier. 61. nyttjar de öfverflödige klockorne til at afbetala Rikets skuld 200. affkaffar de många Helgedagarne 209. inrättar de Stora Bönedagarnas firande 286. förbinder Finnarne at fra Lördagen 309. beswårar sig öfver Reformens mångfaldighet wid Gudstienst 341. 409. befaller at Bibeln skal öfversättas på Swenska 397. wård om de Siuka i Sw. 731. affkaffar Bannlysningens misbrud 857. affkaffar Biskoparnas werldsliga anseende 962

Register.

- Gustav. Adolphi påbud om Böndagar. 288.** besörjer en
 ny Bibel-edition 401
Gångdagarnes ålder och ändamål 269 f.
Halleluja, när det sångs hos de första Christina 263
Hamburg, det första Archi-Bispepsäte öfver hela Nö-
 den 958
Sandbof, Kyrko, första anledningen dertill 59. då den
 först utgafs 62. 67. 78. förbättrades år 1598, 83.
 å nyo öfversedd 1614, 96. den sista som derpå följde
 1693, 102
Helgedagarnes första begynnelse 207. i Sverige 208.
 deras inskränkning i senare tider 212. de mindre Helge-
 dagarnes åtskillige namn, 261. deras firande nu för ti-
 den i Sverige 271
Helgonens åkallande, när det först börjades 419. 427
Helgomål, kallas et slags ringning med flockor 203
Helsingus, Biskop i Linköp får befallning at rätta den
 gamla Swenska Bibel-öfversättningen 400
Hemkomme-Gästabud, förbudne 704
Herrnhutiska missarelserne böra warsamligen wedeläggas
 i predikningarna 416
Himmels-färdsdag, Christi, des början och firande 254
Hittebarns böpelse, wåra Lärares tankar derom 565
Hof-Församlingen får af K. Carl IX en särskilt Kyrko-
 ordn. 348
Hofwering, naghustrars, hwad dermed förstods 698
Hofius (Stanisl. Cardinal) wille införa Catholska Religi. i
 Sverige 72
Hospitaler, alltid stådt under Biskoparn. wård 642
Hufwudet, war stundom betäkt ån obetäkt hos de första
 Christina, wid deras Gudstiensi 627 f.
Huspredikningarnes början 21
Huspresternes antal minskas 24. hwilka som hade lof
 at sådane antaga och med hwilka förbehåll 24. 25 f.
Hyginus anses såsom Meseklädernes uphofsman 174
Jäwnen, som brukas i wåra Kyrkor, des ålder och bör-
 jan 638

Register.

- Sälningars,** de andeligas början; såsom: Herren, frid
 ware med Eder 352
Händers påläggning, des första ursprung 559. brukas
 hos og wid döpseln 598. brukades af de äldsta Christi-
 ne wid åtskilliga tillfällen 630 händers utspräkning, då den
 brukades af de älfsta Christne 628. händers tilhops-
 klappande, då det först börjades 629
Söga-äldrens början i Sverigae 779
Sögmåfa, hwad dermed förstås 316. tiden då den bör
 hållas 320. huru den firades hos de älfsta Christna 326 f.

J.

- Jacobi Liturgia,** hwaruti den bestod 501. 504
Jagellonicas, Drottning, benågenhet för Catholske Relig. 72
Jesuiterne tältes ej gärna i Sverige 50. deras försök
 emot Kyrko-ceremonierne 71. 72
Indoppningens bruk wid den H. döpseln 554 f.
Investitura, kallas den act, då en Kyrkoherde i församl.
 inställes 994. huru dermed tilgiel i de äldre tider 995-
 nu för tiden 1004. anses ej för ofelbart nödwändig
 1005. Capellaner borde ock inställas ib.
Inwigning, brukades från de älfsta tider med dem, som
 beflädde andel. ämbeten 966
Johannis döparens dags ålder och firande 255. varit en
 märklig dag i Sverige ib.
Johan R. III, förswarar Liturgien 76. des bewågen-
 het för de Catholske 114. wille hafwa Biskoparne på det
 Catholska sättet inwigde 971. blir dock affskaffat 972
Jordafärd, se Begräfning.
Jordgumror tillåtes i nödfall at förrätta döpseln 612
Jubelfesternes första början 295. den första som i Swe-
 rigae firades 296. den 2:dra i vårt rike 298. den 3:de
 och 4:de 299
Julehögtiden, då den firades hos Öfver och Wästerlän-
 dingarne 229. des olika namn ib. des firande i Swe-
 rigae 230. den 2:dra och 4:de dag Juls ursprung 232.
 13:de dag Juls början 245

Register.

Juliani omböne om de Christas kärleksmärk emot de
 suse 723
Juris Canonici början och fullkomlighet 109. antages i
 Sverige 110. afläffas ib.
Justiniana, befäller at den H. döpelsen skulle ske i Ky-
 stan 546

K.

Kalvar, hvaraf de i förstone gjordes 180. När den al-
 drast först undandrogs menigheten i den H. Natwarden 456
Kenicii Erkebist. ymnuntran til Jubelfestens andäktiga fir-
 rande 297. försvarar exorcisimi bruk 583
 Klagodagarnes början och antal 294
 Klådedrägt, Prästernes 177
 Kläder, hvita brukades af de första Christna wid den H.
 döpelsen 560. des bruk i Sverige 589
 Klänningens ursprung och olika bruk 203 f. brukades
 då den H. Natwarden utdeltes 482. afläffades 484
 Klokkors första bruk hos de Christna 198. den Reforma-
 tion som med dem skedde i Sverige 199. Klokkors
 dop, när den seden börjades 543. Klokkor-ringning
 mycket aktad i den Catholska tiden 200. widtjepelsen
 derwid 201. Klokkors första bruk wid begrafningar hos
 de älska Christne 772. i Sverige 791. 825
 Knåbdjander under Gudstiensten hos de första Christna,
 när det brukades 622. 625 f.
Kolmodin (Prof.) öfverser den Sw. Bibel öfversätt. 404
 Konungarnes i Sverige ömhet för Kyrkorne 152 f.
 Korsbildernes början 186. korsbilder bars för de döda
 af de älska Christne 772
 Korstecknet gjordes af Prästen wid wälsignelsens afkunnan-
 de 488. 596. wid döpelsen 553. 559. 574. 596.
 huruledes wi ännu behålle samma sedwana, och i hwad
 affikt 596 f. under bönen gjorde de Christne kors för sig
 med armar och händer, des betydelse 629
 Krantsars sättiande på likfistor, brukades af Hedningar-
 ne, och ej af de Christne 776
 Krons, som Biskoparne brukat 970

Register.

- Bundel-åldrens början i Sverige** 779
Kyndermåso dagens ålder och olika namn 247. des för-
 yande i Sverige 248
Kyrka, den första i Sverige 150. den Lyfka Kyrkans
 i Stockholm grundläggning, och fleres 153 f.
Kyrkans första bruk och olika namn 140 f. deras bygg-
 ningsfätt 143. deras aldrasfesta intv gång 141. när och
 huru det skedde i Sverige 160. deras inbelyning 163.
 deras wanhelgande beifras 156. Kyrkans första intv
 ster och egendomar 632
Kyrko-aga, se, Bann.
Kyrko-ambetens mångfaldighet i de äldre tider 950
Kyrko-böckers hållande i Sverige påbudt 604
Kyrko-disciplin, hwad den är och dess ursprung 840 f.
 hos de första Christne 842. se widare här om under or-
 det; Bann.
Kyrko-gång, barnaqwinnores, des första ursprung 707 f.
 hos de första Christne 708. i Sverige 709. ceremoni-
 ernie derwid efter Reform. 710. sedermera förändrade
 715. tankar om wår närwarande brutelige Kyrko-
 gång ib. bör ste i Kyrkan 717. de, som blifwit häf-
 dade, intages i Kyrkan på särskilt sätt 718. särskilt bön
 som wid Kyrkogång brukades i Carl IX. Hof-Försam. 719.
Kyrkogårdar, i Sverige alltid hållne i hägn 788. hwar-
 före den Norra delen af Kyrkogården alltid anses wara
 nesligare 835
**Kyrkoherdars inställande i Församlingen, huru dermed
 förfäres** 994
Kyrko-Lag, se Lag.
Kyrko-ordning den första hos de Christna 108. i Swe-
 rige 67. förnyad 160. en af Laurelio utgifsven för
 Westerås Stift 124. en af Joh. Matthia 99. de
 Catholiske försöka at införa en Kyrkoordn. 73. des för-
 håttringar i Sverige påtänkt wid ätskillige tider 131
Kyrko-pallen, då den skal nyttias wid Kyrkoplikt 921.
 tankar om dess brukande 947
Kyrko-plikt, hwad derom i Sverige blifwit stadgad
 900 f. lifsfångar samt flere förskonas från denna plikt
 903.

Register.

903. hwilla som äro förbundne til denna plikt 904.
 för otufts-synd belades endast qwinnorne med denna plikt
 1614. 907. sedermera manspersonerne 908. twis-
 welsmål häröfwer yppas 909. hwad sedermera derom
 blifwit stadgade 910 f. tjuifwar undergingo Kyrkoplifft
 912. de omständigheter som wid Kyrkoplifft böra i
 alsttagas 913 f. Kong Carl IX gjorde skilnad emellan
 en wanlig och exemplarisk Kyrkoplifft 917. stället där
 Kyrkoplifften bör se 918. 923. tiden 919. hwad
 som föregår Kyrkoplifften 920. Syndaren bör stå på
 pliktspallen 921. i hwad kläde-drägt en sådan syndare
 får wisa sig 923. det älska formularet wid Kyrkoplifft
 924. det som nu brukas 932. huru förhållas skal
 med deras Kyrkoplifft, som wid det offentliga skrifer-
 målet nefa sit brott 933. de älska brukeliga Kyrko-straf-
 fen 935. Kyrkoplifft för mödrar, som förqwaft sina
 barn 938. auctors tankar om de försittighets Reglor
 som böra i alsttagas wid Kyrkoplifft 941 f.
 Kyrkosången indeltes på åtskilligt sätt 351. 356 f. des
 höga wärde hos Judarne 361. hos de första Christne
 362. des indelning 363. sättet at sjunga under Wäf-
 wiska tiden 365. sedde på Latin 367 f. sedan på
 Swenska 368. Presternes ensamma söng wid altaret,
 hwad man skal tänka derom 382. Kyrkosång, bruka-
 de de älska Christne wid sina begrafsningar 772. huru
 dermed hos oss nu förtares. 802 f.
 Kyrie eleison, när det brukades at sjungas i Församlingen
 351. 426.
 Kyss, den helige, wid hwilla tilfällen den brukades af de
 äldre Christne 631
 Kärleks-måltidernes bruk och första ursprung 45. 456.
 afflaffas 467

L.

- Lag, Kyrko, des första ursprung i Sverige och des ödn
 101. 110 f.
 Lagerlöf (Petr.) öfwer ser war Swenska Psalmbok 378

Register.

- Laodiceiska* mötets beslut, berättar om de första *Christnas*
Gudsstiens 331
Lapparne få särskildte förordn. wid deras giftermål 661
Latinska Måsans första bruk och stadgande 8. des öden
 i Sverige 37
 : : *Psalmer* brukades i början af *Reformation* 371
 : : *Språket* får brukas i predikningar, med en wis
 : : : : *instränkning* 413
Laurelius skrifer en särskildt *Kyrko-ordn.* för *Westerås*
Stift 124. des yttraude om enskyldt *Skriftermål* 321.
 om *Confirmations* acten 609. des tankar om *Dann* och
Kyrko-aga 862
Lazarerters början i *Stockh.* 732
Leder, uti hvilka det är förbudt ingå åktenkap 659
Lenus (*Joh.*) blir förordnad at öfwerse den nya *Bibel*-edi-
 tion 402
Lit:bårare borde *Magistraterne* förordna i *Städerna* 801
Lit:fistors första bruk 768. frantsar sattes på dem af
Hedningarne, och ej af de *Christna* 776. *lit:fistors* up-
 gräfvaude ur *grafwarne* stråagl. förbudt 790
Lit:predikningars första begynnelse 774. deras widare
 bruk 812 f. huru wida de äro nödwändiga eller ej
 815. *lit:sermoner* wid *grafwen* förbudne 816
Lit:stols början 820
Litaniens första början och bruk hos de *Christne* 425 f. den
Påswiska *Litaniens* beståffenhet 434. den *Svenska*
Evangeliska 443. ändrades år 1614. 444. än ytter-
 ligare år 1693. 445. huru den nu är i vår tid 446 f.
Litaniens brukades ofta i *Kong. Carl IX* tid 447. huru
 ofta den bör hos oss nyttias 448
Liturgiens början i Sverige 74. 75. *asskaffas* på *Upsala*
 möte 78. en *Liturgia* som af en *Jacob* skal wara up-
 satt 501. 504
Lius, som brukades wid *Gudsstiensen*, hade olika namn, i an-
 scende til de olika tider då de nyttjades 192. hos de
 första *Christna* brukades de wid den *H. Natwarden* 465.
 aflägges i Sverige 488. brukades hos oss wid *döpel-*
sen 589. wid *Sotnebud* 739. då den suke låg i *Ståla-*
toget

Register.

- Inget 754. Iius brukade de älsste Christne våra fransö
 sine döde 773
 Ros och Tackfälsedagar. Se: Tackfälsed.
 Lund, war hemwisi för Primas Regni 959, då det up-
 hörde 969
 Lund (Day. Bist.) Synodal. påminnelser 588. des tan-
 kar om cerem. wid nöddop 613
 Lutheri, tankar om den H. Matwardens begående 471.
 om våra många Helgdagar 207. om war trosbekän-
 nelse 358. inrättar Davids Psaltare at sungas wid
 Gudstiensten 366. är iniet nögd med våra Söndags
 Texters indelniga 386. des Bibel-översättin. ansågs
 i Sverige wara selaktig 402. förbättrar Litanien 427.
 tankar om skriftermål 514. begeck också Matwarden
 utan föregångit skriftermål 516. des tankar om Bann-
 lysning 852. om Kyrioplikt 941
 Lysningar, som ske på predikstolen om och efter werldslig-
 ga ting, des början och beswär deremot 345. lysnin-
 gar för giftermål, hwad derwid är förordnad 672 f.
 för Enklingar och Enkor 673. för olände personer 674.
 för dem som ärd städde i Krigstienst ib. huru lys-
 ning til Åktenstap skedde i älsta tider 675
 Långfredagens åtskillige namn 251. des firande i Swe-
 rige 253. hos de Påstwiske ib.
 Läsare, brukelige i den första Christna Församlingen, des
 ras göromål 386
 Lönskalåge, se: Sånglag.
 Lördagen, firades af de första Christne 307. hölts i
 mycken åstning hos Finnarne 309. kallades Mariæ
 Sabbath; anledning dertil 309. des firande afflaffas
 i Sverige ib. huru denna dagen nu anses utaf oss 311

M.

- Magnus (Gregor.) skar ansenl. Kyrko-ceremonierne 51
 (Joh.) utdelar den H. Skrifts böcker at öfwer-
 sättas 397. des präktiga upförande såsom
 Archi-Bisöp 961

Register.

- Leo** den första som i Wexeländska Församlingen gjorde den offentliga syndabekännelsen til hemlig 512
- (Petr. Biskop i Westeras wigd dertil i Rom 993
- Magus** (Sim.) påstår månggifkets löslighet 644
- Marcioniterne** påstodo, at qvinnor kunde döpa 611. förkastade äktenkap 644
- Maria** Gebådelse dags början 249. firas på olika tid i Europa 250. olika namn och firande i Sverige ib.
- Martini** (Ol.) en saltmodig Arkebisk. i Sverige 89. sätter sig emot Calvinismus ib.
- Martyrs** hedniska Philosophens berättelse om de första Christnas Gudstienst 328. om deras allmoesamlande 636
- Matthia** (Joh.) gör nya Kyrko-ordn. 99. des bok kallad: idea boni ordinis 583. des skrifter offentligen förbudne 584
- Menii** tractat om besvärjelsen wid den H. Döpseln 577.
- Messa**, Brudars, wid wigjeln brukelig 688 f.
- Messa**, de trognas, hvad dermed förflås 326. förwårades med tiden 332
- Messbooken**, den Catholska, des första Auctor 478
- Messklädernes** början och ålder 172 f. deras nytta wid Gudstiensten 93
- Messningen**, som hos oss nu brukas, anses som frivillorlig 382
- Messoffer**, wid den Hel. Natwardens begående brukat, men nu affskaffadt 468
- Messordning**, den första i Sverige 62. 334. en af Erasimo Nicol. utgifwen 74. wid den H. Natwarden brukelig 480
- Michaelis** dags början, och ändamålet af des firande 258
- Micronii** uptog och oroligheter, wid den Catholska lärans införande 88
- Midsommersdag**, se Johannis döp. dag.
- Monfranzierne** års åtskilde från kalkar och Patener 181

Register.

- Montanisterna** påstodo at de döde borde döpas 543. at
qwinnor kunde förrätta döpfelsen 611. ogillade at träda
i andra och 3:die gistet 645
- Musique** i kyrkan, des ålder 367. tillåtes hos oss, at
dermed underhielpa sängen 382. innehålles dermed i
Gastian ib.
- Mysterier**, hwad dermed förstods hos de Greker 118
- Måltningar** i Skyrörne, då de först brukades 183
- Måltid**, kärleks, se kärleksmåltid och agapæ.
- Mångifte**, ansågs af Hedningarne och de första Christne
med första affly 645 f.
- Mårgongäfwors** beghynnelse hos de första Christna 650
- Möten** i Upsal. 1572. 71. år 1593. 78. samman-
komst därstädes 1595. 81
- Wdqwällen**, hwad dermed hos våra Förfäder wärit
ment 701.

N.

- Natwarden**, den H. orten, hwarest den begicks hos de
första Christna 451. den enskildte Communion hos de
första Christna ej tillåten 452. Natwarden leder intet
sit ursprung från Judiska Sedwänior 453. Winet hos
Österlänningarne war hitsigt, Auctors mening derwid
456. de älske Christne trodde en Sacramenterlig för-
ening 457. ceremonier derwid 458 f. huru ofta den
H. Natwarden af dem begecks 462. deras utwärtas
åtbörder derwid 464. de Påstwisas misbruk derwid,
affkaffas wid Reformat. början i Smerige 468. des
enskildta begående förböds 469. hos de Påstwisas be-
gecks den egenteligen om Påsten 475. bröd och win
altid nyttjade 454. 455. 475. ceremonierne wid den
H. Natward. bruk: wid Hof-Församl. i Carl IX tid 489.
tiden då Natward. begecks hos de första Christna 316.
öfwerensstämmelsen emellan våra nu warande och de för-
sta Christnas ceremonier derwid 496 f. orsaken at
Nativ. kallades Eucharistia 498. Insiicketse orden
lästes

Regifter.

- Klädes sakta hos de Påswiska ib. ogillas i Sverige 499.
 Förmaningen wid Natw. läses ej hos de första Christine
 502. orsaken at Presten näst för Natw. anammade
 önskar: Herrans frid 502. de Psalmer som sängos
 under Natw. begående 504. hwarjöre den önskan:
 Herren ware med eder, så ofta uprepas 505. hwar
 utinnan våra ceremonier wid Natw. skilja sig från de
 första Christinas 506. Natwarden bör begås i den
 församl. der man bor 525. när man aldrasfäst bör-
 jade utdela Natwarden til de sula 725. är ej aldeles
 oumgångelig för de sula 748. får dersföre ej försummas
 749. Natwarden heltes at döda, när den seden först
 upkom 775. de första Christine utdelte ej Natw. til dem
 som wore bannlyste 843
 Natwards-gäster, hwilla dersföre ej så anses 491. reg-
 lor wid deras urskilning 492. af dem fordras tilbör-
 lig kunskap i deras Christendom 495
 Nektarius, indrager Bigt-Baders embetet 511
 Nicanska mötet stadshier Belaternas byrånde 185. af-
 gör om Påst-terminen 234. deras tröskbekän:else och
 orsaken til des upfattande 368
 Novatianernes wilfarelse om Döpselen 544. om äkten-
 pet 645. buller om de fallna syndares uptagande i förs-
 saml. gemenkap 893
 Nöddop, när det stedde hos de första Christina 610. hu-
 ru det föråttades i de äldre och i vår tid 612. 613 f.
 huru wid nöddop förfares hos de Påswiska 614

O.

- Oblater, som brukas i den H. Natw. deras ursprung och
 beskaffenhet 455
 OChristinas Döpselse, huru dermed hos oss tillgår 618 f.
 Ofeg, Biskop i Westerås, påstod at watn kunde nyttias i
 den H. Natw. då win ej fans 476
 Offer, hwad dermed förstods hos de älska Christina 637.
 deras olikhet ib.

Register.

- Offer:gr.** hwad dermed forstås 534
Olavi (Nicol.) ordspråk om de i sin tid mångsaldige Präster 989
Ordination med Präster, se Prästvigning.
Orgelwårks början och ursprung 193
Ortesångars första början 317. tiden då de böra hållas 320. huru de begingos strax efter Reformat. 322. och i vår tid ib. i synnerhet i Stockholm 323
Ogonens uplystande war hos de äldre Christne brukeligt under bönen 628
Ofser, efter detta wederstrel wände sig gärna de Christne under sina böner, orsaken dertil 621 f.

P.

- Pallen,** se Kyrko-pallen.
Pallium, kallades den Biskops kåpan Påfwen plågade gifwa 969
Palmöndagens slika namn, samt de ceremonier som uppå den dagen fordom brukades i Sverige 225
Parabolani kallades sukhwackarne hos de första Christna 724
Paterners början, hwaråf de gjordes 181
Paulinus (Laur. Gothus) utgifwer en Psalmbok 376. anmärkning öf. Kyrko-ordningen 119. wil ej at insticketse-orden i den H. Rätt. skulle läsas sakta 499. betänkan-
 lande om beswärjelsen 580. tankar om den brukeliga sångledningen 691. om Kyrkotagning med Barnasö-
 derstor 713. tankar om otuktige qwinners Kyrko-plikt 907. Formular wid Kyrkoplikten 924 wid Präst-
 vigationar 981
Pell, som brukades wid brudwifel, des ålder och bruk 687 f.
Perri (Benedict.) öfversatt något af M. Testam. på Swenska 398
 - Laur.) des Character 114. öfwer om Reformat. i Sverige 54. sammanskrif en treat. om Mesan 40.
 anställer visitation öfwer hela riket 63. wederslägger
Beurree

Register.

- Beurrens** 65. utgifwer en tract. om ceremoniernes rät-
 ta bruk ib. äfwen: om den förwandling som med Mes-
 sone skedde 468. aflaffar en høy onödige ceremonier
 wid den H. Natw. 479. nit en Höncdagarnes andäk-
 tige srande 286. säges wara Auctor til wår Swenska
 Psalmbok 374. besörger om den Sw. Bibelns öfversättn.
 på Swenska 399. utgifwer en Postilla 410. tankar
 om exorcismi bruk 577. des intwigning til Archi-
 skop 971
- Petri** (Olof) iswer at aflaffa den Latinska Mesan 39.
 skrifer den första handboken i Sverige 59. och Mes-
 ordningen 62. des grundeliga tankar om ceremoniernes
 wid Natw. 477. kallas Måster Olof i forgen 169.
 säjes wara Auctor til wår första Swenska Psalmbok
 374. besörjer om Bibelns öfversättn. på Swenska
 399. utgifwer anwisi. huru predikningar skola inrät-
 tas 409. en Postilla 410. ogillar infictelse orbens
 fatta läsning wid den H. Natw. 499. hwad han i sin
 handbok stadgar om den H. Döpselen 572 f. misnögd
 med det myckna förstecknandet 597. den första andel-
 Man som efter Reform. trädde i äktenstap 657. den
 första som lät sjunga brudmähan på Swenska 697. dis-
 puterar om Hännlysningen 856
- Pietist.** ordet får ej brukas i Sverige uti predikningarne 415
- Pingest-högtidens** ättfälliga namn 239. des ursprung 240
- Pipinus,** den första Konung som genom Lag stadfästade tion-
 de afgiften 635
- Piscatoris** Bibel-öfversättn. ansågs i Sverige med mycket
 beröm 400
- Platoniska** Låran om diefvarne, såsom orsaken til många ce-
 remonier 49
- Pliktspallen,** se Ryckspallen.
- Plinii** berättelse om de första Christnas Gudstienst 327
- Politiske** ämnen få ej inblandas uti Predikningar 414
- Polygamie,** se Wånggifte.

Register.

- Postillors första början** 390. de första i Sverige 410.
 nyttigt, om de wid wisa tilfällen lästes i våra Försam-
 lingar 391
Predikningar, för Hof-Rätt, Råd-Lagm. och Håradsrätter,
 deras ålder och ursprung 300. weckepredikningars början
 302. huru de skola hållas 305. predikningar efter Reform-
 mat. i Sverige först hållne 341. i gamla Testamentet
 386. hos de första Christne 359. deras då warande inrätt-
 ning 389. strax efter Reformat. 408. 411 f. i vår
 tid 414. predikningar höllas hos de första Christne, af
 hwilken som det behagade 387. sedan blef det ändrat
 388. huru länge en predikan får hållas 417
Predikstolarnes början, och den första i Sverige 168 f.
Prest-namnets första ursprung 952
Prestes, de namnkunnigaste hos de älsste Christne 391.
 deras älssta klädedrägt 172. 176 f. deras försvar emot
 K. Carl IX besyrlingar 92. deras första inkomster
 633. se mera härrom under ordet: Tigude-afgift.
Presters straff, om de begå lömskaläge 670. om de för-
 råttta hemlig wigsel 666. Presterne hos de älssta Christ-
 nar war ej förbudt at tråda i gifte 647. när det blef
 dem aldrasförst förbudt, at tråda i äktenskap. 648. i
 Sverige afskaffat 656. anledningen til den skilnad som
 blef giord emellan Prester, och deras företråde 953 f.
Prestewigningar i den första Christna Församlingen 977.
 de bruk, som de Påswisse härwid i aktaga 978. hwad
 war älssta Swenska Kyrkolags derom stadgar 979. huru
 Prestwigningar ske nu för tiden 980 f. Prestwigningar
 böra hållt ske i Domkyrkan 986. de Påswissas wilfa-
 relse, at en Biskop nödwändigt skal wiga Prester 987.
 990. hwad wi derom lära 988. at ej för många Pre-
 ster skulle wigas, från älssta tider anskalter deremot ib. f.
Prestwigning är afskild från Inställning 994. hu-
 ru denna Inställningen förättades i äldre tider 995.
 nu för tiden 1004. denna act är ej ofelbart nödwän-
 dig 1005. Capellaner borde ock installeras ib.
- Primater i Lund, afskaffas i Sverige** 241

Register.

- Primsigna, hwad dermed förstas 585
 Processioner hos de första Christna 426
 Psalmbok, den första som brukades hos de Christne 364.
 historien om war nu warande Psalmb. 373. den första
 i Sverige ib. et Psalmboks-Collegium urättas 376.
 des Ledamöter 378. Psalmb. af år 1695. blir för-
 buden 379. war närwarande Psalmboks urättning 381.
 Psalmb. som år 1633. utgafs i Sverigens 419.
 Psalmer, i de älsta tider brukelige under den H. Matin.
 utdelande 486. när de med rimslut inrättades 366.
 åtskilliga Psalmers ålder och Auctorer upräknas 369 f.
 Påsweliga Monarchiens första början 957. i Sweri-
 ge ib.
 Påswiska, de insmyga sig i Sverige år 1602. 90. hwad
 de påstå em Successionis Apostolica 990.
 Påsta-Sögtidens början 233. Frid om des frände ib.
 stadgas i Sverige 236. de Påswiskas ghyckeri på den-
 na dagen 235.
 Påstengar, en gammal Presbiternes rättighet i Sverige
 534. R. Carl XI förordn. derom ib.
 Påst-sträcka, hwad dermed förstas, och des ursprung 253

Q.

Qwinnor, när dem tillåtes förätta Döpselsen 612. de-
 ras Kyrkogång, se Kyrkogång.

R.

- Raband, se Rosenkrants.
 Reformerta Religion tillåtes at öfwas i Sverige 32.
 Religion, den Evangeliska, des början i Sverige 11. 54.
 när det blef tillåtit fri Religions öfving i Sverige 32.
 Ringens gifwaude, har altid warit brukeligt wid Brud-
 wigsfar 684. wid Bishops wigningar 979.
 Ringning öfver de döda brukelig 791.

Register.

Ringius (Nic.) kyrkoh. i Wislanda befristhet huru han
 til kyrkoh. installerades 1002
 Rosenkrantzars början 435. afläffades wid Reform.
 i Sverige 436
 Rudbeck (Joh.) öfverser den Sw. Bibel-verk. 101
 (Petr.) Psalmbok kallad: Enchiridion 373
 förser war Sw. Psalmbok med Musicaliske
 noter 379
 Rummen, hwarest Gudstienst aldrasdytt blef hällen 138
 Rönnow (Magn.) förordnas at öfverser den nya Bibel-öf-
 tion 404

S.

Sabbaten, hos de första Christna firades den på Sönda-
 gen, äfwen i Sverige 215. förordningar på den da-
 gen 217. olika Latinska namn och orsaker dertill 221.
 äckfällige förordningar om deras helgande 19 f. hwad
 Sw. Lag derom stadgar 20. den Stora Sabbaten
 kallades Påsklördagen 284
 Sabbatsbrott, hwad dermed forstås 16. 17 f.
 Sacerdoternas ålder och olika namn 182
 Sale brukades wid Döpselen i äldre tider 575
 Sammankomster til Gudstienst, hemliga blefwo ej tillå-
 ne hos de första Christne 6. deras öden i Sverige 32 f.
 Sealsichter, uphöfsmän til de Catholiskas Messebok 478 f.
 Sigismund stadfästet Upsala mötets beslut, om Liturgiens
 afläffande 80
 Sjukwården hos de första Christna war makalös 721 f.
 när det först börjades at utbela Plakwarden til de sjuke
 725. smörjelsen brukelig med de sjuke 726. de sjuke
 wårdande hos wåra älfsta Förfäder i Sverige 730. Pre-
 stens besök hos de sjuke 734 f. nu förtiden hos oss,
 hwad derwid bör i alttagas 745. 753 f. Carl IX gaff
 en särskilde förordning derom 747
 Sinfuswors första början i Sverige 730

Register.

- Skepperus** kyrkoh. wid Stort. i Stockholm, ifrig emot de Catholska 81. weberlägger de Påwiftas föregifne Succel. Apostol. 992
- Stirnarbrunn**, war det samma hos de gamla, som Dö-pelse källa 562
- Striftermål**, hward dermed förstås 507. des älfra ursprung hos de Christne 510. 883. då hos dem det uppenbara striftermålet affkaffades 511. huru länge det brukades i den Romerska försam. ib. de hemliga striftermålets ursprung 512. orsaken at det behöfdes hos de Evangeliste 513. deras bekännelse här om i den Augsbürgiska bekännelsen 514. och i de Smalkaldiska articlarne om det samma. ib. orsaken, hwarföre striftermål brukas näst för den H. Natw. begående 516.
- Striftermål** är ej någon Gudomelig inrättning 516. des första bruk i Sverige efter Reformat. 517. plikt för dem, som gå ofkriftade til Natw. ib. huru det enkla striftermålet förättades 518 f. något deraf bibehålles hos oss 521. flada at det kommit ur bruk 522. man bör låta sig skriftas af den församlings Prest der man wistas 525. men i nödfall annorledes 526. ordning som nu i allt tages då krift hålles ib. hward ordning som K. Carl IX förestref i detta mål sin Hof-försam. ib. det uppenbara striftermålet, huru det kallades hos de första Christna 890. den enkla biten affkaffades i Constantinopel 893. den uppenbara krifte, huru dermed i förstone tilgeet i Sverige 899 f. Se vidare orden: Aflösning. Kyrkoplikt.
- Strifpenningars** första ursprung 530 f. buler om dese i Sverige 531 f. kallades fordom dukpenningar ib. twiwl om dese pengar i Wiborg 535. i Osterbota dro de aldeles affkaffade ib. likså på Gottland 536
- Skule** (Einar) den första som inrättade Palmernes rimslut i Norden. 366
- Stårtorsdagens** wila namn, ålder och frande 267
- Smörjelsen**, brukades af de förste Christne wid Dopelsen 553. i Sverige 586. wid Kullängen 726. Smörjelsen

Register.

- jelsen blir omsider et Sacrament 728. de ceremonier
hwarmed smörjelsen skedde hos de sika 741. Konun-
ga-tik blifwa endast hos oss smörde 792
- Soknabud**, om de försammas af Presben, hwad plikt,
som dersöre är 749. hwad som derwid bör i alla-
gås 750
- Soknestämmors nytta och första ämbantal i Sverige**
868 f. deras göromål nu förtiden 873. f. huru ofta
de böra hållas 875
- Sorgebräkt efter de döde**, huru länge den bars af de för-
sta Christne 776 f.
- Spiegel**, Auctor til många Psalmer i Sw. Psalmboken 378
- Språket**, åtskillige, hwarpå Gudstienst är hållen 7
- Stadsstäelsen**, som brukades wid Döpselsen, se Con-
firmat.
- Staf**, Biskops, 969
- Ständet**, under Gudstiensten, war hos de första Christ-
ne et glädie tecken 624
- Stephani**, eller 4:de dag Juls början 232
- Stephanus** den första Archi-Biskop i Uplala 960
- Stiftens första indelning emellan Biskoparne** 956
- Stoet-straffet**, hwad derom är stadgadt 870
- Strengnensum observationes öfwer Bibeln** 400
- Successio Apostolica**, hwad dermed menas hos de Påswiske
990. är i wist afseende också hos oss 993
- Svedbergs (Jesp.) förtienster om Sw. Psalmb.** 378. för-
ordnas at öfwerse Swenska Bibel-editionen 404. bref
til Presterskapet om det bullet som upkom öfwer begraf-
ningsstället 782
- Swinesor (Olof)**, israr för de Påswiskas Successio Apo-
stolica 991
- Swenska Språkets första bruk wid Gudstiensten** 40.
57. 368
- Swengwällen**, hwad dermed warit hos våra Förfäder
ment 701
- Swepningen**, som brukades i älska städer 767 f. nu för-
tiden i Sverige 798

Regifter.

- Syndabekännelsen**, dermed börjades Gudstiensten hos de första Christne 350
Syndare, de fallnas afsjende hos de första Christna, under deras bättringstid 389. deltes i wisa Classer 891. oenighet derom upkom i 3:die secula 892
Synonabarn, huru wida dem är tillåtit bygga med hwarandra äktenkap 659
Sång, se kyrkofång,
Sängelag, otidigt, ej beifradt i äldre tider 644. 668. huru dermed hos oss nu sörfares 669. swårare straff för Prester i desse fall 670
Sångledning, wid bröllof i äldre tider brukelig 691
Sänningabud fråg utrikes Potentater tillåtes at hålla Gudstienst i deras hus 29
Söndagarnes ätfulliga namn, och hwad om dem mera är stadgadt, se Sabbat.

T.

- Tacksägelse**, efter de döda 790. hwad som derwid bör i aftagas ib.
Tacksägelse dagars första olika början och orsaker 292. de som nyligast äro i Sverige frade 293
Tertulliani berättelse om de första Christnas Gudstienst 329. om Döwelsen 553. 558. om allmosors samlande 639
Texternes första indelaing til predikningar hållande deröfwer 385
Thaumaturgi predikningar, äro af andra, under des namn utgifne 250
Theodorus, Archi-Bisshop i Canterbury, sammanstref en Bigtbof 894
Tionde afgiftens aldrärförsta början 633 f.
Torsdags-qwället anses af många ännu i dag med widstiepselse 307
Torr (Angeb.) läs i Fastan upplända 1555. lius, til äminnelse af så många Christi Säg 192

Register.

Tractus, war et flags Psalmer, som brukades wid den offentel. Gudstiensten 363. 372

Transubstantiar. början 457. 482 f.

Trefaldighets-Söndagens olika namn och ursprung 226

Trettonde dag Jule början 245

Trolofningar, hvad derwid i afstogs hos de älfte Christne 650. hvad derwid bör hos oss i aft tagas 661.

665 f. trolofningar kunna ske med willor 665. warit mer strängt för Ryttere och knektar 666. trolofning

förrättades i äldre tider i Sverige gärna af Presten 667. Trolofwade få ej bli tilhopa 668. trolofning

gen får ej wara långwarig 671

Trosbekännelser, huru den under Påfwebdomet war på Swenska öfversatt 340. små ändringar i den samnra

341. wi hafwa 3:ne trosbekännelser i våra Församlingar 357. den Apostoliska ib. den Nicenska och Lutheri 358. Trosbekännelseru aflades altid wid Dop-

pelsens undfäende 550

Öfste (Olof) bannlyfti, för det han wille äkta en quinna, som warit i kloster 857

U.

Uphile Bibel-öfversättning. 395. historien om den samna ib.

Uphögning med brödet och winet i Natw. brukades i de älfte tider i Sverige 482

Upsala möte 1572. 71. år 1593. 78. des beslut utgiffwes af trycket 100. detta sista mötet befaller bildernes upbrånthande 189. des tankar om exocismus

579. då Upsala göres til et Archi-Bisshoppsäte 960

Utfärdspredikningars början, aflaffade 800

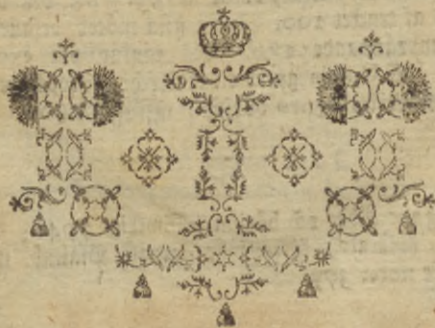
W.

Wakstugors älber och början i Sverige 794

Wallerius (Harald) förjer war Swensk. Psalmb. med Musicaliske noter 379

Register.

- Wapnhus** i Kyrkorne, deras ålder och bruk 163
Wedkopredikningars första ursprung 303. huru de nu
 hållas 305. se Predikning.
Vigilia, hvad dermed förslås 372
Wigning, se Kyrkowiigning. Prestewigning.
Wigning med lik, i Påskweddmet brukelig 795. på wift
 stätt i Sverige brukelig 796
Wigsel, war i bruk hos de första Christne 652. de hos
 dem brukel. ceremon. härwid 654. den lönlige är als-
 warfaml. förbuden 666. wigsel får ej ske innan afwit-
 tring är skedd 676. wigsel ej altid brukad i Sverige,
 och när det först skedd 678. rummet der wigslen först
 skedd 679. det första wigsel-formular ib. wigsel kan
 också hemma i huset förrättas 680. nu warande wigsel-
 formulars jemuförelse med den i älfsta tiderne 681 f.
 huru den brukades i Hof-Församl. i Carl IX tid 693 f.
 om wigsel får förnyas, när zine som warit skilde åtes-
 wela ingå åktenstap 705
Win, brukas i den G. Natw. se Natw.
Wisation, den första som skedd i Sverige af någon Erke-
 Biff. 63.
Woffii tankar om Döpsel-formularet 163 559.
Wäckenhus, se wapnhus.
Wårrentiden, så kallades en ganska sällsynt bok, des in-
 nehåll och beskaffenhet 392 f. exempel af åtskillige bö-
 nejätt, tagne ur denna boken 431 f.

Rättelser.

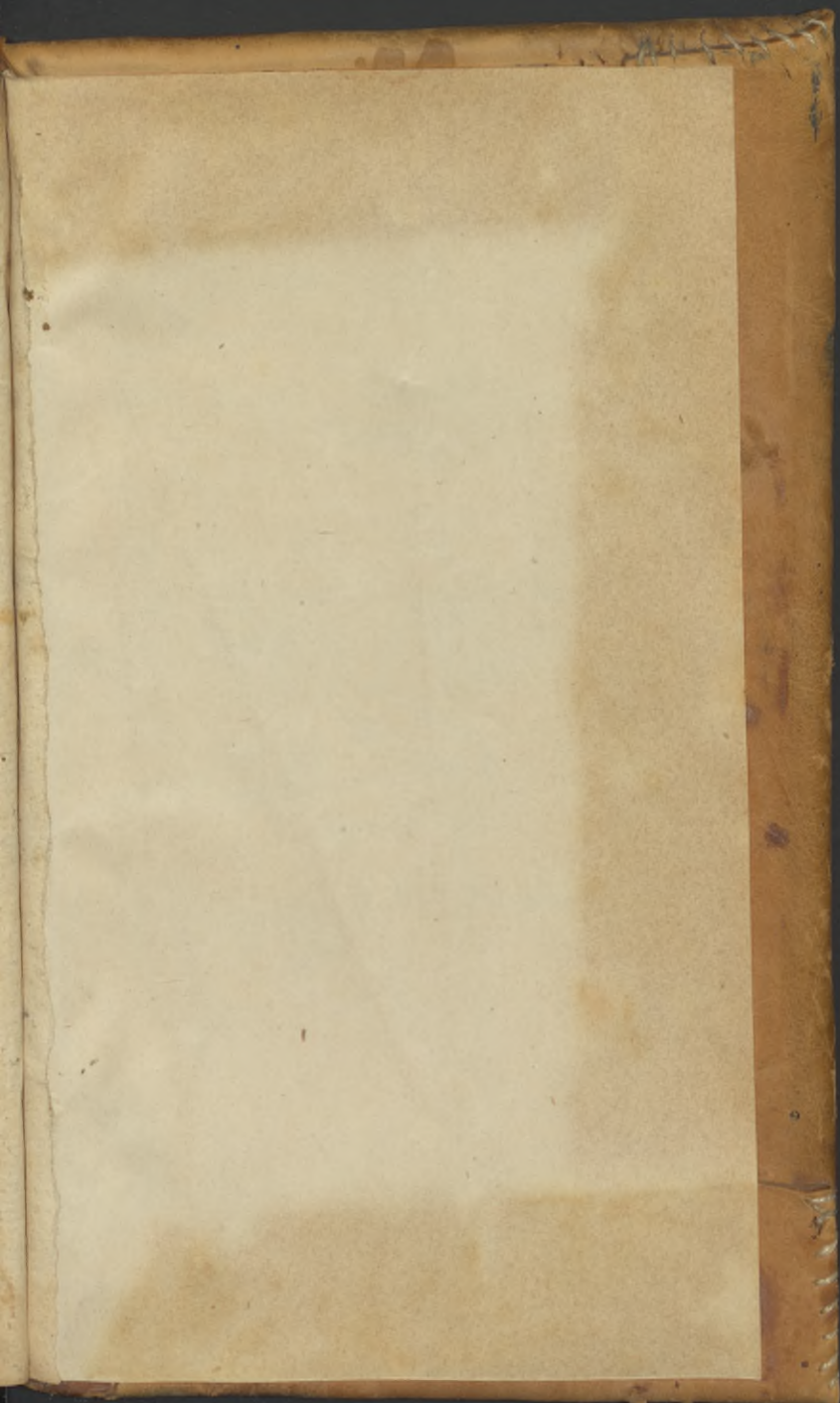
- Pag. 29. lin. 14. 15. Men hwarken få deras Presfior inom Ministrens hus med predikande m. m.
- . lin. 16. - - - betiena, eller utom huset för-
rätta någon Religions öfning
och Kyrkotienst r)
- 256. lin. 16. 17. 18. Hwarefter wänlig tackfägelse
Psalm sjunges x)
- 265. lin. 24. - - - högden; en Psalm sjunges, hwar-
efter läses Collecten och Epi-
steln med Symbolum Nicæ-
num. Så sjunges
- 265. lin. 1. - - - uti not. förordnande d. 4. De-
cembr. 1753
- 321. lin. 9. 19. at den allmänna Gudstiensten
uti alla Kyrkor och Församlin-
gar, Kongl. Hofwet undanta-
get, jämte de hus, hwarest
Herrskaperne, efter Förordnin-
garne, hafwa den frihet at hål-
la egna Presfior, skulle begyn-
nas en timma senare än uti Kyr-
kolagens 2 Cap. 4. 5. och 6 S. S.
föreskrifwes, hwarifrån dock
jämväl undantogs Finska Na-
tionelle Församlingen i Stock-
holm *) dock är Församlin-
garne i Stockholm tillåtet m. m.
- 323. lin. 13. - - - Gudstiensten, när Commu-
nion förättas, med
- . lin. 15. 22. öfwer öf, ära ware Gud i
högden; en Psalm sjunges;
hwarefter man läser Collecten,
Episteln och Evangelium och
sjunger en wers til Predikan
samt efter predikan läser för
akaret m. m.

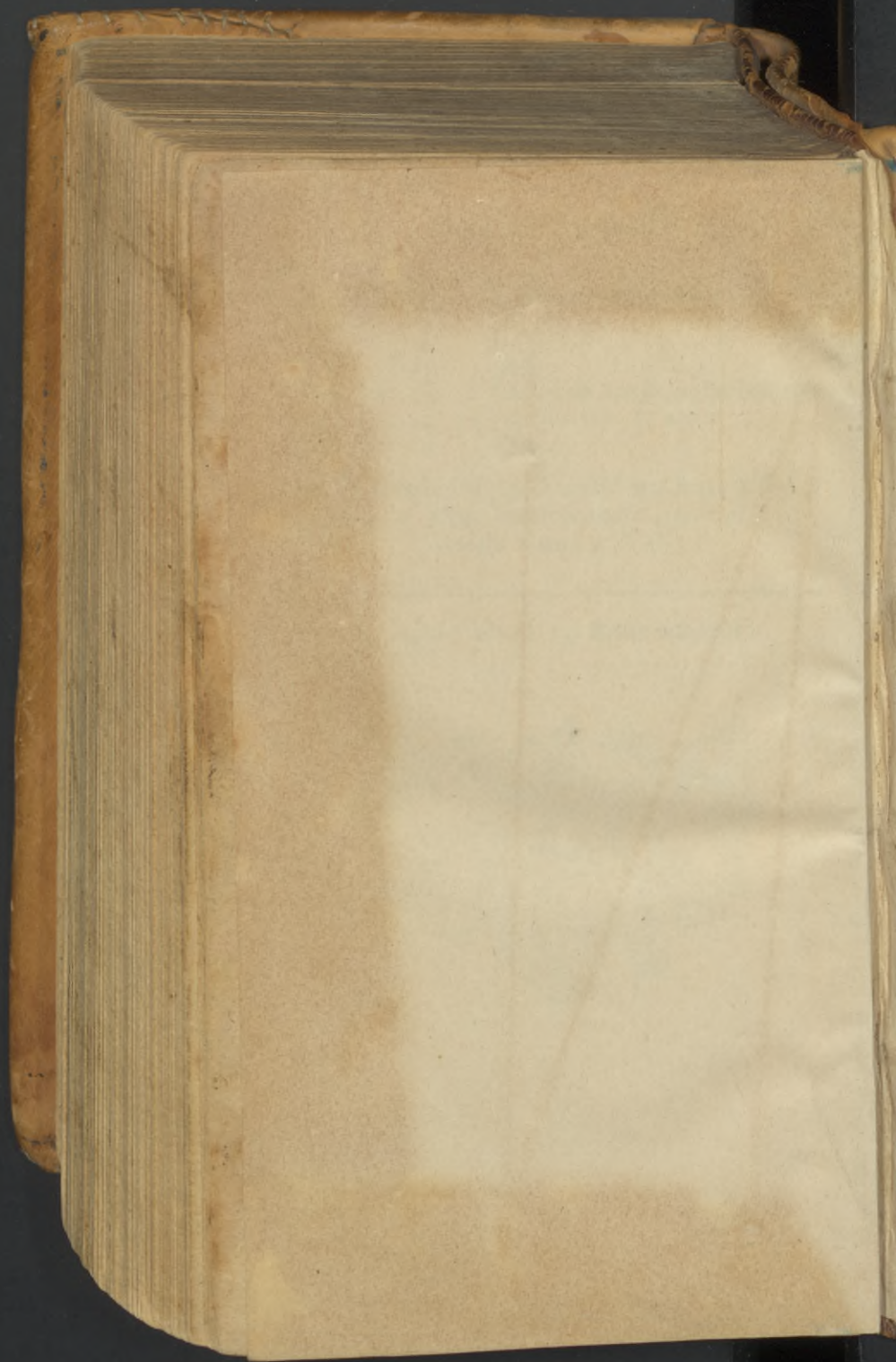
Pag.	lin.	ult.	in not.	den 4 Decembr. 1753
659.	lin.	17.		skal ingen omhyndig hemligen sig
669.	lin.	19.		hølt
		20.		blef
		21.		skulle
672.	lin.	20.		Gardiet och Artolleriet sker lysningen
680.	lin.	14.	25.	Consistorium år 1712
960.	lin.	14.		Den

Deſe äro de huſwudsſakeligaste tryckſel man funnit nödiat at
 anföra, de öfrige mindre betydande, torde af den
 benägne Läſaren urſäktas.

Exemplaret koſtar 13. Daler Kopp:mt

47 mäst Nestora af Ruff i Karthago
48 mäst Nestora utau mäst i A
49 mäst Nestora utau mäst af Phoenicia
utorn Karthago i Phoenicia

mötet i Gengris omkring år 469.

Dio i Lilleberis år 474

utorn i Toledo år 486

Nicaea år 451.

Det 4de i Carthago år 498

Laddicea omkring 461

Trullianska mötet i Constant
år 680

1001866185

